

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Opp.
85 σ

(3)

<36614133360014

<36614133360014

Bayer. Staatsbibliothek

VLRICHI HVTTENI

EQVITIS GERMANI

OPERA

QVÆ REPERIRI POTVERVNT OMNIA.

EDIDIT

EDVARDVS BÖCKING.

VOLVMEN III.

LIPSIÆ

IN ÆDIBVS TEVBNERIANIS.

A. MDCCLXXII.

Ulrichs von Hutten

Schriften

herausgegeben

von

Eduard Böcking.

Dritter Band.

Poetische Schriften.

Leipzig.

Druck und Verlag von H. G. Seubner.

1862.

W 67/57/100

VLRICHI HVTTENI

EQVITIS

P O E M A T A

CVM COROLLARIIS.

COLLEGIT RECENSUIT ADNOTAVIT

EDVARDVS BÖCKING

IVR. VTRIVSQ. ET PHILOS. D. AA. LL. M. IN VNIV. LITT. BONN. IVR. PROF. PVBL. ORD.
BORVSS. REGI AB INTIMIS DE IVRE CONSILIIS.

LIPSIAE

IN ÆDIBVS TEVBNERIANIS.

A. CIOIOCCCLXII.

Iustum et tenacem propositi virum
non civium ardor prava iubentium,
non voltus instantis tyranni
mente quatit solida, — — — —

— — — — —
i fractus inlabatur orbis,
impavidum ferient ruinæ.

Ulrichs von Hutten

P o e t i s c h e S c h r i f t e n

mit erläuternden Zugaben

herausgegeben

und mit Anmerkungen versehen

von

Eduard Böcking

der Rechte und der Philosophie Doctor, öff. ord. Professor der Rechte zu Bonn,
geheimem Justizrathe.

Leipzig.

Druck und Verlag von B. G. Teubner.

1862.

HUTTENI POEMATVM

PARS PRIMA.

	Pag.
ELEGIÆ ET DE ARTE VERSIFICANDI LIBER.	1
Præfatio editoris ad omnes quattuor partes	3
Elegia in Eobanum Hessum et huius gratiarum actio: <i>vol. I. num. I.</i>	
IN LAVDEM MARCHIÆ CARMEN	5
<i>Henrici Brummanni in Francofurti et Vigilantiū laudem carmen . .</i>	7
<i>De chalcographo ad lectorem . . . . .</i>	8
<i>Io. Rhagii Aesticampiani epigramma . . . . .</i>	8
[VDALRICI HUTTENI PHAGIGENÆ AD LECTOREM [<i>epigrammatum Aesticampiani</i>]] EPIGRAMMA	563
<i>Conradi Weidmanni Basiliensis in epigrammata Aesticampiani . .</i>	563
<i>Io. Rhagii Aesticampiani ad Henricum Brummannum carmen . .</i>	564]
Elegia ad Hermannum Trebelium Notianum: <i>vol. I. num. IIII.</i>	
DE VIRTUTE ELEGIACA EXHORTATIO	8
VIR BONVS. <i>cum Ge: B: Herbipolitæ ad lectorem epigrammate . .</i>	11
<i>Elegiacum Petri Schotti Argentinensis . . . . .</i>	17
IN LOSSIOS QVERELARVM LIBRI DVO	19
<i>Hermani Trebelii Notiani in persona Lossii hendecasyllabon . .</i>	20
Ad sedecimviros gymnasii Rostochiensis Hutteni epistola cum te- trastichis in singulos: <i>vol. I. num. VI.</i>	
<i>Herm. Trebelius lectori de duobus Lossiis . . . . .</i>	20
Ad Chilianum Reuterum Hutteni epigramma: <i>vol. I. p. 13. sq.</i>	
QVERELARVM LIBER PRIMVS.	
[<i>Elegia I. Inprecatio.</i>] Dii, quibus extrema <i>et c.</i>	21
„ <i>II.] FACINVS LOSSII. Tempus erat quo post et c.</i> . . .	23
„ <i>III.] AD WOLFG. DE EBERSTEYN. Parve comes, non et c.</i> . .	25
„ <i>IIII.] AD IOACHIMVM NIGEMAN. Tu quoque, Pomerias et c.</i>	28
„ <i>V.] AD POMERANLÆ DVCEM BVGSLAVM. Maxime tot et c.</i> .	30
„ <i>VI.] AD VALENTINVM STEGETIN. Fertur ab Hutteno et c.</i> .	34
„ <i>VII.] AD LVDOVICVM HUTTENVM. Musa, mihi longo et c.</i> .	36
„ <i>VIII.] AD VLRICVM MANOVIVM. Quicquid, amice et c.</i> . .	39
„ <i>Andræ Manovii ad Trebelium herafichon . . . . .</i>	39
„ <i>VIII.] AD NICOLAVM MARSCHALCVM. I, mea, nec longos et c.</i>	41
„ <i>X.] AD LECTOREM. Lossius hic meus est et c.</i>	43

	Pag.
QVERELARVM LIBER II.	
[<i>Elegia I.</i>] <i>Benevolentiae captatio.</i> Ecce agit in vobis <i>et c.</i> . . .	46
„ II.] AD THEODORICVM DE BVLOV. Sume, Lubusini <i>et c.</i> . . .	47
„ Crebelii Notiani ad Theod. de Bülow carmen . . .	49
„ III.] AD AUDITORES SVOS ROSTOCHIENSES. Lossius, infami <i>etc.</i> . . .	50
„ IIII.] AD EGBERTVM HARLEM. Ardet in Egberthum <i>et c.</i> . . .	51
„ V.] IN PHILOPOMPVM QVENDAM. Sume animos iterum <i>et c.</i> . . .	52
„ VI.] AD IOANNEM CROTVM RVBIANVM. Notus amor <i>et c.</i> . . .	54
„ VII.] EPITAPHIVM M. IACOBI PAYER. Flete, meæ mæstæ <i>et c.</i> . . .	57
„ VIII.] AD EOANVM HESSVM. Hesse, cothurnati <i>et c.</i> . . .	59
„ Chronostichon in Eob. Hessum.	59
„ VIIII.] AD IOANNEM LOBERINGVM. Musarum atque <i>et c.</i> . . .	63
„ X.] AD POETAS GERMANOS. Grande, Elegia, <i>et c.</i> . . .	64
„ Eberhardi Verberii Pantisri carmen.	64
„ Hermanni Trebelii Notiani in Rich. Sbrulium hendecasyllabi.	68
„ Germani Buschii in Jac. Canter epigrammata.	75
„ Theodori Gresmundi de Romæ petulantia epigr. II.	77
„ [Eiusdem in laudem poeticæ pietatis et Ioa. Aesticam- piani carmen	565]
Hermanni Trebelii Notiani ad Henningum Loetz pro Huttено admonitio elegiaca	81
Publii Vigilantii hendecasyllabon ad lectorem	83
Hutteni tetrastichon ad lectorem	83
„ De obitu Ioa. Murmellii adnotatio	84
„ Herm. Buschii ad Rud. Langium epistola, Vesaliæ, 19. Oct. 1517.	85
„ Eiusd. in Murmellii obitum epicedion	86
DE ARTE VERSIFICANDI LIBER VNVS	89
„ Præfatio editoris, cum Roberti Ruglensis versibus	90
„ Epistola dedicatoria ad fratres Osthenios: vol. I. num. VII.	
„ Engelbrechti Engentini ad lectorem dodecastichon: vol. I. p. 16. sq.	
„ Christoph. Hegendorphini carmina: vol. I. p. 190. sq.	
„ Georgii Fabricii Chemnicensis carmen: vol. I. p. 192.	
„ De arte versificatoria carmen heroicum	93
ÓTTIE. NEMO	106
„ Præfatio	107
„ Hutteni ad Crotum Rubianum in Neminem præfatio: vol. I. num. LXXXIII.	
„ Ioannis M[ülleri] Herbitopolitæ in persona Neminiis hexastichon: vol. I. p. 27.	
„ Iocus de Nemine ex Odisea Homeri	107
„ C[onradi] M[utiani] R[ufi] epigramma de Nemine Hutteniano	108
„ Nemo [ex retractata et ex priore editione]	110
„ Hutteni ad Fabium Zonarium epigramma: vol. I. p. 27.	

PARS SECVNDA.

EXHORTATORIA . EPIGRAMMATA . HEROICA.

	Pag.
RES GERMANICAS VENETAS ROMANAS SPECTANTIA.	119
Lecturis S. (<i>editor</i>)	120
EXHORTATIO ET CARMINA AD MAXIMILIANVM CÆS. ALIAQVE	121
Ad lectorem Hutteni dodecastichon	121
AD MAXIMILIANVM CÆS. BELLO IN VENETOS EVNTEM EXHORTATIO <i>cum pictura Venetorum pacem orantium eiusque explicatione et hexasticho in Aquilam imperialem</i>	123
Ad Cæsarem Maximilianum ut bellum in Venetos cœptum prosecuatur exhortatorium <i>ex edit. II. cui infra adiecta est</i>	124
Ad dom. Maximilianum Aug. bello in Venetos euntem exhortatio [<i>ed. I.</i>]	126
Hutteni Viennam ingredientis carmen	159
<i>Magni de Eck Carni decastichon</i>	160
Ein rede der botschaffter von den Venedigern an Maximilianum gethan zu Memmingen 30. Dec. 1508.	161
Die antworthe unsers herrn Kayfers Maximiliani	162
Form der Absag von Fürsten Grauen Freyen herren &c.	165
LVDOVICI HELIANI ORATIO MAXIMILIANO AVG. DICTA A. 1510. etc.	167
Præfatio et Iac. Bannicii ad Ponchier. epistola	168
Oratio Lud. Heliani Maximiliano Aug. de bello adversus Venetianos et Turcas suscipiendo in conventu Aug. Vind. d. 10. Apr. a. 1510. dicta	169
Ludovici Heliani Venatio leonum	181
Bebelii Querela Germaniæ	188
Cohortatio Germaniæ	189
Ein freuntliche Warnung an die Venediger	190
Hutteni ad Germanos suos exhortatorium: <i>vol. V. p. 134. sq.</i>	
AD S. R. I. ELECTORES RELIQVOSQVE PRINCIPES CARMEN EXHORTATIVM	191
cum præfatione editoris	192
AD CÆSAREM MAXIMILIANVM EPIGRAMMATVM LIBER <i>et c.</i>	205
Præfatio editoris et Eob. Hessi epigrammata duo	206
Hutteni ad Cæs. Max. epigramm. lib. præfatio: <i>vol. I. num. CI.</i>	
AD CÆSAREM MAXIMILIANVM EPIGRAMMATVM LIBER VNVS	207
1. AD LIBRVM. Ne prodi titulo ampliore <i>et c.</i>	207
2. DE SE. Francia cui patria est, gelidam <i>et c.</i>	207
3. DE AQVILA. [<i>c. pictura.</i>] Hæc volucris, quæ nunc <i>et c.</i>	208
4. DE CÆSARE. Christus habet cælos <i>et c.</i>	208
5. AD CÆSAREM. Quæ causa aut quæ res <i>et c.</i>	208
6. DE AQVILA. Non mirum est si iam <i>et c.</i>	209
7. DE EADEM. Hanc volucrem, quæ nunc <i>et c.</i>	209
8. AD AQVILAM DE MOTV CÆSARIS. Armiger alte Iovis <i>et c.</i>	209

	Pag.
9. AD CÆSAREM. Velle puto superos, ut te tua fata <i>et c.</i>	210
10. DE MAGNITVDINE MAXIMILIANI AD GERMANIAM. Quid veteres mirare tuos, Germania <i>et c.</i>	210
De divo Maximiliano imp. Ludovici regis Galliar. testimonium	211
11. IN OBSIDIONE PATAVINA ÆGER. Euganeas video <i>et c.</i>	212
12. DE MAXIMILIANO CÆSARE. Ille, viri, Cæsar <i>et c.</i>	212
13. AD MAXIMILIANVM CÆSAREM. Si tua corruptum <i>et c.</i>	212
14. DE SE IN OBSIDIONE PATAVINA. Erraram a castris <i>et c.</i>	213
15. DE LEVIVSCVLA QVADAM A VENETIS ACCEPTA CLADE. Cernis ut Adriacas moveant nova <i>et c.</i>	213
16. DE VENETIS ET GERMANIS. Tollere pax Venetos <i>et c.</i>	214
17. IN GALLOS CÆSAREM FVGERE COMMENTOS. Solaris te, Galle miser, tibi gaudia <i>et c.</i>	214
18 ^a . PRO PASQVILLO ROMÆ. Anxia lustrato postquam <i>et c.</i>	214
18 ^b . PASQVILLVS. Pone metum, Romane, tuo <i>et c.</i>	215
19. DE QVODAM IN ITALIA CONVENTV. Omnia miscentur <i>et c.</i>	215
20. IN VENETOS IAM EXVLTANTES. Desinite ob casum <i>et c.</i>	216
21. DE CÆSARE ET VENETIS. [<i>c. pictura.</i>] Rana procax nuper <i>et c.</i>	216
22. DE VENETORVM PETVLANTIA. Bella movent Veneti <i>et c.</i>	217
23. DE BELLO VENETO. Quid faciunt Veneti? <i>et c.</i>	217
24. DE ODIOSO VENETORVM IMPERIO. Quæ vicinia non <i>et c.</i>	217
25. VOTVM IN MORBO PEDIS. Has tibi dona fero <i>et c.</i>	218
26. MORTEM ESSE EXTREMVM OMNIVM MALORVM. Verbum Cæsaris haud redarguendum <i>et c.</i>	218
27. IN VENETOS. Hauddum (Nondum) omnes <i>et c.</i>	219
28. IN BARTHOL. DE VIANO DVCEM VENETI EXERCITVS. Prospera si pugna est, iuras <i>et c.</i>	219
29. IN EVNDEM. Nulla est relligio, servasti <i>et c.</i>	219
30. ROBERTI SEVERINATIS EPITAPHIVM. Robertus hac sub <i>et c.</i>	219
31. DE PERFIDIA VENETORVM. Miraris Venetæ <i>et c.</i>	220
32. DE GRASSATVRA VENETORVM. Iam per Osopiacas <i>et c.</i>	220
33. DE VENETIS. Passa sub Argivo quæcumque <i>et c.</i>	220
34. DE ODIIO VENETORVM. Oderunt populi <i>et c.</i>	221
35. DE PVGNA MEDIOLANENSI IN VENETOS. Insubriæ cecidere <i>et c.</i>	221
36. DE PRODITIONE PER MILITES GERMANOS BRIXIÆ. Non capta est ferro, verum auro <i>et c.</i>	221
37. DE CLADE A VENETIS ACCEPTA. [<i>c. pictura.</i>] Odisse Adriacas, sed non contemnere <i>et c.</i>	222
38. IN PVGNAM CREMONENSEM. Qui volet attonitæ <i>et c.</i>	223
39. IACOBI DE EMS ... EPITAPHIVM. Hospitis ad tumulum <i>et c.</i>	223
40. IN PVGNAM CREMONENSEM. Bella, trophæa, viros <i>et c.</i>	223

	Pag.
41. IN PVGNAM RAVENNENSEM. Victori victoque dolor <i>et c.</i> . . .	223
42. AD RAVENNATES. Perdis opes perdisque <i>et c.</i> . . .	224
43. IN MORTEM IACOBI DE EMS. Quam prius ediderat <i>et c.</i> . . .	224
44. AD CÆSAREM DE PROFLIGATIS VENETIS. Debebat tibi <i>et c.</i> . . .	224
45. IN PVGNAM CREMONENSEM. <i>Ὁν ὕβρις τε βίη τε et c.</i> . . .	224
46. BOMBARDÆ A GERMANIS PVGNA RAVENN. RECEPTÆ. Gallo- rum tormenta sumus <i>et c.</i> . . .	225
47. OBSESSVS A GALLIS CVM SALVTEM DESPERASSET. Qui mi- sere natus miserabile <i>et c.</i> . . .	225
48. TROPHÆVM IACOBI DE EMS. Mars genitor <i>et c.</i> . . .	225
49. DE VENETIS AD CÆSAREM. Ferebant Veneti <i>et c.</i> . . .	225
50. DE MVNERIBVS VENETORVM. Ut pacem obtineant <i>et c.</i> . . .	226
51. IN PVGNAM RAVENNENSEM. Fas, socii, male <i>et c.</i> . . .	227
52. AD CÆSAREM. Senserunt Veneti quæ sint <i>et c.</i> . . .	227
53. DE PVGNA RAVENNENSI. Sparsa Ravennates <i>et c.</i> . . .	227
54. AD CÆSAREM DE VICTORIA CREMONENSI. Ulte nefas <i>et c.</i> . . .	227
55. DE PRÆLIO CREMONENSI. Prælia Mantoo <i>et c.</i> . . .	228
56. DE EODEM. Parte videt Venetos conflictu <i>et c.</i> . . .	228
57. AD VENETOS DE PVGNA CREMONENSI. Cæsareos soliti <i>et c.</i> . . .	228
58. DE FORTVNA VENETORVM. [<i>c. pictura.</i>] Qui nuper terris <i>et c.</i> . . .	229
59. DE ÆRYMNIS MAXIMILIANI. Quos facit excelsos <i>et c.</i> . . .	230
60. DE IMMODESTIA VENETORVM. Concessit Venetis <i>et c.</i> . . .	230
61. DE FORTVNA AD CÆSAREM. Nuper Virtuti <i>et c.</i> . . .	230
62. DE IMPRVIDENTIA VENETORVM. Quisquis exemplo <i>et c.</i> . . .	230
63. DE FATIS VENETORVM. Fabula mota recens <i>et c.</i> . . .	231
64. DE FORTVNA VENETORVM. Regina fluctuantis <i>et c.</i> . . .	231
65. AD BONONIENSES. Tu nunc Sequanicos mirata <i>et c.</i> . . .	231
66. DE CONVENTV BONONIENSI AD ITALOS. Quid te adeo <i>et c.</i> . . .	232
67. DE FORTVNA. Huc nunc, huc oculos patentiores <i>et c.</i> . . .	232
68. DE FORTVNA AD CÆSAREM. Tarda quidem, sed <i>et c.</i> . . .	233
69. DE GALLO ET CÆSARE. Omnia sunt Galli <i>et c.</i> . . .	233
70. DE ITALIA. Victores paulo ante penes sors <i>et c.</i> . . .	233
71. DE FORTVNÆ MVTABILITATE. Sorte sub ambigua <i>et c.</i> . . .	234
72. QVOD FORTVITA FACILE MVTENTVR. Aeris eget Cæsar <i>et c.</i> . . .	234
73. DE EADEM. Quem dederat Fortuna apicem <i>et c.</i> . . .	234
74. DE FORTVNÆ LVDIBRIO. Erexat Fortuna rotam <i>et c.</i> . . .	234
75. DE IMMODESTIA VENETORVM. Concessa est Venetis <i>et c.</i> . . .	235
76. AD FORTVNAM. Quem finem, Fortuna, facis <i>et c.</i> . . .	235
77. DE MVNDI GVBERNATIONE. Est cælum atque <i>et c.</i> . . .	236
78. INSCRIPTIO GALLIOI CLYPEI AD AQVILAM. [<i>c. pictura.</i>] Quos tandem in populos aut quo hæc lilia <i>et c.</i> . . .	236

	Pag.
79. DE GALLO AD AQVILAM. Ambitionis agrum <i>et c.</i> . . .	237
80. AD GALLVM. Quo tibi, Galle, amor <i>et c.</i> . . .	237
81. AD GALLVM DE CÆSARE. Quo sit nostra loco <i>et c.</i> . . .	237
82. AD AQVILAM DE GALLO. Cernis ut Insubres <i>et c.</i> . . .	237
83. AD GALLVM. Pone modum rebusque <i>et c.</i> . . .	238
84. AD EVNDEM. Galle, cupis Latii et Romæ <i>et c.</i> . . .	238
85. AD CÆSAREM. Iam tua turbatum navis <i>et c.</i> . . .	238
86. GALLI IACTATIO. Pingue mihi lucete, foci, <i>et c.</i> . . .	239
87. AD GALLVM DE FORTVNÆ MVTABILITATE. Multa cupis, Fortuna, tibi cum plurima <i>et c.</i> . . .	239
88. AD CÆSAREM DE GALLO. Aspicis Italiam tumidos <i>et c.</i> . . .	239
89. AD CÆSAREM VT CONTEMPTVM SVI VINDICET. Factus es altivoli opprobrium <i>et c.</i> . . .	240
90. GALLOS SVPERARE NOS GLORIA. AD CÆSAREM. Verum equidem fateor, Cæsar, <i>et c.</i> . . .	240
91. QVAM PERICVLOSA RES IMPERIVM. AD GALLOS. Imperium nescis quam sit mala bestia <i>et c.</i> . . .	240
92. DE GALLO SVPERBIENTE. [<i>c. pictura.</i>] Hæc cervice tumens <i>et c.</i> . . .	241
93. DE GALLO ET AQVILA. Nuper sydereas <i>et c.</i> . . .	242
94. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM RESTITVTVM. Sfortia progenies, istis dignissima rebus <i>et c.</i> . . .	242
95. DE GALLO EX ITALIA FVGIENTE. Cur nunc ille fugit <i>et c.</i> . . .	243
96. DE TEMPESTATE AERIS... IN GALLORVM FVGA... ORTA. Nunc ego te solum Gallis intendere <i>et c.</i> . . .	244
97. DE EADEM. Postquam pacta leves <i>et c.</i> . . .	245
98. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM ... Effera crudelis <i>et c.</i> . . .	245
99. DE PVGNA NOVAR. LAVS IOACHIMI DE MOLTZHAN ... Nunc lauris hederas, hederis connectite <i>et c.</i> . . .	245
100. DE VIRIBVS GALLORVM. Cum ductore ageret <i>et c.</i> . . .	246
101. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM. Ne, iuvenis, demitte <i>et c.</i> . . .	246
102. DE CÆSARE ET GALLO. Arma gerens multas <i>et c.</i> . . .	247
103. AD GALLVM EXPVLSVM ITALIA. Ne tibi turpe <i>et c.</i> . . .	247
104. DE CÆSARIS MAGNITVDINE. Bella gerunt reges <i>et c.</i> . . .	247
105. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM. Sfortia, pone metum <i>et c.</i> . . .	247
106. AD IOACHIMVM MOLTZHAN. Cui datus es miles <i>et c.</i> . . .	248
107. DE GALLO ITALIA PVLSO. Testis erat Gallus <i>et c.</i> . . .	248
108. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM. Sanguine nunc, <i>et c.</i> . . .	248
109. AD EVNDEM DE FRANCISCO PATRE. Tam poterat vixisse <i>et c.</i> . . .	248
110. AD REGES TERRARVM. Qui Gallum, reges, vinci <i>et c.</i> . . .	249
111. DE MAXIMILIANO SFORTIA. Cenomanæ gaudete <i>et c.</i> . . .	249
112. DE INGRESSV CÆSARIS IN ITALIAM. Castra quod Insubres <i>et c.</i> . . .	249

	Pag.
113. IN PICTVRAM DE CÆSARE. Nuper retrogrado <i>et c.</i> . . .	250
<i>Petreii Aperbachii aliud de cancro a Florentinis picto.</i> . . .	250
114. DE GALLO FVGIENTE. Ille ardens animi <i>et c.</i> . . .	250
115. DE FORTVNA CÆSARIS ADVERSV M GALLVM. Vicimus et La- tio Gallos deiecimus <i>et c.</i>	251
116. DE FØDERE GALLORVM CVM VENETIS. [<i>c. pictura 251.</i>] FØ- dera coniungunt Veneto cum <i>et c.</i>	252
117. VENETORVM MINÆ. Desperant Veneti secum <i>et c.</i> . . .	252
118. DE CONIVRATIONE VENETORVM ET GALLORVM. Magna Iovis volucris gelida spectabat ab arcto <i>et c.</i>	252
119. IN ANNV M.D.XVI. PROGNOSTICON AD LEONEM X. P. M. Quæ se horrenda movent, superi, quæ <i>et c.</i>	252
Hermanni de Neuenar in defectionem solis a. 1519. hexastich.	253
120. QVI ET QVALES IMPERIV M ITALIÆ AMBIANT. Regna petunt Latii Venetus, Germania, <i>et c.</i>	254
121. DE IMBECILLITATE GALLI. Parturiunt montes <i>et c.</i> . . .	255
122. DE EADEM. Ver erat, extulerat pugnax sua <i>et c.</i> . . .	255
123. DE CONVENTV GALLI ET LEONIS. Gallus in Italia est <i>et c.</i>	256
124. DE GALLORVM ET VENETORVM AMICITIA. Aurea sæcla ite- rum redeunt, Saturnia <i>et c.</i>	256
<i>Petreius Aperbachius de Gallo et Leone. Vicisse divos et c.</i>	256
<i>Aliud. Magna deum mater et c.</i>	256
<i>Aliud ad Gallum. Galle, quid exultas et c.</i>	256
125. DE EADEM. Vivi venimus huc superstitesque <i>et c.</i> . . .	257
126. AD CÆSAREM DE CONIVRATIONE HOSTILI. Respexere dei te, Cæsar, <i>et c.</i>	257
127. DE BELLI QVALITATE AD GERMANOS. Quam sapit ille <i>et c.</i>	257
128. DE BELLO VENETO AD CÆSAREM. Bellum ingens ori- tur: proh numina! materia <i>et c.</i>	258
129. QVALE SIT HOSTIV M FØDV S. AD CÆSAREM. Ille adeo <i>et c.</i>	258
130. DE FØDERE CVM GALLIS VENETORVM. Pace inimica diu <i>et c.</i>	259
131. DE EODEM. Thure piate deos, onerate <i>et c.</i>	259
132. HORTATVR AD PVGNAM. Pugnandum! Euganeas <i>et c.</i> . . .	260
133. AD CÆSAREM. Auctæ hostis, Cæsar, viris <i>et c.</i> . . .	260
134. DE IVLIO II. P. M. ORBEM CHRIST. IN ARMA CONCITANTEM. [<i>c. pictura.</i>] Concitat iratum bellator Iulius <i>et c.</i>	260
135. DE GLADIO IVLII. Ille sui longo successor <i>et c.</i>	261
136. DE EODEM. Huc barbam Pauli, gladium P. <i>et c.</i>	262
<i>De Iulio P. M. Phil. Melanchthon. Cum contra Gallos et c.</i>	262
<i>De eodem Gilberti Ducherii. In Gallum, ut fama et c.</i> . . .	262
137. DE IVLII PERFIDIA. Iulius, a Phrygio qui legit <i>et c.</i> . . .	263

	Pag.
138. AD PRINCIPES CHRISTIANOS. Sic periit pudor et <i>et c.</i>	263
139. DE IVLII INSTITVTO. Iulius assumptis Petræum <i>et c.</i>	264
140. IN IVLIVM DE STATV VRBIS BONONIENSIS. Olim clara vi- ris et splendida vatibus <i>et c.</i>	264
141. DE IVLIO. Pertæsum est Petri, nunc Iulius <i>et c.</i>	264
142. DE IVLIO ALLVSIO. Iulius est Romæ. quis abest? <i>et c.</i>	265
143. DE GALLO ET CÆSARE IAMIAM PVGNATVRIS. Arma per In- subres, Gallorum hinc, Cæsaris <i>et c.</i>	265
144. DESCRIPTIO IVLII. Qui chalybe et duris <i>et c.</i>	265
145. DE INDVLGENTIIS IVLII. Fraude capit totum <i>et c.</i>	266
146. DE EISDEM. Nunc ego terque quater <i>et c.</i>	266
147. IN IVLIVM. Omnia turbantur, retro omnia <i>et c.</i>	266
148. DE IVLIO. Hunc scelerum autorem <i>et c.</i>	266
149. AD IVLIVM. Dic mihi, sancte pater <i>et c.</i>	267
150. AD CÆSAREM DE GERMANIÆ STATV. Quando erit ut <i>et c.</i>	267
151. AD CÆSAREM DE BELLO VENETO. Sanguinis effusum <i>et c.</i>	268
IN TEMPORA IVLII SATYRA. Hoc mens illa hominum, partem <i>et c.</i>	269
IVLII II. P. M. EPITAPHIVM. Hoc tegitur tumulo pastor <i>et c.</i>	270
PRO ARA CORITIANA QVÆ EST ROMÆ EPIGRAMMATA.	271
1. Propitius quondam Cretæis Iupiter <i>et c.</i>	271
2. PRO EADEM. Coritiana pios venerari <i>et c.</i>	272
3. VOTVM PRO SE IN MORBO PEDIS. Orbe pererrato terra <i>et c.</i>	272
4. PRO ARA CORITIANA. Certum est Coritii patris <i>et c.</i>	272
5. PRO EADEM. Quot se vere novo diffundunt <i>et c.</i>	273
<i>Blössius Palladius Iano Corycio s. Corycianorum præfatio</i>	273
<i>Nomina poetarum quorum carmina Corycianis continentur</i>	276
AD COLUMNENSES ROMANOS EPIGRAMMA. Dii medio in Latio <i>et c.</i>	277
AD CROTVM RVBIANVM DE STATV ROMANO EPIGRAMMATA EX VRBE MISSA.	
1. Vidimus Ausoniæ semieruta mœnia <i>et c.</i>	278
2. DE EODEM. Vendit Roma deum, vendit sacra <i>et c.</i>	278
3. DE ROMANIS VT NVNC. Dicunt sancta patres <i>et c.</i>	279
4. OMNIA ROMÆ PECVNIA REDIMI. Ite, viri, conferte <i>et c.</i>	279
5. DE STATV ROMANO. Liquit Aventinas arces <i>et c.</i>	279
6. DE EODEM AD GERMANOS. Quis modus, o cives <i>et c.</i>	280
7. DE EODEM AD EOSDEM. Cæca magis cuiquam <i>et c.</i>	280
8. QVODAM MORTVO EPISCOPO. AD GERMANOS. Occidit antistes <i>et c.</i>	280
9. QVINQVE GALLIS SE INVADENTIBVS. Desinite irasci <i>et c.</i>	280
10. AD EOSDEM. Oravi pacem, Galli, oravique <i>et c.</i>	281
11. AD EOSDEM. Invitus, Galli, vobiscum hanc <i>et c.</i>	281
12. AD SE IPSVM EODEM IN PERICVLO. Usque adeone mori <i>et c.</i>	281
13. GALLO AB SE CÆSO. I morere et Stygias tecum <i>et c.</i>	282

	Pag.
14. IN QVINGVE GALLOS AB SE PROFLIGATOS. Non pudor est, Galli, non est scelus? ense <i>et c.</i>	282
15. AD QVENDAM ROMÆ EPISCOPVM INSIGNEM MEDICVM. Urbe fre- quens tota te prodit, episcopo, <i>et c.</i>	282
Ad Maximilianum Cæs. accepta laurea: <i>vol. I. p. 145.</i>	
Aliorum et HVTTENI DE FRIDERICO II. epigrammata	284
EPIGRAMMA <i>imagini suæ inscriptum.</i> Desine fortunam <i>et c.</i>	285
Ad Christophorum Hacıum oda: <i>vol. I. num. CIIII.</i>	
IN HONOREM BRETTE EPIGRAMMA. Fortibus ampla viris <i>et c.</i> . . .	285
Nummo in honorem Francisci de Sickingen cuso inscripti versus .	286*
HEROICA: DE PISCATVRA VENETORVM. MARCVS <i>et c.</i> DE NON DE- GENERI GERMANORVM STATV	287
<i>Pictura Venetorum piscantium</i>	288
DE PISCATVRA VENETORVM HEROICVM	289
MARCVS HEROICVM. [<i>c. pictura.</i>]	295
<i>M. Antonii Sabellici rer. Venetar. panegyricus I. Genethliacon.</i> .	301
<i>Eiusdem de Venetæ urbis apparatu paneg. carmen. Oraculum.</i> .	313
Epistola Italiæ c. Hessi responsoria: <i>vol. I. num. XXXVI.</i>	
<i>Pictura Cæsaris et Italiæ</i>	330
QVOD AB ILLA ANTIQVITVS GERMANORVM CLARITVDINE NONDVV DE- GENERAVERT NOSTRATES [<i>edit. II. c. subiuncta ed. I.</i>] QVOD GERMANIA NEC VIRTVTIBVS NEC DVCI BVIS AB PRIMORIBVS DEGENE- RAVERIT	331

PARS TERTIA.

CARMINA PANEGYRICVM CVM EXCLAMATORIO, DEPLORATORIVM,
TRIVMPHALE.

IN LAVDEM ALBERTHI ARCHIEP. MOG. PANEGYRICVS ET ALIA .	343
Prologus editoris	344
IN SCELERATISSIMAM PEPERICORNI VITAM EXCLAMATIO	345
De Hutteni epistolis hanc rem spectantibus: <i>vol. I. num. XXI.</i>	
<i>Die geschicht vnnß bekannnuß des getauften Juden J. Pfefferkorn</i> . .	349
<i>Defensio Joa. Pfefferkorn [Coloniensis]. (Stelle darauß)</i>	351
<i>Brüsseler Feierlichkeit 21. Juli 1861.</i>	352
IN EXCEPTIONEM MOGVNTINAM D. ALBERTI PANEGYRICVS . . .	353
<i>Præfatio est epistola ad Eitelv. de Lapide: vol. I. num. XXII.</i>	
IN IOANNIS DE HVTTEN INTERITVM DEPLORATIO. [<i>c. pictura.</i>] . .	401
Ad lectorem (<i>orationum in ducem Virtenperg.</i>): Telorum veniat quanquam id genus: <i>vol. V. p. 2.</i>	
Ad eundem de se et libro: Non odisse <i>et c. ibid. p. 96.</i>	
TRIVMPHVß DOCTORIS REVCHLINI s. IOANNIS CAPNIONIS ENCO- MION AB ELEVTHERIO BYZENO DECANTATVM	413
HVTTENI OPP. VOL. III.	b

Præfatio editoris	Pag. 414
Pro Capnione intercessio: <i>vol. I. num. LIIII.</i>	
Ioannis Reuchlini effigies	448

PARS QVARTA.

CONTRA ROMANISTAS PRO LVTHERO.	449
--------------------------------	-----

<i>Index ad hanc partem pertinentium carminum, quæ volumini- bus I. II. III. continentur . . . . .</i>	450
--	-----

IN INCENDIVM LVTHERIANVM EXCLAMATIO. <i>Eyn Alag über d. Lut. Br. et c. . . . .</i>	451
Præfatio	452
In incendium Lutherianum exclamatio	453
<i>Eyn Alag über den Luterischen Brandt zu Meng . . . . .</i>	455
Epistola Udelonis Cymbri Cusani de exustione librorum Lutheri .	460
Chunradus Sarcetor Francosaxus de eadem re ad Germanos oratio .	460
<i>In Hieronymum Aleandrum M. Lutheri quidam discipulus .</i>	468
<i>Expostulatio cum Aleandro . . . . .</i>	469
Das teutsch Requiem der verbranten Bullen &c.	470
Clag vnd vormanung gegen dem übermässigen vndchristlichen gewalt des Papsts zu Rom &c.	473
Vorbemerkungen des Herausgebers	474
Clag vnd vormanung	475
Beklagunge der Freistette deutscher Nation od. Vormanung an die freien vnd reich Stette deutscher nation. Heinrich von Kettenbach Practica. .	527
Præfatio	528
Vormanunge an die freien vnd reichstet deutscher nation	529
Kettenbachs Practica	538

ADDENDA.

AD VOLVME I.	542
Bibliographica.	
xxv *. Ioannis Croti ad Conradum Mutianum epistola Fuldæ d. 11. Iun. a. 1515. scripta	543
Spicilegium de Publio Vigilantio Bacillario Arbilla Axungia . .	544
CLXVIII *. Henrici Stromeri Aurbachii ad Nicol. Demudt epist. Lips. d. 1. Iun. a. 1520. scripta	547
AD VOLVME II.	548
CCXXV *. Der Luterisch Psaffen narz	549
CCCLXXXII *. Nicolai Asclepii Barbati Hutteni et Francisci a Si- ckingen panegyricus	550
Annotatio bibliographica de libello Ein Tragedia oder Spill ... zu Paris	560
CCCLXXXV *. Michaelis Rottinger ad Danielelem Stibarum epistola	561
Supplementa indicis voll. I. II. contentorum	562

	Pag.
AD VOLUMEN III.	562
Hutteni Phagigenæ ad lectorem [epigrammatum Aesticampiani]	
epigramma	563
Conradus Weidman in epigrammata Aesticampiani	563
Ioannes Rhagius Aesticampianus ad Henricum Brummannum puerum suum	564
Theodoricus Gresmundus in laudem poeticæ pietatis etc.	565
AD VOLUMEN IIII.	566
<i>Bibliographica supplementa</i>	566
AD VOLUMEN V.	567
Des schwebischen punds Hêzug im landt zu Wirtenberg x. 1519.	567
EMENDANDA IN VOLUMINIBVS I. II. III. V.	577

ACCESSIO SVBITARIA.

Supremam huic volumini edendo manum adhibuisse putaveram, cum ecce insperatus, quamvis exoptatissimus adferretur nuntius Turicensis, exempla, de quibus Indic. bibliogr. Hutt. num. XIX. XXIII. 5. XXXVII. A. aliisque locis in occulto iacere deperditave esse ægre scripsi, iam felici cura bibliothecæ Turicensis præfecti v. cl. Horneri reperta esse. qui vir humanissimus a me rogatus, qua est liberalitate, inventum thesaurum meis usibus permisit. At, ut nihil est ab omni parte beatum, quamvis avidis oculis perlustrarem fere trementibus manibus volutatum libellorum acervum, is non continebat id exemplum Triumphi, de quo Hutt. opp. I. p. 236. et III. p. 415. dixi Huttenum Münchio teste, sed parum fide digno, sua manu pro deleto nomine 'Eleutherio Byzeno' adscripsisse 'Ulrich Hutten autore'; verum in duobus certe Triumphi exemplis (Indic. bibliogr. Hutt. n. XVI. 2.), quæ Turicensis bibliotheca nunc in promptu habet, eiusmodi nihil adscriptum esse nuntiatum est. Ne vero ingrati animi accusemur, ab interitu vindicata exemplaria supra indicata tria cum editione nostra diligenter comparavimus, eaque quæ Münchium, incredibilis et negligentiae et protervæ iactantiæ hominem, olim sequi coacti aut omisimus aut parum recte adnotavimus, nunc addemus. Ubi post aut ante litteras ab Hutteno adscriptas posuimus, significatur marginem cultro abscissum quæ nunc desiderantur, olim continuisse. In collectionis Steckelbergianæ quæ vocatur exemplo (Indic. bibliogr. Hutt. num. XXIII. 1.), quod Turicensis bibliothecæ est, multis locis, non omnibus, recentior manus, quæ tamen ipsa quoque sæculi XVI. est, verba Hutteni manu olim scripta sed infelici cultro abscissa iuxta superstites Huttenianas litteras renovavit, ita tamen ut non raro nonnullæ syllabæ litteræve nunc et ab Hutteni et a recentiore manu scriptæ extent.

Exemplum Hutteni manu emendatum est Indic. bibliogr. Hutt. num XIX. 1. descriptum. Primæ paginæ, in qua est inscriptio quam titulum vocant, cuius 7 versus postremos (Publico usque ad IMPERIALI.) lineis transductis omittendos esse significavit, Huttenus subscripsit 'Maximiliano Austrio Imperante'.

Vol. pag. vers.

- V. 99 14 HVLDERICVS DE] *delevit H. et superscripsit Vlrichus ab*
 22 benevolentia] *comma adscr. H.*
 25 Quam] Quæ *corr. H.*
 33 pugnata] *H. corr. |pugnata (puto expugnata)*
 35 non] *in 1. non extans addid. H.*
 100 11 benignitas] *H. corr. beneuo|lentia*
 27 fi 1. Si *corr. H.*
 29. sq. de nobis meritum] *delevit H. et adscr. erga nos | (amantem, aut si-*
mile quid)
 101 22 ; in] . In *corr. H.*
 102 1 iam] *del. H. et adscr. |im (olim put)*
 10 , semper 1. . Semp] *corr. H. . Ante hunc versum et ante 12. 13. 14.*
H. posuit , ,
 103 5 aliqđ 1. aliquo] *corr. H. (aliquod)*
 12 e verbis de religione ab H. additis solum |gione superest.
 17 post tempore comma posuit H.
 24 Vera inq; 1. *delevit H. et inferiori marg. adscr. |nec (i. e. nec) huius-*
modi, ut cum inanib. ante fumori Pontificiũ æ.
 106 24 post Africã comma in 1. omisum *adscr. H.*
 107 6 non] *Hutt. corr. N*
 109 7 , totum] . Totũ 1. ã *delev. H. et adscr. ã*
 110 4 , hunc 1. . Hunc *corr. H.*
 17 ? ferrum 1. . Fer *corr. H.*
 24 vultis] *H. corr. Vul.*
 33 berberiei 1. *H. corr.*
 111 12 ac 1. *H. corr. Ac*
 13 hij 1. hi *corr. H.*
 21 diis immortalibus] *del. H. et adscr. |opt. max. (puto deo, non Christo*
præcessisse)
 23 consilio] *H. comma adiecit.*
 24 ut. aliud] *H. interaddid. |locati (puto provocati)*
 115 18 ac] *delev. et corr. et H.*
 29. sq. non et cognati addid. *H. sed extat |e cognati ut legendum putem*
vere cognati
 32 et] quæ 1. *corr. H. et*
 116 5 , iidemque] *H. fecit ex . Tum 1.*
 17 deduxistis] *del. H. et adscr. deductã acce|(pistis)*
 33 esse satis volo] *del. H. et interposito commate adscr. |reliquũ |olo*
(An præfatũ, esto, reliquum non volo?)
 37 et ante primum ut *adscr. H. et tum ex Vt (ante tranquillum) fecit Vtq;*
 119 6 visio 1. *del. H. et adscr. vitio*
 120 22 vos iuverit] *del. H. et adscr. |ibeat. (puto vobis libeat.)*
 31 suffigimus] *delev. H. et adscr. |nimus, (quasi fuisset sternimus)*
 121 22 . Statim 1. *H. corr. , fta*
 23 . Et 1. *H. corr. , et*

Vol. pag. vers.

- V. 122 18 ac *del. et adscr. et H.*
24. sq. *Ad marg. H. adscr. , , ut significetur locus (in libro de guaiaco etiam adhibitos) altunde desumptos esse.*
- 123 15 Afflictæ 1. a *corr. H.*
18 *ad marg. H. adscr. , ,*
22...24 *ad marg. H. adscr. , ,*
27 Quos ego iubeo 1. *delevit H. et adscr. |dē defināt, |dī adfenta- |minu*
stul |ere. Hos |urimū ve |ani ista (An: Ut quidem desinant,
.....di adfentatione hominum stultitiam augere (vel stultitię favere)
Hos enim plurimum velim inani ista ?)
- 124 20 . Vbi 1. , u *corr. H.*
24 maxime] *hoc ad marg. scripsit H. pro deleto etiam 1.*
34 *H. ad marg. , ,*
35 *H. ad marg. , ,*
38 fiant] *delev. H. et adscr. discant| (esse)*
- 125 4 *H. ad marg. , ,*
13 *post quem H. adiecit diu*
18...20. 23. 24. *quinquies ad marg. , ,*
- 126 23 . Sine 1. , sine *corr. H.*
27 *vocabulo omnis H. adiecit q3*
- 127 14 uicissent etiam alii 1. *H. post etiam comma posuit*
- 128 6 *post illud H. ad marg. adscr. unicui| (non unicum)*
8. 9 aut deus, aut fortūa melior 1. *delevit H. et adscr. Chrūs opt*
- 129 19. 20 *H. ad marg. bis , ,*
20 Quid? q *H.*
36 si natiū q3 1. *H. delev. si et q3 et adscr. siquis*
- 130 24 totum *H. ex to fecis tan (tantum)*
- 131 16 fiet] *delev. H. et adscr. ut fiat (non simplex fiat)*
22 Nam minus nihil curo, quā ut a Cardinalibus petatur *H. adscr. in-*
feriori margtni, quasi inserendum esset in 1. statim sequenti Hacte-
nus discordiæ (nostræ p. 132. v. 15.)
- 133 33 Ociat Germania 1. *H. delevit Germania et adscr. iuuent|*
37 , intellexistis? 1. *H. adscr. . Intel*

Epistolam Hutteni ad Iacobum de Bannisis, quam dedimus vol. I. p. 92., H. lineis transductis in novam editionem non recipiendam esse significavit.

Emendationes Hutteni manu Turicensis biblioth. exemplari collectionis Stekelbergianæ (ut vocant, quam descripsimus Indic. bibliogr. Hutten. num. XXVIII. l.) adscriptæ, quas Münchius aut omisit aut negligentius indicavit, hæ sunt:

Vol. pag. vers.

- V. 2 1...3 VLBICHVS ... LECTOREM. *delevit H. et superscr. |chi Hutteni de Ora-*
tionib. suis in Vuirtenp. Epigramma.
- I. 30 11 Dii immortales *del. H. et adscr. Immortalis ' | x̄*
12 adeo *del. H. et adscr. plurimū*
21 quam *del. H. et adscr. per omnia*
40 2 , quamquam 1. *H. adscr. Quanq*
- III. 401 1 DE ante HUTTEN *delevit H.*
403 19 bonis. Non est 1. *H. corr. bonis? neq3 ēm (neque enim)*

Vol. pag. vers.

- III. 403 20 Solentur mercede pii, 1. *del. H. et adscr.* Solemur merce| licet (mercede licet)
- 404 50 te primum hac arte petebat. 1. *del. H. et adscr.* hac nos |a arte petebat. (|prima)
- 51 nos hæc commenta faventeis *del. H. et adscr.* decepti erra- |imus omnes. (errauimus)
- 52 Atq; istum cepere patrem. 1. *del. H. et adscr.* Errauit |us iste pater. (prius)
- 408 161 aut ante sepultos] aut una sepultos *habet 1. neque emendavit H.*
- 181 concia 1. *del. H. et adscr.* misceat
- 409 210 nec] *H. emendavit neq;*
- 410 237 . sic 1. *H. adscr.* . Sic
- 244 sonans] *H. emend.* sonat
- 411 274 , te 1. *H. adscr.* . Te
- 412 4. sqq. DEPLORATIONIS ... FINIS. lineis transductis omittenda esse significavit *H.*

- I. 40 10...14 *Inscriptionem deleuit H. et superscripsit Vlrichus Huttenus Equ. Iacobo Fuchs Canonico Sal.*
- 20 de Hutten] ab Hutten *corr. H.*
- 24 fore scio, *adscr. H. deleto* uidebitur quod in *A* est post fuerit,
- 25 erat] *sic emend. H. pro* uidebatur *A.*
- 43 19 aliquandiu] suspendere *H. adscr.*
- 31 ecglogas *A. g. delet. H.*
- 44 26 Gymnasium, *A. del. H. et adscr.* scholam, tum mea culpa non adnotatum est post possideri *H. adscripsisse hanc*
- 31 Fugiebat enim arrogantiae opinionem. *delev. H. et inferiori marg. adscr.* Inimicus enī erat arrogantiae, eiusq; opinionē de se fugiebat studio. (*Parum accurata est adn. mea 31.*)
33. sq. factum ab amicis hoc accusabat. *del. H. et adscr.* pronūciantes| inter salutandū amicos corripuit
- 45 8 . Respondit *A. emend. H.* , r
- 18 partim] *del. H. et adscr.* deinde (*ut recte Münchius adnotavit.*)
- 46 2...4 *Inscriptione deleta H. scripsit Vlrichi Hutteni ad Ludouichū Hut-*
- super interempto filio consolatoria.
- 28 dispartiris] *deleto ri H. adscr.* |spertis
- 47 4 deorū *del. H. et adscr.* |elestib.
- 21 post acerbiter commā adscripsit *H.*
- 48 6 tulisti *del. H. et adscr.* coepisti
- 15 amaretur *del. H. et adscr.* |mabatur
- 29 an *A. del. H. et adscr.* cur non
- 49 13 Medicare *A. del. H. et adscr.* Medere
- 29 , videndum *A. H. emend.* . Vidend
36. sq. quidem delevisse *H. recte adnotavit Münch. et pro sequenti naturale adscripsisse natura*
- 50 24...26 Post calamitosius? *H. hæc (non quæ Münch. rettulit) inserenda inferiori marg. adscr.* Et tamen nihil' animo imminutus legitur. sed ut fortiter hæc spectauit, ita imperterritē mortem adiit.
- 51 13 et omiss. *A. adscr. H.*

Vol. pag. vers.

- I. 51 26 tulit. *A. del. H. et adscr. fert.*
28 et *adscr. H. pro deleto ac A.*
37 nobis *delevit H.*
- 52 1 , propter *A. Propt adscr. H.*
5 ut *delev. H. et adscr. verbum nunc abscissum, fortasse quod*
12 *Post adferunt H. marg. adscr. |qui |ionē quærit. (puto fuisse iis qui*
ultionem quærun.)
30 *HERBIPOLENSI delev. H.*
- 53 1...4 Neq; ego ... est *delev. H. et ad superiorem marginem, ita ut nunc*
primus versus abscissus plane desideretur, scripsit ..... |studēdū
fuit. Quare etiam valde, ut accepturi ea istic sitis, cum | quia
odiosū est hui-| uscemodi argumentor|(ū) |genus et ad dextram
marg. ad latus verborum cum quia triste ar- adscripsit maxie Ita-
que sic legi voluisse auctorem opinor: Mihi vero non id, ut place-
rent quæ scripsi studendum fuit. Quare ... genus, maxime tum
vero et c.
6 *epistola delev. H.*
- 10.11 essem, nec essem quietus, & ut rectius dicam, qui nusquam es-
sem? *delevit H. et primum inter versus adscr. fui tunc, neq; fui*
quietus tum ad *marg. fui tunc ne|(q3)| fui quietus, et ut re|(c)|tius*
dicam | nusquā fu|(i)
- 14 nullis plane studiis *del. H. et adscr. literarū stud (iis) minime*
19 cum post quod *adscr. H.*
20 mouit ... quæsiuissem *del. H. et adscr. mouisset, atq; ego quærerem*
21 hūc *A. del. H. et superscr. eum*
22 flagitiosæ *del. H. et pro deletis litteris auda- adscripsit impuden (ut*
impudenciæ *sit.)*
- 28 quoties à stabulo uacaret, *A. del. H. et adscr. cū aliqu (cum aliquando |*
uacaret à stabulo,
- 54 4 et pro *deletō ac H. adscr.*
9 stude literis.] *Immo: H. ad marg. post stude, adscr. quociens de | lite-*
ris | Imo ē, (*sermo est*)
- 10 arguti esse uolunt, *A. delev. H. et adscr. |aliquid |iud scire videri*
volunt. (*i. e. tñ = tamen aliquid aliud s. v. v.*
29 uelut ante populares *delev. H. et adscr. haud ali. quā*

- V. 3 1 DE *delevit et ex HVTTEN fecit HVTTENI H.*
9 . Omne 1. *H. fecit , o*
- 4 6...11 Locum lituris et adscriptionibus sic emendandum esse significavit *H.*
redderet. Sed me, quo parandum id erat maxime, dolor impe-
dit ibi, qui cum maximus sit, minime ostendi verbis sustinet ab
his, quibus plurimum adest. Nam ut recens est, nondum con-
solationem admisit, fixitque pro magnitudine sua radices, quæ
avelli cito nequeunt, et altius statim insedit, quam ut leviter
amoveatur. Turbati sumus enim, ut vehementius turbari vix pos-
simus et c. *Quæ ad marg. nunc leguntur, partim recentiore manu,*
ut cultro abscissa verba restituerentur, inter Huttenianæ manus su-
perstitas litteras adscripta sunt.

Vol. pag. vers.

- V. 4 10. sq. turbari uehementius haud *del. H. et adscr.* |s turbari vix (i. e. vehemētius t. v.)
- 31 ante votis *H. adscr. e*
- 5 16 proderet] *H. deleuit ere et suprascr. a* (ut sit quod coniectura adsecutus sum, prodat)
- 7 23 cum] *H. margini adscr.*
- 10 8 , quo 1. *H. corr.* . Quo
- 11 12 ut ante quo *adscr. H.*
- 12 33 Amicitia 1. *H. corr. a*
- 13 24 Magisque 1. *H. corr. m*
- 14 13 Aduersum 1. *H. corr. s*
- 34 Cuius 1. *H. corr. c*
- 18 24 post motum. *H. addendum adscr.* |inter- |s. simus. (an: ut intercipere possimus.?)
- 20 28 Procustes] *nec corr. H. nam Hulteni tempore alteram r solebant omittere.*
- 22 1 DE hoc quoque loco *delev. H. et ex HVTTEN fecit HVTTENI*
- 24 6 postulat 1. *H. deleuit et adscripsit* sustinent, sed tum hoc *delevit et dextrās marg. adscr.* postulant.
- 34 iucūda 1. *delev. H. et adscr.* decens, tum hoc *deleto adscr.* amabilis
- 27 6 Heluetios 1. Suiceros (non Swiceros) *corr. H.*
- 28 38 ante ferat *H. adscr.* pro se
- 30 5 refrigescat 1. *delev. H. et adscr.* mi'nuat se (non minuat) (nam 1. *H. fecit* ? nam
- 31 19 post boni *H. adscr.* quo uel parte|(m)| scelorum redimat, | aut quod
- 32 16 Finge 1. Fingite *corr. H.*
- 20 quæque] non hoc, sed imo quæ d. a. e.? *adscr. H.*
- 23 et] *delevit H.*
- 24 post confidentia *H. adscr. fe|* (videtur fuisse festiuus)
- 26 pro primo miror, non pro altero *H. adscr.* mirarer (Itaque adnotandum erat mirarer *H. speraret H.*
- 33 7 post hominis comma *adscr. H.*
- 28 post talem *H. adscr.* |is est, (i. e. qualis est,)
- 34 19 Helvetiis] *H. corr.* |uiceris (Suiceris)
27. sq. post sit *H. in inf. marg. addendum adscripsit* Talem accuso (non auerso) hominē. Quid hominem dixi? Talem inquam accuso be-
stiam. Ex mor x.
- 35 9 ac] *H. corr.* et
- 10 ac affinitate 1. *delev. H. et adscr.* |t (et) cognatione
- 32 Suicerc| (Suiceros) *corr. H.*
- 36 16 Maiores 1. *H. corr. m* tum post plura *adscr.* |lcriora (ū = vel pul-
ciora)
- 27 se] fefe *corr. H.*
- 37 9 Marchionis (non post ALBERTI sed) post Casimiri *delev. H.*
- 11 episcoprū 1. *H. adscr. o*
- 21 post sit *H. adscr.* alij aliter |(d)|evorauerint.
- 33 pro ac cons. et *H. fecit* et cons. ac
- 39 19 vobis] uobis satis aperte habet *H. manus.*
- 24 bestiam] beluā (non belluam) *corr. H.*
- 40 3 nos *delev. H.*

Vol. pag. vers.

- V. 40 22 Quod reliquū est, *ante Vos scr. H.*
41 16 dila-|tione *H.*
17 communitus 1. cōmi|nutus satis elegantibus litteris adscriptum est
(non 'unleserliche Verbesserung') Ceterum comminutus recte etiam
Førstemannus olim adscripsit, neque ego in falso communitus ad-
quiescere debebam.)
42 1 Hic tertium VLRICHI HVT TENI fecit *H.*
43 8 fœduis? *H. adscr. ius?*
45 32 circunclusas 1. a del. *H. et adscr. u*
37 Inquirente 1. pro deleta I *H. adscr. i*
46 25 uesania? 1. *H. corr. æ* (uæsaniam)
40 Hactenus 1. Aliquando (non Aliquamdiu) *corr. H.*
47 9 Quasi ante Quod addendum esset |uod *adscr. H.*
27 quodne] quoue 1. pro ue *H. adscr. ne*
30 præpositis , , insigniuit *H.*
48 7 careant nec *H. adscripsit.*
11 . In 1. *H. fecit* , in
87 furiis del. *H. et adscr. |ordibus* (i. e. sordibus)
49 4 *H. ad marg. , ,*
16 inter si et hinc addendum ulterius *adscr. H.* (non ulterius pro hinc)
Etiam verum Sæpe ... est signis , , *ad marg. positis extulit H.*
50 10 deos immortales del. *H. et adscr. |h̄rm īmo-|rtalē* (i. e. Christum [non
deum] imm.)
32 dii melius uertant del. *H. sed quod adiecisse indicavit lineolis ||, nunc*
non superest. Puto scribi voluisse Dii melius vertant, quam quod
51 3 post opinio *H. adscr. incumb|*
29 , quæ 1. *H. deleta commate adscr. Quæ*
52 17 Heluetios nobis del. *H. et adscr. suos nobis | Suiceros*
21 Helvetiis] Suiceris *corr. H.*
22 deleamus suspicionem del. *H. et adscr. extinguamus |citudinem* (i.
e. sollicitudinem)
25 , iftud 1. *H. corr. . Iftud*
32 *ad marg. , ,*
53 24 post vestros. *H. adscr. Ad humanos | affectus prouoca|care* (i. e.
provocarem)
28 nobis *delev. H.*
54 1 Nihil in nomine mutavit *H.*
55 7 . Et testatum 1. *H. corr. , et*
21 contractas] contrectas *corr. H.*
57 15 Heluetiis 1. Suiceris *H.*
59 1 defendi non poteras *delev. H. et adscr. iudico* (i. e. iudicio, non au-
dire) debebaris,
2 amicorum del. *H. et adscr. inter amicos* (non amicitiores, quod Mün-
chius fecit ex adposito Hoc
3 Hoc fecit *H. ex Hæc 1.*
6 , quem 1. *H. adscr. Quē*
17 sq. quod conscius ... eumentum. del. *H. et adscr. Nam nullā tam acer-*
bam mortem iudicares, quā non obire malles quā mendacio
tam impudenter concinnato [non consinuato] vitam quærere.

Vol. pag. vers.

- V. 60 23 non inferas 1. *delev. H. et adscr. inferre nesci* (i. e. nescias non nosti)
 1 qui non vides *delev. H. et adscr. et insensatus* |qui neq3 vides |q3 |tis
 (i. e. et insensatus, qui neque vides neque sentis)
 4 non possit *del. H. et adscr. iā ultra* |non possit,
 61 13. sq. potiusq3 re ipfa 1. *delev. H. et adscr. docuiffes* |ut iam posses |re
 potius |ipfa, quā *et ex sequenti defenderes fecit* defendere.
 16 aiebas *del. H. et adscr. ais sed sequens obijciebas non mutavit.*
 17 et ante mortem *adscr. H.*
 28 post cui posita est / et ad marg. *adscriptum* eciā si |nondū sic inno
 |issent |t omnia, (*puto etiam si nondum sic innotuissent ut pa-*
teant omnia,)
 30 inter vivit et nec comma in 1. *omissum interposuit H.*
 35 idq3 1. Idq3 *H.*
 62 1 sinu, ut 1. sinu? Vt *corr. H.*
 3 post etiam *H. ad marg. addidit* et (per *deletum est*) congressi ad li-
 bidi|nem dignet| (i. e. et congressus ad libidinem dignetur.)
 64 9 possit. r 1. *H. fecit possit?* R
 10 eum *delev. H. et pro sequenti tu posuit* eum
 65 12 salutē *del. H. et adscr. incolumitatē et pro redimiffet fecit. redemiffet*
 66 29 et *delev. H. et marg. adscr. illum*
 36 post nece comma *adscr. H.*
 67 4 quod *deleta o H. adscr. i* (quid)
 17 iniisse *corr. H.*
 68 14 post est *H. ad marg. adscr. |iti præsump |ntendis, atq3 et recentior*
manus illo ingenti et ciōe post Huttenianum præsump adscripsit.
sed legendum est, ingenti præsumptione contendis, atque
 69 8 ac] *H. corr. et*
 25 post parte *H. ad marg. addidit* non habes |inquam solaciū |hoc,
 70 27 . Intus 1. , i *corr. H.*
 72 19 post flagitio *H. ad marg. add. |oportunissie* (non inopportunistime)
 75 17 margini adposita sunt , ,
 80 non v. 13. sed v. 16. te *delev. H.*
 18 post ne ad marg. *adscr. H. si |iā ferre |sses. et recentior manus |no-*
minia et |iō Legendum: si ignominiam ferre non posses Ex
puncto post repellerent comma fecit H. sed magnam quæ sequitur
H non mutavit
 81 17 pro deletis profligati ... mores ad marg. *adscr. H. quod partim recen-*
tior manu renovatum est pessīa profligatæ mentis argumenta,
 22 pro tuo supplicio ad marg. quocūq3 etiam *periculo*
 83 5 post hebescat in marg. *add. H. |nanae (fuit inhumanae) et sequens*
uestræ delevit.
 84 1 Neque hoc loco nomen *mutavit H.*
 16 In hoc quoque additamento verba nemo et fortasse et fuisset *recentior*
manus renovavit.
 85 9 Ad duos versus qui continent Iuuat ... auxilio est *H. posuit bina , ,*
 26 Pro deletis verbis potius ... precari marg. *adscriptum est tantū pre-*
cari voluerunt,
 36 perdidissimus 1. *corr. H.*
 86 22 post mentem *H. comma posuit et rec. man. ad marg. adscripsit* |entem

Vol. pag. vers.

- Tum pro deleto medium ... impetum, H. ad marg. adscr. |ius (il-
lius) exercitū,*
- V. 86 35 *ad duos versus bina in margine , ,*
87 1 *Neq3 tueri se delev. H. et adscr. Ne tueri se q| (quidem, rec. man.)*
2 *ipsis] supersunt tantum litteræ ipfi|*
6 *publice] H. pro deleta e posuit o*
90 6 *quod illam] Quod illam H.*
27 *. Impurissimum 1. ,i(mpurissimum) H.*
91 7 *. Fugere 1. ,f H.*
16 *in ante accenso delev. H.*
20 *perdidissimū 1. H. correxit.*
92 15 *post portentosa ad superiorem marg. add. H. cum scribet*
21 *vexarit,] H. emendavit uexasisset,*
22 *agit hoc in deletum et ad marg. adscriptum est agit hoc? ut pote in*
93 33.sq. *à sacerdotum del. et marg. adscr. est et religioforū hominum*
95 4.sq. *Tribus versibus Quippe etc. præposita sunt , ,*

In Phalarismi qui sequitur (cf. Indic. bibl. Hutt. p. 46*. v. 12. litt. J) exemplo nihil emendavit Huttenus, unde adparet omittendum hunc dialogum ex nova editione censuisse auctorem, sed Apologiam pro Phalarismo, quæ tum sequitur, pariter ac superiora scripta emendavit.

Vol. pag. vers.

- I. 288 18 *neq3 1. Neq3 H.*
289 9 *neq3 1. Neq3 H.*
21 *te delevit H.*
26 *suorum 1. a corr. H. (suarum)*
290 10 *, nec 1. H. fecit Nec*
23 *immo 1. H. adscr. Im*
33 *etiam del. H. et ante sequens fore, cui comma addidit, posuit etiam*
35 *amicum ... patiar] pro his ad marg. adscr. H. patiar, et amicum esse credam,*
292 5 *& dolorem delev. H. et adscr. est: et ut dolorem (et ut a rec. m.)*
293 6 *neq3 ante tibi fecit H. Neq3*
7 *, uerū 1. H. adscr. Verum*
294 12 *tot9 1. H. ex 9 fecit us*
32 *, quod 1. H. Quod (bis sic)*
295 13 *quam] qui 1. H. adscr. (non quam sed) quā non r(ecte) et tum ex finis? fecit finas?*
23 *fuisset pro fuerit 1. adscr. H.*
296 33 *, quæq3 1. Quæq adscr. H.*
297 4 *liceat 1. a delev. H.*
19 *dirimere? 1. H. delev. et adscr. |imere, cui rec. m. superscripsit diri*
38 *superest tantum |iantū*
298 3 *nedū 1. H. del. et adscr. nec dum*
13 *monuisse 1. H. delev. n*
28 *sunt 1. H. del. et adscr. fumus*
33 *, tu 1. H. fecit Tu*
299 6 *. Nos 1. , nos H.*

Vol. pag. vers.

- I. 242 20...23 *Pro Etsi usque ad diuulganti deletis H. inferiori marg. adscr. Et si nondū credebam famæ, omnia temere diuulganti, (Nam | longe alia est apud omnes Virtutis tuæ opinio Rex Chrianiſsime, quam ut talis aliqua in te suspicio congruat,) tamen quæ r.*
- 243 9 *patior 1. o deleta H. aperte adscr. a (patiar)*
19 *superest tantum non | mplici iam | anno*
- 246 4 *hunc 1. u del. H. et adscr. i*
11 *pro deleto in eo sp. collocaveris ad marg. est: ei te adiunxeris?*
16.17 *ad marg. , ,*
24 *appellare del. H. et adscr. | onunciare (pronunciare)*
26 *optimatum del. H. et adscr. | onorū (bonorum non optimorum)*
29.30 *ad marginem signa , ,*
- 258 3 *fugacius] fugatius 1. sed deleta t H. adscr. c*
9 *, quā 1. Quam H. tum post præda additum est nos*
- 259 7 *, feruntur 1. H. comma confixit et adscr. . fer. tum pro deleto Heluetii adscr. Suiceri*
12 *ante VI H. ad marg. adscr. | pra (supra)*
- 260 3 *Stutgardie (non Stutgardia) scr. H.*
- 262 14 *ante palam H. adscr. et*
16 *ante hoc comma posuit H. et sequens me delevit.*
- 263 7 *facile 1. sed e deleta H. fecit i (facili)*
9 *, fugit 1. . Fug adscr. H.*
- 267 8 *pro Heluetii 1. Suiceri H.*
22 *, Cui 1. C del. et fecit c H.*
27 *dedit . to 1. Deleto dedit H. adscr. dedit . Tot*
- 272 6 *. fugit 1. H. ad marg. Fug*
8 *, quo 1. . Quo H.*
13 *. faceſſant 1. . Fac H.*
19 *. ſatis 1. Satias (non Satius) adscr. H.*

Ad Hutteni scripta vol. II. numm. CCXXVIII. CCXXX. CCXXXI. CCXXXIII. CCXXXIII. CCXXXVI. CCXXXV. pagg. 12. sq. a nobis edita, quæ continentur exemplo sub XXXVII. 2. Indicis bibliogr. Hutten. descripto, iam ex eo bibliothecæ Tigurinæ exemplari, quod Huttenus sua manu emendavit, infra scriptæ adnotationes addendæ sunt:

Vol. pag. vers.

- II. 13 21 *prætergredi] delevit H. et adscripsit | edi (puto egredi)*
14 22 *litteris et] litteris, &*
15 5 *nominis] nobis 2. quod H. linea transducta et adposito signo A (quod se legere non potuisse Münchius adnotavit) omittendum esse significavit.*
7 *proculcatā 2. ū H.*
10 *viro 2. e H.*
20 *Euangelū, 2. i H.*
- 16 10 *manifestas, 2. f H.*
15 *concitiare? i delev. H.*
26 *pro omiss. 2. adscripsit H.*
36 *esse quod] esse, quod H.*
- 17 14 *adnituntur 2. del. H. adscripsit | mur (id fuit adnitimur)*

Vol. pag. vers.

- II. 18 16 aut] delevit *H.* *adscript* | c (*id fuit nec*)
 30 cui *omis.* 2. *adposuit H.*
 19 9 exulēt Bullis vexare] exulent, Bullis vexari *H.*
 22 quidē. 2. a *H.*
 19 31 ? flagito[se] i *H.*
 20 14 flagita. 2. i *H.*
 20 nuge. 2. a *H.* (*i. e. nugae.*)
 21 15.16 & christianæ veritatis *H.* *deleto sequenti ac libertatis*
 19 vestris *ante* coram *del. H.* *adposito* istic *post* coram
 22 5.6 experimini] opus vobis, 2. *quod H. del. et adpos.* [rimini,] *i. e. ex-*
 perimini)
 8 testimonio,] testimonium, 2. *um del. H. adscr. o*
 intuitu] intuitum 2. *m del. H.*
 23 27 cogitatis, iugum & gravius' quā ut 2. *post ut H. adscr. à quoquā*
 24 5 accumulacione 2. *corr. H.*
 10 dicat] *sic H. quoque corr.*
 23 vivatis] *sic H. quoque corr.*
 28 cogimur] *sic H. quoque corr.*
 34 viveritis] uiueretis *corr. H. (et hoc ponere debebam)*
 26 7 ducant] *sic H. quoque corr.*
 17 manifestamque] *sic H. quoque corr.*
 19 tam] *H. quoque addidit.*
 27 17 precario 2. e *H.*
 28 obtegentes] prætende] *H.*
 28 30 concendemus. 2. n *delev. H.*
 33 Præterea *corr. etiam H.*
 29 24 concuffonem, 2. i *H.*
 30 8 vestra exitium] vestra, exitium *H.*
 22 polliceor] *etiam 2. polliceor corr. H.*
 23 adfſiduitate 2. s *delev. H.*
 26 vobis] *comma adpos. H.*
 31 14 cogitationis] homin] *H. quam compositissime fieri potest adscript, sed*
Münchius cum Latine legere non didicisset, quid sibi vellet vocati-
vus homines non vidit, quod dissimulans adnotavit 'Nach cogitatio-
nis: Unleserliche Correctur.'
 32 26 ovinam] *sic H. quoque corr.*
 33 4 barbari. 2. barbari? *corr. H. tum moneretis 2. corr. H.*
 9 quoquam] *comma adpos. H.*
 10 venerit] *comma adpos. H.*
 34 22 cupiditaiib. 2. *corr. H. tum nationi 2. corr. H.*

---

 39 34 intermissum habet exemplum 2. *ab H. correctum, qui a (pro u) ad-*
script: meum exemplum 2. recte intermissam in ipso textu habet.
 40 2 fieri] *delevit quidem H. sed idem etiam adscript* |btineri quod ob-
 tineri fuisse cum non videret Münchius, *adscriptum celavit.*
 20 metus 2. *corr. H.*
 eos] nos 2. *corr. H.*
 41 9 nobis] vobis *recte etiam 2. ab H. non mutatum, sed is comma adposuit.*
 42 9 ingeffu 2. *corr. H.*

Vol. pag. vers.

- II. 42 35 tot] q3 (totque ante nobilifs.) corr. H.
 43 8 cede sceminarum 2. f corr. H.
 26 isti] comma adpos. H.
 35 illa] linea transducta delet. H.
 44 4 seruare illum: 2. delet. H. et adscripsit fernaturũ i| tum ho| (puto
 istum hominem)
 6 cedis illi] deletit H. sed post domicilio adscripsit cedis
 37 9 &c.] deletit H.
 10 Si,] del. H. et adscripsit Vtinã,
 11 optime] deletit H.
 12 ex] et corr. H.
 13 te] delet. H.
 17 omnia crudelia 2. comma interposuit H.
 26 libertati 2. s adscr. H.
 38 3 etiam] delet. H.
 48 8 haud dum] delet. H. et adscr. vix dũ
 49 7 illorum odio] delet. H. et adscr. reip. stud (i. e. reipublicæ studio)
 20 inter omnia et & quæ H. interposuit illis literis
 50 2 post etiam, H. adscr. quantũ honeste licebit,
 59 7.8 constantissime] deletit H.

Inferiori margini postremæ paginæ exempli 2. manu sua emendati Hultenus adscripsit Optimam uitæ rationem delige, eam tibi | iucundam reddet consuetudo.

Restat ut ad vol. III. pag. 423. ex libris Turicensibus recuperatis hoc exemplum adnotemus:

3*

☉ IVLIVS | ☿ Dialogus uiri cuiuspian eruditissimi, | festius faue ac elegans, quomodo IV-|LIVS. II. P. M. post mortem coeli fores | pulsando, ab ianitore illo D. Petro, in-|tromitti nequiuert, q3q3 dum uiueret | sanctissimi, atq3 adeo sanctitatis no|mine appellatus, totq3 bellis felici | citer [sic] gestis præclarus, domi-num coeli futurum se | esse sperarit. | INTERLOCVTORES. | Iulius. | Genius. | D. Petrus. | Lector, rifum cohibe.

Plagulæ 3 (stagnatæ A B C) sive 24 folia in 8º. min., quorum ultima pagina vacat, pænultima sex versus habet, quorum duo postremi sunt itaq3 Vale. | FINIS. | Ceteræ singulæ paginæ tantum non omnes constant 31 versibus. Neque inscriptiones neque numeri singulis paginis superscripti sunt.

HVTTENI POEMATVM

PARS PRIMA.

ELEGIÆ ET DE ARTE VERSIFICANDI LIBER.

[a. 1506 . . . 1517.]

PRÆFATIO EDITORIS AD OMNES QVATTVOR PARTES.

Mir kommt aber immer vor, wenn man von Schriften, wie von Handlungen, nicht mit einem gewissen parteyischn Enthusiasmus spricht, so bleibt so wenig daran, daß es der Rede gar nicht werth ist. Lust, Freude, Theilnahme an den Dingen ist das einzige Reelle, und was wieder Realität hervorbringt; alles andere ist eitel und vereitelt nur.

Goethe an Schiller.

Quod Hutteni carmina, rudem adhuc indigestamque molem, in quattuor partes dispescui, optima ratione factum esse iudicabunt, spero, qui auctoris vitæ scriptisque paullo diligentius studuerint, omnes. sponte profecto ea digestio argumenta poematum temporaque, quibus composita sunt, contemplanti sese præbet, in tantum ut mirer in hunc diem neminem, quem sciam, fili, quo suspensa sunt singula, rectitudinem et ex ipsius scriptoris indole ingenioque quasi enascentem necessitatem prædicasse, nisi multo usu didicissem quam longe plerique fere omnes hodieque ab adcurata veraque universæ Huttenianæ vitæ ingenique morumque ingenuæ et quasi compactilis unitatis, rectitudinis, duritiæ, quæ cum incorrupta humanitate et profunda probitate et adsiduo fervore unice coaluerant, cognitione absimus, multosque esse qui Huttenum ideo tantum, quod versus multos fudit laureamque a Cæsare coronam accepit, ad augustum poetæ nomen admittant. Non novum est Huttenum adolescentulum elegiis condendis tirocinium Musarum posuisse, nec doctos latet id e ratione litteras discendi docendique, qua et ipse, Rhagii, Trebelii, Vigilantii discipulus, Eobani sodalis, usus est, facile explicatu esse: verum ingenitam hominis primariamque imi animi condicionem et intentionem elegiacam fuisse sentire potius quam doceri debemus. Eiusdem autem iuvenis, in quo (ut de Alcibiade Nepos olim dixit) natura quid posset experta est, ingenium, dum ex doloribus ac gaudiis elegos pectoris fidibus effingit, rerum humanarum conperiendarum gratia patriasque externasque nationes pervisendi inpetuoso studio, quod ipsum tum varii casus tum præcipue monasticæ vitæ effugio excitatæ patris iræ debitæ necessitates et morbida vis corpusculum infestans auxerant, vehementer commovebatur. ita scholis cathedrisque relictis, versus tamen, ubicumque et quidcumque agebat, Musarum cultor, in arma castraque inruit Germanosque suos et suum Cæsarem in prælia contra quemcumque hostem nunc prece blandiens nunc conminationibus terrens tam orationibus quam heroicis carminibus epigrammatumque aculeis accendit*), ipse interim re-

-
- *) Thal und Berg durchzieht er, fest im Glauben
An die Freiheit, sinnend tief im Herzen
Lieb und Wahrheit, seines Busens Wonne.
‘Rein Tyrann soll uns zur Knechtschaft rauben!
‘Heilen will ich meines Volkes Schmerzen.
‘Auf, o auf, du deutscher Ar, zur Sonne!’

rum publicarum recte administrandarum beneque gerendarum artis vix minus studiosus quam cuius vitam his unis officiis totam destinavisset. Musea poterat relinquere, Musas non potuit; sed in musea etiam, quotiens potuit, rediit libenter, liberalioresque litteras et earum propugnatores ut sincere amabat, ita pie colebat ac strenue ab hostibus ingenii quoque armis defendebat lætisque suis laudibus celebrabat. Quo itaque modo, ut supra primam partem cum secunda, quantumvis altera ab altera diversa sit, cohærere et utramque solidi quasi corporis membrum esse significavi, rursus secunda ad tertiam ita accedit, ut altera alteri sese insinuet, inque quartam aperto tramite transeant. certamina contra curiam Romanam pro libertate Germaniæ ecclesiæque sanctitate, ut tum res erant, pro Luthero institui debebant: quantum illis universus fere terrarum orbis tunc concitari cœperit, quanta fortitudine Huttenus eadem pugnaverit, denique ut non hostibus sed morbo fractus occubuerit, nemo qui hæc leget exponere huius loci esse putabit, ut nec huius loci est demonstrare Huttenum rebus ecclesiasticis reformandis rei publicæ libertatisque Germanicæ nationis causa omnes vitæ nervos contendisse, dum Lutherus non nisi fidei Christianæ causa Romanam ecclesiam sollicitaret proque principibus ac rebus publicis, ut sacrorum bibliorum per omnia suprema auctoritas esset, contra pontifices Romanos acriter dimicaret. quam inter utrumque heroa differentiam convenientiamque ipse noster melius quam ab alio demonstratas me legere memini, litteris ad Lutherum scriptis ac præcipue his memorabilibus verbis „mea humana sunt, tu perfectior iam totus ex divinis dependes“ (vol. II. p. 55.) mea quidem sententia expressit.

Pauca ex omnibus quæ repperi Hutteni carminibus (repperi autem quamvis antea inedita fere nulla, complura tamen, eaque minime spernenda, quæ, cum libellis continerentur quorum exempla vix uni aut alteri conspiciere datum fuit, plane in oblivionem abierant) in hoc volumen non recepi, ut pote quæ in reliquis quatuor tomis suum locum, eumque, si a perpaucis recesseris, iustiore quam si omnia huic volumini reservassem, iam invenerant. Ne vero inmerito in negligentiae crimen inciderem, etiam hic omittenda carmina eo quodque loco commemoravi quem ei dedissem, si non omnium Hutteni operum, sed poeticorum tantum modo editionem paravissem. Atque hæc ipsa ratio, ut taceam alia, satis declarat cur nunc ad ea quæ ex Epistolis obscurorum virorum Hutteno deberi videantur, omnino non respexerim: his enim epistolis suum volumen debetur, quod a me elaboratum post hoc edi spero.

IN EOBANVM HESSVM
VLRICHI HVTTENI
ELEGIA

ET

EOBANI GRATIARVM ACTIO EXTEMPORALIS

scriptæ, ut videtur, Erfurti a 1506. exhibentur vol. I. p. 3...5. num. I.

[IN LAVDEM MARCHIÆ CARMEN.]

VDALRICVS HVTTENVS PHAGIGENA
RHAGII ÆSTICAMPIANI DISCIPVLVS
AD LECTOREM HVIVS LIBRI.

Marchia, tardigrado terra interiecta Bootæ,
Gargæum superat fertilitate solum,
Cuius in autumnno cum pinguibus incola botris
4 Poma sub æstate præmia messis habet;
Vix sentit piceis borealia frigora tædis,
Tempore fœtura veris abundat apum.
Adde boum cultus, hic quorum copia tanta est,
8 Quanta sub Ionio fertur arena mari.
Sunt et equi celeres natique ad pondus aselli,
Quærit ad innumeras gramina pastor oves.
Ut tamen hæc taceas, lætam vagus Odera terram
12 Diluit, et varias piscibus auget opes,

Vide Indic. bibliograph. Hutten. n. II. 1...5. Scriptum est hoc carmen Francofurti
ad Viadrum a. 1506.

PHAGIG.] i. e. in *Buchonia natus*. RHAG.] Ioannis Rack Sommerfeldensis. Cf. vol. I. p. 8. HVI. LIBRI] descriptionis, de qua vid. Ind. bibl. n. I. 1. 2. ¹ Bootes sive aretophylax tardigradus [Pacuv. ap. Cic. de divin. II. 64, 133.], tardus, piger dicitur ideo quod tardius ad oceanum descendit. cf. Haupt ad Ovid. met. II. 176. sq. *Marchiam Troadensibus campis comparare audacis poeta est*. tantigrado 2. 3. ² „... ipsa suas mirantur Gargara messes”. Vergil. Georg. I. 103. ³ pīguibus 1. botrus] uva. Cf. Michææ proph. VII. 1. Versibus 3...6 quattuor anni temporum amœnitates recenset. ⁴ æstati 5. ⁵ tædis 1. 2. ⁶ Etiam hæc hyperbola poeta nondum plenæ pubertatis digna.

Quis non tam Tanais, nec abundat flavus Orontes,
 Nec Phrygius Xanthus Romuleusque Tiberis:
 Piscibus Eridanum vincit, celeremque Castrum,
 16 Quique suis agitat fulva metalla vadis:
 Multus ab Odricola defertur carpio gente,
 Et crassus polipus, cæruleusque lupus.
 Sunt quoque mutatae peregrino sidere merces,
 20 Quas opulentus Arabs, India sive dedit.
 Egregias urbes atque altas possidet arces,
 Templaque, cœlicolas quæ decuisse putes.
 Hic Ioachim princeps, sceptri successor aviti,
 24 Tale sua ne non in regione foret,
 Gymnasio solidas erexit ad astra columnas,
 Qua Francphordiacæ cernitur urbis opus:
 Ingenuas artes dedit huc, sophicasque catervas,
 28 Hic sua qui doceant carmina Phæbus habet.
 O bene: divitiis adduntur Pallados artes,
 Hæc bona sunt terræ diviciora suæ.
 Terra ferax frugum sæcundas concepit artes,
 32 Iuncta est Panchæis Cecropis ora locis.
 Cætera quo melius noscas, hunc volve libellum,
 Lector, ut et tellus nota sit illa tibi:
 Hæc te Marchiticas ducant monumenta per oras:
 36 Sic tibi, qui latuit, cognitus orbis erit;
 Invenies illic quæ te legisse iuvabit,
 Dum non quam relegas læseris illa prius.
 Si tamen hoc quædam fuerint errata libello,
 40 Parce, mora celeri condidit autor opus.

13 Queis 5. 14 Phrygius 3...5. Xanthus 5. 15 Caystrum 4. 5. *hodie Karasu.* 16 Pactolum, auriferis harenis celebratum, Chrysorroan. 18 Polypus 3...5. cancri Viadrini hodieque celebrantur. cæruleusque 3...5. lupus] lucius esox. 19 mutata 2. 22 cælicolas 3. 5. que 2. (quæ 1.) 23 Ioachimus I. marchio Brandenburgensis universitatem litterariam Francofurtensem condidit, cuius sollennis inauguratio d. 26. Apr. a. 1506. facta est. 24 : Tale ... foret: 1. Academia Wittenbergensis condita fuerat a. 1502. 26 Francfordiacæ 5. 27 Vigilantium et Rhagium. 29 Palladis 5. 30 terre 2. divitiore 3...5. 32 Panchæis omnes. *sed Huttenus voluit Pangæis: nam Thracicam fertilitatem cum Athenienstum cultu coniungere Francphordiam aut. de Arabia non cogitavit.* 33 Cetera 3...5. 36 læseris 1. 2. Vigilantius in 'illis monumentis' etiam leges moresque quibus studiosi regerentur, descripsit. Vult itaque poeta memoriam Francofurti gratam semper iis fore quos civitate academica non indignos reddidissent propria peccata. 40 auctor 3...5.

Ut hoc in carminibus scribendis adulescentes exercitandi genus stilusque poeti-
cæ doctorum Francofurtensium disciplinæ commodius æstimetur, addimus Hutteni
condiscipuli Henrici Brumanni Moguntiaci, quem ille decennio post in epistulis
obscurorum virorum vol. II. ep. 55. ut 'vicarium in summo et bonum organistam'
celebravit, consimile solenne carmen, quod post Huttenianum in libris qui Ind.
bibliogr. n. I. 1. 2. indicati sunt, legitur: '

HENRICI BRVMANNI MAGONCIACI
SECTATORIS IOANNIS RHAGII ÆSTICAMPIANI ORATORIS
IN FRANCPHORDIANÆ DESCRIPTIONIS ET P. VIGILANTII POETÆ
COMMENDATIONEM
AD LECTOREM EPIGRAMMA.

- Incertum est homini studium et diversa cupido*
Qui legit hystorias gestaque pulchra virum:
Nam hic probat Hellanicum, placet huic Herodotus, et illi
4 *Socraticus Xenophon Acesilasque vetus;*
Lactea delectant alium quoque dogmata Livi,
Hic vult Salusti scripta videre brevis.
Sic diversa rapitque animum in diversa voluptas,
8 *Mensque nequit recto sistere certa loco.*
Tu vero exoptas qui altissima nostri, lector,
Pulpita Gymnasii principiumque novi,
Hunc poteris manibus complecti sæpe libellum,
12 *Qui tibi iam placida mente legendus erit,*
Marchia quæ tellus, quæ sit Francphordia nosces,
Quam, bone, piscosis alluis, Odra, vadis:
Principibus quæ sit prudentia, fama decusque,
16 *Et quæ dent cultis munera doctoribus:*
Quantaque fertilitas agri, quæ copia messis,
Numina quam faveant Bacchus et alma Ceres:
Quotque boves, pisces, quot oves celeresque caballos,
20 *Quotque sovet doctos urbs celebrata viros.*
Quantum etenim aerio cedunt virgulta cupresso
Et quantum lepori est fortior ipse leo,
Tantum est Gymnasium hoc ludo præstantius omni,
24 *Quem tibi Romana aut Græcia terra tulit;*
Quod tibi descripsit celebris Vigilantius aulhor,
Gymnasii laus et gloria magna novi.
Hunc igitur digitis cape, lector amande, libellum,
28 *Qui tibi permodico venditur ære. Vale.*

Vigilantii] Cf. vol. I. p. 43. §. 32. ⁵ Livi lactea ubertas. Quintilian. Inst. or.
X. 1, 32. ⁶ Sallustiana brevis. Quintil. l. c. ⁹ nostre 1. et cum 1. facit ubique 2.
¹¹ sepe 1. ¹³ que bis 1. ¹⁵ que 1. ¹⁶ que 1. ¹⁷ que 1. ²¹ Cf. Vergil. ecl. 1, 25.
²⁴ Grecia 1. ²⁵ Hodie magno ære qui emerent sunt: unum enim Vratislaviense
exemplar extare creditur.

Ipse typographus, Conradus Baumgardt Rottenburgius disticho celebratur hoc:

DE CALCOGRAPHO AD LECTOREM.

*Hoc tibi Marchitica Conradus in urbe monctis
Excussit graphicis ingeniosus opus.*

Dubitabis num præceptoris carmen discipulorum versibus præferas: nam hoc præmissum est libro:

IOANNIS RHAGII ÆSTICAMPIANI
LYSACII ET RHETORIS ET POETE LAVREATI
EPIGRAMMA AD LECTOREM.

Cessa Niliaci mirari pulpita, lector,
Gymnasii et Cilici pectora docta soli
Cecropias cumulo laudisque æquare cathedras,
4 Cælicolis iaceat Gallica turba scholæ:
Surgit Palladio maior Franckphordia ludo,
Cuius forma, situs, fama decusque patet
Hoc, quem vel manibus cupies tractare, libello,
8 Vel sua luminibus scripta vorare tuis.

VLRICHI HVTTENI

ADOLESCENTIS

DE VIRTUTE

ELEGIACA EXHORTATIO.

Ipse ego dum variæ meditor discrimina sortis,
Dum dubias vitæ difficilesque vias
Diversasque adeo curas hominumque labores,
4 Ingemit et tristi mens mihi corde dolet.
Nam quæcunque vides fragilis solatia mundi,
Omnia sunt longa disperitura die;
Utque leves paleæ vacuis motantur aristis,
5 Et quatitur rapidis silva comosa notis,
Hæret in humanis fragilis fiducia rebus,
Discrepat et dubiis decipit illa modis:

Indic. bibliogr. n. III. 1...4. Francofurti ad Viadrum a. 1507. hæc elegia scripta videtur.

monetis graph.] *typis æreis.* excudit 2. ingeniosus] *Diu moris fuit ut typographi suam artem, quasi singuli Fausti essent Guttenbergiique omnes, prædicarent.*

⁵ quæcunq; 1. 2. ⁷ Aristis 1. 2. ⁹ Rebus 1. 2.

- Qui modo dives erat, fortuna exactus iniqua
 12 Aestuat et parvo fœnore vertit humum:
 Rex erat et Latias tenuit Tarquinius urbes,
 Paruit ad nutum Dardana Roma suum;
 Decidit ille tamen (nam quanta potentia nostra est?),
 16 Decidit, et missis urbibus exul erat.
 Hæc eadem Siculi memorantur regna tyranni,
 Post sua qui pueris sceptrâ magister erat.
 Ut tamen hæc maneant, et sis in tempore fœlix,
 20 Sistat in imperio terra fretumque tuo,
 Teque vagum posita veneretur imagine vulgus,
 Det tibi fœcundas regia mensa dapes,
 Sint vires formæque bonum cultique penates,
 24 Inque tuos veniat pulchra puella thoros,
 Sis quoque, si quid id est, antiquo stemmate natus:
 Quis dabit hæc cineri funeribusque tuis?
 Vidi ego magnorum pallentia corpora regum,
 28 Portabant tantum parva feretra decus.
 O ubi tunc tumido frontosa superbia fastu,
 Claraque nobilitas, belligeræque manus?
 Qui modo tot populos, qui tot modo rexerat urbes,
 32 Procubat ad fœdam truncus inanis humum.
 Tabescunt etiam regali corpora luxu:
 I nunc et valida concute sceptrâ manu;
 I nunc et forma, fortuna opibusque superbi,
 36 Inque brevi magnum tempore nomen habe:
 Nudus es et gelidum premis, invidiose, sepulchrum,
 Nuda petit Stygios flebilis umbra lacus.
 Discite, mortales, trepidæ moderamina Sortis;
 40 Intempestivas occupat illa moras:
 Dona, potestatem, temeraria iura fidemque
 Spernite et effictæ numen inane deæ.
 Clarior hac Virtus, refugaque securior aura,
 44 Ipsa locat famulis præmia vera suis.
 Sunt qui divitias, sunt qui sectentur honores,
 Quique velint magnos pascier ante duces:

12 Eftuat 1. Aestuat 2...4. 13 Tarq. Superbus. 14 Dard.] ut saepe ap. Verg. *Horat. alios* Romani 'Dardana s. Dardania gens'. 17 Tiranni 1. 2. Dionysius II. „ex tyranno literator factus". Cf. dialog. Phalarism. §. 27. 23 vires, 1. pœnates 2. 25 id omis. 4. 27 Regū 1. Regum 2. 29 O] Quid! 3. 4. 37 p̄mis 1. , invidiose, 3. 4. 38 ftigios 1. stygios 2. 39 sortis 3. 4.

Hiis neglecta deest, sed habentibus omnia, virtus,
⁴⁹ Cum virtus nullo munere possit emi..
 Vos quoque qui blande cupidos captatis amores,
 Ite, carent veris gaudia vestra bonis.
 Quisquis amas, pulchros rugis fœdabere vultus,
⁵² Cum dederit canas mæsta senecta comas.
 Sola diu est igitur, sola est sine crimine Virtus,
 Labe carens, vitæ principiumque novæ.
 Hanc pete qui vitam, qui non mortalia curas,
⁵⁶ Est aliquid vitæ consuluisse suæ.

---

⁴⁷ His 3. 4.   ⁵¹ fedabere 1. fœdabere 2.   ⁵² Quum 3. 4.   mæsta 1. moesta 3. 4.
⁵⁴ noue 1.

VIRICI HUTTENI
EX EQVESTRI ORDINE ADOLESCENTIS
CARMEN EMVNCTISSIMVM
MORES HOMINVM ADMODVM IVCVNDE COMPLECTENS
CVI TITVLVS
VIR BONVS.

Ge: B: Herbig: ad lectorem

*Edidit Huttenus, lector, tibi, candide, carmen
Conspicuum dulci Mæonioque sono,
Qui docet ut iustus fias, simul et moderatus,
Providus et sapiens, relligione sacer,
Moribus ut valeas rigidum exuperare Cathonem,
Dexteritate Numam Socraticamque scolam.
Morte carent omnes tolluntque ad Olympica regna
Cultores, Virtus vulnere et ipsa caret.*

VLRICI HVTTENI
EX EQVESTRI ORDINE ADOLESCENTIS
CARMEN EMVNCTISSIMVM
MORES HOMINVM ADMODVM IVCVNDE COMPLECTENS
CVI TITVLVS
VIR BONVS.

- Cerne novos vultus, rerum studiose novarum,
Et facili monitus accipe corde meos.
Sæpe movent melius propiori cognita visu,
4 Inspice, sunt tetricis ista videnda viris.
Multa vident oculi, sed ad interiora remittunt,
Opportuna magis lumina pectus habet.
Rara mihi facies et solis cognita iustis,
8 Cura quibus veri est iustitiæque calor:
Novit Aristides, novit vir fortis Ulisses,
Et vos, Socraticæ candida turba scholæ,
Cumque Catone bonus Nasica, et Cælius ingens,
12 Et Cicero, Latiae gloria prima togæ;
Prudentes novere viri, rudis omnia damnat:
Dum damnat, vitæ est nescius ipse suæ.
Siqua rudi tamen est discendi cura, cupitque
16 Excolere ignavum nobilitate animum,
Ponat opus vitiis plenum, et nitatur in illud,
Unde decus longæ posteritatis erit,
Consilioque meo (nihil est præstantius illo)
20 Incubet, exemplar, quo doceatur, habet.

Hoc carmen, cuius exempla recensuimus Indic. bibliogr. num. VIII., quamvis anno demum 1513. publicatum sit, cum non ita longe post elegiacam de Virtute exhortationem compositum esse videatur, quæcum etiam quasi cognatione iunctum est, statim post eam ponendum esse duxi. Viri boni miram picturam carmini pro commentario esse auctor aperte voluit, quare adcurate repetendam iussimus. Fortasse aliquis ex versiculis Ge. B. Herhip. post ipsam carminis inscriptionem repetitis (cf. vol. I. p. 28.) aut ex Schottianis quos etiam exemplum princeps post Hutteni carmen habet, quo tempore hoc scriptum sit, exactius explicabit.

ADOLESC.] Adolefentis 1.   8 iustitieq; 1.   9 Ulysses 2. sqq.   11 Cælius 6.
Cælius 7.   13 longe 1.

- Non doceo quæ dura putes, via levis eunti est
 Ad celebres cultus perpetuumque decus;
 Triste nihil monitis, nihil insuperabile nostris;
 24 Et faciles aditus et pia iussa gero.
 Adde quod est nobis vita, spes certa, perennis,
 Quis nolit parvo magna labore sequi?
 Vivimus ancipites, morimur fugacibus horis,
 28 Nec certum est unum vivere posse diem.
 Quando igitur vitæ nequicquam fidimus illi,
 Quod potes, æternos vivere tende dies.
 Utere me, vives, et si petis otia, veris
 32 Disce frui, et si vis vivere, vive diu.
 Nulla salus, corrupta quies, insana cupido
 Est animo vitiis criminibusque dato.
 Quæ si forte leves capiunt dulcedine mentes,
 36 Sperne, latent pulchris dira venena rosis.
 Si quid in hiis duri est, humanæ inamabile menti,
 Non potes invitus prendere, dura fuge!
 Fascinat insanas Veneris lascivia mentes,
 40 Dulcia pestifero gaudia in ore gereus:
 Hæc ubi sollicito iuvenes præstrinxit amore,
 In subitos casus insidiasque trahit.
 Furta, doli, metus, ira, neces, contagia, cædes,
 44 Et furiae summum sunt in amore bonum.
 Vince igitur flammæ, ut ne capiaris ab illis;
 Dum tener est, tenero flumina sparge rogo.
 Sed capit et multos funesta pecunia cogit,
 48 Et placet hanc partem quolibet esse modo:
 Cæcus amor rerum est et non nisi vana libido,
 Plena metus, nullo certificata statu.
 Quantum opus est, satis esse puta: cogeris ab una
 52 Morte supervacuas linquere divitias.
 Siqua igitur placeant, nisi sit placuisse decorum,
 Effuge: sunt animo rhetia tensa tuo:
 Blanda dabit Veneris, rerum dabit atra cupido
 56 Perniciosa homini, displicitura deo.
 Cedat amor rerum, cedat mellita voluptas,
 Solius et siquid corporis esse vides.

²¹ que 1. ^{1ævis} 6.7. ²⁹ nequidquam 6.7. ³¹ ocia 2...5. ³⁵ Que 1. ³⁶ venofa 1. ³⁷ his 3. *sqq.* inam.] amabile 2. *sqq.* ⁴⁰ preftifero 1. ⁴¹ sollicito 6.7. ⁴⁵ ab] in 6.7. ⁴⁹ Cæcus 1. ⁵⁰ certificata! . ⁵⁴ retia 2. *sqq.* densa 7.! ⁵⁷ Cēdat 1. *bis.* ⁵⁸ Sōliūs.

- Nec servire gulæ placeat, nocet esse superbum,
 60   Pone etiam irato frena modumque animo.
 Ne te corripit sopitam ignavia mentem,
       Semper age, et factis consule rite tuis,
 Invidiamque aliis non unquam intende: ea pestis
 64   Solum est auctori pernicioſa ſuo.
 Ergo nihil vicii eſt, quod te ſeducere poſſit,
       Si modo, quæ videas ſingula, pectus habes.
 Verte acres oculos ad res quacunq; gerendas,
 68   Et quam ſuſcipias, perſpice cuncta prius.
 ¶ Hinc mihi fixa acies, et acuto lumine ſolor,
       Quale oculos pictæ lyncis habere volunt.
 Cuncta animi penetro viſu, ſtata metior acta,
 72   Et nihil incerta conditione gero.
 Non faciles cauſas, non res conſidero vanas,
       Captanturque oculis non niſi digna meis.
 Utque malis timear, nec me leve vulgus aberret,
 76   Torva ſub inmota lumina fronte premo.
 Viderit inſipiens, oris gravitate retactus,
       Noticia ſcleris corrueſt ille ſui;
 Si bonus inſpiciat, quod amet, cui pareat ultro,
 80   Inveniet mentis dexteritate meæ.
 ¶ Sunt mihi porrectæ foribusque patentibus aures,
       His nihil obſcurum, quale ſit, eſſe poſeſt;
 Utque immanis aper creſcentia gramina ſentit,
 84   Sic capio auditu verba relata meo:
 Me potius iuvat aure frui quam fungier ore,
       Auditusque procax eſt mihi, lingua gravis.
 Sæpe moras cauſor, reſponſis tempora poſco,
 88   Nec refero niſi quæ ſit tacuiſſe malum.
 ¶ Ore meo creſci frondentia lilia cernis,
       Molior eloquio grandia sæpe meo:
 Permoveo mentes hominum, verbisque paciſco,
 92   Horrida cauſatrix prælia lingua ſedat.
 Erudio teneram dulci ſermone iuventam,
       Sic aliquis virides flumine nutrit agros.

⁵⁹ gule 1. ⁶⁴ auctori 2. *sqq.* auctori 6.7. ⁶⁵ vitii 6.7. ⁶⁶ que 1. ⁶⁸ qua 1.
⁶⁹ Signa ¶ in 1. ad picturam viri boni allegoricam referunt. In 2.4.5. loco illius signi
 priora eorum versuum verba, quibus ¶ in 1. præpositum est, maioribus litteris ex-
 pressa sunt. solor] solers se emendasse putavit 6. et secutus est 7. ⁷⁰ lincis 1.2.
⁷⁴ Atq; 1. ⁷⁵ immota 2. *sqq.* premo] gero 7. ⁷⁶ Notitia 2. *sqq.* ⁸¹ porrecta
 1. ⁸³ immanis 2. *sqq.* ⁸⁶ pcax: est mihi l. 1. procax, est mihi l. 2.4.5. ⁹⁰ sepe 1.

- Plura ego perficio verbis gravioraque multo
 96 Quam qui terribili concutit arma manu.
 ¶ Parte alia capitis radiantem molior ensem,
 Iusticiæ specimen materiamque meæ:
 Siqua minus verbis potero, vi fungor aperta,
 100 Quique nihil iussis paruit, ense luit.
 Dum gravis illata est raptis iniuria rebus,
 Non nisi consulto pectore bella gero.
 Non opibus parco, pœna perfungor eadem,
 104 Sive habeat dives crimina, sive miser.
 ¶ Quale vel est cygni collum, vel quale colubri,
 Est mihi, quod spaciis profero cuncta suis:
 Tarda loquor, meditata prius, nihil audeo verbis,
 108 Tunc, ubi consultum est edere verba, loquor.
 Siquid apud superos oro, licet omnibus illud
 Audire et cuivis exposuisse viro;
 Nec reticenda deis homini loquor, undique verus
 112 Et sine posthabiti suspitione doli.
 ¶ Pectus habet Libyci caput et torva ora leonis,
 In quosvis casus fortia corda gero:
 Non me versutæ præceps audacia linguæ,
 116 Non terrent quovis bella minata modo.
 Fortis in adversis animoso robore fungor,
 Ut paleæ stolidi sunt mihi bella viri.
 Pectus idem adversis, eadem sententia rebus,
 120 Quæ fortunati temporis esse solet.
 ¶ Pes mihi, qualis erat quandoque Erymanthidos ursæ,
 Quam dedit Arctoo Iuppiter ipse polo;
 Pes latus, quoniam firmæ constantia mentis
 124 Debebit iusti rebus adesse viri.
 Nunquam animi vultum muto, nisi tempora poscant,
 Tempore, non rebus, sanctio nostra cadit.
 Sæpe minis tentor, maneoque immotus ab illis,
 128 Sic Boreas validis incubet arboribus.
 Adde quod oblati eadem gero pectora donis,
 Quæ tamen in vulgo sæpe valere solent.
 ¶ Dextra tenet clausos oculos coriumque revinctum.
 132 Non tribuo nisi quod fasque decusque iubent;

⁹⁶ concudit 1. ⁹⁸ Iustitiæ 2. *sqq.* Speciem *edd. vet. m. corr.* ¹⁰⁰ Cuiq; 1. *sed antiqua manus corr. Q.* ¹⁰³ pœna 1. ¹⁰⁶ spaciis 6. 7. ¹⁰⁸ ædere 2. 3. ¹¹² suspitione 2. *sqq.* ¹¹³ Libyci 1. ¹¹⁶ Lybici 2. *sqq.* ¹¹⁸ Libyci 6. 7. ¹¹⁵ preceps audacia 1. ¹²¹ Ovid. *Trist. I. 4, l.* ¹²² Iuppiter 6. 7. ¹²⁷ Sepe 1. ¹²⁹ incubat 6. 7. ¹³⁰ Que 1. ¹³² sepe 1.

Parcus in immeritos ego sum, dextraque tenaci
 Non sino inutiliter parta labore rapi;
 At largus, siquando decet, si invitor honore:
 136 Hinc iacit invisam larga sinistra stipem;
 Pauperibus dono, per egentes largior amicos,
 Et tenco superet quod mihi quodque meis.
 ¶ Vestibus incedo cultis, velorque decenter,
 140 Et placet ornatus, munditiæque mihi;
 Non tamen ut molli videar male tectus amictu,
 Veste tegor fortis quam decet esse viri.
 Consuevi in gestu pulchrum servare decorem:
 144 Hoc solet intentos conciliare animos.
 At siquid turpe est medioque inamabile vulgo,
 Dedecet et magnis officit ingeniis.

FINIS.

ELEGIACVM
PETRI SCHOTTI ARGENTINENSIS

CVIVS ARGVMENTVM EST
VT MORE ALIORVM ARTIFICVM SCHOLARES QVÆRANT
ET PRÆCEPTORES ET DOCTRINAS NOBILIORES.

Quernis molitur quisquis compagibus cedes,
 Tentat Dædalii proximus esse viris:
 Lysippum superare student qui marmora cælant,
 4 Pictor Apelleum vincere gestit opus;
 Quoslibet observes, vilis sit cerdo coquusve,
 Culmina quisque sua certat in arte sequi.
 Scilicet id laudem generat, precium quoque laudis
 8 Scita dat artifice, dulcia lucra, manus.
 Quid pudor, o pueri, lingue præclara Latine
 Quum passim occurrant, turgida scripta legi!
 Asse licet veniat magni iam Musa Maronis,
 12 Et scombris Cicero det licet ipse togam:
 Crassa tamen crassis blateronibus acta iuventus
 Pergit, illepidos fundit ab ore sonos.
 Quid iuvat innumeros lociens iterasse modistas,
 16 Si nequeas docte subdere verba decem?

136 inuifum sic 1. sqq. invisam 6.7. 137 largio 6.7. Trochaice positus comparativus. 138 meis] n. eis 1. 140 munditiæq; 2...5. Finis om. 2. sqq.

QVÆR.] querant 1. 2 Dedaliis 1. 3 Lisippum 1. Sicyonium. 4 Apelleum 1. 5 ligue preclara 1. 11 veniat 1. veneat. 15 modistas i. e. qui de modo discendi studendique, de modo versificandi, epistolandi, abbreviandi similibusque modis scripserunt.

*Expedit affatus citius quam regula linguam:
 Verba Latina cupis? verba Latina lege.
 Ergo tibi vocem Romana volumina fingant,
 20 Sic tamen 'ut vitam lex regat usque dei:
 Nempe fugit scelere vinctam sapientia mentem,
 A domini veniens incipienda metu.*

---

¹⁷ cicius 1.   linguam 1.   ²¹ Initium sapientiæ timor domini.' *Psalm.* CX. 10.

VLRICVS HVTTENVS
 HERMANNO TREBELIO NOTIANO
 POETÆ LAVREATO

unde et quando carmen quod edidimus vol. I. p. 8. num. IIII. scripsèrit, parum constat; putaverim autem factum esse a. 1508. dum Huttenus Francofurto ad Viadrum relicto Pomeranicas oras peragraret.

VLRICI HVTTENI
EQVESTRIS ORDINIS POETAE
IN
WEDEGVM LOETZ
CONSVLEM GRIPESVALDENSEM IN POMERANIA
ET
FILIVM EIVS HENNINGVM
VTR. IVRIS DOCTOREM
QVERELARVM LIBRI DVO
PRO INSIGNI QVADAM INIVRIA SIBI AB ILLIS FACTA.

[*A. M.D.X.*]

HERMANNVS TREBELIVS NOTIANVS
POETA LAVREATVS
in persona Lossii.

Numen Pieriis inest poetis,
Libertas, animus celebritasque, 5
Maiestas quoque, regia et potestas,
Et sunt cura deum sacri poetæ,
5 Chari principibusque regibusque;
Immo (vera loquar, nec ore ficto)
Res est maxima maximus poeta. 10
Sed cur Lossius ista nesciebam?
Eheu, numina ferreæque Parcae
10 Debebant modo quem fero poetam.
DIIS AVSPICIIVS

Ante sequens hexastichon in 1. est

Ad sedecimviros Gymnasij Nosto-|chiensis Vlcrici Hutteni Epistola
cū Tetraſtichis in singulos.

quæ exhibuimus vol. I. p. 10...13. num. VI.

HER. TREBELIVS
LECTORI
DE DVOBV5 LOSSIIS.

Hic canitur, lector, tibi Lossius unus et alter,
Et pater et natus, fraude doloque pares:
Res tamen hæc potius nali est; quia perfidus ille
Insidiis vatem deprimit innocuum;
25 At genitor quia fert spoliū, describitur una
Lossius hic natus Lossius atque pater.

Carmen quod

AD CHILIANVM REVERTERV5 I. V. D.
V. HVTTENVS

exemplari Querelarum amico transmissio inscripsit primum editum est vol. I. p. 13...15.

Cf. Indicem bibliograph. Hutten. p. 4*. num. VI.

Exemplaria primæ editionis sex quæ extare scio (nam de Vratislaviensi an extet adhuc incertus sum, Zittaviense autem post editum indicem bibliographicum ad manus mihi venerat), præter Londinense, ipsius Hutteni manu correctum auctumque, quo de notitiam adcuratam diligentiae humanitatisque cl. v. Reinholdi Pauli, nunc Tubingensis, debeo, ipse omnia tractavi. Similes magnamque partem eedem plane emendationes atque Huttenus Londinensi exemplari sua manu adscripsit, aliæ veteres manus etiam Gryphiswaldensi (olim Wolgastensi) et Gotttingensi et ei quod meum adpellavi adscriptæ leguntur; at ubi a me adnotatum est de veteribus manibus non addito Hutteni nomine, non id exprimere volui deesse eam emendationem Londinensi exemplari, sed id solum, eam mecum non communicatam esse, itaque me nescire utrum Londini extet an non. Mohnikio gratias debemus quod nobis hoc Huttenicum opus restituit, sed gratitudo veritatem offendere non debet: multa primus ille post auctorem horum carminum editor laudabilia præstitit, multa autem idem deliquit, quod in primis de versione Germanica dicendum esse mihi videtur. Münchianæ autem operæ nimium fere tri-
bueret honorem si quis eam alicuius pretii esse indicaret.

¹ Hoc Herm. Trebelii carmen hendecasyllabum quale in exemplo 1. est, dedi-
mus Ind. bibliogr. Hutt. p. 4*. num. IV. 1. (omisit 3.) Quasi e regione Vigilantii
hendecasyllabum ad calcem Querelarum positum est. ² Cari 2. ³ Imo 2. lo-
quor 2. ¹³ Debebant] iure iusteque eam pœnam mihi inrogaverunt, ut quæ me
conficiunt carmina poeta a me læsus ederet. ¹⁴ om. 2. ²⁴ hec 1.

VLRICI HVTTENI
IN
WEDEGVM LOETZ
ET FILIVM EIVS HENNINGVM V. IVRIS DOCTOREM
GRIPESWALDI IN POMERANIA
QVERELARVM LIBER PRIMVS.

[*Elegia I.*]

Dii, quibus extremi diffusa potentia mundi
Cessit, et hoc totum est omnia quicquid habent,
Vos miser Huttenus lacrimis accersit inultis,
4 Et querela, siqua est, voce requirit opem.
Respice, Christe, meos, ita tu quoque passe, labores, | Fortune
Cum tibi mundanus indueretur homo; | Hutteni.
Respice non veteres casus, sed temporis huius,
8 Quam sint fortunis omnia dura meis:
Ecce furit teneros vehemens quartana per artus
Et caput exhaustum est viribus omne suis,
Atque ubi desævit tremebundum in corpore frigus,
12 Ingruit Aetnæo non minor igne calor;
Ipsa etiam est imis vis morbi incussa medullis
Siccaque concusso pendet ab osse cutis;
Si pedibus conor malefirmum attollere corpus,
16 Fessa sub hoc tenui pondere crura labant;
Si manuum offitio consuetos molior usus,
Vix possunt siccæ brachia ferre manus;
Nunc humero caput est fultum hoc, nunc incubat isti;
20 Nulla mihi potus gratia, nulla cibi.
Hæc graviora facit lapsis penuria rebus,
Quæque metum dubiæ cura salutis habet.

¹ Dii] *Littera D in 1. non expressa est, ut a miniatore adpingeretur.* ² quid-
quid 2. ³ lacrymis 2. ¹¹ de seuit 1. ¹² Aetneo 1. ¹⁷ officio 2. ²¹ Her 1.
²² Quæq; 1.

- Quoque minus valeam, nullis hic fungor amicis
 24 Qui pōssent tantis me relevare malis;
 Et patria careo nimiumque iis urbibus absum,
 Quas bonus implicito flumine Mœnus adit.
 Undique tristitia est, ex omni angustia parte,
 28 Circūinquaue aliquid me facit esse gravem.
 Hæc tamen ut patiar: superat longum omnia tempus:
 Non tantum morbo pauperieque premor:
 Bis fera cessit hiems, toties æstate peracta,
 32 Et valetudo manet quæ fuit ante mihi,
 Nec levius patior, morbus quoque tempore crescit
 Fœdaque crescendo est viribus aucta lues:
 Sic vaga continuis augentur flumina rivis,
 36 Sic rogos insurgit qui modo parvus erat:
 Non querar ista tamen, neque enim quæ ferre necesse est
 Hæc indignato pectore ferre licet:
 Sed movet in nobis miserandam Lossius iram, | Lossii cru-
 40 Diis notum est liceat quam mihi iure queri; | delitas.
 Ille, febres præter, mortali vulnere presso,
 Accincto longæ, Sorte iubente, viæ,
 Infandum, misero faturas corpore vestes
 44 Abstrahit et, morbum quod gravet, addit onus.
 Nulla viro pietas, neque enim miseratur euntem,
 Ut decuit, longum per grave frigus iter.
 Dii, notum est vobis, quantum isto ex tempore pestis
 48 Aucta sit in nobis quæ fuit ante minor;
 Ipsum etiam vulnus concepti frigoris intus
 Intendit vitæ prompta pericla meæ;
 Qui iacui durum vehementi frigore corpus,
 52 Semineces morbo concutiente manus,
 Quique peregrinos in concava vulnura fletus.
 Commovi, ut varia sum revocatus ope;
 Quem non permoveam? cui non miserabilis essem?
 56 Res foret hæc duris illachrimanda feris;
 Tunc Phalaris potuit posito flevisse iuenco,
 Busiris mœstum congemuisset opus,
 Tunc ferus Eurystheus, tunc Thracius ore tyrannus
 60 Dixissent 'pœnis est minor ille suis';

26 *Mœnus* 1. 31 *estate* 1. 37 *que* 1. 38 *Hec* 1. 39 *miserandum* 2. 3. 42 *longe* 1.
 46 *que* 1. 50 *prompta* 2. 54 *[nm* 1. *reuocatus*] cf. Verg. Aen. V. 476. 55 *illacry-*
manda 2. 3. 57 cf. dialog. Phalarism. §. 59 *Euristheus*: 1. *Thracius* 1. *tyrannus* 1.
i. e. Tereus.

- Movissem torvumque Scynim crudumque Procrustem,
 Traxissem rabidas a feritate tigres;
 Omnia movissem, sed enim qui cætera vincit,
 64 Sævior in nobis, Lossius, esse potest:
 Hunc rupes inter duræque ad robora quercus
 Nutriit uberibus Aphra læna suis,
 Huic, ubi natus erat, quo nil crudelius esset,
 68 Dispositrix vitæ saxeæ corda dedit.
 Hæc queror, o superi, donisque ad templa relatis
 Ferre pias iusta vos precor aure preces:
 Dura ferat qui dura dedit, quique undique sævit
 72 Cuncta habeat quæ sint sæva inimica sibi!
 Ille meas febres, ille horrida vulnera sumat,
 Ille ferat casus, ordine quemque, meos!
 Imprecor ista quidem, sed adhuc graviora meretur,
 76 Omnia sunt vestræ debita iustitiæ.

Attende.

[Elegia II.]

FACINVS LOSSII.

- Tempus erat quo post ductos ex ordine menses
 Octupes occiduas Cancer inibat aquas,
 Undique vis hiemis rapidos constrinxerat amnes,
 4 Undique concretus frigore pontus erat,
 Et iam digressum Pomerana ex urbe parabam,
 Durum opus et nimium viribus acre meis:
 Vertere iter potuit, si vellet, Lossius illud:
 8 Huic ego tunc sumpto debitor ære fui;
 Sed petii, ut sineret, neque enim iam reddere possem,
 Fortunam alterius me subiisse loci,
 Sive quid ingenio quæsitum, sive per arteis,
 12 Quo possem lucro reddere sumpta viro.
 Annuit et dixit 'Quod abis, ita forte necesse est,
 'Ergo tibi dabitur, non potuisse, satis',

Causa di-
reptionis.

⁶¹ torvumq; 1. Sinim 2. 3. procrustem 1. Ovid. her. II. 69. sq. „... torvusque Procrustes, Et Sinis, et tauri mistaque forma viri”. Cf. dialog. Phalarism. ⁶⁴ Sc-
uioz 1. ⁶⁵ dureq; 1. ⁶⁶ Afra 2. 3. ⁷¹ fuit 1.

¹ Tempus] exeunte decembri a. 1509. Ovid. Fast. I. 311. sqq. „Ergo ubi nox
aderit venturis tertia Nonis Sparsaque cælesti rore madebit humus, Octipedis fru-
stra quærantur brachia Cancræ: Præceps occiduas ille subivit aquas”. ⁵ Po-
mer.] Gryphia. ⁶⁶ sumto 2. 3. ere 1. ¹² reddere pecuniam mutuo sumptam cum
usuris. ¹⁴ dabitur: non potuisse: satis 1. i. e. quod debitam pecuniam exsolvere non
potes, pro satis datione tibi permittitur. versum sine interpunctione exhibent 2. 3.
Cf. eleg. V. 79. sqq.

- Sive dolis atque hæc simulata mente loquutus,
 16 Sive ita pro mentis nobilitate suæ;
 Cum molirer iter susceptum atque arva tenerem,
 Emisit comites perfidus ille suos:
 Forte fuit iuxta salices ex ordine natas
 20 Alta palus duro pervia facta gelu;
 Hac ibam timidusque nihil tutusque favore,
 Ut peterem docti mœnia Rostochii:
 Erumpunt subitoque viri crudele minantur,
 24 Ni faciam parvas omnia dando moras.
 Oravi fudique preces crudelibus istis,
 Nec puduit tristes complicituisse manus,
 Restabamque nihil, neque enim restare valebam
 28 Effetusque feбри vulneraque illa gerens:
 Oranti, qui primus erat, morbumque querenti
 'Non dubita, tecum iam bene' dixit 'erit',
 Detraxitque humero vestes; ego plurima flebam
 32 Et duxi oratos in pia vota deos;
 Tendit in adversum longa ille hastilia pectus
 Atque ait 'Hic, taceas ni modo, vulnus erit'.
 Deposui raptos humerum nudatus amictus,
 36 Cætera crudeles eripuerunt viri:
 Parva fuit modicis ita tunc compacta libellis
 Sarcina de nostro fertilis ingenio,
 Hanc tenui saltem: nam qua ditescere possent,
 40 Non, quanquam cupidis, illa rapina fuit;
 Testatusque deos, cum nil fera corda moverem,
 Rapta est ex manibus sarcina tenta meis;
 Nudato illudere viri pariterque ferebant
 44 'I nunc et magni nomina Vatis habe!
 'Forte novas aliquis, modo decantaveris illi,
 'Donabit vestes nudaque membra teget'.
 Atque ita ridebant; ego quam per frigora possem,
 48 Aggredior cœptam continuare viam.
 Quanta dehinc passus fuerim, quia multa ferebam,
 Non patitur durus commeminisse dolor;

Raptorum
ferocitas.

¹⁶ *mentis l.*   ¹⁹ Etiam a. 1491. Wedegus Lotze consul homicidii reus factus fuerat, quod iuvenem litterarum studiosum Gerhardum Berndes per lictores suos hiemali tempore captum vulneratumque in vincula coniecerat, in quibus frigore interemptus est. Cf. Kosegarten *Gesch. der Univ. Greifsw.* 1857. 4°. tom. I. p. 107. 136. sq.   ^{25. sqq.} Cf. epigr. ad Maximil. 14.   ³⁹ *ditescere l.*

- Summa tamen pateant: ita vixi, ut vivere nollem,
 52 Et visum est tantis hoc superesse malis;
 Morbus adhuc mecum est et ea valitudine plector,
 Quæ tunc est nimis concita frigoribus.
 Vix aliquid scribo, sed quæ nunc scribere cogor,
 56 Vix sunt in tanta condita tristitia,
 Atque ea, sollicitos inter conficta dolores,
 Omnia cum lachrimis sunt agitata suis;
 Dumque meus somno sub nonam Lossius horam
 60 Solvitur et placidos gaudet abire dies,
 Aut mihi per laceros vigilata nocte labores
 Rumpitur aut studio quæ solet esse quies.
 Iactet opes igitur faustamque ex tempore vitam,
 64 Luxuriæque suæ nesciat ille modum;
 Rideat enummes ærumnosasque Camœnas
 Et malit tepidas vivere delicias:
 Nos celebres arteis pulchro iungemus honeste,
 68 Peste etiam multos continuante dies;
 Vicerit insanos constans Pacientia morbos,
 Vincetur studio perfidus ille meo.
 Nec dolet iis vinci, sed tunc fortasse dolebit,
 72 Quando sciet male se consuluisse sibi:
 Ipsa graves etenim Virtus neglecta dolores
 Aggerit et tacito turbine pectus agit.
 Hæc utinam veniant, nec me spoliarit inultus
 76 Qui nunc de nostro gaudet ovatque malo.

Studia
LossiiVirtus
neglecta.

[Elegia III.]

AD PRÆCLARVM ADOLESCENTEM
 WOLFGANGVM DE EBERSTEYN
 NAVGARDIÆ COMITEM POMERANVM.

Parve Comes, non parve tamen, quia tradita virtus
 Sæpe fuit parvis maxima corporibus;

⁵³ valetudine 2. 3. ⁵⁶ tristitia 2. 3. ⁵⁸ lacrymis 2. 3. ⁶⁰ placidus 1. ⁶¹ la-
 bores] sic habent 1. 2. 3. dolores æqualis Hutteno manus adscripsit exemplo meo. ⁶² que
 1. ⁶³ opus 1. sed ipse Huttenus exemplo Lond. et vet. manus exemplo meo corr.
⁶⁵ enummes] ærumnas coniect. 2. male. ⁶⁹ patientia 2. 3. ⁷¹ iis monosyll. unici
 1. unici 2. 3. („Ihm nur ist fremd das Bedauern“. [!] Mohnike.) In ex. meo vet. man.
 vinci. ⁷³ etruim 1. ⁷⁵ ꝥcc 1.

præclarū 1. De gente comitum Ebersteinianorum Mohnikius refert Ottonem
 filium Brunsvicensis comitis Dieterici de Eberstein a duce Alberto Brunsvi-
 censi a. 1256. cæsi (Kranz Saxonie VIII. 21.) ab episcopo Caminensi Her-

Parve Comes, non parve tamen, quia gloria dispar
 4 Sæpe etiam teneris fulsit in ingeniis:
 Si miser Huttenus prece te miserabilis urget
 Et petit afflictis undique rebus opem,
 Quid dubitas miseros demittere in aure rogatus?
 8 Quidve negas vultum quem decet esse tibi?
 Nec te difficilem nec te decet esse superbum:
 Convenit ætati frons bene læta tuæ.
 Si tibi, quæ nobis, eadem fortuna fuisset
 12 Aut esses simili conditione miser,
 Nil magis optares quam qui succurreret unum,
 Quique tuis posset obvius ire malis;
 Quod tunc optares, mihi nunc optare licebit,
 16 Fortuna ex omni nubila parte mea est:
 Quicquid erat rerum malesano Lossius ausu
 Abstulit, ingeniis pestis iniqua bonis;
 Nudus eo, vestram perveni nudus in urbem,
 20 Quicquid erat rerum, Lossius omne tulit.
 Res tulit, ut potuit; sed me divina voluntas
 Ingenio nondum fecit abire meo;
 Ingenium mecum stabilissima munera porto:
 24 Suscipe iuditio dona probata tuo
 Cumque suo Hutteno socias assume sorores;
 Pars melior nobis parte abeunte manet.
 Quidquid id est, toto invenis tibi serviet ævo
 28 Atque erit ad nutum nostra Camæna tuum,

manno de Gleichen, avunculo suo, comitatum Naugartensem in feudum accepisse; hunc Wolfgangum autem patrem habuisse Ludovicum II., qui ut comitissam de Hohenstein in matrimonium ducere posset, episcopatum Caminensem per septennium a se gestum deposuisset. Wolfgangus anno 1505. Gryphiswaldiam venerat, ubi anno 1507. rectoratum gessit, in quo Henningum Lotze successorem habuit; inde anno sequenti Rostochium petiit ibidemque anno 1509. rectoratum gessit, successoremque habuit Iberum Grot. Cum anno 1518. episcopus Caminensis electus esset, Boguslaus X. eum confirmare noluit, effecitque ut defuncto episcopo Martino Karit, quem in peregrinatione Hierosolymitana (anno 1496. sq.) comitem habuerat, Erasmus Manteuffelius succederet; itaque præpositura cathedrali aliisque muneribus acceptis Wolfgangus contentus esse debuit. De morte viri neque Mohnikio neque mihi constat. Parvitas hominis magis ad corporis staturam quam ad ætatis brevitatem Mohnikio referenda esse videtur, cum certe non multos post Huttenum annos natus fuerit is qui a. 1507. rector eligeretur. sed cf. vv. 2.4.10.62. ⁷ rogatus] i. e. rogationes. ⁸ docet 1. sed Hutt. in ex. Lond. et vet. manus (quam Hutteni esse falso putavit Mohnikius) in ex. meo corr. decet. - ¹⁰ Etati 1. ¹¹ que 1. ¹⁷ Quidquid hic et v. 20. hab. 2. 3. ²² fecit 1. ²⁴ iuditio 1. sed Hutt. et vet. m. corr. iuditio. In 2. 3. indicio est. ²⁵ Cunq; 1. ²⁷ Quidquid h. l. etiam 1.

Inque tuas laudes ferventi molior ore:
 Num cupis, o, fato candidiore frui?
 Hæc tibi, clare comes, fato meliore, ferentem
 32   Suscipe, fortunas commiserate meas,
 Quodque tibi cuperes fieri, si tu miser esses,
 Iluc ades et lapsis suggerere rebus opem.
 Respice in humanis quæ sint discrimina rebus,
 36   Respice quam varium Sors agat imperium:
 Quæ mihi nunc dura est, potuit quoque ludere tecum;
 Non certum est hoc te posse manere statu.
 Finge tuas volucer veniat Vulcanus in ædes,
 40   Et centum indomito diruat igne domos;
 Finge tuas præceps ruat ut Neptunus in agros,
 Spemque anni, lætas deiiciat segetes;
 Finge repentina confectos morte parentes
 44   Ante diem miseras exposuisse animas,
 Et cum iucundis affines cedere amicis:
 Quid superest illa conditione tibi?
 Dii tamen avertant, ne te mala tanta sequantur!
 48   Et tu fortunæ sic memor esse velis,
 Quæque tibi nondum nocuit, potuisse memento:
 Illa quidem ancipiti datque rapitque rota:
 Atque ubi cognoris mentemque immerseris illis,
 52   Fortunæ tandem commiserere meæ:
 Tot crucior morbis, absumque remotus ab illis,
 Unde foret misero spes capienda mihi;
 Rebus egens et inops curisque afflictus amaris,
 56   Quamcumque aspicias, hac ego parte premor.
 Hæc te permoveant, nec sis in cætera durus,
 Auxilioque velis qua licet esse mihi.
 Sic tibi cum membris animus quoque tempore crescat,
 60   Et vivas multos hac probitate dies,
 Nec tibi Fortunæ facies aversa geratur,
 Et super æquales sit tibi partus honor.

³⁰ *condidior 1. sed corr. Hult. et vel. man.* ³¹ *Hec 1.* ³⁶ *fortune 1.* ⁴⁷ *Que 1.*
³⁹ *des 1.* ⁴⁹ *Queqz 1.* ⁵⁰ *Hæc Fortunæ imago innumeris Huttenianorum opusculorum locis reddit. cf. impr. dialog. Fortunam.* ⁵² *fortune 1.* ⁵³ *Miror, quod etiam Mohnikius miratus est, ne hoc quidem loco matris mentionem facere auctorem, cum præsertim ipsa quoque e gente Ebersteinia, quamvis non illa Pomeranica, oriunda fuisset.* ⁵⁶ *Quamcunqz 2.3.* ⁵⁷ *Hec 1.* *permoncant 1. cf. eleg. I. v. 55.* ⁶¹ *fortune 1.* ⁶² *equales 1. De rectoratu dictum.*

[Elegia III.]

AD IOACHIMVM NIGEMAN
COLLEGIATVM ROSTOCHIENSEM.

Tu quoque, Pomerias celebris Ioachime per oras,
Et titulo et re^{am} pondere nomen habens,
Musicus Huttenus fortunam expertus iniquam
4 Et male sublimi trusus ad ima loco,
Nudus, egens, expes, desertus, febribus ustus
Confugit ante oculos, littora visa, tuos:
Sic aliquis longo lassatus navita ponto,
8 Quod vidit primo lumine, littus adit:
Te mihi præcipue magno rude vulgus honore
Extulit, et famæ est copia pulchra tua,
Atque aliquis dicit 'Prece si pulsaveris istum,
12 'Mittet opem votis auxiliumque feret'.
Non temere scribo, fidis persuasus amicis;
Nec movet ingenium causa sinistra meum:
Invida paupertas atque hæc violentia morbi
16 Nonne viros possent sollicitare graves?
Tempus erat quo me clementior aura fovebat,
Quo carui morbo pauperieque mea:
Tunc alios etiam privata sorte iuvabam,
20 Et nulli nostrum defuit auxilium:
Quæ fuit in nobis pietas ita præstita multis,
Hæc moveat vultus, o Ioachime, tuos,
Sisque mihi facilis precibus persuasus honestis:
24 Dextera sub quovis iudice causa mea est:
Non mihi, siqua fuit, ludendo perditâ res est,
Cum foret ad cupidâs alea iacta manus;

Ad hunc Nigemannum non nisi ex hoc Quetelarum libro nobis notum Huttenus etiam tetrastichon nonum scripsit, quod dedimus vol. I. p. 12. **Hofst. 1.**

¹ Tu] *Littera T miniatori adpingenda relicta est in 1.* ³ Musicus] De poeta usurpant etiam veteres sæpius. ⁵ expes 2. *sqq.* ⁶ littera 1. 3. littora, ut *vet. man. in suo, nunc meo exemplo correxit, scripsit 2. et adnotavit, aperte littora scribi debere, et vertit* ‚Zuflucht sucht er bey dir, dir, dem erblickten Gestad‘ [quasi per maria iactatus Land, Land! exclamaret]. Ipse quoque, propter v. 8. veterem illam manum sequor, cum mihi persuaserim eam ad exemplum ab ipso Hutteno emendatum, ut est Londinense in museo Britannico servatum, menda typographica sustulisse, quamvis Mohnikii error esset veterem Nam ipsius Hutteni manum esse, quæ alicuius lectoris est, præceptoris, ut tum faciebant, glossas adnotantis. ⁹ præcipue 1. ¹⁵ hæc 1. ¹⁶ carui 1. sed carui *Hutt. exemplo Lond. et vet. manus adscripserunt.* ²¹ Que 1. præstita 1. ²² Hec 1. ²³ causa 1.

- Non oculata meos diduxit tessera nummos,
 28 Nec volucer positas talus abegit opes;
 Nec me vina, dapes et inepto scorta favore
 Fecerunt humilem sortis adire statum:
 Est in Pomeriis spoliator Lossius oris,
 32 Ille meas vestes ceteraque ille tulit.
 Nec quicquam in causa est, cur me spoliarit inultum
 Obsessor patulæ prædam agitando viæ:
 Vis illata mihi et tumido violentia fastu,
 36 Hanc furiam in damnum compulit ire meum.
 Quod factum est nobis potuit contingere tecum,
 Si nescis, varias sors premit arcta vices.
 Nec mirum est mihi si voluit Fortuna iocari,
 40 Sæpe vel hæc magnis ludit in ingeniis.
 Cerne novos casus, priscam reminiscere sortem,
 Et, potes, in nobis mollia corda gere:
 Dii tibi, siqua mihi tribuas, in tempore reddant
 44 Et meritum hac precium pro pietate feras.
 Tu tamen, ut veterum rimasti scripta virorum,
 Ut private arteis scisque docesque bonas,
 Ut sophiæ cultor sinuosa volumina tractas,
 48 Ut calles docto plurima digna viro,
 Scis equidem tanta quæ pro pietate parentur,
 Quid sit in afflicta sorte fuisse pium.
 Pauper in hoc mundo, nec cultu divite vixit
 52 Christus in humana conditione Deus,
 Atque inopes idem divino sustulit ore
 Pauperibusque altas ipse recepit opes;
 Martinus nudo pallam discidit egenti,
 56 Perpetuum sibi nunc induit ille decus;
 Pavit et Elisabet mensisque induxit egenos,
 Nunc tamen æthereis vescitur illa cibis.
 Omnia pro merito nobis pia numina reddunt,
 60 Sive bonum sive es quicquam operate malum.
 Nec posses alium potius quam me miserari:
 Multum atque ex omni parte fatigor ego,

Lossius
spoliator.Fortune
varietas.

Ab exemplo.

³³ quidquam 2. 3. ³⁴ prædam 1. ³⁹ fortune 1. ad marg. ⁴⁰ Sæpe vel hæc 1. ⁴⁴ pre-
 tium 2. 3. ⁴⁶ private olim ap. Cic. ad Att. VII. 7. legebatur pro puto tu. Possis autem
 etiam privato. ⁴⁹ que 1. ⁵³ Cf. Matth. V. 3. Luc. VI. 20. ⁵⁴ recepit 1. ⁵⁵ Nota
 de S. Martino Turonensi fabula. ⁵⁷ Elisabeth 2. 3. Hungariæ regis filia, Ludo-
 vici IIII. Thuringici vidua, † a. 1231. ⁵⁸ Æthereis 1. ⁶⁰ operate] metri c. pro
 operatus. Cf. Proverbior. X. 29. et Pauli ep. ad Rom. II. 10.

- In me grassatur vicibus quartana remissis
 64 Et iaceo vacuum peste furente caput;
 Vivida tabidulum contendit ad ilia vulnus,
 Nec mihi luce aliqua est nec mihi nocte quies;
 Huc fera paupertas fatis accedit iniquis,
 68 Huc longe a patria terra remota mea;
 Lossius huc raptor, iam nunc quoque servidus ira:
 Omnia sunt fatis horridiora meis.
 Respice tot casus, animi miserere cadentis,
 72 Sic habeas placidos in tua vota deos.

Morbi
Hutteni.

[*Elegia V.*]

AD ILLVSTRISSIMVM POMERANIÆ DVCEM
 BVGSLAVM.

- Maxime tot princeps hominum, tot in urbibus unus
 Cuius ad imperium cetera turba facit,
 Pomera cui tellus certa ditione ministrat,
 4 Cui bona fœcundos Rhugia nutrit agros,
 Qui præclara tenes ex rebus nomina gestis,
 Qui nisi quos Virtus præbet amas titulos.
 O generis spes una tui, spes una tuorum,
 8 Cuius in hoc fœlix tempore fama viget,
 Si licet, emunctam post mille negotia mentem
 Solve, pias miseri commiserate preces:
 Cum sedeas iudex, causas censure tuorum,
 12 Et veniant ad te dives itemque miser,
 Vertere in afflictæ mæstissima fata poetæ
 Et prosit causæ iusta querela meæ.
 Non ego te donis captoque impello favore,
 16 Non ego te falso vincere teste volo:
 Causa mea ut iusta est, ita te sub iudice vincat,
 Et noceat fictas composuisse preces;

Ab offitio.

Boguslaus X. s. Māgnus, Pomeraniæ dux, nat. a. 1454., post patris Erici II. mortem a. 1474. partem Pomeraniæ et post avunculi Wratislai X. mortem a. 1478. totam Pomeraniam regnavit. Vir pius, strenuus, iustus ac severus, academici Gryphicæ a. 1456. conditæ diligens curator, eodem quo Huttenus a. 1521. e vita excessit. Vitam viri egregie enarrat Kantzovius p. 134. sqq., et de Bugslai peregrinatione ad s. sepulchrum a. 1496...1498. facta diarium extat itineris socii principi ab epistulis Martini Dalmar, in Wilh. Böhmeri (*Thomas Kanþowß Chronik von Pommern. Stettin 1835. 8º. p. 300...326.*). Cf. etiam quos Mohnikius laudat et Kosegarten I. p. 131. sqq. ² Cuius vet. man. in 1. ex Cum fecit. cætera 2. 3. ⁸ fœlix 2. 3. ¹³ mæstifis 1. moestissima 2. 3.

- At mittet sua dona pater, sua munera natus
 20 Lossius, et causam largitione geret. Lossiorum
largitio.
 Non ea tu sumes (neque enim tam vana verebor),
 Tentabunt tamen ii sollicitare tuos,
 Atque aliquis forsàn, ubi ceperit ista, tuorum
 24 Dixerit in parteis obvia quæque meas.
 Sume animos, princeps, fraudesque immobilis illas
 Cum bene vitaris, omnia cautus age.
 Subdola magnanimos infringunt munera reges, Munera.
 28 Et fama est ipsos hæc quoque velle deos;
 Corruptunt etiam causas sub iudice iustas
 Et versant nutu iura fidemque suo;
 Hæc oculos possunt etiam obcæcare severos,
 32 Ne videant quæ sint turpia quidque bonum.
 Qui semel hæc sumpsit, semel hæc cui visa libido,
 Semper habet cupidus muneris ille manus;
 Et qui dona capit, nihil inconstantius illo,
 36 Fluctuat in parteis consilioque labat;
 Nec bene possibile est illum dare iura roganti
 Qui plus ex una parte favoris habet.
 Non loquor ista tamen, quia de te suspicer illud.
 40 Quo solet in vulgo quilibet esse levis: Principis
magnanimitas.
 Deiciunt faciles ingentia flumina campos,
 Non eadem scopulos saxaque dura ruunt:
 Sed vereor ne quis noceat mihi, dumque ego simplex
 44 Nil coner, tacitos misceat ille dolos;
 Cumque aliquid possit præsens facundia maius,
 Disponat monitus antevenire meos.
 Quicquid id est, dux magne, meas ne sperne querelas:
 48 Accipiunt humiles numina magna preces,
 Atque ea ab innocuis et paupertate moventur
 Et magis a tristi pectore vota legunt.
 Non moveat si parva meæ est iniuria causæ,
 52 Sed tanta est, animum tangat ut illa tuum:
 An nihil est, quæ tu pro libertate tueris, A rei ma-
gnitudine
 Hæc aliquem citra contemnerare, fidem,

²³ ceperit 1. ²⁴ quæq; 1. ³³ hæc 1. sumpsit 2. 3. hæc 1. ³⁷ rogant 1. sed
 vet m. roganti. ⁴⁵ facundia 1. sed Hutt. in ex. Lond. corr. ⁴⁶ Disp.] Lossius. ut
 insidiæ, vigiliæ disponuntur. monitos 1. nec Hutt. nec vet. m. quidquam mutarunt;
 recte tamen monitus 2. 3. ⁴⁷ Quidquid 2. 3. ⁴⁹ Exemplo meo vet. m. adscripsit ver-
 sus Ovid. art. am. I. 363. sq. Tunc cum tristis erat, defensa est Ilios armis; Militi-
 bus gravidum læta recepit equum. ⁵⁴ Hæc 1.

- Iusque datum regni sumpto violare furore
 56 Atque ire in leges imperiumque tuum?
 Hæc si parva tibi posita gravitate videntur,
 Et potes ipse tuis obuius ire animis,
 Paulo aberit, quando populo sperneris ab illo
 60 Quem nunc legitima conditione tenes;
 Paulo aberit, tua cum violata industria pace
 Fiet finitimis invidiosa locis.
 Magna est impietas, qui publica iura prophanat;
 64 Non levior, fieri qui sinit ista, tamen.
 Tu ne igitur tam durus eris, tam ferreus, inquam,
 Ut possis patriæ nescius esse tuæ,
 Vimque sinas fieri cuiquam violenter in illa?
 68 Nec malis leges omnibus ire pares?
 Si mihi non falsa est quæ de te fama vagatur
 Quæque tuos mores ingeniumque probat,
 Non impune feret summi contemptor honoris,
 72 Si quisquam est leges ausus inire tuas.
 At solet afflictos rebus spoliare poetas
 Lossius, assensu consilioque patris:
 Ille, ubi tu regnas, ubi libertate paterna
 76 Tracta tibi a longis regna tueris avis,
 In miserum Huttenum supremam exercuit iram.
 Quære quid. hic iuris subroget ille sibi:
 An, quia debebam quæ tunc non reddere possem,
 80 Propterea vis est non male facta mihi?
 Quin abitum pepigi, quem perfidus ille remisit,
 Et sunt ad nutum singula facta viri;
 84 Nunc tamen ille negat, dum pro se plurima fingit,
 Quem constat facti pœnituisse sui.
 At mihi detractas ægroto a corpore vestes,
 Quodque tuli in duro tristia multa gelu,
 Si te quid miseret, miseri miserere poetæ:
 88 Res est ista tuos digna movere animos:
 Non ego sum frigus mediocri triste dolore
 Passus, in afflicto corpore febris erat;
 92 Insuper et vulnus lateri lachrimabile nostro
 Hæsit et ex omni parte dolendus eram.

Iniquitas
Lossii.Læsus prin-
ceps a Lossio.Perfidia
Lossii.Tempore morbo-
rum spoliatus.

⁵⁵ sumto 2. 3. (Ius regni non est, quod 2. dedit, 'die verliehene Herrschaft').
⁵⁷ Hec 1. ⁶³ profanat 2. 3. ⁶⁴ que 1. ⁷⁰ Quæq; 1. ⁷¹ sumpti 1. sed a vet. m.
 corr. summi. ⁷⁸ Quære: 1. ⁷⁹ que 1. Cf. eleg. II. v. 13. sq. ⁸⁴ pœnituisse 1. poe-
 nituisse 2. 3. ⁸⁵ ægroto 1. ⁸⁶ q; 1. ⁹¹ lacrymabile 2. 3.

- Hæc poterant monuisse virum, qui mobilis esset,
 Hæc potuit sævas causa tenere manus:
 Non tenet ille tamen, sed contra iuraque fasque
 96 In miseros dira perditione furit.
 Exige crudelis rationem reddere facti, | A iustitia.
 Nec patere hæc fieri quæ prohibere potes,
 Quæ prohibere potes et quæ tu avèrtère debes,
 100 Neu sine vim fieri sævitiamque mihi.
 'Sed factum est, et quis commissa invertère posset?
 'Et satis est huius pænitusse mali'.
 Si satis esse putas, nunquam plectenda putabis
 104 Digna vel extremo crimina supplicio:
 Quid potuit crudele magis contingere ab illo | Summa Lossii
 Quam si etiam vitæ sumpta rapina foret?
 Non tulit hanc igitur, sed sic permisit ut essem
 108 Qui nihil optarem quam modo posse mori:
 Auxit enim morbum, quo nunc quoque supprimor æger,
 Nec, certum est, sic me vivere posse diu.
 Hæc quoque, quam mitto, trepidanti est edita dextra,
 112 Sæpe etiam lachrimas littera passa meas;
 Vix ea præ morbo conscripsi, et plurima possem
 Addere, sed pestis non sinit iste furor;
 Qui si quid levior fuerit, querar omnia coram,
 116 Et potes in casus pallidus esse meos;
 Et melius credes præsentia verba loquuto,
 Sed dubium est liceat sic mihi scripta loqui.
 Tu tamen interea nostris instructe querelis,
 120 Respice fortunam pauperiemque meam,
 Respice tot casus, fer opem, te iudice nobis | Ad ius
 Pro tanto reddat Lossius æqua malo. provocat.
 His ubi permotus nostram miserabere sortem,
 124 Et vis arbitrio dirigere ista tuo,
 Inspice, quo vitam pacto traduxit uterque
 Lossius, et quo sit præditus ingenio:
 Ille suo miseros condemnat crimine cives,
 128 Et facit insontis fraudibus esse reos; | Mores utriusque Lossii.

⁹³ *Hec 1.* ⁹⁴ *Hec 1.* ⁹⁵ *seus 1.* ⁹⁷ *reddere 1. sed Hult. ex. Lond. et vet. m. corr.*
⁹⁶ *que 1.* ⁹⁹ *Que 1.* ¹⁰⁰ *Neu] Non 2. 3. scuitiamq; 1.* ¹⁰² *pénituisse 1. poe-*
nituissè 2. ¹⁰⁹ *Anrit 1. sed Hult. et vet. m. corr.* ¹¹⁰ *exer: 1.* ¹¹⁰ *Nec c. est, sic edd.*
(i. e. Et c. e. non posse). ¹¹¹ *Hec 1.* ¹¹² *Sæpe 1.* ¹¹³ *lacrymas 2. 3. litera 3.*
¹¹³ *pre 1.* ¹²² *æqua 1.* ¹²³ *miserabere 1. sed corr. Hult. et vet. m.*

- Cumque pia castas oppressit virgine matres,
 Totaque adulteriis urbs scatet ista viri,
 Qui, cum iudicio miseros condemnat iniquo,
 132 Si tribui censet non sibi posse fidem,
 Novit honorato (quis enim versutior alter?)
 Munere praefectos sollicitare tuos;
 Illos, ubi muneribus pulchroque evicerit astu,
 136 Pro se multa tibi commovet apta loqui:
 Sic tua, sic, princeps, vafer ille negotia tractans
 Saepe tibi, si phas dicere, verba dedit:
 Nunc quoque forte dabit; sed si pietate moveris,
 140 Afficient animos haec mea verba tuos.
 Hanc genitor vitam duxit, quae publica fama est
 Et fieri ex multis res tibi nota potest;
 At suus ille dolis natus graviora paternis
 144 Addidit, et nusquam est hoc genitore minor:
 Ille per infectam iusto petulantior urbem
 Polluit et matres virgineumque decus,
 Atque alias donis, alias vi oppugnat, et ardet
 148 Per fora, per vicos, balnea, phana, domos:
 Non ego quid temere (nota est vesania) fingo;
 Si fingo, turpi respue scripta nota:
 Addidit huic titulos sceleri gaudetque vocari
 152 Doctor, et in rubra veste decorus ovat;
 Sed, quia nil didicit, quia nil nisi turpia callet,
 Non patitur doctos secum habitare viros,
 Insidiisque suis verum insectatur honorem.
 156 Hi sunt ii, princeps, quorum ego praeda fui.
 Quo decet arbitrio, nostras decerne querelas,
 Et fac ne de te sit mihi triste queri.
 Sic tibi qui mundum, qui te, qui cuncta gubernat,
 160 Sit precor extremo mitis in arbitrio.

Lossius filius.

Lossius doctor Bullatus.

[Elegia VI.]

AD VALENTINVM STEGETIN

PRINCIPIS BYGSLAI SCRIBAM

VT QVERELAM PRINCIPI OFFERAT.

Fertur ab Hutteno defletis scripta lituris
 Per te Pomerio danda Querela duci.

¹³⁰ urbs] *Gryphica*. ¹³¹ iudicio 2. 3. ¹³⁴ praefectos 1. ¹³⁸ fas 2. 3. tibi
 verba dedit] *te decepit*. ¹⁴⁰ her 1. ¹⁴¹ que 2. ¹⁴⁵ fana 2. 3. ¹⁵⁶ praeda 1.
¹⁵⁷ decernere 1. sed corr. *Hutt. et vet. m.*

Stegetin 1. nec corr. Hutt. nec vet. m., sed exemplari Wolgastensi, nunc Gryphis-

- Hic queror, ut patria spoliator Lossius urbe
 4 Intulit Huttено vim, sine iure, tuo.
 Respice tot lacrimas, miserandum respice morbum;
 Si potes, et casus commiserare meos:
 Olim aderas nobis studiis addictus eisdem:
 8 Quid pudet Aonias te coluisse deas?
 Per faciles Musas, per communemque magistrum
 Perque caput nostrum, per caput oro tuum,
 Perque tuam, siqua est, qua nunc capiare, puellam,
 12 Ne tepidum in nostro fœdere pectus agas,
 Utque tuus per te videat mea carmina princeps,
 Et tandem ut spoliū vindicet ille meum.
 Adde tamen si quid pro nostra parte loquendum est,
 16 Quo pondus causæ dent tua verba meæ:
 Sæpe aliqua admotis valuit contentio verbis:
 Verba movent animos, verbaque pondus habent.
 Quicquid ago, dum non verbis præsentibus utor,
 20 Facta est, quam fuerat, iam mea causa minor;

*waldensi in marg. adscriptum est Stoyenteyn (sive est Stegentyn), non Steygenteyn, ut 2. adnotavit, qui exemplo Gryphisæ. adscripta Huttени manu scripta falso credidit. Ipse 2 superscripsit Steigenteyn. et sic etiam 3. Stoientin gentis nomen est, e qua hic oriundus fuit, quem Cochlæus (Heumann. docum. p. 22. n. VII.) Valentinum Stegentin scripsit. De hoc Huttени Francofurtensi commilitone Heumannus (comm. isag. p. 27. ad p. 17. ep. vi.): „In Mart. Rangonis Pomerania diplomatica p. 120. inter viros virtute ac doctrina claros, quos ista ætate episcopatus habuit Caminensis, præter alios eminere dicitur Valentinus a Stoyentin I. V. D. ... Scultetus in annal. Evang. renov. ad a. 1522. 'In Pomerania cum deferbuisset', ait, 'persequutio Treptoviae mota et princeps Bogislaus etsi edictum Wormatiense in Pomerania ordinibus promulgaverat, tamen executionem non admodum severe urgeret, dehortantibus eum Valentino Stoientino et Iacobo Wobeser et aliis piis ac eruditis consiliariis, qui puriorem doctrinam amabant etc.'” Ante Huttenum Stoientinus Francofurtum reliquerat, sed quamvis, cum Huttenus has Querelas scriberet, duci ab epistulis fuerit, postea iterum cum Huttено Bononiæ studiorum socius factus est, ut Cochlæi Bononiæ ad Pirckheimerum d. 25. Mart. a. 1517. data epistula ostendit, quam repetivimus vol. I. p. 132. num. XLIX. Gratiose invenem a Pirckheimero exceptum fuisse eiusdem Cochlæi epistula testatur, quæ exhibita est ab Heumanno p. 22. Bugenhagio Stoientinum auctorem fuisse, ut ille suam 'Pomeraniam' (ab Henr. Balthasare Gryphisw. a. 1728. 4°. editam) ducibus ipsique Stoientino dedicatam componeret, Mohnikius p. 382. rettulit, qui de viri vita ad Klempzeni librum *vom Pommerlande. Strals.* 1771. 4°. p. 221. 225. lectores ablegavit. De morte viri nihil mihi constat, nisi quod idem Mohnik. adnotavit, de vidua Dorothea Glinken in Ann. acad. legi ad a. 1548. ¹ *ſrtur 1. (pro ſrtur ut ſ adpingeretur) sed Hutt. et vet. m. in meo et Gryphisw. exemplis corr.**

⁵ lacrymas 2.3. ⁹ magistrum] Vigilantium Bacillarium puto. Cf. vol. I. p. 5. p. 43. §. 33. ¹¹ capiere 1. sed vet. m. in Gryphisæ. et meo exemplis corr. ¹⁹ Quid- quid 2.3. presentibus 1.

- Vix licuit nobis re quicquam scribere in illa;
 Ut rapiat, patrios Lossius ambit agros
 Insidiasque mihi quovis molimine tendit,
 24 Exerceatque suas in mala nostra manus.
 Cum mihi non liceat præsenti fungier ore,
 Vim precor ingenio qua potes adde meo;
 Adde meis pondus quovis sermone querelis,
 25 Carminibus vivæ suggere vocis opem.
 Nota mihi doctæ satis est facundia linguæ,
 Notum est quam possis omnia rite loqui:
 Nec dubium est quin sis nostro præstantior ore,
 32 Tu quoniam fluido vincis in eloquio.
 Pande duci studiumque meum sortemque sinistram,
 Lauda illi nostrum qua licet ingenium;
 Adde istuc mores, et nostræ stemmata gentis:
 36 Non dubium est quin sit mobilis ille tibi.
 Ut tamen hæc facias, nostro movearis amore,
 Quem scis ex animo nondum abîisse meo.
 Te quondam Odricolæ multum coluere puellæ,
 40 Nec minor in nobis concitus ardor erat,
 Frater eras, memini, qua me quoque voce vocabas,
 Si memor es, fratris tu miserere tui.

[Elegia VII.]

AD LVDOVICVM HVTTENVM
 EQVITEM AVRATVM.

- Musa, mihi longo nunquam defessa labore,
 Pro me quodquod onus quæ patienter obis,
 Per tot me morbos, per tot solata labores,
 4 Una comes multis sæpe relicta malis,
 Longa iterum metuenda tibi via, et eminus, instat,
 Perge, decebit onus te subiisse meum,
 Vade per Hercinium protensi fluminis Albim,
 8 Cuius habet lævas accola Saxon aquas,
 Atque ubi transieris magnam Brunonis ad urbem
 Et vaga Brunsvigio subdita regna duci,

²¹ quidquam 2. 3. ²² infidie 1. ²⁵ presenti 1. ²⁸ viue 1. ²⁹ docte 1. lingue 1.
³⁹ Odric.] Francofurtenses Marchicæ. ⁴² misere 1. sed Hutt. et vet. manus corr.

Lud. Hutt. interempti Ioannis patrem, Frankenbergensium Huttenorum parentem, de quo in omnibus his voluminibus sæpe dictum est. ¹ Vsa 1. miniatori adscribenda relicta littera M. ² que 1. patienter 2. 3. ⁵ metuenda 1. sed Hutt. et meum ex. metri causa corr. metuenda, (adicitur in hoc glossema propter Lossium); metuenda exemplar Wolgast. et 2. 3. ⁷ Hercynium 2. 3. ⁸ lævas 1.

- Labere trans curvi fruticosa fluenta Visurgi,
 12 Qua tenet arboreos monticola Hessus agros;
 Fagina dehinc restat montosis edita silvis,
 Qua celer ulvasas Fulda refundit aquas;
 Hinc pete vitiferi pigre euntia flumina Mœni,
 16 Francia nobilibus qua iacet ampla viris;
 Ipse tibi notus locus est, Ludovicus ubi arcem
 Huttenus pulchra conditione tenet:
 Dirige, Musa, pedes istuc, equitemque serenum
 20 Tristis adi, lachrimas cernat ut ille tuas.
 Invenies biuges agitantem in pulvere currus,
 Aut premere armatum terga fugacis equi,
 Tractantem galeas gladiosque et missile robur,
 21 Versantem hostiles Marte favente vices:
 Quicquid agat, pete, Musa, virum, pete protinus istum,
 Nulla verecundi signa pudoris habens;
 Viderit has lachrimas disturbatosque capillos,
 28 Viderit in teneras unguibus isse genas.
 Ingemet et dicet 'Quæ, nostræ gloria gentis,
 'Causa movet fletus tam impetuosa tuos?
 'An dolet Ulricus iterum sorte actus iniqua,
 32 'Et tandem in casus incidit ille novos?'
 "Incidit" exclama lachrimasque exterge profusas
 Atque "Utinam consors" dic "foret ille tibi!"
 "Hunc, iuvenes sævo defectum vulnere vires,
 36 "Quartana corpus discutiente febri,
 "Et tandem varios passum, velut ante, labores,
 "Aptantem fortes in sua fata animos
 "Lossius invasit raptor iuvenemque superbum,
 40 Heu mihi quam tristi, contudit invidia".
 Dehinc, ubi depromis miserandam ex ordine cladem,
 Duc age cum lachrimis singula verba suis:
 Difficile est blandas non exaudire puellas,
 44 Sæpe hæc constantes deposuere animos;
 Gratia inest illis et habent quo ducere possint,
 Et potes esse illa tu quoque parte valens.

Francia
orientalis.Studium
Huttenorum.Lossiana
iniuria.

Puellæ.

¹¹ *gabe 1. sed corr. Hutt. et vett. manus.* ¹³ *Buchonia.* cf. supra p. 5. ¹⁵ *Mœni*
 1. ¹⁷ *arcem]* Trimberg in sinistra Salæ Franconicæ ripa fere intra Hammelburgum
 Kissingamque sitam. ²⁰ *lacrymas* 2. 3. ²⁴ *morit 1. sed Hutt. et vett. manus corr.*
²⁵ *Quidquid* 2. 3. ²⁷ *lacrymas* 2. 3. ²⁹ *que 1.* ³³ *lacrymasque* 2. 3. ³⁵ *vuluerre*
 1. ⁴² *lacrymis* 2. 3. *Versum parum recte interpretatus est* 2. ⁴³ *puellas]* Cum sua
 Musa loquitur poeta. ⁴⁴ *hæc 1. hæc* 2. 3.

- Nusquam aberit, nusquam tactas averterit aures,
 45 Inque tuas tandem sentiet ille preces.
 Quam tamen implores vindictam, iniuria poscit,
 Et satis ipsa in se est causa movere potens.
 Tu quoque subde locum, faciemque ostende modumque,
 52 Quo veniat nostris ultio digna malis;
 Ipse sciet merito fieri, sed nesciet artem,
 Tu doce, et hæc lachrimis adiice verba tuis:
 "Est urbs in veteri Francorum condita bello, | Francophordi-
 56 "Nunc quoque ab autorum nomine nomen habens; | um ad Mœnum.
 "Per mediam se Mœnus agit pontemque subintrat,
 "Nec procul hinc Reni vasta fluenta petit;
 "Mœnibus alta suis domibusque extructa superbis,
 60 "Multum etiam populi laude superba sui:
 "Hanc Scythia cum Daco Rhodopesque habitator et Hæmi,
 "Hanc Macedo et Graiæ finibus ortus humi,
 "Hanc Asiæ cognatus adit, venit Apher ad illam,
 64 "Gallus et Hispanus, Perses et Assyrius;
 "Undique tot gentes adeunt populique frequentant,
 "Emporium omnigenis mercibus illa patet:
 "(Tempus enim notum est) pater huc quoque Lossius ibit; | Quid de
 68 "Tu preme servatas obsidione vias; | Lossio
 "Ceperis, includas: neque enim confodere cautum est:
 "De sumpto pœnas ipse poeta feret".
 Hæc age et observa si quid tangatur ab illis;
 72 Si nihil, hoc iterum quo moveatur habes:
 Collige gesta viri clarasque ex ordine pugnæ:
 Illius in laudes area lata patet;
 Ivit in adversos furibundo Marte Suevos
 76 Et pulchras Franci præsulis auxil opes;
 Dispulit hinc Bavaros atque illinc perculit Hessos,
 Ipse suas gentes Renus adire tulit;
 Deinde per oppositas Solymorum ad mœnia gentes
 80 Appulit et rubri littora sicca maris;

⁵⁴ hæc 1. Ridemus hodie Musam latrocinia dulcibus verbis suadentem. ⁵⁵ mœnū 1.
⁵⁶ autorum 1. sed in ex. meo vet. m. corr. avorum quod contra metri rationem dant 2. 3.
⁵⁷ Mœnus 1. ⁵⁸ Rheni 2. 3. ⁵⁹ Mœnibus 1. extructa 2. 3. ⁶¹ hēmi 1. ⁶³ Asiæ
 1. Afer 2. 3. ⁶⁴ Asirius 1. ⁶⁷ Wittich Lotze, consul Grypeswaldensis, idemque
 mercaturam etiam egit, ut ex h. l. adparet. ⁶⁹ Ceperis, 1. ⁷⁰ sumto 2. 3. pe-
 nas 1. ⁷¹ Hec 1. ⁷⁶ præsulis 1. Virceburgensis episcopi. anrit 1. sed correxerunt
 Huttenus et vet. manus. pertulit 1. sed corr. vet. manus. ⁷⁸ Rhenus 2. 3. ⁷⁹ So-
 limorum 1.

Vidit opes Italas et eodem tempore Graias,
 Vidit in Hesperio consita regna freto,
 Vidit et Epirum, Corcyram Ithacamque vetustam,
⁸¹ Amplaque Pellæo regna relictâ duci,
 Isthmiacosque sinus, centumque per oppida Crætæ
 Extulit in Paphiam lintea panda Cyprum,
 Atque interpositas Aegæis Cycladas undis,
⁸⁸ Et Rhodon et Delum Carpathiosque sinus.
 Huic tandem reduci frondentem ad tempora laurum
 Notum est Cæsarias imposuisse manus.
 Hæc ubi pertuleris, non vilem Lossius hostem
⁹² Sentiet, et spoliis ingemet ipse suis,
 Atque erit ut tandem precibus contendat amicis,
 Cui nunc nulla satis sævicia esse potest.

L. Huttenu
 peregrinatio.

[Elegia VIII.]

AD VLRICVM MANOVIVM

GRIPESWALDENSEM

OPTIMVM AMICVM.

Quicquid, amice, mihi crudeli Lossius ausu
 Intulit, ut spoliis sæviit ille novis,

⁸³ Corcyram 1. ⁸⁴ Pelæo 1. Macedonico. Puto Scanderbegum indicari. ⁸⁵ Isthmiacosq; 1. Crætæ 1. ⁸⁶ lintea 1. Cyprum: 1. ⁸⁷ inter positas edd. Aegæis 1. 3. Cycladas 1. ⁸⁸ Carp.] di Scarpanto. inter Crætam et Rhodum. ⁹⁰ Cæsarias 1. Friderici III. an Maximiliani mihi non constat. ⁹¹ Hec 1. ⁹⁴ sævicia 2. 3.

Manonium 1. apertissime habet neque quicquam correxerunt veteres manus. temere itaque Mohnikius silensque prætermisso quod in 1. est nomine Pavonium fecit, de quo tamen nihil omnino se conperisse adnotavit. Kosegartenum (p. 165) Havemannum conjectura adsecutum esse nullius momenti est, neque magis quod Straussius de Pavonio (Pfauf) tamquam de non ignoto homine sæptus scripsit, cum non animadvertissent falsum nomen exhibere Mohnikium. Ceterum ut P falso pro M positam esse affirmo, ita (v) ante o et n pro u (v) typographi errore positas esse dico; nam nomen Manow inter Pomeranica, ut Manovski inter Sarmatica nomina nihil alienum habet, Manon nihil est. accedit quod vet. m. supra u signum ^, supra n signum v posuit, sic Manonium, et, quod dubitationem omnem tollit, in Trebelii Notiani carminibus, quorum inscriptionem vol. I. p. 16. ad v. 5. accurate repetivimus, legitur hoc 'Andræ' Manovii kezastichon:

Andreas Manovius | Pomeranus |

Si quis amat sacras non falso pectore Musas:

Et cupit Aonia cingere fronde caput.

Vendicet sic Heri suavisissima carmina Manni:

Et quod Daringus scripsit Apollo legat

Quod canit ille: omnis cōmendat Cheutonis ora

Et nolens etiam Nomula terra probat.

Viuat Trebelius

Musarum assertor:

² scilicet 1.

- Ante mihi, memini, dicebas, ante monebas.
 4 Ne vellem infido credulus esse viro;
 Narrabas similes quas sumpserat ante rapinas,
 Et potui monitu cautior esse tuo:
 Sæpe tamen dixi 'Vincet patientia, vincet,
 8 'Donec ero, facili iurgia mente feram; .
 'Viderit hæc placide nec moto corde ferentem,
 'Ingenium tandem mitius illud erit;
 'Nec bene certabit nisi causa mobilis ulla,
 12 'Quæ nulla ex nobis, ut moveatur, erit'.
 Tu tamen instabas iterumque ex corde monebas:
 "Si sapis", aiebas "provida corda gere:
 "Ut nihil instiges, haud facto, haud læseris ore,
 16 "Inveniet, qua te puniat arte, tamen;
 "Ipse sibi causam dabit invenietque quod obsit,
 "Atque aliqua saltem fraude nocere sciet;
 "Tu nihil offendes, causa tamen, ille nocebit:
 20 "Ne noceat, magna est cautio habenda tibi".
 Ille tamen, quia blandus erat, quia sæpe bilinguis, | Lossius ver-
 Delinuit vultus calliditate meos. | apellus.
 Heu mihi, tot monitis et amico hortamine nondum
 24 Mobilis erravi credulitate mea.
 Quod tamen erravi, venia sum dignus in illo:
 Non spreui monitus, dulcis amice, pios;
 Fidus eram nimium, nimium patienter adhæsi:
 28 Quæ culpa est, virtus hæc eadem esse potest.
 Da veniam, neque enim spreui monitusque fidemque;
 Da veniam: non est cur mihi abesse velis.
 Crede mihi, nihil est cur irascaris amico,
 32 Tu culpa, siqua est, non moveare mea.
 Adde rei eventum, vel quod mihi luditur uni, | Hutteno
 Si culpa est, nostro contigit ista malo. | luditur.
 Sed scio quid potius de me statuasque velisque:
 36 Fama est in spoliis te gemuisse meis;
 Fama est continuas egisse in fletibus horas,
 Et mœsta fœdum mente tulisse nephas;

⁵ Cf. *supra* ad eleg. II. v. 18. adnot. sumserat 2. ⁷ patientia 2. 3. ¹² Que 1.
¹³ mouebas 1. sed corr. Hutt. et vet. manus ex. mei et Gryphisw. ¹⁵ læseris 1. ²¹ sæpe 1.
²⁴ crudelitate 1. sed corr. Hutt. et vet. manus. ²⁵ Q 1. ²⁷ patienter 2. 3. ad-
hæsi 1. ²⁸ Que 1. hæc 1. ²⁶ et ²⁹ monitus] monitiones. cf. versus 3..6. 13. sq. 20.
³⁶ genuisse 1. sed correxerunt Huttenus et utraque vetus manus. ³⁷ argisse. 1. ³⁸ ne-
fas 2. 3.

Mittitur huc etiam tristis tua littera dextræ,
 44 Littera flebilibus vix bene facta notis:
 Nulla mora in nobis, tua visa iniuria nostra est;
 Non possem fidei certior esse tuæ.
 Ergo ego perpetuas agitabo in pectore grates,
 40 Duret ut ex merito sollicitatus amor.

[Elegia IX.]

AD NICOLAVM MARSCHALCVM

DOCTISSIMVM VIRVM.

I, mea, nec longos obeundo congere passus,
 Musa, cothurnato suscipienda viro:
 Invenies illum placidas tractare sorores,
 4 Invenies gravium volvere scripta virum;
 Et iam forte vagas depingit in ordine terras
 Cumque mari silvas, flumina, rura, lacus,
 Et gentes quavis cæli regione repostas,
 8 Totque urbes graphico digerit in radio.
 Dum licet, accedas, et quo decet ore saluta:
 Non est quem metuas reddere dura tibi;
 Ut tamen admissa es et te mandata iubebit
 12 Edere, fortunas ordine pande meas;
 Pande graveis morbos, varios expone labores:
 Dixeris: ærumnas ingemet ille meas;
 Utque malis olim tulit ipse simillima nostris,
 16 Dum læget, in promptu causa doloris erit.
 'Utere sorte tua, cui nunc fortuna secunda est,
 'Quem levat ex longo parta labore quies;

Marschalcus
cosmographus.

Nic. Marschalcus, Stoiientini amicus, Thuringius (Thurius), Erfurti circa a. 1470. natus, ibique educatus et eruditus, utriusque linguæ peritus, artiumque magister et iuris utriusque baccalaureus factus (in Albo Vittenb. a Fœrstemanno ed. p. 1. inter eos qui intitulati sunt a. 1502. sub rectoratu Martini Polich de Mellerstadt undecimus est „Nicolaus Marschalcus Thurius arcium magister et utriusque iuris baccalaureus erfordiensis“) Spalatinum a. 1501. discipulum amanuensemque habuit (cf. G. F. Hummel Neue Bibl. Nürnberg. 1775. 8º. Stüd 1. S. 78) ab a. 1507. usque ad mortem (d. 12. Iul. a. 1525.); ducibus Megalopolitanis a consiliis fuit. circa a. 1520. Rostochii etiam inter doctores iuris naturalisque historie memoratur, librosque multos composuit quos recenset Schœttgenius in Fabricii bibl. Lat. med. æt. VI. p. 755...760. Idem Schœttgenius singulari etiam libello viri vitam descripsit (Dresd. 1733. Rost. 1752. 4º.) quocum cf. Mohnik. et ab hoc laudatos scriptores atque Iæcher. h. v. In Westphaleni Monumm. vol. I. imago viri depicta extat. ¹⁶ celi 1. coeli 2. ⁹ decet] licet 1. sed vet. manus corr. decet. ¹⁴ ærumnas 1. ¹⁶ promptum 1. sed Hutt. et utraque vet. m. corr.

- 'Utque tibi domus est, ut blandi muneris uxor,
 20 'Ut grave sub tanto principe nomen habes, | Sub principe
 'Dignum illis animum gere, et alto pectore gaude: | Magnopolensi.
 'Quid iuvat in macra degere tristitia?
 'Si tamen est cur forte velis tristarier æger,
 24 'Tristitiæ causam nostra rapina dabit,
 'Non equidem, ut vigiles consumas fletibus horas,
 'Sed quo more licet tristibus esse viris.
 'Et quis non doleat? nec casu morreat illo?
 28 'Quis posset nostris lætus adesse malis? | Fortune Hutten-
 'Nunquam aliquis potuit peius succumbere nobis, | nianæ acerbitas.
 'Nunquam aliquis potuit perditus esse magis.
 'Lætus eram, memini, fatus melioribus auris,
 32 'Et potui patrias fungier altus opes
 'Et patrium iactare genus, iactare parenteis,
 'Spemque aliquam vegeto sumere ab ingenio:
 'Nunc iaceo in morbo, nunc sævo vulnere anhelo,
 36 'Et sedet in membris vitæ morsque meis.
 'Huc fera paupertas sese applicat, huc ferus hostis
 'Lossius, ex Stygio bestia nata lacu, | Lossii cru-
 'Qui miserum morbo pressum febribusque perustum, | delitas.
 40 'Palpantemque arida vulnere sæva manu,
 'Seminecem patria direpto eiecit amictu,
 'Nunc etiam assidua conficit invidia,
 'Intenditque suo nimium crudeliter hosti, | Lossiane
 44 'Insidias vitæ disposuitque meæ: | insidiæ.
 'Actum est de nobis, si quoquam ceperit astu:
 'Heu mihi, quam sævas iactitat ille minas;
 'Ipse suis manibus tepidum exhaustire cruorem,
 48 'Ipse volet digitis membra secare suis,
 'Percupidus venas validosque excindere nervos
 'Intima sanguinea dirimet exta manu;
 'Utque agat hæc, plateas et publica rura pererrat,
 52 'Et nullo tutum me sinit esse loco.
 'Quem quia nil video scelertm piguisse priorum,
 'Continuoque malis invigilare novis, | Vindicta
 | Hutten.

22 tristitia 2. 3. 23 eger 1. 25 Fortune Huttenianæ 1. 29 peius] prius 2. prins
 3. nobis] quam nos, i. e. quam ego. 31 fortis 1. 35 seuo 1. 36 stygis 1. sed
 Hutt. et vet. manus correxerunt. 40 Papaltemq; 1. sed corr. vet. m. in exemplo meo.
 seu 1. 43 Lossiane 1. 45 ceperit 1. 46 seuas 1. 49 excindere 2. 53 pignisse 1.
 sed correxerunt Huttenus et veteres manus. 54 nonis 1. sed Huttenus et veteres ma-
 nus correxerunt.

'Addam animo vires desperataque resumam
 54 'Pace cruentatas causa agitante faces;
 'Armabo Clarias hydra lambente sagittas:
 'Forsitan et telis concidet ille meis.
 'Quicquid erit, mallem privata pace teneri:
 60 'Non sinit ille, suas ei aculatus acus.
 'Tu me, ne noceam, cessaverit ille, monebas,
 'Atque odiosa tibi scripta cruenta refers:
 'Ille nihil cessat monitus, nihil ocia curat,
 64 'Inque dies nobis horridiora parat.'
 Hæc ubi tradideris vati, mea Musa, Thuringo,
 Ad mea rescripto carmine tecta redi.

Lossius etiam
pie monitus.

[Elegia X.]

AD LECTOREM.

Lossius hic meus est, hæc est iniuria, lector;
 Iam potes in causa certior esse mea.
 Ast ego, quem moles iam nunc premit ista malorum,
 4 Quem fortuna suo fecit abire statu,
 Qui nunc tot morbis et paupertate maligna
 In sordes humili conditione feror,
 Non tibi de vili (procul hinc iactantia!) vulgo
 8 Emersi, veteri stemmate natus eques:
 Nota satis vetus est Huttenæ gloriæ gentis,
 Nota satis generis sunt monumenta mei,
 Insignita locis et rebus splendida gestis,
 12 Et nusquam fœdis obnebulata notis.
 Ille etiam qui me genuit, non prœlia tantum
 Gessit honorato perpetuanda stilo,
 Multæ urbes illum rebus petiere gerendis,
 16 Consilio magnos adiuuat ille duces;
 Sunt et opes et digna viro possessio tanto,
 Iunctaque nobilibus edita mater avis:
 Si videas arces, si consito in ordine villas,
 20 Iurabis magni principis esse domos;
 Si comitum turbam, si iura domestica cernas,
 'Ille aliquo' dices 'fungitur imperio'.

Huttenus ex e-
questri familia.

Hutteni
genitor.

Divitiæ
Huttenianæ.

57 hydra 1. 59 Quidquid 2.3. 63 otia 2.3.

1 hæc 1. 4 fecit 1. 9 Huttenæ 1. 12 fœdis 1. fœdis 3. obnebul.] metri
causa sibi fecit verbum poeta. 13 prœlia 1. 14 stylo 2.3. 15 Multæ 1. 17 Diuitiæ
1. Huttenianæ 1. 18 mater] Ottilia ab Eberstein.

Omnia magna satis cultuque instructa decenti,

21 Omnia sunt verbis uberiora meis.

Hoc ego sum genitus, quamvis modo vilis et expes

In varios casus Sorte iubente ferar.

Non volui patrios liber vacuusque penates,

28 Non volui noti rura tenere soli:

Plus placuit loca posse mihi peregrina subire,

Dum vigeat studiis læta iuventa suis,

Dum vigeant anni vegetique simillima veris

32 Exhibeant vires tempora prima bonas:

Nusquam habitare magis quam me delectat ubique,

Undique sunt patriæ rura domusque meæ;

Cumque alius dulces dubitet liquisse parentes

36 Nec velit a patrio longius esse solo,

Me iuvat esse aliquid famamque extendere factis

Et tepidum obscura tollere nomen humo.

Hoc fertur Samio tantum placuisse magistro,

40 Ut peteret Pharios Italicosque sophos,

Hoc etiam constat magnum voluisse Platonem,

Dum varios orbis gaudet adire locos;

Fitque humilis qui magnus erat tantosque labores,

44 Qui posset placida vivere sorte, subit.

Peregrinatio
Hutteni.

Ab exemplo.

²⁵ exspes 2. 3. ²⁷ Ad v. 27. sqq. cf. lib. II. eleg. 10, 269. sqq. ³¹ anni] omni 1. sed *Hutt. et vet. manus corr.* ³⁶ *Vergil.* Aen. X. 468. sq. „... famam extendere factis, Hoc virtutis opus ..”. ³⁹ *Pythagora* et *Platonis*, infra (II. 10. 270.) *Apollonii Tyanensis* exemplum sese sequi innuit. Sumpta sunt hæc (ut ea quoque epistola quam *Mohnikius* p. 353. sq. transcripsit, ignorans *Hieronymianum* locum ad verbum fere se transcribere) ex *Hieronym.* epist. LII. (ed. *Benedict.* I. p. 270. sq.) „Legimus in veteribus historiis quosdam lustrasse provincias, novos adisse populos, maria transisse, ut eos quos ex libris noverant, coram quoque viderent. Sic *Pythagoras* *Memphiticos* vates, sic *Plato* *Aegyptum* et *Archytam* *Tarentinum*, eamque oram *Italiæ*, quæ quondam *Magna Græcia* dicebatur, laboriosissime peragravit. .... *Apollonius* (sive ille *Magus*, ut vulgus loquitur, sive *philosophus*, ut *Pythagorici* tradunt) intravit *Persas*, pertransivit *Caucasum*, *Albanos*, *Scythas*, *Masagetas*, opulentissima *Indiæ* regna penetravit, et ad extremum latissimo *Physon* anne transmisso pervenit ad *Brachmanas*, ut *Hiarcam* in throno sedentem aureo et de *Tantali* fonte potantem inter paucos discipulos de natura, de motibus ac siderum cursu audiret docentem; inde per *Elamitas*, *Babylonios*, *Chaldeos*, *Medos*, *Assyrios*, *Parthos*, *Syros*, *Phœnices*, *Arabes*, *Palæstinos* reversus *Alexandriam* perrexit *Aethiopiam*, ut *Gymnosophistas* et famosissimam *Solis* mensam videret in sabulo. Invenit ille vir ubique quod disceret, et semper proficiens semper se melior fieret. Scripsit super hoc plenissime octo voluminibus *Philostratus*”. De *Platone* videsis *Quintilian.* Inst. or. I. 12, 15. ⁴⁰ *Pharios*] *Aegyptiacos*.

- Ergo ego sum pauper, quoniam hoc ditescere visum
 Et quoniam hæc veræ sunt mihi divitiæ;
 Atque ideo versor lato vagus exul in orbe
 48 Quod cupiam in culta splendidus esse domo.
 Belle aliquis sentire hac me ratione probabit;
 Improbat et cœptum Lossius odit opus, | Studium
 Et tantum mansisse domi bene vivere censet, | Los.
 52 Dum saturat variis pectora deliciis,
 Dum sequitur patrias corrupta fronte puellas,
 Dum furit in doctos innocuosque viros,
 Et solus dici cupit ista doctor in urbe, | Lossius doctor
 56 Quos titulos nullo gestat honore tamen, | Bullatus.
 Mobilibus platanis longæque similimus orno,
 Quæ sæpe a rapidis decidit icta notis,
 Sorte sua gaudet tumidumque e pectore virus
 60 Non timet in quodvis exacuisse scelus:
 Non mirum est igitur si me violaverit illo,
 Quo sæpe immundas polluit ante manus;
 Nec mirum est quia sic cecidi, quia fusus ad imum
 64 Dissimilis videor nominis esse mei:
 Ipsa suas Fortuna rotas pro tempore versat | Attende Fortu-
 Et levibus nostras axibus ambit opes, | næ varietatem.
 Ius illi quod triste velit, quod poscat amenum
 68 Efficere, et dubias datque rapitque vices;
 Nusquam firma loco, nec eodem cognita vultu,
 Lubrica et insigni mobilitate levis
 Nunc videt Auroræ nitidos ascendere currus,
 72 Nunc videt occiduas hæc Phaethontis aquas.
 Non aliqua tamen hos motus ratione gubernat, | Pulchre.
 Omnia femineo ponit in arbitrio;
 Falsa, fugax, truculenta, levis, vaga, turbida, pugnax
 76 Miscet, agit, censet, proruit, odit, amat;
 Fregit opes Fortuna meas animumque reliquit:
 Vellet et hunc fractum Lossius esse mihi.

⁴⁶ hæc 1. hæc 2. 3. vere 1. divitiæ 1. ⁴⁸ Qx 1. Male vertit 2. ²⁰ cœptum 1. ⁵⁷ platanis] Themistocles „platanu [δρῶν Aelian. Var. IX. 18.] sese comparabat, sub quam confugiunt homines orta tempestate; reddita serenitate prætergredientes folia eius stringunt ipsamque dieteriis incessunt”. *Plutarch.* apophth. 185. (Reisk. VI. p. 704.) Cf. eiusd. Themistocle. c. 18. *Vergil.* georg. II. 70. „Et steriles platani ..”. *Id.* eod. II. 111. „Nascuntur, steriles saxosis montibus orni”. *longaaz 1. sed Hutt. et vet. m. corr.* ⁵⁸ Que sepe 1. ⁶² sepe 1. ⁶⁵ Atti fortis 1. Cf. dialog. Fortunam. ⁶⁷ illi] *Fortunæ.* amenum: 1. ⁷¹ ascendere cursus 2. 3. *perperam.* ⁷² Phaetontis 1. 3. Cf. Inspicientes. ⁷³ Pulchre] *Hoc, ut fieri solebat, ab operis adpositum videtur.*

VLRICI HVTTENI

ADVERSVS

VTRVMQVE LOSSIVM

QVERELARVM LIBER II.

[Elegia I.]

Ecce agit in vobis nostri pars altera fletus:
 Da placidam nobis, obvia turba, manum,
 Nec tibi sit placitum si quid male Lossius audet:
 4 Audendum est qua nos iuraque phasque sinunt;
 Sæpe fuit virtus animum committere factis
 Et totum in vires extumuisse suas;
 Sed quoniam immeritas prætendit Lossius iras,
 8 Et ferus in quodvis effluit ille malum,
 Displceant vobis malesanæ iurgia linguæ,
 Nec moveant odiis crimina ficta suis.
 Ille quidem tota graditur vesanus in urbe,
 12 Pallidus in mores ingeniumque meum,
 Exacuensque in me genuinos undique dentes
 Torva agit implicitis ora superciliis;
 Si quis adest de me meritis bene, livet et odit
 16 Inque meos omneis publica bella parat;
 Si quis item nobis non detrahit ore maligno,
 Ex merito musis obsequiturque meis,
 Hunc, nisi consensum dederit persuasus amicum,
 20 Impete conculcat, turbat agitque gravi,
 Undique sollicitus de me varieque laborans
 Ut nostri magnam concitet invidiam,
 Quem movisse potens, monitis nisi forsitan illis
 24 Assistat studio credula turba suo?
 Ecce mihi tantos iamdudum impendit honores
 Rostochium, ut vates dicar in urbe novus, | *Conditio Hvtteni
apud Rostochienses.*
 Intenditque meo ingenio sitibunda iuventus,
 28 Doctrinasque novas turba frequenter adit.

fi. ij. 1. ¹ Ecce] *Cet* 1. ⁴ Jura sed *vett. m. ex. mei* q3 addidit. ² fasque 2. 3.
⁵ Sæpe 1. ⁶ extumuisse 1. sine *vett. manu* emendatione, quod non adnot. 2. recte
 tamen dedit u (item 3.). ¹³ Exacuensq3 1. sed in *Gottling. exemplo* et meo corr.
 Eracuensq3 *Nihil* adnot. 2. ¹⁴ Torva 1. sed *vett. manus* corr. ¹⁵ liniet 1. sed
 corr. in *exx. Gott. meo et Gryphise. quavis* nihil adnot. 2. ²⁵ iamdudum 1.

Aestuat ille magis, nec adhuc sua spicula ponit,
 Et queritur sortis splendida dona meae.
 Sæpe quidem monui, si quid desistere posset,
 32 Ut saltem vellet lividus esse minus:
 Ille nihil monitis, nihil hortatore movetur,
 Et semper rabida crescit in invidia;
 Nec satis apparet, siquem spoliaverit, illi,
 36 Inque animi vires insuper ire parat;
 Vellet et in famam, sed debilioribus armis
 Nec famæ, tanto nec nocet ille animo:
 Pugnet, agat, certet, laceret, furat, oderit, urat,
 40 Nos tuti nostro stabimus ingenio.
 At tu sume meas dextre, pia turba, Querelas:
 Crede mihi, offensas res habet ista suas;
 Siqua tamen pietas etiam iactetur in illis,
 44 Non est cur possis tu gravis esse mihi:
 Nunquam aliquem læsi, nunquam in certamina sumpsit
 Tela Lycambeæ sanguine tincta notæ,
 Infecitque meas petulantia nulla Camœnas,
 48 Turbaque doctorum me bene ferre potest.
 Ille tamen pugnat monitusque quiescere nescit,
 Quique sibi noceat, suscitât ipse rogam.

| Benevolen-
 | tiae captatio.

[Elegia II.]

AD D. THEODORICVM DE BVLOV.
 EPISCOPVM LVBVCEN.

Sume, Lubusini præsul sanctissime templi,
 Carmen et in patria condita scripta tua,

31 *Sepe* 1. 41 *dextræ* 2. 3. 45 *lœsi* 1. sumsi 2. 3. 46 *Sicambeæ* 1. Tela] *Archilochi, propter cuius versus Lycambes se interfecit.* cf. interpp. ad Horat. epod. 6, 13. *Ovid.* Ib. 53. sq. „... in te mihi liber Iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit”. 47 *Infecitq;* 1. 48 *Turbaq;* 1. sed corr. vet. manus. 50 *Quiaq;* 1.

Bulow 2. 3. Dietericum a Bülow, episcopum Lebusensem s. Lubusensem obiter supra (II. p. 36.) memoravimus. Megalopolitanus fuit; peractis studiis electoris Brandenburgensis aulam intravit, cui a consiliis factus est filiumque Ioachimum educavit. Mortuo Ludovico de Burgsdorf Dietericus episcopus electus est a. 1490. Condendæ universitati Viadrinæ summopere favit, eiusdemque primus cancellarius factus est. Hutteno bene voluit, cui non ita longe supervixit; mortuus est enim d. 1. Oct. a. 1523. De viri vita præter Mohnik. p. 388. sqq. ex laudatis ibi scriptoribus cf. impr. Jobst in *Beckmann* Notit. univ. Francof. Bon dem Bischoffh. Lebus. p. 30. 1 *Vinc* 1. littera S miniori adscribenda relicta. *Lubusine* 1. sed vet. m. ex. mei primam u in e mutavit. Lebusini dedit Jobst l. c. Lubusini 2. 3. In ipso Bulovii epitaphio est „Theodorici de Bulo Episcopi Lubucensis” et alii quoque promiscuo dant nomina Lebus, Lubus, Leubus. præsul 1.

- Nec contende diu tecum, quis scripserit autor:
 4 Non decet ex animo me cecidisse tuo:
 Ille tibi scribit quem tu puerilibus annis
 Dignatus veri patris es officio;
 Ille tibi scribit quem tu vice iudicis æqui
 8 Textisti indoctæ plebis ab invidia.
 Sume animos veteres priscumque agnosce favorem;
 (Quid cadit ex animo Fagina Musa tuo?)
 Atque ubi cognoris blandam, mea vota, salutem,
 12 Ad inea consuetum carmina pectus habe.
 Ecce meas præsul lætata fronte Camænas
 Accipit, Hutteni plenus amore sui;
 Ecce iubet faciles secum residere puellas
 16 Et totus nostro candet in ingenio.
 Dii tibi dent tanti precium non vile favoris,
 Qui memor, o longi, pectus amoris habes.
 Si tamen inquiris quo me sors improba verset,
 20 Atque aliquam de me spemve metumve geris,
 Tolle quod invidiæ est, quaque arsit Lossius ira,
 Non erit angusto res mea fulta statu:
 Ille meas iniit furibundo Marte Camænas,
 24 Ille mei multum sustulit ingenii,
 Ille mei requiem studii placidosque recessus
 Turbat, et insano spicula corde vomit.
 Ast ubi confectum telis famaue sinistra
 28 Impulero cœpti pænituisset mali,
 Tota meæ dicam placidissima tempora sortis:
 Usque adeo magnos intulit ille metus.
 Causa tibi nota est, nota est iniuria, Præsul,
 32 Utere iudicio tu super ista tuo,
 Meque tui semper, si forsam amare recusas,
 Quod satis est, vero dilige iuditio;

Spes de
pontifice.

Lossius.

^{5.6} Hos duos versus omissos 1. sua manu Huttenus exemplo quod amico Kiliano Reutero dono dedit quodque nunc in museo Britannico servatur (cf. vol. I. p. 13. sq. et Indic. Hutt. p. 4*), adscripsit, iidemque in exemplis Gryphisw. et meo (sed non Hutteni manu) adscripti sunt. ⁵ pueril. ann.] cum Francofurti studiosus esset Huttenus. cf. vol. I. p. 5. sqq. ¹⁰ fagina] Buchonica. cf. supra p. 5. inscriptionem carminis in laudem Marchiæ. ¹¹ blandam 1. ¹³ præsul 1. pontif.] i. e. episcopo. ¹⁴ plenus 1. ¹⁵ faciles puellas] Musas dicit. ¹⁷ pretium 2. 3. ²⁰ metuere 1. sed corr. Hutt. et vet. manus. ²¹ inuidie 1. ²² mea omis. 1. sed adscr. est exx. Gryphisw. et Gotting. ²³ Illa 1. sed corr. vet. m. ex. mei. ²⁵ pænituisset 1. poenituisset 2. 3. ³⁰ intulet 2. quod mendum i. f. indicatum nihilo minus repetit 3. ³³ amore

Nec facile a nobis priscos, antistes, amores
 36 Surripe, tu si quo commoveare novo:
 Non facile accedet, qui sit tibi gratior, alter,
 Quique tui meriti plus velit esse memor.

1. et 2. 3. sed 2. p. 338. et in fine mendum indicavit quod iam vell. manus sustulerant.
 24 iudicio 2. 3.

Cum præter me nemo, puto, hodie noverit Trebellii Notiani, Isenacensis, carmen ad Theodoricum de Bulov, quod legitur in libello vol. I. p. 16. ad v. 5. descripto, lectoribus id sine ulla mea aut emendatione aut explicatione deberi visum est.

Ad Venerendiss. Theodorici de Bulov
 Pontificis Subusianū
 Gymnasij | Francophordiani Cancellarium dignissimū.

[A] Cripe Trebellij præsul Theodore poetæ
 Munera pauca precor:
 Sed quid ad Ifiaci mor palles nomina vatis?
 Sæuamq; corda capis.
 Cur pede vir lecto non pergis: perlege: non sum
 Perfidus hostis ego
 Verba Micenæo quis sint pollice ducta
 Ipsæ legit Pyramus.
 Crudeles bello sic scripta minantia flammæ
 Hostis ab hoste capit.
 Carmina dic igitur: non lecta remittere præsul
 Qua ratione potes.
 Inditum nostri sunt carmina missa fauoris:
 Cordis er [sic] innocui.
 Sit procul hæc vitium: quo te mea numina lædæ
 Pieriosq; viros.
 Musiphilos inter quorum mihi cognita fama est
 Plus ego te veneror.
 Tu vatum præsul: Cyrrhæ summusq; sacerdos:
 Tu decus Aonidum.
 Ipsa tibi Cyrrhis: rupes Parnassica: fernit [sic]
 Chelpiadumq; domus.
 Ipsi te vates: Musæ: te corniger Euan
 Phœbus et ipse colit.
 Oedipodionias duce te Francophordia Chæbas [sic]
 (Vera loquor) superat.
 Quis Iouis auxiliuz: quis Palladis atq; fauor?
 Quisne neget Mariæ?
 Quis neget omniuoli præsentia numina Christi?
 Tam viget ille locus.
 Si mihi veridici cecinissent omnia vates
 Quæ modo visa mihi.
 Santa manet nunq; dirissem gloria ciues
 Orbe sitos Getico.

[Elegia III.]

AD AVDITORES SVOS ROSTOCHIENSES.

Lossius, infami fultus spoliator honore,
 Ardet et insomni languet ab invidia,
 Dum iuvenem Huttenum Musis sacroque labore
 4 Tandem aliqua fungi commoditate videt;
 Frendit et insultat, fremit, æstuat, ingruit, ardet,
 Deque mea nimium conditione dolet;
 Quodque meis faciles monitis committitis aures,
 8 Tam dolet hic quam vos forte iuvare potest.
 Palleat, insultet, contendat et ilia rumpat:
 Non habet in nobis sordida rixa locum;
 Nos decet effrenes animo contemnere fastus,
 12 Proque truci faciles reddere fraude iocos;
 Et facile has nugas, facile has contemnimus iras:
 Nil nocitura leves tela movent animos.
 Non habet ille tamen, quo iuste intendere possit,
 16 Et causa in nobis, qua moveatur, abest.
 Vos igitur, iuvenes, mecum florentibus annis
 Si sapitis, veras carpite mentis opes,

Lossius etiam
adhuc invidet.

Quae nos ad gelidae Borealia flamina terrae
 Moenia credidimus.
 Illa sub Coem Nabatheaqz regna recedunt
 Memnonis et patriam.
 Atqz ubi stridentes culices et stagna timebam:
 Et loca plena mali.
 Piscifer hic Suaveus viridantia prata pererrat
 Et nemus omne rigat.
 Hic qz vitiferi montes: tua munera Bacche
 Pulcia vina ferunt.
 Omnia sed digna sunt haec modulanda camœna:
 Cum volet ipse fauor.
 Tu modo tu faueas praesul venerande rogamus
 Mor venietqz fauor.
 Nam tibi cum placeam: me Francophordia vatem
 Gaetior accipiet.
 Tempus et hora vetant me plurima scribere fessuz
 Sint praecor ista satis.
 Viue: vale: Phylli tercentum Nestoris annos
 Vincito: viue: vale.

Rostoch: 1. ¹ Offius 1. om. f. ⁵ æstuat, 1. ⁷ Qqz 1. ¹¹ Ad marg. ex.
 Gryphisw adscripsit aliquis hæc verba Matth. XXVI. 26. „Coenantibus illis ac-
 cepit Iesus panem et benedixit ac fregit”.

Nec legat in vobis crescenteis Lossius annos,
 20 Utilius studiis consule quisque tuis.

[Elegia IIII.]

AD EGBERTVM HARLEM

HOSPITEM SVVM ROSTOCHIENSEM.

Ardet in Egberthum calido mea Musa favore,
 Hunc solum ante oculos ponit habetque virum:
 Ex merito venit omnis amor: meruisse fatemur:
 4 Et decet accepto reddere quemque bono.
 Quod pater est mihi, quod genitrix, quod turba sororum,
 Et quantum in nobis frater amoris habet,
 Deposui tecum, tibi me vovique dedique;
 8 Quicquid aves, de me sumere iure potes:
 Præcipe, mox pro te medios proficiscar in hostes:
 Quæ posset nostras copia ferre manus?
 Præcipe, vel fluctus vel eam moriturus in ignes;
 12 Nulla mora est: pro te cuncta subire libet.
 Non tamen ista iubes, saltem memorem esse placebit;
 Forsan et hæc pietas sufficit una tibi.
 Dum ruit occiduas Germanus Rhenus in undas,
 16 Dum petit Euxinas Ponticus Ister aquas,
 Dum mare tot terras, dum cælum circuit undas,
 Semper eris menti portio fida meæ.
 Contigit huc nudum amissis divertere rebus;
 20 Quartana pressum vulnere hiantē febri:
 Suscipis ah miserum votisque accersis egentem:
 Dii reddant animæ munera tanta tuæ!
 Pone leves igitur laudes blandumque laborem,
 24 Desine nil meritos tollere, Musa, viros:
 Totas iste tuas meruit pro tempore vires,
 Iste feret si quid carmen honoris habet.
 O facilem pietate virum, nil mente superbum,
 28 O semper laudi corda severa suæ!
 Te meus offendit, quoniam in me Lossius ardet,
 Tu primum ærumnas commiserare meas:

Gratitudo
Hutteni.Benefitio
Egberti.

¹⁹ legat] cognoscat. cresc.] teneros. i. è. ut puto, efficit ut Lossio viri, non pueri, videamini. Aliter 2. qui pro annos fort. legendum esse iras coniecit.

Rostochien. 1. De hoc Egberto Harlemensi cf. tetrastichon 11. vol. I. p. 12.

¹ A ante Ardet in 1. miniatori adscribenda relicta est. Egbertum 2. 3. ⁴ accepto 1. ⁵ C. 1. ⁶ Quidquid 2. 1. ¹⁰ Que 1. Signum? addidi. ¹⁴ hec 1. ²² anime 1. ²³ meus] adversarius. ³⁰ ærumnas 1.

- Aeger eram dederamque gravi membra ægra grabato,
 32 Tu petis ah morbo sordida tecta meo;
 Copia nulla cibi, mensis inducis opimis,
 Tu mihi delectas ponis, amice, dapes;
 Per tua respirant arentes pocula fauces,
 36 Tu vacuas læto sufficis ære manus;
 Nunc quoque, si quicquam gravius succedere visum est,
 Multa doles nostris motus, amice, malis.

[Elegia V.]

IN PHILOPOMPVM QVENDAM.

- Sume animos iterum et tepidum, mea Musa, timorem
 Femineoque leves excute corde metus:
 Non tamen ut pugnes aut quenquam prima lacesas,
 4 Sed sit ut ex monitu cautior ille tuo.
 Si mihi notum animi fastus simulataque virtus, | Fastus Phi-
 Vix etiam accessus perferet ille tuos: | lopompi.
 Tu tamen accedas et, quo licet ire, fereris;
 8 Non omnes levibus dimovet ille minis:
 Terreat imbelles et inania pectora pulset,
 Nos aliquid nostro fidimus ingenio:
 Non omnes mordacis agunt convicia linguæ,
 12 Sæpe quid adversos substitit ante notos.
 Quid tibi cum teneris, osor Philopompè, Camœnis?
 Quid profugum Huttenum toties sua fata gementem
 16 Infestas odiis, invidiose, novis?
 Si bene succenses nec iniquo duceris ausu | Quare læ-
 Et causam in nobis, quæ tibi præstat, habes, | dat occulto.
 Non opus occultas in nos committere fraudes,
 20 Sed potes hæc patulum ponere in arbitrium.

³¹ grani 1. sed corr. vet. m. ægra 1. ³⁴ ponis amice dapes 1. ³⁶ læto 1.
³⁷ quidquam 2. 3. ³⁸ motus amice malis. 1.

Quis Philopompus hic fuerit non constat, veri autem simile videtur quod Moh-
 nikio visum est, fuisse Tilemannum Heuerlingum Gottingensem, qui primas in-
 ter Rostochienses artium professores partes sibi adrogavit, Hermannumque Bu-
 schium olim invidiose e Rostochio discedere coegerat, quo facto sibi Oestrum
 poeticum consciverat. Cf. Hamelmanni vit. Buschii §§. 43. sqq. p. 292. sq. Iac. Bur-
 chardi vit. Buschii p. 183. sqq. ⁵ notam 1. sed corr. vet. manus. ¹² quis 2. fe-
 cit et adversos nōtos 'den funbigen Feind'. etiam 3. dedit quis versum tamen Germa-
 nice recte vertit. ¹⁵ Qui 1. sed Hutt. et vet. m. corr. ¹⁷ læbat 1. ¹⁸ que 1.
 præstat 1.

- Certum est te nocuisse mihi, voluisse nocere,
 Certum est rumores attenuasse meos,
 Multaque de nobis lingua statuisse severa
 24 Quæ nolles coram proposuisse mihi.
 Pone tuæ freno admoto convicia linguæ,
 Pone, precor, duram, si potes, invidiam;
 Aut si forte nequis et te quid lædere oportet,
 28 Si non vis nobis parcere, parce tibi.
 An iuvat huic rabidis moliri incommoda verbis
 Quem notum est nunquam sic nocuisse tibi,
 Quique tuas laudes æquo dispersit honore
 32 Et qui omni de te suspitione vacat?
 Laudavi vultumque tuum gestusque serenos,
 Laudavi mores, osor inique, tuos,
 Omnia pro rebus, fictoque ex pectore nunquam,
 36 Sæpe tuum magni fecimus eloquium:
 Non tamen ista tuum nobis causentur amorem
 Et sit in obsequio gratia nulla meo:
 Quid petis innocuum, nihil in tua iura ferentem,
 40 Et nulla adversum conditione tibi?
 Si te laudis amor lacerandique atra cupido
 Spesque lucri rabidam cogit in invidiam,
 Invidas si quis meliori congerat auro
 44 Emanaturas tempore divicias;
 Invidas famæ, si quis meliore fruatur,
 Et siquem simili lædere more potes:
 Nos tenuis victus et famæ portio quanta
 48 Non sinit excelsis officere ingeniis.
 Nec potes ex isto spoliū decerpere bello:
 Archanos (nescis) res habet ista metus:
 Sunt etiam nobis animosæ in prælia vires
 52 Et tela ultrici discutienda manu,
 Nec leve de nostro surgit molimine vulnus,
 Livet et absque omni plaga relanguet ope,
 Quam neque restituat mixtis Podalirius herbis,
 56 Nec Phœbi patria curet alumnus ope,

Admonet Philopompum.

Innocenter læsus.

Tela poetarum.

²¹ te *addid. vet. man. et Haupt.* ²⁴ Que 1. ²⁸ ledere 8. ³² suspitione 2. 3.
³⁶ gratia 1. ⁴² Spem 1. Spesque 2. 3. ⁴³ auro] *fort. aura legendum.* 2. *Minime.*
⁴⁴ divitias 2. 3. ⁴⁵ fame 1. ⁴⁶ lædere 1. ⁴⁷ victos 1. *sed Hult. et vet. manus corr.*
⁵⁰ Arcanos 2. 3. ⁵¹ proelia 2. 3. ⁵⁴ finet 1. *sed corr. vet. manus.* ⁵⁵ Podalirius
 2. 3. *Ovid. Art. am. II. 735. „Quantus apud Danaos Podalirius arte medendi”. Cre-*
tensis, Aesculapii filius, Ποδοῦλε/τιος. ⁵⁶ Aesculapius Apollinis et Coronidis filius.

- Quam male componant docti medicamina Crinæ,
 Quæ refici Coo nolit ab Hippocrate.
 Verte animos! sunt et nostris sua vulnera telis, | Terret Philopompum.
- 60 Et nimium duris scimus obesse modis;
 Aut si nulla tibi pietas, et lædere quæris,
 Et requiem studiis non sinis esse meis,
 Addam tela tuis atque arma coacta resumam;
 64 Adiuvat insultus tam bona causa meos;
 Addam marte vices ausuque remetiari ausus
 Et reprimam Stygias in tua terga faces.
 Quid tulit e nobis violenta Lossius ira, | Mentio Los.
- 68 Expertus vires in mea fata suas?
 Hunc ego perfregi totumque sub infima mersi:
 Si sapis, exemplo cautior huius eris.
 Si possent levibus peragi mea pectora telis,
 72 Lossius iste mihi quod cupit esse foret;
 Sed quia nequicquam vestris invadimur armis,
 Consultum est telis abstinuisse tuis.

[Elegia VI.]

AD IOANNEM CROTVM RVBIANVM
 MAGISTRVM SVVM.

- Notus amor nostri tentataque fœdera votis
 Me sortem hanc variis insinuare iubent.
 Quis velit hospitibus peregrinam ostendere fraudem, | Ignotis non conquerendum.
- 4 Aut cladem, qua tu nil moveare, queri?
 Vix etiam hæc veros lachrimis inducet amicos,
 Ut solet a flamma proximior domus.
 Ecce sedet Musasque inter pulchrosque labores,
 8 Et nostri curam Crotus amicus habet,
 Huic nihil hoc toto semoti scripsimus anno, | Nihil Croto scriptum.
- Ignaro quæ me nutriat ora vagum,

⁵⁷ Crinas *λατομαθηματικὸς* „Massiliensis, arte geminata, ut cautior religiosiorque, ad siderum motus ex ephemerida mathematica cibos dando horasque observando auctoritate eum [Thessalum, Neronis principatu florentem] præcessit”. *Plin. H. N. XXIX. 1. 5.* ⁵⁸ Hippocrates Asclepiades Heraclidæ filius, Cous, scientiæ medicæ parens. ⁶¹ lædere queris, 1. ⁶⁶ stigas 1. sed corr. *Hutt. et vet. m.* ⁶⁷ vobis 1. sed vet. m. ex. mei fecit n., quæ littera in ex. *Gryph. supra v sequentis v. violenta posita est.* ⁶⁹ totamque 2. 3. falso. ⁷³ nequidquam 2. 3.

Ad J. Crotū rubia. magis. suū 1. Croto iam intra mœnia Fuldensis abbatiæ coniunctissimus fuit Huttenus. ¹ Otus 1. ut miniator M adpingeret, n seq. versui præposita est. fœdera 1. ² Quid 1. sed corr. *Hutt. et vet. m.* ⁵ hæc 1. lacrymis 2. ^{7.8} Cf. de ‘Crôto’ Hygin. poet. astr. 27. fab. 224. ⁹ Cf. epist. vol. I. num. VIII. ¹⁰ que 1.

- Ignaro qua sorte fruar, quibus utar amicis;
 12 Et tamen in casus æstuat ille meos,
 Dii tibi tantum animum meliora in tempora servant,
 Qui potes o nostris condoluisse malis,
 Nec vetus oblitus fraterni fœdus amoris
 16 Diluis alternum pectus in officium:
 Me tua quæsitum bibuli Saxonis ad urbes
 Missa est sollicitis littera facta notis, | Crotus Hutten-
 Venit et ad Scythicos Germano in littore Cimbros | ni sollicitus.
 20 Et prope Pomeriis nuncia fama locis;
 Marchia me tellus nusquam respondit euntem,
 Nec facta est votis Francia fida tuis;
 Undique scrutanti quæ me, sua fœdera, tellus
 24 Nutriat aut quamam condicione fruar,
 Difficiles casus et duras undique clades
 Pande coloratis charta referta notis.
 Decidet, ut nostrum ferventi pectore nomen | Quantus in ami-
 28 Viderit, et subiti corda stuporis aget; | cicia Crotus.
 Decidet, ut tandem lectis ex ordine scriptis
 Agnorit nostræ nuncia tristitiæ.
 Pone graveis animos, lætumque in fine malorum
 32 Pectus habe, o mentis portio fida meæ!
 Pone graveis animos: melior fortuna sequuta est, | Exponit for-
 Et possum elapsi nescius esse mali; | tunam suam.
 Si qua tamen superest, hanc solam Lossius iram
 36 Concitet, et motis causa sit hæc furii;
 Hunc tu in bella voces (cum sis in cætera clemens)
 Molitum toties omnia dura mihi:
 Aspera multa tuli, quæ tunc graviora putabam, | Lossiana iniuria
 40 Omnia duricie sustulit ille sua, | omnium malo-
 Hæc quoque quæ tecum privata sorte ferebam;
 Post veteres casus stat novus iste furor
 Tanto aliis trucior, quanto leo cætera vincit,
 44 Cum bilem huic torto verberare cauda movet;
 Lossius effrenes simulatæ vocis hyænas
 Vincit et immites efferitate leas;

¹⁷ Cf. vol. I. p. 18. §. 3. Saxonum ebriositatem ubique perstringit. ¹⁸ sollici-
 tis 1. ²² Franconia. ²³ que 1. ¹⁴ qua nam condiciant 1. condicione 2. 3. ²⁸ car-
 tha 1. ³⁰ nuntia tristitiæ 2. 3. ³¹ lætumq; 1. ³³ secuta 2. 3. ³⁹ que 1. ⁴⁰ du-
 ritie 2. 3. ⁴¹ get 1. que 1. ⁴⁵ simulate 1. hyænas 1. De hyæna Plin. H. N.
 VIII. 30, 41. „multa mira traduntur, sed maxime sermonem humanum inter pa-
 storum stabula adsimulare nomenque alicuius addiscere, quem evocatum foras

- Lossius et tygres et Pœna animalia vincit,
 48 Et magis Attalicis æstuat ille feris.
 Quantus hic insidiis tamen est quantusque furore,
 Quantus ubi insanum turbine pectus agit,
 In me tantus erat, tantaque efferbuit ira;
 52 Quaque potest iamnunc arte nocere parat.
 Quid tamen effecit nisi quod nudavit euntem,
 Ut possem efferri commodiore statu? | *Fortuna Hutteni apud Rostochium.*
 Res tulit hic parvas, ut multo plura tenerem:
 56 Dum nocuit, damnis offuit ille meis.
 Nunc igitur tristes consumit lividus horas, | *Attende Lossii invidiam.*
 Et quia non potuit lædere, posse cupit:
 Nulla quies illi, noctes vigilantur amaræ,
 60 Dum solitas animo concipit insidias;
 Luce operum vacuus; nisi quod mihi obesse putarit
 Nil agit, et studiis abstinet ille suis,
 Insano livore macer cæcoque veneno
 64 Pallidus atque intra viscera rupta miser;
 Non cibus est illi gratus mensaque reponit
 Vix bene libato pocula sumpta mero:
 Ante oculos, illum, tanquam mea perstet imago,
 68 Terret et hanc se iam coram agitare putat.
 Quando igitur nihil hunc commissi pœnitet huius, | *Quod Lossius placari non possit.*
 Et semper fraudes ardet inire novas,
 Me decet ulcisci et cæcos stimulare furores,
 72 Ut tandem invidia taheat ille sua.
 Tu quoque, sive pedes numeris intexere malis,
 Sive placet scriptis ut pede liber agas,
 Ede aliquid, sed rumpe moras, impelle nocentem:
 76 Nunquam animum melius exacuisse potes.
 Ille quidem furit et vetitis nihil imperat ausis,
 Dum furit, in medio siste furore moras:
 Qui nihil innocuis sanctoque pepercit honesto,
 80 Huic te nulla sinunt parcere iura viro.

laceret. Item vomitionem hominis imitari ad sollicitandos canes quos invadat".

⁴⁶ immittes 1. sed vetus manus ex. mei induxit primam t efferitate omnes.

⁴⁷ tygres 2. 3. pœna 1. sed Hutt. et vet. m. corr. Pœna] Punica, Africana. pena 1. sed pœna corr. vet. m. ex. mei. ⁴⁸ Attal.] Asiaticis. ⁵⁰ turbine 1. ⁵² iam nunc 2. 3. ⁵³ effecit? 1. mutavit 1. sed recte corr. vet. m. exempli mei nudavit, perperam vet. m. ex. Gryph. notavit quod exhibent 2. 3. ⁵⁶ obfuit 2. 3. ⁵⁹ ledere 1. ⁶⁶ sumpta 2. 3. ⁶⁹ pœnitet 1. poenitet 2. 3. ⁷⁰ ardet] audet 2. 3. temere. sed recte 2. 'erbrennt'. ⁷³ interer emalis 1. sed vet. m. corr.

[Elegia VII.]

EPITAPHIVM M. IACOBI PAVER

OPTIMI VIRI.

- Flete, meæ mæstæ, et lachrimas confundite, Musæ,
 Et rigido teneras ungue ferite genas:
 Ille mei species, mei auxiliator honoris,
 4 Pulchram animam cæcas condidit in tenebras.
 Rostochium studiis, patria Lubecia fovit,
 Oppida Germano nobilitata solo. | Patria
Iacobi.
 Ipse vagas merces primis exercuit annis | Iacobus olim
mercator.
 8 Et didicit vafrum multiplicare stipem;
 Post ubi compertum est perituri gaudia mundi
 In se victuræ lucis habere nihil,
 Sprevit opes rerum positaque cupidine lucri
 12 Maluit æternas quærere divitias;
 Ergo illi spreto fallacis fœnore nummi | Factus
sacerdos.
 Assumpta est divi cura sacerdotii;
 Ne tamen oratis tantum sacra poneret aris
 16 Et daret assiduas in sua thura preces,
 Decretum est teneram studiis ornare iuventam
 Et velle iis animos erudiisse rudes,
 Atque ut ei pacta est Lunensis cura cathedræ, | Iacobus gymnasi
Lunensis Rector.
 20 Edocuit pueros edocuitque viros,
 Nunquam luce vacans, nunquam sine Marte quietus,
 Semper agens variis sollicitudinibus.
 Exemplum vobis, iuvenes, ætate sequendum, | Sequendus
Iacobus.
 24 Qua legitis vitæ commoda quisque suæ.
 Ille videns luxus, iras, discrimina, cædes,
 Molliciem, casus, iurgia, furta, dolos,
 Quasque senes curas, quasque illaqueata iuventus
 28 Volvimus, et varias sortis in orbe vices,
 Difficilesque ortus hominum et breve tempus honoris | Attende mun-
di vanitatem.
 Vanaque, divitias, stemmata, regna, duces,

Hunc magistrum Iacobum Pauerum (*Bauer*) non nisi ex hac elegia novimus etiam nos. Lubecenses Rostochiensesque in viri vitam inquirant. ¹ meæ et mæstæ: et 1. sed *Hutt. et vet. m. deleo. prius et.* moestæ 2.3. lacrymas 2.3. musæ 1. ⁴ cæcas 1. ⁸ vafrum omnes. cf. *Vir. bon. v. 136.* ⁹ Postubi 1. ¹² quærere 1. divitias 2.3. ¹³ fallacis 1. sed *Hutt. et vet. m. ex. mei corr.* ¹⁴ Assumpta 2.3. ¹⁶ sua 1...3. suas *vet. m. ex. mei.* ¹⁹ Lunensis cath.] *Rostochiensis regentia s. bursa* jum halben Rnd. ²⁴ Cf. eleg. III. v. 24. ²⁶ Molliciem 2.3. ³⁰ divitias 2.3.

- Coniugiumque recens et pignora chara parentum,
 32 Et stata quæsitis ocia parta bonis;
 Ille videns, inquam, fragile et sine nomine corpus
 Vimque hanc, quæ postquam crescere cœpit abit,
 Et faciles vetitis animos, in agenda rebelles,
 36 Et tantum duris cuncta paranda modis,
 Præcipitesque annos et post sua robora canos
 Et stabiles nulla condicione dies,
 Persimiles paleis ventoque fugacibus undis,
 40 Persimiles umbræ roboreisque comis;
 Ille videns unum exitium iustisque malisque,
 Non eadem extremi præmia iudicii,
 Despexit siquid propius mortalibus esset,
 44 Concepitque animo fertiliora suo,
 Deditus ingenio, solius cultor honesti,
 Nusquam apimo, nusquam religione vacans,
 Et pius, et clemens, et vani exactor honoris,
 48 Nil peregre cupiens sollicitusque sui,
 Supplicibus facilis, charos adiuvit amicos:
 O quantum rebus profuit ille meis:
 Notum est in morbo nostros gemuisse dolores,
 52 Notum est in casus collachrimasse meos.
 Tristis erat si quis nostrum non carperet hostem,
 Sæpe illi in docto Lossius ore fuit;
 Damnat scelus enorme spoliūque nephandum,
 56 Damnat siquid tristius esse potest.
 Heu nihil exemptum, nihil hoc in tempore tutum,
 60 Omnia fracturæ mortis in arbitrio!
 Si potuit virtus claro superesse decore,
 Quid iacis in tantum, Mors, tua tela virum?
 Prorue de vulgo quemquam, sit vivida virtus,
 Tu nihil in vero numine iuris habes.
 At quia non standum est, sed in hac ætate cadendum,
 64 Et nihil incerto est certius exitio,
 Et quoniam nihil est, ævo ut speremus in illo,
 Omniaque ad nutum mors agit ista suum,

Stadium Ia-
cobi Pæwer.

Exclamatio
in mortem.

Omnia hic
transitoria.

³² quefitis 1. ocia 2. 3. ³⁴ que 1. cœpit 1. ³⁸ condicione 2. 3. ³⁹ cf. Iob XXI. 18. ⁴⁰ cf. Iob VIII. 9. XIV. 2. Psalm. CXLIII. 4. Isai. I. 30. ⁴⁴ Conco-
pitq; 1. ⁴⁶ religione 2. 3. ⁵¹ genuisse 1. sed Hutt. et vett. m. corr. ⁵² collachry-
masse 2. 3. ⁵⁶ nefandum 2. 3. ⁵⁸ tristius 1. sed vett. m. corr. ⁵⁷ in hoc 1. sed
Hutt. et vett. m. corr. In ex. meo hoc in ad marginem, sed in ipso versu super in-
ductum in scriptum est est.

- Pone tuas lachrimas vanosque intercipe fletus.
 68 Quale illi fuerat, tu quoque corpus habes:
 Quod tamen hic iuvenis cecidit viridique sub ævo,
 Vertitur in lachrimas nostra Camœna novas.
 Sed tu qui transis, saltem, ut tranquilla quiescant
 72 Ossa, petes; lachrimas nil cupit ille tuas;
 Utque aliquo sacrum cultu venerere sepulchrum,
 Quattuor admissa carmina fronte legas.
 Hic iacet extinctus validus Iacobus in annis,
 76 Vir bonus, et magno presbyter ingenio,
 Qui, si divitiis, morum probitate vel annis
 Restitui posset vita, superstes erat.
 Ite graves, tanti, Manes, salvete, sepulchri;
 80 Suscipiat prompto vos deus ipse sinu;
 Ite revisuri magnorum archana deorum,
 Iam dabitur vita prosperiore frui.

Epitaphium.

[Elegia VIII.]

AD EOANVM HESSVM
 VIVACISSIMVM POETAM.

- Hesse, cothurnati divine poematis auctor,
 Hesse, tui vates gloria prima chori,
 Siqua tibi veteris permansit cura sodalis
 4 Et potes Hutteni iam memor esse tui,
 Accipe ab extremo Germani littoris orbe
 Atque in Pomerio condita scripta salo,
 Fortunasque meas vultu cognosce sereno,
 8 Siquid adhuc prisca pondus amoris habes.
 Quod tibi nulla meæ delata est littera dextræ,
 Quod tibi tam longo tempore nulla salus,

Cur Hesseo rarius scripserit.

⁶⁷ lacrymas 2. 3. fletus. 1. ⁷² lacrymas 2. 3. ⁷⁴ Quattuor 2. 3. carmina] precesiones. ⁷⁶ presbyter 1. ⁷⁷ divitiis 2. 3. annis omnes. cave ne armis legas, nam mercatorem olim, probum virum, florentis iuventutis defunctum fuisse vult hic versus.
⁸⁰ prompto 2. 3. ipse 1. sed vett. m. corr. cf. Luc. XVI. 22. ⁸¹ arcana 2. 3.

'vivacissimi ingenii adolescentem' Hessum adloquitur Huttenus in antiquissimo quod superest carmine vol. I. p. 3. ¹ cothurnati] non tragici: nam tragœdiam Eobanus nullam scripsit: sed sublimis ac grandis stili, ut heroica elegiacaeque carmina et idylla. Hoc chronodistichon inscriptum fuisse Hessi tumulto refert Molschmann. Erford. literat. contin. V. p. 616.

DVCITE THESPIADES FLETVS, ELEGIA LVGE:

HOC HESSVS SAXO GLORIA VESTRA IACET.

³ sodalis Erfurti anno 1506. ⁵ extitit 1. ⁷ solo 2. 3. Parum recte interpr. 2. in Pomerio salo = ad mare Balticum. ⁹ 1. ¹⁰ 1.

- Non ea culpa mea est, sed, quæ conatibus æquis,
 12 Sors levis, insano contrait imperio.
 Quæ tacite nostras secuerunt tempora mentes,
 Omnia sunt nigris inficienda notis:
 Tota mihi morbo peregre traducta fameque,
 16 Tota mihi in sæda condita pauperie.
 Ille ego, cui pater est vel eques, vel divite censu, | Huttenus ad in-
 Cui fama est claros nobilis inter avos, | finum doctus.
 Quique aliquid didici Musis et Apolline dignum,
 20 Et cuius magni tu facis ingenium,
 Ore cibum petii peregrinas pauper ad ædes,
 Nec puduit luteas sollicitare casas;
 Ante fores somnum gelida sub nocte petivi,
 24 Vix raro surdas iussus inire domos;
 Rebus egens pressusque gravi, miser omnia, febri,
 Pæne eadem vitæ cura necisque fuit.
 More viros nostro potuissem quærere doctos;
 28 Impediit cœptam pestis amara viam,
 Et quoties volui, toties magis illa furebat,
 Ne foret hac una spe mihi certa salus.
 Sum tamen hinc tandem Pomeranam ereptus ad urbem, | Gripes-
 32 Quæ prisca indigenæ nomina Gryphis habet; | waldum.
 Passus eram leviter, sed tunc graviora ferendo
 Incepi veteris nescius esse mali:
 Lossius his natus cum patre nepharius autor,
 36 Lossius Aetnæi sævior imbre freti, | Lossii fe-
 Quem potes et tygribus torvisque æquare colubris, | rocitas.
 Quem posses Libycas ante locare leas;
 Cui nihil humanum est, cui sævum marmore pectus,
 40 Cui riget innata debile rupe caput.
 Primum erat ille mihi simulata fronte benignus,
 Ut caperet tacitis credula corda dolis,
 Hospicioque suas peregrinum accepit in ædes, | Hospicium
 44 Et quæ sperarem multa daturus erat; | Lossianum.

¹¹ que 1. ¹³ Que 1. ¹⁴ 'carbone notasti' Pers. Sat. V. 108. cf. II. 1. Plin. H. N. VII. 40, 41. ¹⁹ Appolline 1. ²⁶ Pene 2. ²⁷ nostro] vet. m. superscripsit poetarum. ³² Quæ 1. ³³ Gryphis 2. 3. ³⁴ Pomerantis scriptis traditum esse Gryphiswaldi nomen a familia Gripes deduci, non nego, sed Huttenum idem dicere nego. non de homine Gripes sed de ave fabulosa gryphe hunc versum equidem accipio. ³⁴ Incepi 1. ³⁵ nefarius auctor 2. 3. ³⁶ Aetnei seuior 1. ³⁷ tygribus 2. 3. ³⁸ Libycas 1. antelocare 1. 2. 3. ⁴² corda Hutt. et vet. m. (item 2. 3.) fecerunt ex turba 1. ⁴³ Hospicioque 2. 3. accepit in ædes. 1. ⁴⁴ que 1.

- Promissa capiebar ope, instigabar amore
 Quem gravis in vultu prætulit ille suo.
 Nondum certus erant famæ exemploque ausus,
 48 Nec qui me fida mente moneret erat.
 Assuetas igitur paulatim intendere fraudes
 Cœpit, et has primum dissimulabat acus;
 Deinde nihil simulans spem frustrabatur inanem,
 52 Iam nihil occultos ausus inire dolos:
 Siquid erat quo me posset, velut ante, iuvare,
 Abstinuit palam commoditate mea;
 Difficilem accessum responsaque dura ferebam:
 56 Sustinui tumidi iussa superba viri,
 Sustinui archanos in nostra negocia risus
 Et cœpi infectos dissimulare iocos.
 Sæpe etiam nocuit verasque exercuit iras:
 60 Quælibet huic odii non mala causa fuit;
 Prodidit invidiam facies vultumque sinistrum,
 Et ferox in torvo ferbuit ore furor.
 Una salus abiisse fuit, sed et ille vetabat
 64 Iure suo, ut sumpto debitor ære fui;
 Sæpe tamen monitus tandem discedere iussit,
 Et notum est abitus sponte tulisse meos.
 Bruma fuit solitoque magis vis frigoris ingens,
 68 Cogebar tamen hanc continuare viam;
 Vix modicum progressus eram campumque tenebam,
 Cum sensi occultos verba fuisse dolos:
 Ecce ruunt equites instantque minacibus armis;
 72 Sumitur e nobis quanta rapina fuit,
 Deripiunt vestes et toto corpore nudant,
 Turba nihil morbos commiserata meos.
 Iusserat hoc sceleris commentor Lossius huius.
 76 Iusserat, et fieri quod iubet ille decet,
 Utraque iura docens, et tanto consule natus.
 Ostendam tamen hoc non decuisse scelus:

| Abitus
Huttoni.| Facinus
Lossii.| Lossius
raptor.

⁴⁸ capiebat 1. sed ex t fecerunt r Hutt. et vet. m. ⁴⁹ Sero itaque monuit *Utricus Manovius. cf. lib. I. eleg. 8.* ⁵⁴ „Palam in prima syllaba produxi neque per ignorantiam neque per negligentiam sed confusus autoritate *Marciani Capellæ clariff.*” in marg. ex. m. adscriptum est, et similiter *Londinensis Gryphiswaldensisque; in omnibus autem non nullas litteras bibliopecti culter abscedit. (Fortasse quidam Philopompus huic adnotationi occasionem dederat.)* ⁵⁷ arcana 2.3. negotia 2.3. ⁵⁸ infectos diss.] ad animum non advertere infectos iocos. ⁶⁰ Quælibet 1. ⁶² ore] vet. m. ex. mei ad marg. adscr. ære, quod ad v. ore versus 64. adscribendum erat. ⁶⁴ ore 1. sed Hutt. et vet. m. ære corr. ⁶⁵ tamen 1. ⁶⁷ cf. eleg. I. 1. init. ⁷⁶ rap. 1.

- Nil ego de famulis querar ut facientibus illud:
 80 Cogitur a domino subdita turba suo:
 Ipse d[omi]ni p[œ]nas commissi Lossius auctor,
 Ipse erit ingenio iusta rapina meo.
 Vertitur in subitum mitis natura furem
 84 Et movet iratum tam bona causa animum:
 Arripui calamum rapiorque furentibus ausis:
 Da veniam cœptis, magne poeta, meis;
 86 Ipsa suam poscit vindictam iniuria, nec me
 Ulcisci hoc alia condicione decet:
 Tu quoque sic læsus fruereris talibus armis,
 Quem memini duris sæpe nocere modis,
 Quem memini meritum vertentem in carmina telum
 92 Laxa magis moto fræna dedisse animo
 Et Stygias movisse faces, sumpsisse furem
 Et totum telis incaluisse tuis.
 Quæris an hæc maneat, quam tunc, fortuna, ferebam:
 96 Pone metus, pulchrum est res mea nacta statum:
 Nondum convalui totus viresque recepi,
 Spes tamen est ratiore quam fuit ante mihi:
 Rostochiam spolio deveni nudus in urbem,
 100 Inveni doctos qualibet arte viros,
 Inveni faciles et libertatis amicos,
 Omnia pulchra magis credulitate tua:
 Sic me iuverunt, ita sum susceptus ab illis,
 104 Ut videar patria non procul esse mea.
 Hæc mea fortuna est, sed Lossius ilia rumpit
 Et fæde nostri pallet ab invidia,
 Exercetque novas successu temporis iras,
 108 Nec video culpæ pænituissse suæ.
 Pænituit, suus ut princeps irascitur illi,
 Et quia tantorum est conscia mens scelerum;
 Deinde mei cunctos quia commiseratio cepit,
 112 Quodque sua nostri vivit in urbe favor.
 Huic igitur parcas? aut me parsisse iubebis?
 Et potes hoc æquo pectore ferre nephas?

Huttenus
commotus.Deprecatur
invidiam.Fortuna
Hutteniana.Quomodo Rosto-
chii susceptus.Quod ad scriben-
dum compellatur.

80 turba 1. 81 pœnas 1. auctor, 2. 3. 86 condicione 2. 3. 89 Non ita mor-
 dacia sunt Eobanica quæ supersunt carmina. 92 frena 2. 3. 93 sumpsisse 2. 3.
 95 Quæris 1. hæc 1. 97 recepi 1. 101 Adscripsit vet. m. ad v. libert. amicos:
 „qui non sinūt alicui hominum iniuriam inferri vel illatam ulciscitur”. 105 Hec
 1. 106 fæde 1. 108 pænituissse 1. poenituissse 2. 3. 109 Pænituit: 1. Poenituit, 2. 3.
 princeps] Boguslaus X. cf. lib. I. eleg. 5. 111 cepit: 1. 112 Quæ 1. 114 nefas 2. 3.

Este procul, timidi, quique omnia fertis inulta,
 116 Diluat offensas mens agitata suas,
 Et quoniam magna est, ultricem, iniuria, Musam
 Excitet in famam, raptor inique, tuam.
 At tu, magna tui pars, Hesse, fidelis amici,
 120 Qua decet hæc saltem crimina mente feras,
 Nil metuens, ne qua priscos oblitus amores
 Defuerim scriptis tempora longa tibi.

[Elegia IX.]

AD IOANNEM LOBERINGVM

PATRONVM SVVM IN CAUSA LOSSIANA.

Musarum atque omnis cultor Loberingus honoris,
 Quem decet humano ponere in ingenio,
 Palladis et Clarii Loberingus Apollinis ardor,
 4 Phocaica dignus tempora fronde tegi,
 Qui carmen, qui legè facit nova scripta soluta,
 Quique aliquid nitido perficit eloquio,
 Ille, inquam, tantus tantique decoris amator
 8 Sponte sua causam format agitque meam;
 Iamque suas leges animo repetente recenset
 Et spoliatori iura timenda meo:
 Hoc duce iudicibus iniuria nostra severis
 12 Panditur et lectum fertur in arbitrium.
 Frendit et insano furit autor Lossius ore
 Et dolet in partem quemlibet ire meam.
 Ille nihil monitis, nihil hoc perterritus hoste
 16 Suscepit nostri iura patrocinii,
 Ille meam quovis moderatur iudice causam,
 Iamque sua tabulas, cecidit ipse manu,
 Et mea subscribit posito instrumenta sigillo,
 20 Nuncque ore, scriptis nunc agit ille notis.
 Quod meritum, quæ causa virum in mea commoda movit,
 Quando alius vastas polliceatur opes?
 An tot opes superant, an tanta pecunia nostra est,
 24 Ut possim hostiles vincere divicias?

Patronus
 Hutteni.

120 hæc 1. 121 Amores 1.

Ad eundem tetrastichon 13. (vol. I. p. 13.) scriptum est. ³ Appollinis 1.
⁴ Phoc. fronde] lauro, Parnassia: Parnassus in Phocide. ¹³ auctor 2. 3. ¹⁵ per-
 territus 1. ¹⁶ Suscepit 1. ²¹ que 1. ²² alius] adversarius. ²⁴ divitias? 2. 3.

- An spes est illi in tam iustæ commoda causæ?
 Proque suo quicquam ferre labore cupit?
 Non merui quicquam, neque iam dare munera possum: | Quid moveat
Loberingum.
- 28 Iusticiæ solum diligit ille decus,
 Atque igitur misero fit defensator amico,
 Tam turpe intactum ne videatur opus,
 Neve suas frustra tentarit Lossius iras,
- 32 Iusticiæ laxis expaciatus equis.
 Heu mihi, quam timeo, ne tandem cedere cogar,
 Cum meus immensas penderit hostis opes,
 Atque ego tam longe a patriis discretus amicis
- 36 Non habeam dictis omnia temporibus,
 Neve egeat sumptu tandem Loberingus in illo,
 Et queat Hutteni tædia ferre sui!
 Sed facile ex nostro tam vilem corde pavorem
- 40 Suffers pollicitis, dulcis amice, tuis:
 Iamque nihil dubito, quin tu satis omnia possis;
 Et potes, et partis te decet esse meæ.

[Elegia X.]

AD POETAS GERMANOS.

- Grande, Elegia, iterum, nec onus vulgare subibis:
 Semper habes tua quod crura fatiget iter;
 Tu tamen ire para, et nostris nil detrahe iussis:
- 4 Hoc mihi non vilis munere surgit honor;
 Labere per totos commisso Teutonas orbe.
 Et patriæ gentes ruraque culta meæ,
 Non quod ibi merces fulvum tibi congerat aurum,
- 8 Aut loca quod videas cognita sæpe prius,
 Sed pete Germanos ex ordine quemque poetas, | Catalogus scripto-
rum Germanorum.
 Patria vel quos hæc nomine terra colit:
 Ut quemque invenies, pro condicione saluta;
- 12 Non referendus erit omnibus unus honor:

²⁵ iuste 1. ²⁶ quidquam 2.3. ²⁷ quidquam 2.3. muuena 1. ²⁸ Iustitiæ 2.3. ³² Iustitiæ 2.3. expaciatur 1. expatiatus 2.3. ³³ cedere 1. ³⁶ tedia 1.
 Ut Hutteni Musa per Germaniam poetarum salutandorum causa mittitur hic, ita Epp. Obsc. Virr. II. 9. Magister Schlauraff 'per totam Almanniam superiorem' iter facit, ut pateretur 'poetarum et iuristarum vexas'. Ipse Huttenus, sive de industria sive casu, hanc elegiam ad carmen rithmicale Schlauraffi detorsit.
⁹ quæq; 1. ¹⁰ Patria hæc non sola Franconia sed Germania omnis est. parum recte interpretatur 2. ¹¹ condicione 2.3.

- Pars onerat Claria vivacia tempora lauro,
 Pars vegeto ipsa sibi consulit ingenio.
 ¶ Qua se Varna celer vicinos fundit in agros | Varna flu.
 16 Et prope dux arcem Magnopolensis habet, | Meckelpur.
 Marschalcus faciles studiorum pondere Musas | Nicolaus
 Sustulit: hunc ego nil grande latere puto. | Marschalcus.
 Carpathus in flavos rapido ruit amne Prutenos | Istula flu.
 20 Istula, Dantiscae dum petit urbis opus. | Dantiscum op.
 Illic Suchtenius meritos descripsit amicos, | Christophorus
 Iam procul a patria Sarmata factus humo; | Suchtenius.
 Verberiusque celer, quo non velocior alter, | Eberhardus
 24 Accessit cupido musica transtra pede. | Verberius.
 Hinc tibi regressae (ni erraveris) obvius ibit
 Odera cum nymphis numinibusque suis: | Odera flu.
 Urbs est ad fluvii ripas, ubi Marchia tellus | Francophordi-
 28 Tenditur ad fines, lucide Eoe, tuos, | um cis Oderam.
 Nomine Francorum portus; Vigilantius illic | P. Vigilantius.
 Musarum culto tradit ab ore decus,
 Trebeliusque meus Pomerano cum grege vates, | Hermannus
 32 Qui scribit lepidis cultum epigramma modis: | Trebelius.

¹⁵ *Infra Rostochium Varna in lacus latitudinem effluit.* ¹⁷ *Marschalk, ad quem elegia I. 9. scripta est.* ¹⁹ *Ex Carpathiis Silesiae Austriacae montibus ventens Vistula.* ²⁰ *op. 1. opes 2. 3. temere.* ²¹ „Christophorus de Suchen, natione Prutenus ex Gedano oriundus, artium studii Liptzensis magister et poeta clarus, canonicus Warmensis etc. edidit praeclarum Epigrammatum opus et alia varia carmina”. *Maderi Centuria serr. insign. n. LXVI. Versum 22. parum recte ad Verberium trahi vult Mohnik. p. 404.* ²⁴ Verberius] Hunc (Ferber, Färber?), de quo se nihil conperisse adnotavit Mohnike, puto ex Francofurtanis Hutteni conmillitonibus olim fuisse: nam ante Trebeliana carmina, de quibus dictum est ad lib. I. eleg. viii., hoc carmen legitur ante Manovii hexastichon:

Eberhardus Verberius | Dantiscus |
 Orpheus Eurydicen stygio revocavit ab Orci:
 Chraetitia blandis carminibusq; lyra.
 Sataq; mollierat. colles silvasq; sequentes:
 Et travit vafias in sua vota feras
 Carminibus Perseus viget. 2 Eirynthius heros:
 Floret et Hectori magna ruina soli.
 Sic duce Trebelio toto cantatur in orbe
 Perpetuūq; decus: Pur Joachimus: habet

Alia etiam huius Verberii carmina in aliorum libris, nescio nunc quibus, me legisse memoro. ²⁷ Trans orientales Marchiae fines Sarmatia extenditur. ²⁸ *Arbilla vet. m. ex. Gott. adscr. Cf. vol. I. p. 5. v. 20. sq.* ³¹ *Cf. vol. I. p. 8. et p. 10. ad v. 5., ubi adiciendum erat nomen in albo Viteb. (Fürstem. p. 4.) sub primo academiae rectoratu sic inscriptum esse „Hermannus Trebelius de eysennach”. Inscriptio carminis ad sq. v. 61. repetendi ‘Iureconsulti et poetae Laureati’ titulos gerit.*

- Hic mihi non patria tantum sociatur eadem,
 Vix animi voto iunctior alter agit.
 Hoc duce res vatum augetur, iamque impiger ille
 36 His studiis iuvenes extulit Osthénios. | Ioannes et Alexander Osthénii.
 At Phaethonteum porrecta Silesia ad ortum | Silesia.
 Non nihil in nostra laude decoris habet:
 Hic faciles elegos Corvinus protulit autor, | Laurentius Corvinus.
 40 Qui patriam Musis ingenioque fovet.
 Bñsta Sigismundi tamen hic venerare poetæ, | Sigismundus Fagilucus.
 Intempestive quem dedit hora neci.
 Rura Bohuslaus montosa Bohemicus ornat, | Dominus Bohuslaus de Hassenstejn Baro.
 44 Ipse decus variæ nobilitatis habens;
 Ingenium velox et nobile stemma parentum
 Huic dedit et pulchras Antias addit opes;
 Et patriæ consors apud hunc mihi Sturnus amicum, | Ioannes Sturnus.
 48 Francorum cuius nomine vulgus ovat.

³⁶ Hi fratres, quibus Huttenus Artem versificatoriam inscripsit (vol. I. p. 15. sq. n. vii.), filii Ewaldi von der Osten, qui Bugslao X. a consiliis fuit, post Hutteni etiam abitionem Francofurti remanserant. 'Alexander de Osten Dioc. Camin.' albo acad. Viteb. (*Förstemann* p. 56.) inscriptus est a. 1515. et 'Iohannes von der Oesthen Canonicus Caminen. 15. Sept.' a. 1518. non multos dies post Melancthonem (*Förstem.* p. 72. 73.), quocum amicitia coniunctus fuit, ut cum Eobano Hesso. obiit Vittenbergæ pridie Id. Ian. a. 1519. Alexander Barnimo XI. Philippoque I. ducibus a consiliis fuit. Poterat Strambergius de his quoque Osthéniis, ubi de hac gente (*in Erschii Grub. Encycl. v. Osten*) disseruit non nulla ex Mohnikio Pomeranisque scriptoribus ibi laudatis addidicisse. ³⁷ Phaetonteu 1. ³⁹ Laur. Corvinus (*Rabe?*) Novoforensis Silesius, nat. a. 1465. (?), certe non 1495. (ut iam alii Iæcherum v. Corvinus, Laur., et Saxium emendarunt) † a. 1527. Philosophus historicusque in Silesia docuit Cracoviæque, ubi maxime inclarnit, Bebeliumque inter alios discipulum habuit, carminum uberrimus scriptor, inter quæ sunt *De Silesia et Novo foro* et *de Polonia et Cracovia*. Composuit etiam scholasticos libros, qualis est Cracoviæ a. 1496. editus *Compendiosa diversorum carminum structura, Hortulus elegantiarum, Latinum Idioma*, de quo Epp. Obsc. virr. I. 11. Cathedra relicta publicis muneribus functus est Thoruni Vratislaviæque. Cf. *Erhard. Gesch. des W. der Wissensch.* III. p. 307. sq. ⁴¹ De hoc *πρωτόφ* poeta Sigismundo, quem a vico Silesiaco Buchwald cognominatum esse putem, nec mihi constat. ⁴³ P. 1. Bohuslaus de Lobkowitz, dominus de Hassenstein, studiis et libris a se congestis, itineribus muneribusque functis, liberalitate erga doctos amicos exercita clarus, obiit nondum XLVIII. ætatis anno peracto non longe post hos versus scriptos, d. 12. Nov. a. 1510. Hunc 'nobilitatis columen' adpellare solitus est Eitelvolfus vom Stein, teste Hutteno vol. I. p. 43. §. 34. Videsis Iæcher. v. Hassenstein. *Erhard* l. c. III. p. 200...229. ⁴⁶ Antias] 'diva, gratum quæ regis Antium' (*Hor. Carm.* I. 35, 1.), Fortuna equestris. cf. *Macrob.* I. 25. ⁴⁷ Io. Sturnus (*Star*) Smalcaldensis, ab Eobano etiam (*Sylvar.* I. carm. pænult.) et Hassensteinio Buschioque (*Mohnik.* p. 558. sqq.) carminibus celebratus (*Cornova*, Bohusl. v. Lobkow. nach

- Hos ubi contigeris, tractu Eytelwolphus in illo
 Præcipuæ veniet nobilitatis eques,
 Qui motos inter bellorum strage tumultus
 52 Cæsariasque acies Teutonicasque manus
 Præliaque et ductas effuso sanguine turmas
 Cum Musis placido permanet ingenio.
 Sed noti ad ripas Albis Saxonibus agris
 56 Urbs est gymnasio nobilitata novo:
 Vivit in hac Francus, patriæ nova gloria nostræ,
 Balthasar Phacchus.
 Phacchus, amicitiae portio fida meæ;
 Cumque suo Phaccho parili coniunctus amore,
 Georgius Spalatinus.
 60 Qui miram ingenii vim, Spalatinus, habet.
 Est quoque Thuringus, cui fama urgente, Sibutus,
 Georgius Sibutus.
 Cæsareæ lauros imposuere manus.
 Et longe a patriis seiunctus Sprulius oris,
 Ricardus Sprulius Italus.
 64 Qui iuveni Italicos intonat ore modos.

a. eig. Schriften gesch. Prag 1808. 8°.), cum Huttenus hæc scriberet, apud Hasensteinium habitabat. Annabergæ Schlauraffio alampam dedit, ut legimus in Epp. O. V. II. 9. v. 79. sq. Duo Sturni in Buschii laudem bona carmina sunt in huius Epigrammatum libro Tercio. p. 6^a. De vita viri vide Mohnik. et quos hic laudat atque Erhard l. c. p. 320. sq.

⁴⁹ Hos] *Francos*. Eitelwolphus* 2. 3. Satis nobis notus Hutteni fautor et amicus. Cf. Erhard l. c. p. 230...254. ⁵⁰ Præcipue 1. et Præcipue etiam 2. 3. ⁵² Cæsariasq; 1. ⁵³ Proeliaque 2. 3. ⁵⁴ Moguntiae ubi litterarum studium condere voluerat, obiit nondum quinquagenarius. Vide impr. ipsum Huttenum vol. I. num. XXVI. ⁵⁵ Wittenbergensis litterarum universitas condita a. 1502. ⁵⁷ Balth. Fabricius, Vachensis Hessus (vol. I. num. XI. cf. etiam p. 124. §. 7. p. 325. v. 18. p. 356. v. 22.), Wittenbergensis Hutteni hospes statim sub primo rectoratu Wittenbergensi albo (*Förstem.* p. 4.) inscriptus est „Balthasar fabricius de facha”. Melancthon adscripsit ‘Mortuus anno 41. montags nach visitationis Mariæ’. De eo lusit Huttenus in Epp. O. V. II. 9. 9. sq.: Tunc est ibi [in Saxonia, Wittenberga] unus poeta, qui vocatur Balthasar de Facha, Qui me tribulavit, quod mihi valde dolavit. ⁵⁸ amicitiae portio 2. ⁶⁰ Celeberrimus Lutheri et Hutteni amicus, bis etiam in Epp. O. V. memoratus, l. 48. II. 9. 75. ⁶¹ Sibitus 3. Sibutus (Daripinus cognominatus, a Thuringico vico patrio, quem neque equidem conpertum habeo: an *Langenhayn*?) in albo Viteb. (*Förstem.* p. 18.) a. 1515. sic inscriptus est „Georgius Sibutus daripinus poeta laureatus”. cf. vol. I. p. 14. Inter laureatos poetas a Spiegelio (vol. I. p. 145.) recensitos Sibutus non legitur. In Epp. obsec. virr. I. 3. II. 9. 7. sq. II. 51. memoratur poeta, logicæ præceptor, bonus socius, qui est in medicina imbutus et habet antiquam vetulam, quæ vendit bonam cerevisiam, et est discipulus Conradi Celtis. Post Buschii discessum Coloniae professor rhetorices fuerat. Hamelm. p. 291. ⁶² Cæsareæ 1. ⁶³ patrijs 1. patriæ 2. 3. Sbrulius 2. 3. „Richardus Sbrulius Foroiulensis italus Poeta” æst. a. 1507. in alb. Viteb. inscriptus (*Förstem.* p. 21.), Utino oriundus (non *Forliensis*: *Forli* longe abest a Foro Iulio) poeta a Maximiliano laureatus (vol. I. p. 145.) et, si Trebelium audis, proximus prophetis, si posteritatem audis, fere nullus. Huttenus hominem non multum amavit, levem

	Hinc vicina petes Misneæ mœnia Lipsæ,	Lipsa.
	Cui tandem famam Lusaca Musa dedit:	
	Rhagius hic iuvenes nec non quibus actor ætas	I. Rhagius Aesticampianus.
68	Erudit et teneris consulit ingeniis;	
	Sæpe quid in vulgus magni gravis edidit Emser,	Hieronimus Emser.
	Et iam nescio quid secum habet ille novi.	
	Nec tu prætereas sublimem Virginis urbem,	Magdeburgk.
72	Pæne habitat mediam Nisa puella viam:	Nisa.

et fitlem adpellans (vol. I, p. 345. v. 5. sqq.). Meruit primum in aula Cæsaris, tum electoris Saxonici, deinde Wittenbergæ docuit; postea Francofurti ad Viadrum, denique Friburgo in Brisgovia relicto in aulam Cæsaream rediit. Cf. Becmann. Not. univ. Ff. p. 68. Iæcher v. *Sbrokhus*, Mohnik. p. 442. sqq. De carminibus viri inscriptis *Chrysocharis* et *Neocharis* ibi dicitur, sed addendum est *Theocharis*, quæ a. 1521. (Ff. ad Viadr. puto) foliis 22 quadratis prodiit, et tribus postremis paginis Sbrulii carmen elegiacum 33 distichorum in laudem Theodorici de Bülow continet, cui cum Alberto Moguntino carmen dicatum est. Inscriptio libri hæc est: RICHARDI SBRULII [sic] FOROIVLIANI Equitis liberalium disciplinarum doctoris: & professoris: in Academia Franckfordiana: Poetæ & oratoris clariff. Theocharis. (Effigies crucifixi adstantiumque matris et Ioannis.) | Ad Spectatorem Crucifixus Christus. | Conspice quæso tuū constanti lumine Christū | Quisquis ades, dominū cōspice quæso tuū. | Tum sequitur in aversa pagina:

HERMANNI TREBELII NOTIANI

Iureconfulti & Poete Laureati. in terfiffimos &

offitiofiffimos Elegos Richardi Sbrulij

Itali de passione Dominica

Hendecasyllabi.

Insignis merito Poeta: si quis:	Fustes, iurgia, arundinem, columnam,
Diuinis quoq; proximus Prophetis:	Vestem purpuream, truncem coronam:
Dicetur (procul hinc abesto fictum)	Clavos, lanceolam, crucem reponens:
Solus Sbrulius hiCC erit Richardus:	Nosttram veridice canit salutem.
5 Purus carmine: purior camœnis.	15 Atq; hæc omnia pulchre & expolite:
Verfu relligiosior canoro.	Tornate, ingenue. satis rotunde.
Sensu pneumatis altiore plenus:	Is nūc SBRVLION & negas poetā?
Christo digna canens: choroq; Christo:	Vatem vatidicum: sacrum Prophetam?
Quod Romana potest pbare Quercus.	Aut: si non datur esse tam sacratō:
10 Tum vel præcipue flagella quando	20 Saltem: pectore proximum prophetis?
⁶⁶ Musa] nomen I. sed Hutt. et vett. manus corr. Lus. Musa ipse Rhagius est.	
⁶⁷ Iohannes Rack von Sommerfeld in der Lausitz. cf. vol. I. p. 8. num. III. De hoc suo præceptore, de cuius vita h. l. dicere opus non est, amanter ac reverenter sæpius scripsit Huttenus, memoraturque etiam in Epp. Obscc. viror. I. 17. II. 9. 73. Mohnike p. 446. sqq. actor edd. Scio quidem de ætate acta Latine dici, malim autem h. l. altior. <i>Æsticāpian</i> 1. ⁶⁸ Emserus Ulmæ natus a. 1477. Erfurti de Reuchlini Sergio legit, et Pirckheimer Reuchlinistis eum adscribit. Lipsiam venit a. 1504. † a. 1527. Simultates cum Rhagio Buschioque, cum Luthero in primis et Lutheranis gestæ magis quam sua de litteris merita homini famam quamdam pararunt. Vitam multi enarrant. ⁷¹ Nomine suo nullum Magdeburgensem Hutteni Musa salutatur præter Steinbeckium. ⁷² Pæne 1. Hæc Nisa nec mihi umquam alibi visa.	

- Hic bene de doctis meruit Gasparus amicis,
 Quem passim in numeris Musica turba colit.
 Offeret excelsos digressæ Erphordia vates
 76 Atque omnes iunxit quos habet illa mihi:
 Crotus in hac nobis sub primis præfuit annis,
 Crotus, Apollinæ fama superba togæ;
 Qui tibi, seu numeros seu quicquam lege solutum
 80 Scripserit, egregia laude probandus erit:
 (Sed dabit ipse meus veniam hac mihi parte magister:
 Quis non ingenio cesserit, Hesse, tuo?
 Te iuvenem tetrico texentem verba boatu,
 84 Vincentem cultu tempora nostra novo,
 Pallida miratur victa gravitate senectus:
 Iudice me nil te hæc tempora maius habent:)
 Quique agit in studiis miro Temonius illis
 88 Marte, nec est vili præditus ingenio.
- Gasparus
Stejnbech.

Erphordia.

I. Crotus
Rubianus.

Eobanus
Hessus.

Ioannes
Temonius.

⁷³ Quæ aliunde de hoc viro scimus, consistunt in morum laude a Buschio illi tributa in epistula dedicatoria Sermonis Colonisæ in celebri Synodo ad clerum dicti, continentis accuratam exhortationem ad studium sacræ scripturæ, quam Burckhardus etiam (Herm. Buschii Vall. humanit. Ff. 1719. 8º. p. 208. sqq.) sed omissa illa laude, quam igitur repetemus, iteravit. Habet itaque Buschianus ille liber in pag. altera sic: ¶ *Honesto et erudito viro Caspary Steinbeg: reuerendissimi in Christo patris et illustrissimi principis: dñi Ernesti: epi: Magdeburgensis germanie p̄matis Secretario: Hermānus Buschius p̄siphilus S. P. P.* Cantā vim habet ad inuehēdā obliuionē: hōim absentia: ornatissime et charissime Caspar: ut ipam etiā amiciciam plerūqz dissoluat: p̄sertim si fuerit diuturnior. Mihi tamen: est longe absim a te: absuerimqz iam plus quāqueniū ferme: nihil illa de memoria tui iminuit siue detraxit hacten⁹ Immo q̄ diutius te careo eo magis tui mihi desiderium acuit indies atqz auget Adeo honestissimi tui moris: solidū: ac ptinax memoriale animo imp̄ssi meo: ut nullius obliuionis iniuria inde aliqñ possit effluere. Quoties audio laudari virū doctū: humanū: liberalē: facetū citra tñ leuitatē: grauē citra nubē frontis (et ut breuiter dicā) quoties audio laudari virū bonū: cogito Casparē meū: in q̄ nihil ambitio sibi: nihil vanitas arrogat: nihil auaricia vendicat Qui nō adijciēdo facultatib⁹ s; detrahēdo cupiditatib⁹ ditatus ē: q̄ pluris facit virtutē: q̄ aurū: et eruditās l̄as appetit plus q̄ crassitas delicias. Hos nobilissimos mores: et oppido nūc q̄ rarissimos mecū reputās plitius: q̄ breue epistolii destinauerū me missurum: nō potui et quæ secuntur ap. Burchardum l. c. ⁷⁵ digresse 1. ⁷⁷ præfuit 1. De hoc Iohanne Iæger, Hutteno a pueris ad cineres usque amicissimo, verbum h. l. non amplius addam, nisi quod in Epp. quoque obscc. virr. II. 9, 66. memoratur. ⁷⁶ Apollinae 1. Apollinæ 2. 3. ⁷⁹ quidquam 2. 3. ⁸² Salve et tu, rex! ⁸³ tetrico t. v. boatu] *Worte in strengem Klange verwebend, in ernstem Ton dichtend.* „Der du als Züngling mit Schredengebrüll auftratest im Versmaas“ 3. ... das Wort mit finstern Gebrülle verwebend. 2. Eobanus etiam in Epp. obscc. virr. sæpius memoratur, ab Hutteno II. 9, 61. sq. ⁸⁶ her 1. ⁸⁷ Ioannes Temonius, sodalis Hessi Huttenique non magis quam Mohnikio mihi notus, id est ex Eobani Hessi tribus ad eum scriptis carminibus (Sylv. libb. I. IV.) „Ad

- Passibus hinc aliquot spacio seiunctus iniquo
 Tranquillam vitam ducere Rufus amat,
 Ipse sui totus, sed enim nec cedere cuiquam
 92 Aptus, ut ex quovis præmia marte petas:
 Consulit hunc Crotus, doctoremque eligit Hesus,
 Non nihil et crebro profuit ille mihi.
 Francorum ad fines miris Tritemius abbas
 96 Artibus infami nomen ademit humo.
 Hinc grave per montes et densas undique silvas
 Est iter in saltus, Phagina dura, tuos:
 Hæc etiam tellus, nostrarum conscia rerum,
 100 Nomen in Aoniæ munere sortis habet.
 Hic, ubi se Titan ab Eois erigit undis,
 Doctus habet patriæ rura Capella stæ;
 Vivit ad occiduos Phæbei luminis ignes
 104 Hopso, pars animæ, tu Philomuse, tuæ.

Mutianus
Rufus.T. Tritemius
abbas Her-
bipolensis.Phagina que
Buchonia.

Faginæ situs.

Ioannes
Capella.Ioannes
Hopfo.

Temonium amantem, de amore", „Temonio Romam abeunti", „Ad Temonium. dolet [Eobanus] quod in septentrione vivat". ⁹⁵ præbitus 1.

⁹⁹ spatio 2. 3. ⁹⁰ Tranquill.] cf. vol. I. p. 45. §. 57. De Mutiano legesis Straussium et Kampschulte (Die Univ. Erfurt. Tricr 1858. I. Rapp. 3. 4.) Gothæ Mutianus canonicus habitabat. Rufus 2. 3. Cf. Epp. obsec. virr. II. 9, 71. ⁹³ elegit 1. sed vet. m. ex. mei corr. ⁹⁵ Ioannes, ab ignobili vico *Trittenheim* ad Mosellam, ubi d. 1. Febr. a. 1462. natus est, cognominatus celebrior est quam de quo plura hic adnotare opus esset. † a. 1516. d. 16. Dec. in ædibus S. Iacobi Virceburgensis, quibus, relictis Spanhemeusibus suis rebellibus factis, decem fere annos præfuerat. ⁹⁸ Fagina 2. 3. Cf. vol. I. p. 17. §. 2. Phagigēnam Huttenus sese cognominat supra p. 5. Cf. etiam Epp. obsec. virr. II. 9, 69. Puerilem in Buchonicis arce Steckelberg monasterioque Fuldano ætatem egerat. ⁹⁹ *Sec 1.* ¹⁰² *Fagine sit 1.* ¹⁰² De *Matthia* Capella s. Philicapella Eobani amico Mohnikius (p. 475. sq.) ex Striedero verba facit, et eundem Capellam esse cui Euricius Cordus unum epigramma inscripsit (lib. VI.) opinor. Ceterum nomen huius Ioannis mihi quoque incogniti *Zick* fuisse crediderim, sed Fuldensem fuisse, quod Mohnike opinatus est, negaverim: in orientalibus Buchoniæ partibus natus fuit hic Capella. ¹⁰⁴ *Hopso 1. sed corr. Hutt. et vett. manus. hopso etiam ad marg. 1.* Hopsonem alibi me legere non memini; fortasse de quodam *Hopfgarten* e familia in his regionibus etiam tum domicilium habente sermo est. Philomusus, i. e. Iacob Locher, Ehingensis Suenus, cuius vitam Zapfius (Iacob Locher gen. Philomusus. Nürnberg. 1803. 8°.) descripsit, Conradi Celtis cathedram Ingolstadiensem conscenderat a. 1498. [cf. Epp. O. V. I. 25. II. 9, 37. sqq.], unde discedere coactus homo ingeniosus pariter atque lascivus et procax Friburgum reversus cum Zasio, antea sibi amicissimo, misere conflictavit. cf. *Zapf* l. c. p. 13. sqq. *Stintzing* Ulr. Zasius p. 56. sqq. [„Locher kann unter den Humanisten als ein Vorbild dessen gelten, was die Reformatoren an Karlstadt und den Wiedertäufern erleben mußten“], item Zarnckii *Brants Narrenschiff* Lips. 1854. p. xxiii. sqq. et Zasii epp. a Riegero editas Ulm. 1774. II. 8°. *Erhard* Gesch. des Wiederaufblühens wissenschaftl. Bildung III. p. 171...190. Locherus † a. 1523. s. 1524. Cf. infra v. 225.

- Fagina sed qua se tellus demittit ad austrum,
 Exulis Hutteni vivit uterque parens,
 Invenies fratres et forsam utramque sororem,
 103 Stabit et ante oculos turba propinqua tuos.
 Hoc tibi mandatum secluse in pectore serva,
 Ne quicquam in causa resciat illa mea;
 Quod valeam incolumis, quod habent bene cetera, dices,
 112 Dum salvere meo nomine quemque iubes:
 Multa volet mater, sed tu, quid Lossius hostis
 Egerit, ut crebro sollicitata, tace:
 Audiat illa nephas, defectos decidet artus
 116 Et gelidum absque omni sanguine pectus erit:
 Cura mihi est, male ne nostros ferat illa labores,
 Neve illi nova sim causa doloris ego.
 Nesciat hoc genitor; juvenis quoque nesciat, ævi
 120 Maxima qui post me tempora frater habet.
 Transieris tristemque patrem vatesque relatos,
 Vertere ad arctos officiosa polos:
 Salve, fida domus sacrorum, Fulda, tuorum,
 124 De te præsentes testificata deos;
 Salve, plena dei, patriæ lux aurea nostræ,
 Quæ facta es tantis hospita relictis!
 O vetus hospicium et peregrinis mansio sacris,
 128 Quæ claudis mirum hoc sub tua tecta decus,
 Te sibi delegit unam Bonifacius hospes,
 Atque in te sanctos traustulit ille viros,
 Templaque composuit fierique hæc mœnia iussit,
 132 Et totam fausto condidit auspicio,

Patria
Hutteni.Mater
Hutteni.Frobenius
Huttenus.Fulda Fa-
gina caput.

D. Bonifacius.

¹⁰⁵ Patria 1. ¹⁰⁶ In arce Steckelberg. uterq. parens] Ulricus et Ottilia.
¹⁰⁷ fratres] Frobenium, Laurentium, Ioannem. (cf. vol. II. p. 329. v. 19. sqq. et I.
 p. 430. num. ccciii.) utramq. sor.] i. e. nisi interea, dum Huttenus exulem se fecit,
 matrimonio inito aut morte patriam arcem reliquit. ¹¹⁰ quidquam 2. 3. ¹¹¹ Q. 1.
¹¹² quæq. 1. ¹¹³ Cf. vol. I. p. 450. v. 30. sqq. tu] mea Musa. ¹¹⁵ Audiat] Si audiet.
 nefas 2. 3. ¹¹⁶ Qui 1. Lemma Ferobinus Huttenus ad fratrem solum pertinet, nam
 patri, ut diximus, Ulrico nomen fuit. Aperte ipse Huttenus se maximum nalu ex
 quattuor fratribus esse, quod falso non nulli negarunt, hoc loco dicit. ¹²³ domos 1. sed
 Hutt. et vet. m. corr. Fulda quinque fere miliaribus Germanicis aquilonem versus a
 Steckelberga arce abest. fagine 1. ¹²⁴ præs. deos.] 'sacras reliquias' vet. man.
 ex. meo adscr. ¹²⁵ Unde Christianum nomen per boreales Germaniæ partes diffusum
 est. ¹²⁶ Qui 1. reliquiis! 2. 3. ¹²⁷ hospitium 2. 3. Anno 744. Fuldense mona-
 sterium a Bonifacio conditum est. ¹²⁸ Qui 1. ¹²⁹ Divus Bonifacius, Winfridus,
 Germanorum apostolus, Moguntinus archiepiscopus, Cridiodunensis (Kirtონensis)
 Anglosaxo, nat. circa a. 670., a Frisonibus apud Doccum occisus a. 755. ¹³¹ mœnia 1.

- Digna tui cultus, nunquam sine laude futura,
 Hospitii semper cresce decore tui:
 Huic urbi largita novas, Elegeia, laudes,
 136   Abbatem noti quære monasterii. | Hartmannus de
Kirchpergk Ab-
bas Fulde.
 Ah tantum petitura virum ne qualibet erres,
       Angor ibi merito sollicitorque metu,
 Respice quo studio eductus, quo sanguine cretus,
 140   Et premat elatum quanta corona caput,
 Quæ sit fama viri, probitas, sapientia, virtus,
       Et quibus hic culto præstet in eloquio:
 Omnia cognoris totamque inviseris urbem,
 144   Hartmannum flexo poplite, Musa, pete:
 Præsule post veterem hoc urbs est celebranda Rabanum, | Rabanus
Maurus.
       Qui mira in versu calliditate fuit:
 Quod dices aliis, illi quoque dicere cautum est,
 148   Ille dolet si quod nos male turbat onus.
 Francus in hac etiam subquæ hoc rectore sacerdos | Francus et
Georgius
Morlinii.
       Vivit et est nostræ promptus asilus opis;
 Et paribus studiis frater Georgius illi,
 152   Clarus et ingenio dives uterque bono;
 Cumque illis hac laude valens Axungia Petrus, | Petrus
Axungia.
       Et minor in cultu cætera turba suo.

¹³⁵ *Elegia 1. sed Hutt. et vetl. m. corr.* ¹³⁶ *Hartmān. 1.* Hartmannus burggra-
 vius de Kirchberg, ab a. 1507. abbatis Ioannis Hennebergensis coadiutor, ab a.
 1513. abbas Fuldensis usque † a. 1529. Cur hæc de viro a Fuldensibus scripto-
 ribus omnibus celebrato hic dicantur, satis epistulis et Excusatione Huttenianis
 declaratur. ¹³⁸ ubi *edd. sed corr. v. m.* ¹⁴¹ *Que 1.* ¹⁴⁵ *Præsule 1.* ¹⁴⁶ Rabanus Mau-
 rus, Moguntinus, nat. a. 785., Bedæ et Alcuini discipulus, ab a. 822. Fuldensis ab-
 bas, ab a. 847. Moguntinus archiepiscopus, † a. 856. Versus hic laudati sunt in libb.
 II. de laudibus s. crucis, et diversa carmina, hymni et epitaphia. ¹⁴⁸ *si quis 1. sed
Hutt. et vetl. m. corr.* ¹⁴⁹ Francus, non Franciscus, ut Mohnikius, Münchius et
 Straussius de fratribus Franz und Georg Merlin verba faciunt. Inter legatos Mo-
 guttini cardinalis ad conventum Steinfurtensem a. 1532. missos primus nominatur a
 Seckendorffio (Hist. Luth. Ff. 1692. fol. tom. II. p. 20.) Iohannes Mærlin Marescallus.
 Non magis mihi noti sunt isti fratres quam paullo post memoratus Tundalus,
 quod nomen alicui Fuldensi monacho ab Hibernico Tundalo indidisse fratres cre-
 diderim, nisi forte ex Germanico Zündel factum est. ¹⁵⁰ promptus asylus 2. 3.
*interpretanturque quasi de aperto asylo sermo esset. Mihi vero cum asylus Latine
 dici nequeat, sed asilum muscam aculeum in ore habentem esse sciamus ex Plin. H.*
*N. XI. 28, 34. (cf. Verg. Georg. III. 147. „cui nomen asilo Romanum est, æstrum
 Grai vertere vocantes”), Huttenu dicere videtur Francum prompte pungendo opem
 ferre solitum fuisse, quotiens ille, dum in monasterio esset, ab illis adgressus
 esset.* ¹⁵³ Axungia Petrus puto est Publius Vigilantius Bacillarius Axungia, de
 quo vide Ind. bibliogr. p. 1*. n. II. vol. I. p. 5. v. 20. et ibi cit. Becmann.

- Ne tamen offendat turus hic te Tundalus hostis | Tundalus.
- 156 Et male suscepta cogat abire via,
Rivius ad patrii (pete et hunc) vada dura Visurgi | Henricus Rivius.
Hessorum populis fama secunda viget.
- Videris hunc, per eos montes pete Westphala rura, | Rudolphus Langius.
- 160 Qua novus hospitium Langius autor habet,
Langius et vates et equestri stemmate natus,
Et non vulgare in carmine pondus habens;
Qua super ingenium Germana nobile fama,
- 161 Buschius, ante alios, carmina scribit eques, | Hermannus Buschius.
Buschius, Aeoliis validus dare pondera nervis,
Buschius, heroi pernicitate pedis,
Buschius, ingenio vivax et, Buschius, ore,
- 163 Buschius, antiquo stemmate natus eques;
Et patria iunctus volucer Murmellius illi, | Ioannes Murmellius Ruræmundanus.
Qui novitate elegi carminis auget opus;
Quique suum vertit sacras Montanus ad odas | Henricus Montanus.
- 172 Carmen, et antiquo numina more canit.

¹⁵⁵ De Tundalo paullo ante dictum est ad v. 149. ¹⁵⁶ suscepta f. ¹⁵⁷ Mi-
uus f. sed Hutt. et vett. m. corr. Henricus aperte f. nec de nomine Rivius dubium est.
itaque neque de Joanne Rivio Attendornensi (rectore gymn. Misnensis, † a. 1553.),
de quo præter scripta a Mohnikio p. 478. laudata videnda est Periandri Germania
p. 494. sq. cf. etiam Hamelmann. p. 333. 1422., neque de Rütio s. Euricio Cordo Si-
meshusano, notissimo poeta et medico, hos duos versus cum Mohnikio aliisque ac-
cipio, cum præsertim hic Henr. Rivius 'ad vada dura Visurgi' (Herford? quod tamen
oppidum a Visurgi supra duo miliaria abest, unde potius Minden innui dixeris) pa-
triam habuisse dicatur. ¹⁵⁶ Prima fama Eobanus est sine dubio. itaque ipse, si
per apertas litteras liceret, de Euricio Cordo elogium Hutteni interpretarer. ¹⁵⁹ Me-
rito celebratur a multis, inter quos Hamelmannum, Erhardum, Cornelium (*Die*
Münst. Humanisten 1851. 80.) nominasse hic sufficit, nobilis hic Westfalus, Thomæ
a Kempis discipulus, scribendo docendoque præstantissimus præceptor eruditionis-
que ultra patriam excrecentis parens, Monasteriensis scholæ cathedralis conditor.
Mortuus est ab æqualibus doctis viris quorum haud paucorum præceptor fuerat, in
summo honore habitus Monasterii a. 1519. æt. 81. ¹⁶⁰ auctor 2. 3. ¹⁶⁴ Buschius
Colonie, Hammonæ, Monasterii, Bremæ, Hamburgi, Lubecæ, Rostochii, Gryphis-
waldi, Francofurti ad Viadrum, Erfurti, Lipsiæ, Wittenbergæ, Brunsvici, Vesaliæ, in
Hollandia et Anglia docuit, sed cum Epp. O. V. scriberentur (II. 9, 176.), Coloniam
reversus fuerat. Mortuus est Dulmæ a. 1534. æt. fere 66. De vita vide impr. Ha-
melmannum, Burchardum, Erhardum, Cornelium. ¹⁶⁵ Celis f. Aeol. p. = Sap-
pho. Aeolium carmen = Sapphicum. ¹⁶⁶ E gente von dem Bussche. ¹⁶⁹ Murmellius,
Hegii discipulus, amicus Langii Buschiique, qui „Carmina Murmellii priscis æquanda
poetis” censuit, hodieque inter philologos non obscurum nomen habet, imprimis de
Persio meritis suis. Docuit Alcmariæ, Monasterii, Daventriæ. Elegiaca carmina et
veterum poetarum edidit et ipse composuit, aliaque non pauca. Erhard III. p. 109. sqq.
A Ger. Listrio veneno extinctum esse æqualium suspitio fuit. † a. 1517. Cf. adnot.
de Buschii epicedio infra p. 84. sqq. positam. Ruræm.] Mur. f. ¹⁷¹ Henricus

- Nomina non memini, multos tamen ante videbis
 Quam trifidum ad Rheni linthea flumen agas.
 Sulcat Agrippinam lunatum littus ad urbem | Agrippina
 176 Renus, et occiduum fertur in Oceanum; | Colonia.
 Clara opibus, munita loco, pollensque virorum,
 Quaque est Germano maius in orbe nihil,
 Nutrit honoratos sacrata Colonia vates,
 180 Et facta est similis hoc quoque honore sui.
 Prima est ante alios Iacobo gloria Gaudæ, | F. Iacobus
 Qui miscet sacris Musica sacra suis, | Gauda
 Vix alius nostras callet studiosior artes,
 184 Vix elegos vena candidiore facit.
 Et non vulgari peregrinus laude Remaclus, | Remaclus
 Cuius pauca quidem, sed bona, visa mihi. | Florenates.

in marg. 1. scriptum est. sed cum Mohnikio (p. 492.) Iacobus ponendum esse crediderim. nam Iacobus Montanus, cum Buschio Hegii discipulus, in Langii ædibus altus et ab hoc Herfordiam in domum fratrum ad hos instituendos missus, ubi reformandæ ecclesiæ studere cœpit, carmina sacra multa composuit quæ recenset Hamelmann. p. 176. sq., de passione Christi carmine elegiaco libros IIII, de vita d. Pauli carmen heroicum, Odas spirituales, Sapphica multa. Grammatica etiam scripta eiusdem auctoris, de lexicographia orthographiaque quoque bene meriti, plura supersunt.

¹⁷⁴ q̄ 1. linthea 2. 3. ¹⁷⁵ Agrippinam 1. lictus 1. lun. lit.] Semicirculum Rhenus
 Coloniam præterfluens facit. ¹⁷⁶ Rhenus 2. 3. ¹⁷⁹ De hillige stat van Coellen. cf. Va-
 disc. §. 3. (vol. IIII. p. 151.) ¹⁸¹ Iacobi 2. 3. Frater Magdalius Iacobus de Gauda
 s. Gaudensis, qui in lemmate 'Ganda' scribitur et quem Fenestriticis (in Epp.
 Obsec. virr. II. II. i. f.) „dominum Iacobum de Ganda ordinis predicatorum poe-
 tam subtilissimum” salutatur, ut alias quoque Ganda falso pro Gauda (Gouda) scri-
 ptum est, quamvis in scriptis ipsius quæ mihi ad manus sunt, quæque plura et
 plenius recenset Hartzheim (Biblioth. Colon. 1747. fol.) p. 227. sq., cui adde Hain
 Repertor. numm. 7497...99., Gaudensis s. de Gauda nominetur, medio fere sæc. XV.
 natus et post a. 1520. mortuus esse videtur. Gaudæ 1. ¹⁸³ Præcipue ad 'Era-
 rium aureum poetarum' et Stichologiam Gaudensem respicere Huttenus videtur,
 et 'Doctrinale altum' Elegiaca carmina de d. Magdalena, de d. Iosepho, vita Sa-
 lomes et c. ¹⁸⁵ Florenates [rectius Florenas, ut in Epigramm. eius] non = Florenti-
 nus (aus Florentz), ut interpr. 2. 3., sed ex oppido provinciæ Namurcensis Flo-
 rennes oriundus: ipsi vocabulo peregrinus ex. m. vet. manus superscripsit „quia
 Gallus”. Epigrammatum libros III. (Col. 1507. 4°) et Amorum libros Paris. 1513.
 4°. edidit. Inter Erasmiolos amicos fuit, nam Bruxellas ei scribit Erasmus d.
 I. Iun. a. 1517. ex Antverpia, se convenire voluisse cum ipso. Et in Spongia
 (§. 196. vol. II. p. 294.) inter eos qui contra Lutherum scripserunt „ex aula Re-
 maclus Cæsaris a secretis” enumeratur. Cochleus d. 13. Mart. a. 1520. Erasmo
 scribens (Erasmi Epp. L. B. 1706. p. 1740. num. CCCXLVIII.) Cochleus nomen, in-
 quit, „inditum est mihi Colonix olim a Romaclo [sic dedit Clericus] Poeta, quem
 tibi notum esse arbitror”.

Quicquid ad expertum posses conferre poetam,
 189 Non etiam invalidus carmine Canthor habet. | Canthor.
 Qua refluo Trevirum Renus capit amne Mosellam, | Confluentia.
 Urbs fluvium pulchro est inter utrumque situ,
 Et locus et populus Musis et Apolline dignus,
 192 Hæc est Ulrici patria Fabricii: | Ulricus Fabricius.

¹⁸⁷ Quidquid 2. 3.   ¹⁸⁸ Cantor 2. 3. Tres Canteri fratres (Andreas, Petrus, Iacobus: cf. *Agrippæ a Nettesheym opp. II. p. 333.*) Groningenses Frisii eo tempore floruerunt (cf. Erasmi Ep. ad Buchonem d. 24. Sept. 1521. ed. L. B. 1706. p. 666.); quorum minimum natu, Iacobum, ab Hutteno hic celebrari recte Mohnnikius scripsit. Buschius (*Epigrammatum liber Cergius. Sips per ... Jantßberck ... Anno domini Millefimo quingentesimo quarto. 4°. p. 8 iiij*)

¶ In osculum Jacobi Canteris poete laureati.

Canter Apollineos non ultimus inter olores

Quem leuat aonio: fama sub astra: sono

Incinuit modulo facili: versuq; rotundo

Osculum Acidalie blandius ore Rose

Hec quicunq; studes doctis placuisse Camenis

Sector: habe: Musis oscula sepe dabis

¶ Aliud

Si tua sollicitus rodit precordia meror

Curaq; si sensus: afficit egra: tuos

Hec perlacta tibi: totam de pectore nubem

Absterget lepidis: fabula plena: iocis

¹⁸⁹ Rhenus 2. 3. refluus] Ita de Mosellæ Mæandrico cursu Auson. Mos. 43. sq. 'Ipse tuos quotiens miraris in amne recursus Legitimosque putas prope segnius ire meatus'.

¹⁹¹ Appolline 1.   ¹⁹² Hec 1. De hoc Hutteni amico præter ea quæ hic locus et ex Goblero Io. Alb. Fabricius (Centuria Fabriciorum. Hamb. 1709. 8°. p. 75. sq.) docent, nihil etiam Mohnnikius investigavit, qui tamen cum de vita Ulr. Fabricii a Goblero scripta quasi de peculiari libro diceret, Io. Alb. Fabricii verba perperam interpretatus est, quæ hæc sunt: „Ulricus Fabricius Confluentinus ICTus in Richardi archiepiscopi Treverensis aulam iuvenis adscitus per honorum et dignitatum gradus eo adscendit, ut et ad arcaniora consilia adhiberetur, et longiores gravioreque legationes pro eo obiret, quemadmodum et legatus in Hispaniam est in reditu defunctus cum vix attigisset annum ætatis septimum et tricesimum. Vitam eius succincte descripsit Iustinus Goblerus, Goarinus ICTus in præfat. ad Ulr. Fabricii *processum iudicarium* postumum, una cum vita Petri Mosellani a Goblero scripta editum Basil. 1541. 8°." [Libelli inscriptionem hanc esse Mutherus Joh. Apell. Kœnigsh. 1861. 8°. p. 75. scripsit: D. VLRICI FABRICII CONFLVENTINI | Iurecons. et Archiepisc. Principisq. Electoris Treuerici cōsiliarij Processus | iudicarius utilissimus, iamprimum euulgatus. | Cum præfatione D. IUSTINI GOBLERI Goarini iurecons. in qua et de | eiusdem Fabricij uita et moribus | nonnulla. | ITEM | PETRI MOSELLANI PROTE-|gensis uita, continens studiosi hominis imagi-|nem, per eundem D. Iustinum Goblerum conscripta. | DIALOGVS ISAGOQ|cus in Institutiones Iustiniani Imp. certam legalis studij methodum exponens, IOANNE | APHELLO Iurecons. autore. | BASILEÆ. | s. a. 8°. — inest epistula Gobleri d. 1. Mai. a. 1542. scripta. — Idem Mutherus adnotavit, ex Goblero puto, familiæ Fabricianæ Confluentinæ nomen proprie *Windemacher* fuisse, Goblerumque post Ulrici mortem ipsius

Hunc olim nobis fines pereuntibus hosdem
 In studiis socium Pallas amica dedit;
 Una quies unusque labor, communis utrique
 196 Vita fuit: tantum contulit ille mihi:
 Disiunxit tandem spacio fortuna locorum,
 Heu quantum studiis invidiosa meis:
 Quod potuit fecit, sed fido ego corde tenebo
 200 Hunc iuvenem et vera dignor amicitia:
 Ipse suum ad dulces carmen componere nervos
 Novit, et arguto dulciter ore canit.
 Fluminis ad ripas vicinaque mœnia Reni
 201 Turba venit iussis crebra adeunda tuis:
 Magna Geresmundum servat Moguntia utrumque,
 Legibus Aonias iungit uterque deas.

Gresmun-
di duo.

uxorem in matrimonium duxisse.] "Ex illa pauca (Io. Alb. Fabricius pergit) hæc quæ studia eius spectant excerpam: *Nec inter tot tantasque curas et negotiosissimas occupationes unquam tamen nisi quando valetudo prohibebat, studia intermisit: sed sive domi ageret, sive foris peregrinaretur, scribebat, meditabatur, componebat aliquid litteris litteratisque auribus dignum. Vidi equidem quæ e Græcis vertebat non inscite, ludebat quandoque carmine, versusque scribebat ex tempore quos ad chelīm resonabat, voce manūque iuxta paratus, in omnibus his modestia singulari, et gravitate relenta. Eleganter et plurimas sæpe exarabat Epistolas, ita ut ad Plinii Secundi gravitatem ac dictionem quam proxime videretur accedere. — — Aldo etiam et Asulano celeberrimis Venetiarum adeoque totius Italiæ typographis, veteres quosdam Codices, nec paucos quidem nec mediocriter doctos, quorum diligens erat ac sedulus per diœcesim Treverensem ex auctoritate et diplomate Richardi archipræsulis investigator, subministraverat, aliosque altis excudendos dederat. Tum et in ultima illa ad Cæsarem Carolum V. in Hispanias protectione [a. 1519. ?], in qua occubuit, quosdam secum extulisse, aut alioqui sublato esse verisimile est, quos iam frustra e suo chirographo desideramus, ut sunt inter cætera duo libri Tertulliani de spectaculis, C declamationes Fabii Quintiliani et nonnulli alii, qui illius occasu naufragium et ipsi passi sunt: ex quo ceu reliquiæ reservati erant quos tam antea typographis communicavimus, Macrobius, Othones duo, Athanasius, Cyrillus Græce scripti Codices. Neque enim tale quicquam quod aliunde ille ad publicum usum acquisiverat, nobis, etsi iure possemus, privatim unquam reservandum duximus, sed in commune omnibus studiosis liberaliter visum est impartiri". Ex his inter alia colligi posse videtur Fabricium inter Petri Mosellani quoque amicos fuisse, a quo tamen memorari me legere nunc non memini.*

¹⁹⁷ spatio 2. 3. ¹⁹⁹ : fecit. 1. ²⁰⁰ amicitia 2. 3. ²⁰³ menia 1. Rheni 2. 3. Nondum Eschenfelderus Bodobricensis poetæ salutandus erat, quem quamvis non poetam decennio post salutare iussisset. cf. vol. I. p. 350. ²⁰⁵ Tres Gresmundos de Meschede Westfalos ex Trithemio novimus, duos seniores fratres Godescalcum, theologum Erfurtensem (Motschmann. Erfordia lit. p. 530. Erhard Gesch. des Wiederaufbl. d. W. I. p. 180. sq.) et Theodoricum (seniorem) artium et medicinæ doctorem Moguntinensem, cuius neque poetica neque de iure scripta nota sunt; huiusque filium Theodoricum (iuniorem). Hunc, Spiræ natum, præcoci ingenii hominem, immatura morte, cum nondum quadragenarius Moguntiae a. 1512. exspiraret, legi-

Contentus parvo Nemetis prope mœnia Spiræ
 208 Incolis angustas, Wiviphelinge, domos,
 Non nisi quod sacrum est, studio complexe frequenti,
 Qui quicquid scribas, utilitate scatet:

Iacobus Wiviphelingus.

bus musas iungere recte dici potuit, fuerat enim I. V. D. et canonicus S. Stephani et electoris provicarius iudexque generalis, atque poeticos historicosque libellos a se scriptos non paucos reliquit (quos maximam partem indicat Iæcherus v. *Gresemund*). Sed cum de patre versus 206. parum aptus esset (minus etiam de patruo), Mohnikius forte de fratre quodam Theodorici iunioris Huttenum loqui coniecit, qualem tamen extitisse plane nescitur. Veri mihi similis videtur Huttenum Gresemundos suos ex Trithemio, iuniorem autem ex editis scriptis, neutrum vero ex consuetudine cognitos habuisse. Ceterum 'Historia Crucis miraculosæ Moguntinæ carmine descripta a Th. G. iuniore' a. 1494. ex Hartzheimii Bibl. Col. p. 302. et *Erhardo* III. p. 284. ad scripta a Iæchero Mohnikioque indicata addenda est; de quo libro, repetito ex ed. Wiphelingii in Scriptorum histor. Moguntin. tom. III. cur. G. Chr. Ioannis. Ff. 1727. fol. p. 409...420., hoc Periantri epigramma in eius Germania (Ff. 1567. 8º. p. 812.) est:

Vena fluit tibi candidior nive, purior auro,
 Cum canis imparibus vulnera sancta modis.

Epigrammata duo quæ in Pasquillor. tom. II. p. 98. sq. (et in 'Pasquilli extatici' et c. p. 199. sq.) leguntur, non me contineo quin subiciam:

De Romæ petulantia, Theod. Gresm.

Marti olim complexa Venus poscebat amantem
 Munus, quo nullum maius in orbe foret.
 Ille Stygem iurat danti quodcumque daturum,
 Et Romam tota cum ditione dedit.

Martia Roma prius fuerat, Cythereia nunc est;
 Cesserunt aquilæ, signaque passer habet.
 Roma caput scelerum, nivei iactura pudoris,
 Exitium fidei, luxuriæque parens:

Sola Venus dispensat opes, dispensat honores,
 Sola facit serva quicquid in urbe libet;
 Extollit magnosque facit sapientia turpis;
 Sit procul, in tenero cui sedet ore decor;
 Tartara sunt molli potius adeunda iuventæ;
 Si non est alius, sit tibi barba comes.

Aliud eiusdem.

Christi olim in terris bene qui servarat ovile,
 Simon Petrus erat: heu, modo Petrus abest,
 Piscatum rediit Petrus, Simon manet, hic dat
 Hicque rapit summi cardinis omne decus.

206 Aonias deas] *Musas.*

207 mœnia 1. 208 Wiphelingus (nat. a. 1450. Sletstadii, ubi † a. 1528.) cum Huttenus Querelas scriberet, cum eremitis Augustinensibus in eam ridiculam sed tunc periculosam causam venerat, de qua in Epp. Obsc. virr. sæpius dictum est. Vitam viri de erudienda Germania optime meriti multi scripserunt, inter quos hic nomino Erhardum Geshf. deß Wicberaufbl. d. B. I. p. 428...467. 210 quidquid 2. 3. scates 2. 3. falso.

- Multa, Iacobe, tibi debet Germana iuventus,
²¹² Profeci monitis ipse ego sæpe tuis.
 Sturmis ei comes est, et Gallinarius illi,
 Et tu, qui nomen principis arce tenes,
 Plurima præterea iuvenum consortia vatum.
²¹⁶ Quos sibi doctrinis allicit ille suis.
 Hoc etiam Angustus, quondam meus, orbe vagatur,
 Wolphus, Plautino clarus in eloquio.
 Branthus ab iis paulum semotus considet oris,
²²⁰ Qui Germana nova carmina lege facit,

Sturmis.
Io. Gallinarius.
Philippus
Fürstenpergk.

Wolphus
Angustus.

Sebastianus
Branth.

²¹² Profeci 1. monitis tuis] 'ex libris' *adnot. vet. m.* ²¹³ Iacobus Sturm] Ita etiam Epp. Obscc. virr. II. 63. „audio quod Wimpelingus habet multos discipulos quos mihi unus nuper nominavit, qui sunt in Argentina. unus vocatur Iacobus Sturmius nobilis, et, ut dicunt, bonus latinista". Wimpelingum et Geilerum Kaisersbergensem præceptores habuit et sodalitatis litterariæ Argentinensis socius fuit. Hic Iacobus, amicus, non cognatus Iohannis Sturmii, item Argentoratensis, pædagogi, natus a. 1489. e vita decessit Argentorati summis magistratibus functus d. 30. Oct. a. 1553. post ætatis annum 63. excessum, ut Ioa. Sleidanus ei amicissimus rettulit. etiam Erasmus Rot. pro suo more virum laudibus extulit. Viri sui temporis celebrioribus adnumerandi vitam descripsit Melch. Adamus in Vitis ICTor. p. 91...96. ed. Haidelb. 1620. 8°. — Gallinarius, Ioannes, (Hahnemann?) non aliunde mihi, ut Mohnikio, quam ex hoc loco Erasmi ad Zasium ep. d. 23. Sept. a. 1514. Basileæ scripta notus, quæ incipit: „Singularem eruditionem tuam cum pari coniunctam eloquentia nuper e duobus eruditissimis, nec minus facundis cognovi, primum ex Beato Rhenano, mox ex Ioanne Gallinario." Scripta viri Latina Germanicaque superesse sed se non vidisse refert Erhardus l. c. III. p. 328. De Iodoco Gallo Rubiacensi ad h. l. verba facere inutile est. ²¹⁴ Hunc Wimpelingi discipulum atque amicum Francofurtensem quanta amicitia cum Hutteno coniunctus fuerit, neque Mohnikius neque Münchius memorarunt. Cf. vol. I. p. 354. n^o. clxx. vol. II. p. 114. n^o. cclxxx. Ceterum castellum Fürstenberg supra vicum *Rheindiebach* ad Rhenum, cuius ruinas hodieque innumeri ne nomen quidem noscentes prætervecti conspiciunt, cave ne cum principum Fürstenbergiorum cognomine Suevico castello confundas. ²¹⁵ præterea 1. ²¹⁶ ille] *Wimpelingus*. ²¹⁷ Wolfgang Angst (Epp. Obscc. virr. II. 9, 124. sqq.) s. Anxst, Cæserbergius (Erasmi Epp. L. B. 1706. p. 1777.), a Mohnikio plenius sed non rectius quam exemplo suo Querelarum in Erschii Gruberique Encycl. part. IV. p. 104. sqq. (ubi frustra Angstum epistolarum Obscc. virr. et Triumphii Capionis auctorem fuisse exponere studuit) descriptus, veterum auctorum doctus editor sive corrector, qui Hagenoæ, Basileæ, Moguntiæ, libris etiam Huttenicis edendis (cf. vol. I. p. 225. n^o. lxxxxvi. p. 251. v. 2. 3.) adiutrices manus adposuit. Scripta ipsius Angstii præter epistulas ac præfationes nulla mihi nota sunt. ²¹⁹ Brantus 2. 3. Brant, Argentoratensis a. 1458...1518. quem pro more temporis illius Latine Titionem adpellare solebant. Vitam celebratissimi viri vide apud editores celebratissimi operis *Das Narrenschiff*, Strobélium (1839. 8°) et Zarneckium (1854. 8°), qui de aliis quoque scriptis Brantii omnibus accurate diligenterque tractavit, hanc Hutteni autem memorabilem Brantii Navisquæ stultiferæ commemorationem, si bene ipse meminì, non commemoravit.

- Barbaraque in numeros compellit verba ligatos,
 Edit et ingenio carmina facta novo:
 Pulchre illi latum classis deducta per æquor
 224 Convehit insipidos quolibet orbe viros.
 Et, qui materiam sumens, Philomusus, ab illo | Iacobus
 Spem sibi ventura posteritate facit, | Philomusus.
 Armat et adversos furibundum carmen in hostes,
 228 Turpe viris censens omnia velle pati.
 Barbariem contra pugnace Bebelius ore | Henricus
 Non sine victuro nomine castra locat, | Bebelius.
 Quique suæ nomen parit inviolabile Phorcæ, | Ioannes
 232 Dum triplici sacros explicat ore libros, | Reuchlin
 Inter Germanos ad comica scripta poetas | Phorcensis.
 Primum ausus vetitas explicuisse manus.
 Hos mihi præcipue blanda compelle salute,
 236 Deinde novi memores criminis esse iube,
 Quod fecit nobis, faceret quoque Lossius illis, | Malitia
 Cui studium est multis posse nocere simul. | Lossii.
 Vos ego Teutonicæ verissima lumina gentis
 240 (Quando ita se præsens obtulit hora) precor,
 Non ut pro nobis quisquam mala carmina faxit,
 In nova vel subito bella furore ruat,

²²¹ Barbara] *Germanica*. Præter carmina non nulla minora iam ante exitum sæc. XV. Germanice prodierant Ave prælara, Cato, Facetus, Moretus, Thesmophagia. cf. Zarneke p. xxxiv. et 131. sqq. ²²² æquor, *i.* Prima editio Stultiferæ navis prodit Basil. a. 1494. 4°. Quinta prodierat a. 1509. cf. Zarneke p. xcix. sqq. Zapfii Locher p. 68. sqq. ²²⁵ Locheri (cf. supra v. 104.) Latina versio Brantiani operis iam a. 1497., quinquies et ter a. 1498. prodierat. cf. Zapf, Locher p. 68. sqq. Zarneke p. 210. ²²⁷ hostes] quos contra se concitaverat 'contra theologos metrificando' (Epp. O. V. II. 9, 38.) libro Norimbergæ a. 1506. edito „Vitiosa sterilis Mule, ad musam: roscida lepiditate predictam, Comparatio." cf. Zarneke l. c. p. xxiv. sq. In his litigiis recte prodromos causæ Reuchlinianæ Epistolarumque obscurorum virorum iam alii cognoverunt. ²²⁹ Bebelius Iustingensis Suevus, [a. 1472?...1516?] cuius „Ars metrificandi multum subtilis" (Epp. O. V. II. 11.) cum Murmelliana Hutteni Arti versificatoriæ ansam dedit, quemque hic inter obscurorum hostes recenset (Epp. O. V. II. 9, 94.), et inter Wimphelingianos, Augustinensium hostes (ibid. II. 63.), clarius inter Latinarum litterarum restitutores et disseminatores nomen habuit, quam ut plura de eo adnotanda sint. Ceterum neque hunc, quamvis a Maximiliano imp. iam a. 1501. lauream poeticam accepisset, Spiegelius (vol. I. p. 145.) memorat. Vitam descripserunt Zapf Heinrich Bebel. Augsb. 1802. 8°. Conz in Ersch. et Grub. Encycl. part. VIII. p. 274...280. Erhard III. p. 141...170. ²³¹ suc *i.* Phorcæ *i.* Pforzheim. ²³² tripl. ore] Hebraice, Græce, Latine. ²³³ Primum veteres comicos imitatus est. ²³⁴ vetitas] Sergium Dalbergius agi noluerat, quare Scenica progymnasmata composuit Reuchlinus. cf. Maii vit. Reuchl. p. 25. 192. ²³⁷ fecit *i.* ²³⁹ ego] ergo *i.* sed corr. Hutt. et vet. m. ²⁴⁰ Teutonice *i.* ²⁴⁰ mala] in- vectiva, iniuriosa.

- Sed doleat nostros, communia vulnera, casus,
 244 Atque animo tandem hæc penitio trahat,
 Neve meo dicat versu petulantius usum,
 Dum queror offensas insinuoque novas:
 Si non ex merito, si non querimonia iusta est,
 248 Si non insigni cogor ab opprobrio,
 Iudicet ille meam, qui iudicat omnia, causam,
 Et sint hæc animæ debita iura meæ.
 Tentavi hunc precibus, tentavi hortatibus hostem,
 252 Littera ad hunc extat supplice scripta manu:
 Sed nihil efficio, nusquam hunc compellere possum;
 Ipse suas in nos insuper auget acus,
 Ipse minas iactat, furit et convicia dicit,
 256 Iamque novum bellum nunciat ille mihi,
 Persequiturque meos, siquem deprehendit, amicos,
 Insidiasque mihi qualibet arte parat.
 Non querar hæc igitur, qui sic quoque lædere possem?
 260 An nondum offensis sufficit ille suis?
 Vestrum aliquis iam tutus agit fruiturque quiete
 Nec timet hostiles tutior insidias,
 Et tranquillus agens requiem putat omnibus illam,
 264 Quæ sibi secunda contigit in patria:
 Quisquis hic est, melius pro causa consulat illa
 Fortunamque gravi penset utramque animo:
 Ipse, quod in patria est et consuetudine multa,
 268 Nusquam inconsuetas sensit obesse vices;
 Nos peregre iuvit varios cognoscere mores,
 Non citra arbitrium, docte Tyane, tuum;

Casus Huttenianus communis.

Deprecatio invidiæ.

Etiā monitus Lossius.

Lossii in malicia perseverantia.

²⁴⁴ pēnitio] pēnitio. ²⁴⁶ insinuo] 1. sed l. delerunt Hutt. et vet. m. ²⁵⁰ her anime 1. ²⁵¹ precibus: 1. ²⁵² Littera] = litteræ, epistula. exstat 2. 3. ²⁵⁹ her 1. ledere 1. ²⁶² Ne 1. sed vet. m. adscr. c. ²⁶⁴ Que 1. ²⁶⁶ pensat 1. ²⁷⁰ Chian 1. Tyane recte quidem 2. (et 3.) sed non auctor scripsit; pro Tyane aut Tyanensis. „in Capadocia (verba sunt Amm. Marc. XXIII. 6, 19.) amplissimus ille philosophus Apollonius traditur natus prope oppidum Tyana”. Hunc Apollonium primo post Chr. sæculo ad Indos usque, Græciam Italiamque, Hispanias Africamque ad Aethiopas usque orbis terras peragrasse vitamque miraculorum plenam egisse Philostratus ineunte sæc. tertio (Vita Apollonii libb. VIII. Venet. 1501., ed. Olear. Lips. 1709. fol.) magis fabulatus est quam rettulit. Eusebii Pamphili contra Hieroclem qui Tyaneum Christo comparaverat, libellus adhuc superest (ed. Olear. cit. p. 428...469). De Philostrato Huttenus cum æqualibus non tam ex Alemanni Rinuccini Latina versione, a Philippo Beroaldo etiam castigata, quam ex Hieronymo notitiam habebant. Cf. supra I. 10, 27. sqq.

- Dumque hincinde leves agimur varieque vagamur,
 272 Occurrit variis vulgus in ingeniis:
 Nunc inimicus adest, nunc se mihi præbet amicus,
 Nunc mihi qui prosit, nunc mihi qui noceat;
 Sed quia fortunæ est, habet inconstantia causam
 276 Nostra, quod ex casu dispare corde fruar.
 Iam satis est vobis, quod, quæ nunc aspera facta est,
 Nunquam alicui vestrum, Musa, odiosa fuit.

FINIS QVERELARVM LIBRI SECVNDI.

DIIS AVSPICIBVS.

HERMANNI TREBELII NOTIANI
 POETAE LAVREATI ET LL. IMPERIALIVM CANDIDATI
 AD HENNINGVM LOETZ I. V. DOCT.
 PRO POETA HVTTENO
 ADMONITIO ELEGIACA.

- Aspera res agitur, patribus non cognita priscis,
 Quos celebri genio Teutona terra tuit;
 Res nova, res truculenta, minax, res impia, mordax,
 4 Res agitur, Lossi, sanguinolenta tibi.
 Fælices, quibus innocuis sine crimine fama
 Ad Stygios olim contigit ire lacus,
 Fælices etiam, liceat sceleri scelus addant,
 8 A doctis cupidus qui tenuere manus!
 Sed non hoc misero licuit tibi, teque beatum
 Cum nullis dici ferrea Parca vetat:
 Heu facinus dirumque caput! tam barbara tamque
 12 Horrida tempestas hæc, mea corda, feret?
 Quid patimur vates divino numine pleni,
 Atque supernorum maxima cura deum?
 Esto! sit quisquam doctor consulque superbus:
 16 Ergo sacros vates carpere iure potest?
 Res potius truculenta, minax, res impia, mordax,
 Res surgat, Lossi, sanguinolenta tibi!
 Dicamus qui sint doctor genitorque superbus,
 20 Et Phæbi telis ictus uterque cadat!
 Tu quoque, tu, Pallas, quia te veneranda vetulas
 Armata pinxit, cuspide tuta veni!
 Pallas adest miseri et graviter fert damna poetæ:
 24 Nunc, Henninge, tuos, perfide, pande sinus!

275 Fortune 1. 277 que nūc aspa 1. om. 2. 3. ut et seq. DIIS AVSPICIBVS.
 cf. vol. I. p. 16. 8. LL.] legum. 1 priscæ 1. priscæ 2. 3. falso. 4 Felices
 2. 3. et ita v. 7. 9 tibi? 1. vetat? 1. 12 Horrida: tempestas hæc mea: corda feret?
 1. i. e. tam horrida [facinora] tempus hoc, o mea Musa [chorda, lyra], feret? *Mire*
alucinantur 2. 3. „Horrida t. hæc mea corda ferit?” *Et vertit* 2. „dieses Schreckliche
 Wetter erschlägt mir in dem Busen das Herz”. 3. sic „So ein entsetzlicher Sturm pocht
 mir erschütternd ans Herz”. 15 (Esto) 1. 20 telis 1.

- Perfide, pande sinus! quid stas dubiusque moraris?*
Pande sinus, inquam, perfide, pande sinus!
Concipe Pierium pro tanto crimine vulnus!
²⁹ *Persta: non uno vulnere, dure, cades!*
Dura feral qui dura tulit; iactetur, agatur
Qui ferus Aonios pellit ab urbe viros.
Non poteris tantos finire in morte dolores:
³² *Ille dolor, nobis crede, perhennis erit;*
Immo post varios luctus, post funera maior
Semper erit: tantum carmina docta valent.
Quid tibi nunc, doctor quod sis, quod consule cretus,
³⁶ *Proderit, ardenti veste quod altus eas?*
Novimus atqui te passim canimusque poetæ:
Doctor es, et calles, doctor, in arte nihil;
Doctor es, et soli vulgo populoque videris;
⁴⁰ *Doctor es, at poteris vix tria verba loqui,*
Grammaticæ ignoras prima incunabula, cum sis
Doctor et orchestra publica iura legas;
Denique vix tantum tanta tibi in arte relictum est,
⁴⁴ *Ut, doctor, quid sit doctor ab arte, scias.*
Sed iam forte sacrum nimis excandescere vatem
Dicis et ignoto durius ore queri:
Ista prius tecum debebasolvere, Lossi,
⁴⁸ *Dum furor innocuum pellere ab urbe fuit.*
Anne ignorabas non vinci posse poetas,
Et nimium longas vatibus esse manus?
Esse pios vates, quos vel Plato lædere nollet,
⁵² *Sublimes quamvis vinceret ille sophos?*
Ergo feras, Lossi doctor, quod ferre necesse est,
Et quantus surgat deinde poeta scias,
Admoneasque patrem fucala nare Wedegum,
⁵⁶ *Ne posthac Clarior opprimat ille viros;*
Tu quoque præcipue caveas, ne lædere pergas,
Nominis est saltem si tibi cura tui.
Quodsi non audis, nec stultam carmina mentem
⁶⁰ *Afficiunt, populo fabula turpis eris:*
Germanos omnes in te iurasse poetas
Flebis, eritque omnis tunc tibi adempta salus.

ἔσθω.

³⁰ Aonius 1. sed Hult. et vel. m. Gryphitsw. corr. ³² perennis 2. 3. ³³ Imo 2. 3. ³⁶ ardenti] rubea iuris doctorum toga, qua bullatus doctor Henningus incedere solebat superbiens. ³⁹ solo 1. ⁴⁶ Dices 2. 3. ignoto] ignaro. ⁴⁷ prius] tamen 2. 3. (Scilicet exempli quo usus est 2. partes exesæ sunt, ut non omnia recte legi potuerint, 3. autem exemplum primarium numquam viderat.) ⁴⁹ An edd. emend. Hpt. ⁵⁰ Longæ regum manus. Herodot. VIII. 140. καὶ γὰρ δύναμις ὑπὲρ ἄνθρωπον ἡ βασιλῆος ἐστὶ, καὶ χεῖρ ὑπερμήκης. ⁵¹ Esse] Atque 2. 3. (cf. ad v. 47. adnot.) Plato] Ignorabat bonus Trebelius sese contra ipsius Platonis leges de convitiis (XI. p. 934. sq.) delinquere. ⁵⁶ Clarior] Apollineos, a Claro, Ionie oppido. ⁵⁷ q̄ præcipue 1. lædere 1. ⁵⁹ q̄ si 1. ⁶² adempta edd. ⁶³ om. 2. 3.

P. VIGILANTII POETAE &c.
HENDECASYLLABON AD LECTOREM.

Liber loquitur.

Nemo me legat aut revolvat, nemo,
Quem non permoveat scelus malignum
Audax vel facinus senisque nati,
Vatem quo miserum, probante nullo
5 Causam, conficiunt, sed ista quisquis
Cernis, desine: non novum, vides, est
Phæbum perfidiæ referre pœnas,
Ulciscique suos Apollo vates,
O Lossi, solet. ergo perfer istas
10 Dicas, atque cave, sacrum poetam
Posthac ne laceres, vel hæc sequetur
Veloæ Archilochi poetæ iambus,
Quo viso miseram fugit Lycambe
Vilam, quem laqueo iuvat perire.

AD LECTORES
TETRASTICHON
VLRICI HVT TENI.

Tractet, amet, legat, excipiat, colat, audiat, adsit
Cui placet hæc novitas;
Spernat, agat, cremet, eiiciat, premat, oderit, absit
Quisquis ubique nocet.

En|decasyllabon ad Sects. 1. ¹ nemo i. f. versus om. 1. recte adiecit 2. (et 3.)
⁹ ista 1. ¹⁰ Dicas] poenas. ¹¹ hec 1. ¹² Notissima fabula est Archilochum,
Parium poetam, qui Romuli temporibus vixisse fertur, filiam suam Neobulen Ly-
cambæ iam desponsatam mutata voluntate huic denegasse eumque maledicis iam-
bis ita insectatum esse, ut ægritudinis animi remedium suspendio sibi quæreret,
quo mortis genere sponsa quoque periit. Cf. e. gr. Acron ad Horat. epod. 6, 13.
Vide supra ad eleg. II. 1, 46. ¹³ sicambe 1. Lycambes 2. 3.

Cetra: 1. **V. Gut. 1.** ¹ adsit] cõsit: 1. ² hec 1. ³ eiiciat: 1. ⁴ cf. eleg.
I. 10, 76. II. 1, 39. 3, 5. 9.

DE OBITU IOANNIS MVRPELLI.

Ad Elegiæ II. 10. versus 169. sq. adnotatio.

'Elegi carminis opus' v. 170. laudatum est 'Elegiarum moralium' Rudolpho Langio dedicatarum, quarum libros IV Murmellius primum edidit Monasterii a. 1507., postea Alcmariæ quinto libro auxit, de quibus copiosius dicit Hamelmannus (Opp. Lemgov. 1711. 4°. p. 272. sqq.) — De Murmelli morte (quam obiter attigi vol. II. p. 489. adn. ad I. p. 348.) præter Buschium, Murmelli amicum familiarem, idem Hamelmannus anno 1525. natus in commentario anno 1564. de populis in Westphalia primum edito unus ex duobus testibus, probis quidem sed non nisi audita lectave referentibus, est, quem recentiores omnes secuntur; al-
 10 ter est Albertus Miræus, natus a. 1573. nam Gesnerus ac Pantaleo de obitu illo verba non faciunt. Et refert Hamelmannus (p. 172.) „Tandem decimo quarto post 1500. anno [Murmellius] venit Alcmariam, ibique instructa schola, clarebat, sed incendio redactus ad paupertatem venit Daventriam a. 1516. ubi postea anno sequenti 2. Octobris obiit, non sine suspicione veneni, ut hoc Buschius in Epi-
 15 taphio [*Epicedio*] conqueritur, atque id Rostochii et Monasterii dixerat Hermannus Hinrekingus, qui adfuera morienti. Scripsit quoque de eius morte Henricus Bers. Reliquit autem Murmellius uxorem ac filiolum in paupertate". deinde (p. 177.) de Gerardo Listrio idem „habitus fuit olim doctis suspectus de sublato Murmellio &c." Miræi autem (Elogia Belgica. Antv. 1609. 4°. p. 199.) verba sunt
 20 „Vivere desiit Monasterii, (1517. aut 1513. ut aliis placet) relicto filio, quem instituere cœperat, Græce Latineque erudito. De fati genere ambigitur, creditum enim ab æmulis, quod ante diem obiisset, toxico e medio sublato: sed qui artis medicæ periti morienti adfuere, peripneumonia extinctum affirmabant". De Listrii crimine apud Miræum nihil. posteriores autem scriptores sua
 25 aut ex Hamelmanno aut ex Miræo sive ipsis sive eorum transcriptoribus sumpsisse video: ita ex utriusque verbis hæc male consarcinavit Melchior Adamus in vita Murmellii „Tandem [*secuntur Hamelm. verba*] Daventriam, publico stipendio accersitus, anno 1516. ubi postea anno sequenti d. 2. Octobris obiit, relicta in paupertate, ut scholasticum hoc genus solet, uxore cum filio, quem
 30 instituere cœperat Græce et Latine. Miræus tamen vult obiisse cum Monasterii, idque a. 1513. Sed si anno 1516. scripsit encomium Reuchlini, ut Gesnerus in Bibliotheca confirmat, utique ille fallitur [*Magis falsum esse ipsum Adamum, infra in præf. Triumphi Reuchlini demonstrabo*]. Ut ut sit, de fati certe genere [*secuntur Miræi verba*] affirmabant". Similiter Foppens de Murmellio „Daventræ .. mo-
 35 ritur ... anno 1517. vi. Nonas Octob. non sine suspicione veneni, ut quidem tunc creditum fuit: nam qui agrotanti [morienti Mir.] adfuere medicæ periti artis, peripneumonia extinctum affirmabant". Etiam Casp. Burmannus (Traiectum eruditum. Tr. ad Rh. 1738. 4°. p. 191.) Listrium „suspectum fuisse de sublato Murmellio" præter Hamelmannum testem adducit nullum. tamen Iæcherus, quem in-
 40 purissimum rivum doctorum vulgus pro limpido forte bibere solet, „Murmel" scripsit „ein Rector des Gymnasii zu Münster, von Ruremond, hat anfangs im Kriege gedient, und sich nachgehends auf das Studium geleeget, auch zu Eöln in Magistrum promovirt, worauf er zu Alcmar, Münster und Deventer gelehret, und am letzten Orte 1527 [immo 1517. cum Iæchero peccavit Saxius] gestorben ... Man muthmas-
 45 set nicht ohne Grund, Gerh. Listrius habe ihn aus dem Sattel gehoben, ja ihm gar Gift beybringen lassen, davon er zu Deventer in äusserster Armut gestorben". Quid mirum itaque Münchium e tripode suo vociferari „Murmel .. starb durch Gift". Cautius, quamvis non altius re inquisita dicunt Mohnikius Erhardusque: ille

„Am letzten Ort [*Daventria*] starb er, wie einige vermutet haben, an Gift, welches ihm einer seiner Feinde, Gerhard Listrius, beigebracht haben soll — Melchior Adam führt diese Sage als unwahr an — im Jahr 1517“; hic: „übereilte ihn, am 2. Oct. 1517, der Tod und es verbreitete sich der Verdacht, er sei an Gift, das ihm von zwei fremden Schülern in Wein beigebracht worden, gestorben“. *Produxi quorum copia mihi facta est testimonia* (nam Francisci Sweertii *Athenas Belgicas* et Iacobi Revii *Daventriam illustratam* inspicere nunc non datum est, nec Gallicum *Niceronis exemplum*) præter Iacobi Burchardi omnia, quem testem post Adamum prodire iussissem, si ipsum de Murmelli obitu verba facere memorarem, quod in utroque, aut fallor, de linguæ Latinæ fatis volumine non fecit: repetiit autem in vita Buschii (Ff. 1719. 8º. p. 198. sqq.) præfationem huius viri præmissam eius in Murmelli obitu epicedio, quod carmen non solum utriusque viri, et laudati et laudantis, laudes merito auget, sed facit etiam, ut Murmellium veneno sublatum esse credere debeamus, Listrium autem neque criminis reum facere neque absolvere possimus. itaque illius libelli, cum præsertim supra dictorum scriptorum vix unus, quamquam plerique fere omnes eum memorant, aut viderit aut legerit ipse, ad quæstionem illam denuo hic motam pertinentes partes transcribam. habet autem primarium exemplum (nam de repetitionibus fere æque infrequentibus nunc dicere nolo) sic:

20 IN ACERBVM IOANNIS | Murmellij Ruremundensis obitum, | Hermanni Buschij Pasiphili | funebre lectum, siue | Epicedi-|on. [*Secuntur insignia Buschiana puto, alt. 3", lat. 2". sub quibus hoc signum* *ad cuius dexteram duo cuniculi, ad sinistram unus, ad Murmelli nomen adludere videntur.*] *Aversam primi folii partem occupat ad Langium epistula mox repetenda, in 4 sequentibus foliis mediaque post ea pagina est ipsum*
25 *Buschi epicedion 246 versuum; inferior eiusdem pag. pars habet Murmellii epitaphium, per eundem H. B. ab aliis et Burchardo etiam Foppensioque repetitum: in aversa sexti folii pag. post decastichon Epitaphium pro Ioanne Cellario Ruremundensi legitur* ¶ *Impressum Coloniae apud Eucharium Cerui-cornum, Anno virginiei partus | M. D. XVII. iij. no-|uas Nouem-|breis.*

30 ¶ Hermannus Buschius Pasiphilus, | Rodulpho Langio Canonico |
Monasteriensi suo. |

Scio a te constanter esse adamatū Ioannē Murmellium, habitumq; in albo tuos, quos præcipue duxisti amicos. Idque cum propter mores, qui erant in illo nō incompositi, neq; insuaves, tum propter infatigabile bonæ artium studium, quo adeo flagrabat, vt fere neminem (de quo aliqua saltem haberet eruditioris, elegantiorisq; literaturæ opinio) aspernaretur præceptorem. Te tamē imprimis ille, velut delphicum quoddam oraculum, observabat .... Quanti etiam me semp fecerit vir humanitatis candidissimæ, præ se ferunt apte adhuc complures officiosissimæ illius scriptæ ad me epistolæ, quas penes me custodio etiam nunc sollicite, velut pignora quædam siue xeniola amici, reuocoq; sub oculis (excitandæ mihi illius memoriæ causa) eas pene quotidie. Quæ humanitas, qui candor hominis, me certe compulit illi defuncto, quaecunq; hoc canere *ἐπικήδειον*. In q̄ illud præcipue miseratus sum, quod veneno, nō peste dicebat enectus. Sic & medicū ipsius affirmasse, *Daventria* huc profecti, mihi retulere, qui dicitur servare etiamnum eius vrinam, ad arguendū veneficiū, præterea (quod nec ægrotasse ipsum, nec obijisse etiam pestilentia considerēt) præceptores ipsos, qui in eo op-

²⁵ aspernaretur 1. ⁴² ἐπικήδειον 1. ⁴³ enectus 1. *Vult* necatus.

pido literas profitent^r, omneis & tempore valetudinis illum officij causa acceffisse, & defunctum postea humeris suis extulisse constat, quod fortasse non fecissent, si vllam de eo pestilentiae suspitionem concepissent. Rumor constas manauit, insinuasse illi se specie humanitatis, duos quosdam nebulones, potius quam scholasticos, ignotos (sponte an alterius dolo incertum) eiq; vinum donasse, quo cum illis epoto, postea Murmellium continuo in eam incidisse valetudinem, Vnde & paucis post diebus decesserit, misellæ vxorculæ, & pupillo infantulo, maximum sui desyderium relinquens, vtpote Alcmariæ despoliatis paulo ante, & exiguum, aut nullum (eo vno amisso) tãti mœroris, tantiq; vulneris solatium iam omnino fortasse scituris. Vale Vefaliæ. xiiij. calen. Nouembreis.

¶ In acerbum Ioannis Murmellij Ruremundensis | obitum
Hermanni Buschij Pasiphili funebre lessum, siue Epicedion.

- Musa, veni, sparsis lugentum more, capillis,
Mœstaque flebilibus questibus ora sonent;
Rupta sit vngue cutis, sint liuida brachia planctu,
4 Per teneras manet lucida gutta genas.
.....
Nænia dicatur tantum, nisi Nænia, nullum
24 Carmen in hoc misero funere Musa canat:
Hoc Libitina furens, hoc vis adamantina fati
Cogit, et effrenæ mortis auara manus:
Occidit en viridi raptus Murmellius æuo,
28 Acta cui nondum tota iuuenta fuit,
Cui nondum sparsere comas in vertice cani;
Quiuit adhuc longos qui supereffe dies,
Præter naturam si non periisset acerbo
32 Funere, in inuisam tam cito raptus humum,
Nec clandestini sine suspitione veneni:
(Heu cadere in quenquam crimina tanta queunt?)
Ille erat ad Pharias dignus Bufiridis aras,
36 Et gemere in tauro, torve Perille, tuo;
Ille in sanguinea, Libycas, moriturus arena
Dignus erat propria pascere carne, feras;
Ille et Cretæo dignus succumbere monstro,
40 Atque Pometheas pascere dignus aues;
Ille dari præceps petra Scironis ab alta;
Ille Procrustea dignus obire cruce,
Innocuo potuit qui trux aconita poetæ
44 Inter potanteis insidiosa dare.
Qui quondam extincto solum detraxit Homero,
Elisa pœnas post modo fauce dedit:

² forrasse 1. ¹¹ Ubi præter interpunctionem litterarumque formas quid mutavi, adnotatione monui. ¹² funebre 1. ³⁵ Ad vers. 35. sqq. cf. *Hulteni Phalarism.*
³⁷ Libycas 1. ³⁸ Cretæo 1. *tauro ab Hercule capto et a Theseo (sec. Vergil. ab Hercule) interfecto* cf. *Ovid. met. VII. 434. Hygin. fab. 38.* ⁴¹ Scyronis 1. *Ovid. l. c. 447. Hyg. l. c.* ⁴² Procrustea 1. *Ov. l. c. 438. cf. Hyg. l. c.* ⁴⁶ Zoilus, qui „ingenium magni detrectat Homeri” (*Ovid. rem. am. 385*), nihil, ut Buschius dicit, fecit, nisi quod mortuo Homero conviciatus est, capitalem poenam solvisse varie narratur: alii in crucem fixum, alii lapidibus obrutum, alii in pyram coniectum,

- Huic qui fatifero vitam lucemque veneno
 48 Eripuit, nullo vindice liber erit?
 Cui pridem vitam raptor sine fraude reliquit
 Permisso, exceptis rebus, abire viro:
 Hic inter cyathos mediaque in pace petitus
 52 Perfidiae laqueis infidiisque perit.
 Vsq̃ue adeone nihil iam fidum est amplius vsquam,
 Vt sæuo sit plus Marte timenda quies?
 Abstulit illa tibi quod non modo barbarus ensis,
 56 Hic spolia, illa animam, plus populata, rapit.
 Ergo, Murmelli, fugeres quum tela latronum,
 Vina magis fuerant (ah) fugienda tibi,
 Quæ tibi, vir simplex scelerisque ignare sinistri,
 60 Hospitis in specie miscuit hostis atrox.
 Siccine, Pierides, vestri temerantur inulti
 Cultores, tanquam fordida cura deis?
 . . . . .
 Ergo iacet frigens nunc et sine voce cadauer,
 78 Totus et a toto corpore sensus abest,
 Nec prodest illi quod vestros semper honores
 Auxit, et hæc illi maxima cura fuit:
 Nam vestri causa subiit discrimina mille,
 82 Mille latratores, tædia mille tulit;
 Mille exanclauit curas et mille labores,
 Nec sibi nocte quietem, nec sibi luce dedit;
 Semper in hoc studio patiens sudauit & alsit,
 86 Vix alius tantum, vel grauiora tulit.
 Si decora imperii, potuit si limina vestri
 Proferre, hic nusquam lentus inersque fuit;
 Hic mente, hic animo sensuque et pectore toto
 90 Perstitit, huc robur contulit omne suum;
 Hic gladio, hic clypeo, hic hasta pugnauit acuta,
 Ipse erat hic miles, signifer ipse sibi.
 Hoc ausu grassans Latii pomœria regni
 94 Victor ad extremos protulit vsque viros.
 Quam multi crassæ posita stribligine linguae
 Hoc duce Romane iam didicere loqui?
 Quam multæ ingenii surgunt cum fruge nouales,
 98 In quibus ante nocens nil nisi gramen erat?
 In quibus ante filix loliumque hamataque lappa
 Stabat, et inculti ignobilis herba foli,
 Innumeræ florum species et odora rosarum
 102 Germina nunc calathos explicuere suos.
 . . . . .
 Nunc iacet (heu) iuuenis, iuuenili ætate peremptus,
 110 Sparfurus mœsto mox alimenta rogo.

alii de Scironiis saxis (cf. vers. 41.) deiectum rettulerunt. cf. *Fabric. Bibl. Græc. ed. Harl. I. p. 560.*

⁸⁵ cf. *Hor. art. poet. 413.* ⁹⁸ pomœria 1. ⁹⁶ Romanæ 1.

- An proprie fors hæc vrget miseranda poetas,
 Vt rari fiant molliter inde senes?
 . . . . .
- At nondum cecidit quodcunque insignis Homerus
 210 Diuinusque Maro carmine struxit opus:
 Sed quia non ventris, sed sunt cœlestis et alti
 Ingenii, nequeunt hæc monumenta mori.
 Sic quia terreno minimum quoque corpore vixit,
 214 Sed mente atque animi lumine et arte magis,
 Hinc etiam nullis Murmellius excidet annis,
 Sed meliore sui parte superstes erit:
 Destruxit tantum corpus mortale venenum,
 218 Viuit fama, decus, gloria, nomen, honos,
 Gratia, laus, meritum, virtus, doctrina fidesque,
 Tot sensus animi diuitiæque sacri.
 His quia præcipue, vel solum viuere constat,
 222 Cætera aquæ instabili more fluentis eunt:
 Ergo libet 'viuis, Murmelli', dicere, 'viuis,
 Viuis, io, studiis docte poeta tuis,
 Et frustra de te lætabitur improbus error
 226 Vt compos voti consiliique sui;
 Nec certe voto fruitur plus perfidus ille,
 Ille suo, exitii causa scelusque tui,
 Quam canis, in vacuo leporem qui perdidit aruo,
 230 Aut prædam eluso qui fremit ore lupus'.
 Adde quod hunc omnes casum miserantur acerbum
 Auctoriq; cruces carnificesque rogant;
 Adde quod hoc quauis grauius iam morte videtur,
 234 Censeri a cunctis quem meruisse necem;
 Hoc e diuerso vita quoque dulcius ipsa,
 Censeri dignum quem superasse senes:
 Quod tibi quum cupiant, Murmelli, vocibus omnes,
 238 Et tua communi nomine fata gemant,
 Hinc iterum 'viuis, Murmelli', clamito, 'viuis,
 Offa tegit quamuis iam tua vilis humus:
 Si tamen (vt rapto) liuor tibi detrahat amens,
 242 Excipiam clypeo tela cruenta meo,
 Quaque datur charum defendam semper amicum,
 Desertus nec, me sospite, faxo fies;
 Tandem quicquid erit (recti hoc monet vsus et æqui)
 246 Communem hanc sortem ferre paratus ero'.

**VLRICI HVTTENI
DE ARTE VERSIFICANDI
LIBER VNVS**

HEROICO CARMINE

AD

**IOANNEM ET ALEXANDRVM OSTHENIOS ,
POMERANOS EQVITES.**

[ANNO M.D.X. SCRIPTVS.]

PRÆFATIO EDITORIS.

Litteræ si quando novas sibi induere formas desinerent, non possent non emori tandem ipsæ. Una quidem eademque ubique locorum ac temporum est veritas, ratio, humanitas, una eademque bonitas, iustitia, honestas, unus deus: philosophiæ autem, iuris doctrinæ, theologiæ at quam diversæ sunt pro temporum locorumque diversitatibus; philosophumena, dicæologumena, theologumena variant, at veritas, iustitia, deus non variant. deoque veritatique neque decre-scere quidquam neque adlescere potest, sed quam in mentibus nostris dei veritatisque formam imaginemve nobis fingimus cum populi tum singulares homines, ea quidem varia et commutabilis est, suam quisque, non unam habemus. Ipsa quoque ab humanis ingeniis procreata opera ubi transformari desierunt, oblitte-rata vita sua functa sunt. quod de eis quoque operibus opificiisve quæ non ipsius humani ingenii propria ingenuaque forma, verbo puta, sed rerum silva corporibusque extra hominem existentibus vim suam exercent, veluti signis, ta-bulis pictis, ædificiis, templis, verum esse hic non demonstrabo, sed de eis hu-manæ mentis ac cogitationis facinoribus prædico, quæ tota ipsius sunt, non ex-trinsecus petitis rebus formata, de divinorum vatium qui vere sunt adpellandi poematis, sive ea canantur sive dicantur, hoc est sive propriis divinitatem hu-manam prædicandi artis legibus adstricto sive ab hiis legibus soluto modo ex illo divino fonte qui humano pectore includitur, profuant: nam nemo negaverit Ho-merum, quem dicimus, philosophum quoque et historicum et divinarum humana-rumque rerum sacerdotem, Herodotum quoque poetam ac Platonem *Θεόφραστον*. Ad Pisistratea tamen tempora Homericorum carminum reſingendorum restauran-dorumque studium adscendit, et quantum mutatus est Bekkeri Homerus ab illo pueris nobis lecto. et Herodotum Platonemque nonne apud omnes eruditos po-pulos denuo semper et edimus et vertimus et imitamur, sive emendemus sive corrumpamus? Item linguarum, in primis earum quas emortuas non omnino recte nominamus (nam ecce non solum Romanenses linguæ vigent, sed et nos, qui ori-ginem non ducimus a populis Romano quondam imperio subiectis, Latine Græ-ceque cottidie legimus scribimusque passim atque, si dis placet, loquimur etiam), linguarum item discendarum docendarumque ars, et si vel unius e. gr. Latinæ grammatica spectatur, non magis una semper eademque esse potest quam idem ius Romanum, ut adfini et quod mihi familiare est exemplo utar, eodem ubique et ab omnibus uno modo disci docerique potest. Suam quodque tempus, quisque populus, quæque regio, quisque denique homo rationem, propriam methodum, sin-gularem viam, aliam alia ex hac parte feliciorē, ex alia deteriorem, init ac sequitur, ut ad eundem, quem totum nemo mortalium, etsi proxime absit, um-quam adsequitur, finem perveniat. At qui litteras ad mercedem abducunt, ut magis rei familiari augendæ temporivē molliter terendo quam menti excolendæ veritatique adsequendæ studeant, ii contemnere solent a maioribus excogitatas litterarias etiam artes rationesque, ut multos de superatis condicionibus eodem

iure verba facere audimus ac si quis ad pedem montis in paludem provolutus apicem se superasse exsultaret: ubi vias a maioribus conditas munimus, reficimus, repurgamus, corrigimus, non ubi desertas neglegimus ac devastari sinimus, bene itur, nec novas condere possumus ipsi nisi in iis quas condiderunt alii, ire didicerimus. Quæres fortasse, bone lector, quo per hoc longius iter te ducturus sim. Bona venia tua significare volui quid ad hanc Artem versificatoriam, ne situ obrueretur et in oblivionis tenebras incideret, non solum repetendam sed denuo emendatam edendam me adduxerit, quamvis per aliquot sæcula vix quisquam ex ipsa, quæ litterarii est ludi et trivialis scientiæ, versuum Latinorum pangendorum, multorum olim communem, nunc parum cultam artem didicerit aut discat posthac. Donatum (cf. v. 56.), quo per medium q. v. ævum in scholis utebantur, sed in alias atque alias formas corrupto, ex veteribus grammaticis etiam ab Hutteno ad librum suum componendum adhibitum esse adparet, ad Priscianum quoque ipse refert v. 36.: Buschius paullo ante cum aliis grammaticis Donatum ediderat Colon. a. 1509. 4°. sæpiusque postea repetiit (cf. *Erhard Gefsch. des Nieberaufbl. b. B. III. p. 101. n. 18.*). at quam longe oblitteratos illos scholasticos libellos, qui passim in Epistolis obscurorum virorum, idque quodam suo iure, laudantur, sive Latinitatem sive orationis habitum quandamque venustatem ac totam adumbrationem spectes, Hutteni libellus superavit. Et ipsius Hutteni æqualium doctorum similes libelli, Iacobi Wimphelingi dico de arte metrificandi (Argentor. 1505. 4°.) eiusdemque Isidoneus Germanicus (ibid. 1496. 4°.) et Henrici Bebelii Ars versificandi et carminum condendorum, cuius decem ab a. 1506. usque ad a. 1518. publicatas editiones indicat Zapfius (*Heint. Schel. Augsb. 1802. 8°. p. 156. sqq. omisso exemplo quod prodiit post Heinrichmanni Grammaticas institutiones „Argentine in qdibus Ioannis Prüß: vulgo Zum Thiergarten Impressum: Anno .m.d.ix. 1° 4°.)*), atque Ioa. Murmellii Versilogus, Scoparius Pappaque cum Arte componendorum versum non obfuerunt quin Hutteniana Ars in frequentissimum diuturnumque usum veniret (cf. *Ind. bibliogr. Hutt. n. V. p. 5*..8**. et vol. III. p. 683. n. 4^a.); et quanta auctoritate floreret, ex eo quoque colligi posse videtur quod quasi cæcis oculis repetiverunt exempla neglegentissime: nam præter principem editionem, quæ tamen ipsa Hutteni manu corrigentem experta non est, ceteræ omnes, neque omnino exceptis 11. 17. [et 12.], ita passim mendis scatent, ut a discipulis, non a doctis, factas esse dixeris; id quod statim in alteram ab Hegendorphino (quamvis ipse poeta salutari voluerit) Lipsiæ a. 1518. publicatam cadit, neque de Parisiensibus ceterisque quæ contuli omnibus verum non est. ne vero et lectorum patientia et mea diligentia abuterer, in adnotatione mea non nisi ad exempla 1. 2. 4^a. (quod signabo 4.) 11. 17. 19. respexi. Ceterum longarum breviumve syllabarum signis exemplorumque a reliqua scriptura distinctione et emendata interpunctione spero libellum commodiorem a me factum esse quam adhuc fuit.

Hutteni dedicatariam ad fratres Osthénios epistolam ultimo die a. 1510. scriptam et Engelbrechti Engentini ad lectorem carmen exhibui vol. I. p. 15. sqq. num. vii. et Hegendorphini epistulas carminaque de Hutteni Arte versificatoria cum Georgii Fabricii versibus ibid. p. 188...192. num. LXXXVII. Ex Roberti Valensis Ruglensis (cuius commentarius vix dici potest quam parum aptus sit) exemplari post editum Indicem bibliographicum Huttenianum mihi a Theodoro Mommseno donato et vol. III. p. 683. init. accuratius descripto (4^a.) mendis nimium deformi, cum Norimbergensia et Parisina Roberti Stephani quæ conferre potui, puriora sint, finem epistolæ dedicatoriæ cum epigrammatis ipsi libello præmissis hic subicio. „R. V. RUGLENSIS IOANNI LAMBERTO prudētissimo gymnasi

magistri Geruafij apud athenas Parifias moderatori. s. d. | Non possum nō tibi gratulari Ioānes doctissime ..... Sēper curasti cōmētariolū, quē in libellum de arte versificatoria Hulderici Hutteni vteūq; tuis precib⁹ edidi, calcographicis characterib⁹ formari. Qui perire potius, ut dign⁹ est, debūt [*debuīt*]. Sed cū p̄dire nollet ī publicū sine patrociniō, tu elect⁹ potissimū q̄ eū tueri a nuginandulorum [*sic*] hominū cōtagiōe possis. Hūc igit̄ tuo nomini dedico. Vale nec tua mente tuū Robertū finas elabi. Ex ædib⁹ Geruauasiacis [*sic*] quīto idus Ianuarias. Anno redēptiōis humanæ. M.d.XXIX.

Ad eundem de laudibus eius gymnafij: | Carmen.

Huc huc præcipitem docti indoctiq; volatum
Flectite Cur: illic sacra Minerua preest.
Hic rupes gemino Parnassia vertice clara,
Hic fons Pægaseus, Castaliūq; nemus
Doctus Ioannes Lambertus sacra mineruæ
Instituit: musis oppida, castra, locum.
Omnibus est gratus studiorū fautor, & omnes
Comprimit Aonijs sacrificare choris.

Ad Lectorem distichon.

Huc adfis curfim Lector studiose, iuuentus
Huc adfis, fructus iste libellus habet.

Ioannis Lauterbachii, de quo vid. vol. II. p. 366., in Hutteni artem versificatoriam epigramma ex Periandri Germania p. 839. etiam a Burckhardo III. p. 32. repetitum dedimus vol. II. p. 466.

VLRICI HVTTENI
DE ARTE VERSIFICATORIA

CARMEN HEROICVM

AD IOANNEM ET ALEXANDRV M OSTHENIOS POMERANOS

INCIPIT.

Quis modus et quæ sint servandæ in carmine leges,
Et quo quæque suum distendat syllaba tempus,
Littera quas vires habeat, quoque ordine mutet,
Omnia discutiam paucis. huc, læta iuventus, | Benevolentia
captatio.
5 Verte animi votum silibundasque imbue fauces;
Non, quia præterea scriptum nihil utile dicam,
Sed quia munus habes animo gratante profectum.
Improbet ista licet cui mentem insana libido
Carpendi studio vexat: mihi fama trahatur
10 Inque dies mihi perstet honos, mihi gloria surgat:
Qui velit, inuideat seque hoc mærore fatiget.

Littera apud Latios isto discrimine fertur | Litteræ.
'Vocalis' criticos, quod voces integra reddat: | Vocales.
Tales quinque putant, η Græca exinde retracta;
15 'Consona', quod voces nil mutans adiuvat ipsas, | Consonantes.
In se nulla tamen, nisi vocibus addita rectis.
Harum aliquæ nobis vanos referuntur ad usus:
Quæ sint, discite breui, quibus ε non assonat ipsis.
Ω tamen u iunctum stat in usu crebrius illo,
20 Ut *sequor*, ut *quoniam*; vetus est scripsisse *kalendas*;
§ nota nonnullis venit aspiratio verbis, | § aspiratio.

De inscriptione cf. Ind. bibl. Hutt. l. c. ¹ que 1. servandæ etiam 9. 17. 19. seruando 1. 2. 4. 11. ² quæq; 1. 4. ³ Litera 4. ubique una t. ⁴ læta 1. duscutionem 19. Peniulotit 1. Lemmata ad margines versuum nulla habent 2. 4. In 11. 17. 19. eadem ex 1. sumpta sunt, orthographia passim mutata, de qua non adnotabo. ⁵ silibundasq; 2. ⁶ præterea 1. 4. 11. nil 2. ⁷ iste 2. ¹⁰ Idque 4. ¹¹ moerore 2. 4. 11. 17. 19. fatiget. 19. ¹² Litteræ. ad marg. 11. ¹³ Vocabis 2. ¹⁴ græca 1. ¹⁶ vocib. rect.] vocalibus litteris. ¹⁸ adsonat 19. ¹⁹ Ω] H 2. O 4. 11. 17. 19. ²⁰ calendas 4. 11. 17. Cf. Quintilian. Inst. or. I. 7, 10.

- Non tamen iccirco, quo possit 'littera' dici;
 Adde quod in versu cadit hæc et nulla putatur,
 Nec te conturbet si obiecerit unus et alter
- 25 'Posthabita coluisse Samo, hic illius arma':
 Non ego confirmo quo quisquam est rarius usus.
 ℥ dupla est: veteres, brevis cum forte iuaret, | x
 Pro (*gregis* hoc monstrat) iunctis scripsere duabus.
 Dumtaxat Græcis 3 est data littera verbis. | 3
- 30 Quæ super has restant, dabis illis 'littera' nomen.
 Consona vel muta est, quoniam male vocibus astat | Mutæ.
 Inque ε finitur, vel, quæ plus consonat istis, | Semivocales,
 Semisona, incipiens ε, dum se terminat ipsam;
 ℥ tamen, ut muta est, nihil hac ratione tenetur, | 8
- 35 Namque potestatem non mutat spiritus ulli,
 Quid quod habet mutæ vim totam et convenit ante | Priscianus
 Mobilibus liquidis: sic *flavus*, sic *fremo* profers. in primo.
 Omnis in hoc numero vocalis ponitur anceps,
 Non ut apud Graios, ubi stricto iure tenentur. | Vocales Latine
 | nœ incipientes.
- 40 Nulla unquam tenuit vocales syllaba binas,
 Ni coeant simul et 'diphthongi' nomine quadrent:
 Quatuor ista modis fieri connectio sueta est, | Diphthongi
 | quatuor.
Aulæ erit exemplum, *felix*, reque *eurus* in illa;
 Quinta fere exoluit pacto diphthongus eodem, | 61
- 45 Scribe '*graveis*' tamen hac '*tentabunt pabula fælas*, | Verg. eglo. 1.
 Quisquis ab antiquis scribendi congeris usum.
 ℥ solet nque simul nativam amittere vocem | 3 et 6 con-
 | sonantes.
 Consona facta; *Jovis*, *Venus* hoc ostendere possunt;
 Utraque converti facilis retroque referri,
- 50 '*Troïa gaza*' velut, '*Trojæ qui primus ab oris*', | Verg. 1.
 Et verbum *solvo*, '*dux longa pace solutus*' | Luca. 1.
 Sic vicibus mutantur et in sua iura recedunt.
 ℥ ℥ quoque, ubi posita est vocales inter utrinque, | 3 apud

²² idcirco *vet. m. in 1. corr. et sic 17. 19.* littera 11. ²³ inversu 4. ^{hæc} 1.
²⁵ Vergil. Aen. I. 16. colussi 4. ²⁶ rarior 11. 17. ²⁷ dupla] c s, g s. ²⁸ Dum-
 daxat 2. Dumtaxat 4. 19. verbis] nomen 17. ³⁰ Que 1. super] semper 4.
 restant] b c d f g l m n r s t v ³¹ Mute 1. ³² que 1. be, ce, de, ge, pe, te. *De ef*
v. 34. consonat istis] constat in illis 2. ³³ el, em, en, er, es. ³⁶ mute 1.
Priscian. Inst. I. 12. sqq. *Priscian* 1. *Lemma omis.* 17. ³⁷ liquidis sic 2. ³⁸ an-
 cept] aut brevis aut longa. ³⁹ breves ε, o, longæ η, ω, communes α, ι, υ. ⁴² Quat-
 tuor 2. 4. connexio 2. 19. *Diphthongi* 1. ⁴³ reque] 1. recte. atque 4. 11. 17.
⁴⁴ excoluit 11. 17. diphthorigus 19. ⁴⁵ papula 2. *Verg. ecl. I. 49.* ⁴⁷ u que]
 nq] 2. ⁵⁰ Verg. Aen. I. 119. *troie* 1. *Verg. Aen. I. 1.* ⁵¹ Et] Sic 2. *Lucan. Phars.*
I. 311. ⁵³ vocalis 1. 11. *Lemma sine dubio est ℥ apud sive inter vocales.*

- Fit dupla et crassas extendit murmure voces,
 55 *Caius* ut est, tamen hanc voluit geminare vetustas.
 ¶ *M* quandoque sono manca est vimque exuit omnem, | Donatus.
 Ni liquidam dicas, quoniam resolubilis extat: | u non littera.
Suavis ibi *quercus*que dabunt documenta, vel *anguis*.
 ¶ Quasdam etiam dici 'liquidas' voluere Latini: | Liquidam
 60 Mollior iis sonus est et qui persæpe liquescat, | & et R.
 Quin positæ ad mutas vocalem, quæ præit ante,
 Si brevis est alias, communem incedere cogunt:
 Sic *aper* exit *apri*, *tenēbræ* sic sive *tenēbræ*.
 ¶ Syllaba dispositis surgit compacta lituris; | Syllaba.
 65 Subditur huic tempus, nam si qua est longa, duorum, | Tempus.
 Temporis unius brevis est: ita syllaba constat,
 Quanta sit, et iunctas signant fastigia voces.
 ¶ Quæcunque est inter primam verbique supremam, | Triplices
 Hanc 'mediam' dicunt: medias ita dictio plures | syllabas.
 70 Continet una simul, quæ lege tenentur eadem.
 ¶ Quæ venit ante aliam vocalis, corripitur: | Vocalis an-
 Sic *vīa*, sic *dēus* est; *fio* producit usque | te vocalem.
 Dum subit r voci, *sterem*, *sterique* notando.
 ¶ Omnibus est anceps genitivis syllaba in ius. | Geniti-
 75 Casibus in quintæ, quando i subscribitur, extat | vi tuæ
 ¶ longum. *chorēam*, *platēam* communiter effer. | Casus
 ¶ Diphthongus longa est; mora fit, si forte sequatur | Diphthongus.
 Consona vocalem duplex; ita *pīscis* et *āxis* | Positio.
 Vocalem longant, ita *nōx*, ita *mājus*, *habēntur*.
 80 ¶ *Sto*, *fero*, *scindo*, *bibo*, *do*, *findo*, collige raptim, | Præterita
 Præterita in primis; alias dissyllaba produc. | dissyllaba.
 ¶ Sumit itēm, lector, *queo* cum *sero* *stoque* *sinoque* | Supina
 Et *lino* cumque *cūtum*, *ruo*, *do*, *reor*; omne duarum | dissyllaba:
 Tende supinum alias, et ab hoc quæcunque creantur;
 85 Huc tamen *accitus*, *stāturus* longa notabis,
*Ambitus*que simul, quibus *excitus* sociatur.
 ¶ In reliquis præsens hæc tempora cuncta sequuntur, | Præteritum
 Sic *cōlo* dat *cōlui*, sic verbum *āmo* format *āmavi*; | ad præsens.

⁵⁴ Sit 2. ⁵⁵ *M*] *U* 1. V 2. Donati segm. 2. ⁵⁶ *u*] *U* 1. ⁶⁰ Mollioris sonus 19. his 2.
 perſepe 1. ⁶¹ *ter* e *pro* æ 1. ⁶² *preit* 2. ⁶³ sine 2. ⁶⁷ fastigia] *accentus*, *apices*.
⁶⁸ e *pro* æ 1. ⁶⁹ dictio] *quæ pluribus quam tribus syllabis constat*. media 4.
⁷⁰ Continent 17. ⁷¹ *que* 1. ⁷¹ *Que* 1. ⁷⁵ *quinte* 1. i. e. *declinationis*. ⁷⁶ *ē* sive *ē*.
χορεια, *πλατεια*, unde et *chorēā*, *platēā*. ⁷⁸ *piscis* & *axis* 4. (!) *pixis* 19. ⁸⁰ *Præ-*
terita 1. et sic v. 81. ⁸¹ *Præterita* ita in 19. *dyssyllaba* 2. 19. ⁸² *Sumis* 1.
 2. 11. 17. 19. *Sum* is 4. ⁸⁵ *excitus* 1. *exitus* 2. *excitus* (i 4) 11. 17. 19. ⁸⁷ *præsens* 1.

Tolle tamen *pōtui*, *gēnui* ex illis *pōsuique*.

90 ¶ Præteriti geminata brevis stat syllaba semper.

Præterita
geminata.

¶ *A*, *præ*, *se*, *de*, *pro*, simul *e*, *di* longa reponas

De compositione
præpositioſum.

Compositis; *ā*rimo tamen hinc et tolle *ā*sertus.

¶ *Ad*, *sub*, *ab*, *inque*, *per*, *ob*, *re*, *bi*, *bis* contraria sunt,
Ni positu longæ fiant; *bīga* excipe tantum.

95 ¶ Omne suam sequitur, qua fluxit origine, verbum,

De deri-
vatis.

Sic *scriba* a *scribo* nomen fit mobile verbo.

¶ Sunt brevia ista tamen deducta ab origine longa,
Et *mānus* et *titūlus*, *frāgor* et *frāgilis*, *dūce*, *ārista*;
Cum *sōpor* atque *fārīna*, *lūcerna*, *āsertus*, *ōfella*,

100 Adde *dīcax* *stōbālisque*, *sōgax*, *ōdiumque*, *māmilla*,
Et *lōtium* et *fātus*, *sīquidē*que, *cūrulis*, *ācerbus*,
Iunge *fēmur*, *vāda* cumque *nōto*, *quāter*, adde *quāternus*,
Cumque *fīdes* *vītiumque*, *vīri*, *nāto*, *ārena*, *āgillus*,
Quodque ab *signo*, *āgulamque*, *būbulcus*, *ācervus*,

105 Et *stābulum*, *vāricosus*, *ānus*, *cōma*, iunge *nūmisma*;
Huc *dōmus*, huc *ōculus*, huc confer, lector, *ōmasum*.

¶ Deducta a brevibus sic producenda notantur:

A brevibus
producta.

Rēgula, *nūcundus*, *stāturus*, *sēcūla*, *vōmer*,

Vūpero, *rēmus*, tum *cāsus*, *iūnior*, *hūmor*,

110 *Tēgulaque*, *hūmanus*, *lēgis*, *lāternaque*, *rāpum*,

Cāseus, et *tōtus*, *vōcis*, *iūmenta*que, *rēgis*,

Vīginti, *binus*, *dēnus*, *trīnus*, quoque *nōnus*,

Iūgera, *vēna*, quibus *sēdes*, et *mācero*, *pētus*,

Sērius et *nēquam*, *fēralis*, *sūmina*, *vīres*,

115 *Vōciferor*, *fōmes*, *cēritus*, *sēcīus* adde.

¶ Non ego cuncta meo, lector, quærenda labore

Esse puto, restabit enim ventura quod ætas

Quærat, et ut studio quisquam se exerceat illo.

¶ A quo deflexum recto, redducitur istuc,

De declina-
tionibus.

120 Sic *lēgo* fit *lēgerem*, *lēgi* *lēgis*se parabit:

Præteritum sua namque tenet, sua tempora præsens.

¶ Ipsa suum simplex coeuntia iure sequuntur;

Composita.

⁸⁹ *pōssum*, *gigno*, *pōno*. ⁹⁰ Præteriti 1. brev.] „ni positu longæ fiant” v. 94.
⁹¹ *pōte* 1. simile 2. ⁹² *māius* 4. (!) ⁹³ *sapor* 2. *farma* 2. *offella* 11. ¹⁰⁰ *fā-
gax* 4. ¹⁰¹ *locum* 2. *curulus*, 2. *cūsulis* 4. ¹⁰² *vāda*, *aquæ*, 1. 11. 17. 19. *vāda* atq; 2.
vāda, *āq; 4.* *nōto*, *cū q̄ter*, 1. ¹⁰³ Cumque 19. ¹⁰⁴ ab *ex signo*] *āgillum*. ¹⁰⁶ *cō-
fer* 2. *confers* 1. ¹⁰⁸ *secula* 2. 11. 17. 19. ¹¹⁰ *raptum* 2. ¹¹² *nōuus* 17. ¹¹³ *pe-
tus*, 1. 2. 11. 17. 19. *pētus* 4. ¹¹⁴ *secalis* 17. *viros* 2. (!) ¹¹⁵ *cēritus* (*cerritus*) a
Cēres. ¹¹⁶ *querendo* 1. ¹¹⁷ *etas* 1. ¹¹⁸ *Querat* 1. ¹¹⁹ *reducitur* 2. 11. 17. 19.
isthuc 11. 17. ¹²¹ *e pro æ bis* 1. *nanq; 1.* ¹²² *coeuntia* 1. *sequuntur* 2.

Quod si forte tibi primaria syllaba verbi
Simplicis ignota est, te compositura docebit;

125 *Pōnere præpōno* notat et *conducere dūco*.

¶ Sæpe per accentum quanta est te syllaba fallit:
Corpōribus dicens *pō* negaret, ut est, breve quisquam,
Sed tu protuleris modo *corpōris*, illico nosces:
Nam numerus verbo nimium si excreverit ulli,

De accentibus cautio.

130 In brevius redige, aut alia hoc ope nitere, lector.

¶ Fit brevi compositum persæpe ex simplice longo:
Agnītus hoc monstrat, cum *pronūba* et *innūba*, lector,
Deīerat a *nūro*, sic *infīo*, *suffīo* cedunt.

De compositis.

¶ Sæpe aliquam doctis placuit geminare poetis,

Geminatio syllabæ.

135 *Reliquiæ* velut et *redduco religioque*.

¶ *ſ* brevis in medio est, velut *armīger*; excipis inde
Qualīcunque et *ubīque* tamen, nec perstat *ibidem*,
Quantūcunque, etiam *plērī*, *tibicen*, *utrique*.

ſ in medio compositi.

¶ Hic, ubi se rectus reliquis in casibus auget,

De declinationibus.

140 *Œ* longum *æque* scies, simul *ø*: sic profer *ædum*,
Musarum, *quorum*, *dominorum*, sicque *diærum*.

¶ brevis ique manet; *verūbus* *gravibusque* notabunt.

¶ *Alis* ut in neutro producitur, adlice *nāris*,
Omnibus *ār* neutris, cum mascula corripiantur;

De excrecentiis casuum.

145 Sed *iubār* et *nectār* vel *epār*, *sālīs* excipe ab illis.

Præter *anās* producis ab *as*, ubi casus abundat;

¶ *as*.

Sic *pietās* *pietātis* habet, sed *ādis* breve perstat.

An longum, sed et *ar*, profertur casibus istis;

¶ *an ar*.

Dropācis hinc, *fācis* atque *abācis*, *corāx* tamen aufer.

150 *El*, *en*, *es* tendis: *pariēs*, *ariēs*, *segēs* et *pēs*,

¶ *el en es*.

Et *tegēs* et *terēs* atque *abiēs* et *præpēs* *hebēsque*,

Interprēsque, *Cerēs*, quibus omnibus est brevis usus;

124 compositura] *archaismus*, = compositio, compositum vocabulum. 125 *præpono* 1. 127 *po*] *pro* 2. 17. cuiusquā, 17. 128 *ilico* 4. 131 *e pro* ac 1. 133 credunt. 19. 134 *ſæpe* 1. 135 *e pro* ac 1. et in m. syllabe 1. immo litteræ. 138 *plērīqz* 2. *plērīqz* 4. *plērīque* 11. 17. 19. *tubicen* 4. 140 *sic*] *sc* 4. 143 *ālis*] ut *animālis*, *animāle* ab *animāl*. „Nomina neutra in *al* producunt in *alis* in genitivo, ut *animal*, *animalis*; masculina vero corripiuntur, ut *sal*, *salis*, *Hannibal*, *Hannibalis*. Nomina in *ar* neutra producunt *aris* in genitivo, ut *laquear*, *laquearis*. excipe *nectar*, *nectaris*, *iubar*, *iubaris*, *hepar*, *heparis* [sic], *far*, *faris*; *far*, *farris* positu extenditur.” Robertus Valensis. addite 2. excrecentijs 1. 144 corripiuntur 19. 145 *epor* 4. 146 *præter* 1. *anās*, *anātis*. producit 4. habundat 2. 147 breve perstat] ut *vās*, *vādis*. 148 *fāx*, *fācis*. *corāx*, *corācis*. 150 tendis] producis ut *el*, *ētis*; *en*, *ēnis*; *es*, *ētis* s. *ēdis*. Sed *paries* et q. s. genitivum *ētis* s. *ēdis* s. *ēris* habent. 152 Interpretēsque *positione*.

- In quoque producant, *delphinis* ut et *Salaminis*. | (3u)
 Et breve componies; *vēr* lege excedit ab illa, | Cr.
 155 Et quibus ad Latios *eris* transfertur ab *ηρος*,
 Ut *panthēr*, *cratēr*; secus est ubi dixeris *aēr*.
Is breviter crescit, longo monosyllaba fine, | 3s.
 A *lapīs* ut *lapīdis*, sic *lis* fit mobile *litis*.
 Ni *grēgis* exciperes, et longum, ut *rēgis*, haberes. | Cr.
 160 Ni etiam, ut *silīcis*, mutetur littera voci,
 Adiectiva per *ir* nec non muliebria tende,
 Præter *onīx* *histrīx*, *pīx*, *nīx*, *natrixque salīxque*
Coxendīxque, *filīx*; *larīcis*, *Stīgis*, et *strīgis* adde.
 Mascula præterea producta sequentia: *mastīx*,
 165 *Phenīcis*, *bombīx*, *Ceīx*, *spadīx*, *sandīxque*.
Dæmonis o breviat, præter pæne hoc legis *ōnis*. | Onis.
 Femina, mas, commune, simul non propria produc
 Or quibus accrescit, deme *indecōr* et *memōr*, *arbōr*, | Cr.
Rhetōris; o brevis est neutris propriisque notatis.
 170 Si quod ab *u* recti crevit, breviabit o semper: | us oris.
 Sic *pecus* hoc *pecōris*, sic est *ebur* et breve *corpus*.
 Obs *scrōdis*, ops *inōpis*, paucissima corripientur. | Obs Cps.
Cappadōcis præter, *bōvis* et crescentia *præcōx*, | (Cs) Cr.
 Longum erit *os*, simul *or*, sic *mōris*, sic lege *vōcis*.
 175 *Utis* ab *us* crescens, nec non producit *ūdis*. | us utis.
 Dictio in *ur* patrio longa est, monosyllaba præter;
Lūx tamen hinc demis. sed in *ur* correpta manebunt, | (Ux)
 Ut *Ligur*, ut *turtur*: sine *fur* tamen esse seorsum. | ur.
 ¶ Est etiam, ut videas, quo crescant verba tenore; | De excrescen-
 180 Dum *lēgēris* profers et dum tu deinde *lēgēris*, | tis verborum.
 Dum *sequērer*, *sequerēris* ais, multum inter in illo est.
 ¶ *Is* brevis in terna est, quarta hanc inflectio profert, | 3.
 Sic *legīmus* dicunt vulgo, sic deinde *perīmus*.
 ¶ At ni præteritum semper productilis est vox: | ut præ-
 teritum.

154 *vēr*, *vēris*. 155 *ηρος*] *iris* 1.2.11.17.19. *Reuchlinice* η per i expressa, sed altera i mendum est. 156 *panthēris*, *cratēris*. *aēr*, *aēris*. *panter* 2.4. 157 crescit longo 2. monosyllaba 1. monosyllabe 4. 160 *silēx*, *silīcis* littera 11. 162 *onyx*. *mastyx editi*. *salicis* 2. *natrix* 4. 163 *larīx*, *Stīgīx*, *strīgīx*. 164 præterea 1. sequencia 1. 165 *bombīx*, *Ceīx*. *combix* 19. *spadix* quoq; *sandix* 2. 166 pene omnes. 167 *Fœmina* 2.4.11.17. 169 *Rhetoris* 2. 170 Sic quod ab *us* recti 2. 171 *ebōris*, *corpōris*. 173 *pīx* 1. *præcōx*, *præcōcis*. 175 *Utis*] *Viis* 4. *virtutis*, *palūdis* (sed *pecūdis*). 176 Duro ni patrio 2.(!) monosyllaba 1. 177 *lūx*, *lūcis*, 178 *Līgūris*, *turtūris*, sed *fūris*. (*Ligūr*, *turtūr*, *fūr*.) deorsum 4. 179 excrescencijs 1. 180 profers 17. deinde *lēgeris* 4. 182 terna] *tertia coniugatione*. inflexio 11.17. 184 *Ad* 1.2. in 1. decidit *Is* ante seq. 'ui præteritū', ut ibi factum sit *Iui* præteritū.

- 185 *Audivi* exemplo est, *quæsi* et, lector, *amavi*.
 ¶ Longa *velim* siquæ i faciunt, sic verte *velimus*. [3m]
 Passim alibi brevis est clementis ista secundis.
 ¶ semper longum est, brevis u crescentibus astat. [O u]
Possūmus ut dicas, *legitōte* et talia cuncta.
- 190 ¶ Ultima dicendum est quanta extet syllaba voci [De ultimis
 syllabis.
 Cuilibet: in primis mediisque vagabere passim:
 Multa legens (nam quis diffusam comperiet rem
 Inque novas leges coget?) probus autor in illo
 Sudari frustra putat: haud ego murmure longo
- 195 Sustineo quemquam; placet omnia dicere paucis
 Quæ rata sint verbis et te brevitate iuvare;
 Qui velit hæc scribat longoque accepta labore
 Colligat, et multis dociles sermonibus aures
 Turbet, ubi tamen hanc nunquam satis explicet artem.
- 200 ¶ Ordinibus cunctis genitivus longus habetur. [De declinationibus
 breviter.
 ¶ brevis est ternæ; prolixum pone dativum,
 Pone ablativum; sed, et tertius excipit ordo.
 Plurali rectus cumque accusante vocator
 Longus erit, quamquam est neutris brevis omnibus usus.
- 205 Casibus is longum est, sed *bus* breve pone *duobūs*.
 ¶ Quod semel exposui generali, candide, dicto,
 Iam satis est, lector, neque enim per longa morabor.
 ¶ A fini longum est, sed casus corripit illud [a.
 Præter ablativum Graioque ex nomine quantum:
- 210 *Ultrā*, *itā* vel *quā*, cum *frustrā*, *putā*, mixta leguntur;
 Longa tamen crebro *gintū* communiter exit
 Qui finit numerus; breve *quadringentū* manebit,
 Et si quod simile est: toties hæc regula fallit.
 ¶ brevis est, Græcis muliebria longa feruntur. [g.
- 215 Sic quæ a finito veniunt adverbia casu
 Deducta, ut *pulchrē* longoque et verba secundæ,
 Cum *quarē* produc *fermē*que *ferē*que *famē*que
 Et monosyllaba; sed *nē* brevis, dum connotat 'an', fit;

185 quæsiui 1. 186 sing 4. i] & 2. ¶ et [3m] addidi. 187 im. brevis fit
 accedentibus aliis syllabis, ut *amaverimus*. 188 crescentius 2. 190 decendum 1.
 extat 2. 191 vngabere 2. 193 auctor 2. 19. author 4. 195 omnia 2. 201 panīs,
 panī. 202 mensē, dominō, fructū. sed panē. exipit 2. 203 vocatur 4. 205 is
 dativi et ablativi, sed dñs is] in 17. 206 Præter 1. ex] ens 17. quantum]
 vocativum. 210 frustrā, putā 4. 213 hæc 1. 214 grecis 1. η 215 quæ 1. finita 2.
 216 pulcre 11. secunde 1. 2. 217 fremēq 4. 218 monosyllaba 1. et quartum sic v.
 226. ut semper. fit 1. sit 2.

- Nunc sunt longa *valē, cavē*, nunc correpta leguntur;
 220 Quintus at in Græco cum sexto longus habetur.
 Dic *benē*, dic *malē*, et huc generalia congere dicta:
 Partim ita longa vides adverbia, raptaque partim.
 ¶ *ſ* produc, *Parī* corripitur, similesque cadentes, | 3.
Phillidī non secus est; *tibī* cum *mihī*, *ubique sibi*que
 225 Et *niſī*, deinde *quasī* vel *ibi* communia sunt.
 ¶ *o* varia est cunctis, sed eunt monosyllaba longe. | o.
 Ponis in hanc etiam *cēu*, *verō* adverbia normam;
Mutuō, *crebrō*, *cūō*, *serō*, *sedulō* in ancipiti usu,
Illicō contrahitur, semper *modō* corripitur.
 230 ¶ *u* longum est, nihil hinc demis; sic collige *cornū*. | u.
 In *b b* et *m t* breves cunctos posuisse videmus, | b b m t.
 Sæpe tamen miror *t* produxisse poetas:
 Naso refert '*cum voce abiūt, ego*', Iunius inquit
 '*Magnus civis obiūt, et formidatus Othoni*':
 235 Sive licet doctis, sive hoc ita syncopa poscit.
 ¶ *g* quibus est, produc, *nēc* erit breve, *lāc* breve, *donēc*, | g.
Hic varium est casu, sed *fac* qui corripis, audes
 Nescio quid dubium, legitur tamen haud semel illud.
 ¶ *ſ* breviter pones, *nīl*, *sōl* si exceperis inde. | ſ.
 240 ¶ Omnia in *n* tendis; sume hoc ex ordine *forſīn* | n.
 Et *tamēn*, *exīn* et *īn*, *vidēn*, *ān* crescensque secundo
 In casu nomen: sic *pectēn* *pectīnis* auget,
 Cum *Sirēn* capis hinc *Hymēn*, productus in in stat
 Rectus; in in quartus brevis est, ita *tygrīn* habebis.
 245 ¶ *h* correpta venit; *cratēr*, *æthēr*que, *charactēr*, | h.
Cūr et *Ibēr*, *panthēr*que, *ſtatēr* producitur, et *fūr*,
Aēr, *Nār*, *vēr*, *par*que et ab hoc fit mobile si quod.
 Adde illis *lār* *fūr*que simul; *cōr*, ut ingeris, aptum est
 Versibus; an tamen huc, dubium est, *dolōr* et simile addas.
 250 ¶ Omnibus *as* longum est; secus est ubi *lampadēs* inquis, | as.
Pallās et *Arcās* et in Graiis quæ talia multis.
 ¶ *es* longum vates posuere; ubi patrius auget | es.
 Se breviter casus, *millēs* velut est, brevitur.

220 greco 1. 225 deinde — 226 monosyllaba 1.2. 229 contrahitur 2. 230 sic] sed 4. 231 In *b b* & in *t* 2. 232 *t*] *ti* 2. 233 Ovid. heroid. XV. 173. „Ut monuit, cum voce abiit, ego frigida surgo.” Iun.] Iuvenal. sat. VI. 559. 235 Sine 4. sine 2.4. 236 Nescio 2. 237 exceperis 1.2.11. 238 cretensq; 2. 242 nomen] nouem. 2. *pectēn*. 243 [*ſyren* 1.2. *ſyren* 4.11.17.19. in instat 4. 245 æthetq; 4. character 2. 246 Iber] iter 4.(!) 248 sarq; 4. *cōr* sive *cōr*. nageris 2. est om. 4. 249 et] *ē* 4. 252 ubi] *v bi*. 4. 253 Sed 2.

- Inquies *ēs* verbum, *penēs* et pluralia Græca;
 255 Ast *ariēs*, *pariēs*, *abiēs* lege longa, *Cerēs*que,
*Rēs*que, *fidēs* et *spēs* cum *pēs*, bipēs inde tamen sit.
 ¶ *Is* brevia trahimus sicubi genitivus abundat | 36.
 Cum longa, ut *Samnis Samnitis*; iunge secundam
 Personam verbi, cui declinatio quarta est,
 260 Cum *sīs* cumque *vetīs*, *vīs* et monosyllaba cuncta,
 Præter *īs*, et *quīs*, *mīs*, *bīs*, *tīs* quæ contrahis usu.
 ¶ Protrahit *os* finem, sed cui genitivus *ōs*, *ōssis* | 36.
 Additur, excipimus; sed Græcus in *os* brevis extat
 Patrius, et neutri rectus, muliebrequē nomen.
 265 Corripiemus in *us* quæ sunt, monosyllaba præter, | 36.
 Et quibus extensum est casus finale secundi:
 Sic lego *virtutis*, *telūris* sive *palūdis*:
 Certe ego, quod veniat *pālūs* in mea carmina nolim,
 Flaccus ut est usus vates: nam quæ unus et alter | Nihil rarum
 270 Autor habet, quis in hunc, nisi crassa forte Minerva | imitandum.
 Ingeniique inopis, sine testibus, incidat usum?
 ¶ Hæc, ut in admissam concedat syllaba vocem,
 Tradidimus breviter; quod si tibi noster in istis
 Angustus nimis est labor atque hac deficiis arte,
 275 Ulteriora potes studioso acquirere nisu.
 ¶ Syllaba facta pedes facit, et pede carmina constant: | De pe-
 Longa sequuta brevem Spartanum gignit Iambum, | dibus.
 Huic contra ex longa ponere brevisque, Trochæe; | Dissyl-
 Pirrhe celer, brevibus; longis, Spondeæ, duabus. | labi.
- 280 Ite, pedes, longam correptis, Dactyle, binis | Trisyl-
 Antefer, at contra volat Antidactylus illi; | labi.
 Tot volucer brevibus Tribrachys, longisque Molossus;
 Nacta utrimque duas brevis est ubi syllaba longas,
 Creticus efficitur; Scolius contrarius illi;
 285 Ante brevis longas Bacchius, contrait autem,
 Ut *vērsūrā* docet, Palimbacchius eidem.

254 Inquies, *es* verbum *edd.* An Inquimus? 255 ut *audīs*, *nescīs*. decl.] *i. e.*
coniugatio. 260 *cunq;* 1. *vis]* *axis* 4. *monosyllaba* (ut *ubique*) 1. 263 *exipim* 2.
grecus 1. 265 *monosyllaba* 1. 2. *us om.* 4. 267 *telūris* 1. 268 *pālūs* hic foret obelus,
notæ signum. *camina* 2. 269 *Horat.* *art. poet.* 65. „*regis opus sterilisve diu*
pālūs aptaque remis. *que* 1. 270 *Author* 2. *Auctor* 19. 272 *§ec* 1. 274 *nimis]*
minus 4. *hac arte]* *versificatoria*, *meo libello.* 277 *secuta* 2. 4. 278 *trochee* 1.
Trochei 2. *Trochee* 11. 17. 19. 279 *Pyrrhe* 2. 4. *spondeæ* 4. 280 *dactile* 1. 19.
 281 *antypactilus* 1. *Antydactulus* 2. 282 *tribrachys* 1. 2. 4. 11. 17. 19. 284 *Scholius* 17.
 285 *bacchius* 19. 286 *versura]* *duplici sensu posuit:* *nominis syllabæ faciunt palim-*

- ☞ Sunt quibus accedit (potes hoc inquirere, lector) | Tetrasyl-
Syllaba quarta pedes, immensum est omnia dici. | labi.
- ☞ Miscueris tenuem si quando ad carmen Homeri | De elegia-
290 Pentametrum, numeris dabit iis Elegeia nomen. | co carmine.
- ☞ Exiguos elegos pedibus constare duobus
Maxima pars vatum sentit: da dactylon illis | De scansione
Spondeumque gravem; nihil hoc in carmine iuris | heroi.
- Alter habet, cunctis est ultima versibus anceps;
295 Ponis in herois semper promiscue utrumque,
Ius tamen in quinta est, (nam sex regionibus illud
Dividimus carmen) soli tibi, dactyle, perstat,
Spondeus sextum sibi pes vice quaerit eadem.
- ☞ Sæpe tamen quintam in versu pes occupat idem: | Spondel-
300 'Chara deum soboles, magnum Iovis incrementum'. | cum.
- Alter in alterius quoniam resolubilis extat
Tempora. Sunt etiam, quibus ultima syllaba abundat, | Hyper-
Principio alterius connectit Hypermeter illam: | meter.
- 'Omne udeo genus in terris hominumque ferarumque
305 Et genus æquoreum'. sed quod legis 'ariste crebro', | Pedum resolu-
Hoc proceleumaticum pedibus docet addier istis. | tio pulchre.
- ☞ Disce quod angustis hære in legibus amplis
Non deceat vates: magna est in carmine virtus | F. Quinti-
Sæpe novi quicquam venia committere honesta, | lianus.
- 310 Quod varium mentes lectorum ducat et aures: | Varietas in
'Fluvjorum rex Eridanus' Maro dicere posset. | carmine.
- ☞ Pentametrum in partes doceo disponere binas: | De scansione
Prima duos miscere pedes solet, huncque vel illum | pentametri.
- Continet, ut libitum est, dehinc ultima syllaba restat,
315 Dactylus inde duplex parti solet esse secundæ

bacchium s. antibacchium, — ∪ ∪, et hic inversi ordinis est atque bacchius. palym-
bachius 1. 2. 19. palimbachius 4. Palymbacchius 11. 17.

²⁸⁸ pedes omis. 2. immens.] i. e. longum. Ceterum sedecim figuræ rem confi-
ciunt omnem: diiambi, ditrochæi, dipyrrhichii (s. proceleusmatici), dispondei,
choriambi, antispasti, ionicorum duorum, epitritorum quattuor, pæonum quat-
tuor. ²⁸⁹ ad carmen Homeri] hexametrum. ²⁹⁰ Pentametrum 1. 2. 11. et sic v. 312.
his 11. ²⁹¹ elegia 4. 11. 17. 19. ²⁹² dactilon 2. dactylum 4. ²⁹³ Spondæusq. 4.
²⁹⁴ regionib.] pedibus. ²⁹⁷ dactile 19. ²⁹⁸ Spondæus 4. ³⁰⁰ Verg. ecl. IV. 49.
³⁰¹ id est — in ∪ ∪. ³⁰² Hypermeter 1. ³⁰⁴ Verg. georg. III. 242. sq. Omnem 2.
³⁰⁵ æquoreum 1. ariste crebro] Verg. Aen. II. 492. ³⁰⁶ proceleumaticum 4. proce-
leusmaticum 19. ³⁰⁷ heret. 1. ³⁰⁸ Quintilian.] I. 6, 30. Fabium littera F designare
operarum licentia fuerit. ceterum potest etiam Quintil. Inst. or. I. 6, 30. sq. conferri
³¹⁰ „Fluvjorum rex Eridanus camposque per omnes.” Verg. georg. I. 483. ³¹² En-
thametrū 1. (¶ miniatori adpingenda relicta.) ³¹⁵ Dactylus 1. secunde: 1.

Syllabaque ad finem, quæ sic collata priori
lure pedis quinti numerum hoc in carmine complet.

¶ Tu quoque qui versus in partes digeris ipsos,
Disce modum, neu te mandatis subtrahe nostris.

Observanda in
scansione.

320 ¶ Contigerit vocis siquando in fine prioris
Vocalem poni sicque inceptare sequentem,
Prima cadit, flet Synalæphe: sic cadit ante,
Fiat ut Eclipsis, m littera: monstrat utrumque
'*Littora multum ille et terris iactatus et alto.*'

Syna-
lephe.
Eclipsis.

325 ¶ Hanc tamen adversus potuit Maro dicere legem
'*Insulæ Ionio*', sic deinde '*sub Ilio alto.*'
Sæpe etiam, ut longæ maneant, mirabimur illas:
'*Hæc Helenum cecinisse penatigero Aenææ*'
Naso tulit vates; sic '*Ionio immenso*';

Exempla
contraria.

330 In satyra scriptum est '*tum propter plurima tum his*'.

¶ Perstat item siqua est vocalis dictio facta:
'*Ô ūtinam tunc cum Lacedæmona classe petebat.*'

Exceptio.

¶ Antiquum est etiam '*decidere falcibus ramos.*'

Et absor-
bendum.

¶ Sæpe brevis totas præscindit Syncopa partes,

Syncopa.

335 Ut '*quotiens raro duxti suspiria motu.*'

¶ Demit et Apocope finem (sic pone *negoci*),
Quem Paragoge auget: sic quisquam *fungier* inquit.

Apocope.

Paragoge.

¶ Ius habet in binas differre Diæresis unam,

Diæresis.

Ut solet in cumulum iunxisse Synæresis ambas:

Synæresis.

340 Sic nos *aulai*, sic *persoluenda* notamus,

'*Ferreique Eumenidum thalami*,' '*furtumque Promethei*,'

Plurima præterea, *aii*, *cui*, *dēinceps* velut, addis

Semianimis, *dehinc*, *dēinde* vel *huic*, *ii*, *proinde* leguntur.

³¹⁶ que 1. ³²¹ inceptare 2. 4. 11. 17. 19. ³²² synalæphe 1. 11. 17. 19. (— — | —)
συναλοιφή, synalæphe. Synlephe 2. cadet 2. ³²³ m littera] in littora 2. 4.
m littera 11. 17. ³²⁴ Verg. Aen. I. 3. mult. ill. & 4. ³²⁵ Insule 19. Verg. Aen.
III. 211. („Insulæ Ionio in magno, quas dira Celæno.”) *Ibid.* v. 261. („Victor
apud rapidum Simoenta sub Ilio alto.”) ³²⁷ longe 4. mirabimur 17. ³²⁸ Ovid.
met. XV. 450. ³²⁹ sic in Ionio 2. Ionio im.] Ovid. met. IV. 535. ³³⁰ satyra]
Iuvenal. sat. IX. 118. „Vivendum recte est cum propter plurima tum his Præci-
pue caussis, ut linguas mancipiorum Contemnas.” hic 2. ³³¹ vocali s 1. ³³² Ovid.
her. I. 5. *lacedæmona* 1. *Lacedæmona* 4. *petebas*. 2. ³³³ *Lucret.* de R. N. V.
936. „arboribus veteres decidere falcibū ramos.” falcibu, ramos 4. ³³⁴ e pro æ
bis 1. ³³⁵ *Propert.* I. 3, 27. quoties 2. duxi 2. (!) ³³⁷ quis q̄q̄ 2. quisquam]
Fortuito casu nusquam legi videtur. ³³⁸ e pro æ bis 1. Diæresis 2. ³³⁹ e pro æ
bis 1. synæresis 2. 4. 19. ³⁴⁰ *aulai*] ut *Verg.* Aen. III. 354. et al. *persoluenda*]
„mutua nec certa persoluenda die” *Consol.* ad Liv. Aug. 370. ³⁴¹ ferr. Eum. th.]
Verg. Aen. VI. 280. *thalmi* 2. *furt.* Pr.] *Verg.* ecl. VI. 42. ³⁴³ huic] hinc 2.

- ¶ Dicendum et qui sint ornando in carmine flores,
 345 Hic operæ est precium, vigiles huc vertite mentes,
 Osthenii iuvenes, nec vos labor abstrahat ullus:
 ¶ Continuo studio curisque calentibus, acri
 Optima quæque animo legere aut audire gravesque
 Edidicisse libros crebraque indagine doctos
 350 Eligere autores scribentem carmen oportet.
 Quicquid habent alii passim, Maro novit, et arteis
 Calluit omnigenas doctrinaque acre iuvabat
 Ingenium: hinc illi tanta est in carmine virtus,
 Tantus honor, hinc est quod vates altior omnes
 355 Hic superat Latios nomenque ad sidera tollit,
 ¶ Nec, quoniam munus vobis natura benignum
 Contulit ingenii, nimium confidite vobis:
 Excolite has vires animumque intendite rebus,
 Quis molem hanc moveat, quis euntibus imperet astris,
 360 Quid fatum, quid sit casus, quo turbine præceps
 Mundus eat, quæ sit rebus natura creatis,
 Discite per causas, hominumque inquirete mores.
 ¶ Nam conforme suis multum scripsisse probatur
 Temporibus carmen vivosque effingere gestus.
 365 ¶ Dum legitis, multum potius quam multa legetis.
 ¶ Nec vos dicendi lateant genera, utque peritus
 Orator causas tractat, sic scribere vates,
 Sic solet eloquio montes mulcere, sed illi
 Liberior vocum est usus, vos cogite voces
 370 Inter se similes: nam res etiam ista iuvabit;
 Profuit et genus in speciem aut contra variari
 Et saltem affini confundere nomina sensu.
 Raro aliquod ponas nomen, nisi forsitan illi
 Adiectum tribuas proprium; sit lucidus omni
 375 Duricie procul hinc sermo, sint omnia plana,
 Sint facili producta stilo venaque fluenti;
- De carmi-
nis culta.
 Multum la-
borandum.
 Virtus po-
etica.
 Non ingenio
confidendum.
 Philosophiam
studendum.
 Carmen tempori
conforme.
 Quomodo le-
gendum.
 Observan-
dum
Orator et
poeta.
 Vocabulo-
rum usus.
 De epi-
thetis.
 Virtus car-
minis.

345 ast 17. precium est, vigiles huc 2. 346 ne 2. 347 Quintilian. Inst. or.
 procem. I. i. f. „bona etiam ingenia ... sine doctore perito, studio pertinaci, scri-
 bendi, legendi, docendi, multa et continua exercitatione per se nihil prosunt”.
 348 legerent, audire 2. 350 authores 2. 4. auctores 19. 351 artes 2. 4. 11. 17.
 354 Tantos 2. 355 ad sid. toll.] Verg. Aen. II. 222. sydera 2. 4. 19. 358 Eucolite 4.
 359 astris 4. 360 præceps 1. 361 que 1. 362 caussas 19. 363 probatus 11. 17.
 364 gestes. 11. 365 potius 2. 367 Orator : poeta bis ad marg. 1. caussas 19.
 vates] voces 2. 371 et] aut 2. [speciem 1. Præstaret variare. Haupt. 374 attri-
 buas 2. 375 Duritiæ 2. 4. 376 stylo 4. 11. 17. 19.

Non tamen, ut sensu careant frustraue legantur,
Sed moveant animos aliquemque ferantur ad usum.

¶ Est etiam ut studeas pictas miscere fabellas

| Exornandum
carmen.

380 Historiasque simul, si quid locus exigit illud.

¶ Sæpe, ubi quid repetis in carmine, pulchrius exit:

| Pulchre re-
petitiones in
versibus.

'Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

'Ter pater extructos disiecit fulmine montes.'

'Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido,

385 'Attice, crede mihi, militat omnis amans.'

'Multa super Priamo rogicans, super Hectore multa.'

'Illum et labentem Teucris et risere natantem.'

'Me me, adsum qui feci, in me convertite ferrum.'

'Pauper amet caute, timeat maledicere pauper.'

390 Quodque Maro dixit 'sequitur pulcherrimus Astur,

'Astur equo fidens', et in adiectiva resurgens:

'Marsa manus, Peligna cohors, festina, virum vis.'

Et si quid simile iis, velut est 'Athamasque Thoasque.'

¶ Usque adeo sensis similem decet esse loquelam,

| Affectum ver-
ba sequantur.

395 Ut si quid durum est, duro procedat hiatus,

Concitet et gestum sermo: quid pulchrius illo

'Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum'?

Pulchrum est 'rura petunt, hic Thuscum atque ille Sabinum.'

¶ Transit et in carmen celebri Translatio cultu:

| Metaphora.

400 Belle equidem dictum 'classique immittit habenas,'

'Navigio sulcat mare,' 'ferrum armatque veneno.'

Stat pro contento retinens, ut 'vina coronant';

| Continens pro
contento.

Per Venerem luxus, per Bacchum intellige vinum,

Per Cererem fruges, inventoremque suarum

377 moneant 17. ferentē 4. 379 Fabellas etiam pictas miscere iuvabit,
19. 380 Historiaq; 11. 17. quis 4. locus] temen 2. 381 repetes 19. 382 Verg.
georg. I. 281. et 283. Ossan 2. 19. 384 Ovid. amor. I. ix, 1. 2. Sic frequentissime
luditur in Anthol. Lat. 386 Verg. Aen. I. 750. 387 ibid. V. 181. natantem] Latini
2. 388 Verg. Aen. IX. 425. fœci 2. 389 Ovid. art. am. II. 167. 390 Verg. Aen.
X. 180. sq. 392 pelina 4. Ennius Annal. ap. Donat. III. 5. et Charis. inst. gramm.
IV. 251. (ubi alia quoque ab Hutteno repetita exempla leguntur.) Pro festina, v. v.
librorum Vestina v. v. legendum esse post Dousam dubitari non potest. 393 iis] his 2.
Verg. Aen. II. 282. (sq. item ap. Charis. l. c.) „Acamasque [olim leg. Athamasque]
Thoasque | Pelidesque Neoptolemus primusque Machaon Et Menelaus et ... Epeos”.
394 sensus 2. 396 Continet, & 2. 397 Verg. Aen. III. 658. adēptū est 2. 398 cura
4. rura pet.]? Tuscum 2. 400 Verg. Aen. VI. 1. 401 „Longa sulcat maria
alta carina”. Verg. Aen. X. 197. ferrumque armare ven.] ibid. IX. 770. 402 Verg.
Aen. I. 724. apud Donat. III. 6. coronant. 19. 403 luxus] lupus 4. Bacchum 19.
404 Ad Terentianum 'Sine Cerere et Libero friget Venus' Donatus III. 6. Charis.
IV. 5.

- 405 Finge ipsas rerum: non ista licentia tantum,
 Quin etiam decor est. Ornata Periphrasis omni
 Laude nitet, tibi mille locis exempla petantur,
 Non etiam incultum est '*rapiunt incensa feruntque*
 '*Pergama, vos celsis*': ita sermo patheticus ornat. | Periphrasis.
- 410 Transponunt etiam quas iungere lege deceret;
 '*Italiam contra*' dixit Maro, dixit et idem
 '*Transtra per et remos*', '*septem subiecta trioni*.'
 Synthesis iis proprior: '*iuvenes, fortissima frustra*
 '*Pectora*', et in medio conclusa Parenthesis ornat, | Synthesis.
 | Parenthesis.
- 415 Allegoria simul: '*pueri, sat prata biberunt*'.
 Dissimulansque in se quicquā Ironia relatum.
 Quisquis ab iis cultum quæris versusque colorem,
 Non excede modum, nimia est vitiosa venustas, | Allegoria.
 | Ironia.
 Quodque satis pulchrum est, crebro vilescit ab usu. | Affectatio
 fugiende.
- 420 Cetera quæ poterant istis superaddier, olim
 Vestrum aliquis per se quæret: mea commoda saltem
 Sit brevisitas quicquam vobis, ne spernar ubique.

APVD PHACCHVM HOSPITEM WITTENPVRGENSEM
 IDIBVS FEBRVARI [A. MDXI] ABSOLVTVM
 SINCERITER CITRA INVIDIAM.

⁴⁰⁵ Verg. Aen. II. 374. sq. ⁴⁰⁶ „vos celsis nunc primum a navibus itis?“
 celsos 4. ⁴¹⁰ decert 4. ⁴¹¹ Verg. Aen. I. 13. ⁴¹² Ibid. V. 663. Verg. georg. III.
 381. ⁴¹³ Synthesis (in versu) 1.2. Verg. Aen. II. 348. sq. his 4.11.17.19. Iu-
 uantes 19. ⁴¹⁵ Verg. ecl. III. 111. ⁴¹⁷ his 11.17.19. queris 1.2. ⁴¹⁸ ex cede 2.
 vitiosa 2. ⁴²⁰ Cætera 2.4. ⁴²¹ querret 1.2. ⁴²² Sic 4. ⁴²³ 424. omis 2.4. In 11.17.
 est: 'Sinceriter citra pompam, | zelo uirtutis. | FINIS.

Quæ Indice bibliogr. Hutt. num. XV. enumerata sunt Nemini, quem 'reviviscentem' sive 'secundum' appellare solent, exempla 1...23.25, ea non omnia mihi ad manus sunt; itaque ad meam adnotationem Nemini non nisi 1, 2, 3, 6, 7, 10, 14, 16, 17, 20, 21, 23 et 25 adhibui (omissis 4, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 18, 19, 22: nam 24. carmen non continet).

Picturam Nemini ad exemplum XV. 1. repetendam curavi: nam aperte pro commentario quodam carminis esse voluit ipse huius auctor, cum tam Ulyssis Homericus (VL. in pictura = Ulysses) Cyclopique casus, quam quæ Nemini culpæ dantur versibus 89. sqq. quassationes, eversiones, furta depicta sint. Quo modo diversorum exemplorum picturæ inter se differant, in universum descripsi Indicis locis supra indicatis. Quod in prioris Nemini exemplis 3 et 4 ori Nemini claustrum obiectum est, quod neque in VII. 1. neque in XV. omnibus habet, id non ex figura Viri boni repetitum, sed ad v. 86. prioris Nemini referendum est.

Hutteni ad Crotum epistolam quæ in Neminem præfatio est, dedimus vol. I. num. LXXXIII. pagg. 175...184. et

IOANNIS M. HERBIPOLITAE

IN PERSONA NEMINIS HEXASTICHON

ex iis quæ Indice bibliogr. Hutt. num. VII. 1.3.4. indicata sunt exemplis dedimus vol. I. p. 27.

Priori Nemini editioni præmittitur in omnibus exemplis:

IOCVS DE NEMINE EX ODISSEA HOMERI.

Barbarus ille Cyclops, socios depastus Ulixis,
Cum trucia humanis carnibus ora daret,
Quærit et ex illo 'quod vulgo nomen haberet':
Cui vafer experto pectore "Nemo vocor".
'Nemo, igitur', Poliphemus ait, 'super ultimus omnes
'Præda mihi madido dente petenda venis'.
Ithacus huic, nimio cum iam langueret Iacho,
Ad Syracusanas lumen ademit aquas:

¹⁶ Hunc Ioannem M. esse Mylium s. Mullerum magistrum, alias Lantsperger dictum, satis probabilis Mutheri (Zoh. Apell. Rgsgg. 1861. 8°. p. 80.) coniectura est.

²¹ Hic Nemini Hutteniani prologus in exemplis Ind. bibl. Hutt. VII. 1...4. et ap. Münch. II. p. 305. (6.) extat. ²² Odyssea 2.3. Odysseæ IX. ²³ Cyclops 2. 3.4. Ulyssis 3.4.6. Odys. IX. 288. sqq. ²⁵ Querit 1.3.4. Quærit 2. Odys. 364. sqq. ²⁷ Poliphemus 2.6. ²⁸ Præda 1...4. madido] quo socios tuos madducavi. ²⁹ Iacho 1.3.4. Iacho 2. Odys. 345. sqq. ³⁰ In ora maris Syracusani. Odys. 375. sqq.

Clamantem et vacuas certamen ulciscier umbras
 Horrenda socii sedicione petunt,
 Dumque omnes quærunť, 'oculum Nemo' inquit 'ademit';
 12 'Nemo', ait ille, 'mihi, Nemo petendus abit'.
 5 Ast socii frustra, quia Nemo læserat illum,
 Asciti insanum deseruere ducem.

Ad alteram Neminis editionem, quam alii quoque vol. I. p. 252. num. CXI. prolati laudant, pertinet hoc Conradi Mutiani Rufi epigramma:

C. M. R. AD CROTVM RVBIANVM
 Epigramma de Nemine Hutteniano.

10 Omen adest placidum: pateant, Rubiane, penates.
 Claude: venit Nemo. Nemo, rēclude, venit.
 Quis novus ignotis hōspes successit ab oris?
 Οὗτις πολύτροπος dicor, Homere, tibi.
 15 Sum vafer et Proteus: struo, destruo, texta relexo,
 Orbica quadratis, candida mulo nigris.
 Accedit precio, velut auro lucida gemma,
 Artificis clari nobile quod sit opus.

¹ Odyss. 399. sqq. ² seditione 2...4. ³ querunt 1...4. oculū. Nemo 2. oculū: Nemo 4. abuenit 2. ⁵ At 6. leserat 1. 2. Odyss. 400. sqq. ⁶ Acciti 6. insanum] iustum 1. 2. ⁹ Omissum est hoc epigramma 14. 16. 18. (19?) 20. 21. (24.) ¹⁴ Οὗτις 1. Οὗτις 2. 6. 17. Οὗτις 10. 23. πολύτροπος 3. πολύτρ.] Odyss. I. l. X. 330. ¹⁵ uauer 2. Protheus 1. 3. 4. 5. 10. 13. 23. 25. ¹⁷ pretio 25. ¹⁸ chari 1...3. 10. 17. 23. cari 25. clari 4...7. 13. opus] Pictura Neminis.

NEMO LOQVITVR.

Quisquis ades, si forte novos mirabere lusus,
 Ne rigida faciles accipe fronte iocos;
 Sed qua læta probis ageres convivia mensis,
 4 Quoque decet vultu res variare graves.
 Inter se mutata placent: non omnibus idem
 Est locus, haud poscunt omnia tempus idem,
 Et quandoque leves veniunt ad seria risus,
 8 Quo iucunda graveis temperet hora dies.
 Este alii tristes semper semperque severi:
 Qui sapis, alternas omnibus adde vices:
 Scilicet hic modus est. Tu, qui mea nosse laboras
 12 Fata, Cleantheum pone supercilium.
 Qui loquitur, Nemo est; loquitur Nihil: at tibi siquid
 Insonuit, dicas Nemini esse Nihil.

VLRICI HVTTENI N E M O.

Quisquis ades, *speculare* novos in imagine vultus,
 Ne rigida *pictos* accipe fronte iocos,
 Sed qua læta probis *trahimus* convivia mensis,
 4 Quoque decet vultu res variare graves.
Hoc homini natura dedit: gravitate fruamur;
Sed tamen et fines res habet ista suos:
 Et quandoque leves veniunt *post* seria risus,
 8 *Ne semper duros nos iuvet esse minus.*
Quæris (ut ista loquor) quis sim, quæ rila, quis usus?
Hæc volui, lector, plana fuisse tibi.

---

6 haud posc.] Eccles. III. 1. hant 16. 7 Eccles. III. 4. 8 graves 25. tem-
 pore 14. 11 cf. Hor. sat. I. 1, 106. 12 Cleanthæum 1. 3. 6. 7. 10. 14. 16. 20. 21. 23.
 Cleanthes, Assius, stoicus, Cratetis ac Zenonis discipulus, Chrysippi præceptor,
 pauperrimus, studiosissimus, laboriosissimus. ut Martial. „triste supercilium du-
 rique severa Catonis frons”. pone superc.] Martial. I. 5.

Huteni B. 1 speculate B. 2 iocos] Jacob 2. 5. 3 læta 1. læta B. 9 Que-
 ris 1...4.B. que 1...4. usus] usus 2. 5. 11 Hec 1. 2. B.

Sum Nemo: vivam nec ne, cui dicere promptum est?

- 16 Non etiam promptum est hoc mihi: vivo tamen;
Nemo agitat vitam. tu quid te contrahis? an quod,
Si vivit Nemo, vivere non potis es?
Ille ego sum Nemo, de quo monimenta loquuntur.
20 Ipse sibi vitæ munera Nemo dedit.
Nemo fuit semper, Nemo isto tempore vixit
Quo male dispositum dii secuere chaos.
Ante ortum Nemo est aliquis, post funera Nemo.
24 Nemo quid invito fertve facitve deo,
Omnia Nemo potest, Nemo sapit omnia per se.
Nemo manet semper. Crimine Nemo caret.
Nemo fugit mortem; Nemo est a fine superstes;
28 Nemo exors certi nascitur interitus.
Nemo animos novit superum sensusque latenteis;
Nemo quod est, quod erat, Nemo futura tenet.
Nemo salutiferas præter servabitur undas;
32 Nemo fidem Christo non habet et bonus est.

Sum Nemo, vivam, nec ne, cui dicere promptum est?

- 12 Non etiam *certum* est hoc mihi; vivo tamen;
Nemo agitat vitam; *sed enim quis credere possit?*
Si vivo, non est vita quod alter agit.
Ille ego sum Nemo, de quo *sacra littera* dicit:
16 Ipse sibi vitæ munera Nemo dedit;
Nemo fuit semper; Nemo isto tempore vixit,
Quo male dispositum dii secuere chaos.
Omnia Nemo potest; Nemo sapit omnia per se;
20 Nemo manet semper; crimine Nemo caret;
Nemo animum novit *domini* sensusque latentes,
Nemo quod est, quod erat, Nemo futura tenet.

¹⁵ promptum 20.21. ¹⁶ promptum 20.21. hoc om. 10.14. hoc] vel 16. ¹⁷ te contrahis] animum demittis. ¹⁸ vivet 21. ¹⁹ monimenta] ed. I. aperte sacra littera: Bononiæ scripta est ed. II. monumenta 16. loquuntur, 10. ²⁴ „Non est ulla creatura invisibilis in conspectu eius”. Paul. ep. ad Hebr. IV. 13. fertue 23. ²⁸ „Nemo est qui semper vivat”, Ecclesiast IX. 4. crimine .. caret] Immo episcopus Pauli ep. ad Tit. I. 7. ²⁷ ‘Sum quidem et ego mortalis homo’, Sapient. VII. 1. cf. Pauli ep. ad Hebr. IX. 27. “... omnes una manet nox Et calcanda semel via leti”. Hor. Od. I. 28, 15. sq. cf. Propert. III. (III.) 18, 22. etc. Memo 14. a. f. sup.] ‘creavit deus hominem’ Genes. I. 27. ²⁸ exors 16. ²⁹ ‘non sapis ea quæ dei sunt’. Matth. XVI. 23. Marc. VIII. 33. latanteis 7. latentes 16.25. ³⁰ cf. Apocal. I. 4. ³¹ cf. Marc. XVI. 16. ³² cf. e. gr. Pauli ep. ad Gal. II. 16.
¹¹ pmtū B. ¹² eciam I. B. michi I. ¹⁵ litera 2. ¹⁶ uite B. ¹⁸ chaos 2. 5. 6. A.

- Nemo sorte sua vivit contentus, et intra
 Fortunam didicit Nemo manere suam.
 Nemo sacerdotum luxus vitamque supinam,
 36 Nemo audet Latium carpere Pontificem.
 Nemo in amore sapit; Nemo est in amore fidelis,
 Nemo alii propior quam studet esse sibi.
 Nemo vagas numerat stellas; ipso ordine novit
 40 Nemo, quid in terra, quidque feratur aqua.
 Nemo potest dominis simul inservire duobus,
 Nemo quod et quoties expetit, illud habet.
 Nemo bonus, Nemo est ex omni parte beatus;
 44 Nemo simul potis est omnibus esse locis.
 Nemo omnes posita Germanos lege coercet,
 Nemo iugum Rheni gentibus imposuit.
 Nemo per innocuos mores emergit; et aulae
 48 Sontica prosequitur munera Nemo pius.
 Nemo Quirinalem dominatu liberat urbem,
 Nemo laboranti subvenit Italiae;
 Nemo feros bello Turcas adit; et bona curat
 52 Publica privato munere Nemo magis.
 Nemo certa sequi sibi conscius optima legit,
 Nemo audet subitis rebus habere fidem.

- Nemo in amore sapit, Nemo est in amore fidelis;
 24 Nemo *aliis sibi quam fidior esse solet*.
 Nemo vagas numerat stellas, ipso ordine novit
 Nemo quid in terra quidque feratur aqua.
 Nemo potest dominis simul inservire duobus.
 28 Nemo potest vultus semper habere pares.

³³ cf. Horat. sat. I. 1. init. forre 6. ³⁴ cf. Propert. IV. 9, (III. 7.) 2. ³⁵ ↪ *ad-*
posuit 7. In ex. Monach. quidam, non Weislingerus, cuius exemplum huius Ne-
 minis ipse possideo, adscripsit 'Diabole'. Ceterum hos versus 35. 36. paucos
 post annos Huttenus post ea quæ scripserat ipse, scribere non potuisset. ³⁷ cf.
 Luc. X. 29. ἐπεὶ δὲ φιλοντο πάντες. Arist. rhet. II. 'Suo enim quisque studio
 maxime ducitur'. Piso ap. Cic. de fin. V. 2, 5. ³⁹ numerat] cf. Ierem. XXXIII. 22.
⁴¹ Matth. VI. 24. Luc. XVI. 13. ⁴² expetit illud, habet. *edd. præter 16. expedit*
14. 20. 23. 25. et sic sensum etiam Germanice corrumpit 25. ⁴³ „Nihil est ab omni
 Parte beatum". Hor. od. II. 17, 27. ex] ab 25. ⁴⁵ omneis 2. 17. ⁴⁶ „Niemand
 feget den Rhein über die Völker zum Herrn". sic Münchius, cum Rheni gentibus (i.
 e. Francis) a nemine iugum inpositum esse gloriatur auctor, de Nemine prædicans
 quod a Multis factum est. ⁴⁷ cf. dialogum Misaulum s. Aulam. ⁴⁸ Sontica] mo-
 ribus bonis noxia. ⁴⁹ ↪ 7. dominata 21. ⁵⁰ Cf. Hutteni epistolam Italiae
 ficticiam. ⁵¹ cf. Orationem de bello Turcis inferendo.

²⁴ solet] potest 6.

- Nemo errore vacat; Nemo sibi cavit ubique,
 58 Nemo placet cunctis invidiaque caret;
 Nemo quæ placeant stupido facit omnia vulgo.
 Nemo refert studiis præmia digna bonis.
 Nemo voluptatem nullis languoribus explet.
 60 Nemo renascentem sedat avaritiam.
 Nemo est in terris Germano Cæsare maior.
 Nemo deum pariter divitiasque colit.
 Nemo vagam stabili fortunam temperat orbe,
 64 Nemo gravi casus sub ratione leves.
 Nemo quas conguessit opes secum auferet istuc,
 Mortuus unde semel Nemo redire potest.
 Nemo maris guttas numerumque recenset arenæ;
 68 Nemo dat æstivis nomina pulveribus.
 Vertere Nemo vices, infectum reddere factum,
 Nemo potest lapsos huc revocare dies.
 Et quæ præterea numero foret edere longum,
 72 Quid valeat Nemo, Nemo referre potest.
 Una meum censet leve turba domestica numen
 Servorumque cohors et puerile genus:
 Horum est in famam tam prona calumnia nostram,
 76 Ut nihil exoptent quam mihi obesse prius.

- Nemo maris guttas, numerumque recenset arenæ,
 Nemo dat æstivis nomina pulveribus.
Nemo potest etiam infectum bene reddere factum;
 32 *Nemo potest lapsos huc revocare dies.*
Hæc ego cum teneam, cum sim super omnia solus,
Multa tamen de me non bene vulgus ait.
Urget continuo me turba domestica bello,
 36 *Ut cava summotis terra feritur aquis,*

⁵⁵ Errare humanum. Senec. decl. 4, 3. ⁵⁶ „Probitas laudatur et alget”. Inven. sat. I. 74. ⁵⁷ „Hæc deambulatio me ad languorem dedit”. Terent. Heaut. IV. 6, 3. ⁵⁸ avariciam 1. avariticam. 20. ⁵⁹ Sic docebatur, ut de duobus gladiis, diu, verum, si umquam, non diu fuit. ⁶⁰ Matth. VI. 24. Luc. XVI. 13. ⁶¹ Ut de Occasione Auson. epigr. 12. „Quid rotulæ insistis? Stare loco nequeo”. ⁶² le-
 ves] levat. 16. ⁶³ cf. Iob. I. 21. Hor. Od. II. 14, 21. sqq. „Linquenda tellus et
 domus et placens Uxor, neque harum quas colis arborum Te, præter invisas cu-
 pressos, Ulla brevem dominum sequetur”. ⁶⁴ numerosq.] cf. Ierem. XXXIII. 22.
⁶⁵ cf. Plaut. Amph. III. 2, 3. „Ea quæ sunt facta infecta refert”. ⁶⁶ ‘O mihi præ-
 teritos referat si Iuppiter annos!’ Verg. Aen. VIII. 560. ⁶⁷ sedere 7.10.14.16.
 72 Horum 14.

²⁹ hæc 2. B. arene 3. ³⁰ estivis 2. B. ³¹ etiam 1. B. bene omis. 2. 5. 6. A.
³² Hæc] Nec 1. ¶ Hec 3. B. Hæc egenum teneam 4. 6. quum 5. bis.
³³ tamen] tandem 4. 6. ait 1. B. ceteri omnes agit.

Nil moror hæc ὀλέγος τε καὶ οὐτιδανὸς καὶ ἄκικυς,
 Opprobrio infælix ulteriore petor,
 Atque ubi peccarunt, neque enim peccasse fatentur,
 50 Transponunt labes in mea terga suas:
 Quicquid ab his culpæ, quisquis committitur error,
 Si quæras quis agat, omnia Nemo facit:
 Amissum est aliquid, Nemo abstulit; excidit aurum,
 84 Nemo habet: at nullas Nemo cupiscit opes.
 Quid quod fraude mihi gravidam obtrusere ministram
 Tot famuli, quanquam haud tacta sit illa mihi,
 Quærendus puero pater est, Nemo obtigit; at tu,
 88 Si me audis, alium, stulta, require patrem.
 Ecce infracta iacent hesterno vasa tumultu,
 Olla, lebes, patinæ vitreolusque calix
 Et variæ signis phialæ Samiumque toreuma,
 92 Et carum infausti cupula pignus heri,
 Oenophorumque capax et aduncæ cantharus ansæ,
 Sympiniumque ingens Herculeusque scyphus;
 Fracta iacet lampas, iacet unguentaria pixis,
 96 Quæque gravis gelidas urna ministrat aquas;

Ecce infracta iacent hesterno vasa tumultu,
 Olla, lebes, patinæ vitriolusque calix,
 Et variæ signis phialæ Samiique culluli,
 40 Et carum *absentis* cupula *munus* heri.
 Oenophorumque capax, et aduncæ cantharus ansæ,
 Simpiniumque ingens Herculeusque scyphus.
 Fracta iacet lampas, iacet unguentaria pixis,
 44 Quæque *levis* gelidas urna ministrat aquas.

⁷⁷ ὀντιδανὸς 25. ἄκικυς edd. præter 21. ὀλ. κτλ.] nequam nullusque, caducus et impos. Ita de Ulixē Cyclops ap. Hom. Odyss. IX. 515. ⁷⁸ Opprobrio 1. Opprobrio 3. infelix 6. 7. 10. 14. 16. 21. 23. 25. ⁷⁹ nec 25. ⁸¹ Quidquid 6. ⁸² quæris 3. ⁸⁴ cupiscit] sibi *finxit poeta*. concupiscit *usitatum*. concupiscit 6. ⁸⁶ quamquam 20. ? post mihi edd. ⁸⁹ infareta 21. ⁹⁰ labes 1. Similiter Verg. Cop. 7. „Sunt obbæ, calices, cyathi ...” vitriolusque 20. ⁹² carum] earum 16. ⁹³ Oenophorumq; 3. ad uncæ 21. ⁹⁴ Sympiviumq; 16. Sympuuiumque 20. ⁹⁷ fragiles 16. 20. 25. ⁹⁸ Ac 2. 17. Ad 21. coquus 6. læsit 6.

³⁸ patine 1...4. B. vitreolusque 5. ³⁹ uarie 2. pharie B. phiale, 1. 3. 4. B. phiale Samiique 2. Culluli B. ⁴⁰ charum A. cuppa A. ⁴¹ adunca cantharus ansa A. ad unce canthar⁹ anse A. ⁴² Sympiniumque 5. (ex Nemine II.) Varie scribitur ‘sym[s. sim]pinium, sympuvium, sympubium. Cf. Orell. ad Arnob. IV. 31. VII. 29. *Huttenus scripserit* Simpuiumque. cyphus A. scyphus. 5. 6. ⁴³ Fracta iacent 3. 4. iacet B. unguentaria 2. pyxis, 5. 6. ⁴⁴ Quæq; 1. 3. 4. leves 4. 6. ministrat 4. aquis. 4. 6

- Sustulit hæc eadem fragileis insania testas,
 At cocus ad solidum læsit athena focum,
 Læsit et eversos tripodas tenuisque quadrantes,
 100 Neglectusque suo follis in igne perit;
 Abiectumque alio pistillum, abacique revulsi,
 Nec relocata suis stannea vasa locis,
 Et quærenda diu ruptis cochlearia thecis
 104 Fuscinaque, et cæcæ cura lucerna viæ;
 Decidit excussa ferrata sagitta pharetra.
 Ante suos manant vina refusa cados;
 Hinc cyathi tinæque graves et aquatilis obba,
 108 Illinc Hetrusco seria amata Numæ;
 Tympana rupta iacent, iacet amphora, nec tenet apte
 Pulverulenta suos bibliotheca libros.
 Cum sparsos hinc inde colum fusosque viderem,
 112 'Hæc etiam' dixi 'culpa futura mea est'.
 Vos quoque, culter, acus, radii, subtegmina, forfex,
 Turpiter irata sparsa iacetis hera;

- Sustulit hæc *etiam* fragiles insania testas,
 At cocus ad solidum læsit athena focum.
 Læsit et eversos tripodas tenuisque quadrantes,
 48 Neglectusque suo follis in igne *iacet*.
Dimissumque alibi pistillum, abacique revulsi,
Et relocanda suis stannea vasa locis;
 Et quærenda diu *fractis* cochlearia thecis,
 52 Fuscinaque et cæcæ *danda* lucerna viæ.
 Decidit excussa ferrata sagitta pharetra,
Et stant ante suum vina refusa *cadum*.
 Hinc *cacabi*, tinæque graves et aquatilis obba,
 56 Illinc Hetrusco seria amata Numæ.
Rupta canistra iacent; iacet amphora, nec tenet apte
 Pulverulenta suos bibliotheca libros.

⁹⁶ fragiles 16.20.25. ⁹⁵ Ac 2.17. Ad 21. coquus 6. læsit 6. ⁹⁹ eripodas 16. tennesque 3.16.20.21. ¹⁰¹ postillum 20. (*sed o in ex. m. erasum.*) ¹⁰⁴ cæcæ 3. cæcæ 1.21.23. cæcæ 25. cara 21. ¹⁰⁵ faretra 16. ¹⁰⁶ Seria in Palladio, penetrati ædis Vestæ, sacra fuit (cf. Lamprid. Heliogab. 6.), Numam autem Vestæ sacra condidisse traditum est. sceria 20. ¹¹⁰ bybliothecca 3.21. ¹¹³ subtegmnia 1. subtegmnia 6. radii subtegmina, 20. ¹¹⁴ Tupiter 6.

⁴⁵ hec eciam 1. hic etiam B. hec 2. hec 3. ⁴⁶ coquus A. solidum 1. læsit 1.3.B. ⁴⁷ fuscina 2.B. tennesque A.5.6. ⁴⁸ suo] filo 2.A. ⁴⁹ refulsi 1. revulsi 2...A.B. ⁵¹ quærenda 1...A. cochlearia 5.6. ⁵² Fuscinaq 1.3.4.B. ⁵³ et 2. thece B. ⁵⁴ pharetra 3. ⁵⁵ vadum 6.(!) ⁵⁶ tineq 3. et omis. 4. aquatiles 2. ⁵⁶ Etrusco 6. Numæ 2.B. ⁵⁸ libros] suos B.

- Ebria securis domini petulantia servis
 116 Nil curare domum suadet opesque domus;
 Quos petulans inter prostrato ancilla pudore
 Nonnihil in rerum perditione facit:
 Ipsa penum struit et patinas inducit opimas;
 120 Quæque sibi sollers multa reservat herus;
 Vina dehinc promit, dehinc rarum quicquid ad usum est.
 Arte cibi varium docta parare genus;
 Eruitur simili tucetum nobile furto,
 124 Crassaque furtivo sumina tosta foco;
 Hic bibitur totas mensura æquante lagenas,
 Lætaturque meo libera turba malo,
 Et varia exequitur sub multam gaudia noctem,
 128 Gaudia non uno perniciosa modo;
 Multa refringuntur, titubanti cum pede servus
 Post epulas et post pocula strata petit;
 Pressit in ollatum gravidum caput ille caminum,
 132 Nec cubitum lapsi pulsa fenestra tulit;

- Ebria securos domini petulancia servos
 60 Multa facit vacua damna referre domo.
 Quos petulans inter neglecto ancilla labore
 Non nihil in rerum perdicione facit.
 Ipsa penum struit, et patinas inducit opimas,
 64 Quæque sibi sollers vina reservat herus.
 Ova dehinc promit tepido frigenda butiro,
 Arte cibi varium docta parare genus.
 Querit in abstrusis tucetum nobile cellis,
 68 Crassaque vicino sumina tosta foco,
 Hic bibitur totas mensura æquante lagenas,
 Lætaturque operis nescia turba sui.
 Et varia exercet sub multam gaudia noctem,
 72 Gaudia non uno perniciosa modo.
 Multa refringuntur, titubanti cum pede servus
 Post epulas et post pocula strata petit;
 Misit in ollatum titubancia membra caminum,
 76 Nec cubitum instantis pressa fenestra tulit.

117 aucilla 23. 120 tibi 3.21. sollers 6.16.25. 122 quicquid 6.20. 123 cibi] tibi 25. vartum 23. 125 Gaudio 20. 129 refringuntr, 10. 131 oblatum 20. ollatum] i. e. super quem ollæ dispositæ sunt.

59 Aebria 1.3.4. petulantia 2...6. 60 vacue 2.B. domos? 4. domos. 6. 62 nihil] mihi 4.6. nihil B. perditione 2...6. 64 Quicq 1. Queq 2.3.B. sollers 2.4.B.6. 65 Ova] Qua 5. fugienda B. butiro 2...6. 66 cibi] tibi 6. 67 Querit 1...4.B. 68 phoco 2. 69 equante 2.B. 70 Lætaturq 2.B. opis (pro opis) 2. 71 noctem 1. 72 vna 5. 75 oblatum omnes. titubantia 2...4.B.

Semireclusa canis subiit cellaria et illic
 Quod superest avido devorat ore cibi;
 Hæc quoque deposito venit fortuna canistro
 136 Et quæ præterea diruta multa iacent.
 Ipse domum tandem rediens herus anxius ambit
 Discere vastatæ singula dāma domus:
 Quo seriem quærente mali tegor indice primo
 140 Efficiorque omnis criminis autor ego;
 Criminis autor ego: quid enim quis dicere posset
 Confestim brevius quam 'mala Nemo facit'?
 Quis ego pro meritis etiam benefacta rependo,
 144 Illorum subiens corpore quodquod onus;
 Et si quid mandavit herus, curæ atque laboris
 Ni faciam infœlix omnia, Nemo facit:
 Nemo curat equos; Nemo huc discursat et illuc,
 148 Pro domino Nemo est anxius atque domo.
 In me tuta fides; audet committere lecto
 Nemini uxorem qui cupit esse probam.
 Non tamen est mirum quenquam hos invadere mores,
 152 Non adeo exemplo, qui facit ista, caret.
 Multa licent multis, postquam semel hostis Ulysses
 Supposuit sceleri nomina nostra suo.

Semireclusa canis subiit cellaria, et illic
 Quod superest *rapido* devorat ore cibi.
 Hæc quoque *neglecto* venit fortuna canistro,
 80 Et quæ præterea diruta multa iacent.
 Ipse domum tandem rediens herus anxius ambit,
Et cupit in damnis singula nosse suis.
Dum quærit, dum nosse cupit, Nemo omnia fecit,
 84 Efficiorque omnis criminis autor ego.
 Criminis autor ego, *sed* enim *nec lumine fungor,*
Pendet et occlusis sera reposta labris;
Nil manibus, nil aure gero, manuumque pedumque
 88 *Impediunt vetulas pendula vincla vices.*
Quod si Nemo vocor, nec sum qui vivere possum,
Quique nihil valeam fingere quique loqui,

¹³³ Semireclusa 10.14.16.20.23. cellaria 6. ¹³⁸ damma 6. ¹³⁹ tegor] i. e. obruor. ¹⁴⁰ author 2.17. auctor 20. ¹⁴¹ author 2.17. auctor 20. ¹⁴³ Queis 16. ¹⁴⁶ infelix 6.7.10.14.16.20.23.25. ¹⁴⁷ hunc 3. ¹⁵¹ quemquam 16.17.20.25. ¹⁵³ Vlis-ses 3. ¹⁵⁴ Οὐτις ἐμοί γ' ὄνομα· Οὐτὶν δέ με κικλήσκουσιν (Nemo ego vocor, Neminemque me adpellant). Hom. Od. IX. 366.

⁷⁹ Hæc] Nec 1. ⁸⁰ que præterea 2. que 4. iacens: 4. jacens. 6. ⁸³ querit 1...4. ⁸⁴ auctor 2.5. author A. ⁸⁵ auctor 2.5. author A. ⁸⁶ De clauastro Nemini ori obiecto cf. supra præf. p. 108. ⁸⁷ aure] ante B. ⁹⁰ nihil B.

At tu si dederis veniam mihi, candide lector,
 156 Quod fuerit nimium fabula longa, Vale!

Οὐτις ἔλεγεν. Nemo dicebat.

Aul si quid vivo, qui nil faciamque loquarque,
 92 *Quid queritur nostras impia turba manus?*
 At tu, cui tua res, cui turba domestica curæ est,
Si sapis, ad monilus pectora verte meos.
Inspice quos foveas, quid quisquam faxit in illis,
 96 *Sæpe potes tantis liber abire malis.*

Diis auspicibus.

AD FABIVM ZONARIVM

CHRYSOPLITAM STVDIOSISSIMVM ADOLESCENTEM

Hutteni epigramma

ex libris Indice bibliogr. Hutt. num. VII. 1...5. (nam 6. illud omisit) editum est vol.
 I. p. 27.

¹⁵⁵ At si tu 10. 14. ¹⁵⁷ *Οὐτις ἔλεγε*, Nemo dicebat. 7. *Ουτις ἔλεγε*. Nemo dicebat. 10. 23. *Οὐτις ἔλεγε*. Nemo dicebat. 14. *Οὐτις* 17. omis. 20. 25. In 21. adiectum est: „(Secundus hic Hutteni Nemo, A. 1518. diversus a priori Hutteni Nemine, qui editus A. 1513. cum Reuchlini Scenicis Progymnasmatibus.)” i. e. etiam Hardtius primam primi Nemini editionem non noverat.

⁹¹ nihil B. ⁹³ cura 1. B. cure 2. ⁹⁴ admonitus 1. 3. 4. 6. „Si sapis, æstivo recubans te prolue vitro”. Verg. Cop. 29. ⁹⁵ foveas 2. 5. B. ceteri uoveas s. voveas. ⁹⁶ Sæpe 2. B. Pro Diis auspicibus. quod etiam A omisit, 2. habet C finis.

HVTTENI POEMATVM

PARS SECVNDA.

EXHORTATORIA . EPIGRAMMATA . HEROICA.

RES GERMANICAS VENETAS ROMANAS

SPECTANTIA.

[a. 1511 . . . 1519.]

LECTVRIS S.

Post ea quæ ad primam horum poematum partem a nobis disputata sunt, ad hanc alteram, quam præ ceteris Cæsarianam sive Maximilianam uno vocabulo dicere possis, in universum pauca præmonenda esse videntur (singulares enim præfationes sequentur), et primum quidem de partibus hic receptis, tum de eis quæ prius a nobis edita ex hoc volumine ableganda fuerunt. Partium autem receptarum conplurium duplicem recensionem extare, quod de Nemine post Burckhardum quasi rem valde memorabilem prædicare solent, Eobanus Hessus (nam huic deberi Operum poeticorum anno 1538. publicatam editionem non ambigo) quamvis non ignoraverit, tamen certe penitus neglexit; Gruterus autem cum 'Delitias poetarum Germanorum' colligeret, Hutteni carminibus aliam curam adhibuit nullam quam ut Hessi exemplum, sordidius illud quam ab Hutteni amico ferri possit, nisi sua ipse poemata ab eisdem operis eadem negoti gerendi incititia exscribi passus esset Eobanus, Francofurtensibus operis repetendum traderet, epigrammatum fere quarta parte ac si non extiterint omissa aut deleta. Münchius denique, quamvis Vindobonense exemplum (Ind. bibliogr. Hutt. num. VI.) ad manus haberet, ut fuit plane admirabilis negligentia homo et incitiae securissimæ socordiaque studiosus, si non curasset ut sordidius sordidius transcriberetur, metamorphosin passus diceretur. itaque cum de adhibendo suo exemplo Erphurdiensi (Ind. bibliogr. Hutt. num. XI. 2.) ne Hessus quidem cogitasset, mirum non est a sequacibus id neglectum esse, ut taceam de Corycianis aliisque libris quibus non nulla nostrum exemplum debet. De modo editionis Exhortationis ad Maximilianum et heroici de Germania non degeneri carminis primariae cum editione retractata auctaque coniungendi non inconsulto statui utramque integram exhibere, ut in edendo Nemine fieri debuit, ita ut utriusque formæ diversitas diversitate typorum adhibitorum sine legentium incommoditate oculorumve offensione perspicua esset: malui enim paucis chartæ foliis et aliquot meis horis quam utilitati et commoditati huius exempli non parcere. Ac similis causa est quæ me movit ut conplura aliorum scripta, orationes et carmina, cum præsertim ad Hutteniana rectius æstimanda egregie facere intellexissem, ipsa autem aut omnino neglecta aut infrequentiora esse vidissem, quantum potui emendata et illustrata tum Exhortationi tum heroicis contra Venetos carminibus adicerem. nam quod ad totius huius operis rationem meam explicandam primo statim volumini præfatus sum, etiam nunc ut perficerem sedulo studui, id est ut Hutteni scripta ita ederem, ne inter puros historiarum ac litterarum Germanicarum fontes quæ reciperentur per me indigna essent. unde consequens est, quod, siquis celerius hæc volumina percurrerit, mirum videri possit ac nimia licentia factum, haud pauca me recipere quæ non solum Huttenum auctorem non habuerunt, sed nemo dum Hutteno adscripserit: itaque lectores qui diligentius his operibus studium impenderint, facile multa Huttenica commodius pleniusque quam adnotando effecissem, ipsis illis adiectionibus explicari et adornari viderint: equidem non delicatorem oblectationi sed bonarum litterarum historiarumque studiosorum instructioni hanc editionem destinavi. Contra quæ voluminibus ante hac editis repetita ab hac poematum parte abesse volui pauca poematia, ut supra monuimus, iustum ubi edita sunt invenerunt locum et quem nunc quoque, nisi si sola Hutteni poemata mihi edenda forent, eis darem, singula tamen eo loci memoravi ubi inter omnia carmina conlocanda videantur: de una Epistola Italiæ ficticia cum Hessi responsoria, verum non est quod modo dixi, sed de his infra suo loco pleniorum adnotationem feci. Boni consule, lector.

VLRICHI DE HVTTEN
EQVITIS
EXHORTATIO ET CARMINA
AD MAXIMILIANVM CÆSAREM
ALIAQVE ALIORVM QVOQVE
DE REBVS VENETIS ITALIS GERMANIS
ORATIONES ET POEMATIA.

AD LECTOREM.

Hoc animi iuuenilis opus meliora sequentur.
Tu modo temporibus suffice, Parca minax:
Iam rudis hoc ævi est, crescet crescentibus annis
Vis illa assiduis usibus alta petens.
Primitias teneri iam nunc lecture poetæ,
Olim, ita sperandum est, uberiora leges;
Quæ te nunc diffusa umbris defendit ab æstu,
Quo crevit platanus tempore, virga fuit;
Nil magnum est subito: cuius nunc ista leguntur,
Quale tibi scribet vir modo factus opus!

¶ SYNCERITER . CITRA POMPAM.

Hoc modestiæ ingenusque de se spei plenum epigramma Vindobonense exemplum non habet; extat in exemplis XX. 1. (supra picturam tertia abhinc pagina repetitam), L. pag. F 1., et Münchiano, tom. I. p. 117.

ADNOTATIO AD SEQUENTEM PAGINAM.

Picturæ e regione repetitæ suprascriptam inscriptionem dedimus ex Vindobonensi exemplari, Indicis bibliogr. Hutten. num. VI. p. 8*. sq. descripto; Augustense exemplum (Indic. bibl. Hutt. num. XX. 1.) hanc habet: 'Ad Cæsarem Maximil. vt bellum in Venetos | cœptum prosequatur. Exhortatorium'; Hessus (Ind. bibl. Hutt. num. L. p. 90*. sq.) pag. 8° dedit 'VLRICHI AB HVT-|TEN EQ.VITIS GERMANI AD IN|uictissimum Principem Maximilianum Ro. Impera|torem, ut bellum in Venetos cœptum, prosequatur, Exhortatorium'; Hessi editionem secutus est Münchius I. p. 107.

De pictura, ad imitationem exempli XX. 1. quam fieri potuit adcuratissime expressa, cum satis aperte Venetorum oratores pacem ab imperatore Maximiliano supplicantes repræsentet, verba facere non opus est, sed orationem quam ferunt ab Antonio Iustiniano habitam, primum a Guicciardino lib. VIII. Italice publicatam, deinde ab aliis et a Gerardo quoque de Roo (Annalium lib. XII. Oenip. 1592. fol. p. 443. sqq.) Latine repetitam, suppositiciam admodumque dubiæ fidei esse iam diu docuit *Le Bret Staatsgesch. der Republ. Venedig* II. 2. Buch 21. Kap. III. §§. 1045. sq. Guicciardinus his verbis præmissis (ed. Venet. 1738. fol. tom. I. p. 524.) orationem protulit: „Non mi pare alieno dal nostro proposito, acciochè meglio s'intenda, in quanta consternatione d'animo fusse ridotta quella Repubblica, la quale già più di dugento anni non aveva sentito avversità pari a questa, inserire la propria oratione avuta da lui [Antonio Giustiniano] innanzi a Cesare, trasferendo solamente le parole latine in voci volgari, le quali furono in questo tenore. E' manifesto et c. Ex ipsa oratione, quæ longior est quam ut ex vulgato libro transcribere liceret, hæc tantum repetam: „Adunque supplicando in nome del Principe, del Senato, e del popolo Viniciano, con umile divotione ti preghiamo, supplichiamo, scongiuriamo, degnisi tua Maestà riguardare con gli occhi della misericordia le cose nostre afflitte, e medicarle con saluifero rimedio; abbracceremo tutte le condizioni della pace, che tu ci darai, tutte le giudicheremo giuste, oneste, conformi all' equità, et alla ragione: ma forse noi siamo degni che da noi medesimi ci tassiamo. Tornino con nostro consenso a te vero, e legitimo Signore, tutte le cose, che i nostri maggiori tolsero al sacro Imperio, et al Ducato d'Austria; alle quale cose, perchè vengano più convenientemente, aggiugniamo tutto quello, che possediamo in Terra ferma; alle ragioni delle quali, in qualunque modo siano acquistate, rinunciamo: pagheremo oltra questo ogni Anno alla Maestà tua, et a' successori legitimi dell' Imperio in perpetuo ducati cinquanta mila: ubbidiremo volentieri a' tuoi comandamenti ..... chiameremo te padre, progenitore, e fondatore della nostra città, scriveremo ne gli Annali, e continuamente a' figliuoli nostri i tuoi meriti grandi racconteremo: nè sarà piccola aggiunta alle tue laudi, che tu sia il primo, a' piedi del quale la Repubblica Veneta supplichevole si prostra in terra, al quale abbassa il collo, il quale onora, riverisce, osserva come un Dio Celeste. et c. Quæ etiamsi locutus non sit Iustinianus, tamen similia certe ore proferre videntur hi picti oratores, ut fere fidem Guicciardinianæ orationi facere videatur hæc anno 1518. Augustæ Vindelicorum picta tabella.

Hexastichon picturæ subiectum legitur 1) in ipsa fronte exempli VI. (Ind. bibl. Hutt. p. 8*) sub quinque armorum scutis, quorum medium, quod duo gryphi tenent imperialique corona superinposita augeatur, bicipitem imperialem aquilam habet, in reliquis quadratæ tabulæ angulos occupantibus Austriæ, Bohemiæ, Carinthiæ, Silesiæ armorum insignia depicta sunt; 2) ap. Münch. I. p. 110. (*qui v. 2. Max'milianus v. 3. sua [pro suo] et v. 6. Max'miliana habet.*) Exempla XX. 1. et L. epigramma omiserunt.

AD
DIVVM MAXIMILIANVM
CÆSAREM AVGVSTVM FELICEM PIVM
BELLO IN VENETOS EVNTEM
VLRICHI HVTTENI EQVITIS
EXHORTATIO.

Cæsaris alta viget (superi servate) potestas,
Victrices Aquilas Maxmilianus habet:
Cæsar obest Venetum populo suo crimina sero
Noscenti, et veniam iustior ira negat.
Quidni fortunæ nimium ventisque secundis
Confisos virtus Maxmiliana domet?

AD
CÆSAREM MAXIMILIANVM
VT BELLVM IN VENETOS CŒPTVM PROSEQVATVR
EXHORTATORIVM.

Si tua, quam nota est Venetis, clementia, Cæsar,
 Tam perspecta prius cognitaque ira foret,
 Non tandem hic saperent genua ad tua voce coacti
 4   Supplice, tu cassas respueresque preces.
 Quam facile adversos sequitur prudentia casus;
 Omnis consilium præbet amara dies:
 Triste prius quæ bella decem tulit Ilion annis,
 8   Dum gaudet, modico tempore ferre nequit:
 Omnia cum Venetis pro voto ac nutibus essent,
 Quæ fortuna fuit, non potuere pati;
 Nunc postquam clades fortuna invexit acerbas
 12   Rem desperatum transtulit inque statum,
 Deserti atque inopes extrema per omnia currunt,
 Quæque iterum faciant irrita, pacta rogant.

Præfationem huius Exhortationis facit Hutteni ad Imperatorem scripta epistula supra exhibita vol. I. p. 233. n. C. Vadiani litteras eiusdemque et Abhauseri carmina primo exemplo (Indic. bibliograph. Hutt. num. VI.) præmissa dedimus vol. I. pagg. 22...25., Hessi ad Vadianum epistulam vol. I. p. 30. n. XVI.

Numeris ad significandas editiones usus sum hisce: 1. = Ind. bibl. Hutt. num. VI. quæ sola ab omnibus post Vadianum editoribus neglectam principem editionem Exhortationis continet; nam retractata auctaque est in 2. = Indic. bibl. Hutt. num. XX.1., 3. = Ind. bibl. Hutt. num. XX.2. sive L., 4. = Ind. bibl. Hutt. num. XX.3. sive num. 61., 5. = Ind. bibl. Hutt. num. XX.4. sive num. 78. Gruterus et Münchius (4. et 5.) sua ex 3. a rudibus operis repeti passi sunt.

⁸ [apert 1. ad gen.] cf. *picturam*. ⁸ 'male feriatos Troas et lætam Priami choreis Falleret aulam' *Hor.* od. IV. 6, 14. sqq. '*Freude war in Troias Hallen, Eh die hohe Veste fiel*'. *Schiller*. Cf. *Hygin*. fab. 108. ¹¹ Clades Venetorum ad *Ghiara-dadda* s. *Agnadello* d. 14. Mai. a. 1509. sed non a Germanis sed a Gallis inflicta. ¹³ Cf. *Panegy.* in exc. Alberti Mog. v. 1057. sqq. Anno 1508. Cæsarem, cui nunc supplices bona verba dant, superbius hostiliterque tractaverant. Cf. infra huic carmini subiectam Venetorum orationem cum Maximiliani responso. ¹⁴ Sed non Veneti quamvis dominandi libidine nimium sibi sumpserint animum, sed Maximilianus inducias a. 1508. pactas ruperat: Cæsar ligam Cameracensem non fido aper-toque animo paravit.

- Quis, Veneti, furor est, ut pacem oretis ab illo,
 16 Cui paulo ante omnes opposuistis opes,
 Quem, cum pace frui possetis, in arma vocastis?
 An non hoc vestrum est 'Si potes, arma cape'?
 Iussistis ferre arma: tulit. commercia pacis
 20 Atque omnis veniæ sustulit illa dies.
 Desinite ulterius sperare et credere famæ,
 Quæ nos clementes, quæ facilesque vocat:
 Tunc manibus decuit veniam implorare supinis,
 24 Cum stetit intacto Cæsare vestra acies:
 Grassati ferro, igne, ruistis in omne periculum;
 Tentastis pugnam: pugna sinistra fuit.
 Nunc victi, quoniam possunt nihil arma, paratis,
 28 Qua facile est vobis vincere, pacis opem.
 Cernimus insidias moniti: ne tendite frustra
 Retia, iam nostro cognita sæpe malo:
 Fallite inexpertos: vetus est hæc captio: vestrum
 32 Qui potis est nec vult vincere, fœdus init.
 Detur ab insidiis tamen hoc procul esse dolisque,
 Et servare datam vos didicisse fidem,
 Culpa tamen maior, quam cui quis parcere possit,
 36 Vestra est, et seram vertitur in veniam:
 Non est consilium, quod quis re iam male gesta
 Repperit; in facto qui sapit, ille sapit.
 Poscitis amotis in pace quiescere castris,
 40 Vosque prius moniti non voluistis idem:
 Desinite inniti veniæ; Tu, maxime Cæsar,
 Tam cupide Venetis arma rogata cape;
 Quod petiere, ferant; quoniamque occasio præsens
 44 Versatur, magnæ præmia laudis adi.
 Quod nisi contineat tua te clementia retro,
 Ullaque susceptum causa moretur opus,
 Actum est de Venetis: te, Maxmiliane, sequetur
 48 Splendidior priscis gloria Cæsaribus.
 At tibi si nondum causæ satis esse videtur
 In bellum tantæ laudis amore trahi,

¹⁸ infra v. 736. cf. *Verg.* Aen. XI. 590. ²⁶ Pugnæ Liviani in Cadubrinis montibus et in Foroiuliensi contra Cæsarianos satis secundæ fuerant; sinistram Venetis pugnam ad Abduam Galli pugnauerunt. ²⁷ i. e. quoniam armis nihil potestis. ²⁹ Cf. *Verg.* Aen. VI. 620. ³¹ captio. v. 1. captio v. 2. 3. falso. (i. e. vestrum fœdus inest qui cum vincere possit, nolit: nos non inimus.) ³⁶ veniam] veniæ precessionem. ³⁸ in f.] in faciendo, in ipso opere. ⁴⁷ Maximiliane 3. et 4. 5.

Si, cur arma geras, nulla est tibi gloria tanti,
 52 Ut tueare tamen libera iura tuum est:
 Vis Italas urbes, magnæ vis mœnia Romæ
 Visere et in veteri quæ tua sunt Latio;
 Contra audet Venetus conatu exercitus omni
 56 Tendere et a cœpta te prohibere via;
 Idem multa tibi rapuit centumque per annos
 In spoliis Veneti consenuere tuis,
 Qui te sponte sua petiere ultroque lacesunt,
 60 Qui tibi, multa tuo qui rapuere patri,
 Quique tibi primi bellum indixere volentes:
 Quid sinis impunes exeruisse manus?
 Posce tuos, coeant populi, ferat arma iuventus,
 64 Quæ nunc insolita lenta quiete sedet!

AD SERENISSIMVM INVICTISSIMVMQVE
 DOMINVM MAXIMILIANVM AVGVSTVM
 BELLO IN VENETOS EVNTEM
 VLRICI HVTTENI EQVITIS
 EXHORTATIO.

*Bella parant gentes, toto violentus in orbe
 Mars furit et segnes cogit in arma duces;
 Arma viris redeunt longos intacta per annos,
 4 Horrida Germano Pallas in orbe fremit.
 Rupta quies populis, animos ferus excilat horror,
 Omnibus est diri sanguinis una sitis.
 Contrahit hos motus positisque resurgit in armis
 8 Et belli causam Maxmilianus habet.
 Huic Venetum proceres, si non me fama fefellit,
 Iniusti ardentes opposuere animos.
 Qui te in bella vocant, qui sævo Marte morantur,
 12 Quid sinis effrenes exeruisse manus? (61)
 Posce tuos, pete, Cæsar, opem, ferat arma iuventus,
 Quæ nunc ignava est facta quiete gravis; (64)*

⁵³ Cæsari, cum a. 1507. exeunte ad coronam Romæ accipiendam a Veronen-
 sibus se cum 4000 equitibus recipi postulasset, Veneti responderunt maximo se
 eum cum honore recepturos esse, si nulla alia ratione quam coronæ accipiendæ
 causa veniret; aliam autem eius mentem esse sese suspicari, cum apparatus
 bellicum ad Lombardiæ fines adduxisset. *Guicciard.* VII. *Bemb.* VII. *a Roo* XII.
 Eadem infra redeunt v. 241. sq. 735. sq. ⁵⁶ Tridentum venerat Maximilianus d.
 3. Febr. a. 1508. ⁵⁷ Bellis cum Sigismundo imp. a. 1408. 1416. aliisque recentio-
 ribus in Lombardia feliciter, imprimis autem a. 1486. cum Sigismundo duce Ma-
 ximiliani avunculo a. 1486. gestis. ⁶⁰ patri] Friderico III. a. 1440. 1447. 1449. etc.

¹³ Pofee 1.

Adde animos causæ, ne te commorit inultum,
 Cui nunc maiestas sordida facta tua est;
 Cui nunc, quod patriis es tarde viribus usus,
 68 Germanum visum est degenerasse decus.
 Quid quod in arma vocant et te petiere priores?
 Ah pudet a Venetis quemlibet ista pati.
 Sed quibus a Venetis? a piscatoribus illis,
 72 Mœnia in Euganeo qui posuere freto:
 Nam qui nunc terras lata ditione gubernant,
 A quibus hoc ipsum nunc mare nomen habet,
 Et qui Germanas ausi contemnere vires,
 76 In te præcipiti turbine, Cæsar, eunt,
 Hos aliquis scabram piscatum ducere cymbam
 Vidit et Adriacum lintre secare vadum.
 Ipsum etiam, tantæ urbis opus, cultissima rerum
 80 Mœnia et in medio consita regna mari,
 Ductaque marmoreis ingentia tecta columnis,
 Tecta vel auratis splendida culminibus,
 Quæque super nihil est humano nobile luxu,
 84 Si quæras 'unde est?' una rapina fuit.
 Prima quidem genti Phrygio de sanguine origo
 Atque Antenoreis prodiit a Venetis;

Adde animos causæ, *nec* te commorit inultum
 16 Cui nunc maiestas sordida facta tua est,
 Cui nunc, quod patriis es tarde viribus usus,
 Germanum visum est degenerasse decus. (68)
 Quid quod in arma vocant et te petiere priores?
 20 Ah *pudor est Patavum non adisse nephas*: (70)
 Nam qui nunc terras lata ditione gubernant,
 A quibus hoc ipsum nunc mare nomen habet, (73)
 Et qui Germanos ausi *tentare furores*,
 24 In te præcipiti turbine, Cæsar, eunt, (76)
 Hos aliquis *Patavam* piscatum ducere cymbam
 Vidit et Adriacum lintre secare *fretum*.
 Ipsum etiam, tantæ urbis opus, cultissima rerum
 28 Mœnia et in medio consita regna mari, (80)
 Ductaque marmoreis ingentia tecta columnis,
 Tecta vel auratis splendida culminibus,
 Quæque super nihil est humano nobile luxu,
 32 Si quæras 'unde est?' *sola* rapina fuit. (84)

71 Cf. heroica de piscatura Venet. et Marc. 72 Euganeo freto] sinu Veneto.

85 Cf. heroica citt.

20 Patavium ab Andrea Gritto captum expugnatumque recuperaturus frustra
 oppugnat Cæsaris exercitus cum sociis a. 1509. 24 præcipiti f.

- Sed quam turpe scelus nativis expulit oris,
 88 Ut procul a terris has habitaret aquas,
 Cum quibus exulibus nihil acrior addita virtus,
 Quodquod in immenso dedecus orbe fuit.
 Prima viris tenuem piscatu quærere victum
 92 Ars erat et magno parva labore sequi:
 Crevit opus, crevit fortuna adigente potestas:
 Et primo lucrum iustius illud erat.
 Post ubi se manus hæc opibus firmavit adeptis,
 96 Paulatim accessu est facta superba novo:
 Huc, quibus innocui lucro fuit ara cruoris,
 Et quibus ad cædem prompta nocensque manus,
 Accedunt, patriaque sua privata iuventus
 100 Aut aliquo saltem nubila facta modo,
 Et quibus auxerunt tenuis periuria census,
 Et quibus hæc novitas spemque animosque dedit,
 Quosque frequens cumulus alieni propulit æris,
 104 Et siquis patrias dilapidasset opes,
 Et cupide repetita quibus fuit alea damno
 Consciaque in quodvis mens sibi facta nefas:
 Hi iuncti Venetis ubi piscatoribus essent,
 108 Erexere novos arma virique duces:
- Crevit opus, crevit fortuna adigente potestas, (93)
 Et primo lucrum iustius illud erat.
 Post, ubi se manus hæc opibus firmavit adeptis,
 36 Paulatim accessu est facta superba novo: (96)
 Huc, quibus innocui lucro fuit ara cruoris,
 Et quibus ad cædem prompta nocensque manus, (98)
 Et *quorum auclu diu sua per* periuria *res est*, (101)
 40 Et quibus hæc novitas spemque animumque dedit, (102)
 Accedunt, patriaque sua privata iuventus [99]
 Aut aliquo saltem nubila facta modo, [100]
 Quosque frequens cumulus alieni *presserat* æris, (103)
 44 *Resque fuit luxu dilapidata malo*, (104)
Quos fecit tenues infausto lessera iactu (105)
 Consciaque in quodvis mens sibi facta nefas: (108)
 Hi iuncti Venetis ubi piscatoribus essent (107)
 48 (*Vera cano veteres nota per historias*),

⁸⁷ scelus] Gotthicæ Hunnicæque irruptiones Aquileienses, Patavinos, alios circumiacentium oppidorum incolas ut in 'lagunarum' insulis domus sibi facerent, compulerunt. ⁹⁹ exsilio puniti. ¹⁰⁰ nubila facta] calamitosi, tristes. *Ita sereno Nubila opponit* Ovid. Trist. I. 1, 39. sq. cf. *vulgatam sententiam* ibid. 9, 6. „Donec eris felix, multos numerabis amicos; Tempora si fuerint nubila, solus eris”.

⁴⁵ fecit *l.*

- Decretum est propere furtivas ponere sedes
 Et contra ultrices tecta locare manus:
 Ergo sibi in medio statuunt nova mœnia ponto,
 112 Mœnia ab incursu salva futura levi.
 Tunc ocella prius late grassata rapina est,
 Iamque palam gens est viribus ausa suis.
 Qualis ad aspectum primi gregis omnibus agris
 116 Aut lupus aut rabidus perfurit ore leo,
 Quem vesana fames ieiuni ventris adegit
 In patula e tutis ire pericla locis:
 Cauta legit primum pavido vestigia gressu,
 120 Vitat et oppositas callidus insidias;
 Dehinc ubi tuta fugæ prospexit, apertius audet
 Grassari, medium prosilit inque pecus:
 Non quisquam auxilio propere subit, impete primo
 124 Pastorem et timidos terruit ille canes:
 Haud secus ausa novi furibunda libido Senatus
 Incubuit terris incubuitque mari.
 Conventum ad prædam, rapitur terraque marique
 128 Quicquid in occursum se dederat Venetis.
 Primum ibi finitimi subitos sensere latrones;
 Paulatim a patria est sumpta rapina procul:
 Protulit inscenso classem levis aura Timavo
 132 Atque aliam inscenso protulit aura Pado;
- Tunc occulta prius late grassata rapina est, [113]
 Deinde palam gens est viribus ausa suis [114]
 Ad Mutinæ campos magnamque Antenoris urbem, [141]
 52 Ad Capuam et fines, bellice Volsce, tuos,
 Et Lunæ ad portum quaque est Campania dives
 Germanasque Alpes Illyricosque sinus;
 Hos tulit incursus Athesis, nec Ariminum ad ipsum [146]
 56 Abfuit, et muros, alta Ravenna, tuos; [148]
 Omniaque ut terras late populata per istas
 Est satis ex rapto facta opulenta suo,
 Decretum est propere furtivas ponere sedes (109)
 60 Et contra ultrices tecta locare manus. (110)
 Forte fuere Italas hac tempestate per urbes
 Bella et vicinis nulla quies populis:
 Ergo sibi in medio ponit nova mœnia ponto, (111)
 64 Mœnia ab incursu salva futura levi: (112)

¹¹⁵ Cf. Verg. Aen. IX. 337. sqq. ¹²⁵ non solum 'habendi sæva libido'. ad Pi-
 son. 208. ¹³¹ Timavo hodieque. qui „per ora novem vasto cum marmure montis
 It. prurptum et pelago premit arva sonanti". Verg. Aen. I. 245. sq.

- Hinc sparso Illyricos vastavit milite campos,
 Viribus his Italas Adria fregit opes.
 Quæ tamen oblata est civili occasio bello,
 136 Quod primum ancipitem perdidit Italiam:
 Pars decepta dolis consensit in hospite, frustra
 Pars est pro patria nisa suisque mori;
 Quos ita diversos Veneti oppressere ruentes,
 140 Quique hostis temere creditus hospes erat:
 Ad Patavi muros, antiquam Antenoris urbem,
 Fulserunt Marco splendida signa suo;
 Capta urbs est, gentis caput, extinctumque vetustum
 144 Est Veneti generis nomen ab urbe nova.
 Successit Verona potens quæque oppida circum
 Belligeri ripas murum habuere Athesis.
 Tunc etiam, longo sed forsitan intervallo,
 148 Acta est ad dominos ampla Ravenna novos;
 Mantua tentata est, subiit Vicentia bello,
 Submisit lentum Brixia pulchra caput;
 Nulla quidem antiquam cinxerunt castra Cremonam,
 152 Sed misere cives deseruere sui;
 His nondum contacta dedit se Crema procellis;
 Inde Placentinos hostis obivit agros;
 Frustra aries spissos Mutinæ convellere muros
 156 Conatus, frustra Felsineosque fuit;
 Imola tunc monita est, allecta Faventia, sensit
 Parma dolos, structas fortis ad insidias;

Et quia de variis gens huc advenerat oris,
 66 *Hoc sibi cum Venetum nomine nomen habet.*

¹⁴¹ Antenorea. *Serv.* ad Verg. Aen. I. 247. „Patavium .. dictum vel a Padi vicinitate, quasi Padavium, vel ἀπὸ τοῦ πέραςθαι, quod captato augurio dicitur condita, vel quod avem telo petisse dicitur Antenor et eo loco condidisse civitatem”. ¹⁴³ Capta a. 1405. ¹⁴⁴ Non urbis Patavinorum sed populi nomen in Venetorum transiit. ¹⁴⁵ a. 1405. ¹⁴⁶ Ravenna Venetis se dedit a. 1441. qui Ostasium Polentianum misere deceptum in exilium miserunt. ¹⁴⁹ Mantua] a. 1484., Vicetia iam a. 1404. Venetianis sese dedit. ¹⁵⁰ Brixiam Carmaniolensis cepit a. 1426. Iterum a. 1512. Veneti intrarunt sibi proditam, sed non optinuerunt. „Tempore diverso” res gestas in sqq. memorat auctor, etiam ad eas respicere videtur quæ cum primum hoc exhortatorium carmen ederetur, gestæ nondum fuerant. ¹⁵² Item a Carmaniolensi victa. ¹⁵³ Crema] a. 1449. ¹⁵⁴ Placentiam etiam Carmaniola expugnavit. ¹⁵⁵ Sequentia ad bellum cum Hercule Ferrariensi gestum a. 1482. sqq. rettulerim. ¹⁵⁶ Felsineos] Bononiæ.

⁶⁶ Non dicit Venetum nomen a veniendo esse. Cf. superiorem v. 144.

Hæc Calabras urbeis arma, hæc adiere Sicanas,
 160 Corneliumque forum Flaminiamque viam;
 Quo Mediolanum, quo tota Insubria bello,
 Ut poterant, nullas opposuere manus.
 Tempore diverso res has gessere, nec uno
 164 Momento tanti vim peperere mali.
 Forsitan historiæ quisquam feret ordine scriptor:
 Nos ut se memori quæque dedere animo.
 Inde Tridentinos perdit Germania montes,
 168 Quique omnes habitant montibus his populos;
 Abstulit Illyricos idem impetus, abstulit Istros,
 Seque dedit verso marte Liburnus ager.
 Quanta esset, potuere pati Cretensia classem
 172 Arma, sed Adriacos non potuere dolos;
 Victa dolis Crete multas secum abstulit urbes,
 Inque illo posita est insula siqua mari;
 Thracia tunc partem, tunc partem Græcia perdit,
 176 Insidias recte fertque videtque Rhodus.
 At tu, vicinis frustra monefacte periclis,
 Rex Cypri, Veneto credis habesque fidem,
 Infœlix gener, et monitus frustrate paternos,
 180 Ne quicquam temere fraude petitus agas,
 Ergo atrum bibis exitium mixtoque veneno
 Præmia sunt Venetis regia facta Cyprus.

Deinde suam placuit paulatim extendere famam,
 68 Resque hæc tractatis mercibus aucta fuit.

¹⁵⁹ Sycanas *edd.* Refert ad fœdera bellaque cum Ferdinando I. maxime inter a. 1480...1492. gesta. ¹⁶⁰ Cornelium forum est 'monita Imola'. („Und nach Forli" Münch.) Flaminiamq; 2. Flammineamq; 3...5. C. Flaminius devictis Liguribus Flaminiam viam stravit a Roma per Etruriam et Umbriam usque ad Ariminum. *Strab.* V. p. 217. ¹⁶¹ Insubria] ipsa Mediolanensis terra est. ¹⁶⁷ perdidit] cum a. 1508. post clades Cadubrienses Cæsariani terga verterent. ¹⁶⁸ Alviani s. Liviani, Contareni et Cornarii res a. 1508. gesta. ¹⁷⁰ Verso 3...5. Liburnus ager] non „der Ziverner Gebiet" (sic Münch.), sed der Zivurner (Groaten) Gebiet. Flumen (*Fiume*) a. 1508. captum Maximilianoque restitutum Angelus Trivisanus sequenti anno cepit diripuitque. Veliam insulam Veneti iam a. 1479. ceperant. ¹⁷¹ Cretensia arma postquam a. 1204. a. Byzantinis insulam emerant Veneti, sæpe excitata sunt. Turcæ ceperunt a. 1669. ¹⁷⁴ mari] i. e. Archipelago, Cycladibus et Carpathico mari. ¹⁷⁵ tunc] i. e. capta a Gallis Venetisque Constantinopoli a. 1204. ¹⁷⁶ Rhodus capta tandem a Turcis a. 1522. ¹⁷⁸ Rex Cypri] Iacobus ille, Cornaræ maritus, quo cum filio veneno extincto a. 1473. Cyprum uxori ademerunt Veneti a. 1488. cf. infra Heliani orat. §. 12.

- Interea virtute sua, miserata ruentem
 184 Italiam, ultrices Ianua cogit opes:
 Sævit eques terris, Tyrrhenum possidet æquor
 Miles, et instratas classis obumbrat aquas;
 Succumbunt Veneti, mandata stipendia pendunt:
 188 Sic illos vinci Ianua posse docet.
 Qualis ubi imbellem leporem damamve trementem
 Fert lupus, aut pavidam de grege tractat ovem,
 Dum sedet et pedibus prædam complectitur uncis,
 192 A tergo celeres audiit ire canes,
 Ipse fugit vitæque timet prædamque relinquit,
 Quam bonus elapso salvat ab hoste Crotus:
 Talis in Adriacum spectata est Ianua Marcum
 196 Conatum a patria ferre palude pedem.
 His tibi cum Venetis res est; hæc gentis origo,
 Hæc facta, hi mores, hæc scelera, hique doli;
 Sic cœpere prius, dehinc accrevere; superbæ
 200 Hæc series urbis, condicio hicque status,
 Ut pudeat, quos ora Ligus, quos Ianua vincit,
 Hos contra invicti Cæsaris ire manum.
 I tamen et quoniam rerum hæc fortuna tuarum est,
 204 Fer modicas laudes exiguumque decus:
 Rectius Eoos peterent tua signa tyrannos
 Imperiumque Asiæ Threiciosque duces;
 Rectius Aegyptum superasses, pulchrius iret
 208 Sub iuga Iudæus, sub iuga nostra Syrus:
 Nunc cum te in modicos titulos fortuna releget,
 Laus est a media summa adeunda tibi.
 Scilicet, ut parvi imbelles vicisse negoti est,
 212 Tu modo delectu vique fruarere tua,
 Hostibus Euganeis ita bellum inferre necesse est,
 Ne pariat magnum parva favilla rogam.
 Sæpe hæc Cæsaribus posita stetit obice contra,
 216 Urbs hæc fortunis obstitit una tuis.

¹⁸⁴ Iam a. 1206. Venetorum cum Genuensibus dissidia bellaque exarserant; hic de rebus sub ducibus Genuensi Dominico Fregoso, Veneto Andrea Contareno a. 1377. sqq. usque ad pacem Taurinensem a. 1381. initam gestis sermo est. ¹⁸⁶ Cf. Ter. Maur. 1160. 1165. „Pontibus instratis coniunxit litora — —”. ¹⁹⁴ Crotus Hutteno hic est venator (‘studio venationis exerceri’ solitus’ Hygin. poet. astron. II. 27.), non suus ille amicus Jäger. („Crotus, der Reblicke” Münch.) ¹⁹⁷ tibi] Maximiliane. ²⁰⁰ conditio 3. ²⁰⁵ Eoos tyr.] Turcas. ²⁰⁸ i. e. recuperaretur terra sancta. ²¹⁴ Ofti großer flam Von fündlin kam. Hutt. vol. II. p. 93. v. 7. sq.

Vendidit hæc Turcis urbes, hæc vendidit arces,
 Hæc Bysantium prodidit imperium.
 Quo minus has aquilas Asiæ videantque tremantque,
 220 Quo minus hoc sceptrum mollis adoret Arabs,
 Non tu, Turca ferox, nec quisquam ex hostibus autor,
 Sed Veneti, nunquam qui tenuere fidem,
 Quique, ubi communi voto respublica Christi
 224 In bellum vires contulit unanimes
 Pro ritu sacrisque suis vitæque suorum,
 Finibus imperii, religione patrum,
 Aut ipsi pro se cessant cœptumque morantur,
 228 Aut perdunt socias proditione animas.
 Omnino in Venetas sumenda est ultio fraudes,
 Morbidaque hoc pars a corpore habenda procul,
 Ac veluti membrum siquod sacer ignis adurat,
 232 Sive lues, cancer, immedicanda vetus,
 Accurrunt medici ferro partemque recidunt,
 Ne totum tracta defluat illuvie.
 Urbs hosti sperata, tuis contraria votis,
 236 Si sinis, Illyricum prodet et Italiam.
 Donec enim superant fraus, impostura dolique
 Pactaque iuratis insidiosa deis,
 Virus et insidiæ, non te sinet esse quietum:
 240 Hoc tu de Venetis scisque feresque diu?
 Iam quoque conanti Latium tibi et Itala regna
 Visere se mediis opposuere viis:
 Aspicias hæc, poterisque pati, Cæsarque vocari?
 244 Quin agis atque orbis te caput esse doces!
 At quisquis facit hos contra, diis non facit æquis,
 Et cum Fortuna numine bella gerit:
 Crevit enim viresque iterum tenet Adria summas
 248 Et se victori surripuit Liguri;
 Non ærumnosum piscando quærere victum,
 Non ultra laceras anxia habere casas

Non ærumnosum piscatu quærere victum, (249)
 70 Non ultra laceras anxia habere casas

²¹⁸ Byfantinum *omnes*. Ipse quoque Maximilianus non uno loco Venetis fœdam Constantinopoleos proditionem exprobravit, ut infra legemus. ²²¹ Ferebatur tunc duos in Christianos ferissimos dracones Turcam esse ac Venetum. ²³¹ velut 3...5. *falso*. ²³⁵ hosti] Turcæ in primis. tuis] Maximiliane. ²⁴¹ sq. Cf. supra v. 53. sq. ²⁴⁹ erumnosum *edd.*

- Imperiosa mari, fortuna elata secunda,
 252 Et plus quam, brevis temporis, ista, sinit.
 Vince tamen cœptumque armis tantoque paratu
 Prosequere hoc bellum, viribus use tuis:
 Sæpe quod in summum adscendit multosque per annos
 256 Crevit, in occasum dispulit una dies.
 Quod si Marte tuo respublica concidet illa,
 Quæ res nunc tanto cœpta labore tibi est,
 Signa sui clare dabit hic Fortuna favoris,
 260 Quæ siquid voluit, datque rapitque cito:
 Vix tria dum Venetum duravit sæcula regnum,
 Et tamen hac visum est amplius urbe nihil,
 Atque adeo, armarit sua ut hanc petulantia contra
 261 Germanas vires Cæsareumque decus.
 Vince, inquam, Cæsar, nec te Fortuna moretur
 Terreat aut solos visa sequi Venetos;
 Quæ fuit his propior primis favitque sub annis,
 268 Hæc eadem verso cardine tristis erit.
 Quid metuïs, ne qualis erat sors perstet in illis?
 An nescis varias rebus inesse vices?
 Si quicquam istarum potuit se extollere rerum,
 272 Illud idem casu temporibusque ruet:

- Imperiosa *manu* fortuna elata secunda, (251)
 72 Et plus quam, brevis temporis, ista, sinit. (252)
 Quodsi Marte tuo respublica concidet illa, (257)
 Quæ res nunc tanto cœpta labore tibi est,
 Signa sui clare dabit hic Fortuna favoris,
 76 Quæ, siquid *poterit*, datque rapitque cito: (260)
 Vix tria dum Venetum duravit sæcula *nomen*, (261)
 Et tamen *hoc aliquis grande putare potest*. (262)
 Quæ fuit *is* propior primis *fortuna* sub annis, (267)
 80 Hæc eadem verso *pollice* tristis erit. (268)
 Quid metuïs, ne te *cœpto Fortuna tenore* (265)
     Non sinat immensas vincere divitiis? (266)
 Quid metuïs, ne qualis erat sors perstet in illis? (269)
 84 An nescis varias rebus inesse vices?
 Si quicquam istarum potuit se extollere rerum,
 Illud idem *versa sorte perire potest*. (272)

252 Et plus quam ista, br. t. sinit. 261 secula 2...4. 265 Cæsar post Pata-
 vium a Venetis recuperatum cum militibus stipendia solvere non posset, exer-
 citum dimisit, præsidio Veronæ relicto, et cum pontificem Arragoniæque regem
 ad oppugnandos ipsos Venetos non commoveret, frustra de induciis cum illis egit.

Inspice tot mundi discrimina et inspicere casus:
 Omnia nostra vaga mobilitate labant;
 Quicquid habent homines rapidum versatur ad axem
 276 Et per inæquales itque reditque rotas.
 Ipsa sedens medio radios moderatur ab axe
 Fortuna et tantum sedula versat opus;
 Stant homines circumque suis data tempora rebus,
 280 Omnia fœmineum flexa sub arbitrium,
 Qui modo summus erat vel qui modo proximus illi,
 Cum volet hæc, agili pronus ab axe cadet:
 Quæ paulo ante, oculis cum te spectaret iniquis,
 284 Iniustas Venetæ sustulit urbis opes,
 Crede mihi, ancipitem cum verterit irrita molem,
 Hunc rerum integrum non sinet esse statum.
 Adde quod et sceleris piget hos veniamque precantur,
 288 Dum, quanta est, patuit numinis ira tui.
 Sed quia nulla fides illis, quia pacta resolvunt,
 Et quia non unquam fœdere stare solent,
 Quamquam pacis emant prætextum et munere captent,
 292 Tu tamen i, cœptis propositumque tene.
 Nullus in admisso veniæ locus, undique causa est,
 In Venetos clemens cur habere minus;

Inspice tot mundi discrimina et inspicere casus: (273)
 89 Omnia nostra vaga mobilitate *ruunt*;
 Quicquid habent homines rapidum versatur ad *orbem*
 Et per inæquales itque reditque *vices*. (276)
 Ipsa sedens medio radios moderatur ab axe
 92 Fortuna et tantum sedula versat opus;
 Stant homines circumque suis data tempore rebus
 Omnia fœmineum *subdita ad* arbitrium, (280)
 Qui modo summus erat vel qui modo proximus illi,
 96 Cum *velit* hæc, agili pronus ab axe *cadit*:
 Quæ paulo ante, oculis cum te spectaret iniquis,
 Iniustas Venetæ sustulit urbis opes, (284)
 Crede mihi, ancipitem cum verterit *invida* molem,
 100 Hunc rerum integrum non sinet esse statum.
 Adde quod et sceleris piget hos veniamque precantur,
 Dum, quanta est, patuit numinis ira tui. (286)
 Sed quia nulla fides illis, quia pacta resolvunt,
 104 Et *quoniam nunquam* fœdere stare solent,
 Quamquam pacis emant prætextum *et fraude relexant*,
 Tu tamen i, cœptis propositumque tene: (292)

276 Cf. dialog. Fortun. 284 sustulit] auxit, in maius extulit. 292 i] è 3. 4. o 5.

- Quando odiosa tuæ facta est clementia pacis
 296 Virtutemque tuam criminis instar habent,
 Quando tibi nocuit quod tu prodesse putabas,
 Iam tandem ire tibi, Cæsar, in arma licet:
 Sume animos veniamque nega: num parcere fas est
 300 Qui prior et causa non agitatus obest,
 Aut dabis huic veniam, qui, cum requiescere posset,
 Indixit rupto fœdere bella tibi?
 Da tamen et misso pacem largire duello,
 304 Si pax cum Venetis suspicione caret.
 Instabilis servare fidem nequit Adria proles:
 Naturam patriis traxit ab æquoribus:
 Nemo dat Adriacis, quanquam videt esse serenum,
 308 Fluctibus inducta navita puppe fidem:
 Hoc scit nauta rudis: Venetos tu fœdera credis
 Firminus Euganeo posse tenere freto,
 Huicque dabis veniam, qui, si te posset in armis
 312 Vincere, non pacis congredederetur ope,
 Qui crevit fallendo atque hac se muniit arte
 Et qui, quos iurat, non putat esse deos?
 Præterea Venetos tibi bellum inferre pudendum est,
 316 Siquando externis fama dabit populis:
 Tu caput es rerum, tibi terræ subdidit orbem
 Partitus geminum Iupiter imperium;
 Iupiter est cælo summus, sub Cæsare terra est,
 320 Hic sibi mortales subiicit, ille deos.
 Quantum est a nigris Nabathæis finibus Indis,
 Phœbus ubi rutilum provehit axe diem,
- Quando odiosa tuæ facta est clementia pacis (295)
 105 Virtutesque tuæ 'crimina' nomen habent, (296)
 Quando tibi nocuit quod tu prodesse putabas,
 Iam tandem ire tibi, Cæsar, in arma licet:
 Sume animos, veniamque nega: num parcere fas est
 112 Qui prior et causa non agitatus obest? (300)
 Tu caput es rerum, tibi totum subdidit orbem (317)
 Partitus regnum Iuppiter ipse suum;
 Iuppiter est cælo summus, sed Cæsar in orbe,
 116 Hic sibi mortales subdidit, ille deos. (320)
 Quantum est a nigris Nabathæis finibus Indis, (321)
 Phœbus ubi rutilum colligit axe diem,

³⁰⁰ Qui] ei qui.   ³⁰⁶ Infidum mare.   ³¹⁴ In epigrammatis similia sæpius.
³¹⁷ Cf. epigr. 4. ad Max.   ³¹⁸ Iuppiter 3. 4. et sic iterum v. seq.   ¹¹¹ Summe 1.
¹¹⁷ 'Eurus ad auroram Nabathæ aque regna recessit'. Ovid. met. I. 61.

Ad fines, America, tuos quaque arduus Atlas
 324 Alta pruinosis sydera fert humeris,
 Quantum est a gelidis septem regione trionum
 Partibus ad pluvio regna subacta Noto,
 Quanquam ita non habeas, totum te spectat ad unum;
 328 Quicquid inest terris sub tua sceptris cadit.
 Omnia cum tua sint et se tibi debeat orbis,
 Cum subsint regno terra fretumque tuo,
 Cumque nihil rerum te sit sublimius uno,
 332 Quid pateris cives te violare tuos?
 Iam populosa tuam sequitur Germania laudem,
 Tu modo quid iubeas, fortiter illa geret;
 Non eget admonitu, cupit ire ac sponte laborat
 336 Ulcisci et laudes accumulare tuas:
 Sentit enim Venetos plus quam decet esse superbos,
 Te plus clementem quam decor iste ferat.
 Verum est, nulla salus bello est, pacique studendum,
 340 Eventus dubii cæcæque diva monent:
 Hostibus hæc metuenda tuis, si numina cælo
 Sunt, quibus hoc bellum suscipis auspicibus.
 Causa bona est: sumptis admissum ulcisceris armis
 344 Dedecus, hi læsis te petiere deis;
 Arguit hos scelerum cumulus, tua causa deorum est,
 Nec magis hæc nostra est ultio quam superum.
 Quæ mora? ducendum est dilatam tempore bellum;
 348 Hic te clementem terminus esse velat.
 Iulius his pacem dedit et socia agmina iunxit
 Et tua subducta pacta fefellit ope.

Ad fines, America, tuos, quaque arduus Atlas (323)
 120 *Sustinuisse humeris dicitur astra suis,* (321)
 Quantum est a gelidis septem regione trionum
 Gentibus ad pluvio regna *perusta* Noto,
Totum, Cæsar, habes, totum te spectat ad unum,
 124 Quicquid inest terris, *tu caput unus habes,* (325)

³²³ America] *pæon tertius*. ³²⁴ sidera 3...5. ³²⁵ sept. r. tr. *imesis*, de qua arte versif. v. 412. ³²⁹ „Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes”. *Verg. Aen. XI. 362.* ³⁴⁴ *lefis* 2. ³⁴⁵ Cf. *Lucan. Phars. I. 128.* ³⁴⁹ Iulius PP. II., Ligur, sprete liga Cameracensi ut a. 1509. Maximiliano Venetiam expugnare volenti non consensit, ita a. sequenti Augustam Vindelicorum legatum suum misit, ut is electores principesque ad suas partes traheret, quo factum est ut prius de pace cum Venetis ineunda quam de ferendis imperatori auxiliis decernerent.

¹¹⁹ ‘Atlantis duri, cælum qui vertice fulcit.’ *Verg. Aen. IV. 248.*

Iunxerit et dederit: sed tu mirabere, fœdus
 352 Qui tenuit nulli, non tenuisse tibi?
 Sic tibi fallaces Ligures, sic Ianua nota est,
 Italicæque artes Pontificumque fides?
 Ducent auxilio Turcas in prœlia: ducant
 356 Quicquid habent Asiæ, Thracia quicquid habet,
 Quos Sulthanus opes: una est Germania contra;
 Et si tu moveas, sufficit una tibi;
 Imperet in populis Asiæ Phrygiasque per urbes
 360 Horrida terribilis sceptrâ Othomanus agens,
 Arma regat Scythiæ, regnet Dacisque Gethisque
 Danubiique ferox frenet utrumque latus,
 Belligeros Thraces Pontique ferocia regna
 364 Sauromatasque premat Massagethasque truces,
 Quaque fremit Pontus Leandri insignis amore,
 Cuius complecti milite possit aquas,
 Bysantique amplas teneat, quas abstulit, arces,
 368 Regnet in Armenios Cappadocasque suos,
 Veloceque Tigrim iuxta Prusamque potentem,
 Pamphyliamque omnem dirigat et Lyciam,
 Occupet Euxinum, Tanaim et Mæotidos undas,
 372 Qua rigidus crudo marte Gelonus ovat,
 Riphæasque arces pulchrumque Borysthenis amnem,
 Regnum agat in Medis, per Cilicasque vagos,

Sit licet in Scythiæ populis Dacasque per ipsos [361]
 Horrida terribilis sceptrâ Otomannus agens [360]
Euxinum ad pontum, Tanaim et Mæotidas undas, [371]
 129 *Qua rigidus crudo marte Gelonus ovat,* [372]
 Belligeros Thraces *vicinasque ordine gentes* [363]
 Sauromatasque *alacres* Massagethasque truces [364]
 Riphæasque arces pulchrumque Borysthenis amnem, [373]
 132 *Phasidos utrumque ad Danubiūque latus,* [362]
 Quaque *iacet* Pontus Leandri insignis amore, [365]
 Cuius *rex totas* milite *texit* aquas, [366]

352 Cf. dictum Maximiliani vol. V. p. 363. repetitum. 353 Ligures] In ipsum Iulium II. Ligurem dicitur. 360 Othomanus] Turca. sultanus cum primum hoc carmen scriberetur, Baiazeth II., cui m. Maio a. 1512. filius Selimus I. successit. 364 Massagethasque 3...5. Scythas intra Imaum. 365 cf. Musæum de Herone et Leandro et Ovid. epp. 18. 19. Ponte iunctis litoribus, ut Xerxes fecit. Cf. ad v. 185. adnot. et infra v. 389. edit. I. 367 Bysantiq; 2. Bysanthiq; 3...5. 369 Tygrim 3...5. 370 Pamphiliamque 5. 372 Boriisthenis *edd.*
 126 Gelon.] Incola Sarmatiæ Europææ. fere = *Ukrainer.* 131 Rhyphæaq; 1. Borysthenis 1. (*Dnieper.*)

- Per Macedum campos Oetæoque ad loca saltu
376 Edita, Pieriis nobilitata sacris,
Quaque piger refluis ludit Mæander in undis
Aegæum ad pelagus Ioniumque fretum;
Serviat huic quicquid Peneius alluit amnis
390 Bebryciæque urbes, quas Galatæque colunt;
Pareat Ioniae tellus huic, Cares adorent
Omniaque ad Tauri consita utrumque iugum
Cantatique urbes Pelopis, perque Arcadas omneis
384 Barbarus hoc leges tempore Turca ferat;
Ius Hierosolymis dicat Sulthanus et omnis
Oppida Iudææ sub ditione regat;
Per Syriam tonet atque Arabes vastissimus ille
388 Et terat imperii fulmine cuncta sui;
Flumen ad Eufratem Nilique per ostia septem
Regnet, Idumæas sub pede calcet opes,
Hic ubi odoriferis nascuntur thura Sabæis
392 Balsamaque et longo cinnama agenda mari;
Imperet urbe Tyri, quaque est rarissima Phœnix,
Aegypti in terras Aethiopesque nigros,
- Colchorumque urbes Oetæoque ad loca saltu* [375]
136 *Edita, Pieriis nobilitata sacris,* [376]
Quaque piger refluis ludit Mæander in undis [377]
Aegæum ad pelagus Ioniumque fretum, [378]
Vicinasque Asiæ terras; quanquam omnibus istis
140 *Barbarus hoc leges tempore Thurca ferat,* [384]
Iura licet Solyma ponat Sultanus in urbe [385]
Et teneat nostro regna sacrata deo;
In Syriam licet atque Arabes vastissimus ille [387]
144 *Sceptra gerat populis invidiosa tuis*
Flumen ad Eufratem Nilique per ostia septem [389]
Armeniasque ambas Cappadocumque situs, [390]
Velocemque Tygrim iuxta Babylonaque magnam (390) [399]
148 *Pæneque et ad Medos, Dardanosque Phryges,* [374]
Atque ubi odoriferis nascuntur thura Sabæis [391]
Balsamaque et longo cinnama agenda mari, [392]
Quaque hebenum dives quaque est rarissima Phœnix, [393]
152 *Aegypti in terras Aethiopusque nigros,* [394]

³⁷⁵ Macedum, sive potius Macetum. Macedoniam Thessaliamque dicit. oethæoq; 2. Oethæoq; 3. 4. Oetheoque 5. ³⁷⁸ Ægeum 2. ³⁷⁹ Peneus. Lucan. VIII. 33. ³⁸⁰ Bebriciæq; edd. Bithynæ. ³⁸² vtrunq; 2. Arcedas 4. ³⁸⁶ Iudææ 2. ditione 3...5. ³⁹¹ „India mittit ebur, molles sua thura Sabæi”. Verg. georg. I. 57. ³⁹³ Phœnicia. Plin. H. N. X. 2, 2. qui Arabiæ avem Soli sacrum adscribit.
¹³⁶ Pyriis 1. ¹⁴⁸ Peneq;, & ad 1. Pene s. Peme Aegypti nihil h. l. Mædos 1. ¹⁵¹ Hebenū 1. Serv. ad Verg. georg. II. 116. ¹⁵² Aethyopasq; 1.

Chaldæosque et opes regis moderetur Erythræ
 396 Et circum Pharii litora rubra maris
 Ad sacras Iordanis aquas, Memphitis ad urbes,
 Imperio Meroen claudat et Assyrios;
 Ingentem Babylona regat Gazamque potentem,
 400 Hasque omneis Venetis viribus addat opes:
 Omnia pro Venetis, pro te Germania pugnet,
 Hæc manus ad bellum sufficit una tibi;
 Non opus est flavi ducantur in arma Britanni,
 404 Utque armet populos Gallia magna suos;
 Non opus est equitem trahere in tua castra Polonum,
 Aut in opem Scythicas ducere Pannonias:
 Adde nihil nobis: siquid Germaniæ priscæ
 408 Laudis habet, siquid Martia turba potest,

Erythræ per regis opes Chaldæaque regna [395]
 Et circum Pharii littora rubra maris: [396]
Iure tamen super has dominus censebere terras,
 156 *Diripuitque urbes hostis uterque tuas,*
Atque erit illa dies, quæ (si bene colligo) prope est, [755]
Qua tibi raptarum summa redibit opum. [756]
Omnia cum teneas, cum solus cuncta gubernes, [327...329]
 160 *Cum subsint regno terra fretumque tuo,* [330]
Cumque nihil rerum te sit sublimius uno, [331]
Quid pateris cives te violare tuos? [333]
Iam populosa tuas sequitur Germania laudes, [334]
 164 *Tu modo quod iubeas, fortiter illa geret.* [336]
Ardet amore tui dum tam Germania pugnes: [ibid.]
Hæc manus ad bellum sufficit una tibi; (402)
Non opus est flavi ducantur in arma Britanni,
 168 *Quodque armet populos Gallia magna suos;*
Non opus est Scythicis accedat Sarmata telis, (405)
Aut eat ad vires Panmonis ora tuas. (406)
Sufficit una tibi talem Germania in hostem, (407)
 172 *Tu nihil hic populi viribus adde tui.* (id.)
Adde nihil nobis: si quid res Theutona priscæ (407)
Laudis habet, si quid bellica turba potest, (408)

³⁹⁵ Caldeosq; 2. Caldæosque 3...5. reg. Erythr.] „ab Erythra rege inditum est nomen [mari], propter quod ignari rubere aquas credunt”. *Curt.* VIII. 9, 14.
³⁹⁶ Pharii = Aegyptiaci, ut ‘Phario æquore’ *Lucan.* Phars. IV. 257. littora 3...5.
³⁹⁷ „... placidam Iordanis ad undam”. *Sedul.* op. pasch. II. 141. ³⁹⁹ Gaza] „significat divitias, urbs in Palæstina ... in ea Cambyses ... divitias suas condidit”. *Serv.* ad Aen. I. 119. *Lucan.* III. 216. ⁴⁰⁰ addet 3...5. ⁴⁰⁸ Britannos cæruleos viridesque, sed non flavos me legere memini; at de mari quoque flavum esse legitur.
¹⁵³ Calddæaq; 1. ¹⁵⁵ censebre 1. ¹⁵⁶ Dirripuitq; 1. host. uterq;] Turca Venetusque. Cf. ad superiorem vers. 221. adnotatum. ¹⁶¹ Cunq; 1.

- Siqua viget nobis ex rebus gloria gestis,
 Franges hoc Venetas milite divitias.
 Prima Tridentini maturent prælia cives,
 412 Omnis ab excussa sæviat Alpe furor,
 Et formidati Venetorum clade Tyroli,
 Exeat Alpini bellica vis Athesis,
 Spargat in occursum Venetis quos Enus inundat,
 416 Quique timenda lavit Rhæticus arma Lycus;
 Post sibi finitimos moveatur Brisga Trebotes,
 Proque aliquid veteri laude Suevus agat;
 Arma gerant Bavari, linquant sua rura Nemetes,
 420 Advolet et fœlix Austria bella gerat;
 Tum chalybem durumque excudens Styria ferrum,
 Carnus et in pingui rure Carinthus agens;
 Vangio, Vindelycique omnes et Norica virtus;
 424 Torvus ab Hercynio vertice Bemus eat,
 Quæque adeo gens est, Moravi, promiscua, cives,
 Et siqua hoc tractu nomine terra caret;
 Exue Silesios densis cultoribus agros,
 428 Mitte paludosæ robora Lusatiæ;
 Pergat arenoso piscatrix Marchia tractu,
 Quæque metallifero est Misna opulenta solo.

 Si qua viget nobis e rebus gloria gestis, (409)
 176 *Infringens Venetas tempore divitias,* (410)
Migret in assuetas Athesis violentia turmas, (411...414)
 Proque aliquid veteri laude Suevus agat; (418)
 Post sibi finitimos moveatur Brisga Trebotes, (417)
 180 *Omnis (ut est concors) Rhenus in arma ruat:*
 Arma gerant Bavari, linquant sua rura Nemetes, (419)
 Advolet et fœlix Austria bella gerat;
 Tum chalybem durumque excudens Stiria ferrum
 184 *Et Carni atque opibus, alte Carinthe, tuis,* (422)
 Vangio, Vindelicique omnes et Norica virtus,
 Torvus ab Hercinio vertice Bemus eat, (424)
 Quæque adeo gens est *promiscua, Marcomanni,*
 188 *Et si qua hoc tractu nomine terra caret;*
Mitte tuos etiam, populosa Silesia, cives, (427)
Egredere infames, Lusace latro, specus, (428)
Et sita arenoso piscatrix Marchia tractu,
 192 *Atque metallifero Misna opulenta solo,* (430)

413 Süd-Tirol. 415 Aenus s. Oenus, Inn. Nord-Tirol. 416 Rhæticus 3...5. Lech.
 417 Brisga = Breisgauer. Trebotes (Tribocci) Oberrhein. dép. 419 Speiërgau.
 420 felix 3...5. 421 chalibem 2...4. 422 Vangio Wunne-(Worms-)gauer. Vindelici-
 que 3...5. 424 Hercinio edd. hic = Baierischer et Böhmer-Wald. 429 Marchia]
 cf. Hutteni carm. p. 5. sq. exhibitum. 430 Misna] Meissen.

Et læti agrorum de fertilitate Doringi,
 432 Optimaque armorum portio, Francus eques,
 Hic ubi se Mogus curvis ambagibus infert
 Et genus invictæ nobilitatis alit;
 Quique agit in tetricis venator montibus Hesus,
 436 Quæque sovet durum Fagina parva genus;
 Arma Ubii tractent, intestinaque soluta
 Lite novi causam, Geldria, martis habe;
 Prodeat arma ferens Eburonum exercitus omnis,
 440 Se paret in bellum Iuliacensis ager,
 Et nondum imbelles Batavi Frisique feroces,
 Et procera rudis corpora Vestphaliæ,
 Et Vetrava acies et, nunc Germania, Trevir;
 441 Excipe pugnanteis, Adria, Vesterichos,
 Quique ab utroque bibunt Rhenanos littore fluctus,
 Quosque vago præceps amne Mosella rigat;
 Excipe non solis inhiantes Saxonas obbis,
 448 Quos sua pugnanteis asperat ebrietas:
 Inde invicta acies veterum genus ibit Othonum,
 Quique bibunt Albis flumina, quique Salæ,
 Quorumque arma duces nigro bovis ore figurant;
 452 In Venetos rapida vi Pomeranus eat,
 Dittimarique rudes, genus insuperabile bello,
 Et iuxta Holstadii turba quieta ducis,
 Et quæ se Gothico sparsit Germania ponto
 456 Insulaque arctoo Rhugia cincta mari;

Et læti agrorum de fertilitate Doringi, (431)
 Quique ortum Scythico Francus ab orbe trahit, (432)
 Quique agit in mediis bellator montibus Hesus, (435)
 196 Parvaque Fuldano Fagina recta patri, (436)
 Arma Ubii tractent, intestinoque soluto (437)
 Marte novas liles iure Sycamber amet; (438)
 Et quondam fortes Batavi Phrisiique rebelles, (441)
 200 Asperaue incultu Westphala terra suo, (442)
 Nec tantum validi madidas Saxones ad obbas, (447)
 Quique sub extremo sydere Cymber agit,
 Quorumque arma duces nigro bovis ore figurant, (451)
 204 In Venetos patria vi Pomeranus eat; (452)

432 Patriæ suæ suique non inmodestus amor. 436 Buchonia. cf. adnot. ad
 v. 545. 439 Eburon.] Leodienses vult. 444 pugnantes 4.5. 451 Megalopolitani,
 Meklenburger. 453 Dittimari] Ditmarsen. 454 Holstein. 455 Ostsec.

196 læti 1. 196 Fuld. patri] abbati Fuldensi. 200 in cultu 1. 201 Saxones] ---

- Immittant Venetis tristem vada Balthica classem,
 Arma, viros ingens concitet Oceanus;
 Huc quoque littoreos moveat causa ista Borussos,
 460 Finitimos agris, Sarmata dure, tuis;
 Istula tot Venetis, tot misceat Odera gentes,
 Causaque diversos contrahat una duces:
 Quot populis animoque tuo contente domabis
 464 Horribili Venetas obsidione manus.
 Ardet et antiquam repetens Germania laudem
 Egregie quicquam quod gerat esse cupit.
 Tanta quibus virtus animosa in pectora venit,
 468 Ut cupiant laudes iugiter ire tuas,
 Sponte sua qui te arma petunt, præbe ocyus illis
 Fomentum pugnæ materiamque novæ;
 Præbe illis quo se primis exerceat annis
 472 Siquis in hac turba sedulus esse cupit:
 Turpe est in primo iuvenes torpescere flore
 Et nihil ætatis vi meliore frui;
 Turpe est arma tuæ tracta rubigine gentis
 476 Olim clara foris nunc latuisse domi;
 Turpe est imbelles populos Venetosque fugaces
 Egregios armis sollicitare duces:
- Huc quoque littoreos moveat *furor ille* Borussos, (459)
 Finitimos agris, Sarmata dure, tuis; (460)
 Istula tot Venetis, tot misceat Odera gentes,
 208 Causaque diversos contrahat una duces:
His populis animoque tuo contente domabis
 Horribili Venetas obsidione manus. (461)
 Ardet et antiquam repetens Germania laudem
 212 Egregie quicquam quod gerat esse cupit.
 Tanta quibus virtus *amissa* in pectora venit,
 Ut cupiant *laudi consuluisse suæ*, (464)
 Sponte sua *quibus* arma *placent*, præbe *illicet istis*
 216 Fomentum pugnæ materiamque novæ;
 Præbe illis quo se primis exerceat annis,
 Si quis in hac turba *bellicus* esse cupit: (472)
 Turpe est in primo iuvenes torpescere flore
 220 Et nihil ætatis vi meliore frui;
 Turpe est arma tuæ tracta rubigine gentis
 Olim clara foris nunc latuisse domi; (474)
 Turpe est imbelles populos Venetosque fugaces
 224 Egregios *animis* sollicitare duces. (475)

461 Ist.] Vistula, *Weichsel*. dura 3...5. miserat *edd.* 224 Aegregios 1.

- Germanæ virtutis erat gerere arma repente,
 480 Quamquam indicta forent, arma movere prius.
 Proh pudor! ira animo subeat, clementia cesset,
 Unaque sit virtus bellum iniisse cito.
 Quondam nostra foris multa Germania laude
 484 Gentibus invictis nomine terror erat:
 Nunc quatimur toties vicinis undique bellis
 Et ruit in populos quælibet ira tuos.
 Nec tamen ista loquor, quo te his in casibus ante
 488 Unquam adeo segnes dicam habuisse manus,
 Aut procul a curis animo torpere remisso,
 Armaque pro patriæ lenta movere bono:
 Notum est ingentes bello subiisse labores,
 492 Notum est tranquillos non habuisse dies,
 Suetum anteire loco pugnaque exire priorem.
 Fungi aliquando ducem militis officio,
 Gaudentem castris et aperto vivere cælo:
 496 Qui vitæ modus est quæ seriesque tuæ.
 Ergo age, livor edax, rapidum compesce labellum,
 Desine de tanto tristia rege loqui,
 Desine Cæsareos titulos pulchrosque labores,
 500 Vilis homo, spurcis comminuisse labris:
- Quondam nostra foris *præclaro patria Marte* (483)
 Gentibus invictis nomine terror erat:
 Nunc quatimur toties vicinis undique bellis
 225 Et ruit in populos quælibet ira tuos. (496)
Non tamen ista loquor, quo te *hoc in munere dicam*
Semper adhuc segnes exhibuisse manus
 Aut procul a curis animo torpere remisso
 232 *Et te pro patria segnier ire tua:* (490)
 Notum est ingentes belli subiisse tumultus,
 Notum est tranquillos *nunquam* habuisse dies; (492)
Semper es in bello requiemque negantibus armis: (493..495)
 236 *Hic* vitæ modus est, *hæc* seriesque tuæ. (496)
 Ergo age, livor edax, rapidum compesce labellum,
 Desine de tanto *turpia* rege loqui,
 Desine Cæsareos titulos pulchrosque labores
 240 *Detrahare et lingue supposuisse tuæ:* (500)

⁴⁸⁵ quatimur 3. quatitur 4. ⁴⁹⁷ Quid mihi, Livor edax, ignavos obicis annos? Ovid. Amor. I, 15, 1. „... digito compesce labellum”. Iuv. sat. I. 160. ⁴⁹⁸ tristia] turpia, ut 1. habet, sinistros sermones.

⁴⁹⁹ Ad marginem exempli mei 1. vetus manus adscripsit „Franc. Petrarc. Bonus princeps est raro quietus”. Scilicet vult illud Iliad. II. 24.61.

- Non fugere est siquis lentam cunctatur ad iram:
Nescis qua deceat hoc opus arte geri:
Tot circum casus pensat Iovis ales ab alto,
504 Cum volet, ingentes conciet illa metus;
Sæpe quidem pennas, sed non pro viribus ipsis
Pandit et excussis unguibus ampla patet,
Sed non tota ruit summamque exurgit in iram,
508 Omnino vires prosequiturque suas.
Hactenus hæc populos suspensis terruit alis,
Vindicis hostiles admonitura animos:
Dum tamen ora furens ex causa armabit et ungues,
512 Dum ruet et totis viribus arma geret,
Tunc neque Gallus ovans casu eventumque secundo,
Quocunque hoc fiat tempore, maior erit;
Nec bene res Venetum tantam subsistet ad iram,
516 Viderit Adriaco fulmina iacta salo.
Ah potes arbitrium, rerum moderator, iniquum
Deque tuis factis ingenioque pati?
- Quo te iure loqui fateri talia, demens,
Quis dat in arbitrium regia facta tuum?
Tene decet magnosque duces regesque superbos,*
244 *Vilis homo, lingua contemnerante loqui?* (500)
Non fugere est si quis lentam cunctatur ad iram,
Non scis qua deceat hoc opus arte geri: (502)
Dum sedet et Venetos spectat pacienter ad ausus,
248 *Non scis quæ cordi Maximilianus agat:*
Tot circum casus pensat Iovis ales ab alto, (508)
Dum volet, ingentes exciet illa metus,
Sæpe quidem pennas, sed non pro viribus ipsis
252 Pandit et *expressis* unguibus ampla patet, (506)
Sed non tota ruit *supremamque* audet in iram,
Omnino vires prosequiturque suas.
Hactenus hæc populos *expansis* terruit alis,
256 Vindicis hostiles admonitura *manus:* (510)
Dum tamen ora *biceps commota* armabit et ungues,
Dum ruet et totis viribus arma geret,
Tunc neque Gallus ovans *sorte* eventumque secundo,
260 Quocunque hoc fiet tempore, maior erit: (514)
Non bene res Venetum tantum subsistet ad *hostem*,
Viderit Adriaco fulmina iacta *mari*.
Ah potes arbitrium, rerum moderator, iniquum
264 Deque tuis factis ingenioque pati? (518)

517 petes 1. rerum moderator] mundi imperator.

250 ille 1. sed in sqq. et in 2. feminina est ales. 258 populus 1. terruit 1.

Ah sinis hæc aliquem tibi detrectare tuorum
 520 Quæ nunquam iustum promeruere odium?
 Aude aliquid factisque novis istam elue famam,
 Quæ tamen haud causas, unde seratur, habet:
 Nunquam aliquis vidit luxu te egisse supino,
 524 Nunquam aliquis vidit mente vacante levem,
 Utque solent reges, mollem deducere vitam
 Dulciaque amplecti deliciisque frui;
 Semper dura pati, semper fugere ocia promptum,
 528 Duritia mentem perdomuisse patet:
 Castra voluptatis nunquam civiliter intras,
 Sed tanquam laqueos insidiasque fugis;
 Et siquando audes, nunquam temerarius infers
 532 Arma, sed ex causæ conditione gravis;
 Dumque infers, non lentus ades, non ultimus astas,
 Ex acie primos conseris ante duces.
 Spes mihi per te igitur cunctando restitui rem,
 536 Quæ nunc ex animo statque caditque tuo.
 Huc ego iam pridem res abs te colligo gestas,
 Quarum est, quam debet, laus tibi parta minor:

Ah sinis hæc aliquem tibi detrectare tuorum (519)
 Quæ nunquam iustum promeruere odium? (520)
 Nunquam aliquis vidit luxu te egisse supino, (523)
 268 Nunquam aliquis vidit mente vacante levem, (524)
 Utque solent reges, mollem deducere vitam
 Dulciaque amplecti delitiisque frui;
 Semper dura pati, semper fugere ocia *promptus*
 272 Duritiaque *animum* perdomuisse *soles*: (526)
 Castra voluptatis nunquam civiliter intras,
 Sed tanquam laqueos insidiasque fugis,
 Et si quando audes, nunquam temerarius infers
 276 Arma, sed ex causæ conditione gravis; (532)
 Dumque infers, non lentus ades, non ultimus adstas,
 Ex acie primos conseris ante duces.
 Spes mihi per te igitur cunctando restitui rem,
 280 Quæ nunc ex animo statque caditque tuo. (536)
 Huc ego iam pridem res a te colligo gestas, (537)
 Quarum est, quam debet, laus tibi parta minor. (538)

⁵²² seratur] polluat sermonibus satis. ⁵³² conditione 3...5. ⁵³³ adstas 3...5.

⁵³⁵ Cf. Verg. Aen. VI. 846. Ennius ap. Cic. de sen. 4. de Fabio Maximo:

Unus homo nobis cunctando restituit rem:

Noenum rumores ponebat ante salutem;

Ergo postque magisque viri nunc gloria claret.

Cf. Lachm. ad Lucret. p. 150.

Stultum est ex ipso premere aut extollere casu
540 Res gestas, animo consilioque decet:
Et quia successu caruit tua magna voluntas,
Laus ex conatus pondere maior erit,
Augebitque tuam fortunæ iniuria famam:
544 Plus meriti quam quis credere possit habes:
Tu varia indomito conflasti incendia Geldro
Adque tuos tandem iam silet ille pedes;
Tu moto inversos pressisti milite Belgas,
548 Inque tuum frustra gens stetit illa caput;
Vidit equos viditque tuos tunc Sequana currus,
Horruit armatas ipse Mosella manus;
Te Rhodanus tristisque Araris sensere ruentem,
552 Inque Pyrenæo culmine castra locas;
Tunc Mediomatrix sensit tua signa, timentes
Tunc Senonas bello, tunc Heduosque petis;

Stultum est ex ipso premere aut extollere casu (539)
294 Res gestas, animo consilioque decet: (540)
Et *quoniam eventu* caruit tua magna voluntas, (541)
Clarior es multum, quam quia multa facis: (542)
Tu *vario indomitum vicisti Marte Sycambrum* (545)
298 Adque tuos tandem iam silet ille pedes; (546)
Tu moto inversos pressisti *turbine* Belgas,
Inque tuum frustra gens stetit illa caput;
Vidit equos viditque tuos tunc Sequana currus,
292 Horruit armatas ipse Mosella manus; (550)
Te Rhodanus tristisque Araris sensere ruentem,
Inque Pyrenæo culmine castra locas;
Trevirum ibi superas antiquaque nomina Rhemos,
296 Tunc Heduos bello, tunc Senonesque petis; (554)

⁵⁴⁵ Geldriæ ducatum mortuo Carolo Burgundo Fridericus imp. filio suo eiusque uxori Mariæ dederat d. 19. Apr. 1478. invitis Geldrensibus, qui nec filium Philip-pum, Belgarum ducem a patre factum admittere volebant, unde cum Carolo Eg-mondano Geldriæ duce instigante Gallo non solum contentiones, etiam in magna diæta Vormatiensi a. 1495. disputatæ, sed et bella a. 1499. 1505. 1507. sq. exorta sunt, nec finem omnem invenerunt pace Cameracensi d. 10. Dec. a. 1508. inita (Du Mont. IV. l. p. 109. sqq.), secundum quam utraque pars teneret quæ tum ha-beret. Cf. supra v. 436. ⁵⁴⁶ Brugenses Gallis faventes Maximilianum ad reno-vandam cum his pacem in oppidum suum invitatum prid. kal. Febr. a. 1488. cap-tum per plures menses detinuerunt, usque ad d. 16. Mai. eiusd. a. Cf. Narratio captivitatis Max. I. imp. apud Brugenses in *Pezio* T. II. p. 552. sqq. Vide etiam Hessi respons. ad Epist. Italiæ v. 68. ⁵⁴⁹ tunc] a. 1492. ⁵⁵¹ Araris, *Saône*. ⁵⁵³ Me-diomatrix, i. e. Mediomatricum (oppidum), Divodurum = Metz.

²⁸⁷ Sycambrum] *Geldrum*. ²⁸⁸ Atq; *l.* ²⁹³ araris *l.*

Nec procul hinc natum funesta strage Philippum
 556 Plurima post tandem milia cæsa refers;
 Et te iam Regem ducibus pater ipse coactis
 Dixerat, assensu consilioque ducum,
 Eiicis a patriis Matthiæ castra tyranni
 560 Sedibus: in regno sederat ille tuo:
 Austria tunc armis, tunc magna Vienna recepta est,
 Et tibi se totam Pannonis ora dedit.
 Omnia cæde reples, et ne sine testibus hoc sit,
 564 Ister ab hostili clade cruentus abijt;
 Nec tibi vulgares solvit nigra factio pœnas,
 Quam laquei infami morte perire facis.

Nec procul hinc natum funesta strage Philippum
 Plurima post tandem milia cæsa refers;
 Et te iam Regem ducibus pater ipse coactis
 300 Dixerat, assensu consilioque ducum, (558)
Deiicis ex patriis Mathiæ castra tyranni
Finibus: in regno sederat ille tuo:
 Austria tunc armis, tunc magna Vienna recepta est,
 304 Et tibi se totam Pannonis ora dedit. (560)
 Omnia cæde reples, *neve hoc sine testibus esset,*
 Ister ab hostili *cæde* cruentus *erat:*
 Nec tibi vulgares solvit nigra factio pœnas,
 308 *Hanc* laquei infami morte perire *iubes.* (566)

⁵⁵⁵ Philippus relictis a. 1505. cum uxore Iohanna Ferdinandi Catholici filia Bruxellis rex Castilianus factus moritur Burgis nondum 29 annos natus. ⁵⁵⁶ milia 3...5. ⁵⁵⁷ coactis] convocatis. a. 1486. d. 16. Febr. Francofurti. ⁵⁵⁹ Matthias Corvinus Hungariæ rex († d. 6. Apr. a. 1490. Vindobonæ) frustra Maximiliani electionem impedire studuerat. Statim Francofurti d. 20. Mart. a. 1486. contra illum confederationem inierunt reges Fridericus III. et Maximilianus cum electoribus principibusque imperii. (*Du Mont* III. 2. p. 153. sq.) Tandem d. 7. Nov. a. 1491. „concordia facta est inter Fridericum imp. et Maximilianum Romanorum et Hungariæ regem ab una, et Vladislaum Hungariæ et Bohemiæ regem atque regnum Hungariæ ab altera parte, his legibus, ut Vladislaus pro vero Rege Hungariæ maneat regnumque in heredes masculos suos transeat, sed si ei contingerit ex humanis decedere nulla prole mascula relicta, tunc et in eo casu idem regnum ad Maximilianum et heredes suos devolvatur". *Du Mont* l. c. p. 263. sqq. ⁵⁶¹ Vindobona (Vienna Austriaca) Matthiæ se dederat d. 1. Iun. a. 1485., recuperavit cum aliis Austriacis terris Maximilianus defuncto Matthia m. Aug. a. 1490. ⁵⁶² Pannonis ora] Pannonica terra, Hungaria. ⁵⁶⁵ *Exemplo meo 1. manus antiqua adscripsit* Die Schwartzt. Nescio utrum de confederatis rebellantibus rusticis, quales primis sæculi XVI. annis per Stiriam, Carinthiam aliasque finitimas provincias furebant, dictum sit, an de hostium specie.

²⁹⁵ cœla 1.

- Quo pater Huttenus bello tua signa sequutus
568 Sæpe mihi dixit, quantus in arma ruas:
Sensit enim viresque tuas sensitque vigorem,
Cum manibus tantum prosequeretur opus.
Undique pacatis rebus belloque receptis,
572 Quando hostile nihil iam superesse putas,
Tunc vero Helvetii sylva atque e montibus illis
Ausi in te vires constituere suas;
Quos licet, ut deceat, nondum superasse puteris,
576 Et res in dubio pendeat ista statu,
Hora tamen veniet intermissoque triumpho
Aptius hoc olim tempore tempus erit:
Invidit Fortuna tibi laudemque morata est
590 Sæpe prius magnis obvia facta viris;
Cumque foret quæ te cæpto revocaret ab isto
Causa, refers populos hoste petente tuos;
- Quo pater Huttenus bello tua signa secutus (567)
Sæpe mihi dixit, quantus in arma ruas:
Novit enim viresque tuas *animumque probavit*,
312 Cum manibus tantum prosequeretur opus. (570)
Undique pacatis rebus belloque receptis,
Dum nihil hostilis iam superesse putas,
Tum vero Helvetii sylva atque *ex* montibus illis
316 Ausi in te *sævas exercuisse manus*; (574)
Quos licet (ut *velles*) nondum superasse *feraris*,
Et res *ex* dubio pendeat ista statu,
Hora tamen veniet *intermissisque trophæis* (577)
320 Aptius hoc olim tempore tempus erit: (578)
Invidit Fortuna *tuis iniusta triumphis*,
Ut semper magnos impedit illa viros: (580)
Cumque foret quæ te cæpto revocaret ab isto
324 Causa, refers populos hoste petente tuos; (582)

⁵⁶⁷ secutus 3...5. ⁵⁷⁰ Cum pater fortiter, manu forti, in tam gravi Helvetico bello pugnaret. ⁵⁷³ Helveticum bellum a. 1498. ab incursione Grisonum in Tirolim incipiens, prælio Dorneckensi Cæsarianis, quorum 4000 cæsi feruntur, infelicissimo paceque Basiliensi d. 22. Sept. a. 1499. exiens descripsit Pirckheimerus, qui Norimbergensibus suis præfectus interfuerat. In quo bello Ioannes Nauclerus ad a. 1499. „cæsa diversis in locis (inquit) et pugnis referunt XX milia, etsi numquam totis copiis bellatum sit”. Et Unrestus (Chron. Austr. p. 803.) „Vnd ist zu erparmen, das so vil gütter lewt in den pösen krieg umb sein kômen, vnd nichts gewonnen noch gepeffert ist damit, wiewol doch auf des rom. Künigs tail ob XII. M. mann umb sein kômen, vnd der Schweitzer auch ein grosse vnjetig menig”. (Struv. Corp. hist. Germ. de Max. I. §. XII. i. f.) silva 5.

³¹⁹ interimisifq; 1. ³²³ Cung; 1.

Quinetiam obsequio tibi coniurasse futuro
 584 Notum est et dextris fœdus inisse datis,
 Ut si nunc quicquam pro te minus egerit æquum,
 Perfida diis ipsis testibus arma gerat.
 Traxerat Eoos Bavarorum in rura Bohemos
 588 Dux Rheni, et magno est gens tua pressa metu:
 Illico sublatis commiscet prœlia signis,
 Vixque tuo tandem milite septus ades,
 Quando unum (ut fama est) medios furor egit in hostes
 592 Audentem prima conserere arma acie
 Ingentique animo populum turbare ferocem,
 Cum iam telorum septus ab imbre fores.
 Hinc spolidis dives cæsoque ex hoste superstes
 596 Marte Palatini castra leonis adis.
 Quorum cur modicum livor tibi pendat honorem,
 Quod pene in patrio est res tibi gesta solo,

Quin etiam obsequio tibi coniurasse futuro (583)
 Notum est et dextra fœdus inisse data,
 Ut si nunc quicquam pro te minus egerit æquum,
 329 Perfida diis ipsis testibus arma gerat. (586)
Duxerat Eoos in Norica iugera Bemos
 Dux Rheni, et magno est gens tua pressa metu:
 Illico sublatis *committit* prœlia signis,
 332 Vixque tuo tandem milite septus ades: (590)
Hic unum (ut fama est) medios furor egit in hostes,
Diceris et primas conseruisse manus
 Ingentique animo *populos fudisse* feroces,
 336 Cum iam telorum septus ab imbre fores; (594)
Quinetiam ex campo non vis reduci illo,
Donec in hoste unum non liquet esse virum.
 Hinc spoliis dives cæsoque ex hoste superstes (595)
 340 *Iure Palatinum tendis inire ducem.* (596)
Quod non plura tui fecisti tempore regni,
Et pene in patria est res tibi gesta tua, (598)

⁵⁸⁷ Rupertus Palatinus, Philippi electoris filius, Georgii divitis Bavarie Landshutensis ducis († 1503.) gener, ab hoc socero suo heres scriptus, cum sententiam imperialem d. 20. Apr. a. 1504. de hereditate Georgianæ ad agnatos Albertum Wolfgangumque Monachienses duces pertinente non agnosceret, cum patre Philippo proscriptus ab imp. hostis imperii declaratus Bohemos mercede defensores sibi conduxit, quos apud Ratisbonam Maximilianus fudit, quattuorque exercitibus, quorum unum ipse duxit, Palatinum invasit. Defuncto Ruperto (d. 20. Aug. a. 1504.) imperator pacem omnibus indixit et in comitiis Coloniensibus insequenti æstate habitis divisit inter partes terris litigiosis easdem reconciliavit. Cf. *Struv.* l. c. §§. xx. sq. ⁵⁹² Cf. supra v. 534.

³²⁷ equum 1. ³²⁹ Aeos 1. ³³⁰ præsa 1. ³³³ ægit 1.

In promptu causa est: non te Fortuna sinebat
 600 Ire foras, dum sunt tanta gerenda domi.
 Sæpe quidem bellum cum iam transferre parares,
 Causa nova, in patria quæ retineret, erat:
 At quanta interea est externos gloria reges
 604 Pacatos solo continuisse metu!
 Aut refert patriam factis servasse manuque,
 An bene re visa consilioque ducis?
 Hactenus internas componere præstitit iras,
 608 Resque alio pacto non potuere geri;
 Nec potes in bellum discordes ducere gentes,
 Non bene sedatas compositasque prius;
 Utque opifex docili parat instrumenta ministro,
 612 Et, quo quid faciat, factum habet ipse prius,
 Sic, quo bella geras, populo, quo milite puges,
 Prospicere atque opus est ante parare tibi.
 Iam tamen hoc factum est, nec habet Germania bellum,
 616 Per te intestino libera facta malo.
 Tempus adest Venetas armis excindere vires,
 Tempus adest laudes accumulare tuas:
 Iam potes hoc clare, iam te tempusque locusque,
 620 Quoque ineas melius prælia, causa iuvat.

In promptu causa est: non te Fortuna sinebat (599)
 344 *Affectum curis et propiore malo;* (600)
 Sæpe quidem bellum cum iam transferre parares,
 Causa nova, in patria quæ retineret, erat. (602)
 Hactenus *affines* componere præstitit iras, (607)
 348 Resque alio pacto *hæ* non potuere geri; (606)
 Nec potes in bellum discordes *mittere* gentes,
 Non bene sedatas compositasque prius;
 Utque opifex *lectis* parat instrumenta ministris,
 352 Et, quo quid faciat, factum habet *ille* prius, (612)
 Sic, quo bella geras populo, *qui teque sequantur*,
Te decuit gentes ante parare tibi.
 Iam tamen hoc factum est, nec habet Germania *lites*,
 356 Per te intestino libera facta malo. (616)
 Tempus adest Venetas *virtute* excindere vires,
 Tempus adest laudes accumulare tuas:
 Iam potes hoc clare, iam te tempusque locusque,
 360 Quoque *geras* melius prælia, causa iuvat. (620)

³⁵³ qui 1. immo quæ. editio 2. locum correxit. ³⁵⁴ arte] ante 1. quod neque præcedens prius, neque 2. patitur. ³⁵⁵ iam te] tam te 1. quod cum vix ferri posset, ex edit. 2. correxi.

Causa iuvat, tu coge duces, tu collige vires:
 Opportuna tibi bella parata vides:
 Ignescunt animi, furit inflammata iuventus,
 624 Utere quod præsto est quæque parata vides;
 Olim ardor feret iste retro, flammæque tepebunt,
 Seque interposita leniet ira mora.
 Ne sine dilabi, iuxta est occasio, Cæsar,
 628 Quo propior, cupide hoc arripienda magis;
 Quod ratione geri petit omninoque gerendum est,
 Præsertim instructis præstat adire cito:
 Nam si lenta tuas cunctatio fregerit iras,
 632 Quod medium est, Venetis tempus obesse putas?
 Principium est illis reparandi hoc tempore belli;
 Irrue quam virtus creverit ista prius;
 Tempora dant dilata vices citraque laborem
 636 Opprimitur, cum iam nascitur, omne malum:
 Turpe est (cum possis) Venetos non vincere, peius
 Hic aliis si te deside cedat honor:
 Nam nisi tu facias, nisi te duce bella gerantur,
 640 Forsitan in populo qui gerat alter erit:
 Ne sine te, Cæsar, privari laudibus istis
 Atque alium palmam præripuisse tibi.
 Iam ferus Italiam successibus occupat æquis
 644 Gallus, et in laceri pelle leonis ovat,
 Et nisi tu venias, nisi te intromittere certes,
 Ille tuos titulos nominaque ille tulit.
 Si te nullus amor patriæ tenet, et tibi præstat
 648 Ocia inexperta carpere duritie,

Causa iuvat, tu coge duces, tu collige vires, (621)
 Opportuna tibi bella parata vides; (622)
 Iam nisi tu facias, nisi te duce bella gerantur, (630)
 361 *Forte quis* in populo, qui *paret illud*, erit: (640)
 Non sine te, Cæsar, privari laudibus istis
 Atque alium palmam præripuisse tibi:
 Iam ferus Italiam successibus occupat æquis
 363 Gallus, et in laceri pelle leonis ovat, (644)
 Et nisi tu venias, nisi te *interponere* certes,
 Ille tuos titulos nominaque ille *feret*.
 Si te nullus amor patriæ tenet, et tibi præstat
 372 Ocia inexperta *degere amaritie*, (648)

623 Ignescunt] ardent. 638 cedat 2. 644 leonis Veneti.
 667 italiam f. 870 titulosq; f.

- Hoc saltem stimulet, saltem hoc te mordeat intus,
 Lintea quod velis prætulit ille tuis,
 Quodque præit laudes Gallorum gloria nostras,
 652 Gloria fortunis nobilitata suis;
 Quæ postquam e somno Germanas sentiet iras,
 Iam tandem dicet 'me minor aura iuvat'.
 Certum est te Venetos primum hæc in bella vocasse,
 656 Certum est hos fines marte adiise tuos:
 Redde vices, neu sic poscentibus arma recusa:
 Ut nolis, causa cogeris esse ferox.
 Adde prophanatas leges ruptamque, nec una
 660 Fraude, fidem et toties fœdera læsa tibi,
 Adde deos nuper contra et socialia iura
 Quatuor a Veneto milia cæsa duce,
 Tot bello afflictos populos urbesque subactas,
 654 Mista prius multis, mista venena tibi,
 Tum quod in exemplum possunt ea crimina duci,
 Coniice, ni fœdum pœna sequatur opus,
 Quod nisi de Veneta sumenda erat ultio fraude,
 668 Hoc poteras bellum sponte iniisse tua.
 Unius ob raptum nuptæ socia arma sequuti
 Eruerint Danai Pergama celsa duces;
 Ausa sit Oebalii soboles animosa Philippi
 672 Humanum bello sollicitare genus;
 Moverit affines raptarum causa Sabinos
 Adversus Romam contrahere arma novam:
- Hoc saltem stimulet, saltem hoc *tua pectora pungat*, (649)
 Lintea quod velis prætulit ille tuis,
 Quod præit laudes Gallorum gloria nostras,
 376 Gloria fortunis nobilitata suis, (652)
 Quæ postquam ex somno Germanas sentiet iras,
 Iam tandem dicet 'me minor aura iuvat'.
 Certum est te Venetos primum hæc in bella vocasse,
 380 Certum est hos fines marte *petisse* tuos: (656)
 Redde vicem, *nec* sic poscentibus arma recusa;
 Ut *nolles*, causa cogeris esse ferox. (658)

⁶⁵⁴ *aura iuv.*] minus prospera condicione nunc utor. navale certamen hic iniit Gallorum gloria cum Germanorum laudibus. ⁶⁵⁶ i. e. te a Venetis vocatum esse. cf. supra v. 17. sq. ⁶⁵⁹ profanatas 5. ⁶⁶² millia 3...5. duce] Liviano. Cf. epigr. ad Maximil. ⁶⁶⁹ Bellum Troianum. ⁶⁷¹ Cur Philippus Oebalius (Lacedæmonius) dicatur ignoro. Huttenum ad Lucan. X. 20. scribere voluisse 'Ausit Pellæi' puto. 'Oebalii' mendum videri sive Hutteni sive typographi adnotavit Haupt. ⁶⁷³ cf. Liv. I. 9. sqq.

Nos Venetos regno tumidos et nostra petentes
 676 Ferre extra patrias arma sinemus aquas?
 Quam molles olim populi belloque minores,
 Ne sine Germanos non potuisse magis.
 Quæ natura loci quæque ars ab origine gentis,
 680 Institor Adriacus vendat ematque piper;
 Cui minus est, patrium piscando naviget æquor,
 Spem lucri parvam possideatque scapham:
 Tu natos e Marte viros ne crede timeri,
 684 Dum sinis a Marco semileone peti:
 Usque adeo pudor est, quod nos Veneta arma laceasant:
 Tum quid si contra tu nihil ausus eas?
 Consule temporibus, videant tua facta nepotes,
 688 Dumque licet, famam posteritatis adi:
 Gloria quæratur tibi Persidos æmula Cyri,
 Nitere Pellæi vincere gesta ducis;
 Ad Lacedæmonios animo contende triumphos,
 692 Thebanas laudes Cecropiumque decus;
 Vince graves Marios virtute amplosque Metellos,
 Fabricios, Curios Scipiadæque bonos,
 Pompeiumque senem, sed adhuc sua fata sequentem,
 696 Quæque repentini Cæsaris acta canunt.

Consule temporibus, videant tua facta nepotes, (687)
 384 *Utque potes, famam posteritatis adi.* (688)
Effice post multos sis testatissimus annos
Atque aliquis dicat 'fortis et ille fuit';
Utque suis Cyrus iam nunc quoque vivit ab armis, (689)
 389 *Ut Macedo nomen misit ad astra suum,* (690)
Aequor ut immensum tegit arcto milite Xerxes,
Ut fera Iessæi prælia regis amas;
Ut Lacedæmonios ingenti laude triumphos (691)
 392 *Thebanasque manus Cecropiosque duces,* (692)
Utque leges Marios, Syllas tetricosque Catones,
 Fabricios, Curios Scipiadæque bonos,
 Pompeiumque senem, sed adhuc sua bella novantem,
 396 Quæque repentini Cæsaris arma canunt: (696)

⁶⁸¹ Cui m. e.] pauperior. ⁶⁸² nat. e M. vir.] Germanos. cf. Panegy. v. 289.
⁶⁸⁹ emula 2. ⁶⁹⁰ Macedonis Alexandri. ⁶⁹¹ Lacedæmonios 2. ⁶⁹² Cecrop.] Atticum.
⁶⁹³ Pompeius cum bellum civile ineunte a. 49. a. Chr. inciperet, annos fere LVII habebat. ⁶⁹⁶ repent.] non, ut Cic. hoc verbo utitur, novus, ignotus, sed promptæ fortitudinis homo, qui Rubiconem suo tempore transit. ^{693. 694.} Vi-desis Val. Max. et cf. Hor. od. I. 12, 40. sqq.

³⁸⁹ Auson. Mos. v. 289. sqq. 'Quis [miretur] Chalcedonio constratum ab litore

Vince, inquam, tantoque magis, quod qui ista gerebant,
 Horum, quam nostra, est bellica fama minor.
 Effice, ne videant illud tua tempora primum,
 700 Quod quis Germanis fortius arma gerat.
 Iamque oculis propone duces, propone tyrannos,
 A quibus hoc, quantum est nobile, stemma trahis,
 Ut pudeat si non his te maioribus æques,
 704 Qui famæ implerunt omnia laude suæ.
 Ecce ruunt Cymbri et collectis Teutones armis
 In Latium et Romam non sine clade petunt;
 Ecce alacer magnis Romanum viribus ausum
 708 Arminius victa deiicit e patria;
 Et, qui te propius contingit rumor, Othones
 Nonne vides toto nunc etiam orbe cani?
 Et Friderichorum fama superesse triumphos,
 712 Infaustum Latiis urbibus exitium?
 Sic te ex plebe leva, sic te super æthera tolle,
 Duret ut et nomen sæcula longa tuum!
 Sed iam bella paras, iam totis viribus audes,
 716 Iam cita concepto castra furore moves,
 Iam ruis in Venetos, et te timet hostis euntem:
 Non opus est monitis ad tua cœpta meis.
 Annue, Christe, duci, quem tu hæc in regna locasti,
 720 Annue, ad intuitum militat ille tuum;
 Da paucos Venetos superari sanguine cives,
 Da tanta exiguo bella cruore geri!

Sic te ex plebe leva, sic te super æthera tollas, (713)
 Duret *et ut* nomen sæcula longa tuum!
 Sed iam bella paras, iam totis viribus audes,
 400 Iam *tua* concepto castra furore moves, (716)
 Iam ruis in Venetos, et te timet hostis euntem:
 Non opus est monitis ad tua cœpta meis.
 Annue, Christe, duci, quem tu hæc in regna locasti,
 404 Annue, ad intuitum militat ille tuum; (720)
 Da paucos Venetos superari sanguine cives,
 Da tanta exiguo bella *labore* geri! (722)

pontum, Regis opus magni, mediis euripus ubi undis Europæque Asiæque vetat
 concurrere terras? ³⁹⁰ Iess.] Davidis, filii Iesse s. Isai, cuius strages inter Phi-
 listinos editæ etiam in proverbium abierunt. ³⁹² Cæcropiosq; 1.

⁷⁰⁵ Plenius hæc in panegyrico ad Albertum. ⁷¹¹ Friderichorum] I. et II.
 non etiam parentis Maximiliani, qui blande non excluditur. ⁷¹⁴ sæcula 3.4.

Agnoscant Veneti dominum, suaque omnia dedant,
 724 Et subdant posito colla recurva iugo;
 Aut quia se toties non agnovere monentem,
 Tam iusta immissis dirige vela notis.
 At tu pasce animum votis et vindice bello,
 728 Cæsar, in arma tibi facta molesta rue;
 Neve impune ferat si quis te læserit hostis,
 Provocet, haud iustas iniiciatque manus.
 Compesce hanc Venetum rabiem stolidumque furorem,
 732 Ut quisquam exemplo cautior alter eat.
 Hi sunt qui Venetos Troiano Antenore natos
 Atque alia imperio surripuere tuo;
 Hi sunt qui Romam tibi et Itala regna petenti
 736 Dixerunt 'contra, si potes, arma cape'.
 Arma igitur capias spe plena atque auspice Christo:
 Omnia sunt cœptis læta futura tuis;
 Nescio quid vatum statuunt præsentia de te:
 740 Sunt quoque qui dicant astra favere tibi,
 Astra favere tibi, et Veneto metuenda leoni
 Dura volubilibus signa notata polis.

Agnoscant Veneti dominum *veniamque precentur*, (723)
 408 Et *referant ponto colla repressa* iugo; (724)
 Aut quia se toties non agnovere monentem,
 Tam iusta immissis dirige vela notis.
 At tu pasce animam votis et vindice bello,
 412 Cæsar, in arma tibi facta molesta rue; (728)
 Neve impune ferat si quis te *invaserit* hostis,
 Provocet, haud iustas iniiciatque manus.
 Compesce hanc Venetum rabiem stolidumque furorem,
 416 Ut *quisque* exemplo cautior alter eat. (732)
 Hi sunt qui Venetos Troiano Antenore natos
 Atque alia imperio surripuere tuo;
 Hi sunt qui Romam tibi et Itala regna petenti
 420 Dixerunt 'contra, si potes, arma cape'. (736)
 Arma igitur capias spe plena atque auspice Christo:
 Omnia sunt *ausis* læta futura tuis;
 Nescio quid vatum statuunt præsentia de te:
 421 Sunt quoque qui dicant astra favere tibi, (740)
 Astra favere tibi, et Veneto metuenda leoni
 Dura volubilibus signa notata polis. (742)

735 Nam Romanorum imperatoris terrarum orbem totum esse, iuris publici
 præceptum fuit. 734 cf. ad v. 53. adn. 736 cf. v. 18. 739 vatum] astrologorum,
 quos tum etiam qui non fidebant, consulebant tamen in magnis rebus omnibus.

419 Italia 1. 423 statuunt 1.

- Omnia tuta vides: sume arma et tela capesse:
- 744 Debentur laudes hac quoque parte tibi.
Post confecta olim Romanus bella senatus
Decrevit ducibus nomen ab hoste suis,
Atque aliis titulum Libyci peperere triumphi,
748 Nonnullis decori Gallia victa fuit,
Creta potens aliis et bello pressa Corinthus,
Ille suis Numidis, Thracibus alter ovat,
Quosque ægre vicit Romana iniuria Cymbros,
752 Et de Pellæa læta trophæa domo:
At tibi qui iam se mundi caput esse putabant,
Cum vinces, quantæ nomina laudis erunt!
O eat illa dies quæ, si bene colligo, iuxta est,
756 Qua tibi de Veneto cive triumphus erit,
Qua niveis ducis equis curruque superbo
Post ostentatas lauriger ibis opes.
Non ego tunc solidas tristabor in hoste catenas
760 Appensosque pedes implicitasque manus;
Ducantur procures urbis sub imagine tantæ,
Ad tua pomposus plastra senatus eat;
Insultet spoliis dives Germania lectis,
764 Plenaque sint Venetis omnia divitiis.
- Omnia tuta vides; sume arma et tela capesse: (743)
428 *Debetur factis lausque decusque tuis.* (744)
O eat illa dies quæ, si bene *suspicio*, *ibit*, (755)
Qua tibi de Veneta *gente* triumphus erit, (756)
Qua niveis ducis equis curruque superbo
432 Post ostentatas lauriger ibis opes.
Non ego tunc *madidas* tristabor in hoste catenas,
Appensosque pedes implicitasque manus; (760)
Ducantur procures urbis sub imagine tantæ,
436 Ad tua pomposus plastra senatus eat;
Insultet spoliis dives Germania lectis,
Plenaque sint Venetis omnia divitiis. (764)

⁷⁴³ Isaac filio Esau dicit 'Sume arma tua, pharetram et arcum et egredere foras'. *Genes.* XXVII. 3. ⁷⁴⁷ *Africani* Scipiones. ⁷⁴⁹ *Creticus* Metellus. *Corinthius* Mummius. ⁷⁵⁰ *Numidicus* Metellus. *Thracia* sub Claudio provincia facta est. *Gætulicus* Lentulus. ⁷⁵¹ *Cimbricus* Marius, „ille Iugurthino clarus Cimbroque triumpho". *Ovid.* Pont. IV. 3, 45. Germanicos, Francicos, Ræticos, Teutonicos, Vindelicios aliaque eius modi prudens omisit; Arabicos, Armeniacos, Asiaticos, Britannicos, Hispanicos aliosque fere quot regna, provinciæ, urbes sunt, satis illis exemplis indicavit. ⁷⁵² *Macedonicus* Metellus ille idem. ⁷⁵⁹ *catenas* 3...5.

Ite, triumphales, (ita vertitur) ite, catervæ!
 Maximus hoc iuris Aemilianus habet.
 Scribite, Germani, victura poemata, vates,
 768 Et decori vestro nomina longa date!
 Assere Cæsareas, quisquis potes, assere laudes:
 Materia ad numeros hæc erit apta tuos:
 Hic, quod nostra probet, quod postera diligat ætas,
 772 Immortale bonus texat Erasmus opus;
 Hic se dignum aliquid Musis extorqueat Hesus,
 Buschius hic carmen, libera lege Crotus;
 Me quoque ducit amor præterque tot ultimus omnes
 776 Augebunt numerum qualiacumque canam:
 Omnia lætentur, persolvant omnia laudem:
 Iam Venetos bello Maxmilianus adit!

FINIS.

Ite, triumphales, (ita vertitur) ite, catervæ!
 440 Maximus hoc iuris Aemilianus habet. (766)
 Scribite, Germani, victura poemata, vates,
 Et decori *nostro* nomina longa date!
 Assere Cæsareas, quisquis potes, assere laudes:
 444 Materia ad numeros hæc erit apta tuos. (770)
 Me quoque ducit amor præterque tot ultimus *illos* (775)
 Augebunt numerum qualiacumque canam.
 Omnia lætentur, persolvant omnia laudes:
 448 Iam Venetos bello Maxmilianus adit! (778)
 Sinceriter, Citra pompam.

766 Fabulam narrat Fuggerus (V. 13. p. 659.) Fridericum cum ex astris didicisset filium sibi natum Fabio *Maximo* Pauloque *Aemilio* aliquando similem fore, *Maxæmiliani* nomen ei dedisse. *Maxmilianus* sæpe metri causa scribitur. 767 Versus 767...770. leguntur etiam in 'THRENODIA SEV LA-mentatio Petri Ægi-|dij in o|bitum Maximiliani Cæ|fariis Aug. | Et in hanc scholia Iacobi Spiegel | Selesta-
 dieñ. | 4°. s. l. et a. (Aug. Vind. ap. Grimm et Wirsung. 1519.) fol. ccij^b. 772 Eras-
 mus Roterodamus. 773 Eobanus Hesus, qui similiter 'Ludite' ad poetas exclamavit. vol. I. p. 123. 774 Hermannus Buschius carmen, Crotus Rubianus (*Joh. Jæger*) prosaicum panegyricum in Cæsaris laudes scribito. 778 Maximilia-
 nus 3...5.

HUTTENI VIENNAM INGREDIENTIS

CARMEN.

Ulricus Huttenus peregrinus Viennam salutat.

Pene pererratis quot habet Germania terras
Et visis populis quoque sub orbe novis,
Plurima passus aquis et terra plurima passus
4 Ingredior muros, alta Vienna, tuos:
Non quia forte loco vellem te adiisse supremo,
Sed quia fatales sic voluere deæ:
Fata sequor, fatis ita compellentibus erro,
8 Ante alias tecum, si licuisset, eram.
Quos mihi dura dies Lachesis disterminat et quas
Infligit curas deliciasque, sequor;
Non voluit patriæ tranquillam habuisse quietem,
12 Non voluit placido vitam agitare statu;
'Ast' ait 'errabis varioque sub orbe videbis
'Multorum mores, quodque sequaris erit',
Nec sinit ut vellem curas amplectier illas,
16 Sed contra nutum pugnat agitque meum.
Si contra impositum licuisset vivere cursum,
Visa mihi primum Pannonis ora foret:
Scilicet immensos visum est perferre labores,
20 Et tandem molles appetiisse dies.
Da placidam dextram venienti, urbs clara, poetæ:
Hoc te per cultos obsecrat ille tuos.
Iam satis est longo tolerasse incommoda cursu,
24 Iam satis est duræ multa tulisse viæ
Et varios morbos spoliatoresque malignos
Vulneraque et casus insidiasque truces,

Hutteni carmen quod sciam non nisi in 1. (= Ind. bibl. Hutt. n. VI.) et 2. (= Münchii exemplo I. p. 139. sq. extat. Eckianum decastichon 2. = Münch. I. p. 110. repetiit.

ingredientis] intrantis 2. Scriptum exeunte a. 1511. ut videtur. Cf. vol. I. n^o. X. peregrinus = Pilger, non Frembling. ¹ Odysseæ exordium in mente poetæ fuit. cf. v. 13. sq. Cf. epigr. pro ara Corit. 'Orbe pererrato'. ⁹ Lacheris 2. dira Lachesis. Ovid. trist. V. 6, 10. ¹² agitate 1. ¹³ videb. mult. m.] Homer. Odyss. ¹⁶ Cf. supra exhort. v. 562. ²⁰ Molles dies etiam sequentes duodecim anni usque dum in Ufnavia quiesceret, non attulerunt. ²² cultos] viros doctrina inlustres. obsecr.] supplicat 2. ²⁵ spol. mal.] Lossios.

Si licet atque hoc fata sinunt data vivere tutum
 28 Et reliquas tecum composuisse moras.

Ex contubernio Vadiani, Marii et Aperbacchi.
 Sinceriter citra pompam.

MAGNI DE ECK CARNI

DECASTICHON.

*Cæsar, ave, cui tanta deo est demissa potestas,
 Cuius et arbitrio Iuppiter ipse favet.
 Nulla tibi gens est tanta cervice rebellis,
 4 Quæque adeo imperii robora celsa levet,
 Quam Venetum, quorum præcordia vexat Erinnys;
 Atque ulinam tandem se in tua iura ferant,
 Participesque allæ pacis te principe fiant!
 8 Auguror, hi victi, tu modo victor eris.
 Iura tamen proni Germanaque sceptrâ sequentur.
 Dat veniam victis Cæsaris ira semel.*

²⁷ lutum 2. ²⁸ mores. 1. 2. Non datum est Hutteno Vindobonæ diu morari. Cf. vol. I. p. 26. et Epp. obscuror. viror. I. 14. Ex contub.] Cf. vol. I. p. 22. sqq. num. X. et vol. III. p. 685. ad vol. I. p. 24.

Magnus de Eck, Carnus baro, Christophori Crassi (*Dick*) Helvetii discipulus a. 1511. Vindobonæ in Vadiani contubernio versatus esse videtur (*Denis Wiens Buchdruckergesch.* p. 45.), quod etiam huius decastichi ad Hutteni exhortationem indicare puto. Decasticon. 1. ² Iuppiter 2. ³ tanta] tota 2. ⁵ Erinnis 1. 2. ⁶ serant. 2. ¹⁰ victoris Cæsaris 2.

Eyn rede der gesandtē botschaffter vō dē Venedigern.
 an herrn Marimilianū Römischē Kayser.
 gethan zu Memmingen. A di 30. Decēbris. M. cccc. viij.

Das wir one vorgethane erwidrigūge zu dir Kaiser eingāgen sein, soltu nicht wun-
 5 dern, Du wydest aber in der volstreckunge dieser Rede vernemen, warumb wir dich (der
 du auß götlichē willē auff erdtich das hōchste Kayserthume ynnehalltste) mit gebürder
 eerunge nicht haben eeren wōllt. Es hat aber ye die stat Venedig in gewōheytē gehabt,
 in der eerunge der allergrōsten künigen vnd fursten, nicht allain gutwillig vnd mildte zu
 seinn, sonder auch vberflüssig, Welche dich als etwan einen hymelischen gotte hat geerdte,
 10 geliebte vnd vorbehalten, glawbende, villeicht würdest du auß solcher sensmütigheytē
 vñ gutwilligheyt erwachte vnd würdest dich gütiger gegen ire erzeigen, sie beschütze vnd
 umbfahen, So aber nun ire versamelte hoffnūge vnnütze ist, das vertrauen eytel, vnd
 so sie ir furgenūmens beduncken betrogen hatt, als sich zympte offentlich auß diesem ab zu-
 nemē, das du dich sieber der zeythe here, als du ein hertzoge vnd hawbtmane der Belga-
 15 ren declarirt bist, vnd darnach dem vatter ein mitregentē zugebē, vnd gekrōnte bist
 worden mitt der kunglichen krone, nitz nicht alleyn vngütiger (dann sich gezympet hat)
 gegen inen erzaigt hast, sonder (geschwygē des Keydes der worthe) nicht allain einen vn-
 freunde sonder auch einen streytbaren veyndte in allen dīngē dich erzeygte hast. Ich bytte
 dich sage, an welchem orte, oder zu welcher zeythe hastu vnterlassen zu durchschē die
 20 scheynbarlichen orte der Venedigere? oder wenn hastu ye ire landschafft sicher gelassen?
 Wen hastu sie auff dem landte vnnd auff dem Mēre nicht veruolgt? Wir haben dich zu
 zeytthen herther befunden vnd erhanthe, daß die allergewlichsten Bestien, vñ allerbōstes

Liber e quo hanc orationem cum imperatoris responso principumque declaratione
 belli transcribimus, aperte e Latino Germanicus factus, si quis Germanico nec
 potius Germanicis verbis Latine scripta dicat hæc priora documenta, 26 foll.
 in 4°. constans, sic inscribitur: Eyn Rede. der gesandten Botschaff-ter der Venedi-
 ger, an herren Marimilianum Römischen kayser, gethane zu Memmingen a di 30. De-
 cēbrj. 1508. | ¶ Die antworthe darauff, vñsers allergenedigsten herren, herren | Ma-
 rimiliani Römischen kayfers. | ¶ Item ein sandtbriefe vñsers allerkhāligsten vatters des
 Pabstes, | an vñsers allergenedigstē herren, herren Marimilianū Römischen | kayser, Ge-
 ben zū Rome a di 10. Aprilis. | ¶ Item vñsers allerkhāligsten vatters, des Pabstes
 Julij des an-bern, vermanunge, vnd Banne, wider die ungehorsamkaythe, vnd | vber-
 drettunge der Venediger, Verkündte vnd anengeschlagen zu | Rome, a di 27. Aprilis. |
 ¶ Item die Handellunge zwyschen vñsrem allergenedigsten herren | dem kayser Marimi-
 liano, vnd den Fürsten vnd Stendten des khā-|ligen Römischē reychs, so nitz auß dem
 negstuerschnnen Keych-|tage zu Worms gehandelt ist worden. | Neque locus neque
 tempus publicati libri, aperte equalis, i. e. a. 1509., indicantur. Bullæ pontificis
 Latine scriptæ exemplum etiam primarium inter meos libros est; ceteræ indicati
 libri partes non nisi ex illo ipso notæ mihi sunt.

^{14.15} Belgaren] i. e. Belgarum. a. 1482.

goffte der weltde den kaysen der türcken, welcher, wie wol er mit unersetzlichkē durste, mit offenem und pluttigem munde, sich widersetzte der Christenheith und mit argen listen die selbigen gedachte zu erlösen, berichte der Machometischen unraupen gesetzt, alle gaislichkeith vernichte, untherbrücke, und umdhere, so hat er doch geleirthe zu halten, und zu gebrauchen die gedinge und gelübe, welche er zu etlichen zeithen ernstlichen und andechtiglichkē hette, Aber du glaubste widerwertiger weyße das die gedinge, oder verbündtniß, zu solchem gebrawche erfunden sein, in welchem sie deinen sachen vast nützlich sein mügē, sunst verschmehestu, verachtest, und verdamste sie, Als du nicht vor langen zeithen in das wellische landte kamste, hilffe zu thun (als du pflegte zu predigen) Judwigen dem wütriche der Maylander, overkamstu uns in deine verbündtniß, verheiste nicht allein wegtlawffige, sunder auch große ding, Wir waren gehorsame (als gebürlich was) dem beschützer und Regirer der weltde, bestellten unnsere geschlosse, versammelten die gewappendthen, und aufgaben ein ungemessen geldte, mit welchen wir dir nicht allain angenehme möchten werden, sunder auch wo sich der sale hette begeben, und die notturste angangen were, wolten wir getrewen beystandte haben gethan, und weren bereit gewesen in alle künfftige zufelle, Und darumb, als wir auff uns luden, oder raptzten, den allermechtigsten künge der Frätzosen, deiner allererzörnsten veyndte, glaubten wir uns bey dir ewiglich unuerbilgē, auß unsern verdiensten. Aber als wir nichtzith solches myßirawthen, oder besorgē so erkennen und vermerkten wir deine widerwertige waffen wider uns, Und so du die krefte hettest gehabte, als du oberflüssighlichen hettest das gemüthe, so weren wir in die allgerösten verlichkaythe eingangen, oder hetten etwan einen nymhaften mercklichen todtschlage erlidt. Als du aber sahst unnütze eytel und on krefte deinen zorn, do widerumb maste du den wege unberümbthe, und rayste widerumb auß unserer vergunste und zulassen, in deine vetterliche landte. Welches uns gerechtighlich hette mügen bewegen zu den waffen, wir heten auch mit unser grosten eere, und allerbesten nützunge das gütze Etschlandt mügen einnemē, do du gleicher warste einem flichendten, dann einem schlahenden, Aber dennoch verzugē wir den kriege, welches du unns eyn allgeredichste vrsach gabste, auß das, das wir etwann von einē boßhaften ertapler nicht verdachte möchten werden, das wir etwas gehandelt hetten, das du kumen möchte uns zu verwerfen. Als aber uns die deinen senfftiger sahen hanveln und gütiger, haben sie uns dester gayler und grawsamlicher angriffen (Sie haben verwüste) wider das gemayn Rechte die verdunge unserer bawleuthe, Sie habē verherthe und zerstreuthe ein große Summa viehes. Sie habē weythe und braythe alle vorstete mit dem branthe zerstörthe. Die deder der döffer habē sie umbherthe. Die frechen zeitige kornsathe, und fruchtbare wegnreben habē sie verhawen, Welche ungeredichkaythe, und erlidtē todtschlage, die gemüthe des fursten, der altz, und des volkes, der massen bewegt hat, das sie uns zu handt sandthen, dir den kriege zu verkündigen, welchen sie also verherther und ernstlicher furen, als sie verletzte sein, und mit einem größern zorn geraptzte, Und sein unuersunlichē geschetpffe zu dem eyßen und waffen, Also so ruste dich zu dem kriege, der du so groß hast geliebt das eyßen, ob' schwerthe hast gedürfte das bluthe, vñ der gerechtighkeith und pillichkaythe bistu gewesen ein überdretther.

Die antworthe unsers herrn Kayfers Maximiliani.

Die Venediger, die vischer, werdē sein ein lere dem krayffte der weltde, wie so onerberglich, unzymlich, und schendtilich ist, ein laster einem andern zu verwerfen, mit welchem, der selbige der es verwenste der massen also besleckt ist, und erfaren, das er mit 45 kaynerlay forme der Rede, mit kaynerlay gedichte, oder mit kaynerlay listigen sprüchen, von dem selbigen müge gerapnniget werden, Sie schemen sich nicht, uns zu zameffen, die

⁴³ Veneti piscatores documento erunt orbi terrarum, quam inhonestum et c.

selbigen künste, welche sie von anbeginne ihres vrsprungs her alle zeithe gebraucht haben, Wer ist doch je einer solchen fürsichtigkeitaythe, thugendthe, oder weyßhaythe gewesen, der do von ihnen nicht were verspottet, mit iren argen listen nicht umgeben, oder mit iren untrewen nicht betrogen, Mit arglistighaythe, mit lügen, mit betriegunge, und mit
 5 maynayden haben sie vil herrschafft vnd furstenthume zerstörte, Landten und Steten haben sie die jamme eingelegt, Dysses sein die künste in welchen sie vast obertreffend sein, Pütz sein die pfeyle die sie schiessen, vñ geschosse mit welchen sie die kriege furz, Sie ertödteten die unschuldigen, Sie umgeben vnd bezwungen die maynen, Sie endtülßten die vatterlassen, den künigen vntermyßten sie die allerschnellsten subtilsten gyste, Sie suchten
 10 haymliche wege vmb zu bringen die edeln, Sie berauben die güter der gawtlichen, Die reichthumer der alkerbesten Stete zertrennen sie, Nichtzith schalckhayftiges, boßhayftiges, vnd sundtliches vnterlassen sie, Das wir aber die alten ding, so do von wegen der langen zeithe eraltendt sein lassen anstan, wöllen wir nun zumal von den Newern rede haben, Ist es nicht also, das sie mit solchen pütz obgemelten künsten die herren von der Sayther
 15 von dem gebiethe der state Venn haben verstorthe? Haben sie nicht schalckhayftlich vnd boßhayftighlich zerstörte die scheynbarlichsten herrschafft der herren von Carrara zu Padua, vnd den Burgern daselbste das Joge aufgelegt, Also haben sie auch gethane dem geschlechte der Umbrien zu Parma, Vnd dergleichen haben sie vil edeler persone im welschlandte irer vetterlicher herrschafft beraubt, Auch dergleichen haben sie der massen erobert
 20 das künigreiche Cypren, Des selbigz künigreyches Cypren besitzunge, habe in yme mer eeren vnd schynes, Wann als sie Jacoben den künige auß thugendlichen nicht möchtz überwindt, do verheyratht sie ime (in gestaltde der freuntschafft) Katherinā Marren Cornelienn eines Venedigers dochter, also mit hylffe der selbigen, als er wenig geliebte wurde von der frawen, do ertödteten sie den guten vnd gerechtighsten künige mit dem gyste, Sie
 25 enthieltz auch nicht ire schuldtige hendte von dem verlassenn vnmündigen sunne, auff das sie das künigreiche möchtz erobern, vnd Carlotham des abgestorben küniges schwester, als sie auß erblicher gerechtighaythe, ersoderthe das künigreiche, sendten sie die selbigen Carlotham in das elendte, Auch als sie zerstörte hettz das volcke Canolie, Crethe, vnd anderer Inseln, do besaßen sie die herrschafft der selbigz, Sie haben aber vilkeicht bessere
 30 künste gesucht, welches do von Criesie, Mastrier, vnd andern ortein gesagt wirt, welche sie eroberthe haben auß schalckhayftiger verretthererey vnserer volcke. Es ist der geschworn ayde bey ihnen nje geachtet oder krefftig gewesen, Es ist bey ihnen kain vestighaythe oder haltüge der gelübe, kain auffsehz oder vollstreckunge der kayserlichen Rechten, kain weyße oder forme der erberhaythe, kain schame, kain ansehz der gerechtighaithe oder pillichaythe.
 35 Sie pflegen zu zeitthen öffentlich sprechen, Das die gerechtighaythe der herrschafften vnd gebiethe, nicht stee an den gesetzten kayserlichen rechten, sunder an den waffen, betriegereyen, vnd argen listen, O wol ein schendliche vnraine, vnd verachtliche rede, vnd bildichen vñ einem ytlischen zu verfluchen, vnd solche verdümpfte ire grawsamhaythe, vnd begierde zu herrschen, hat ayntzlichen das gantze welschlandte erlidten. Es ist kain furstenthume, kain herrschafft, oder kain Cōmune, welches do von ihnen mit verrettherereyen
 40 vnd waffen nicht angelangt sey worden, Wir wöllen geschweygen, was vngerechtighaythe sie haben anthan, mit iren boßhayftigen bündnußen, vnsern merern vnd vorfarendten so do vorgestandten sein dem kayserthume, so sie nicht ire blutige hendte haben außenthalten von den höchsten bischofen, den Pöbsten, sunder habz sie angryffen mit dem gyste,
 45 Sie habz bestrytten die orte vnd Stete der Römischen kyrchen, Sie haben verwüstet die velbunge. Sie haben geschwechte die iunckfrawē. Die erbern frawē haben sie bezwungen,

³ umbg.] circumventus. ¹⁴ domines de Scala e territorio civitatis Veronensis. a. 1387. 1406. ¹⁶ a. 1405. ¹⁸ Umbrien] ? die Rossi? ²⁰ a. 1473. ²⁹ besaßen] possederunt, haben sie in Besiz genommen. ⁴² merern] Augustis. ⁴⁴ von dem l.

Den edelen kindern (als wissenst ist) ist gewaltt geschehē, durch die sunde, Die heyligē
 orthē sein gewalttiget worden, Die kirchen sein zerstōrte, Die haptthume sein berawbte,
 Vnd alles so do gehōrte zu der kirchen vnd gaysslichkaythe, ist beslechte, vnd ungeertē,
 Warumb magndte ir das wir gedēcken, das die hailigsten vatter die Hebstē sein bewegte
 worden, das sie so offte die pfeyle der verfluchunge wider sie geschossen habē, Aber die
 groffe machtē des godes, fur welches nichtzith den menschē lieber ist, vnd mit welchem
 nichtzith von inen vnuerfuchte bleibet, hat gar oft abgewaschen ire grōste boßhaptē vnd
 Missethate, Wiewol papste Clemens, Francissen dandalen einen botschaffter der Venediger,
 mit ketthen gebundtē, so er affe vnther dem dysche hette lügen, gleichewēge als die
 hundte, welche schineliche straffe (als man glawbte) auß der ursache ertōchte sey worden,
 Wan darumb das er weste die Venediger gebentē auß geizighkaythe, vnd mitt dem Tür-
 ken hettē bündtnūße gemachte, auß das sie defter leichtlicher erobern möchten das welsche
 landte, vnd vmb desselbigen willen, allen Christlichen Namen nicht allē in verlichkaythe
 zu bringen, sunder auch in öffentlich laster vnd allerberbste begne möchte einfürz, Auß
 deme (vñ nicht vnuerdienstlich) wolte er das sie zugleich würden den hundten, welche do
 mit den hundten hettē boßhaptige bündtnūße gemachte, Glawbt man nicht, das sie Pabst 15
 Pium, den andern, zu Ancona mit dem gñfte ertōchte haben, als er sich rüste mit den
 waffen wider die Türken, Vnd also das sie angenehme möchten werdē dem Türken, wel-
 chem sie newlich dar. vor mit einē mercklichen vnthergange vnd schadē der Christenhaythe,
 verrichtē Constantinopel, als sie sich sahen berawbte der hoffnūge die selbige zu erobern.
 O schalckhafftē vnd verlornē māne, vnd allerwirdigste der peynlichen straffe, welche die stirn 20
 der massen also erkrawthe haben, das sie sich nicht schemen vns zu beschuldigē der vntrewen,
 vñ gebrochener bündtnūße, vnd die schädte mit welcher sie beladen sein vns zu zumessen,
 Als sie dan do wir auß irem Rathe vnd v'manūge in das welschelandte raptē, nicht-
 zith vollstrecktē, das sie verhaspffen hetten, sunder mit argen lysten vnd vñt mit waffen
 widersachtē die eingangene bündtnūße, Vnd so sie wenig ires gefallens mochtē schaffen, das 25
 sie vns darnach mit irem gewōnlichem pfeyle, das ist, mit dem gñfte, anngreypffen, vnd
 alle ding in zorne, oberlastē vnd feyndschafftē kerthen. Vnd als wir mit vnserm behendtē
 vnd haptamen Rathe, alle ire anschlege abwendten, wurden sie zu letzte vnserē Ambt-
 lewthe an vnserm hofte, mit schenkungen begaben, vnd wider vns Kapptzen, Welcher aber
 flepffe wider vns, überwunden wurde, vnd wir behüte wurdē, Vnd als sie nach vnserm 30
 abschiede, gewaldte gebrauchten, welchen die vnsern mit gewaldte vnd krafftē widerumb ver-
 trieben, klagen sie nun weyther sulches fur vngerechtigkaythe, Was zympte sich hie alle
 ding mit lügen beslecken, Allezeythe so ir euch werdte furnemen ursache des krieges, wōl-
 len wir die selbigen gerechtē ertaplen, vnd gefelliglich annemen, yedoch das ir vns nicht
 verletzte, sprechende vnns ursache haben geben der zerbrochen bündtnūßen, oder, das wir 35
 etwas gehandelt hetten wider die Maiestate vnd zyerde der kaysere, dann wir wōllen als
 dan von aller schulde, oder Missethate vnschuldige sein, vnd sunderlich vñ der selbigen,
 Also nun so wercketh, so dohendthe vnd wūthendt, seythemal ir lust habte vnnsynnig zu
 werden, vnd außgrolzte die gantzē wurzel des furgenumen grymes, ertaplte mit dē
 schwerthe, vnd vntherlastē den fryde, Gōtt der allerbeste vnd allergrōste ein zewge der 40
 zerbrochenen bündtnūßen, dem do wñssende ist die vbermütige furnemlichkaitē vñ vn-
 trewe, ein Recher des Mainaydes, vnd ein straffer des boßhaptigen Rathes, vnd der auß-
 gebachten quellungē, oder zwangsale, wirt geben das endte des gewūntthen krieges, Wir
 werdē die edelen vnd vorgeensten zu Venedige, welche sich der glückhafften vnd groffen dinge

⁷ Rem narrat etiam Sabellicus dec. II. lib. I. ad a. 1317. Idem Dandulus postea dux Venetorum fuit a. 1328...1339. ¹² in] ir I. ¹³ begne] peinen. ¹⁵ boßhapti- bündtnūße I. ¹⁶ † d. 15. Aug. a. 1464. cf. infra p. 178. §. 31. ²⁰ perditivi. ²⁸ Hæc verbo tenus e Latino facta esse videntur. ⁴⁰ deus O. M.

überheben, und den hals über die pflichtigkeit mer aufgerichte haben, widerumb in die zale der vischer wendthen, und werden sie zwingen (so sie ire thun volbracht haben) die warunge auff den vischer schiffen zu suchen, welche sie nicht als mit einer küniglich überflüssigkeit mit Mauen, oder schiffen vñ den ewersten orten der welt zu furz, Sum-
 5 der geeth hyne vñ furthe den kriege, mit der selbig anmechtigaithe vñ wermütigaithe, als er verkündthe wirt.

Form der Absag von Fürsten Grauen Freyen herren,
 Rittern, Knechten und dienstleuten des heiligen Römischen
 Reichs. Auch Gewisser Welischer und Wyndischer Nation
 10 verwanten, und vnderessen, An den Hertzogen und
 die Herrschafft zu Venedig schriftlich vñnd
 mündlich aufgangen.

Fürsten Grauen Freyen Herren Ritter Knecht, und dienstleut fur sie ire helffer, vñ
 helffers helffer, obgemelter Nation, haben in irer absag dem Hertzogen und der herrschafft zu
 15 Venedig zu wissen gethan vñ erzelt, Wie sie vnser heiligster vater der Pabst durch seiner
 heiligkeit Bullen bericht, was gestalt die Venediger sein heiligkeit vñ den heilige Stul
 zu Rom byßher in manigfaltig wege gewaltiglich vñnd on alle Recht beschwert und be-
 dregt, das seyner heiligkeit furter zuehdulden nit gepürt, und sey deßhalben hoch ge-
 ursacht, sie mit dem gantzlichen vñ weltlichen schwerthen zu straffen. Hab auch darauff
 20 die obbestimbt gesellschaft von Fürsten, Grauen, Freyen, Herren, knechte, und dienst-
 leuten, Als verwanten vñnd vnderessen des heiligen Reichs, welches ain schirm der
 christenlichen kirchen ist, zu hilff bestandt und rettung wider sy ermant, das dann die
 selb gesellschaft zu hertzen genumen und sich entschlossen haben, seiner heiligkeit, und der
 heilige kirchen, mit allem irem vermügen, und was ynen dartzu gepürt gehorsam und
 25 willfaren zuthun.

¶ Darzu hab sie auch bewegt und geursacht. Wiewol der bestandt des verschynen Jars
 zu Meyß am Gartsee zwyschen der Römische Kayserlichen Maiestat vnserm allergnedigsten
 herren an ainem, und den Venedigern durch ir gewaltig potschafft, mitsamt und neben
 dem künig zu Frankreich anders tayls aufgericht, vermügt hab, das die Venediger sul-
 30 den bestandt ain zeitlang fur ain fryden halten, auch handteln wandeln und alles das
 thun solten, das vor dem negstuergangen krieg zwyschen dem heiligen Reich vñ jnen ge-
 macht vertrießt und versigelt, Sye auch dem heiligen Reich schuldig gewest sein, So ha-
 ben sie doch dem selben in manche weg zu wider gehandelt. Auch ann etlichen der obge-
 nannten gesellschaft vom Adel, Steten, dar zu lenden vñ gemainden auß Kayserlicher
 35 Maiestat Erblanden den bestandt nit gehalten, wie sich dann die gesellschaft mit der zeit
 so der gegewertig krieg sein endtschafft nemen wirt, das zubeweysen erpieten.

²⁶ bestand] induciæ. ²⁷ Meyß] Riva. de Roo Annal. p. 439. „Convenere itaque ad Ripam Benaci lacus oppidum Imperatoris nomine Tridentinus præsul et Cyprianus Serentinus ab epistolis, a Venetis Zacharias Contarenus. Gallorum quoque regis mandato, sine quo Veneti nihil pacisci volebant, aderant Ioannes Iacobus Triultius, et Carolus Infredus Mediolanensis Senatus Princeps. Cumque de induciis ad triennium servandis, quo tempore ea quisque loca quæ habebat retineret, convenire videretur, in eo tantum difficultas offerebatur, quod Gallus generales esse illas, et Geldrum iisdem comprehendere volebat. Veneti vero, ut bellum a suis finibus averterent, ac induciarum tempore imperia sua in iis locis quæ ceperant, confirmarent, seorsum a Gallis consilia habere cœperunt, et suo tantum nomine inducias fecerunt, reclamantibus regis legatis." Cf. *Le Bret* II. 2. §. 1022.

¶ Zusambt dem das sich die Venediger gegen des heyligen Reichs Camergericht vnd in annder weg, nach dem berürten bestand vermassen vnerberlich, verachtlich, vnd vngespürlich gehalten vnd bewysen, das sie der Camerrichter vnd die besytzer des Kayserlichen Camergerichts in die Acht erkennt vnd publicirt haben.

¶ Vnd noch mer das der merberürt bestandt von den Venedigern mitsambt vnd neben dem Künig zu Frankreich ainmütig auffgericht, an Kayserlicher Maiestat gesprochen sey, durch sulchen weg. Wiewol der selb bestandt dem Künig zu Frankreich vnd Venedigern nit weyter dann das hertzogthumb Geldern zu beschirmen vñ zurethen zugeben vnd sunst alle Kayserlicher Maiestat landte zu friden begryffen. So hab doch der von Arnburg, als er jüngst surgenümen het, das Hertzogthumb Geldern mit Frantzosischem volck zurethen, vnd aber des nit stat noch gelegenheythe finden mügen, den gubernator von Eßhanpani beredt, auff das land Sützburg anzugreyffen vnd zu kriegē. Des auch des derselb von Arnburg auß vergünntz des gedachtz Gubernators von Eßhanpani ain anfang gethan hab, mit verheeren vnd plündern etlicher döffer des genannten lands von Sützburg vber das selb dem heyligen Reich zugehörig vnd vnderworfenen, vñ in dem bestandt zufriden begryffen sey. Dem allen nach mügen die Venediger vnnb meniglich ermessen, was die obangezeigt gesellschaft gegē den Venedigern, als durchheutern der heyligē kirchen, des Römischē Reichs, vnd Teutscher Nation, surzunemen pflichtig seyn. Nemlich zu eren, behaltung, vñ wolart derselbē heyligē kirchen, Römischen Reichs, vñ Teutscher Nation, ire widerwertige ungehorsame vñ durchrechtere verhelffen zustraffen. Des auch die selb gesellschaft also zuthun entschlossen, sich damit durch ire absage, sur der Venediger offen Veyndt vnd Achter, erklet vñ taghastig gemacht, vñ also ire nach kriegs rechten bewart habē wöllen. Zu vrkunt ist der Römischen Kayserlichen Maiestat Secret auff die Absag gedrückt worden, vnd außgangen am Achtundzwaintzigsten Tag Maij. Anno 21. Mono.

LVDOVICI HELIANI

VERCELLENSIS

*CHRISTIANISSIMI FRANCORVM REGIS SENATORIS AC ORATORIS
DE BELLO SVSCIPIENDO ADVERSVS VENETIANOS ET TVRCAS*

ORATIO

MAXIMILIANO AVGVSTO

*IN CONVENTV PRÆSVLVV PRINCIPVVM ELECTORVVM ET CIVITATVVM
ROMANI IMPERII*

D I C T A

IN AVGVSTA VINDELICA

IIII. IDVS APRILIS

ANNO A PARTV VIRGINIS MILLESIMO QVINGENTESIMO DECIMO.

EIVSDEM LVDOVICI HELIANI

VENATIO LEONVM.

*PONTIFEX MAXIMVS, CÆSAR AVGVSTVS, REX FRANCORVM,
REX ARAGONVM
VENATORES.*

ADDITA SVNT CARMINA

HENRICI BEBELII IVSTINGENSIS

*AD GERMANIÆ PRINCIPES QVOD BELLVM MAXIMILIANI CONTRA VENETOS
NON ADIVVENT*

QVERELA GERMANIÆ

ET

*AD GERMANIÆ PRINCIPES QVOD BELLVM MAXIMILIANI CÆSARIS
ADIVVENT CONTRA VENETOS*

COHORTATIO GERMANIÆ.

CVM GERMANICO

Ein freüntliche warnung an die Venediger.

Sequentes Heliani lucubrationes, oratio et carmen heroicum, quæ non solum æqualibus et imperatori ipsi eximie placuerunt, sed etiam commentarii instar esse possunt cum ad Hutteniana de Venetis scripta tum ad carmina quæ præmissus explicanda et illustranda, non debui non recipere. Prodierunt

1. = Ludouici Heliani Vercellensis Christianissimi Francorum Regis Senatoris: ac oratoris de bello suscipiēdo aduersus venetianos & Turcas oratio, Maximiliano Augusto, in cōuentu Præfulū: Principum: Electorū: & ciuitatum | Romani Imperii dicta in Augusta vindelica | IIII. Idus Aprilis. Anno a partū virginis Millesimoquingentesimodecimo. |

Constat libellus 18 foliis in 4°. ultima pagina a scriptura vacat; in pænultima post 18 versus legitur: Impressum Auguste Vindelicoꝝ. per M. Ioannem | othmar. apud Cenobiū sanctę Vrfulę. cis Licum | Anno salutis hmanę [sic] M. D. X. die XII. Maii.

Bannsi epistula est in aversa primi folii pagina: 23 sequentes paginas occupat oratio; posteriores octo carmen.

2. = Rerum Germanicarum scriptores ex bibl. Freheri cur. B. G. Struvio. tom. II. Argentor. 1717. fol. pagg. 522...536.

Maiores orationis partem dederat etiam Trithemius in Chronico Hirsaugiensi (S. Galli 1690. fol. tom. II. pagg. 651...658.) et ex hoc

Goldastus inter Politica imperialia. Ff. 1614. fol. pagg. 978...982.

Liber ad quem Fridericus Le Bret (Staatsgeschichte der Republik Venedig. Riga 1775. 4°. II. 2. p. 952.) rettulit, mihi ad manus non est. Verba eius hæc sunt: Die Rede des Eliano und seine Poesten wider Venedig: die Ewigenjagd und eine Ermahnung an die Reichsfürsten, die Venetianer wieder in den ersten Stand armer Rischer zurück zu führen, steht in dem Anhange der venetianischen Geschichte des Giustiniani, nach der Strasburger Ausgabe, v. J. 1611."

Quæ adiecimus carmina, Bebelianum, Querelam, et aliud nescio cuius, Cohortationem Germaniæ, recepit etiam Struvius l. c. pagg. 567. sq. Primum transcripsi ex Bebelianorum operum exemplo quod prodiit 'Phorce in ædibus Thomæ | Anshelmi Badensis | Anno M.D.IX. | Mense Augusto. | 4°. De utroque hæc Struvius l. c. p. 538. „In fine subiicitur Henrici Bebelii Querela Germaniæ, ad universos Germaniæ principes, quod bellum Maximiliani contra Venetos non iuvent, aliaque in simili caussa cohortatio Germaniæ. Prima huius Historiæ [Michaelis Coccinii Tubingensis de bello Maximiliani imp. cum Venetis gesto, anno M.D.XI.] editio litteris adhuc monachalibus fuit exarata sine loco et anno impressionis forma maiori. Alia cum Coriolani Cepionis Dalmatæ de Petri Mocenici imperatoris gestis prodiit Basileæ 1544. 8." — Germanicum carmen quod addidimus ex libello sæpius iam nominato *Venediger Chronica* desumptum est.

IACOBVS BANNICIUS

A CÆSAREIS SECRETIS

STEPHANO PONCHIERIO

REVERENDISSIMO EPISCOPO PARIISIENSI

SALUTEM.

5

Lodovicus Helianus, qui a Christianissimo Francorum Rege vestro hic apud invictissimum Cæsarem nostrum oratorem agit, habuit orationem de Cæsare, proceribus Germanisque omnibus adversos Venetianos ac Turcas concilandis, deque factiosis quibusdam concilium ac sanctissimam principum confederationem interrumpere conantibus comprimendis. non memini audire neque legere orationem nostra tempestate priscorum oratorum facundiæ propius accedentem: nam has nationes, maxime autem Cæsarem ipsum ad id iam bellum incumbentem non delectavit modo atque commovit, sed etiam affecit et adversus illas gentes armorum ardore vehementer inflammavit ac omnium concursantium conatus perfregit. Cæsar voluit, ut impressoribus ederetur: ego sicuti dicta est, quæ certe extemporanea est, pro ea quæ mihi tecum est gratia atque familiaritate, eam ad te mitto, quem scio hoc dicendi genere delectari et pollere et plurimum posse. bene vale. ex Augusta Vindelica Cal. Maii. M. D. X.

⁹ confederationē 1. ¹⁵ secuti 1.

ORATIO.

Bene ac religiose fecissent Veneciani, Maximiliane Auguste, si post multas civitates ac regiones, quas aut Christianis ademerunt, aut ipsi Turcis per pactiones tradiderunt aut occupare permiserunt, sanctissimam expeditionem quatuor Christianorum principum in excidium Turcæ gentis paratam excurrere passi fuissent: hoc enim pacto et abolitionem veterum peccatorum a deo promereri et solidam gratiam a principibus Christianisque omnibus inire et indelebiles victorias ex hoste referre potuissent: nunc autem, quom Christianos exercitus in Turcas ad terram sanctam Iherusalem progredientes armis impedire maluerint, digni visi sunt qui a deo et ab hominibus, qui ferro et flamma, qui terra marique dispergantur. Ego autem qui ad agendas gratias ob res feliciter gestas, ad celebrandas vestras victorias vestrosque triumphos me præparabam, qui multos defendere, lædere neminem consuevi, in has angustias deductus sum, ut aut ab officio legationis mihi sit recedendum, aut de improbitatibus, de dolis, de malemeritis Venetorum necessario non sine magno dolore mihi sit dicendum. quod si aliquorum aures offenduntur, debetis id necessitati temporis ac malignitati illorum, non meæ consuetudini tribuere. quamquam videor in proposito defensionis prope modum perseverare: nam quom Venetos accuso, defendo infinitos mortales, Italiam totam nullasque alias provincias, a quorum faucibus in libertatem revocandæ sunt; defendo Christianos orientales, quos ad manus Turcarum pervenire ac in morem victimarum mactare permittunt; defendo ecclesiam Romanam, ad quam subvertendam, ut ipsi sua desideria consequantur, vocare Turcas et quasi manus porrigere videntur. Quare quom dico contra Venetos, nolite me putare contra Venetos, sed contra Turcas dicere; neque de bello Venetis inferendo, sed de bello a Christianis propulsando; neque de excidio Venetorum, sed de salute Christianorum verba facere. Sed quoniam maiestate vestri Cæsarei conspectus et tanta Pontificum, Principum, Ducum, Procerum, civitatum frequentia amplissimi ordinis, celebritate loci, magnitudine causæ, ingenii si quid in me est imbecillitas maxime debilitatur, clementissime Cæsar, in vestro vultu, in vestris oculis, in vestra humanitate atque benignitate totus acquiesco, recreor, refocillor. Multitudine igitur ac varietate rerum obrutus nulla consullo prætermittam: nulla etiam sunt, quæ quamquam omnibus nota sunt, a me tamen in dicendo prætereunda non sunt. quæ omnia dum breviter expono, benignissimas aures diligenter accomodate.

Narratio.

Senatus igitur Venetianus quom decrevisset omni scelere retinere quod per summum nefas acquisierat, et quom certo sciret vestram Cæsaream Maiestatem

² relio se 1. ^{11.12} feliciter 1. ut sæpe q pro oe. ²⁵ Rectius invertisset consilium: nam per mendacium non uno loco Turcas dicit ubi Venetos vult. ²⁷ qm 1. quum 2. ²⁸ magnitudine 1.

- fœdus ac societatem coniunxisse cum Christianissimo nostro Francorum Rege, ut bellum adversus Christiani nominis hostes Turcas gereretur, in qua quidem societate sanctissimus dominus noster Iulius pontifex maximus et Aragonum Rex catholicus includi etiam voluerunt, conscientia delictorum ac furiis agitalus exercitum quam maximum potuit, comparavit, et Christianissimo nostro Francorum Regi cum sociorum exercitibus se coniungere properanti in ripa fluminis Abduæ totum op-*
- §. 5. *posuerunt. Ibi fusi ac profligati Venetiani Patavium urbem magno præsidio muni-
erunt, quam urbem vestra Cæsarea maiestas hieme instante non expugnavit; at illi ferociore facti multa ex his quæ amiserant recuperaverunt, longe plura quam unquam habuerunt, nisi provideatur, consecuturi, Italiam atque omne*
- §. 6. *occidentale imperium, si istam tempestatem evaserint, paulatim occupaturi. Quæ omnia Christianissimus Rex noster longe prospiciens, simul et avertere cupiens, si vestra Cæsarea maiestas deliberat illos bello prosequi et tantos motus compescere, ne hanc patriam vestram, has fertilissimas et bellicosissimas regiones, quas a maioribus vestris liberas accepistis, posteris vestris in servitute relinqua-
tis, et pro imperii et Romanæ ecclesiæ salute et maiestate tuenda atque augenda pollicetur omne auxilium atque opem, quam amicus amico et frater fratri præstare tenetur, secundum Cameracensem confæderationem inter vestras maiestates factam. et quid 'pollicetur'? immo iam magnæ eius equestres atque pedestres copię cum maximo tormentorum apparatu hostilia mœnia circumltonant*
- §. 7. *et manus cum hoste conserunt. Quod ut vestra quoque Cæsarea maiestas, et vos, o reverendissimi ac illustrissimi proceres et civiles Imperii Romani iisdem viribus atque eadem celeritate uti velitis, tria præcipue sunt quæ vestros animos Divisio. | maxime movere atque inflammare debent: primum spes Venetorum, deinde tyrannis, postea eorum de religione et Christianis omnibus male merita: 25 de quibus, si mihi a vobis tribui concedique sentiam, breviter dicturi sumus.*

De spe Venetorum. Pars prima.

- §. 8. *Non enim est difficile in illis tam nefariis tamque fraudulentis vulpeculis, in tam audacibus tamque superbis leonibus demonstrare magnam spem fuisse Italiae primum, deinde Christiani orbis subiugandi: nam ea omnia quæ ad id*
- necessaria sunt, abunde illis suppetunt, doli ac cupiditas dominandi et, ut pau-*
- Potentia Venetorum. | cis absolvam, potentia: nam eos qui superiori æstate quattuor potentissimos principes Christianorum in patentibus campis expectare sunt ausi et collatis signis aperto Marte dimicare, profecto potentissimos homines existimare et iudicare debemus. Quare sinatis eos aliquantulum crescere? 'At sunt victi, 35 sunt diminuti!' Sunt quidem: ideoque ad extinguendum faciliores quam si essent*
- §. 9. *integri. Sed nisi vestræ peregrinantur aures, intelligere debetis quid iam recuperaverint, ut se iam refecerint. quod si eos paululum respirare permiseritis, ut*

¹ Fœdus Cameracense d. 10. Dec. a. 1508. non contra Turcas sed contra ipsos Venetos initum esse neque hos diu fugere potuit. ⁵ Loquitur ac si Christianissimus rex et clementissimus imperator et sanctissimus pontifex bonos amicos Venetianos visendi gratia adventuri fuissent. ⁶ medio m. Maio a. 1509. apud *Agnadello*. ⁷ urbem] ex fœdere Camerac. Maximiliano restitendam. ⁸ hieme] Ob-
sisionem Patavii, die 17. Iun. a. 1509. a Venetianis recuperati, Cæsariani cœperant d. 12. Sept. a. 1509., ab eadem recesserunt d. 9. Oct. ³⁰ subiugantali 1.
³¹ suppetunt potentia: doli: ac cupiditas dominandi: et ut paucis absolvā, nā eos 1. hanc verborum inversionem sequitur 2. ³⁵ ? addidi. victi? sunt diminuti? 1. (dimin.) 2. quidem? 1. 2.

hanc unam calamitatem evadant, vereor ne scabrones, ut aiunt, irritave- Scabrones irritare.
 ritus. poterat Hannibal, si victoria uti voluisset, in Capitolio epulari; po- Hannibal.
 terant Galli Senones, si paulum adniti voluissent, Capitolium cum Ro- Galli Senones.
 mano nomine simul extinguere. utrique irritando ac dimittendo Romanos suos
 5 ac omnium rerum dominos effecerunt. Quod nisi huius venenosissimæ ac resur-
 gentis viperæ, dum adhuc titubabat, cervices perfregeritis, prædico vobis, quod,
 si non tam cito, at profecto quandoque, si non vos, certe vestros succes-
 sores suo veneno inficiet ac spiris circumligabit. Est præterea illis consilium §. 10.
 domi et ars senatoria: deligunt ex callidissimis et versutissimis senato- Doli Venetorum.
 10 ribus oratores, quos cum retibus, hamis et visco peregre mittunt, non ad pisces
 aut aves irretiendas aut inescandas, sed ad fallendos atque decipiendos princi-
 pum animos. Sanctus Antonius, aut, ut alii volunt, Paulus primus S. Anton.
 heremita in spiritu raptus vidit laqueos, quos mali demones miseris mortalibus
 telenderant, et admiratus subtilitatem et artificiosissimam dispositionem et nume-
 15 rum laqueorum, si numerari potuissent, exclamavit 'Ah clementissime deus! quis
 unquam hos evitare poterit?' Tot et tales sunt laquei Venetorum, quos miseris §. 11.
 principibus præparaverunt. Auctoritatem, pecuniam, urbes ac provincias mul-
 tas Veneti perdidērunt; superbiam, dolos, vaframenta non amiserunt. Ipsi
 homines crudelissimi omnibus cupiditatibus servientes proponunt vobis ante ocu-
 20 los commutationem fortunæ, instabilitatem rerum humanarum, et rationibus phi-
 losophicis et Scipionis, Alexandri, Cæsaris ac aliorum exemplis conabuntur vo-
 bis clementiam persuadere, animum vincere, iracundiam in victoria maxime
 cohibere; tunc deum ac misericordiam eius obtestari; addunt preces, addent
 pecuniam: vos memineritis, sicut Ulyxēs fecit istos Sirenum cantus, istas Pecunia.
 25 meretricum citharas surdis ac obturatis auribus præterire, et uti exemplo dei
 contra Antiochum de quo legitur 'orabat scelestus deum, a quo non esset mise-
 ricordiam consecuturus', quia sunt illa dulcia Circes pocula, illa esca omnium
 malorum, qua infelices principes delinitti in maximos errores primum, deinde
 in maximos luctus præcipitantur. Age vero præ desyderio et cupiditate de- §. 12.
 30 minandi si iusticiæ aut honori suo, si ulli hominum aut deo ipsi unquam pe-
 percerunt: testis est Iacobus Rex Cypri, quem accepta prius Cupiditas dominandi Venetorum.
 in uxorem filia sancti Marci (ah, amara filia, et infaustum matri- Iacobus Rex Cypri.
 monium!) una cum filiolo clam veneno sustulerunt, ut Cypri regno, ut in-
 35 sula novem quondam regnorum capace potirentur; testes sunt Franciscus Car-
 mignola et Bartholomæus Bergomates cognomento Coleo, eorum Franciscus comes Carmignola. Bartholomæus Coleo.
 copiarum duces, duo tunc in re militari præstantissimi, quorum
 alleri propter faciem aut cavilosum dictum in media curia reorum more se-
 curi caput amputavere, Bartholomæum autem propter ingentes opes bellica vir-
 tute quæsitæ etiam veneno clam necandum curaverunt: testis est Patriarcha §. 13.

⁸ dimmittēdo 1. ⁹ calidissimis 1. ¹⁰ retibus 1. ²⁴ Syrenum 1. 2. ²⁵ cy-
 tharas 1. 2. ²⁶ Anthiocū 1. ²⁸ legitur] II. Macchab. IX. 13. ³¹ Cyprus Veneto-
 rum imperio accessit a. 1471. Catharina Cornaria in matrimonium data Iacobo
 regi, quem cum veneno extinxissent a. 1473. dysenteria laborasse dicebant. Corna-
 ram adoptaverat Respublica. Cf. Hutt. exh. v. 178. sqq. et Maximiliani resp.
 Venetis datum, supra p. 163. ³⁴ De Carmaniolensi et Coleone cf. infra ad Venat.
 v. 221. „Dann es offst geschicht, dz sye vmb nichten, oder kleiner usach halben, jre haubt-
 ledit enthaubten. als sye hievor dem Carmignolen gethon hand". Venediger Chronica.
³⁵ Ioh. Particiacus s. Particiatius „ab hominibus adversa factionis pro sæde divi
 Petri, quo sacrorum hora se contulerat, insidiis exceptus, summæ dignitatis in-

- Padriod
Aquilien.
XII canonici
Aquilienenses. Aquileiensis, quem Histria et dimidia parte Venetiæ privaverunt; testes
opulenti castellis et oppidis, quæ possidebant, cum vila simul spoliassent, nisi in
memoriam tanti sacrilegii duodecim porcos pingues abraso collo die Iovis ante
quadragesimam singulis annis in harena populo spectante gladiatoribus conficien-
Res Ungarorum. dos obiciant; testis est serenissimus Rex Ungarorum, cuius prope
trecentas insulas, decem civitates episcopales, duas provincias Dalmatiam ac
Liburniam, tot portus, quingenta circiter milia passuum maritimi litoris occu-
Imperator Constantinopolis. paverunt; testis est Imperator Constantinopolitanus, et eius proce-
Italia proceres. res et finitimi Itali Cartarienses, Scalenses, Mantuani, Ferrarienses¹⁰
et Mediolanenses Duces, quorum aliis magnis urbibus, insulis ac provinciis,
§. 14. alios dimidia parte, alios omnibus bonis, alios etiam vita multaverunt; testes
Imperatores Romani
Germanorum.
Duces
Austriæ
Maximilianus
Augustus. sunt antecessores vestri Imperatores Romani, quos Palavio, Vin-
centia, Verona deiecerunt, et Duces Austriæ et vestra Cæsarea maiestas,
quæ Tarvisio, Feltro, Concordia, Udino, Tergeste, Coricia et omni
possessione Italiæ penitus expulerunt, et constantem ad imperatoriam coronam
Romam proficisci iam XXVIII annos armis retinuerunt; testis est denique
Summus pontifex
S. Petrus. summus pontifex et sanctus Petrus ipse, qui ne se quoque celeris
vicinis pulchriorem putaret, Forum Livium, Forum Corneliū, Faventiam, Ari-
Sicilia regnum. minum, Ravennam abstulerunt. et ut regno Siciliæ potirentur, quin-
que urbes in Apulis ac Salentinis in Laboribus Regum Neapolitanorum interce-
perunt, inter quas Hydruntem et Brundisium, portu celeberrimo. Et qua arte
Pisa. Pisam usurpaverunt, ut per eam alterum Italiæ latus, inferi maris, affli-
gerent; Florentiam paulatim attlerent; Genuam ad primos motus cum una ex
factionibus ingrederentur, Siciliam, Corsicam, Sardiniam, Baleares, Narbonensem
provinciam, omnia littora Hispaniæ ad Herculeum fretum usque classibus percur-
rerent, fatigarent, infestarent, affligerent! Proh deus immortalis! quæ Carybdis,
qui Oceanus tam vorax unquam fuit qui tot et tanta tam parvo tempore de-
mergere ac deglutire potuerit? Vix bene sunt centum anni quibus e suis palu-
dibus in continenter egressi sunt, et longe plura suis præstigiis ac sycophan-
§. 16. tiis circumscripserunt quam Romani ducentis annis armis debellaverunt. Capta
autem Italia putatis illos quieturos? num creditis illos animo atque superba
mente iam diu agillasse quemadmodum Alpes transcenderent, ut Danubium, Rhe-
num, Sequanam, Rhodanum, Tagum, Hiberum pontibus iungerent, et has in
provincias redactas exercitibus firmarent?³⁵
Epilogi. Nescit pater familias dives intra molestiæ se terminos continere:
gens igitur in domicilio superbiæ nata, quæ omnifariam rerum copia super-
abundat et multitudine tyrannorum tota scælet, homines e colluvione et fœce
gentium in Veneticis paludibus congregati, piscatu primum viventes, deinde ex
piscatoribus insitiores atque naviculatores, ex his mercatores, ex mercatoribus⁴⁰

signibus exutus barbâque et capillos detonsus octavo sui principatus anno
[837.] est Gradum relegatus, ubi sacris initiatus vitam postea cum morte com-
mutavit". Sabell. dec. I. lib. 3. ¹ dimidia 1. ² De XII canonicis cf. Sa-
bell. dec. I. lib. 7. ad ann. 1162. cum dec. I. lib. 2. ad a. 830. ⁴ memoria 1.
⁶ Rex Ung.] non unus, sed inde a Colomanno (a. 1115.) multi, maxime Sigis-
mundus a. 1418. sqq. ¹⁰ Cartarienses 1.2. Cattaresenses Dalmatiæ. Scal.] Isola
grossa s. longa s. di sale ap. Iaderam. ¹⁷ Rex Romanorum creatus est Maximili-
anus d. 16. Febr. 1496. ²¹ in Laboribus] terra di lavoro. ²⁴ Thagum 1.2.
hyber, 1. hyberorum 2. (Ebro.)

per latrocinia, per cædes et venena, per nefandissima scelera pulcherrimarum rerum domini facti se continebunt? Certe nullo modo; sed si eos ita exacerbatos dimiseritis, si paululum se collegerint ac suas vires reassumpserint, progredientur, excurrent, longius efferentur. Satis nulla verba fecisse videor de spe Venetorum: nunc de eorum tyrannide quædam sunt dicenda.

De tyrannide Venetorum. Pars secunda.

Mare, quod omnibus gentibus commune esse debet, aut si in alicuius bonis est, vestræ Cæsareæ Maiestatis esse debet, suum esse dicunt, et sive ^{Martii Thetidis. Sponsi Neptuni.} mariti Thetidis sint sive uxores Neptuni, singulis annis illud desponsa-
^{Desponsant mare.} 10 vere annulo inieclo. Arrogantiam inauditam elementa despon-
^{Tyrii. Carthaginenses. Rhodii. Athenienses. Romani. Genuenses.} sare! Legimus Tyrios et Carthaginenses, Rhodios et Athenienses, Romanos et nostra tempestate Genuenses, tum Xerxem illum, in rebus maritimis exercitalissimos, peritissimos ac potentissimos fuisse: nemo tamen tam levis Græcus aut tam temerarius barbarus inventus est qui mare desponsaret.
^{Rhagusani.} 15 et recte quidem: nam ex hoc matrimonio nati sunt Venetis liberi ab avidissimis et crudelissimis parentibus non degenerantes, insatiabiles balænae, immanes Læstrygones, infandi Cyclopes et Polyphemi, qui ita mare obsident atque infestant, ut nulla monstra maris, nulli scopuli aut tempestates, nulli prædones aut piratæ vehementius bene sciunt hoc Rhagusæi qui in limitibus
^{Illyricum.} 20 Turcarum aristocratiam tenent munitissimam, quos vexando et classibus opprimendo ad tantam inopiam atque desperationem adduxerunt, ut ad Turchas confugere et illis tributum pendere coegerint. Duo littora Adriatici maris, Ita-
^{Illyricum.} licum et Illyricum, ita inter se connexa, ut alterum absque altero vix vivere possit, usque adeo disiunxerunt suis pestilentissimis edictis et piratis, ut in
^{Illyricum.} 25 Syrtibus, in freto Siculo aut in maxima tempestate quicumque deprehendi maluerint quam Adriaticum navigare, Itali in libertate et ad mare nati mare spectare potius, quam uti frui navigareque possint: quot naves illi prædones expugnauerunt, dirripuerunt, publicaverunt? quot divites mercatores decoquere ac cedere bonis coegerunt? quot nobiles familias et opulentas civitates everterunt? Quid
^{Illyricum.} 30 in Alexandria, in Syria, Asia, Græcia, Aphrica, denique in omnibus maribus infidelium faciant, quom neminem præter se navigare vellent, quantas molestias Christianis negotiatoribus inferant, longum esset enarrare. Quid in terra? §. 10
longe peius grassantur: hi subditos ad ædificandas moles ut iumenta materiam ferre cogunt; honera militiæ sustinere, littorales taurinis nervis ad remos subi-
^{Illyricum.} 35 gunt, ingentes et collidianas exactiones et tributa exigunt. Prælores et gubernatores non Patavii aut Parisii, sed Tunete aut ad Tanaim a pueris nutrii periti sunt non legum, non philosophiæ aut nostræ religionis, sed pecuniarum extorquendarum, sed morum immanium barbarorum ac rituum Magmetidarum. Miserimum esset habere unum aut duos tales dominos: quanto est miserius ha-
^{Illyricum.} 40 bere mille aut prope innumerabiles. hi ius dicunt, hi urbes ac provincias regunt vel potius expilant exhaustiuntque: et tamen neminem honore, neminem sacerdotio, neminem nobilitate eorum dignantur: putarent magistratus et præfe-

¹ Cogitavit Ictus de Ulpiani L. 13. §. 7. D. de iniuriis „Et quidem mare commune omnium est, et littora, sicut aer”. ² Thetidis 1. 2. Neptunni 1. ³ Pyrrhate 1. Rhagusari 1. Rhagusani 2. ⁴ Aristochratia 1. opprimendo 1. ⁵ pestilentissimis 1. pyrratis 1. 2. ⁶ cedere 1. ⁷ epulentas 1. ⁸ negociatoribus 1. In marg. 1. est Rōmani errore. ⁹ crassantur. 1. ¹⁰ onera 2. ¹¹ Tunte 1. 2.

- cturas etiam minimas pollui si quispiam præter tyrannos, quos nobiles et magnificos appellare oportet, contingeret; non ingeniis, non fortunæ, non virtuti
- §. 20. ad dignitates locus ac via patet. Salvete, o Romani, divum genus, in vestra civitate virtuti locus nunquam defuit; vos integras civitates Romana civitate donavistis, vos ad senatum, ad consulatum, ad regnum, ad imperium e Tusculis, e Volscis, e Sabinis, ex Gallia, Pannonia, Aphrica, Hispania, ex Arabia usque ex toto orbe terrarum viros idoneos acquisivistis: Veneti fastidiunt probos et Hermolaum Barbarum et similes suos, nêdum alienos. Quamobrem? quia studuerunt pecuniæ, non militiæ, mercaturæ, non literaturæ, Magmedo, non Christo: illa sunt instituti, ut iam apud eos sit nephas confiteri ac pœnitentiam 10 agere de criminibus quæ pro republica contra divinam maiestatem commiserunt.
- §. 21. Romani. | Romani, homines sapientissimi, tres civitates illa potentes, quod pondus imperii sustinere poluissent, propter tria maxima vicia deletas esse voluerunt, Carthago, Capua, Corinthus. | Carthaginem propter perfidiam, Capuam propter superbiam, Corinthum propter avaritiam, quæ crimina qualia in Venetianis sint, diligenter attendite, ut hæc et multa alia quæ vix in singulis reperiantur, huic uni civi-
Perfidia Venetorum, | tati propria vicia sint et peculiaria: fartores sartoresque scelerum, inventoresque ac artifices novarum machinarum, quorum cellæ ac meatus corporis nihil aliud sunt quam spiramenta proditorum: nemo cum eis commercatur quem ad extremum ad lachrymas non cogant; nullum bellum a multis sæculis inter Christianos gestum est cuius ipsi auctores non extiterint; nemo Venetias divertit, sit acutus, sit circumspectus, sit sapiens, qui non decipiatur; aut aliqua fucata merce aut aliqua falsa gemma circumvenitur, aut a publicanis syngrapham non accepit, aut exploratorum numero est: denique est semper
- §. 22. aliqua mala crux quæ deprehensos miseros torqueat ac excruciet. Et quæ 25
Superbia Venetorum. | potest oratio eorum superbiæ par inveniri? hi sunt homines qui aiunt apud se nutam nobilitatem esse, qui soli divites ac modesti, soli sapientes sibi videntur esse. nos autem qui non ut dracones recto pectore, et elata cervice purpurati non incedimus, qui multa milia in arca non custodimus, sermonem in digitis non constituimus, argentea furcula non comedimus, barbari sumus, in- 30 temperantes, ebrii, dementes ac vesani, principes autem omnes uno vocabulo tyranni; hominum mendicabula nos odere, nos contemnunt. sumus illis materia ad ridendum uberrima, nos Galli multum, sed certe vos Alemanni non longe minus: nam quæ nuptiæ, quæ comœdia aut fabula Venetiis unquam acta fuit, in qua primarum partium Alemanus homo non fuerit introductus? vestri mores, 35 sermo, victus, habitus, incessus per mimos ac histriones representatus ridere et gaudere Venetias facit, exultare, triumphare, gestire; tanta est eorum su-

¹ Tyrannos 1. ² Hermolaus Barbarus, Venetus, natus a. 1454., præcoci ingenii, Pomponii Læti discipulus, orator, grammaticus, philosophus, a. 1491. patriarcha Aquileiensis factus † a. 1493. „darumb dz er solch dignität [Patriarchat von Aquileia] on der Venediger wissen, vnd in jrer legation angenommen hett, wurden sye so hafftighen gegen jm in zorn bewegt, dz sye jn zu ewigen tagen in jren gebeten vñ oberkeyten zûkommen verboten, verbannten, vnd verächten. vnd darzû seine freünd. vnd ertepten dem fisco ire gütter. Welches hochmütig vnd neydhafftig fûrnehmen vnd heitte grausamkeit gleich wol zû schmach des heiligen Römischen stûls, als zû schaden gewachts patriarchen dienend was. Per auch vñ solcher vndankbarkeit also vñ seiner kyrchen vnd lande vertriben, bald darnach von leyb starb". Vened. Chronica pag. c. ^{14.15} Corynthū 1.2. ²¹ explor.] Epion. ³³ Astute Gallus Germanos contra Venetos stimulat. ³⁶ mimos: ac hystriones representatus 1.2.

perbia, tantus Alemanorum contemptus ac irrisio. De avaricia eorum | *Avaritia*
Venetorum. §. 23.
 profundissima melius est tacere quam parum loqui: hoc tamen unum non si-
 lebo, quod quom Germania liberam se esse putet, sicut et esse debet, quom ar-
 mis adhuc non potuerint astutissimi sophistæ, bene invenerunt artem qua sibi
 5 tribulariam fecerunt: locant enim mercatoribus vestris domum (lo | *Germania tribu-*
laria Venetia.
 fundico de Todeschi) triginta supra centum ducatis in singulos dies: | *Lo fondico*
de Todeschi.
 non dico 'singulis annis', quod quidem satis esset, dico 'singulis diebus': quæ
 quidem summa ad quadraginta aut quinquaginta milia ducatorum annua ascendit:
 hoc tributum quotannis Venetis pendetis. De gula immensa, de lu- | *De gula.*
De luxuria. §. 24.
 10 xuria non attinet ad me dicere: quam qui scire velit, recenseat greges, quid
 greges? imo exercitus lenonum, meretricum ac exoletorum; non sanguini, non
 religioni, non ætati, non sexui honor ullus adhibetur, venus promiscua, venus
 indifferens, venus sine lege. Transeo crudelitatem: habent Venetiani | *De crude-*
litate.
 sua macella humana carne referta, habent suas latomias, suos tauros, ut quon-
 15 dam inmanissimi tyranni habuisse memorantur; in his excarnificant subdilos
 quos aut propter eximias ac singulares aliquas virtutes aut propter ingentes
 opes tyrannis formidolosi ac suspecti sunt. duo anni sunt quum exercitum ve-
 strum Alpinis salibus dolo interclusum non militari more spo- | *Crudelitas eorum in*
militibus Germanis.
 liaverunt, non sub iugum miserunt, non captivum Turcarum ritu vendiderunt
 20 aut redimendi potestatem fecerunt: quid ergo? ferro trucidaverunt: rubent Al-
 pes sanguine; albicant iuga montium ossibus vestrorum civium. Palavi- | *In Pala-*
vinos.
 nus senatus quod vobis studuisset, ac primarius unusquisque furcis ac infelicitibus
 lignis pendit. Quæ quom ita sint, audent tamen lugubri veste, torto collo, flebili- §. 25.
 bus oculis, summissa voce pacem poscere, et superioribus diebus deprehensi sunt
 25 cum scalis et exercitu magno sub mœnibus Veronensibus, ut urbem sub noctem in-
 vaderent, et præsidia vestra iugularent, et audent dicere 'Vultis, o principes, Ve-
 netias, alterum Italiæ oculum, effodere ac delere? non est tam cle- | *Venetorum vo-*
ces supplices.
 mentium principum illos ingeniosos artifices, illos honestos mercatores, illas
 'ædes admirandas velle subvertere, quæ quanquam ex ruinis ac trophæis Ro-
 30 'manorum et Græcorum ac multarum urbium vetustate constant, tamen quoniam
 'sensu carent nec quicquam commiserunt, non sunt dignæ tantorum principum
 'ira'. Quid igitur volunt? volunt ædificiis parcere, sed delere tyrannidem cum
 tyrannis, voluntque Venetiæ sint mercatrices, non dominatrices; volunt mare li-
 berum, terras liberas, dacia, gabellas, portoria deicere, libertatem reducere:
 35 nam sicuti non decet principes mercari, ita etiam non convenit mercatoribus im-
 perare ac regnare. Nunc autem dicitis 'Quid fecimus, quid commeruimus?' §. 26.
 Quid conmeruistis? at non ita dicebatis iam sunt duo anni, quando Alpes trans-
 gressi Danubium ac Viennam infestis signis petebatis, Bononiam et Urbinum et
 Mediolanum superiore anno ante finem mensis Maii in vestra pote- | *Mina ac ludi-*
bris Venetorum.
 40 state futuras esse iactabatis; quando Pontificem maximum parvum Ca- | *Pont. Max.*
 pellanum et minimum altaris ministrum facturos prædicabatis, et Christianissi-
 mum Regem Francorum Venetias catheratum trahere minitabamini,
 et Cæsarem Augustum, vestrum Cæsarem maiestatem, deformissimis | *Regem Fran-*
corum.
Augustum Ma-
ximilianum.

6 triginta 1. 10 attinet 1. 14 cf. Phalarism. Hutt. 16 Clades Cæsariano-
 rum in Alpibus Carnis, in primis apud Cadoras, m. Febr. 1508. et Liviani crude-
 litas, qui pro singulis capitibus Germanis singulos ducatos Stratiotis se daturum
 promiserat. 21 m. Sept. a. 1509. cf. Bemb. lib. 8. vers. fin. 27 oculum 1. 31 cō-
 mitterunt 1. 31 dacia] telonea. 35 dannubium 1. 40 iactabatis: 1.

picturis atque inhonestissimis comædiis ac spectaculis ignominiosissime referebatur cum titulo et causa 'hic est Maximilianus Augustus Imperator Romanorum'.

- §. 27. Epitogi per indignationem. | Viri non estis, o Germani, Cæsareo animo vestro solito amplius non estis, Cæsar, si potestis tolerare has rapaces harpyias, has venenosissimas aspides, tam varias tamque versipelles lynces, tam sanguinarias tygrides, sanctissimæ Imperatoriæ Maiestatis vestræ calumniatrices, nomini Germano insensissimas amplius dominari! Hæc de eorum tyrannide sint dicta: superest ut de his quæ contra Christianos, contra religionem ac deum ipsum commiserunt, pauca subiiciamus.

10

De his quæ fecerunt contra Christianos. Pars tertia.

- §. 28. Quodsi hoc tam insolito vobis tamque inusitato genere dicendi vestra humanitate diutius abutor, sperate vos a deo non minora præmia consecuturos quam si sacerdote recitante Evangelium sacratissimum audiretis. Utinam, Romane Imperator, et vos, qui adestis, utinam Venetiani aut veri Christiani aut veri Turcæ fuissent! nam si veri Christiani fuissent, et Iherosolymas et Constantinopolim et totum Orientem, ut quondam Christiani, possiderent, quom validis classibus, quibus plurimum pollent, ad defensionem, non ad eversionem Christianorum uti voluissent; et si veri Turcæ fuissent, nunquam passi fuissimus tam malas herbas omni aconito pestilentiores in nostris penetralibus, in nostris visceribus ac intestinis tam alte radices ponere; quin eos funditus extir-
- §. 29. Venetiani mali Turcæ, peiores Christiani. | patos facto agmine ultra portas Caucaseas reiecissemus: nunc autem quom mali Venati qui. Turcæ, peiores Christiani sint, modo cum ambobus bella gerant, modo cum utroque societatem simulent, nunc harum nunc illarum partium, nemini fidi sint, religionem Christianam ad parvas Europæ angustias et pene destructam, mancam ac debilem concluserunt, ipsi sunt tamquam unum repagulum et propugnaculum antemurale, quod nisi perfractum sit, nunquam hæc duæ diversarum legum et repugnantium religionum gentes Christianæ atque Turcæ inter se concurrere ac manus conserere poterunt, sed hinc Veneti, illinc Turcæ singulis annis aliquid de finibus Christianorum sicut fluvius 30 de ripis abradent, perstringent, amputabunt, donec facto impetu universa
- §. 30. Lemures. | confundent. ipsi sunt tertia secta, sive Marrani sint sive illi dubii ac anticipales angeli inter bonos et malos qui neque cælum neque inferos tenent, sed sunt lemures et mali genii, qui nocturnis incursionibus domos percursorant, et diurnis grandinibus ac tempestatibus mare navigantibus et terras miseris aratoribus infestas reddunt, et ingressi corpora humana torquent, qui in aere suspensi malo proposito remanserunt: nam quicquid habent, alienis calamitatibus adepti sunt, et credunt, et vera credunt, quod Christiani adversus
- §. 31. Cruciata. Pius pontifex maximus. | Turcas progressuri per eorum provincias iler facturi fuissent, et unusquisque suum repetere mallet prius quam aliena destruere; quod autem vero dico, quom

² cf. Hutteni epigr. 113. 'In picturam de Cæsare'. „Nuper retrogrado" etc.
³ estis Cæsar, si 1. 2. ⁶ lince 1. 2. ¹⁸ eueffionē 1. ²³ quom 1. quom 2. (ante ambobus). ⁴⁰ mallet 1. ⁴¹ id est omis. 2. ⁴² Pius II. Aeneas Sylvius. † mense Augusto a. 1464. Cf. supra p. 164. v. 16.

dolore interiit. Rhodus terra marique periculosissima obsidione a Tur- | Rhodus, §. 32.
 cis premebatur: quam cimbam aut scapham in auxilium miserunt? quod nisi
 religiosorum virtute ac auxilio Genuensium defensa fuisset, sicut Constantino-
 polim in Turcarum potestatem devenire necesse fuisset: Venetiani pri- | Constanti-
 mum auro, postea Constantinopolis potiundi cupidissimi modo commeatus atque | nopolis,
 arma Turcis magna classe comportabant, modo exercitum eorum ex Asia in
 Thraciam per Bosphorum transfretabant, nihil omitebant quod regiam urbem
 affigere posset, ut interdum illa potirentur. Constantinopolis terra marique du- | §. 33.
 rissime oppugnari cæpta est; Constantinus imperator per clandestini- | Constantini im-
 10 nos nuncios lachrymabiles deprecationes præfecto Veneticæ classis | peratoris verba
 mittebat cum obsecrans per deum, qui sedem patriarchalem illic constituerat, | ad præfectum
 per virginem deiparam, cuius numini civilas consecrata fuisset et condita, ut | Venetæ classis.
 Imperatori Romano et regiæ orientali misereretur: ex tanta classe duas tan-
 tum naves subsidio mitteret. ad hæc præfectus Veneticus respondit, | Responsio.
 15 non esse moris Venetorum aliena defendere; proinde si se ac urbem dederent,
 cum tota classe intraturum ac obsidionem soluturum; se commiserari duram
 Christianorum sortem, sed ab senatu tale mandatum habere, quod non sine ca-
 pitis periculo transgredi auderet. Interim Constantinopolis capitur et crudelis- | §. 34.
 sime dirripitur, si unquam civilas dirrepta fuit, illa ut gemitus ca- | Constantinopo-
 20 dentum et mulierum eiulatus e Veneta classe exaudirentur. At Venetiani spe | lis dirripitur.
 potiundæ urbis amissa spolia urbis et prædam a Turcis coemerunt et plenis
 navibus Venetias remigraverunt reliquias imperii Romani Venetias secum de-
 portantes. Nolite mirari, Venetiani, si nemo vobis auxilium præbet, quia vos
 auxilium præbere voluistis nemini, ne civilati quidem sacratissimæ virgini matri
 25 dedicatæ: nescitis omnium rerum vicissitudinem esse, remansistis cum nullis
 amicis, et cum pauca pecunia, necesse est vos inter ferales angustias perire
 omnibus inspectantibus, sicuti Constantinopolim vobis inspectantibus interire passi
 fuistis. Quot præterea procures ac civiles Thraciæ, Macedoniæ, Græciæ, | §. 35.
 Illyridis fidei Veneticæ, ac si dicerem perfidiæ Punicæ, se tradiderant, quos
 30 omnes aut præcipitaverunt aut Turcis vendiderunt. clamabant illi miseri, quom
 Turcis dederentur, 'Ah Venetiani, Christiani sanguinis mercatores! ah Christianæ
 religionis desertores et proditores!' et quo sermone, quibus verbis, o | Iherosolymæ.
 Iherosolymæ, o sanctissima terra, vos deslebo? Nolo amplius mihi credi: res est
 iam annalibus memoranda: credatis Blondo historico ab omnibus ap- | Blondus hi-
 35 probato: Fama erat Saladinum Aegyptiorum regem Iherosolymas obsidere (num- | storicus.
 quam nostra religio caruit defensoribus, quamquam nunc ita principes delicati
 sunt, ut si ad limites regni sui quamvis exigui usque pervenerint, expeditionem
 se orientalem confecisse arbitrentur): ad hanc famam multi procures Venetias

¹ Rhodus a. 1497. sq. a Turcis oppugnata, cum quibus ineunte illo anno Ve-
 neti pacem inierant. cf. *Sabellic.* dec. IV. lib. 1. ² religiosor.] Hierosolymitano-
 rum equitum, tum Rhodi dominorum. ⁴ devenit postea a. 1522., LXX ferme
 annos post Constantinopolin. ⁷ Traciam 1.2. Posphorum 2. ⁹ cepta 1. d.
 6. Apr. a. 1453. Constantinus] Palæologus. clandestinos 1.2. ¹⁰ præfecto]
 Iacobo Lauretano. Rem longe aliter narrare *Sabellic.* dec. III. lib. 7. miram
 non est: Gallicus orator est Helianus, Venetus historiographus *Sabellicus.* ¹¹ cann.
 3. sqq. Dist. XXII. ¹⁸ d. 29. Mai. ²⁸ Traciæ 1.2. ³² Iherosolime 1.2. ut sæ-
 ptus. ³⁴ hystorico 1. Flavius Blondus, Foroliviensis Venetus, pontificibus con-
 pluribus ab epistulis, inter alios libros scripsit De origine ac gestis Venetorum.
 nat. a. 1392. † a. 1463.

- cum copiis convenere animati pro sanctissima terra mori; petierunt in Syriam navibus transportari; Venetiani accepta mercede adversos ventos simulantibus eos in Dalmatia exposuerunt et eorum opera usi sunt ad Iaderam ac alias civitates quæ rebellaverant a Venetis recipiendas: interim Iherosolymæ capiuntur, non quidem Christianorum negligentia, ut plerique arbitrantur, sed dolo ac prodicione Venetorum. quis hic non vociferaret, excandesceret, ingemisceret?
- §. 37. ^{Pisani. Genueses} | Pisani quamdiu floruerunt, Genuenses omni tempore Christianis in oriente laborantibus suis classibus subvenerunt; at Venetiani semper infidi ac fraudulentis, semper crudeles extiterunt. Hic multa prætereo de Sophi Persarum, ^{Sophi rex Persarum.} | rum rege, qui maximum cum Turcis bellum gerit, cuius oratores ad 10 Christianos principes venientes Venetiani retrocedere coegerunt. omitto longe plura ^{Emanuel rex Lusitanorum.} | de Emanuele Rege Lusitanorum ac Portugallensium, qui quom a tergo Libyæ in mare rubrum classes multas iam miserit et Aegypti, Arabiæ, Persidis, Caramaniæ, Indiæ, Taprobanæ fines populatus fuerit, a Venetis magno odio habitus est, quod eos in societatem illius commertii recipere noluit, 15 ob eamque causam fabros, materiam, arma Soldano Aegyptiorum tyranno miserunt, ut ædificata atque instructa classe Portugallenses a tantis inceptis sum-
- §. 38. moveret. transeo quæ in Cypro, in Creta, in Ponto, in Peloponneso, in omnibus Cycladibus contra Christianos patraverunt, ne vestras patientissimas aures eorum sceleribus ulterius oblundam: unum tantum dicam et finis erit. Hy- 20 ^{Hydrunt.} | drons civitas est Salentinorum in extremis oris Italiæ: hanc urbem Turcæ terra marique obsidere adorti sunt. illa Italiæ regio, quæ certe magna ac fertilissima est, ad Garganos usque montes tota Turcarum flammis exurebatur, et iam non regno Siciliæ tantum, sed Romæ, sanctuario dei, sed Italiæ ac toti Christianitati timebamus. quis tum Christianorum non ingemuit? 25 quis opem non tulit, quom ab Ungaris, ab extremo septentrione atque occidente undique auxilia convenissent, et non principes ac civitates solum, sed fa-
- §. 39. militiæ fratrum mendicantium quoque subsidia præstarent, soli Venetiani qui ^{Nota prodicionem Venetorum in Christianos.} | tum classem paralissimam ac instructissimam in anchoris Corcyræ tenebant, qui soli obsidionem solvere potuissent, soli spectatores, non 30 auxiliores esse maluerunt. quid auxiliores? immo proditores extiterunt, quom simultates gererent cum Ferdinando rege Neapolitanorum propter Alphonsum filium, qui tunc Hebruriam bello quatiebat, timentes ne maior fieret; quom ipsi non possent, per Turcas iniurias suas ulcisci maluerunt, atque ita Turcas
- §. 40. in Italiam a suis cervicibus reiecerunt. recordamini temporis illius, quom ab 35 omnibus fere Christianis laboratum est, et morte Turci regis ægre obtinimus, ut deditionem Hydruntis facerent: quot milia Christianorum tunc Turcis manibus trucidata sunt! quantum Christiani sanguinis exhaustum est! quot nobilissimæ matronæ, quot virgines, quot pueri in miseram servitutem rapti sunt, quorum alii adhuc Turcis abnegata fide serviunt, alios ego vidi, qui quom iure postliminii reversi me ius dicente vix a parentibus recognoscerentur, totum forum lachrymis complevere: non memini Christianos maiorem cladem pertu-
- §. 41. lisse, o Venetiani, quam vobis auctoribus perpassi sumus! Sed si homines obli-

⁴ a. 1187. ¹⁰ Schah Ismael Sophi I. a. 1501...1523. (de quo plura vol. III.)

¹² Emanuel Fortunatus, rex a. 1495...1521. Maxime in a. 1504: incidunt quæ h. I. referuntur. ¹³ lybie I. ¹⁶ Saldano I. 2. Kansu al gouri. ¹⁸ pelloponensso I. Pelloponesio 2. ²¹ Otranto, a Mahometi II. classe oppressa m. Aug. 1480., post cuius Venetorum amici mortem (d. 3. Mai. a. 1481.) civitas a Lusitanis Hispanisque recuperatur. ²³ Monte di S. Angelo.

sunt, non tamen deus tantæ proditiōis ultor oblitteravit: sanguis illorum clamat super vos et super filios vestros ante magni dei tribunal. vos, vos, non Turcæ, illum cruorem effudistis: tempus erit quo vos illorum cædes (atque utinam non cum vestris Venetiis) vestro sanguine rependetis. nam quid ego in tanto facinore deplem? quis non omni odio, omni pœna, omni supplicio Venelos dignos putaret? Hic non me rudi aut simplici narratore opus esset, sed forti aliquo atque vehementi oratore aut acri prædicatore ex his qui pleni spiritu sancto ad populum concionari solent: quantas lachrymas, quantam invidiam, §. 42. quantas indignationes excitaret superbia, potentia, corruptellæ, Conclusio per enumerationem.

¹⁰ furta, rapinæ, oppressiones, sacrilegia, proditiōes, immanitates, impietates Venetorum, qui iam ita indomabiles facti sunt, ut cum quattuor Christianorum potentissimis principibus de summa rerum decertare audeant, et ne victi quidem quiescere possint; qui expilando, subornando, corradendo magnum ex vicinorum urbibus imperium sibi conflavere; qui omne aurum, argentum, gemmas, ¹⁵ vasa, signa, tabulas, denique quicquid pulchri, quicquid preciosi in toto terrarum orbe reperiri potuit, id totum malis artibus Venetias comportaverunt et congesserunt; qui mare ac terras intercludentes, mercatores cum mercibus interceptientes, navarchos cum navibus demergentes, venenando, necando, excruciendo omnia cruore, omnia lachrymis et funeribus complevere; omnia ²⁰ gabellis et daciis et portorii tyrannica servitute fœdare; sacrosanctos sacerdotes torquendo, bona ecclesiæ consecrata prophanando, summum pontificem contemnendo per vulnera nostra et per commoda eorum propria sua religionem Christianam ad has exiguas Europæ angustias ac latebras deductam pene subverterunt, ut cum Turcarum Rege tacite conspirasse et partiti esse videantur, ut scilicet ille orientali, ipsi occidentali imperio contenti sint; inimici nobilitatis, contemptores principum, dirreptores ac incendiarii urbium, spoliatores provinciarum, hostes sacrorum, depeculatores reipublicæ Christianæ, labes et perniciæ humani generis. Siccine dormitis, o Germani! expectate parumper: §. 43. nam dum vos consultationibus vacatis, illi nocturnis scalis Veronam aggrediuntur. Vos armis inclyti eas ignominias contra morem maiorum vestrorum toleratis, quas vix ignavi ac umbratiles, vix mulierculæ, medius fidius, tolerare possent. oh si nunc viverent illi Cimbri ac Theutones qui cum C. Mario de imperio orbis dimicaverunt, et illi qui cum C. Iulio Cæsare, Trophæa de victoria Germanorum.

Traiano, Antonino, Fulvio, Severo, Constantio et cum aliis pluribus imperatoribus ³⁵ tot bella gesserunt, et qui Quintilium Varum Romanum consulem tot legionibus trucidaverunt; et illi qui Britanniam 'Angliam', partem Hispaniæ 'Vandaliciam', partem Italiæ 'Longobardiam' a se devictis Anglia. Vandalicia. Longobardia. gentibus de suis nominibus nuncupavere! Ubi nunc sunt illi Usipites et Thengsteri, illi Suevi, illi Saxones, et Marcomanni, Quadi, Catti, Sicambri, Heruli, Vandali, Goti, quorum milites boni duces erant et duces ipsi magni heroes? et illi qui cum Henricis, Ottonibus, Corradis, Federicis imperatoribus suis sanctissimam Iherosolymorum terram suorum corporum oppositione loties defensarunt, quorum trophæa memorabilia adhuc pendere cernuntur? Vos igitur, qui estis eorum indubitati filii, indubitati successores virtutis, honoris et ⁴⁵ gloriæ, velitis etiam esse veri imitatores in exercendis illis hæreditariis virtutibus, quas scio in vobis esse quam maximas et quam plurimas.

^{1,2} Cf. Matth. evang. XXV. 27. ⁹ corruptelæ 2. ¹¹ quattuor] Cameraci confœderatis. ¹³ pût: f. possunt. 2. ²⁰ De hoc Benedicti Peregrini stratagemate frustra temptato non. Apr. a. 1510. vide Bemb. lib. 10. ³⁴ Antonio 1.2. ^{38,39} tengeri: 1. Guadi 1.

Conclusio per commiserationem et cohortationem.

- §. 45. Nolite, per deum immortalem, nolite pati tot iniurias primum vobis, deinde ceteris Christianis, postea deo redemptori nostro a Venetis atque a Turcis illatas amplius inultas ac impunitas esse, qui in expugnatione orientis ut cætera nefandissima præterea in omnibus templis aut meretrices prostituerunt, aut equos stabulaverunt, aut templa ipsa demoliti sunt, aut Magumedo, homini impurissimo ac nefandissimo, quem pro deo colunt, dedicaverunt, ossa sanctorum, re-
Imago eru-
ciæxi. liquias sanctissimas canibus ac porcis obiecerunt, imagines crucifixi domini nostri Iesu Christi, (heu pietas! heu prisca fides!) imagines crucifixi ad caudas equorum deligatas extra civitates in castra ad sonum tympanorum ra-
 10 plantas spulo cænogue fœdantes in altissimam crucem iterum sustulerunt et la-
 §. 46. pides ac sagittas eiaculantes exclamaverunt 'hic est deus Christianorum': ludibrium Christianæ gentis, sed maxime Germanorum, penes quos imperium est. cur igitur vos non præitis? cur non præfertis victrices aquilas? et reliqui Chri-
 15 stiani vos sequentur adversus Venetos primum, qui sunt seges et muleria tan-
 torum malorum, deinde adversus ipsos immanissimos Christiani nominis hostes, Turcas. Nam ista vestra odia ac bella inter vos intestina, istas venationes, convivia, structuras, delicias vestras, liberos, uxores, hanc vilam vestram una parva aura, una parva febricula omnia commutabit, omnia corrumpet, et paulo post nihil erunt. at vero quæ pro redemptore et creatore deo nostro facietis, ea
 20 vobis perpetua manebunt, et dum vivetis et dum ad fœliciores vilas demigrabit, semper vos comitabuntur florentesque, cotidie magis magisque æterna fient: nam in aliis causis et ea quæ habetis parvo momento dilabentur, et quæ perdetis, numquam recuperabit; at vero in hac sanctissima expeditione et quæ habetis, numquam amittetis, et quæ perdetis, in cælestibus thesauris omni tempore
 25 §. 47. condita reperietis. Ergo perfringite istud obstaculum, adæquate ac obstruite omnium hanc pestilentissimam mephitim ac sentinam, hanc voraginem et præcipitium omnium viciorum; vendicate et vos et Christianum orbem in libertatem; solvite vos a tanto metu! eradicatè genus! polestis esse tuti si relinquitis eos quibus Venetice, Histria, Liburnia, Dalmatia, Corcyra, Cephalonia, Zacynthus, Nau-
 30 plium, Creta ac Cyprus adhuc supersint? Patefacite istas execrabiles ac diras portas Venetianas, quæ tamdiu Christianos adversus infideles progredi elaborantes continuerunt, postea deo auctore aperto Marte maioribus auspiciis Turcas aggressuri; et ea pietate, qua sanctissimum dominum nostrum Iulium pontificem maximum, qua Christianissimum nostrum Francorum Regem et Catholicum Re-
 35 gem Aragonum, principes sapientissimos, exuctæ ætatis et consummatissimæ vitæ, tres columnas Christianam religionem suis humeris sustentantes esse videtis, eodem et vos, o Maximiliane Auguste, procures et civitates imperii Romani, qui prima sustinendæ libertatis ac religionis columna esse debetis, et animo et pietate esse debetis: nam nisi illi vidissent excidium ac ruinas a Venetis et a
 40 Turcis Christianis imminere certissimamque victoriam sperarent, nunquam pro-
 §. 48. fecto tamque iusta ac pia, tam sancta adversus eos arma sumpsissent. Dixi, o Romane Imperator, o gloriosissime ac exuberantissime deus redemptor, dixi; et si quid profeci, gaudeo dixisse; quodsi etiam nihil profeci, tamen gaudeo

¹⁹ arua 1. 2. cf. Isai. LVII. 13. (E sacro suggestu orationem habere incipit vulpecula Gallica.) ²² cotidie] vult in dies. ²³ dilabent: 1. ²⁵ cf. evang. sec. Matth. X. 39. Marc. VIII. 35. Luc. IX. 24. ^{27.28} precipitium 1. ^{30.31} Nauplium] feci ex staculū 1. simul 2. rectius Nauplia, Napoli di Romani. ³¹ execrabiles 1. ³³ mate 1. auspitiis 1.

me tuæ humanitati ac divinitati morem gessisse, tibi que, si huic tuæ expeditioni sanctissimæ hanc vilam meam conducere arbitrabor, eam devoveo ac quibuscumque cruciatibus exhibeo, quia tu pro meis ac aliorum peccatis tuam miris tormentorum exemplis excarnificandam tradidisti.

Finis.

LVDOVICI HELIANI

VENATIO LEONVM

PONTIFEX MAXIMVS, CÆSAR AVGVSTVS, REX FRANCORVM, REX ARAGONVM
VENATORES.

*Venantum caninus Regum et fera bella leonum
Maximaque insani funera Martis opus.
Alma, fave, armorum et nemorum Tritonia præses,
4 Et, qui bella colunt et iuga summa, dei.
Dicite, vos Musæ dulces, quis crederet unquam
Aequora fulvicomas incoluisse feras
Aut terram Ausoniam aligeros aluisse leones,
8 Quamquam Cyclopas Sicilis ora tulit?
Non hic Aetola dicetur cuspidæ fixus
Cerva, nec Herculeo robore captus aper:
Dicam monstra hominum, et quis commutaverit illa,
12 Et scelera, et pugnas: accipite, incipio.
Quod mare, quod tellus iam iam captiva iaceret,
Non fuit hæc Ditis, nec fuit ira Iovis:
Omnis erat piceis Aquilonibus obruta classis,
16 Restabat toto nulla carina mari:
Tunc primum timuere homines sulcare profundum,
Nec qui se ventis credere vellet erat;
Nullus honorabat tumidi pia numina ponti,
20 Votaque solvebat, nemoque thura dabat:
Tum graviter frendens vitrearum rector aquarum
Humanum voluit mergere sæpe genus,
Deucalionæas iam ter concusserat undas,
24 Perdere sed voluit nos graviore malo.
Est locus, Adriaci 'Venetas' dixere 'paludes',
Nunc mare, nunc terra est, tot rotat unda vices,
Illyrici, Albenses et iuncto Dalmata Sclavo,
28 Quique colunt Pontum, Cycladas, et Cilices,*

Contra Venetos (Marci alatum leonem) paciscentes Cameraci d. 10. Dec. a. 1508. Extat hæc 'liga' in *Lünig Reichs-Arch. Part. spec. contin. I. Abth. I. Abs. I. p. 128. 132. Du Mont Corps univ. diplom. IV. I. p. 114. sqq.* ¹ ferra *f.* ⁷ aligeros *f.* ^{7.5} *f. e.* quis crederet Ausoniam eiusmodi monstra aluisse, quamquam sane Sicilia Polyphemum ceterosque Cyclopas, monstrosos illos et immanes, progeneravit? ⁹ aethola *f.* ¹⁰ Cerva Cerynitis pro Arcadica sive Achaica non recte dicitur Aetola. Aper est Erymanthius. Verg. Aen. VI. 801. sqq. „.. Alcides ... Fixerit æripedem cervam licet aut Erymanthi Pacarit nemora .." Haupt. ¹⁵ piceis] tenebricosis. ¹⁶ se] si *f.* ¹⁹ rumidi *f.* ²⁸ cicladas: *f.*

Cercassi, Aethiopes, Mamalucchi Iannizarique,
Omnia purgavit littora prodigiis;
Hique venenatas liquerunt Phasidos undas,
 32 *Illi Niliacos deseruere sinus;*
Non absunt Lydi, Strophades, non Syrus Orontes,
Nec gens, plena odiis, Punica, fraude, dolis;
Piralæ, profugi, damnati sacrilegique,
 36 *Mendici, mimi, turba nefanda maris;*
Denique criminibus cunctis patefecit asylum;
Hæc stagna, hos æstus, has peliere casas;
Colluviem et fæces hominum collegit in unum,
 40 *Et quot erant homines, tot dedit esse feras,*
Et digitos tereles rigidos curvavit in ungues,
Ut possent rapere et rapta tenere diu;
Gutturis ingenti barathrum patefecit hiatu,
 44 *Ingluviem posset quod satiare nihil;*
Neve propinquaret neu quis superesset amicus,
Spirantem graviter iussit olere animam:
Non satis, alipedes humeris quoque nexuul alas,
 48 *Ut pelagus, montes, ut super astra volent:*
Iratos fecit vultus torvosque leones,
Horribiles visu, terribilesque sono.
His furiis, his tormentis iam mille per annos
 52 *Nos deus et nostros excruciauit avos.*
Fallitur hoc qui me maledicere carmine credit,
Reddo lacessitus damnaque, reddo vices:
Læserunt alios, me dirripuere; sed ullor
 56 *Carmine bella gero, Rex meus ense gerit.*
Iura dabant ignem ex facie rabiemque vomentes,
Hic infamis eras, Barthole, sancte aliis:
Quicquid erat pulchri subiecta per oppida adusque
 60 *Verrebant avida vilia saxa manu:*
Quod reliquum fuerat catuli fætæque lænæ
Verrebant, famulæque et niger ore Charon;
Damnabant cives aliqua sub criminis umbra,
 60 *Sed procures solo hoc nomine crimen erant:*
Torrebant oleo miseros ferrove calenti;
Iste manum, hic oculos perdidit, ille caput.
Stridebant populi et tacite sua damna gemebant,
 63 *Ut strident Stygiæ sub Rhadamantho animæ.*
Appellas læsus rigidum sanctumque senatum:
Herodes, Cayphas, Anna, Pilatus erant.

32 Hiliacos 1. 35 Pyrratæ: 1. 37 mimini: 1. 37 Asyllum. 1. 39 barathrum 1. 44 saciare 1. 56 Ludovicus XII. 58 *Hic iura non observantur.* Barthole] cf. vol. I. p. 177. ad v. 6. 60 Verebant 1. 61 fætæque 1. 63 Rhadamanto 1. 70 Herodes Antipas qui Ioannem decollavit Christoque docenti insidiatus est. Caiphas, pontifex Christi mortem falsis testibus provocavit; Annas cum Caipha sacerdotum princeps qui ad hunc Christum ligatum misit; Pontius Pilatus procurator Iudææ qui Christum cruci figendum damnavit.

- Turpis et in Venerem gens proiectissima plus quam*
 72 *Aut Sybaris, Capua aut Pythagoræa Croto;*
Deformes iuvenes et cana senecta vacabant
Sardanapalæis solitudinibus.
Quid referam illicitos cœtus et quæ ipsa trahebat
 76 *In noctem longum stella diurna merum,*
Cæsareasque dapes, miserorum sanguine parlas?
Ad rem damnosos et fera bella canes,
Cætera prætereo: nam cum Vestalibus ipsis
 80 *Fas erat in sacro concubuisse thoro.*
Italiam, Italiam, Italiam pleno ore saluant
Conservatores: scilicet Italiæ
Immo eversores, ergastula dura, Nerones
 84 *Estis, et immanis barbara barbaries.*
Est doctus fortisque nihil; si proditor, illi
Præmia magna cito proditiōis erant.
Vos linguam horretis Latiam moresque Latinos,
 88 *Vestra sonant totam guttura Dalmatiam:*
Aequabant tumidi se et præ sua gesta ferebant,
Oh scelus, invictis, Martia Roma, tuis:
Noctua sic aquilam, timidum sic damma leonem
 92 *Provocat, et parvus sic elephantia culex.*
Bellorum causas, armorum semina docti
Spargere et artifici nigra venena manu;
Ut solet horribilis gaudens spectare ruinas,
 96 *Quas prius Aleto texuit arte sua,*
Sic isti armabant Reges mulloque cruore,
Nostra, triumphabant, si tepuisset humus:
Non maris aut terræ sal erat turbare quietem,
 100 *Tentarunt inter ponere bella deos.*
Ante triumphantis Genuensia festa Georgi,
Semileo, celebrant te, pie Marce, diem;
Petrus et Ambrosius, clari duo lumina cœli,
 104 *A Venetis graviter læsus uterque fuit:*
Huic sunt conati trifidum extorquere flagellum
Et Mediolanum dirripere ante oculos:
Illius aggressi laceram expugnare carinam,
 108 *Pastorem turbare et pascere gramen oves:*
Ter quater omnipotens Venetos iubet ante cilari,
Ter quater actores non voluere pati,
Dicentes; Veneti, si scandent culmina cœli,
 112 *Cælicolum inficient angelicosque choros:*
Ambibunt superos et erunt etiam allera rursus
Dira catenati prælia Luciferi.

72 Pythagorea 1. i. e. urbs Magnæ Græciæ Croton, in qua urbe Pythagoras docuit. 74 Sardanapali Assyriorum regis nomen in cuiusvis mollioris nomen transiit. 80 Aquebant 1. 96 Allecto 1. 100 interponere 1. 104 Petrus et Ambrosius] Roma et Mediolanum. 108 turbarent: pascere 1. 110 actores pati] iudicium accipere. 114 cf. Isai. XIV. 2.

- Præterea lata est dudum sententia, adestque*
 116 *Patronus: Marcus dicere iussus ait*
'Dum Veneti contra Mahumetidas arma gerebant,
'Dumque mali minus, his ipse patronus eram;
'At postquam placuere illis furialia bella,
 120 *'Furta, latrocinia, toxica, adulleria,*
'Quod nunquam tantumque nefas fecere Gigantes,
'Ista Gigantæa noxa luenda nece est.
'Erubui semper tales habuisse clientes,
 124 *'Desero eos semper; quod meruere habeant'.*
Talibus æternam pacem rigidumque tribunal
Quærebant placidos sollicitare deos.
Non bellum contra Turcas dominantibus istis,
 128 *Spes inter nostros nulla quietis erat:*
Omnia turbabant auro, comitante veneno:
Hæc duo cœlesti præposuere deo,
Et velut effugiens hosti loligo sequenti
 132 *Nubem atramenti proiicit ante oculos,*
Sic isti, si forte aliquid fecere timendum,
Ambiguas tenebras regibus iniiciunt.
Non satis a Cypro fuerat quicquid iacet usque
 136 *Qua Phaethontæas Abdua rumpit aquas,*
Et non contenti totum spoliassæ profundum
Duraque captivo subdere vincla mari,
Sacra fames auri et dominandi cœca libido
 140 *Per scelus immodicas crescere suasit opes.*
Per scelus omne duces raserunt regna, tetrarchas,
Ingressi summi viscera pontificis;
Gaudebant niveas vexilla inferre per Alpes,
 144 *Ante oculos ibant Hister, Arar, Rhodanus;*
De Roma et tota Italia iam actum esse putabant,
Orbis anhelabant imperium occidui.
Non pudor ullus erat, nec erat reverentia divum,
 148 *Prodere, mentiri, polluere, opprimere,*
Et se immortales iactabant, deinde timeri,
Non aliterque coli quam, voluere, dei.
Sicut aves alias bubo et cornicula fallax
 152 *Ludit regales improba vulturios,*
Ridebant ipsos nullo discrimine reges,
Ipsum cum magno Cæsare Pontificem;
Ungare magne, potens, et te, invictissime Cæsar,
 156 *Iactabant soldis vos meruisse suis.*
Namque minabantur (sunt testes) præsulis almi
Pulsatas mitra cædere velle nates,

126 Querebant 1. 131 loligo, τενθίς, Tintenfisch. 133 timendum, i. e. unde sibi timeant. 136 Phaetontæas 1. i. e. Padum, in quem Phaethon delapsus narratur. 141 duces, die Dogen. Thetrarcas 1. 144 : arat: 1. 146 anhellabant 1. 2. 156 soldis] stipendiis, mercede. 158 cedere 1. 2.

- Et te clericulum et parvum ad pia sacra ministrum*
 160 *Facturos, o lux maxima, sancte pater;*
Rupturosque tua invicta, Rex France, corona
Perfractum (oh facinus!) terque quaterque caput.
O fæces hominum, porcorum semina, non vos
 164 *Talia de tanto dicere Rege pudet?*
Hoc caput est quod Christicolum pius orbis adorat,
Quod Babylon, quod tu, maxime Turca, tremis.
Non tulit arclois moderator maximus orbis
 168 *Cæsar, qui triplici cingit honore caput,*
Nec valet ulterius tantas tolerare querelas,
Hortatur procures, et sua regna, suos
Hortatur socios sceleratam excindere gentem,
 172 *Pontificem imprimis, maxima Roma, tuum.*
Continuo Reges Gallus, Romanus, Hiberus
Cæsare cum magno fœdera sancta ligant;
Retia rara parant et acuto spicula ferro,
 176 *Fertur Marmarica lancea torta manu,*
Murorum in stragem atque hominum quæ invenit Erinnyes,
Sicut ab irato fulmina missa Iove;
Non desunt laquei, pedica, ancipitesve secures,
 180 *Non eques armato conspiciendus equo.*
Primus ab Herculeis descendens Alpibus heros
Gallicus: hic centum traxit in arma duces,
Quingentos duxit procures et mille phalanges,
 184 *Innumerabilium milia plura canum,*
Rex Lodovicus equo et fulgentibus acer in armis
Suscitat in rabidas arma cruenta feras,
Nec minus expediunt alia se in parte leones:
 188 *Prudentes aliquis crederet esse viros:*
Unguibus effodiunt terras et castra coronant,
Et lecti ferro pectora fida gerunt;
Signa sequi, parere duci, servare tubarum
 192 *Classica, conspiceres ordine stare suo.*
Erumpunt portis rabido fervore duabus,
Partiti in turmas sic abiere suas;
Exacuunt iras, caudaque et dentibus uncis
 196 *In ferumque gravi murmure prosiliunt.*
Vos, quibus Aonidum est studiumque et spiritus ingens,
Dicile, quot strages ediderint Veneti;
Me leges et cura fori ingratiq[ue] labores
 200 *Impediunt elego carmine tanta loqui.*
Id referam, dubio hærebat victoria Marte,
Ni Regis præsens dextra tulisset opem;

165 christiculū 1. 166 Cæsar, imperator Romanorum, rex Germanorum, archidux Austriæ. 170 suos. 1. 2. 176 Marm.] Libyca, Africana. 177 erynnis 1. Erynnis 2. 183 Quindecim milia lectissimorum equitum, secundum Bembum. 197 leones] Veneti. 198 Exaciunt 1. 197 Pugne ad Abdum descriptio. Cf. Bemb. lib. VII. i. f. 2.2 presens 1.

Ille aciem totam in Venetos direxit et illos
 204 Disgregat et pēnetrans agmina densa secat.
 Virtutis memores illi memoresque salutis
 Pulchrius esse putant in fera bella mori:
 Ergo inter cædes gaudent et tela virosque
 208 Obicia perfringunt, dilacerant, laniant,
 Intrepidique, ubi densa vident venabula, currunt:
 Dant alternantes accipiuntque neces;
 Pugnare diu, sed ne morerentur inulti,
 212 Fortia straverunt corpora multa hominum:
 Tum vero audires ictus fremitusque cadentum:
 Rheticus hinc, valles hinc tremuere Padi,
 Donec Cella cohors Italumque exercitus omnis
 216 Undantem hostili strage cruentat humum;
 Corpora magna boum veluti prostrata videres,
 Totaque insolito prata cruore natant.
 Aut capli aut cæsi innumeri periire leones,
 220 Se dedit infami cætera turba fuge.
 O Carmignolæ et clari Coleonis in armis,
 Gaudete, o manes, impiger ullor adest.
 O Rhagusæi, et Ligures super æquora cæsi
 224 In bellis Venetis, vester hic ullor adest.
 O cruce signati, qui sancta videre sepulchra
 Vultis, at in Solymas iam palefacta via est:
 Hic finis Veneti imperii, cecidere tyranni
 228 Innumeri: nunc est libera terra, mare:
 De te, magne leo, Regum Rex maximus albis
 Quattuor in lauri fronde triumphat equis.
 Nec vero te, sancte pater, te, maxime Iuli,
 232 Allera belli huius gloria, præteream:
 Tu pepulisti armis Venetos ex urbe Ravenna
 Atque Faventina Flaminiaque tua;
 Tu, rem Romanam magnis legionibus auge,
 236 Clavigeri attollis dirruta templa Petri:

203 dirrexit 1.2. 206 Obitia 1.2. dilacerant 1.2. 217 protracta 1. 218 cefi
 1. 221 Carmign.] Franciscum Bussone[m] Carmaniensem ex infimo ordine na-
 tum a. 1390., deinde egregiis suis de Vicecomite Mediolanensi atque postquam in
 huius suspicionem odiumque inciderat, inde ab a. 1425. de Venetis meritis ad sum-
 mos locos evectum Venetorum dux Franciscus Fuscarius post stipendia in conplu-
 ribus Italicis exercitibus merita cum decemviris iuri dicundo misere deceptum
 capite plectunt d. 5. Maii a. 1432. — Bartholomæus Coleonius Bergomas Venetorum
 copiis præfectus, quas sæpius, etiam contra Mediolani ducem Vicecomitem, ad
 victoriam duxit, reipublicæ Venetæ relictis 216000 ducatis decessit a. 1457., ve-
 neno extinctus, ut Helianus orat. §. 12. (supra p. 171.) rettulit. Cf. *Le Bret.* II. 2.
 §. 837. Ipso homine non incelebrior est statua equestris in honorem eius posita.
 223 Damna hæc Veneti passi sunt omnia a. 1509. 224 Flaminiaque 1. 226 De
 templi ædificatione cf. impr. Pasquill. et Exhort. ad principes, ne in decimæ præ-
 stationem consentiant.

- Quondam fracta movet sub te tua Roma lacertos
Et veterum meminit fortia facta ducum,
Et stupet insolitos non in Iovis ire triumphos,
240 Ad Vaticani sed pia templa dei.
Nec vero iam te, Cæsar memorande, silebo,
Qui Rhenum in Venetos Danubiumque trahis,
Cuius in Euganeos Palavina ad mœnia campos*
241 *Alpinis fluviant omnibus arma iugis;
Nec Tartesiæ ducens regnator ab oris
Usque a Cantabrico carbasa mille sinu,
Nec veteres hostes Ligures, nec Gallica vela:
248 Omnia turritis puppibus alta fremunt.
Sed vos, o proceres, qui iam vicisse putatis,
(Ingentes urit parva favilla domos)
Ite, triumphales infensa ad mœnia Reges:
252 Vincere laus prima est, altera scire frui:
Si Venetum vultis bellum nescire secundum,
Infestum ex ima vellile stirpe genus:
Distulit, et poterat Capitolia vertere Pœnus,
256 Et Graias Hector, si voluisset, opes:
Vivere privatus nescit qui publica rexit;
Sæpe rebellabant, sæpeque tela ferent;
Prævalidæ vires, immensa pecunia in urbe est;
260 Regna subornabunt ambitione, dolis:
Constantinæ urbis, veterum monumenta Quirillum
Hic sunt, et Cypri, sænora, regis opes;
Dirripuere omnes, nemo illos, hic latet aurum,
264 Occiduae hic latitant, hic orientis opes.
Per pontes in equis Venetam si intratis in urbem,
Nullæ iam Baicæ nullaque Abydos erunt:
Plus maris hic quanto est quam Sestus distet Abydo,
268 Vestra quidem tanto gloria maior erit.
Non tamen, o Veneti, deerunt solatia vobis,
Ne desperetis, gaudia vetra manent:
Sunt casses, hami nassæque tridensque, palustres
272 Sunt et quas arcu deiiciatis aves;
Non desunt gobi, rumbi, muli cocleæque
Cumque saginatis ostrea mugilibus;
Sunt fora, sunt merces, et avila pecunia terris
276 Abdita, sunt totidem carbasa, mille rates.
Dedite principibus veniamque oretis ab ipsis:
Prælorem mittent qui fora vestra regel;
Urbanis vacui curis ex æquore toto
280 Undique contractas puppe vehetis opes.*

²⁴² dannubiūq; 1. Dannubiumque 2. ²⁴³ mœnia 1. ²⁴⁵ Tartesus s. Tartes-
sus, extrema Hispaniæ Bæticæ urbs in ora freti Herculis, postea Carteja, nunc
Tariffa. ²⁴⁶ Cant. sin.] Sinus Bajonnensis. ²⁴⁷ Lig.] Genuenses s. Ianuenses.
²⁵⁶ Pœnus: 1. Hannibal. ²⁶² (sænora) 2. ²⁶⁷ Abido 1. 2. ²⁷³ Rumbi] rhombi.

*Fortunam quicumque nequit tolerare secundam,
Adversam, nolit seu velit, ille feret:
Vos ergo ad proprias artes redeatis avorum,
284 Armaque et imperium linquite principibus.*

*AD VNIVERSOS GERMANIÆ PRINCIPES
QVOD IVSTISSIMVM ET TOTI GERMANIÆ GLORIOSVM
BELLVM CÆSARIS MAXIMILIANI CONTRA VENETOS
NON ADIVVENT
QVERELA GERMANIÆ.
BEBELIVS AVCTOR.*

*O mea progenies dulcissima, Teutona pubes,
Accipias matris tristia verba tuæ:
Illa ego terrarum domitrix legumque verenda
4 Impositrix olim gentibus innumeris,
Cuius victrices aquilas, victricia signa
Pertulit eous occiduique duces,
Cuius et imperium tremuerunt omnia regna,
8 Servivit Gallus Romulidæque viri,
Lugeo nunc merilo, dura cervice parentem
Quod me nunc, proceres, temnitis, atque duces:
Nam Venetus populus non iure aut fœdere motus
12 Imperio invasit debita regna meo,
Vulneribus quæsitæ meis et possidet arva,
Histrorum et segetes demetit Italicas.
Hæc repetens forti nunc Cæsar Maxmilianus
16 Milite melatur castra per Italiam,
Fœlicique manu summis in montibus arces
Subiugat atque urbes sub ditione tenet;
De Venetisque actum foret, auxiliis modo vestris
20 Adiutus vester si dominus fuerat,
Quem nunc deseritis, dum commoda, gloriam, honores
Nominis antiqui iura referre licet.
Quis furor, o gnati! quæ vox tam dira, nefanda,
24 Quæ tantum potuit consuluisse nefas?
Heu mihi, quo patriæ studium, quo decedit ardor?
Nobilibus quantum degeneramus avis!
Classica quin sonilent et adhuc Germania in armis
28 Fulgeat, imperii quo reparemus opes,
Aut male negligitur quæsitum sanguine nullo
Maiorum imperium, gloria, fama, decus.*

⁶ æous, 1. ²³ nephanda 2. ²⁶ Hæc fortasse aliaque Bebeliana non nulla inter causas scribendi carminis de non degeneri statu Germanorum Hutteno fuerunt.

AD VNIVERSOS GERMANIÆ PRINCIPES
 ET MAXIME ELECTORES IMPERII
 QVOD BELLVM IVSTISSIMVM ATQVE OMNIBVS GERMANIS GLORIOSVM
 MAXIMILIANI CÆSARIS CHRISTIANISSIMI
 ADIVVENT CONTRA VENETOS
 COHORTATIO IPSIVS GERMANIÆ.

Surgite, vos procures Germano sanguine nati,
 Surgite, vos mater convocat ipsa pios;
 Surgite nunc, patriæ fessis succurrite rebus,
 4 Surgite de somno segnitieque, duces,
 Sumite magnanimas mentes animosque parentum,
 Qui pro me toties non timuere mori,
 Et patrum reparate decus! nunc Itala regna
 8 Eripile a Venetis imperiumque meum!
 Surgite in imbelles homines, revocate quod olim
 Abstulit, heu, Venetus proditione, dolo!
 Pontifices primum Rhēni, Princepsque Palati,
 12 Surgite, bellaces, Saxoniarque domus:
 Imperii nam communis patriæque salutis
 Vos cura elegit Cæsari adesse manu;
 Vos commune bonum et priscarum gloria rerum
 16 Suscitat a somno, surgite, quæso, duces,
 Imperium mundi quæsitum sanguine avorum et
 Usque huc servatum si retinere placet,
 Si libertatem priscam patriæque salutem,
 20 Denique vel proprium si retinere focum.
 Surgite nunc, procures, propere: nam Teutona late
 Nunc luxur resonat, classica arma vocant;
 Maximilianus item vocato ad nobile bellum,
 24 Quo pariter vobis gloria, regna, salus:
 Ille etenim Italiæ vobis iam claustra reclusit,
 Imperii et veteres iam reparabit opes,
 Si modo cum domino vestro mentemque virilem
 28 Sumitis et galeam: surgite, quæso, duces!
 Nec, qui perdiderat cum regno, Sardanapalum
 Detineat luxus, pestis amara, virum.
 Sunt et opes et equi vobis, sunt arma virique,
 32 Tam iustam superi militiamque iuvant.
 Quare, magnanimi, consurgite quæso, Alemanni:
 Classica iam sonitant, Mars furit arma vocans:
 Imperium aul, timeo, maiorum sanguine partum
 36 Libertasque ruet (Dii prohibete nephas),
 Ludibrio et prædæ fiet tunc Teutona pubes,
 Quæ domitrix olim totius orbis erat.

C Ein freuntliche Warnung an die Venediger.

Venedig, sych dich eben für
 Dein hochmut würt gestilt, glaub mir
 Dein geiz, vñ üppig eytel eer
 4 Mag nit vertragen bliben meer,
 Auch ander dein unredlich that,
 Wiewol die bißhär gduldet hat
 Per gützig Gott nun lange zyt,
 8 Dañoch kein beschrüg bey dir lyt.
 Papst, Keyser darzü achtest klein,
 In eygnem gwalt vertröst allein.
 Venedig, sych dich eben für.
 12 Dañ dir die straff ligt vor der thür,
 Durch Keyser Maximilian.
 Dein Chronick würt dz schribē an,
 Vnd sprechē mancher. Wer hat das
 16 Vermeint? etwan Venedig was
 Besitzen land, leüt, wassers flüt,
 Nun ligt es nider unbehüt,
 Ein fischer hüttlin ellendklich.
 20 Venedig, des versuch du dich.

Propter argumenti similitudinem præcedentibus poematis subicerem

VLRICHI DE HVTTEN

AD GERMANOS SVOS EXHORTATORIVM

de bello Turcis inferendo a. 1518. scriptum, quod incipit „Dormitum nimio plus est“, nisi vol. V. p. 134. sq. legeretur.

AD REVERENDISSIMOS ET ILLVSTRISSIMOS

SACRI ROMANI IMPERII ELECTORES

RELIQVOSQVE INCLITOS

IN CONCILIO AVGVSTENSI

GERMANORVM PRINCIPES

CARMEN EXHORTATORIVM.

Diu est quod mihi persuasi inque dies certius cognovi nihil umquam scriptorum suorum præter epistulas quæ ab ipso inter Obscurorum virorum scriptæ sunt et Triumphum Capnionis qui ad illam contra theologistas expeditionem pertinet, Huttenum publicasse nisi auctoris nomine indicato, speroque tandem fore ut desinant eidem aliena viroque indigna (sunt autem Hutteno indigna etiam ingeniosissima lepidissimave omnia quæ non nisi per mendacium vel benevolentiam animo adscriberentur ei) adiudicare, sive laudis viri extollendæ sive conviciandi hominis causa id faciant. Sane mira temeritas est et *ἀνιστία*, sed in non nullis circulatoria iactantia et ignorantia, qua Hutteno, sicuti ali scriptori, ea quoque tribuere adhuc voluerunt quæ qui sani iudicii sint eidem non abiudicare non possunt. Qui quid hæc severa admonitio hic loci sibi velit ex me quærat, veniam dabit respondenti carmen quod sequitur me transcripsisse e libello cui recentior manus inscripsit '*aut. Ul. v. Hutten*'. Benivolentiam a lectoribus inmerito peterem, immo iniuriam eisdem facerem, si rationes, e quibus adnotatio ista falsa dicenda est, pluribus verbis exponerem. hi versus ab Huttenianis longe alienissimi sunt. Nec boni, tamen repetendi visi sunt; non tam ut caveatur ne in negligentia crimen qui quæ recipere debuissent omissem, apud eos incidere qui hoc carmen Hutteni esse opinentur, quam quia documentum per se satis memorabile et ad Hutteni carminis exhortatorii interpretationem utile videbatur, præterea adhuc a nemine quem sciam aut repetitum aut ad Maximiliani imp. res gestas enarrandas adhibitum est. Prodiit autem libellus sine loci annive indicatione (Augustæ Vindelicorum, puto, anno 1510.) octo quadratis foliis, quorum altera et ultima pagina a scriptura vacant, ceteræ singulæ tricenos versus habent, præter primam in qua nihil nisi hæc inscriptio est:

Ad Reuerendissimos et Illu
striffimos sacri Romani Imperii Electores:
Reliquos q₃ inclitos in concilio Augustenfi
Germanorū Principes: Carmē exhortatoriū:

De hoc conventu Trithemius in chronico Hirsaugiensi (S. Galli 1690. fol. II. p. 650.) „Anno MDX. conventus principum apud Augustam Rhætiorum anno præcedente per Maximilianum regem indictus ad festum Epiphaniæ celebratur: lente cœpit, sed diu duravit, a principio videlicet Ianuarii usque ad finem mensis Maii". Recessus quem vocant subscriptus est d. 22. Maii a. 1510. Extat in *Sammlung der Reichsabschiede*. Jf. 1747. fol. tom. II. p. 32. sqq. Subsidia ab imperatore contra Venetos officiosius promissa quam religiosius præstita sunt.

AD REVERENDISSIMOS ET ILLUSTRISSIMOS
SACRI ROMANI IMPERII ELECTORES
RELIVOSQUE INCLITOS
IN CONCILIO AVGVSTENSI
GERMANORVM PRINCIPES
CARMEN EXHORTATORIVM.

*Magnanimi procures, quorum sapientia nostro
Non eget, et claris virtus exercita factis,
Consilio, tamen hæc propenso a corde clientis
Quæ veniunt humilis, quæ dictat opinio recti*
5 *Qualiacunque boni mea dicta, fidelia saltem,
Consulite atque imis admittite sensibus oro.
Inclyta præterito Germania tempore in unum
Sæpe super rerum variarum mole coivit;
Nullius ast adeo fuit expectata voluntas,*
10 *Huius ut est, quod nunc celebratur, et exitus almi
Concilio, quo nixa salus non unius urbis,
Non populi, at fidei pendet spes maxima nostræ,
Suspensæ quid vestra ferat sententia, nunquid
Publica res Christi revirescere debeat isto*
15 *Tempore vel nunquam: facile est emergere quam, si
Stirpe reciduntur quæ obstacula parva resistunt,
Et vos unanimes si sponte capessere tandem
Imperium et curam commissæ impendere molis
Vultis et antiquo maiorum more lueri:*
20 *Ad quod erant exempla salis vos prisca movere,
Sed promissa fides et toti debita mundo
Postulat, imperii Germanus origine postquam
Carolus a sacro meruit diadema Leone,
Redditus et sceptris ab Olhono Gregorius ex quo*
25 *Principibus summus mandavit lege sacerdos*

² præterito germania 1.   ⁸ Sepe 1.   ¹⁸ cōmissee 1.   ²³ Carolus M. a Leone III. die natalicio Christi a. 800. (801.) coronatus.   24. sqq.] ab Ottone III. Gregorius V., qui die ascensionis a. 996. illum Romæ coronaverat, mense Febr. a. 998., contra Crescentium consulem devictum sedi apostolicæ restituit, quam non uno anno post tenuit: moritur enim d. 4. Febr. a. 999. A Gregorio V. institutionem Electorum principum factam esse, quod Bellarminus etiam, nulla tamen ne pontificia quidem eiusmodi constitutione prolata contendit, olim credebant. contra quod cf. e. gr. Tractatum de translatione imperii Romani c. 7. ap. Goldast. Politica Imp. Ff. 1614. fol. 523. sqq. Vide etiam Bartholini orat. 1518. scr. §. 30. (vol. V. opp. Hutt. p. 255.) Rem exponit Pütter Spec. iur. publ. med. avi de institutione imperii Rom. c. XI.

Et genti, quæ prompta fuit defendere honorem
 Sedis apostolicæ totiensque per arma tueri,
 Germanæ arbitrium ventura in secla creandi
 Induperatores, ab eadem in fœdere tanto
 30 Accepta iurante fide, fore semper ut illos
 Viribus, auxilio atque armis opibusque iuaret
 In decus augusti sed culminis, inque salutem
 Humani generis sanctæ et super omnia matris
 Ecclesiæ, utque onere haud parvo constaret adeptus
 35 Tantus honor (merito, neque enim sublimior ullus
 Posset in orbe dari) tibi sic, Germania, iure
 Cessit Roma suo, sic et tibi munere Tiberis,
 Rhene, datum nunquid retinere negabis honorem
 Et regem fulcire tuum? cui quantus habetur
 40 Cultus, adest laus tanta tibi; quantumque verentur
 Illum, te metuunt omnes; quantumque favebis
 Augustis, et tantus eris. Proh nominis olim
 Cæsarei sublime decus, reverentia et ingens
 Maiestas, diffusa polum per utrumque! timebat
 45 Quod Scythia, quod Garamas, exhorruit ultima Thyle:
 Decolor audito quo nomine palluit Indus:
 Talene, bellipotens, sub te, Germania, nomen
 Obduci patiêre situ, tot regna, tot urbes
 Totque duces complexa tuis in finibus? ergo
 50 Par orbi quod Roma tulit cœloque locavit,
 Te modo nunc tali tantaque tuente iacebit?
 Reddidit et Tiberis quod formidabile mundo,
 Innumero adiutus vilescere flumine tantus,
 Rhene, feres? proceresne ferent cognomina Mogus
 55 Dat quibus; atque tuis, vicina Colonia, ripis;
 Trevir et antiquus; vel origine clarus Othonom
 Saxo; Palatinus titulis et habere superbit
 Te qui iure suis; Albimque locata Visurgum
 Atque inter regio nunc Marchia nomine; cuique

²⁶ defendere 1. ²⁸ Germanæ: arbitrium et secla 1. ²⁹ federe 1. ³² augusti culminis] i. e. imperatoris. ³³ hum. gen.] i. e. papæ. *His ipsis fere diebus ante quos hoc carmen compositum esse videtur, exeunte Febuario anni 1510. Iulium II. cum Venetis pacem fœdusque contra Gallos fecisse constat.* ³⁵ honor: merito 1. ³⁶ dari: tibi 1. ⁴² eris: proh 1. 42. sqq.] *Reges Germanorum inde a Cæsare Iulio Augustoque Octaviano deducere recepti moris fuit.* ⁴⁴ Maiestas: diffusa polum 1. ⁵⁴ proceres] septem electores compellantur misere contortis transpositisque verbis, ut carmen sit quod carmen non est. *Subscripserunt recessu imperii Uriel Erzbisch. zu Mainz, in Germanien Erzkantzler, Iacob Erzb. zu Trier in Gallien und Arelat Erzkantzler, Philipp Erzb. zu Cöln durch Italien Erzkantzler, Ludwig Pfalzgraf bey Rhein Erztzuchsess, Friedrich Herzog zu Sachsen Erzmarschall, von wegen Markgraf Joachim zu Brandenburg Eiteholf von Stein Ritter, &c. &c. cogn. dat quibus] archiepiscopi Moguntini.* ⁵⁶ Trevirorum urbem annis 1300. ante Romam conditam fuisse a Trebeto Semiramidis filio somniabant. ⁵⁸ Elector Palatinus est Comes Rheni. ⁵⁹ Brandenburgensis.

- 60 *Paret inaccessis vallata Boemia silvis,
Quos penes est totidem Romanum condere regem,
Innumerique alii? quis non modo Teutona tellus
Principibus patriæ lares privataque regna,
Sed latum mundi imperium, sed nititur omnis*
- 65 *Publica res Christi; pro quis vel obisse tuendis
Sit vestrum propriumque decus; quibus arma virosque
Nunc et equos, tormenta (data est occasio) et omnes
Promite iam longo non notas tempore vires;
Fundite iam longo cumulos tempore census,*
- 70 *Et vestrum fulcite caput! reverentia vestri
Sit capitis primum vobis, quos deinde sequentur
Exemplo populi atque urbes imitataque regna
Quod leges, natura, boni moresque requirunt:
Quid foret auxilium, capiti si membra negarent*
- 75 *Dilapsus fuit unde vigor per membra? Quod estis
(Sit venia dictum cum vestra) in culmine tanto,
Quod tot opes, merito, tanta ditione tenetis,
Plurima Romulidum num sunt ea munera regum?
Induperatorem qualem voluistis habetis,*
- 80 *Sed qualem nec habere piget, voluisse pigebit
Et nunquam, officio dum sic se ostendit in omni,
Ut magis optari nec quicquam a principe summo
Debeat aut possit; cuius vetor impare musa
Ire per ingentes laudes et origine tanta*
- 85 *Sive illustre genus seu fortia facta parentum
Dicere, et herois cultum virtutibus orbem.
At generi commune suo. privata coruscat
Gloria sed proh quanta, bonis dum fultus utrinque est
Corporis atque animi, neque parca indulserit illi*
- 90 *Se Fortuna: magis modo larga futura velitis:
Cui non divini est humana augustior oris
Maiestas, totoque decens in corpore forma,
Membrorumque vigor, validum patiensque laborum
Corpus et oblatum pro vobis sæpe periclis,*
- 95 *Pro decore imperii. Cui non miranda videtur
Dos animi, quæ sola sua est, prudentia solers
Ingeniumque capax, eventibus æqua secundis
Mens et in adversis eadem, quibus ille probatus
Non minus ut fulvum est fornacis ab igne metallum?*
- 100 *Additur his rerum mira experientia et ingens
Pacis et armorum rigidique peritia belli.
Quid memorem sil quanta viro clementia, qualis
Intemerata fides, servandi et fœdera cura
Quam gravis, et posita cunctis gravitate benignus,*

⁶⁰ in accessis 1. ⁶¹ Cf. Aurea bulla. ⁷⁰ caput] imperatorem Maximilianum.
⁷⁵ Quod] q 1. ⁷⁷ Quod] Qd 1. ⁷⁸ num] an non? Cf. supra ad vv. 42. sqq.
⁸⁷ privata] i. e. ipsi propria. ⁹³ Membrorumq; 1. ⁹⁹ ut] quam. ¹⁰⁸ federa 1.

- 105 *Largus et in meritos despecti prodigus auri?*
Iustus, amans æqui, vitæ sine labe pudicæ?
Cui tanta in superos pietas tantusque deorum
Cultus, ut exemplo valeat cuicumque severo
Esse sacerdoti? Pro tantis dotibus unde
- 110 *Nomen ab ingenita proprium bonitate meretur*
Quod tenuis hac uni Traiano contigit inter
Romulidum tot habere duces. at defuit illi
Relligio; tamen illa suos efferre superbis
Est aliis meritos titulis gavisa vetustas,
- 115 *Dum Magnos Faustosque vocat Patriæque parentes,*
Abque triumphata ponit cognomina terra.
Sed præbet meruisse modum: nam tempore prisco
Aul consulta patrum venerandi et iussa senatus
Imperium, vel castra, dabant, milesque legebat
- 120 *Dilectos quoscunque sibi, quibus inde favebat,*
Resque ministrabat bellorum publica nervos:
Propterea magnis adsciscere nomina factis
Et potuere suas ad sidera tollere gentes.
Non minus hic Patriæ pater est, modo cura parenti
- 125 *Sit patriæ natisque suo parere; sed idem*
Et Fœlix et Magnus erit, si vultis, et idem
Mox Venetus, post Turcus erit, geminoque triumphum
Ducet ab hoste, pari referens par, quando trophæis
Intulit et vestrum Romana potentia nomen,
- 130 *Cuius atrox parti successit Turcus, et ipsa*
Urbs Venetum alterius vult æmula vana videri
Irridetque procaz ad te, Germania, tantum
Translatum imperium, cui iugera quatuor agri
Vix subiecta refert, quæ se parere recusat,
- 135 *Unica Cæsareis terrarum obnoxia nunquam*
Legibus, occiduo quæ nec concessit eoo
In partem imperio, nec matris dotibus almæ
Ecclesiæ, quæ stare sua se mole suasque

¹⁰⁸ uite 1. ¹¹¹ cf. Plin. paneg. 88. Eutrop. VIII. 5. (Dio Cass. LXVIII. 23.)
¹¹³ Relligio] scilicet Christianus non fuit, nec favebat Christianis lex contra heretias lata. Plin. Epp. X. 97. sq. Euseb. H. E. IV. 1. sq. ramen 1. ¹¹⁶ Africanus, Asiaticus, Germanicus, Francicus et c. ¹¹⁷ prebet 1. ¹²¹ Res publica ut pecuniam daret, prima fere ad concilia imperialia rogatio fuit. ¹²⁴ hic] Maximilianus. ¹²⁵ parcere 1. Cf. vv. 114. sqq. ¹²⁸ tropheis 1. ¹³¹ emula 1. ¹³⁴ quæ] cui 1. ¹³⁶ Venetias non paruisse imperatoribus orientalibus, cum reliquis fere omnes Italiæ partes itenerent, vulgatum magis quam verum est. De gloria Venetorum se semper suæ potestatis fuisse legitur in Art de vérifier les dates: „Mais cette prétention est réfutée par M. de Saint-Marc, qui prouve, par des exemples multipliés, que Venise à été non seulement soumise aux empereurs grecs, mais qu'elle à été aussi sous la dépendance des rois Goths, et donne même lieu de soupçonner qu'elle ne fut pas absolument étrangère à l'empire d'Occident". *Urbs inde ab exæunte sæc. VII. suos duces habebat.*

Iaculat io! terra posuisse in virgine sedes.

- 140 *Quis ferat hæc? Sed sunt graviora: quis obstitit olim
Semper et huic vestro imperio magis urbe superba
Adriaca? ex illo iam tum quæ invisa Pipino
Et devicta fuit, quamvis neget, et tamen illam
Induperatrici Magnus concessit Ireni*
- 145 *Carolus, Italia divisa, aut pone seculo
Nicephoro; huic Primus toto commercia regno
Interdixit Otho, iusta succensus ab ira;
Nec minus Henrico a quarto diversa notata est,
Alque aliis; odio sed enim patefecit habenas*
- 150 *Ausa palam sese Friderico opponere primo,
Falsaque captivi mentiri vincula Othonis,
Alque ila mentitos æterna in sæcla triumphos
Pingere tam celebri spectandos parte superbæ
Urbis, ab imbelli Germanica rostra leone*
- 155 *Mersa mari fusasque rates, flutiantia signa*

¹³⁰ i. e. insolenter exclamantes Venetiani gloriosius de se prædicant sedes se posuisse, urbem suam condidisse, in terra virgine, hoc est in solo antea ab hominibus non occupato. ¹⁴² ~~sq.~~ Post varia a Pipino Italiæ rege, Caroli M. filio, cum Venetis Græcisque inde ab anno 809. commissa prælia ille ad unam omnes Venetas insulas cepit a. 810., qui regis supremus fuit. quo mortuo Carolus M. inita cum Nicephoro Patricio imp. CP., non ita longe post a Bulgaris fuso occisoque, pace eidem illas insulas permisit. Ducibus Venetianis Obelerio cum fratribus hæc gesta sunt. Itaque non Irenæ, Constantini Copronymi uxori, imperatorumque Leonis Chazari huiusque successoris Constantini V. matri crudeli, quæ post filium interemptum quinque fere annos sola regnavit, donec a. 802. a Nicephoro illo in Lesbium insulam relegaretur, ubi d. 9. Aug. a. 803. exspiravit, sed huic monstro pone secuto Nicephoro Carolus M. Venetos concessit. Qui Nicephorus, cum ab anno 802. usque ad medium fere annum 811., vitæ suæ novissimum, imperii orientalis partes magis depavisset quam regnasset, a carminis compositor aperte confunditur cum Nicephoro Phoca, qui a. 963...369. in partibus Orientis regnavit: nam huic Otto I. toto regno commercia interdixit: eius filiam Theophaniam imperator Saxo filio suo Ottoni II. in matrimonium poposcerat, concessam autem cum Græci perfide interemptis Ottonis ad excipiendam nūrum missis legatis militibusque Constantinopolim reduxissent, exercitum orientalem in Calabris devicit a. 969. ¹⁴⁵ a. 1091. ¹⁴⁹ ~~sq.~~ Hæc referenda esse videntur ad a. 1177. cum Fridericus I. cum Alexandro PP. III. Venetiis, postquam harum dux Sebastianus Zianus navibus imperialibus devictis Ottonem imperatoris filium captivum secum duxisset, pacem intret; ubi pontificem pedes Cæsaris cervicis inposuisse postea narrauerunt, cuius superbiæ descriptionem pictam Veneti deinde publice proposuerunt, Romæ autem anno 1768. Iosepho II. transcriptum exemplum conspiciendum ostenderunt, ut dolorem ei inurerent; at Cæsar stultum mendacium stultosque mendaces derisit. Cf. Heinrichii Teutsche Reichsgesch. vol. 3. p. 157. Ceterum 'captivi Ottonis (imperatoris filii) vincula' ipsa falsa esse inter recentiores constat. Vide Raumeri Hohenstaufen vol. 2. p. 204. ¹⁵² sæcla 1. ¹⁵⁴ Germ. rostra] naves imperatoris. leone] s. Marci Venetorum, alato ab eodem duce Ziano in ripa maritima, cui hodieque Piazzetta nomen est, erecto.

- Et fractas aquilas, plena æquora transtraque vestri
Sanguinis, et Veneto præbentes terga Suevos,
Captivumque ducem. Tumidæ o iactantia gentis!
Tale nec erexit superato Græcia Xerxe,*
- 160 *Nec totiens victa Carthagine Roma trophæum:
An nisi invidiam Germani culminis, ingens
Dedecus in vestrum quis talia pinxerit? Ile,
Ile, viri, antiquæ si vos virtutis imago
Ulla movet, si tangit honos, si gloria parti*
- 165 *Imperii! non ista gravi vel clade vel armis,
Gentis at extremis inimicæ abolete ruinis,
Cui neque sat vobis se infensam ostendere inani
Ambitione fuit, petulanti et lædere lingua
Sæpeque ceu victos mendacibus addere fastis,*
- 170 *Sed progressa suis paulatim astuta lacunis
Consilio, arte, dolis et proditiōne vel auro
Dempsit ab imperio loca tot potiora sub ipsis
Alpibus Italiæ, atque adeundi regibus illam
Interclusit iter; sæculumque revolvitur ex quo*
- 175 *Exitiale iugum patiuntur et oppida clamant
Pressa 'Veni, Cæsar, tua iam tibi vendicet ensis!'
Siccine colluvies hominum piperisque redemptor
Sordidus, omnigenæ sic navita mercis, avarus
Institor enormique marinus gutture mergus*
- 180 *Nobilium regnator erit? dominabitur ergo
Degener atque omni solitus servire lucello?
Non bene conveniunt vilis mercator et idem
Nobilis et princeps. Proh lumina cæca potentum!
Nonne vident, animum quo dirigat illa malignum*
- 185 *Callida gens, toti quæ aspirat et imminet orbi,
Concipit atque avido Romanam pectore molem?
Unde est principibus cunctis inimica, tyrannos
Quos vocat, inque suis secura paludibus omnes
Despicit, haud sibi iam mortales, sed neque cælum*
- 190 *Posse nocere putans, congesto fidere in auro
Sueta, manente eodem semperque tenore suorum,
Incrementa quibus discordia regna fuerunt
Alternoque duces exhausti Marte Latini;
Reddidit et nisi quos iactura aliena potentes,*
- 195 *Semper in interitū regum est spes maxima quorum
Posse aliquid tuto, dum carpere tempora captant,*

¹⁵⁶ aquilas] imperiales. ¹⁵⁷ prebentes 1. Suevos] exercitum navalem imperato-
ris. ¹⁵⁸ ducem] Ottonem, imperatoris filium. ¹⁵⁹ grecia Xerxe 1. ¹⁶⁰ trophæum 1.
¹⁶¹ culmiuis 1. imperatoris. ¹⁶² vestrum] principum Germaniæ. ¹⁶³ ledere 1.
¹⁶⁴ Sæpeq; 1. mendacibus fastis] quibus hoc sæculum Bulletinorum nomen adin-
venit. ¹⁷⁰ lacunis] Lagunen. ¹⁷³ regibus] Germanorum Italiam petentibus. ¹⁷⁴ secl.
revolv.] Sub duce Francisco Fuscario Mediolanensibus territoria Bergomense, Cremon-
nense, Brixiense bello ademerunt, Carmaniolæ maxime virtute, a. 1426. sq. ¹⁷⁵ Exi-
talie 1. ¹⁸³ ceca 1. ¹⁸⁷ tyrannos 1.

Intestina serunt odia et mala praelia reges
Inter alunt ideo: neque enim bella ulla tot annis
Videre Ausonii, Venetis non unde lucrari
 200 *Contigerit, solitis nec aperto vincere Marte*
Raraque collatis audere pericula signis.
'Fulsit ab his quondam fidei tutela sed, almae
Religionis erant et propugnacula nostrae'.
Forsitan antiquo fuit hoc, quo ceperat illos
 205 *Tempore nondum aliis dominandi effrena libido,*
Cum stagnis contenta suis operosa iuventus
Duceret assiduas longinqua per aequora merces,
Utilis et solum sulcaret Nerea classis:
Fœlix si monitis Ioachimi intenta prophetæ

197 prelia 1.   208 nostre 1.   204 ceperat 1.   205 nondum 1.   208 Nerea] mare.
 200 prophete 1. cf. *Hutteni Marcum* v. 104. *Quid diceret si ponte Venetias adhuc Austria-*
cas cum vicina terra iunctas hodie videret? Diceret 'fuit ingens gloria'. Ioach.] Huius
prophetæ Ioachimi, abbatis de Curatio in Calabria, ordinis Cisterciensis atque fundatoris
Florentis monasterii institutorisque congregationis Florentis, cuius librum contra Pe-
trum Lombardum Innocentius III. in concilio Lateranensi a. 1215. habito (câp. 2. De-
cretatum Gregor. IX. De summa trinitate 1,1.) reprobavit, cuiusque sectatores, Ioachi-
mitæ, in concilio Arelatensi (a. 1260.) hæreseos damnati sunt, defuncti anno 1201. (Fa-
bric. Bibl. Lat. med. avi tom. IV. 8º. p. 107...113.), inter Bonaventuræ comites mentio
facta est in Dantis paradiso (XII. 139. sqq.):

Raban e quivi e lucemi dal lato

Il Calavrese abate Giovacchino,

Di spirito profetico dotato.

Multa de prophetis Ioachimi quæ tum in commentariis ipsius ad prophetas et apoca-
lypsin scriptis, tum in Gerardi Introductorio in evangelium æternum continentur,
etiam Veneti scriptores passim enarrant. quæ h. l. memoratur repetita est in libello
e Gallico Nicolai Mengin Nanceiensis Germanice edito, sic inscripto „Venediger Chro-
nica. | Mit angebigtē vrsachē des schād-lichē Kriegs, do mit sye biß | hār vō Admi-
schter Key. | Maiestat so schwärlich gestrafft seind. (constat foliis 22. in 4º.), ubi pag.
aij hæc leguntur: „... das ist mir kundt, das im jar M.D.vj. in den Pfingstfeyr-
tagē, als ich zū Venedig was, ward mir gesagt, dz der abt Joachim vñ Calabria,
des geists vol weysagung was, vñ im jar M.CC. gezalt gelebt, den Venedigern jren
abfall so wir vñunt sehen geweyssaget hett, vñ solichs mit zweyen fliegenden lewen
figuriert, die sye in jrem wapen füren. Die selbigenn er jnen in marmelstein im pa-
uiment sanct Marr kirchen daselbst hawen, vñ abscrafeyen ließ. Der ein lew was
groß, dick vñ vñerhaben, vñ erscheyn gleichsam er mit dem ganzen leib vñ den vnden
des mōres wartt oder schwimmen wolt, vñgenōmen dz die vorder fūß vñ das erdtich reych-
ten. Der ander lew lag als lang er was vñ der erden gestreckt, allein dz jm die hin-
derß fūß in wasser stūden. der selbig was aber mager vñ ganz vñgehalt. Also beger-
ten die Venediger vñ gemeltē abt Joachim, die bedeutung vñ vñlegung solicher bildnuß
zūwissen. Do saget er jnen, dz sye (als lang sye die herrschung des mōres behielten)
nit vil krieg oder widerwillen mitt einichem chřstlichen fürsten haben, sonder würden zū
glückseligem stanndt vñgeen, vñ sich höchlich an narung vñ reychtumben meren. vñ
das wer die bedeutnuß des erstē lewens. Aber alsald sye die selbig schiffung des mōres
verlieffen, vñ sich vñ das land setzten, eim geben das sein zū vñsurpieren vñ zūnemen,

- 210 *Nunquam vicinæ tetigisset litora terræ;
Et tamen illorum nimia atque superba simillas
Cum Ligure amissi fuit improba causa sepulcri,
Sæpius et magnos interrompere potentum
Conatus sancta pro religione, negantes*
- 215 *Auxilium, ingenti nisi conditione redemptum;
Dumque opulenta suo male lutaque litora ductu
Radere maioris malunt dulcedine lucri
Intenduntque magis spoliis et rebus emendis
Direptis precio peregrino a milite parvo*
- 220 *Quam Christi auxiliis, in quem manifesta voluntas
Tunc patuit, sedes a deo quando inclita ab illis
Byzantina capi est permissa volentibus urbis
Præbita ope imperium, sed eorum tanta negaret
Velle subire iugum: cernebant æquora velis*
- 225 *(Proh dolor) Adriacis miseri plena omnia cives
Tendebantque manus ad proxima carbasa; ut illi
Stabant immotis ferro retinente carinis,
Cumque obsessa ferus laceraret mœnia Turcus,
Impia spectabat non fanda per ocia classis.*
- 230 *Ex illo solita est plus tempore parta tueri
Proque suis valido contendere finibus hosti
Quam pugnare fide pro Christi. at fœdera inire
Nil et amicitias verita est cum gente nephanda
Communem in regesque inimicum impellere nostros,*
- 235 *Finibus ut Calabris novit memorabilis Idruns.
Tollere sueta mari commercia, et omnibus undis,
Præsertim Adriacis vectigal ponere, quarum
Se quoque naturæ transversa lege maritum
Fert Venetus sponsamque sibi Mare vana quotannis*

alsdā so würden sye der allergroßmächtigste künig vnd fürsten haß vnd unwillen (von welchen sye gar zu verderben vnd abfalle kämen) vff sich laden. das jnen also bey dem anderē lewen bebellet wer. Nun, ist menighlichen zuwissen, dz jnen die schiffung der Specereye vom künig von Portugal entnomen ist. So habz sich die selbigen Venediger allwegen etwas vff das erdtich an sich züziehen vnd züüberkūmen beflissen vnd vnderstāden. Darumb jnen gehund die selbe offenbarig gar an das licht kūmen ist. Ob aber solche ding durch den geist der Propheten pronüciert worden seyen, oder nit, wil ich nit bestätigen." ²¹² Ligure] Genuensibus. Hæc bella sub duce Rainero Zenone a. 1258. exardere cœperunt. amissi 1. ^{220. 249.} Cum Constantinopolim Mahumetus II. a. 1453. caperet, Veneti sub præfecto Iacobo Loredano auxilium Byzantinis laturo post tempus advenerunt. Mahumetus Venetos multos Constantinopoli tum mercaturam agentes in vincula necemque coniecit. cf. etiam Helianum. ²²¹ adeo 1. ²²² Bizantina. 1. ²²³ Prebita 1. ²²⁵ federa 1. Ita e. gr. dux Ioannes Mocenicus a. 1479. cum Mahumeto II. et dux Leonardus Lauredanus cum Baiazetho II. a. 1501. pacem inierunt. ²²⁵ Hydrus, Otranto. Anno 1480. Augusto mense Hydrus a Turcis capta et crudeliter direpta est, cum Rhodum insulam Mahumetus II. expugnaret. Cf. etiam Helian. ²²⁷ Presertim 1. quarum] Desponsatio ducis Venetorum cum Hadriatico mari non ex donatione Alexandri PP. III. sed inde a fine sæc. X. sub duce Petro Urseolo II. in usu fuit.

- 240 *Annulo et Urbs illud per vincla iugalia nectit,
Quale nec ulla ferunt mendatia Graia, nec ulla
Fabula prodigium: tua sit, Neptune, tridente
Pro sexu certare tuo, pro fœmina haberis
Saltem apud Adriacos. prætextu hoc attamen illa*
- 245 *Usurpat gens sancta sinum, nec parcat amatæ
Sedis apostolicæ ditioni, at plurima ademil
Iam loca pontifici pia filia: forte regendi
Ne senior tantas oneri succumberet urbes:
Ecclesiæ et totiens turbavit amica quietem*
- 250 *Hactenus ob sua ter benefacta anathemate vincta.
At nunc supplicibus pacem illa miserrima votis
Orat, et addictam fore se promittit honori
Post hac Cæsareo, facturam et cuncta libenter
Quæ Cæsar procuresque velint, modo copia fandi*
- 255 *Detur et audiri valeat; dimittitur ulla
Urbs neque iampridem Germanica libera quam non
Ambiat, et vobis; procures, ingentia de se
Spondet, adulatur, suadet, blanditur et offert,
Edocet a sociisque cavenda pericula vestris*
- 260 *Regibus, et commenta refert miranda Pelasgis
Artibus, inter vos unquam si posset oriri
Seditio, quæ sola via est sibi lecta salutis.
Interea bello se accingit et undique contra
Arma parat (referam neve inveterata sub istis*
- 265 *Blanditiis verbisque bonis spetique futuræ
Pacis, ut Euganeam prius interceperit urbem
Et sic adempta pari Vicentia fraude, tot arcto
Carcere ductores clausi vestrique fideles
Tot crucis infanda Patavini morte necati)*
- 270 *Veronæ insidias iam iam molitur, et instat
Continuo, et miseros populatur classibus Histros
Et ferro flammisque Forum consumit Iuli:
Alque ita nunc etiam simulatrix callida vobis
Verba dabit vulpis? numquam vitare licebit*
- 275 *Sirenium cantus expertaque pocula Circes?
Illane fallaci tociens evadere lingua
Consiliisne suis et nunc quoque abire valebit
Insuperata dolis? Quod si datur, accipe tanquam*

²⁴⁵ sinum] Venetum s. Veneticum. ²⁴⁶ Secundum fœdus Cameracense Venetiani cogendi erant ut pontifici max. restituerent Ravennam, Cerviam, Faventiam, Ariminum, et quæ iam sub ditione papali tum fuerunt, Imolam ac Cesenam. ²⁵¹ Cf. Hutteni ad Maxim. exhort. contra Venetos, init. de pace suppliciter Bassani m. Iulio a. 1509. ab imperatore petita. ²⁶⁰ Pel. art.] dotis Græcis. ²⁶⁶ Patavium. Cf. Helian. Venetiani sub Grittio Patavium d. 17. Iul. a. 1509. recuperaverunt. ²⁶⁷ D. 15. Nov. Vicentiam cepit comes Pitilianus Veronamque obsedit. ²⁶⁹ in fanda 1. ²⁷⁰ Cf. Helian. ²⁷¹ Hieronymus Contarinus classi præfectus erat, Albianus et Cornarus exercitum ducebant. Cf. v. 319. ²⁷² consumit 1. ²⁷⁵ Syrenum 1.

Nostra Sibyllino venientia carmina ab ore,
 280 Illa tibi, oppressa Italia, Germania tandem
 Iura dabit, victo et dominabitur Adria Rheno.
 Quid foret Adriaco si Nursia forte leoni
 Nuper in ancipiti cum Gallo Marte potenti
 Favisset? tenuis hac illi num Insubria dives
 285 Cessisset, Latioque urbes retineret in omni
 Tot prius oppressas aliasque recenter adeptas?
 At tecum non ille Foro contentus Iuli
 Carnorumque iugis et pauperis arce Liburni
 Castra Tridentinis posuisset mœnibus ultro
 290 Pictus, et Alpina quacunque in sede maneret,
 Ut tibi noluisset fors nunc Augusta timeri
 Ob studium simile, et commercia mutua rerum,
 Clausura tamen cunctis munisset in Alpibus, unde
 Ipsi aditus, vobis ad se via nulla pateret.
 295 Et quid plura feram? quæ non tentastis, ut illum
 In rectum traheretis iter? quæ non fuit ingens
 Conditio genti per vos oblata superbæ?
 Subdola quam longo suspensos tempore verbis
 Ambiguus tenuit vos, et quam sæpe paratos
 300 Est frustrata dolis, quibus hactenus illa moratur
 Vestrum iter ad tanti capienda insignia regni?
 En modo, se se offert dum vestro in fœdera regi,
 In Latiumque sagax invitat, et allicit omni
 Ingenio, num mox deludit, et additur hosti
 305 Perfida, et iniustis venientem submovet armis
 Et velat Italia Romanum insistere regem?
 Quin magis, o facinus (prohibet dolor edere) acerbum!
 Effera Teutonico se sanguine prokuit alto,
 Exsaturatque sitim iuga per Cadubrina cruore
 310 Cæsorum: et tantus remanebit sanguis inultus?
 Adde tot incensas arces direptaque vestræ
 Oppida ab immani ditionis milite, tanta
 Scævitia atque odio Turca nec ab hoste ferendo.
 Quid referam (narrare pudet) Germanica quanto
 315 Derisu fuerit populo gens inclita vili,
 Quæ voces, quis plausus erat, quæ sibila vulgi,
 Si foret aspectus quis tunc Alamanus ab illo,
 Cum fuit insana susceptus ab urbe triumphi

279 Sibyllino 1. 282 Nursia] in Sabinis. i. e. pontificis max. exercitus. Adr.
 leoni] Venetis. 283 in ancip. m.] i. e. in pugna ad Abduam apud Agnadello cf. ad
 v. 331. Mediolanum. 285 Cessisset? 1. 287 Friaul. 288 Karnische Alpen. arc.
 Liburni] Capo d'Istria? an Fiume, an Pola? 290 Pictus] Pitilianus? 302 federa 1.
 306 Maximilianum cum exercitu transire per Venetorum territorium hi vetabant. Cf. Hutt.
 exhort. tit. 309 Cadoreische Alpen. 313 Scævitia 1. 317 quis] quia habet 1. 318 Trium-
 phus Adriano post devictum imperatorii exercitus ducem Siatum Trautsonem decretus
 et multo Germanorum ludibrio m. lunio a. 1508. actus Maximilianum mire offendit. Cf.
 Guicciard. VIII. p. 212.

More velut victis rediens Cornarius Histris

- 320 *Cum duce Pygmaeo? quot secum inversa trahebant*
Dedecus in vestrum Germanica signa, quot altis
Turribus avulsas aquilas, quibus ille trophæum est
Erigere in propriis temerarius ædibus ausus?
Edita quæ fuerint et quæ spectacula in illis,
 325 *Qui ludi et choreæ, quæ cena infanda? quot illic*
Iactata (heu dicam) caput in iocularia vestrum?
An satis hoc? quod, sueta foret si Marte virili
Vincere, et insigni venisset gloria facto,
Victrici fuerat forsan tolerabile parti,
 330 *Non improvise cum milite pugna fuisset*
Tradita eunte fide paulo ante, nec impare tantum
Cum numero, vix mille, decem cum cæsa fuerunt
Millibus et nullo direpta et capta tuente
Tot loca: laus ingens, facinus memorabile! cuius
 335 *Iam piget auctores, olim et meminisse dolebit,*
Nunc quoque qui (o superi) tot fracti cladibus audent
Pingere mandentes victricia signa leones,
Et laceras aquilas, et amici lilia Galli,
Canticaque impressis mordacid pandere cartis.
 340 *Naturæ vitium et Veneti genuina procacis*
Est inimicia hæc tecum, Germania, cui tu
Et regum est despectus honos: sic evomat omne
Virus et effundat per inania verba malignum
In te animum: tu vince manu, tu contude factis
 345 *Cervicis duræ populum, tu pelle tyrannos,*
Nobilitum qui nomen habent, pravumque senatum!
Utque triumphatum pelago mentitur Othonem,
Tu quoque vince mari: neque enim sine puppibus illum
Est superare datum: parvo molimine classis
 350 *Corruet, et trepida nascetur in urbe tumultus.*
Quæ decora inde tibi, quales orientur honores,
Gloria quanta tuum nomen laudesque manebunt;
Teutona se quantis attollet terra triumphis,
Res quoque quam poterit lætari publica Christi,
 355 *Cui domitis aditus ad maxima facta patebunt*
Adriacis, toto postquam discordia regno
Christicolum duce te fuerit sublata, fovebant
Quam Veneti! Interea ne sanctæ vincula pacis,
Nexa trium regum cælesti vincula dextra,
 360 *Arte aliqua iniecta vel suspicione vel astu*
Dissolvantque dolis neu fœdera tanta caveto:
Nam nisi tale nephas vapido nil pectore versant,

319 Cf. v. 271. 320 pigmeo 1. Alviano? cf. supra vv. 271. sq. 322 tropheum 1.
 329 tolerabile 1. 331 De pugna apud Agnadello sive Vaila sive Ghiara d'Adda d. 14.
 Maii a. 1509. intellego. 337 uicttricia 1. 340 Nature 1. 346 qni 1. 347 Cf. supra
 vv. 146. sq. 151. 358 pacis] fœderis Cameracensis. 359 trium regum] Maximiliani,
 Ferdinandi catholici, Ludovici XII. 360 in iecta 1.

*Nec se aliter norunt evadere posse periculum;
 Vel si alius cupiat, quicumque sit ille, trisulco*
 365 *Fulmine tartareas adigatur iniquus ad umbras.*
*Qui fidei inter se committere culmina nostræ
 Cogitet et plus quam civilia bella movere,
 Nec sat Christigenam mutilatam extinguere gentem,
 Quam decet in populos post hæc animare nephandos*
 370 *Turcarum, quæ slante sat̃is sit fœdere Mauros*
Vincere et imbellum Sulthanum avertere Memphi,
Almaque ferre crucis totum vexilla per orbem:
Et quando illa fuit, quo tempore talis ab annis
Pluribus armipotens adeo atque opulenta paratis
 375 *Classibus et tanto molimine tormentorum,*
Et sibi tam unanimis divino et numine concors?
Dividere hanc aliqua ex Erebo fera quæret Erinny?
Summe deus, propria pereuntis morte redemptor
Humani generis, venerabile fœda sepulcrum
 380 *Cuius barbaries horrendi et numinis antrum*
Possidet, ut sallem tua gens a faucibus illud
Eripiat nunc apta canum, prohibe, optime, dirum
Hoc scelus, arma tuos inter populosque ducesque
Intestina veta, et concordia fœdera serva:
 385 *Nulla Acheronteo perfundere felle Megæra,*
Nulla venenata dissolvere vipera lingua,
Nec valeant temerare doli, violare nec artes,
Nec mala consiliis noceant figmenta malignis.
Sint tres unanimes, eademque in corpore terno
 390 *Mens, animus, spes, vita, salus, sors, cura, voluntas!*

365 multilatam 1. 371 Sultanum] Aegypti, Kansu algouri, moritur in pugna
 Aleppensi anno 1516. 377 erinny? 1. 385 megera: 1. 386 figmenta 1. 388 Cf.
 v. 359. 390 voluntas: 1.

VLRICHI DE HVTTEN
EQVITIS GERMANI
AD CÆSAREM MAXIMILIANVM
EPIGRAMMATVM
LIBER VNVS.

ADIECIMVS
PRO ARA CORITIANA ET DE STATV ROMANO
ALIAQVE VARIA EPIGRAMMATA.

Hutteni ad epigrammata, qua Cæsari, ut legat, aut non legat etiam, saltem habeat hunc librum, eum commendat, præfatio videnda est vol. I. p. 234. sq.

De prioribus exemplis maxime videatur Index bibl. Hutt. num. XX. p. 34* sqq. Non nulla epigrammata, i. e. quæ nostro exemplo sunt 18*, 18^b, 123, 124, 66, 65, 27, 122, 113. cum tribus Aperbachianis ad 124. repetitis aliisque 'De Cancero a florentinis picto' ad 113. infra repetito, primum Eobanus Hessus vulgaverat a. 1516. exemplo adcuratius Ind. bibl. Hutt. num. XI. 2. p. 14*. descripto, in cuius fronte hoc epigramma legitur

LECTORIBVS.

*Et quæ videtis, ante visa sunt nusquam,
Et quæ legetis, ante lecta sunt nusquam:
Quicumque perlegetis ista, lectores,
Brevi libello scripta quæ damus, passim
Legenda vulgo, perdar et misere vivam,
Si lecta non amabitis. Satis dictum est.*

E. H.

Modo enumeratis epigrammatis ipsis hæc præfatus est: „Addimus hoc loco, „candide lector, quædam Hutteni Epigrammata ad eam rem, de qua nunc scripsimus, pertinentia, ut simul appareret, quantum et vir ille Germano nomini „(in quo natus est) tribuat, et nostrum in consequenda tua gratia studium, si „istarum rerum te, quas longe selectissimas habemus, participem faceremus“. Tum post illud 'De Cancero a florentinis picto' sequitur 'Eobani Hessi Appendix. Ad Poetas Sui temporis', quod hexastichon dedimus vol. I. p. 123.; novissimum locum Hessus dedit suo

In Barbarum Detractorem.

<i>Iam nunc, Barbare, si libet, Clames ad populum licet 'Nugas en iterum novas 'Insulas et inutiles!' Heus tu! non prius aspicias Quam sis prorsus inutilis, Quam damnes ea quæ tibi</i>	<i>Non quisquam nitido pedo Inculcaverit Hercules: 10 Sed, quem nos celebravimus, Cæsar tam prior omnibus Est et fortibus et bonis, Quam tu peior es omnibus Et vecordibus et malis.</i>
--	--

De Francofurtensi ab eodem Eobano, ut recte puto fertur, a. 1538. edito Hutteni operum poeticorum exemplo (Ind. bibl. Hutt. num. XX. 2. sive L.) non dicerem quam negligenter factum est, nisi sequentes editores clausis oculis illud secuti essent vitiaque, ut fit, auxissent. Gruterus (Ind. bibl. Hutt. num. XX. 3.) præterea permulta epigrammata ab Hesso repetita plane omisit, desunt enim 'Delitiis poet. Germ.' ex Huttenianis ad Maximilianum quæ dedimus, hæc quadraginta: 8, 11, 12, 16, 17, 18*, 22, 26, 32, 33, 44, 46, 55, 63, 78, 81, 82, 86, 88, 89, 90, 91, 94, 96, 101, 102, 105, 118, (123, quod non nisi in exemplo a. 1516. edito extat) 125, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 139, 143, 148, 151, desunt item Epitaphium Iulii II., ex Coritianis 2, 4, et de statu Romano 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15.

Ordinem epigrammatum eum servavi quem auctor exemplo Augustensi (Ind. bibl. Hutt. XX. 1.) ipse instituerat, adcuratius autem quam Hessus fecerat, immo facere omnino neglexerat, diversas huius collectionis particulas singulis etiam suos numeros adponendo distinxit, ne varia argumenta compositionisque tempora inconposita perturbatione obscurarentur. nam egregie ad historiam sui temporis, præcipue bellorum contra Venetos gestorum plenius cognoscendam faciunt hæc epigrammata, quamvis ipsa huius historiæ descriptionem minime contineant: carmina scripsit Huttenus, non annales: 'sunt Epigrammata (ipse auctor dicit 'vol. I. p. 234. §. 6.) varie diversis locis ac temporibus in tuas [Maximiliani Cæsaris] scilicet victorias, aut ut quodque obiectum est quod vel ipse vidi, quibusdam etiam interfui, vel aliorum relatione gestum cognovi'.

AD
CÆSAREM MAXIMILIANVM
EPIGRAMMATVM
LIBER VNVS.

1. AD LIBRVM.

Ne prodi titulo ampliore rebus,
Picta fronte, nitore liminari,
Ut fallas populum, liber, sub auras:
4 Multos vidi ego sic superbientes
Scombris et piperi togas dedisse:
Exi simpliciter citraque pompam.

2. DE SE.

Francia cui patria est, gelidam porrecta sub arcton,
Hercyniumque nemus, qua vitifer exit in amnem
Mogus, Rhene, tuum, qua Fagina sylvæ feroces
Francorum populos vicino dirimit Hesso;
5 Cui pater Huttenus atque ordine mater eodem
Contigit ex Equitum, tractu tentavit in illo
Cæsareas pugnæ peregrino inscribere versu.
Itale, da veniam, si se haud fœliciter infert
Cultibus ille tuis: certe acceptum ipse tulisset
10 Vatibus Ausoniis, si quem meruisset honorem.

---

1. ¹ Trebelii Rhagiique discipulus hendecasyllaba ad frontem calcemve librorum amat. ² Exempli quod ineunte a. 1519. Augustæ Vind. prodiiit, frons s. titulus q. v. xylographicis ornamentis, non nimis nitentibus, circumdatus est. ³ cf. Catull. XCV. 8. Horat. epist. II. l. i. f. Martial. epigr. IV. 87, 9. („Nec scombris tunicas dabis molestas”). III. 50. Pers. sat. I. 43. („scombros metuentia carmina”). ⁴ citra p.] Pro symbolo his verbis uti Huttenus postea desiit „Sinceriter citra pompam”.

2. ¹ Hercyniæ silvæ partes h. l. etiam sunt *Rhön* et *Speßhart*. ² Fagina] Buchonia. ³ dirimit] dividit *Christius propos. recte*. ⁴ Pater Ulrichus Huttenus, mater Ottilia ab Eberstein. ⁵ peregr.] Latino. ⁶ fœliciter 2. ⁷ ipse] auctor, si sua carmina laude digna invenientur, Italicis poetis quas ipsis debeat gratias, lubenter referet.

3. DE AQUILA.

Hæc volucris, quæ nunc passis nihil utitur alis
 Omniaque aeria despicit e specula,
 Si quasquam in terras rostrumque armarit et unguës,
 Quas turbas illam posse ciere putem?

4. DE CÆSARE.

Christus habet cœlos, infra regit omnia Cæsar;
 Nec nisi cœlestem respicit hic dominum.

5. AD CÆSAREM.

Quæ causa aut quæ res miseris mortalibus olim,
 Quos colerent votis, indidit esse deos?
 Nempe eadem, quæ te feret hinc super æthera, virtus:
 Provehit hæc homines et facit esse deos.

3. Hæc Huttenus de imperiali quæ nunc multi de Borussica aquila.

4. Magis fere dictio diplomatica Maximiliani temporis hæc fuit, quam carminis versus. Cf. epigr. 102. v. 4. 103. v. 4. et passim item Exhort. ad Max. Cæs. vv. 317. sqq. 329. sqq.

5. ¹ Miseris omis. 2...4.

6. DE AQVILA.

Non mirum est si iam cunctatrix spernitur Ales,
 Tam lenta multis usa quiete dies:
 Nam neque compertum est quid, dum tacet, illa volutet,
 4 Quæ sibi constituat tempora, quidve paret.

7. DE EADEM.

Hanc volucrem, quæ nunc sine bello et sanguinis usu
 Pacem habuit multos semisopita dies,
 Si quis adortus erit nec siverit esse quietam,
 4 Dispeream, male ni consulet ille sibi:
 Non est iste sopor, ex quo non surgere possit;
 Sæpe lacessitæ est alta soluta quies,
 Atque ubi surgit humo, per apertasque evolat auras,
 8 Heu quantos circum concitat illa metus!

8. AD AQVILAM DE MOTV CÆSARIS.

'Armiger alte Iovis, mundi timor, inclyta virtus,
 'Quos ruis in populos?
 'Quo se mitis amor, quo se clementia vertit,
 4 'Quæque fuit pietas?
 'Arma gerit mundus, pax est turbata per omnes,
 'Priscaque rupta quies:
 'Movit causa viros, furibundæ in prælia gentes
 8 'Te duce bella gerunt;
 'Ira duces et cædis amor, fastidia pacis
 'Una iniere tuos.
 'Inclyte terrarum ductor, spes summa tuorum,
 12 'Alte amor, alte timor,
 'Quos trahis eventus animo? quas concipis iras,
 'Cuive nocere paras?
 'Quas affligis opes? aut quod, fortissime regum,
 16 'Destruis imperium?
 'An mortale tuis peius requiescit in alis
 'Te fruiturque genus?
 Hæc quisquam irata nimiumque nocere parante
 20 Quæsiit ex Aquila:

6. ³ Desides, inertes, ignavi nihil, dum tacent, volutant, nullum sibi constituunt tempus, nil parant.

8. a. 1513. post Blesense inter Ludovicum Venetosque initum. fœdus (ap. Du Mont Recueil des traitéz II. p. 38. sq.) *Hoc epigr. omis. 3.*

Rettulit illa viro, "Causam illinc Gallia pugnax
 "Præbuit, hinc Veneti;
 "Sæpe quidem Venetis, quanquam exagitata, peperci,
 24 "Cum peterent veniam;
 "At Gallos etiam meritis et viribus auxi:
 "Non retulere vicem".
 Vix ea commemorans totas consurgit in alas,
 28 Nunquam ita terribilis;
 Cui se tot populi iuxta passimque sequuti
 Applicuere duces:
 Heu male consultum Venetis Galloque ruenti,
 32 Quos necat iste furor!

9. AD CÆSAREM.

Velle puto superos, ut te tua fata repente
 Sublimem priscis adnumerent atavis.
 Vota ferunt homines et te superesse precantur:
 4 Infera nam quis te digeret hæc melius?
 Ast ego fumosas quoties loco munus ad aras,
 Hoc peto et hoc mecum mille petunt alii,
 Invideant ne te misero pia numina mundo,
 8 Atque ita dent cœlos ne hinc rapiare cito.

10. DE MAGNITVDINE MAXIMILIANI AD GERMANIAM.

Quid veteres mirare tuos, Germania, reges?
 Quid repetis priscos in tua secla duces?
 Ne pete Gambrivios natosque Tuisconis omnes
 4 Visaque sub Manno fortia corda deo,
 Hermionasve alacris natosque Ingævones armis,
 Cymbrorum procures Teutonicumque genus,
 Quique domi tibi quique foris peperere decorem,
 8 Neve Ariovistos Arminiumque ferum.
 Crede mihi, temere præsens revocatur ad ævum
 Carolus, ut fortis, magnus ut ille fuit.
 Quid septem Henrichos, quid tres miraris Othones,
 12 Non ulli dignos cedere Scipiadi?

8. ²³ Cf. exhortatorium in Venetos, supra p. 135. ²⁹ secuti 2.4.

9. ⁴ quis hæc mundana melius quam tu reget? ⁵ loco] offero.

10. Repetitur etiam est sed mendose hoc carmen in Gobleri *Chronica der Kriegsbegebenheiten ... Maximilianis .. Frankfurt a. M.* 1566. fol. fol. 10^a, ubi inscribitur 'de D. Maximiliano primo Imperatore semper Augusto, Déqz eius magnanimitate & magnitudine, Vlrici Hutteni Carmen ad Germaniam'. ³ Tac. Germ. 2. cf. infra Panegyri. v. 706. sqq., ubi fusius hæc. ⁵ Ingeuones *edd.* ¹² cedere 1.

- Et Latio horribiles Friderichos, quos ratio egit
 Ulcisci infidos sanguine Pontifices?
 Ut tunc tempus erat, nemo ornamenta superba
 16 Teutoniæ potuit provehere ulterius;
 Nemo istis melius gessit vel pace vel armis
 Rem patriæ, nemo fortius arma tulit.
 At si quem probitas, si quem omnis criminis expers
 20 Mens dignum patrio fecerit imperio,
 Si cupis innocuos mores pacemque fidemque,
 Summus et ad votum Maxmilianus erit,
 Quem neque mollities possedit quæque voluptas
 24 Terrarum dominis regibus esse solet,
 Et cui non placuit luxu indulgere supino;
 Si qua fuit, nunquam pax odiosa fuit;
 Illecebris nullis nullaque libidine fractus
 28 Defuit ille sibi, defuit ille tibi.
 Quis vidit madidum myrrha crispare capillum,
 Quis vidit casia, quis maduisse croco?
 Quando armis requiem, bello quando ocia honesto
 32 Aut trabeam rigido prætulit ille sago?
 At contra integritas, contra est clementia virtus,
 Quæque artes tantum percoluere animum.
 Si petis ingenium, si ne qua industria desit,
 36 Septem uno linguas hic solet ore loqui;
 Si petis, ut sumptis bellum experiatur in armis,
 Iam ruit in Gallos, iam ruit in Venetos.

DE DIVO MAXIMILIANO IMPERATORE GERMANICO
 LVDOVICI REGIS GALLORVM TESTIMONIUM.

- Rex invitarat quondam ad convivia Gallus
 Insigni quosdam nobilitate viros,
 Qui cum de variis loquerentur Regibus, unus
 4 Maxmilianæas extenuavit opes,
 Dixit et esse Augustana hunc modo Consulem in urbe,
 Nec formidandum Regibus ergo aliis.
 Sed cum Cæsareas ita vires extenuari
 9 Audiret, sapiens Rex Ludovicus ait
 'Certe ego Consulem eum nolim contemnere, namque is
 'Tympana si pulsas, Gallia tota tremit.

10. 22 Maximilianus 4. 23 mollities 2. 3. 24 cf. Horat. od. I. 1, 6. 28 tibi] Germaniæ.

Ex Gobler. l. c. fol. 3^b. 5 Cons.] *Burgermeister*.

11. IN OBSIDIONE PATAVINA ÆGER.

Euganeas video turreis, Antenoris urbem,
 Speratum fractis effugium Venetis.
 Telorum volat omne genus, defendere muros
 4 Illi, nos contra tendimus eruere:
 Nos cœlum et tellus, illos sua mœnia servant,
 Spes nobis, illis propositus timor est;
 Reddidit inclusos sua desperatio forteis,
 8 Cumque fuga ulterior nulla sit, arma movent:
 Si quis in hoc numero est qui possit plurima, cives,
 Hunc ut servemus, me perimant Veneti;
 Iam pede pertæsum est claudoque insistere talo;
 12 Qui valet ut vivat, me perimant Veneti.

12. DE MAXIMILIANO CÆSARE.

Ille, viri, Cæsar, pacis studiosus et ævo
 Segnitie nimia visus obesse suo,
 (Cernere enim factis licet et novitate stupenda)
 4 Maiore est quam tunc corde putatus erat;
 Donec facta tulit Veneti opprobriosa senatus,
 Non caruit, sed non perfrutus est animo:
 Atque igitur reputans quæ nunc, 'sub pectore', dicit
 8 Qui non 'hoc Marii Scipiadæque latent'?
 Maxima non laus est confestim effundere vires,
 Sed remorari animum temporibusque frui.

13. AD CÆSAREM MAXIMILIANVM.

Si tua corruptum moveat clementia mundum,
 Ut constet, rebus non inhiatque novis,
 Si te propositas, Cæsar, comitemur ad arteis,
 4 Si coeant votis omnia vota tuis,

11. Mense Aug. a. 1513. De obsidione cf. *de Roo Annal.* 1592. fol. p. 448. sq. *Fugger Spiegel der Ehren* VI. 16. §. 4. p. 1296. *Guicciardini* lib. XI. vers. fin. ed. Venet. 1738. fol. p. 794. et in primis *Paruta* Hist. Vinetiana ed. 1718. 4°. lib. I. p. 58. sqq. „... alli 16. Agosto si levò l'essercito nemico [*Germanorum Hispanorumque*] & liberò la città di Padova dall' assedio, essendovisi per spatio di 20 giorni fermato, & havendo recato maggior timore, che pericolo". ¹¹ pertesum 1. Cf. de Guaiac. cap. 3. §. 3. cap. 25. §§. 6. sqq. et epigramm. Corit. 3.

12. Hoc quoque epigramma cum sequenti legitur in *Göbler Chronica*. ⁵ a. 1508. Cf. *Exhortator*. ad Cæs. in Venet. v. 13. adnot. ⁷ quæ] i. e. ea. puto hoc quoque de consilio Patavii vi expugnandi dictum esse.

'Maior Roma fuit nunquam, contendere possim,
 Si quis ad hanc veteres ducat olympiadas:
 Nunc nostris trahimur vitiis nobisque perimus,
 8 Quos tu quam malleſ, heu, tua iussa sequi.
 Verte animum, Cæſar! non te mitemque bonumque,
 Non te clementem tempora nostra volunt.

14. DE SE IN OBSIDIONE PATAVINA.

Erraram a castris ad clausam Antenoris urbem;
 Continuo flamma missilibusque petor:
 Certe equidem, fateor, timui, nec ut ante movebam
 4 Invidiam lingua, sed bona verba dedi,
 'Parcite, qui Patavi muros arcemque tenetis,
 'In me vulnifica mittere tela manu;
 'Parcite me, Veneti, ferro disperdere et igni,
 8 'Ne de tot pessum milibus unus eam:
 'Non ea fortuna est, ut nunc ego vique manuque
 'Horrida commoti Cæſaris arma sequar,
 'Huc me sola trahit vestri admiratio regni,
 12 'Noscere vos cupio, perdere non cupio;
 'Ut videam, veni, non veni evertere bello
 'Altini sedes Euganeasque domos.
 'Alter ab arctoa vobis furor imminet Alpe,
 16 'Germanum peditem ducit Iberus eques:
 'Has ruite in vires: nam quæ tum gloria parta est
 'Si de tot pessum milibus unus eam?
 Nullæ hostem movere preces: mihi terga relapso
 20 Heu quam difficili consulere fuga.
 'Ut cæso me nullus honor fuit, haud ita vobis
 'Pulchrum est me claudos eripuisse pedes',
 Dicebam, et fessus media inter milia cursu
 24 Tutus in effosso delitui tumulo.

15. DE LEVIVSCVLA QVADAM A VENETIS ACCEPTA CLADE.

Cernis ut Adriacas moveant nova gaudia Ranas,
 In numerum Venetus ut saliatque Leo?

14. cf. epigr. 11. ⁴ Cf. Querelar. I. 2, 25. sqq. ⁸ millibus 2...4. et sic v. 18. et millia v. 23. ¹⁴ cf. de piscat. Venet. v. 29. sq. ¹⁶ Germani Hispanicique milites in obsidione iuncti agebant.

15. ¹ cf. infra Marcum Hutteni.

Cernis ut Euganea respiret Marcus in unda
 4 Utque tumens patria vix capiat aqua?
 Causa rei, sumptis non fauste Teutones armis
 Mille quod a Venetis procubuerit duo.
 At postquam ferus arma geret Iove vindice Cæsar,
 8 Quod tutum Venetis tum satis æquor erit?

16. DE VENETIS ET GERMANIS.

Tollere pax Venetos, Germanos arma solebant,
 Ingeniumque suum pondus utrisque dabat:
 Mutantur mores, neque enim Germania pugnat,
 4 Armaque tu temere conseris, urbs Venetum.
 Si licet ire retro, vicibus datæ mutua versis,
 Res tunc Germanis, res erit et Venetis.

17. IN GALLOS CÆSAREM FVGERE COMMENTOS.

Solaris te, Galle miser, tibi gaudia fingis,
 Hæc petis in media commoda tristitia:
 Fingis enim rebusque tuis lætum instruis omen,
 4 Quo quis te in populo non putet ista pati.
 Finge quidem casusque tuos solare premendo,
 Interea Cæsar dum gerat ista tamen,
 Et quem tu iactas abrupto excedere bello,
 8 Hæreat in tergo cæde manuque tuo.

18^a. PRO PASQVILLO ROMÆ.

Anxia lustrato postquam gens Itala mundo
 Consuluit vates consuluitque deos,
 Quod male respondent vates, Pasquille, deque,
 4 Te rogat amisso Cæsare 'Cæsar ubi est?'
 Certa nec accessi referunt oracula Delphi,
 Nec Dodonæi sylva canora Iovis;

16. *Epigr.* 16. 17. 18^a. *omis.* 3. ¹ Tollere] evehere, augere. ² Rettulerim hæc ad pacem inter Cæsarem Venetosque a. 1513. et ineunte a. 1514. frustra temptatam. ³ Res] suum quisque locum sibi convenientem debitumque uterque habebit.

17. Cf. ad v. 3. superioris epigr. ¹ lætum 1. ² pati] expelli ex Italia, quod post pugnam Novariensem magis magisque Gallis acciderat.

18^a. Hæc duo epigrammata inscripta 'Huttenus ad Pasquillum' et 'Pasquillus Romanis' primum prodierant a. 1516, post Epistolam Italiæ indice bibl. Hutt. num. XI. 2. descriptam. ¹ Respexit poeta ad Corn. Nep. in Lysandro c. 3. „Primum Delphos corrumpere est conatus. cum id non potuisset, Dodonam adortus est.

- Omnia templa silent, nullus canit abdita vates,
 8 Ipse tacet Libyco corniger orbe deus;
 Ut tandem inveniat, miro Florentia motu
 Visa est iam claro sole tulisse faces,
 Atque aliquis, metuens, ne sit sine Cæsare mundus,
 12 Elegit Gallum Cæsaris esse loco.
 Maxima res, neque te, Pasquille, peritior alter:
 Dic tandem, vates optime, Cæsar ubi est?

18^b. PASQVILLVS.

- Pone metum, Romane, tuo de Cæsare: vivit,
 Ulla fides ex me si tibi, vivit adhuc.
 Vis ultra sperare aliquid? venit. hoc ego vates,
 4 Quo ratius loquitur Delphica fama nihil;
 Pugnacès revolant Aquilæ; vidi ipse volantes,
 Et tota horribiles spargere ab Alpe minas.
 Quid gemitis, Veneti, tandem? quid, Galle, tremiscis?
 Hæc ego non dixi sæpe futura prius?

19. DE QVODAM IN ITALIA CONVENTV.

- Omnia miscentur, confudimus infima summis,
 Partitur quisquis non sua regna tenet.
 Abstrahitur Latium secluso a Cæsare, donat
 4 Hoc aliquis Venetis, hoc tibi, Galle, aliquis.
 Oppositam molem iniectasque ut transeat Alpeis,
 Has Aquilæ pennas quis satis esse putet?

hinc quoque repulsus dixit se vota suscepisse quæ Iovi Ammoni solveret, existi-
 mans se Afros facilius corrupturos ..." Cf. infra Triumph. Reuchl. v. 224. sqq.
 6 Dodonæ in Thesprotia quercus silvæ Iovis sacræ responsa dabant, fatidicæ
 erant. cf. e. gr. Claudian. in III. cons. Honor. vv. 117. sq. "... rursusque locutæ In
 te Chaoniæ moverunt carmina quercus". 8 Lybico *edd.* Iupiter Ammon. 9 Hoc
 de Leonis X. novi pontificis cum Ludovico XII. non longe post defuncto pactio-
 nibus tractatis dici videtur. cf. *Œt. Bret* II. 2. §. 1145. §. 1016. f. 14 Scilicet ex-
 eunte a. 1513. nihil in Italia rex Gallorum quam Genuensem laternam obtinuerat,
 neque a. 1514. Italicam expeditionem Anglicæ Hispanicæque difficultates eum
 curare sinebant. Germani autem post Liviani in provinciam Foroiuliensem in-
 reptiones in Italiam reversi sunt.

18^b. 5. 6 Versus 5. et 6. non habet *prima ed.* 5 Aquilæ] imperiales. 7 Quid
 g. Veneti? Quid ad hæc levis Adria palles? *ed. prim.*

19. 1 Hæc item referenda videntur ad pacis inter Cæsarem Venetosque ar-
 bitrio Leonis X. contrahendæ condiciones. 6 Aquilæ pennas] i. e. particulas
 terræ Italicæ Cæsari debitæ, eas quæ Germani Hispanique in Patavino Tarvi-
 sinoque agris cepissent, cum urbe Cremonensi pignoris causa Cæsari tradenda.

20. IN VENETOS IAM EXVLTANTES.

Desinite ob casum, Veneti, exultare repente:

Quæ fortuna bona est, itque reditque cito.

Armiger iste Iovis, qui lumine dormit aperto,

Sublimi vobis imminet e specula.

Qualis ea est, non est Aquilam contemnere tutum

Sæpe quid assuetam ferre morasque pati,

Iamque soporata similis si moverit alas,

Quos non continuo conciet illa metus?

Non tutum est Aquilæ, Veneti, contemnere pennas,

Et valde his potis est et nocuisse cito.

21. DE CÆSARE ET VENETIS.

Rana procax nuper Venetas egressa paludes

Ausa est, quam tetigit, dicere, 'terra mea est'.

20. cf. adn. ad epigr. 18^a. v. 14. Hæc pictura quasi responsum est Liviano missum, qui ad pugnam Cremonensem (cf. epigr. 38.) magnum vexillum sibi præferri iusserat, in quo aureis filis Venetus leo imperialem Aquilam unguibus dilacerans caputque eius depascens acu pictus erat. Quod signum Galli in ecclesia cathedrali Mediolanensi non multo post suspenderunt. cf. Fuggeri Spiegel ber Ghren. p. 1258. lib. VI. c. 13. §. 13.

21. Cf. heroica Marc. et De piscat. Venet. Proprie in Livianas devastationes,

Quam procul ut vidit specula Iovis ales ab alta,
 4 Convulsam ad luteas ungue retrusit aquas.

22. DE VENETORVM PETVLANTIA.

'Bella movent Veneti, poscunt te in prælia, Cæsar:
 'Quæ mora? da bellum, prælia, Cæsar, ini;
 'Excipiunt Rhæti Venetos alacresque Suevi,
 4 'Germanos gladios Itala parma voret'.
 Hæc vix dum ediderat quisquam, cum iam impete facto
 In Venetos rueret, consereretque manum:
 Cromnia progenies et magnæ filia Troiæ,
 8 Quo fugis? hostili cum pede siste pedem.

23. DE BELLO VENETO.

'Quid faciunt Veneti?' pugnant. 'quo milite?' Ranis.
 'Quo duce?' mentitus præcipit arma Leo.
 'Tum quibus auxiliis?' Gallorum. 'in quo hoste morantur?'
 4 Cæsare. 'quid prædæ quæritur?' Italia.
 'Quid gessere igitur?' quosdam excivere tumultus,
 Quod fortasse duces terruit Italicos.
 'Quid factum interea?' movet Iovis armiger alas.
 8 'Quid Veneti?' rebus consulere fuga.
 'Quem finem sperare licet?' regina volucrum
 Et rostro et sævis unguibus arma geret;
 Desinet esse Leo spolio dux victus adempto
 12 Fractaque in Adriaca Rana latebit aqua.

24. DE ODIOSO VENETORVM IMPERIO.

Quæ vicinia non tulit moleste
 Regnantes Venetos? quis anxio non
 Commutare volebat hos periclo
 Crudeleis dominos, graveis tyrannos,
 5 Sævos *δημοβόρους*, feros, rapaces,
 Gaudentes nece, sanguinariosque,
 Cyclopum simileis, acerbiores

de quibus ad finem epigr. 18^a. dixi, hi versus scripti videntur. Extat etiam hoc epigr. in Gobbler Chronic. ad epigr. 10. cit.

22. *Hoc epigr. om. 3.* ¹ Rhæti *edd.* ² quisq.] Frundsbergius? Cf. (Reißner) *Historia Germ. Chron.* ... von Frundsberg. ff. 1572. fol. 18^b. ³ Cromn. prog. fil. Tr.] Veneti. Cf. de pisc. Venet. v. 59. ⁴ Clades Vicentinæ.

23. ¹⁻³ *Ἰσχυρὸς, ῥῶμι, ἡαῖν.* ² Leo sancti Marci. ³ cf. epigr. 22. v. 8.

24. ¹ *δημ.*] plebivoros.

Irato Phalari, Syracusana
 Plus aula nocuos, cadaveroso
 10 Regno Læstrygonum cruentiores?
 Sed me nescio quid magis molestat,
 Ut nolim Venetos diu imperare,
 Negant a Venetis fidem teneri.

25. VOTVM IN MORBO PEDIS.

Has tibi dona fero, mundi regnator, ad aras,
 Quæ dabo iam salvo prosperiora pede:
 Da morbum cessare pedis, da robur ademptum,
 4 Sic tua nunquam Arabo templa sapore vacent.
 Marte rapit Venetos dux Maxmilianus in hostes
 Germanos pedites et Calabros equites:
 Non precor, ut morbo vivam tranquillus abacto,
 8 In bellum ut tanto sed duce miles eam.

26. MORTEM ESSE EXTREMVM OMNIVM MALORVM.

Verbum Cæsaris haud redarguendum,
 Dignum hoc pectore talibusque gestis
 Et vel Pharsalico amplius triumpho,
 4 Quo mortem statuit malis supremum
 Finemque omnibus et modum, dolori
 Optatam requiem. Fluunt ter octo
 Germani iuvenes recente pugna
 8 In thermis Aponi (nefas!) perempti,
 Nec iam crura dolent pedesque, ut ante,
 Cur quærant Aponi calens lavacrum.
 Quod non unda dedit, nec ars, nec herba,
 12 Ut fiat lacero modus dolori,
 His tot mensibus, alteris tot annis,
 Mors una tribuit viris in hora.
 Quod quisquis videt æstimatque secum,
 16 An quod Iulius haud putabit idem:
 'Mors est terminus omnium malorum?'

24. ⁸ Syr. aula] Dionysiis. ¹⁰ Lestrigonum 1. Lestr. 2...4. anthropophagorum.

25. Cf. epigr. 11. v. 11. ibiq. citt. locc. ⁵ Maximilianus 4.

26. *Epigr. om.* 3. ⁸ Ἀπονός, Aponus (tollens dolores) hod. *Abano*, fons calidus saluberrimus agri Patavini sub ipsis Euganeis montibus, antiquis etiam celebratus. Inter obsidionem Patavinam tristis casus, quem alibi me legere non memini, evenisse videtur. ¹⁶ Iulius II. syphiliticis ipse morbis conrosus expiraverat d. 21. Febr. a. 1513.

27. IN VENETOS.

Haud dum omnes contemptæ Aquilæ, ne, Rana, superbi,
 Neu tibi sub Marco semileone place:
 Videris Insubres, Gallo licet auspice, turmas
 4 Confringi, Helvetias interimique manus.
 Sæpe suus victis rediit deus: aut ego fallor,
 Aut tibi Teutonica restat ab Alpe malum.

28. IN BARTHOLOMEVM DE VIANO DVCEM VENETI
EXERCITYS.

Prospera si pugna est, iuras; si improspira, iuras;
 Ocia nactus idem, Bartholomee, facis;
 Si vincis, iuras; iterum si labere, iuras;
 4 In castris iuras, in curia inque foro,
 Militiæ iuras, inter convivia iuras,
 Iuras in medio naufragus oceano;
 Iuras arma ferens, iuras in pace togaque,
 8 Iuras seu tractes seria sive iocos;
 Si lux est, iuras, nox te iurante tenebras
 Invehit et fuscis Cynthia fertur equis.
 Undique cum iures, iurando dic mihi tandem,
 12 Quid non iurando, Bartholomee, facis?

29. IN EVNDEM.

Nulla est religio, servasti fœdera nunquam,
 Contemerasti omnem, Bartholomee, fidem.
 Moribus his si te durare impune videbo,
 4 Quos colui, nullos esse putabo deos.

30. ROBERTI SEVERINATIS EPITAPHIVM.

Robertus hac sub mole belliger cubo,
 Viator, ille Martius dux Italum,

27. Extat hoc epigr. primum (?) editum in Erphurdiano Epistolæ Italiæ exemplo (Ind. bibl. XI. 2.); habent etiam recentiora exempla. ¹ Haud d.] Nondum ¹. ² semil.] alato. ³ Galli cum Venetis Blesensi die 23. Mart. a. 1513. facto, Venetiis d. 23. Apr. ratum habito fœdere pacti erant, ut in recuperandis Ianua Mediolanoque sibi hi auxilio essent. Sequuntur bellum Mediolanense et pugnæ Novariensis ac Vicentina. Cf. epigr. 116.

28. Alavianus s. Livianus. Cf. Orat. I. in duc. Virtenp. §. 79. (*ubi pro* 'apud Codaaurum a. 1508.' in *adnot. pone* 'non apud Codaaurum a. 1509. sq., sed in Foroiuliensi, vere 1514.') item cf. dialog. Inspicient. §. 3. ² Bartholomæe 3.4. *et sic infra vv. 12. etc. etiam 2.*

30. Cf. Panegy. in exc. Alberti v. 1050. ² Italum] Venetorum.

Gerente quo rem fortis Adria stetit,
 4 Peremptus idem patriæ spem sustuli;
 Germanus insolenter ausum me dedit
 Exempla princeps posteris. cave, nepos!

31. DE PERFIDIA VENETORVM.

Miraris Venetæ, Cæsar, periuria gentis,
 Miraris toties fœdera rupta tibi:
 Simpliciter nimium: quid enim iurare sinebas?
 4 Quos iurat Venetus, non putat esse, deos.

32. DE GRASSATVRA VENETORVM.

Iam per Osopiacas Venetus leo pascua rupes
 Ibat et in Carnis Illyricoque legens,
 Ibat Amyclæi quærens in fonte Tlmavi,
 4 Quis domet immanem raptibus ingluviem;
 Præda Tridentino captata est ultima rure
 In primo fortis limine Teutoniæ;
 Cum populi Italiæ partum satis esse monerent,
 8 Grassandi faceret nec tamen ille modum:
 Continuo Boreæ surgens Iovis ales ab axe
 Horrenda in Venetas morte repellit aquas.

33. DE VENETIS.

Passa sub Argivo quæcunque Agamemnone Troia est,
 Quæ mala Pellæo sub duce Theba tulit,
 Quæ Carthago potens, quæ bello pressa Corinthus,
 4 Sævitur in Solymas quo fuit igne domus,
 Et qua Alimedæam prostravit clade Damascum
 Qui terris Scythico fulmen ab orbe ruit,

30. ⁵ Germ. princ.] Sigismundus Austriæ, Friderici imperatoris frater.

32. *Epigrammata* 32.33. *omis.* 3. ¹ Osopum, Osopium, castellum, Osupium, hodieque *Osopo* ad Tilavemptum fl. in rupe Carnicarum Alpium eminens, quod inter illas a. 1514. incursationes Venetorum in Carniam usque factis Savornianus contra Frangipanium strenue defendit. Venet. leo] duce tum Liviano. ³ Amyclei 1.2.4. Amycl. Tlmav.] ut Antenoreus, Phrygius, Ledæus, et ut Verg. georg. III. 89. Amyclæum facit Pollucem, cuius equus Cyllarus Timavum bibit. ⁸ Utinum, Belgradum, Montem falconis, Osopum aliaque loca Veneti recuperarant, neque multum abfuit quin Livianus Goritiam quoque Gradiſcamque caperet, cum Patavium sese reciperet, nec longe post Rhodigium caperet.

33. ² Thebæ Bæoticæ ab Alexandro M. everſæ. ⁵ Alimedæam 1. Mimedæam 2.4. Damascus ex nonnullorum opinione condita erat a Damasco Mercurii et Halimedæ filio. Steph. Byz. p. 217, 12. Mein. ἀνομάσθη — ὅτι Λαμασνός Ἐμποῦ παῖς

Qua rabie Turcus Byzanti perdidit urbem,
 8 Non metuunt Veneti, sed graviora ferent.

34. DE ODIO VENETORVM.

Oderunt populi Venetos, odere tyranni,
 Quique procul quique his proximiora tenent,
 Excidium cuncti supremaque fata precantur,
 4 Regnantes nemo ferre potest Venetos.
 Dispeream, tantæ quæ pondera sustinet urbis
 Si sua cum Venetis Doris amica manet.

35. DE PVGNA MEDIOLANENSI IN VENETOS.

Insubriæ cecidere duces, ruit Helveta pubes,
 Gaudet et in patria Rana triumphat aqua.
 Fer modice, nec te nimium successibus effere:
 4 Perpetuum non est hoc tibi, Rana, bonum;
 Optima quæque suum cito perficit hora tenorem,
 Nutat in ambiguo sors malefida statu.
 Cum videas nihil esse diu, mutanda repente
 8 Omnia, per varias ire redire vices,
 Hoc potes eventu celebrem ductare triumphum,
 Nescia quæ sequitur quid ferat hora tibi?
 Fer modice, nec te nimium successibus effere:
 12 Multa cito veniunt læta abeuntque cito.

36. DE PRODITIONE PER MILITES GERMANOS
 BRIXIÆ.

Non capta est ferro, verum auro Brixia capta est:
 Perdidimus famam perdidimusque fidem.
 Hoc de Germanis? aut cui metus ante subisset
 4 Ne quisquam hos populos proditione notet?
 Perdidimus famam, cives, et turpiter ausi
 Omnibus externis fabula fœda sumus.
 Dii perdant facinus quibus hoc autoribus actum est,
 8 Per quos hæc famæ nascitur improbitas!

καὶ νόμφης Ἀλιμῆθης ἐξ Ἀρκαδίας εἰς Συρίαν ἦλθε καὶ πόλιν ὁμώνυμον ἔκτισεν.
 Hpt. [Münch: der Mimibder Danaßfuß. (!)] Puto autem h. l. non de Pompeio Da-
 mascum expugnante, sed de Tamerlano a. 1401. urbem diripiente dici, ut sequenti
 v. de Constantinopoli a. 1453. capta. ⁷ Bizanti *edd.*

34. ⁶ sua Doris] mare Hadriaticum (cf. Vergil. ecl. 10, 5.) sponsa Veneti ducis.

35. Aestate a. 1512. ¹ Ins.] Mediolani. ¹² læta 1.

36. Etiam Cardonam Gasto de Foisseo auro corrupit, m. Mart. a. 1512. Cf.
 & Bret II. 2. p. 988.

Tu dominis Venetis et avaro, Brixia, Marco
 Germanorum hominum proditione subi!
 Proh facinus! quid enim non dant hæc tempora peius?
 12 Perdidiſimus famam perdidimusque fidem.

37. DE CLADE A VENETIS ACCEPTA.

Odisse Adriacas sed non contemnere Ranas,
 O socii, recte, qui monet, ille monet.
 Dixi equidem 'sunt et Venetis sua numina; Sors est
 4 Quæ varias dubio circinat orbe vices'.
 Quod dixi, risere viri quidamque bibendo
 Clamabant Venetos se iugulare decem.
 'Hoc Venetos iugulare fuit? vel ab hoste tueri
 8 'Hoc fuit? O vitam, somnia, vina, dapes!
 'Milia cæsa virum sumptis sine turpiter armis
 'Quatuor! o vitam, somnia, vina, dapes!'

37. Ad prælia in Carnicis Alpibus deque locis ad Tilavemptum fluvium expugnandis rettulerim. Cf. epigr. 32. * Millia 2...4. Cremonensem Huttenus Venetis infaustissimam pugnam adpellat quæ 'ardentissime d. 14. Maii a. 1509. ad

38. IN PVGNAM CREMONENSEM.

Qui volet attonitæ pugnam inscripsisse Cremonæ,
 Ut breviter 'cladi' titulum det 'Venetæ',
 Hoc potuit salvo decerpere carmen Homero
 4 *Ἐκτανε τοὺς βατράχους αἰετὸς ὑψιπέτης.*

39. IACOBI DE EMS EQVITIS GERMANI QVI PRÆLIO
RAVENNENSI OCCVBVIT EPITAPHIVM.

Hospitis ad tumulum quisquis spaciare Suevi,
 Desine propitios esse negare deos.
 Postquam omnes Italorum urbes patriæque potentis
 4 Implerat fama nominis, occubuit:
 Pugnavit toties, nunquam non vicit in armis;
 Hoc quoque, quo cecidit, tempore victor erat.
 Ne mortem accusa, neque enim vitam abstulit, auxit:
 8 Quin hæc si moveas, vivere, busta, putes.

40. IN PVGNAM CREMONENSEM.

Bella, trophæa, viros, pugnæ, spolia, arma, necesque
 Non vacat Ausonidum commemorare patrum.
 Cæsa Cremonenses patefecit ut Adria campos,
 4 Persuasum est vinci nil potuisse magis.

41. IN PVGNAM RAVENNENSEM.

Victori victoque dolor, rabida arma quiescunt;
 Qui vicit, non sic vincere sæpe volet.

Gerardam (*Ghiara d'Adda*) et apud Vailam et Pandinum et Pontem vicum, Agnaddellum et Cascianum in Laudensi, Cremonensi Cremensique pugnata est, ut ad 18000 hominum ab utraque parte cecidisse ferantur. Alvianus eo prælio a Carolo Ambosio fusus, uno oculo amisso vulneribusque acceptis captus est. Venerunt res post eam pugnam desperabantur. cf. infra epigr. 58.

38. Cf. epigr. 40. 45. 52. 55...58. 4 *al. ὑψ. Il. N. 822. Od. Y. 243. αἰετὸς edd.* 'Occidit Ranas Aquila alte volans'. Quasi pentametrum haberet *Batrachomyomachia*.

39. Cf. epigr. 43. 48. Iac. de Hohenembs, qui etiam sub duce Brunsvicensi in expeditione Foroiuliensi strenue dimicaverat, „ward von Zamudio, einem spanischen Obristen, weil er nicht allein im kaiserlichen Garnisch daher ritt, sondern auch sich einen dapperen Helden erwies, aus der Ordnung auf ein Duell gefordert, und mit der Sanze zu todt gerennet. Das Treffen währte 5 Stunden lang, ehe man sehen konnte, welcher Theil obliegen würde. Endlich aber mußten die Bundesverwandten das feld räumen .." Jügger S. 1286. „Cecidere utrumque fortissimi quique ad 10000 quorum trientem ex Gallis, reliquos ex Italis et Hispanis fuisse memorant. Victoria penes Gallos stetit luctuosa .." de Roo p. 459. Cf. etiam *Historia Herrn Georgen ... von Frundsberg. foll. 11^b. 14.* et Guicciard. lib. X. occub.] d. 11. April. a. 1512. Etiam Gasto de Foisieio hoc prælio cecidit post partam victoriam.

40. Cf. epigr. 38. et 58.

41. Cf. epigr. 39. 46. 51. 53.

Concurri sumptis quis vidit atrocius armis
 4 Telaque misceri sanguinolenta magis?
 Unius haud populi pugna profudit in illa
 Roma suas vires Illyriumque suas;
 Tum proceres periere Itali, Germana iuventus
 8 Amisit primæ robora militiæ,
 Profligata acies Hispana, ignobile vulgus,
 Rettulit amissis Gallia nobilibus.
 Iulius una mali causa est, respublica Christi
 12 In sua crudeli viscera cæde ruit.

42. AD RAVENNATES.

Perdis opes perdisque viros, dura omnia perfers:
 I nunc, Pontifici plaude, Ravenna, tuo.

43. IN MORTEM IACOBI DE EMS.

Quam prius ediderat stragem fortissimus heros,
 Hanc super exhaustus sanguine procubuit:
 Aspicias exangues iam nunc quoque frendere vultus
 4 Pallentique truces fervere in ore minas?
 Sic stratum, ut tulerat, iam nunc etiam arma ferentem
 Qui videt, avertens hostis ut ante timet.

44. AD CÆSAREM DE PROFLIGATIS VENETIS.

Debebat tibi nobiles tyrannos,
 Debebat tibi Sors viros ducesque,
 Invictos animo feroce reges,
 Gesta re celebri potentiaque
 5 Sublimes, tibi debuit triumphos
 De virtute pari; sed ut ferebat
 Fortunæ favor atque iniquus error,
 Quanquam est hoc aliquid, tibi relictum est,
 Dum punis Venetos superbientes,
 10 A laudum modico decore tolli.

45. IN PVGNAM CREMONENSEM.

Ὡν ὕβρις τε βίη τε σιδήρεον οὐρανὸν ἵκει
 Et qui non homines, non timuere deos,

41. ⁶ Illyricumque 4. ¹⁰ Retulit 4. ¹¹ Iulius II. P. M. contra Gallos Hispanosque Pisani concilii fautores conspiraverat.

43. Cf. epigr. 30. 48. ¹ ædiderat 2. ⁵ stratum 2...4.

44. Hoc epigr. omis. 3.

45. ¹ Ὡν Hom. Od. XV. 328. XVII. 565. ἵκει edd. βιήτε 2. 3. de procis 'Quorum et superbia et violentia ad ferrum cælum pervenit'.

Hæc Veneti servare fidem de clade monentur
Ruptaque profuso sanguine pacta luunt.

46. BOMBARDÆ A GERMANIS PVGNA RAVENNENSIS
RECEPTÆ.

Gallorum tormenta sumus, Germanus ademit
Quondam hosti victor, nunc reddit victor amico.

47. OBSESSVS A GALLIS CVM SALVTEM
DESPERASSET.

Qui misere natus miserabile transiit ævum,
Sæpe malum terra sæpeque passus aquis,
Hic iacet Huttenus: Galli nil tale merenti
4 Insontem gladiis eripuerunt animam.
Si fuit hoc fatum, vita torquerier omni,
Censendum est recte procubuisse cito.
Vixi equidem Musis, animum coluique per artes,
8 Sed reor irato me studuisse deo.
Mens erat arma sequi et Venetum sub Cæsare bellum;
Verum alio bello concidi et hoste alio:
Pauperiem, morbos, spoliū frigusque famemque
12 Vita omni et quæ sunt asperiora tuli.
Recte actum, cecidi iuvenis miser et miser exul,
Ne maiora feram, ne videarque meis.

Pro decem posterioribus versibus in epistula ad Phachum sunt quattuor hinc:

Si fuit ex fato, ut totos male viveret annos,
Optatum est, quod tam corrui ille cito.
Ipse suas coluit per mille pericula Musas,
Et quanti potuit, carminis autor erat.

48. TROPHÆVM IACOBI DE EMS.

Mars genitor, votos Iacobus ductor honores
Hæc tibi de fuis arma locat Venetis.

49. DE VENETIS AD CÆSAREM.

Ferebant Veneti nimis superbe
Fortunas patrias, suique census

47. Papiæ, ætate a. 1512. Cf. Hutteni Epist. ad Phachum Bononiæ d. 21. Aug. a. 1512. scriptam Opp. vol. I. p. 26. n^o. xi. §§. 4. sqq. ³ Galli ab Helvetiis contra se adventantibus obsessi. ⁵ torquerior 4.

48. Cf. epigr. 30.

49. Etiam a. 1511. Veneti in Istris clades acceperunt, Germani Galli que in
HUTTENI OPP. VOL. III.

Non evertibiles maris putabant,
 Tanquam illis dea cæca semper aurum,
 5 Semper divitias rota favente
 Præsens accumularet et quotannis
 Devictis nova regibus tributa
 Ultro apponeret. hinc furor minæque,
 Hinc insania pertinaxque fastus
 10 Augebant animos ferocientes;
 Hinc ille immodicus tumor suasit
 Reges spernere despicatuque
 Germanum decus et viros habere,
 Divos atque homines nihil vereri.
 15 Ah nudum quoties et indigentem
 Exhaustumque pecunia vocabant
 Ludô te Veneti salaciori;
 Te dicteria, te leves cachinni
 Et saltatio et insolens theatrum
 20 Notabant, tibi mordicus prehenso
 Infames tituli et notæ tributæ.
 Versa est tota retro beans virago;
 Et quæ iam Venetum ioca impudentum
 Hancque in te petulantiam ferebat,
 25 Rursum (o tempora) deiicit premitque
 Nudos æris et omnium carentes,
 Solos auxilioque destitutos.
 It lugens mala civitas facitque,
 Quos sprevit, superis suprema vota.

50. DE MVNERIBVS VENETORVM.

Ut pacem obtineant, ut te in sua fœdera ducant,
 Omne genus, Cæsar, munera dant Veneti.
 Hoc dare surripere est: si sumpseris, o decus, o laus,
 4 Quæ tibi divictis integra erant Venetis,
 Dant tibi quæ tua sunt, rapiunt tibi maxima. ab hoste
 Missa vocare igitur quid licet? Insidias.

Carnis prospere egerunt, Veneti cum Urbinatæ duce e Bononia fugati sunt, Cambracensem ligam Maximilianus Ludovicusque XII. renovaverunt; sed hoc epigramma ad Venetorum angustias respicere videtur, quibus post clades ad Abduam acceptas premebantur, de qua 'Cremonensi pugna' magna horum epigrammatum pars habet. ⁴ dea c.] Fortuna. Cf. epigr. 58. ¹³ Germ. dec.] Cæsarem. ²⁰ prehenso 1. ²² beans v.] Fortuna.

50. ³ Hæc 2...4.

51. IN PVGNAM RAVENNENSEM.

Fas, socii, male velle malis, odisse superbos
 Armaque conari contra inimica manu;
 At miserum est sociale nefas civileque bellum
 4 Miscere et sociæ cladis amore trahi.
 Vicimus, at nobis perit et de sanguine nostro
 Effusum est quicquid perdidit ista dies;
 Atque hoc servitum est iterum tibi, Turca, triumpho,
 8 Quod nisi lætaris, non sapis; at sapis hoc.
 Te fœlicem igitur, cui quos tu perdere velles,
 Ipsi intestino perdimur exitio.
 Victor ova, compos voti, suspende trophæum,
 12 Nam sine cæde tua vicimus ista tibi;
 Mutuum in interitum pastoris ovilia Christi,
 Nedum hæc ille lupus perderet, ipsa cadunt.
 Erratum est, socii: tum si quis gaudet ab ista
 Cæde, suo lætum se sciat esse malo.

52. AD CÆSAREM.

Senserunt Veneti quæ sint ea somnia, Cæsar,
 Quæ modo dicebant perpetua esse tibi.
 Tantorum sopor his igitur fuit ille malorum
 4 Causa, quod hanc requiem non voluere pati.
 Fallaces oculi et simulantia lumina somnum
 Quo (miserum) Venetos perditis exitio!

53. DE PVGNA RAVENNENSI.

Sparsa Ravennates semiobruta membra per agros,
 Quæque fit esca avibus quæque fit esca feris,
 Diversorum hominum manante cadavera tabo,
 4 Corporis Hispani hoc, corporis hoc Veneti,
 Germanorum alibi iuvenum caritura sepulchro
 Ossa videt quisquam et temperat a lachrymis?

54. AD CÆSAREM DE VICTORIA CREMONENSI.

Ulte nefas Venetum, scelera ulte insignia, Cæsar,
 Confer in accensos thurea dona focos,

51. ⁵ Christiani sanguinis omnis. ⁹ felicem 2...4. (ut ubiq. fel.)

53. Cf. epigr. 39.41.46.51. *αὐτοὺς δὲ ἐλώρια τεύχε κύνεσσιν Οἰωνοῖσι τε
 πᾶσι. Hom. Il. I. 4.

54. Cf. epigr. 38.40.45.55. sqq.

Gratas redde preces, æquo cadat hostia Christo,
 4 Qui te, qui patriam servat et imperium,
 Qui Venetas tibi fregit opes, spem gentis avaræ
 Sustulit, in miseros deposuitque metus;
 Sacra deo primum fac sospes, deinde triumphæ
 8 Lætæque victrici fige trophæa manu.
 Tum vos, Cæsareæ quibus est cura ulla salutis,
 Hic pia ferte deo munera, ferte preces.

55. DE PRÆLIO CREMONENSI.

Prælia Mantoo dare carmen idonea vati
 Materia, insigni iustaque Mæonidi,
 Res Venetum, quibus aucta tenus fuit omnipotente
 4 Fortuna gratas usque movente vices,
 Heu quantum fregistis opum, quæ copia per vos
 Ex illo rerum flore senescit inops!
 Nubila felici duxistis quanta sereno!
 8 Scilicet hac Venetum res fuit aucta tenus.

56. DE EODEM.

Parte videt Venetos conflictu Crema sinistro
 Hac cadere atque illa parte Cremona videt.
 Dat specimen Fortuna sui, dant numina signum,
 4 Heu nullam humanis rebus inesse fidem.

57. AD VENETOS DE PVGNA CREMONENSI.

Cæsareos soliti petulanter carpere somnos
 Cunctantisque moras vertere in opprobrium
 Desidiam nobis, Veneti, obiecistis et illam,
 4 Nobis, haud vobis quæ nocuit, requiem,
 Ociaque et lusus, quando inter vina supinos
 Dixistis populos degere Teutonicos.
 Verba animos movere virum risusque superbi:
 8 Solvimus infamis ocia desidiae;
 Solvimus, o Veneti, somnos, vigilamus abactis
 Lusibus, in vestras sed vigilamus opes;
 Iamque etiam eventus docuit pugnare supinos
 12 Scire et cunctantes rumpere posse moram.

55. *Hoc epigr. omis. 3.* ¹ Mant. vat.] Vergilio. ² Homero.

57. Cf. epigr. 52. ⁴ haue 2. *quod mendum cum inepta incisione* (Nobis haue, vobis q. n.) *recipere non dubitavit 4.*

58.

DE FORTVNA VENETORVM.

Qui nuper terris, Veneti, quique omnibus undis
 Imperium et leges imposuere novas,
 Qui vicere duces, traxere in vincula reges
 Et freno populos continuere feros,
 Quorum opibus nil maius erat, quorum urbe superbum
 Ilion inferius sordidiusque fuit,
 Et qui iam secum tumidi caput orbis agebant,
 (Quid non immutant tempora?) sunt miseri.

58. Venetus leo in imis hæret, Iulii II. tiara clavesque summam rotam tenent, Maximiliani aquila in adscensione sursum tendit, Ludovici gallus præceps hæret. adparet igitur tempora æstiva a. 1509. indicari, post nocentissima incendia naufragiaque, postquam pontifex Venetos proscripserat (d. 10. Apr. a. 1509.), Ludovicus iis bellum indixerat eosque (Pitilianum et Albianum) ad Geraddam (cf. supra ad epigr. 38. adn.) (d. 14. Mai. a. 1509.) fuderat fugaratque. „Ubi nuntii literæque (Bemb. lib. VIII. init. verba sunt) de ea re ad senatum venere, tantus repente dolor omnes tenuit, nunquam ut alias patres maiorem animo ægritudinem contraxisse civitas meminerit, fereque omnes tam inexpectatam reip. casum graviter dolebant ... nunc se victos exercitumque reip. fustum et profligatum esse gravissime ferebant ...”. Vide etiam quæ ad picturam Venetorum legatorum a Maximiliano pacem suppliciter inplorantium adnotata sunt supra p. 122.
 7 Ita Trivultius ante pugnam ad Addam commissam cum sui flumen traicerent,

59. DE ÆRVMNIS MAXIMILIANI.

Quos facit excelsos, cogit prius omnia virtus,
 Quædam etiam, quæ vix sint adeunda, pati;
 Quæ si lance suis quicquid dat ponderat æqua,
 Et quantus labor est, præmia tanta refert,
 Nemo maior erit, nemo te æquabit honore:
 Nam qui pertulerit tot mala, nemo fuit.

60. DE IMMODESTIA VENETORVM.

Concessit Venetis maxima Iupiter,
 Terras et peregre divitias maris,
 Europæ in populos perque Asiæ sinus
 Ingens imperium regnaque fortia:
 Atque hæc si libeat ferre modestius,
 Dixisses etiam plus nimio satis;
 Sed magnas quia res magna superbia
 Tranquilli impatiens desuper abiicit,
 Rursum aufert Venetis omnia Iupiter.

61. DE FORTVNA AD CÆSAREM.

Nuper Virtuti Fortuna inimica furebat,
 Quantis ut posset viribus officeret;
 Ergo ut te totum pessundaret, ocus illam
 Fronti aptasse ferunt cornua bina suæ:
 Tu virtute tua nixus de fronte revellis
 Cornu aliud Gallos, cornu aliud Venetos.

62. DE IMPRVIDENTIA VENETORVM.

Quisquis exemplo Veneti senatus
 Non feret lætam placide quietem,
 Ducat exemplo Veneti senatus
 Tristia fata.

'Video' exclamavit 'hodie Venetos Italiæ dominos nobis imperium tradentibus fore'. Bemb. lib. VII. p. 279.

59. ÆRVMNIS 1.

60. 9 Cf. epigr. 58.

61. A. 1513. cum de pace inter Maximilianum ac Venetos Gallosque ineunda frustra actum induciæque cum Venetis in tres menses prorogatæ essent, post Iulii II. obitum Galli Venetique Blesis inter se convenerunt de mutuo auxilio ad recuperandas sibi ablatas ditiones ferendo; Cæsar autem de Venetis depugnandis non abstinebat. Livianus e carcere Parisino liberatus tum Veneto exercitui denuo præfectus est. 3 ocus 2...4.

62. Senatus itineris cum exercitu faciendi facultatem Maximiliano quî dene-garat (cf. Exhort. ad Maxim. v. 17. sq.) post clades ad Abduam acceptas desperat.

63. DE FATIS VENETORVM.

Fabula mota recens Italas conterruit urbes,
 Atque illam Veneti composuere patres:
 Scilicet ut si quid foret infelicitèr actum,
 4 Hæc mœstum attonita pellet ab urbe metum,
 Esse quid in fatis quod Cæsaris arma moretur
 Atque illos iubeat orbis habere caput,
 Germanas aquilas Veneto succumbere Marco,
 8 Summaque in Adriaco regna futura fretò;
 Terribiles etiam clades cædemque minantur:
 Quæ cum aliquis credat, non eget helleboro?

64. DE FORTVNA VENETORVM.

Regina fluctuantis hæc maris potens,
 Modo superbia tumens et ebrio
 Sufflata cultu, bella delicataque,
 Amabilis, spectanda florido statu,
 5 Huberta cui fuere cuncta, quæ suas
 lactabat immodestius opes, nigro
 Sedet paratu lachrymans, nec ut prius
 Superbit; ora squallido situ oblita,
 Genæ nec ut solent tenellulæ, nec est
 10 Venusta frons; cessit potentiæ suæ
 Throno, sedetque languidum nullo caput
 Nitore continens manu, solo cubans.
 Putavit hanc sibi haud ineptam Sors, iocos
 In qua ederet suos et orbi illuderet.
 15 Quid non tibi licere credis, Antias?
 Quæ non soles miscere suprema infimis?

65. AD BONONIENSES.

Tu nunc Sequanicos mirata Bononia Francos,
 Omnibus acclamas pompa obeunte viis.

63. Cf. Carmen exh. ad electores *et c.* in concilio Augustensi v. 209. (supra p. 199.) *Hoc epigr. om. 3.* ⁴ *pellet edd.; rectius pellat.* ob 4.

64. ⁵ *Huberta edd., et ipse Huttenus adspiratione male onerasse verbum videtur.* ⁶ *nigro p.] lugubri veste.* ⁷ *lacrimans 4.* ¹⁴ *æderet 2. 4.* ¹⁵ *'O diva, gratum quæ regis Antium'. Hor. od. I. 35, 1.* ¹⁶ *cf. epigr. 94. in f. et 74.*

65. Hoc epigr. in Epist. Ital. (Ind. bibliogr. n. XI. 2.) inter id quod sequitur hic (66.) et quod supra est 27. legitur, inscriptum 'Ad Bononienses Aliud'.

¹ Bononiam xi. kal. Iun. a. 1511. Galli, tum papæ hostes, ab exulibus Bentivolis et ipsorum oppidanorum prodicione adiuti, occuparunt. Bemb. lib. XI. p. 412.

² *acclamans 4.*

Plaude quidem pompamque nova victoribus istis,
 4 Et dominos Gallos fer dominosque voca:
 Verum alios Francos alio Germania plausu
 Heu vereor ne te non cupiente dabit.

66. DE CONVENTV BONONIENSI AD ITALOS.

Quid te adeo, genus acre virum, quid te, Itale pugnax,
 Hi passim plausus istaque pompa iuvant?
 Non quorum adspirat primo fortuna labori
 4 Continuo invicti roboris esse puta.
 Fregerit Helvetias Germano milite vires
 Gallus, ab imperio Sfortia deciderit;
 • Ast ego venturi vates ero, credite vati:
 8 Cum veniet Cæsar, omnia Cæsar erunt.

67. DE FORTVNA.

Huc nunc, huc oculos patenter
 Et mentis grave dirigant acumen
 Reges et populi ducesque rerum:
 Cum Gallis Venetos superbientes
 5 Contra non nihil insolenter ausos
 Oblitosque sui suæque sortis
 Vicit Cæsar et ad nihil redegit.
 Quis nunc fortuitos opinione
 Amplexabitur exitus sequaci,
 10 Aut quod sors dederit ratum putabit?
 Quis nunc divitiis potentiamque
 Ut certum feret, ut suumque ducet?
 Fortunæ vagus est levisque nutus,
 Incertus favor et rotæ minacis

65. ⁵ alios] non Sequanicos sed orientales e Franeonia Germaniæ, Hutteni patria. ⁶ dabit. *omnes*. cf. epigr. 63. v. 4. (pellet *pro* pellat.)

66. In XI. 2. (cf. ad epigr. 65. adnot.) inscribitur: De Eodem [*Conventu Galli et Leonis*] Ad Italos. ³ aspirat *1*. ⁶ Cf. epigr. 94. et ad seq. epigr. adnotata.

67. Post fœdus inter Gallos Venetosque de reparandis damnis contractum illi, quorum regem Iulius P. M., non ita longe post decedens, dignitate sua privatum declaraverat, exercitum novum ad recuperandum Insubriæ imperium miserunt. Mediolanum et pleræque ducatus urbes Gallis accedebant, qui tamen die 6. Iunii a. 1513. ad Novariam ab Helvetis Maximiliano Sfortiæ accedentibus victi Mediolanensem ducatum ut relinquerent iterum fuerunt coacti. Continuabatur etiam bellum inter imperatorem et Venetos et Patavio licet frustra temptato hi nonis Octobribus ad Vincentiam cæsi. Struv. in Maxim. I. §. xl.

- 15 Incomprehensibile et citum volumen.
 Huic magnam Veneti fidem dederunt,
 Hanc semper solito venire Gallus
 Cursu credidit et tenore cœpto:
 Verum hæc versa retro fefellit ambos,
 20 Et quos sustulerat favens in altum,
 Rursum deprimit invidens ad imum.
 Fortunæ instabile est vagumque numen;
 Virtus, quos habet, efficit beatos,
 Et siquid dederit, vetat revelli:
 25 Cui fidens animo nihil timente,
 Votis omnibus, exitus in omnes,
 Terrarum caput ad nihil redegit
 Cum Gallis Venetos superbientes.

68. DE FORTVNA AD CÆSAREM.

- Tarda quidem, sed opima tibi Fortuna resultat:
 Quæ veniunt cupidis sera, tamen veniunt:
 Iupiter ille tuus tibi dum bona temperat astra,
 4 Quiddam a Saturno, ne cito det, patitur.
 Impediat licet ille, tamen melioribus astris
 Sunt tibi vel media fausta parata mora.
 Sydera promittunt meliora. quid ambigis? an non
 8 Tardior ad votum est optima quæque dies?

69. DE GALLO ET CÆSARE.

- Omnia sunt Galli, contra petit omnia Cæsar:
 Ille quod est fruitur, hic quod abest inhiat.
 Fac ludos, Fortuna, aliquos, mutata repente,
 4 Cæsar ut hæc habeat, Gallus ut hæc cupiat.

70. DE ITALIA.

- Victores paulo ante penes sors prospera Gallos
 Cum foret, in Latio fabula Cæsar erat:
 Vertit se Fortuna retro, Germania vicit,
 4 Confestim Gallus displicet Italiæ.

67. ²⁷ Terrarum caput] Cæsar.68. ^{3,4} Iovis stellam benignam, Saturni malignam esse putabant astrologi.
Hpt. ⁷ Sidera 2...4.

69. Ad statum rerum Italicarum qualis a. 1512. fere fuerat, hæc apte dici videntur.

70. Cf. ad epigr. 67. adnotata.

Nescio quid sperem; certe quid dicere possum?
 Mobilis Italia est, nobilis ante fuit.

71. DE FORTVNÆ MVTABILITATE.

Sorte sub ambigua devinctus vertitur orbis
 Inque vicem redeunt candida et atra dies;
 Inus ad arbitrium Fortunæ luminis orbæ,
 4 Ad ventum exposita vertimur inque rota;
 Omnia dant casus adimuntque: ita vertitur ordo,
 Si tamen est ordo cuncta regi temere.
 Vidi ego regnantes Venetos servireque vidi,
 8 Sublimesque iterum vidi iterumque humiles
 Parvum intra spacium nec multos temporis annos:
 Usque adeo variat sors variatque cito.

72. QVOD FORTVITA FACILE MVTENTVR.

Aeris eget Cæsar, numeratum possidet aurum
 Gallus, et est auro florida res Venetum;
 Hostibus addit opes motu Fortuna secundo,
 4 Virtutem nobis cædit et arma deus.
 Stat quisquam et casu mentem defigit in illo,
 Eventum dubiæ nosse cupitque rei,
 Et dum Sidonio Gallos miratur in ostro
 8 Et Tyria Venetos murice obire videt,
 Paupere continuo spem totam a Cæsare ducens,
 Sub dominis Gallo fert Venetisque iugum,
 Quos ubi contundi nostris rursum aspicit armis,
 12 Teutonicas iterum pronus adorat opes:
 Nimirum sapiens: nam quod Fortuna dat, aufert;
 Non hisdem vicibus dat adimitque deus.

73. DE EADEM.

Quem dederat Fortuna apicem, siquando revellit,
 Non sibi præstandam commonet esse fidem.
 Sunt hæc usque tamen qui demirentur et omnem
 4 In cæca ponant spem variaque dea.

74. DE FORTVNÆ LVDIBRIO.

Erexit Fortuna rotam, (sic perdita mundo
 Illudit, quoties hanc iuvat esse levem)

70. * Rari sunt in Hutteni scriptis frigidi eiusmodi sonorum lusus.

Erexit, circum attoniti regesque ducesque
 4 Ante vagam mœsti stant hilaresque deam;
 Illa viros durare iubens spe mulcet inani,
 Ambiguum axe movens orbem iterumque movens;
 Aeternum facit hoc, nec adhuc tamen implet hiantes,
 8 Dum sæpe a summo mutat ad ima loco,
 Dum nunc afflat opes, dum nunc subvertit honores,
 Dum fovet immeritos attenuatque bonos,
 Dumque onerat curis et sollicitudine vexat
 12 Ultra omnem fallax expatiata modum.
 Sic aptam tamen esse aliquid numenque putamus:
 Hunc fucum nostris obliniit hæc oculis.

75. DE IMMODESTIA VENETORVM.

Concessa est Venetis efferto copia cornu,
 Plausibus extemplo læticiaque fremunt:
 Cæsaris arma agili siquid Fortuna rotatu
 4 Evexit, planctu tristitiaque iacent.
 Usque adeo Fortuna nihil moderabile suadet
 Oblitosque sui, quos regit, esse facit.

76. AD FORTVNAM.

Quem finem, Fortuna, facis ludique iocique
 Aut variam in nobis qua iuvat esse tenus?
 Cum premeres, imo Venetos et in axe locares,
 4 Vidimus imperii luxuriantis opes:
 Res illis rursum facis ut contingat abunde
 Præcipitique leves Cæsare ad alta vocas;
 Conversis iterum radiis mutata repente
 8 Rem nostram et lætum provehis imperium.
 Quod licet advolvas vehementi nixa rotatu,
 Ipse tamen didici non tibi habere fidem,
 Et video nostras inter res quid sit et illas,
 12 Quod nos, ut cupias, non variare potes:
 Nempe usus rerum nobis patientior, illi
 Assueti cum sint tristia ferre minus;
 Si cui res igitur nimis affluxere secundæ,
 16 Ordine mutatas ægrius ille feret.

75. ¹ efferto] impleto. *Plautinum.* ² læticiaque 4.

76. ³ Ut in pictura superiori. immo 4. (!) ⁵ lætum 1.

77. DE MVNDI GVBERNATIONE.

Est cœlum atque illic superi qui humana tuentur?
 Aut aliquos usquam credimus esse deos?
 Vel si quis divum est usquam, mortalia curat?
 Aut adeo superis convenit esse leves?
 Certe, quicquid id est quod numen habere putamus,
 A quo persuasum est inferiora regi,
 Instabile, infidum est, varium, mutabile, fallax,
 Quodque nocet temere, quod temereque iuvat.

78. INSCRIPTIO GALLICI CLYPEI AD AQVILAM.

Quos tandem in populos aut quo hæc lilia pendent?
 Aut quas hic serpens involuetur opes?
 Inspice res, Aquila, tibi luditur; erige pennas,
 Nunquam cura tibi maior habenda fuit;
 Effice, cristati marcescant lilia Galli
 Et sit qui Serpens debuit esse tuus.

77. Ipse Huttenus Aquilæ quid discere debeat ex Gallicis insignibus demonstrat.

78. Hoc epigr. om. 3. 2 involvetur 4.

79. DE GALLO AD AQVILAM.

Ambitionis agrum circumvolitabat apertum
 Gallus, ut hinc avido carperet ore cibum;
 Visa est imperii species quasi rege vacantis,
 4 Invasit totis viribus impar onus,
 Nunc etiam attendit mentem et defixus inhæret
 Et studiis summas omnibus ambit opes.
 Recte, habet ingenium: tu quid, regina volucrum,
 8 Non hoc esse tuum, quod rapit ille, doces?

80. AD GALLVM.

Quo tibi, Galle, amor hic regnandi atque ista cupido?
 Quin moderare animi vota tenesque modum!
 Non potes, ut cupias, Aquilam superare volando,
 4 Quantumcunque alas contrahat illa suas.
 Sæpe moras patitur, quæ, cum properare necesse est
 Tarde abeat quanquam, vertitur ante tamen;
 Scilicet ut possis alios ita vincere gallos
 8 Et generis volucres istius ante voles,
 Contra Aquilam nihil est quo tu merearis honore,
 Ut folio cingas vel brevior caput:
 Par Aquilæ fieri despera, haud vincere tantum,
 12 Usque adeo pennas anteit illa tuas.

81. AD GALLVM DE CÆSARE.

Quo sit nostra loco res, Galle, audire laboras?
 Recte habet et placido est tota quieta statu.
 Quid faciat Cæsar? Tibi tantum irascitur, aio,
 4 Atque unum id patitur, cætera lætus agit;
 Lilia plus æquo tua nempe excrescere vidit
 Teque ala nimium luxuriante vehi:
 Proinde quid e folio decerpere cogitat illo,
 8 Quem te intra teneas, constituetque modum.

82. AD AQVILAM DE GALLO.

Cernis ut Insubres migrarit Gallus in urbes,
 Ut Mediolanum possideatque tuum?

80. ⁴ ille 4. ¹⁰ vel brevior] etsi brevius tantum tempus quam lauri duraturo folio.

81. *Epigr. 81.82. omis.* 3. ⁴ lætus 1. ⁵ videt, 2.3.4.

82. ¹ Insubres] Mediolanenses. De prima anni 1512. parte sermo est.

Cernis opes Italas hostilem invadere Francum,
 4 Quo tibi dotales eripiantur opes?
 In te suspensas oculisque animisque tot urbes?
 Auxilium populos totque vocare tuum?
 Tolle leves, Aquila, pennas Gallumque coerce:
 8 Iam tua nulla quies suspicione caret;
 Tolle, Aquila, has pennas: opus est torpentis in illo
 Cunctari facto desidiamque pati.
 Pande alas, regina avium, Gallosque coercens
 12 Desidiæ somno concita quære fugam.

83. AD GALLVM.

Pone modum rebusque tuis animique furori,
 Et, quæ te supra est, ambitione vaca,
 Ut Latium, quod aves, habeas urbesque Latinas
 4 Et tibi Germanum pareat imperium:
 Tu tamen inferior quam ut possis ista tenere,
 Quæ tentas, tergum hoc pondera ferre nequit.

84. AD EVNDEM.

Galle, cupis Latii et Romæ dominator haberi,
 Regiaque imperii munera, Galle, cupis.
 Accipe et ad tempus nostris te insignibus orna,
 4 Adde Aquilæ pennas, hac patiente, tuis.
 Quæ siquando suas repetitum venerit alas,
 Quos tu tunc risus nuda movebis avis?
 Desine cornicis furta ostentare periclo:
 8 Emergit sua quem, non quem aliena probant.

85. AD CÆSAREM.

Iam tua turbatum navis conscendit in æquor,
 Icta procelloso discutiturque freto,
 Circum euri boreæque fremunt, circum omnia, Cæsar,
 4 Siqua solent medio terricula esse mari.
 Heu portus invade cito, ne, dum occupet alter,
 Excludare vago naufragus oceano.
 Ecce subit Gallus et vento vela secundo
 8 Expedit; ipse moram dum trahis, ille subit.
 Heus age rumpe moras, invade! occasio, Cæsar,
 Impatiens omnis optima quæque moræ est.

82. ⁹ opus est torp.] torporis crimen contrahis, si *et c.*

84. ⁷ Cf. Phædri fab. I. 3.

86. GALLI IACTATIO.

‘Pingue mihi lucete, foci, mea lilia florent,

Victima Fortunæ concidat icta triplex’

Gallus ait, ‘sacroque ardete, altaria, fumo:

‘Nunc mihi sus, nunc bos, nunc cadat agna mihi,

‘Ille modo captus capto patre ducitur Anguis,

‘Insubres parent Cenomanique mihi,

‘Ianua paret, opes Ligurum Alpinosque subegi,

8 ‘Tam late populos Italiamque premo:

‘Fortunæ sed opima mea cadat hostia dextra,

‘Ultima spes, orbis imperium, superest’.

Dum iactat, cristamque levat porrectius æquo,

12 Istā audire potes, ferre, Aquila, istā potes?

Quin acuis rostrum passosque exurgis in unguis

Et Gallum attacto pellis ab imperio!

87. AD GALLVM DE FORTVNÆ MVTABILITATE.

Multa cupis, Fortuna tibi cum plurima donet,

Galle, ne hinc modus huic, nec modus inde tibi;

Debes ipse tamen Fortunam nosse: ferendo

4 Plurima sæpe nocet, dum ratio omnis abest;

Ipsa quidem cæca est, ut cui det nesciat et quid;

Nescit in eventum quem tibi donet item.

Ecce autem quæ sunt mutantia tempora casus?

8 Lilia quam possunt ista virere diu?

Frivola Fortuna est, tempus mutabile: certe

Gloria, sit quamvis magna, caduca tua est.

88. AD CÆSAREM DE GALLO.

Aspicias Italiam tumidos concerpere Gallos

Liliaque ad longum sparsa virere Padum,

86. Mense Iun. a. 1513. *Hoc epigr. omis. 3.* ⁴ suovetaurilia. ⁵ „Die Franzosen trieben viel hochmuth im Lager [vor Novara], und sagten spottweise: Sie hätten nun Rüsse und Rälber in einem Stall beyammen, und wollten den Herzogen, gleichwie vorbeissen seinen Vater, daselbst ausnehmen“. Jucker S. 1295. Ludovicum Sfortiam, Maximiliani patrem, Ludovicus XII. a. 1499. expulerat, iterumque expulsum ceperat a. 1500. Mortuus est dux in carcere Gallico a. 1510. Cf. epigr. 108. et 98. ⁶ Ins.] *Mediolanenses*. *Cœnomanique* ed. i. e. *Cremonenses cum civitatibus circumiacentibus*. ¹⁴ ab] sub 2. *mendum recepit* 4.

87. FORTVNÆ 1. ² nec inde modus 2. 4. ⁹ Ante quam moreretur (d. l. Ian. a. 1515.) Ludovicus XII. Italicas suas possessiones, una laterna Ianuensi excepta, amiserat omnes.

88. *Epigrammata 88...91. omisit 3.*

Aspicis inessas diris populatibus Alpes,
 4 Germanasque urbes imperiumque peti:
 Ut te, ut nos serves, non expergiscere, Cæsar,
 Rapta tibi et dextra vindice ab hoste rapis?
 In medios dormite dies, ferte ocia, segnes:
 8 Tu facta, atque opus est, maxima, Cæsar, adi!
 Maxima adi, quo se longum diffundat in ævum
 Fama tua, extremos rerum adeatque dies;
 Aut si fama nihil, nihil hæc te gloria tangit,
 12 Ne tu, ne totum hoc quod superest pereat.

89. AD CÆSAREM VT CONTEMPTVM SVI VINDICET.

Factus es altivoli opprobrium miserabile Galli,
 Itala sunt risus plena theatra tui,
 Cæsareæ spernuntur opes, spernuntur honores,
 4 Somnus Teutonicas fertur habere Aquilas,
 Germanos vina inter opes consumere et ævum,
 Venando patrium te peragrarare nemus,
 Germanam peregre virtutem habitare, tuisque
 8 Arma, viros iamnunc urbibus esse negant:
 Quod tu, non aliquas, auscultans, induis iras,
 Ulcisci ut famam hanc opprobriumque velis?

90. GALLOS SVPERARE NOS GLORIA. AD CÆSAREM.

Verum equidem fateor, Cæsar, quanquam haud ita gratum est,
 Gloria Gallorum est maior honore tuo:
 Nulla tamen tua culpa inibi, Fortuna iocatur,
 4 Dumque premit Gallos, te facit esse levem;
 Aut operatur Ate factum istud Homericæ totum?
 In quemcunque cadat culpa ea, nulla tua est;
 Quicunque iste deus tamen est, nisi fers mala sponte,
 8 Tam facile hæc abiges quam facile ille dedit.
 Magnum adeo incepti momentum est: incipe, Cæsar,
 Ut famam hanc abigas, ut pariasque decus!

91. QVAM PERICVLOSA RES IMPERIVM. AD GALLOS.

Imperium nescis quam sit mala bestia, Galle;
 Quodsi forte scias, tantopere istud agas?

89. Cf. Hutt. Epist. Italicæ v. 227. sqq. ⁸ virosque 2.4.90. ¹ fatear 2.4. ⁵ Ate] ἄτη, dea Noxia. ⁷ male 2.4. male.

- Nusquam adeo Fortuna levis lascivaque nusquam est,
 4 In nulloque fuga est mobiliore loco.
 Iam me, Galle, audi: qua surgere contigit istuc,
 Omnia ni fallant, hac ratione cades.
 Nulla diu potis est durare superbia, Galle:
 8 Hoc moneo quoties tu nimis alta petis.
 Iam tua mens nimium sublatam concita cristam
 Erigit interque has læta triumphat opes,
 Certe oblita sui: quid enim si lilia, quæ tam
 12 Nunc frondent, sicco stipite flacca cadant?
 Omnino ambigui casus, mutabile tempus,
 Multa Aquilæ virtus, Galle, minorque tibi.
 Parcius hæc cupiens te contrahe! quinetiam (audis?)
 16 Cæsare sub domino, Galle, fer imperium!

92.

DE GALLO SVPERBIENTE.

91. 7...¹² Hos sex versus (7...12.) repetiit *THRENODIA* SEV *LA-mentatio* Petri Ægidij in obitum Maximiliani Cæ[s]aris Aug. | Et in hanc scholia Iacobi Spiegel | Selestadien. *et c.* (Aug. Vind. ap. Grimm et Wirsung a. 1519. 4°.) fol. cc ij^b.

¹² Nunc florent *THR.* *et* 2. 4.

92. In dextra picturæ parte Galli funduntur fuganturque, lilia in fuga sunt,
 HYTTENI OPP. VOL. III.

Hæc cervice tumens et versicoloribus alis,
 Quæ crista imperiûm despicit omne rubra,
 Quæ mediocre nihil, nihil et moderabile secum
 4 Volvit et immensas concipit ales opes,
 Aemula reginæ volucrum, nimis alta volutans,
 Quæ cœlum pennis nititur ire supra,
 Si quicquam feret his olim successibus impar,
 8 Quos risus nobis lapsa movebit avis?

93. DE GALLO ET AQUILA.

Nuper sydereas Gallus transcederat Alpes,
 Terruit Italicos bellua torva duces,
 At Mediolano postquam consedit in Angue,
 4 Conflavit magnos crista superba metus.
 Nunc etiam Veneti depastus membra Leonis
 Omniaque Adriacum nactus adusque fretum,
 Successu nimium fortunæ elatus opimæ,
 8 Aggressusque suis viribus impar onus,
 Ausus ubi est Aquilæ nec opinas nectere fraudes
 Et pactum sociæ rumpere fœdus avi,
 Rursus ad Insubres lacero redit agmine montes.
 12 I nunc, atque ultra quam decet esse para!

94. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM RESTITVTVM.

Sfortia progenies, istis dignissime rebus,
 Quæ tibi se lapso restituere patre,

ipse Gallus ab Aquila discerptus moriens pendet; Germanorum Helvetiorumque (Bernensium Uriensiumque vexilla a prosequentibus victoribus alte sublata proferuntur) victoria est Novariensis puto d. 6. Iun. a. 1513.

93. Postquam d. 23. Mart. a. 1513. Blesis inter Gallos Venetosque de mutuo auxilio ferendo convenerat, contra Gallum (d. 25. Apr.) sese consociarunt Arragonenses, Cæsar, Anglus, Leo X. P. M. nuper factus. Tremollius ex Pedemontanis in Mediolanenses civitates progreditur, Ianua in Gallorum partes transit, apud Novariam (d. 6. Iun.) Galli ac Veneti vincuntur, Cardona Neapolitani exercitus dux Venetis præter Patavium Tarvisiumque usque ad Hadriæ oram possessiones terrestres deprædat adimitque, Albianumque Veneto exercitui nuper restitutum apud Vicetiam (d. 7. Oct.) devincit. Neque Gallica præsidia Mediolanensia Cremonensiaque optinent, conmeatus penuria abire coacta exeunte anno. Interim in Morinis Burgundiaque Gallorum res in ancipiti statu fuerunt, ubi contra ipsum Cæsarem eorum exercitui agendum erat. ¹ sidereas 4. ³ Ang.] Sfortiorum. cf. seq. epigr. et ad id citt. ll. ⁹ Blesensi cum Venetis fœdere d. d. 23. Mart. a. 1513. ¹⁰ fœdus] Camaracense. ¹¹ Insubres] in arces Mediolanensem et Cremonensem.

94. Cum Galli æstate a. 1512. ex Italia expulsi essent, Iulius P. M. Mantuam

- Sfortia progenies, quem post tria lustra recepit,
 4 A quo dispulerat sors recidiva loco,
 Gratulor eiecto tibi se committere Gallo
 Insubriæ populos Cenomanosque tuos,
 Tendere in occursum reduci matresque virosque,
 8 Qui grave Celtarum deposuere iugum,
 Ereptas gaudere urbes animosque tuorum
 In te defixa spe posuisse metum.
 Et nunc ille vagas disperso milite turmas
 12 Belgicaque infenso numine castra trahit,
 Cæsareasque aquilas per non remeabile cælum
 Cæde vaga trepidum conficiente fugit.
 Da veniam, Fortuna, viris qui te omnia nuper
 16 Miscere absque ullo diximus arbitrio!

95. DE GALLO EX ITALIA FUGIENTE.

- Cur nunc ille fugit demissisque ambulat alis
 Gallus, tot populis qui modo terror erat?
 Cur lacero tergo fugienti atque agmine parvo
 4 Languida funesto sanguine crista madet?

conventum indixit de pace inter se atque Cæsarem Helvetiosque cum Venetis contrahenda, ubi de Maximiliano quoque Sfortiæ ducatu Mediolanensi (cf. ad epigr. 86.) restituendo actum est, mense Septembri; cum autem, qui Cæsaris legatus erat, Matthæus Langius Gurcensis cum Venetorum legato Petro Lando de pacis inter Cæsarem Venetosque contrahendæ condicionibus non consentiret, ille Mantuano conventu soluto Romam profectus est ibique seorsum a Venetis Cæsaris nomine cum pontifice fœdus iniit, ut is Venetos hostium loco haberet, Cæsari omnibus modis, ut amissa recuperaret, auxilium ferret, neuterque sine alterius consensu nova fœdera societatesve contraheret, Arragoniæ autem regi suus in Romano hoc fœdere locus relinqueretur, Sfortia quoque restitueretur. (m. Nov. a. 1512.) „Bischof Matthäus reisete hierauf wieder von Rom ab, vom Papst mit einem ... Sedel voll Golds beschenkt, nahm unterwegs den Statthalter von Neapel zu sich, und kamen beyde mit einander nach Meyland, Herzog Maximilianum Sfortiam (welcher seither von diesem seinem väterlichen Erb-Fürstentum vertrieben, in Teutschland, und meist zu Innsbruck, sich aufgehalten) einsetzen zu helfen. Der Eintritt geschah den 20. Dec., und hielten neben ihm der Cardinal von Sitten [Matthias Schinner], als päpstlicher Gesandter, und Bischof Matthäus [Lang]. Ihm wurden unter dem Thor von einem der eidgenössischen Abgesandten die Schlüssel zu allen Stadtporten in einem vergulbten Beden überantwortet. Als man ihn in die Domkirche und folgendes in den Palast begleitet, schoßen die Franzosen auß der Festung, daß es knasterte: dann sie dieses und das Schloß zu Novarra noch besetzt hatten.“ Jucker S. 1292. Buch 4. Cap. 15. a. G. Cf. scriptt. a Struv. in Maxim. I. §. xxxix. cit. — *Hoc epigr. om. 3.*
 2 cf. ad epigr. 86. adnot. et epigr. 98. 105. 6 cf. epigr. 86. v. 6. Coenom. edd.
 8 Celt.] Gallorum. 11 cf. adn. ad epigr. 93. i. f. 12 Bellicaque 2. 4. falso. 15 cf. epigr. 64. i. f.

Nempe quod antetulit tranquillis turbida rebus
 Supra Aquilam pennis ausus abire suis.
 Senserat illa dolos et cum iam multa tulisset,
 8   Rapta lacessitis unguibus arma tulit.
 Quisquis habere hostem mavult quem posset amicum,
 Si ruat hic, dicas omnia digna pati.

96. DE TEMPESTATE AERIS TVRBVLENTISSIMA IN
 GALLORVM FVGA PER VNIVERSAM INSVBRIAM
 ORTA.

Nunc ego te solum Gallis intendere vellem
 Consortemque iræ non habuisse tuæ,
 Nunc ego te vellem fugientia in agmina, Cæsar,
 4   Non nisi mortaleis exeruisse manus.
 Namque ubi lenta tuæ visa est clementia pacis,
 Iratum Gallis sensimus esse Iovem:
 Igne micat cælum, quatiuntur fulmine montes,
 8   In sata tempestas hæc furit inque domus,
 Horridus it terris lapidosa grandine nimbus,
 Quaque illi fugiunt, omnia ventus agit.
 Vellem quos decuit vel qui meruere perissent
 12   Aut saltem dignos plecteret ista lues:
 Nunc passim Italicas immiscuit illa ruinas,
 Et socios pœnæ Galli habuere suæ.
 Per, Ticine, tuos, per quos secat Abdua campos,
 16   Iugera per Trebiæ consita perque Pado
 Imbre iacet contusa seges, nec grandinis huius
 Impetus innocuus frugibus ille fuit.
 Constitit hoc tanti sceleratam expellere gentem,
 20   Nec sine communi est pœna reperta malo.
 Quod tamen hi fugiunt quodque his regionibus absunt,
 Quæ data sunt faciet damna dolenda minus:
 Nam neque nunc sacras quisquam se armabit in ædes
 24   Et spoliis ipsos sæviet ante deos,
 Fæda nec inuuptis metuentur stupra puellis
 Securumque prement femina virque thorum.
 Tum quia tu pugnâs iustamque exurgis in iram,
 28   Non ultra in Gallôs sæviet ira Iovis.

96. Cf. epigr. 108. *Hoc quoque omis. 3.* ⁴ mortales 2.4. ⁵ Nanq; 1. ¹⁰ Cf. Verg. Aen. I. 33. ²⁷ tu] ad Cæsarem. ²⁸ sæviet 2.4.

97. DE EADEM.

Postquam pacta leves ruperunt fœdera Galli
 Cæcaque fraudato Cæsare bella gerunt,
 Signa dedit Tellus, signum dedit arduus Aether
 4 Ultiores rupti fœderis esse deos.

98. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM MEDIOLANI DVCEM.

Effera crudelis refugata potentia Galli:
 Hactenus amissum fleveris, orbe, patrem.
 Casus ulte tuos captivumque ulte parentem,
 4 Aggredere ereptas, Sfortia victor, opes.

99. DE PVGNA NOVARIENSI LAVS IOACHIMI DE MOLTZHAN EQVITIS GERMANI CVIVS EA PRÆCIPVA VIRTVTE CONFECTA EST.

Nunc lauris hederas, hederis connectite lauros,
 Et gemino meritum cingite honore caput;
 Spargite humum foliis, manibus date lilia plenis,
 4 Cum violis molles accumulate rosas;
 Plaudite, servati cives, clamate triumphum
 Et stata propitiis solvite vota deis!
 Germano iuveni quos non debetis honores,
 8 Auspice quo tantas Gallia perdit opes?
 Solus hic Insubres tibi, Sfortia, reddidit urbes,
 Solus ab indigno rettulit exilio:
 Iam desertus eras, iam nil superesse videbas,
 12 Consuleres rapida ni tibi forte fuga;
 Ille subit motaque trahit tot milia ab Alpe
 Teque iubet refugum cum pede ferre pedem.
 Quid faceres? hinc spes urget, timor inde coercet,
 16 Donec ab ancipiti liberat ille metu.
 Vix primæ Gallorum acies videre ruentem,
 Nudantur turpi terga suprema fugæ.

97. * Alter alterum clandestinis fœderibus fraudare temptaverat non semel hoc a. 1512. sed sæpius.

98. Cf. epigr. 94. 99. 101. 105. 108. sqq. Mediol. *edd.* * cf. epigr. 86. 108.

99. Die 6. Iun. 1513. Cf. epigr. 93. sqq. 105. sq. De hoc viro vide vol. II. p. 477. PRÆCIPVA 1. ⁷ Ioachimus tum nondum viginti annos habebat, cum apud Novariam pugnaret. ⁹ cf. epigr. 94. 86. ¹⁰ rettulit 4. ¹² millia 3. 4. ¹⁴ cum pede] cum peditatu.

Vidisti hostiles medium turbare cohortes;
 20 Atque ea visa graveis restituere animos.
 Quos nisi sic faciat, nisi consilioque manuque
 Te iuvet, hic potuit ultimus esse dies.
 Ingredere o factisque tuis dignum accipe munus
 24 Teque triumphali fer, Ioachime, rota!
 Hoc tibi servati decernunt cum duce cives;
 Laudet, amet prolem Saxonis ora suam.

100. DE VIRIBVS GALLORVM.

Cum ductore ageret bellum sub Cæsare Gallus,
 Fortis et horribili Marte timendus erat;
 At postquam ex causa discessit uterque seorsum,
 4 Naufraga sublato cortice fertur avis,
 Nec volat absque alis, nec init sine cortice flumen,
 Nec vim seiuncto Cæsare Gallus habet.

101. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM.

Ne, iuvenis, demitte animum, ne cede periclo,
 Ne sine te primo turbine destitui!

100. ¹ Cum liga Camaracensis teneretur. sed ut de omnibus ad Max. epigrammatis ita de hoc quoque verum est, Cæsarem magis quam qui fuit, qualem Huttenus eum fuisse voluit describi. ⁴ avis] gallus.

101. *Epigr.* 101.102. *omis.* 3. Ad priorem a. 1512. in cuius fine Sfortia re-stitutus est, hæc referenda sunt. Io. Iac. Trivulcius, Mediolanensis, circa a. 1447. natus, cum fere 18 annos haberet, a Francisco Sfortia cum Galeacio Maria, il-lius filio, in militiam Gallicam Ludovico XI. traditus est. Iam a. 1483. inter præ-fectos exercitus confœderatorum contra Venetos ducti fuerat; inde in omnibus fere bellis per omnes Italiæ partes interfuit, sub Neapolitano rege primo, deinde sub Gallis Carolo VIII. et Ludovico XII. ipse expulit Maximiliani Sfortiæ patrem Ludovicum Maurum a. 1499. (epigr. 86.) et marescalcus Galliæ Mediolanique gu-bernator factus ita tyrannice imperio usus est, ut Sfortia a suis restitueretur sequenti anno, quem tamen non multo post ab Helvetiis auxiliariis suis desti-tutum Novariæ captum in Gallias abduxit. Post Caroli Ambosii mortem (d. 10. Mart. a. 1511.) Trivultius, qui antea quoque inter præfectos exercitus ligistici contra Venetos et in pugna Cremonensi (m. Maio a. 1509.) dux primi Gallici agminis fuerat, summus Gallici exercitus dux factus, quæ dignitas post mortem strenui iuvenis regii Gastonis Foisseii, qui post Ravennensem pugnam d. 11. Apr. a. 1512. cecidit, iterum ei data est. Eo tempore Mediolani recuperandi Sfortiæ-que capiendi et, ut olim patrem eiecerat, exulis faciendi spem nimiam cepe-rat, qua misere decidit iam ante Novariensem pugnam (d. 6. Iun. a. 1513.). Mor-tuus est d. 5. Dec. a. 1518. hoc sibi epitaphio facto *Hic quiescit qui nunquam quievit.* Vitam viri scripsit Rosminius *Istoria ... di Gian-Giac. Trivulzio, soprannom. il grande.* Mediol. 1815. II. 4°. ¹ cæde 1. ⁵ sine cortice] Cf. Hor. sat. I. 4. v. 120.

Transeat hostiles ardente Trivultius Alpes

4 Agmine, in adversum Gallia tota ruat:

At tibi se Cæsar, tibi se Germania fido,

Ne modo desperes, obtulit auxilio.

102. DE CÆSARE ET GALLO.

Arma gerens multas Gallus perterruit urbes,

Commoti Gallum Cæsaris ira fugat.

Tantum aliquid Gallus igitur valet et breve tempus:

4 Omnia subiecto Cæsar in orbe potest.

103. AD GALLVM EXPVLSVM ITALIA.

Ne tibi turpe puta nec sit tibi, Galle, pudendum,

Quod nunc Cæsareo cesseris imperio:

Quos poteras, armis vicisti: ea gloria magna est:

4 Contra summa potest Cæsaris arma nihil;

Tum si debueras vinci, solatia præstat

Quod te qui vicit, Maximus ille fuit.

104. DE CÆSARIS MAGNITVDINE.

Bella gerunt reges quoties sua causa lacessit;

Non nisi quod magnum est vincere Cæsar amat:

Tunc cum parva fuit nec tanta potentia Galli,

4 Quanquam hunc, cur posset tangere, causa foret,

'Tangam' ait, 'at postquam est nacta ista superbia summum;'

Nunc quota venturæ portio laudis erat?

Degeneres animi contra imbecille feruntur;

8 Non nisi quod magnum est vincere Cæsar amat.

105. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM.

Sfortia, pone metum, contempto exurge periclo:

Helvetium peditem fert Ioachimus eques.

Pugnandum est: pavidos tu pande, Novaria, muros:

4 Ex te etenim Gallis illa procella ruet.

Perdideras patrem, servabis strennua natum:

Vertit enim facilem Sors recidiva rotam.

101. ⁶ desperet 2. 4.

102. ⁴ cf. epigr. 4.

103. Cf. epigr. 93. 95. 107. ⁴ cf. præced. v. 4. ⁶ cf. ad epigr. 100. adn.

105. Cf. epigr. 94. 98. sq. 101. *Hoc epigr. omis.* 3. ² Ioach. Molzan. ³ cf. epigr. 99. ⁵ strenua 4. cf. ad epigr. 101. adnotata. Novariæ Trivultius Ludovicum Sfortiam ceperat. natum] te, Maximilianum Sfortiam.

106. AD IOACHIMVM MOLTZHAN.

Cui datus es miles bello, dux factus eodem es,
 Vidit et armari et vincere tempus idem.
 Dux tyro, confestim virtus maturuit in te:
 4 Quid mirum? summis hæc venit ante diem.

107. DE GALLO ITALIA PVLSO.

Testis erat Gallus paulo ante insigniter ausus
 Non esse in dominos arma gerenda deos:
 Nam cum ultra vires quiddam tentaret, ab illo,
 4 Quem se sperarat vincere, victus abijt.
 Tanquam aliquid sese indignum fortuna tulisset,
 Primum illi victo repsit in ora pudor;
 At postquam cura ratio mentem egit ab illa
 8 Altius est casus intuitusque suos,
 'Arma tuli temere', quoties irascitur, inquit,
 'Numen habet Cæsar, numine vincor ego'.

108. AD MAXIMILIANVM SFORTIAM.

'Sanguine nunc, Ticine, rube, nunc sanguine, Lari,
 'Infice Teutonicas cæde fluente rates.
 'Qua fugiunt Galli, si non tenet omnia miles,
 4 'Claude viam cœpti, Iupiter, effugij'.
 Hæc aliquis: iusti superos movere precatus,
 Grassati in Gallos diique hominesque simul:
 Nunquam ita terribili luxerunt fulgura motu,
 8 Turbavit sumptum turbidus imber iter.
 Sfortia progenies, pro quo movet omnia mundus,
 Aerumnosa patris desine fata queri.

109. AD EVNDEM DE FRANCISCO PATRE.

Tam poterat vixisse diu, superesse tot annos
 Sfortia, præscisset si tua facta, parens.

106. Cf. epigr. 99. 105. v. 2. ³ cf. ad epigr. 99. v. 7. adnot.

107. Cf. epigr. 103. ³ ab illo] a Venetis.

108. ¹ Larius lacus = Comensis. ⁶ dii] cf. epigr. 96. ⁹ movit 2. 4. ¹⁰ cf. seq. epigr. v. 4. Erumnosa 1. 2. 3.

109. Cf. epigr. 101. 111. v. 5. ¹ Decem annos in tenebris carceris Lucacensis (*Loches* oppidi Turonensis) vixerat Ludovicus. Ceterum neque filii fata prospera durarunt: post prælium Marinianense (d. 13. Sept. a. 1515.) et tribus hebdomadibus post ab ipso inbecilli Maximiliano Sfortia duci Borbonico traditam arcem Mediolanensem cum omni suo iure hereditario in Gallias refugit Parisisque cælebs mortuus est a. 1530. ⁶ cædere 1.

Nunc dolor et rapti mala desperatio regni
 4 Heu misero vegetos comminuere dies.
 Discite, mortales, rebus præferre caducis
 Spem longam et nullis cedere sponte malis.

110. AD REGES TERRARVM.

Qui Gallum, reges, vinci Venetosque videtis,
 Invito moniti Cæsare habete nihil:
 Si quis enim vestrum tantum irritaverit hostem,
 4 Non poterit summis viribus esse satis:
 Maxima res Venetum, res maxima credita Galli est;
 Atque hos coniunctos sustulit ille simul.
 Iam si quis sumptis bellum experietur in armis,
 8 Frustra spem sera collocat in venia.

111. DE MAXIMILIANO SFORTIA.

Cenomanæ gaudete urbes, Insubria, gaude,
 Et gratare tuo libera facta duci.
 Respexit Fortuna graves miserata querelas,
 4 Quod quondam abstulerat restituitque bonum.
 Da veniam periisse patrem, complectere natum,
 Spem patriæ et tanti reliquias generis.
 At tu, inferne parens, isto gavise triumpho,
 8 Elue Sequanici carceris opprobrium.

112. DE INGRESSV CÆSARIS IN ITALIAM.

Castra quod Insubres penetrarunt Cæsaris urbes,
 Quod Trebiam, quod iam transiit ille Padum,
 Mota quod iratos fundit Germania Rhætos,
 4 Sæva quod in Latium promovet arma Lycus,
 Franca quod Ausoniis se miscent agmina turmis,
 Itala Teutonicas quod videt ora manus,
 Non tu, Roma, time, verum arripe lætius omen:
 8 Non nisi qui nocuit Cæsaris arma timet.

109. ³ rapti regni] quod fratris filio veneno absumpto rapuerat ipse.

111. ¹ Cœnom. *edd.* cf. *epigr.* 86. v. 6. ⁴ abst. rest.] Maximilianus exeunte a. 1513. restitutus paullo post totam Langobardiam contra se sua tyrannide excitatam amisit, præter Comum ac Novariam; tum Trivulcio apud hunc oppidum ab Helvetiis devicto (d. 6. Iun. a. 1513.) in patriam urbem rediens, eam post duos annos, ut paulo ante diximus, novissime reliquit. ⁸ Sequanici] Lucacensis. cf. *epigr.* 109. adnot.

112. Cf. *epigr.* 93. ³ Rhætos 2. 3. 4.

113. IN PICTVRAM DE CÆSARE.

Nuper retrogrado quidam te insidere cancro
 Pinxerat hoc titulo TENDIMVS IN LATIVM.
 Hoc quid erat nisi quod cupias nec vincere possis,
 4 Et quoties aliquid cæperis, ire retro?
 Sed pictura fuit: contra res vera secuta est,
 Pro cancro tellus Itala vidit equos;
 Vidit equos viditque viros: nos te auspice, Cæsar,
 8 Non iam retrogradi tendimus in Latium.

PETREII APERBACHI ERPHVRDIENSIS
 ALIVD DE CANCRO A FLORENTINIS PICTO.

*Letalem obiecit quamvis Saturnia Cancrum,
 Lernæo Alcides victor ab angue redit:
 Sic tu mille licet pingas, Florentia, cancos,
 4 Italicus tandem Cæsaris orbis erit.*

114. DE GALLO FVGIENTE.

Ille ardens animi feroxque Gallus,
 Gallinarum aliquot salax maritus,
 Nuper purpurea nimis superbus
 Crista multicoloribusque plumis,
 5 Torta quam caput altiore cauda,
 Collo splendidus aureo monili,
 Flagrans undique lilio virenti,
 Qui gentes Italas novum stupentes

113. Primum ed. est in Ep. It. a. 1516. (Ind. bibl. XI. 2.) ¹ retrogrado 1. (i. e. h. l. ed. 1516.) in sidere 2. (i. e. ed. 1519.) ^{3...8} Versus 3...8. in (1. = ed. Erph. 1516.) hi sunt

Nil erat hoc aliud nisi quod cum vincere velles
 Non possis. et quod cæperis ire retro
 At pictura fuit. contra res vera sequuta est
 Pro canceris tellus Itala cernit equos
 Cernit equos. cernitq; viros. nos te Auspice Cæsar
 Iam non retrogradi. tendimus in Latium.

Aperb. epigr. est ex ed. Erph. 1516. Cf. Hessi resp. ad Hutt. Epist. It. v. 317. Letalem 1. „Cancer. Hic dicitur Iunonis beneficio inter astra conlocatus, quod, cum Hercules contra hydram Lernæam constitisset, ex palude pedem eius mordicus adripiisset; qua de re Herculem permotum eum interfecisse, Iunonem autem inter sidera constituisse, ut esset cum XII signis ..." Hygin. poet. astron. 23.

114. ² Fortasse hæc adlusio est quod Ludovicus XII. repudiata Iohanna uxore mortuaque d. 9. Ian. a. 1513. Anna altera uxore tertiam sumpsit Mariam Henrici VIII. Anglici regis sororem, „cuius amori præter ætatis et infirmæ valetudinis rationem (verba sunt Gerardi de Roo) plusculum indulget, in febrim incidit, qua ipsis novi anni [1515.] kalendis extinctus est" tres menses post celebratas nuptias. ⁷ lilio] quod etiam in insignibus Gallicis pingebatur. cf. epigr. 122.

Ad raptum impete terruit citato,
 10 Nunc languens animi, albicante crista,
 Plumis deficientibus, trahensque
 Caudam pone, suas fugit relinquens
 Gallinas, sua lilia et sua arma.
 Dic, Fortuna, vel ipse rectius dic,
 15 Quid te, Galle, tibi abstulit repente, aut
 Quo tandem ille animi vigor resedit?
 An, qui somnia dormiebat alta,
 Per te est excitus irruitque Cæsar?

115. DE VICTORIA CÆSARIS ADVERSVM GALLVM.

Vicimus et Latio Gallos deiecimus armis,
 Ut iuvenis nostra Sfortia regnet ope;
 Vicimus, ille fugit qui nos pauloante premebat,
 4 Cum premeret, pactam non tenuitque fidem.
 Disce fidem et quod inis, regum ditissime, fœdus
 Servare, haud superum ius violaque deum:
 Ut possis homines deluso fallere pacto,
 8 Crede mihi, superis non ita verba dabis.

115. GAL. 1. 4 cf. epigr. 97. 8 verba dabis] deludes.

116. DE FŒDERE GALLORVM CVM VENETIS.

Fœdera coniungunt Veneto cum milite Gallus,
 Hinc atque hinc Latios ut subigant populos:
 Itala terra tremit, populos metus ille Latinos
 4 Concutit et mentes abiicit ambiguas,
 Horret et ipsa prius tantos experta furores
 Advocat ultores anxia Roma deos;
 Pacem Cæsar habet, Germania tota quiescit,
 8 Nec quam quis petiit, ferre videtur opem.
 Quorsum hæc? ut summas postquam res traxerat iras,
 Mœsta luant Galli, mœsta luant Veneti.

117. VENETORVM MINÆ.

Desperant Veneti secum extremumque minantur
 Auxilium Turcas auxiliumque Syros.
 Dum tu magna facis, sine ut illi magna minentur.
 4 Heu mihi, quam distant omnia facta minis!

118. DE CONIVRATIONE VENETORVM ET GALLORVM.

Magna Iovis volucris gelida spectabat ab arcto
 Pacem, quam populis fecerat ipsa prius:
 Protinus hinc Veneti furia importuna leonis,
 4 Hinc Galli armatas explicuere acies:
 Illa quidem, ut steterat, primos requievit ad ausus
 Et passa est aliquid se vigilante rapi;
 Quæ postquam hostiles auxit patientia vires,
 8 In medio Latii mœsta tulere duces:
 'Tentor' ait 'nimium!' subitasque ut moverat alas,
 Continuo Gallus hinc fugit, inde Leo;
 Ille quidem Insubres madefecit sanguine montes,
 12 Nescio quæ Venetos ulteriora manent.

119. IN ANNVM M.D.XVI. PROGNOSTICON AD
LEONEM X. PONT. MAX.

Quæ se horrenda movent, superi, quæ dira redundant
 In genus humanum? flagrat proh Iupiter omnis

Cf. ad hoc prognosticon Indic. bibliograph. n. *XI.* Ibi enumeratum exemplum 5.
 non contulimus.

116. Blesensi. cf. epigr. 27.

118. *Hoc epigr. omis.* 3. ⁵ Illa] Aquila imp. ⁸ duces] Gallici Venetique.
¹⁰ Leo] Venet.

119. Ad Leonem X. Pontif. Max. Carmen in Prognosticon ad a. 1516. 4.

- In clades Europa suas; respublica Christi,
 Heu nimium secura sui, ruit in sua præceps
 5 Viscera, crudeleisque ciet miseranda tumultus:
 Omnis in Italiam tendit furor; ipse minatur
 Horrificam Latio stragem Saturnus, et atro
 Increpuit Martem intuitu; Mars arma necesque,
 Sanguineum molitur opus: sæva omnia regnant:
 10 Concessit de iure suo graditurque retrorsum
 Iupiter, et totum dat acerbis cladibus annum;
 Idque adeo metuens et non ignara futuri
 Bis petit obscurum et condit se Luna tenebris;
 Ipse quoque obducta pallet ferrugine frater.
 15 Tot signis monuere dei: præsensimus omnes,
 Cavit nemo malum; sed nec potuisse putandum est:
 Autores dii cladis et accusabile fatum.
 Ecce ergo aerias ruit hac a parte per Alpeis
 Effusura omneis iterum Germania vires,
 20 Substitit iratus Veronæ ad mœnia Cæsar
 In Latias speculatus opes, traxitque feroces
 Rhætorum populos et amantes bella Suevos
 Francorumque equitum nunquam expugnabile robur

¹ Franciscus I. Ludovici XII. gener successorque, cui pontifex Leo X. favebat, cum Venetis fœdera renovavit (d. 27. Iul. a. 1515.) exercitumque ultra quinquaginta milium non solum ex diversis Galliarum partibus sed Germanicis etiam Helveticisque mercenariis conflatum in Italiam duxit, Insubriæque civitates fregit. pace cum Helvetiis iam composita alii Helvetii, compellente cardinale Sedunensi Matthia Schinnero, in Gallorum castra apud Marinianum invadunt pugnaque, quam Trivultius giganteam adpellabat et post quam Bayardus regem Franciscum in equitum ordinem sollempniter recepit, victi sunt (d. 13. 14. Sept. a. 1515.). Cæsariani inde magis magisque ex Italia premebantur, ut non ita longe post unam Veronam optinerent, relicto Mediolano. Que 4. ² Iuppiter 6. 7. et sic infra. ⁵ crudelesque 8. ¹³ duæ lunæ eclipses inciderunt diebus 19. Ian. et 13. Iul. a. 1516. sed duæ etiam solis eclipses dieb. 4. Ian. et 23. Dec. eius anni. ¹⁴ Cf. epigr. 96. — Ad solis defectionem a. 1519. pertinet 'Hermanni Nuenarii Comitis Inclyti epigramma, in defectionem solis [sic], et electionem Caroli regis Romanorum.'

Delituit nuper cœli sub vertice Phœbus,
 Occulitque suum Dælius ipse iubar.
 Emersit subito divinum Cæsaris astrum,
 Cunque novo rediit Cæsare Phœbus ovans.
 Ergo hoc iam constat, quo pacto regnet uterque,
 Phœbus apud superos, Cæsar in orbe regit.

legitur p. 2. libelli inscripti VIVAT | REX | CARO|LVS. | pallet] squallet 3. 4. 8.

¹⁷ alpes 6. 7. Alpes 8. ¹⁹ omnes 8. ²² Rhætorum edd. præter 8. amanteis 3. 4.

²² exuperabile 3. 4. exsup. 8.

Vindelycasque manus et abactum montibus illis
 25 Helvetium peditem, tum quicquid Rhenus et Ister,
 Quas vires celer Albis habet, peregrinaque regum
 Auxilia, Scythicos metuendo Pannonas arcu,
 Et te, Beme, armis invictum, equitemque Polonum,
 Hispanosque alacris, quo non animosior ullus
 30 Expugnare urbes populus; neque segnior audet
 Parte alia Gallorum acies, iamque optimus annis
 Confertum rex agmen agit raptumque tuetur,
 Insubriæ fines et agri ditissima regna,
 Cenomanos Ligurumque urbes Alpeisque subactas.
 35 Dant animos iuveni patriæ prædivitis aurum
 Successusque sui; volucres in bella sequuntur
 Allobrogum turmæ pugnantisque eminus arcu
 Atrebates, tum qui longævæ ab origine gentis
 Se numerat Biturix, suetusque ad prælia Vascon,
 40 Utilior pugnare pedes, Rhodanumque colentes,
 Quique bibunt Ligerim, tum quod te, Sequana, ripa
 Vulgus utraque videt, quique impete Celticus acri
 Fertur eques. quos dehinc iuvat auxiliaribus armis
 Urbs Venetum, fatisque suis obnoxia fertur
 45 In commune nefas; cincta est feralibus armis
 Italia, et possessa malis, nec iam ipsa salutem
 Ultra aliquam potis est sperare peritque videndo.
 Posce deos veniam supplex, Leo, et omnibus aris
 Innocuas protende manus sacrisque litalis
 50 Iratos placare superos; pax incubet orbi
 Et toties sperata tuis et debita votis.
 Iam satis hoc luimus: superet de sanguine nostro
 Quod melius liceat rabidus offundere Turcis
 Hostilique Asiæ, Solymum quo vindice templum
 55 Infestis auferre Syris diumque sepulchrum.

120. QVI ET QVALES IMPERIVM ITALIÆ AMBIANT.

Regna petunt Latii Venetus, Germania, Gallus,
 Fraude nocens vinoque madens nimiumque superbus,

²⁴ Vindelicasq; 4.6.7. Vindeliasque 8. ²⁵ quicquid 8. ²⁹ Hispanamque aciem
 3.4.8. *præstaret* Hispanumque alacrem. animosior] delectior 3.4.8. ³⁰ urbeis
 3.4. Neq; segnius 3. nec segnius 8. ³⁴ Cœnom. *edd.* Alpesque 8. ³⁸ lon-
 gue 3. ³⁹ Prælia 8. ⁴⁵ comune 8. ⁴⁶ leo 6.7. ⁵⁵ auferre 8. divum-
 que 8. *In 3.4. subscriptum est* Quod bene vertat. (uertat. 4.) *τελος.* (τελ. 4.)

120. ITALIÆ 1. ² i. e. Venetus fraude nocens, Germania vino madens, Gal-
 lus n. s.

Dignæ odio gentes: 'vinci' Italus orat, 'Apollo,
 4 Italiam levio*re* iugo!' "Gens perfida semper"
 Phœbus ait "Venetum; gens semper Galla superbit;
 Non semper Germana bibit: lege de tribus unam."

121. DE IMBECILLITATE GALLI.

Parturiunt montes, ille exit ridiculus mus;
 Cinnama promittit Gallia, præstat olus.
 Crediderant Itali venturam e montibus illis
 4 Quam posset bello vincere nemo manum;
 Turba ruit, levis Atrebates et fœmina Picton,
 Huicque superstitio Parrhisiana comes,
 Insuetusque mali Leucus, quique impete primo,
 8 Non potis in longum, Celticus urget eques,
 Commentorque fugæ Biturix timidique Cadurci
 Et, quos iam toties vicimus, Allobroges;
 Insubres rapiuntur opes, sese obvia produnt,
 12 Sfortia se vendit, dat sua regna Ligur.
 Quos tunc non plausus, quos non, decepta, triumphos
 Edebat tellus Itala, Galle, tibi?
 Cæsar adest pugnamque petit: tu vix bene viso
 16 Non ruis ut pugnes, sed ruis ut fugias.
 Desinite ulterius, Itali, confidere Gallo:
 Non potis est, si quid cepit, habere diu.
 • Adde quod hæc armis non vicerat, emerat auro:
 20 Hoc tandem est illi vincere, regis opus.

122. DE EADEM.

Ver erat, extulerat pugnax sua lilia Gallus;
 Florida bisse*n*is mensibus illa tulit;
 Ver iterum, gelida movit se ventus ab arcto
 4 Nescio quis: subito lilia flacca iacent.

121. Hoc epigr. ad pugnam Cremonensem referendum esse versus 12. sqq. ostendere videntur. ¹ Horat. art. poet. 139. ² cinn.] pretiosissima. olus] vi-
 liasimæ annonæ. ¹⁰ tot ... Allobr.] Ad Iulii Cæsaris tempora adscendit. ¹² vend.]
 cf. ad epigr. 109. adn. Ligur] Sed Ianuam quoque fere omnem amiserat Ludo-
 vicus a. 1514. ¹⁵ Cæsar] i. e. exercitus eius, non ipse. ¹⁶ Hæc non ita bene
 Novariensi pugnae conveniunt, in qua per plures horas maxima utriusque partis
 clade pugnatum esse constat. ¹⁸ cepit f.

122. In Erphurd. exemplo Epist. Ital. (Ind. bibl. XI. 2.) hoc epigr. inscriptum
 est 'De Gallis Expulsis.' ¹ a. 1512. (Pugna Ravenn. d. 11. Apr. commissæ est.)
³ ver a. 1513. ⁴ Helvetios prælio Novariensi (8. Iun. 1513.) Gallos Venetosque
 fudisse non negat poeta.

Et miramur adhuc quæ tam breve lilia florent?
Quin sinimus dubiis rebus habere fidem.

123. DE CONVENTV GALLI ET LEONIS.

Gallus in Italia est. genitor miserere deorum,
Grande sibi adscivit terra Latina malum:
Proditā libertas Itālorum; ipse abstulit omnem
4 Principibus mentem Iuppiter Ausoniis,
Hoc ubi consilio pacem turbabat amicam;
Quamque alias semper, tunc Leo cæcus erat.

124. DE GALLORVM ET VENETORVM AMICITIA.

Aurea sæcla iterum redeunt, Saturnia regna;
Nunc, Cumæa, tibi est facta, Sibylla, fides:
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ,
4 Intra se hostiles claudet ovile lupos.
Nimirum coeunt inimica, per omnia pax est,
Cum placido Gallus pacta Leone ferit.

PETREIVS APERBACHVS ERPHVVDIEN.
DE GALLO ET LEONE.

Vicisse divos dixerat superbiens
Gallus Leonis fœdere;
Contra sed ales tela quæ gerit Iovis
4 'Deosne vinces, improbe,
'An rara nescis esse lubricissima,
'Durare nec longos dies?'

ALIVD.

Magna deum mater fertur petiisse Tonantem
Armigeros Gallos nunquid habere velit.
At deus audito stomachatus nomine Galli
'Nil Aquila invisā fulmen ea una ferat!'

ALIVD AD GALLVM.

Galle, quid exullas? Aquilas quid, perfide, tennis?
Solis ut aspicias lampada, cæcus eris.

122. frondent? ed. 1516.

123. Hoc epigramma non nisi in Erph. exemplo cit. extat, ubi sequenti 'Aurea sæcla' præmittitur. Quod exemplo Augustano a. 1519. publicato deest, casui, non consilio id adscribo. ⁶ Leo] Veneti.

124. ¹ sæcla edd. præter 1516. Cf. Vergil. Aen. VIII. 319. sqq. ² Vergil. ecl. VIII. 28. ⁴ claudet] pascet 1. (1516.) Cf. Isai. LXV. 25. ⁵ Nimirum] Inter se 1.

Hæc tria Aperbachiana epigrammata in exemplo Erphurd. Epistolæ Italiæ a. 1516. publicato post Huttenicum de cancro (n. 113.) leguntur. sequitur ibi quod huic subiecimus Aperbachianum de cancro a Florentinis picto. ³ tela 1.

2. ¹ petisse 1.

125. DE EADEM.

Vivi venimus huc superstitesque.
 Iungi sic inimica cerneremus
 Gallos atque odii inscium Leonem?
 Atque hoc credere quis potest nepotum,
 5 Cum Gallo æquoreas coisse Ranas,
 Vel iunctos ita cum Leone Gallos
 Adversus Aquilam petisse signis?
 Hæc audacia magna: at illa maior,
 Si pacto patientia est fideli
 10 Inter se coeuntium duorum.

126. AD CÆSAREM DE CONIVRATIONE HOSTILI.

Respexere dei te, Cæsar; hoc unde putemus,
 Haud exempla rei, res facit ipsa fidem:
 Cum Gallis Venetus discordibus irruit armis,
 4 Se novat inque tuas bellum iteratur opes;
 Proiicit ampullas Veneti maris unda, tumescit
 Iamque suo maior robore Marcus adest.
 Credo equidem solium Iovis illum et sydera fastu
 8 Poscere, nec mundi regna putare satis.
 Luxuriantem animum compesce, libidine vincta,
 Atque animi votum contrahe, Marce, tui:
 Quantumcunque bono veniant tua carbasa vento,
 12 Siste tamen, properam cursu inhibeque ratem;
 Successus urgere tuos, nimis alta petendo
 Eniti quam sit res metuenda vide!
 Sic illum qui rem melius novere monebant,
 16 Et meliore fide: perfurit ille tamen.
 Respexere dei te, Cæsar, ad ultima ventum est;
 Oderunt hominum cuncta superba dei;
 Nec dubita, pactum hoc discordia quanta sequatur,
 20 Cuius plena vides omnia perfidiæ:
 Unus in hoste labor iuncto, victoria duplex:
 Et bene credemus non tibi velle deos?

127. DE BELLI QVALITATE AD GERMANOS.

Quam sapit ille gravi qui temperat utile honesto,
 Nec temere ullius fertur amore boni.

125. *Hoc epigr. om. 3.* ³ Hic quoque Leo Venetus, non Decimus significatur.126. ⁷ sidera 2...4.127. ¹ Cf. Hor. art. poet. v. 343.

- Regna petunt Veneti, sed non sua: quam sit honestum hoc,
 4 Haud operæ precium perspicere esse putant;
 Ut rapiant, sociis armant se in prælia Gallis,
 Iamque adeo tentant Cæsaris arma palam.
 Iungantur Gallis Veneti: nos causa tuetur,
 8 Quæ, quoniam iusta est, spem iubet esse ratam.
 Ultiores sperate deos, iniuria belli
 Quos premit; interea corripite arma tamen:
 Ignavos odere dei, vigilantibus adsunt:
 12 In coniuratos corripite arma, viri!

128. DE BELLO VENETO AD CÆSAREM.

- Bellum ingens oritur: prohi numina! materia apta est
 Quam sibi desumat quodlibet ingenium:
 Magnas cogit opes magno molimine Gallus,
 4 Nec Venetis sumpta est acrior ira prius;
 Tranquillus petitur Cæsar, tantique paratus
 Unica Germanum causa fit imperium.
 Spe magna gerere arma datur: iam te obiice, Cæsar;
 8 Hac te cunctari res tulit ista tenus,
 Ultra omnis damnosa mora est, magna hostis aditur,
 Sed quæ se vinci sustinet, ira, tamen:
 Quorum utrumque armis superavimus ante seorsum,
 12 Quis prohibet iunctos exuperare duos?

129. QVALE SIT HOSTIVM FÆDVS. AD CÆSAREM.

- Ille adeo semper Venetorum cognitus hostis,
 Cum Venetis tandem fœdera, Gallus, init:
 Da specimen, Germane, tui, rumpe ocia, Cæsar,
 4 Totque lacessitus prorue in arma modis!
 Omnis in eventus rerum Italus arrigit aures,
 Mentem illis novitas adiicit, his adimit:
 Expavere aliqui, tum plebs ignara futuri,
 8 Ut possis satis his viribus esse, timet.

127. 4 pretium 4. 11 Hanc fidem Huttenus post ea quoque et scriptis et vita professus est.

128. Hoc imitatus est Eobanus Hessus epigrammate ad poetas sui temporis quod exhibuimus vol. I. p. 123. 11 vtrunq; 1. 12 exsuperare 1.

129. *Epigr.* 129. *omis.* 3. 5 arriget 2.4. 11 Memorabilis in iuvene per fucata diplomaticorum quos hodie vocamus vela tristes ipsarum rerum formas causasque cognoscendi acies. Quam velim Macaulæum Anglicum historicum his Hutteni operibus uti potuisse.

Ne timidus, Cæsar, concede hoc fœdere Gallum
 Crevisse atque igitur robur habere duplex:
 Non ut amet Venetos, ut te oderit, istud inivit
 12 Fœdus: et hoc dubitas qua tenus esse queat?

130. DE FœDERE CVM GALLIS VENETORVM.

Pace inimica diu Venetis et fœdere iuncta est
 Gallia: degeneres terreat hoc animos.
 Iuratum est in te, Cæsar, iamque arma parantur
 4 Te contra et cives expedienda tuos:
 Incursus terrore tui, iam dum acrius instas,
 Qualibet hos iungi conditione facis.
 Res bene habet, nisi quos committere fœdera cogis,
 8 Cogere ad hæc eadem dissoluenda nequis.

131. DE EODEM.

Thure plate deos, onerate altaria donis:
 Cum Veneto Gallus semileone facit,
 Iuncta semel disiuncta diu discordia concors;
 4 Hæc tandem eximii causa laboris erit.
 Grata, viri, soluenda deis cadat hostia: recte
 Sic cum Germanis an dubitamus agi?
 Materia ingenti sese obtulit ista triumpho,
 8 Nunc quæri decus hoc, nunc honor iste potest.
 Tantum, ut cum Venetis metuam se iungere Gallos
 Atque hostile in nos surgere fœdus, abest.

132. HORTATVR AD PVGNAM.

Pugnandum! Euganeas concivit ab æquore Ranas
 Gallus, et optivo nomine Marcus adest;
 Expuit hostiles vento incitus Adria spumas
 4 Contra Aquilam, patrii murmuris usus ope.
 Res bene habet, sive hanc pugnemus in aere pugnam,
 Sive in aquis, terra seu capere arma iuvet:
 Penna Aquilæ rostrumque ingens unguesque reduci,
 8 Lumen et inverso sole probata acies,
 Pectus et ingenium et præstanti robore corpus,
 Tum regnum hoc avium, tum favor ille Iovis;

130. ² 'Degeneres animos timor arguit' Verg. Aen. IV. 13.

131. *Etiam hoc et sequens epigr. omis.* 3.

132. ¹⁰ favor Iov.] cf. Aperbachi epigr. 'Magna deum' supra p. 256.

Pugnet eques pugnetque pedes, rate naviget æquor -
 12 Quisquis in Austriadem comparat arma Aquilam!

133.

AD CÆSAREM.

Auctæ hostis, Cæsar, vires atque aucta potestas,
 Armaque ab adverso congeminasse vides:
 Non iubeo timeas, sed ne contemne periculum;
 4 Tum vero, ut solvas ocia, tempus adest.
 Tempus adest, age, rumpe moras et somnia differ:
 Iam vigilant Galli, iam vigilant Veneti.
 Surge age, cunctatum satis est; tum rite quiesces,
 4 Cum tibi, quem cures, non super hostis erit.

134.

DE IVLIO II. PONTIFICE MAXIMO ORBEM
CHRISTIANVM IN ARMA CONCITANTE.

Concitat iratum bellator Iulius orbem,
 Effera pacificos induit arma duces,

134. In medio Maximilianus et Iulius P. M., ad latera Galliæ Angliæque re-
 ges, clipeis suis conspicui. ceteras quattuor figuras præstantiores belli duces

- Tela dat Italiæ, tibi dat, Germania, bellum,
 4 Hoc turbante domo prodit Ibera quies;
 Impulit audaces eadem vesania Gallos;
 His facibus Venetas ardor adussit opes;
 Ultima ab hoc flavos dedit insula mota Britannos,
 8 In commune Scotus contulit arma nefas.
 O ubi nunc Turcæ? sed inexcusabile bellum
 Orbis in exitium commovet unus homo.
 Omnibus arma dat unus homo, bellum omnibus unus,
 12 Idem publica res efficit ut pereat,
 Ut Christi perimantur oves, turbetur ovile,
 Pascat et admissos caula adaperta lupos.
 Hæc rabies placido dimovit vincula Iano,
 16 Hæc furia implevit omnia cæde nova.
 Atque huic, qualis erat (neque enim bonus) illud ovile
 Credidimus, miserum credidimusque pecus;
 Toti quinetiam regem præfecimus orbi
 20 Nomine pastoris, nomine pontificis.
 Dira venenato soboles latro prodite partu,
 Hac Christum, hac sequeris condicione Petrum?

135. DE GLADIO IVLII.

- Ille sui longo successor in ordine Petri
 More novo tantas res agit et studio:
 Nam neque pro populis orat pacique relictus,
 4 Quod faceret Petrus, sacra fidemque docet;
 Verum bella movet, gerit arma et sanguine gaudet.
 Nimirum Paulum prætulit ille Petro:
 Paulus habet gladium, sed non ferit, occidit illo;
 8 At malus hic multis intulit exitium.
 [Dira venenato soboles latro prodite partu,
 Hac Christum, hac sequeris condicione Petrum?]

repræsentare opinor. — In sq. adnotatione horum in Iulium II. carminum 1 = XX. 1. Indicis bibl., 2 = XX. 2. 3 = Pasq. tomi II. (Ind. bibl. p. 35*. not. α), 4 = Pasq. extat. (ibid.) 5 = XX. 3., 6 = XX. 4. Epigrammata 134...149. omissis tamen 140. et 143. exstant etiam in Pasq. extatic. p. 173...180. Non nisi 134. 136. 139. 141. 142. 145. 149. habent Pasquillor. tomi II. p. 82...86. *Epigr. 134...136. omis. 3.* ¹ orbem? 2. 4. ² Cum Iulius exspiraret Selimus I. cædibus primum domum suam inplebat. Huttenus autem h. l. de bello quod Leo X. P. M. contra Turcas præparabat (vide vol. V.) cogitare videtur. Cf. ex Bizarro transcr. loc. vol. III. p. 431. sq. ¹³ aperuit templum Iani. ²² Hic 2. 4. condicione 2. 4.

135. Hoc epigramma („Quidam ita lusit”) etiam apud Bulæum hist. univ.

136.

DE EODEM.

'Huc barbam Pauli, gladium Pauli, omnia Pauli;
 'Claviger ille nihil ad mea vota Petrus':
 Hoc simul edixit, pro Christo accersere mortem
 4 Ultro credidimus duraque velle pati;
 Tum vero occinuit funesto classica cornu,
 Continuo præceps mundus in arma ruit.
 Hoc Pauli tibi barba, pater, tibi suaserat ensis?
 8 Illoc istæc licuit arma tenere modo?
 Quem gladio decet occidere, haud occidere Pauli,
 Aut satis armatum clavibus esse Petri.

DE IVLIO PONTIFICE MAXIMO PHILIPPVS MELANCHTHON.

Cum contra Gallos bellum papa Iulius esset
 Gesturus, sicut fama vetusta docet,
 Ingentes Martis turmas contraxit, et urbem
 Egressus sævas edidit ore minas,
 Iratusque sacras claves in flumina iecit
 Tybridis, hic urbi pons ubi iungit aquas;
 Inde manu strichum vagina diripit ensem
 Exclamansque truci talia voce refert
 'Hic gladius Pauli nos nunc defendet ab hoste,
 'Quand quidem clavis nil iuvat ista Petri'.

DE EODEM GILBERTI DUCHERII.

In Gallum, ut fama est, bellum gesturus acerbum
 Armata educit Iulius urbe manum,
 Accinctus gladio claves in Tybridis amnem
 Proiecit et sævus talia verba facit

Paris. tom. VI. p. 59. legitur, ita ut versus 9. 10. in aliis exemplis recte proxime superius epigramma claudentes huic 135. attribuantur. ³ pacique 1. recte. paci (om. que) edd. ceteri, adposito * quam mendi notam om. 2. 4.

136. ¹ De gladiis satis diximus vol. III. p. 252. 434. et in primis vol. V. p. 104. sq., sed de barba adicimus Ciaconii (Vitt. pontiff. III. p. 234.) verba: „Primus omnium pontificum Iulius contra maiorum consuetudinem barbam prolixam aluit, ut maiorem intuentibus reverentiam incuteret; idque reliqui post eum Romani pontifices usu probasse videntur”.

Hoc epigramma in 'Pasquillor. tom. II.' p. 82. præmissum est Huttenico 134. et ap. Bulæum l. c. Similiter cum sequenti Ducheriano est in Pasquill. extatic. p. 172. sq. De re ipsa cf. Hutt. or. contra Turcas §. 20. et quæ ad h. l. adnotavimus vol. V. p. 104. Etiam Bulæus l. c. „quem [Iulium] aiunt clavibus Petri proiectis in Tiberim, quod excommunicationibus nihil territus fuisset Ludovicus, accepisse gladium Pauli”. Dum *Bul.* Tybridis *Bul.*

Gilbertus Ducherius Arvernus Aquis sparsis (*Aigue perse*) circa finem sæc. 15. natus, cuius editio Martialis a. 1526. 8°. rarioribus libris adnumeratur, edidit etiam suorum 'Epigrammatum libros duos' a. 1538. 8°.

*'Quum Petri nihil efficiant ad prælia claves,
'Auxilio Pauli forsitan ensis erit'.*

137. DE IVLII PERFIDIA.

Iulius, a Phrygio qui legit nomen Iulo,
Et cui nunc rerum contigit esse caput,
Discite quos tanto dederit cum nomine mores,
4 Quo iure Assaracis adnumeretur avis:
In dubios casus avidum cum Cæsare Gallum
Abstulit, ablatos deseruitque cito:
Non servasse fidem destructæ infamiæ Troiæ est,
8 A Troia in nostros hoc trahit ille dies.
Neptuno Phœboque Phryges promissa negarunt:
Exemplo geminos fallit et ille duces.
Perfida bis veteris ceciderunt Pergama Troiæ;
12 At quando aut quoties perfidus ille cadet?
Una luit, decimum dum bellum ducit in annum,
Laumedontæam Græcia clade fidem:
At feret hunc Gallus, feret hunc Germania pugnax
16 Callida disposito pacta ferire dolo?

138. AD PRINCIPES CHRISTIANOS.

Sic periit pudor et periit prudentia, reges?
Sic iuvat in cladem vos sine mente trahi?
Atque ipsos suasore iuvat vos perdere Iulo,
4 Væcordes monitis in scelera huius agi?
Et cum nondum Asiæ bellum Aegyptusque negarint,
Intestina domi conserere arma iuvat?
Aut quasi pauca fero veniant hæc commoda Turcæ,
8 Sic propriæ visum est cladis amore trahi,

137. ¹ a Cæsare Iulio. cf. vol. III. p. 429. not. 12. ⁴ Assaricis 1.3. assaricis 2.4. Assaracus, Dardani, Iovis filii, ex Erichthonio nepes, Capyn filium, Anchisam nepotem habuit, sive secundum alios Trois filius fuit. Assaraci avum 'gente Assarici' (Verg. Aen. IX. 640.) iidem sunt, i. e. Troiani, a quibus Romani (Iulia gens in primis) venit. ⁷ „... cumvertere ab imo Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ” Verg. Aen. V. 810. sq. ⁹ Neptunus et Apollo Laomedonti mercede conducti extruxerant Ilii mœnia, hic autem perfecti operis mercedem diis negat. Iliad. XXI. 441. sq. VII. 452. sq. ¹⁰ Post ligam Camaracensem Iulius tum a parte Cæsaris contra Gallos, tum a parte Gallorum contra Cæsarem steterat. ¹¹ Vetus Ilium Troiano bello cecidit, novum ab Alexandri M. temporibus per Rom. imperii florem stetit. ¹⁵ hunc] Iulium II.

138. ³ Iulo] Iulio II. ut v. 11. ⁴ Væcordes edd. præter. 1. ⁵ Selimum I. et Horuc Barbarossam in memoriam revocat poeta.

Inque vicem vos civili consumere bello,
 Ut super exhaustos viribus ille ruat?
 Ah pudeat Liguremque sequi, dum suadet, Iulum,
 12 Et tandem placeat consulere in medium!

139. DE IULII INSTITVTO.

Iulius assumptis Petræum clavibus ante
 Cœperat ire gregem;
 Continuo lupus acer oves invasit et atrox
 4 Miscuit exitium.
 Ille, datis Petri diffusus clavibus, actas
 Liquit inermis oves;
 Nec mora, Paule, tuum, quo se tueatur, ad ense,
 8 Non propria arma, ruit.
 Ecce autem insueto contra sua castra paratu
 Dum videt ire lupus,
 Indoctum gladii, quæ non bene ceperat, egit
 12 Deserere arma ducem.
 Contemptas recipit Petrus sua munera, claves
 Qui ferat, alter erit;
 Nescius at Paulus, ne quis sua conserat arma,
 16 Privat et ense virum.
 Quas nunc ducet oves quæ nunc in pascua, mancus
 Clavibus et gladio?

140. IN IVLIVM DE STATV VRBIS BONONIENSIS.

Olim clara viris et splendida vatibus olim,
 Fortuna nullis inferiorque locis,
 Mæret apud patrium deserta Bononia Rhenum,
 4 Cum res perdiderit perdideritque viros;
 Mæret, at interea vastator Iulius audet
 Dicere provectam vindice se in melius.
 Siccine res hominum tu, siccine provehis urbes,
 8 Pernicies vatium, nobilitatis, opum?

141. DE IVLIO.

Pertæsum est Petri, nunc Iulius esse laborat,
 Martia contemptis clavibus arma gerit,

139. *Hoc eptgr. om. 3.* 4 cf. epigr. 135. sq. Petræum] Petrinum, Christianum. 11 cœperat edd.

140. 3 Bononiensem amnem *Reno*, Pado sese miscentem.

141. 1 Iul.] i. e. Cæsar s. bellator. cf. vol. III. p. 429.

Πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν.

Hanc summam laudis prædicat ille suæ.

142. DE IVLIO ALLVSIO.

Iulius est Romæ. quis abest? date, numina, Brutum!

Nam quoties Romæ est Iulius, illa perit.

143. DE GALLO ET CÆSARE IAMIAM PVGNATVRIS.

Arma per Insubres, Gallorum hinc, Cæsaris inde

Mutuum in exitium rapta tenentur, agros;

Utrumque atra vjris rabies et sanguinis ardor

4 Stat ferro et dubia cæde petita sequi.

Non licuit, superi, tantum servare cruoris?

An nisi cruda parant vulnera cuique suum?

Et causam his dederit tuus ille vicarius, armis,

8 Christe, tuumque omni perdat ovile modo?

Tu casus, Fortuna, regis, te iudicē certant

Gallorum inde acies, Cæsaris hinc acies.

144. DESCRIPTIO IVLII.

Qui chalybe et duris amicitur Iulius armis,

Terribilis barba terribilisque coma,

Cui torvos horrore oculos frons occulit atrox,

4 Tartarææ ignescunt cuius in ore minæ,

Ille, inquam, gladiis atque occidente sagitta,

Et terra populis et metuendus aquis,

Qui trucibus reges terrarum innexuit armis,

8 Qui tetrum excito sevit in orbe malum,

Ille tot exitiorum et tanti criminis autor,

Quo se cum populis imminuere duces,

Quique manu quique ingenio dira omnia patrat,

12 Natus in humanum pestis acerba genus,

Cuius opus mors est, turpissimus ocia luxus,

Qui pacem cunctis abstulit, arma dedit,

Ille, inquam, talis cum vita et moribus extet

16 Dissimilis Christo dissimilisque Petro,

Quid facit aut quid habet quod tandem dicere possis

Dignum Romani nomine Pontificis?

³ Multasque fortes animas in Orcum misit. Hom. II. I. 3.

143. *Hoc epigr. om. 3.*

144. Extat etiam in Wolfii Lectt. memorabb. II. p. 87. sq. ¹ chalybe 1. 2. 3.

² barba] cf. epigr. 136. ⁸ sævit 4. ¹⁰ cf. In temp. Iul. sat. v. 16. sq.

145. DE INDVLGENTIIS IVLII.

Fraude capit totum mercator Iulius orbem,
 Vendit enim cœlos; non habet ipse tamen:
 Vende mihi quod habes: nam quo (pudor), ut mihi vendas,
 4 Ipsum te, Iuli, cuius egere vides?
 Quin fera centimanos emittat terra Gigantes,
 Iulius expulso vendat ut astra Iove:
 Donec enim cœlos alius regit et tonat inde,
 8 Non ego tam magni muneris emptor ero.

146. DE EISDEM.

Nunc ego terque quater venturæ gaudia vitæ
 Et quædam, quæ sum vix habiturus, emi;
 Accepi toties tabulas impressaque ceræ
 4 Nomina, sed tantum nomina cum tabulis.
 Illud et hoc temere: neque enim sperare quis ausit
 Empturum se quæ vendere nemo velit,
 Aut si forte velit, quæ nemo vendere possit,
 8 Cum cœlum solus qui bene vivit emat:
 Iam vero ut risu hoc dignum, tanquam esse beatum
 Testibus his egeat, signa peti et tabulas!

147. IN IVLIVM.

Omnia turbantur, retro omnia versa videntur,
 Qui bene non vivat, posse beare alios!
 Cum multos ferroque neces atroque veneno,
 4 Cum scelere occiderint milia multa tuo,
 Cum tibi funesti sint sola negocia belli,
 Ocia monstrosæ conscia luxuriæ,
 Cum dicas faciasque nihil nisi turpe malumque,
 8 Interea cœlum expendis, Iule, tamen?
 Idque aliquis credat cui mens in corpore sano
 Sana sit, et Christum qui putet esse deum?

148. DE IVLIO.

Hunc scelerum autorem tantorum, hunc fraudis amicum,
 Cui requies bellum, pax odiosa fuit,

146. ³ cære 1. ¹⁰ hic 1. !] ? edd.

147. ² !] ? edd. ⁴ millia 2...4. ⁵ negotia 4. ⁶ cf. vol. IIII. p. 448. sq. ad-
 not. et infra In tempora Iulii sat. v. 40. sq. ⁸ cœl. exp.] In temp. Iul. sat. v. 13.
⁹ Juven. sat. X. 356.

148. *Hoc epigr. om. 3.*

Omne libidinibus genus usque ad monstra notatum,
 4 Quo dare quid peius dii tibi, terra, queant?
 Non tantum esse malum permisimus, esse beatum
 Credidimus, mundi pertulimusque caput.
 Exhaustas igitur divino lumine mentes,
 8 O, et in errorum rusticitate vagas!

149.

AD IVLIVM.

Dic mihi, sancte pater, cœlestis ianitor aulæ,
 Cui geritur summæ religionis apex,
 Qui reges regis atque locas relocasque tyrannos,
 4 Qui nutu solvis cuncta ligasque tuo,
 Qui sanctos facis et cui contigit esse beato
 Ante obitum, qui nos ante obitumque beas,
 Quid tibi bombardis opus est, quid equisque virisque
 8 Quæque armata præit quæ sequiturque manus
 Hastarumque ista segete atque horrentibus armis?
 Quid cinctura opus est hac gladiisque tibi?
 Omnia quid trahis hæc? aut cur, sanctissime, tanto
 12 Belli opere expugnas oppida, castra, domus?
 Nonne manu poteras, tremulo simul ore, levata
 Hos dare diis subito Manibus hosque deo?
 Certe omnes Petri similes aliterve probatis
 16 Moribus hæc possunt omnia pontifices.
 Quid dicam, an quoniam malus es, diffusus et armis
 Pontificum, et præceps Martis in arma ruis?
 O, in te erratum mundo, qui, cum ista facessis,
 20 Non videt a Petri te procul esse via.

150.

AD CÆSAREM DE GERMANIÆ STATV.

Quando erit ut lumen Germania capta resumat,
 Hinc Romam ut videat seque suumque trahi?
 Quando erit, ut bullas auroque parabile plumbum
 4 Orbe aliquis vendi cernat emique alio?
 Aut tua perpetuo, quod nunc, Germania, Cæsar,
 Ludibrium Romæ diripientis erit?
 Quin mundi imperium et caput hoc mundi imperiique
 8 (Nam possum haud aliud dicere) Roma tua est.

³ libidinis 2.4. cf. superioris epigr. v. 6.

149. ² religionis 4. ⁵ dicique beatus Ante obitum nemo supremaque funera debet. Ovid. met. III. 136. sq. notum ex Herodoto Solonis dictum. ¹⁰ mundum 2...4.

150. ¹ Volgare paullo post factum est illud 'Germania oculos recepit'.

151. AD CÆSAREM DE BELLO VENETO.

Sanguinis effusum civilis, Cæsar, abunde est,
 Iam, credo, hoc ducet Iulius ipse satis:
 Accipiant Veneti dominum te, Gallus adoret,
 4   Publica, Christicolæ, sædera inite, duces;
 Te revehat celebri Germania læta triumpho,
        Delhinc Asiam Christo cogat habere fidem;
 Summa sit hæc rerum, vota hæc communia sunt,
 8   Quod velit ille deum rector habere ratum.

VLRICHI DE HVTTEN EQVITIS GERMANI
 AD CÆSAREM IMPERATOREM MAXIMILIANVM
 EPIGRAMMATVM LIBRI
 FINIS.

---

151. ⁸ deum rector] deus optimus maximus.   ⁹ om. 2.4.   *totam subscriptio-*
nem om. 3.   ¹¹ libri om. 2.4.

IN TEMPORA IVLII
SATYRA.

- Hoc meus illa hominum, partem sortita deorum
 Et pars ipsa dei, patitur se errore teneri?
 Has ruit in tenebras? adeo sine lumine fertur,
 Ut scelere iste latro pollutus Iulius omni
 5 Cui velit occludat cælum, rursusque recludat
 Cui velit, et possit momento quemque beatum
 Efficere, aut contra, quantum quisunque bene egit
 Et vixit bene, si lubeat, detrudere possit
 Ad Stygias pœnas et Averni Tartara Ditis,
 10 Et, quod non habet ipse, aliis divendere, cælum?
 Usque adeo errori divina obnoxia mens est,
 Ut piscatorem posse omnia vertere Iulium
 Credat et invito cœlos expendere Christo?
 Et nunc ille vagum spargit promissa per orbem,
 15 Qui cædem et furias scelerataque castra sequantur
 Se duce, ut his cælum pateat: qua fraude tot urbes
 Et tot perdidit ille duces, tot milia morti
 Tradidit, et pulsa induxit bella acria pace,
 Tranquillumque diu discordibus induit armis
 20 Et scelere implevit mundum, fasque omne nefasque
 Miscuit, inque isto caneret cum classica motu,
 Naufraga direpti finxit patrimonia Petri
 Vindice se bello asserere atque ulciscier armis.
 Quoque minus sibi verba dari quis sentiat, implet
 25 Maiestate nefas, et stipatoribus illis

Hæc satira cum epitaphio ita post epigrammatum ad Maximilianum librum a. 1519. editum (Ind. bibl. XX. 1.) ante heroicum de piscatura Venetorum legitur; recentiora exempla (XX. 2...4.) post epigrammata ex urbe missa satiram exhibent. Extat etiam in Pasquillor. tom. II. p. 89...91. et in Pasquillo extatico p. 184...186.

Hæc quoque satira Lutheri thesium publicatione antiquior est. Cf. supra epigr. 145. sqq. ⁶ quenzq; f. ⁷ i. e. quantumcumque quis bene egerit. ¹³ cf. epigr. 147. v. 8. ¹⁷ cf. epigr. 144. v. 10. millia 2...4. ²⁴ verba d.] illudi.

- Grande facit nomen, iamque est Ecclesia Christi
 Latronum illa manus. O seclum! o pectora, cæcis
 Nubibus et miserando a se immutata stupore,
 Lucem ipsam et nudum non agnoscentia verum,
 30 Obductum nebulis vanum admirantia fucum!
 Non hominem penes est cœleste expendere donum:
 Nedum hoc ille latro sceleratum vendat in usum!
 Tum quantum a Christo est alienum, hoc pacis alumno,
 Sanguine commaculare manus et cæde nefanda
 35 Perfurere; illa autem divinæ habitatio pacis
 Qua sorte hæredes Ecclesia venit ad istos?
 Præterea quis recta sequi iustumque tueri
 Ulterius sanctum ducet, si præmia vitæ
 Ille serat morum parte inquinatus ab omni?
 40 Ille serat, non vir, qui quæ paliturque facitque,
 Si tribuas aurum, faciasque ipse et patiaris,
 Condonat labemque adimit pœrumque reducit?
 Siccine res superum est humano obnoxia ludo?
 Quin animum capimus, cives, ad nosque redimus,
 45 Et recte atque pie viventes summa putamus
 Regna deum nobis cessura, ipsosque beatos
 Et sanctos fieri, quos non sanctissimus ille,
 Verum opera ipsa beant; eademque superna recludunt,
 Haud claves, nullum quas hic veterator in usum
 50 Ostendit populo iactatque in simplici turba.

FINIS.

IVLII .II. LIGVRIS PONTIFICIS MAXIMI EPITAPHIVM
 HYTTENO AVTORE.

Hoc tegitur tumulo pastor lupus, ille, solebat
 Vendere qui bullas, ipseque bulla fuit.

SYNCERITER, CITRA POMPAM. ZELO PATRIÆ.

Hic memorandum esse videtur, quamvis anno demum 1520. publicatum
 EPITAPHIVM BVLLÆ LEONIS X.
 quod dialogi Bulla finem facit, vol. III. p. 331.

⁴⁰ cf. epigr. 147. v. 6. et Epigr. ad Crotum l. v. 7. ⁴⁵ cf. Iacobi ep. II. 14. sqq.
 Hoc epitaphium *om.* 2. 3. *Münch. dedit vol. III. p. 117. ex Burckhard. III. p. 45.*
 HYTT. A. *om.* 4. SYNC. *etc.*] *om.* 4.

VLRICHI DE HUTTEN
 EQVITIS GERMANI
 PRO ARA CORITIANA
 QVÆ EST ROMÆ
 EPIGRAMMATA.

1. Propitius quondam Cretæis Iupiter oris,
 Propitius fertur Sol habitasse Rhodi,
 Pallas Athenæas præsens respexit ad aras,
- 4 Mænaliò statuit Pan sua sacra iugo,
 Thura dat æquorea Tænaros gratissima regi,
 Fert Iuno altrici vota precesque Samo,
- Dilexere pios Phœbeia numina Delphos,
- 8 Syrtica cornigero fumat arena Iovi,
 Præcipue Maia genitum Cyllenia placant
 Templa, Venus Paphia sustinet urbe coli,
- Amphitryoniaden proprie colit ultima Gades,
- 12 Vulcanoque magis Lemnia sacra litant:

v. 1. VLR. 1. DE] ab 2. 4. v. 3. Area 4. De hac ara et de ipso Coritio quæ sci-
 mus in primis ex Corycianis (Ind. bibl. Hutt. XX. 1. γ) haurimus, quorum, cum per
 Germaniam præter Monachiense exemplum vix extet, præfationem cum poeta-
 rum indice his Huttenicis epigrammatis subiunximus. præterea Pierii Valeriani
 lib. II. de litteratorum infelicitate et Pauli Iovii Elogiorum cap. CIII. adeantur,
 ex quibus et Longolii epistol. lib. II. fol. 183. Bælius Coricii vitam (Dictionar.
 v. *Coricius*) breviter enarravit. Cf. vol. II. p. 164. v. 23. In his epigrammatis
 ordinem sequor exemplorum 1...4. (Ind. bibl. n. XX.), non cum qui in *C.* (= Co-
 rycianis) observatus est, ubi hæc 5 epigrammata sic conlocata sunt: 3, 2, 5, 1, 4.

¹ Ab Iove principium! *Κρηταγενής, Δικταῖος, Ἰδαῖος*, ab Amalthea nutritus;
 „Creta Iovis magni medio iacet insula ponto”. Verg. Aen. III. 104. Iuppiter *C.*
² Sol Rhodius. cf. impr. Pindar. Ol. VII. c. interpp. ³ Pallas Athene. ⁴ Pan, Mæ-
 nalius, i. e. Arcadius deus. Ovid. Fast. IV. 650. ⁵ Tænaros æquoreo tura accep-
 tissima regi, *C.* Tænarus *edd.* Tænarius (Laconicus) deus Neptunus. Pausan. III.
 12. Tænarus, Laconiae promontorium. ⁶ Samia Iuno. cf. Varro ap. Lactant. I. 17.
⁷ Delphicus Apollo. Pausan. X. 5, 3. ⁸ Iuppiter Ammon. Lucan. Phars. X. 38.
 „Syrticus Hammon”. harena *C.* ⁹ Mercurius, „quem candida Maia Cyllenæ
 gelido conceptum vertice fudit”. Verg. Aen. VIII. 138. sq. Cyllenius simpliciter
 etiam nominatus a patrio Arcadiæ mente. ¹⁰ Paphus, Cypri urbs, Veneri di-
 cata. Ovid. met. X. 243. sqq. ¹¹ Hercules, Amphitruonis filius, Gadibus cultus.
 Sil. Ital. Pun. III. 4. Strab. III. p. 172. colit] mouet *C.* Gadis, *C.* ¹² Lemnius.

Falsis ista deis: cultu meliore dicata est
 Ara salutifero Coritiana deo;
 Hic natum matremque roges aviamque licebit,
 16 Non falsos vera religione deos.

2. PRO EADEM.

Coritiana pios venerari sacra poetas
 Atque ea carminibus semper adire novis,
 Urbe aliquis tota defecias vatibus aras
 4 Dum videt, afficitur, in dubiumque vocat:
 Qui statuit, vatum pater est, sibi propria vates,
 Desine mirari, templa statuta colunt.

3. VOTVM PRO SE IN MORBO PEDIS.

Orbe pererrato terra omnia passus et undis
 Nunc etiam raptum peste agitante pedem
 Coritii pietate nova devolvor ad aram,
 4 Hac, avia, hac, mater, hac tibi, nate, prece,
 'Da morbum cessare pedis, da robur adeptum,
 'Sic nunquam his desint ceraque thusque focus'.

4. PRO ARA CORITIANA.

Certum est Coritii patris sacellum,
 Quod fecere alii prius poetæ,
 Non libo colere aut mola recenti,
 Nec cæso bove victima cruenta,
 5 Sed versu ingenioque, qualecumque id.
 Da 'mi, Musa, aliquid novum, dedisti
 Quod non his aliis prius poetis.
 'Consumpta est', ait 'ut nihil supersit
 'Omnis copia tot prius poetis';

Ovid. met. IV. 185. Lemnius pater. Verg. Aen. VIII. 454. *καππεσον ἐν Λήμνῳ*.
 Hom. Il. I. 593. ¹⁴ Corytiana C. Cf. infra repetitam Blossi Palladi præfationem
 Corycianorum. ¹⁵ Christo, Mariæ, Annæ sacra fuit Ara Coritiana. Cf. epigr.
 3. v. 4.

2. Idem C. *Epigr.* 2. 4. *omis.* 3. ¹ Coryciana C. ⁴ in] ni 1. ⁵ Quis
 locat hæc, vatum C.

3. Eiusdem Votum. C. Cf. supra *Epigr.* ad Maximil. II. v. 11. et *epigr.* 47.
¹ perarato 2...4. ³ Corycii C. deuoluar C. ⁴ cf. *epigr.* 1. v. 15. ⁶ cæraq; *edd.*

4. Huic, in C. primo, *epigr.* inscriptum ibi est: Huldericus Huttenus Eques
 Germanus. ¹ Corycii C. ⁵ qualecunq; C. 2. *sq.* id] est, C. ⁷ Nomina poeta-
 rum qui carmina ad aram Coritianam deposuerunt, post Palladii præfationem dabo.

10 iuvat me tamen et iuvabit usque,
Quæ sors cumque mihi sit, experiri
Quiddam ad Coritii patris sacellum.

5. PRO EADEM.

Quot se vere novo diffundunt gramina campis
Et quot tunc passim floribus albet humus,
Monte Hybla quot aluntur apes, quot acerba pruinas
4 Fundit hiems, quot habet sydera uterque polus,
Quot gravis autumnus dulces vindemiat uvas,
Sicca quot e Libycis grana teruntur agris,
Quot foliis vaga sylva viret, quot sydus inundat
5 Pleiadum guttis, quot foveat Ida feras,
Quotque in Atho lepores, quot in alto gurgite pisces,
Quot patula volucres aura animantur aves,
Non bene quis numerat, sed nec numerare facultas
12 Coritii versus quot ferat ara patris.

CORYCIANA.

BLOSSIVS PALLADIVS RO.
IANO CORYCIO LVCVMHV RGEN
A LIBELLIS IVST. V. C

S. P. D

CORYCIUM SENEM tibi quadantenus cognominem, Iane Coryci P. Vergilius (et scis) multis versibus [Georgic. IV. 125. sqq.] collaudat, facitq; cum ad Galesum flumen, sub altis Tarenti turribus, hortorum cultui harrentem, vitamq; felicem atq; otiosam ruri degentem. Itaq; hac una hortensi industria mervit vetulus ciliæ diuinis carminibus interseri, et vita longævus, longævior fieri carmine, quod illi pro aeterno

11 cumq; feretur, experiri C. cumq; 2. sqq. 12 Corytij C.

5. Idem C. 1 Quod 3.

„Inde ego pauca canam, frondes ut siquis ab Ide
Aut summam Libyco de mare carpat aquam:
Nam neque quot flores Sicula nascentur in Hybla
Quotve ferat dicam terra Cilissa crocos,
Nec cum tristis hiemps Aquilonis inhorruit alis
Quam multa fiat grandine canus Athos,
Nam mala voce mea possint tua cuncta referri,
Ora licet tribuas multiplicata mihi”.

Ovid. Ib. 190. sqq.

3 ‘quot apes Hyble’ Ov. art. am. III. 150. 4 Spargit C. hyems C. 2. sqq. sidera C. 2. sqq. 5 ‘neque numerabis in ilice glandes’ Ov. l. c. 149. 6 Lybicis 1., cett. edd. præter C. Libicis 4. Libycæ aræ, messes et c. poetis etiam celebratissimæ. 7 e] in C. sidus C. 2. sqq. 8 ‘quot in Alpe feræ’ Ov. l. c. Ida, Phrygiæ, non Cretensis h. l. intellegitur. 11 Fuerit facultas sed non ita magnæ utilitatis. cf. seq. pag. 276. 12 Corycij C. gerat C.

monumento à poëta omnium maximo statutum est. Atq; ille quidem hoc summi poëte munere æternus iam est, suasq; arbores et plantas viuacitate vincit, pariq; perennitate huius memoria cum poëte gloria protenditur, tantum illi felicitatis attulit .P. Vergilium in eius hortos incidisse. Quid autem te Iane Coryci dicam, huius senis cognominem, annis æquæum, ab hortorum cultu non abhorrentem? Quem omnes nostri temporis 5 urbani poëte vno ore concelebrant? Quid hoc? an fatū aliquod est, Corycios semper poëtis populares. Corycium croci atq; adeo aromata omnia, ad æternitatem olentes? Nisi te etiam illo longe præstantiorem, et ex Parnasso monte, ac Corycio specu, Musarum dono nobis datum crediderim, ac (si poëte magis eloqui licet) ab Corycijs genitum nymphis atq; educatum, Quod omnia huius æui ingenia in vrbe excitaueris, et 10 ad virtutis laudisq; amorem miro ardore succenderis. Nam tu cum ab hinc fermè decennio pro tua pietate aram cum sacello in æde Diui Augustini, Christo Deo, matriq; et auia: eius, Marię et Annę statuisses, treisq; statuas suā cuiq; è Luxensi illas marmore erexisses, ad hæc picturā longe inclytam et prisce æmulam, addidisses, sculptoremq; et pictorem q̄ eximios adhibuisses, præterea sacrificio quotidiano perpetuo, 15 vasa, vestem, pecuniam legasses, Tum poëte urbani omnes, velut æstro perciti, tuamq; tum pietatem, tum operis ipsius excellentiā admirati, te certatim extulerunt, tuamq; animi magnitudinem, statuarum nitorem, artificum præstantiam, suis carminibus lexe-runt. Præclare illi quidem, et vt in diuinis rebus, propè diuine. Qua sanè in re nescio an potius | vbertatem ingeniorū, copiamque sententiarū, an carminum genera et 20 varietates, laudandas putem, cū in omnibus, quanq̄ inuentione, stylo, metro, diuersis, vnus tamen ac propè idem decor concentusq; eniteat. Alius elegis, alius heroicis, alius lyricis numeris, aut phalæctijs agit, æque pulchre omnes. Adde ret ipsius ac materię dignitatem, cum nō vt prisce coaceruatim, in licentiosis Lampsaceni iocularibus, sed in Dei ac diuorū laudibus canendis, ingenium exercuerint. Ergo vt in plurimis, 25 quorū Pandecte sunt, Iurisconsultis, præter rei ipsius quam docent, vtilitatem, vnus propè stylus in tot diuersissimis, tum ætate, tum patria, ingenijs elucet, Sic in hoc vno libello, præter ipsam rem, quę (vt non maius dicam) diutna ē, et de Deo ac diuis contexta, etiā styli elegantia, etiā ingeniorū vbertas, etiā inuentionis carminumq; varietas, admiranda nobis est. Stupendum est præterea, quosdā in his penè pueros 30 esse, Romanūmq; pubeculam tam præcox et frugiferum ingenium diutis suis consecrasse. Felix igitur tu Coryci, nō vt Tarentinus incola de suis hortis, sed de tuis statuīs, de tua pietate, de diuino cultu, de perpetuo sacrificio, de tot poëtis, de tot carminibus, de tua perenni gloria, mansurūq; | æternitate. Nam quanq̄ tuę laudes longe plures ac potius innumere sint, tamen sic velim Coryci existimes, tuam felicitatem hoc vno li- 35 bello contineri. Etenim hæ tibi statuę, præterq̄ quod carminibus et monumentis tot poëtarum, perennitatem tibi contulerunt, etiam statuas in cælo statuerunt, aut certe locum ac sedem pepererunt, in quibus tu resideas sempiternus. Quod si .P. Vergilius in tua, aut tu in illius tempora incidisses, habuisset ille quidem quid de te, præter hortense studium concineret, prædicasset in homine natione externo, Romanum ingenium, 40 urbanam dexteritatem, litteraria studia, litteratorum commercia, festiuam urbanitatem, extemporariam dicendi facultatem, antiquitatis et marmorum vetustorum amorem, tum vero rigidam in iustitia et supplicibus libellis, quibus iam sub sex Pontificibus præsidēs, seueritatem, atq; etiam istam tuam caniciem, corpusq; teres et viuidum, istamq; tunicam tenuem atq; expeditam, in frugi homine, et ab omni ambitione semoto, cum 15 nitens altoquā vestiariū tibi suū, prædicasset. An vero ille illum tuum solennem diem tacere potuisset, quo tu Annę Christi | Autę sacrum, tanto cultu et honore, ad tuas primum statuas stato sacrificio, inde ad hortos, pingui et lauto epulo, atq; adeo omnibus bonis, omnibus doctis, indico, concelebras? Nam eò bonorum atq; eruditum vi- 50 rorum ea cohors coit, ac diem celebrat, vt in tuis hortis medias Athenas, emporiūmq; 50

doctrinarum possis videri illo die includere, et musas de Helicone et Parnasso deductas, in Tarpeium et Quirinale tuis hortis imminentes, transferre. Vbi alius ad arbores cultrias, alius ad hortenses parietes, alius ad puteos, aut signa, quæ illic plurima sunt et speciosa, omnia antiqui operis et glorie plena, hac illac temere et varie, carmina affigunt tuas statuas, tuam pietatem, liberalitatemque eius diei, tam in Deos quæ in homines tantam, vno ore concelebrant. Denique nullum in orbe terrarum (ausim hoc dicere) consilium aut conuiuium est, illo tuo illius diei, nobilius atque illustrius, quam præeuntibus mane sacrificijs, et re diuina, post vergente vespere, selecta doctissimorum turba, et quasi flores litterarum, in hortos tuos coaceruantur: quos tu quidem pluris quæ reges, pluriusque quæ Satrapas vniuersos æstimas et iure æstimas. Neque enim philosopho, immo sapienti | tibi, plus animus purpure ac mitre, quam carmina et metra peruadunt, neque pluris eos facis, qui sunt, quæ qui esse reges merentur. Possem ego istos hic inserere, ac nomina poetarum tui temporis, posteritati indicare, nisi penè innumerabiles essent, ac bona eorum pars in libello ipso carminum annotaretur. Quare te iterum atque iterum felicem iure appellauerim, cum tu in tanta vbertate ingeniorum, quantam nostra tulit ætas, non solum annumerari, sed ab omnibus vnus celebrari merueris. Eant igitur isti, qui laquearia aurea supini suspiciunt in cameris, suasque opes sibi habent, aut auare oclusas, aut inutiliter profusas, aut indignis erogatas, nec quicquam in poetæ et doctos viros largiuntur. Tu enim non vsque adeo diues, sed tamen satis animo diues, ac diuitiarum prudens partitor, nobili hac liberalitate, quam in perpetuum sacrificium et in solenne hoc epulum contulisti, tum alia indesinente et perpeti, quam in omnes assidue bonos per occasionem exerces, factus es sempiternus. Siquidem in diuos, qui supra homines, in homines, qui inter homines doctrina excellent, ostendisti simul pietatem ac liberalitatem. Verum illi cum suis plurimis opibus, quibus uti ne-|sciuerunt, interibunt, nomenque vnus atque opes in terra condent, tu paucissimis tuis diuitijs perbene usus, bene ac sempiternè vteris. Etenim in cælo tibi æternitatem Diui, in terris optimi homines, optimis monumentis, perennitatem rependent. Quo magis miratus aliquando sum, te tam inglorium, atque immortalitatis contemptorem fuisse, ut tue gloriæ inuideres, carminumque tot, totque ingenia supprimeres, et cum gloriam tam meruisses, meritam tam contemneres, aut certe negligeres. Ecce iam Decennium circumactum est, ex quo ista conflata, emissa, diuisque donata sunt nec dum in lucem à te proferuntur. Inuidisti tibi, immo etiam Diuis, immo et nobis omnibus, qui non sumus tam philosophi quam tu, qui gloriam amamus, qui famam non contemnimus. Ergo (dicam enim iam libere) tecum furem esse oportuit, atque istum libellum, quem tu sepul- tum atque occultum volueras, subfurari tibi, atque in lucem edere opus fuit, ut nobis omnibus aliquam afferret lucem. Scio non esse nos Vergilios, neque tam nos assecutos his plurimis versibus, quæ illum illis paucissimis: Sed nec vllos alios præter Vergilium fuisse Vergilios, et te illi Corycio ante-|ponendum (ut dixi) non dubito, neque quia nos tibi Vergilij esse non possumus. Ideo tu nobis non eris Corycius. Viues, viues inquam nobiscum, et hoc vno remedio mortem vincemus, ut mortui vita, per famam et gloriam viuamus. Quod si altera quoque æternitatis via, quæ armis et victorijs quaritur, in precio est, quinimmo preciosior quibusdam habetur, Ego istam mihi amabo, quæ prodest scribendo, non obest rapiendo, quæ innocentia, humanitate, pietate, non auidacia, ira, vi, temeritate contendit, Ita ut longe mihi præoptem (si id assequi possem) poetam me esse quæ militem. Verum ad me redeo, quem furem fuisse fateor ne tu esses inuidus, neu forte id nobis quod olim illi eueniret, Cui diuina opici roserunt carmina mures. Librum itaque istum, quem tu capsula oclusum tenebas, in tua cellula, ad leuam manum, sopito nuper tibi subripui, et quasi à Sileno dormiente Vergiliani pueri, sic ego à Corycio sene, æterna carmina clam extorsi, inuulgandique typis dedi. Dabis tu veniam, ac mecum redibis in gratiam, ut voles, neque me sic furem oderis, ut non recogites, te

potius odio habendum | fuisse, ut inuidum. Deniq; alliges me vt vis ad tuam Tarpeiam
rupem, me nunq̃ pœnibilem fuisse Prometheus, Qui vt ille de cælo ignem, sic tibi ar-
dentia et victura carmina, ad perennitatem nostram, sæculiq; voluptatem, subriperim.

V A L E.

Nomina poetarum quorum Epigrammata continentur

5

CORYCIANORVM LIBRO PRIMO.

Mariangelus Accursius | Ianus Vitalis Panhormitanus | Franciscus Sperulus | Sil-
uius Laurelius | Lucius Gabriel Rubimontius | Faustinus Buturinus Veronen. | Blossius
Palladius Romanus | Petrus Cursius | Ioannes Maria Cataneus | Iacobus Sadoletus | Ca-
sar Saccus | Philippus Beroaldus Iunior | Vincentius Pimpinellus | P. Antonius Cippius | 10
Andreas Fulvius | Corradus de Grassis | Marcus Caballus | Petrasancta | Antonius La-
lius | Angelus Colotius | Iulius Agathidius Vigil Spoletinus | Camillus Porcius | Petrus
Bembus | Fabius Vigil Spoletinus | Baptista Casalius | Sauoia | Fauonius Vergertius |
Aegidius Gallus | Io. Baptista Sanga Romanus | Carolus Mazzeus | Ioannes Muzzarel-
lus Mantuanus | Iulianus Princiuallus Camers | Io. Baptista Cataneus Imolen. | P. Her- 15
silius | Nicolaus Cruciger Patav. | Hieronymus Laurelius | Io. Antonius Arcas | Capella |
Io. Benedictus Annus Viterb. | M. Ant. Pisaurius Venetus | Hector Fliscus | Philippus
Antonius | Aeschines Hispellas | Felix Hispellas | Faustus Capiferreus Ro. | Io. Bap. Lu-
tius Ro. | Io. Iacobus Cipellus Cremonen. | P. Paulus Thebaldus Ro. | Stephanus Inda-
rius | Io. Andreas Saurius Amerinus | Curtius Phrygepanis | Seuerus Monachus | Ca- 20
cius | M. Antonius Casanova | Io. Franciscus Anysius | Scipio Carteromachus | Ioannes
Macerata | M. Hieronymus Vida | Paulus Ioutius | Caluus Minacianus | Antonius Ami-
ternus | Donatus Polius | Christophorus Suchtenius Germanus | Io. Franciscus Philo-
musus | M. Angelus-Ruspinus | Gaspar Ursinus Germanus | P. Delius | Hieremias Cusa-
trus | Io. Stephanus Cotta | Balthassar Tacco | Galeatius Capella | P. Dardanus Par- 25
mensis | Paulus Bombacius | Pierius Valerianus Bellunensis | Grapaldus | Sebastianus
Sperantius | Nicolaus Mandosius Amerinus | P. Franciscus Modestus | Albertus Cista-
rellus | Hieronymus Pacinas | Marcellus Palonius Ro. | Nicolaus Liburnus | Aloysius
Vopiscus | Aurelius Fossa | Io. Capito Arretinus | Michael Nardinus | Delius Hierony-
mus Alexandrinus | Michael Venetus Fulginas | Caesar Steccatis Ro. | Paulus Cerratus | 30
Laurentius Vallatus Ro. | A. Orpheus Pellatus | Petrus Mellinus Ro. | Petrus Aperba-
chius Germanus | Catus Silvanus Germanicus | Balthassar Castillionus Comes | Ludouicus
Faber Phanen. | Andreas Maro | Baptista Pius Bononiensis | Io. Franciscus Binus |
Antonius Bizar Senensis | Franciscus Arsillus Senogalliensis | Horatius Cochius Otricu-
lanus | Barptolemaeus Simonetta | Vitalis | Facius Polydorus Panonius | Antonius Ner- 35
lius | Huldericus Huttenus Eques Germanicus | Ianus Damianus Senensis | Hieronymus
Ferrarius Seniamus | Gregorius Angelus Germanus | Lucius Salimbenus | Petrus Andreas
Sanstuccius Fidentianus | Franciscus Coptius Narniensis | P. Ianus Hadelius Saxo |

CORYCIANORVM LIB. II. HYMNI.

Lili Gregorij Gyraldi | Iani Vitalis Panhormitani | Francisci Centelles | Leonardi 40
Tosta | Delii Hieronymi Alexandrini Ro. | Hieronymi Corfini Veronen. | Laomedontis
Tardoli Camertis | C. Situani Germanici | Io. Baptiste Almadiani |

CORYCIANORVM LIB. III. ANNALES DIES.

Fabii Vigili Spoletini | Siluii Laurelii | Hieronymi Vida | C. Situani Germanici |
Iani Corycii Lucumburgen. | Francisci Arsillii Senogallien. de Poëtis Vrbanis, Ad Pau- 45
tum Ionium LIBELLVS. [in quo Germanicorum poetarum mentio nulla fit.]

⁵ Singula nomina semel tantum ponam etiamsi sæpius in libro redeant, omis-
sis carminibus quibus 'Adelon' inscriptum est.

EIVSDEM
AD COLUMNENSES ROMANOS
EPIGRAMMA.

Dii medio in Latio solidam posuere columnam,
Qua Iovis interdum fessa quiescat avis.
Bellum erat, exierant Galli exierantque Leones,
Thuscus, in Euganea quique palude regit;
Fessus ibi quoties requiem sibi posceret Ales,
Fulcivit gratas illa columna vices.
Si numeres annos, medio si in marte labores,
Hanc molem belli sustinuisse putes.
Vive, Columna, diu nulloque intercide lapsu,
Quæ colis Imperium sola, tenesque fidem!

Falso hoc epigramma Coritianis adnumerant 2. *sqq.* neque extat inter Coryciana Romæ a. 1524. 4°. publicata. Poterat hoc epigr. inter ea quæ Cæsari adscripta sunt, recipi; sed cum ipse Huttenus non fecerit, neque mihi licere volui. ¹ Est etiam in insignibus Columnensium in rubro fundo columna argentea cum corona aurea in aureo pede stans. ² Iovis avis] i. e. Aquila imper. ³ Leones] Thuscus = Leo X. Florentinus, et in Eug. qui pal. regit] Venetus Leo S. Marci. ⁴ Columnenses] vetus a Columna in agro Rom. sito vico, quem antiquum Labicum esse ferunt, nomen gerens nobilissimum genus. Prosper Columna in pugna Vicentina Livianum vicit a. 1513., Fabricius C. item sub Ferdinando Catholico militans a. 1507. magnus regi conostabulus factus post ligam Camaracensem contractam Venetis possessiones suas Neapolitanas ad oras Hadriatici maris eripuit; deinde Iuli II. exercitui præfectus in prælio Ravennensi (pasch. a. 1512.) ab Alphonso Atestensi Ferrariæ duce captus et libertate donatus huic contra pontificis Ferrariam invadentis dolos, ut in ducatum suum restitueretur auxilio fuit: nisi Iulius II. a. 1513. exspirasset, Fabricium ad a. 1520. usque non vixisse credendum est. Præcipue denique huius epigrammatis laudes tribuuntur Marco Antonio C., Petri Antonii, fratris Prosperi, filio nat. a. 1478., qui celeberrimus militum dux Iulium II. a. 1510. e Bononia obsessa liberavit, Ravennam contra Gallos strenue defendit et Maximiliani I. exercitui præfectus Venetos cum Gallis coniunctos Veronam fortissime optinuit sequenti anno. Pace Noviodunensi a. 1517. inter Cæsarem Venetosque iuncta M. Antonius Francisci I. exercitui præsesse cœpit, in quo munere a. 1522. bombardæ Mediolanensis ictu, quem ut fertur ipse avunculus Prosper fratris filio a se non adgnito destinaverat, percussus obiit.

VLRICI DE HVTTEN
AD CROTVM RVBIANVM
DE STATV ROMANO
EPIGRAMMATA EX VRBE MISSA.

1. Vidimus Ausoniæ semieruta mœnia Romæ,
Hic, ubi cum sacris venditur ipse deus,
Ingentem, Crote, pontificem sacrumque senatum
4 Et longo procures ordine Cardineos,
Tot scribas vulgusque hominum nihil utile rebus,
Quos vaga contacto purpura vestit equo;
Tot, Crote, qui faciunt, tot qui patiuntur, et illos,
9 Orgia qui vivunt, cum simulent Curios;
Rursum illos, qui nec simulant bona nec bene vivunt,
Qui rident mores exhibitantque bonos,
Quos iuvat esse malos, quibus et licet, in iuga quorum
12 Consensit miseris Teutona terra modis;
Qui dant quique vetant, qui quos clausere recludunt
Arbitrio cœlos distribuuntque suo,
Romanas, neque enim Romanos: omnia luxu
16 Omniaque obscœnis plena libidinibus:
Atque hæc post Curios, Pompeios atque Metellos
(O mores atque o tempora!) Roma tulit.
Desine velle sacram imprimis, Crote, visere Romam:
20 Romanum invenies hic, ubi Roma, nihil.

2. DE EODEM.

Vendit Roma deum, vendit sacra, vendit honores,
Ipsaque, quod mirum est dicere, Roma venit:

1. Cf. *Ind. bibl. n. XXI. 1. ③ et 2...4.* ab 2. 4. *nomen om.* 3. *MISSA*] a. 1516. cf. vol. I. p. 105. n. XXXV. ⁷ Cf. In temp. Iul. sat. v. 40. sqq. ⁸ „Curios qui simulant et Bacchanalia vivunt”. Iuvenal. sat. II. 3. ¹³ dant] licentias.

2. ² vœnit] *voluit* vœnit, venditur. Similiter IN ROMAM scripserat Baptista Mantuanus:

Si quid Roma dabit, nugas dabit, accipit aurum,
Verba dat; heu, Romæ nunc sola pecunia regnat.

Usque adeo nihil est quod non ibi comparet aurum,
 4 Scilicet, ut fiat aurea Roma iterum.

3. DE ROMANIS VT NVNC.

Dicunt sancta patres, operantur pessima Romæ,
 Quidam etiam dicunt nec bene nec faciunt,
 Religio tamen et Christus iactantur ab illis,
 4 Tollitur et passim prostat imago crucis,
 Et piscatoris gliscunt patrimonia Petri,
 Vibrantur magni fulmina pontificis;
 Vestit summa pedes a vertice purpura longum
 8 Pone sequens: dicas vivere simpliciter;
 At nisi me fallat, sed nunquam adeo omnia fallunt,
 Ista ovium miros vestit imago lupos.

4. OMNIA ROMÆ PECVNIA REDIMI.

Ite, viri, conferte manus et vivite raptō,
 Cædite, de sacro vellite, obite nefas,
 Ite, profana sacris miscete, assuescite luxu,
 4 Omne voluptatum per genus ite, viri,
 Dicite et ex ipso facite omnia pessima dicto,
 Scilicet et nullos esse putate deos.
 Vidimus hæc Romæ fieri (quid sanctius illa?)
 8 Et tamen ad cælos non minus esse viam.
 Aurum quisque ferat Romam, virtutis abunde est;
 Summa furit Romæ, qui bona nescit emi;
 Quinetiam, ut facias, emis auro turpia Romæ.
 12 Quæ cum ita sint, dico quod prius, este mali!

5. DE STATV ROMANO.

Liquit Aventinas arces Tarpeiaque saxa
 Et debellata cætera in urbe Petrus,
 Proque Petro subit ille Symon regnatque per aras
 4 Et debellata regnat in urbe Symon.
 Nescio quo captiva ratis, ecclesia quo se
 Proripuit: Romæ est tale videre nihil.
 Vendit sacra Symon venditque profana perinde,
 8 Atque, ita me Christus, omnia vendit, amet.

⁴ Auream Romam nescio quis dicat, nisi de nummo aureo Romæ nomine signato.

5. *Hoc epigr. om. 3.* ³ A quo Simonia. — *et ita in sqq. Simon 2. 4. et 664.*
 (cf. Ind. bibliogr. p. 36*. v. 5. sqq.) ⁵ quo navis captiva, *eccl. ed. a. 1664.* ⁷ pro-
 phana 2. 4. et *ed. a. 1664.*

Non tutum est emere ista tamen: licet emeris auro,
 Redditur a plumbi stemmate bulla gravis.
 O bullas atque o Romam regemque Symonem!
 12 Sacra emere et Romæ vendere sacra licet?

• 6. DE EODEM AD GERMANOS.

Quis modus, o cives, quo se hæc patientia tandem
 Proferet? hæc Romæ quærimus atque emimus?
 Sic nos bulla capit, sic se Germania nescit,
 4 Ut petat hæc? sic nos ista sigilla iuvant?
Χρύσεια χαλκείων, et adhuc mutatio peior,
 Tantum auri, ut redeant plumbea signa, dari.

7. DE EODEM AD EOSDEM.

Cæca magis cuiquam mens est, magis indiga lucis
 Quam cælum Romæ qui sibi credit emi?
 Aut qui quantum auri est quemquam putat esse beatum,
 4 Quando illic auro vita beata venit?
 Qui Stygias contemnit aquas, neque triste veretur
 Supplicium, Romæ cœlica fretus emi?
 Aut non ipse Petrus summa excandescat ab ira
 8 Esse aliquem cælum qui locet, ipse malus?
 Proinde nefas, cives, fugite atque inquireite rectum:
 Hac vobis cælum merce licebit emi.

8. QVODAM MORTVO EPISCOPO. AD GERMANOS.

Occidit antistes, petite altera pallia, cives,
 Quæ dabit accepto Romulus ære Symon.
 At tu, donec habet cerebrum Germania nullum
 4 Et nullos oculos, pallia vende, Symon.

9. QVINQVE GALLIS SE INVADENTIBVS.

Desinite irasci sine causa et crimine, Galli:
 Quæ meruit Cæsar, non ea culpa mea est.
 Ille apud Insubrem bellorum ambagibus urbem
 4 Districtus casu volvitur ancipiti.

6. cf. Cic. Cat. I. 1.   ² Profert? 2...4.   ⁵ Hom. Il. VI. 236. Aurea pro aheneis.

7. *Hoc epigr. om. 3.*   ³ quenquam 2.4.   ⁶ fretus 1.

8. De quodam 2...4.   Simon 2...4.   Rom. Pontifex.

9. Cf. vol. I. p. 105. §. 4. p. 146. §. 3. p. 101. §. 1. vol. II. p. 361. vol. V. p. 48.
 §. 38. *Epigrammata 9...13. omisit 3.*   ³ Mediolani.

Quam licet expugnet, licet his pervineat in armis,
Aut quidvis faciat, non ea culpa mea est.

10. AD EOSDEM.

Oravi pacem, Galli, oravique salutem,
‘Ne solum’ dixi, ‘perdite, quinque viri!
Quinetiam, offendi quia nil vos, parcite, Galli,
4 Cæde fera innocui sanguinis esse rei!’
Nec multæ valere preces, promissa salutis
Innocui mores nec peperere mihi;
Quin ‘morere!’ unus ait, ‘Cæsar te hoc vulnere, Cæsar
8 ‘Immolat et morti tradit amore sui’.

11. AD EOSDEM.

Invitus, Galli, vobiscum hauc consero pugnam;
Si libet, expertes cædis habete manus,
Cædis habete manus, nec me facite esse nocentem,
4 Dum capio vestro forsitan arma malo.
Sin est illa mei sitis importuna cruoris,
Ut tangant nullæ pectora vestra preces;
Iam quiddam ipse manu audebo contraque resistam,
8 Indecorem ne quis dicat obisse necem;
Audebo, et quoniam iustum ante æquumque poposci,
Non flectam post hac ulteriore prece:
Este autem memores quid possint fasque nefasque,
12 Atque hominum curam credite habere deos,
Tum vero impenso vires gliscere periclo
Et desperatis sæpe redire deum!

12. AD SE IPSVM EODEM IN PERICVLO.

Usque adeone mori miserum est? timor omnis abesto
Forte aliquid secum nostra ruina trahet.
Me patiar Gallos terrere his vocibus ultra,
4 Convelli ignavis ipse puterque minis?
Aut ubi proposita est mors et fuga mortis adempta,
Armorum miserum vi cecidisse putem?
Quin hæc una mihi potius solatia mortis,
8 Et iuvat has igitur præcipitare moras.
Vos testes prius este, dei, ferre arma coactum,
Multa adeo Gallos præmonuisse diu,

11. 13 *gliscere male pro gliscere. possis crevisse.*

Tum iactasse preces, voluisse occidere Gallos,
 12 Insontis flecti non voluisse prece:
 Iam certum est tumidis vitam hanc effundere Gallis;
 Dii faxint, horum concidat illa malo!

13. GALLO AB SE CÆSO.

I morere et Stygias tecum hoc, Galle, affer ad umbras,
 Esse aliquem Gallos qui neget esse deos.
 Qui vici tamen et quem tu æquo haud marte petisti,
 4 Ossibus ipse tuis molle cubare precor.
 In me quinque virum tua proxima dextera visa est,
 Testis ero et vulnus, quod tuli ab ense tuo, est.

14. IN QVINQVE GALLOS AB SE PROFLIGATOS.

Non pudor est, Galli, non est scelus? ense petistis
 Unius Hutteni corpora quinque caput.
 Fert fortuna nefas, non fert deus; hoc ego dicam
 4 Aut aliquis dicto possit habere fidem,
 Quinque dedisse fugam, atque uni dare terga coactos,
 Hos pauloante minis verberibusque feros?
 Ne tamen ulla meo scribatur gloria facto,
 8 Vicit enim Gallos, non ego, quinque deus;
 Vicit et insontem tulit ægre invadier armis
 Et, nihil, in mortem, qui meruisset, agi.
 Gloria prima deo, qui me servavit, ut illos
 12 Perderet, et vicit, non ego, quinque viros.

15. AD QVENDAM ROMÆ EPISCOPVM INSIGNEM
MEDICVM.

Urbe frequens tota te prodit, episcope, rumor
 Posse pudendagræ pestis obesse malo:
 Audivi, exilui, dubiam spes ardua mentem
 4 Erexit, trepidos deposuique metus.
 Ne contemne tamen siquid Germania sperat:
 Cum Rheno Tagus est iunctus amicitia,
 Regnorum est idem dominus rectorque duorum,
 8 In bellum gentes causa agit una duas,
 Miscentur castris socio Germanus Ibero,
 Hinc habet atque illinc Carolus imperium.

13. ⁶ discissa bucca. cf. vol. V. l. c.15. Hispanum episcopum fuisse ex ipso epigrammate adparet, ceterum non novi hominem. *Hoc quoque epigr. om. 3.* ¹⁰ Carolus V. post avi materni Ferdinandi Catholici mortem (d. 23. Ian. a. 1516.) regnorum eius heres factus tum

- Fœdus habet populos, amor atque unita voluntas
 12 Imperio Gallos exuere et Venetos.
 Per patriæ gentis, sociæ per gentis amorem,
 Perque, quod utrique est, fœdus amicitiae
 Communesque deos oro et socialia iura,
 16 Hospitis Hutteni commiserare vicem:
 Deseruit reliquum morbi contagio corpus,
 Mansit in extrema calce relictæ lues:
 Tu potes effreni medicinam opponere morbo,
 20 Tu potes hærentes pellere reliquias;
 Ne sine te frustra iuvenis Germanus adoret,
 Sed quoniam potes, his artibus affer opem.

AD MAXIMILIANVM CÆSAREM ACCEPTA LAVREA.

Dedimus hoc epigramma vol. I. p. 145. n. 3., nam cum Huttenum d. 12. Iul. a. 1517. lauream a Cæsare accepisse constet, illud 'ex urbe Roma' anno ante ab auctore relictæ 'ad Crotum missum' esse non potest, cui errori priorum editorum (etiam a. 1519. editi exempli) incuria facile occasionem præbere possit, cum novissimum ei locum inter epigrammata ex urbe missa dedissent.

Germanicum quidem imperium nondum habebat, sed iam diu amisso patre etiam avi Maximiliani regna expectabat, quæ tribus annis post adquisivit. Hæc adnotavi, ne quis me reprehendat quod hoc epigramma inter ea quæ Huttenus 'ex urbe' misit, cum ceteris editoribus conlocavi, cum Romam ante exitum mensis Iulii a. 1516. reliquisset auctor.

DE FRIDERICO SECVNDO IMPERATORE
IACOBVS MICYLLVS.

Principe in hoc patuit Romani iniuria Papæ,
 Et quantum sceleris Curia tota foveat;
 Qui nisi erat ceptis toties retractus ab armis, 5
 Unus nunc toto Cæsar in orbe foret.

DE EODEM
VRSINVS VELIVS.

Hic quoque Pontifices vexans, ad cætera summus,
 In Siculis vafri concidit arte nothi. 10

PRO EODEM FRIDERICO SECVNDO IMPERATORE
IPSO LOQVENTE.

Astra docent, et fata monent, aviumque volatus,
 Quod Fridericus ego Malleus orbis ero;
 Roma diu titubans variis erroribus acta 15
 Decidet et mundi desinet esse caput.

INNOCENTIVS PONTIFEX MAXIMVS RESPONDET.

Astra silent, nil fata monent aviumque volatus,
 Solius est proprium nosse futura Dei:
 Niteris incassum Petri subvertere classem; 20
 Fluctuat, at nunquam desinet esse caput.

AD HÆC VLRICIVS HVTTENVS POETA.

Ut sileat cælum, moneant nec fata, nec ales,
 Solius et maneat nosse futura Dei:
 Certe humana docet ratio quandoque futurum, 25
 Ut cadat hoc orbis exitiale caput.

ECCLESIA CHRISTO DE MAXIMILIANO CÆSARE.

Nobilitas prisco nimium discessit ab ortu,
 Unus adhuc nobis Maxmilianus adest:
 Hunc serva et miserae mihi longos differ in annos, 30
 Ne nova sublato Cæsare damna flectam!
 Vix ita consisto, quodsi mihi Cæsar abibit,
 Nascentur tantis mox graviora malis.

Hæc epigrammata dedimus ex Gobleri chronicis ad epigramm. ad Maximil. 10.
supra p. 210. citatis, quæ unde Huttenicum habeant, nondum exploravi.

⁸ Vesinus Velius. *Gobler*.

¹⁷ Innocentius III. a. 1198...1216.

[EPIGRAMMA

QVOD]

VLRICHVS · DE · HUTTEN · EQ · GERM ·

[IMAGINI SVÆ INSCRIPTIT.]

5 Desine fortunam miseris inimicaque fata
 Obiicere et casus velle putare deos:
 Iactatur pius Aeneas, iactatur Ulysses
 Per mare, per terras, hic bonus, ille pius.
 Crede mihi, non sunt meritis sua præmia, casu
 10 Volvimur: haud malus est cui mala proveniunt;
 Sis miser et nulli miserabilis, omnia quisquis
 A diis pro merito cuique venire putas.

Indic. bibliogr. n. XXIII. l. 8. — Münchius omisit.

Huc referrem, si poetica scripta Hutteni in hoc unum volumen redigenda
 15 essent omnia, odam „Huc, huc, Musa, meis lassa doloribus” etc., Moguntiae a.
 1518. compositam, quam ex Camerarianis libellis vol. I. p. 239. num. CIII. repetii,
 sic inscriptam

HVLDERICVS DE HUTTEN EQV.
 CHRISTOPHORO HACO S.

20

EPIGRAMMA

ULRICHI VEL HULDARICI AB HUTTEN EQ. FRANC.

IN HONOREM BRETTÆ

PHILIPPI MELANCHTHONIS PATRIÆ.

25

Fortibus ampla viris, speciosoque aucta triumpho,
 Salve, Bretta, tuo fida reperta duci:
 In te nil tumidi potuerunt cornua cervi,
 Sueva Palatinus contudit arma leo;

Vide Indic. bibliograph. Hutten. num. XLVIII. p. 96⁷.

---

⁷ Verg. Aen. I. 3. IV. 14. Homer. Od. I. 4.

²⁰ Script. a. 1519.? ²¹ Cf. Ioa. Naucleri Memorabb. (Tub. 1516. fol.) II. p. CCCVII^a. *Hausser* Gesch. der rhein. Pfalz. I. p. 473. ²⁵ duci] Palatino contra Ulrichum Wirtenbergensem. ²⁶ timidi *Zeiller*. Cf. vol. III. p. 18. not. 6. ²⁷ in bello Bavarorum Palatinorumque de successione in bona Georgii divitis.

His nova doctiloqui iunxit se fama Philippi;
Primus erit vates mœnibus ille tuis.

¹ iungit Zeiller. In MS. meo hæc adscripta sunt: „Victoriam Bretta obtinuit adversus Würtenburg. ducem [d. 28. Iun.] An. Chri. 1504. In memoriam Ph. Melanchthonis foribus ædium, quibus in lucem adspexit vitalem, sequentia verba sunt adscripta

‘DEI PIETATE natus in hac domo doctissimus Phil. Melanchthon, xvi. Febr. An. 1497, obiit an. 1560.

Turri quoque templi huius imago est appicta subiunctis his versibus:

O cives Patriæ, moniti, confidite sancto
Corde deo, cuius nos pia dextra tegit.
Vivite concordēs, defendite rura paterna,
Concors sit veræ religionis amor.

Michael Heberer Brettensis in servitute Aegyptia IICI p. 5. 6.’ Inscriptionem illam quæ ‘in dem Thorgestell des Hauses, darinn er in diese Welt kam, so am eck des Markts stehet, eingehauen worden’, dedit etiam Zeillerus.

Cole deum, exin publica ama iustumque tuere. M.D.XVIII.

Huius aurei nummi, qui in memoriam reconciliationis Francisci de Sickingen, post debellatos Vormatienses d. 15. Mai a. 1515. imperatoris mandato [*Münch, Sickingen* II. 32. sqq.] proscripti, Oenoponti m. Aprili a. 1518. cum Cæsare Maximiliano factæ cum simili minoris formæ prodit, cum versus ab Hutteno compositi ferantur (cf. vol. III. p. 373. adnot. et Münchii *Sickingen* vol. I. cap. 8. et pagg. 332. sq.), figuram ad exemplar regii musei nummarii Berolinensis, accuratorem eam quam in Münchii libro de Sickingensi scripto (*Stuttg. u. Tüb.* 1827. sqq. III. 8°) extat, rogatu meo redemptores huius editionis transcribi curaverunt.

Armīs

Mercurium si non præponas, maxime Cæsar,
Semper eris victor faustaue regna tenens.

VLRICHI DE HVTTEN

EQVITIS GERMANI

**DE PISCATVRA VENETORVM
HEROICVM**

**M A R C V S
HEROICVM**

QVIBVS ACCESSERVNT

MARCI ANTONI SABELLICI

RERVM VENETARVM PANEGYRICVS PRIMVS

CVI GENETHLIACON INSCRIBITVR

ET

DE VENETÆ VRBIS APPARATV

PANEGYRICVM CARMEN

QVOD ORGANON INSCRIBITVR

**QVOD GERMANIA NEC VIRTVTIBVS NEC
DVCIBVS AB PRIMORIBVS DEGENERAVERIT**

**VLRICHI DE HVTTEN
HEROICVM**

VLR. DE HVTTEN
EQVITIS
DE PISCATVRA VENETORVM
HEROICVM.

- Exierant Veneti piscatum, ita fata ferebant,
Non uni Veneti, toto genus orbe coactum,
Et feces populorum et magni opprobria mundi
Inter se iungere manus et pacta vicissim
5 Constituere: humileis primum tulit Adria euntes,
Retia panduntur, curvis contenditur hamis:
Fervet opus, cadit omne genus quod vivit in undis;
Ipsi agili cymba et curva rate fluctibus errant
Et non lata vagis audent petere æquora lembis.
10 Dumque ita dissimulant, vicinis montibus ortas
Dicuntur secuisse trabes magnasque repente
Extruxisse fretis puppes et fluctibus aptas
Armaque convexisse viri, murisque sub alto
Fundamenta mari sub iniquo aptasse profundo,
15 Aequoris in medio cincti nutricibus undis,
Fœnore iam dites et adactis mercibus aucti,
Quas Arabum populi; dives quas miserat Indus
Finibus eois et de Gangetide cœlo.
Cœpta est interea Veneti captura senatus
20 Suspiciosa animos regum passimque pelitos
Irritare duces: coeunt ex urbibus omnes
Italix procures, tentant divellere: servat

1. = Ind. bibl. Hutt. n°. XX. 1. C. 2. = Ind. bibl. Hutt. n^o. L. pagg. G 7^a... H 1^b.
3. = Delit. poet. Germ. (Ind. bibl. Hutt. n°. 61. part. III. p. 698...702. 4. = Münch.
(Ind. bibl. Hutt. n°. 78. tom. I. p. 231...234.

Bononiæ scriptum puto a. 1516. Cf. Cöchlæi epist. ad Pirczheimerum Bono-
niæ d. 9. Sept. a. 1516. scriptam, quam vol. I. p. 126. n. XXXVIII. dedimus. Quod
Münchius suæ huius heroici, item Marci versionis annu 1514. adscripsit, fecit
pro suo more temere. Ceterum vix opus erit adnotare Heroici nomen non sine
scommate his Gibelliniciis (sit venia verbo) carminibus addi. ⁵ Cassiodorum
(Variar. XII. 24.) non legerat Huttenus, sed commode ad hanc descriptionem ille
conferetur. ²⁰ Suspiciosa 2...4.

Casibus in mediis tutos Fortuna marisque
 Esse iubet dominos. ita qui paulo ante parabant
 25 E tenui victum quæstu, tunc retibus actis
 Humanas piscantur opes, cumque urbibus ipsos
 Subiiciunt homines; ibi siquis forte comesto
 Excitus est hamo ceciditque in retia princeps,
 Imperium cessit victori: Antenoris urbem
 30 Altinasque domus et terras quæ inter amœnum
 Contingunt Athesim celerisque fluenta Timavi
 Iuxta Opiterginos scopulos Aquileiaque arva
 Euganeas sedes et qua tenuis urget Iader
 Adriacos fluctus patriumque Limenis ad amnem
 35 Et quæ se Eridanus perdit prope littora primum
 Imperii statuere modum; nondum aurea tecta
 Auratasque trabes Phrygiæ erexere columnæ.
 Itur in Oenotrios fines et Gallica rura
 Italiæ per utrumque latus; tunc Roma supremum
 40 Post Gothicas clades et magni bella Suevi
 Excidium timuit; compressæ fraude dolisque
 Quædam urbes, aliæ tolerant iuga viribus actæ.
 Tunc Itali servire duces et ferre tributum
 Victori Veneto iussi; tunc Istria paret
 45 Dalmataque et iuncto Slavorum regna Liburno.
 Per mare grassatum est; das magnam, Græcia, pœnam
 Victa moræ, vexata Rhodus Thracesque petiti,
 Capta Iovis Crete, facta est provincia Cyprus;
 Divitiæ ingentes cumulatæ omnesque subactæ
 50 Insulæ Ionio in magno, quas dicere longum est
 Et numerare pudor. fortis sese impete primo
 Ianua in occursum Venetis grassantibus offert,

²⁹ Ant. urb.] Patavium. cf. Verg. Aen. I. 242. sqq. c. Serv. item Liv. I. 1. ³⁰ Al-
 tino ad Silis ostium. ³² Opitergium = Oderzo. Aquileia = Aglar. ³³ Eu-
 gan. sed.] cf. Liv. I. c. Iader = Salone. ³⁴ Limenis amn. = Lemene, cuius
 ostium supra Caorle est. ³⁵ qua 2...4. Eridanus = Padus, Po. littera 3.
³⁶ Oenotr.] In Calabriam itum est contra Sarracenos a. 1005., in Gallica rura i.
 e. in Transpadanam Galliam sæpe. ³⁹ ytrunq; 1. ⁴⁰ Friderici I. imp. ⁴⁴ Istri-
 anos Dalmatasque primus oppressit dux XXV. Petrus Urseolus II. a. 997. ⁴⁵ Cum
 Tergestinis iam ante medium idem sæculum pugnatum erat, cum Iadertinis a.
 1043., Croatia a. 1117. subiecta. ⁴⁷ Rhod.] a. 1098. 1125. Tracesq; 1. ⁴⁸ Creta a.
 1206. 1208. 1213. 1227. 1330. Cyprum (captam a. 1473.) Cornara regina a. 1487.
 Venetis attulit. ⁵² Genua. „Veneti Ligusticas vires penitus frugerunt: centum et
 amplius annos paribus odiis, sæpe etiam viribus, inde bellatum, hinc quoque tam
 diuturni et aliquanto longiores fuerunt labores: ut ab illis, ita quoque ab his arma

- Et recte audaces Ligures, si casibus æquis
 Dispenset fortuna vices: ultroque citroque
 55 Vincendo victi Ligures, aliquotque per annos
 Successu vario pugnatum et viribus æquis,
 Donec ad eventum quo iam inclinaverat exit
 Alea bellorum. quid iam, Sors, addere posses,
 Cromnia quid velles quo nata superbiat ultra?
 60 Addis adhuc aliquid, sed quo nil maius habebis:
 Prædones regnare iubes, tunc quisquis ad undas
 Venerat Euganeas curva vix integer alno,
 Pisce onerans scabra limosam ærugine cymbam,
 Hunc regem facis et populos quibus imperet addis.
 65 Das etiam cultum et speciem concedis honori:
 Continuo argentum mensis solidoque ex auro
 Pocula et artifice lances nidore supinas
 Exponunt Veneti et cocco sublimibus ornant
 Aurea fulcra toris, atque hoc torpore quietis
 70 Bætica lana viris Canusinaque fit toga vestis;
 Callaicum solis aurum solisque revectæ
 Littore Erythræo et rubeo de gurgite gemmæ;
 Assyriæ iactantur opes et purpura solis;
 Prædita sunt solis omnem excedentia luxum;
 75 Quicquid Hymettus habet, quicquid lapidosa Carystos

quandoque posita, odia vero nunquam ... superba Genua abiectis armis, quia plus non potuit, victoribus Venetis perpetuo [?] cessit". *Sabellic.* dec. II. lib. I. Usque ad a. 1403. novem bella cum Genuensibus gesta Veneti historici numerant. ⁵⁵ iam feci ex cum *edd.* ⁵⁶ Crōnia 2. Cronnia 3. Cronia 4. Cromnia nata, i. e. Cromniæ filia Venetia h. l. adpellatur a Cromna Paphlagoniæ oppido (*Κρόμνα* Hom. II. II. 855. Apollon. Rhod. Argon. II. 942. Plin. H. N. VI. 2. IX. 83. all.), quoniam ab Henetis Paphlagonicis Antenore duce in Italiam venientibus Venetos originem ducere creditum est, ut a Strabone, Plinio (VI. 2, 2.) et Solino (c. 44.) aliisque et Curtio (III. 1, 22.) quem Huttenus sedulo legebat, relatum legitimus. ceterum præcesserat Sabellicus genethl. v. 53. 121. Idem hist. rer. Venetar. I. 1. „Cornelius Nepos et ipse ex Henetis qui Cromnam Henetis oppidum circa Paphlagoniam tenuerunt, Venetos eorum cognomines in Italia ortos existimavit". Cf. Corn. Nep. ed. Staveren, fragm. VII. 5. ⁶³ erugine *edd.* ⁶⁶ corpore 3. ⁷⁰ Bætica *edd.* Bætica lana (*andalusische Wolle*) a rutilo colore nativo magni aestimata. *Plin.* H. N. VIII. 48, 73. *Martial.* XII. 66. XIV. 133. *Iuven.* sat. XII. 40. Item Canusina. *Plin.* l. c. *Martial.* XIV. 127. — Alia fuit Canusina toga Henrici III. imp. ⁷¹ Callai cum 4. De Callaieis aurifodinis cf. Plin. H. N. XXXIII. 4, 21. ⁷² Erythreo 1. Erythreo 4. De margaritis smaragdisque Erythræi s. rubri maris (gurgitis) cf. *Martial.* V. 37. X. 16. *Stat.* silv. IV. 6, 18. *Claudian.* IIII. cons. Honor. 563. c. interpp. ⁷³ Assyriæ opes: purpura, ebur, aurum, aromata, balsama, suci, cortices, fructus. ⁷⁴ Prædita 2...4. ⁷⁵ Hymettus] Imetus *edd.* Atticæ mons thymo floribusque et apibus

Et venosa Thasus vel quo se marmore iactat
 Taygetum, Altinæ poscit structura paludis;
 Fertur pinguis onyx et fertur pinguis ophites;
 Ipsos grata tenet suffartis culcitra plumis,
 80 Fragrantes unguenta et quos phœnicis odores
 Lectus habet; signant sua tempora Mausolæis
 Sydereis, Venetique vocant monumenta trophæi.
 Insula, fundus, aquæ, pecudes, portoria, villæ
 Cui desunt Veneto? cultique rosaria Pæsti,
 85 Alcinoique horti, et vigili mandata draconi
 Hesperidum prata? Stant ductæ ad sydera turres,
 Atria longa patent, ab aprico porticus æstu
 Quæ defendat adest; intus conclave superbum
 Ornant Phidiaci preciosa toreumata cœli
 90 Mentoreæque artes et adhuc in honore vetusti
 Praxitelis statuæ, sunt certatoris Apellæ

ac melle dulcissimo celebratus. Caristos *edd.* Eubææ oppidum (*hod. Castel rosso*) marmore clarum. *Plin. H. N. IV. 12, 21. c. interpp.* „ferax varii lapidis Carystos” *Senec. Troad. 836.* ⁷⁶ Venosa 2...4. *ac si de oppido sermo esset.* Thasus s. Thassus Aegæi maris insula, item marmoris feracissima, hodieque *Taso.* Et Venosa Thasus 2...4. ⁷⁷ Thaigetum *edd.* Taygetus s. Taygeta (plural.) mons ad Eurotam Spartamque ‘viride marmor cunctisque hilarius’ habebat. *Plin. H. N. XXXVI. 7, 11. cum Martial. VI. 42, 11.* Altinæ structura paludis] Venetorum urbs. ⁷⁸ ping. onyx] *Martial. VI. 42, 14. sq.* „Siccus pinguis onyx anhelat æstus Et flamma tenni calent Ophitæ”. ⁸⁰ Fragrantēs 1. phœnicis lectus] nidus suave olens. Phœnicius odor, ut *Senec. Hippol. 393.* Assyrius odor, ut *Lucan. VIII. 730.* odores Eoi, *Lamprid. Heliog. 31.* odores Indicos. ⁸¹ signant etc.] i. e. ædificiis sumptuosissimis et ad sidera usque erectis signant sua tempora sive rerum a se memorabilium gestarum monumenta condunt. ⁸² Sidereis 2. ⁸⁴ Pesti 1. pesti 2...4. (‘und Rosenau’n der Verführung’ *Münch.*) rosaria Pæsti *Verg. georg. IV. 119. Ovid. met. XV. 708. Propert. V. 5, 59.* ‘Vidi ego odorati victura rosaria Pæsti’. cf. *Plin. H. N. III. 5, 10.*; ‘vernantia Pæsti litora’ *Sabell. genethl. 295.* Pæstum s. Posidonia, Lucanæ, hodieque vilis vicus nomen *Pesti* s. *Pesto* retinet et templum miræ pulchritudinis, sed pro rosis paludosa solitudo angues gignit. ⁸⁵ Alc. horti] ‘pomæque et Alcinoi silvæ’ *Verg. georg. II. 87. c. interpp.* ⁸⁶ Hesp. pr.] cf. *Verg. Aen. IV. 484. sq. c. Servio. Plin. H. N. V. 1, 1. Solin. 24.* sidera 2. ⁸⁹ ‘Quis te Phidiaco formatam, Iulia, cælo’ *Martial. VI. 13, 1.* Phidias celeberrimus omnium qui umquam vixerunt sculptorum Iovem Olympium, Minervas multas, Venerem Uraniam, unam ex ebore et auro, alteram e Paro marmore, Matrem deorum aliaque opera toreutica et statuas et signa ac simulacra permulta reliquit. cf. in primis *Plin. H. N. XXXIII. 8, 19.* cæli 2. ⁹⁰ Mentoreos labores *Martial. IV. 39.* Mentorea pocula *Id. IX. De Mentore celeberrimo celandi artifice cf. Plin. H. N. XXXIII. 11, 53. 12, 55. VII. 38, 39.* ⁹¹ Praxit.] statuarius et sculptor Olymp. CHIII. ex marmore et ære pulcherrima opera fecit. cf. *Plin. H. N. XXXIII. 8, 19. num. 10.* Apellæ] Apelles cur ‘certator’ cognominetur h. l. (*Münchius* ‘creato-

- Viventes tabulæ. sola ipsis balnea curæ
 Et ductæ choreæ numeris et molle theatrum
 Scænaque nocturnæque epulæ; sibi balsama inungunt,
 95 Inque luto gemmas et coccina syrmata verrunt.
 Sunt nardo, sunt strata croco subsellia, nec iam
 Transtra forique animos terrent malique vagæque
 Cornibus antemnæ et nautis metuenda Charybdis
 Scyllæique canes atque elatrantia saxis
 100 Monstra Notique leves cursu Boreæque volucres:
 Iam desueta opera atque usu damnata recenti.
 Moribus his cum iam centum durasset in annos
 Atque alios centum Venetæ piscatio gentis,
 Iratæ fremuere Alpes, ruit excita celsis
 105 E speculis regina avium cursuque librato
 In Venetas armatur opes, non ipsa nefandam
 Affectans prædam, sed captum ut liberet orbem,
 Ut spoliatorum misere patrimonia regum
 Restituatque loco donetque heredibus æquis.
 110 Teutona, quid faciat, fertur quæsisse iuventus,
 Tempus id, ex Aquila, quid agat conamine tanto,
 Et quo tela ferat, quem se sic armet in hostem.

rem' eum fecit, „des Schöpfers Apelles Gemälde"), ex hoc Plinii (H. N. XXXV. 10,36. num. 11.) loco mihi explicandum esse videtur: „Scitum est inter Protogenem [pictorem nobilissimum et statuarium] et eum [Apellem, qui, ut idem Plinius ait, et omnes prius genitos futurosque postea superavit] quod accidit. Ille Rhodo vivebat, quo cum Apelles navigavisset, avidus cognoscendi opera eius fama tantum sibi cogniti continuo officinam petiit. aberat ipse, sed tabulam amplæ magnitudinis in machina aptatam una custodiebat anus. hæc foris esse Protogenem respondit interrogavitque a quo quæsitum diceret. 'Ab hoc', inquit Apelles, arreptoque penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reverso Protogene quæ gesta erant anus indicavit. ferunt artificem protinus contemplata suptilitate dixisse 'Apellem venisse, non cadere in alium tam absolutum opus', ipsumque alio colore tenuiorem lineam penicillo in illa ipsa duxisse abeuntemque præcepisse, si redisset ille, ostenderet adiceretque 'hunc esse quem quæreret'. atque ita evenit: revertitur enim Apelles, sed vinci erubescens tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius suptilitati locum. At Protogenes victum se confessus in portum devolvit hospitem quærens; placuitque sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum præcipuo miraculo". ⁹³ coræ 1. ⁹⁴ Scænâq, 2. ⁹⁷ fori h. l. significant loca ubi nautæ sedentes remigant, non *Spalten des Schiffs*. ^{98. sq.} Cf. *Verg.* ecl. VI. 74. sqq. *Aen.* III. 420. sqq. c. *Servio. Hygin.* fab. 199. alios. ⁹⁹ Scilleiq, *edd.* elatr.] i. e. e saxis latr. ¹⁰⁰ *Verg.* *Aen.* V. 242. „... noto citius volucrique sagitta Ad terram fugit .." VI. 355. sq. „notus violentus". notus præceps *Ovid.* *epist.* 10.30. *Bor.] Sil.* *Ital.* X. 10. sq. „Velocius inde Hæmonio Borea pennaque citatior ibat". ¹⁰⁵ reg. avium] *Aquila* i. e. imperialis. ¹⁰⁸ repum 2. ¹⁰⁹ hæredibus 2.

- 'Regali a cultu' respondit 'et urbe relego
 'Piscatum Venetos; miserorum vincula regum
 115 'Et diras solvo manicas: per me omnia priscæ
 'Libertatis erunt; faciam discrimine iusto
 'Ut populi sint utque duces, civilia iura
 'Urbibus imponam, reges amissa tenebunt
 'Qui per me cupient; studium est aperire revinctam
 120 'A Venetis pacem et tota tellure receptam
 'Afflictæ Italiæ pressæque ostendere Romæ.
 'Arcebo excursus et sumpta latronibus arma
 'Infringam, legesque dabo ereptamque tuebor
 'Iustitiam. post qui fictis piscatibus orbis
 125 'Regna affectarunt et se penes omne subacti
 'Sperarunt mundi caput imperiumque futurum,
 'Quique mihi bello et contractis viribus ausi
 'Et terra et certare mari, quod origine constant,
 'In piscatores redigam priscasque per artes
 130 'Scrutari vada et ærumnoso vivere quæstu
 'Exutos rapto cogam, laceraque carina
 'Nautica sulcato cantare celeumata ponto'.
 Hæc dicentem Aquilam molitamque omnia factis
 Plausu exceperunt reges læteque relecti
 135 Optarunt cœptum votis succedere bellum.
 Quodsi tu casu Venetos servabis in isto
 Cæsare ab irato, diis ulteriora potentem
 Te dicam, Fortuna, deam templisque sacrabo.

FINIS.

¹²⁸ Non sic, Maximiliane Huttenice, non sic; nam et populi mori quidem possunt, sed in utrum unde exorti sunt recognoscere non possunt. Ceterum hodie nec Huttenus si viveret Aquilæ partes contra Ranam defenderet. ¹²⁹ Cf. supra pagg. 162. sqq. Maximiliani imp. responsum Venetis oratoribus datum. ¹³⁰ erumnoso 1...3.
¹²⁸ Celeuma, *κῆλυμα*, *κῆλυσμα*, clamor, sonitus s. canticum, quo nautæ incitantur regunturve. Huttenum etiam ipsum naviculariis Venetis, quorum cantica vociferationesque adhuc audiri possunt ex oribus ab Aquila dilaceratorum hominum, olim usum esse constat. ^{130. sqq.} Huttenus Fortunam ipsam vix salvos Venetos facere posse, at non sese optare ut fierent salvi, significare voluit, ut ex novissimo versu videri possit, qui aptior ad Venetorum hostis mentem sic scriberetur: Te dicent, Fortuna, deam templisque sacrabunt. ¹³⁰ FINIS. om. 2., 4.

VLR. DE HUTTEN
EQ. GERMANI
MARCVS
HEROICVM.

Ruperat Adriaci stagnantia claustra profundi
Βάτραχος ὑψώσας ὥχρὸν δέμας ὕδατι λευκῷ,

1. = Ind. bibl. Hutt. n°. XX. 1. D. 2. = Ind. bibl. Hutt. n^o. L. p. H 1^b...H 4^a 3. = Münch (Ind. bibl. Hutt. n°. 78.) tom. I. p. 237...240. — In Delitiis poetarum Germanorum hoc heroicum receptum non est, propter Græcas forte ex Batrachomyomachia desumptas particulas, quibus exprimendis typi defuerint.

Hoc carmen aperte recens compositum Cochläus Pirkheimero d. 9. Sept. a. 1516. e Bononia misit. cf. vol. I. p. 126. num. XXXIX. S. Marcus, Venetiarum patronus, pro ipsis Venetis sæpe positus. Cf. ad seq. Sabellici genethliac. v. 19. adnotationem. ² 81. Rana elevans pallidum corpus ex aqua alba. ὀψώσας 2. ὑψώσας] ἀμπετάσας B. (= i. e. Batrachom. ed. Baumeister. 1852.) expandens.

- Improvisum orbi monstrum illud, δεινὸν ὄραμα,
 Nec soliti generis, vel qualem sæpe videmus
 5 Σκιρτῆσαι κατὰ γῆν, καὶ ἐφ' ὕδασι σῶμα καλύψαι.
 Vastum corpus erat, quædamque in corpore vires,
 Et non contemnenda animi vis, infima temnens,
 Alta petens, longeque sua se a sorte movebat,
 Audebatque loquens ingentia, πολλὰ δ' ἔβόα,
 10 Vicinosque ad se populos regesque vocabat
 Magna locutura et grave de communibus actis
 Consultura viris; Rana os humerosque pedesque,
 Omnia Rana, sed Euganei regina profundi
 Quæ titulum adseruit, iam non contenta paludes
 15 Et luteas habitare casas cænumque relictum,
 Aptum humeris, aptum cervici immane Leonis
 Induerat tergus villosque aptarat et ungues:
 Tunc Venetos inter populos, Athesina fluenta
 Altinique arces iuxta atque Antenoris urbem
 20 Sedit, et induta voluit Leo pelle videri,
 In medioque virum, quanquam εἰς φύσιν οὐδὲν ὁμοῖον
 Ἀνθρώποις τε θεοῖς τε καὶ οὐρανίοις πετεηνοῖς
 Aut illi foret aut se dissimulare quid esset
 Ipsa satis posset, tamen hæc aggressa loquendo est,
 25 Καὶ τοτὸν φάτο μῦθον, ἀπὸ στόματος δ' ἀγόρευεν.
 'Res, Itali, vestrae, vestra et fortuna coegit,
 'Cum possem Adriacas modèrari tutius undas,
 'Regnis usa meis, animum ad maiora referre:
 'Namque ut bellorum transmissa ex Alpe procellas
 30 'Teutona terra diu ferali effuderit ira,
 'In vos arma movens nostras accessit ad aures;
 'Utque erat ingenio et rebus communibus æquum,
 'Indolui facto remque indignata peregi
 'Mecum ægras noctes gemituque urgebar anhelo,

³ 32. δ. ὄρ.] horrendum spectaculum. cf. Verg. Aen. I. 379. „Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem Pressit”. ⁵ 60. Exsultare per terram et in aquis corpus condere. Σκιρτῆσαι 4. ⁶ cf. Verg. Aen. V. 396. „effetæ in corpore vires”.
⁹ 76. π. δ' ἔβ.] multumque clamabat. ἔβόα] ἐβώσκει, W. [i. e. Wolfii ed. Batrachom.] ἐβῶσεν B. ¹² Ut ap. Verg. Aen. I. 589. Aeneas „os umerosque deo similis”. ¹³ Euganei] Adriatici, Veneti. ¹⁵ c. rel.] a mari; lagunas nunc dicunt.
¹⁹ Ant. urb.] Patavium. cf. De pisc. Venetor. v. 20. ²⁰ voluit 4. ²¹ 32. quoad naturam omnino non simile. εἰς φ. W. B. ²² 26. Hominibusque deisque et cælestibus volatilibus. ²³ illi] Leoni. ²⁵ 77. Et talem dixit sermonem et ab ore locuta est. δ' ἀγόρευσεν W. τ' ἀγόρευσεν B. ²⁹ Nanq; 1. ³¹ In nos 2.

- 35 'Cum vacuæ curis placidoque sopore quietæ
 'Sors Romana mihi, fugiens a sede Quirini
 'Tarpeias arces, miserando squallida luctu,
 'Ederet has voces: "Tu nunc tranquilla superbos
 "Imperio Venetos premis et tuto æquore regnas,
 40 "Romani securæ mali, securæ cadentis
 "Italiam, divesque tuæ gratare quieti,
 "Non equidem immerito; at si quid nova gloria tangit
 "Ociaque ob solidam potes interrumpere laudem,
 "Ut facias, modus est: ego te caput orbe subacto
 45 "Efficiam rerum, per me Europæa subibunt
 "Regna tibi facientque Asiæ tua iussa tyranni
 "Pœnorumque urbes Africæ a sole perusti;
 "His ego reliquias Troum Phrygiosque penates
 "Aeneadasque deos maiestatemque sepultæ
 50 "Adiicio Romæ Vestamque ex urbe potentem,
 "Imperii excubias, vigilemque huc transfero flammam;
 "Tantum hortare viros libertatemque ruæ
 "Fortiter Italiæ refer et moto adsere bello.
 "Regnatum Latio satis est, honor immutati
 55 "Te penes imperii est". Ea fata simillima vento
 'Et levibus boreis in mollem evanuit auram;
 'Me sopor et domitrix curarum diva reliquit;
 'At superum monitus tantique oracula fati,
 'Oenotrii cives, non est contemnere tutum.
 60 'Εἰμὶ δ' ἐγὼ βασιλεὺς Φυσίγναθος, ὃς κατὰ λίμνην
 'Τιμῶμαι βατράχων ἡγούμενος ἥματα πάντα.
 'Καὶ με πατὴρ Πηλεὺς ποτε γείνατο, Ἵδρομεδούσῃ
 'Μιχθεὶς ἐν φιλότῃ παρ' ὄχθας Ἡριδανοῖο,
 'Σκηπτροῦχον βασιλῆα καὶ ἐν πολέμοισι μαχητήν.
 65 'Οὐδέποτε' ἐκ πολέμοιο κακὴν ἀπέφυγον αὐτήν,
 'Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ μῶλον ἰὼν προμάχοισιν ἐμίχθην,

35 cf. Verg. Aen. IV. 522. 38 Ederet 2. 46 faciuntque 4. 48 cf. Verg. Aen. V. 787. reliquias 4. 59 cf. Verg. Aen. I. 530. sqq. III. 163. sqq. 60 17. Sum enim ego rex Buccinifans (*Pausback*), qui per paludem. 61 18. Honoror Ranarum dux dies omnes. 62 19. Et me pater Cœninus (*Kothmann*) quondam genuit Aquæreginæ. ποτὲ 2. Πηλεὺς ποτὲ 4. ποτε γειν.] ἀνεθρέψατο B. 63 20. Mixtus in amore conubiali in litoribus Padi. 64 22. Sceptraferum regem et in bellis pugnacem. Σκηπτροῦχον 1.2. μαχητήν. 2. 65 42. Numquam ex pugna malum effugi elamorem. οὐδέ ποτε πολέμοιο κακὴν ἀπέφυγον αὐτήν W. ἀπέφυγον etiam B. 66 43. Sed statim in pugnæ labores ruens propugnatoribus me inmiscui. εὐθὺς] ἰθὺς W. B. ἰὼν 1.2. ἐμίχθην 2.

- 'Οὐ δέδι' ἄνθρωπον, καίπερ μέγα σῶμα φοροῦντα,
 'Ἀλλὰ δύο μάλα πάντα τὰ δεΐδια πᾶσαν ἐπ' αἶαν.
 'Erigite infractos animos lassataque corda,
 70 'Inque vicem audentes fessis succurrite rebus;
 'Quoscunque in populos emittite me duce bellum.
 'At grandi eloquio et verbis acuentibus iras
 'Nemo fortis eget'. Postquam est ea fata, silentes
 Obstupuere animi, digna admiratio factis
 75 Iussit inaudita populos novitate pavere.
 Confestim adcurrunt Veneti regemque salutant,
 Quoque aliquid posset quæsitæ accedere famæ,
 Dant alas 'Marcum'que vocant. illa accipit omen
 Acceptoque animis pro condicione superbit
 80 Et Venetis Ranis et adhuc stipata novorum
 Accessu procerum; tunc regna invasit et urbes
 Perdomuitque duces regesque eiecit opesque
 Condidit immodicas: toto stupor unus in orbe
 Λιμνοχαῖς πολύφημος erat; timuere tyranni
 85 Et victas tribuere manus; regna omnia Marco
 Territa sunt Veneto, sola huic Germania monstro
 Indignum duxit famulum summittere collum.
 Illa Tridentinos tamen est invadere montes
 Herciniumque nemus, qua parte obnubilat Istrum,
 90 Ausa, sub hac specie simulatque ore Leonis;
 Per fas perque nefas recta et prava omnia miscens
 Extollensque malos meritosque in Tartara mergens
 Quos potuit quorumque fides sibi credita, sontes
 Hæc eadem sibi coniunxit sociisque sub omnes
 95 Usa est eventus; tum quos non vincere bello
 Aut virtute sua potuit, miscente veneno
 Cunctantes vicit; sacra omnia et omnia iura
 Polluit egrediens, vis atque iniuria belli

⁶⁷ 44. Nec timui virum quamvis ingens corpus habentem. Οὐδὲ δι' ἄ. 2. φοροῦντα 1.2. ⁶⁸ 48. Sic 1.2. et Frobeniana a. 1518. ('Sed duo valde omnia timo omnem per terram') Versus rectius ab Hutteni carmine abesset, vel si emendatus cum W. ἀλλὰ δύο πάντων περιδείδια π. ε. αἶαν., aut cum B. ἀλλὰ δ. π. μάλα δείδια π. ε. αἶαν. nam in vetere carmine Rana κίρκον καὶ γαλέην (accipitrem et felem) se timere adicit, cum in Hutteni carmine nihil eius modi sequatur.
⁷⁰ rebus succurrite fessis. Verg. Aen. XI. 335. ⁷⁶ Hanc metamorphosin describit pictura. accurrunt 2.3. ⁷⁹ condicione 2. ⁸⁴ 12. Paludegaudentius multiactans. Λιμνοχαῖς 1...3. Πολύφημος 4. ⁸⁹ obnubilat] Hercynium nemus == silva nigra. ⁹³ quorumq; 1.

- Omnis causa fuit, pacem bellumque perinde
 100 Duxit, amare fidem et iuratum nescia pactum,
 Armata insidiis semper. Qua cum arte parasset
Πολλὰ μάλ' ἐν λίμνῃ καὶ ἐπὶ χθονὶ θαύματ' ἰδέσθαι,
 Conata est levibus cælum contingere pennis,
 Cum quidam eventu gaudentem et nomine Marci
 105 Fertur præmonuisse feram 'Ne, Rana, superhi,
 'Neu caput hoc istosve oculos sublimius effer
 'Quam tua sors permittit: *ἔχει θεὸς ἐκδικὸν ὄμμα,*
 'Ποινὴν σὺ τίσεις, ne cælum insurgere contra
 'More gigantæo maioraque viribus aude:
 110 'Οὐ λήσεις τε θεούς, Φυσίγναθε, ταῦτα ποιήσας'.
 Sprevit eos monitus, nec adhuc temerario cæpto
 Abstinit vetito, *καὶ ἀλεύατο κῆρα μέλαιναν*.
 Tum vero iratus postquam tot viderat annos
 Crimina Ranarum et Venetæ incrementa paludis
 115 Iupiter, hac Aquilam, qua despicit omnia ab arce
 Demittit Ranisque super non mollia iussa
 Imperat, ut ficto sacra deroget omnia Marco,
 Et doceat non esse deum, raptoque ferocem
 Exuat et spoliis, palantesque æquore Ranas
 120 Arceat Adriaco pelagoque remergat avito.
 Huic dicto concessit, *ἐπεὶ μέγα οἱ σθένος ἦεν,*
 Et rostrum et laceros acuens Iovis armiger ungueis
Στείτο δὲ πορθήσιν βατράχων γένος αἰχμητῶν.
 Utque in vindictam disparsum colligat hostem,
 125 Fertur ab Alpino *ἐνναίρειν βατράχους βλεμεαίνων*
 In Venetos speculata iugo. quo vix bene viso
 Rana fugax *ὄχθαισι βαθείαις ἔμπεσε φεύγων,*
 Abiiciens sceptrum et torvi simulacra Leonis,
 Regnorumque omnes curas, veniamque precando

¹⁰¹ infidiis 4. ¹⁰² 58. Permulta in palude et in terra mirabilia visu. *λίμνη* 2.
¹⁰³ cælum 2. ¹⁰⁴ quidam] Calaber abbas Ioachinus, puto, de quo vide supra
 p. 199. exhortatorium carmen a. 1510. ad electores scriptum, v. 269. ¹⁰⁷ 97. habet
 deus iuste iudicantem oculum. ¹⁰⁸ 98. Pœnam tu solves. *σὺ* 1. 2. *αὐτ.* *σὺ* W.
ἡ ποινὴν τ. σὺ B. cælum 2. ¹⁰⁹ Giganteo 4. ¹¹⁰ 93. Non latebis deos, Buccin-
 flans, talia faciens. *λήσεις* 1. 2. *τε θεούς]* *δολίως* W. B. dolose, astutiis.
¹¹² 86. et evitavit fatum nigrum. ¹¹⁵ Cf. picturam. Iuppiter 2. Aquilam] im-
 perialem. ¹²¹ 269. quoniam magnum ei robur erat. ¹²² unguis 2. ¹²³ Adse-
 rebat autem se excisurum Ranarum genus pugnacium. *Versum retexit* B. ¹²⁴ dis-
 persum 2. 3. ¹²⁵ 275. neci dare Ranas fremens. *Aliter* rec. B. ¹²⁷ 221. ripis
 profundis inmisit se fugax. *ὄχθῃσι βαθείῃς* W. *Aliter* rec. B. *φεύγων]* i. e.
 Rana profugus.

¹³⁰ Adflexa est Aquilæ genibus, quam cum illa negaret,
 "Αχρηστον μετάνοιαν ἐμέμφετο, πολλὰ δακρύων
 Diffidensque sibi auxilioque exuta suorum
 Δεινὰ δ' ἐπεστονάχιζε, φόβου κρυόεντος ἀνάγκη
 Extremum turbata, μόρον δ' οὐκ ἦν ὑπαλύξαι.

FINIS.

¹³⁰ Id est Venetorum legati supplices ante Maximiliani pedes. cf. supra p. 123.
¹³¹ 70. Inutilem pœnitentiam accusabat, (69) multa lacrimatus [*lacrimata*]. δακρύων 2. ¹³³ 73. Vehementer autem ingemiscebat timoris tremefacientis necessitate. ἐπεστενάχιζε W. ὑπεστονάχιζε B. ἀνάγκη 2. 4. ¹³⁴ 90. fatum autem non erat evitandum.

MARCI ANTONII SABELLICI
RERVM VENETARVM PANEGYRICVS PRIMVS
QVOD
GENETHLIACON
INSCRIBITVR.

*Quis superum mihi plectra dabit, quis certa roganti
Ocia pandet iter Cirrhæaque in antra receptum
Instruet Aonio cantu? videt Adria mater
Pulchra diem, flavi quo Tybridis æmula tandem
5 Abluit æquoreis nascentem fluctibus urbem,
Urbem terrarum imperio pelagique potentem,
Quam gremio complexa fovet: non Phæbus et Euan,
Non mihi Pegasides dederint in carmina vires*

Recte quidem monuit Cochlæus (vol. I. p. 126.) „eius [Hutteni] Marcum [cum heroico de piscatura Venetorum] tunc recte accipies, quum prius legeris Sabellici carmen de Venetorum ortu et fato [i. e. hæc quæ ‘Genethliacon’ et ‘Oraculum’ inscribuntur], sed non nisi una ex parte verum est quod ille adicit, „nil enim quærit iste Marcus nisi irrisiōem eorum iactantiæ”: nam Huttenus, ut fuit patriæ amantissimus homo, quo amore Cochlæus parum movebatur, in id quoque cum maxime animum intenderat, ut Germanos suos ad bellum contra hostes Venetos strenue prosequendum exhortaretur. Cochlæi adnotatio Fœrstemannum in eum errorem induxit, ut opinaretur Marcum dici hoc carmen a Sabellici nomine, cum a sancto Marco Venetiarum patrono adpellatum esse manifestum sit. — Sabellici carmina, quæ Huttenici egregia quasi supplementa commentariaque sunt, quamvis Fortunæ triste iter circa omnem Italiam aliaque non nulla, ædium imprimis molesta fere recensio, longiora videantur, ita recognovi, ut menda impedimenta que scribendi et interpungendi parum rectus editionis eius, qua utor, mos lectoribus obiceret (utor autem exemplo quod sine officinæ, anni, loci indicatione [Venet.? a. 1502:?) in fol. sic inscriptum prodiit POEMA M. ANTONII SABELLICI. | Genethliacum Venetæ urbis: ad Georgium Cornelium Equitem. | De apparatu Venetæ urbis. Poema unum. | etc. nam Herm. Torrentini recensionem cum comm. a. 1498. 4°. editam [Hain. n. 14060.] ad manus non est.), quantum possem tollerem, adnotarem autem pauca quæ legendi commoditatem augerent, neque indicatis veterum poetarum locis quæ Sabellicus compilavit, neque variantibus q. v. scripturis adscriptis nisi ubi quædam necessitas cogeret. Ipsius auctoris Historiæ rerum Venetarum ab urbe condita libri XXXIII. et in primis Franc. Sansovini *Venetia città nobilissima et singolare* (In Venet. 1604. 4°.) pro commentario ad hoc carmen scripto esse possunt.

QVOD] i. e. cui.   2 Cirrh. a.] locus oraculi Delphici.   7 eum 1. Bacchus.

- Ex Helicone decæ: Tu, qui super æthera magnum*
 10 *Præpetibus volitas pennis quique ardua cæli*
Scrutatus miranda canis, pater urbis aquosæ,
Dexter ades cæptis: neque enim nunc horrida bella
Condere fert animus vanasque Cupidinis artes,
Sed gentis, dux alme, tuæ primordia et urbis
 15 *Dulcia nascentis sunt incunabula curæ.*
Tu genus antiquum causasque et tempora rerum
Da valem memorare tuum, si grata vetustas
His tibi, dive, locis Pario de marmore templa
Quæsitumque procul Phario de littore corpus,
 20 *Aeternum imperii pignus, sacravit honore;*
Denique cœlicolum si nulla frequentius ara
Humana pietate calet, terraque marique
Supplicibus votis Veneto tibi, Marce, litatur:
Da faciles cursus (sunt nam tua cœrula et undæ
 25 *Quicquid ubique iacet), da tuto insistere portu.*
Sparserat antiquæ fatum lacrimabile Troiæ
Dardaniam sobolem miseranda sorte per orbem:
Hinc alias alii divum responsa secuti
Sortiti terras: gelido pars una sub axe
 30 *Constitit, hi Libyen profugi videre calentem,*
Hesperias illi gentes maioribus acti
Auspiciis; sedit Laurenti littore victor
Dux Anchisiades, Romani sanguinis auctor.
Hinc Vesta illa potens arcanaque sacra, Penates,
 35 *Silvia progenies Albanæque purpura patrum*
Hinc gemini fratres, proles Mavortia, et ingens
Roma fuit, Romæ imperio quæ insignis et alta
Frugè virum sese sublimibus intulit astris.
Undivagam sed qua vetus excipit Adria Tethym,
 40 *Quaque latus lævum vicinæ nubibus Alpes*
Squalentisque humeros pæne alto in gurgite tingunt:
His mediis terris, quas flumine sulcat amœno
Hinc Silis, inde rapax Athesis, post Pergama bello
Evieta Antenor, per ferrum lapsus et ignes
 45 *Argolicos, fatis concessa sede quievit.*
Ociore hic cursus: nec enim tam grandia rerum
Pondera moliri fatorum immobilis ordo,
Sed melior fortuna fuit, quæ certa trahebat
Imperia et nullos unquam frustrata nepotes:
 50 *Venerat Antenor, sed non Sigeia tantum*
Dardanii sunt signa viri regemque secuti,
Ipsa viæ comites dederat sociosque laborum
Eventus Fortuna parens, quos Cronia mater

⁹ S. Marcum invocat. ¹⁰ Anno 528. sancti Marci evangelistæ corpus furto ablatum Alexandria Venetias in ædem ei dicatam translatus est, ³⁹ *Æneas*. ³⁵ *Silv. prog.*] Gemini fratres, Martis filii, Romulus et Remus duplici nomine hic veniunt. Alb. p. p.] Senatus. ³⁶ *tethym* 1. ⁴⁴ *antenor* 1. *fere ubiq.* ⁵³ *Cronn.*] cf. p. 291. adn. ad v. 59.

- Miserat ad Troiam Venetos, quum Phocidos Aulis*
 55 *Tot Danaas classes ultriciaque arma teneret.*
His circum Iliacas arces dum sæva cieret
Prælia, magnanimum regem furialis Enyo
Abstulit et Stygiis undis damnavit et Orco.
Morte ducis perculsa falanx Antenoris armis
 60 *Hæserat; at postquam Priami domus excidit ingens,*
Exilii comites facti, per tela, per hostes
Perque novos casus et mille pericula rerum
Euganea potiuntur humo: tum Troius heros,
Virtutesne virum an divum responsa secutus
 65 *Incertum est, quoscunque sacra deduxerat Ida*
Quosque dedit Scythicis undis obiecta Carambis,
Nomen ferre iubet Venetum, Venetamque vocari
Quæsitam bello terram populumque laremque.
Quis, proh fata deum, et tu, sors ignara futuri,
 70 *Crediderit gentem extorrem iam magna daturam*
Momenta Hesperüs rebus totque urbibus olim,
Tot populis mile imperium regimenque futuram!
Sed sic Byrsa potens, parvis sic Martia Roma
Exortam auspiciis paulatim scandere cælo
 75 *Progeniem meminere suam: primordia cunctis*
Esse dedit Natura parens non grandia rebus.
Nec lætis mora longa fuit successibus inde:
Condidit Antenor spatiosis mœnibus urbem,
Euganeumque simul dudum fera bella moventem
 80 *Haud semel evictum patriis procul expulit oris;*
His magni Alcidae comites post Martis Hiberi
Prælia et infames superatas cursibus Alpes
Consedere locis, alto cognomine fassi
Sanguine se claro genitos. Tum maior haberi
 85 *Res Venetum cæpitque novis se gloria rebus*
Tollere et Oenotrios longe transcendere fines:
Quantum flava Ceres Cererique inmixtus Iacchi
Cultus habet terrisque vagus discurrit amœnis,
Hinc qua frugiferos ambit celer Abdua campos,
 90 *Littus in Adriacum septenæque ad usque Timavi*
Flumina, ab arctoa rursus cæloque nivali
Præcingunt Alpes tepidoque infusus ab austro
Heridanus, Venetis tantum concesserat armis,
Victricisque tulit gentis terra Itala nomen.
 95 *Tantarum sed tristis opum mox cura laborque*
Per dubios rerum motus perque horrida bella
Successus fregerat novos: hinc Gallia fractis

⁵⁷ enio 1. ⁶⁶ Caramb.] promontortum Paphlagoniæ, ubi Henetos Troianos expositos scribit Sabellicus, cf. Plin. H. N. VI. 2, 2. ⁶⁷ Venet.] rectius Henetum Hene- tamque. ⁷¹ Hesperii] experiis 1. ⁷³ Byrsa] Carthago. ⁷⁸ Patavium. ⁸¹ Cf. Plin. H. N. III. 20, 24. ⁸⁹ Adda. ⁹³ Po. ⁹⁵ 'Tantis parta malis cura metuque maiori servantur' vetus manus exemplo quo utor adscripsit.

- Alpibus, inde ferox surgens Germania, et omnis*
Arctoi rabies cœli, læta ocia terræ
 100 *Motibus assiduis subitoque evertere bello.*
Nec meminisse iuvat quotiens ab origine prima
Fluxerit huc Rhēnus Rhenoque nocentior Hister,
Aut quas hic rerum clades quas vexerit ille
Nec quam præcipiles post Gallica damna procellas
 105 *Sparserit hic terris Geticis furor excitus oris.*
Sed quid nunc Scythicas clades, quidve Hunnia dicam
Tempora? In Hesperium nomen tum protinus omnem
Europam iurasse putes, proh fata dolorque!
Cardine ab extremo devexerat ultima Tethys
 110 *Infandas armorum acies infandaque bello*
Pectora, non ullam nisi quam fecere ruina
Contenta ire viam, diros arcere furores;
Non potuit vis ulla patrum, non ipsa nivosis
Occurrens natura iugis, non flumina sævis
 115 *Cursibus: Oenotrias subito gens dira tumultu*
Fregit opes; sparsum vidit miserabile vulgus
Adria mæsta suum, pulsumque a sede vetusta
Aequoreis trepidare vadis medioque profundo
Casibus infractum terramque et summa paventem
 120 *Sidera. Parce novo nimium indulgere dolori,*
Cromnia progenies, et tu precor, Adria mater,
Præsentes cognosce deos, hisque annue fatis:
Si domus Assaraci Phæbeaque mœnia nunquam
Versa forent flammis, non inclyta Roma fuisset:
 125 *Carthago non illa potens, ni morte Sichæi*
Fraternisque, eiecta dolis Sidonia Dido
Exul in ignotis sedisset fœmina terris.
Quid vehat, ignoras, seges hæc immensa laborum
Exiliumque frequens disiectaque fata tuorum:
 130 *Quid si res Venetas tot sævis casibus actas*
His sistat Fortuna locis medioque profundo
Destinet imperium mansuraque limina genti?
Haud aliter quam quum saxo concussa velusto
Pars montis divulsa ruit subitoque fragore
 135 *Concidit in pelagus, tum quanquam vertice multo*
Emineat, pateatque recens licet area ponto,
Huc tamen instabilem fluctus propellit et illuc,
Nec certo sinil esse loco; si cæperit unquam
Inniti illa vadis fundoque cohæserit imo,
 140 *Inconcussa manet longoque immobilis ævo,*

105 *Iam ineunte sæc. Gotthi in Italiam intraverunt.* 106 *unnia 1. Attila Aquileiam cepit a. 451.* 121 *cf. v. 53.* 123 *Hectora quis nosset, si felix Troia fuisset? Ovid. Trist. IV. 3, 75. „Ilus Assaracusque et Troiæ Dardanus auctor". Verg. Aen. VI. 650. cum Servio.* 125. sqq. *cf. Verg. Aen. I. 338. sqq. Carthago 1.* 126 *Fratern.] Pymalionis.* 133...142 *Hanc imaginem in aversam partem nummi in honorem Francisci Guicciardini facti posteriores receperunt.*

- Ventorum ridet rabiem pelagique furentis*
Aspernata minas, statio est tutissima nautis.
Nunc tibi cuncta labant tristisque impulsa ruina
Fata premunt; verum fœda hæc et dira remittet
145 *Tempestas aderuntque tui sine turbine soles.*
Sunt mundi rerumque vices, has terra fretumque
Allernis agitant, alternant ignis et aer,
Usque adeo summis una minimisque negatum
Certo stare loco stabiliq̃ue insistere cursu:
150 *Hoc quoque triste nefas et ineluctabile fatum*
Excutiet ventura dies; iam candida Parcæ
Incipient lætis tibi currere stamina fusis,
Immensum succedet opus Venetisque sorores
Fatorum adiicient miranda volumina rebus.
155 *Sed quid ego hæc tanquam venturis obruta sæclis*
Nec dudum vulgata cano? nil maxima tellus
Quod maius miretur habet, nil denique pontus,
Quum Venetas respexit opes famamque decusque,
Imperium et mediis surgentem fluctibus urbem;
160 *Quin potius sacros quando hæc sibi vendicat ortus*
Aeternum memoranda dies, huc sedulus ultro
Pteriam contendo chelym; sed læta paranti
Dicere adhuc superant quæ candida plectra morentur.
Vix etenim sævi iam vulneris alta cicatrix
165 *Cæperat exactis sensim se obducere lustris,*
Cæruleosque abscissa sinus disiecta capillos
Hadria adhuc nitidos lachrimis tergebat ocellus
Invidiam factura deis, quum tristis ab arcto
Riphœisque excussa iugis vis Hunnia flammis
170 *Obruil incautam nec iam graviora timentem*
Quam dudum perpessa foret: tum denique fatis
Littus et eiectæ cesserunt mœnibus urbes;
Ac velut æstivis subito quum mensibus anni
Induit obscuram faciem sub nubibus æther,
175 *Fulgurat et toto crebrescunt murmura cælo,*
Tum si forte ruat rutilum per inania fulmen
Disiiciatque cadens veteris fastigia templi
Excultumve caput surrectæ ad nubila turris,
Cœlestis dum flamma micat, dum cuncta fragore
180 *Dissiliunt, gremio complexæ pignora matres*
Attonitæ sine voce sedent, nec cura futuri
Ulla metus mentes tremefactave corda recursat,
Interea si flamma recens maiorque ruina
Concidat, irato terris Iove, tum pavor amens

¹⁶⁰ Scilicet Sabellicus (hist. rer. Venet. I. 1.) sibi persuaserat VII. kal. Apriles (a. 421.) primordia urbis Venetorum cæpisse, quo „eodem die ipsum humani generis parentem a deo optimo formatum, ipsum quoque dei filium in virginis utero conceptum” divinæ litteræ testarentur. ¹⁶⁴ vulneris] Gotthorum inruptione inflicti. ¹⁶⁷ ocellulos I. ¹⁷² urbes] Aquileia, Concordia, Altinum omnesque fere Veneta ora.

- 185 *Omnia præcipitat, iam sese et cuncta perisse*
Mens humana putat: talis fuit Adria, tales
Supremis evicta malis sub pectore curas
Versabat, quum iam ferus omnia perderet Hunnus;
Iamque Aquileia potens placidasque Limenis ad undas
- 190 *Exciderat Scythicis pinguis Concordia flammis*
Allinumque vetus doctæque Antenoris arces;
Iam vicina freto tellus et nobile litlus
Ter face barbarica mersum tristique favilla
Sparserat antiquos prætenta in stagna colonos,
- 195 *Flebat Amyclæi cultu spoliata Timavi*
Nympha vetus patrisque moras damnabat inertes,
Quod non, septenis Dryadas quum forte videret
Attonitosque malis Faunos incumbere ripis,
Assurgens venisset aquis clademque levasset;
- 200 *Flebat et innisos quærebat condere fluctus*
Damnatis Celina vadis, his questibus ire
Mæsla per arva Silis viduisque Lipientia campis;
Has alii centum iactatis fontibus amnes
Exequias patrio lachrimasque infundere busto:
- 205 *Paulatim sed tristis hyems sese illa remisit;*
Cessit et ipsa maris genio fatisque futuris
Per tot lustra teneis series immensa malorum.
Tum nitidi venere dies vultuque sereno
Fulsit uterque polus: mediis tum blanda sedentem
- 210 *Fluctibus extorrem gentem complexa benigno*
Exceptit Fortuna sinu: decesserat olim
Invita Ausoniis terris atque urbe Quirini,
Imperii quum pompa vetus nomenque decusque
Bistonias Latio presserunt pondere terras,
- 215 *Optaruntque locum regno sceptrisque futurum*
Hic qua cyaneis agilitas cautibus undas
Transmittunt tenui Neptunia claustra meatu,
Quaque freto Inachiae vestigia pressa iuvençæ
Tristia dant rapidos testantia nomina cursus:
- 220 *Illa quidem lachrimis vultumque obducta per omnem*
Oenotriam fasces Romanaque signa secula est,

¹⁹⁰ *Concordienses vastato oppido suo ab Hunnis a. 453. Capulas (Caorle) condidere.* ¹⁹¹ *doctæ]* Patavinum gymnasium Sabellici tempore celebre fuit. ¹⁹² *Iam]* I iam 1. ¹⁹³ *Ter]* Primum a. 407. Radagatsi, deinde a. 413. Alarici exercitum fugientes Patavinos, tertium Attilam fugientes Aquileienses a. 453. Venetianas lacunas inhabitasse scriptores narrant. ¹⁹⁵ *Amyclæi]* Amyclis Laconiae Leda, Castoris Pollucisque mater, ab Iove compressa ferebatur; inde Timavus ut Antenoreus, ita etiam Ledæus a poetis Latinis adpellatus est. ¹⁹⁷ *sept. rip.]* Modo septem modo novem ora tribuntur Timavo, modo uno ostio emitti dicitur. ¹⁹⁹ *venisset]* vivisset 1. ²⁰¹ *Celina]* clima 1. Celina s. Cælina s. Cilina fl. per Medunam in Lipientiam defertur. ²¹⁰ *extorrem]* ex locis Hunnis expositis profugum populum. ²¹⁴ *Bist.]* Thracias. ²¹⁵ *Situm Constantinopolis describit.* ²¹⁷ *Nept. cl.]* freta. ²¹⁸ *Bosporus Thracius.* ²²⁰ *Illa]* Fortuna.

- Mox ubi dilectæ superis confinia terræ*
Attingit, hic hærens lachrimis sic creditur orsa:
'Tene ego terrarum specimen, Saturnia tellus,
225 *'Cuius dextra potens rerum moderatur habenis,*
'Dum sequor, incertas fatorum conscia curas
'Destituam? tune immodicis assueta triumphis,
'Quæ virtute virum rebusque innixa secundis
'Sub pedibus domitum terrarum despicias orbem,
230 *'Præsidio spoliata deum veterique favore*
'Mox ruere incipies retroque abiecta referri?
'Non erit hinc cultrix Tarpeïæ rupis, ut olim,
'Imperii Fortuna comes? vix excidet omni,
'Ut reor, Hesperia, nec si iam littore toto
235 *'Submoveor primaque velor consistere terra,*
'Fluctibus in mediis sedes optare recuso'.
Dixit et Oenotrius egressum finibus agmen
Fulgentisque aquilas, tot iam quibus illa per annos
Fida comes fuerat, lachrimis spectabat obortis;
240 *Tum fletu perfusa genas miserabilis uno*
Oblutu defixa sedet mæretque luendo,
Dum procul ire videt totisque excedere campis
Signa mari terrisque olim gratissima, nunquam
Ad visus reditura suos. tum denique ab imo
245 *Pectore dat gemitus, postquam vanescere contra*
Omnia prospexit, sensimque affecta retorsit
Lumina in Ausonias terras qua Martia septem
Roma sedet tumulis lachrimansque hæc ore locuta est:
'Fœlices' inquit 'sedes, fœlicia templa,
250 *'Romuleique lares, quos demum invita reliqui,*
'Accipile, extrema namque hæc vos alloquor hora,
'Ilicet æternum iam me deus avocat ille,
'Ille deus qui cuncta regit, qui cuncta gubernat,
'Cuius iussa sequor: neque enim mihi certa potestas,
255 *'Qualem, Roma, putas finxitque indocla velustas:*
'Illius immensis alienas quærere sedes
'Cogimur imperiis; sed tu mortalia tantum
'Desine mirari: non arx eris orbis, ut ante,
'At pietatis cris'. Dixitque et iussa sedere
260 *Finibus Hesperii immensas suspicit Alpes,*
Suspicit et cælo surrecta cacumina damnat
Perpetuasque nives, liquidumque per æra lapsu
Præpetibus pennis varioque insignis amictu
Perstringit gelidum talaribus Apenninum;
265 *Hinc vada prospexit Vari scopulosque Monæchi*
Devexumque latus quod Gallica verberat unda,
Quoque Ligur succinctus arat, mox littore lævo
Accelerat limosque oculos huc flectit et illuc.
Protinus occurrunt iniectæ fluctibus arces:

239 ab ortis 1. 261 Monæcus, Monaco.

- 270 *Incubat et vacuum præscribit flexibus orbem*
Ingeminatque instans plausus, geniumque locumque
Pæne probat, sed fata vetant similemque volenti
Sidere convellunt, Ligurum confinia Macran
Tuscorumque avulsa videt, iamque Herculis ara
275 *Offert sese oculis, iam iam se lucidus Arnus*
Tyrrhenas placido qui gurgile verberat undas.
Huc quoque deflexit volucris Fortuna parumper
Lumina, et averlens liquidas agitata per auras
Præpes iter celerat. nec te, Populonia mater,
280 *Respicit, aut Pyrgos veteres pinguesve Graviscas.*
Hinc procul inspecta flaventis Tybridis unda
Ingemuit mæstosque oculos detorsit in austrum,
Ac velut orba parens natum quum luget ademptum,
Ne lotiens doleat lachrimasque effundat inanes,
285 *Proxima busta fugit cineresque videre sepultos*
Mens affecta nequit, Romam sic illa propinquam
Non potuit spectare suam, sed concila cursu
Inde procul fugiens Laurentia præterit arva;
Nec Circeia iuvant Ithacis immitia regna,
290 *Dirave Læstrygonum sedes, non Dardana nutrix,*
Non litus Phrygio quod quondam insigne sepulchro
Aemulus effecit Triton, non nobilis urna,
Aula nec Ismario periit quæ Acheloia cantu;
Præterit inde tuos tumulos, Palinure, nec ultra
295 *Respicit, æquorei refugit vernantia Pæsti*
Littora; non Siculam patitur spectare Charybdim
Scyllæosque audire canes, latrantia saxa.
Inde aversa ruil, nec te, Lacinia, plausu
Herculeive probat litus geniale Tarenti;
300 *Linguitur Ioniis obnoxia fluctibus Hydrus,*
Quodque satis fida potuit statione placere
Brundusium, fugit illa tuos, Gargane, recessus,
Quæque inculta secat Latio fatalibus undis
Aufidus, et Venerem quam Dorica perdidit Anchon.
305 *Hic, quamvis late circumsonet Adria fluctu,*

274 Herc. ara, *Liburni portus, Livorno.* 275 lucidus] *verius luridus s. luteus.*
279 Pop. mat.] *Verg. Aen. X. 172.* 280 pyrgos 1. *Pyrgi veteres Verg. l. c. 184.*
grauistas 1. pingues, alias graves a gravitate soli sive aeris. 284 lachrimas
quæ 1. 289 cf. *Homer. Od. XII. 144. sqq.* 290 Lestrygonum 1. *Caieta, Gaeta.*
Dardana nutr.] Cumæ. cf. Verg. Aen. VI. 2. 291. sq. *Misenum. cf. Verg. Aen. VI.*
160. sqq. 292 nobilis Urna *Neapolis est, prope quam Vergili ossa a Brundusio trans-*
lata sepulta sunt. 293 *Prope Surrentum templum (aula) Minervæ ac Sirenum (Acheloï*
filiarum) fanum fuit. Palinuri 'gaudet cognomine' (Verg. l. c. 383.) promontorium,
portus, oppidum. 295 pesti 1. 297 Scilleos quæ 1. 298 *Croto, ad Lacinium pro-*
montorium (capo delle colonne) sita. Sed Lacinia designatur etiam Iuno, cuius celebre
templum ibi conditum fuit. 300 Otranto. 303 *Garganus hodie monte di s. Angelo.*
303 *Ad Aufidum (Ofanto) Cannæ fuerunt.* 304 *Ancona. Græcè Ἀγκών. cf. Iuvenal.*
sat IV. 40.

- Non Senonum placet ora ferox, non proximus illi*
Multifido qui se traducit in æquora lapsu
Heridanus, nec quæ pelago dedit Adria nomen,
Alludit sed læta locis: sentire putasses
 310 *Iam fatale solum terrasque astare repostas;*
It procul ac celeres cursus librare per auras
Incipit et læto sese demittere plausu.
Spargitur Adriaco passim non una recessu
Insula, qua Dorim infusam lateque vagantem
 315 *Littus ab insano fluctu defendit et austro:*
Huc, simul iratum præsensit Nerea Tethys,
Natarum comitata manu se proripit alto
Glaucæque furtivo complectens flumina nexu
Aequoreas undas undis fluvialibus ultro
 320 *Miscet et ignoto geminat nova pignora furto.*
His fortunatis nullus tunc incola terris,
Aul si fama vetus vera est, perrarus agebat;
Lascivis sed sparsa choris per densa vagari
Agmina Nympharum, lentaque sub arboris umbra
 325 *Naidibus mixtæ Nereides alla fovere*
Ocia, et aprici vernantia littora circum
Spargere fatidicos cantus ad sydera cygni:
Substitit et mentem Oebalio demulta canore
Terque quaterque vagos repetitis plausibus orbes
 330 *Explicat et cælo sensim demissa sereno*
Fata secula deum felicibus incubat oris.
Sic ubi in eo reparavit sæcula busto,
Sensit et invisæ se exutum membra senecta,
Lætus ad Aethiopas remeat terrasque beatus
 335 *Aspiciens læto phœnix clangore salutat:*
Tum vero insones populi, quos pallidus auri
Nil movet aspectus, visa procul alite currunt
Allapsamque polo excipiunt votisque receptæ
Mille optant annos melioraque tempora vitæ.
 340 *Tam placido Fortuna gradu præpesque volatu*
Affuit et superum fati allapsa per auras
Desilit æthereas, lætos sentire putasses
Accessus toto plaudentes æquore Nymphas
Prostratumque fretum ripisque inflexa canoris
 345 *Flumina et hæc circum meditantis carmen olores.*
Illa autem cælo libratis molliter alis
Labitur et stabiles dextro sibi numine terras
Deligit atque omen secum fert læta futuri
Imperii, cui terra olim serviret et æquor.

306 *Inter Anconam Ravennamque.* 308 *Po.* 310 *repostas* 1. Cf. *Verg. Aen. III.*
 364. 314 *dorim* 1. i. e. *Duriam s. Dorian maiorem, Dora baltea.* 316 *tethys* 1.
 Cæli Tellurisque filia, Oceani uxor. cf. *Ovid. fast. V. 81. sqq.* 320 *Lagunarum de-*
scriptio. 328 *Sustitit* 1. *Oebalius* i. e. *Spartanus.* *adluditur ad cygnum qui cum*
Spartana Leda rem habuit. 332. *sqq.* Cf. in *primis Plin. H. N. X. 2, 2. c. interpp.*

- 350 *Tempore iam ex illo pallam succincta sedebat*
Exceptura suos fœlix Fortuna colonos,
Quos ubi deiectos vidit iam sede vetusta
Infractosque malis medio sibi quærere fluctu
Effugia, arridens sese venientibus offert
 355 *Pronaque in amplexus duplices simul explicat ulnas;*
Suscipit et trepidos pergit complexu fovere:
Non secus ac visis subito per compita larvis,
Non secus ac viso personæ horrentis hiatu
Quum natum trepidare videt matremque vocare
 360 *Præcipitante melu fit nutrix obvia et illum*
Excipit ac folum gremio iam vana timere
Blanda velat secumque novos miserata pavores
Abstergit lachrimas mulcentiaque oscula figit.
At non admotos tunc respicit Hadria vultus,
 365 *Non blandos irata sinus; quin plorat et odit*
Infandas tot passa vices: iam sederat alto
Septa mari miseranda manus iuvenesque senesque
Consortes thori, traductaque pignora, nati,
Ipsaque nobilitas, præsagia certa futuri
 370 *Imperii, hortatur sparsum per cœrula vulgus*
Damnatas totiens bellorum casibus urbes
Linquere et undoso circumdare limina ponto
Mansurosque optare focos, pro mœnibus unda
Siet quibus, adverso quæque exeat obvia bello:
 375 *Hic mansura domus, fas hic servare Penates,*
Cladibus innocuos fas libera iura lueri.
Extulit his animum dictis generosa iuventus
Consiliumque probat; iam iam mens omnibus una
Deserere infaustus terras altumque tenere;
 380 *Iam tegetes humilesque casæ iamque alta palustri*
Culmina consurgunt calamo; pro dulcibus arvis
Littus et unda placet, proque ipsis mœnibus alta
Aequora, multivago sese cingentia fluctu.
Bis ter dena vago distinguitur insula Nereo,
 385 *Quas rerum Natura parens collegit in orbem;*
Omnia cernere erat has intercrescere cultu,
Quotque salo steterant numero, tot castra putasses
Disponi et vastis simul oppida surgere campis.
Urbs erat una tamen, sed qua stetit alta profundis
 390 *Insula septa vadis, hinc atque hinc ardua ripis,*
Res dedit ipsa loco nomen nil cedere: turbæ
Sedula nobilitas urbique intenta futuræ
Hortatrix operum stabat, pariterque movere
Consilia, ut cullus genti ulque immota maneret
 395 *Religio, qua parte forum, qua prima senatus*
Limina et his cultrix superum consurgeret ara.
Et iam tempus erat, quo aversi cornua lauri

391 cædere 1. 397 tempus] vernum.

- Auratumque caput radiorum verbere pulsat*
Phæbas et a tergo vectorem respicit Helles;
 400 *Vernabat stratum zephyris mulcentibus æquor,*
Sidereique poli sese iam mollibus horis
Induerat varios tellus adoperta colores;
Certabant passim scopulis et litore curvo
Aequoreæ volucres alterno ad sidera cantu;
 405 *Ibat in amplexus sublimis et oscula natæ*
Iuppiter et læto radians Cyllenius astro
Infernum fugiebat avum mersumque profundo
Aethere et antipodum meditantem prælia Martem.
Hæc erat astrorum fœlix concordia et anni
 410 *Temperies, quando vulgi claudente corona*
Nobilium stetit ille palam venerabilis ordo,
Hic urbis quæ prima piæ fundamina genti
Ponere et extructo placuit nova limina saxo:
Non augur lituo innixus de more vetusto
 415 *Inspecturus aves, extisve admotus aruspex,*
Sed pius in nivea productus veste sacerdos
Constitit ante aras supplexque hæc ore locutus:
'O mundi supreme parens, o rector Olympi,
'Qui super æthereas nubes et sidera trina
 420 *'Maiestate sedes, profugis da, conditor orbis,*
'Nam tua turba sumus, mansuram sedibus urbem
'Condere, quam tumidæ amplexam pro mœnibus undæ
'Perpetuo servent pergantque augere nepotes.
'Si iussu, pater alme, tuo vultuque potenti
 425 *'Aethere se medio tellus libravit et æquor,*
'Si volucer discretus aquis sublimius ignis
'Constitit, obliquo septenaque sidera lapsu
'Contendunt adversa polo, totque ardua secum
'Lumina perpetuo raptat vertigine mundus;
 430 *'Si cæli rerumque vices, si mensis et anni,*
'Quæque inferna tegunt, tua grandia iussa sequuntur,
'Da stabilem sedem mansuraque mœnia dextra
'Hunc populum fundare pia; da fluctibus altis
'Crescere nascentem lætis successibus urbem.
 435 *'Per te antiqua ratis, quum cuncta immersa iacerent*
'Diluvio, incolumis per cœrula vasta cucurrit,
'Rectoremque suum servataque semina rerum
'Restituit terris qua primum illæsa resedit.
'Ter tua, dum Iudam servas, Nilumque Pharonque
 440 *'Dextera percussit tumidamque refregit Erythren,*
'Cui per lustra vago rigidis e cautibus undam
'Elicis et largo immensis erroribus actum
'Rore levas (tantum pietas vetus illa movebat)
'Tu genus humanum et sortem miseratus iniquam

406 *Mercurius.*   435 *arca Noë.*   439 *Iudam]* *Israelitis.*   440 *erithen* 1. *Rubrum*
mare.   441 *cantibus* 1. *Moyse s. Israelitis.*   443 *manna.*

- 445 *'Antiqui sceleris, quum cælum et cuncta teneres*
'Ingenti complexa manu, te virginis albo
'Includi atque humili cingi dignatus amictu,
'Passus et exiguis quæ sunt immensa coire,
'Non ortus latuere tui procul astra secuti,
 450 *'Grandia ab eois portarunt munera reges,*
'Tus simul et mirram mirraque potentius aurum;
'Obstupuit latices versos in pocula Bacchi
'Mundus, et admissa multos iam morte receptos,
'Terga insueta potens glauci tua planta cucurrit
 455 *'Nereos, et vacui tibi ianua cessit Avern;*
'Te Stygii tremuere lacus, te pallidus Orcus
'Fugit et admissam tenebrosa in Tartara lucem;
'Tum vero illa vetus numerosaque turba piorum
'Postibus eversis Erebi fractisque calhenis
 460 *'Vindice te superas victrix emersit ad auras.*
'Denique si cælum, si te ipsa elementa sequuntur,
'Observantque tuos labentia tempora nulus,
'Dexter ades votisque piis, pater, annue, et aram
'Hanc tibi perpetuam præsentî numine firma;
 465 *'Da populum antiqua se religione tueri*
'Successusque augere suos, da grandibus ausis
'Digna eventa, precor; stabil sine divile cultu
'Nunc hæc parva, tuo quæ nomine tollitur, ara;
'Nuda colet pietas, ac si non irrila vota
 470 *'Hæc fuerint, centum his terris tibi grandia templa*
'Cœlitibusque tuis radiabunt marmore et auro'.
Dixit, et inlonuit læva de parte serenum,
Iuveruntque preces populi non improba vota
Et favor et lacitis conceptum mentibus omen:
 475 *Iam deus et lætis labentia cursibus astra*
Signa dabant manifesta polo; iam mollior annus
Et formosa dies aderat, si vera vetustas.
Hæc lux illa fuit, mundo quæ prima recenti
Fulsit, et e summo missam quæ sensit Olympo
 480 *Prima dei sobolem. plaudebant omnia cœptis,*
Sydera, terra, fretum fervensque accentibus æther.
Iam vero superum monitus et læta secutæ
Omina mille manus operosaque bracchia mille
Sese operi expediunt, pars hæc fundamina sacris
 485 *Prima locant aris, instant pars claudere sulco*
Et qua tectu fori nec adhuc miranda sederet
Curia, sed qualem rerum fortuna sinebat:
Sic fervebat opus passimque antiqua locorum
Mulari facies, pro culmo ulvaeque palustri
 490 *Consurgunt fragili postes et limina texta:*

450 tres reges.   452 aquam in vinum inmutatam.   453 mortuorum resuscitationes.
 454 super mareingressus.   475 Cf. supra ad v. 160.

*Materies hæc prima fuit; nam marmor et aurum
Et quibus ipsa recens urbis nunc forma coruscat,
Illa velus meruit pietas, peperere nepotes.*

FINIS.

M. ANTONII SABELLICI
DE VENETÆ VRBIS APPARATV
PANEGYRICVM CARMEN
QVOD ORACVLVM INSCRIBITVR.

- Hic ubi in alterno Fortuna immobilis æstu
Accubat et rebus non impacata secundis
Dat pelago variare vices, tibi, maxime rector
Undarum, cui glauca cohors deservit et omnis*
 5 *Thelyos aula vagæ, si vera est fama, per umbram
Reddita vox cœlo tua grandia fata retexit.
Illa per obscuram noctem dum sponte per artus
Insinuat se grata quies allapsa iacentem
Terque qualterque ciens ultro hæc tibi fatur ad aures:*
 10 *'Hic ubi sacratos actus et grandia regis
'Monstratis monumenta tui, magne aliger, orbi,
'Undosis qua septa vadis nunc hospita tellus
'Te tenet, æternum tua molliter ossa quiescent'.
Annueras fati, sed quæ tam certa futuri*
 15 *Tunc mens ausa foret clara hæc penetralia cultu,
Hoc rerum sperare decus? quis limina divum
Tercentumque aras posse hoc consurgere fluctu
Crediderit vates? sed sic, cui summa potestas,
Iusserat immotas deducere stamina Parcas.*
 20 *Nuda erat hæc terræ facies, quam stagna refusi
Nereos et placido sulcabant flumina cursu;
Nondum cœlicolum sedes hominumve superbi
Fluctibus extabant postes, non littora circum
Aurea sublimes feriebat sydera turres;*
 25 *Stagnanti non ulla freto navalia, nulli
Remorum pulsus, non lenta celeumata nautum,
Sed pelagi planctus audiri et questus ad auras
Nocturnus volucrum.
At quamvis hominum cultu deserta iacerent*
 30 *Omnia, credibile est (nam mens afflata propinquo
Numine fata videt, fati nec cæca futuri
Ulla obstat caligo piis) tibi nocte silenti
Hanc, quæ sparsa iacet spaciosa per teguora, molem
Obversatam animis curvisque hunc flexibus orbem.*
 35 *Scilicet arcana suspensus luce per umbram*

Urbis cir-
cuius.

PANAGIRICVM 1. ¹ in ora maris accessu recessuque varia. ⁵ cf. p. 309. ad v. 316.
 7 obscurum 1. ²⁰ Lagunæ.

- Iam mediam tacito querebas pectore, qualis*
Illa recens templi facies, cui Palladii arbor
Proxima forte fuit, nascenti occurrere Phæbo
Pergeret, et festa cervice efflarier euro
40 *Clavigeramque senis dextram nomenque magistri* | *Divi Petr.*
Miratus servare tui. mox læva per undam
Lumina laxabant longe pomœria ductu,
Extremumque latus, gelidam quod suspicit arcton,
Illa vetus pietas baculo subnixâ tenebat, | *Job tem-*
45 *Quam non mille olim clades, non morbus et atra* | *pium.*
Funera natorum subita fregere ruina.
Humidus hinc limes, fluctu tibi visus aperto
Currere ad Hesperios fluctus, qua Martha sedebat, | *Martha*
Virgineo stipata choro. dehinc curva per austrum | *sanum.*
50 *Perque sacras divum sedes arasque madentes*
Rursus ad eoas currebat semita metas.
Hic subito, miranda fides, per littora et allos
Fluctibus extantes scopulos, quos cœrula curvis
Area discurrens spaciis complexa tenebat,
55 *Culmina divorum surgunt clarique Penales*
Perpetuique Lares hominum, suprema relictis
Nubibus aeris tolluntur ad æthera turres.
'Unde hoc, quod passim tectis et postibus aurum | *Simulacrum Ve-*
'Fulget', ais, 'pelago quisve huc quis Hymettia saxa | *netas urbis.*
60 *'Taygetumque tulit viridem niveamque Caryston?*
'Quid sibi vult hic æquoream concursus ad urbem?
'Quid Tyriæ Phariæque rates hæc stagna frequentant?
'Divitias huc ferre suas quid Vesper et Arctos
'Stc properant, densæque premunt hæc littora puppes?
65 *'Unde frequens statio hæc stipataque puppibus ora,*
'Quidve secant passim fluctus tot milia cymbæ?
'Quid non Chalcidicis obnoxia fluctibus Aulis
'Iactat mille rates Danaum? quid flebilis Helle
'Se sub Achæmenia queritur iacuisse carina?'
70 *Maiores oriuntur opes, sed marmore et auro*
Hæc quæ templa micant, Pelreia nomina servant: | *Aedes divi*
Nimirum manet hoc, postquam terrena relinquet | *Petri.*
Clavigerum penetrare senem limenque vetustum,
Hæc quæ sudificum consurgit ad æthera turris,
75 *Herbidus et tota campus deserviet ora.*
Fallimur an contra respondet Virginis ara, | *Vergineum*
Ara puellari cœtu venerabilis? heu heu, | *sanum.*
Nocturnas cohibete faces et dira ministræ
Semina flammæ! Sed longe cautius ornat

37 Pall. arb.] olivæ. 40 Cathedralis ecclesia. 44 S. Giobbe. Franciscanorum
minorum observantium, dictorum Zoccolanti. 49 Virg.] nonnarum Augustinianarum.
50 imelia f. 66 sub Ach. car.] sub Persarum classe. 71 Cathedralis ecclesia.
73 Roma. 76 S. Maria maggiore. reparata a. 1497. 77 puell.] Franciscanarum.

- 80 *Vicinus sua sacra chorus, defendit et ignes*
Falidicus nil damna timens tam tristia vates,
Nec qui terribiles vati parsere, leones.
Quæ moles hinc dextra sedet, quæve urbis imago
Cæruleis proiecta vadis? navalia mirum
- 85 *Ni hæc sint: ecce rudes longo nunc ordine sidunt*
Pontibus æquatq; ter centum fronte carinæ.
Ecquæ congeries sparti, quæ immensa rudentum
Maleries vasta iacet hæc contortilis aula?
Aut quos remorum cerno confusus acervos
- 90 *Velaque Threicium Boream fractura Nolumque,*
Structilibus congesta tholis, uncosque tenaces?
Vel quæ vulnificis telis stipata recumbunt
Tecta adoperta procul? ni olim mentita velustas
Esset vana deo, sævi hæc sacraria Martis
- 95 *Credere et æquorei poteram penetralia regis:*
Tot galeæ clipeique cavi, tot protinus enses
Argolicas potuere manus armare Phrygasque
Inter Pergameas arces ripasque sonantes,
Fatalis Scamandre, tuas; te, in Bactra moventem,
- 100 *Nine, et Abydenis melantem Persida campis.*
Mænibus hic vero campus navalibus hærens,
Herbida quem vestit facies, succincta pharetris
Agmina quis labor exercet? quid figere metas
Usque procul tendunt? vel quæ se in nostra retorquet
- 105 *Lumina tercentum stratis domus ardua fulcris?*
Suprema pietate patet sanctissima partu
Virginis alma parens, sed filia sanctior una est.
Læva suburbanis incumbit fluctibus hancque
Undique circumstant vittata fronte ministræ.
- 110 *Hunc propiore tholo tam tetrica lecta tenentem*
Haud equidem agnosco, cælesti lumine quamvis
Os radial: quid pulla toga est tunicæque nivales?
Cælitis ante pedes quid tam numerosa recumbit
Calva cohors? stantem cuncti mirantur et orant.
- 115 *Ignota illa etiam facies extrema prementis*
Stagna senis, madidos qui longius exit in austros:
Canicies veneranda genis prolixæque barba
Mortales oculos humanaque pectora tangunt.
O pelagi ventura dies, o tempora rerum!
- 120 *Quos ego suspicio Pario de marmore postes,*
Aut quos sub nivea famulantis veste ministros?
Sed quo iam retro capimur? quæ obliqua sacrorum

Danielis aedæ
et virginium.Publicum
navale.Campus ta-
naicus.
Hospitalis apo-
stolorum domus.Annæ sanum
et virginium.Dominici
aedæ.Antonii
aedæ.

Blasii aedæ Graeco cultu celebrata

⁸⁰ S. Daniello. virg.] Cisterciensium. ⁸³ Arsenalæ. ⁸⁴ præta 1. sect piecta.
⁹⁰ thraicium 1. ⁹² Armamentarium. ⁹⁵ æq. reg.] Neptuni. ¹⁰⁰ met. Persida] Xer-
æm. tanaicus sic 1. ¹⁰⁹ ministræ] ordinis s. Benedicti. ¹¹⁰ S. Domenico. Do-
minicanorum monachorum. ¹¹⁵ S. Antonio di castello. Canonicorum regularium s. sal-
vatoris. ¹²² S. Biagio. Græcorum, usque dum stbi hi sæculo XVI. conderent S. Gior-
gio de' Greci.

- Hanc geminos inter fluctus sibi vendicat aram
Religio? aut quales surgunt a fronte Penales*
 125 *Cœlicolum regi? sed cur allaria cultu,* | *Dei fa-*
Cur auro gemmisque vacant, ingrata velustas, | *num.*
Cur non Dalmatico splendent hæc templa metallo?
Quem magis altus honos decuit? sed nuda Tonantem,
Nuda iuvat pietas: lilat hæc non cultus et ara:
 130 *Sed mihi quis fletus infantum perculit aures?* | *Publica*
Quæ miseranda manus puerorum hæc curva recursat | *pietas.*
Altria? scire velor rapiorque per acta viarum,
Nec satis agnosco campo qui cultus aperto | *Jo. Bragolani*
Cominus assedit Thrax lingua hic, Graius amictu. | *aedes.*
 135 *Nec propiore tholo multo mihi notior, ore est* | *Martini*
Ille, acri qui vectus equo, pietatis amore | *aedes.*
Ignarusque doli sua pallia dividit Orco.
Provehor in boream gelidamque Lycaonis arcton:
Ecce iterum immensi genitrix veneranda Tonantis | *Celestinae vir-*
 140 *Sese offert gremio centum complexa ministras.* | *ginis aedes.*
Glauca sub extremis qua mœnibus æquora rauco
Murmure dissiliunt contra lux trina coruscat | *Trinitatis*
Ultiorem solo. Nativa veste quis ille est | *aedes.*
Stigmata grata gerens, cui circumfusa ministrat | *Francisci*
 145 *Turba frequens, exula pedes et fune recincta?* | *sanum.*
Quot simul Oebaliis terris quum bruma cohercet,
Perque Numæ silvas densæ coiere palumbes,
Aut quum sævi hyems, passim per stagna lacusque
Aequoreæ glomerantur aves, lentæque sub umbra
 150 *Accubat æstivis ovium grex Appulus horis,*
Tam numerosa manus pergrata silentia servat,
Pastoris decreta sui, cultumque propagat.
Hæc quæ virgineo frontem vittata decore | *Iustinae aedes*
Inde aversa sedet, stadio submota virenti, | *et virginum.*
 155 *Nota mihi facies, sacris operata sacerdos*
Plurima perque vices solennibus incubat aris?
Vel quæ hæc ante oculos dextra lævaque reclusis | *Vicus ta-*
Porticibus piceæ dissectæque robora passim | *bularius.*
Materies proiecta iacet? quæ turba pharetris | *Stadium sa-*
 160 *Certat Ituræas sumptis imitarier artes?* | *gillarum.*
Est domus an potius sunt hæc penetralia divum | *Ioannis et*
Porro æquata polo? gemini fastigia fratres | *Pauli aedes.*
Alla tenent, sed ferri acies intenditur illis:
Infandas inhibete manus, neu perditæ, sævi,
 165 *Insontem sobolem! iam iam pietatis amore*

125 S. Salvatore? 129 La Pietà. Infantium expositorum domus. 133 S. Giovanni
 Battista in Bragola. 135 S. Martino, paroch. 139 S. Maria Celestia s. Celestria.
 140 ministras] ord. Cisterciens. 142 S. Trinità s. Ternità. paroch. eccl. cf. infra v. 641.
 144 S. Francesco della vigna. 145 turba] Zoccolanti. 146 Oebal.] Sabinis, qui a La-
 cedæmoniis originem ducunt. 153 virg.] Augustiniani ordinis. 159 Bersaglio. 161 Gio-
 vanni e Paolo. regularium Dominicanorum.

- Oplat uterque mori cœloque admota rependunt
Supplicia: alternum sydus fulgebit uterque.
O merito proles cœlo spectanda! quid ultra
Vana Therapnæos miratur Græcia fratres?*
- 170 *Martigenas quid Romæ suos? Acheronta reclusil
His sua cuique dies: at vos convexa tenetis
Sydera, vos pedibus lunam calcatis et astra.
Sed cui Chalcidico late hæc pendentia saxo
Mausolea vacant? quando huc aut unde relatae* | *Petri Mocenici
sepulchrum.*
- 175 *Exuviæ? Phrygios arcus Scythicasque secures
Aspicio. sed scire nefas, quo ex hoste trophæa
Hæc sint aut quales passim pendentibus umbræ
Claudantur tumulis. Quis plenis calvus inerrat
Porticibus cœlus nigranti cultus amictu?*
- 180 *Heu quæ flamma nocens hæc aurea tecta profanis
Postibus invasit! nocturnæ occurrile pesti!
Ferte citi lymphas iactatis ordine saccis!
Invaluit sed dira lues: heu, damna meorum!
Artis Apellæ quantum nox abstulit una!*
- 185 *At meliora adsunt: late tenet improbus ignis
Omnia, nec deest in medium qui conferat aurum,
Quique trabes et saxa ferant: en altera rursus
Mœnia, et aurato surgunt fastigia saxo.
Nec procul hinc geminæ consurgunt virginis aræ,* | *Aedes virginis co-
gnomento novæ.*
- 190 *Quarum dextra silu saxoque cæsa vetusto
Stat rudis aspectu. nec, quem post terga reliquit,
Agnosco divi faciem, nec notior ore est
Hic qui doctiloqua medilatur murmura, lingua
Aurea verba sonans. Ast hæc, quæ læva recumbit,* | *Canciani
aedes.*
- 195 *Virginis ara recens, pro quanto assurgit honore?
Quid sibi vult hominum subitus concursus eodem?
Quid chorus iste recens, congestaque munera totis
Postibus? arridet Spartano blanda metallo
Frons procul, hanc Libycæ commendat purpura venæ* | *Joannis Chry-
sostomi aedes.*
- 200 *Niliacusque lapis Phrygiusque et quicquid Etrusco
Lillore Luna secat secuitque Argiva Carystos.
Sed rapimur, dum plura sequor, quæ Graia sacerdos
Vicina regione sedet, vittata capillos,* | *Miraculo-
rum aedes.*
- 202 *S. Marinae corpus e Constantinopoli Venetias transtulerunt in ec-
clesiam olim ss. Alexio et Liberali dicatam.*

169 Dioscuros. 170 Romulum Remumque. 173 Petrus Mocenicus dux Venetorum
a. 1474...1476. Sepulchro inscriptum est:

Ille ego qui Phrygias urbes Asiæque potentis
Oppida, qui Cilicium classem Cyprumque recepi,
Aequora piratis, Scodram obsidione levavi,
Patrum consensu, populi Dux voce creatus.

178 *Scola di S. Marco.* 180 *incend.] a. 1479. h. l. indicari opinor.* 189 *S. Maria
nova.* 191 *S. Cantiani. item parochialis ecclesia.* 193 *S. Giovanni Crisostomo. item
paroch.* 196 *S. Maria sive Madonna de' miracoli.* 197 *chorus] monacharum Fran-
ciscanarum.* 202 *S. Marinae corpus e Constantinopoli Venetias transtulerunt in ec-
clesiam olim ss. Alexio et Liberali dicatam.*

- Pallentesque affecta genas pallumque recincta.*
 205 *Nec satis ille senex nolus, cui tempora cana* | *Leonis aedes.*
Mitra tegit sacroque caput consurgit honore:
Dulcior affatu: quamvis et murmura linguae
Nil triviale sonent. Iamque in se nostra retorquet | *Mariae formosae aedes.*
Lumina syderei mater formosa Tonantis.
 210 *Sed quid me fessum rapiunt hinc futa retrorsum*
Obiiciturque procul iuuenis, qui nuda revinctus | *Laurentii janum.*
Membra iacet mediis flammis? nec dira recusat
Supplicia, admotumque rogam non sentit, honore
Percitus arcano: hinc oculis, hinc pectore toto
 215 *Pendet et admotas non respicit ore ministras.*
Accubat ardenti, suras nudatus et ulnas, | *Io. Hierosolymitani aedes.*
Contectusque humeros ventrisque extrema rigenti
Cortice, demissi cui sunt pro veste capilli:
Nimirum hic ille est, celebrat quem maximus orbis,
 220 *Quique tuis castum, fatorum conscius, agnum,*
Iordanes, immersit aquis. vox ferrea mundo
Inclamat 'properate, viri, sit semita regi
'Undique aperta suo'. sed quid crucis agmen ad aras
Conspicor armiferum, vel quæ manus impigra circum
 225 *Excubat; an numquam statio hæc tam fida remittit?*
Heu nimium segnis! quid me mea vota morantur
Per geminos scopulos surgentia limina divum? | *Antonini et Sorbuli aedes.*
Huius dextra quatit palmam, quatit ille sinistra
Premia devictæ per tot certamina terræ.
 230 *Fallor an arcanos cæli scrutata recessus* | *Io. novi aedes.*
Hæc avis illa potens, quæ nunc super ardua mundi
Præpetibus volitat pennis, nunc læta relabens
His sacra vadis sibi debita templa revisit.
O divum memoranda domus, circumflua tellus, | *Zacharias aedes.*
 235 *Ecquæ nam superum non his simulacra coruscant*
Littoribus, sparsis en circum tempora canis
Fatidicus vates, magnus cui voce sacerdos
Proditur ante diem terris, nunc sydera pulsat
Vertice et exhaustis uni cadit Ida metallis,
 240 *Dalmaticumque latus Chalcisque undosa resedit:*
Miratur sua templa senex, miratur honores
Fæmineumque chorum et plena sacraria divis.
Cui superimposito parva hæc vacat ara sacello, | *Philippi et Iacobi aedes.*
Aut qualem ante oculos proles Alpheia molem | *Duodua domus nuper inlausta.*

205 S. Lio. 206 Mitra] papæ. 208 S. Maria formosa. antiquissimum Mariano
 rum templorum Venetiis exstructorum. 211 S. Lorenzo. 215 ministras] ord. Bene-
 dicti. 216 S. Giovanni del templo s. de Furlani. prioratus. 227 S. Antonino. paroch.
 sorbuli 1. Vult S. Servuli, puto. sed S. Severo propior est S. Antonino? 230 S. Gio-
 vanni nuovo = in oglio; illius oleo ferventi interempti. 234 S. Zaccaria. 242 chorum]
 Benedictinarum. pl. sacr.] Benedictus PP. III. non nulla sanctorum corpora huic
 templo donavit. SS. Felippo e Giacomo. Benedictinorum olîm. Il palazzo ducale.
 arserat a. 1477.

- 245 *Suspicit, ex summo surrecta palatia cœlo*
Miratur, quorum late candentia duro
Saxa adamante rigent falluntque cacumina sensum.
Hic te suspensum dudumque incerta moventem,
Marce, reor raptum (neque enim pia credere cuiquam
250 *Arbitror esse nefas) liquidumque per aera victum*
Continuo ante fores aurataque limina templi
Aligeri statuisse manus, qui missus ab alla
Affuit arce poli, ne te tua fata laterent:
Tum vero ambiguo visus per cuncta ferentem
255 *Hærentemque animo, nec adhuc bene prima tenentem*
Limina, purpureo affatus sic cœperit ore:
'Quid tu suspensus premis hic vestigia, divum
'O cœtus aucture senex? lux fida piorum,
'Ne dubita, nil vana vides: tibi nuncius adsum
260 *'Sedibus æthereis, teque hic venturâ docebo.*
'Hæc templi facies, quæ marmore splendet et auro,
'Cuius adacta polo radiant fastigia Graiis
'Artibus et fulvo signis distincta metallo,
'Tergeminaque procul surgens testudine pendet,
265 *'Ter centum nilidis hinc atque hinc fulta columnis,*
'Cui venosa Thasos latus hoc præstrinxit et illud
'Taygetusque virens nec non cerealis Hymettus,
'Aspice quam variis serpent assarata figuris
'Sparsa solo, quæ vestit onyx, quæ blandus asbestus,
270 *'Molle rubens croceros maculisque inspectus ophites,*
'Et nomen cui flamma dedit, cyanosque thaosque:
'Quid Carchedonios preciosaque nomina mille
'Venarum consecra loquor, sacraria quanquam
'Sint hæc digna deo? multum veneraberis illis:
275 *'Te postes, te summa colent fastigia; nulli*
'Serviet usque tholus plus hic, tibi tota vacabunt
'Limina; post cineres defunctaque membra iacenti
'Hic tibi certa quies. Age, nunc tibi fata tuorum
'Expeditam: cernis vacua hæc ambita vetustis
280 *'Atria porticibus, sublimis Curia lævam*
'Degratat. an spectas qualis consederit ordo?
'Bis centum coiere senes, quos purpura vestit,
'Canicies mento et tacito venerabilis ore
'Maestas. vetus illa fuit, fuit indole talis
285 *'Curia, quam doctæ quondam vidistis Athenæ,*
'Fidit et intonso talis sua Roma Quirites.
'Aspice ut in medium sedeant censere parati,

Angelica species
divi per quietem
obversata.

Aurea divi
Marci aedes.

Templi ap-
paratus.

Curia
Senatus
Venetus.

²⁶¹ *Evangelistæ Marco, Venetiarum patrono, cuius corpus ibi repositum est (cf. supra Genethl. v. 19.), sacrum templum celebratissimum.* ²⁶⁷ himetus 1. ²⁶⁸ assa-
rota 1. malim assulata i. e. cæmenta marmorea, Mosaikboden. ²⁶⁹ asb.] apistos 1.
²⁷⁰ croceros 1. puto croceum erotylum, gemmam, significari. ²⁷⁰ malim inspersus oph.
²⁷¹ gyamosq; thaosq; 1. De cyanis, colore cæruleo cf. Plin. H. N. XXXVII. 9, 33.
thaos fort. leg. thasos = Thasios.

- 'Quisque æqui rectique tenax; ut cultus in auro
 'Sublimisque throno sedeat velut arbiter illis,
 290 'Purpureus quem velat honos, cui candida barba,
 'Subnixus solio tacite moderatur habenis.
 'En tibi quam nullo subeat suprema tumultu
 'Limina patricius, nec supplex ambiat ordo,
 'Sancta sed immoto servet vestigia ritu.
 295 'Subter strata fori trepidis subsellia servant
 'Septa reis: iræ hic regnant rabiesque dolorque
 'Ancipilesque metus infandaque murmura vulgi.
 'Ima tenent sonles damnataque crimina sævis
 'Supplicii, gemitus cæcis tractæque catenæ
 300 'Insultant tenebris: quodsi componere fas est
 'Nomina perpetuis falo debentia rebus,
 'Sic procul æthereis Styx sedibus atra recessit
 'Infernique lucus, sic iam minus improba pœnis
 'Quamvis dira satis consurgunt mollius arva
 305 'Elysii vicina iugis. Tuque impiger adsis
 'Et mea digressus late hinc vestigia serva:
 'Hæ geminæ quarum fastigia celsa columnæ
 'Astra petunt scelerum diras expendere pœnas
 'Aspicient fontes, toto nec maior in orbe
 310 'Iusticiæ tum cultus erit. Sed suspice qualis
 'Fulget apex quantumque illi sit syderis instar,
 'Dum procul igne micat: nec quæ subiecta recumbunt
 'Sint tibi tecta moræ: late hæc sine currat et illa
 'Porticus, et spaciis late discurrat apertis
 315 'Area: sed postes et pulvinaria divum
 'Luminibus serva: nec, quas post terga relinquis
 'Bassanas mirare fores: sacraria pandit
 'Nascenti geminæ tulerint cui nomina sortes,
 'Nomina nunc noctis tenebris immersa, sed olim
 320 'In medium ventura diem. Iam respice quales
 'Virgo tenet sedes, celebrat quam terra fretumque,
 'Suspiciunt quam templa poli, quam Tartara rursus
 'Effugiunt: eadem multum statione propinqua
 'Miratur laudatque senis pia limina vatis,
 325 'Quæ procul æquatis tollunt se frontibus ultro.
 'Hæc vetus, illa recens, ambæ sed virginis aræ:
 'Sed quæ dextra sedet, quam supplex turba fatigat
 'Assiduis votis cumulatque altaria donis,
 'Assidet huic custos succinctus murice, palmam
 330 'Concutiens dextra, sublimique hospite gaudet.
- Princeps
Senatus.

Comitia.

Forum.

Carerum pu-
blicos.

Geminæ co-
lumnæ.

Turris Mar-
ciana.

Bassi
aedes.
Geminiani
aedes.

Alm: spiri-
tus aedes.

Moisi
aedes.

Mariæ iuba-
nitæ aedes.

Fantini
aedes.

290 Le prigion. 307 Colonne di piazza s. piazzetta, due ex tribus Constantino-
 poli ereptis supersunt, quarum altera Marci leonem alatum, sanctum Theodorum altera
 fert. 311 apes 1. Campanile di s. Marco. 317 s. Basso. parochialis eccl. 318 s. Ge-
 mimiano. item paroch. 320 Santo spirito. Canonicorum regularium. 324 Mossis 1.
 San Moise. paroch. 326 S. Maria Zebenigo, a gente Giubantica condita. paroch. mater.
 329 S. Fantino. (confessoris Syracusani) paroch.

- 'His submota locis fluctuque iniecta trisulco*
'Culmina prisca colet saxoque instructa velusto
'Maurius, ignotus terris nunc, Marce, sed olim
'Insignem faciet pietas; foveat altera magnus
335 *'Aliger, ante polos pontumque et Tartara mecum*
'Mente satius pura rerumque ab origine prima:
'Respice ut ciectum pedibus premat aureus hostem
'Victor, et examen librans stet pronus in hastam.
'Sed caveas, lux fida poli, ne corruat ingens
340 *'Turris apex feriatve cadens per inania fulmen.*
'Proxima templa tenet lapidoso infringitur imbrī
'Cui iuvenile caput, Solymis deiectus adustis
'Procubuit moriensque manus servare nocentes
'Urgentis populi didicit crimenque levare;
345 *'At nunc diffusi carpit pius ille cruoris*
'Præmia, stant aræ, nitido stant culmina cultu,
'Sacrificusque chorus. Sed quæ mora segnis inertes
'Nos tenet? Eia oculis opus est et præpete gressu:
'Huc ades, et divum quæ sint prope templa docebo.
350 *'Hæc quæ amplexa crucis gestat venerabile nomen,*
'Regibus infestum Stygiis, cui nobile flavum
'Præcinxit diadema caput, memorabilis olim
'Multum prole sua, sed famam cultumque perennem
'Culla dabit pietas, stabil succincta ministris
355 *'Hospicii memor antiqui vatisque propinqui.*
'Martyris inde aram trinis prope fluctibus udam
'Respectans nunc adde gradum et vestigia retro
'Corripe, et hunc nigro læva qui occurrit amictu,
'Atque huius dextra perstringas limina planta.
360 *'Accelerans ne quere, precor, sunt nomina prorsus*
'Nunc ignota viris, sed erunt post inclyta terris
'Collegæ secreta tui: nec lecta requiras
'Quæ contra abducta se condunt fronte; per æra
'Perque graves sonitus properans atque arcta viarum:
365 *'Differtas opibus cernes hinc atque inde tabernas,*
'Nobilis aurata qua semita currit ab ara;
'Nec te tantarum teneant miracula rerum,
'Sed divos mirare tuos sedesque beatas.
'Iam tibi notus erit, vicina sede propinquus,
370 *'Cui subducta viæ non grandia templa recumbunt.*

Mauritii
aedes.Angeli
aedes.Stephani
aedes.Helenæ
aedes.Samuelis
sanum.
Vitalis
sanum.Benedicti
sanum.Paterniani
aedes.
Lucæ
sanum.
Vicus æra-
rius.
Via mer-
caria.Iuliani
aedes.

331 Maurtii 1. scribendum Mauritii. S. Maurizio. paroch. 333 Maurius] S. An-
geli aedes Mauro dedicata fuerat, extatque ibi Ioa. Baptistæ statua inscripta Iulii
Mauri opus. 334 magnis: Aliger: 1. S. Angelo Gabriele. ecclesia parochialis.
341 S. Stefano (protomartire). 347 chorus] Augustinianorum regularium. 349 po-
pe 1. 350 Santa Lena. Constantini matri a. 1420. sacrata. Hæcq; ampl. 1.
353 prole] Constantino M. 355 S. Samuele (profeta). paroch. 356 S. Vitale. paroch.
358 S. Benedetto. paroch. 362 collegæ] item evangelistæ. tui] Marci. S. Pater-
niano. paroch. 363 S. Luca. paroch. 369 S. Giuliano. paroch.

	<i>'Haud procul aspicio antiquæ testudinis aurum,</i>	<i>Saluatoris aedes.</i>
	<i>'Quam rerum servator habet. stat proximus illi</i>	
	<i>'Exsectam qui humeris pellem ceu pallia portat.</i>	<i>Bartholomaei aedes.</i>
	<i>'Non ratibus la ripa frequens, non fervida pontis</i>	
375	<i>'Agmina defigant, nec quas Germania dives</i>	<i>Emporium Germanicum.</i>
	<i>'Explicat hinc merces, illinc sua stamina Seres;</i>	
	<i>'Quin erratu prius repetens tria compila retro</i>	<i>Apostolorum aedes.</i>
	<i>'Prospice bisseis sacratam fratribus ædem.</i>	<i>Sophiae aedes.</i>
	<i>'Hinc Sophiæ penetrale sacrum, campumque virentem,</i>	
380	<i>'Qui iacet ante fores, et qua mox dextra recedit,</i>	<i>Catherinas aedes.</i>
	<i>'Ut virgo stet cincta rotis, irasque minaces</i>	
	<i>'Negligat, et fidens solium miretur et ora,</i>	
	<i>'Virginis ora suæ: prohibent hæc dira timere</i>	
	<i>'Supplicia, auxilio ternis simul excubat aris</i>	<i>Mariæ crucigeræ aedes.</i>
385	<i>'Diva parens, hinc signa movens victricia nati,</i>	<i>Mariæ misericordianæ aedes.</i>
	<i>'Ter centum inde viros, pietas quos iunxit alique,</i>	<i>Mariæ hortanas aedes, ubi Christophori simulacrum.</i>
	<i>'Hortanamque manum magni tutela gigantis</i>	
	<i>'Arma timere velat. Sed quis madet usque supremis</i>	
	<i>'Fluctibus? an spectas regum hic qui ex stirpe creatus</i>	<i>Lodovici aedes.</i>
390	<i>'Ut miseras contemnat opes, diademata calcet?</i>	
	<i>'Cernis et inde senem diversa in parte sedentem,</i>	<i>Hieronymi sanum.</i>
	<i>'Quique utraque manu divina volumina versat.</i>	
	<i>'Cesserit ille licet merito tibi magna paranti</i>	
	<i>'Scribere et ingentes quisquis cantaverit actus</i>	
395	<i>'Et regis monumenta pii, post ecce virentem</i>	
	<i>'Vendicat ipsa viro dulcis facundia palmam,</i>	
	<i>'Et nunc virgineum propius iam respicit agmen.</i>	
	<i>'Sed maius miratur opus, quod ad ubera cernit</i>	<i>Servorum sanum divinæ virginis.</i>
	<i>'Virginis admoluit cælum qui et cuncta creavit.</i>	
400	<i>'Hoc stupet ille senex, non grandia tecta, nec aurum,</i>	
	<i>'Servitiumque frequens plenisque altaria donis;</i>	
	<i>'Hoc stupet adverso obtutu Marcellus, et oræ</i>	<i>Marcelli aedes.</i>
	<i>'Arbiter extremæ Felix, et iuncta duobus</i>	<i>Felicis aedes.</i>
	<i>'Fusca sedens divis, nec non pia cominus unctrix,</i>	<i>Fuscae aedes.</i>
405	<i>'Flaventes resoluta comas tergensque capillis</i>	<i>Magdalenas aedes.</i>
	<i>'Quos sine fine pedes lachrimis rigat anxia sacros.</i>	
	<i>'At qui præcelsa stat nixus turre sacerdos,</i>	<i>Hermagoras aedes.</i>
	<i>'Quique altis obiecta vadis altaria servat,</i>	
	<i>'Idem olim Oebatio qua Carnica regna Timavo</i>	
410	<i>'Late obversa iacent, post te tua templa tenebit.</i>	

371 S. Salvatore. canonicorum regularium et parochialis. 373 S. Bartolomeo. paroch.
 375 Fontico dei Todeschi. 378 SS. Apostoli. paroch. 379 S. Soffia, paroch.
 381 S. Caterina. monachar. Augustinianar. 384 S. Maria de crocicchieri. monachor.
 ord. S. Cleti. 385 S. Maria di misericordia s. La misericordia. abbazia. 386 La
 Madonna dell' Horto. monachar. Cisterciens. 389 S. Luigi. monachar. Augustinianar.
 391 S. Girolamo. nonnarum Augustinianar. 398 S. Maria de' servi. regularium Servi-
 tarum. 408 Marcelli 1. S. Martiale s. Marciliano. paroch. 408 S. Felice. paroch.
 404 Santa Fosca. paroch. 405 La Maddalena. paroch. 407 S. Hermagoras Venetis etiam
 Murcuola dicitur. parochialis est ecclesia.

- 'Nunc age et hic sæva insignem quem compede cernis,
 'Quantus erit nunc scire nefas, sed in astra receptus
 'Hisque olim terris templo sacratus et ara
 'Ultro aderit, manicas nexis et dura relaxans
 415 'Vincula. *Dexter abi et celeri fastigia gressu*
 'Pontis age exsupera, nec quæ post terga relinquis
 'Sint tibi tesqua moræ, licet his plus fuderit auri
 'Posteritas opulenta locis quam Lydius Hermus
 'Volulat et Hesperius Tagus impiger obruat undis:
 420 'Nec procul illa senis facies toleratibus apta
 'Humanisque inuicta malis, quæ suspicit arcton,
 'Extremamque urbis calcat miserabilis oram,
 'Te teneat: nec quæ circum navalia crebro
 'Artificum resonant pulsu, non atria et unu
 425 'Permixtæ pueris husu glomerante puellæ.
 'Sed tu quid dudum spectas, quid lumine fixo
 'Respicis auratam collegæ immobilis urnam?
 'Iamque hinc tolle gradum et qua se tibi cernuus offert
 'Fatidicum cognosce senem, qui turris ad ima
 430 'Accubat, et rectam mecum per operla secutus,
 'Perque salicta viam, duplicem properemus ad aram
 'Virginis hanc, placitura procis, mirabile dictu,
 'Lumina cui rapiet cælo devota volenti
 'Virginilas, ne offensa ruat, iam Graiu Carystos
 435 'Sicanio dives meditalur dona sepulchro.
 'Sanctior affinis longeque beatior ara,
 'Cui sacrata dabit venerabilis hostia nomen:
 'His dare tura focis discreta sede ministras
 'Olim cernere erit: nunc densis ripa salictis
 440 'Undique operla iacet, nec qui modo seperat Isthmus
 'Arctior allapsam Tethyn fluvialibus undis,
 'Semper erit, nec cur iam desinet esse requiras.
 'Quin dextrum potius scopulum pes occupet: illic,
 'Qua datur apricis statio nunc ardua mergis,
 445 'Immodico slipata choro, miranda sacerdos
 'Nuda pedes et restè latus succincta sedebit.
 'Talis in adversa famulantum cælus arena
 'Per Stygios gestata lacus et flumina Avernî,
 'Nunc nitido radiata polo crucis alma fovebit
 450 'Signa tenax. nec, qui extrema melatur in ora
 'Limina, piscator quondam, nunc incola cæli,
 'Marce, tuum remoretur iter: deserviet illi
 'Quamvis casta manus multusque allaria circum
 'Stabil honos: quin ambo adversam invisimus oram
- Leonardi
aedes.
 Conflatoria offi-
cina lactum vo-
cant.
 Iobis sa-
num.
 Atrium Maur-
num cum na-
vali.
 Atrium Mau-
ranum.
 Lucæ conditorium
in Iobis sano.
 Hieremias
aedes.
 Luciae
aedes.
 Corporis Christi
aedes.
 Velus Isthmus in-
ter Claiæ et Corpor-
is Christi aedes.
 Claiæ aedes et
virginium.
 Crucis aedes et
virginium.
 Andreae aedes
et virginium.

411 S. Leonardo. paroch. 417 La zecca. 420 S. Giobbe. Franciscanor. minor. ob-
servantium. 423 Murano. 426 S. Lucæ evang. corporis reliquiæ. 429 S. Gieremia.
paroch. 431 Santa Lucia. paroch. monachar. Augustin. 436 Corpus domini. mona-
char. Dominic. 441 tethin I. 445 Santa Chiara. monachar. Franciscanarum. 447 La
Croce di Venezia. item monachar. Francisc. 451 S. Andrea. nonnar. Augustinianar.

- 455 *Fluminis et retro scopulum per aperta remensi*
Littora devertex facies hæc parva lacunæ
Discimus, ut sedes divis, mirabile dictu, | *Simonis et Iudæ aedes.*
Una duobus erit, reddet tamen ampla capacem
Religio. Caput incanum barbamque verendam | *Simeonis aedes.*
460 *Prospice nunc valis palmas mirantis et ulnas*
Quæ regem tetigere suum. Sed discere dignum est,
Gaudeat ut luco lætusque recumbat in umbra,
Nec semper brevis hæc quæ amplectitur area lucum,
Quum zephyri spirant, calamis stridebit et ulva:
465 *Mille simul radii percussas pectine telas* | *Tertorius vicus.*
Percurrent sonitu, nec quæ mox Gallia et omnis
Daunia tendebunt, lassent tot vellera, dexteras.
Hic quoque post geminos pontes suspectus ad auras | *Io. decollati aedes et turris accitus.*
Qui tibi surgit apex? rueret, nisi divus ad ima
470 *Accubet, innixus lateri servetque vetustis*
Sedibus ambiguum molem. Slut proximus illi
Cui optare thronos cæli Zebedeia coniunx | *Iacobi aedes*
Inscia fatorum nixa est. Linque ocyus aram
Cælitis et vastos, surgunt qui a fronte, penales:
475 *Nunc rerum simulachra vides, sed vera nepotes* | *Eustachii aedes et conditorium.*
Omnia conspicient: hæc quæ lachrimabilis urna
Tollitur ante oculos et gemina cum stirpe parentes
Contegeat effigies quos torserit impia lauri.
Corruat hic anceps vertex, qui nulat ad auras,
480 *Qua tholus hic dexter delubraque sacra recumbunt,*
Ni regat ancipitem molem teneatque supremæ | *Matriæ domini aedes.*
Virginis alma manus, subnixaque cominus ara.
Sed tu marmoreos postes limenque vetustum
485 *Proripe, et accelerans, surgunt quæ templa propinquo* | *Cassiani aedes.*
Limite, cui pateant, ne sit cognoscere curæ;
Huc geminam sed flecte aciem, qua lenis ab austro
Flectit in Hesperios sensim sua flumina soles
Meduacus scopulumque sinu curvoque meatu
490 *Alligat implicitum: nomen vada grande madenti* | *Rivi alti descriptio.*
Alta dabunt ripæ; silvis nunc, Marce, coruscis
Omnia mersa iacent, olim comertia mundi | *Comertia Rivallina.*
His fervere locis Maurosque videbis et Indos
Mercibus alternis inter se iungere dexteras:
495 *Quicquid habet rerum tellus, huc, quicquid et æquor,*
Puppibus advectum precio mox transigel orbis;
Hærebunt ripis, oneraria turba, carinæ,
Et vocum ambiguo resonabunt cuncta susurro.
Quid fora terna loci memorem mensasque beatas, | *Trina fora.*

457 Sim. et Iudæ] S. Simeone piccolo. paroch. 459 S. Simeone profeta s. grande. paroch. 468 S. Giovanni decollato. paroch. 472 S. Giacomo dell' Orio. paroch. 476 S. Eustachio s. Stai. paroch. 481 S. Maria mater domini. paroch. 485 S. Cassiano. paroch. 490 Rialto.

- 500 *'In mensisque ingens argenti pondus et auri?*
'Aul quid votivam trepidatis ignibus aram, | *Rivoaltini Ia-*
'Quantaque porticibus geminis spatiaabitur umbra | *cobi aedes.*
'Hic, ubi in extremo riparum margine mollis
'Silva viret? quicquid nunc lenior occupat alnus, | *Recens porticus*
505 *'Nobile marmor erit: lantum mutare valebit* | *Rivoaltinus.*
'Longa dies: surget iuxta vicinior astris
'Pons opere insignis ripamque amplexus utramque | *Pons Rivo-*
'Fluminis et cunctis calcandus gentibus olim. | *altinus.*
'Huius dextra latus claudit quæ terra sub altis | *Ferraria*
510 *'Aggeribus gemet Alpinis tumulata metallis.* | *ripa.*
'Par onus excipient passim conclavia centum | *Apothecæ tro-*
'His differta locis, sed onus puto gratus illis, | *malariæ.*
'Namque Arabum messes et odoris mercibus Indus
'Horrea stipabunt, accumbet ditior intus
515 *'Area, portabunt procul huc sua munera Seres,*
'Hespericæque rates tepidis quod mersit ahenis
'Docta Tyros Coæque olim radioque coloque
'Explicuere manus: nihil ambitiosa vetustas | *Vini et panis*
'His conferre queat, stabunt venalia longo | *annonæ.*
520 *'Margine riparum populo quæsitæ, receptis*
'Obtulit hospitibus quæ mystica dona sacerdos.
'Nec plus hic infra maiora pondera rerum
'Quam supra æquatis suspendet lancibus auri
'Posteritas. Nunc adde gradum mecumque retrorsum
525 *'Aspicias densa stipatas merce tabernas;*
'Nec nova achademice facies sacrataque divi | *Io. Rivoaltini*
'Limina detineant, sed tendere longius ultra | *aedes. Ach-*
'Perge, precor, gentisque tuæ cognosce futuram | *demia.*
'Luxuriem: his mensis, quarum nunc conspicias umbram,
530 *'Cernere erit quicquid gemmarum prodiga mittit*
'India, quicquid opum pelago scrutatur Erythre. | *Matthæi*
'Nec sua templa coli post hæc pius abnuet ille, | *aedes.*
'Qui simul ac citus quæstus odisse nefandos
'Dicitur, et vitæ contrarius isse priori;
535 *'Oderit inde nefas, sed habendi insana cupido*
'Has circum sedes adiget fœdare nepotes.
'Sanctius inde procul templum sacrabitur huic, qui | *Silvestri*
'Pastorum excipiet dotalis munera terræ, | *janum.*
'Primus ab imperio. Verum hæc sacraria linque
540 *'Et quæ dextra volens colet is qui ab Apolline nomen* | *Apollinaris*
'Tam verum quam grande feret. Iam cominus ecce | *janum.*
'Post geminos fluctus pandunt se limina Pauli, | *Pauli*
'Limina quæ vultu stricloque tuebitur ense | *aedes*

501 S. Giacomo di Rialto. Hoc antiquissimum templum fertur a. 421. conditum.
507 Ponte Rialto. 519 Dazio del vino. 525 S. Giovanni di Rialto s. elemosinario. pa-
roch. 542 erithre 1. 532 S. Matteo. puroch. 537 S. Silvestro. paroch. 538 Donatio
Silvestro a Constantino facta. 540 Sant' Appolinare s. Apponale. paroch. 512 S.
Paolo s. Polo. paroch.

- 'Ille senex, magno lotum qui conculit orbem
 545 'Eloquio, monstratque viam quæ militi ad astra.
 'Inde erat unda triplex inflexaque semita nobis
 'Esuperanda prius quam religiosa paterent
 'Templa Syri, cui ni permissum cernere coram
 'Traiectumque latus ferro contingere dextra,
 550 'Quod sibi certa salus Stygiis remeasset ab undis,
 'Credere non potuit. Sed qua se dextera nobis
 'Area diffundit, brevior via ducit ad umbram
 'Frondentis luci: luco hoc gaudebit et ara
 'Inter cœlicolas non ulla fama decusque,
 555 'Si quando ad vilæ superas emergerit auras.
 'Sed famæ maiora manent momenta sedentem
 'Limite in adverso, ritus et iura parantem
 'Scribere supremis pacatæ civibus aulæ.
 'Alius hic alius lunam transcendit et astra
 560 'E regione sedens; magnæ alitis instar in auras
 'Nilitur æthereas, et sydera verberat alis.
 'In lævam nunc flecte oculos, nec discere tentes,
 'Cui sacer hic fuerit limes quem contegit ulva:
 'Multa latent quæ longa dies post deteget: at tu
 565 'Hanc cælo eductam molem lateque vagantem
 'Suspice, et ingentes maneat quam pulchra nepotes
 'Religio, iam scire potes: venerabile nomen
 'Virginis hærebil templo; iam cernere fas est
 'Sacrorum qui cultus erit, quam densus ad aram
 570 'Serviet usque chorus. Sed tu per cuncta vagari
 'Desine luminibus, nec ditia mausolea
 'Te teneant, passim radiant quæ marmore et auro,
 'Nec quæ porticibus vacuis bina atria currunt,
 'Pontificis qua tecta senis secreta recumbunt
 575 'Quin age et angusta digressus virginis æde
 'Hunc mecum mirare virum, quem Gallica vestit
 'Penula, et innixum baculo domat ulcus aperti
 'Inguinis: hic terris olim, mox urbe vagatus
 'Inter odoratas sylvas opulentaque dona
 580 'Perpetuo contentus agel. Nunc protinus, ecce,
 'Fluctibus incumbit geminis cui Græcia nomen,
 'Cui tellus hæc templa dabit. Iam respice contra
 'Qualis virgo sedet, sævum pressura draconem.
 'Sed nec virgo ferox dudum properantibus obstat:
 585 'Quin per aperta soli divæ veniamus ad ædem
 'Sacrificumque chorum, mollis cui Syria et ingens
- Thomas
aedes.

 Eubaldi
aedes.

 Augustini
sanum.

 Io. evangelistas
sanum.

 Steni
aedes.

 Minorum
aedes.

 Nicolai
aedes.

 Rocchi
aedes.

 Pantaleonis
aedes.

 Margaritæ
aedes.

 Carmelitana
aedes.

546 S. Toma s. Tomaso. paroch.   553 S. Ubaldo s. Baldo. poroch.   556 S. Ago-
 stino. paroch.   559 S. Giovanni evangelista. priorat.   565 S. Stephanus confessor est
 Venetis S. Stin. s. Steno. eccl. paroch. est.   567 S. Maria gloriosa s. i Frari.   573 S.
 Niccolò de' frari minori. Franciscanorum conventualium.   576 S. Rocco. oratorium.
 Rocchi aedes a. 1494. ædificata.   581 S. Pantaleone. paroch.   583 S. Margherita. pa-
 roch.   585 La Madonna dei Carmini.   586 Sacrificumq; 1.

- 'Detulit extremo nomen Carmelus ab ortu.
 'Contiguas nunc præter aquas, qua semita rectum
 'Monstrat iter, molire gradum: non pauca supersunt:
 590 'Et qua trigeminus se fundit in æquora fluctus,
 'Siste pedem, vulluque novo postrema tenentem
 'Culmina prospecta: nostri hæc illa hospita regis, | *Marthae*
 'Quæ, simul admonita est vitæ melioris, abegit | *aedes.*
 'Dulce ministerium; castis nunc septa puellis
 595 'Læta sedet ludique choro. Miraberis olim
 'Relia mille vagis pendentia pontibus, hic qua
 'Explicat extrema cursum via mollis in ora, | *Nicolai cogno-*
 'Baretis sed templa senis quæ proxima surgunt | *mento mendi-*
 'Pontibus, et pueri quam dux habet aliger aram | *culi aedes.*
 600 'Posse procul spectare satis. Nunc aspice dira
 'Supplicia et iuvenem insontem post terga reuinctum, | *Raphaelis*
 'Telorum quem spissa seges confixa per artus | *aedes.*
 'Texerit: est illi pietas immensa: reponet
 'Præmia. Respondet contra, sed notior, austro | *Sebastiani*
 605 'Ara vetus: Latæ hic artis sunt lecta foresque, | *aedes.*
 'Veste sacra Latius custos, per cætera Graius.
 'Solis ad æstivos ortus pia limina divis
 'Omnibus hæc statuet vicinis sedibus olim
 'Postera religio sacrisque operabitur agmen
 610 'Virgineum. Sed qua tellus procedit ad euros,
 'Consurgunt geminæ sedes: hæc vergit in arcton, | *Barnabæ et An-*
 'Illa notum: similis facies ambabus et ætas, | *drouasii aedes.*
 'Sed cultus non unus erit, comes ille supremi
 'Regis, at hic martyr, cælo sed dignus uterque.
 615 'Haud nunc scire licet, sed tempora longa recludent,
 'Quis sit in extremæ latitans qui margine ripæ | *Charitatis*
 'Personam sub veste legit mitramque iacentem | *aedes.*
 'Luget et ignotæ miserabilis assidet aræ:
 'Sed melius operare licet, ne indulge dolori,
 620 'Chare senex, iam iam tula tibi linter in unda est: | *Alexander*
 'En tibi sacra cohors, quamvis ignobilis adsis, | *pontifex.*
 'Expedit hospitium, pelagi dum sæva remittat

592 S. Marta. monachar. Augustinianar. 594 puellis] nonnis Augustinianis. 597 S. Niccolò de' mendicoli. paroch. 598 Baretis] S. Niccolò de Bari, di Castello. 599 S. Raffaello. paroch. post Iacobi Ripaltini antiquissima. 601 S. Sebastiano s. Bastiano. Eremitar. Hieronym. 602 Tellorum 1. 603 repon.] colliget, reportabit. 604 S. Basilio s. Baseio. paroch. 607 Ogni santi. 610 Benedictinarum. 611 S. Barnaba. paroch. Androuasii 1. San Trovaso Venetis est SS. Gervasii et Protasii templum. paroch. 616 La Carità s. Maria della carità. canonicor. Lateranensium. 617 mitram] Alexandri PP. III. In ipsa ecclesia Sansovinus supra portam principalem hunc titulum extare rettulit: Alex. III. Pont. max. Federici a rabie profugus has sacras Regularium aedes pro munere receptæ hospitalitatis inexhausto Indulgentiarum thesauro perpetuo dicavit. MCLXXVII. cf. etiam Sansovin. (Venetia descritta etc. Venet. 1604. 4°.) lib. XII. fol. 337. sq. — Mireris Huttenum hunc Cocci locum non perstrinxisse suo carmine. 620 De hoc proverbio cf. Tibull. II. 5,34. 621 ignob.] ignotus.

- 'Tempestas, aderunt placidi sine turbine soles.
 'Lillore in aduerso, qua plurima vergit in austrum
 625 'Insula, cernere erit nostri qui nomina regis, | Iesuatiæ
 'Marce, ferant. contra paucis comitata sedebit | aedes.
 'Virginibus princeps, Latiis quæ in montibus ultro | Anastasiæ
 'Supplicia expendet; trinæ dum lucis amore | aedes.
 'Prodere non dubitat sancti commercia cultus,
 630 'Martyr erit qui templa colit vicina, sed undis | Viti aedes.
 'Hoc discreta solo: divo, quis crederet, olim
 'Omnibus huc annis veniet tuus ille senatus
 'Gratatum, populusque frequens, quod turbine sævo
 'Sit patriæ servatus honos armisque retenta
 635 'Libertas; festa patietur luce revinctus
 'Medoacus sua terga premi. Nunc aspice quali
 'Septa choro radiet viridi lux alma recessu. | Almi spiri-
 'Sed tu quid circum lustras navalia et altis | tus aedes.
 'Horrea culminibus? quin hanc, quæ læva recumbit, | Gregorii
 640 'Miraris sedem Latii pastoris, et aram | aedes.
 'Cui trinus præsedet honos triplexque potestas. | Trinitatis
 'Hoc caput extremum, volucres qua currit in euros | aedes.
 'Insula, velivolæ rostrum quæ imitata carinæ est, | Salinum
 'Perferet impositam molem limosa, refusus | caput.
 645 'Obruta nunc undis ulvaeque immersa palustri
 'Hinc atque inde iacet; planta calcabitur olim
 'Humidus hibernam scopulus qui suspicit arcton;
 'Omnia fervebunt densis hinc puppibus, inde,
 'Qua notus usque ruit, salis horrea vasta patebunt;
 650 'Fors et multa dabit terræ post copia nomen.
 'Quæ contra ingenti tellus tibi curva recessu | Iudæon
 'Obiicitur, sua sacra colet divosque chorosque, | insula.
 'Aemula nunc certe reparantis cornua lunæ.
 'Ast urbis post instar erit, quam vincere cursu
 655 'Aut æquare volet, ni mox pius armiger illi | Gregorii
 'Vectus equo infestam venienti intenderit hastam; | fanum.
 'Hic tibi sacrorum cultus teque inclyla circum
 'Centum cælicolæ servabunt tecla piosque
 'Rite sibi iam quisque choros, sibi quisque ministros.
 660 'Nec minor aller honos venturaque gloria rerum;
 'Nam tuus hic pelagi populus regnator et idem | Venetæ di-
 'Terrarum placidus rector censebitur auro | vitæ.
 'Fluctibus Hesperis et Lydo ditior Hermo:
 'Regia quod Cræsi cepit, quod Persica regum
 665 'Gaza vetus, quicquid victo mox abstulit orbi

625 Giesuati s. Madonna del rosario. Dominicanor. 627 An Sant' Agnese? paroch.
 630 S. Vito s. Vito. paroch. 632 Processio quotannis d. 15. Iun. habita. quo die dux
 Gradenigus Balamontem Tiepolum tyrannidem adfectantem vicit inque exilium misit. cf.
 Sansovin. lib. XII. fol. 339. 637 Spirito santo. Augustinianarum. 659 S. Gregorio.
 paroch. 640 S. Trinità. cf. supra v. 142. 642 La dogana di mare.
 655 S. Giorgio maggiore, Benedictinorum. 661 cepit: 1. 661 Giudecca.

- 'Roma ferox, uni genti pia fata reponent;
 'Dives erit rerum populus divesque senatus,
 'Inque toga duplex patria spectabilur ordo;
 'Omnibus unus erit cultus, ius omnibus unum;
 670 'Hæc modo discrimen fugient, at cætera cuique
 'Instruet affectus sumptusque oblita cupido;
 'Iustitiæ sed cura tenax, nec parvus honesti
 'Gentis amor: facies candens flavusque capillus;
 'Dulcia congressu et tacitæ commertia linguæ:
 675 'Hæc te fata manent atque his lætabere regnis,
 'Fortunate senex. veniet labentibus annis
 'Certa dies, qua cuncta tibi quæ insomnia monstrant
 'Ipse videns spectes templo sublimis ab alto.
 'Nunc spe lætus abi meritisque hæc omnia firma!
 680 Dixit et in tenues auras lux illa recessit
 In sedes abitura suas. Tu protinus orta
 Iam luce excuteris somno numenque precatus,
 Rite secundaret visus, nec plura moratus
 Surgis et accelerans sequeris pia iussa magistri.
 FINIS.

Cultus
Venetus.Veneti
mores.Gentis forma
et mores.

EPISTOLA ITALIÆ
 AD
 MAXIMILIANVM CÆSAREM
 VLRICO DE HUTTEN
 EQVITE GERMANO
 AVTORE
 CVM
 RESPONSORIA AD ITALIAM
 MAXIMILIANI CÆSARIS
 AVTORE
 HELIO EOBANO HESSO
 GERMANO

volum. I. pagg. 106...123. num. XXXVI. e primario exemplo, quod descripsimus Indic. bibliogr. Hutten. pag. 14*. sq. num. XI. l., adhibitis etiam ceteris, repetitæ sunt. cuius rei nunc me pœnitet: facilius enim et rectius inter alia huius voluminis de rebus Germanorum cum Italis gestis carmina illa quam inter epistulas variaque priore volumine publicata scripta legerentur, atque ipse nunc faciliorem ac pleniorum adnotationem præstarem quam ante hos quattuor annos a me factum est. verum ut hæc carmina statim in volumen primum operum Hutteni reciperem, non adeo ineptus sum ut me moveret, quod epistularum nomine in-

scripta sunt; sed illa, peculiaribus primum exemplis publicata (Ind. bibliogr. Hutt. num. XI. 1. 2. p. 14*), inter Hutteni scripta, quæ ederem, nolui desiderari, cum præcipue ad auctorum eorundemque tempora moresque cognoscendos facere viderentur, et tamen eo etiam tempore quo alterum volumen operis transcribendum misi, nondum satis mihi certum fuit fore ut reliqua volumina absoluta edere possem. Nunc tandem, ubi hoc tertio volumine, quod quarti quintique editio tempore præiit, colophonem ipsius Hutteni scriptorum, si epistolas obscurorum virorum exceperis, a me adornato exemplo inpositurus sum, ausim sperare, quamvis sexagenarius, fore ut voluminis septimi indices adnotationesque iis incommodis quæ ex immaturiori horum carminum, longiorum quam quæ iterum repetere liceret, editione molestiorique eorum loco forte enascentur, satis bene mederi deus adnuat.

QVOD AB ILLA ANTIQVITVS GERMANORVM CLARITVDINE
 NONDVM DEGENERAVERT NOSTRATES
 VLRICHI DE HYTTEN EQ.

HEROICVM.

[a. 1518.]

Rhenigenas populos et robustissima mundi
 Pectora quisquis avis atque a virtute priorum
 Degenerasse putas, non æquo remque diesque
 Arbitrio pendis: liceat cum tempore prisco
 5 Præsentem conferre statum: non semper in armis
 Esse licet, mollem non semper amare quietem;
 Alternas iuvat ire vices, belloque remissos
 Tuta quies animos paxque interposta resolvunt.
 Nec tu crede deos ita nos intendere contra,
 10 Ut rerum inuideant summam et fastigia nolint

QVOD GERMANIA NEC VIRTVTIBVS NEC DVCIBVS
 AB PRIMORIBVS DEGENERAVERT

HEROICVM

E I V S D E M.

[a. 1511.]

Rhenigenas populos et robustissima mundi
 Pectora quisquis avis atque a virtute priorum
 Degenerasse putas, non æquo resque *animosque*
 Arbitrio pendis: liceat cum tempore prisco
 5 Præsentem conferre statum: non semper in armis
 Esse licet, molli semperque *vacare* quieti;
 Alternas iuvat ire vices, belloque remissos
 Tuta quies animos paxque *intermissa* resolvunt.
 Nec tu crede deos ita nos intendere contra,
 10 Ut rerum inuideant summam et fastigia nolint

¹⁰ *fumam* 1.

- Germanos orbisque caput molemque tenere.
 Tunc cum tempus erat gerere arma et cogere gentes,
 Expugnare urbes regumque infringere fastus,
 Fecimus egregie motisque indulsimus armis:
 15 Nunc placidas artes pacemque admittere curis
 Est opus atque animos tranquillum advertere in usum,
 Dum Sophiæ fruges cultumque et quaslibet artes
 Post tot gesta virum noster quoque calleat orbis;
 Ergo adit Italiæ quisquam loca, ut adferat inde
 20 Ingenii cultum et Latiae commertia linguæ
 Græcorumque artes, nimirum illa ampla parentum
 Cum satis eniteat gestarum gloria rerum.
 Nec minus hoc ducibus curæ est: dant præmia doctis
 Passim, academias statuunt, et honoribus augment
 25 Altiloquos vates ac musica sacra professos,
 Ingeniisque favent mansueta fruge colendis.
 Sunt tamen interea, siqua intercesserit illis
 Causa recens studiis, qui prisca negocia tractent.
 Iamque iterum fines Italorum et Martia regna
 30 Cæsar adit motoque animo sese obtulit armis,
 Ut, Venetum luxus vanamque ubi presserit iram,

- Germanos orbisque caput molemque tenere.
 Tunc cum tempus erat gerere arma et cogere gentes,
 Expugnare urbes Regumque infringere fastus,
Tum fines proferre suos et ab hoste lueri,
 15 Fecimus egregie rudibusque indulsimus armis: (14)
 Nunc placidas artes pacemque admittere curis
 Est opus atque animos tranquillum *invertere ad* usum,
 Dum Sophiæ fruges cultumque et quaslibet artes (17)
Doctaque Romuleæ et Græcæ commertia linguæ (20)
 20 Post tot gesta virum noster quoque calleat orbis; (18)
 Ergo adit Italiæ quisquam loca, ut *afterat* inde
 Ingenii cultum, *tanquam satis* ampla parentum (20. 21)
Gloria luceat rebus pro laude gerendis.
 Nec minus *ista* Ducum cura est: *sibi quilibet intra* (23)
 25 *Oppida gymnasium statuit sua delitiasque*
Ponit in ingeniis per seque suosque colendis.
 Sunt tamen interea, si qua intercesserit illis (27)
 Causa recens studiis, qui prisca negotia tractent.
 Iamque iterum fines Italorum et Martia regna
 30 Cæsar adit *noto*que animo sese obtulit *ultro*,
 Ut, Venetum luxus vanamque ubi presserit iram,

¹⁷ *Afran. ap. Gell. XIII. 8.* „Sophiam vocant me Grai, vos Sapientiam”.

- Ostendat pacem qui admiserit, arma præorsas
 Non etiam timuisse minas, potuisse in utramque
 Esse animo constante vicem. iam discimus artes,
 35 Scribimus et serum nos commendamus in ævum,
 Famaque compertum est quantum res adiuvet istas,
 Quæ, cum cura levis nostris maioribus esset,
 Acta ducum tacuit, nec quid Germania rerum
 Egerit invictaque manu quas ceperit urbes,
 40 Quos dederit leto reges et vicerit hostes,
 Scire datur: neque enim scriptis calamoque vacabant
 Utiliora armis corda et præstantibus actis;
 Maluit illa ætas quam scribere nitier armis
 Edereque insigneis, quod scriberet altera, pugnas.
 45 Quod si nostra forent victuris gesta libellis
 Scripta, velut Latiae, velut ampla volumina Graiae
 Cernimus historiae, non tantum hæc ultima scirent
 Secula Teutonicas Alpino in vertice pugnas
 Cymbrorumque manus et quas tum fœmina strages

- Ostendat (pacem qui admiserit) arma præorsas
 Non etiam timuisse minas, potuisse in utramque
 Esse animo constante vicem. iam discimus artes,
 35 Scribimus et serum vos commendamus in ævum,
 Famaque compertum est quantum res adiuvet illas,
 Quæ, cum cura levis nostris maioribus esset,
 Acta Ducum tacuit, nec quid Germania rerum
 Egerit invictaque manu quas ceperit urbes,
 40 Quos dederit leto Reges et vicerit hostes,
 Scire datur; neque enim scriptis calamoque vacabant
 Utiliora armis corda et præstantibus actis;
 Maluit hæc Aetas quam scribere *bella subire*
 Edereque insignes (quod scriberet altera) pugnas.
 45 Quod si *tanta* forent victuris gesta libellis
 Scripta, velut Latiae, velut ampla volumina Graiae
 Cernimus hystoriae, non tantum hæc ultima scirent
 Sæcula Teutonicas Alpino in vertice *clades*
 Cymbrorumque manus et quas tum fœmina strages

---

33 vtranzj 2. 39 cœperit 2. 40 læto 2. 48...59 Seculo, Teut. 2. Florum(III. 3.)
 in primis in hac Cimbrici belli commemoratione Huttenus sequitur, præcipue hos
 locos: „Cimbri, Theutoni atque Tigurini ab extremis Galliae profugi ... cum in
 Italiam remigrarent, misere legatos in castra Silani, inde ad senatum, petentes,
 ut Martius populus aliquid sibi terræ daret, ... Repulsi igitur quod nequiverant

---

33 vtranzj 1. 39 cœperit 1. 40 læto 1. 48 Sæcula: Teut. 1. 40 tum]
 dum 1.

50 Miscuerit, fractumque dolis, non viribus, hostem;
 Ter victasque acies Italas orbisque retusum
 Ingenti terrore caput Romamque timentem
 Feralemque urbis planctum, quæ castra cohortes
 Silani dederint, quas Cæpio senserit iras,
 55 Utque fuga turpi patrias repetiverit arces
 Manlius, attritæ quæ desperatio Romæ;
 Quale Dionæo confectum a Cæsare bellum,
 Quæ vix dum visi fuerit victoria Rheni
 Mentitæque fugæ et cœpti solatia pontis;

50 Miscuerit, fractum dolis, non viribus, hostem;
 Ter victasque acies Italas Orbisque retusum
 Ingenti terrore caput Romanque timentem,
 Feralemque urbis planctum, *quem* castra cohortes
 Syllani dederint, quas Cæpio senserit iras,
 55 Utque fuga turpi patrias repetiverit arces
 Manlius, attritæ quæ desperatio Romæ;
Et quam ridiculum confectum a Cæsare bellum,
 Quæ vix dum visi fuerit victoria Rheni,
 Mentitæque fugæ et cœpti solatia pontis;

precibus, armis petere constituunt. sed nec primum quidem inpetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt: actum erat nisi Marius ille sæculo contigisset ... barbari .. recessere igitur increpantes et (tanta erat capiendæ Urbis fiducia) consulentes siquid ad uxores suas mandarent. nec segnius quam minati fuerant, tripertito agmine per Alpes ... ferebantur. Marius ... prælio oppressit. ... In patentissimo .. campo concurrere ... Istic quoque imperator addiderat virtuti dolum, ... primum nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret, tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos et ora ferretur, tum acie conversa in orientem, ut .. ex splendore galearum ac percussu quasi ardere cælum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna quam cum ipsis fuit, cum obiectis undique plaustis atque carpentis altæ desuper quasi e turribus lanceis contisque pugnarent. perinde speciosa mors earum fuit quam pugna ...." Cf. *Liv.* epit. 65. 67. *Oros.* hist. V. 16. ^{50. sqq.} Cf. Panegy. in Alberti except. Mogunt. v. 721...785. ⁵⁴ Silani] Syllani *omnes*. sed aperte M. Iunius Silanus cos. a. u. 645. intellegendus est. Cæpio 2. Quintus Servilius Cæpio cos. a. u. 648. in proconsulatu victus. ^{55...59} Gn. Manlius Maximus, cos. a. u. 649. Dionæi Cæs.] *Verg.* ecl. IX. 47. i. e. ab Aenea Veneris filio originem ducentis. ^{57...59} Hæc quoque ad quartum belli Gallici annum (u. 699.) pertinentia ex Floro (III. 10.) explicantur: „... Cæsar ultra Mosulam navali ponte transgreditur ipsumque Rhenum, et Hercyniis hostem quærit in silvis, sed in saltus et paludes genus omne diffugerat: tantum pavoris incussit intra ripam subito Romana vis. nec semel Rhenus et iterum quoque et quidem ponte facto penetratus est. sed maior aliquanto trepidatio, quippe cum Rhenum sic ponte quasi iugo captum viderent, fuga rursus in silvas ac paludes, et, quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuere qui vincerentur." Cf. *Suet. Cæs.* 25. etc.

⁵⁰ dolis 1. (—) sed ed. II. recte dolis (—) ⁵⁴ dederit, 1.

- 60 Vindice ut Arminio celeris prope rura Visurgis
 Romanas acies miro Germania motu
 Quintiliumque ducem conciderit; unde birostræ
 Contigerint Aquilæ, traducti insignia regni,
 Excussumque iugum: non tantum hæc tempora nosseut
- 65 Quo tunc Roma metu nostrorum expaverit iras,
 Præmia quæ belli, nec non qua laude Cherusci
 Re bene tunc gesta tulerint, et gloria quæ sit
 Ereptum imperium, compressa superbia fastus
 Italici pulsumque nefas, ut libera tandem
- 70 Teutona gens falsos posset ridere triumphos,
 Quos egit caligæ notus cognomine Cæsar,
 Tunc ubi se rutilis æquabant nigra capillis
- 60 *Imbelles Ubii victique hoc Marte Sicambri,
 Ut celeris prope rura Lici se vindice bello
 Eripuit Latiis Germania mota triumphis
 Et geminas Aquilas, traducti insignia regni,
 Excussumque iugum non tantum hæc tempora scirent,*
- 65 *Quam foret incursus petulantiaque hostis avari
 Egregio punila malo, spoliisque cruentis
 Ereptum imperium, et compressa superbia fraudis* (68)
*Italix, pulsumque nefas, ut libera tandem
 Teutona gens fictos posset ridere triumphos,*
- 70 *Quos ageret caligæ dictus cognomine Cæsar,
 Tunc ubi se rutilis æquarunt nigra capillis* (72)

60...64 Cf. *Flor.* IV. 12,21...30. et *Suet.* Octavian. 23. alios de notissima clade Variana a. p. Chr. 9. 62 Quintilium Varum procons. et legatum Augusti in Germania. birostr.] de bicipite imperiali aquila, qua tamen constat imperatores ante medium sæc. XIV. usos non esse, etiam Huttenus, ut multi olim, accepisse videtur quod Florus (l. c. §. 38.) post alios rettulit „aquilas duas adhuc barbari possident.” 64 non tantum] cf. v. 47. 65 Ipse Arminius Cheruscus fuit. 70...79 De his triumphis male sani C. Cæsaris Caligulæ cf. *Suet.* in ei. vita 45. sqq. 71 '[C. Cæsar] Caligulæ nomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur'. *Suet.* Calig. 9. 72 *Suet.* l. c. 47. „... coegitque non tantum ruti-

60 „Ubios et Sugambros dedentes se traduxit in Galliam atque in proximis Rheno agris conlocavit”. *Suet.* Octav. 21. De Clade Lolliana (a. 16. a. Chr.) cf. *Suet.* Octav. 23. et Hutteno non notos *Vell. Pat.* II. 97. *Dion. Cass.* LIV. 20. Vindelicia, Rætia, Noricum a. 15. a. Chr. a Tiberio Drusoque provinciæ factæ sunt. cf. *Horat.* carm. IV. 4, 17. sqq. 14, 7. sq. etc. *Suet.* Tib. 9. 61 prope rura Lici] Scilicet Huttenus cum æqualibus suis Varianam cladem apud Augustam Vindelicorum legionibus Romanis inflictam esse putarat. (cf. Panegy. in Alberti exceptionem Mogunt. v. 767.) In editione II. reiecta falsa interpretatione rectius „prope rura Visurgis”. 65 petulantia] ‘Huttenus accipit pro quadam temeritate’ vetus manus exemplo meo adscripsit. 63 fictos] ‘excogitados’ *vet. man., vult* ementitos.

Tempora, et Ausoniis stridebant barbara linguis
 Murmura, ubi currus simulata trophæa pudendi
 75 Pone sequebantur, fingentemque ista præibat
 Plebs sua victorem Germanum imitata susurrum:
 Non hæc clarorum præter tot milia patrum
 Cognita facta forent, sciremus ut ordine gesta
 Et quæ bella sient, nec gens tantum ulla loquacis
 80 Scriberet historiæ: nunc, cum facere inclyta nobis,
 Scribere sors aliis dederit, Germania tantas
 Perdiderit pugnâs, et quæ clarissima quondam
 Confecit, lateant, obscura in nube feratur
 Quæ patribus virtus fuit aut quæ gloria; nemo
 85 Possit ab antiquo Germanam extendere laudem;
 Attigerint nullos veterum monimenta nepotes,
 Idque errore patrum: Nos, quo ne oblivio nostri
 Temporis obscuret, si quid memorabile gestum est,
 Scribere tentemus cultumque inhiemus ad istum;
 90 Utque hac esse olim possimus laude superbi,
 Bella remittamus quantumque a Marte licebit,
 Ocia Musarum et placidas vigilemus ad artes.
 Ut non sit mirum si segnius arma feramus:
 Nec ferimus segnes, quia iam prudentia maior,
 95 At furor est levior, nec qui nos provocet hostis
 Contigit his armis: siquis volet, inferat ultro

Tempora, et Ausoniis stridebant barbara linguis (73)
 Murmura, cum currus simulata trophæa pudendos
 Et raptæ sequerentur opes ipsumque præiret
 75 Plebs sua victorem Germanosque ore referret: (76)
 Non hæc clarorum præter tot milia patrum
 Cognita facta forent, sciremus ut ordine gesta
 Quæque suo fuerint, nec gens tamen ulla loquacis
 Scriberet historiæ: nunc, cum facere inclyta nobis,
 80 Et scripsisse aliis dederit Fortuna, feremus (89)
 Non sine laude tamen, cultuque carebimus isto.
 Utque hac esse olim possimus parte superbi,
 Ocia musarum mollesque fovebimus artes, (92)
 Ut non sit mirum si segnius arma feramus:
 85 Nec ferimus segnes, quia iam prudentia maior,
 At furor est levior, nec quod nos provocet hostis
 Contigit iis armis: si quis volet, inferat ultro (96)

lare et submittere comam, sed et sermonem Germanicum addiscere et nomina
 barbarica ferre ..” ⁸⁷ errore] negligentia.

⁸⁸ molesq; 1.

- His bellum populis, requiem tentetque supinam,
 Sentiet ultrices in se concurrere vires
 Comperietque hanc nos pacem formasse rudesque
 100 Erudiisse animos studioque acuisse sequestro;
 Sentiet horribiles non frustra exire Suevos
 Atque etiam lingua Francos verbisque timendos,
 Terribiles equitum turmas et fulmina belli,
 Vindelycasque aquilas atque ebrietate feroces
 105 Saxoniae populos, nec egentem viribus Hessum,
 Et nunquam domitum Rhenum totiesque petitum,
 Et medias gentes, quarum nunc gloria maior
 Quam fuit illa vetus; cui siquem temporis huius
 Pœnituit sortisque suæ, præconia laudum
 110 Attribuit meliore loco: præsentia sordent
 Dura quibus fortuna venit; cui prospera non sunt
 Tempora, fœlices primos vocat, ultima damnat.
 Si sumus imbelles priscasque amisimus artes,
 Cur non nostra venit Romani irrumpere Gallus
 115 Æmulus imperii? cur non sese Itala tellus
 Eripit his titulis nobisque subesse recusat?
 Cur non cuncta petens animo Mahumeticus hostis
 Audet in has vires? certe haud hoc tempore quisquam

His *nova bella locis, populum* tentetque *quietum*, (97)
 Sentiet ultrices in se concurrere vires

90 Et *sciet* hanc *populum* pacem formasse rudesque
 Erudiisse animos studioque acuisse sequestro, (100)

Sentiet horribiles non frustra exire Suevos,
 Atque etiam lingua Francos verbisque timendos, (102)

Et nunquam domitum Rhenum, totiesque petitum, (106)

95 Et medias gentes, quarum nunc gloria maior
 Quam fuit *aut animis aut lectis viribus unquam*. (108)

Si sumus imbelles priscasque amisimus artes, (113)

Cur non nostra venit Romani irrumpere Gallus
 Aemulus imperii? cur non sese Itala tellus

100 *Surripit iis ducibus* nobisque subesse recusat?

Cur non cuncta petens animo Mahometicus hostis

Audet in has vires? *nempe* haud hoc tempore quisquam (118)

¹⁰⁰ stud. sequestro] quasi apud quod res dubiæ incertæve tuto deponerentur.
¹⁰¹ exire] i. e. exisse. ¹⁰⁶ tot. pet.] quamvis sæpe petitus esset. ¹⁰⁷ medias g.]
 interioris Germaniæ gentes. ¹¹⁴ Cum hoc carmen retractaretur, alio quam qui
 huius versus est sensu Gallus, Franciscus I., æmulus imperii fuit. ¹¹⁵ Emulus
 2. ¹¹⁶ tit.] imprimis Imperii Romano-Germanici. Nunc sese eripuit ac subesse
 recusat, q. b. f. f. sit.

- Bella gerit qui non nostris se viribus armet: (119)
 120 Nos Asiæ reges Tanaisque ferocia regna
 Et fera Turcarum manus Assyriæque tyranni,
 Sarmata nos Parthique legunt, nos Persia dives
 Ante aciem statuit, nos ultima regna sequendis
 Affectant castris, nos ultimus appetit orbis;
 125 Nos penes est studium armorum, nos ista docemus,
 Nos facimus, per nos alii faciuntque sciuntque;
 Indicunt alii iurantque in bella vicissim,
 Nos gerimus, vincit Germano milite quisquis
 Bella gerit, nostra est hæc gloria, solaque nostra est.
 130 Quid dicam mores ita nulla in gente pudicos?
 Quanquam aliquas dederint, quod nostras polluit urbes,
 Molliculi, labes, Itali; quanquam improba Roma
 Venerit in ritus spurcisque infecerit istud
 Acre libidinibus, castum corruperit omne,
 135 Roma, sacerdotum luxus vitamque supinam
 Pontificum non tam ipsa ferens quam semine sparso
 Gentibus immittens. Quid dicam ut in urbibus ipsis
 Tot veniant cultus, tot opes, tam splendida cuncta,
 Ut nulli nobis ausint certare priores?
 140 Nos etiam argentum, nos nobile mittimus aurum,
- Bella gerit qui non nostris se viribus armet: (119)
 Nos Asiæ reges Tanaisque ferocia regna
 105 Et fera Turcarum manus Assyriæque tyranni,
 Sarmata nos Parthique legunt, nos Persia dives
 Ante aciem statuit, nos *omnia* regna sequendis
 Affectant castris, nos ultimus appetit orbis;
 Nos penes est studium armorum, nos ista docemus. (125)
 110 Quid dicam mores ita nulla in gente pudicos? (130)
 Quanquam aliquas dederint, quod nostras polluit urbes,
Semiviri, labes, Itali. Quid in urbibus ipsis (132. 137)
 Tot *memorem* cultus, tot opes, tam splendida cuncta, (138)
 Ut nulli nobis *possint* certare priores?
 115 Nos etiam argentum, nos nobile mittimus aurum, (140)

¹²³ ult.] remotissima. ¹³⁰ nulla] non ulla *adscr. vet. man.* ^{133. 134} istud acre] *i. e. acres* (puros, severos) animos. ¹³⁴ cast. omne] *i. e. castitatem omnem.* ¹⁴⁰ „Argentum et aurum propitii an irati dii negaverint dubito”. *Tac. Germ. 5.*

¹⁰³ uon *1.* ¹⁰⁴ Nos] Hos *1.* ¹⁰⁷ uos *1.* ⁸ uos *1.* Non iusto loco *vet. manus* hic adscripsit adnotationem „Hyspania a classicis scriptoribus dicitur ultimus orbis”.

- Nos legimus gemmas et succina prisca recenti
Spernimus invento: tanta est industria, tantum
Crevimus ingeniis: et adhuc quis fingit ab horum
Degenerasse patrum virtute, illustribus actis,
145 Cum videat cultusque novos, possitque vetustam
Barbariem votis odisse, hæc tempora votis
Omnibus amplecti? Nam qua non aspera quondam
Dicta magis tellus alia est, nunc omnia gignit,
Vina etiam pulchrumque crocum vestesque superbas
150 Velleraque et fruges confertim atque omne metallum.
Præterea, ut fingis, donec desedimus isto
In torpore pigri, dumque has tractavimus artes,
Hac in segnitie, interea quædam egimus omni
Ingenio veterum maiora ac laude parentum:
155 Obiice desidiæ, torporem et molle quietum
Obiice, livor edax, nos quasdam invenimus artes,
Quarum nulla satis laudem celebraverit ætas:
Nam quæ sydereas vocalis machina turreis
Deiicit ac solidas impulsu concutit arces
160 Mœniæque et spissos aggesto pondere muros
Aequat humo sternitque domus et destruit urbes,
Prodiit a nobis; nos primi excudimus ære
Et sculptis mansura notis tot sæcla, tot annos,
Omne genus scripti, vaturn æternosque labores;

Nos legimus gemmas; et qua non aspera quondam (146. 147)

Dicta magis tellus alia est, nunc omnia gignit, (148)

Vina etiam pulchrumque crocum vestesque superbas

Velleraque et *pecudes*: nos quasdam invenimus artes, (150. 156)

120 Quarum nulla satis laudem celebraverit ætas: (157)

Nam quæ *sidereas* vocalis machina turres

Deiicit *et* solidas impulsu concutit arces

Mœniæque et spissos *congesto* pondere muros

Aequat humo sternitque domus et destruit urbes,

125 Prodiit a nobis; Nos *primum* excussimus ære

Et sculptis mansura notis tot *sæcla*, tot annos,

Omne genus scripti, vaturn æternosque labores (164)

¹⁴¹ „Soli omnium succinum, quod ipsi glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt”. *Tacit.* l. c. 45. ¹⁴⁷ „Terra .. in universum aut silvis horrida aut paludibus fœda”. *Tacit.* l. c. 5. ¹⁴⁹ „Proximi ripæ et vinum mercantur”. *Tacit.* l. c. 23. crocum] Celebris Hutteni tempore Thuringia imprimis cultura plantarum tinctoriarum fuit. vest.] cf. *Tacit.* l. c. 17. ¹⁵⁶ „Quid mihi, Livor edax” &c. *Ovid.* Amor. I. 15, 1. ¹⁵⁸ ‘Intelligit bombardas’. *vet. m.* ¹⁶⁴ Vatum, æt. 2.

¹²⁵ Nos] Hos 1.

- 165 Quæque diu nemo perituris scribere chartis
 Posset et in multas ita passim spargere gentes,
 Per nos una dies in mille volumina profert:
 Quod tantum est, ut si cunctas perpenderis artes,
 Itala quas acies Latiumque exercet acumen,
 170 Invenias omneis hac utilitate minores:
 Nunc quisquam innumeros etiam de paupere turba
 Exiguo parat ære libros, et munere nostro
 Consequitur decus ingenii parvoque labore
 Omnia vel per se, quæ longo addisceret usu
 175 Et vigili cura somnoque carentibus horis,
 Imbibit; hoc tantum est, ut quod nunc omnia plenis
 Sunt congesta libris, ut quod nunc oppida doctos
 Cuncta viros referunt, quod nulla ita barbara tellus,
 Quin animum colat et fœcundis artibus ornet,
 180 Solis deberi nobis nemo neget usquam:
 Esse rudes igitur quisquam nos dicat et istam
 Segniter ætatem duci vel in ocia lapsos,
 Dum sinat hanc nobis, ubi ademerit omnia, laudem.

FINIS.

- Quæque diu nemo perituris *edere* chartis (165)
 Posset et in multas ita passim *emittere* gentes,
 130 Per nos una dies in mille volumina profert:
Hoc tantum est, *quod* si cunctas *pensaveris* artes,
 Itala quas acies Latiumque *invenit* acumen,
Decernas omnes hac utilitate minores: (170)
 Nunc quisquam innumeros etiam de paupere turba
 135 Exiguo parat ære libros, et munere nostro
 Consequitur decus ingenii parvoque labore
 Omnia vel per se (quæ longo addisceret usu
 Et vigili cura somnoque carentibus horis) (175)
 Imbibit; hoc tantum est, ut quod nunc omnia plenis
 140 Sint congesta libris, ut quod nunc oppida doctos
 Cuncta viros *habeant*, quod nulla ita barbara tellus
 Quique animum colat et *secundis* artibus ornet,
Omnia deberi nobis nemo *negat* usquam: (180)
 Esse rudes igitur quisquam nos dicat et istam
 145 Segniter ætatem duci vel in ocia lapsos,
 Dum sinat hanc nobis (ubi *dempserit* omnia) laudem. (183)

FINIS.

¹⁶⁵ cf. *Iuven. sat. I. 18.*   ¹⁶⁸ Quod] *inventum.*   ¹⁷⁶ hoc] *inventum.*

¹²⁵ periturus 1.   ¹⁴² Quin] Quia 1. *sed legendum esse Quin iam vet. man.*
exemplo meo adscr.   ¹⁴³ 'Vadianus neget legit'. *vet. m.*

HVTTENI POEMATVM

PARS TERTIA.

CARMINA

PANEGYRICVM CVM EXCLAMATORIO

DEPLORATORIVM TRIVMPHALE.

[a. 1514...1517.]

IN LAVDEM
REVERENDISSIMI
ALBERTHI
ARCHIEPISCOPI MOGVNTINI
VLRICHI DE HVTTEN
EQVITIS
PANEGYRICVS.

[a. 1515.]

PRÆCESSIT
IN SCELERATISSIMAM
IOANNIS PEPERICORNI VITAM
VLRICI AB HVTTEN EQVITIS

EXCLAMATIO

CVM LIBELLO

Die geschicht vnd bekantnuß
des getauften Juden, genant
Johannes Pfefferkorn.

[a 1515.]

PROLOGVS.

Erunt qui cum Exclamationem in Pepericornum cum Panegyrico in laudem Alberti una quasi manu porrectam conspicient, infacetum hominem dicant editorem, cui ne e ré quidem esse videtur rationem coniunctionis illius reddere, quam qui utrumque carmen legerint, sine interprete cognoscent; qui autem non legent, multo minus hanc præfationem inspicient. Ceterum equidem hanc putidi fanatici odii plenam exclamationem (Ibidem christianum, immo antichristianum dixerim) ab Hutteno, tum quinque et viginti annis maiore, alioquin nec superstitioso nec inhumano iuvene, longe malim non compositam esse, multo vero magis cupiam eum a ceteris omnibus nefandæ punishmentis partibus absolvi posse. Libellum, si per temporis rationem licuisset, quasi malam adnotationem ad pulchri Panegyrici malam partem quæ de Pepericorno agit, posuissem. De primo eius exemplo (Indic. bibliogr. Hutt. n. IX. 1.), quod nondum videre mihi contigit, cognominis Ioannes Pfefferkorn, Coloniensis, in quem Huttenum (Triumph. Reuchlin. vv. 688. sqq.) pariter acerbitatem suam etiam ultra quam quod poetis licet, effudit, in libro ab eodem Hutteno altera parte Epistolarum obsec. virr. sæpius carpto, cuius an præter exemplar nuper meum factum aliud non extet nescio, *Coloniæ. Anno. xvj. xvi. [i. e. 1516.]* et scripto et edito (nam qui primus meum exemplum possedit, ei se a. 1516. comparasse inscripsit), quadratæ formæ, sic inscripto *Defensio Joānis | Pepericorni. cōtra famosas & criminales obscuroꝝ viroꝝ epl'as et c. pag. Miiij* hanc memorabilem notam, omnibus qui adhuc de his rebus scripserunt ignotam, reliquit: *Impressus etiā est Mogūtie libello ꝑtra maleficij. auctore Ulrico hutteno igne erusū. in cuiꝝ ꝑfatōe & mihi & ꝑꝑosapie mee immerito maledicū. Tanta nūc est quorūdā ꝑꝑhodoꝝ ꝑꝑseudo ꝑꝑianoꝝ leuitas. tātaqꝫ orthodote fidei degenerās audacia. &c.* Vereor equidem (nam cf. vol. I. p. 32. sq. num. XX.) ne verum sit, Hutteno, si non 'auctore', tamen 'adsessore iudice' ad ignem damnatum atque 'als ein frommer Christ' exustum esse furciferum Iudæum. ceterum, ut alia huius temporis de Christianis pueris a Iudæis sacrificii causa laniatis tetrica carmina narrationesque præteream, Trebelius quoque Notianus, Hutteni olim præceptor, anno 1509. post encomium heroicum divæ Annæ ediderat 'Pyram Marchiticam de perfidia Iudæorum Berolini crematorum lib. I.' (cf. vol. I. p. 16. v. 26. sq.), neque Reuchlini *tütsch missive, warumb die Iudē so lang im ellend sind*, a. 1505. edita ab iniquis de Iudæis erroribus, quos Christianam fidem esse tum putabant, ut nunc sunt qui putent multi, liberam esse constat. quid quod his nostris diebus turpes istas fabulas recoqui persecutionesque renovari audimus? ipsius Pfefferkorni Coloniensis criminibus responsum dabimus infra p. 351. sq. Tædet de his immuditiis plura. Ioannis Henrici Maii de Hutteni epistolis de Pfefferkornio scriptis narrationem dedimus vol. I. p. 33. sq. num. XXI.

Longe lætiora, paucis particulis exceptis, de panegyrico in laudem Alberti Moguntini prædicanda essent, nisi eum post ea quæ interpretationis causa adnotavi præfatione mea non egere putarem. de Hutteni autem Deploratione in gentilis sui interitum ac de Triumpho Reuchlini peculiaribus præfationibus dicere visum est.

IN SCELERATISSIMAM
IOANNIS PEPERICORNI
VITAM
VLRICI AB HVTTEN EQVITIS
EXCLAMATIO.

AD LECTOREM.

Hic diras scelerum formas funestaque narrat
Crimina subtili commoditate liber,
Quæ Pepercornus, recutitæ gentis alumnus
Sed baptizatus, fecit et igne luit.

Tantane ferali potuit, proh Iupiter, ira
Exciri rabies, aut tam violentus ab alto
Transmitti Phlegethonte furor? Nos crimina summo
Viderimus provecta loco, nos pessima morum
5 Fædarit facies, nisi adhuc peiora redundant
Tempora successu vincetque exempla priorum
Ultima quæque dies? Quæ non prior audiit ætas
In nostros cecidere dies. Quid tempora demens
Aetatemque queror? potuit Germania tantum
10 Progenerare nefas? te, præstantissima rerum,
Diis superis dilecta parens, potuisse videri
Ferre Pepercornum? Date diræ obliviam famæ,
Numina, contingat nostros nescire minores
Quorum nos puduit, vel, si meminisse licebit,
15 Censeri maiora fide, Germania ne sit
Nominis indicium! quid enim non illa venenum
Triste salutiferas inter produceret herbas?
Tum solum dedit illa locum partumque maligni
Pignoris admisit: tota est Iudæa propago,
20 Unde Pepercornus, terris invisus alumnus,
Prodiit; huic mater, pater est ab origine Iudæ;

---

³ Phlegetonte 2.

Merserat indignum Christi baptismate corpus
 Dissimulato errore patrum. Ne tingite, cives,
 Si tinxisse nocet, ne nostro ascite periclo
 25 Stirpis inhumanæ sobolem; sinite esse sepultam
 Nocte sua, diramque iterum ne admittite gentem
 In patrios ritus: poterit seiuncta caveri
 Quæ coniuncta nequit. Nam quo non crimine diras
 Polluit iste manus? quid non simulator iniquus
 30 Admisit scelerum? quodve unquam immanius Orci
 Prodiit e latebris monstrum? Certe omnibus hydrys
 Sævius exarsit Lernæque ferocius angue
 Orbis in exitium scelus hoc, mansuescere torvas
 Quod sinat Eumenides, Lyciam quod abire Chimæram
 35 Sævicia cogat, monstrum quod vincat Iberum,
 Gorgones Harpyiasque necet sub seque relinquat
 Centauros, Diomedis equos Scironque Sinimque
 Et crudum Antiphaten, quo non Læstrygones ausi
 Ulterius fuerint; Siculos mitescere reges
 40 Quod faciat Phalarisque bovem; Medea, pusillos
 Quanquam excarnificet natos, cui prima relinquat
 Sæviciæ monumenta; ad quod requiescere possit
 Fæda Tamurlanis cædes bellumque cruentum
 Et tria castra ducis, triplici diversa colore
 45 Australi horridius flatu, violentius omni
 Oceano, Adriacis quod se implacatus undis
 Colligat in rabiem, sub quod sua robora vimque
 In cumulum dedit omne nefas, Diis gratia primum,
 Dehinc, Alberte, tibi, per te clementia divum

³¹ *Ovid.* met. IX. 192. sq.   ³² *Ovid.* met. IX. 158.   ³³ mans. sinat] faciat ut mansuetæ videantur.   ³⁴ Chimærā 2. *Ovid.* IX. 646. sq. abire] inferiorem esse.   ³⁵ Iberum] Geryonem. *Ovid.* IX. 184.   ³⁶ Gorg.] cf. *Ovid.* met. IV. 800. Harp.] cf. *Verg.* Aen. III. 210. sqq.   ³⁷ Scyronq3, Scinimq3 2. Cent.] *Serv.* ad georg. III. 115. etc. Diom. eq.] humano carne vescentes. *Serv.* ad Aen. I. 752. etc. Sciron, Sinis] latrones. *Ovid.* met. VII. 446. sqq.   ³⁸ Lestrigones 2. Antiph.] Læstrygonum crudelium rex anthropophagus. *Ovid.* XIV. 233. sqq. cf. *Hom.* Odys. X. 106. sqq.   ³⁹ Sic. reges] Dionysios tyrannos.   ⁴⁰ Phal. bor.] cf. dialog. Phalarism. Med.] cf. *Ovid.* VII. 394. sqq. etc.   ⁴¹ Timur leng (Timur claudus) Asiæ minoris, Mongolicæ, Persicæ, Indicæ expugnator crudelissimus sed et magnanimus. † a. 1405. cum in eo esset, ut Chinam etiam bello sibi subigeret.   ⁴² Auster furens, turbidus, vehemens.   ⁴³ Hadriaticum mare inquietum, procellosum, ferum, præceps.   ⁴⁴ Alb.] Brandenburgensis, tum Magdeburgensis ecclesiæ præsul, ad quam Hala ad Salam, ubi excarnificarunt Pepericornum, pertinebat. clementia divum] dementia cæca diceremus hodie. sed etiam heroes sui temporis flui sunt.

- 50 Abstulit hanc terris pestem atque in Tartara mersit.
 Ausus erat temerare deos, violare sacrorum
 Omne genus divisque manus et noxia membra
 Admoliri et inaudita novitate furebat;
 Argento spoliare deos, donaria templis
- 55 Eruere, incestam sacris opponere dextram,
 Et ficta pietate preces fundebat ad aras,
 Tractabatque deum, sancti mysteria panis
 Vulnere mactabat, nec adhuc (mirabile dictu)
 Cæde furens media subito emanante cruore
- 60 Substitit incepto, vidit se effundere passim
 Sanguineos rivos insperatumque liquorem
 Irrorasse manus, sensit pro pane vigentis
 Indicium carnis; perstat tamen improbus ardor,
 Iamque audet socios in cædem admittere verpos
- 65 Et mercede nefas factumque immane pacisci.
 In teneros furit infantes et ab ubere parvos
 Avellit fœtus idem ferroque cruentat
 Palpantem sobolem vitamque a labe remotam
 Ignaramque sui. magicas dehinc pergit ad artes,
- 70 Fraudibus invertit populum vatesque vocari
 Gestit, agit medicum: quod nullo tempore credes,
 Accipe, posteritas; utinam quam ficta putabis,
 Tam non facta canam: potuit promittere vitam,
 Præstitit interitum; iussit sperare salutem,
- 75 Intulit exitium: præsentem inducere mortem
 Huic medicina fuit conquisitumque venenum;
 Quas herbas Medea legit, medicamina Circe
 Quæ probat, infernique canis damnabile sputum
 Miscet opem morbis. Quid quæ nondum acta reliquit,
- 80 In medio cursu scelerum dispergere virus
 Saxonas in campos, quanta est tua Marchia fontes,
 Prata, lacus, fluvios sylvasque et pascua et agros
 Inficere exitio, tibi mittere toxica, fratrem
 Morte abolere tuum totamque extinguere cæca
- 85 Peste domum, tibi iamque aliquos promiserat Orco.
 Continuo placitum diis finem imponere rebus,
 Præcipitem cohibere iram, nebulonis iniqui
 Propositum conferre retro frenumque minaci

⁵¹ Ad sqq. cf. adiectam *geschichte und bekanntnuß des getauften Juden, genannt Johannes Pfefferkorn.* ⁷⁰ vates] sacerdos. ⁸¹ tua] Alberte. ⁸⁴ cæca 2.

- Indere pernecieque tua fratrisque domusque
 90 Sacrelegas arcere manus. Te iure beatum
 Felicemque voco, cui tantam avertere fraudem
 Autores voluere dei, punire nocentem
 Tot vitiis tantisque malis cui numina donant.
 At quantos mors illa metus quantumve dolorem
 95 Incuteret populis! te tanto afferre periclo
 Sors audax voluit nobisque horrenda minari?
 Scilicet ingenti constant discrimine semper
 Quæ dii summa volunt: tu vive tuentibus illis
 Fortunæque tuæ blandas amplectere dotes.
 100 Tu morere et tenebras lustra pallentis Avernī,
 Prodigiale caput, superos fuge, saltibus erra
 Tartareis, Acheronta bibe, in Cocytia merge
 Stagna caput: certe horrebit tua facta tuumque
 Regia Persephones nomen, truculenta ciebis
 105 Umbra metus, Diti fugient te pessima noctis
 Monstra tenebrarumque duces: te intrare volentem
 Cerberus arcebit, diros ponentque cerastas
 Eumenides terrore novo; te portitor undis
 Non volet ire Charon, neque enim peioribus umbris
 110 Iura dedit Minos, levius Salmonea plectet
 Supplicium, Tityon levius iram, Sisyphus urget
 Mobilius saxum, portabunt Belides undas,
 Tantalus esuriem stringet: tot nomina pœnæ
 Pars quota facta tuæ? At si vitam intrare receptam
 115 Per Samii documenta senis tibi Iupiter unquam
 Permittet, pete Germanis longissima, si qua est
 Finibus eois regio, nostrique recede
 A regione poli; careat te Martia tellus,
 Quæ, cum ferret, erat tam tristi obnoxia fato.

⁸⁹ Cf. Panegyri. in exc. Alberti Mog. v. 1258. sqq. ¹⁰⁷ cf. Verg. Aen. VI. 570. sqq.
¹¹⁰ Salmon.] Verg. Aen. VI. 585. sqq. ¹¹¹ Tytion 2. Cf. Verg. ibid. v. 595. sqq. Ovid.
 IV. 457. Sisyph.] Ovid. met. IV. 460. ¹¹² saxum] „non exuperabile saxum” Verg.
 Georg. III. 39. Belides] Danaides: Danaus Beli filius. Ovid. met. IV. 463. „Ad-
 siduæ repetunt quas perdant Belides undas”. Ibid. 177. 358. ¹¹³ Tantal.] Ovid.
 met. IV. 458. sq. „.. Tibi, Tantale, nullæ Deprenduntur aquæ, quæque inminet
 effugit arbor”. ¹¹⁵ Samii] Pythagoræ: Ovid. Fast. III. 153. „Sive hoc a Samio
 doctus, qui posse renasci Nos putat”. ¹¹⁸ Mart. tell.] i. e. Germania.

Ut triste quod præmittitur carmen omittere non licuit, ita sequentem commentarium, de quo videndus est Index bibl. Hutt. num. IX. a, b, c, recipere totius operis edendi ratio nos cogit.

Die geschicht vnnnd bekanntnuß des getauften Juden,
genannt Johannes Pfefferkorn.

5

Nach Christi vnsers lieben herren geburt, Tausent fünffhundert vnd im vierzehenden iare, vff mitwochen nach Egidij, Hat man einen getauften Juden, Johannes Pfefferkorn genannt, zu Halle vor sanct Moriz burg auff dem Juden kirchoff gebraten, vnnnd zu vor mit glüenden zangen etzliche male vß seinem leyb gerissen, vnd die nachuolgende stuch vnd
10 übelthät in gefengknüß bekant vnnnd geoffenbart, vnnnd zu lezt darüber verurteilt, vnnnd nicht widerrüffen.

Item zum ersten hat er bekant: er sey ein priester gewesen, vnnnd priesterliche ampt s. 1. getriben by .xx. iaren, vnd nicht gewyht gewest Meß gehalten, bycht geseßen, den menschen das Sacrament gereicht vff die österliche zyt.

15 Item er hat auch bekant: das er dry partickel gewyht ostien gestolt. Das ein selber s. 2. behalten, gemartert vnd gestochen, das das clar blüt dauon geflossen ist, vnd do hat er glaubet das es gott vnd mensch gewest sey. Die andern zwey partickel, den Juden verkauft.

Item er hat auch bekant: er wolt vnserm gnedigz herren herzog Albrecht, künigt s. 3. Bischoff zu Magdeburg zc. Marchgrauen von Brandenburg vnd seinem brüder Joachim den
20 Churfürsten vnd allem seinem hoff gesinnnd vergeben haben, vnd solchs garnache volbracht het. Darüb er hundert guldin vñ den Juden genomen.

⁴ De inscriptione b vide Indicem bibl. Hutt. l. c. De c ubi in orthographia tantum ab a recessit (quod non ita sæpe factum est), nihil adnotabo, sed quæ addidit, Germanicis quas vocamus litteris expressa adiciam. Ceterum memorare debeo in c utrumque Pfefferkornium, Coloniensem prædicatorum socium, eumque qui Halis combustus est, pro uno haberi. Cf. quæ vol. I. p. 33. sq. ad v. 40. adnotavi.

⁶ Huius exordii loco c sic habet: ¶ Nach dem hat Johan Pfefferkorn den Christen gelauben wider verlaugnet, vnd abgefallen in die Jüdscheit (als vonn Meandro auch zuuermissten) sich versendt vmb güts vnnnd gelts willen, durch seine klägerey im fünffhundertsten vnd vierzehenden iar, vff Mitwoch nach Egidij zu Hall, vor sanct Morizen burg vff dem Juden kirchoff gebraten, vñ zuuor mit glüenden zangen etlich mal vß seinem leyb gerissen. (O getaufter Jud wie gefelt dir das). Vnd hat dise stuch vnd übelthät in gefengknüß bekant vnd geoffenbart, vñ zu lezt darüber verurteilt, vnd nichts widerrüfft. Christi b. gepurt b. vñ vierzehen iar. Mitwoch nach Egidij hat b. ⁷ i. e. die 6. Septembr. Juden (et sic ubique) b. ⁸ sant Morizen burgk b. Judenkirchoff mit glüenden zangen gerissen, vnd darnach gebraten, vnd b. ⁹ nachfolgende stuch vnd übelthät in der gefengknüß b. ¹⁰ vnd zu lezt darüber b. vnd b. de quo in sqq. non adnotabo). ¹² bekant, Er b. priester gewest, b. und hab c. priesterlich b. ¹³ getriben zweynzig iar b. gewicht gewest, Messe b. Reich b. ¹⁴ sacrament gereicht auff die Osterliche zyt b. c addit: Die barfüßer münd habē auch ein getauften Juden in irem ordē meßhalten, ob er geweyht sey, weiß ich nit oder sacrificiert. ¹⁵ ¶ Item

er hat drey partickel geweyht ostien gestolen, gemartert b. Cf. epistulam hoc ipso anno c1010ccccxli. Bruxellis scriptam, quam infra repetimus. ¹⁶ klare plut daruon geflossen [sic] b. ¹⁷ geglaubet das es got b. gewest sey, die anderen zwey b. ¹⁸ ¶ Item er wolt V. O. S. Herzog b. ^{18.19} nkhunt bischoff b. der zeyt Bischoff c. ¹⁹ Marggraff b. ^{19.20} Joachim Churfurst b. , mit gift vergeben c. vñ solches gar nahent verpracht hat, darumb b. ²² hundert gulden von den Juden genomen hat b. In c additum est: (Müß man billich den Juden irs willens willfaren, so kleybenn die herren on soz.

- §. 4. Item er hatt auch bekant: das er sich für Messiam vßgebenn hab, wasser zû wynn gemacht, vnd die todten lebendig.
- §. 5. Item er hat auch bekant: er habe zwey kinder gestolen, dz ein den Juden verkauft vnd selber helfen martern, vnnnd gestochen das sy das blût von im überkömen haben, zû gebrauchen zû irer notturfft. Das ander kindt hat rot har gehabt, das selbig hat er wi- 5 der hienweg geschickt on schaden.
- §. 6. Item er hatt auch bekant: das er ein arzt gewesen sey, vnd hat sich darfür vßge- ben, vnd wañ er einem kranken menschen helfen solt oder ein trand geben zû seiner gesundtheit, so hat er dem kranken menschen gift geben, vñ damit .xiii. menschen vom leben zûm tod bracht. 10
- §. 7. Item er hatt auch bekant: das ir eylff gewesen seind, vnd er der zwölfft, vñ seind durch die landt gezogen, vnd haben vnder den eylffen einen vßezig gemacht, vnd wañ sy wolten in ein statt ziehenn, so haben sy den vßezigen vorhin geschickt, vnd der hat sich für ein kirchen gelegt, so lang biß die andern eylff hernach kommen seind, vnd dan hat er den selbigen vßezigē wider gesundt gemacht, dauon sy groß gût vnd gelt überkömen 15 haben.
- §. 8. Item er hatt auch bekant: er hab einem Magistro der ein priester gewest ist, vnd im landt zû Francken gessen, einen verbannten teüfel gestolen, damit er vil zaubery geübt vnnnd getribenn. Darnach hat er den teüfel wider verkauft, vnd umb fünff guldin gegeben. 20
- §. 9. Item er hat auch bekant: das er gelt darumb genömen hab, das er wolt dem gan- zen landt in beyden stitten Magdeburg vnnnd Halberstatt allem landtuolch vergeben, vnnnd sy alle mit iren gütern verbrennen, es sey im veld, in scheüren oder in stetten, wann er das mit sùg zû wegen bringen möcht. Solchs hat er den Juden mit einem eyd zû- gesagt. 25
- §. 10. Item er hat auch bekant: das er den Juden ein eyd geschworē hab, wo er ein chri- sten menschen gesundt macht, dargegen wöll er widerumb .xv. von leben zûm tod bringen.

¹ ¶ Item er hat sich für messiam aufgeben, hat wasser zu wein b. ² Lebendig (wañ er schon mit gelt für Papst, Kaiser vñ herr) sich vßgibt, so ist er dannoch nit gott, dann got lebt noch. c. ³ Item er hat zwey b. ⁴ piß das sy das plut von ym erkrigt haben, b. , biß sie c. ⁵ , das k. rots har b. Scilicet crinis Ischarioti- cus vitam meruit infanti. ⁶ wider weg geschickt an schaden b. In c additum est (Als d' Jud Zacharias der prediger münch, auch den kleinē kindlin die herzen mit scharpfen messern ersücht vnd gestoln hat) vmb gelt. ⁷ ¶ Item er ist ein arzt ge- west, vnd b. darfür aufgeben, vñ wenn b. ⁸ kranken b. getranck gebenn zu irer gesuntheit b. ⁹ vnd dar mit getödt, vnd dreyzehn b. ¹⁰ todt b. Addit c: (Ich wil kein rhat oder arznei von Meandro empfangen, ob in schon der Papst wider vß- schidte). ¹¹ auch om. b. gewest b. zwelfft vnnnd sindt b. ¹² gezogen, vñ b. außßezig- gen b. wañ] wo b. ¹³ stat zihen b. sie den außßezigen b. ¹⁴ biß so lang die b. aplff b. kumen sindt, vñ den b. ¹⁵ außßezigen b. gesunt b. daruon sie b. über- kumen b. In c additur: (Mülstein an ir hálß gehend, wár zyt gewest). ¹⁷ Item er hat einem magister b. ¹⁸ in dem b. verpanten teüffel b. darmit er viel zaube- rey getriben hat, darnach b. ¹⁹ teüffel b. funff gulden geben b. (das ist der Juden lauffmanschaft). addit c. ²¹ Item er hat gelt genumen, das b. ²² lande vñ beiden b. Magdeburg vñ Halberstadt b. Madenburg c. land volck b. ²³ sie b. alle om. b. , Es werdt im felde in steden, oder in heüßern, wo er b. ²⁴ fuge b. Solchs b. apde zu gesagt b. (Willich sol sich der Bischoff zû Meing zûm Judē halten). O quibz cōtra vos principes, potestates et v'tutes, Senacherib. addit c. ²⁶ Item er hat den Juden ein eyd geschworen, wo b. auch om. c. einen b. ²⁷ gesunt mach, b. mache c.

Item er hatt auch bekant: wie er zu Berlyn in der hoff stuben, do sant Chrißoffel §.11. an einer wandt gemalet stet, gestanden vnd zû dem selben bild gesprochen. Wie stest du hie du langer schalck, vnd tregst ein hûrenkindt vff der achseln, sein mütter ist ein hûr, vñ ist im hûrhuß.

Item er hatt auch bekant: wie er zû Cöllen ein bilde beraubt, dauon sylberin span- §.12. gen geschnitten, vnd ein korallen pater noster genömen, darüber begriffen, vñ im ein stücke vñ dē rechtē ore darüber abgeschnittē worden, vñ der scharffrichter dē volck die luchen vor gericht gewyßt.

Er ist gestorbē als ein frömer chriß vnd ist getaufft worden zû Eschwe im landt zû Gessen vff sant Katherina berg vñ einē bruñ, da von hat . V. G. G. vñ Magdeburg gût brieß vnd sigel, vñ ein Schottischer psaff hat in getaufft.

Defensio, de qua in prologo dictum est. p. Aij^b. sq. epistolam habet Coloniae a. 1516. a Pfefferkornio ad archiepiscopum Hermannum scriptam, cuius hae particulae ad tetricum, de quo hic agitur, argumentum pertinent: „... Ego .. nolo ut ptereat reuerendā pat'ritatē tuā. me añ annos aliq̃t ab .. Archiepo Mogūtino moderno in causa iudeorū Mogūtine interrogatū 2 p̃sertim causa venerabil' sacramēti veri dei 2 hoīs. tūc t̃pis a p̃fidis iudeis in Ciuitate ip̃i9 Berlino decederose [sic] nimis atqz impie tractatū. ppter qd' qdē facin9. frat' eiusd' Marchio Joachim princeps elector 2. iudeos (ut accepi) .rrr.vij. iusto flāmarū supplicio affecit: Voluit qz tūc ex me scire qre iudei ptra oīm scripta pphetarū 2 cōtra manifesta celi ac t're indicia in suis ita petis execrati nullū erhorēat scel9 Mdi 2 reuerēter 2 vere dicens marimā p̃tē hui9 p̃tinacie esse falsos eorū libros: q̃s illoz Mbi ptra sacz euangeliz 2 in p̃tumeliā. debet9. infamiā 2 blasphemīā sacre fidei nre p̃posuerūt: in quib9 quidē libz9 suos liberos a puericia instruat ac doceat: 2 deinde cū ad p̃uocetōrē etatē puenerit, se malicie habitū nō posse derelinq̃re Et ita quicq̃ contra eccl'iaz catholicā ch̃ristianosue: machiari p̃nt: id totū putāt acceptū deo 2 iuste factū esse Cui9 rei grā dedi reuerētie eiusdē nōd' tūc ep̃i erēplū tale: viz q̃s iudei i hoīm memoria quinq̃s venerabile sacramētū p̃tumelia affecerint: P̃rio in Vatisflauta: ciuitate schlesie. Secd'o i passau ciuitate nō lōge a danubio posita. Tertio in Sternēberg. Quarto in deckdovff. postremo in Berlino oppido Et quāuis semp sint ignit' forcipib9 p oīs vicos lācinati. in verub9 tosi. ad rotas positi 2 uiui defossi atqz cōbusti: p̃pt' q̃ merito erēplū sibi et'nū sumerēt. tñ inculcatā sibi ex suis libris 2 ex nulla alia causa deponere maliciā nō p̃nt neqz volūt Cōparant' em̃ igni sopito q̃ ut itez inflāmat'. sic 2 ptra nos iudei Mā ad tps cessantes paulatim nob' dormitātib9 falsis suis codicib9 reincēdunt 2 id quidē indies mag' ac magis nulli malicie diabolice p̃centes. ¶ Preterea interrogat9 suz ab eadē ip̃i9 Reuerētia 2 ab alijs etiā honestis viris an hoc eēt mihi p̃pētū 2 vex.

vom lebē zum todt b. Addit c: (D wie seind wir Chrißten so gesund) wo die Juden vnser rhat seind.

¹ Item er hat zu Berlin b. Berlin c. Crisstoffel b. ² want gemalt stet gesprochen, wie stestu b. ³ hurn kind (*sequentibus verbis omissis*) b. (Hör wie haben dann die prediger mündch zû Bern die mütter Jhesu dem schneyderknecht vñ fünffsig guldin, vnd vmb ein damast beuolhen). addit c. ⁴ Item er hat zu Cöllen ein bildt b. auch om. c. Cöln c. daruon silbern b. ⁵ genumen, darüber begriffen, vnd b. ⁶ stück auß dem b. darüber b. der richter offentlich dem b. ⁷ geweißt. b. c. addit. A. a. a. dñe, ecce nescio loqui (Ne timeas a facie eorum.) Hier. [Jerem. I. 8.] ¶ Arboz mala excidetur, et in ignem mittetur. ⁸ frummer b. Er ist gebraten vnd gestorben, vñ vñd ist c. land b. auff b. ¹⁰ auß einem brunnen, do b. Madenburg c. gut b. ¹¹ Schottischer b. In c additum est: (Wer mag dann Aleandrum getaufft hon) vnd ich meyn, er sey dem teufel in arß gefarn, vnd dem er hie gedienet hat, d' geb im den lone.

q iudei eogereñt hñe sanguinē xpianū [A iij] ac eo uti ad liniendū sese ne feteant aut fordidū notentē uti cōis est fama Mñdi ego p immortalē iurās deū q hec eñt mihi prorsus incognita. Nurusus interrogat⁹ sum. Et quo xpianor⁹ liberi qz sepissime sint martyrizati a iudeis: ⁊ ipsi ex pueroꝝ venulis sanguinē miserint: ⁊ hñc p oēs synagogas suas diuiserint ad quid tū uterent⁹ sanguie illo? Eñc denuo rñdi si iudei possent xpianos viros ita cōsequi sicut infantulos: proculdubio senes cū iuniorib⁹ int'ficerēt. Qd' autē vtanē sanguine xpiano mihi ex toto nō est ptiuz Hoc autē mihi exploratū est. q iudeis suā cenā paschalē celebrātib⁹. ipi in mēfaz reponāt tres panes q a grecis dicunt⁹ azimi ⁊ poculis vinū infundāt rubeū Manus igit⁹ suas vino decies imbuentes ⁊ humoz⁹ toties digitis decutitēs vniuerse xpianitati maledicūt. presertim decēz plagis pharaonis in egypto factis Ultio epotāt vinū illud rubeū in derisionē ⁊ contumeliā xpianitatis. Et h⁰ non obscure p̄siderari p̄t. q ipsi diluāt sanguie xpiano vinū illud: ⁊ ex inuidia ebibāt: quā habēt aduersus xpianos: Nō plura de hac re scio. sed h⁰ dūtarat: q indies plura alia mala pessima etiā ⁊ crudelissima machinent⁹ xpianis: quemadmod⁹ demonstraui in libris meis olim emissis ⁊ latius iudicare [sic] possēz. p̄f'tim qñ clanculū ⁊ cōmode pñt cōsequi scām crucem siue fuerit in agris siue oppidis: eā cōtinue frāgētes ⁊ pedibus conculcātes Nec referre possum. qz p̄tumosio vbis vginē Mariā afficiāt. ...."

His ipsis quibus hæc fœda scripta recensuimus diebus passim publica diurna acta sequentem epistolam, infamiæ nostrorum etiam temporum insigne documentum, exhibent:

Brüssel den 21. Juli 1861.

„Eine Feierlichkeit, welche heute in der Kathedrale St. Gudula unter dem Vorfige des Cardinal-Erzbischofs von Mecheln gehalten worden, ist die Wiedereinfegung der andächtigen Bruderschaft von den wunderbaren Hostien. Wie Sanderus in seinem Werke: *Brabantia sacra* und andere Autoren erzählen, hätten die Juden aus der hiesigen Katharinenkirche ein Ciborium mit Hostien stehlen lassen, wo sie dann am Pfingsttage des Jahres 1370 in der Synagoge zusammenkamen, diese Hostien schmähten und mit Dolchen durchstießen, worauf aber klares Blut aus den Hostien gestossen sei, worüber die Juden sich so entsetzten, daß sie eine Frau mieteten, um die blutigen Hostien nach Köln zu tragen. Die Sache wurde jedoch ruchbar, und Herzog Wenzel von Brabant ließ die Juden ergreifen, auf die Folter bringen, und sie dann lebendig auf dem Scheiterhaufen verbrennen. Und die Erinnerung an diese abscheuliche Geschichte, wobei es sich nur um das Geld der unglücklichen Schlachtopfer handelte, wird im Jahre 1861. aufgefrißt und durch eine Bruderschaft verewigt, von welcher der Herzog von Aremberg der Prevot ist, während man sogar die Stelle der Prevotin der Herzogin von Brabant zugedacht hatte, nur daß sie anzunehmen der hohen Dame von dem Könige ver sagt worden ist.“

IN EXCEPTIONEM MOGVNTINAM
 REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS
 ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI
 DOMINI ALBERTI
 MOGVNTINENSIS ET MAGDEPVRGENSIS ECCLESIARVM ARCHIEPISCOPI
 SACRI ROMANI IMPERII ARCHICANCELLARII
 PRINCIPIS ELECTORIS PRIMATIS PER GERMANIAM
 HALBERSTADIENSIS ADMINISTRATORIS
 MARCHIONIS BRANDENPVRGENSIS
 STETINENSIS POMERANIAE CASSVBIORVM SCLAVORVMQVE DVCIS
 BVRGRAVII NORIBVRGENSIS ET RHVGIAE PRINCIPIS
 PANEGRICVS
 VLRICHI DE HVTTEN
 EQVITIS GERMANI.

Hanc pompam et plausus festis clamoribus istos
 Vimque triumphantis populi lætosque paratus
 Ostensosque tibi, princeps Alberthe, favores
 Non ab re ferimus, namque ut te excivit ab illa
 5 Invitum patria plenis Moguntia votis,
 Huc pacem, huc requiem secura excire putavit: | Opinio hominum
de Albertho.
 Venisti cupidus et tanquam hinc omnia starent
 Fixa in te trepidæ fuit expectatio plebi.
 Tunc quoque, cum voto patrum inducente vocantur

Cf. Indic. bibliograph. Hutten. num. X. p. 13*. sq. — Epistolam ad Eitelvolfum de Lapide, quæ huius panegyrici præfatio est, dedimus vol. I. num. XXII. p. 34...37.

In 5. (mendis fæde scatente exemplo) hæc inscriptio est: In Exceptionem Alberti, Moguntinensis, et Magdeburgensis Archiepiscopi, Electoris. Magdeburgensis 6. Brandenburgensis 2...4.6. Noribergen. 4. Vlrici 2. ¹ Die 28. Nov. a. 1514. Albertus novus archiepiscopus in urbem Moguntiam sollempniter invecus est. ³ Alberte 2...6. *quæ exempla fere ubique, ubi ex 1. th damus, simplicem t habent.* ⁴ nanq; 1.5. ⁵ patria] Marchia. * [Hoc asterisco adposito significatur adnotationem a manu sæc. XVI. scriptam exhiberi.] Die 9. Mart. a. 1514. Albertus in archiepiscopatum Mogunt. electus est, nondum XXIII annos natus; diem enim natalem habuit 28. Iun. a. 1490. ⁶ hominun 2. ⁷ exire 5. ⁷ *Hoc lemma ad marg. non habet 3., ut sequentium quoque maximam partem omisit. nulla omnino habent 4...6.*

- 10 Nostra capessentem et migrantem a sede paterna
 Roma moraretur, mœsta timor anxius urbe
 Destituit mentes animosque abiecit et intra
 Spemque metumque fuit dubii sententia vulgi,
 Seu tibi summa duci rerum commissa fuisset
- 15 Consultum his terris, seu se importuna dedisset
 In medium ratio, trepidandum horrore supremo:
 In te spes cupidis, in te fiducia solo
 Omnibus alta stetit, posita est ex teque pependit
 Civibus una salus, ut si tu hæc munera nolles
- 20 Oblatumque tibi dedignareris honorem,
 Essent tristicie plena omnia, plena timoris.
 Quos quoniam eventus melior fortuna redegit
 Iucundam in faciem tulimusque optata faventes,
 Reddita corda sibi percussaue pectora tandem
- 25 In vultus rediere suos, læta omnia pulso,
 Omnia fide, metu, gaudent, quia mole pericli
 Te sine nulla fuit gaudendi occasio, tantumque
 Huc tecum invehitur lucis, quantum omnibus aufert
 Hic tuus adventus nebulæ et caliginis atræ.
- 30 Longa mora est quæ te tenuit; fastidia longa, | Expectatio in
 Dum venias, aluere tuos; succumbere postquam | Albertum.
 Visus es his monitis, non es procedere visus
 Et capere oblatum fortunaque obuius uti
 Præsentique frui: fessi expectavimus omnes
- 35 Quod te adigat tempus; sæpe intra spemque timoremque
 Ambigui stetimus, ne quam non prospera causam
 Sors ferat in medium teque hinc omnino revellat.
 Sic sperat metuitque simul iam filia coniunx | Comparatio.
 Desponsata viro: nam quem semel hausit amorem
- 40 Cunctari vetat: illa ægre sua gaudia differt
 Incusatque moras, quæcunque hymenæa morantur
 Tempora longa vocat; ardet se iungere pacto,
 Optatum cupit ire diem noctemque iugalem
 Anticipat votis, ubi venerit hora fruendi,
- 45 Ut placitis satiata suis præsentia caplet:
 Tuum vero ratio omnis abest, ita in omnia præceps

¹⁰ mirantem 5.   ¹¹ Bulla confirmationis d. 18. Aug. eaque qua Alberto pal-
 lium datum est, die 1. Sept. datæ sunt.   ²¹ tristitiæ 3. 5. 6. (*ubiq. iti*)   ²² redæ-
 git 1.   ²⁶ fida 5.   ³⁰ Hoc quoque et sequens lemma om. 3.   te] ta 5.   ³⁸ con-
 iux 6.

- Fertur et in cumulo dubitat quæ prima sequatur;
 Quæ capiat, quibus insistat, data copia turbat
 Et facit ambiguam: nos haud secus impetus urget,
 50 Destituit ratio perditque oblata facultas,
 Quid primum, quid præcipue fiat liceatque,
 Quod quis in obsequium ruat aut quæ signa relinquat
 Læticæ insolitæ, quo gratificetur honore
 Iam certus liberque metu optatisque potitus.
 55 Obvia turba tibi portis se effundit apertis, | Exceptio
 Tendit in occursum populus, sunt ordine nullo | Moguntina.
 Læticia dirimente modum iuvenesque senesque;
 Ingeminatur Io, vacuas conscendit in auras
 Clamor, ab impulsis resonat clangoribus æther.
 60 Invia facta via est qua tu te immittis, ademptum
 Est plateis nomen. quid si non ante vetasses
 Hæc fieri candore tuo? pudet auribus hoc, quod | Candor
 Virtutes meruere dari; verum illa pudoris | Alberthi.
 Munimenta tui nos effecere verendo
 65 Audere et vetitos cupientius edere plausus.
 Tanta merebatur quisquis fœliciter olim
 Bellum exegisset domitisque ex hostibus urbi
 Invenisset opes peregre spoliisque superbis
 Auxisset dominæ nummosa æraria Romæ;
 70 Sive rebellantes armis superasset Iberos,
 Sive leves Celtas, aut sub iuga Marte secundo
 Cantaber isset eques, pleno excipiente triumpho
 Decrevere patres tantis grata omnia gestis.
 Magna damus, nisi tu nolis, maiora daturi,
 75 Iure pari, merito diverso, non quasi belli
 Intuleris motus Venetumve retuderis hostem:
 Gratamur reduci, sed quod te principe belli
 Suspicio procul omnis abest: huc ocia tecum, | Tranquillitas
 Huc pacemque trahis, tutissima tempora abactis | Alberthi.

⁵³ Lætitia 3.5.6. (*ubiq. iti*). ⁵⁵ Prope piscariam portam clerici novum præ-
 sulem secundo Rheno adventantem excipiebant. ⁵⁶ Io] Germanice *Ju, heia, hei!* nam
 tum per Germaniam nondum clamabatur barbarum illud *Hurrah*. ⁶⁰ ad. est pl.
 nom.] plateæ hominibus totæ connectæ sunt, iam non sunt plateæ, *πλατεῖαι*.
⁶² Lemma om. 3. ut sequentia quinque. ⁶⁵ ædere 5. ⁶⁶ *Triumphans imperator*. fe-
 liciter 3.5.6. *ubiq.* ⁶⁷ exegisset 1. ⁷⁰ durum Iberum M. Cato superavit, Cel-
 tas Cæsar Iulius. ⁷² „Cantabrum indoctum iuga ferre nostra” (*Hor. Od. II. 6,2.*)
 domuerunt Augusti legati. ⁷⁶ Veneti pace cum Gallis inita cum Cæsare pacem
 inire detrectaverant paullo ante quam hoc carmen componeretur. ⁷⁸ otia 5.

- 80 Te veniente malis subeunt, sperata solutis
 Vita reedit, tranquilla quies te præsule inivit!
 Spes sua cuique reedit, tum siquis flevrat ante,
 It dolor itque timor, cessant curæque metusque;
 Læticia certatur, eunt matresque virique | Læticia
communis.
- 85 Uno hilares voto præ te manibusque supinis
 Attollunt vultus læto et clamore salutant
 Te patremque vocant saliuntque et carmina dicunt.
 Vocibus aura fremit, dulci quatiturque boatu;
 Ornata nituere domus, portæque viæque
- 90 Congaudent dominis speciosaque pallia tectis
 Dependent, quod Zeusis opus, quod pingat Apelles,
 Texat Achæmenio locuples quod Persia fuso,
 Quod struxisset Arachne et quod discriminet unca
 Pallas acu, quod eat Phrygiis certare tapetis,
- 95 Delicias oculis, veterum argumenta laborum,
 Parietibus murisque locant; hæsero fenestris
 Intextis aulæa notis, celebrata parentum
 Facta reviviscunt magnæque ex ordine pugnæ.
 Præterea festi insuetis fulgoribus ignes
- 100 Urbe crepant lucentque faces et lumine maius
 Excipitur lumen, stellisque abeuntibus instant
 Solares radii, et Phœbeæ lampadis ignes
 Obscuraturi, siquos adiere minores,
 Igne suo minor est: quemcunque, o maxime rerum, | Splendor
Alberti.
- 105 Virtutes tetigere tuæ, tu lumine lumen
 Excipiendus ades, densoque armata iuventus
 Stat diffusa globo et turmæ panduntur equestres,
 Ostenditque tibi dederit quas patria vires
 Quæque sequantur opes: dic quis compelleret istum
- 110 Vi populum qui nunc sumptis tibi se obtulit armis,
 Quique, ut tu regnes, petit extorquetque precando?
 Heu quanta vi regnat amor: discedite, fastu
 Qui vultis captare fidem petitisque timeri! | Amor erga Al-
bertum suorum.
 Undique tutus amor; nunquam irrequieta tyrannis

81 Tu 5. 91 Dependent 5. 92 Achæmenio 5. Achæmenio] Persico. Achæme-
 nes primus Persarum rex. (*Shæls.*) 93 Arachne] lanificæ laudibus artis clara. cf.
Ovid. met. VI. 5. sqq. 94 Pallas] *Ovid.* l. c. 23. „sen pingebat acu, scires a Pallade
 doctam. Phryg.] cf. *Verg. Aen.* III. 483. sq. 100 maius lumen] princeps.* 100. sqq.
 „Sicut stellæ obscurantur radiis solis, ita ignes qui in civitate habebantur, tuo
 splendore obscurati sunt“.* 101 abeuntibus] superatis. 102 Solares radii] prin-
 ceps.* 104 suo *edd. recte; tuo correxit*.* 106 Ostendit] scil. iuventus.*

- 115 Suspicionē caret, odiisque obnoxia regnat.
 Cernis, ut est templis alius nitor, omnia cultu
 Festa novo? quid tale, rogo, prior annus habebat? | *Pompa.*
 Omnia magna quidem, verum ad te parva tuoque
 Aequa minus decori: potes hos, pulcherrime, plausus
 120 Tam trepide amplecti teque his censere minorem? | *A verecundia commendat*
 Digne omni pompa, solenni digne triumpho,
 Ingredere, o, lætusque tuum conscende tribunal,
 Da leges, da iura viris, assuesce vocari
 Spes miseris, tutela inopi! dant numina solis
 125 Principibus sapere ante diem: tu Pallade dextra
 Oblatis frui et regni subeuntis habenas
 Arripe sublimique animo contende priores
 Effectis anteire tuos; magis iste magisque
 Publicus ardet amor conceptaque opinio de te:
 130 Agnoscisne tuos istum vincisque pudorem,
 Omnia qui vincis, fortunatissime rerum?
 Nam quæ multorum fortunæ dona videntur,
 Sparsa locis, in te mixta et collecta tuemur, | *Fortuna Alberth*
 Nomen, opes, formam, genus, o te cuncta repente
 135 Et pariter factum: namque ut te in regna locarent,
 Exiguo spacio et properato occumbere leto
 Ante duos voluere dei succedere præ te
 Non veritos: hæc signa dabant, deposceret isti
 Quem fortuna loco nosque admonuere legendi
 140 Principis huc quo fata vocent: si tertius esset
 Ausus in hoc solium vetito se mittere fato,
 Diis equidem iratis reor eventuque sinistro
 Punitum errorem: nos læti amplectimur omen
 Fortunamque tuam studio sectamur ovantes.

115 adisque 6. 116 alius] inusitatus.* 118 ad te] habita tuæ personæ ratione.
 120 commendat. om. 3. 122 conscende 5. 125 Pallade] Sapientia. Sed „præcipe
 non sublime sapere”. Cf. infra v. 1103. sqq. 128 Effectis] factis.* 129 concœ-
 ptaq; 1.4. 135 nanq; 1.2.5. 136 læto 1.2.5. „sc. Albertū fratrem forte vici ducē
 saxonie et unū de hīnebet [Henneberg?] qui fuerūt et dicebāt, coadiutores”*. Ex
 adnotatione, quamvis mendosa, versus 136. sqq., qui aperte de prædecessoribus Al-
 berti (Iacobo a Liebenstein † d. 16. Iul. [non d. 15. Sept.] a. 1508. et Uriele de
 Gemmingen † d. 9. Febr. a. 1514.) non sunt intellegendi, explicent alii. De coadiu-
 toribus duobus ab Uriele institutis nihil legi in Ioannis Hist. Mogunt. Sed
 Urielem antequam moreretur pœnitentiam in Carthusianorum monasterio egisse,
 quod cellarium vina suffurantem iracundia motus vitorio tudite percussisset, ab
 Ioanni quoque relatum est. 137 dij corr.* 138 Albertum canonici ideo elege-
 runt quod ipse pallii emendi expensas in se suscepit.

- 145 Ponite Fortunæ reduci sua præmia, cives,
 Et templis ornate deam sacroque dicato
 Multa reis voti grata cadat hostia dextra;
 Vestris ille animis multaque cupidine nuper
 Expectatus adest; tam longo tempore pro quo
 150 Pallida turba fuit, sub cuius spesque timorque
 Constitit adventu, cuius vestra omnia vosque
 Commisistis opi præsto est, qualemque ferebant
 Apparet capiturque oculis, gestitque videri,
 Spesque omneis implere cupit. Nunc, Moge, superbi,
 155 Nunc tu, Rhene pater, longo post tempore tandem | Ad Rhe-
 Optatis satiare tuis et pone timorem: | num.
 Oblatum est quod tu multumque diuque petebas,
 Gavisis transmittis aquis atque accipis alveo,
 Ut velles, dominum; video te augustius undis
 160 Intumuisse tuis et utraque hilarescere ripa, | Exultatio
 Exultare vagum, lætosque involvere fluctus; | Rheni.
 Auditum resonare nemus mugireque nymphis
 Antra tuis sonitumque remissum e montibus imæ
 Accipiunt valles, reboat clangoribus aer,
 165 Multa percussis modulatibus insonat echo:
 Cuncta silent studio insolitum mirata fragorem
 Et plausu stupefacta tuo, scopulisque resultant
 Gratantes numeri et voces te autore coactæ
 Mirantur Satyri choreasque in littore ducunt.
 170 Numina ruris ovant, tu, festo ornate paratu,
 Inveheris fluviosque vocas qui colibus errant
 Teutonicis, largasque epulas regaliter antro | Rheni con-
 Extruis in vitreo, sed quæ convivia raris | vivium.
 Motibus exequeris. non hoc citus abnuat Ister, | Omnes Germa-
 175 Aequalis fraterque tuus, primosque petivit | niæ fluvii.
 Accubitus; quem deinde sedent popularia circum
 Flumina, in Euxinum quæcunque hinc abstrahit æquor:
 Parvus Her, curvusque Lycus, quique acribus instat
 Rhæticus Inus aquis, Bavarisque in montibus errans
 180 Largus Eser Bemusque Nabus, quique impete fertur

145 Fortuna Redux templis arisque votisque colebatur, multique ei nummi lapidesque inscripti sunt. premia 1. 2. 154 Mogus = Mœnus, Main. 156 sa-
 ciare 3. 5. 159 Vt Velles 3. angustius 6. 172 Sub hac imagine describi puto
 quot quamque diversis ex terris gratulabundi festumque Moguntinum concelebra-
 bundi advenerint. 171 *Lemmata hoc et sqq. duo om.* 3. 175 Her] Her] Lycus]
 Eccl. 179 Rheticus 1. 2. 4. Rhæticus 3. 5. 6. Inus] Inn, Oenus. 180 Eser]

Trava, cito cui se comitem vicinior Enus
 Adiicit, Igla celer, piscosus Thesia, flexus
 In diversa Moras. sed nec gravissimus hospes
 Albis abest sociosque vehit te, Multana, primum,
 185 Aegera, te Misnumque Salam, neque linquit Havelum.
 Hos præter conviva venit Quadus Odera linquens
 Sarmaticos colles, cui vix de nomine cedens
 Fraternas dat Nyssus aquas, e fontibus iisdem
 Qui fluit et tractu tot millia fertur eodem;
 190 Fœcundi venit unda Spreæ, venit Istula nudans
 Terga Boryssorum, lato quique amne Visurgis
 Vestiphalos humectat agros, Frisiique rebellis
 Qui per iugera fertur Emas, Eburonicus astat
 Mosa tibi plauditque simul gaudetque vocari
 195 Ad commune epulum, quibus ipse domestica misces
 Flumina, magnamini qui scindit rura Suevi
 Neccaron et toties vario qui errore moratur,
 Ipse suos cursus replicato flumine Mogum,
 Arma virum indomitique rigantem iugera Franci;
 200 Illis tua Vesterichum coniungit mensa Mosellam,
 Quo non maiores alter tibi miscuit undas.
 Hæc quoque finitimi veniunt ad gaudia fluctus,
 Et Germanus adhuc Athesis, quanquam Alpibus erret

| Franci.

[Sar. Nabus] Nab ex silva Bohemica veniens. 181 Trava] Traun. Enus] Enns, Anisus (*h. l. non* = Oenus, v. 179. Inus.) 182 Igla] Iglaui, Iglaui, Hutteno ex itinere suo Moravico memorabilior quam Taya qui Iglavam recipit, ut ipse a Maro (Marck) receptus Danubium augeat. Thesia] Tschetz, Tibiscus. 183 Moras] Morava, Margus s. Margis, Mœsiæ I. fluvius. Nimium Huttenus orientem versus exspatiatur. 184 Multana] Mulde (*non* Molbau). 185 Aegera] Eger. Misn. Salam] die meißniſche (ſächſiſche) Sale. Havelum] Havel. Viadrus in Moravia oriens relicta Sarmatia nunc Borussia Silesiam et Marchiam Pomeraniamque permeat. 186 Nyssus] die ſchleiſche Reiße. Nissus 6. 190 Sprea] Spree. Istula] Weichſel, Vistula. 191 Boryssorum 6. Vis.] Weſer. 193 Emas] Enns, Amisus, Amasus. 194 Mosa] Maas, Meuse. 197 Necaron 5. Neccar.] Neſar, Nicer, Niger. 198 De Mosella *Ausonius* (v. 43. sq.) „Ipse tuos quotiens miraris in amne recursus Legitimosque putas prope segnius ire meatus”. 199 Franconiam patriam suam laudare, ubi potest, non neglegit Huttenus. cf. v. 1115. sq. 200 Vesterichum 4. Mosellam] Ad cuius ripam editoris cunæ steterunt, ubi, ut olim (cum Trarbacum meum, infra Laurettæ arcem conditum, nomen a præterfluente Traver- (nunc *Kauten-*)bach, contra Travennam Mosellæ sese miscente gerens, furentem inmissis habenis nondum sensisset Vulcanum) lusi,

Cui laurus nomen dignum dedit, astu vetustum

Surgit ab opposita tibi Naide, Bacche Travennas.

203 adhuc] Ac si hodie scriberet auctor. Athesis] Etsch, Adige.

- Et ruat in Venetos deserto Teutone campos.
 205 Tot fluvii fontesque omnes et stagna lacusque
 Conveniunt, tu te medium componis et urges
 Convivas micesque iocos longoque moraris
 Affusos sermone deos, tum tristia siquis
 Pertulit, invitas animum ad meliora iacentem;
 210 In Venetos Athesis, in Turchas palluit Ister, | Athesis.
 Tu promittis opem et laceras deponere curas | Ister.
 Corde iubes monstrasque ducem, spem rebus adeptis,
 Cui festum celebrare diem, cui gaudia, prosit.
 Tum blandum moliris Io, clamantis ab ore
 215 Exceptum referunt omnes, resonantia plausu
 Atria contendunt, tibi gratificatur amico,
 Inque vicem se turba ciet. quos inter honores
 Cui non læticiæ, cui non te, Rhene, triumpho
 Indulgere iuvat? Vos nunc concentibus æquis, | Exhor-
 220 O proceres, laudate ducem, cui talia fiunt, | latio.
 Plaudite cum vestro, curasque amittite, Rheno,
 Et festum exercete diem votisque fovete
 Hunc memores, nitidoque igitur signate lapillo!
 Illum equidem nobis albo nevere sorores
 225 Vellere fatales fortunatumque vocarunt
 Egregii natale viri. fervete frequenti
 Igne, viæ, sparsis lucescant compita flammis,
 Læticiam testata virum, plebs omnis adoret
 Principis adventum summo excipiatque favore
 230 Libera facta ducem! nullis non gaudia templis,
 Nulla non sint plena domo plateisque foroque!
 Vos Moguntino circundate vincula Iano:
 Pax erit, in curvas gladios contundite falces,
 In vomerem, in duos galeas conflata ligones! | Restaura-
 235 Quis canet hos plausus æqualique efferet ore | la pax.
 Læticiam populi et tales te intrante paratus?
 Aut quæ posteritas credet fictumque negabit?
 Hæc erat illa fides, superum hæc promissa fuerunt

²⁰⁸ Similiter *Auson.* l. c. 477. sq. „Te fontes vivique lacus, te cærule noscent Flumina, te veteres, pagorum gloria, luci”. ²⁰⁹ deos] fluvios. ²¹⁰ Turcas 3. 5. 6. Venetus et Turca, Imperii hostes. ²¹⁵ Exceptum 1. ²¹⁹ ? ipse ex, feci. ²²³ „diesque nobis Signandi melioribus lapillis” *Martial.* IX. 53, 1. sq. *Pers. sat.* 2, 1. *Plin. H. N.* VII. 40, 41. ²²⁴ *Tibull.* I. 7, 1. „Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes Stamina”. ²²⁹ circundate 6. i. e. claudite Iani vestri templum, pacis, non belli arma exercete. ²³³ *Hoc lemma cum tribus sqq. om.* 3. ²³⁰ fuerun 1.

- Teutoniæ matri Stygium iurata per amnem,
 210 Venturum, Alberthi redivivam a stemmata prolem, | Digressio ad Al-
 Præsidium patriæ et magnæ nova pignora laudis: | bertum avum.
 Idque ita velle deos: namque ut senis ordine fati
 Flebilis emeritos abruperat Atropos annos,
 Incidit in laceros mater Germania luctus,
 245 Multa super conquesta viro, corpusque tenebat
 Exanimum complexa sinu blandoque fovebat
 Brachia circundans nexu et miserabilis omnes
 Turbabat fletu populos lachrymasque ciebat,
 Pallida labra manu tangens, dumque oscula figit,
 250 Ore cicatrices obductaque vulnera mento
 Cernit adhuc dirisque patentia pectora rimis
 Brachiaque et multo sulcatum verberare frontem,
 Et nusquam non signa sui, monumenta laborum:

Hæc Alberthi
 meminere Ant.
 Campanus et Aen-
 neas Pius P. M.

²⁴⁰ Ex Alberto Achille (Ulixæ quoque cognominato) et Margaretha Badensi Ioannes Cicero pater novi archiepiscopi natus fuit; uxorem Ioannes habuit Margaretham Saxoniam. Is fuit Ioannes, qui cum Arneburgi mortis proximis esset († a. 1499.), Ioachimum filium natu maiorem ad se evocatum admonuit, ut deum ante omnia coleret, iustitiæ et beneficentiæ studeret, subditos a potentioribus oppressos vindicaret, nec nimis indulgeret licentiæ nobilitatis. Prudens vir fuit ac disertus. De Alberto Achille plura infra v. 1032. legentur. Albertus, natus d. 24. Nov. a. 1414. moritur in comitiis Francofurtensibus a. 1486. ²⁴² nanq. 1. 2. ²⁴⁷ circumd. 6. ²⁵⁰ Ant. Campani (cf. vol. V. p. 175.) epist. VI. 3. (Fræheri serr. II. p. 293.) „Marchio vir acer, eloquens, vafer, et quem Vulpem Germaniæ vocant, bellicosissimus et pugnacissimus omnium qui in Germania laudantur (Pius Achillem appellavit) cicatricibus totus in manibus, pedibus, vultu, collo excavatus; sæpe singulari certamine dimicavit, quo genere pugniæ nunquam victus est, prælio semel a Ludovico Bavaro eius consobrino". Præcipuus Aenææ Sylvii de Alberto locus hic est (Pii II. P. M. Commentarii rer. memorabb. Ff. 1614. fol. p. 91.) „Albertus marchio Brandeburgensis, vir celsi animi et rei militaris peritissimus, qui et in Hungaria et Bohemia et in Polonia et in omni Germania militavit, ordines duxit et magnorum exercituum extitit imperator, cuius tot victoriæ fuerunt quot prælia. Norimbergenses octo certaminibus superavit, uno tantum succubuit, non magno accepto detrimento, octo et decem tantum vicibus clypeo tantum et pileo tectus ad singularem pugnam vocatus victor evasit. Torneamenta tot devicit quot adiit. Achillem plerique Theutonicum appellavere. Cum Ludovico Boiariæ duce bellum gessit victorque pacis leges pro suo arbitrio dixit. Rursus bello revocato relictis a sociis pacem ab hoste recepit...". Idemque rettulit, cum superiores Germaniæ civitates Norimbergensibus, quibus Albertus bellum indixerat, auxilium ferre statuissent, magnusque instrueretur exercitus, quærenti cuidam, quid tantum populum adversus unum principem eundemque non ditissimum instruerent, a primore cive responsum esse 'Desipis, homo, in Alberti enim astutia et fortitudine omnium Germaniæ principum vires opesque continentur'. Cf. etiam eiusd. Aenææ Germaniam, et Europ. c. 32. 39. et passim.

- Tunc sic orsa loqui "Tu nunc, fortissime, tantas
 255 „Perdideris pugnās, nec te tua splendida virtus
 „Abstulerit leto, decus immortale parentum,
 „Immortale meum, fatoque obnoxius ibis
 „Contemptum in cinerem, manesque æterna silentes
 „Nocte sua vilesque inter misceberis umbras?
 260 „At si dignus honor claris virtutibus esset
 „Desuper et starent meritis sua præmia factis,
 „Debebas superesse mihi, damnare nocentes,
 „Erigere insontes et bella capessere pro me.
 „Infelix, tu nunc vacuum sine fomite corpus
 265 „Mente iaces, poteritque tuos contemnere vultus
 „Qui prius extimuit. Vos, o decorate supremis,
 „Germani proceres, hoc funus honoribus: ite,
 „Ite, graves animis Franci pullataque, Suevi,
 „Agmina, ferte faces, miscete incendia, mœstis
 270 „Illachrymate rogis fletuque lacessite flammam,
 „Irrorate thoros humerisque subite feretrum,
 „Et cumulate pyram; mediis inspargite bustis
 „Vina, dapes mellisque cados et pinguis olivi;
 „Abluite amne sacro frigentis, et ungite, corpus!
 275 „Flete, duces, gemituque struem componite acerbo,
 „Et tædas ipsumque super venerabile pondus,
 „Dignam anima carnem, dignam vitalibus auris!
 „Reliquias mihi ferte, viri, legite ossa sepulchro
 „Marmoreo, fundam ipsa simul lugensque recondam
 280 „Cinnama, thura, rosas, casiam, croca, balsama, myrrham,
 „Desuper arma viri ponam inconsumpta, petitem
 „Mille locis clypeum frameamque a cæde rubentem
 „Et gladios, thoraca simul galeamque iubasque,
 „Virtutemque ducis versu sua saxa loquentur
 285 „‘Hoc vivo stetit, hoc cecidit Germania lapso’. | Epitaphium Al-
 „Me, tanto spoliata viro, viduata parente, | bertii avi.
 „Quo referam, superi? tuque o, cui prima meorum | Mars Germa-
 „Cura fuit, cui prima dedi libamina semper, | niæ pater.
 „Mars pater, unde mihi quantum hæc rapit hora redibit?

⁵⁴ tunc 5.   ²⁵⁶ læto 5.   ²⁶¹ premia 1. 2.   ²⁶⁵ Infelix 3. 5. 6. (i. e. quæ sum.)
²⁷⁰ Illachrymate 6. Tumulandi ritus] i. e. non is quo utebantur exeunte sæc. XV.
Germani, sed quem depingit poeta, qui corpus et rogo et tumulo simul excipi
facit.   ²⁷⁶ tædas 1. 2. 4.   ²⁷⁷ carmen 6.   i. e. corpus, quod utinam viveret.
²⁷⁸ Reliquias 6.   ²⁸² cede 1. 2.   ²⁸⁵ vino 5.   ²⁸⁹ "præcipuo deorum Marti grates
agimus" Tac. hist. IV. 64. cf. Germ. 9. et infra v. 330. 727.

- 290 „Infœlix, quæ culpa mea est? quo crimine læsi,
 „Qua non demerui superos pietate fideque?
 „Quod genui, genuisse volens, avellitur; in quo
 „Spem posui, rapitur Stygiisque immergitur undis.
 „Nec scelus hoc, fatum est. at non Briareia quondam
 295 „Cum pelerent tormenta Iovem centumque lacertos
 „Tenderet Aegæon Pindum iaculatus et Ossan,
 „Mitteret Enceladus scopulos fureretque Typhoeus,
 „Iret in adversos pubes Titania cœlos,
 „Oppugnata meos concessi in sydera montes.
 300 „Me miseram, quod non volui tentare repente
 „Cuncta prius per te fatumque anteire tuisque
 „Viribus ad maiora frui, quæ multa fuissent:
 „Hoc ego debebam Venetas intrare paludes,
 „Hoc duce debebam Celtarum excindere fraudes,
 305 „Turcarum calcare nephas Asiamque pudendo
 „Exuere imperio et congestam abducere prædam
 „Bistonia Thrace locupletique Hellesponto.
 „Verum aliter visum superis, teque, inclyte victor,
 „Invidit Fortuna mihi rapuitque laborum
 310 „In medio cursu: tu furvi pallida Ditis
 „Regna petes Stygiasque domus et pallida Noctis
 „Antra tenebrososque specus, penitusque latebis
 „Orbe alio, claris heros erepte trophæis?
 „Quis volet hos vultus fabrefacto effingere in auro,
 315 „Marmore seu Pario, fusove animare metallo?
 „Vos unum præbete mihi, si debita posco,
 „Si non falsa meo est promissa potentia Rheno
 „Orbis et imperium mundi, si non mea tellus
 „Phlegra fuit, superi, saltem hoc concedite, restet

Petitio
Germanie.

²⁹⁰ Infelix 3.5. (*ut ubiq. e*) ²⁹⁴ cum Titanes cælum expugnarent. cf. *Hesiod. Theog.* et *Verg. Aen. X.* 565. sqq. Briareon dii centimanum vocabant eum quem Aegæona homines. *Hom. Il. I.* 402. ²⁹⁶ cf. *Verg. georg. I.* 280. sq. Aegeon 3...6.
²⁹⁷ Enceladus centimanus Tartari Terræque filius Sicilia superiniecta domitus est. cf. *Verg. Aen. III.* 575. sqq. Typhoeus centiceps Enceladi frater, noxiorum ventorum parens, Iovis fulmine in Tartarum deiectus. *Verg. georg. I.* 279. *Aen. IX.* 713. Typhocus, 5. ²⁹⁸ pubes Titania] Titanes, Uranides cælum expugnaturi. Ego tum inimicis superum auxilio non fui. *cæl. 3. ubiq. æ.* ³⁰⁴ Celtarum] Gallorum: Ludovicus XII. a. 1513. cum Venetis pacem inierat, Cæsari adversam. ³⁰⁷ Thracia a Bistonum bellicosissimo suo populo, nomen a Bistone, Martis et Calirrhœos filio, deducente, Bistonia ipsa adpellata, Turcis subiecta. Bistonis terra. *Ovid. ex Ponto II.* 9,54. ³⁰⁸ te] Alberte. ³¹⁰ Ditis] Plutonis. atri Ditis: *Verg. Aen. VI.* 127. ³¹⁶ prebete 5. ³¹⁹ Phlegra] oppidum Macedoniæ, Pallene, „ubi, antequam op-

- 320 „Hac de stirpe mihi soboles, qua fidere possim
 „Solarique inopes casu, date sanguine ab isto
 „Respirem, ferat illa domus quo ablata renasci
 „Spes queat, hoc redivivus honor de nomine surgat.
 „Hæc, gradive pater, si non præsentius ullis
 325 „Numen habes terris, si prima ab origine gentis
 „Prona fui semperque tuis obnoxia sacris,
 „Per Manni sobolem natosque Tuisconis omnes,
 „Pignora plena tui, surdo vota assere cælo!“
 Dixerat hæc fusique deos movere precatus,
 330 Continuoque patri data summa negocia Marti | Mars ad
Germaniam
 Solari attonitam et celeres responsa per auras
 Ferre, sinat lachrymas et luctu cesset inani,
 Adiiciat fatis animum, consyderet in quo
 Sint humana statu, vitæ mortisque propinquum
 335 Retro legat spacium, tum quam crudele Necessum
 Vim gerat, in quos declinent mortalia fines,
 Quove in se redeant nexu, ‘tune inscia rerum’,
 Mars ait ‘insuetos tanquam mirabere casus
 ‘Quæ nunc eveniunt? tantis exercita fatis
 340 ‘Fata reformidas, et adhuc exempla requiris,
 ‘Unde novas, oblita tui, solere ruinas?
 ‘Nec vetera occurrunt et quæ maiora dolendi
 ‘Instrumenta forent? Esto, dolor altius intra
 ‘Viscera radicem iacturæ fixerit huius,
 345 ‘Tuque magis casum doleas ex omnibus istum:
 ‘Fatorumne paras irrefragabile numen
 ‘Cogere et æternas retro diducere leges
 ‘Firmatamque colum quodque irrevocabile pensum est?
 ‘Germanæ virtutis erat contemnere mortes,
 350 ‘Despicere atque omnes infra se ponere casus.
 ‘Aut Cimbras imitare tuas (tibi fœmina magnum

pidum fieret, rumor est militia mundi dimicatum cum gigantibus”. *Solin.* polyh. c. 9. *Stat. Theb.* II. 595. sq. suduri 5.

³²⁴ Obtestatio ad Martem. * ³²⁷ CONDITORES GERMANIÆ. * *Tac. Germ.* 2. „Celebrant carminibus antiquis .. Tuistonem deum terra editum et filium Mannum originem gentis conditoresque”. ³³⁰ cf. ad v. 289. adnot. ³³² sinut lacrimas, 6. ³³³ consideret 2...5. ³³⁵ ‘sæva Necessitas’. *Hor.* od. I. 35, 17. ³⁴⁴ vixerit 6. ³⁴⁶ pares 6. irrefragabile, cui refragari, resistere non possumus. ³⁴⁸ „Duræ peragunt pensa sorores, Nec sua retro fila revolvunt”. *Sen. Herc. fur.* 181. sq. ³⁴⁹ Cf. *Tac. Germ.* 14. ³⁵⁰ Despicere 5. ³⁵¹ Cimbras] „Nec minor cum uxoribus eorum (Cimbrorum) pugna quam cum ipsis fuit &c.” *Flor.* III. 3, 16. 17. cf. *Tac. Germ.* 7. fœmina] muliebris sexus. cf. infra v. 735. sqq.

'Nondidit exemplum') aut Germania velle vocari
 'Desine! quod superest, ut qua mercede rependas
 'Funera mœroremque tuum, præsaga futuri
 355 'Ne pete: iam natum est quo se tua gloria passim
 'Prorogat, ipsa vides geminis e fratribus ortos
 'Hinc atque hinc pueros, fœlicia pignora matrum,
 'Iam parvos et signa sui præ se ampla ferentes:
 'Haud una his tellus, una haud se regia debet;
 360 'Non capies etiam ipsa simul, sparsosque videbis
 'Orbe vago dominos, summis virtutibus omnes,
 'Divitiis omnes claros, regesque vocabis,
 'Et nolis non esse tuos: oblivio magni
 'Hæc erit Alberthi; priscos revocabis honores
 365 'Et priscos hac prole duces iactabis alumnos,
 'Gaudebisque tuas iterum juvenescere vires.
 'Quid moror? his vegetis nihil est quod deesse queraris,
 'Addere nil cupies, neque quenquam ita tempora magnum
 'Ista ferent, aliquid a quo tu rere petendum
 370 'Et cui non possis ex his conferre priorem.
 'Rectores populis sparges, diademata terræ
 'His ultro imponent, tu regnum æquabis Olympo
 'Imperiumque tuum, maioremque ipsa putabis
 'Quam fueris nihilque tibi tua clara vetustas
 375 'Apparebit; erunt etiam nova bella, sub istis
 'Quæ facias ducibus melius, fideique sinistros
 'Contundes Venetos, Gallosque immensa petentes
 'Inconcussa premes. Vos sic adolescite nati
 'In patriæ laudem: certe vestigia tantæ
 380 'Indolis agnoscenda datis, tam mollibus annis
 'Pubescentis adhuc ævi splendescere visi.
 'Hæc soboles erit, hæc pueri tibi tempora portant.
 'Virtutes aliis aliæ: qui lumina tollit

Vide quo
redat.

 Laus Mar-
chionum.

 Ioachimus Marchio
princeps elector.

³⁵⁵ *Hoc lemma om. 3.* Albertus Achilles filios reliquit Ioannem, Fridericum, Sigismundum: hic ἄγαμος mortuus est; sed Ioannes filios habuit Ioachimum et Albertum, quorum ille quidem sed non Albertus hic noster avo superstitute natus est, ut infra quoque v. 1044. fingitur. Inter Friderici sex filios Casimirus marchio, de quo infra v. 440. sqq., Georgius Onoldinus, et Albertus, Borussiae primus dux, fuerunt. ³⁶¹ fago 4. ³⁶² reges] potentiores principes. ³⁶³ oblivio] solatium morte amissi tui Alberti. ³⁷³ putabis] te. ³⁷⁶ sinistros] adversarios, contemptores. ³⁷⁷ Galli cum Venetis foedere Blesensi anno ante icto sibi invicem ad recuperanda ea quæ sibi ablata essent auxilium ferendum promiserant. ³⁸³ Ioachimus I. sive Nestor, academiae Francofurtensis atque iudicii cameralis Berolinensis conditor. *Hoc lemma cum tribus sqq. om. 3.*

- 'Et recta cervice sedet cœlumque tuetur
 385 'Ingentes animos tenero sub pectore versat,
 'Optimus imperio populisque imponere leges
 'Inque fide retinere suos, huic magna gerendi
 'Maxima vis inerit, tum nemo peritius artes
 'Militiæ norit si quando hostilia cernet;
 390 'Soli consilium, soli prudentia rerum
 'Nusquam aberit, nusquam ingenium, mediaque sedebit
 'Tutus in invidia, Fortuna tuebitur omnes
 'Sospitis eventus, ipsum sua regia coniunx
 'Fœlicem natis faciet prolemque superbo
 395 'Spem generi fœcunda dabit. iam regna tenenti
 'Piscosi prope rura Spreæ sit Marchia sedes, | Laus
 'Altrix illa virum, qua te, Germania, priscis | Marchio.
 'Moribus agnoscas, quæ nondum aliunde petitis
 'Decoxit vitiis, peregrini nescia luxus,
 400 'Dedita mollitiis nullis, venatibus apta
 'Aptaque militiæ, recte Germana vocari
 'Quæ possit tellus, his adiicietur Haveli
 'Fluminis omne solum et vicinum quidquid ad Albim
 'Porrigitur magnumque nemus magnæque paludes
 405 'Oppidaque et villæ, reditus, portoria, magni
 'Ponderis argentum; quæque invia reddita diro
 'Tota latrocinio est et ab hoc purgabitur, udæ
 'Portio Lusatiae; tum quas citus alluit urbes | Lusatia.
 'Odera, submittetque genus Pomerania dives,
 410 'Cassubii Slavique vagi, se Rhugia subdet,
 'Balthica quam totam circumsonat Amphitrite.
 'Fortunate puer, tibi tanta potentia, tantæ
 'Divitiæ viresque et opes, Ioachime, tuorum
 'Augebunt animum. quanquam cessura minori

³⁸⁴ recta cerv.] „Cervicem rectam oportet esse, non rigidam aut supinam”.
Quintil. Inst. or. XI. 3,82. ³⁸⁹ Militiæ 4. ³⁹² ‘esse in invidia’ *Cic.* ad Att. II. 9,2.
³⁹³ Sospitis] Sospita s. sospes, proprie Iuno servatrix. coniunx] Elisabetha, Io-
 annis Danorum regis filia, nupta a. 1502. † 1555. ³⁹⁴ nati] Ioachimus II. a. 1505.,
 elector factus a. 1535., tres filiae, ducibus omnes nuptae, Ioannes Custrinensis.
³⁹⁵ Ioachimus I. a. 1499. æt. 16. elector factus est. ^{395. 400.} Quasi legitimos marchio-
 num Brandenburgensium titulos explicat. ⁴⁰⁰ molitijs 4. venantibus 5. mol-
 litiis, nullis v. a. 6. (!) ⁴⁰¹ „Vita (Germanorum) omnis in venationibus atque in
 studiis rei militaris consistit” *Cæs.* B. G. VI. 21. cf. *Tac.* Germ. 15. „Quotiens bella
 non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt dediti somno cibo-
 que”. ⁴⁰⁷ ab hoc] Ioachimo. recte vates. ⁴¹¹ circumsonat 3. 5. 6. Amphitrite]
 mare. *Ovid.* met. I. 14.

- 415 'Sors tua sit fratri, viden' ut caput ille serenam | Albertus Marchio
Archiepiscopus.
'Porrigit in frontem totoque venustior ore est
'Aureus egregiæ partus genitricis et omni
'Dignus amore puer? hic illum nomine reddit,
'Quem tu quæris, avum: primæ pietatis abundans,
420 'Poenæ parcus erit, nulla ostentatio morum,
'Maxima temperies, moderatio summa, nec ulla
'Ambitione sequi vanos certabit honores.
'Quos reget hic, pacem populis dabit, omnia tuta
'Reddet et e mediis bellorum faucibus urbes
425 'Eriget; haud poscet metui, sed poscet amari.
'In melius vertet sua tempora; gratia simplex
'Proferet hunc, probitas per se lucescere coget.
'Sacrorum dabis huic curam divinaque primo
'Prospicienda loco, genua hoc sub principe flectent
430 'Mille sacerdotes, astabunt vertice nudo
'Pontifices alii, magno hic sub Cæsare primus
'Consulet imperio, gratabitur ille secundo:
'Vulgus adorabit, primum dat Saxon honorem
'Præsule delecto, maiora in comoda Rhenus
435 'Abstrahet, occurrent domini mediumque locabunt
'Læti animis omnes summisque favoribus omnes.
'Dixeris hunc igitur fœlicem igiturque beatum,
'Quod tanta invidiæ stimulis fortuna carebit:
'Gratus enim multis, sed amabilis omnibus ibit
440 'Istud in imperium; si quis se obiecerit armis,
'Sedabit non arma gerens, clementia bellum
'Destruet omne viri: quis enim non, lædere certus
'Et iam grande nephas sumptis molitus in armis,
'Hoc viso lenitus erit ponetque furorem?
445 'Macte, puer, virtute togæ pacisque reductæ;
'Ille autem, media qui se intranquillus arena | Casimirus
Marchio.

416 Frontem 4. 418 Albertus, ut ille Achilles. 419. sq. „pietatis abundans, Poenæ parcus erat”. *Claudian.* IIII. cons. Hon. 113. sq. 423 „Pacatumque reget patriis virtutibus orbem”. *Verg.* ecl. 4, 17. 425 Quidam rex civem fugientem baculo percutiens exclamasse fertur ‘Er soll mir nit fürchten, er soll mir lieb haben’. Sed certe ille non legerat hanc suorum maiorum laudem. 431 Pontifices] episcopi. 432 Moguntinus archiepiscopus Primas Germaniæ, electorum principum decanus. Cf. infra v. 1109. 433 Saxum 3. 5. 6. 435 felicem ut ubiq. 3. 5. 439 ibit in imp.] suscipiet imp. 446 Casimirus, Alberti Achillis ex altero filio, Friderico marchione Onoldino, et Sophia Casimiri Poloniæ regis filia nepos, nat. d. 27. Sept. a. 1481. a. 1515. cum Georgio fratre patri Onoldinum Byruthensemque marchionatum eripit, a. 1518. Maximiliani Cæsaris ex sorore neptem Susannam, Al-

- 'Iam puer exercet ferturque in harundine præceps,
 'Obvia quæque petens animo æqualesque lacessit,
 'Fronte minax, oculis ardens, cui multus in ore
 450 'Vivit avus; iuveni quam primum frena remittet
 'Arcta pater dederitque suo iam vivere ductu,
 '(Fœlix prole tua, fœlix Germania, tantos
 'Rerum nacta duces) nemo hoc instructus ibit
 'Hostis in occursum; quodsi tibi prælia curæ,
 455 'Aequabit Casimirus avum, nec laude minori
 'Induet Albertum: solum Germanus amabit,
 'Solum hostes metuent; quo non fœliciter exis
 'Illius auspiciis? quæ non tibi prospera cedent?
 'Aspice ut indomitum iam nunc caput obiiicit, omnes
 460 'Fortis in eventus! crescet crescentibus annis
 'Vis animi, nativus honos atque insita virtus;
 'Excibit resides animos desuetaque bello
 'Pectora in arma trahet, pugnabit et ocia rumpet;
 'Proferet imperium, et si tu commiseris uni
 465 'Rem totam, maiora tibi non gesserit alter.
 'Herculeas transire vias Bacchique supremam
 'Hic poterit metam et Macedum superare labores;
 'Perferet Aedonias hyemes Boreæque frementeis
 'Contemnet flatus, gelidam calcabit Hybernæ,
 470 'Spernet Hyperboream glaciem, Riphæa ruenti
 'Frigora non oberunt; haud ulla ita servida tellus,
 'Sirius æstivos ubi fervor adusserit agros,
 'Agmina ducenti obstiterit, non Aphrica Syrtis,
 'Ignea non Libyes plaga, non Aegyptius ardor;
 475 'Ducet ad Euphraten, fines superabit Iberos,

Casimiri
ferocitas.

berti Bavarici filium in matrimonium ducit (cf. descriptiones conventus Augustensis vol. V. editas), moritur Budæ a. 1527. æt. 46. — Miror hanc Casimirianæ indolis descriptionem a. 1514. factam, cum Casimirus legis Plætoriæ annos nondum explesset.

447 harund.] baculo? 452 ( ) fecimus commodioris interpretationis causa.
 Fœlix h. l. etiam 3.5. 454 prælia 1.2. 456 aspiciis 5. 460 crescet cresc. annis
 Vis] Ita etiam epigr. supra p. 121. 463 otia 6. 477 cf. Verg. Aen. VI. 801. sqq.
 Bacchi metam] extremos orbis terrarum fines. Bachiq; 5. 467 Macedum] immo
 Macetum i. e. Macedonum, Philippi Alexandrique. 468 Aedonias] rectius Edonas,
 Thracicas, ab Edone Thraciæ monte. 'Edoni Boreæ' Verg. Aen. XII. 365. 'Edo-
 nas hiemes' Stat. Theb. V. 78. et Claudian. Stilic. cons. I. 123. 'glacialis Ierne'
 Claudian. cons. Hon. IV. 33. 470 'Rheni glacies et Rhipæa frigora' Claudian. rapt.
 Pros. III. 321. sq. Hyerboream 6. 473 Africa 6. 474 Lybies 5.6. 475 Eu-
 fraten 3.5. Iberos] Asiaticos, *hod. Georgianos*.

- 'Turcarum invadet, si tu mandaveris, urbes,
 'Diripietque Asiam, Byzantia mœnia raptu
 'Extrahet, Aemonias arces et Graia reducet
 'Regna ferox, ausus de fonte inquirere Nilum,
 490 'De fine Oceanum, Tanaim calcabit, Orontem
 'Invadet, transmittet Halyn, contendet ad Indum,
 'Caspia claustra ruet, complebit stragibus orbem;
 'Et si tu hac virtute frui, si viribus uti
 'Ad maiora voles, extrema per omnia curret.
 495 'Hæc ego signa dedi, tu prima impone ferenti
 'Quodquod onus; decerne uti quod numina donant,
 'Quod rapit hora fugax; da magnis præmia factis,
 'Invita precio virtutem, ale honoribus arteis,
 'Commenda studium donis, nec largius ulli
 490 'Regna duci dederis, provincia quælibet illi
 'Contingat: maiora datis, sine tempora, reddet:
 'Vicerit invidiam, iuvenis primordia regni
 'Diis reget æquales Francos. Hoc nunc quoque tantæ | Franc.
 'Indicium virtutis erit, iam balthea tractat,
 495 'Iam thoraca movet clypeosque et ferrea nudat
 'Instrumenta necis, cristaque et casside gaudet,
 'Gaudet frena manu contingere, iamque laborat
 'Currere eques iaculumque manu vibrare, tubæque
 'Exilit ad sonitum puer, et nunquam satis audit
 500 'Tergora tensa boum: me totum absolvit in illo
 'Omnes ad numeros rerum natura creatrix.
 'Quis nunc illorum de tanti insignibus actis
 'Degenerarit avi? nec in his fortuna relinquet
 'Ulla locum: te regna vocant, ubi Dorida pulsat | Albertus Marchio
 505 'Istula Sarmaticam, veteri regnata Borusso, dux Prussie.
 'Et fractæ Livonis opes Litavique palustres.

476 tu] Germania. 477 Bysantia 3.5.6. 478 Aem. arc.] Thessaliam. 479 Ni-
 lum] qui 'Inploratus adest' *Lucan.* Phars. X. 235. 480 Tan.] *Don.* Oront.] Sy-
 riæ ex Libano veniens fl. *hod. Aassi.* 481 Halyn] Paphlagoniæ fl. ad cuius ripas
 Cræsum Cyrus devicit, *hod. Kisil-Irmak.* 487 premia 1.2. 493 *Hoc lemma et duo*
sq. om. 3. 497 ianq] 1. 500 Terg. t. boum] tympana, *Trommel.* me] Martem.
 503 fortuna 5. 504 Doris Sarmatica] mare Sarmaticum. Doris, Oceani et Tethyos
 filia, = mare. *Verg.* ecl. 10,5. et *all.* 505 Istula] *sic etiam Querel.* II. 10,20. De Al-
 berto magno magistro ultimo primoque duce Prussie (nato a. 1400., a. 1511. in ma-
 gisterium ordinis Teutonici creato, a. 1525. Prussie ducatum in se suscipiente, † a.
 1568.) maiora prædicasset poeta, si scire potuisset quantum princeps et litteris
 litteratisque hominibus et reformationi q. d. fauturus esset. Condidit hic Albertus
 litterarum universitatem Regiomontanam (Albertinam) a. 1543.

- 'In te Pannonicæ coniurat portio gentis;
 'Gaudebunt patrii populi Venetique timebunt.
 'Et tristaris adhuc amissaque pignora luges?
 510 'Reiice ab Albertho curas, meliora dabuntur
 'Tempora, per Stygias tibi Iuppiter annuit undas'.
 Quæ postquam audierat, magno Germania motu
 Erexit sese et luctu revocavit inani,
 Mœsticiaque animum solvit posuitque timorem,
 515 Olvia spem votis complexa, metumque remisit,
 Et læta incessu patuit, videre recinctam
 Continuo gentes, quali solet esse paratu:
 Nam patrio velata sago spoliisque ferarum
 Errabat succincta humeros, manibusque rigentes
 520 Induerat villos; errant a vertice circum
 Spirantes boreæ et nivibus riget hispida cervix,
 Hercynioque intenta iugo nemora alta petivit,
 Ingentem quatiens frameam circumspectit inde
 Omnes in populos atque omnibus imperat oris.
 525 Tempore iam ex illo summa expectatio nobis
 In vestram est erecta domum, dum singula nuper
 Eveniunt maiora fide. Da, maxime princeps,
 Da ludis pompæque locum, sine gaudia lætis
 Adventu concepta tuo se extendere passim:
 530 Et pudet et facies, neque enim non gaudia cogunt
 Sæpe aliquid; cerne ut nequeant avellier abs te
 Nulla ira nullisque minis qui te in sua passis
 Accipiunt manibus, cerne ut saliuntque ruuntque
 Motu incomposito veniamque ab amore merentur.
 535 Non aliter quam cum peregre genitore profecto
 Multa diu cupidos tenet expectatio natos
 Suspensamque domum, metuunt sperantque vicissim
 Solliciti votis, solers timet omnia coniunx
 Omniaque exquirat, cum nunc rumore sinistro
 540 Fertur in Ionio puppim fregisse profundo,
 Nunc superesse neci, redit hic tot euntibus annis,
 Et speratus adest avidis, nec gratia longa est
 Attenuata mora, discurritur, obvia certant

| Georgius
Marchio.| Germanis
habitus.| Redit ad
exceptionem.| Compa-
ratio.

⁵⁰⁸ Georgius, Pius dictus, Casimiri Albertique frater, marchio Onoldinus, nat. a. 1485., Ludovici Hungariæ regis nati a. 1506. tutor factus post Vladislai VII. mortem (a. 1516.) pro rege Hungariæ præfuit. † a. 1543. ⁵¹⁰ Alb.] avo, Achille.
⁵¹⁴ Mœstitiâq; 3. 5. 6. ⁵²³ circumspectit 2...4. ⁵²⁷ Hoc lemma om. 3. ⁵²⁹ con-
 cepta 1. ⁵³¹ in composito 5. ⁵³⁸ coniux 6.

Obsequia, applaudunt reduci, exanimata salutat

515 Læticia coniunx: sic te officiosa tuorum

| Trepidatio in ad-
ventu Alberthi.

Post desyderia et longi tormenta timoris,

Ne qua interciperet medio fortuna periclo,

Excipimusque hilares exultamusque recepto.

Quis non exiluit? quis se exiluisse putavit,

550 Quidve ageret sensit, non amisitque pudorem,

Si modo amore tui quicquam fecisse pudendum est?

Huc epulæ, genialis honos mollesque choreæ:

Nos Fescenninos numeros Thymelenque sequamur,

| Exhortatio
ad læticiam.

Hic nervi citharæque sonent, hic plectra lyræque;

555 Personet omne tubæ genus, omnia cornua clangant.

Hoc iterum dico, hoc iterum, Moguntia, gaude

Et sponso gratare tuo, vix rectius unquam

Suscepto gavisa duce; hic contendite, cives,

Officiis, cantate deum laudantia verba,

560 Ferte preces, divum templis indicite honorem;

Et quæ præterea non ipse petivæ iubetve,

Verum ingens meruit virtus quæque integra pulsat

Fama polos, vos, qui cupiistis nuper, habetis

Et pacem et tutum requietaque tempora pressis

565 Motibus exaltare iuvat partumque tueri.

Ipse hunc nec petiit nec detractavit honorem:

| Alberthus ultro
postulatus.

Obtulimus; quodque est titulo speciosius omni,

Cum precibus regnum accepit meruitque rogari,

Cumque suas posset moderari tutius urbes,

570 Unde illi genuinus honor, quod nostra poposcit

Utilitas, dedit externoque assensus amor est.

Sæpe facit lucrum dominos rerumque cupido:

Hunc perspecta fides et commoda nostra parentem;

Sæpe dat ambitio regnum: nihil ille petivit;

575 Multos vota trahunt: nunquam hic optavit ab illa

| Vide magnam
laudem.

Divelli patria; multis occasio præsens

Non fuit, ut ferret lectis suffragia punctis:

Regnat adoptivus, plus quam genuinus amatur.

Huc ades, o, proceresque tuos amplectere, princeps,

580 Et tantas, securus, opes accersimus omnes,

545 coniunx 6. 547 desideria 3...6. 553 Fesc. num.] *h. l.* = carmina læta et iocosa. Thym.] saltationes, histrionicosque ac mimicos ludos. 554 cytharæq; 3.5.6. 564 Suscepto 1.2. 566 Hoc lemma et sequens om. 3. Ipse] Hæc non ita strictæ interpretationis sunt: poeta loquitur, non historicus. Cf. supra ad v. 138. adnot. 568 accepit 1.2. 569 Cunq; 1...5. Cunque 6. 573 i. e. fecerunt.

- Omnibus ut regnes, dubitas hæresque pudore?
 Accipe poscentes, ultro iuga sub tua cedunt | A vere-
 Qui cogi voluere prius; te principe rerum cundia.
 Dulcior usus erit vitæque suavius uti,
- 585 Propositum est multis, quod habent cupiere tot annis;
 Spe maior meliorque tua cupientibus astas,
 Hac specie atque istis oculis, tibi gratia formæ | A formæ
 Nativusque decor præbent augmenta favoris: gratia.
 Vix ita succensas sicco iam culmine fruges
- 590 Ventus agens flammæ exercet et impete nutrit
 Serpentem crepitum: tunc cum procul omnibus esses,
 Finximus aspectum quendam, non finximus istum:
 Omnia sunt vero maiora: incredita præstas:
 Vivi oculi purusque color, frons læta, pudoris
- 595 Signa verecundi, tantum os e sanguine rubrum,
 Quantus inest animi pudor; optimus undique constat
 Membrorum modus: ex omni te parte venustum,
 Ex omni æqualem fecit deus; æmula tantæ | A pulchritudine
 Corpora virtutis vultusque et amabile signum. animi et corporis.
- 600 Exirate rosæ, summi vanescite cultus:
 Hic decor, hic amor est! Quid tum si inviderit istum,
 Dum malit regnare sibi, vicinia nobis?
 Iam vetus hæc lis est populis; pro dotibus istis
 Certatur, quod quisque cupit dum possidet alter,
- 605 Aestuat intra se melioremque invidet auram:
 Nos fortuna beat frustra affectantibus illis.
 Regia Francorum soboles sibi vendicat ortum, | Cuius sit
 Marchia nutricem iactat, tum Norica civem Alberthus.
 Vult urbs esse suum; dominum gens Saxona primis
- 610 Obtinuit votis; maiora in commoda Rhenus
 Abstulit, in maiusque decus: ne credite, cives,
 Non diis auspiciis; certe haud manifestius unquam
 Hortati superi: vos læti admittite dignum
 Hoc desyderio donum, sperate futuros
- 615 Accessu meliore dies; iam prima iuventus,
 Dant maiora anni: spectatur ab indole virtus | Indoles.

⁵⁸⁵ i. e. habent quod cupiere tot annis. ⁵⁸⁶ adstas, 3. 5. 6. ⁵⁹⁸ Hoc et
sequens lemma omisit 3. ⁶⁰⁷ Albertus pronepos Friderici burggravi Norimber-
 gensis fuit, qui primus elector Brandenburgensis a. 1417. Constantiæ decla-
 ratus est, mortuus autem a. 1440. Albertus a. 1513. archiepiscopus Magdeburgen-
 sis ecclesiæque Halberstadensis administrator factus fuerat. cf. v. 1190. ⁶¹⁴ de-
 siderio 2...6.

- Certa sui semper, quæ sic cœpere subinde
 Immutata manent; cui laus a gente vetusta
 Prodiit, atque animos stimulant virtutis amore
 620 Egregiis monumenta notis et imago suorum
 Gentilisque decor titulis famaue recenti,
 Indole qui tanta est, istos spectatus ad annos,
 Hic poterit non esse bonus aut desinet unquam?
 Fortunate pater, talem te cernere nuper
 625 Ardor erat populis, crevit reverentia viso;
 O sæcunda viris Germania, sola priores
 Quæ vincis, semper quæ prisca recentibus auges
 Cultibus, et nunquam sinis a maioribus illis
 Degenerare decus, tu nondum effœta parentes
 630 Aequasti virtute nova, nec desinis unquam
 Esse tui similis: dum flumina fontibus errant
 Irreditura suis, cœlum dum volvitur astris,
 Dum foveat oceanus pisces, animalia tellus,
 Constabis semper tibi tu semperque fereris
 635 Terra ferax magnorum hominum: dant vellera Seres, | Laus Ger-
 Fert hebenum, fert Indus ebur, sua thura Šabæus, mania.
 Balsama Iudæi, Tagus aurum, rubra smaragdis
 Est sæcunda Thetis, laudat sua pocula Lesbos,
 Thraces equos, Chalybes ferrum, Germania fortes
 640 Nunquam exhausta viros sobole producit abunda.
 Rumpere læticia, gens Martia, et invehe plausus | Exhortatio ad
 Nunquam aliis visos, iugi contendite pompa pompam.
 Arctatas oplere vias, emergite tectis
 Ingenti clamore, viri innuptæque nurusque;
 645 Nullis fessa ætas, nullis pudor obstet, honorem
 Vult fieri sibi magna parens, nec lætior ulla
 Pertulit in pompa se luxuriante videri
 Indulsisse sibi strepitu nimioque triumpho.
 Aspice ut ingreditur magna excipiente caterva
 650 Ille, decor patriæ, iuvenis, quem dicere possis
 Delicias populi plaudentis et orbis amorem!
 Rhenus adest dominumque suum regemque salutat: | Rhenus.
 Nunquam ita læta deo facies prius, ipse verenda

⁶³⁵ cf. *Verg.* georg. I. 54. sqq. etc. ⁶³⁶ Intus 5. ⁶³⁸ Tethys 1. 2. 4. Thetys 3. 5. recte 6. rubra Thetis = rubrum mare. cf. *Verg.* ecl. 4, 32. et all. popula 6. ⁶⁴⁰ O si non scribendum esset hodie Tandem ... producere negat! ⁶⁴⁴ nurus, ut sæpe apud poetas, pro iuvenibus feminis. ⁶⁵² sqq. Hæc Rhēni imago pulcherrime quamvis non ex novis omnibus partibus composita est. Lemma om. 3.

- Maiestate sedet fluvioque invectus ovanti
⁶⁵⁵ Progreditur, vultu quæ iam convivia liquit
 Ostendens, hilaresque oculos huc volvit et illuc;
 Rorantes pexere comas a vertice Nymphæ,
 Tum flores acserta super frontique madenti
 Imposuere rosas servataque lilia circum
⁶⁶⁰ Tempora connexis viola variante coronis,
 Quas non frangat hyems, nulla exiccaverit æstas;
 Cornua fronde virent, glaucum caput omnibus ardet
 Floribus, laud vulgaris honos oculisque genisque;
 Quam solita est plus barba madet, dat alacrior imbres
⁶⁶⁵ Sudantis facies stillantque a vertice rivi
 Et lætæ per pectus aquæ, tumet altius undis
 Ipse suis, collumque levat, vix accipit amnem
 Alveus immodicum ripa turgentis utraque.
 Ebria gratantur tam læto flumina passim
⁶⁷⁰ Circumfusa deo, plauduntque et murmure dulci
 Indigenæ fluvii miro modulantur amore
 Præsulis in laudem; iubet ipse et plurima mandat
 Addictis gessisse moram, cui festus amictus
 Palla tegit latos humeros longissima tractu
⁶⁷⁵ Et lato distensa sinu, quæ syrmate longo
 Immensum telluris obit, tot iugera verrens,
 Tot per prata iacens imos legit infima montes;
 Gramineas operit valles trahiturque supina,
 Textilis, Hercyniæ matris spectabile donum,
⁶⁸⁰ Nympharum labor: huic omnes quæ flumina servant,
 Quæ fontes, quæ stagna regunt, sub numine quarum
 Florea rura silent, quæcunque horrentia lucis
 Observant nemora et montes, centumque per annos
 Intentæ sedere operi: pars tingere lanas,
⁶⁸⁵ Pars agiles radios extensæ impellere telæ,
 Pars lento graciles auro circumdare filis:
 Lanificam tenet illa colum tractatque per artem
 Clostereos fusos digitisque volubile pensum;
 Pectinis hæc moderatur opus, coquit altera aheno
⁶⁹⁰ In graciles discerpta modos, quo vellera tingat,

Pallium
Rheni.

Digressio.

⁶⁵⁵ convivia] cf. supra v. 170. sqq. Rhenus sui paullo plenior describitur. ⁶⁶¹ ex-
 sicc. 5. 6. ⁶⁷⁰ Circumfusa 2. 6. ⁶⁷² Præsulis] ambigue Rheni et Alberti. ⁶⁷³ mo-
 ram] recte. ⁶⁸⁵ tedæ editi. perperam. ⁶⁸⁶ circumdare 6. ⁶⁸⁸ Clostereos editi.
 „Fusos in lanificio [invenit] Closter (der Spinner) filius Arachnes". Plin. H. N. VII.
 56, 57. Cf. Clotho Parca, κλωθεῖν, nere.

- Herbarum succos; hæc vix imitabile visu
 Pingit acu summorum hominum vetus argumentum:
 Ars precium superat: vacuis certamina Nymphis
 Hæc posuit mater; stimulat contentio, certant
 695 Esse pares, iubet artifices in stamine pugnās
 Ipsa suæ gentis cerni veteresque labores,
 Primorum monumenta ducum patriosque triumphos.
 Hic honor, hæc laus est, hic cur tu, Alberte, labores,
 Sponte subit ratio, fert hic sua præmia virtus:
 700 Magnanimos inter procures Rhenique sodales
 Indice pictura pars non temnenda tuorum est.
 Primus honor Marti, clypeo Mars fulget et ense
 Germanamque manu frameam tenet, illius aris
 Victima prima cadit, gentis pater ipse vocari
 705 Gaudet et arctoo sedem sibi deligit orbe.
 Cernis et Alciden iunctoque Tuiscona Manno
 Teutonico horrentes habitu pugnataque bella,
 Et Maia genitum Teutatem, immitibus aris,
 Terribili specie, et primos ex ordine reges
 710 Immensa serie, nostroque incognita sæclo
 Ardua facta virum: velles, Germania, velles,
 Quam vera est, tam sit scriptis tua cognita virtus:
 Quæ fecere, deæ norunt, et prælia et ipsos
 Qui gessere duces; nos vix extrema videndo
 715 Assequimur, datur ingentes Isthevones armis
 Noscere et Hermionum præceps genus omnibus ausis,

Rerum a Germanis
gestarum catalogus.

Mars
Germanus.
Hercules Germanus,
Tuiscon, Mannus.

Mercurius.

Isthevones.

Hermiones.

693 pretium 6. 694 mater] Germania. 699 premia 1. 2. 702 cf. v. 289. catalogus] quasi in indicem redactus est Epigramm. ad Maxim. 10. 706 „Herculem et Martem concessis animalibus placant”. Tac. Germ. 9. „Fuisse apud eos et Herculem memorant primumque omnium virorum fortium ituri in prælia canunt”. ibid. c. 2. Tuiscon. Mann.] cf. v. 327. 708 immittibus 2. „deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas est”. Tac. Germ. 9. Cæs. B. G. VI. 17. Teut.] „Et quibus immitis placatur sanguine diro Teutates horrensque feris altaribus Hesus”. Lucan. Phars. I. 444. sq. 709 Terribilis 2. 713 prælia 1. 2. „Memoriæ proditur quasdam acies inclinatās iam et labantes a feminis restitutas ... inesse quin etiam sanctum aliquid et providum putant ... vidimus sub divo Vespasiano Veledam diu apud plerosque numinis loco habitam, sed et olim Auriniam et complureis alias venerati sunt, non adulatione nec tamquam facerent deas”. Tac. Germ. 8. 715...716 datur ... noscere]? „Manno tris filios assignant, e quorum nominibus proximi oceano Ingævones, medii Herminones, ceteri Istævones vocantur”. Tac. Germ. 2. — „Germanorum genera quinque: .. alterum genus Ingævones, quorum pars Cimbri, Teutoni ac Chaucorum gentes; proximi autem Rheno Istævones, quorum pars Cimbri mediterranei; Hermiones, quorum Suevi, Hermunduri, Chatti, Cherusci ..” Plin. H. N. IV. 14, 28.

- Magna gerunt, spernuntur opes, at bellicus omni
 Quæritur ingenio decor et virtute paratur
 Fama viris: viden' ut quisquis fœliciter horum
 720 Rem gessit, non auxit opes, verum auxit honorem?
 Ecce vagos armis Cimbros trepidantia contra | Cimbri.
 Castra Italum, Latiaque metus in gente coactos:
 Carbo fugit, capitur Scaurus, Syllanus in hostem | Cimbri in
 Frustra agit, ostensæ pœnam dat Cassius iræ. | Romanos.
 725 Præcipit arma Bolus, primam dat Gallia prædam, | Bolus
 Primaque terrifico mirata est tympana pulsu, | rex.
 Germani inventum Martis, Cimbrique furoris | Tympanum.
 Manlius infausto contra trahit agmina cursu;
 Cæpio succumbit, vasto tot millia campo
 730 Circumfusa iacent, fines it victor Iberos
 Sollicitare manu et vastas miscere ruinas:
 Celtiber obstat eques, motis petit Itala signis
 Regna ferox; contra est Marius, data copia pugnæ:
 Quis non ille dolis, qua non se fraude tuetur,
 735 Dum vincat quocunque modo? quam vivere credas
 Fœmina picta movet pugnas et nescia vinci | Fœminæ
 Ipsa sibi victrix mortem consciscit et aufert | Cimbrorum
 Carceris opprobrium: tot bellum pendet in annos.

⁷²¹ *Lemma om. 3.* Cymbros 3.5. „DCXL. annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma ... at Germani Carbone et Cassio et Scauro Aurelio et Servilio Cæpione, M. quoque Manlio fuis vel captis V simul consulareis exercitus populo Rom., Varum tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt”. *Tac. Germ. 37.* ⁷²⁵ Bolus omnes, et sic Huttenus scripsit: ante *Fretnsheimum* enim pro Boiorige *legebatur* Bolo rege in *Epit. Liv. LXVII.* „M. Aurelius Scaurus legatus consulis a Cimbris fuso exercitu captus est, et cum in consilium ab eis advocatus deterreret eos ne Alpes transirent Italiam petaturi, eo quod diceret Romanos vinci non posse, a Boiorige, feroci iuvene occisus est. ab isdem hostibus Cn. Manlius cos. et Q. Servilius Cæpio procos. victi prælio castris quoque binis exuti sunt, militum milia octoginta occisa, calorum et lixarum XL secundum Arausionem ...” Cf. interpp. ad h. l. ⁷²⁶ *timp. pulsu*] cf. Claudian. cons. *Stilic. III. v. 364. sq.* ⁷²⁷ *Germ. inv. M.] i. e. non Germanorum, sed Martis, Germanorum dei, inventum.* Ceterum constat præcipuum tympanorum usum in sacris Matris deum fuisse. Cymbriq; 5. ⁷²⁹ *Cepio edd.* ⁷³⁰ *Circumfusa 6.* Iberos] *Liv. ep. l. c.* „Cimbri vastatis omnibus quæ inter Rhodanum et Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi ibique multa loca populati a Celtiberis fugati sunt, reversique in Galliam in belli casus se Teutonis coniunxerunt” .cf. *Iul. Obseq. Prod. lib. c. 43. Plutarch. in Mario c. 14.* ⁷³¹ manu] exercitu. ⁷³² *petit Itala regna &c.] cf. Liv. ep. LXVIII. et Plutarch. l. c. 15. sqq.* ⁷³⁴ cf. *Plutarch. l. c.* ⁷³⁶ *Fœmina picta]* in Rheni pallio pictæ Cimbricæ mulieres. cf. supra v. 351. Cymbrorum 3. ⁷³⁸ *tredecim annos, si computemus a consulatu C.*

- Hic Ariovistus Gallorum victor in armis
 740 Lucet eques spernitque hostem, non spernit amicum
 Romanum; conspersa vides collectaque passim
 Agmina, Germanos equites: hos Cæsar in omneis | Ariovistus Ger-
 Secum agit eventus, his se committit, in unis | manie rex.
 Spem locat his ponitque fidem, te, Gallia, vinci
 745 Non pudet, at puduit, terrent Germana Britannos
 Auxilia, Hispanos arcent, pugnantibus illis
 Splendida Pharsalico parta est victoria campo.
 Hic indignato pontem consurgere Rheno | Germani sub
 Cernis et Ausonias ripa ulteriore cohortes; | Iulio militantes.
 750 Inde hostem, quem ne inveniat timet, indice quærit
 Nocte ferox Italus vacuosque indagine montes
 Lustrat, adit sylvas atque obvia tesqua lacessit.
 Parte alia collecta acies Germana sub hostis
 Considet adventum, 'Quo nunc ruit ille?' Suevus
 755 Exclamat pugnamque petit: tu Belgica castra,
 Cæsar, adis Celtasque tibi succumbere suetos.
 At tu non iisdem fatiis, non numine eodem, | Pons Iulii
 | in Rheno.
 | Quintilius
 | Varus.

Cæcili Metelli Papirique Carbonis (a. 641.) usque ad pugnam in campis Raudiis. d. 30. Iul. coss. Mario V. M' Aquilio (a. 653.) pugnatam.

⁷³⁹ Ariovistum Germanorum regem ita passim agentem ac loquentem describit *Cæs. B. G. I. 31. sqq.*, ut velim nolim Franciscus Sickingensis in memoriam revocetur. ⁷⁴² „Cæsar ... prælium equestre committit; laborantibus iam suis Germanos equites circiter CD submittit, quos ab initio secum habere instituerat. eorum impetum Galli sustinere non potuerunt, atque in fugam coniecti multis amissis se ad agmen receperunt”. *Cæs. B. G. VII. 13.* ⁷⁴⁷ Pompeianæ Pharsalicæ clades d. 9. Aug. a. u. 706. ⁷⁴⁸ Ipse *Cæs. B. G. IV. 17.* pontem in Ubiis factum describit. cf. VI. 9. Aquæ guttam in Rhenum effunderem si de re totiens disputata h. l. aliquid adnotarem. ⁷⁵² ‘saltus nemorosaque tesqua Et silvas’ *Lucan. Phars. VI. 41. sq.* ⁷⁵³ „Quibus rebus Cæsar vehementer commotus maturandum sibi existimavit, ne si nova manus Suevorum cum veteribus copiis Ariovisti sese coniunxisset, minus facile resisti posset. Itaque re frumentaria quam celerrime potuit comparata magnis itineribus ad Ariovistum contendit”. *Cæs. B. G. I. 37.* ⁷⁵⁴ Suevi in *marg. om. 3.* ⁷⁵⁷ De Arminio Varianaque clade in *sqq.* maxime *Peutingerum* (Sermon. convival.) secutus est, qui sua præter *Florum* maximam partem ex *Ottone Frising. III. 4.* et ex *Celtis* versibus habet. nam sic ille non evitata confusione cladum *Varianæ Hungaricæ*que die *S. Laurentii a. 955.* prope *Augustam* a Germanis hostibus suis, Romanis illius, *Avaribus* sive *Hungaris* huius, *inlatarum*: „Germani postea *Quintilii Vari* libidinem et superbiam haud secus quam sævitiam odisse cœperunt et *Arminio* duce armis correptis occisæ sunt *Vari* tres legiones: nihil ea cæde per paludes perque silvas cruentius, nihil insultatione barbarorum intolerantius, præcipue tamen in *causarum patronos* ... ipsius quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum, aquilas etiam duas barbari possederunt; tertiam signifer, priusquam in manus

- Vare, sapis, viresque tuas satis esse putasti
 Arctoam contra virtutem et Teutona bella,
 760 Auxiliis circumsæpte et legionibus illis:
 Ecce autem erepta pro libertate feroces
 Conveniunt populi Germanoque auspice Bruto
 Arma ferunt; vivum Arminium vivumque putares
 Qui Macedum trahit agmen Avar, cœlestia signum | Avar in auxi-
 765 Venturæ ostendunt cædis, Romanus haruspex | lium Romanis.
 Prævidet iratos superos clademque minanteis:
 Signa canunt campoque Lyci concurritur armis: | Clades Romanorum
 O patria, o magnum mundi decus! omnia bella | apud Lycum.
 Prospera Romanæ fortunæ omnesque triumph
 770 Non poterunt huius iacturam æquare ruinæ:
 Profligata acies, tot millia cæsa Latini
 Nominis, externos gladii exceperunt tyrannos
 Vindelici: tot nostra neci dedit ultio reges
 Interiisse simul, quot non prior audiit ætas.
 775 Indiscreta aliis pugna est, dux ipse minores
 Præterit et solis audax se fortibus infert
 Arminius gaudetque vagas se vindice cædes
 Sanguine commixtas Italo, sua libera regna

hostium veniret, evulsit, mersaque inter balthei sui latebras gerens in cruenta palude latuit. hac clade factum, ut imperium Rom., quod in litore oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret. tunc ea Vari clade sive Titi Ennii prætoris cæde, legione etiam Marcia amissa civitas nostra [*Augsburg*] plurimum nobilitata, forum publicum apud nos Perlacum a perdita legione [*! ita iam Otto Frising.*] cognominant, ubi aliquando inscriptum fuit

Indicat hic collis Romanam nomine cladem

Martia quoque legio simul periit.

Ceciditque ea pugna cum equitatu Macedonico Avar Græcus Bogudis filius: rusticæ ex eo domus non longe ab Augusta adhuc Chriechsauar appellantur.

Hiis nomen terris Bogudis dat regio proles

Græcus Avar pecudis de Suevis more litatus. etc.

760 circumsæpte 1. circumsepte 2. *sqq.* 767 Lyci] *Λεχ.* Nisi vidisset Huttenum etiam Varianam cladem apud Augustam Vindelicorum Romanis inflictam esse opinari, conicias fortasse *Lippi* (pro *Lupia*, *Ëppe*) scribendum esse. Quid si Huttenus ab Aenea Sylvio (German. c. 35.) Moguntiae aut cum aliis Francofurto ad Mœnum gloriam extinctarum legionum tribui animadvertisset? commodius certe carmini illud fuisset. In Arminio dialogo errorem quamvis non expressis verbis correxerit, tamen non repetiit Huttenus: cum eum dialogum scriberet, Annalium priores libros legerat, qui nondum publicati erant (beneficio furti Arcimboldiani Corbeiae commissi) tempore huius panegyrici compositi. Inde, cum prima editio de non degeneri statu Germanorum carmen v. 61. „prope rura Lici” Arminium pugnare fecisset, editio II. v. 60. habet „prope rura Visurgis”. 772 exceperunt 1. 2.

- Ereptamque iugo patriam. Qui vertice crines | Augusti Caesaris
consternatio.
- 780 Eiicit et secat ungue genas, frontemque caputque
Pariete collidens, clamatque 'O redde peremptas,
'Vare, manus et signa reduc!' vigilesque per urbem
Disponit, maiore metu quam contigit unquam,
Hunc vocat 'Augustum' sua Roma 'patremque receptæ'
- 785 Appellat 'patriæ'. qui sparsi in montibus errant | Iterum Germani
in Italiam.
Ausonias populati urbes prædamque ferentes,
Noriciæ Rhætæque manus, durique vocantur
Algiones; qui deinde ruunt terrore supremo | Hunni cum Ger-
manis in Italiam.
Et flammis ferroque viam per regna, per urbes
- 790 Efficiunt, Germanæ acies, exercitus Hunnus,
Attila dux, ingens bellum: quo tempore primum | Attila.
Coniuncta est Scythicæ pugnax Germania genti.
Non procul hinc autem Gothus instat et optimus armis | Gothi et
Vandalis.
Vandalus, his Heruli iungunt socia agmina, mittit
- 795 Suevus opem: tu, Roma, novis populatibus urbi,
Clausa, times, rapit hostis agros turresque domusque;
Ferro aperitur iter, flammis sese omnia miscent.
Hæc Roma est, cuius quis vera incendia dicat | Roma
incensa.
Et vere Gothicis insessas hostibus arces?
- 800 Finxerunt Nymphæ viva omnia: fallere visus
Intentamque aciem poterit qui præcipit ignes
Urbe vaga Totilas. quæ dehinc nova surgere bella | Totilas.
Nympharum pictura docet? proh Iuppiter, ingens
Gloria, Francus eques, dura agmina mota repente,
- 805 Pipinumque genus. Dic nunc, Germania, quis te
Altius extulerit? longam fert Carolus hastam | Carolus Magnus
Francus.
Horrentemque notis clypeum, fert cominus ensem
Terribilemque implet galeam; procerius illo
Corpore non aliud, toto non agmine maius
- 810 Viribus aut bello melius; Gallosque Britannosque

⁷⁷⁹ Cf. dial. Armin. §. 21. Sueton. Oct. 23. (Cass. Dio LVI. 23.) ⁷⁸² signa] cf. ad
carm. de non deg. Germanor. statu v. 62. sq. adnot. ⁷⁸⁴ receptæ 1. ⁷⁸⁵ Apel-
lat 6. ⁷⁸⁷ Rhetæq 1...5. ⁷⁸⁸ Algiones] ? an Albiones pro Alpini (Ἀλβειῖς, Ἀλ-
πειοί)? Puto ad Germanicos populos qui sub Marco Aurelio Italiam infestarunt,
hos versus referendos esse. de Algoviensibus poetam dicere cum dubitasset, Haup-
tius adfirmat. ⁷⁹¹ Attila a. 451. Rheno superato in Catalaunicis campis victus a. 453.
mortuus est. Hoc et sq. lemma om. 3. ⁷⁹³ Gotus 3. 5. ⁷⁹⁵ nov. pop.] repetitis depopu-
lationibus. ⁷⁹⁷ Romam Vandali depopulantur a. 455. Procop. bell. Vand. I. Iornand.
c. 45. Sidon. Apoll. paneg. Avit. 441. sqq. ⁸⁰¹ aciem] i. e. oculorum. Totilas Ostro-
gothorum rex (a. 541...552.) Romam a. 546. cepit. ⁸⁰⁵ Pipinum] Carolingicum.

- Italiamque domat, Siculos rapit, hoste fugato
 Liberat Hispanos, totum mare puppibus ambit;
 Mirantur Graiorum urbes, te, Turca, paventem
 Attonitæ videre Asiæ; dant ampla tyranni,
 815 Dat spolia Aegyptus, Pharios dare munera reges
 Cogit Franca manus; tota Aphrica, totus adorat
 Victores Oriens; Solymam qui presserat urbem,
 Deserit, augetur pietas; pro crimine pœnas
 Saxones expendunt; tu perdis, Gallia, nomen, | Gallia Francia
 dicta.
 820 Francia vis dici, tantum concedis honori
 Virtutique ducis: laudi gratare paternæ
 Et proavis, Alberte, tuis, tibi fama decorem
 Nominis ista feret. Pius hinc Ludovicus amica | Ludovicus Pius
 Francus.
 Pace sedet, sua sacra viro, non prælia, curæ.
 825 Pingitur Arnolphus turbata pace perosus | Arnolphus
 Francus.
 Ocia tranquillosque dies, obliquus in omnes
 Deside qui torpent vita, nec posse videtur
 Ferre sacerdotum luxus. Quis terror Othonum, | Otho primus
 Saxo.
 Quale decus, superi! tu Pannonas excipis acri
 830 Marte rebellantes, te vindice libera Roma
 Liberaque Italia est: qui pendent vertice nexo
 Pannoniæ vixere duces; te Martia sensit
 Roma sibi similem; namque in te regia lucet
 Maiestas, decor imperii, componere lites
 835 Ausus es et medio Romam censere senatu,

811 hoste] Arabe. 816 Africa 6. 817 Sol. q. pr. u.] Arabes. Harun al Raschid.
 819 Saxonum plus quam tricennale bellum finitur a. 804. 823 nat. a. 778., imp.
 a. 814...840. „semper in assiduitate orationum, in psalmis et hymnis et canticis
 spiritualibus cantans et psallens deo in corde puro, in contritione cordis etc.”
 Agobard. 824 prelia 1.2. 825 Arnulfus, Carolomanni naturalis filius diviso post
 Caroli Calvi mortem (a. 887.) regno Teutonicum adipiscitur exeunte a. 900.
 post multa Slavica et præcipue Italica bella gesta. 826 Otia 6. 828 *Loco huius*
et trium sqq. lemmatum Othones. *habet* 3. Othonem 4. Otto I., Henrici aucupis Ger-
 manorum regis filius, primus imperialem dignitatem Romanam in gentem suam
 intulit, „post Carolum M. (Dietmari verba sunt) regalem cathedram numquam
 tantus patriæ rector atque defensor possedit”. 829 Rectius hic versum 767. po-
 suisset auctor: nam d. 10. Aug. a. 955. in Campo Lici (*Lechfeld*) Hungaros ite-
 rum inrumpentes prostravit imperator. Vide scr. ad a. 955. ap. Struv. corp. hist.
 Germ. in vita Otton. M. not. 72. citt. 830 Roma] Primum in Italiam sibi iura a.
 951. adquisivit imperator, deinde a. 956., sed quæ h. l. memorantur, in septimum
 decimi sæculi decennium incidunt. 834 comp. lites] a Berengario eiusque filio
 Italiæ regibus electis et Ioanne PP. XII. motas. Otto a. 964. Romam cepit, ibi-
 que diem natalem domini celebravit restituto Leone VIII. antipapa.

- Cædere colla ducum, fascès submittere pœnæ
 Et sonteis punire reos, solioque retractum
 Pontificem, Petrique loco, discorde relegas
 A patria. Verum alta domi per te excita virtus
 840 Saxones extollit procères, iam tempore ab illo
 Lætatos genus esse tuum, nec segnior armis, | Otho secundus Saxo.
 Ingenio melior regnat tua regia proles
 Per varios casus: prima huic victoria cedit
 In Sarracenam rabiem Maurumque furorem;
 845 Græcia dehinc victa est, iterum dat Gallia palmam.
 Dum versa est fortuna retro, quæ tanta repente
 Invasit clades? sparso fugis obuius hosti
 Solus et in lacera tecum vehis omnia cymba,
 Magnum animum; sed qui prendit non credit Othonem:
 850 Hoc tibi lingua dedit, neque enim prius ore locutum | Otho II. Latine et Græce doctus.
 Audivere suo Graii perfectius ullum
 Cui patriam boreale gelu Rhenusque dedisset,
 Nec Beneventani manet impunita timoris
 Pernicies, autorque fugæ ferro igne petitus
 855 Dat pœnam. Latio post hunc sublimis in ostro | Otho tertius Saxo.
 Tertius ardet Otho et cinctum diademate largo
 Ostentat regale caput, cui maxima posset
 Regnandi virtus tribui, nisi tanta tulissent

⁸³⁶ Cedere *edd.* ⁸³⁸ Pontificem] Benedictum V., quem defuncto Ioanne XII. Romani sibi elegerant, secum in Germaniam duxit Otto, ubi mortuus est medio sequente anno 965. Hamburgi. ⁸⁴¹ Otto II., Ottonis primi ex Adelheide Rudolphi II. Burgundiæ regis filia, Lotharii II. Italiæ regis vidua tertius filius, nat. a. 955. parenti successit a. 973. † Romæ a. 983. ⁸⁴³ Post alia bella in Germania, Dania Italia, Gallia non sine gloria gesta Otto a. 982. Apuliam Calabriamque Græcis erpturus hos coniunctos in auxilium vocatis Saracenis primum prope Tarentum fudit, deinde vero a Saracenis prælio victus Italarum perfidia fugatus cum natando salutem quæreret, a nautis captus, sed ab eisdem imperatorem cepisse nescientibus redemptus est. ⁸⁴⁴ Saracenam 6. ⁸⁴⁵ Cf. *Naucler.* II. fol. 143. *Struv.* I. c. in vit. Otton. II. §. vi. it. dat. Gallia p.] Lotharium Francorum regem, qui Ottonem in ipso suo palatio Aquisgranensi a. 977. fere ceperat, congregato exercitu imperator ad Parisios usque persecutus est, reditum autem cum exercitu parum felicem habuit, unde sequenti anno Galliam iterum invasit regemque in Remis Lotharingiam abiurare coegit a. 986. cf. *Struv.* I. c. c. v. ⁸⁵³ Ut ab Italis Græcisque sibi data damna iniuriasque ulcisceretur, Beneventum eodem anno, quo exeunte mortuus est, captum militibus suis diripiendum permisit. ⁸⁵⁵ Otto III. Ottonis II. ex Theophania unicus filius nat. a. 980. Romæ coronam imp. accepit a. 996., † a. 1002. a benignitate, liberalitate, iustitia, moribus omnibus nec non forma laudatissimus, „sub cuius regimine salus fuit mundo et gloria“, ut Hugo Flaviniacensis scripsit. Cf. vol. V. p. 367.

Ante avus, ante pater summæ præconia laudis.
⁸⁶⁰ Ille autem placido vultu, cui plurimus ore | Henrichus primus
 Candor inest, Henrichus erat, non sanctior illo | qui et sanctus.
 Præfuit his regnis, cui non contemptior uxor
 Assidet: has animas cœlo damus. Ille, feroci | Conradus primus
 Cui turget facies ira, plus arma minatus | Francus.
⁸⁶¹ Effecit quam qui sumptis certaret in armis;
 Francia Conradum genitrix vocat. Inde sequutus | Henrichus Se-
 Fortior Henrichus per totam incendia ducit | cundus Francus.
 Bemorum patriam, contundit Pannonas, urbi
 Pontificem Romæ legit. Huic se filius omni | Henrichus ter-
⁸⁷⁰ Fert virtute parem, belli maiore gerendi | tius Francus.

⁸⁵⁹ preconia 1. 2. ⁸⁶⁰ Henricus 2. etiam in lemma. Pro hoc et 9. sqq. lemma-
 tibus in 3. est Henrichi. primus] quia primus Henricus Romæ coronatus (d. 24.
 Febr. a. 1014.) est; inter Germanorum reges Henricos Secundus est. Ut ex Ot-
 tone I. Otto III. pronepos Henrici aucupis fuit, ita ex altero huius filio Henrico
 Henricus II., qui Gisela Burgundiæ regis filiam matrem habuit, patrem autem
 Hezilonem sive Henricum II. Bavarie ducem. Natus est a. 972., cognomen sibi
 meruit Sancti, Pii, Gloriosi, Monachorum patris, et a luxato femore Claudi, a
 condita ecclesia Bambergensis. Rex Germanorum post varia principum dissidia
 coronatus est Moguntie a. 1002., imperialem coronam accepit Romæ a. 1014., †
 a. 1024. Uxor eius Cunigunda Lucilimbürgensis adulterii rea facta innocentiam
 suam tantam ordali probavit, ut Innocentius III. eam a. 1201. inter sanctas reci-
 peret. In tumulo Henrici auctor vitæ Meinweri inscriptum fuisse refert „...

Splendor erat legum, speculum, lux gemmaque regum,
 Ad cælos abiit, non moriens obiit”.

⁸⁶³ Conradus, eius nominis primus imperator, sed inter Germanos reges Conra-
 dus II. est, Salicus volgo cognominatus. Patrem habuit Henricum Francorum
 ducem, matrem Adelheidem Metensem, sed quo anno natus sit non constat. Co-
 ronatus est Aquisgrani a. 1024., Romæ a. 1027. idemque etiam Langobardicam
 Burgundicamque coronas accepit. † Traiecti m. Iunio a. 1039. Quæ de ira mina-
 citateque regis h. l. significantur, magis ad consilia publica et leges ab hoc impe-
 ratore latas, inter quas celebratissimæ sunt constitutio de feudis atque treuga
 dei, quam ad bella contra Polonos, Ernestum Suevicum, Italos, Burgundos, Hun-
 garos, Slavos strenue gesta rettulerim. ⁸⁶⁶ Henricus III. rex, II. imp., (cf. ad
 v. 861.), item Pius s. Niger, Conradi II. ex Gisela filius nat. a. 1017. patri suc-
 cessit a. 1039. Romæ coronatur a. 1046. † a. 1056. Contra Bohemos a. 1040. pri-
 mum, sed acris sequenti anno iterum bellavit, hostium loca igne prædaque de-
 vastatus ducemque sese dedere cogens. Idem sqq. annis pluribus expeditionibus
 Hungaros devictos subiecit, præcipue autem in Italos dominationem suam exer-
 cuit: depositis schismaticis papis Clementem II. Romanis a. 1046. iuramento præ-
 stito se numquam sine eius consensu papam electuros esse, pontificem inposuit,
 quo mortuo (a. 1047.) Damasum II. postque huius mortem (a. 1049.) Leonem IX.,
 denique mortuo Leone a. 1054. Victorem II. papas fecit. ⁸⁷⁰ Henricus III. imp.,
 III. rex Germanorum, „der werthe held kaiser Heinrich der vierte”, cf. vol. V.
 p. 367. sqq.

Nomine: collatis toties qui prælia signis
 Miscuerit, non Roma dabit, non Teutona noscet
 Turba memor: felix si non genuisset in illo
 Ipse sibi dominum regno: Germania primum
 875 Tunc vidit scelus hoc, nollet meminisse nepotes;
 Strennuus ille tamen bello fit natus, et urbes
 Ter rapit Italicas, ter fusum deprimit armis
 Pontificem, Solyinas hoc rege recepimus arces.
 Hinc a Saxonico movet arina Lotharius Albi
 880 Auxilium Romæ; movet hinc Conradus ab oris

Henricus quartus Francus.

Lotharius Saxo.

Conradus secundus Suevus.

⁸⁷² prelia 1. 2. genuisset] ex uxore sibi exosa Bertha, Othonis marchionis Italæ filia, a. 1089.; quartus is est, ut in prædecessoribus diximus, imperator Henricus, non computato aucupe Henrico I. rege. Cf. vol. V. p. 369. sq. ⁸⁷⁵ scelus] filii contra parentem rebellantis. ⁸⁷⁶ Strennus 2. ⁸⁷⁷ Paschalis I. a. 1111. captivus factus, sed reconciliatus coronat imperatorem eique privilegium de investitura episcoporum tam per anulum quam per virgam tradit, sed sequenti anno in concilio Lateranensi excommunicato imperatore revocat, idemque insequentibus non nullis conciliis repetitur. Iterum propter Mathildæ hereditatem excommunicatio imperatoris tumque absolutio fit a. 1115. Deinde cum mortuo Paschali II. (a. 1118.) Romani Gelasium II. elegissent, is autem imperatoria iura detrectaret, Gregorium VIII. sedi inposuit Henricus, tertiumque ab illo coronatus est Romæ d. pentacostes a. 1118. Gelasius qui in Galliam aufugerat, ibi moritur m. Ian. a. 1119., et Galli Calixtum II. papam faciunt, qui antipapam Gregorium turpiter habitum monasterio includit, ubi moritur. Honorius II. a. 1124. Calixti successor, imperatorem ab anathemate absolvit. Mense Maio sequentis anni Traiecti expirat imperator a fortitudine, audacia, ingenio, merito celebratus, sed a moribus, iustitia, pietate summopere vituperandus, sub cuius regno Balduini Hierosolymitanum regnum conduit et augent. ⁸⁷⁹ recepimus 1. ⁸⁷⁹ Lotharius II. comes Supplinburgensis, nat. a. 1075. ab Henrico V. a. 1106. dux Saxonie factus, Imp. electus a. 1125., Romæ coronatus a. 1133. † a. 1137. Vir probus, strenuus, doctus, sed nimium „devotus et innocens erga Romanam semper ecclesiam”, ut Gervasius Tilb. iudicavit. cf. vol. V. p. 370. ⁸⁸⁰ Conradus II. si Salium primum numeramus, omisso Conrado rege German. a. 911...918. ante Henricum aucupem regnante, sed vulgo Conradus III. dictus patre Friderico Sueviæ duce, matre Agnete Henrici III. filia, nat. circa a. 1094. ab Henrico V. ducatum Franciæ orientalis acceperat, contra Lotharium electus a. 1128. Maguntiaci (*Monza*) ac Mediolani, tum Lothario defuncto a. 1138. Aquisgrani coronatus, † Bambergæ a. 1152., Romani pontificis benedictione nulla accepta. Intestina Welforum Waiblingensiumque sive Gibellinorum ab a. 1140. bella cœpere, idemque ad tempus refertur fabula de Weinsbergensibus feminis viros dorsis susceptos secum auferentibus. In Bohemia Hungariaque ac contra Slavos rebelles strenue ac feliciter bellavit Conradus; sed non ita feliciter ei cessit cruciata a. 1147. suscepta: parvam miserabilis exercitus in terram sanctam educti partem Conradus, nihil fere eius quod voluerat consecutus, in Germaniam reduxit. inter multa tempestatum, fluminum exundantium, comeatus difficultatum ferorumque hostium pericula doli etiam Græcorum Europæo exercitui nocuerunt: fraus Emanuelis Comneni, orientis imperatoris, ab Hutteno accusata, procul dubio ea est quam Nicetas hist. I.

Suevorum, cui magna animo, si tanta sequatur
 Audentem fortuna favens, bellum invehit astris,
 Invehit Aegypto atque Asiæ medioque labore
 Proditus a socio est: hæc Graiæ pessima gentis
 885 In famam monumenta damus. Quos surgere motus
 Hac a parte vides, quæ mœnia fervere flammis?
 Quos cadere hic populos, quos ire in funera reges?
 Quis penetrat pavidas confestim exercitus Alpes?
 Quem fugit ille senex? certe haud iactantius ullum
 890 Fert in veste pater Rhenus, primumque videri
 Laudarique volet: Suevorum e gente superba
 Marte putes genitum; causam cognominis affert
 Aenea barba viro; maiorem animoque fideque
 Se Rhenus vidisse negat. quid si Itala ploret
 895 Clades terra suas, omnique hunc oderit ævo?
 Oderit, et servare fidem discat: tu, age, velles
 Hoc Turcis præbere caput, secludere tantum
 Christi a gente decus Petrique in sede vocari
 Maximus antistes? sed enim maiore repertus,
 900 Quam tu, Turca fide. ruit hic ultricibus armis
 In Latium ardenti similis similisque minanti
 Quoslibet interitus: Veneti dant munera, poscit
 Ipse fidem, fugit Adriacos trepidante recessus
 Pulsus Alexander Latio, Romana iuventus
 905 Contra audere parat, Trebiam Cannasque silere

Fraus Homanus Græci.

Friderichus primus qui Barbarossa Suevus.

Pete aliquid ab historiis.

Alexander Pont. III.

5. enarrat, i. e. Græcos Alamannis non solum in rerum ad victum necessariarum venditionibus ponderibus pretiisque fraudes fecisse, sed quosdam etiam calce farina inmixta cibum pestiferum reddidisse, quod utrum iussu Manuelis factum esset, ut ferebatur, se compertum non habere Nicetas ait; addit autem „breviter ut dicam, nullum mali genus fuit quod imperator non vel ipse in eos machinaretur vel aliis machinandi auctor esset, ut scilicet eorum posteri perpetuis monumentis ab invadendis Romanis [i. e. Byzantinis] deterrerentur. Idem et Turci faciebant Manuelis litteris ad bellum Alamannis faciendum concitati". Cf. etiam *Nauclet*. II. fol. 185. — „Barnoch ist der überwölt tügen kaiser Friderich der erst kommen". vol. V. p. 370. sq.

⁸⁸⁸ astris edd. omnes. sed legerim Austris, ut nomen referatur ad sanctam expeditionem per Austriam, Hungariam, Bulgariam, Thraciam in Asiam ductam: nam de negotio Bavariam Leopoldo Austriaco adtribuendi accipi posse non videtur. ceterum astrologicis superstitionibus etiam tum multam fidem tributam esse Nicetas Choniata de Manuele Commeno passim testatus est. ⁸⁸⁹ senex] Alexander PP. III. ⁸⁹³ Aë-nobarbus s. Barbarossa. ⁸⁹⁷ Turc. præb. cap.] Cf. vol. V. l. c. cum *Struw.* Corp. hist. Germ. in Frid. Barbar. §. xxxiii. ⁹⁰⁰ Turca] Saladinus. ⁹⁰² Cf. vol. V. l. c. ⁹⁰⁶ Ad Trebiam Hannibal a. u. 536. (a. Chr. a. 218.) Romanis tantas clades inflixit, ut paullo post tota Italia superiore potiretur. *Liv.* XXI. 52. sqq. etc.

- Spoletina iubet clades, sociasque per urbes
 Ambulat interitus: iurati fœdera pacti
 Huic frangunt toties Itali, ferro ipse rogisque
 Ultor adest æquatque solo fomenta malorum,
⁹¹⁰ Te, Mediolanum, tota hinc vicinia flammis,
 Inde perit gladiis; sese experiuntur in armis
 Et perdunt Ligures, una constrata ruina
 Concidit Italiæ summa a radice potestas.
 Ultimus est Asiæ bellum labor; occidit undis:
⁹¹⁵ Non poterat ferro, at voluit; fortuna negavit
 Tantum hoc invicto: simul hac res publica Christi
 Spes summas morte amisit flevitque iacentem
 Qui quondam exitio stantem devoverat omni.
 Cernere post Apulas Henricho Cæsare strages
⁹²⁰ Roma stante datur, dieclumque ense Philippum,
 Et cœptum frustra bellum infœlicis Othonis.
 Quas rerum turbas erectaque pectora, si se
- | Pugna Spo-
letina.

| Vide
Blondum.

| Interitus
Friderichi.

| Henrichus
quintus.
| Philippus
Suevus.
| Otho
Saxo.
| Friderichus se-
cundus Suevus.

infelicior fuit Cannensis pugna (a. u. 538. a. Chr. 216.): cf. *Ltv.* XXII. 44. sqq. *etc.* Trebeiam 4.

⁹⁰⁶ Spoletium, quod cives eius censum imperatori solvere negarent missumque ab hoc comitem Guidonem captum tenerent, Fridericus ipse sui exercitus strenuissimus miles vi cepit et cum castello in montibus adiacente ferro igne præda devastavit d. 28. Iul. a. 1155. Mense ante Romanos devictos in deditionem coegerat, postquam per superiorem annum ex Roncaliis campis profectus contra Mediolanenses, quorum tunc consules fuerunt apud iuris feudalibus studiosos celebratissimi Hubertus ab Orto ac Gerardus Niger, arma ceperat multaque superioris Italiæ oppida et castra, Cairam (*Chiert*), Astam, Tertonam diripuerat ac vastaverat. ⁹¹⁰ Blondum] historiar. decad. II. lib. v. med. „Fridericus interea omni Romanæ ecclesiæ terra dolis sibi viribusque subiecta urbes imperio subditas tyrannice etiam præter solitum vexabat, .. populos .. crudelissime mulctavit, Terdonaque primo spoliata Mediolanum post solo æquatum est, cuius populum in sex portarum tribus divisum sex agri sui loca decimo ab urbis solo distantia miliario habitare coegit, deinde Cremonam maximis affectis incommodis” *etc.* ⁹¹² Ligures] i. e. illa oppida et regiones per quas imperator ex Mediolanensibus Romam versus profectus est. *Lemmata usque ad v. 945. om. 3.* ⁹¹⁴ In curia Moguntinensi Fridericus vere a. 1188. crucem accepit, Calycadni undis d. 10. Iun. a. 1190. submersus est. cf. vol. V. p. 370. Friderici. 2. ⁹¹⁵ Non poterat ferro, i. e. in acie occidi, at voluit, i. e. sæpe præsentissimis hostium armis corpus suum exposuerat. ⁹¹⁸ Ab exeunte a. 1187. usque ad exeuntem m. Mart. a. 1191. Clémens III. sedem Rom. tenuit; successit Cœlestinus III. ⁹¹⁹ Quintus sec. Romanor. Chronica, VI. Germanis, Barbarossæ ex Beatrice Burgunda filius nat. a. 1165., patri successit a. 1190. Romæ coronatus a. 1191. et Siciliæ rex Panormi a. 1194. obiit Messanæ a. 1197. Cf. vol. V. p. 371. [ubi ad v. 14. VII. *perperam pro VI. scriptum est.*] ⁹²⁰ De Philippo Suevo et Ottone III. cf. vol. V. p. 372. ⁹²² Frid. II.] cf. vol. V. p. 372. ad v. 18.

Sors ferat in melius, Friderichus gente Sueva
 Excipit: ingenti motu regnisque potitus
 925 Bellorum portas aperit Ianumque reclusum
 Gentibus ostendit: 'desueta capessite' clamat
 'Arma, viri, mecumque omni contendite nisu
 'Accumulare decus laudesque æquare parentum;
 'Sentiat arctoi virtutem nominis ingens
 930 'Aegypti domitor, vanam sine viribus iram
 'Discat Turca rapax, nemo torpere feroces
 'Suevorum populos et Francas dixerit urbes!
 Illum hæc dicentem atque addentem pondera verbis
 Circumstant iuvenes, si quem præstantibus actis
 935 Pingit avitus honor, stimulantque in bella priores.
 Nunquam aliquod gavisa magis Germania verbum
 Audiit: extemplo summas exercitus Alpes
 Rheni ab utraque petit ripa, victoria fractus
 Prima rebellis Otho, tunc signa erecta ruenti
 940 Auxilium latura Asiæ: viden' auspice Christo
 Ut paret in bellum tanto tot millia motu?
 Quod nisi conceptum remoretur Honorius ausum,
 Quas illi Armenias, quos posse resistere Turcas
 Quemve putas Syriæ dominum? Sultanus ab illa
 945 Commoda lite refert, vincuntque ingentia regna
 Immanes Scythiæ populi: tu pone furorem,
 Pone iras odiumque istud, sanctissime, differ
 Officii cessare tui! tu excindier arma
 Sarracena vetas, recipi tot regna, tot urbes?

Expeditio Asia-
tica Friderici.

Honorius tertius
pontifex max.

Irruptio
Tartarorum.

927 Ama 5. 928 Accumulare 5. 930 Fridericus iam statim post coronationem
 Aquisgranensem (d. 25. Iul. a. 1215.) crucem sumpsit. 934 Circumstant 2. 4. 6.
 935 Pingit] decorat. 939 Otto III. a. Philippo Augusto Galliarum rege d. 27. Iul.
 a. 1214. apud Bovinas devictus est. 940 Innumera tum per Asiaticas terras bella
 Othomanicum regnum præparantia. A. 1241. Mongoli in ipsam Moraviam inrum-
 punt. 942 conceptum a Honorio III. mortuo († d. 18. Mart. a. 1227.) cum Brundusii
 navem ascendisset imperator, sed morbo ingrassante Hydruntum appellere coactus
 esset, Gregorius IX. eum excommunicavit, quod in terram sanctam non iret. Con-
 cilior. XIII. 1112. 946 Scythæ 3. tu] pontifex Gregori IX. „Hic tanquam super-
 bus primo anno pontificatus sui [1227.] cœpit excommunicare Fridericum imp.
 pro causis frivolis et falsis". Abb. Ursperg. ad a. cit. Cf. decretal. a. 1245. emis-
 sam quam exhibuimus vol. V. p. 373. 949 Gregorius, cum a. 1229. inter impera-
 torem et soldanum convenisset, ut illi Hierosolyma aliaque loca sancta restitue-
 rentur, quia inobediens imperator et excommunicatus expeditionem suscepisset,
 nec pacem adprobat, nec Fridericum absolvit, sed nuntiis ad soldanum missis
 iubet non tradere regnum Hierosolymitanum. cf. scr. ad a. 1228. sq. Urspergens.
 ad a. 1227. et Petrum de Vineis I. 21. Saracena 6.

- 950 Aut quænam invidia est cursum tardare ferentis
 In commune bonum tantarum præmia laudum?
 Hac mercede tuæ nolis concedere causæ;
 Te fraudata tamen regna, auxilioque retracto
 Deserti reges urgente dolore superbum
 955 Crudelemque vocant: iam classe perambulat heros
 Adriacos fluctus, iam Græcia gaudet et anceps
 Ante metum pellit Thrace; tu retrahis arma
 Auspiciis ducenda tuis; quid quod benefactum,
 Non scelus esse iubes? redit ille infectaque linquit
 960 Crimine bella tuo testaturque omnia iura
 Et phas omne omnesque deos, pulcherrima cœpta
 Invidia cassata tua: tunc factio tristis
 Implicat Italiam, movet hac a parte tuendo
 Cæsareas Gibelinus opes, sed Guelphus ab illa
 965 Pontificem sequitur, socias pugna excipit urbes;
 Occursum Venetis, 'Arcete paludibus' inquit
 'Euganeas ranas piscatoremque leonem!'
 Hinc Umbros Tuscosque petit subigitque Ravennam
 Samnitesque domat; precibus se bellicus armat
 970 Adversum antistes decretaque murmura templis
 Mille sacerdotum, tibi, lux Germana, precantur
 Excidium: verum esse deos humana tuentes
 Edocet eventus. Tu, Flisce, quid ocia turbas,
- | Factiones
in Italia.

 | Veneti.

 | Preces decretæ
contra Fridericum.

 | Innocentius
III. P. M.

950 At 5. 951 premia 1.2. 957 retrahis] cf. ad v. 946. Fridericus a. 1228. in
 terram sanctam d. 11. Aug. 1228. proficiscitur. 959 redit] a. 1229. 962 a. 1236.
 sqq. „Papa et imperator aliquantulum discordabant, nam papa Lombardis favente
 imperator eos proposuit expugnare; nam Mediolanum, Vercellis, Mantua, Pla-
 centia, Faventium, Bononia et aliæ multæ civitates Lombardiæ erant oppositæ,
 Venetiæ similiter”. *Albert. Stad.* ad a. 1237. 965 *Lemmata usque ad v. 998. om. 3.*
 a. 1238. Veneti cum papa fœdus inierunt contra imperatorem, qui Venetiarum
 ducis filium Petrum Theupolum, Mediolanensium exercitui præfectum, cum aliis
 nobilibus captum in Apuliam abduxerat a. 1237. 967 Eug. ran.] cf. Marcus Hut-
 teni. leonem] s. Marci. 968 subiitq; 5. 970 antistes] Gregorius IX. qui post
 crudelia in pontificios a Cæsarianis exercita ludibria, cruces in ipsa crania in-
 cisas, „cardinalibus et clero et populo in processionem deductis capita apostolo-
 rum prætulit et a Laterana basilica ad principis apostolorum templum nudis pe-
 dibus ingressus suggestu consensu flens et lachrymans tum divorum intercessio-
 nem, tum populi ad seditionem commotioris auxilia imploravit”. Bzov. ad a. 1239.
 §. VII. Cf. encyclicas ibi præmissas litteras. 973 eventus] a. 1239. Fridericus Me-
 diolanum Bononiamque pontifici adhærentes devicit, Sardiniam occupavit, Romani
 progressus pontificios alios in urbem reppulit, alios occidit captosque misere ha-
 bitos dimisit, circa urbem omnia vastavit, deinde signis in Campaniam versis
 Beneventum directum incendit et in Siciliæ regno ecclesiasticos multos morte

- Immemor ingentis meriti! se Parma tuetur
- 973 Obsidione gravi, castris Victoria nomen
Urbis in effigiem ductis: hic Itala tellus
- Imperii florentis opes agnoscit, imago
- Hic veteris renitet Romæ, seu bellica spectes
- Ornamenta ducis, seu quo trahit ocia cultu.
- 980 Partem opere in tanto natis fortuna duobus
Distribuit laudis; bello studet ille paterno,
Hic movet arma domi, tumidum subigitque Doringum.
- Aspicis ut nulla est Friderichi obeuntis imago?
- Attoniti circum populi, stupor occupat omnes,
- 985 Quis trahat e medio. Sunt hic tua bella, Rodolphe:
Infelix Othocarus obit; dehinc pugna duorum
Spectatur procerum: tu cedis, Adolphe, relicto
- Obaidio Parmensis.
- Vide Blondum.
- Entius et Conradus Friderichi filii.
- Friderichi mors incompta.
- Rodolphus de Habsburg.
Othocarus Bemus.
- Alberti et Adolphi altercatio.

captivitatem multavit. cf. *Struv.* Frid. II. §. xiv. Sinibaldus Fliscus m. Iun. a. 1243. pontifex factus Innocentium III. sese nominavit. cf. vol. V. p. 373.

⁹⁷⁴ Cum Parmam inde a m. Aug. a. 1247. Fridericus cum Enzio, Ezzellino aliisque suis obsidione pressam bellis per totam superiorem Italiam furentibus capere non posset, prope urbem novum oppidum, cui Victoriæ nomen inposuit, Victori martyri consecratum subitaneis domibus constructis condidit Victorinosque nummos ibi cudi iussit, ut Parma sua Victoria quasi devoraretur. Sed iam insequenti anno Parmenses Victoriam devictam diruerunt Gibellinosque, ut narratur, circiter 1500 occiderunt, 3000 autem captivos fecerunt. Pro Flavio Blondo [historiar. decad. II. lib. 7.] lectores ablegare mihi liceat ad *Raumert* Hohenstaufen lib. VII. cap. 20. ⁹⁷⁹ otia 6. ⁹⁸⁰ Enzium s. Henricum naturalem ex Blanca Lancea, nobili Montisferratensi, filium Sardinie regem imperique per Italiam legatum a parente factum Bononienses a. 1249. captum abduxerunt, apud quos † a. 1272. Conradus (III.) legitimus ex altera Friderici II. uxore Iolantha, Hierosolymitani regis filia, filius nat. a. 1228. in locum Henrici fratris rebellis facti inque custodia defuncti rex Romanorum electus est a. 1236. et post parentis mortem imperatoriam dignitatem suscepit. Sed hic Conradus non subegit Thuringum, i. e. Henricum Rasponem landgravium, sed ab eodem victus est a. 1246. Raspo † a. 1247., Conradus d. 21. Maii a. 1254. Cf. vol. V. p. 375. sq. Friderici 2., ut solet c pro ch. Fridericus in castro *Firenzuola* Lucerie vicino dysenterico morbo occubuit d. 13. Dec. a. 1250. Venenum suspicabantur alii, alii ab ipso dilecto suo filio Manfredo suffocatum mentiti sunt; „multi per annos 40 putabant eum vivere [in monte *Kyffhæuser*] venturum in proximo manu forti”, ut Chron. August. ad a. 1250. habet. Unde plures etiam imperatoris defuncti personam sibi per fraudes vindicaverunt. Cf. *Struv.* in Frid. II. §. xxx. ⁹⁸⁴ Interregnum etiam Huttenus a Conradi morte (a. 1254.) usque ad Rudolphi electionem a. 1273. computare adparet. ⁹⁸⁵ Cf. vol. V. p. 376. sq. Rudolphe 6. ⁹⁸⁶ Cum olim curiæ magister fuerat, Rudolphus, quod ille huius electionem inpu gnabat, Ottocaro II. Bohemie rege, cuius a. 1276. bellum suscepit, in quo redintegrato ille in ipsa illa pugna d. 26. Aug. a. 1278. in campo *Marchfeld* dicto militibus privatas iniurias ulciscantibus misere trucidatus est. ⁹⁸⁷ credis edd. sed cedis dubium non est. Albertus Austriacus, Rudolphi imperatoris filius (nat. p. 1248.) frustra

- Imperio mundi. Interea se insignibus ausis
 Excitat Henrichus: triplex exercitus illi,
- 990 Hinc equites Franci duros invadere Bemos,
 Hinc Suevos Rheni gentes Istrique coacti,
 Ipse Italos adit, auxilio venturus agenti
 Exilio, Gibeline, tibi: quas ille ruinas,
 Quas infert Italis clades! quæ gloria posset
- 995 Hoc duce Germanis venisse superstitè terris!
 Intempestivum tamen interturbat euntem
 Summorum per clara virum vestigia fatum:
 Urbs Hetrusca necis reperit mercede ministrum
 Dominici fratrem; magnum scelus, ille veneno
- 1000 Imbutum sancti munus venerabile panis

Henricus VI.
 Lucemburgensis.

Henricus scolaste
 intoxicatus ab or-
 dinis Predicato-
 rum fratre.

eligi expectat, cum Adolphus Nassovicus (postquam Rudolphus d. 15. Iul. a. 1291. Germershemii supremum diem obierat) m. Maio a. 1292. eligitur. Sed post quinque annos idem qui dolis ac mendaciis suis coronam Adolpho paraverat Moguntinus archiepiscopus, coniuratione principum facta imperatorem deponit d. 23. Iun. a. 1298., Albertusque Austriacus, qui principes sibi adhærentes ad bellum contra Adolpum excitaverat, quo nullam sua virtute gloriam sed interfectionem fortis æmuli (prope WORMATIAM d. 2. Iul.) consecutus est, imp. eligitur et Aquisgrani d. 24. Aug. a. 1298. coronatur. Ipse decennio post d. 1. Maii a. 1308. a nobilibus quibusdam sibi infensis prope Vindonissam trucidatus est.

⁹⁹⁸ insignib. ausis] maxime bello cum Trevirensibus strenue feliciterque gesto, quibus fratrem suum Balduinum, Trarbacensibus meis inter omnes Trevirenses archiepiscopos optime notum, præsulem inponi curavit. Anonymi 'Gesta Balduini' a Baluzio (Miscellaneor. tom. I.) repetita, atque Mussati hist. optimis huius temeris historiarum cognoscendarum subsidiis adnumerantur. ⁹⁹⁹ Henricus 2. De Henrico VI. (VII.) cf. vol. V. p. 377. ⁹⁹⁰ De Bohemico regno interempto Wenceslao V. (a. 1306.) inter se dimicant Henricus Carinthius et Rudolphus Austrius; Henricus VII. autem filium suum Ioannem Elisabethæ Wenceslai filiæ maritum et Bohemiæ regem facit a. 1310. ⁹⁹¹ Suevos] Eberhardum Wirtenbergensem, Sueviæ civitates imperiales infestantem a. 1309. ad internicionem fere devicerunt imperiales milites. Istriq.] Istri gentes coguntur, i. e. cum defuncti Alberti regis filii in comitiis Spirensibus a. 1309. habitis paternam sibi hereditatem confirmari postulassent, eosdem, quod ante negaverat, Friderici ducis minis commotus de Austriæ ducatu investivit. ^{992.993} ag. exilio, Gib.] Gibellinis auxilium laturus i. e. imperii iura vindicaturus contra Guelforum invalescentem partem, et ut Romæ coronam acciperet, Henricus æstate a. 1310. a. Francofurto iter in Italiam suscipit, Lombardiæ civitates in fidem cogit, Mediolanum occupat ibique d. 6. Ian. a. 1311. coronatur, rebellantes Lombardicas, Guelphis faventes Etruscas civitates partim vi et armis partim deditone sibi subicit, denique Romæ inter ipsa partium dissidia pugnasque d. 29. Iun. a. 1312. a cardinalibus tribus pontificis (Clementis V.) legatis coronam accipit, quam ne menses quidem XIII gessit. ⁹⁹⁸ Hoc lemma maioribus litteris scriptum est in 1. Cf. vol. V. l. c. et Triumph. Reuchl. v. 305. sqq. et addesis Carmen de Heinrici VII. obitu repetitum in Freheri rer. Germ. scr. I. p. 647...650. ⁹⁹⁹ Dominici] alias Domminici metri c. dedit Hutt.

- Præbet in exitium quod debuit esse salutis
 Aeternæque epulum vitæ. dic, Itala tellus,
 Et dic, Tusca fides, quæ se maiora dederunt
 Crimina quodve nephas? Hi qui intestina remiscent
 1005 Exitia inter se, sua perdidit Austria victum,
 At Bavarus victrice manu et terrentibus armis
 Occupat imperium; favor ingens excipit illum
 Germanorum hominum; cadit infœliciter, ausus
 Pontificem turbare loco. Post quem omnia bello
 1010 Tentat Ioannes, Italas componere lites,
 Romanum formare statum, concordiaque arma
 Excire in Turcas; verum Itala furta perosus
 Mutatamque fidem toties fraudesque dolosque
 Et gentis levitatem inconstanteisque favores
 1015 Restat ab incepto. Te, Carole, Roma coronat;
 Intra urbes vetat esse suas mandatque superbus
 Exire Italia simulato antistes amico:
 Hoc fers Romanusque petis regnator haberi,

Ludovicus
Bavarus.
Fridericus
Austriæ dux.

Iohannes Ro-
morum rex.

Carolus
quartus.

Innocentius
sextus.

¹⁰⁰³ Thusca 3.5.6. nefas 3.5.6. ¹⁰⁰⁴ Hoc et sequens lemma om. 3. Hi qui] i. e. Ecce denuo intestina de regno Germaniæ bella (inter dictos ad marginem principes): vincitur Fridericus a. 1322. et a. 1325. socius regni adsumptus moritur in arce *Guttenstein* lento morbo aut ut alii suspicabantur, veneno consumptus d. 13. Ian. a. 1330. Cf. vol. V. p. 377. sq. perdidit sua Austria] In pugna Mühldorfensi die 28. Sept. a. 1322. commissa Fridericianus exercitus ab hostibus Austriaca signa præferentibus falsorum vexillorum specie deceptus cæsus est fugatusque. Hæc eadem pugna est post quam Ludovicus Cæsar uno ipse contentus ovo duo forti Schweppermanno porrexisse narratur. ¹⁰⁰⁶ cadit] equo insidens apoplexia sive secundum aliorum suspitionem veneno interemptus a. 1347. Cf. vol. V. l. c. ¹⁰⁰⁸ pontificem] Ioannem XXII. Cf. vol. V. l. c. Iohannes Henrici VII. ex Margaretha Brabantica filius, ducta, ut diximus, Elisabetha Bohemiæ rex factus a parente Italiam petiit vicarius imperii relictus in pugna Mühldorfensi a partibus Bavaricis dimicando Lusatiam superiorem sibi ab imperatore meruit ipsosque Bohemos, quorum regnum cum Palatinatu patriis Lucilimbürgensibus terris viciniore permutare studebat, sibi infensos reddidit, quibus reconciliatis Silesiam sibi comparavit, cum Galliæ rege in Flandria, cum Teutonicis equitibus contra Lithuanos arma movit. Anno 1330. ab imperatore vicarius regni factus in Lombardia feliciter pugnabat, sed pontificiis inlecebris inretitus proditorie agendo utramque partem contra se excitavit. a. 1333. iterum expeditione in Italiam, sed infelici exitu, suscepta cum Polonis Hungarisque, quos Tartari tum infestabant, dissidia exercebat, denique ipse levitatis inconstantique accusandus, in pugna Cressiacensi d. 26. Aug. a. 1346. luscus ante annos 18, cæcus autem ante 6 annos factus periit. Quod Guelficæ parti multum nocuit, Hutteno causa fuisse videtur, ut regi, quem non inmerito equiti vagabundo alii compararunt, has laudes tribueret. ¹⁰¹⁵ incepto *edd. præter* 3. ^{1015...19} cf. vol. V. p. 378. sq.

Cum non sis Romæ? Quod se execrabile monstrum | Wenceslaus Be-
 1020 Huc dedit, ignavus rex, et Germana vocari | mus ignarus.
 Quæ possit labes? nulla hic gerit arma, nec ullum
 Molitur virtutis opus, torpente supinus
 Mollicie sedet et luxu se pascit inerti:
 Tantum huius te, Rhene, pudet. Quem deinde videmus? | Sigismun-
 1025 Acre Sigismundus Turcæ bellum invehit hosti: | dus Bemus.
 Aspicias innumeras illum miscere ruinas,
 Tot reges mandare neci, exhaurire superbam
 Nobilitate Asiam, terra superare marique.
 Ille etiam coluit doctos, largitus honorem
 1030 Ingeniis: Latio vix magnificentior alter
 Contigit imperio, vix circumspectior alter.

¹⁰¹⁹ *Hoc lemma et quattuor sqq. om. 3.* Bemus] be. 1. om. 2. Wenceslaus Caroli III. ex tertia uxore Anna Iaurinensi filius nat. a. 1361. Bohemiæ rex, cum bimus esset, factus, rex Rom. a. 1376. patri successit, a. 1378. ab imperio deponitur; ingloriæ vitæ finem apoplexia facit d. 16. Aug. a. 1419. Desidiam, ebrietatem, iracundiam voluptarii hominis, qui quasi alter Nero primis annis meliorem de se spem excitaverat, etiam æquales uno fere ore reprehendunt. Dissidiis sub Wenceslao et imperium et ecclesia misere lacerabantur. Wenceslai vituperationes sequentibus laudibus fratris quasi compensat poeta. ¹⁰²³ Mollitiæ 6. ¹⁰²⁴ pudet, quem *edd.* Bemus] be. 1. omis. 2. Cf. vol. V. p. 379. sq. Sigismundus Hungariæ rex postquam Moldaviam cum Valachia Bosniæque regem sibi subiecerat, a. 1392. bellum contra Turcas, Baiazethum I., feliciter primum agit, sed a. 1396. apud Nicopolim magnam cum Gallicis Anglicisque auxiliis fusus ipse vitam per longiorem fugam, post quam ab Hungaris nobilibus in carcerem inclusus est, servavit; tum liber factus Ladislaum a. 1403. Hungariæ regem coronatum Neapolim reverti cogit; ipse a. 1410. Francofurti imperator eligitur. Anno 1412. apud Schemdriam a Musa Celebi internecivam accepit cladem. ¹⁰²⁹ De concilio Constantiensi Hussoque et Hieronymo Pragensi atque de Hussitico bello tacere panegyricum consilii est: „[a. 1373.] Sigismundo adhuc impuberi Carolus pater marchiam Brandenburgensem, quam ab Otthone, postremo illius marchione emerat, dono dedit, mira indole animi ingeniique captus”, ut Dubravius lib. 25. init. refert. ^{1029. sq.} Ipse præter recentiorum linguarum, Germanicæ, Bohemicæ, Slavicæ, Italicæ, Gallicæ, etiam Latinæ tantam notitiam habuit, ut Placentino episcopo reprehendenti quod *schisma* nomen masculino genere protulisset, responderet „minime nobis places qui minoris nos auctoritatis quam Priscianum grammaticum, quem offendisse me asseris, existimas”. Cum Hutteni laudibus, non ita profuse vol. V. l. c. prædicatis, concinunt hæc Aenæs Sylvii (ap. *Struv.* in Sigism. §. II. not. 2.) verba: „... præter insignem corporis proceritatem ac imperatoriam plane indolem affuit illi liberalitas ac munificentia quanta in nullo antea principum, religionis ac pietatis augendæ studium incredibile, multarum etiam linguarum scientia, et in his linguæ Latinæ studium excelluit; quare doctos homines imprimis fovit et dignitatibus etiam amplis honestavit. accusavit sæpe Germanos principes qui Latinas odissent litteras; a quibus reprehensus quandocunque quod doctos homines foveret, sed humiles genere, „ego” inquit „eos amo quas natura alios antestare facile voluit”.

Parte alia tua signa vides, pugnæque furentes
 Alberthi cernuntur avi: tu sanguine siccos
 Agnoscis vultus et aratum vulnere mentum
¹⁰³⁵ Signatasque manus conscissaque pectora plagis;
 Ducit equos ducitque viros et Norica vastat
 Rura ferus, torvosque invadit milite Bemos,
 Silesiasque urbes iuvat auxiliaribus armis;
 Illum omnes metuunt, omnes fugiuntque Poloni;
¹⁰⁴⁰ Idem alio bello Bavaris contendit et urbes
 Gallorum petit, auspiciisque immensa tuetur
 Prælia Cæsareis; 'Germanum' inimicus 'Achillem',
 Qua ruit, exclamat, sancitque ea nomina rumor.
 Te quoque iam parvum amplexu fovet ille nepotem.
¹⁰⁴⁵ Arrecti huic omnes populi, spes maxima in illum
 Coniecta est procerum, et si se fortuna dedisset
 Imperii, sublime caput Germania cælo
 Hoc duce, laudibus his in summum erecta tulisset.
 Cernis et Austriacum placida virtute statuque
¹⁰⁵⁰ Tranquillo regnare senem, Venetumque Robertum

Alberthus Marchio avus nostri.

Vide Pium.

Friderichus III. Austrius.

¹⁰³² tua] Alberte. Albertus 2. Cf. supra adnot. ad vv. 242. sqq. ¹⁰³³ Campan. ad v. 250. cit. ¹⁰³⁶ Norica] cf. Aen. Sylv. ad v. 250. cit. et imprimis Germaniæ c. 39. ¹⁰³⁷ Albertum marchionem cum nondum xxiiii. annum egressus esset, Albertus II. a. 1473. Bohemiæ Poloniæque rex electus Vratislaviensium belli ducem contra Polonos dedit a. 1438., quibus pluribus in eorum terras factis incursionibus fortiter restitit. cf. Aen. Sylv. c. 55. et loc. ad v. 250. datum. ¹⁰⁴⁰ Bavaris sæpius contendit Albertus, a. 1444. cum suppetias ferret Ludovico gibboso Bavarie duci contra patrem Ludovicum huncque pluribus Danubianis oppidis occupatis captivum abduceret; tum autem, de quo h. l. dici puto, cum exorta dissidia inter Moguntinos archiepiscopos Theodericum et Adolphum, in quibus amore Pii II. P. M. (Aenæ Sylvii) partibus Adolphi faverat, Ludovicumque divitem Bavarie inferioris ducem, a Theodericianis partibus stantem, debellaverat, Fridericus imperator eidem Ludovico bellum indiceret Albertumque marchionem ducem præficeret a. 1461., in quo tamen bello in alterum annum durante non Albertus sed Ludovicus victor extitit; post datas acceptasque utrimque clades non nullas pax tandem inita est. Cf. Aenæ Sylvii Comm. lib. 3. p. 62. sq. 91. Pium] Aen. Sylv. Cf. supra ad v. 250. ¹⁰⁴¹ urbes Gall. pet.] Fere inter ipsa bella cum Pomeranis ducibus sibi gerenda Albertus a Friderico imp. belli contra Carolum Burgundum gerendi dux eligitur a. 1474. ¹⁰⁴² Prælia 1. 2. ¹⁰⁴⁴ Iterum, ut v. 355., Albertus archiepiscopus ante avi mortem natus fingitur. ¹⁰⁴⁹ Fridericus 2. Cf. vol. V. p. 380. sq. III.] Iis qui Friderichum Pulchrum adnumerant, *quartus*, et Brunsvicensem etiam Friderichum inter imperatores recensentibus *quintus*. ¹⁰⁵⁰ Cum a. 1486. in Tridentinis Alpibus inter Austriacos Venetosque dissidia propter confinium vexationes deprædationesque orta essent, Sigismundi Austriaci exercitus, quem auxilia a Maximiliano e Brabantia missa auxerant, in Venetorum Alpinas regiones inrumpens Roboreto capto incensoque Tridentum sese recepit. Robertus

- Impulsas turbare Alpes et Rhætia saxa:
 Adriacam sponsam et Venetas iuraverat undas
 Non nisi vastato patriam remeare Tridento;
 Sed nostra virtute minor quibus institit undis
 1055 Pugnando submersus obit; Friderichus ab illa
 Strage ingens dici potuit; cui filius armis
 Inclytus accedit. quo, Maxmiliane, fugaces
 Egisti Venetos! quique has paulo ante per urbes
 Immisere tibi bellum totoque cruentas
 1060 Miscebant Latio strages, mundique vocabant
 - Se caput et magni dominos maris esse ferebant,
 Nunc victi fusique armis te supplice voto
 Deposcunt veniam dextrasque et brachia tendunt,
 Dant aurum legesque petunt, et fœdera pacis
 1065 Cuiuscunque ferent: tu fixo pectore blandas
 Aversare preces: quid enim non ante petebant
 Quam tuus aëria miles descenderet Alpe?
 Ille autem indomitus per multa pericula Gallus,
 Aspice, mutato luat ut sua crimina vultu
 1070 Perfidiamque suam! coeunt in fœdera Galli
 Hinc inde et Veneti: quis te satis esse duobus
 Posse putet? quis non quenquam tibi crederet horum
 Aequalem, quos tu coniunctis excipis armis
 Evincisque simul? Ea sit Germania semper,
 1075 Sic crescat, ferat his ducibus nomenque decusque,
 Virtutique patrum contendat laude recenti

Robertus Sanseverinas.

Friderichus.
Maximilianus
Austrius.Afflicti
Veneti.Galli
victi.

Sanseverinas, Veneti exercitus dux, a Roboreto, ubi cum fortissimo filio fortissime pugnauerat, Tridentum expugnaturus pontem ex navibus fieri iusserat, apud quem ipse, cum equites suos, quos Germani milites de montibus inrumpentes ad summam perturbationem redegerant, in ordinem ac pugnam reducere vellet, undis submersus periit. Tridenti corpus paucis post diebus repertum summis cum honoribus sepeliverunt. Epitaphium Roberto scriptum inter Hutteni epigrammata ad Max Cæs. 30. est. Cf. Iac. Diedi hist. Venet. I. lib. 12. *Le Bret Staatsgesch. v. Venedig* lib. XX. c. 4. vol. II. 2. p. 792. sqq.

1051 Rhætia 1...6. 1055 Fridericus 2. *Hoc et sq. lemma om. 3.* 1057 Maximiliane 3. 4. 6. 1058 cf. exhortator. ad Maximil. in Venetos v. 12. sqq. Aegisti 1. 2. 4. 1062 Adfecti 3. Cf. picturam exhortatorio ad Maximil. in Venetos præmissam. 1065 tu] Maximiliane. 1066 cf. Exhortator. v. 53. sqq. 1068 *Lemma omnia usque ad v. 1222. om. 3.* 1070 in fœdera] Blesis d. 23. Mart. a. 1513. 1072 quenq.] alterutrum. Galli ad Novariam d. 6. Iun. a. 1513. ab Helvetiis Maximiliano Sfortiæ accedentibus Mediolanensem ducatum relinquere coacti, Veneti autem duce Liviano de victoria sua ante pugnam superbiēte nonis octobribus ad Vincentiam cæsi sunt, amissis supra 4000 militibus.

- Effectisque novis! Tu qui præclara tuorum
 Facta legis quæ te maneant, Alberthe, sequentem
 Tanta exempla, vides: urge et vestigia prende,
¹⁰⁸⁰ Nec sine te vinci; sed non sinis, et tua certe
 Iam maior te fama viget propriaque superbum
 Vicisti virtute genus factisque vetustum
 Stemma novis et, quam cœpisti, nomina genti
 Donasti meliora tuæ: te Marchia iaculat
¹⁰⁸⁵ Miraturque suam revirescens Francia prolem,
 Numine propicio et desueta ferentibus astris
 Facta sui similis. Quo verget euntibus annis,
 Aurea progenies, splendor tuus et tua virtus!
 Quanta parabis adhuc, iam primo flore iuventæ
¹⁰⁹⁰ Egregios prægressus avos, dubitabilis ætas
 Ut tua sit! Nunquam maiora in gaudia Rhenus
 Rem venisse suam meminit quam te urbe recepto
 Imperiisque suis, atque hac in veste superbus,
 Siquid eges monitis, rigido hæc pronunciat ore:
¹⁰⁹⁵ 'Macte ista specie, princeps meus, hocque favore, | Oratio Rheni ad
 'Qua fulges, qui te recipit! servire negantes | Alberthum.
 'Ante tibi populi subeunt gaudentque videri
 'Principe te famuli, quique ambitione receptos
 'Spreverunt semper dominos, suffragia mittunt
¹¹⁰⁰ 'Accersuntque ultro. quis nunc, pulcherrime, tardat
 'Quisve pudor gressu remoratur? age accipe votis
 'Non ambita tuis, sed nostra prodita nutu!
 'Dii tibi fœlices aditus, fœlicia donent
 'Tempora successuque iuvent, quos tuque mereris | Votum pro
¹¹⁰⁵ 'Dent annos, servantque animum, quem, cum ante dedissent, | Albertho.
 'Viderunt qua fruge foret! tu fungere honorem
 'Quem dii, quem fortuna favet, memorique reconde
 'Pectore quo venias, neve ulla oblimet inertis
 'Segnities luxus! tibi nunc a Cæsare primo | Alberthus post
¹¹¹⁰ 'Tradita magnarum curanda negocia rerum. | Cæsarem primus.
 'Nec tibi fœmineos populos luxuve supinos | Populi sub
 | Albertho.

¹⁰⁸³ cepisti 3.5.6. ¹⁰⁸⁷ sui sim.] quæ antea degeneraverat. ¹⁰⁹⁰ qui ita prægressus avos es, ut non adulescens sed rerum gestarum gloria confirmatæ ætatis vir habendus sis. ¹⁰⁹² urbe] Moguntia. recepto 1. ¹⁰⁹³ veste] palla rerum Germanicarum picturis exornata. ¹⁰⁹⁴ pronuntiat 6. ¹⁰⁹⁵ i. e. specie qua fulges, favore qui te recipit. ante servire neg. pop. tibi. ¹⁰⁹⁸ receptos 1.2. ¹¹⁰² n. prod. nutu] sponte bonoque animo oblata. ¹¹¹⁰ cf. v. 430.

- 'Commisit fortuna regi, sed fortibus armis
 'Assuetos Rheni populos Albimque ferocem,
 'Hinc atque hinc rerum dominos, atrocia regna
 1115 'Vesterichosque alacres et nobilitate vetusta
 'Elatos Francorum equites, præstantia bello
 'Pectora, Vettranamque aciem, ditesque Doringos,
 'Assuetumque malis Ilessum, tibi Marchia paret,
 'Si regnare scies, servitum Saxones ibunt,
 1120 'Nescia corda iugi. sentis instare periculum,
 'Si non æqualem dederis te accessibus istis.
 'Portio terrarum melior tibi cessit, habebis
 'Arma, viros et opes regnique ingentis habenas.
 'Tu civem patremque geras, unumque memento,
 1125 'Non tam his imperium populis quam exempla requiri:
 'Iam tua vita palam intentoque exponitur orbi,
 'Nec quicquam secretus ages, cunctisque videndus
 'Summa tenes, nullusque tuum velare recessus
 'Errorem poterit, manifesta per omnia pergis,
 1130 'In primisque sedes; iterum hoc meminisse iubebo,
 'Exemplo statura tuo quæ regna capessis'.
 Hæc Rhenus: Te flamma tui suffusa pudoris
 Occupat ora, genas, et si promittere velles
 Quanta animo concepta geras, quam magna voluntas, | Alberti
 voluntas.
 1135 Non posset satis esse dies: facere omnia mavis,
 Non vis spes augere tuas, promittere non vis;
 Hoc unum in voto est, ut parcius ista gerantur
 Lætiæ plausus, clamor, concentus, honores.
 Tantus es, o princeps, et non vis tantus haberi?
 1140 Immo, ardeat, viæ, pompa, vos plaudite, cives! | Ad ap-
 plausum.
 Nunquam opportunum tempus magis ista poposcit;
 Hoc desiderium est, hic est amor, illa cupido,
 Hæc sunt vota, viri: vos obvia tendite læti
 Brachia in adventum tanti ducis, omnia strata
 1145 Una, reple, vulgi facies, longoque moretur
 Ordine turba vias; incendite lumina, flores
 Spargite, quos nos fregit hyems, quæ gramina succo
 Nondum exhausta manent! nihil intermittite quod vos

¹¹¹⁵ Alb.] Magdeburgensis etiam archiepiscopus est Albertus. cf. v. 609.

¹¹¹⁵ cf. v. 199. ¹¹¹⁷ Betterauer. ¹¹¹⁸ Ass. mal. H.] historice ac prophetice. ¹¹²⁰ inga
ferre nescii. ¹¹³⁶ spes tuas] in te conlatas. ¹¹⁴⁰ Imo 3.5.6. ¹¹⁴¹ desiderium

2.3.5.6. ¹¹⁴⁷ Festum agitur exeunte mense Novembri.

- Lætari doceat, quales, cum sedula mater
 1150 Ales abit pastum iam primo oriente, reditque
 Sera, ferens pleno miseris solamina rostro,
 Impasti exiliunt pulli quassantque frequenteis
 Adversum pennis nondum velantibus alas,
 Mutuaque inter se læti certamina sumunt
 1155 Qui primos ferat ore cibos, et colla subaptant
 Matris in occursum: vos haud secus ante cupitum
 (Venit enim) captate ducem, solatia vestris
 Arripite impleti curis, arcessite dignum
 Hoc desyderio munus. Tu te obuius apta
 1160 Fortunisque tuis indulge, occasio præsens,
 Ne sine dilabi, versatur: an, optime princeps,
 Ne timeare times et non vis esse molestus?
 At nobis, nisi te das, illa molestia surgit.
 Quid velles mansisse domi, tenuisse quietem,
 1165 Traduxisse annos vitæ Musisque tibique?
 Non hæc conditio est pro te, tuaque altera sors est:
 Hactenus indultum Musis placidoque labori
 Privatum fuerit tempusque extraxerit illud
 Docta quies nobis; nunc te ad maiora vocari
 1170 Fata iubent splendorque tuus iam cognitus ante
 Quam visus notusque fores, illa aula docebat
 Infanti reptata tibi, documenta futuri
 Tunc quoque magna dabas, tua plane infantia tantæ
 Virtutis præsaga fuit; prima extitit ætas
 1175 Indicio, nam cum spacio Lucina peracto
 Depositura foret maturi pondera ventris,
 Excepere deæ puerum Nymphæque frequentes
 Collusere tibi et quas imposuere coronas
 Pontificale decus iussere apicemque futurum
 1180 Signare, et quæ fata forent, nota esse iubebant.
 Continuo studiis tu te committis et artes
 Tendis ad ingenuas, nec conversantibus usquam
 Moribus offendi sinis; et cum primum erat ætas,
 Omne inquirebas scripti genus, illius ergo
 1185 Accisti doctos submissa fronte magistros,

Com-
paratio.Exhor-
tatio.Infantia
Alberti.Pueritia
Alberti.

1159 desiderio 2.4. 1172 Patrem Albertus a. 1499. amiserat, matrem 4 annis post, bonis litteris puer clericali ordini destinatus studiose incubuit fratrique in academia Viadrina instituenda omni consilio adfuit. 1177 Excepere 1.2. 1190 cf. v. 609.

- Historiasque loqui tecum, veterumque volebas
Acta ducum semper legere, atque audire paratus
Quod mores ornare tuos, quod comere posset
Ingenium docilesque animi protendere vires.
- 1190 Quid, cum Saxonicus iam lectus episcopus esses, | Laus ab
Erexisi animum subito et rerum humanarum officio.
Corde relegasti curas, cui deditus esses
Officio certus, contempsistique fugacis
Molle voluptatis studium: non optio solum
- 1195 Hæc probat Alciden, etiam tibi blanda Libido | Hercules
Astitit omne ferens placidum exclusoque labore | Voluptas ad
Obtulit illecebras et dulcis amabile luxuriam. | Albertum.
Commendavit opus, tibi soli vivere iussit
Extra animi curas: 'quid enim, nisi noveris uti,
- 1200 'Divitiæ facient?' inquit, 'tu præmia tantæ
Arripe fortunæ, satia te dotibus illis;
'Dura fuge (hæc ultro venient), nec te ange, sed aufer
'Quæ potes hinc tecum, mors, qua te accesserit hora,
'Finiet omne bonum, ne prætereuntia perdas,
- 1205 'Utere temporibus, solus qui implevit hiantem
'Deliciis animum vixit; nec ad ardua duco,
'Quam tero lata via est'. contra astitit aurea Virtus | Virtus ad
Mandans dura pati; 'ne fide abeuntibus' inquit, | Albertum.
'Ut perdas meliora bonis, non longa voluptas
- 1210 'Quam feret hæc ætas, æterna incommoda ducet;
'Ipsa quidem in medio cursu fugit optima secum,
'Dum linquit peiora, ferens; breve tempus et instans
'Exitium vita illa dabit; ne sperne labore
'Parvo magna sequi: nam si contempseris huius
- 1215 'Luxuriam vitæ, te amplissima multa sequentur
'Durabuntque diu: tu quantum a corpore cedes,
'Tantum animi cultus, tantum cœlestia tanges,
'Agnoscesque deos, et ne non præmia ponam,
'Gloria, fama, decus, nomen, monumenta dabuntur'.
- 1220 Dixerat: extemplo durum virtutis amore
Puber adhuc ingressus iter melioribus omnem
Aptasti curis animum: quis castius alter, | A podi-
Quam vivis, loquitur, quisve impollutius alter, | citia.

1190 Prodicti sophistæ fabulam de Hercule inter Voluptatis Virtutisque vias
videtis ap. Xenoph. mem. II. 1. Cic. de off. I. 32, 119. Sil. Ital. Pun. XV. 20. sqq. Lu-
cian. somn. (Themist. orat. XXII.) etc. 1218 præmia 1. 2.

- Quam loqueris, vivit? quis cautius ocia vitat
 1225 Officii memor? aut quis plus prodesse laborat?
 Huc vos, o statuæ (neque enim vivique virique) | In quorundam
 Pontifices, oculos advertite, vita petatur | luxuriam
 Huius ab exeinplo! vos in præsentia tantum
 Proclives animis vitam consumitis omnem,
 1230 Ignari quæ vos decedunt, venatibus apti
 Ocique infami secordia ducere somno,
 Vina, dapes, choreas, cantus bona summa putatis;
 Pascitis ingluviem; quid, quod dixisse pudendum
 Huic foret, at vobis etiam fecisse decorum,
 1235 In Veneris ludum et sædas descendere sordes?
 Non possum laudare bonos rectumque tueri,
 Non odisse malos crimenque incessere lingua.
 Horum isti nihil est: in religione diurnas | A cura re-
 Nocturnasque vices disponit et anxius ambit | ligionis.
 1240 Officio satis esse suo; non ille ministro | Vide singula-
 Committit peragenda sibi sua sacra, videtis | rem laudem
 Admota tractare manu proprioque canentem
 Ore deum laudes. Cui mens fuit ista priorum,
 Cuive istud studium, similisque in rebus agendis
 1245 Sedulitas? primo ingressu collapsa tot annis | A sedu-
 Restaurare parat. quis munera largius unquam | litate.
 Dispersit, cum tempus erat, quisve inter egenos | A libera-
 Profudit tam lætus opes? quis sæpius artes | litate.
 Affecit lucro et meritis bene dona rependit?
 1250 Surgite, Virtutes, experrectæque reverti
 Usibus humanis gaudete! immensa merenti
 Præmia proposuit. despecta, attollite rectas
 Cervices, Studia, et redivivam apprendite palmam!
 Invitat precio virtutem et moribus altum
 1255 Egrediis aperitur iter. Clementior illo | A cle-
 Non fuit, insanam cohibere tenacius iram | mentia.
 Qui posset stimulosque suos arcere premendo:
 Quis videt iratum? neque tunc cum audita fuisset
 Causa Pepericorni tetrique adaperita veneni | Pepericornus
 1260 Scrinia in exitium sibi facta suisque videret, | ludæus tinctus.

1226 Hi versus Febris dialogi quasi prodromi sunt. 1231 Otiaque 6. 1238 Hoc
 et sq. lemma om. 3. religione 6. 1247 Cf. vol. I. p. 105. num. XXXIII. 1250 ex-
 perectæq; 5. 1252 Premia 1. 2. 1254 pretio 6. 1259 Cf. supra p. 347. v. 83. p. 349.
 §. 3. Pepericornus in lemma habet 3. sequentibus lemmatis omissis.

- Pro causa doluit; quodsi miseratio haberet
 Hac in fraude locum, potuit vel tollere pœnam
 Vel lenire modo. Dic, nunc cur ista recuses
 Tam merito præstata tibi? cur plaudere vulgum
 1265 Et clamare vetes, lætosve inferre triumphos?
 Aut sæpe ista feras, aut sis non talis oportet:
 Sis tamen et sæpe ista feras: tibi carmina promant,
 Te festo clamore notent populusque patresque:
 Qui meruit, bonus est, non qui detractat honorem.
 1270 Tu quoque nativum blando moderare rigorem
 Affatu, moresque tuos ex tempore dulci
 Temperie misces: hinc factum, ut amabilis esses,
 Utque tuis charus. Ne circumstantibus armis
 Excubiisve ducem, cives, defendite vestrum:
 1275 Hoc melius præstabit amor: quis tenderet isti
 Insidias animo? aut quæ non iam ingressa rediret
 Fraus perculsa retro? nemo est qui te oderit, omnes,
 Hi quoque quis gravis illa potest fortuna fuisse,
 Natura suadente colunt; et si ipse requiras,
 1280 Unde suus sit cuique favor, tam tu ipse fereris,
 Quam virtus tua, causa rei; tua gratia fines
 Expaciata suos extrema per omnia venit.
 Huic aliquem poterat non omninoque pudendum
 Suffecisse loco Rhenus, quot obambulat urbes,
 1285 Quot populos, et se vicina a gente tueri?
 Venit ab extremo qui cætera vinceret Albi
 Spectatæ virtutis honor; suffragia solvit
 Ambiguis tua fama viris, fama illa tuorum
 Nuncia parca operum, quam tu maiora ferendo
 1290 Ostendis non esse parem virtutibus istis.
 Cui non fama ingens multorumque ora tulerunt
 Dignum aliquid meritis, huic nos æquale feremus?
 Mole gravor rerumque immensum panditur æquor:
 Centum in te linguis centenoque ore sonandum,
 1295 Utendum Phœbo quæque augent omnia Musis,
 Immensasque foret vires consumere dignum.
 Nunc satis est celebri venientem inducere plausu

| Ab affabi-
litate.| A gratia et amore
apud omnes.

¹²⁶² potuit] i. e. ea fuisset animi clementia, ut tolleret pœnam sive si per iustitiam licuisset, aut non aut levius quam factum est, Iudæum puniisset.
¹²⁷⁵ circumstantibus 2.6. ¹²⁷⁶ i. e. quæ iam ingressa non rediret. ¹²⁸² Expaciata 6. ¹²⁸⁷ suffr.] cf. ad v. 130. ¹²⁸⁹ Nuntia 6 ¹²⁹¹ centenoq; 5.

Læticiaque ornare diem cantuque iocisque:
Quod nos non pigeat, quod tu fœliciter omen
1300 Accipias possisque omnes meminisse per annos!

SYNCERITER CITRA POMPAM
ZELO VIRTVTIS.

Syncæriter 1.2. Sinceriter 6.

VLRICHI DE HVTTEN

EQVITIS GERMANI

IN MISERABLEM

IOANNIS DE HVTTEN

GENTILIS SVI

INTERITVM

DEPLORATIO.

[a. 1515.]

AD LECTOREM EDITOR.

Communis fere eorum qui lessum funeris causa faciunt et maxime qui consolatione solatisque luctuosos parentes adficiendos student sors fuerit quædam argumentationis ariditas inmatura doloribusque acerbis et interioribus auditoris animi cruciatibus parum congruens eloquentiæ, sive loquacitas ea est, gravitas: in primis autem pallium philosophicum eis qui miseriis haud reparabilibus urgentur, ab aliis superiniectum frigidam durum fatum lugentis animi vestem esse omnes consentiunt. nihilo vero magis et veteres et recentiores ab eo vitio sibi cavere videmus, inque idem nostrum quoque incidisse, qui ipse nondum expletis legis Plætoriæ annis nimiam sapientiam doctrinamque adhibuit, quasi alterum Senecam audires, ut senem gentilem suum, strenuum quidem honestumque equitem, sed rudem a doctrina hominem et (qui huius generis etiam tum communis mos erat) evitato litterarum ingenique cultu cottidianis suis, familiaribus ac gentiliciis utilitatibus deditum virum, de filio ornatissimo crudeliter interempto eoque ipso tempore misere ex hac vita erepto, quo prorsus magnificam felicitatem incohasse videri poterat, iustis versibus heroicis, omnibus præceptoris laudibus dignis, consolaretur. Quæ utut vera sunt cum de hoc carmine tum de consolatoria epistula ad lugentem patrem kalendis Aug. a. 1515. ex arce Steckelbergia missa (vol. I. p. 46. sqq. num. XXVII.), ita, ne claudicet de his scriptis sententia, debemus non neglegere quod ipse Huttenus ad amicum Fuchsium paullo post carminis compositionem Moguntiæ idibus Iun. a. 1515. (vol. I. p. 41.) scripsit, „nos ex officio ac pietate interemptum deploravimus carmine quod ad te mitto, tali quale mœstissimo tempore condi a me potuit: debebam hoc iuvenis innocentiae: debebam patris illius immensæ erga me benignitati, nec minus Huttenorum nomini, cuius tam insignis hoc scelere contemptus est quæsitus”. similia etiam statim ut horrendum nuntium diutino morbo laborans Huttenus in thermis Emisensibus acceperat, litteris ad Marquardum de Hatstein datis (vol. I. p. 39. sq. num. XXV.) humanissime professus est. itaque naso licet hæc consolatoria scripta suspendas, bene meritam scriptori laudem non denegabis.

De reliquis ad Virtembergensis ducis scelus spectantibus scriptis, quæ passim in singulis nostris Huttenianis voluminibus occurrunt, huius loci non est monere: carmina tantum duo minora illud perstringentia, quorum alterum ante, alterum post Orationes in Ulricum ducem sedet, ne iterem, memorabo, i. e.

AD LECTOREM. „Telorum veniat quanquam id genus *et c.*

volum. V. p. 2. et

AD LECTOREM DE SE ET LIBRO. „Non odisse librum, potes hunc odisse *et c.* ibidem pag. 96. exhibitum.

In adnotatione hisce signis usus sum: 1. = Indic. bibliogr. Hutt. num. XXIII. 1. C. 2. = ibid. num. 3. 3. = ibid. num. 5. H. = Huttenianæ emendationes, de quibus dixi ad XXIII. 5. — Eobanus Hessus (Ind. bibl. Hutt. num. L.) hanc deplorationem omisit, itaque etiam a Grutero in ‘Delitias poet. Germ.’ (ibid. num. 61.) non recepta est.

VLRICHI DE HVTTEN
EQVITIS GERMANI
IN MISERABILEM
IOANNIS DE HVTTEN GENTILIS SVI
INTERITVM
DEPLORATIO.

- Ergone post varios, iuvenis miserande, labores,
Post casus morbosque meos seriemque malorum
Tu luctus mihi causa novi? tu causa querelæ
Sic confectus eris? nec adhuc inimica facessit
5 Lædendi Fortuna modum? quæ si omnia vellet
Invidia mutare mei, te turbida in uno
Debuit esse minus, nec in hoc temeraria dici.
Seu Fatum hoc loquimur, seu Sors quæ te abstulit hæc est,
Indignum tulimus, nec vidit acerbius ullum
10 Aetas ista nefas: nam quo tu insontior esses,
Hoc pressit graviore malo, simul omnibus usa
Sævitiæ numeris. Et nos regnare putemus
Usquam aliquos aut esse deos, trepidique feramus
Non audituras devotum munus ad aras?
15 Tu tamen innocuos mores vitamque secutus
Sperasti meliora deos, nimiumque solebas
In pietate tua subitos contemnere casus.
Quid iuvat insontem vixisse? eadem omnia pravis
Cum sint atque bonis: non est dignoscere qua nos
20 Solemur mercede pii, metus omnibus idem
Atque eadem spes est, errat discrimine quisquis
Innocuos locat atque malos vitæque necisque.
At tibi simplicitas horum causa una malorum,
Ex te censueras alios unamque putabas
25 Omnibus esse fidem, quoniamque his ipse careres,

Ulrichi Hutteni 2. ¹ Ergo] Cum planctu erumpit mæstitia. ³ novi] post Eitelvolfi a Lapide mortem. ⁴ nec adh. in. fac.] et quæ etiam nunc inimica manet, quotiens potest a lædendo non abstinet. ⁸ Fatum, cæcum; Sors a deo destinata. 'fati sortisque futuræ' coniunxit *Verg.* Aen. X. 501. ¹³ alios 3. ¹⁹ Cum sint *corr. H.* Cedunt 1. *sqq.* ^{19.20} nos Solemur *corr. H.* se Solentur 1. 2.

Credebas non esse dolos. hinc illa tuorum
 Mœstitia est, hinc ille dolor lachrymæque coactæ
 Et, quas non fortasse capis sentisve, querelæ:
 Quæ tibi causa necem, nobis quoque movit acerbos
 30 Morte tua luctus: quid enim luctabile vidit
 Teutona terra magis vel quid se indignius unquam
 Quam tua cum virtus pœnam invenisset et acre
 Supplicium probitas, et quæ tu infanda tulisti?
 Ah poteras tantum esse bonus? confidere tantum
 35 In diis, in pietate tua? nec te ille tyranni
 Admonuit vultus truculentoque horror in ore?
 Nec dedit ille tamen tanti non signa furoris
 Sæpe prius? tu, te illæsum fore, moribus istis,
 Sperasti, quodque in multos ferus ante fuisset
 40 Cuique dabas culpæ, tantum hunc deceptus amabas?
 Quid quod te oppositum mediis in cædibus hosti
 Pro duce nulla tuo vitasse pericula dicunt?
 Illum aut tentantem pugnæ aut pace fruentem
 Spectasti proprior, tum sæpe a clade reductum
 45 Servasti infelix, ut qui te perderet esset.
 Nulla dies sine te, sine te nox nulla videbat
 Aut somnos carpentem aut quicquam in rebus agentem;
 Ipse quoque invictum sibi te iactabat amicum
 Perfidus et magno simulabat amore teneri:
 50 Hæc fraus prima fuit, te primum hac arte petebat,
 Quodque pudet dici, nos hæc commenta faventis
 Atque istum cepere patrem. neque causa dolendi
 Credulitas tua sola fuit: speravimus omnes
 Credidimusque omnes: te procubat error in unum,
 55 Et, quæ multorum est, in te unum pœna resedit,
 Nacta errore locum: quid enim proh Iuppiter istis
 Moribus indignum pœna magis? Has ego fundam
 Nec possim ulcisci lachrymas? hæc vulnera tangam,
 Te, scelus, incolumi, neque diis quicquam excidet æquis
 60 Qua mercede luas tanti delicta furoris?
 Quo tu igitur, furiose, nefas committere ductu
 Aut qua spe poteras? vel quæ te immanis adegit

⁴⁵ Pacuvi apud *Suet.* Cæs. 84. cf. *Orat.* I. in duc. Virtenp. §. 100. ⁴⁶ Ita Wingfieldi quoque epistula quam dedimus vol. V. p. 506. ⁴⁶ iactavit 5. ⁵¹ faventes 3. ⁵² istum p.] ad quem hæc deploratio scribitur. ⁵⁴ error quasi noxium corpus in te unum inruit. ⁵⁶ Iuppiter 2. 3. ⁵⁸ lacrymas? 3. ⁵⁹ Te] duce interfectore. quidquam 3.

- Vipereas molita comas et verbera collo
Tisiphone? aut obiit soror huncce Megæra laborem?
- 65 Quæcunque est quæ te Furiarum his ictibus egit
Ad scelus, haud unquam peiori excanduit æstu
In genus humanum, te totum invertit et uno,
Quo maius nequeas, crimen committere iussit.
Ah potes has violare manus, ex hoste salutem
- 70 Quærere quæ studuere tibi? potes in caput istud
Exerere hostiles gladios, vigilantius ullum
Quo non compertum est pro te? potes, impie, tantam
Non spectare fidem, sub qua fiducia fixa est
Summa tibi? potes hoc ferro configere corpus,
- 75 Quod corpus servare tuum, se opponere nullis
Non discriminibus consuevit, ut integer esses,
Tutus et incolumis? Non hoc pro munere reddi
Debuit exitium. Sed te neque sanguine natum
Humanq perhibenda fides, neque carne coactum:
- 80 Quæ genuit fera mater erat, quæque ubera parvo
Præbuit Hyrcana quiddam de tigride suxit,
Sævitiā factura tibi, factura furorem;
Credibile est atras etiam nutrire lænas
Ingenio quiddam cognatum et moribus istis,
- 85 Aut aliquo serpente satum, quem dira Cyrene
Fœta venenoso solita est producere partu.
Te Rhodope, te tristis Athos Riphæaque cautes
Edidit, aut Scythici borealia murmura Tauri
Caucasæque nives et desolata pruinis
- 90 Hercinii nunquam nemoris iuga, quæque patenteis
Exonerant terras nebulis et nubibus Alpes.
Infera te rabies misit, te mater Erinny

⁶⁴ Tisiphone] una ex tribus furiis „Continuo sontis ultrix accincta flagello Tisiphone quatit insultans torvosque sinistra Intentans anguis vocat agmina sæva sororum". *Verg.* Aen. VI. 570. sqq. "Sæva Tisiphone caput Serpentibus vallata". *Senec.* Herc. fur. 984. hunc omnes. correxi huncce. Megæra, Μέγαιρα, „Dicuntur geminæ pestes cognomine Diræ, Quas et Tartaream Nox intempesta Megæram Uno eodemque tulit partu paribusque revinxit Serpentum spiris ventosasque addidit alas". *Verg.* Aen. XII. 845. sqq. Cf. *Cic.* de LL. I. 14, 40. ⁷⁸ fiducia 2. 3. ⁸¹ cf. *Verg.* Aen. IV. 367. Cf. *Triumph.* Reuchl. v. 528. ⁶³ Catull. 64, 154. „Quænam te genuit sola sub rupe læna?" atras] non tam ad colorem quam ad sævitiā refertur. ⁸⁵ Cyrenaica, locustis magis quam serpentibus obnoxia, pro Africa, quæ tota serpentium nutrix, h. l. nominatur. ⁸⁷ 89. Ferorum saltuum montiumque exempla. ⁹⁰ patentes 3. ⁹¹ Exonerant] nebulas et nubes in sese contrahentes ab illis liberant adiacentes regiones. ⁹² Erinys, furia, animos homi-

- Invisam terris sobolem produxit et ira
 Implevit tumida pectus sentosaeque diris
 95 Illa criminibus: te nil crudelius unquam
 Odrysiæ peperere nurus; tu pessima quintæ
 Progenies Lunæ, tu Terræ filius, omni
 Centimano ferior, Typhoeo immanior omni,
 Quid faceres, qui te ferro petiisset et arma
 103 Ferret in exitium iurata tuumque tuorumque,
 Aut qui pacta, fidem tibi falleret, aut tibi furtim
 Fraudem intentasset? pateretur acerbius hosti
 Qui te obiecisset, per quem tu proditus esses?
 Innocuos adeo mores et fraude carentem
 105 Invasisti animum, qui cum tibi cuncta dedisset,
 Pro te cuncta tulit, sed nec decor ille iuventæ,
 Hæc movit species. Dabis hoc, Germania, corpus
 Pulchrius unquam aliquod, aut qua compagine vinces
 Membrorum hos habitus, aut se speciosior ista
 110 Ostendet terris facies? dabis in meliori
 Corpore maiores animos factisque fideque?
 Quas pugnæ gesturus erat, quæ bella parabat,
 Quam patrias auxisset opes! fuit indole ab illa
 Spes patriæ livorque hosti. Quod cum ille videret
 115 Flore vicens primo secumque immensa pararet,
 Abs te orditus opus teque est conversus in unum
 • Quem sibi demereat, sub quo primæva relinquit
 Virtutis monumenta suæ: comes ille tuorum,
 Ille operum socius, neque tu quenquam ante locabas,
 120 Spectatamque fidem et studium, scelerate, probasti.
 Et iam se his gradibus cuncta ad maiora ferebat,
 Cum tu has obliiceres furias cursuque bonorum

num in furorem et atrocia facinora impellens. ⁹⁴ ⁹⁵ sentosa illa] horridus animus. ⁹⁶ Odrysiæ (i. e. Thracii regis Terei) uxores, Philomela et Procne Itym filium patri epulandum adposuere („Flet Philomela nefas incesti Tereos, et quæ Muta puella fuit, garrula fertur avis”. *Martial.* XIV. 75. „Quas illi [Tereo] Philomela dapes, quæ dona paravit”. *Vergil.* ecl. VI. 79.) Cf. dialog. Phalarism. §. 29. vide *Hygin.* fab. 45. cf. infra vv. 244. sqq. et Phalarism. l. c. ⁹⁶ ⁹⁷ quint. Prog. Lunæ] i. e. infelicitèr nati. Cf. *Verg.* Georg. I. 277. *Hesiod.* Opp. 802. *Ila* i. f. principis edit. *Epp. O. V.* vol. II. est: „Quinta luna Obscuros viros edidit”. Etiam *Quarta luna natus*, τετράδι γέγονας dicebatur cuius vitæ principia male auspicata essent. *Zenob.* VI. 7. *Apostol.* XVI. 34. *Cognati* syll. v. ἐν τετράδι γεννηθῆναι. Terræ fil.] Cf. vol. III. p. 271. §. 3. ⁹⁸ Centimano] Ægæone et Briareo. *Iliad.* I. 402. sqq. *Verg.* Æn. X. 565. sqq. Typhæo 1. 2. Typhæo 3. Tartari Terræque filius centiceps. cf. e. gr. *Hygin.* fab. 152. ¹¹⁹ quemquam 3.

- In medio raperes? at non tamen ille timebat,
 (Nam te quid timeat qui sic amet?) usque supremam
 125 Credidit infelix tibi, nec diffidit ad horam.
 Hoc poteras celare nefas, sic fallere amantem
 Tunc quoque cum cæsurus eras? præfatus amicum
 Abduxisti inopem fraudis tuaque ille secutus
 Iussa celer cadit ante diem interruptaque linquit
 130 Per scelus ampla tuum. da quod te auferre dolemus,
 Et patriæ spem redde suam, positoque dolore
 Nos temere flevisse refer, mentem omnibus affer,
 Ut tua facta infecta putent, contingat ut istum
 Frustra adeo luxisse patrem falsoque peremptum
 135 Crediderit natum: sed nec te reddere velle
 Sublatum nec posse fides! ah quæ tibi tristis
 Innata est rabies, quæ tam exagitavit acerbos
 Dira ferox animos? Sol, qui iustissimus omneis
 Aspicit eventus, media inter nubila cæcos
 140 Occuluit vultus pallentique abstulit omnem
 Ore diem, fugitque nefas voluitque reverti:
 Et poteras, si non curru semel ante reducto,
 Phœbe, Thiestææ damnasses prandia mensæ,
 Tunc poterant mutata retro passim omnia ferri
 145 Tristitiam testata novam: tunc sydera lumen
 Obscurare suum et solito, immanissime, cædem
 Aversata tuam desistere flumina cursu;
 Humanum miserata genus sunt numina, fraudi
 Non parsere tuæ. Vos nunc, matresque virique,
 150 Flebitis extinctum; quanta est Germania, tristes
 Induat affectus, se destinet undique luctus,
 Omnia conturbans; nullas non ille puellas
 Morte tua, iuvenis, moveat dolor, ite frequenti
 Circum hæc busta choro, lugubrem inducite pompam
 155 Passo crine omnes et pullis vestibus omnes,
 Virgineumque arcete decus, nec ferte coronas
 Complæ aliquas, isti nisi quid iactare sepulchro
 Est honor (atque honor est), violas cumulate, Napææ,
 Et molles cumulate rosas, tum lilia plenis

¹²⁶ cælare omnes posito? post nefas sed non post eras. ¹³⁸ omnes 3. ¹⁴² cursu 3.
¹⁴³ De Thyestea mensa cf. dial. Phalarism. §. 20. adnot. ¹⁴⁴ passim corr. H. sub-
 ito 1. 2. ¹⁴⁵ sidera 3. ¹⁵⁰ q. e. Germ.] cf. Triumph. Reuchlin. v. 5. tristes 3.
¹⁵² conturbans corr. H. conturbet 1. 2. ¹⁵⁵ pulla vestis h. l. luctus, non sordidi
 generis indicium est. ¹⁵⁸ Νάπαϊαι, nemorum nymphæ.

- 160 Ferte deæ calathis, hæc ornamenta supremo
 Mandentur cineri; manes aut ante sepultos
 Ista superstitio iuvat aut censenda iuvare est.
 Plangite, Francorum procures, effundite fletus,
 Et quos Mogus adit populi, et quos Dubera rauco
 165 Amne celer iuxta est, et quos Begnisus inundat,
 Quos parvi secat unda Salæ, sparsique bibentes
 Flumen Iacchisti, vos qui sulcatis aratro
 Vitiferi ripas Kocchi, quos Sinna pererrat
 Hutteno lapsus nemore atque e montibus illis,
 170 Quod iuveni genitale solum, contendite luctu
 Et mæstum celebrate diem; vos, flumina, tanti
 Flete viri casum: tu, Suevice Neccare, regi
 Nuntia fer Rheno; tu, Rhene irate, superbas
 In scelus hoc iras exerce et fluctibus arce
 175 Si quam comparat ille fugam; tu fœdus isto
 Vera tulisse nihil fama est, ergo omnibus edic
 Tristitiam Nymphis et quæ tibi numina circum
 Herbiferos colles et mollia gramina servant,
 Quæ saltus fontesque colunt vallesque virenteis;
 180 Nusquam aliquis toto Satyrus se exerceat anno
 Ante tuas saltator aquas, neque misceat ullos
 Nympharum tua ripa choros. siqua ultio poscit
 Vim contra scelus hoc, tum duc in bella feroces
 Teutoniæ populos, nulla ut vicinia possit
 185 Dedecus hoc nobis impuni adscribere culpa.
 Sit vindicta neci, motique exurgite Franci,
 Invictum virtute genus, reparate superbam
 Nominis invicti laudem; Germania, vestram
 Iam toties experta fidem, suspensa tuetur
 190 Qui velit ulcisci. neque enim hæc iniuria solos
 Spectat ad Huttenos, Francorum e milibus unum
 Ista pati commune malum; dehinc sanguinis huius
 Non minimo fuit ille loco. Ne quærite gentis
 Facta retro nostræ, nisi quid cessavimus unquam

¹⁶¹ *pro ante quod cum 3. ut versus sibi constet, dedimus, una habent 1. 2. quod spondeum, ut nec urna, Huttenus non scripserit.* ¹⁶⁴ Mogus] *Main.* Dubera] *Tauber.* ¹⁶⁵ Begnisus] *Pegnitz in Regnitz fl. vese effundens.* ¹⁶⁶ Sala] *fränkische Sale.* ¹⁶⁷ Iacchistus] *Iaxt.* ¹⁶⁸ Kocchus] *Kocher.* Sinna] *Sinn.* ¹⁶⁹ Hutten-
 Thal und Wald] *prope Solitariam, Schtücktern.* ex 3. ¹⁷² Neccarus, Nicer s. Niger Latine. ¹⁷⁹ virentes 3. ¹⁸¹ misceat] *corr. H. conciat 1. 2.* ¹⁸² poscit] *corr. H. possit 1. 2.* ¹⁸⁴ poscit] *hic quoque 3.* ¹⁹¹ ex 3. millibus 2. 3.

- 195 Nativum cumulare decus factisque decoris
 Egregiam vobis laudem et memorabile nomen
 Quærere: si rupta miscere necesse tumultus
 Ante quiete fuit, pacique immittere bellum,
 Si vos ira prius, si qua indignatio movit
 200 Ulcisci autores scelerum, hic tempusque deusque
 Arma volunt, Equites. an hoc iste patrarit inultum,
 Cum sint hæ vires? ita vos contempserit ullus,
 Ausus ut hoc fuerit? vel postera dixerit ætas
 Francum orbis quondam domitorem a fortibus actis
 205 Degenerasse patrum mollesque inducere mores
 Segnitiumque novam? certe hæc vos causa pudendo
 Afficiet deserta probro, defensa superbo
 Extollet decore et factis æquabit avitis.
 Nec magis hic meus est clamor quam sanguinis huius:
 210 Insontes hoc agunt manes, nec desinet unquam
 Flebilis umbra queri, dum vos ultricibus armis
 Iusta parentetis, tumultumque hostile cruentet
 Corpus et iratum soletur victima bustum,
 Inferiæ mæsto cineri. Vos moverit iste
 215 Præterea luctus et quæ ploratibus auras
 Anxia turba ferit, pater hic mæstique perempto
 Fratre pii fratres, soror et mæstissima coniux,
 Quique propinquorum grex est equitumque catervæ.
 Quid miserabilius, quid conturbatius unquam
 220 Hoc sene vidistis? num spes huic ulla superstes
 Ex tanto mansit cumulo? namque omnibus istum
 Ante bonis tulerat miser, hæc solatia fessis
 Rebus alens sperabat opem effœtæque senectæ
 Præsidium optarat; plenis læta omnia votis
 225 Hinc sumpturus erat, tantum spectarat in illa
 Indole virtutis, fuit inclinare voluntas
 Robur in hoc defectum ævum viresque caducas.
 Ah frustra speratum ægro! tu, frivola, falso es,
 Sors, blandita seni. sed et hæc nil certius abs te
 230 Spe suspensa tulit, sedet en mæstissima coniux
 Dimidiumque sui queritur miseranda iugali
 Sola relicta thoro: tum vix gustata voluptas

200 decusque 3. 208 fact. avit.] ut honores avitæ laudis *Lucan.* ad Pis. 33.
 217 mæstiss.] ita etiam v. 230. mœcha *rectius hæc diceretur.* Cf. *oratt. in duc. Vir-*
lenp. IV. V. 224 aptarat *edd., corr. Hpt.* 228 At (*pro Ah*) 3. 230 cf. ad v. 217. adnot.

Occurrit raptique ioci interruptaque cursu
 Gaudia præcipiti et nondum satiata cupido,
 235 Sed raptō succensa animo viduataque dulci
 Infelix consorte dolet, nec amabile carmen
 In medio versat luctu. sic mœstus adempta
 Affligit se turtur ave fletuque fatigat
 Et querulo frangit gemitu solusque relicto
 240 Considit nido desertisque involat umbris
 Amissa lugens socia, nec iam appetit ullos
 Ultra concubitus, nudoque per arida ramo
 Prospicit et turbante sitim restinguat ab unda;
 Nec questu graviore sonans lachrymabilis implet
 245 Commotum Philomela nemus mœretque canendo
 Threicium pia mater Itym. Quis credere posset
 Tot tam triste bonis sese obicientibus ultro
 Irreptum ire malum et media inter læta repente
 Turbatum induci tempus, fallace sereno
 250 Qualia contecto involvunt se nubila sole
 Ereptumque diem infusant? Quas anxia fratrum
 Turba movet lachrymas? quas non affecta minori
 Mœsta dolore soror? Talis se funere planctus
 Movit ab Hectoreo tunc cum miserabilis auro
 255 Cæsa redemisset genitor sua pignora, circum
 Orba sedet mater, sedet implacabilis uxor
 Et nullo lachrymas fletu minuente sorores,
 Evelluntque comas et tonsæ pectora palmis
 Ungue genas lacerant; miseri lugubria fratres
 260 Corpora in igne locant flammisque rapacibus urunt
 Spes patriæ Danaumque metus, tota urbe vagatur
 Mœror, ut exclusis dubites stare integra Graïs
 Pergama et intra ipsos quæras arma Attica muros;
 Iliades plangunt matres patriæque perempto
 265 Præsidio cives, uno sese omnia planctu
 Atque uno clamore movent, Sygæa refundunt
 Littora quos capiunt sonitus. Nos segniter isti
 Si teneant motus atque hanc torpente fleamus
 Tristitia cladem, poterunt sylvæque feræque

235 succisa ? *Hpt.* 244 sonat *H. sec.* 3. lacrym. 3. 245 Philomena 1.2. Cf.
 ad v. 96. adnot. 252 lacrymas, 3. 253 v. 253. sqq.] Cf. *Odyss.* XXIII. i. f. 257 la-
 crymas 3. 262 Mœror 3. recte, sed contra auctoris consuetudinem. Grajis 3.
 266 Sigeum Troadis promontorium, ubi ostia Simoentis. 269 sylvæque 3.

- 270 El super attonitæ poterunt deflere volucres;
Hic potis Alpestres dolor intervertere rupes,
Hercinium mollire nemus; miseratio duras
Moverit hæc cautes, iratum exciverit æquor
Adriacosque in se fluctus: te, perдите, nullæ
- 275 Impellunt lachrymæ, nullis ploratibus iras
Ponis, ut exonerer possessam crimine mentem
Corque capax scelerum; sinis incrudescere multo
Contractum livore malum, nec abire facultas
Qua cupias rabie, tantum hic efferbuit æstus.
- 280 Quæ se igitur species qua tu mitescere possis
Tam mœsta obtulerit? iacet en miserabile visu
Ense tuo pulchrum hoc olim, nunc sanguine multo
Et quo versasti fœdatum in pulvere corpus:
Nec manet ille decor vel quæ fuit illa venustas,
- 285 Omnia sunt a se mutata, haud nosceret istam
Mens rediviva domum quamque inspiraverat ante
Carnem animus. viden' ut pallorem e corpore toto
Fugerit ille rubor? quales qui pollice flores
Virgineo quondam demessi languida mittunt
- 290 Paulatim folia et succo arescente recumbunt
Dissimilemque sui præbent faciemque coloremque,
Haud manet ille vigor priscus, neque surgere flacco
Caule queunt: heu turpe nefas, heu infanda nec unquam
Visa prius feritas, quam nulla agnoverit ætas!
- 295 Hanc tibi mercedem dederit tua candida virtus,
Insontes dederint mores! miserere, deorum
Quem magis ista movent! sinis an superesse nocentem
Qui tam sponte nocet, nec in has erit ultio fraudes?
At te hostile nemus, iuvenis, sontesque tenebunt
- 300 Cæde tua terræ, nec quæ tibi clauderet istos
Expiranti oculos coniux fuit aut tibi lumen
Poneret admotæ refugo iam sanguine dextræ,
Diceret extremum contacto vertice murmur,
Mundaret tumidas absterso sanguine plagas.
- 305 At nos, quæ superest pietas quæque una facultas,
Mittimus inferias, et siquid thura precesque

271 Alpestres] Alpinas. solet aliquid audere poeta. 275 Impell.] Immutant
corr. H. lacrym. 3. 285 a se mut.] ut 'quantum mutatus ab illo' Verg. Aen.
II. 274. Mens red. d.] anima in suum corpus rediens. 285 Fugerit] i. e. fuga-
rit. 295 turpe 1.2. triste H. 299 nemus] Böblingense. 301 Expirantes 3.

Solantur cineres, pro te damus omnia mæsti
Omniaque obsequimur, neque si tua busta iuvabit
Tristis honor, deerunt lachrymæ fletusque tuorum.

DEPLORATIONIS
VLRICHI DE HVTTEN
EQ. GERMANI
IN MISERABLEM
IOANNIS DE HVTTEN GENTILIS SVI
INTERITVM
FINIS.

---

³⁰⁰ honos 3. *Subscriptionem omiserunt 2. 3.*

TRIVMPHVS DOCTORIS REVCHLINI

SIVE

IOANNIS REVCHLIN

VIRI CLARISSIMI

ENCOMION.

Habes, studiose lector,

IOANNIS CAPNIONIS

VIRI PRÆSTANTISSIMI

ENCOMION,

TRIVMPHANTI ILLI EX DEVICTIS OBSCVRIS VIRIS

ID EST

THEOLOGISTIS COLONIENSIBVS ET FRATRIBVS DE ORDINE

PRÆDICATORVM

AB

ELEVThERIO BYZENO

DECANTATVM.

PRÆFATIO EDITORIS.

Qui nuper Hutteni vitam scripsit, doctissimus David Fridericus Straussius, de huius Triumphii auctore, utrum is Hermannus Buschius an Ulricus Huttenus fuerit, disputans (I. p. 216. sqq.) rationibus et argumentis tantum non omnibus (nam adhuc omnia nemo conferre potest) quæ pro altero utro faciunt, multa diligentia et sagacitate conlatis sibi denique persuasit Huttenum quidem carminis a Buschio cœpti principalem auctorem esse, sed 'Alles ist sich wohl am leichtesten durch die Voraussetzung, daß die Schrift, wie sie jetzt vor uns liegt, während der vier Jahre [1514... 1518.], die sie in den humanistischen Kreisen umlief, von verschiedenen Verfassern überarbeitet worden sei'; eandemque sententiam in fine libri (II. p. 369.) Triumphum inter ea scripta, quæ Hutteno aut tota non aut non tota adscribenda essent, collocando repetiit. Fateor in simili opinione, cum Straussius scriberet, me quoque fuisse, quamvis 'de diversis auctoribus poema retractantibus' non consentirem cum concederem indiciis vestigiisque demonstrari „daß Hutten der Redacteur und wol auch Hauptverfasser der merkwürdigen Schrift, diese übrigens eine ihm mit Busch gemeinsame Arbeit sei; von Buschs Triumphus ist daher auch später nicht mehr die Rede", aut cum scriberem (vol. I. p. 236. i. f.) carmen commune Buschii Huttenique opus videri. nunc autem Triumphum Hutteni opus esse, (nam de ipso Reuchlino auctore nemo sanus hodie cogitarit, puto, neque si illius ad Questenbergium epistulam, supra vol. I. p. 458. sq. repetitam, non legisset) non secus atque cetera indubitata Hutteni poemata, mihi deliberatum constitutumque est; neque tamen unum alterumve locum vel versum aut ipsorum amicorum scriptum poema legentium conmonitionibus moti aut ultro retractantis auctoris emendationes expertum esse negaverim (nam limam non recusabat Huttenus); centonis aut consarcinati operis formam, qualem Epistolas obscurorum virorum passim prodere recte quis dixerit, in Triumpho nemo puto deprehendet, cuius continuatio et tenor ac series tam rerum quam verborum non minor nec minus simplex et naturalis, sine fuco, quam ceterorum Hutteni scriptorum omnium est. De Buschiano Triumpho Capnionis, sive de ratione et ordine sive de metri genere sive de ipsa rerum descriptione argumentique expositione quæras, plane nihil constat; carmini sub Accii Neobii nomine scripto adhæsisse Hutteni epigramma extemporale ex uno teste Conrado Mutiano (vol. I. p. 31. sq. n. XVII. XVIII.) scimus, quæ omnia huic nostro Triumpho, quem nemo æqualis testis Hutteni non esse dixit, non conveniunt. illud Buschii poema, postquam amici manu scriptum, non typis descriptum legerant, evanuisse puto, forte ipso Hutteniano triumpho inritum factum; Hutteni autem epigramma aut cum Accio Neobio oblitterari aut aliis verbis conceptum in carmen nobis servatum facile transire potuit. Itaque cum Eobano (vol. I. p. 240. n. CV. cf. p. 238. v. 24. sqq.) iam non dubito amplius Huttenum triumphare pro Capnione, penitusque Huttenus noster factus est Eleutherius, quamvis nolim iurare cum Hesso, qui nulla alia de causa paulisper, donec legeret, de auctore dubitasse videtur, quam quod Hutteni carmine sibi oblato similem Triumphii inscriptionem atque olim a se lectus Buschii Triumphus gesserat (vol. I. n. XVIII.), conspiceret, similesque opinor versus heroicos, simileque quod res ipsa ferebat argumentum: inter mensem Augustum a. 1514. quo Buschii Triumphum viderat, et lectionem Hutteniani carminis Eobanus tot poemata legerat scripseratque, ut facile uno momento de diversitate illorum duorum carminum incertus hæreere posset. equidem ut Huttenum carminis auctorem esse cum Eobano nunc adfir-

mem, non tantum moveor argumentis singularibus sive iam prolatis sive novis, qualia etiam ex iis qui de Pepericornis leguntur et ex Epistolarum O. V. locis inter se conlatis legi possunt, quantum pro Hutteno pugnantium testimoniorum Hessi (vol. I. p. 453 §. 4. citt. p. 238. v. 24. sqq. et in primis p. 240. n. CV.), Camerarii (vol. II. p. 361. sq.) et ipsius Erasmi (vol. I. p. 261. §. 8. vol. II. p. 274. §. 71. p. 318. §§. 376. sqq.) maiori pondere et evidentia (taceo de Münchii narratione ipsum Ulrichum Huttenum pro deleto Eleutherii Byzeni nomine verum suum nomen exemplari cuidam inscripsisse, de qua vide vol. I. p. 236. not. ad v. 3.) atque universi carminis compositione partiumque colore ac tinctu cum aliis Huttenianis scriptis (et maxime iis quæ hac parte exhibemus adnumerata pro Capnionis intercessione) mirum in modum convenientibus, dum contra Buschianum stilum non solum non prodat hic Triumphus, sed versus 578...581. Buschium neque auctorem neque socium esse satis aperte ostendant: nihil in toto carmine video quod Hutteni esse non possit, multa vero quæ præter Huttenum nullus ita scripserit; nam quæ de mendis, maxime prosodiacis, questi sunt Eobanus Hessus, Christius, Straussius, non tam Hutteni, nec typographorum Hagenoensium quam ipsius Hessi neglegentiæ adscribenda esse facile viderit qui crimini data verba e nostra editione contulerit. At si quis, quod verissimum est, opponat, Huttenum sua sine suo nomine aut ficto nomine adscripto edere solitum non fuisse, hac replicatione intentio nostra defendi poterit, a typographis, non ab ipso Hutteno editionem curatam esse (vol. I. p. 135. v. 9. p. 248. §. 5. cf. p. 130. §. 3.), unde etiam factum est, ut non nulli nævi remanerent, quos si ipse auctor supremam operi manum inposuisset, obiter tondisset (cf. Hess. l. c., vol. I. n. CV.). tum etsi volente auctore Triumphum publicatum esse fictumque Eleutherii Byzeni ex Zenobio depromptum nomen (quod eum fefellit qui Capnionis defensores vol. I. num. XXXXVII. enumeravit, ut Hulderichi de Hutten et Eleutherii Byzeni, qui Triumphum in Capnionis victoriam scripsit, ut diversa duorum vivorum hominum nomina, nec Buschio omisso, recenseret) ab ipso Hutteno inscriptum fuisse neutiquam addubitamus, tamen eadem de causa *ψευδώνυμον* carmen prodisse qua Epistolæ O. V. *ἀνωνύμως* editæ fuerant, manifestum est: nam Triumphus Reuchlini cum Epistolis illis tanta adfinitas est, ut utrumque poema (non imprudenter Epistolas poema adpello) apte uno volumine coniungerentur; quod ipse ne facerem, Epistolarum a societate profecta compositio me movit, dum Triumphum uni Hutteno adiudicandum esse censeam. Tigurinos etiam Conradum Gesnerum et Iosiam Simlerum Hulderico Hutteno Triumphum Capnionis apertissime adscribere, neque de encomio Reuchlini ab Ioanne Murmellio composito verba facere, ne memorarem quidem, nisi monendum esse videretur falsum esse quod Melchior Adamus in Ioannis Murmellii vita [cf. supra p. 84.] scripsit „Miræus tamen vult obiisse eum [Murmellium] Monasterii, idque „anno 1513. Sed si anno 1516. scripsit *encomium Reuchlini*, ut Gesnerus in Bibliotheca confirmat: utique ille fallitur“. aut cæcutio aut non legitur ut neque apud Miræum, ita neque in Bibliotheca sive Gesnerianæ sive Simlerianæ editionis neque sub Ioannis Capnionis neque sub Ioannis Murmellii neque sub Eleutherii Hermannive Buschii nomine id quod Adamus ibi legi scripsit. legerat sine dubio Adamus hæc Hamelmanni verba (Opp. geneall. Lemgov. 1711. 4°. p. 172.) „Epigrammata eius [Murmellii] quædam ad Philippum de Horde ... prodire Monasterii anno 10. et Daventriæ alia quædam parænetica anno 16. prodierunt, quo etiam tempore scripsit *laudem de Reuchlino*“, quibus verbis, fortasse de epigrammate Murmelliano in Reuchlini laudem scripto mihi non noto accipiendis, Adamus cum suam Murmellii vitam ex Hamelmanno et Miræo consarcinaret audieratque

de celebrato 'Encomio Reuchlini', in perturbationes erroresque illos inductus videtur. illam Murmellianam 'laudem de Reuchlino' inveniri, numquam autem Murmellium Triumphum auctorem probari posse nisi ei qui nasum non habet puto.

Eleutherii Byzeni in encomium triumphantis Capnioni decantatum ad principem [*sic*] ac populum Germanorum præfationem, carmini præeuntem, et quæ 'autor theologis' in fine libri conminatus est, supra (vol. I. n. CII. p. 236...238.) exhibuimus. in quibus partibus, post ea quæ supra disputata sunt, nemo Hutteni epigramma extemporale, de quo Mutianus ad Henricum Urbanum et Eobannum Hessum scripsit (vol. I. n. XVIII.), se possidere opinabitur.

IN TRIUMPHVM
IOANNIS REUCHLIN ALIAS CAPNIONIS
EX DEVICTIS THEOLOGISTIS COLONIENSIBVS
ET PRÆDicatorVM ORDINIS FRATRIBVS
ENCOMION
ELEVTHERII BYZENI

INCIPIT.

Dicat Io, si se novit Germania, dicat
Virtutemque suam dignis concentibus æquet:
Ecce triumphantem excisos Capniona sophistas
Et debellatos recipit sua patria fratres;
Nec tamen una capit, quanta est, Germania, partem
Plena viri defert et ab hoc splendore nitescit,
Integer ille tamen patriæ redit: abiice curas,
Siqua tibi belli est, sive est tibi, Phorca, gerendæ

Capnionis
patria.

De 1...6. vide Indic. bibliogr. Hutten. num. XVI. p. 26*. sq.

Pro nomine Eleutherii Byzeni (Bizeni 2.) in 3. est Vlrichi ab Hut. Eq. Germ. Cf. vol. I. p. 236. adnot. ad v. 3. Zenob. paræm. epit. II. 63. „Βυζίνη παρρησία. ἐπὶ τῶν σφόδρα πεπαρησιασμένων. ἀπὸ Βυζίνου τοῦ Ποσειδῶνος μετὰ παρρησίας ἀεὶ διαλεγόμενον”. Byzina dicendi libertas, de iis qui libere et ingenue loquuntur, a Byzino Neptuni filio. [Pro Βυζίνου Huttenus recte puto Βυζήνου legisse videtur, ita ut nomen idem ac Byzantia, Βύζαντος, sit.] In 4. hæc inscriptio est: In Triumphum Ioannis Reuchlin, alias Capnionis. ¹ Cf. Ovid. art. am. II. 1. „Dicite 'Io Pæan' et 'Io' bis dicite 'Pæan'. Germaniam tandem sese noscere, cognoscere, agnoscere, oculos recipere debere et similia innumeris locis monent Huttenus et sodales. ⁵ Cermania 1. partem] Phorcen 2.6. Cf. deplorat. in Ioa. Hutteni interitum v. 150., item Exhort. ad Maximil. v. 171. edit. I. et vol. II. p. 40. v. 7. partem viri, non totum (nam is totius litterati orbis est) deferens, i. e. sibi servans, Germania sese explet, i. e. satis habet quo fruatur eius exemplo et doctrina atque gloria talem virum genuisse. ⁷ Integer] Victor redit, non disceptus ab hostibus theologis. ⁸ Lemmata marginalia nulla habent 4. 7.

- Ulla rei, studiumque unus sibi vendicet omne:
 10 Unus enim decori est. Quodsi unquam mœnia posset
 Helvetius delere furor populique bibentes
 Exiguos Rhēni fonteis et sortis iniquæ
 Te premerent casus, ruerent turresque domusque,
 Occideret populus, solo hoc tuo staret alumno
 15 Fama super, scirentque tuum venientia nomen
 Secula. quid, cives, fortunam aut arma timetis?
 Iamdudum est aliquid muro vivacius isto,
 Turribus ac templis istis tectisque domorum:
 Munera quæ vester vobis largitur alumni:
 20 Invitis equidem fortunæ osoribus amplæ
 Et quibus in voto est famam allatrare bonorum,
 Qualis erat stat adhuc stabitque cadentibus istis
 Contemptum in cinerem: namque hac compage soluta
 Corporis ille tamen vivet, mors iuris habebit
 25 In Capniona nihil: iam vertice sydera tangit,
 Iam divinus homo volat et mortalia temnit
 Invidiaque sua maior nec tangitur ulli
 Nec curat quenquam, merito tu, patria, gaude
 Læta tuo: quod enim genuisti, hæc ille rependit
 30 Præmia, ut in seros maneat tibi fama nepotes.
 Vos etiam ante alios certate et vincite, cives:
 Vester hic est et ut est passim iactare licebit;
 Quod foret exitio populi vestroque parandum
 Sanguine, desidibus vobis et pace solutis
 35 Ille dedit peperitque suo discrimine famam
 Nominis æterni quæque omne supersit in ævum.
 Dicat Io, si se novit Germania, dicat
 Ingeminetque iterum; bis Io Victoria clamat
 Et, secum clamare iubet Capnione recepto.
 40 Huc, iuvenes, huc ite, senes, celebrate triumphum,
 Turba ruat matrumque virumque et læta puellæ
 Agmina, compti omnes et festis cantibus omnes
 Serta gerant, floresque viis et olentia spargant
 Gramina, dent frondes et primos veris honores,

Capnionis
immortalitas.

Invitatio ad
celebritatem.

tibi 1. 3...5. 7. 10 nunq̃ 2. nunquam 6. Quodsi] Res quæ fieri possint, non quæ factæ essent, sunt hæc Pforzheimii per Helvetios eversiones. Incidunt hi versus in tempora Ulrici ducis Wirtenbergensis cum Helvetiis fœdere coniuncti.
 17 Iamdudum 3...7. 23 Nanq̃ 1. Nanque 5. soluto 4. solutæ 7. 25 sidera 3.
 4. 7. 'Sublimi feriam sidera vertice'. Horat. od. I. 1. i. f. 40 Lemma ad marg. ut et in sqq. conplura om. 3.

- 45 Dent manibus teneros frondenti ex arbore ramos;
 Sit demissa viris toga vestis, sit vaga castis
 Instita matronis longæque volumina pallæ,
 Præterea lectæ peregrino ex æquore bacca
 Inclusæque auro gemmæ cum torquibus aureis,
 50 Sit stola, sint limbi vinctoque monilia collo,
 Sericaque et raræ vestes precioque coloreque
 Et strophium et capitis velum, quod cum nive certet,
 Quicquid et ornatus, quicquid cultusque nitorisque
 Et quod quæque potest et quod sua quamque facultas
 55 Ferre sinit, quæ cuique domi stat copia rerum:
 Candida succinctas commendent galbana nymphas
 Et zona virgineumque astringens fascia pectus
 Coraliumque teres, rubicundi insigne pudoris,
 Quæque alibi molles signant gestamina mores,
 60 Hic etiam castas deceant: sint vertice nudo
 In terga effusis, quos verberet aura, capillis,
 Pexaque contortis circudent tempora sertis.
 Una omnes hi voce canant, uno ore loquantur
 Quam sibi servarunt Capnione superstitute laudem.
 65 Dicat Io, si se novit Germania, dicat:
 Vix melior, cur dicat Io, se causa dedisset
 Cæsare ab Euganeis nacto spolia ampla tyrannis: | Digressio ad Cæ-
 Forte tamen melior, sed non pugnavit in armis | sare[m] Maxim-
 Noster hic, haud gladius præfixaque robora ferro | lianum.
 70 Pugnantis gestamen erat, neque casside vertex
 Splenduit et nullus munivit pectora thorax;
 Certatum ingenio est, vicit tot millia solus.
 Victor ab oppressis Venetis Galloque subacto
 Citra Athesis tumulos et onustas nubibus Alpeis
 75 Terrarum dominus siquando ad vota redibit,
 Quæ diis persolvat patriis, augustior illo
 Plausus erit populi et pro conditione triumphus;

45 teneros 1. 46 demiss.] i. e. non ad labores præincta. festus dies esto.
 47 longæ velamina vult *Christius*, i. e. cum velamina, ut 3. 4. 7. habent, scripsisse
Huttenum putasset, syllabam que abundantem notavit. Christius enim (De morib.
 scriptis et imaginibus Ulr. ab Hutten. Hal. 1727. 4°) exemplo 3. huius carminis usus
 est. Palla vestis est exterior talaris, ampla et fluens, propria sec. Nonium hone-
 starum feminarum. bastis 4. 54 quanq; 1. 2. quâq; 3. quanque 6. 56 galb.] vestimenta
 mulierum delicatiora. 57 Et zöna] ponas Zonaque 61 tergo 3. 4. 7. 62 circum-
 dent 7. 64 superstitute] super 5. 67 Eug. tyr.] Venetis. 69 gladios edd. 72 mi-
 lia 2. 74 Alpeis] cf. Deplor. in Io. Hutt. v. 91.

Altera tum scænæ facies erit, altera pompæ,
 Et perhibenda oculis alio spectacula ritu:
 50 Fulgidus ipse auro et curru sublimis eburno
 Post Venetas se ostendet opes, quosque Adria longo
 Tempore tot spoliis populorum aggressit in unum,
 Thesauros vehet, et raptas prædonis iniqui
 Divitias portabit aqua terrisque petitas;
 85 Et spoliatorum misere patrimonia regum
 Ibunt et scelerum authores in vestibus atris,
 Fune ligati omnes vinclisque tenacibus omnes;
 Nec se iam Venetos dicent aut esse putabunt.
 Terga prement equites atque auxiliaria belli
 90 Turba ducum ereptique armis et ab hoste recepti
 Captivi cives nitidisque exercitus armis,
 Et quæ non locus est ut nunc ex ordine dicam.
 Omnibus argentum Germanis, omnibus aurum
 Ex præda dabitur, gemmæque et purpura et ostro
 95 Distinctæ vestes et si preciosius istis
 Esse potest aliquid. diversis tunc quoque surgent
 Fixa trophæa locis, victorum æterna subinde
 Virtutis monumenta suæ; memorabile nomen
 Sentiet hoc miroque feret nova gaudia Rhenus
 100 Et se lætitia ripa diffundet utraque,
 Exultabit agris et campo ludet aperto,
 Qualis erat, cum te reducem victricibus armis
 Orbe pererrato victisque quot orbis adisses
 Marte æquo populis tumido lætissimus amne
 105 Acciperet domitis regnantem, Carole, Gallis,
 Deque tuis genti tradentem nomina Francis;
 Aut certe quam lætus erat patiente supremam
 Italia cladem, rigida Friderichus ab Alpe
 Cum transportaret Suevisque exponeret arvis
 110 Terribileis aquilas mortemque ferentia castra.
 Sentiet hoc secumque Ister feret amne secundo
 Perculsura feros tristissima nuncia Turcas;
 Ultimus arctoum transibit rumor ad Albim,
 Isque tibi gaudebit ovans hilaremque perinde
 115 Ostendet vultum et pleno lasciviet amne,

Carolus
 Magnus.

78 scænæ 3. 4. 85 autores 3. 4. 6. 7. 95 pretiosius 7. 97 trophæa 3. 4. 103 per-
 arato 3. 4. 7. pro quo pererrato sive peragrato propos. Christ. 111 cf. v. 99.

- Ac si forte suos iterum cognoscat Ottones,
 Victores Latii, patriam componere pacem:
 Scilicet excisis Venetis Germania ducet
 Longe alium in morem tibi, Maxmiliane, triumphum:
 120 Nunc locus est merito Capnionem inducere plausu | Capnion ingenio triumphat.
 Ingenioque viri dignas persolvere grates.
 Ingenii labor est, sint præmia digna labori;
 Par animo referatur honos, neve haud sit honorum
 Auspiciis vicisse tuis. sine, Cæsar, ovanti
 125 Pro lauro molles hederæ decerpere frondes;
 Quanquam etiam lauri quam tu cum præmia magnis
 Confers ingeniis, hac vatum tempora cingis;
 Non petit ipse quidem, sed nos decerpimus illi.
 Dicat Io, si se novit Germania, dicat,
 130 Obviaque incedat parvæ prope mœnia Phorcæ
 Quanta potest numero Capnioni læta reverso:
 Ille redux curru vehitur victisque triumphat
 Hostibus et secum sceleratæ agit agmina turbæ:
 Vicit enim victosque iubet se ducier ante
 135 Conspiciam populo prædam. ne quære 'quis hostis?'
 Spectator: monstra ipsa vides, monstra omnia, monstra
 Herculeæ mactanda manu. sed ab Hercule certe
 Res acta est vicitque senex victorque triumpho
 Domminici Fratres duci iubet; hostibus illis
 140 Confectum est bellum. tum qui adiuvare trahuntur
 Ante triumphales Capnione sequente paratus:
 Ex Ubiis delecta manus, tu, Tungare, frustra
 Nunc mœrens, quique insignes, Ortvine, furores
 Attuleras tecum, vanam sine viribus iram.
 145 Hic comes et belli scelerata ligatur origo
 Ad Christi temere sectam traductus Apella,
 Quem sequitur numero non enarrabile vulgus
 Triste Sophistarum vinctique a fune Magistri,
 Ausi omnes immane nephas ausoque repulsi.
 150 Quos quia nunc spectat manibus post terga ligatis

¹¹⁶ Otones 5. ¹¹⁹ Maxmiliane 3. 4. ¹²⁰ plausis 4. ¹²⁶ etiam lauri frondes. Huttenus, cum hoc encomion scriberetur, lauream coronam nondum acceperat.
¹³⁹ Domminic. scribitur ut syllaba longa sit; Döminic. hexameter non fert. Domminici 4. 5. 7. ¹⁴² Ubiis = Coloniensibus. Arnoldus de Tungris. ¹⁴³ Ortvinus Gratius sive de Graes. ¹⁴⁴ ut 'tenuem sine viribus umbram' Verg. Aen. X. 636.
¹⁴⁶ Ioannes Pfefferkorn, ex Iudæo Christianus. ¹⁴⁸ Theologorum scholasticorum Magistrorumque Nostrorum grex. ¹⁴⁹ nefas 3. 4. 7.

Nil ultra audere et victorem agnoscere victos,
Dicat Io, si se novit Germania, dicat.

Iam vacuum curis atque ambitione solutum
Viventemque sibi reliquoque suavius uti

| Quomodo peti-
tus Capnion.

155 Tempore quærentem studia inter sancta librosque
Lite relegata fessum effætumque senecta
Invasere senem innocuum, nil tale merentem.
Causa viros movit, quia nil superesse videbant
Post Bernense nephas, quo se inquinare liceret:

| Vide
lector.

160 Respexere diu, placuit Capnione reperto
Exerere invidiæ stimulos solitumque venenum;
Sollicitis, quo principio se accingere possent
Flagitio, curas recutitus apostata solvit
Consiliumque dedit, sed versu dicere durum est

| Io. Pfeffer-
korn Iudæus.

165 A piperis grano Germanum nomen adepti.
Hunc olim pœnas fugientem, extrema secutum,
Opprobriis coopertum hominem famaue sinistra
Flagitii reum, simulantem ac multa voventem,
Ad Christi traxere fidem: præstabat in illa

170 Relligione mori et pro factis solvere pœnas
Quam bellum ac fœdas nobiscum accendere lites.
Nescio quæ stolidus commenta edenda pararat,
Certe aliquas nugas, patriæ secreta relictæ
Sacra recludebat Iudæosque igne cremandos

| Quomodo laces-
situs Capnion.

175 Censuit esse libros, passimque hæc edita iussit
Esse palam populoque legi, iamque id fore magnum
Crediderat nugasque suas laudabat ineptus;
Tum dare consilium nostris magnatibus ausus
Bellus homo gravibus caussam de rebus agebat.

180 Contra aliquid Noster facto consultus eodem
Scripserat, ignarus quid proposuisset Apella.
Arripit hic ansam, ventum est ad iurgia, movit
Magnum animum Iudæus homo, scelus omne refellit
Et pro se dicit Capnion, iterumque rebellem

185 Et quiddam sceleris molitum insigniter acri

156 Exeunte anno 1455. Ioannes Reuchlinus nascitur. 158 Causa 3.4. 159 ne-
fas 3.4.7. De Bernensi scelere et Ietzero Wigandoque Wirt satis alias adno-
tavimus et conferendi sunt infra versus 315. sqq. se inquinare male. 161 Ere-
xere 3.4.7. quod recte sed in non merenti Hulteno vituperat Christius. 163 Peper-
korn 3. in marg. Nomen Pfefferkorn creticum facit quem non recipit hexame-
ter. 169 illa] Iudaica. 172 ædenda 3.4. 175 ædita 3.4. 177 laudabit 2.6.
179 caussam 3.4.7.

- Impete congressus fundit: vidistis euntem
 Fronte humili, cives, audistis humillima verba
 Ridiculi capitis, ut qui nil Marte valeret
 Fraude nova peteret, demisso ibi perfidus ore,
 190 Pallidus, informis (quanquam est hoc semper) et atra
 Flebilis in tunica, monachos adit, haud ita facti
 Ignaros, ut Apella dolo prætendit, ut ipsi
 Hoc simulant. tunc falsa movet miseratio Fratres | Causa theo-
 Continuo et bellum Capnioni triste minantur, | logistarum.
 195 Ni siqua ediderat damnet verbumque retractet:
 Esse aliquid scriptum damnabile seque peritos
 Hinc inde arreptos varie distendere sensus
 Et monstrare nefas, quemque ignoraverit ipse
 Eluere errorem, solos se cernere verum,
 200 Idque ab se quæri. negat ille errasse, paratur
 Iudicium, accusat Capnionem et iudicat idem | Hochstratus accu-
 Acer Hogostratus, scriptis quoque lædere quærunt; | sator et iudex.
 Alexere Ubios Fratrum ad se cæpta Sophistas,
 Una omnes ruere et pugnam miscere parati:
 205 Pallidus in primis et olenti Tungarus ore | Tungarus.
 Ultro scribit opus, cui putidiore Minerva
 Ebrius Ortvinus scabris se versibus addit; | Ortvinus.
 Deinde alii certant. Hos tu, Chrysippe, Meneni
 Non addes populo? vel non damnabis aperte
 210 Ostensum nulla Anticyra purgabile virus?
 Ridiculum bellum illud erat; sed grande periculum,
 Ni fatuos ausus et dementissima cæpta
 Ingenium notæque viri facundia laudis
 Ostendat cunctis, Capnioni instabat et ignis
 215 Causa gerebatur, quam quo graviore periclo
 Rem confecit, eo devicto lætior hoste
 Dicat Io, si se novit Germania, dicat.
 Fletum Heraclites, risum Democritus iret | Stultitia theo-
 logistarum.

¹⁹¹ monachus 4. ¹⁹⁵ si quæ 3.4. Nisi quæ 7. ædiderat 3.4. ¹⁹⁸ quengq
 1.2. quenque 5.6. ¹⁹⁹ solo 4. ²⁰⁰ ille] Noster, Capnion. ²⁰¹ Indicium 1.2.5.6.
²⁰¹ Hogostratus (una t) contra quam quod solent, h. l. habent etiam 1.2.5. Hogostrat-
 tus 3.4. ²⁰⁵ imprimis 3.4.7. ²⁰⁸ „hoc quoque volgas | Chrysippus ponit fecunda
 in gente Meneni”. Hor. sat. II. 3. 286. sq. cum Porphy. schol. ²⁰⁹ pop. Men.] ine-
 pto, stulto. ²¹⁰ Antic.] pro helleboro, qui in ea maris Aegrei insula lætissime
 nascitur. ²¹⁴ ignis] hæreseos poena. ²¹⁵ Causa 3.4.7. ²¹⁸ Heraclites temere
 sibi fecit auctor ex Ἡράκλειτος. Ita ‘Risum Heraclitæ est’ incipit epigramma par-
 tis II. Epistolarum O. V.

- Stultitiam immodicam vel quod se audacia tantum
 220 Extulerit, vel quod, cui totum insania pectus
 Possideat, recte sapere et se dicere credat:
 Persuasum tamen est illis sese omnia solos
 Cernere quid verum, quid falsum, quid sit iniquum,
 Idque ita non Phœbi tripodas Deloque petitem
 225 Respondisse deum Dodonæasque volucreis,
 Corniger et siquid Libycis in syrtibus Hammon
 Rettulerit vapido de sole calentibus Afris,
 Omnia vera minus: sed nescio quid mihi tandem
 Succurrit, reor hoc ipsos, ubi pessima dicunt, | Theologistæ
 ultro errant.
 230 Non nescire, sed ex animi contendere atroci
 Nequitia, ut rectum vertant iterumque revertant.
 Certe his innatum est scelus hoc naturaque primum
 Insevit, vires paulo post indidit usus
 Roboraque incussit radici acremque vigorem
 235 Nil timidis scelus in quodvis genitisque nocere:
 Tanquam hæc cum superis habeant commertia divis
 Obstrictosque deos in vota nefaria possint
 Cogere, cum placeat vel cum sua dira libido
 Immanisque velit livor mentesque superbæ
 240 Per fas perque nefas gerere omnia, dicere rursumque
 Inficias dicta ire, prius confessa negare,
 Nunquam stare animi decreto: non ita Proteus
 Vertit se in varias species et vincula ludit
 Captantum, plures nodos haud novit eundi
 245 In facies multorum hominum Vertumnus et ora.
 Artibus his pugnam miscentibus obuius astat | Capion in
 theologistas.
 Noster et intrepido fatuos secat ore malignos,
 Emitteritque libros, mordet laceratque necatque,
 Occidit, facit infames subigitque tacere,
 250 Enumerat scelera et mores; pro numina, quantis
 Viribus ignotus prius et nil tale putatus
 Posse dedit documenta sui, quantusque petitus
 In clypeum surgat, monumento apparuit uno.
 Tum fremere atque intra irati se rumpere Fratres,
 255 Ille exultare et palmam ostentare retentam,

²¹⁹ audacia 2. ²²⁴ Cf. Epigr. ad Max. 18*. ²²⁵ Dodoneasq. *edd.* ²³⁰ examini 3.
²³³ Insæuit *edd.* ²³⁵ nihil timentes et in quodvis scelus genitis. ²³⁶ commercia 3...7.
²⁴² Protheus *edd.* De Proteo cf. impr. *Ovid.* met. VIII. 730.sqq. ²⁴⁴ pluresque nodos
edd. sed omisso que versus erit ut auctor scripsit. ²⁴⁵ De Vertumno cf. *Ovid.* met.
 XIII. 642.sqq. ²⁵² sq. cf. *Verg.* XI. 284. sq. ²⁵³ monum.] *Reuchlins Augenspiegel.*

- Iudice non modico, cui non sententia præceps
 Excidit, assensu vires Germania latæ
 Addidit et miro Capnionem evexit honore,
 Iamque triumphales iubet introducere currus.
- 260 Dicat Io, si se novit Germania, dicat,
 Totaque in occursum Capnioni effusa frequenti
 Excipiat plausu victorem et læta salutet:
 Tam bonus et vita tam frugi, rectus ad unguem,
 Unus homo vicit tot millia: dicite, Fratres, | Apostrophe
ad Fratres.
- 265 Unde est tantarum vobis prudentia rerum,
 Quæ quis vera sciat, nescire ut oporteat illum,
 Irrita si vobis videantur? an impius omnis,
 Qui non est vestri, dicetur sermo, cuculli?
 An quicquam est quod vos rarum atque necesse sciatis,
- 270 Lauriger ignoret Capnion, nisi de scobe si quid | Theologista-
rum studia.
 Scripturæ legitur? vestræ artes, indita vestris
 Disciplina animis, quam nec nescire pudendum est
 Nec scire ingenuum vel agendis utile rebus?
 Quæ vos Eumenides igitur vel qui furor egit
- 275 Summum hominem pugnam legisse potissimum ad illam?
 Si certare libet vel si superare docendo,
 Vestri aliquem similem de vestra afferte farina,
 Væcordes! quid enim superis conferre paratis
 Effractoque Iovem in terras detrudere Olympo?
- 280 Nec cerebrum vobis nec pectora; sanior esset,
 Quanquam tot Furiis rationi ereptus, Orestes,
 Sanior, occisum quæ Penthea portat, Agave.
 Nemo ita delirus, nemo a se alienus et extra
 Se positus, qui non errorem agnosceret illum:
- 285 At sapere hoc vobis et, quæ dementia vestra est,
 Mentis opus visum est sanæ: 'nam Spiritus' aiunt | Theologistæ de
spiritu sancto.
 'Quod nunquam poteras ullo didicisse magistro,
 'De sacra quoties est religione loquendum,
 'Simpliciter doctis, tantum credentibus inflat'.
- 290 Spiritus hoc sanctus? certe is. at cur potius non
 Quicquid in hac dictum est a vobis lite vel actum
 Phantasmus hoc voluit, Somni, prædicere, frater,

²⁵⁶ Iudice] Spirensi episcopo. ²⁵⁷ latæ 1. 2. 5. 6. ²⁷⁸ Væcordes 3. 4. 7. ²⁸⁰ pec-
 tora sanior (*sine interpunctione*) *edd. sed* pectora, sanior 7. Tragico illo Oreste de-
 mentiores estis. ²⁸² Agave, Cadmi filia, Pentheum filium quod Bacchi sacra
 contemneret, furore acta manibus suis dilaceravit. cf. e. gr. *Ovid. met.* III. 692.
 sqq. ²⁹² De his Somni somniorumque divis. cf. *Ovid. met.* XI. 633. sqq.

- Aut varius noctu Morpheus fallaxque Phobetor?
 Namque ego quondam inter carpenteis pensa puellas
 295 Sæpe aliquid simile et vestris æquabile nugis
 Audivi tenuique puer: didicistis aniles
 In triviis arteis et 'sanctus' dicitis 'illud
 'Spiritus infudit': qui si inspirare volebat,
 Cur non hoc potius Capnioni a lahe remoto
 300 Sancto homini, cuius vitam non polluit ullum
 Dedecus, in cuius mores nil præter honestum
 Venit, at est animus multa illustratus ab arte?
 Aut si sanctus is est dicendus qui dedit istud
 Quique novi semper quiddam vel hiantibus inflat,
 305 Dicite, qui fuerit qui sacrum armare veneno
 Edocuit Christi corpus mortisque medelam
 Exitii causam facere et fomenta salutis
 Credita perpetuæ in crudelem vertere cædem?
 Num male nota cano? male nota: sed occidit illo
 310 Septimus Henrichus gladio, mixtamque perenni
 Cum vita interitum mensis accepit eisdem
 E manibus, Pauline, tuis. 'Non hoc scelus' aiunt
 'Nostrum est, qui multis ipsi successimus annis'.
 At vester cocus ille fuit qui miscuit artis
 315 Condimenta novæ: 'Semel' inquis 'fecimus illud'.
 Berna negat, sceleris affert monimenta secundi
 Tempore iam nostro, tum vos ussisse sopito
 Vulnera lessero et sanctum voluisse videri,
 Francisci fratres iacent ne scilicet ultra
 320 Auctori concessa suo hæc insignia soli.
 Fert eadem simulata deum responsa iocosque
 Mentitæ Mariæ per vosque infecta veneno
 Sacramenta palam monstrat scelerata Vigandi
 Vox habita ad populum, diroque asserta libello,
 325 Deinde remansa labris, conceptam in crimine matrem.

Attende Fratrum
 Prædicatorum
 scelera.

Henricus impera-
 tor sacramento
 intoxicatus.

Bernense
 nefas.

Fratri Wigandi
 Wirt immonsum
 scelus.

²⁹⁴ Nanqj 1. 2. Nanque 5. 6. ²⁹⁷ artes 3. 4. 7. ^{305...312} Cf. Panegy. Alb. Mog. 998. sqq. et vol. V. p. 377. Ad versus 309. sqq. cf. Intercessionis pro Capnione v. 41...48. (vol. I. 139.), qui de eisdem sceleribus similiter scripti sunt. ³¹⁰ Henricus 7. ³¹³ ipsi om. edd. omnes. ³¹⁵ cf. Ep. Obsc. Vir. I. 22. i. f. ³¹⁶ De Bernensi scelere etiam Huttenus e. gr. vol. I. p. 139. 166. 167. 237. et sæpius. ³¹⁷ sopito. *Possis vos sopito ussisse, quod tamen pulchrum non est.* ³¹⁸ Lessero 5. (Jetzer miselli nomen erat.) ³¹⁹ Franciscus scilicet Assisias vulnera Christi in suo corpore reiterata gerebat. ³²¹ De Vigando Wirt cf. vol. I. l. c. et vol. VI. h. v. ³²² Marie 1. ³²⁴ libell.] Cf. Epist. O. V. II. 7. ³²⁵ rem. labris] "revocavit, cassavit, extirpavit et annullavit" Epist. O. V. I. 47. (Append. 6.)

- Iam vetus historia est; quod Galla Lutelia narrat
 Unius est anni, quoddam de plebe cadaver
 Restituisse animas vestrasque, ut crederet, arteis
 Decepisse rudem populum pœnasque dedisse.
- 330 Vestra hæc sunt, et adhuc alios deposcitis igni?
 Num veniæ locus est? non est locus; urite, flammæ,
 Et si non æquum est, solo in Capnione furenteis
 Tot saltem vitiis dignos necis urite, flammæ,
 Dominici Fratres, morbosam exurite gentem,
- 335 Tot scelerum autores! tu, qui Capnione subacto
 Arsurus fueras, dignam, roge, concipe flammam!
 Ite omnes, conferte struem, componite fascēs!
 Dedecus immodicum flamma ulciscemur in illa:
 Ferte picem, miscete faces, date sulphura, cives,
- 340 Et reliquum vulgus pœnis abolete secundis
 In Capnione nocens et adhuc graviora relictum
 Dedecora ausurum! lætos tamen ille triumphos
 Et plausus ferat ante suos, læteque ferenti
 Dicat Io, si se novit Germania, dicat!
- 345 Nec det Hogostratto in populo componere lites
 Aut damnare bonos; funesti e fauce latronis
 Insonteis animas rapiat! sed iam ille ligatis
 Post tergum manibus frendensque et vincula mordens
 Conspectendus adest: venienti, Phorca, triumpho
- 350 Da pompæque locum, foribus sint templa reclusis,
 Sint ornatae omnes, quibus hostia concidat, aræ;
 Sparge viis flores, vernali gramen odore
 Disiice, privatas ostendant singula posti
 Serta affixa domus. vos, quicquid nobile, cives,
- 355 Quicquid habetis opum, ruite e penetralibus imis,
 Quicquid inest pulchri, quicquid mundique venustique,
 Utque ea spectentur, sublimibus edite tectis;
 Pendulaque e pictis hinc inde aulæa fenestris

Parrhisiense
delictum.Invehitur in
prædicatores.Fratr Iacobus As-
larothus inquisitor
hereticæ pravitätis
habitus.Paratus
triumphalis.

³²⁶ vetus] a. 1507...1509. Galla] Gallica. De hac Dominicanorum fraude alibi non legi equidem, sed non addubito. Similia iam olim de indulgentiis Portiunculanis Franciscanorum narrabantur. Ceterum 'Et quod Parrhisia exemplum manavit ab urbe' inter scelera cucullatorum memoratur etiam Intercess. pro Capnione v. 47. (vol. I. p. 139.) Parrhiscum delictum 3. in marg. ³²⁷ plæbe 1.2. ³³⁰ et] sed 3.4.7. ³³¹ Dominici 5.7. ³³⁶ d. rogo conc. 3.4.7. ³³⁹ fasces edd. ³⁴⁵ Hogostrato 7. (ubique una t ut in nomine Dominici. una m, nam non vidit quid moverit auctorem, ut litteras duplicaret, ut nec ipse videram, cum vol. I. p. 139. v. 26. pro iusto Dominici darem Dominici. ³⁵⁷ ædite 3.4.

- Ornatura latus demittite parietis ampli.
- 360 Vos quoque, finitimi, speciem hanc augete, Suevi,
 Vestrarumque aliquod date signum divitiarum,
 Et festum celebrate diem: celebratior ibit
 Vix alius, qui vera magis det gaudia vobis:
 Vos ornate urbem proprioque extendite cultu
- 365 Mœnia; vos portas vectoque aliunde paratu
 Conspicuo muros turreisque implete domusque!
 Vester honor, vestrum decus est vobisque propinquo
 A Capnione redit, quam nobis, gloria maior:
 Prodiit a vobis: omnes audete, Suevi, | Ad Suevos.
- 370 Vestrum ornamentum plausu iactare superbo;
 Hunc præferte aliis solitosque excellere solos
 Ingeniis Italos fama fertesse minores,
 De primisque alicui vestrum componite civem:
 Nos etiam audemus, Germaniæque obiicit omnis
- 375 Id Latio decoris, fulgentemque omnibus horis
 Tempore perpetuo pro se et pro laude suorum
 Ostendit lucem et monachis sinit ilia rumpi:
 Inferior tamen hoc reliqua est Germania vobis,
 A Suevis toti decus hoc quod prodiit unis,
- 380 Dicat Io, si se novit Germania, dicat,
 Victoremque suum nullo fraudetur honore.
 Iam celebri pompa spoliis curruque propinquum | Ferula in triumpho Capnionis.
 Prima vehunt iuvenes tabulasque et signa colossosque
 Armaque devictorum imbellia sumptaque furtim
- 385 Instrumenta viris, telum imbecille librosque
 Et spolia et fracto figenda ex hoste trophæa
 Mille argumenta hic, et mille feruntur elenchi, | Arma theologistarum.
 Et multis nocuum murmur, linguæque prophanae,
 Sacrilegæque manus, promptique invadere rictus,
- 390 Exertique labris dentes, nasique recurvi,
 Luminaque obliquum deflexa, superciliisque
 Contractæ frontes, oculique horrenda tuentes,
 Lividulæque genæ, et rabiosa silentia pressis

³⁶⁰ finitimi] Pforzhemiensibus Badeusibus. Reuchlinus Stutgartiæ domum habebat. augete] augere 4. ³⁶⁵ Conspico 5. ³⁷³ h. e. et carminibus vestrum civem, Reuchlinum, celebratissimo cuicumque indigenæ Suevo comparate. ³⁷⁴ Nos] Expectaris ab Hutteno Franconiæ suæ brevem laudationem. ³⁷⁵ horis] malim oris. ³⁷⁹ toti] Germaniæ. ³⁸¹ fraudetur] Recte hanc licentiam vituperat Christius „puto, legendum ‘defraudet’: illud nescit Latium”. ³⁹⁰ labris ... Luminaque omnia exciderunt 5. ³⁹¹ superciliisque 5.

- Intercepta labris, plenique errore cuculli;
 395 Et sævi simulacra ignis, quo perdere sueti | Ignis.
 Insonteis animas atque utiliora docenteis;
 Prandiaque et luxus, ventresque, unctique catini, | Crapula.
 Et lances sapidæ et pandi nidore palati;
 Tum scelera et labes et morum monstra suorum, | Vide.
 400 Parrhisiumque nefas, et reproba verba Vigandi,
 Et quam Berna dedit novitas, sibique ipsa malorum | Berna.
 Conscia corda dolique agiles et iurgia et iræ, | Conscientiæ.
 Venditaque in populo levis indulgentia Romæ, | Indulgentiæ.
 Crimen Hogostratti, et qua se falsarius arte | Hochstratus.
 405 Muniit Arnoldus, dehinc qua veterator Apella | Tungarus.
 Proditione dedit caussam belloque triumphoque, | Pfefferkorn.
 Improbague Ortvinii Musa et lutulentus Apollo, | Ortvinus versifex.
 Factioque exitialis, et ausa calunnia multum,
 Et rapti precio tituli, nullisque negata | Ambitio theologistarum.
 410 Nomina docticulis et opinio vilis honorum,
 Sanguineique styli, et multis funesta papyrus,
 Et plutei infames, graphiumque, et inutile tempus
 Consumptum studio, et citra ullum industria fructum,
 Quæque capax scelerum est, in pingui mantica tergo.
 415 His armis soliti in magnis progressibus uti
 Fracta dolent, spectantque vehi, quæ deinde sequuntur,
 A se oratarum simulacra erecta dearum,
 A quibus auxilia et cœpti munimina belli | Numina theologistarum.
 Speravere rudes, quibus ambitiosa quotannis
 420 Thura precesque ferunt stolidi, quæ numina primo
 Constituire loco, quarum omnes resque minasque
 Cœpere auspiciis, quibus et siquando secundis
 Casibus e bello reditum furiisque fuisset:
 Grata relustratis posuerunt munera templis.
 425 Prima Superstitio est, contemptu ignavior omni, | Superstitio.
 Tota pusillanimis, digna atque indigna ferendo
 Anxia, tristis, iners, manibusque ad sydera passis,
 Omnia credenti similis similisque sequenti,
 Sæpeque respiciens, timido abiectissima vultu,
 430 Multa putans, puerile loquens, alta omnia sperans,

396 Insontes 3.4.7. 400 Pharrhisiumq; 4. Cf. supra v. 326. sq. 321. sqq.
 401 Cf. supra v. 316. sqq. 405 Appella 1.5. 410 nomina] Magistrorum nostro-
 rum. 411 Sanguineiq; 3. 415 spectamque 7. 417 oratorum 4. oraturum 5.
 425 contempta 7. 427 sidera 3.4.7. 428 sevuenti. 1.

- At nihil inquirens, versata in sorde lutoque.
 Hanc primo posuere loco. sedet arce secunda
 Rustica Barbaries, tota aspera, tota rebellis,
 Horrida, vilis, atrox, contempto sordida cultu,
 435 Omnis munditiæ fugiens fugiensque nitoris,
 Lautā nihil, nihil urbanis se moribus aptans,
 Neglectæ rationis egens stat pectore crasso,
 Fert sublime caput, perplexæ in vertice vepres
 Impexique rubi, totoque in corpore sentes,
 440 In toto stimuli: manuum sunt arma pedumque
 Extantes solidique et acutæ cuspidis unguēs,
 Et mucronatæ circum fera pectora spinæ;
 Ora situ squallent, in olenti est squama palato,
 Plumbea lingua iacens; ea diva inamabilis ultro
 445 Nec quenquam vocat et nulli se adiungere certat:
 Sacra deæ primi faciles fecere Sophistæ.
 Tertia in extructo sedet Ignorantia lecto,
 Languida, deses, iners, et obeso ingloria ventre,
 Impetuosa, vorax, semper levis, ebria semper,
 450 Digna odio, deformis, hebes, rudis, omnia iactans;
 Non aures, non illa oculos habet, utitur una
 Plus nimio lingua, sinit ora explere ferinam
 Utilia ingluviem, nullum est in fronte cerebrum,
 Nullus inest sensus, manibus pedibusque vagatur
 455 Incertum, tenebris gaudet, nutritque profunda
 Obscuros in nocte viros, gerit ordine nullo
 Res nulloque modo, sæpe hæc sibi displicet ipsi,
 Miraturque viros, qui, quod sua numina adorent,
 Accipiunt titulos doctique in plebe putantur.
 460 Quarta loco misera Invidia est, turpissima rerum,
 Non despecta tamen, sed culta frequentibus aris,
 Dominici primo dignantur honore sodales;
 Ipsa ascendenti similis summumque petenti
 Torva, minax, truculenta, furens, nisi pelle tegatur
 465 Ossea, macra genas, neglecto pallida somno,

Barbaries.

Ignorantia.

Obscuri
viri.

Invidia

⁴³¹ inquirent, 1.5. ⁴³⁵ munditiæ 3.4. ⁴³⁶ Fer 4. ⁴⁴³ Orta 7. inolenti 5.
⁴⁴⁶ Languida 3. obesa 2.6. in gloria 7. ⁴⁵² sinit] sunt 2.6. ore 1. 3...5.7.
⁴⁵⁶ in 1. geritur 2. ⁴⁵⁹ plæbe 1.2. ⁴⁶⁰ Quarto in loco misera invidia 3.4.
unde Christius, qui prima exempla non novit, adnotavit „Putavit Huttenus syllabam
‘in’ posse corripī: quia concursus consonantium litterarum non existeret, nisi ex
muta et liquida N et L. sed eius rei idoneum auctorem non habet”. ⁴⁶² Domi-
 nici 4.

Tristis, inops, sine vi semper, mœstissima semper,
 Prompta nocere bonis, alieno læta dolore,
 Læta malo, cumque haud possit quos perdere vellet,
 Quassatos acuit tacito sub murmure dentes
 470 Sanguinis huic nihil est, nihil intra viscera succi.
 Felle viget solo, piceique alimenta veneni
 Esuriem vincunt. sed cum sine tegmine tres sint
 Hæc ferrugineo sola est velamine cincta.

Fercula spectastis fœta armis, fœta ruinis,
 475 Quodque hosti spoliū quæque est ablata supellex,
 Hosticaque ut veris concedant numina divis;
 Idque fuit gratum: nunc deinde sequentia, cives,
 Aspicite atque hilari Capnionem accersite plausu:

Dicat Io, si se novit Germania, dicat:
 480 Quod cupiit factum est, depressa minacia Fratrum
 Colla tulere iugum, tum, quæ servire negabant,
 Cervices domitæ sunt, in spectacula coacti
 Et rabidi Fratres et amantes vana Sophistæ.
 Lugeat et planctus Agrippinensis acerbos

Schola theolo-
gica Coloniensis

485 Det schola, humoque oculos lugens defigat et huius
 Pœnituisse mali, det signa, et aperta relinquat
 Erroris monimenta sui, veniamque precetur,
 Et pacem infœlix, undeunde extorqueat, oret;
 Dedat captivos etiam, sua crimina, Fratres

490 Dominici torvosque, nefas crudele, Sophistas
 Dedat, opem si quis tulerat, ferat omnia supplex,
 Fœdus adorato saltem ut Capnione reportet.
 Quam mallet laqueo vitam finisse vel ensi
 Quacunque impellente manu latus obdere apertum

Frater Iacobus
de Hochstraten.

495 Teter Hogostrattus quam pompa inducier ista;
 Sed neque perditior neque flagitiosior alter
 In Capniona fuit tunc cum tu, perditæ, iudex
 Lectus et absurdis in litibus arbiter esses
 Idem accusator. dic quo, vāsane, pudorem
 500 Fert omnem tibi livor edax? I, perditæ, vinculis
 Nexæ feras post terga manus, da grata ruenti
 Ante tuos tractus socios spectacula vulgo.
 Ite, deis inimica cohors, tamen ite, Sophistæ,

⁴⁶⁸ cunq; 1...3. cunque 5.6. ⁴⁷¹ Felte 5. ⁴⁷² tres] supra descriptæ deæ.
⁴⁷⁵ Hostica (om. que) 3.4.7. ⁴⁸⁸ infelix 3.4.7. ⁴⁹⁰ Dominici 4.5.7. ⁴⁹⁵ Hogostra-
tus 5.7. ⁴⁹⁶ flagiciosior 1. perniciosior 3.4. perniciosior 7. ⁴⁹⁹ vāsane 3...5.7.

- Obscure, prodite, viri, turba indiga lucis,
 506 In nullo versate die, prodite, Sophistæ,
 Lustrales animæ scelerisque piacula tanti;
 Ite, graves Monachi: nam quæ mora? convolat omnis,
 Ut videat, populus: vos nunc miracula recte
 Facti estis, parta est nunc primum gratia vobis.
 510 Verum inter socios Sapientum octavus et alto
 Tertius e cœlo lapsus Cato nomine gaudet
 Dives Hogostrattus peregrina ab origine sumpto:
 Vel Cato vel Cacus dicetur, sed puto Cacus
 Ore exhalantem furiales dicere flammæ
 515 Præstiterit, sanctis inimica incendia Musis,
 Mandentem cruda et libros ipsosque vorantem
 Librorum autores. Vome, perditæ, et egere sumptos
 Assueta plus parte cibos; confundite succos,
 O medici, miscete herbas, absorbeat æger
 520 Bis duo veratri pondus: nisi viscera purget,
 Vix equidem speres isti superesse triumpho:
 Ut fremit, ut ferus est, ut se indignatur in istis
 Spectari choreis ferroque et fune ligari,
 Excorni iam fronte minax: da cornua fronti,
 525 Da digitis unguis, vœcordem, Iuppiter, arma,
 Ut quantum est iræ, tantum sit roboris, ibit
 Sævior excitis Bemorum e montibus ursis
 Tigrideque Hyrcana, si quando amiserit absens
 Imbelles catulos; Pœnos superare leones
 530 Qui possit, furor est, Afroque ferocior angue
 Et morsu petere et iaculari e fauce venenum.
 Dic aliquid sacra de religione deoque,
 Dic, hospes, magna de re, clamabit 'ad ignem',
 Et subito damnare volet, si scripseris, idem
 535 Et te scribentem et scriptos abolere libellos

Obscure
viri.

Vide.

Purgandus ab in-
sanis Hochstratus.Sævitia
Hochstrati.Hochstratus
ad ignem.

⁵⁰⁴ Etiam Intercess. pro Capnione vv. 17. sqq. (vol. I. p. 138. sq.) Hogostratus ebrîus Ortvinus, Tungarus totaque phratría Dominici perstringuntur. ⁵¹⁰ 'Sapientum octavus'. *Horat. sat. II. 3, 296.* ⁵¹¹ 'Tertius e cœlo cecidit Cato'. *Iuv. sat. II. 40.* ⁵¹² *nomine* Astaroth, idoli Sidoniorum. ⁵¹³ Cato, iustus. Cacus, Latinus latro Evandri temporibus ab Hercule occisus, *Káκox*, de quo *Liv. I. 7. Ovid. Fast. I. 542. sqq. Serv. ad Aen. VIII. 190. et alii.* ⁵²⁰ veratri] hellebori albi, contra maniam scabîemque remedii. ⁵²⁵ vœcordem 3...5.7. ⁵²⁶ Cf. v. 563. ⁵²⁸ Hyrcanæ tigres. *Verg. Aen. IV. 367.* ⁵²⁹ Pœnos leones. *Verg. ecl. 5, 27.* ⁵³⁰ 'peior serpentibus Afris'. *Horat. sat. II. 8. i. f.* ⁵³³ Præfat. in *Nemin. §. 30.* „Ad ignem, ad ignem!" ingeminant. (vol. I. p. 184.)

- Igne volet; poscet flammās, clamabit 'ad ignem',
 Si verum est, 'ignem', si falsum scribitur, 'ignem',
 Si iustum est, 'ignem', si iniustum quod facis, 'ignem':
 Igneus est totus, vorat ignem, vescitur igni,
 540 Igneus est pulmo spiratque e gutture flammam,
 Igne iecur, stomachus calet igne, ipse omnia adurit;
 Quod loquitur flamma est, flamma est quod scribit; 'ad ignem'
 Semper in ore gerit, prima hæc atque ultima vox est;
 Igneus est nasus, duræ sunt lumina frontis
 545 Ignea, candenti cor e carbone coactum est;
 Ipse etiam in vinclis ægre se continet, 'ignem'
 Quo minus exclamet, volet hunc ardere triumphum;
 Se medium quoties quicquam audit, clamat 'ad ignem',
 Et quoties legit, atque aliquos hoc perdidit igne.
 550 Hanc bis sex iuvenes ferratis cogere vinclis
 Non potuere feram, solo a Capnione ligari
 Sustinuit, quanquam sæpe ingeminaret 'ad ignem',
 Evomeretque ignem. non se priore tuetur
 Igne triceps Lycio metuenda Chimæra colono,
 555 Non ita quod Cacus, non quod sputit Aetna, timendum est,
 Appetiturque metu Typhoea flamma minori;
 Quo se, quo mundum Phaethon pæne usserat igne,
 Et quo Troia perit, minor est; nec vincitur illo
 Colchides Aemonium quem flant in Iasona tauri,
 560 Aut quo se Eumenides vel quo se Cerberus armat;
 Scilicet hoc uno nihil est violentius igne,
 Si successus alat, si se fortuna furori
 Misceat et quantum est iræ, vis tanta sequatur.
 Dii te agitent, Ortvine nephas, ut tu in capite isto

Ignis
Hochstrati.

Ortrinus Gratius
Daventriensis.

⁵⁴³ hec 1. ⁵⁵³ peiore] priore 1. 3...5. 7. ⁵⁵⁴ Chymæra 3. A Chimæra Lyciæ monte, leonibus, capris circa ignes erumpentes pascentibus et infra serpentibus habitato monstrum illud „Chimæra .. mediis in partibus ignem, Pectus et ora leæ, caudam serpentis habebat”, ut *Ovid. met. IX. 646. sq.* ⁵⁵⁵ Cacus] „Huic monstro Vulcanus erat pater, illius atros Ore vomens ignis magna se mole ferebat”. *Verg. Aen. VIII. 198. sq.* ⁵⁵⁶ Typh.] „.. sub qua [Aetna] resupinus aranas Eiectat flammamque fero vomit ore Typhoeus”, Gigas ab Iove fulmine ictus. *Ovid. met. V. 352. sq.* ⁵⁵⁷ Phaëton 1.6. Phaeton pene *edd.* De hac fabula ipsius Hutteni 'Inspicientes' conferantur. ⁵⁵⁹ Aemon.] Thessalicum: Argo in Thessalia facta erat. tauri] „Ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant Acripedes tauri ...” *Ovid. met. VII. 104. sq.* ⁵⁶⁰ se ante Eumen. om. 2. Eum.] „Adsint ab imo Tartari fundo excitæ Eumenides, ignem flammæ spargant comæ”. *Senec. Herc. fur. 86. sq.* Cerberus] „et sparsit virides spumis albensibus agros”. *Ovid. met. VII. 415.* ⁵⁶³ Cf. v. 526. ⁵⁶⁴ nefas 3.4.7

- 565 Virus habes urisque oculis, ut tu omnia visu
 Consceleras; Naso vates quem carmine pingit
 Invidiæ vultus non multum abludit ab illo.
 Ne mihi dic studium, ne dic mihi, pessime, vitam,
 Neve inconcinnos mores, verissimus index
- 570 Omnibus est vultus, qui te docet esse malignum,
 Esse levem semperque malum semperque paratum
 Officere. ut taceas, quid iam septem egerit annis,
 Forsitan haud dicam, dicam haud, at verius omni
 Coniiciam vero: te cuncta audere nihilque
- 575 Posse negas? at te produnt tua carmina: sed cur | Ortivini ver-
 'Crimina' non potius? neque enim videoque legoque | sus pessimi.
 Putidius quicquam: totum infla versibus utrem,
 Infla ambas buccas, ut te uno carmine vincat
 Buschius aut aliquis Musarum mactus alumnus,
- 580 Isque tuis similes, si quid certaveris, uno
 Mille die versus faciet. tu te esse poetam
 In populo iactas, quia, quo te insania ducit,
 Huc potes emuncto pituitam mittere naso?
 'Carmen' ais 'scribo': dicam, indoctissime, carmen
- 585 Quod pecus Arcadiæ pecora inter inertia rudit,
 Et quod cantat epops, et quod feralis ab alto
 Nunciat Ascalaphus? tibi non rudior Minerva
 In Sicula Polyphemus aqua contendere posset.
 Quæ cum ita sint, cur tu Capnionem invadere mavis | Furor
 Quam furere ista domi et tecum insanire seorsum? | Ortivini.
 An potis es furere hunc intra conclave furorem?
 'Non sum' ait: exerce miseris latratibus ergo
 Et linguam et dentes et quæ tibi plumbea vena est.

⁵⁶⁶ Naso] Metam. II. 768. sqq. „... Pallor in ore sedet, macies in corpore toto, Nusquam recta acies, livent rubigine dentes, Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno; Risus abest, nisi quem visi movere dolores; Nec fruitur somno vigilacibus excita curis, sed videt ingratos intabescitque videndo Successus hominum, carpitque et carpitur una, Suppliciumque suum est ...” ⁵⁶⁹ in concinnos 7. ⁵⁷² Septem anni post 1510. efficiunt a. 1517. ⁵⁷⁷ Cf. Hor. sat. I. 4, 9. sqq. ⁵⁷⁸ sqq. Hos versus ipse Buschius certe non scripsisset. Cf. præf. nostr. ⁵⁸⁰ tui 3.4.7. ⁵⁸¹ faceret 3.4.7. ⁵⁸² dncit 1. ⁵⁸³ Innrhanus hoc quam solebat Huttenus. ⁵⁸⁴ ait 3.4.6.7. ⁵⁸⁵ pecus Arcad.] asinus. ⁵⁸⁷ Ascal.] Acherontis et Avernalis s. Stygiæ nymphæ filius, in bubonem conversus tristium rerum præsaus nuntius. Ovid. met. V. 538. sqq. Verg. Aen. IV. 462. c. Serv. ⁵⁸³ Sycula 7. Polyph.] Verg. Aen. III. 673. sqq. „Clamorem inmensum tollit, quo pontus et omnes Contremuere undæ penitusque exterrita tellus Italiæ curvisque inmugiit Aetna cavernis”. ⁵⁸³ uæna 1.2.

- Aude iterum, cerrite, nefas, fure, corripe, morde!
- 595 At si quem punire statim pia numina vellent,
Cum tabula capsisque tuis pluteoque librisque
Ambustum facerent collapsio desuper igni.
Aspice ut intorquet vultus oculosque minaceis | Fascinantes Ort-
Improbis, et quærit furiali offendere circum | vini oculi.
- 600 Intuitu. quodsi salvos nos esse volumus,
Lictor, ades, frontemque liga, ne fascinet omnes!
Invitus saltat concentum Ortvinus ad istum:
Sed gratum est unum hoc, socio quod Tungarus illi | Arnoldus de
Agmine contigerit, contra Capnionis honorem | Tungaris.
- 605 Prævia quod tulerat magno vexilla tumultu
Et duce Hogostratto sævibat in ordine primus,
Ortvinus perflante tubam doctoque sonoro
Aere ciere viros martemque accendere cantu.
Ausus hic in Capniona libros conscribere passim | Scripta Tungari
610 Edidit in famam, relegique a Cæsare iussit: | in Capnionem.
Ocia Cæsar habet, vacet his ut, inepte, fabellis?
Ulterius tamen insanis, flammamque minaris,
'Errat enim' exclamas 'Capnion', iterumque ais 'errat':
Hoc abs te dici capitale est, Tungare, cum te
- 615 Tota errare via cuncti videamus; at illud
Propositum est, ut fama operis te proferat huius,
Atque isti certasse viro te, utcunque feratur,
Egregium ducis. tanti facis, improbe, famam, | Tungarus ad fa-
Artibus ut pravis, fædo ut certamine quæras? | mam aspirat.
- 620 Forte parum fuit hoc, quod adhuc falsarius audet,
Depravare libros sanctosque invertere sensus,
Unde alicui possit Capnion errasse videri:
Mallem ego perpetuæ, cives, obliviam famæ,
Quam sic esse super, quam sic mihi quærere nomen.
- 625 At quia signa tulit, quia primus atrociam sumpsit
Arma, tulit precium iam nunc certaminis ingens
Tungarus, et gaudet saltem a Capnione notari,

⁵⁹⁴ cerite nefas 1. et c. cernito 2.6. Cerritus = furiosus. *Plaut. Amph. II. 2, 143.*
Hor. sat. II. 3, 277. Nonius, Paul. Diac. et glossogr. ⁵⁹⁵ vultum *edd. sed corr. Christ.*
„aliter numeri non constant”. minaces 3.4. ⁶⁰¹ 'I, lictor, conliga manus'.
Liv. I. 26. etc. ⁶⁰² socioque (socioq; pro socio ?) *edd. sed iam Christ. rectum vi-*
derat. illi] ille 7. ⁶⁰⁵ quod] q 1.2. quod, *pariter alque v. 603.* ⁶⁰⁶ Aëre 5.
⁶¹⁰ Aedidit 3. in fam.] contra Capnionem calumniosos. ⁶¹¹ fabellis] libellis
3.4.7. ⁶¹³ exclamans 7. ⁶¹⁷ certare 3.4.7. ⁶¹⁸ improbo 5. ⁶²⁶ præcium 1.5.
pretium 2.6.7.

- Qui te pestiferis iaculis petiere tuamque
Non extinguibili famam livore secantes
- 630 Mortem affectarunt, his tu, sanctissime, vitam
Ingenii largiris ope? his tu tanta refundes
Præmia, ut his moveas æternos nomen in annos?
Poscit enim quocunque modo immortalis haberi
Tungarus, et scelere hoc, quia non virtute meretur,
- 635 Accipit, inque tuis fert poni utcunque libellis.
At tacitus dolor est, quod sanctis moribus illud
Non potius capiat, quodque haud facit haudque laborat,
Vellet habere tamen: vis magnum, Tungare, nomen,
Vis memores nos esse tui, vis sanctus haberi,
- 640 (Namque ita velle scio) atque istis hoc moribus ambis?
Quin bibis helleborum et, quibus hic furor exeat, herbas!
Cum quateres dextra tædam in Capniona perunctam, | *Somnium Tungari.*
Nocte ferunt media patriam tibi voce minanti
Iratæ similem, similem ulciscique volenti,
- 645 His visam monitis: 'Quo tu in quem turbine præceps,
'Quo, Catilina, ruis? quo te furor impius urget?
'Qua pice, sulphure quo cladem minitaris iniquam,
'Arsuras succincte faces? tune alta superbæ
'Teutoniæ ornamenta paras consumere flammis,
- 650 'Pernicies patriæ? nescis, heu, perditæ, nescis
'Quem tu hoc igne petas'. sed nec tibi cœpta vetantis
Consilium matris, neque notus profuit error:
Insanire tibi libuit, libuitque perire:
His furiis istoque odio, quod te secatur intus,
- 655 Nec si te affligas, aut si te ruperis intra
Viscera, perficies quo te minus omnibus annis
Omnis posteritas odio condemnet acerbo
Execrentque tuum venientia secula nomen
Summum ob flagitium et magni Capnionis amore,
- 660 Quem petis invidia, de quo spolia ista reportas.
I nunc, aude iterum divinum incessere vatem, | *Insultatio.*
Aude acri certare viro, et virtute potenteis
Insectari odiis, aude, insulsissime, scriptis | *Tungari scripta.*
Munitam invicta virtutem excindere fama:
- 665 Quo studio, quave arte, miser, qua vi genioque

640 Nanq; 1...4. Nanque 5. 6. 642 tædam 1. 2. 6. 644 alterum similem om. 7.

646 Qua 7. 652 notus error] cognitio erroris. 658 Excerentq; 4. Exerent 5.

664 Mumeam 3. 4. 7. (!) famæ 2. 6.

- Scribis, ut istud opus venturo tempore quenquam
 Qui legat esse putes et olentes stercore libros?
 Diis, miser, iratis et Parca nate sinistra,
 Quos cadis in laqueos? ex quo tibi gloria cœpta
 670 Sperata est, hinc pœna redit: Phlegethonte sub imo
 Nullus aperta legit crudelius ilia vultur,
 Intolerabilior nulla est rota, nullaque peius
 Tantaliam movet unda sitim, leviusque feruntur
 Horrida Sisyphias saxa exercentia vires,
 675 Quam pœna est, quamque hæc, quæ te intus et in cute rodit,
 Conscia mens scelerum cruciatque ac viscera mandit. | Conscientia
 Tungari.
 Dissimulare tamen vis et nil tale videri:
 Quæ tibi præcipua est versutia nataque tecum, | Dissimulator
 Tungarus.
 Contra quam facis et quam tu es componere vultum
 680 Obstipo capite, et panda cervice oculisque
 In terram fixis sanctos præmittere mores;
 At qui te norunt morosum difficilemque
 Impurumque vocant, simulatoremque peritum,
 Et nugatorem, tumidumque atque oris amari;
 685 Idque palam sensit Capnion, ultusque repente
 Has tibi compegit manicas, hæc vincula capto
 Intudit, inque suo iubet apparere triumpho.
 I, miser, ut spectere miser. verum esse laborat
 Vincit Apella miser tecum, laterique propinquum | Ioannes Pfef-
 690 Se conferre tuo. sinis hinc tecum ire, potesque | ferkoru Iudeus
 Huic par esse loco? 'Possum' inquit: nam dedit illi | tinctus.
 Quosdam olim monitus, quoddam hoc didicisse magistro
 Tungarus ipse refert, tuncque est armatus ab illo,
 Cum pugnam adversus magnum Capniona pararet:
 695 Dux fuit Arnoldus cœptorum, hic prodidit hostem: | Pepercornus pro-
 Non equidem melior, non es tu, Tungare, purus | ditor Capnionis.
 Hoc magis ingenio. sed me prius omnia perdant
 Numina, quam patiar nebulonem hunc ire superno
 Vertice et evinctis sublimem insistere plantis,
 700 Et cælum spectare oculis istoque triumpho

668 nata 3.4.7. (!) 670 Phlegetonte 3.4. 671 Nulla 2.6. Nullius 1.3.5. ut
 septem pedes versus habeat, unde Christ. propos. Nulli adaperta. De Prometheo,
 Ixione, Tantalo, Sisypho supervacaneum est adnotare. 672 Intollerabilior 1.
 674 Sisyphias edd. 675 quanque 5.6. Cf. Pers. sat. 3,30. 681 „legendum promit
 tere” Christius. Nil muto: præmittere est præ se ferre. 690 senis 4. 695 Lemma
 in 5. est: Peperdi-|tor Ca-|nionis. 699 evinctis 2.6. evictis 1. et ceteri, falso. 700 cæ-
 lum 3.

- Esse homini similem: fure nunc, canis improbe, torvo
 Nunc fera dente seca, sumpto nunc percute cornu
 Et Suevum et iuvenes pro Suevo tela ferentis.
 Huc mihi (namque meum est hunc instaurare triumphum),
 705 Carnifices, clamate duos; vos omnibus armis, Pepercornus quo
modo trahendus
in triumpho
 Vos cruce, vos laqueis et adacto funibus unco
 Hanc mihi, carnifices, operam date, ponite primum
 Ut facie in terram versa genibusque supinis
 Nec cœlum aspiciat, nec nos contaminet istis
 710 Attactos oculis, quoniamque impura locutus,
 Mordeat ore solum et quiddam de pulvere mandat.
 Quæ mora, carnifices? quin vos huic ore retorto
 Excipitis linguam, magnorum prima malorum
 Semina, ne medio possit non fanda triumpho
 715 Dicere! quin nasum atque ambas avellit aures,
 Inseritisque uncum pedibus, trahitisque supino Pepercornus un-
co trahendus.
 Poplite verrentem facieque et pectore terram!
 Proderit excussos etiam disperdere denteis,
 Ne maneat labris, quo quenquam lædat, in istis.
 720 Interea, quanquam trahitur post terga redactis
 In ferrum manibus, digitos truncate supremis
 Unguibus. 'Immane est' dicit mihi Tungarus 'istud':
 Immane est; at vos tormento immanius omni
 Ausi estis facinus. 'læto committe triumpho
 725 'Hunc saltem integrum, ne mœstum hæc gaudia monstrum
 'Turbet'. at hic nemo est cui sit miserabile quicquid
 Contigerit vobis; vestri miseratio nullos
 Hic movet affectus, rident puerique virique,
 Et faciles doluisse nurus facilesque puellæ
 730 Una omnes rident, plausuque favente sequuntur
 Hunc Iudam appensis pedibus, tractumque supino Pepercor-
nus Iudas.
 Occipiti, et scabros revomentem in sanguine denteis,
 Confossumque unco, lingua nasoque carentem,
 Atque exarmatum digitis, auresque videntem
 735 Ante suas nunquam visas. Num, perfide, malles

⁷⁰¹ Recidit auctor in spumantem acerbitem qua in Exclamatione contra alterum Pepericornum de dignitate sua vehementer discessisse mihi videtur.
⁷⁰³ Renchlinum Reuchlinistasque. ⁷⁰⁴ Carnificinam inmanem facis triumphum. Miror tam tetra odiosaque cuiquam nisi carnifici placere, neque intellexisse poetam ex sua indesinenti crudelitate apud humanos lectores Pepericorno favorem exoriri. ⁷⁰⁹ cœlum 3. ⁷¹² qui 2.5. ⁷¹⁹ Nec 2.6. ⁷²² Dicunt tibi alii quoque. ⁷³⁴ i. e. auribus abscissis. Indignus lusus, ut hæc omnia.

- Non fugisse necem, meritam pro crimine pœnam,
 Quam nunc esse miser? sed, quæ tibi ferrea mens est,
 Lætariis vidisse prius, te semina dante,
 Te caussamque malis, Capniona quiete carentem
 740 Turbatumque senem, lachrymasque in plebe refusas
 Pro condemnato, punitosque igne libellos.
 At tu, cui gratum est omnem turbare quietem,
 Et miscere viros pacique inducere bellum,
 Ut Christi discorde pecus pastore vagetur:
 745 Nam neque tu Christum (simules quanquam omnia) servas: Pepercor-
nus quo-
modo de
Christo.
 Quodque aliquid tulerit Capnion, nunc aspice eodem
 Lumine victorem, teque hoc in pulvere tractum
 Pectinibus patulis, aptoque ad verbera tergo
 Conscindi flagris et iniquo fuste domari;
 750 Qua cum te invidia misere cruciaveris, intra
 Ilia tabescas, et lenta morte supremam
 Exhales animam, multis exempla daturam.
 Huc agit ingenti celebris Moguntia plausu Moguntia.
 Urbis monstra suæ, bene de Capnione mereri
 755 Non nunc incipiens, commotaque eiicit ira
 Te, Bertrame, odio dignum caput, omnia nisum, Ioannes Ber-
tram de Naum-
burg plebanus
Moguntinus.
 Omnia conatum, si quid convellere posses
 De Capnione bono. sed dic cur, pessime, tandem
 Iam cupis in studiis quicquam elaborasse videri,
 760 Cum vita fuerit studiorum nulla priori
 Cura, nec ullus amor? quid vita fecit in omni?
 'Christi pavit oves': immo hunc crapulosa vorago
 Pavit aqualiculum, quemque hanc vix portat in urbem;
 Cura saginandi semper fuit unica ventris:
 765 Cernite, glutones, comedones, cernite, ventres,
 Vestrum hic opprobrium: bene pastum hunc et bene potum
 His ego coniunxi sociis, palearia pendent
 Pectus ad extremum, collum caput urget obesum;

739 causamq; 3.4.7. 740 plæbe 1.2. 749 fusce 1.2.5.6. 750 Non nunc] Iam d. 11. Oct. a. 1513. Hochstratus cum suis tamquam hiantes lupi e Moguntia discedere coacti fuerant. 756 Triumviri Bertramus, Zehender et Mayer, alias etiam ab Hutteno non laudati, laudantur Epist. O. V. II. 33. De Mayero et Decimate in primis etiam Hutteni ad Nuenarium epistola d. 3. Apr. a. 1518. scripta (vol. I. p. 165. §§. 5. 6.) conferenda est. nisum, servas 5. 759 elaborasse. (versus male elaboratus.) 762 Imò 3.4.7. crapulosa. 763 quenq; 1...4. quenquâ 5. quenque 6. 764 saginandi 4. 765 'Vivite lurcones, comedones, vivite ventris'. Lucil. ap. Non. v. Lurcones.

Vix aliquid loquitur, loquitur tamen omnia nostræ
 770 Partis in exitium: quod dii prius omen in ipsum
 Convertant, recidantque suæ dira omnia linguæ.
 Quo te, venter, agis? quin hunc odiique malorumque
 Adiungis socium? Mitte huc te, vipera, ferro
 Inde manus dignumque puta si fune ligeris,
 775 Sive catenatus magni Capnionis ad urbem
 Tractus eas: neque enim peiori canduit alter
 Invidia, nulli rupit magis ista quietem
 Cura atque iste dolor: sta nunc, Decimator, in illa
 Sublimis cathedra, diris clamoribus aureis
 780 Nunc rudis infesta populi, atque in simplice turba
 De Capnione refer, vigila, cruciare, diurnis
 Arde suppliciis, nocturnum abrumpe soporem,
 Ilia duc, tacitos gemitu testare dolores,
 Palle hac invidia, et quoniam clamare vetaris
 785 (Quæ fuit una tui livoris et una nocendi
 Insita vis animo), lento consumere tabo:
 Ad Capniona nihil clamor tuus et tua præceps
 Pertinet ira nihil, livor nihil et nihil huius
 Palloris rabies. Sed quo te, Mayre, reponam,
 790 Petre, loco? quove ore tuos pro tempore reque
 Exponam mores? tu, qua se Mogus in urbem
 Fert mediam, partim de Francis nomen habentem,
 Partim a Saxonico dicentem mœnia bello,
 Ingens, iracunde, malum summumque citasti
 795 In populo, furiose, nefas: tantum infima plebes
 Et vulgus muliebri animi dedit, auxit avaræ
 Impetus invidiæ. qua nunc, vanissime, rumpes
 Materia iecur hoc, quove exercebis amaram
 Ex odio linguam, quo nunc sermone placebis
 800 Huic populo, quem dente petes, quemve ore maligno,
 Quandoquidem licet in Capniona nihil, nihil ista
 Amplius in caussa? quantum est potuisse furentis
 Iudicio vulgi stolidæque placere cohorti!
 At siquando tibi ridet leviora loquuto,

Bartholomeus Zehender qui et Decimator dicitur concionator Moguntinus.

Petrus Mayer plebanus Francofordiensis.

Vanitas Petri.

771 recitantque 7. (!) 775 catenatus 3. 4. 7. 778 sta] Ita 3. 4. 7. 786 lento consumere tabo] *'es verzehre dich schleichende Schwindsucht'*. turpe optatu. 789 Mayre ponam edd. Aliquid corrigendum esse, ut versus sibi constet, in 1. 2. 5. 6. posito asterisco ante Sed indicatur. reponam Hpt. Maier in marg. 2. 6. 792 Frankfurt. 793 Sachsenhausen. 795 plebes 1. 2. 5. 797 rump. iec.] cf. Iuv. sat. VII. 117. „rumpe, miser, tensum iecur". 802 causa 3. 4. 7. 804 locuto 3. 4. 7.

- 805 Aut siquando oculos fanti lugubria tergit
 E populo quisquam vel de mulieribus istis,
 Tum sublime caput tumefactaque nubibus effers
 Labra tenus, plaudisque manu mollique triumphas
 Continuo gestu, tunc te hæc suggesta tuumque
 810 Vix capit hoc regnum, tunc tu omnia voce lacessis
 Omniaque exuperas et inanem percutis auram,
 Tunc tu victor ovas et tanquam e cæde recenti
 Poscis sarta redux laurique e fronde coronam;
 Hosque inter plausus et in hac, nequissime, pompa
 815 Vis humilis dici Galilæi e plebe magistri
 Discipulus, solumque refers a nomine Christum,
 Solum a veste refers; qui si te immiserit hosti,
 Ut doceas, tunc terga dabis placidamque quietem,
 Desidiose, petes atque hæc suggesta relinques;
 820 His titulis atque hoc prætextu in plebe notari
 Non magni facies, ultro Christumque negabis.
 Utcunque hæc aliquis tamen æstimat, omnia vincit,
 Quæ tua præcipua est, puræ simulatio mentis.
 Præterea nemo est ex vulgo indoctior isto, | ¶ Petrus Mayer
 825 Audax nemo magis; sed enim qui pessimus omni
 Creditus e numero est tantum hoc sibi censet iniquum,
 Quod tecum ingreditur, quodque hoc servile triumpho
 Tecum ferre malum vel eandem cogitur iram.
 Francia, magnanimæ semper fœcunda iuventæ, | ¶ Francia orienta-
 830 Nobilitate virum nullis regionibus impar
 Et nulla inferior, dic quid magis ante pudendum
 Producti hac sobole? te scilicet ista cicatrix
 Dedecet, ista vomex; tu, perditæ, nominis huius
 Atque huius labes populi, tu stigma pudorque
 835 Inventus fueris, neque te prius omnia pessum
 Numina, sic meritum, dederint. Sed iam ista triumpho
 Una mora est. I, dira lues, i, pessima mundi
 Progenies, multis pudor et scelus, at decor uni,

806 mulieribus. *Possis* vel si muliercula mollis (s. simplex). 814 nequissima
 3. 4. 7. quod etiam versus vetat. 815 Vix edd. omnes. Gal. mag.] Christi. plæbe
 1. 2. 817 refees 3. qui si feci ex edd., cuius. Hpt. addidit te. „docete omnes
 gentes” *Matth.* XXVIII. 19. etc. 820 plæbe 1. 2. 829 magnanime 1. 5. 832 Pro-
 dūxti. *Possis.* „... dic quam magis ante pudendam Producti sobolem? 833 vomex]
pro vomica. 836 isto edd. Hpt. corr. ista *Christius* adn. „Corripit syllabam quam
 non decebat [istō]. Grammatici etiam contendunt debuisse scribere *isti*, non *isto*.
 Grammatici inquam: usus antiquorum non æque”. 838 uni] *Pepericorno*.

- Vivere quem nolint omnes, quem vivere solus
 840 Hactenus haud nolit Capnion et gaudeat unus
 Isto fune trahi, atque istas mordere catenas.
 Dicat Io, si se novit Germania, dicat,
 Quoque videt propius festos accedere currus,
 Hoc magis ingeminet bis Io, bis Ioque sonando.
 845 At quisquis clamabit Io mecum, hoc aget unum,
 Pullatumque gregem captorum et inertia Fratrum
 Agmina missa libens faciat, nec spectet euntes
 Ultra ipsosque duces, et adhuc sine nomine vulgus
 Numinaque et spolia et cessantia deserat arma,
 850 Ferula nulla oculis obeat, nec cogitet ultra,
 Sint ea grata licet, quæcunque occumbere iussi
 Amisere hostes, solo in Capnione moretur,
 Hunc oculis, hunc mente virum gerat, illius istum
 Det celebretque diem fortunæ et casibus æquis.
 855 Ventum est ad currus: ita nos sædissima frustra
 Detinuere diu turba spectacula inanis.
 Dicat Io, si se novit Germania, dicat.
 Hæc armenta atque hos auratos cornua tauros,
 Corpora lecta, iubet sacras sibi victor ad aras,
 860 Voti compos, agi: superis ea victima salvo
 Pro Capnione cadet. sequitur factura ruenti
 Lætitiâ populo Musis gratissima turba;
 Omnibus unicolor tunica est et candida vestis,
 Serta gerunt capite et nexas e fronde coronas
 865 Populea, tenduntque manu frondentia palmæ
 Victricis folia sparsumque in termite fructum;
 Pars cithara, pars voce canunt, pars cornua rauco
 Implent curva sono, perflant tibicine mixto,
 Ille tubas, alius triplici tortum ordine circum;
 870 Sunt qui fila lyræ, sunt qui testudinis amplæ
 Transadigunt nervos digitis chordasque pererrant,
 Barbitos huic dulces, huic dat sua tibia ludos,
 Huic pulsatur ebur, sonat huic cita pectine buxus,
 Ferratos ferit hic crates, ille ordine iunctos
 875 Folle premit calamos tresque elicit impete voces
 Diversas uno; sunt et Corybantia matris

Plaudendum
triumphanti
Capnioni.

Hostia Ca-
pnionia.

Musici Capnio-
ni canentes.

⁸⁴¹ catenas 3...5. ⁸⁴² Dicas 2. ⁸⁶⁴ e omis. 3. 4. 7. unde „Hiatus est metri-
cus [i. e. capite et] sed nimis insuetus”. *Christius qui non nisi 3. ad manus habuit.*
⁸⁶⁶ folia] spolia 7. (!) termine 7. (!) cythara 3. 4. 7. ⁸⁷² Barbatos edd.

- Aera Phrygis, dantque ingentem percussa boatum
 Tergora tensa boum; feriuntur sydera cantu,
 Accipiunt montes acceptaque carmina reddunt, | Lætitia in trium-
 pho Capnionis.
- 880 Percussæ reboant valles, sylvæque vicissim
 Exaudita canunt; mirantur numina ruris
 Faunisque Dryadesque et quæ sua flumina servant,
 Quæque deæ fontes et florea prata nemusque
 Et virides curant saltus, Capniona canentis
- 985 Observant numeros repetuntque ea gaudia secum.
 Interea lecti iuvenes puerique suavi
 Concentu mulcent aures et grande coacta
 Harmonia modulantur epos, concinnaque mixtis
 Addunt verba modis Capnionis habentia laudes.
- 890 Hic vir, hic est, cives, quem vos paulo ante petitum | Laudes Ca-
 pnionis in-
 sertitæ.
- Mille dolis, mille insidiis atque arte maligna,
 Promissa doluistis ope, hæc venerabilis illa est
 Canicies sancti capitis, cui debet honorem
 Et cui semper habet plenis Germania votis,
- 895 Virtute illustrata viri; hic est ille ferorum | Fortitudo
 Capnionis.
- Intrepidus domitor monstrorum invictaque mastix,
 Qui temere Fratres ausos temereque Sophistas,
 Laudis opus plenum et memorandum in secula factum
 Contudit, et multa trepidos formidine sternens
- 900 Intactam asseruit ab iniquo iudice famam;
 Qui debellatis infanda parantibus omni | Innocentia
 Capnionis.
- Exuit opprobrio sese, ementitaque liquit
 Post tergum scelera, atque e suspicione remersit,
 Quam facti tenuere rudes; hæc gloria, cives,
- 905 Hæc illa invidia est, multorum exercita nisu | Invidia Capnio-
 nis apud malos.
- Atque uno defensa animo; diis gratia nunquam
 Non scelera ulcisci vetitosque volentibus ausus.
- Dicat Io, si se novit Germania, dicat,
 Inque inculpatos referat clarissima fastos | Capnionis res ge-
 stæ in fastos.
- 910 Facta viri, memorique omneis æternæ in annos
 Decreto titulisque, et quos decernit honores
 Victori populorum et qui se in sanguine mersit
 Hostili, quique armorum præcelluit usu,

⁸⁷⁸ sidera 3.4.7. ⁸⁸⁰ silvæque 7. ⁸⁸² Faunisque Dryopesque *edd.* Dryopes, Epirotas, non voluisse auctorem, sed Dryades, satis apertum est, quamvis nemo adhuc dixerit. ⁸⁹⁶ μάστιξ, flagellum. Capniomastigum nomen tum popolare fuit. ⁹⁰⁰ ab Hochstrato. ⁹⁰² opprobria *edd. præter* 5. ⁹⁰³ e] et 7. suspicione ⁹⁰⁶ de-
 fensio 3.4.7. ⁹¹⁰ omnes 3.4.7.

- In magnum Capniona ferat, qui sanguine nullo, | Victoria
Capnionis.
- 915 Nulla hominum strage et nullo felicia ferro
Prælia confecit, quibus haud sua nomina tantum | Capnion cōm-
munis liberta-
tis assertor.
- Extulit, atque a se feralem propulit iram
Liventis populi, verum communia multis
Verbera sustinuit, clypeoque excepit acerbam
- 920 Invidiæ plagam et pro multis irruit unus:
Millia tot Fratrum rapturamque omnia flammam
Præcipiti extinxit saltu, quæque impia non sunt
Scribendi proprio reparavit iura periclo,
Neve unis liceat Monachis unisve Sophistis
- 925 Libera verba loqui, illius virtute peractum est.
Vos, quibus invidia est, Lethæo occludite somno
Liventes oculos, sinite immortale triumphet | Capnionis
immortalitas.
- Qui decus immortale meret vivitque volatque
Dotibus ingenii, quem nos conferre superbo
- 930 Possemus Latio, cui non mutabilis aufert
Annorum series quicquid sua facta dederunt.
Hic vir, hic est, cives, qui non torporis inerti | Capnionis
industria.
- Segnicie secordis agens quæsivit honores,
Verum acri studio atque opera multoque labore;
- 935 Qui gravibus rebus quæsitus Cæsaris egit | Capnion de Cæ-
sare benemeritus.
- Et patris et nati caussas; qui plurima fecit,
Plurima qui docuit, non ventri obnoxius unquam
Et nunquam indulgens; quique, ut nos vera doceret, | Capnion
pro vero.
- Quæ non dura tulit, cui non se inferre periclo
- 940 Est ausus? qui si temere non Ennius olim | Capnion quatuor
corda habet.
- Adscripsit tria corda sibi, nos quattuor isti
Iure bono dabimus scribenti apteque loquenti
Quattuor in linguis, patria Græcaque Latinaque
Et tandem Hebræa. quare infantissima Fratrum
- 945 Plebs sileat; quis enim melius multa ardua scribet, | Capnionis
opera.
- Rectius et dicet quam qui multa ardua novit?
Hic vir, hic est, cives, qui, quam quis legerit alter,
Plura dedit calamo, qui primus comica scripsit, | Capnion
comicus.

915 felicia 3...5.7. 916 Prælia 3...5. numina 3.4.7. 917 protulit 1.3...5.7.
false. 922 Reuchlinus innocuos Hebraicos libros ab igne vindicavit. 921 unisve]
uniusdē 3.4.7. 933 Segnitie 3.4.7. 936 Friderici III. et Maximiliani I. cau-
sas 3.4. 940 si] se 1.2.6. qui se non temere Ennius 3.4.7. quatuor 1.3...5.
„Quintus Ennius tria corda habere sese dicebat, quod loqui Græce et Osce et
Latine sciret”. *Gell.* N. A. XVII. 17. 939 Quatuor 1.3...5.7. 945 Plebs 1.2.

- Germanisque suis scēnam patefecit et amplam
 950 Ostendit caveam vetuitque silere theatrum;
 Plurima qui numero, qui plurima lege soluta
 Condidit, invenit qui multa incognita nobis,
 Optimus interpres, qui certe pluribus annis
 Ante duces summos in Cæsareoque senatu
 955 Ius dixit quam quis studuisse putabitur alter;
 Qui, quo non verum argueret verumque doceret,
 Nullius expavit vires iramque minasque,
 Simpliciter semper, sine pompa semper inani,
 Citra omnem invidiam, nisi quam sua lucida virtus,
 960 Ut fit, apud sciolos peperit sibi docticulosque.
 Hic vir, hic est, cives, cui si Germania posset
 Ipsa loqui, tota in vocem consurgeret unam,
 'Macte gravi virtute senex, tu moribus istis
 'Atque isto ingenio paris immortalia laudi
 965 'Ornamenta meæ, per te, ne barbara dicar
 'Aut rudis, effectum est; te nunc ego grata saluto,
 'Te grata amplector, te grata remunero pro tot
 'In patriam meritis: quicquid debetur honoris
 'Qui servat bello vel qui me liberat armis,
 970 'Accipe. præterea iubeo meminisse nepotes
 'Et nomen celebrare tuum. salve, inclyte vindex,
 'Victor, ave, dilecte deo, dilecte parenti;
 'Fœlix prole tua, fœlix tu, Phorca, superbo
 'Semine, fœlices etiam, materque paterque,
 975 'Qui mihi, qui vobis talem genuistis alumnum!'
 Diceret hæc certe, caneret Germania certe:
 At nos interea, quando hoc ita tempora poscunt,
 Grata triumphanti canimus; ne dicite, cives,
 Quenquam istas laudes merito maiore tulisse.
 980 Dicat Io, si se novit Germania, dicat:
 At iam se novit, sensit te, sensit ad unguem,

Capnion iure
consultus.Capnionis
sinceritas.Germania Cap-
nioni loquitur.

⁹⁴⁹ scēnam 3. 4. scenam 5. Scænica progymnasmata, Argentor. 1497. 4°. edita posteaque sæpe repetita. Sergius sive Capitis caput, quæ comœdia ante illam scripta, post eam autem publicata est diversis editionibus. Cf. *Erhard* Gesch. d. W. d. W. II. p. 452. n. 4. 5. scen. patef.] Heidelbergæ primum apud Dalbergium, a. 1497. ⁹⁵⁰ theatr.] mysteria, moralitates et similia; sed nimium h. l. Reuchlinicis comœdiis tribuitur. ⁹⁵⁴ Reuchlinus inter triumviros I. D. Suevici fœderis Cæsari- que a consiliis fuit. ⁹⁵⁸ Hutteni dictum *χαραντηριστικόν*. ⁹⁶⁰ Ut sit, 7. ⁹⁶⁵ Ita Huttenus (vol. I. p. 106. §. 6.) de Erasmo et Reuchlino „Duos Germaniæ oculos omni studio amplexari debemus: per eos enim barbara esse desinit hæc natio”. ⁹⁷³ Felix 3...5. 7. et sic in sqq.

- Et succlamat Io miro lætissima plausu.
 Dicite Io, cives, et Io bis dicite, cives,
 Visite honore deos, onerate altaria donis
- 985 Et votas offerte preces, date munera grati
 Pro conservato Capnione: idque omnibus annis
 Constet opus titulo, neve obscurata vetustas
 Eximat hoc famæ; titulo superaddite carmen,
 Pro debellatis, Capnioni dona, Sophistis.
- 990 Hos inter cantus, hæc inter carmina et inter
 Plaudentis populi strepitum pulcherrimus alto
 Invehitur curru Capnion et lumina pascit
- Spectantis turbæ, pulchras agit ipse quadrigas,
 Non tamen ex auro, solido non ex argento;
- 995 Quo vehitur, quo victor ovat, qua mole triumphat,
 Cedrinæ iunxere trabes et vivida buxi
 Robora, iuniperique leves et vimina daphnes:
 At folium teretes hederæ complectitur axes,
 Vestit idem radios: at curvatura supernæ
- 1000 Cincta rotæ violis et rore innexa marino;
 In totoque rosæ, in toto sunt lilia curru,
 Pulegiumque virens et odoræ gramina minthes,
 Et myrtus Veneri et Phœbo nascens hyacinthus,
 Salviaque et nullis obnoxia ruta venenis,
- 1005 Et saliuca recens et amaracus additur istis,
 Aureus abrotani flos, hyssopique virentis
 Germen, et ex omni quicquid conguessimus horto
 Frondentis vel odoriferi. stat florida sedes,
 Floridior sedet ipse super, cui prima venustas
- 1010 Et primus decor est albertia tempora canis,
 Quæ mixtim nexæ lauroque hederæ coronæ
 Circundant, capitique instat victoria duplex;
 Dextra Oculare manus Speculum tenet: illius ergo
 (Nomen enim libri est) Fratres in bella coacti
- 1015 Atque Ubiæ schola gentis erat, rapuit vafer ansam

Supplicatio.

Curru
triumphantia
Capnionis.

Capnion
triumphans

Speculum
Oculare Cap-
nionis liber.

⁹⁸⁵ efferte 5. præces 1. ⁹⁹⁶ Cēdrinæ. Possis Hanc cedrinæ etc. Poetarum omnes dilectæ arbores. Sequentia diligentem historiæ naturalis Plinianæ studiosum produunt passim. ⁹⁹⁹ radius 3. 4. 7. ¹⁰⁰⁰ rosæ 7. ¹⁰⁰² mintha, mentha, menta etiam Romant scribebant. ¹⁰⁰⁴ Saliaque 1...3. 6. 7. ¹⁰⁰⁶ abrothani 1...3. 5...7. Propie abrotoni (ἀβρότονον), sed legitur etiam a. Iucunde gravi odore olere hunc florem aurei coloris Plinius H. N. XXI. 10, 31. dicit. Artemisiam abrotanum dicunt hodie, Germani pervarie adpellant. hyssoppique 7. virentis 4. ¹⁰¹¹ mixtum 7. ¹⁰¹³ Augenspiegel s. l. et a. (Tubing. a. 1511.) prodiit in 4°.

- Verpus ab hoc Monachisque dedit quod turbine moto
 Imbelles acuere iras; hinc illa repente
 In Capniona viri conflata est factio, livor
 Hinc vagus emerit, præter qui Teutonas urbes
 1020 Et doctam Italiam et fuscis implet Iberos,
 Pannonas et populos quos Rhæticus alluit Ister,
 Quotque secat Rhodanus, quot inundat Sequana gentes,
 Quæque Caledonios penetravit turba Britannos;
 Hic liber est atque hoc congesti insigne duelli,
 1025 Notum laude sua, quod cum phanaticus igni
 Ferret Hogostrattus, Capnion victrice Minerva
 Eripuit, tutumque tenet semperque tenebit,
 Ingenii monumenta sui, monimenta pericli.
 Læva gerit teretem victrici ex arbore ramum.
 1030 Cæsareas aquilas thorax, victricia signa,
 Pictus habet; virides circum est effusa quadrigas
 Iure perita cohors vatumque exercitus omnis,
 Ingenioque omnes clari studioque frequente
 Laudati, quosque effecit doctrina celebres,
 1035 Quive aliquo meruere coli pacto. omnibus istis
 Mens erat in flammam supremaque funera victo
 Cum Capnione trahi et medio in certamine siqua
 Forte laborasset, prompti concurrere, prompti
 Auxilio succedere erant summisque periclis
 1040 Fœlices animas dulcemque exponere vitam:
 Centum Italos video, centum hac ex gente poetas,
 Et totidem iuris doctos, sed nomina nondum
 Omnia nota mihi: video a Capnione notari
 Quemque suo titulo, video impertire salutem;
 1045 Omnibus his non vilis honos, omnesque virenti
 Fronde coronat helyx. Da nunc, da, Phorca, triumpho,
 Da pompæque locum; nunc tu, communiter omnis
 Nunc læta atque hilari percussa ad sydera voce
 Dicat Io, si se novit Germania, dicat.

Qui post cur-
rum Capnionis.

¹⁰¹⁶ Verpus] circumcisis Ioa. Pepericornus. quod (q 1.2.) *edd.* præter qui 5.
¹⁰¹⁸ Capnione *edd.* viri] Pfefferkorni. ¹⁰²¹ Rhæticus 3.4. alluit *omis.* 2.
¹⁰²³ Calydonios *edd.* Correxī quamvis ab ipso auctore errorem pro sui temporis
 pravo usu commissum esse putem. ¹⁰²⁵ monum.] monimenta 3.4.7. ¹⁰²⁹ Leua
 1.2.5.6. ¹⁰³⁰ Pictis *edd.* ¹⁰⁴⁰ Felices 3...5.7. ¹⁰⁴¹ hac] Germanica. ¹⁰⁴³ Cf.
 Reuchlinistarum exercitum vol. I. p. 130. sq. ¹⁰⁴⁴ Quenq; 1...4. Quenque 5.6.
 impartire 3.4.7. ¹⁰⁴⁸ sidera 3.4.7.

1050   Hoc omnes vincant, hoc omnes iure triumphent, | Parascue.
             Moribus atque animis istis, virtutibus istis.
             Quique sequestratis vitiis et fraude remota
             Vixerunt quique immunes scelerumque malorumque
             Exegere dies, studiosaque pectora veri,
 1055   Innocuique omnes et quorum libera corda
             Pro Christo fuerant et religione parentum,
             Et certare viris et ferre extrema parati,
             Quique odio Fratres enervatosque Sophistas
             Ob scelus aut certe ob cuncta ignorantia corda
 1060   Sectati fuerant, iterumque iterumque triumphent,
             Et titulo Capnionis ovent, sua gloria dignis
             Eveniat! sed nunc Capnioni ex omnibus uni
             Dicit Io, quia se novit Germania, dicit.

Sequitur in 1. 2. quam vol. I. p. 237. sq. num. CII. 2. exhibuimus auctoris ad theologistas adlocutio „Laqueum sumite, Theologistæ". et r. cui 5. superscripsit „Compellat autor ad extremum Theologistas his in prosa oratione conceptis verbis".

1050 uincunt 3. 4. 7.   triumphant *edd. sed cf. v. 1060. sqq.*   1056 religione 7.
 FINIS Triumphi 3. 7.

VLR. DE HVTTEN

EQ.

AD CARDINALEM HADRIANVM

VIRVM DOCTISS. ET GERMANORVM IN VRBE PATRONVM

PRO CAPNIONE INTERCESSIO

legitur vol. I. p. 138...141. num. LIIII.

Pictura Triumphum Reuchlini representante, quæ fere versuum 129.sqq. et 990.sqq. linearis explicatio exemplo Indice bibliogr. Hutt. XVI. 1. descripto et ad Münchianum exemplar (XVI. 7.) parum accurate transcripta addita est, libenter hanc quoque editionem exornarem; sed cum eius repetendæ sumptus utilitatem nimium superare atque ipsius Reuchlini effigies magis etiam inlustrando huic operi nostro inservire videretur, malui hanc imaginem subici quæ ad exemplum vitæ Reuchlini a v. cl. Lamey Germanice docte descriptæ (*Pforzheim*. 1855. 8°.) additum felici imitatione expressa est. De ea editor hæc adnotavit „*Die Umrisszeichnung ist von Herrn Rahn in Giessen nach dem Oelporträt gemacht, welches aus der Verassenschaft des Professors Mai, eines Pforzheimers, des ersten ausführlichen Biographen Reuchlins († 1719.) [cf. Ind. bibl. Hutt. XVI. 5.], in der dortigen Universitätsbibliothek aufbewahrt wird und bereits Thorwaldsen für die Walhallabüste gedient hat. Das Facsimile hat Hr. Wehrle dahier, welcher den Steindruck besorgte, aus einem der hebräischen Codices in der grossh. Hofbibliothek zu Karlsruhe entnommen*”.

Ioannes Reuchlin phorænsis LL. Doctor.

HVTTENI POEMATVM

PARS QVARTA.

CONTRA ROMANISTAS PRO LVTHERO.

[a. 1519...1523.]

Ad carmina de rebus ecclesiasticis in primisque Lutheranis ab Hutteno composita pertinent etiam tum ii versus omnes quos dialogis Germanice ab ipso editis aut præmisit aut adiecit, ut exeunte anno 1520. edito quattuor dialogorum exemplo Germanico,

Du dem leser der gesprächbüchlin [Feber, Vadiscus 2c.]

vol. I. p. 450...452. exhibiti, itemque singularibus additi, ut in fine Germanicæ Febris primæ

Das Feber zum Curtisanen.

vol. III. p. 40. sq., præfatio Vadisci quæ inscribitur

Das Büchlein spricht.

vol. III. p. 147. sq. eiusdemque dialogi epilogi Latinus et Germanicus

De triade Romana epigramma,

Du dem leser von dieser Römischen dreyfaltigkeit.

vol. III. p. 259., præfatio dialogi *Die Anschawenden,*

Über das nachfolgend Büchlin zu dem leser.

vol. III. p. 270., tum egregia duo carmina a. 1521. condita, Latinum alterum, ad *Helii Eobani Hessi, ut Christianæ veritatis causam et Lutheri iniuriam armis contra Romanistas prosequatur* [Huttenus] *Exhortatorium.*

vol. II. p. 68...71. exhibitum et

Hulderichi Hutteni carmen responsorium.

ibid. p. 71...75. editum, alterum Germanicum,

Ain new Lied herr Ulrichs von Hutten.

vol. II. p. 92...94. cum duobus Conradi Löffeli odis Germanicis (ibid. p. 94...98).

Singulis quæ hac parte continentur carminibus singulas præfationes præmisimus.

IN INCENDIVM LVTHERIANVM
EXCLAMATIO
VLRICHI HVTTENI EQVITIS
ANNO DOMINI M.D.XXI.

Ein Klag
über den
Luterischen Brandt zu Mentz
durch
herr Ulrich vonn Hutten.
[1 5 2 0.]

EPISTOLA
VDELONIS CYMBRI CVSANI
DE EXVSTIONE LIBRORVM LVTHERI
ET
MONACHORVM DOMINICANÆ FACTIONIS NEQVITIA
AD
GERMANIÆ PROCERES ET CIVES.
ITEM
CHVNRADI SARCTORIS SAXOFRANCI
DE EADEM RE
AD GERMANOS ORATIO.

Das teutsch Requiem
der verbranten Bullen vnd Hebstlichen Nechten.

PRÆFATIO.

De Hutteni carminibus, Latino et Germanico, in Lutheranorum librorum Moguntinam combustionem, de qua vol. I. p. 436. v. 29. p. 438. num. CCX. et vol. II. p. 4. v. 4. sqq. mentio facta est, sufficit hoc loco ad Indicem bibliograph. Hutten. n. XXXIII^A. XXXIII^B. studiosum lectorem rettulisse. Libellorum, quos addidi, Udelonis Cymbri Cusani sive Chunradi Saretoris Saxofranci vel Franco-saxonis, quod utrumque nomen simulatum esse videtur, exempla eiusdem Indicis p. 63*. descripsi; prius in adnotatione significatur numero 1., Goldastiana repetitio littera G., Sartoris transformatio numero 2. De vero libelli auctore mihi non constat, nisi quod 'Lutheri discipulus' et a Persianarum satirarum lectione recens fuit; neque ficta illa nomina in Vincentii Placcii theatro anonymorum et pseudonymorum legimus. ceterum puto de hoc Udelonis libello verba Lutheri intellegenda esse, quibus utitur in epistula die 28. Nov. a. 1520. ad Ioannem Langium scripta (*Schütze* II. 36. *de Wette* num. CCLXXI.), hæc: „Idem Aleander famosus, sed ingenioso libello incessitur multis vitiis", quamvis eadem verba Wet-tius ad Litaneiam Germanorum (vid. vol. II. p. 53.) rettulerit. certe Hutteni in Aleandrum inectiva (vol. II. num. CCXXVIII.), cum Lutherus illa scriberet, nondum prodierat. Iuvabit autem cum Udelonico de Aleandro iudicio conferre quæ de eodem nuntio apostolico Lutherus ipse ad lectorem Actorum academici Lovaniensis a. 1520. præfatus est (Opp. Lat. ed. Witeberg. tom. II. fol. 34*. sive ed. Ienens. tom. I. pl. ccccxcvi*). „Venit his diebus Hieronymus Aleander, vir sua opinione longe maximus, non solum propter linguas, quas eximie callet, siquidem Ebræa illi vernacula est, Græca a puero illi coaluit, Latine autem didicit diutina professione, sed etiam mirabilis sibi videtur ob antiquitatem generis. nam Iudæus natus est, quæ gens immodice gloriatur de Abraham vetustissimo se originem ducere. An vero baptizatus sit, nescitur: certum est eum non esse Pharisæum, quia non credit resurrectionem mortuorum, quoniam vivit perinde atque cum corpore sit totus periturus, adeo nullum a se pravum affectum abstinens: usque ad insaniam iracundus est, quavis occasione furens; impotentis arrogantis, avaritiæ inexplebilis, nefandæ libidinis et immodicæ, summum gloriæ mancipium, quanquam mollior quam qui possit elaborato stilo gloriam parare, et peior quam qui vel conetur in argumento honesto. At ne nesciamus, cessit felicissime simulata defectio ad Christianos: nactus enim sic est ansam illustrandi Mosis sui et obscurandi Christi gloriam, quæ hoc seculo cœpit reflorescere flaccescente superstitione et pestiferis hominum traditiunculis. Itaque instructus literis pontificiis nuper venit perditurus (quantum potest) optima quæque. Vale. Id vos candidos lectores scire volui".

Libellum *Das teutsf Nequiem*, quamvis perparvi faciendum, cum inde Hutteni exclamationi in incendium Lutheranum Germanicæ inscriptio facta esset in Münchii farragine Hutteniana, aliique deinde fuerint qui Hutteno eum adiudicarent, ut tam vana suspitio refellatur, repetendum esse videtur. Auctorem, quisquis fuerit, Latine sua scripsisse ac postmodum Germanice vertisse crediderim. Exempla inter libros meos hæc tria habeo, singula quaternis foliis in 4°. s. l. et a. indicatione edita: 1. = *Das teutsf Nequiem der ver-|branten Bullen vnd Bepf-|lichten Nechten.* (Paginæ altera et postrema vacuæ sunt.) 2. = *Das Teütsf Nequiem über die | verbrante Bull, vnnnd | das Päpstlich | Necht.* | (Paginæ altera et duæ posteriores vacuæ sunt.) 3. = *Das Teütsf Nequiem der | verbranten Bullen | vnd Päpstlichen | Nechten.* | (Altera et postrema paginæ a scriptura vacant.) — Non nullas tantum variantes scripturas ex 2. et 3. subnotavi.

IN INCENDIVM LVTHERIANVM
EXCLAMATIO
VLRICHI HVTTENI EQVITIS.

Ergo tot insomnes rapiunt incendia noctes
 Sanctaque veriloqui morientur scripta Lutheri?
 Hoc flammæ dederint scelus? hoc peccabitis, ignes?
 Auxilium ferat unda piis, cadat imber ab alto
 5 Extinctum ferale malum! Da, Christe, tuorum
 Hoc votis precibusque piis, si scribere dignum est
 Et servare diu nunquam mutabile verum,
 Testamenta tui si recte adsumimus oris.
 En pereunt tua verba, pater, tua dogmata triste
 10 Dantur in exitium; mundo, quam tu ipse dedisti,
 Pessum it libertas; inimiti oppressa tyranno
 Servit et indignum tua fert Ecclesia regnum:
 Non licet ingenua verum depromere lingua,
 Aut leges mandare tuas; humana iubemur
 15 Credere, divinæ decreta silentia legi;
 Impius Ausonia dominatur ab urbe sacerdos
 Regna super mundi, sublimem vulgus adorat
 Pontificem, lubet ille deum se intendere ritu
 Deposcitque coli vice numinis, idque revinctus
 20 Purpurea mollis chlamyde, et squalentibus auro
 Induitur tunicis, triplici diademate vertex
 Cingitur. huic autem, quoties se ostendere vulgo
 Atque palam proferre libet, sua terga repente
 Subiiciunt bis sex iuvenes: ea libera turba est
 25 Et, puto, Germana est: ruit innumerabile circum
 Scribarum vulgus et turba ignobilis oci,
 Quique notant, quique inveniunt, fraudumque magistri

LVTHERIANVM 4. Lutheranium 5. VLR. H. EQ.] *omis.* 5. ¹ insontes 3. ⁶ præcibusq; 1. præcibusq; 2. ⁷ nunq̃ 2. ¹¹ immitti 4. Immiti 5. ¹⁴ tuas? 3. ¹⁶ IMpius 4. ²⁰ chlamide 1. 4. chalmide 2. squalentib. 1. squalentib. 2. ²³ palam *omis.* 3. ²⁶ et *omis.* 2. ²⁷ i. e. notarii, protonotarii, bidelli et q. r. s.

- Et technarum omnisque doli scelerumque satores
 Sartoresque mali: tua nunc Ecclesia, Christe,
 30 (Namque hoc prætextum est, quo toti illuditur orbi)
 Hæc persona boni est tantum complexa malorum:
 Quod tu, Christe, videns statues sine fine ferendum?
 Tandem intentatam, vindex iustissime, fraudem
 Et factum toties tibi fucum ulciscere tandem!
- 35 Ecce tui adsertor verbi, qui multa docebat
 Multaque scribebat, quo vindice pulsa redibat
 Lex tua, pro levibus revigebant vera fabellis,
 Nominis ille tui præco, quem vera docentem
 Dilexere pii, turba aversata malorum est,
- 40 Dat nunquam meritam sub iniquo iudice pœnam.
 Quo tu oculos, pie Christe, tuos frontisque severæ
 Tende supercilium, teque esse ostende neganti:
 Namque hæc haud quisquam faceret qui te esse putaret:
 Qui te contemnunt igitur mediumque tonanti
- 45 Ostendunt digitum, tandem iis te ostende potentem.
 Te videat ferus ille Leo, te tota malorum
 Sentiat inluvies, scelerataque Roma tremiscat
 Ultorem scelerum; discant te vivere saltem
 Qui regnare negant, sit quo terrere nocentes
- 50 Solarique pios licet; compesce superbe
 Grassantem in leges et libera iura furorem;
 Audaces cohibe mentes, obsiste tyrannis,
 Insontes qui fraude necant vique omnibus instant;
 Et nunc ardentes, tua fortia verba, libellos
- 55 Respice, magne pater, dirumque ulciscere factum.
 Te petit hæc rabies, tua sunt opprobria, legi
 Vis fit ista tuæ. contra scelus omne probatur
 Laudaturque nefas. Tandem expergiscere, tandem,
 Ut se quisque gerit, meritæ sint præmia vitæ;
- 60 Divinum superet verum, servetur honestum:
 At pereat flammis Aleander Apella sub istis,
 Autores scelerum pereant sævumque Leonem

²⁹ Christe? 3. ³⁰ Namq; 3. ³¹ Hęc 2. ³² videns] rediens 1.2.4.5. ³³ ECce 4.
³⁴ preco 3. Preco 4. ³⁵ adversata 5. ⁴¹ seuerę 1. seueræ 2. ⁴² negnti 2.
 i. e. ostende te esse ei qui te negat. ⁴⁴ coutemnunt 2. qui Tonanti medium
 digitum ostendunt aptius hic dicerentur 'spernuntque divinum Omnipotentem
 patrem' vel aliter evitatis Iovis nomine et digiti ostensi figura. ⁴⁶ ferus Leo]
 i. e. Decimus idemque de quo in sacris scripturis sermo est. ⁵⁹ meritę 2. pre-
 mia 4. ⁶¹ Appella 2. apella 3. ⁶² Autores 4.5.

Emissæ repetant furiaë, conflagret ab igni,
Quo nunc inocuum petit impia Roma Lutherum.

IACTA EST ALEA.

Eyn Klag
über den
Luterischen Brandt zu Mentz
durch
herr Ulrich vonn Hutten.

Ists nun ach Got do kommen zû,
Das so hast vnns geleret du,
Das auch nit strâfflich, sonder war,
4 Den leüten nymandt sagen gdar?
Soll nun deyn göttlich wort zergan?
Vnnd nemen alle menschchen an
Was hat gesätzt eyn sterblich man?
8 Ach gott soll warhent haben endt,
Deyn heylig stiftung werden ztrenndt,
Die du doch gsätzt auff festen grundt,
Geleret hast mit eygnem mundt
12 Vnnd woltest das die blyben stedt.
Nym war gott herr deyn wortt zergedt.

Exemplum ind. bibl. Hutt. num. XXXIII^B. 1. descriptum sequor, nisi quod multa in fine versuum plurimorum posita puncta aut omisi aut in minores interpunctiones, commata vocant, mutavi. Possederat exemplum quo usus sum, nunc Bibl. univ. Lips. („Ges. Werke. 522. n°. 24.), *Fiobin⁹ vonn Hutt*∟. qui nomen suum primæ paginæ inscripsit. Exemplorum XXXIII^B. 2...6. tantum memorabiliores diversitates adnotavi, Schreiberianæ autem et Münchianæ contaminationis nullas. Exempli 5. non nisi prima et ultima pagina ad manus mihi est, Friburgi Brigsoviæ a me descripta: hoc exemplum interpunctionem nullam (neque puncta neque commata) habet nisi utroque loco post nomen Hutteni in inscriptione et in fine.

Post v. 3. Anno .m.d.xxi. add. 4.

Ain clag 5. brandt der | Luterischen bücher zû | Mentz 5. her 5. von 2...6.
1 gott da 6. u non habet 4. sed u et hinc inde u. 2 so 4. 3 auch 6. strêfflich 4.
sunder 6. 4 leuten 4. lüten 6. nyemandt 2. dar 2. 3. 9 Sol 5. din 6. got-
lich 4. göttlich 6. hergan? 4. zergon? 6. 6 menschen 6. 7 gesetzt 4. 6. ain 2. 3.
(et sic passim ai ubi ey sive ei habet 1.) ein 6. 9 warheit (et sic ubiq. heit) 6. 9 hai-
lig 2. heylig 3. stiftung 4. zutrenndt, 4. zertrenndt 5. 6. 10 gesetzt 4. gsetzt 6.
grundt 4. 6. (et sic in sqq. una n). 11 Geleeret 6. aignem munndt, 2. eygnem
munndt? 3. 12 Vnd (una n ubiq.) 6. blyben 6. 13 dein 2. deyn 3. (ut in sqq.
utrumque exemplum solet.) din 6. zerget 5.

Hie brenndt des frummen Luthers gschrifft,
 Drum das sy deyn gsatz betriff,
 16 Vnnd das es ist die warheyt bloß
 Wie die auß deynem munnndt erschoss.
 Hie brennen herr vil gütter wort,
 Hie wirt deyn götlich leer ermozt,
 20 Hie thüt man gwalt der predig deyn,
 Hie gibt man alles lasters scheyn,
 Hie wirt deyn gsatz entgegen gthan.
 Hie heyst man loben hederman
 24 Das doch nie billich wart noch recht,
 Hie wirt vnbillichent vorsecht,
 Hie wirt der bápstlich stanndt geert
 Vnnd vndertrucht was du geleert,
 28 Hie lert man rauben sey keyn sündt,
 Hie lobt man böse list vnnd sündt,
 Hie krigt man wyder erberkent,
 Hie gilt nitt mer was du hast gseht,
 32 Hie wirt deyn Euangelium voracht,
 Hie übt der Pappst eyn vnuerfchampten bracht,
 Hie wirt zú recht vnrecht gemacht,
 Hie ist war geistlichent vorlacht,
 36 Hie geht vor billichent gewalt,
 Hie hatt vnnschuldts keyn auffenenthalt,
 Hie man bekümpft all dinng vmb's geldt,
 Hie wirt all redlichent zerfelt,
 40 Vnnd ist bedort die ganntze welt.
 Hie gibt man ablaß vnnd genad,
 Doch keynem der nitt pfenning hat,
 Hie wirt gelogen, hie gedicht,
 44 Eyn sündt vorgeben ee sy gschicht.

¹⁴ brenndt 6. *In marg. huius versus* *est in 6.* ¹⁵ sie 4. (*et sic in sqq.*) din
 (ubiq.) 6. gsätz 1. 6. gsätz 2. 3. btriff. 4. bedrißft 5. ¹⁷ vñ 6. ¹⁹ götlich 4.
²⁰ thüt 4. din. 6. ²¹ scheinen. 2. schyn. 6. ²² würt 6. (ubiq.) deyn 1. 3. dein 2.
 deyn geseß 4. dim gseß 6. ²³ haist 2. heist 6. hedermann. 1. ²⁴ wart sic edd.
 ward 6. ²⁵ vnbillichait 2. billichent (om. vn) 4. ²⁶ Pappstlich 4. geert. 1. ²⁷ ge-
 lert 5. ²⁸ Hye 6. (*et sic in sqq. usq. ad v. 41. excepto v. 31.*) rauben sy kein
 sünd. 6. kain 2. sündt. 4. ²⁹ vnd sündt. 4. ³⁰ kriegt 2. 6. ³¹ nit 2. (*et sic*
infra sapius, non semper.) nit 6. semper. gseit. 6. ³² veracht 2. 6. ³³ vnuerfch. 6.
 pracht. 4. ³⁵ gaistlichait veracht. 2. ³⁶ gat 6. ³⁷ vffenthalt. 6. ³⁸ bekumpt 4.
 Hye man über kumpt alle ding 6. ³⁹ alle 6. zerfel. 2. ⁴⁰ bedort 4. verkert 6.
⁴¹ gnad edd. ⁴² had. 4. ⁴³ wirt 2. 4. ⁴⁴ sündt 4. vergeben 6.

- Darumb der schanddt treget nyemandt scham.
 Sie wirt vorschworn deyn heylger nam,
 Vnnd doch gehalten nitt eyn wört,
⁴⁸ Das recht gebraucht an keynem orte,
 Sie wirt verkauft der hymel deyn;
 Geurteylt zu der helle peyn
 Eyn neder der hynwyder sagt,
⁵² Sie ist wer warheyt pflegt vorzagt,
 Sie wirt teutsche Nation beraubt,
 Vmbs geldt vil böser dnyng erlaubt,
 Sie bdenckt man nit der selen heyl,
⁵⁶ Sie bistu hergot selber seyl,
 Vnnd die deyn schaff besolhen han,
 Alleyn die nützunnng sehen an.
 Verhüten nymandt denckt deyn hert.
⁶⁰ Was du gesagt, ist ganntz vorkert,
 Vnd ist eyn Leo worden hirt.
 Der selb deyn schiffleyn schabt vnnd schirt
 Vnnd würgt sy nach dem willen seyn,
⁶⁴ Gibt ablaß auß, nympt pfennig eyn,
 Mitt seyner gesellschaft, die er hat,
 Die geben dissen dinngen rat,
 Vil schreyber, vnnd Copisten vil,
⁶⁸ Die machen was ein yder wil,
 Vnnd schreybents dann der kirchen zu,
 Als hettest das vorwilligt du
 Vnnd sey zu Rom die kirch alleyn.
⁷² Ach gott nún mach dich wyder gmeyn,
 Als hast von anbegynn gethan,
 Laß nitt die bösen herschunnng han,
 Laß vnndertrucken nitt deyn ler.
⁷⁶ Ach herr den synn des Papsits beker,
 Was er laß von der tyrannen,
 Vnnd ste dem recht vnnd warheyt bey.

⁴⁵ niemandt 4. (*et sic infra*). ⁴⁶ verschworen din heyliger 6. nam t 3. ⁴⁸ han-
 nen ort. 4. keinem ort. 6. ⁴⁹ verkauft 2. hymel 4. ⁵² veriaht 2. ⁵³ Deutsche 4.
 würt die tütsche 6. beraubt, 6. ⁵⁴ böser ding 4. erlaubt. 6. ⁵⁵ bedenckt 2. 3. sec-
 len 6. ⁵⁷ besolhen 6. ⁵⁸ nützung 1. ⁵⁹ Verhüten 2. ⁶⁰ gesagt, 1. 6. *Versum* 60. *omisit* 2.
⁶² schiffleyn 4. ⁶³ würgt 4. sin. 6. ⁶⁴ jn. 6. ⁶⁵ gesellschaft, 6. ⁶⁶ dissen dingem 6.
⁶⁸ ain 2. neder 2. 6. ⁶⁹ schreibens 6. ⁷⁰ verwilligt 2. 6. ⁷¹ sy 6. ⁷³ von om. 6.
 gethon. 6. ⁷⁴ bösen 4. ⁷⁶ Papsles 1...3. 6. *sed a vel. manu e deleta est in 1.*
⁷⁷ tyranny, 6. ⁷⁸ she 4. by. 6.

Schaff das seyn müdt werd ab gewenndt
 80 Von Eren, die baldt haben enndt
 Vnnd von dem reychtumb dysser welt,
 Das wirt in kurzer weyl zerselt,
 Vnnd denndt alleyn auff geystlich sach,
 84 Do du yn auch hiest stellen nach,
 So wirt deyn warheyt haben stadt,
 Vnnd dyssen sachen geben radt.
 Dann deynet leer ist nitt gemess,
 88 Das nemer hab der welt besess,
 Vnnd sich darneben vnderwynndt
 Der geystlichkeit, vnnd so geschwynndt
 Hersch über deyn gesalbten schar.
 92 Ach hergott nym der sachen war,
 Das werdt der glaub nitt gar zertrenndt,
 Genommen ab deyn Testament.
 Sich wie man deynen schäffer tregt,
 96 Mitt seyden, purpur, angelegt,
 Wie er so weynlich ist geziert,
 Wie mann ym schmeichlet vnnd hosiert.
 Sich wie er wollust treybt vnnd pracht,
 100 Dadurch du werden magst veracht
 Deyn Heyden vnnd ins Türken lanndt,
 Wann sölichs ist inn wolbekannndt,
 Vnnd wissen dich zu schelten nitt
 104 Dann durch des Pabsts verkärten syt.
 Hyerumb ym ghy eyn anndern syn,
 Das werdt gezogen boßheyt hyn,
 Vnnd sey eyn besser regiment.
 108 Jedoch wirt Luther yetzt geschendt,
 Seyn gschriift vnnd güte leer vorprenndt,

79 abgewenndt. 1. 80 eeren 6. bald 6. habenn 4. (et in sqq. saepius quam supra nn.) end. 6. 81 reychtumb diser 6. 82 ynn 4. wyl 6. hurselt. 4. 83 allein vff 6. 84 yhn 4. hiest 4. Da du ouch yn hiest 6. 85 Szo 4. stadt. 1. statt. 6. 87 gemess 6. 88 nemer 1. Tenant (sic) vel. m. correxit. ye mer 2. ymant 4. besess. 6. 90 geystlichkeit 6. so 4. 93 zurtrenndt. 4. zertrennt. 6. 96 syden 6. 97 so 4. weynlich 6. geziert. 4. 98 yhm 4. man jm 6. 99 wollust 1. wolluß 3. treybt 6. 100 voracht. 4. 101 Syn 6. 102 Dem sölichs 6. inn corr. vel. m. nun 1...3. 6. yhn 4. woll bekandt. 4. 103 wyssen 4. 104 Pappst 2. verkärten 4. verkerten sitt. 6. 105 yhm 4. 106 werd 6. gezogen 4. 107 sy 6. 108 Jedoch corr. vel. m. Doch 1...3. 6. Je doch 4. iez 3. 109 Sin 6. gschriift 4. güte 6. verbrenndt. 6.

Das sey dir werder Christ geklagt,
 Er ist nie gefordert, nie bedagt,
 112 Wiewol er sich erbrüt zu recht.
 Man thut gewalt dem gottes knecht,
 Umb das er warhent gepredigt hatt.
 Ach hergot gib vnns hülff vnd radt.
 116 Es ist gewütet ye genüg,
 Du sichst yn glimpff vund auch yr füg.
 Dich aber liebster brüder meyn,
 Durch sollich macht vorgwaltigt seyn,
 120 Dyn deynethalben ich beschwert,
 Doch hoff ich es werdt widerkert,
 Vund werdt gerochen deyn vnschuldt.
 Drumb diener gottes hab gedult.
 124 Möcht ich dir aber beystandt thün,
 Vund raten dissen sachen nun,
 So wölt ich was ich hab am gütt
 Mit sparen noch meyn eygen blüt.
 128 Got wirt es aber rechen baldt,
 Vorwar du mir das glauben salt,
 Dann er den rechten nie vorließ,
 Da laß dich auff, es ist gewiß.
 Ich habs gewagt.
 Ulrich vonn Hutten.

110 sy 6. 112 woll 4. erbilt 6. 113 düt 5. gottes corr. vel. m. et sic 4.
 gütten 1...3. güten 5. 6. 114 warhait 5. gepredigt 2...4. geprediget 5. predigt hat. 6.
 115 hülff 4. hilff 6. ratt 5. 116 gewütet yhe genug. 4. gewüet 5. 117 yn 4.
 iren 5. jrn 6. yhr fug. 4. iren füg 5. 118 min, 6. 119 vorgwaltig 2. vorgewaltigt 4.
 vergwaltiget 5. syn. 6. 120 deynent 5. dinent 6. beschwärt. 6. 121 werd 6. wyd-
 derkert. 4. wyderkert 5. 122 werd 6. 123 Drumb Luther diener gots hab gdult 5.
 124 Möcht 4. bystandt 6. 125 rathen dyssenn 4. 126 wolt 4. 5. an gütt 5. 127 min 6.
 aigen 5. blutt. 4. 128 würt 5. balt. 4. bald. 6. 129 Fürwar 5. 6. glauben solt. 6.
 solt. 2. 4. salt 5. 130 rechten 2. gerechten 4. gerechten 5. verließ. 2. 3. 6. verließ 5.
 131 vff 5. 6. gewiß. 4. von hutten. | 5. von 6.

EPISTOLA
VDELONIS CYMBRI CVSANI

DE
EXVSTIONE LIBRORVM LVTHERI
ET

MONACHORVM DOMINICANÆ FACTIONIS NEQVITIA
AD GERMANIÆ PROCERES ET CIVES.

5

- §. 1. Dominicanæ factionis Pharisæi, vulgus superciliosum, iam olim Iudæo male tincto, qui cum pipere trans mare venit, bonis literis eruditisque omnibus negotium instituerunt. Capnionem nostis? modestiæ ac literaturæ non vulgaris typum. Idem nunc quoque suæ farinæ theologastris in partem vocatis Christianam tranquillitatem aliquot annis miris imposturis tentatam toto evertere audacter ingrediuntur, ut divinæ veritatis lumine extincto fraudium suarum crassissimam noctem mundo obducere et humani commenti tyrannidem substitui tuere possint. Venit huic negotio satis accommodatus Aleander, et idem Iudæus, Romano astu nebulo insignis, cui omnia venundari quæ mundus hic quæque cælum habet potestas est, omnia quidem quam veritatem amplecti potest, nihil est quod non petat, dummodo avariciæ lorum non stringas, dummodo luxum in arctum non ducas Romanis; dignus hic qui apostolicæ scripturæ fucum faciat, qui pia et sancta invertat, honesta corrumpat, composita dissipet et mendaciis mendacia accumulet; dignus qui pseudochristianorum monachismo bonos quosque perdere | producat. sitit profecto bestia hæc Cretensis Germanam libertatem, quærit ubique bullatis suis bullis, et ipse bulla, principes
- §. 2. 15

CHVNRADVS SARCTOR FRANCOSAXVS
GERMANIS OMNIBVS
SALVTEM DICIT.

25

Dominicanæ — — tincto bonis — — negotium fecerunt. Capnionem modestiæ et — — typum nostis. Ii nunc — — Christianam integritatem suo pedore contaminare, impudenter, nullo adhuc prohibente pergunt. Accessit huic provincitiæ Aleander, et idem Iudæus, necdum aqua salutari ablutus. Quod si aliunde non habeas, abunde quidem ex hominis moribus, et in omni ætate illaudanda vitæ scelestioris consuetudine. testis Parrhisiorum Luthetia, testis Roma, Bononia et Italia, et nunc tandem testabitur nostra quoque Germania. Dignus hic, qui Paulinæ et apostolicæ — — invertat, corrumpat, dissipet et mendacia mendaciis adglutinet; dignus ab pseudo christianorum monachismo bonos quosque perdendo producat. — — Germanorum libertatem: quærit ubique bullans suis

⁸ Iud. Ioa. Pfefferkorn. ¹⁵ §. 2.] Cf. Lutheri locum in præfat. transcriptum. Alexander G. indulgentiarius. ¹⁷ quam] præter. ¹⁸ avaritiæ G. et sic in similibus t, ubi c habet 1. ²² Cret.] cf. Pauli ep. ad Tit. I. 12.

viros in capturam prædæ Italicæ abducere. Quod muneris a Romanensium de-§.3.
 cumano gygante iniunctum ut diligentius et cura maiore exequatur, omnes
 impudentiæ laxat habenas, nullis fraudibus dolisque hoc portentum abstinet,
 ad fallendum simplicium mentes impendio audax. At quid non auderet, semel
 5 amissa honestate, nebulonum malicia, qui quæque etiam nephanda, ubi spes
 refulserit nummi, patrare non recusant? Hoc est istud ulcus quod tangi nollent,
 cui novaculam addi posse negant: quoties enim aliquis ipsorum avariciam da-
 mnat aut recta revocare contendit, hic protinus in ecclesiam est impius, sacrile-
 10 gus et siquid ullo nomine peius audit, iam non Christianus, sed hæreticus
 conclamatur. Dignus proscissor Aleander, qui predicatorum monachos defendat,
 et flagitiis fabricandis adiuvet, in id quidem Roma usque evocatus advenit.
 quorum malicia et inquinatissima morum libido toti mundo negotium iam diu
 fecit, neminem non prodidit, violavit, devovit et interemit. in quas respublicas
 pessimis artibus sese non insinuavit? quæ regna, ubi aliquando nidum suspen-
 15 dere cœpit, non extreme commovit ac seditiosissime turbavit? quos principes,
 reges Cæsaresque male tractando non infecit? cuius familiam non corruptit aut
 saltem sollicitavit? Nihil profecto ab horum salacia purum permanere diu potest. §. 1.
 diris devovit olim Templariorum factionem Clemens quintus; quod si horum
 vitam cum illorum moribus conferamus, hi ex omni terrarum orbe proscribi
 20 longe quam illi digniores inveniuntur: sed altius quam ut evelli hæc labe
 possit, telluri insedit, nullo peniculo, sed rastellis et ligonibus abstergenda,
 ne pars sincera hoc putore infecta in præcipitium demittatur. Quis, bone
 Christe, ea scelera non auderet volvere et sine ingenti trepidatione cogitare
 modo, quæ impostores isti perficere non verentur: num Romanæ sedis Impe-
 25 ratorem sustollere, et, quod multo omnium horrendissimum, in sacrosancto
 eucharistiæ sacramento toxico de medio auferre ausi sunt? Quis in omni ætate
 atrocius flagitium unquam auditit quam quod Bernensis flammæ sanctus ille
 ignis cælo ultore expiavit? ut Florentinum facinus et mille eius generis etiam
 taceam, quæ cum epistolæ prohibet brevitatis, tum memorari quoque abhorret
 30 animus. unum hoc, quod recens et adhuc nuperum est, cuius gratia hanc
 epistolam potissimum scribere adgressus sum, tantum recensebo, ut quisque,
 cui cerebrum inest, clare intueatur quam impiorum hoc genus obeundis labo-
 ribus, quibus Christianæ sinceritati imponat, patientissimum sit. At comœdiam §.5.

Bullis, Principes viros in captivam spem prædæ — — ab Romano iniunctum gi-
 35 gante, ut commodius exequatur, — — fraudibus, mendaciis abstinet nullis. Ni-
 mium hoc monstrum ad fallendum simplicium animos vafritiis audax. — — mali-
 cia? Qui ubi spes refulserit numi, quæque etiam nephanda patrare non recusant.
 Probe morum mimesis hunc tali ductori gregem, et gregi talem invenit ducto-
 rem. Dignus — — defendat et adiuvet. Quorum — — non violavit, prodidit,
 40 devovit et interemit. Quas respublicas non corruptit? Quos Principes non male-
 tractavit? Cuius familiam aut non infecit aut sollicitavit? Non Ro. sedis — —
 quod omnium — — ausi sunt. Ultricem apud Bernenses flammam, Florentinum
 facinus, et mille alia eius portenti flagitia libens taceam, quæ memorari cum
 abhorret animus, tum epistolæ prohibet brevitatis. Unum hoc quod recens adhuc

⁹ andit 1. ¹⁰ prosciscor 1. G. qui om. 1. ¹⁷ sollicitavit? G. ¹⁸ Clem. V.
 bulla *Faciens misericordiam*. d. 12. Aug. a. 1308. (Mansi XXV. 424.) ²⁴ Henricus
 VII. a. 1313. ²⁷ Quattuor hæresiarchæ ord. prædicatorum de observantia Bernæ
 combusti a. 1509. ²⁸ Hier. Savonarola Florentiæ a. 1498. combustus.

- ipsam nunc spectabimus: Martinus Lutherus, homo vitæ probitate eximie clarus et solidiore theologia nemini secundus, quinquennium abhinc spiritu domini eo evectus est, ut Christiano affectu mortales iuvare in vero dei cultu animose et constanter prodiret. nullus enim in Christianismo iam angulus pene extiterat, ubi non Christiano candore extincto nihil non commenti inductum esset: de Christi, me hercules, institutione præter bracteata nudi tituli tectoria aliud fere habebamus nihil; quo eiecto mera humanæ libidinis tyrannis in locum tam augusti regni substituta passim grassatur, Christo, paupertatis, concordiae, pacis et spiritualium magistro relegato avariciæ, seditionum, pugnae et carnalium doctor Leviathan in ecclesiam advocatus est: sic peccatis nostris, quibus ac-
 10 ceptum tot seculorum malum referimus, iratus per annos plurimos Christus tam benigniter ab integro misertus discussa errorum caligine veritatis solem mundo reddidit, et divinum evangelium, aliquamdiu ut protritum, nec sapien-
 5.6. tum ingeniis dignum, in ecclesia antiquatum, prædicari passim voluit. Quæ res, cum procerum ambitioni, | qui de ecclesiæ habenis immodice gloriantur et 15 fulmini posse imperare sese populo iactant, amaroris non parum allatura videretur, sacerdotum et pontificum avariciam in parte derasura, quæstui Romano, quo nundinatus Christianæ pietatis pudor vilissimis quibusvis prostituitur, modum aliquem præscriptura, non potuit hoc carcinoma cauterium, ubi in vivum pertrudi ceptum est, perferre: occurrere molientes Lutheri scripta et doctri-
 20 uam, extra evangelium Christi nihil olentia, perdere ignominiose recta tenderunt, hoc modo suis fraudibus consultum iri arbitantes. ceptum est caput Lutheri diris Romano episcopo devoveri, virum sanctum impietatis labe insimulare conati; quæ Christiana vel ipso Christo docente omnibus comperta sunt scripta, offensionis rea, erroribus scatentia et hæretica condemnata sunt: non potest enim 25 quæ Christi sunt, ferre Belial. Hanc curam pessimis artibus exequi subierunt Dominicani monachi, Aphrum malum, antiqua perniciēs, ducem secuti Aleandrum, anili dicacitate nobilem, quem Romanus sacerdos ad hæc mala enutritum nobis
 5.7. urbe sævientem his diebus misit. horum opera Lovanienses theologastri æternum nomen sibi pepererunt, et Coloniensis synagoga, iam Reuchlino et ingenio et 30 honore dignis coloribus picta, maiorem famam nacta est. Mensis est cum bacchantum et temulentorum more viciatim hostiatimque per omnes angiportus, ædes et dietas omnes passim discurrerent id genus nebulones, atque nunc hunc nunc illum ambiendo præhensarent, ut inventa aliqua suis dolis autoritate, innocentissimum et theologorum omnium Christianissimum Lutherum labe aliqua infa-
 5.8. miæ denigrarent. Bone Christe, quæ Romanistarum impudentia orbi tum ibi innotuit, quæ temeritas et dementia monachorum comperta! veritate nihil pote-

et nuperum est facinus, Coloniae mensem abhinc commissum: ubi quum diu temulentorum et Bacchantium more viciatim hostiatimque (, adde, retatim,) in urbe passim discurrerent, nunc — — prehensabant — — Martinum Lutherum labe
 40 — — denigrarent, et eius scripta, extra evangelium Christi nihil olentia, ignominiose perderent. Non potest enim quæ Christi sunt, ferre Belial. Bone Christe, quæ impudentia tum ibi orbi innotuit, quanta temeritas Monachorum comperta

² quinq.] exeunte a. 1520. hic libellus prodiit. Cf. præf. ¹⁹ carcinomia 1.

²⁷ Aphrum] Afrum dici puto, „sicut turbines ex Africo veniunt” (Isai. XXI. 1.) Ceterum Afros versipelles esse refert Serv. ad Aen. VII. 724. ²⁹ seuientem 1.

³⁰ synagoga dicitur Coloniensis theologorum schola non propter Pepericorum, sed ex Matth. VI. 2. sive Apocal. II. 9. ³⁴ autoritare 1.

rant, mendaciis rem adgressi sunt, et quidem tam apertis, ut nemo non quantumvis lusciosus | clare videret. suggestu sacrificulus ille monachorum opera et commento instructus ad populum tanta impudentia detonare ausus est, ut mendacia, quorum bona pars auditorum etiam conscia fuit, perfricta fronte
 5 coram mentiri non erubuerit. Ad rogum quidem, Bernensis conflagrationis typo extractum, declamator ille nugivendus adstans imperatoriæ maiestatis et principum septemvirorum, penes quos Cæsarem designandi ius est et potestas, assensu Lutheri hæretici libros, monumenta, quæ ut posteritas coleret indigna, palam concremari, induratum hominis non ferendo errore insigni sacrosanctæ aposto-
 10 licæ sententiæ facto pertinaciam testando. illorum item tam probando voto S. P. Q. Coloniensem constanter singulari quadam rei indignitate commotum subscribere, iis et longe pluribus impudentis mendacii sui næniis seculi iste sacerdos impietatem hanc adornare in plebe molitus est. Quo, Christe bone, §. 10 respicis? num hanc pestem fulmine aliquando disturbas? Audent, nullo aversante, nec deum hominemve ultorem tanti sceleris verentes, palam quæ diaboli fermento eruta sunt mendacia cum Christi evangelio mixta populo prædicare. Quis hoc serpentum et viperarum genus diaboli semen esse non dicat, qui patris ludo instituti tam inverecunde absque omni metu passim mentiri tam insigniter non erubescunt? Esto, imperatore connivente, quod ut credam perquam difficile inducor, ut ne mandasse quidem tantum heroa dicam facinus illud, per
 20 vos mira vaphritia commissum; adde et aliquot eiusdem unguenti, quos vel tyara Romano pontifici admodum devincit, votis vestris consilium opemque tulisse: tunc proinde, mendacissime prædicator, quotquot aderant principes viri, eos huic tragœdiæ involvere ausus es? credis tot hominum mille milia tam esse
 25 stupidos, ut multorum ignorantia principum scelus tuum adgressum te non videant intellegantque? Quorum si aliqui etiam ex præcipuis adfuissent, mihi §. 11 crede, tu, ineptissime impostor, quam non procul a populi seditione in tuam perniciem abfuisse diceres? et dignus quidem hoc stipendio mendacissimus debilaterator. sed tu tibi prospice quam potes maxime prudenter, Kalendæ nondum
 30 abierunt, Senatus præterea quam ægerrime tuum infamandi rictum et mentiendi impudentiam tulerit, tute tibi abunde testis es, qui, ut pertinacius tuo flagitio posses patrocinari, sanctam tanti magistratus integritatem impurissimis oris tui

est. Veritate nihil poterant: mendaciis, et quidem tam apertis, ut nemo non videret, rem adgressi sunt. Quum enim cucullatus ille nebulo de suggestu ad ro-
 35 gum, quem ad typum Bernensis conflagrationis extruxerant, gaudialiter detonaret, et neniis suis aliquot aniculas in singultus excitaret, palam vociferare ausus est: Imperatoriæ maiestatis, omnium Electorum principum mandato, Lutheri hæretici libros nunc esse igni traditos: quorum item voto S. P. Q. Coloniensis constanter subscriberet. His verbis et multo longioribus ad plebem vociferans
 40 mendaciis tam impudentibus rem commendare conatus est. Multorum enim Principum ignorantia facinus tantum expletum. Et si quidam, quos Christus nobis diu servet, adfuissent, a seditione negotium hoc non longe abfuisse videres, et digna quidem Aleandro et monachis merces reddita. sed nondum kalendæ venerunt. Senatus item quam ægre tulerit hoc in se proclamatum a diabolo isto mendacium, eventus ipse docuit. Missum enim a patribus in ipsorum cacobum (cœ-
 45 nobium volebam, lapsus sum) quid talia in S. P. Q. Coloniensem ementiri palam

5 erubuit 1. G. 24 millia G. 29 Kalendis exsolvuntur debitæ pecuniæ usuræque.
 39 plebem 2.

- labiis contaminare atque huic fabulæ miscere haud veritus es; digna lingua. quæ tam execrandi mendacii omnibus forpibus pœnam et quam ocissime luat: hoccine satis bonos damnare innocentissime? etiam criminis tui socios ementiaris
- §. 11. ac patronos. Quam diu quiescitis, iustissimi et iidem Christianissimi Germaniæ proceres? quamdiu bonos in universo mundo vestra gloria fraudabit? quæ quidem erit, si hanc omnis virtutis et bonitatis serpigenam et alte sidentem maculam publicamque Christianæ religionis pestem ab omni Germania, imo universo terrarum orbe excutiendam curaveritis. Sed priusquam istos male loquentes male apud vos audire optarem, mallei omnem huius impiæ scenæ fabulam præ oculis vestris cavea eductam apparere; quod commodius futurum arbitror, si rem omnem, ut ab his infelicitatis contentionibus commissa est,
- §. 12. verbis prosequar. Moguntiam inde sensim venenum hoc sese promovit. dictu non est qua insolentia Aleander Iudæus, Romanensi fraude ligatus et pedicatorum fecialis, urbem ingressus cristas surrigere cœperit, trophæa iam tum in hac sancta urbe de nostra servitute tholo suffigere cupiens; clerum principio et longum mystrarum ordinem statis ceremoniis et suo candore, ut sanctior populo hæc tyrannis suspiceretur, adesse voluit; literarum collegium populumque universum nulla humanitate, sed suo quodam, ut putavit, in nos imperio invitavit. Pape, in quam fortunam res hæc Romani dei præter quam speraverat, declinabat! qui enim triumphum instituit, de nostra patria prædam speravit, inter calones vix nostratum manibus elapsus cunctis de se pudentissimam fabulam dedit: nemo, mediusfidius, aderat qui quæstuosissimam Italici venatoris
- §. 13. insaniam non rideret, non subsannaret et pleno cachinno prosequeretur. at leve quidem hoc, palantem etiam per templi aream solumque effœminati vestitus cauda et longo syrmate verrentem in latus quidam pungentes, lacertis in ansæ formam exertis loco trudebant, alii a fronte rhinocerotæ, asini aurículas et cicconias pinserunt, reliqui tunicæ caudam calcaneo remorati lapsabundum subsannarunt; nonnulli scommata et digna Iudæo dicteria in hunc nebulonem protulerunt: omnia bene, modo lapides pecus hoc quoque salutassent et antiquæ matris ossa cerebrum istud sanctulum perficuisent: vidisses quam sacrilegus ille fossor, 30

auderent? Responsum ferunt, iniussum ea populo declamasse fraterculum illum. Hoccine satis, monache? Siccine impunita vestra protegitis flagitia, publicum nefas tali susurro abunde expiatum ne credis? Digna viperina hæc lingua, quæ mendacii tam execrandi omnibus forpibus pœnam luat. Moguntiam inde sese sensim venenum hoc promovente, dictu non — cristas erigere occœperit. omnem clerum et — cœrimoniis, conlegium literarum, populumque universum religiose adesse voluit. Pape, in quam fortunam res pervenerit. qui triumphum instituit, qui prædam de nobis speravit, inter calones vix nostratum manus elapsus est: omnibus pudentissimam fabulam de se præstitit. Nemo aderat qui non quæstuosum Italici venatoris animum videret. Nec risisse sat erat. palantem enim — pungentis lacerto in ansæ formam excito loco — reliqui vestis suæ caudam — subsannaverunt — bene sancteque, modo lapides cerebro advolassent, peracta sunt. hoc unum enim defuit: cætera quidem omnia pro rei

² forpibus G. ocissime G. ³ vult innocentissimos. ⁴ §c] ad 1. ¹⁵ pedicat. sic I. G. de industria. ¹⁹ Cf. Hedionis epist. vol. I. p. 438. num. CCX. d. 21. Dec. a. 1520. ²² venatoris] cf. vol. V. p. 344. v. 7. sqq. ²⁷ pinxerunt I. G. asin. aur. et cic. pins.] cf. Pers. sat. I. 58. sq. 121.

³⁵ occœperit. 2.

qui bonos omnes ex adverso appellat, nostrates sive vera sive falsa similitudine insimulet, vultu livido et caperata nare, supercilioso et obliquo obtuitu, ore distorto omnes inclamarit, nullos non bullato fulmine terrere tentaverit, hui, terram, cœlum et maria miscens, sub aliena iuris dictione in quosvis sententiam
 5 minans potius quam proferens. Iescha, monachum predicatoriæ factionis, ad po- §. 14.
 pulum eduxit, qui Romanam tyrannidem fuco religionis plebi commendaret. is suggestum ascensurus nescio quid magni secum cornicans sacrum limen iam cum ingrederetur, invenit cathedræ ostium repagulo oclusum, publica adstantium
 10 ianua in ferreum chorum concessit, atque ibi quidem pene exanguis, totus pallidus, mortuo quam vivo vicinior, altari subnixus pauca in Lutherum, pleraque
 deo sermonis aculeos mutante in suæ farinæ fraterculos declamavit; pedorem
 fratrum suorum seîtinæ commovens antiquum vulnus refricuit. ade[rat] ibidem §. 15.
 tum quoque quem humanæ hostiæ et maleficis immolandis adhibere solemus
 lictorem: hic operam suam Romanensium lucello reos quos mallent aut notandos
 15 aut feriendos locaverat, a quo qui grammaticus factus suis insignior rediret
 dignus esset Aleander: ille ubi in innocentem Lutherum artem suam ludere videret
 se impelli, facinoris impietate comperta viro tam pio, tam sancto et omnium
 bonorum calculis probò ignominiam facere temere noluit indicta causa, atque
 inauditum per se ullum damnandum esse negabat. Hic est ille, scelestis-
 20 sime Aleander, qui titulo tenus pessimus habetur, honore omnibus abiectior,
 verbo autem et exemplo tibi tuique similium longe melior et tota Romanistarum
 colluvie honestior; hic, inter Germanos nulli non posterior, plus æquitatis quam
 tota Romanæ iniuriæ virulentia possedit: ille sui lucri iacturam quam innocentem
 mercede damnare appetit, hæc omnes cum Christiana pietate viros, ipsas quoque
 25 animas perdere quam suæ avariciæ quicquam decedere mallet. Vides, Iudæe §. 16.
 Aleander, videtis, Romanenses Itali, et tu demum omnis impietatis assertor, Leo
 decime, quam ex æquo Germanorum Romanensiumque mores dissideant? nos
 Christum, vos Chrysium, nos publicum commodum, vos privatum luxum colitis;
 vos vestram avariciam, qua nihil non in Christiana religione contaminatis, et ex-
 30 tremam inquinatissimæ vitæ libidinem, nostram nos innocentiam et libertatem
 tuentes pro suis quisque bonis Christo adiutore animose pugnabimus. est adhuc
 illa, quæ ante mille annos fuit, servitutis nescia Germania, etsi tuorum molli-
 tie nonnihil virium nobis ablatum sit. Quam conduceret nullum ex Germanis Romam
 unquam adivisse! dulce quidem effœminandi nostratium animos virus hæc puti-
 35 lago alit; nec vetus ille maiorum vigor in toto elanguit, qui tuorum impostura
 enervatus est: Christo miserante solidabitur. Offucias | multo iam tempore oculis §. 17.

et hominis dignitate fiebant. Lictor quoque, qui Romanensi Lucillo, exurendis
 tam divini Lutheri monumentis operam locaverat, facinoris — — sancto igno-
 miniam inferre noluit, quemquam indicta caussa et tam atrociter damnandum
 40 negabat. Nonne is Germanorum omnium postremus plus iustitiæ pietatisque quam
 tota Romanæ iniuriæ, virulenta possedit ambitio? Ille lucri sui iacturam inno-
 centem damnare magis petit: hæc omnes cum virtute viros, quam suæ avaritiæ
 aliquid decedere — — Itali, quam ex — — dissideant? vos vestram avaritiam
 et luxum, nostram — — tuentes, utrique pro suis quisque bonis digladiabimur:
 45 nec vetus — — vigor elanguit: offutias — — tempore oculis nostris iniecistis:

⁷ cornic.] cf. Pers. sat. V. 12. ¹⁴ malent *1*. ¹⁵ grammaticus factus] *gebrand-*
markt, stigmatē inscripto notatus. ¹⁶ Alexander *G.* ¹⁰⁰ Hic] *carnifex*. ²⁶ Chrys.]
aurum. ^{34.35} putilago] putida sentina. ³⁷ Romanensi Lucillo sic 2.

- nostris obiecistis, sat præstigiis et Romanæ superstitionis fascinatoribus concessum est: cedant tot planorum aviæ, prodeat tandem Christus! caligo abacta est et oborto veritatis lumine aliquando videmus, etsi sero, quos tute cæcos in Romanensium commanipulatione sæpe derisisti. est hodie Germaniæ nostræ ingenium, est consilium et prudentia, sunt qui semper fuerant viri; vires quoque et animum esse Roma propediem experietur. Quid de cæteris sperabis, si audet tam intrepide, constanter et animose, si tam libere contra tuam hanc et Romanam impietatem sanguinariam eloqui carnifex? Quod hactenus quidem tam patientes iugo vestratium aliquanto colla submisimus, hoc erat, quia auro nostro inimicicias esse factas vidimus, quod extra Germaniam auferri quam Germana mansuetudine quicquam indignum committere optavimus. quousque ergo in censum nostrum opesque patriæ nostræ fraudes vestras protendistis, nihil animi mutatum est, nihil in vos moliti sumus, ne seditionum autores insimularemur; vos autem, postquam facultatum nostrarum proventu ingluviem vestram non exatiastis, sed ad libertatem etiam nostram, unicum regni nostri thesaurum, sagaciore nare penetrare dolis et tyrannide vestra adorti estis, etiam, quam semel mordicus professi sumus, Christi religionem vestris nugis et ad fallendum instructo commento nobis auferre, pietatem disperdere licenter magis quam ad Christi sortem vocatos decet conati estis, non potuimus ultra in hac mansuetudine nostra dormire, ne, quod olim in re levi et publicæ utilitati nihil minitanti virtus erat, in tanto rerum periculo et gygantum contra deum pugna verteretur in vitium. Nequimus, nequimus proinde, Aleander, et vos, cacodæmonum papillones Romanistæ, scelerum vestrorum portentosam immanitatem amplius perferre, nec volumus; Germani sumus, Germani manebimus, a maioribus degenerare summo inhonestatis loco esse ducentes; Christianam religionem in spiritu, in amore, in pace, ut Christo autore per maiores nostros nobis tradita est, fovere, amplecti et exosculari nunquam pigritum est nec pigebit; Romanensium autem superstitionem, ethnicis et iudæis maiorem, in sua regna, unde progressa est, ablegabimus. Tu interea, Aleander, qui benedicendi facultatem titulo ipso, re vera autem maledicendi et malefaciendi malam artem profiteris, nota aliqua quantumvis magna mendaciorum tuorum officina fabricata, patriam

oborto lumine veritatis, caligo abacta est. Videmus, etsi sero, quos tuipse cum tuis cæcos sæpe derisisti. Est — ingenium, sunt viri, est consilium et prudentia; vires quoque et animum esse tu aliquando experieris. Quid — si audes tam animose, tam constanter et intrepide contra — carnifex eloqui? — aliquantulo — inimicicias fieri vidimus: — mansuetudine indignum quicquam committere optavimus. Quatenus proinde de censu opibusque fraudes — animi immutatum est, — moliti, ne seditionis et scismatum autores diceremur. Vos — thesaurum, sagacius incumbere ocepistis, etiam — etiam vestris imposturis nobis auferre, et pietatem — in mansuetudine — levi virtutis erat, nunc ubi vivum tangitur vitium fieret. Nequimus, nequimus, Aleander, portentosam scelerum vestrorum immanitatem amplius perferre, nec etiam volumus. Germani — maioribus nostris non degeneres, nec in Christiana fide quicquam præter Christum amplectentes. Tu infamiam quantumvis magnam in

² planor.] vagantium impostorum. ⁴ cf. vol. II. p. 6. v. 15. sqq. p. 15. v. 29. sq.

⁶ animi *l.* ⁹ aliquanto *sic l.* ²¹ virtus] virus *l. 6.* ²² Alexander *G.* ²⁶ auctore *G.* ²⁹ Alexander *G.*

nostram inurere et quæque pessima, quod facis, in nos disseminare potes, pœna te manet, suos non inultos relinquet Christus. Martinus Lutherus, homo dei et Christi apostolus, noster est; eum, quoad a Christo non desciverit, quod in perpetuo non facturum est, defendemus et propugnabimus, ne in famelicorum
 5 dentes crudeliter tradi possit. Vos, liberrimi Germanorum procures, vos, patriæ
 cives et municipes, oculos cœlo sustollite, qui superne eos vobis aperuit, gratias deo agentes, quo occasio aliqua nobis oblata sit Italarum tyrannidem et Romanistarum insatiabilem avariciæ voraginem elabi posse: nulli rei tantum in-
 10 vlgandum quam ut eos, qui malos mores civitatibus intulerunt, procul expel-
 lant: ad vitia quidem cum omnes proniores sumus, tum præcipue catervatim in ea ruimus, ubi qui rerum potiuntur et religioni præesse gloriantur passim et publice peccant, quorum studia hi ad se non convertunt. præcidite ergo vitiorum capita et tot errorum autores, ut populus ad Christi præscriptum, unde aliquan-
 15 rantia a templis proscripta, populus mutua liberalitate, vitæ castimonia cum Christo sapienter ætatem instituat. Hoc clamat omnis populus, cuius vocem dei
 20 vocem esse oraculo iam | olim proditum est. Vos interea, optimi Germani, aures vestras Ulyssis exemplo ad antiqui draconis sibilum obturate, nec quicquam viro bono et Christiano indignum de Luthero in animum concipite: scio usquequaque
 25 tempestuosos austri flatus circum obstrepere, qui homini invidiam excitare enixissime laborant, sed Christus non permittit; audio indies de sacramentis, de matrimonio, de potestate, imperio et magistratu antiquando in eum æmulorum clamores, quos inter Murnarus ille Franciscanæ factionis monachus, egregius bonorum decoctor, etiam in sacris tractandis celeberrimus sycophanta, nuper libel-
 30 lum edidit suppresso nomine, mire ineptum, sed quo rudibus imponere possit. Te per Christum obtestor, qui Martino male vis, priusquam illius scripta damnes, ea prius nec tumultuarie legito: dispeream, si non plane mentiri eos dicas, qui imprudenter nunc vociferantur Lutherum omnem potestatem et magistratum velle abolere, Cæsari et omnibus principibus negotium instituere, seditionem
 35 optare, ad tumultuandum plebem exhortari, Socratis rempublicam, caninam libidinem reducere, mulieres communes facere, matrimonium elevare, sacra omnia prophanare. Quis tam eluscat, ut non videat, unde ii venti exoriantur? prope mons est, horum flatuum emissor, vicinum habetis Ethnam hanc flammam eiaculantem: vos spiritus, probate, an ex deo sint.

35 nos disseminare potes, et quod facis perge. pœna te in diem manet, ulciscetur suos Christus. Vos, liberrimi Germaniæ procures, quos Christus tanta caligine Romanæ fraudis eripere cupit, aures venenatis serpentibus non præbete, qui mira dæmonis calliditate Christum prohibere, avariciam Romanam tutari omni arte studebunt. Valet.

²³ cf. vol. III. p. 629. §§. 27. 28.

IN PORTENTOSVM ROMANI PONTIFICIS MINISTRVM
SVB OVINO TEGMINE RAPACISSIMVM LVPVM OCCVLTANTEM
HIERONYMV M ALEANDRV M
MARTINI LVTHERI QVIDAM DISCIPVLVS.

An non in fatis hoc esse videmus, ut usque
Christicolam populum turpis Apella premat?
An non verpus erat, quo fretus Iulius olim
4 *Impia tot reges movit ad arma pios?*
An non verpus erat, Iuda sceleratior ipso,
Per quem tempestas sæviit Hochstratica?
Nunc Aleander adest, recutitæ gloria gentis,
8 *Intentatque viris omnia dira probis:*
Ecce armata venit fictis nigra bellua bullis
Et ovem simulans hostica cuncta parat,
Exurit libros, magis exurendus at ipse,
12 *Si caperet factis præmia digna suis.*
Hoc monstrum Caroli regis se trusit in aulam
Funestans furiis omnia læta malis.
Ipse licet sacro fingat se fonte renatum,
16 *Atlamen agnoscit gens recutita suum,*
Agnoscit verpum strepitu sua verba sonantem,
Agnoscit vultum, mentulam et ingenium;
Quacunque aspicias, Iudæum cuncta loquuntur,
20 *Sermo, fides, mores, os, color, ipse habitus.*
Quot monstra hic Lernam conflata videmus in unam,
Sive Midam spectes, sive Thrasona magis?
Est Gnatho, cum libuit; non hoc furiosior Ajax;
24 *Sæpe etiam fædus Sardanapalus erit.*
Cætera non referam, quibus ipsum Sardanapalum
Exuperat: quid enim nota referre iuvat?
Non habet hic oculos generosi principis aula?
28 *Non habet hic forteis Teutona turba manus?*
Huius progenitor triginta prodit Iesum
Nummis, hic ultro prodere non dubitat.

FINIS.

Præter exempla 1. G. et 2. hoc carmen habet etiam Wittebergensis Opp. Luth. editio, tom. II. fol. 35^b. sq. ex 1. repetitum. Ienense Luth. Opp. exemplum carmen non recepit. v. 4.] sincerus quidam 2. ¹ fatis non esse 2. ² Apella (i. e. sine præputio) quasi poetica cuiuscumque Iudæi adpellatione tum utebantur. ³ Iulius II. Similiter ipse Lutherus in Act. acad. Lovan. (Luth. Opp. ed. Witteberg. tom. I. fol. 35^a. sive ed. Ien. Opp. Lat. tom. I. fol. 497^a.) „Est hoc in fatis, ut Christiani patiantur a Iudæis. sic Iudæus incitavit Iulium pontificem in exitium orbis, sic Pfefferkorn Colonix turbavit orbem Christianum, sic nunc Aleander cognatus Iudæ vincit suos maiores, vel ob tres drachmas proditurus rem evangelicam”. ⁹ belua 2. (*altera l inter verba omnia et dira superioris versus effugit*). ¹⁰ civem 1. *Corr.* Ecce s. Atque ovem sim. ¹⁷ verpus strepitu 1. verpo strepitu 2. ²⁷ Caroli V. ²⁸ fortes Theutona 2. ²⁹ Iudas. *Pro hoc vocabulo in 2. est: Numerus*

EXPOSTVLATIO CVM ALEANDRO.

Iam vero te appellamus, Aleander Apella, quotquot sumus evangelii Christi adsertores, cur tu, fugitive, derelictis castris tuis proditurus libertatem nostram ad nos confugisti? cur tu sacro regeneratus flumine sancta nostra polluis et
 5 *revelas mysteria hostibus sacramentorum Christi? cur tu desertis apostolis dei consilium inis cum magistratibus et principibus sacerdotum de profligando verbo dei? Hoc vero ut faceres, quodnam tibi precium constituerunt Cardinales illi cum suo Sanctissimo? aut quo tu illos gaudio afficiebas, cum tu e media turba velut alter Iudas Scariothes scelerumque magister prosiliebas, voce plusquam*
 10 *sacrilega exclamans 'Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam?' Hac tu de causa e Iudæo Christianus factus es, ut e Christiano tandem longe turpius turpis lucri gratia in Iudaismum velut ad vomitum recideres? hoccine magnum erit exemplum Iudæis cæteris arripiendæ Christianæ fidei, cum tanto precio conduci viderint Christianæ legis calumniatores? hac de causa ornavere te*
 15 *Gratiæ tot linguis, tot item literis, ut hominum omnium, qui pane vescuntur, ingratiſsimus legem Christi tu oppugnares? Simplicissimum est Evangelium Christi, simplicissima est doctrina Apostolorum, vere simplex et candida erat olim ex tam simplicibus præceptis instituta Ecclesia. Hanc tu, flagitiorum messis, sceleratis obscuratam legibus et turpibus inversam constitutionibus remergentem*
 20 *modo moraris, perturbas, opprimis. heus tu, Aleander, desine oppugnare gloriam Christi, cuius tu defendendæ gratia sanguinem tuum effundere paratus esse debuisti. quodni cesses sævire, laqueum parabimus tibi, quo tute tandem te ipsum iugules: pendulus e procera quercu resipisce et postmodum vale!*

---

triginta carminum mysterio non vacat. quæ verba ex ipsius carminis versuum numero ultimoque disticho explicantur.

Hæc expositulatio in 1. et G. non legitur. ⁴ Cf. Proverb. XX. 19. Ecclesiastici XXVII. 24. ¹⁵ Cf. vol. II. p. 16. §. 32.

Das teutsch Requiem

der verbranten Bullen vnd Hebstlichen Rechten.

Sin ir vertribne, elende vnnnd verweiste Römer vñ Römler, weynent vñ heulent. Aber ir erlebte Teutschen erfrewet euch, ja frolockent alle christglaubige mensche, dan der hart strick der menschlichen Recht vnd gesetz ist durch götlichen willen vñ hilff gleich als mit einẽ scharpfen bepel zerhawen. Got lob, wir seint erlöseth vnd erlebte worden. O wol ein loblich hädung ist diß gewest, vnd die einen Christen aufs aller best ansteet, vnd die ungehweift durch götlich eingeben ergangen ist, die auch on zweifel in der gegenheit der ewig lebende den seligen wol gefallen würt. Des halben billich ein jeder Christglaubiger mensch vnd liebhaber Christlicher seligkeit von herzen mit zusamenschlaen der hende sein freud anzeigen soll. 10 O es ist warlich ein rebliche tat, vñ ein solche, der wir zu erten vnnnd gedechtniß billich ein ganz gulden leibzeichenn in die kirchen setzen solten, dan er sey gewest wer er welle, der sich des vnderstanden, der als er in erfahrung kommen, wie übel, vnredlich, vnd betrüglich mit dem götlichen Euangeliũ ist gehandelt wordẽ, sich der selbẽ beschwerũg erbarmpt vnd mit Christlichem zorn also darüber bewegt ist worden, das er hindan gesetzt die forcht vnd besorgung vor der Römischen tyranney vñ wütterlichen regierung der Römler, bey im beschloffen hat dem lamen vñ hinkenden Vulcanus oder abgott des sewrs, ein lebendigs ganz verbrants opfers der hinkende vñ lamen Hebstlichen geistlichen Recht, mitt vnerschrocknem menliche gemüß geopfert hat. O es ist wie man pflegt züsprechen je ein recht sturche zu einem solchen hafen oder dopf gewest. Nempt war dz aller heylsamste 20 wasser des gotlichen gesetzes, dz so lange zeyt mit der faulen pfizẽ der Decret oder Hebstlichen Recht war betruibt, vnreyn vñ vergift worden, mag man nũn reynen vnnnd lautrer hören. Nempt war das lieplich joch des hern mag man nũn on forcht der Römischen tyraney widerüb halten. Nempt war, dan man darff nũn die warheyt frey vñ on beschwerũg reden, man würt nũn widerüb on entgeltndiß vñ schaden Christen sein, vnd dem 25 herren Christo, das bis her nitt beschehen on schmehung nachuolgen. Nempt war die himmel seint nũn widerumb von jnnen selbst geoffnet, durch die gütig barmherzigkeyt gottes, vñ man mag hinfür mitt gerader verachtung der kauff hantierung des Ablass markts in himmel vergeblich kommen. Nempt war man würt hinfür die ewige vnnnd vnsterb-

Vide præfationem supra p. 452. in f.

¹ Inscriptio 2.3. supra in præfatione indicata est. ² § Un 2. verwenste 2.3. waynent 2. weynend 3. heület. 3. ⁴ er-|legte 3. ⁵ hülf 2.3. ⁶ schurpfen 3. Gott sey lob 2. erlöset 3. ain 2.3. et sic sæpe a pro e. ⁷ allerhöst 2. alles best 3. ⁸ zweyfel 2. zweyffel 4. ⁹ sätigen 2.3. apn yeder 2. ein yder 3. ¹⁰ Christglaubiger sätlichkeit 2. zu samẽ schlagen 2.3. ¹¹ that 2.3. ¹² leypzeichen 2. leypzeichen 3. monumentum, signum. ¹³ kommet, 2. ^{13.14} betrieglich 2. Euangelio 2. beschwörung 2. et sic infra. ¹⁶ wüeterlichen 2. regierung 3. ¹⁷ hinkende 2. ¹⁸ verbrants opfer 2. verbrants opfers 3. ¹⁹ vnerschrockem 2. mänlichen 2. männlichẽ 3. ²⁰ söliche 2. ²¹ gesaß, 2. pfüßen 3. ²² Rechten 2. betreibt, 2. betruibt 3. ²³ mah 3. ²⁵ wirt 2. ubiq. ²⁶ biß her 2.3. ^{26.27} hymel seind 2. hymmel seyndt 3. ²⁸ hynfür 2. et sic infra. hynfür 3.

liche umschweiff vn umbwege der irrigen, vn̄ am gericht hangenden sachen, durch die eynig aller gerechtigte gůte der keyserlichen vnd weltlichen Recht vn̄ gesetz, gleich als durch ein kurzen weg auff aller fůrderlichst hinlegē mogen. Nempt war die geystliche lehen vnd pfrůnden wůrt man nůn on die keherisch, simonisch, geltsaugende, vn̄ gůtbeginrige hantierũg, kauffung, verkauffũg vnd ab vnd indringung der selben leut megen besitzē. Nempt war der grof̄ vn̄ aller fruchtbar̄ schnit so vylter Hebstlichen briese, gleich als des hundertheubtig wunder Hydra ist mit dem sewr von himmel herab gefallen biß auff die wůrhlen außgebrante vnd außgerůbeth. Nempt war iho kan mā sehē wie teutsch land ist erlůst vnd erlebigt worden von den geltfůhenden botschaften der bebstliche geschickt̄, die warlich ser schēdlichen geste seint gewest. Nempt war souhl freueler můtwilliger vnd nictiger donderfleyß vnd wetter des Pannes seint gleich als glefern veracht vnd genzlich zerknůst wordē. Nempt war domit ich mit wenig worten vyl begreiff, iho mag man on nachteyl straff vnd schaden glaubig, Christen, frum̄, reblich vnd aufrecht sein. Darůb sol nit allein der so dise verderbliche abgötterey, vn̄ so versůrische menschliche recht vnd gesetz, mit rechter straff des verbrennens sich beuleist zů vertilgen in die schuld vnd mase der beleidigten maifest vnd geschmechten obrickheit oder versterung götlicher ding nicht fallen, wie sich die widerwertiḡ vndersten im stetigs zů trawē, sondern ein jeder christlicher mensch sich wider dise Wmische betriegerey vn̄ arglistigkeit, do mit wir so lange zeit seint versůrt worden, vnd die wir so vleissig gelesen, vnd den wir so emsig gefolgeth, sezen vnd sperren, vnd des ein ser grossen schmerzen vnd verdries haben, das wir die Hebstliche recht, wie wol sie nichts anders seint dan̄ verwůrte strick, gleich dem hochwirdigsten heiltumb des heiligen Euāgeliums bis her mit so grosser vnbilligkeit vn̄ schaden geert haben.

¶ Requiem igitur eternam dona eis domine) Derhalben o her gib jnen die ewige ruwe, vn̄ laß jnen in allen landen das licht des verkerenden sewrs zů ewigē zeyten leuchtē, auff das sie nit vñleicht von einem Antichrist oder widerchristen durch ein Pythagorisch widergebur̄t widerůb vom todt auferweckt, vns hund nicht lassen rwen, vnd erbarlich, tugentlich, vnd christlich leben. Darůb wůnschen wir jnen dz sie rwen in jrem f̄id on end, das ist biß sich himmel vn̄ erden bewegen werden.

¶ Entlich glauben wir vestiglich dz die selen durch rechten rachs̄t gottes im sefsewr enthalten, sich fast ser erfrewen werden, so bald sie durch die botschaft die zů jnen auß dem himmel kommē wůrt, versteen vn̄ erfaren werden, das die versůrische geistliche bebstliche Recht zůsamt vnd neben jren stiftern vnd auffsehern, seint in der hell in eyn solche herberg angenommen, die jnen gebůrt vn̄ zůsteet. Dan weyl man surgeben hat das sie solten durch den erlogen ertichten, vnd ungegrůndten gewalt, des Bischoffs von Rom mitt langer vnd ewiger handt erlost vnd geseligt sein, seint warlich die freůnd vnchristlich versůrt worden, weyl diss̄r glaub vergeblich sein sol, das die selen der frůnde, der gůtigen hilf der gebet vnd almůsen nicht bedůrften, vnd sie derhalben mit keynem gůtigen vnd christlichen gedechtnůß, trost vnd fůrderung zů erzeygen sich bevlissen haben, warlich der geistlichen Recht horten widerumb nit vnbillig von den selen dise meynung. Distu dan wie du dich berůmpft hast, der finger gottes, so erhalt dich selbst vn̄ vns. Weyl

² Keyserlichen 3. ⁶ fruchtbarst 2. 3. ⁷ hundertthauptig 2. hundertheuptig 3.
⁸ außgereůbeth. 3. ¹⁰ so vil 2. 3. ¹¹ glefer 2. ^{11.12} zerknůst 3. ¹³ solt 2.
 sol 3. ¹⁵ besleht 2. beleast 3. ¹⁶ verfürung 2. 3. ¹⁷ zůtrůwen 2. ¹⁸ lang zeyt
 seint versiert 2. ¹⁹ fleißig 2. ²¹ nichts 2. ²⁴ eternam omis. 2. ²⁵ rewe 2. falso.
^{26.27} Pythagorisch 2. Pythagorisch̄ 3. ²⁷ hund] handt 3. rwen (ruhen)] werden 2. we-
 ren. 3. ²⁸ rűwen 2. rűw̄n 3. ³⁰ vestiglich 1. rachs̄t 2. ³¹ erfrawen 1. erfro-
 wen 2. erfrewen 3. ³² verstehen 3. gekliche 3. ³³ hell 2. ³⁴ gepűert 2. gepűrtt 3.
³⁷ daß die f. 2. freůnd 2. freube 3. ⁴¹ beriempt 2.

dan die hebstische gesetz mitt so vnchristlicher versfürung uns verspot haben, so seint sie auch billich verspot vñ mit dem rauch vertilgt worden.

Dem nach almechtiger got ein gütiger versfüger vñ wircker disses billichen vñ rechten todts der hebstliche Recht, dich bitten wir weyl du dich so gnediglich über unsere versfürung erbarmpt haß, vnderhalt vnd selige uns vor einem so verdienten, billichen, vñ scheinbare⁵ todt. Amen.

¶ Mein lieber läser, diß hab ich eylend zusammen gebracht, derhalben bitt ich dich du wöllest für güt nemen, dan in dem bichlein so ich in kurz werd mich unterstren zů machen, würdestu villeicht ein bessers bedencken lesen.

---

¹ hebstische 1. verspott 2. *et sic post.* ² vertilcket 2. ³ billichen] bichleins 2.
⁴ todts 1. todts 2. 3. ⁷ Geser 2. leser 3. ge gebracht, 1. kurz 2. 3. ⁹ bößers ge-
 dacht | lesen werdē. 2. bassers beden-cken lesen. 3.

Clag vnd vormanung

gegen

dem übermäßigen vnchristlichen gewalt des Papssts zu Rom,

vnd der vngeistlichen geistlichen,

durch

herren Ulrichen von Hutten,

Poeten vnd Orator der ganzen Christenheit,

vnd zuuor an dem vatterland Teütscher Nation

zu nutz vnd güt, von wegen gemeiner beschwernuß,

vnd auch seiner eigen notturfft

in Meynens weyß beschriben.

IACTA EST ALEA.

☞ Ich habs gewagt.

[a. 1520.]

Dirumpamus vincula eorum
et proiciamus a nobis iugum ipsorum.

Vorbemerkungen des Herausgebers.

Cf. Ind. bibliogr. Hutten. n. XXXIII.

Die vorstehende Ueberschrift ist die ursprüngliche: schon Cammerlander veränderte sie in *Lebendige abcontrasfactur des ganzen Papstthumbß, Kirchmayr (1560.)* gab dieser *Alagred Hutteni*, an alle hohe und nider stende *Teutscher Nation* auf dem Titelblatte seines *Bäpstlichen Reichs* den Namen einer fast artlichen und natürlichen *abcontrasfchung* der *Geistlichen* und *Admischen* *hoffhaltung*, *Weiland* von dem *fürtrefflichen* man *Herrn* *Ulrich* von *Hutten*, dem *Teutschland* zu gut beschrieb.; in der i. J. 1632. zu Ehren des bald darnach gefallenen *Gustav Adolph* erneuerten und mit dessen Brustbild gezierten *cammerlanderischen* Ausgabe bekam die Schrift den Titel *Aufwecker Der Teutschen Nation*, *An alle Hohe und niedere Stände des Heyligen Reichs*. Den späteren Druckern dieser *Klage* und *Bermanung* thut der Kritiker alle gebührende Ehre, wenn er sie gar nicht berücksichtigt. Ueberhaupt genügt bei keiner anderen *huttenschen* Schrift zur *Textrecension* der erste Druck so vollständig, als bei der vorliegenden: er ist, etwa ein duxend meist ganz unversänglicher Druckfehler abgerechnet, correct und schön, und selbst in Betreff der *Interpunction* viel besser als die meisten gleichzeitigen Drucke: die in vorliegender Ausgabe angemerkten Abweichungen der fünf folgenden Drucke betreffen größtentheils bloß die *Rechtschreibung* und nur zu den ersten 30 Versen habe ich eine etwas vollständigere *Variantenangabe* gemacht, weiterhin aber regelmäßig nicht angezeigt, wo von dem ersten die folgenden Drucke in *Sezung* eines großen Buchstabens statt eines kleinen, eines *a* für *o* (wie 5. 6. meistens da haben) eines *i* statt *y* oder *y* statt *i*, eines *nn* statt *n*, *ie* statt *i* (besonders in *vil*, *spil* u. dgl.) eines *eh* statt *e* oder *ee* (wie in *ehr*, *mehr* u. dgl.), *ih* statt *j* oder *y* (wie in *ihn*, *jhe*), *ih* statt *t* u. dgl. abweichen, oder wo, wie sehr oft in 5., statt *s* ein *h* (wie in *dash*, *deh*) steht. Bequemer wäre es für diese *Variantengeschichte* gewesen, wenn ich auch im Verzeichnisse der *huttenschen* Schriften der *Zeitfolge* gemäß die *kirchmayr'sche* Ausgabe vor die mit großen Buchstaben und unrichtig gesetzten *Kommaten* überfüllte *Separatausgabe* von 1632. gestellt, also jene 5., diese 6. gezählt hätte.

Die *Randrubriken* und *Citate* gebe ich, bloße *Buchstabenfehler* stillschweigend verbeßernd, aus dem auch in dieser Beziehung vollständigsten und besten ersten Drucke; schon 2. und 3. lassen die am inneren Rande stehenden *Citate* weg, und die folgenden Drucke haben auch viele der am äußeren Rande der früheren stehenden *Rubriken* oder *Lemmaen* nicht, einige mit Abweichungen, welche aus 4. angemerkt worden sind. Eine *Vervollständigung* und *Berichtigung* der *Randcitate* hielt ich nicht für förderlich, vielmehr die ursprüngliche Gestalt der merkwürdigen Schrift, welche freilich in mehreren Beziehungen ein Gebicht nicht ist, entstellend. Daß auch *Huttens* Zeitgenossen und insbesondere seine *Widersacher* den zornigen *Spruch*, diese *Klag* und *Bermanung*, nicht für eine *Elegie* oder einen *Hymnus* an den *Papst* nahmen, zeigt, mehr als das über dieses *poema Germanicum* in dem Brief an *Luther* vom 9. Dec. 1520. gesagte (vol. I. p. 436. §. 12.), *Huttens* eigene *Entschuldigung* (vol. II. p. 130. sqq. n. CCXCII.), in welcher etliche Stellen des vorliegenden *Vollbüchleins* erörtert werden; diese Stellen habe ich in den *Anmerkungen* mit *K.* bezeichnet.

- Ich wolt gern (dö:st ich) fürz clag,
 eim yederman die warheit sag,
 gemeinen irthumb machen clar,
 4 vnd vil gebrechen offenbar,
 dardurch diß Nation beschwert,
 gütz teütsches lād vertrucket hert,
 die sitten werden gar verkert.
 8 So seind die menschen so verblendt
 das man die warheit nit erkendt,
 vnd achtet aberglauben mer
 dann Christenlich vnd gottes ler.
 12 Dann wo der warheit einer pflegt,
 gar bald man sich entgegen legt,
 damit werd solichs vnter tredt.
 Hat einer dann zū went geredt,
 16 die Geistlichkeit gegriffen an,
 den helt man für ein bößen man,
 vnd schuldget in der ketzeren.
 Ach gott zū dir ich ruff vnd schrey,
 20 des menschen sinn wölft geben ein
 erkantnuß vnd der warheit schein,
 durch deines geistes göttlich krafft,
 der solichs auch vor zeyten schafft,
- Verhinderung
 der warheit.

 Ketzeren.
 Anruffung
 gottes.

 Der heilig geist.

¹ dö:st 3. 5. dö:st 4. 6. führen 5. 6. ² jederman 4...6. Warheit 5. ³ ir-
 thumb 2. 3. 6. klar, 4...6. ⁴ vnnnd viel 4...6. ⁵ verkeret 5. ⁶ ganzs 2. 3. Gan-
 zes 6. teusches 2. hart, 5. 6. ⁸ seindt 4. 6. seynd 5. verblendt 3. Vorhinderung
 der warheit in marg. 2. Lemma non habet 4. ⁹ daß 5. mann 4. warheit 4.
 erkendt 3. nicht erkennt, 5. ¹⁰ Vnnnd 4. mehr, 5. 6. ¹¹ Christlich 2. vnnnd 4.
 Lehr. 5. lehr. 6. ¹² Vnd ob (ab 3.) man wölt der warheit pfleg, 2. 3. warheit 4.
¹³ gar bald erfunden wirt eyn weg, 2. 3. halt 4. baldt 6. ¹⁴ solichs 2...6. vnder
 2...4. vnterredt, 5. ¹⁵ eyner 2. 3. weit 5. 6. ¹⁶ In 2. 3. geistlichkeit 2. 3.
 Geistlichkeit 4. Geistlichkeit 5. 6. ¹⁷ halt 2. vor eyne bößen 2. 3. 5. 6. Mann, 5.
¹⁸ Vnnnd 2...4. schuldiget 2...6. ihn der Ketzeren. 4. 6. Ketzeren in marg. om. 4.
¹⁹ Gott 4. 6. vnnnd 4. ²⁰ Deß 3. Daß 5. syn 2. 3. wölft 5. eyn, 2. 3. gottis
 in marg. 2. 3. ²¹ erkantnuß, 2. 3. Erkantnuß 4. Erhandtnuß 5. vnnnd 4. warheit
 2...4. scheyn 3. ^{21. 22} Der hylig geist | Actuu. ij. 2. 3. ²² deynes geistes göttlich 2. 3.
 geistes göttlich 4. craft 2. ²³ solichs 3...6. zeitten 4. zeiten 5. 6. schafft 2.

- 21 Do er erleuchtet menschlich sinn,
gab warheit enn, trenb falscheit hynn.
Die warheit ist gott selbs. Dan du auch selb die warheit bist,
als zeüget der Euangelist. Io. xiiij.
- 28 Gib das erkenn diß Nation
wie weyt sey dein genad dauon,
Gott vnd reich- Wo man von deiner gottheit schreibt,
tumb. vnd doch bey geltes nutzung bleibt. Mat'. vi.
Lucæ. xvi.
- 32 Wo man durch gottes namen schwürt,
vnd doch des teüfels reich entbürt.
Schein d' geist- Wo man sich geistlichkeit nimpt an,
lichkeit. vnd büberey doch für löst gan. Mat'. vi.
& xxiiij.
Lucæ. xi.
- 36 Wo jederman ein priester nennt,
den man doch als ein büben kennt.
Böß exempel vñ den geistlichen. Der selb mit sitten die er hebt,
eim andern böß exempel ghebt.
- 40 Wo der eins hyrten namen hat,
gar nichts denkt, mit hilff vnd radt,
wie er verhieten mög die herdt,
allein der milch vnd wollen gert. Io. x.
Ezechiel'
xxxiiij.
- 44 Ach gott erleucht die gsalbten dein,
das sye durch deines geistes schein
Gleichnerey. verstehen in der gleichnerey
Was Christenheit vnd warheit sey,
48 verleyh mir das ich sag daruon.
Ob man mich dann vernolget schon,
das trifft allein den körper an,
die seel man mir nit döten kan,
als du hast selb geredt daruon, Lucæ. xij.
- 52

²⁴ do er] Da 5. Do 6. erleuchtet 4. sinn, 2.3. sin, 6. ²⁵ warheit 2.3. ein, 4.5. falscheit hynn 2.3. treib falscheit hin. 4. hin 5.6. ²⁶ Dan 2.3. dye 3. warheit 2.3. warheit in marg. 2.3. ²⁷ züget 2. zeüget 3. got in marg. 3. ²⁸ daß 5. nation 2.3. ²⁹ Wie weit sei 4. weit sey 5. Genad 5. gnad 6. ³⁰ beyner 2.3. gotheit 3. Gottheit 4. Gott vñ reichtumb gar nit zůsamen. ad marg. 4. ³¹ vnn 2.3. Vnnnd 4. geldes nůhung bleybt 2.3. nůhung 6. ³² Gottes 4. ³³ Vnnnd 4. deß 5. Teuffels 4...6. ³⁴ mann (man 5.) sich nimpt geistlichkeit (G. 5.) an, 4.6. man sich nimbt Geistlichkeit an, 6. Lemma hoc non habet 4. sed Gott vñ reichtumb gar nit zůsamen. ³⁵ vnnnd 4. (quod, ubi in sq. nn habet 4. pro n non adnotabo.) laßt 4. leßt 5.6. gahn. 4.5. ³⁶ jederman 4. nent, 6. ³⁷ kent. 6. ³⁸ übt, 4. vbt, 5.6. ³⁹ gibt 4...6. ⁴⁰ hirtten 2.3. Hirten 4. Herren 5. ⁴¹ nichts 3.4.6. Hülf vñ Rath, 5. hülf vñ rhat. 6. ⁴² verhütten 5. verhüten 6. ⁴² ⁴³ Citata biblica om. 2.3. Ubique omisit 4. ⁴⁴ Gsalbten 5. gesalbten 6. ⁴⁵ sie 2.3. ⁴⁶ Versteñen 3. inn 4. glißnerey, 2. ⁴⁷ Christenheit 3. ⁴⁸ Verleyh 2. Verlegh 3.5. Verleih 4.6. daß 5. dar von 2.3. ⁴⁹ dan 2. verfolget 4...6. ⁵¹ döten 5.6. ⁵² selbst 5. daruon. 2. darvon: 5.

Mat'. x.
Ezechiel
xiiij.

Io. xv. &
xviij. Ori-
genes xvi.
hom. sup
Gen.
Mat'. vi.
Hier. sup
Soph.
Io. xiiij.
Idem. xij.
& xviiij.

Mat'. xvi.
xviiij.

56 vnd durchs propheten mündt geseit,
wie weyt geh der tyrannen glegt.
Hierumb ich sprich auß deiner leer,
die priester solten weltlich eer,
vnd disses zeytlich regiment
nit setzen vor dein testament,
vnd was do wer des körpers sach,
do solten sye nit dencken nach.
60 Dann geistlich leben ist ir süß.
des hast du beyspiel geben gnüg.
Nach fleisches werck hast nit getracht,
der welt regierung gantz veracht.
64 Allein der himel was dein reich,
vnd was demselben gmadß vnd gleich,
das hast du dir geenget zü.
68 So hatt yetzo der Papsst kein rü,
wie er mit gwaltighlicher handt
truck vnder sich stett, leüt, vnd landt.
Spricht dann es sey der kirchen güt,
72 heißt halten das in stäter hüt.
Vnd nimpt sich an sanct Peters gwalt,
den er auch hebet manigsalt
mit binden, lösen hie auff erd.
76 Als ob das angesehen werd

Die geistlichen
sollen nach dem
geist leben.

Wie gott die
priester gemacht.

Weltlicher ge-
walt der geistli-
chen.

Der kirchē güt.

Des Papssts
gewalt.

⁵³ durch 2. ⁵⁴ gehe der tyrannen 2. 3. der omis. 5. 6. Inter versus 54. 55.
hæc addita sunt in 4. (et similiter in 5. 6. nisi quod 5. nomen Christus omisit):

Christus.

Du bist mir ein außerweltes was
Als auch der Apostel Paulus was
Farhin, zeigs herin vnnnd fürsten an
Ich wöll sie all ermanet han
Düßeffern ihz leer vnnnd leben
Darzū ihn mein gnad wöll geben.

Manes.

⁵⁵ deiner] Gottes 4...6. ler 2. 3. Inter v. 55. 56. habent 4...6. Ihz fürsten mercket
newe meer (Mêhr 5. mehr 6.) ⁵⁶ Weltlich ehz; 4. Ehr, 5. ehz. 6. (et sic in sqq. ubi-
que hr 4...6. ⁵⁷ dieses 4...6. ⁵⁸ Nicht 5. (fere ubique.) dein] sein 4...6. ⁵⁹ da
5. 6. (fere ubiq. pro do). deß 4. 5. ⁶¹ geistlich] Christlich 5. ⁶² Deß 4. Das 5.
du] Christ 4...6. beispil 2. genug 3. ⁶³ himel 2. hymmel 3. Himmel 4. 5. Himel 5.
⁶⁶ was sich wolt (wol 3.) mit dem vergleich. 2. 3. gmadß 6. ⁶⁷ hastu 6. geeignet 5.
⁶⁸ hat 2. 3. 5. 6. jehunt 4. jehund 5. jhunde 6. rüw. 4. Ruh, 5. rhu. 6. ⁶⁹ gwal-
tiglicher Hand 5. hand, 6. ⁷⁰ Erück 5. 6. stätt 4. Städt, 5. stät, 6. Land. 5. land
6. (ut fere solet v pro di) ⁷² heist 2. 3. Heyst 4. Heist 5. 6. inn 2. 3. stäter 2.
steter 3. 5. 6. stäter 4. ⁷³ nimbt 6. sant Petrus 2. 3. S. 5. ⁷⁴ vbet 4...6. man-
nigsalt, 5. ⁷⁵ lösen 2. 3. 5. 6. ⁷⁶ wird 1.

		in hellen, vnd im paradeiß.		Hiero. super Mat'.
		Ach gott nun mach all hertzen weiß,		
		das nit mög werden zügestalt		
	80	ein bößen menschen solcher gewalt.		
Fundamēt der kirchen.		¶ h̄d̄tem stein dein kirch gebawt,		Io. xiiij. Mat'. xvi.
		allein den frommen würt vertraut.		
		¶ das die hab ein vesten grundt,		
	84	vnd bleib in güter lār gesundt.		
Des Papsts leben.		Man sicht wol wie ein yeder lebt,		
		nach gottes eer der Papst nit strebt,		
		allein in zeytlich güt erhebt.		
Zwey schwerter des Papsts, die schlüssel.	88	Drüb auch zwey schwert er meynt zū han		Amb. de pastor.
		vnd läßt die schlüssel hinden gan.		
		¶ Dich wolt vor zeyten werffen auff		
		zū künig, ein großmächtig hauff.		
Christus wolt nit künig sein.	92	do bist du weyt geflohen hjn.		
		So ist nūr yetzt des Papstes sin,		Hiero. super Soph.
		das er der welt regierer sey,		
		vnd vnder jm leb niemant frey.		
	96	Dem er auch zū gezeügnuß tregt		
Des Papstes kron dreysfaltig.		ein kron dreysfaltig auffgelegt.		
		Vnd schlenfft das purper hinden nach,		
		in demüt hat er kein gemach,		
	100	mit hoffart treibt allein sein sach.		i. Timo. vi.
Der Papst sieht vmb rich- tumb.		Vnd das er richtumb mög erwerben,		
		müß mancher frummer Christē sterben.		
		Dann stelen heymlich ist nit gnüg,		
	104	zū morden, streiten habents füg.		
Des Papsts vermeinte freyheit.		Allein der Papst jm vor behelt		
		was wider eeren ist gestellt,		
Des Papsts untrew.		das heißt er dann der Kirchen gwin,		
	108	vnd geht allein jm bößheit hjen.		

⁷⁷ In h̄d̄len 2. 3. Inn 4. 6. ⁸⁰ ein 3. bößen 2. 3. 5. 6. gewalt. 2. 3. ⁸¹ Auff 4...6. (*vere numquam* vñ) hartem 5. hertem 6. gepawt, 2. 3. ⁸² wirt 2...4. 6. würd 5. ⁸³ setzen 5. 6. Grund, 5. grund, 6. ⁸⁴ güttler 4. ler 2. 3. Lehr 5. (*ubiq.*) läßt 6. gesundt. 2. gesund. 5. ⁸⁵ Mann 4. jeder 4. ⁸⁶ eh 4. ⁸⁷ Allegn inn 4. inn 6. ⁸⁸ Darumb er auch zwey schwert meint zhan, 2. 3. schwerd 6. ⁸⁹ löst 1. et c. leß 5. 6. gahn. 4. 5. ⁹⁰ zeytten 4. ⁹¹ großmchtig 2. 3. hauf, 2. ⁹² So 5. bistu 5. 6. geflohen 2. ⁹³ vñ 2. nur yetzt deß 4. Sinn 5. (*ubiq.*) ⁹⁴ regierer 2. ⁹⁵ niemant 2. niemant 6. ⁹⁶ gezeügnuß 2. 3. trägt, 5. ⁹⁸ Purpur 5. 6. ⁹⁹ Inn 6. ¹⁰⁰ Hoffarth 5. ¹⁰¹ reichthum 2. reichthumb 3. 4. Reichthumb 5. reichthumb 6. erwerb, 2. 3. ¹⁰² frommer 5. 6. Christen 3. ¹⁰³ nicht genug, 5. ¹⁰⁴ habens 2...6. ¹⁰⁵ ihm 4. vorbehelt, 5. ¹⁰⁶ eren 2. 3. ehren 4. ¹⁰⁷ heißt 5. 6. gwin,

		Ich wolt gern das gelogen wer, er helt kein glauben, acht kein eer.	
Leuit. xix.	112	Deshalb ob ich hett geschworen schon, gar bald ich lassen mag darvon, das schafft ein absolution. Wie mögen das sein göttlich ding, do hár deinn namen achten gring	Wie der Papp absoluiert. Was von solch- em kompt.
Mat. v. xij. q. ij. c. quatuor. Io. x.	116	die andern leüten solten sich zü beyspiel setzen offentlich? Wie deine schafft besolhen han, des hyrten ampts sich nemen an,	Der Papp ein hyrt.
Mat. x. Amb. de pastor.	120	vnd solten nür der seelen heyl bedencken, vnd nit tragen seyl dein geistlichkeit, dein göttlich gunst. als ob du die nit gábst umb sunst.	Gotts gnad ver kauffen.
	124	Dann du sichst an des menschen müt vil mer, dann was er hab an güt. So schickens täglich bullen her, als ob nach deinem willen wer	Des papps bullen.
Act. viij. Mat. vij. xviij. xix. Luc. xviij.	128	den hymel schetzen umb ein gelt, der allen frommen zügestellt durch dich, vnd vormals geben ist. Dann darzü kommen hilfft kein list,	Den hymel ver- kauffen.
	132	vnd würt der ablas schaffen nit, es geh dan rein gewissen mit. Wo dann ist güt die conscienz, da frag man nit nach indulgentz.	Gewissen des menschen.
Cypan9.	136	Sye hand des aber gepflegt so vil, das yetzo niemant leben wil er hab jm dann ein ablas kaufft. drüb mächer auch gen Rom hin laufft,	Wie das volck betoret ist.

2. 3. 6. Gwinne, 5. ¹⁰⁸ jm] in 2. ihm 4. hin. 5. 6. ¹⁰⁹ des 2...4. 6. ¹¹⁰ ehz. 4. 6.
¹¹¹ Der halb 2. 3. het 6. geschworen 2. ¹¹² bald 4. baldt 6. ¹¹⁵ do her 2. 3. 6.
 Woher 5. dein 2...6. gering, 5. ¹¹⁶ Die andern lüten 2. ¹¹⁷ Zum 5. beyspil 2.
 offenklich. 2. ¹¹⁸ beuolhen 2. 3. befohlen 5. 6. ¹¹⁹ ampts 6. nemmen 5. ¹²⁰ seelen
 2. 3. Gottes gnad vnd den himmel verkauffen. ad marg. 4. ¹²² Geistlichkeit 5. geist-
 lichkeit 6. ¹²³ gebst 5. 6. ¹²⁴ sichst 5. 6. deß 5. mñschen 2. Auth, 5. ¹²⁵ Viel-
 mehr 5. 6. meer 4. den 2. ¹²⁶ schickens 2. 3. ¹²⁷ obs 5. 6. dinem 2. ¹²⁸ himel 2.
 hymmel 3. Himmel 4. 5. schätzens 5. schekens 6. ¹²⁹ den 2. 3. frommen 2. 3. 6.
 frommen 5. ¹³² wirt 2. 3. würt 5. Ablass 5. 6. ¹³⁴ consciens, 2. ¹³⁶ Sie han
 2. 3. deß 5. gepflegt 5. gepfleget 6. viel, 5. (ut ubiq.) ¹³⁷ jehunt 4. jehunt 5.
 jhundert 6. niemant 6. ¹³⁸ ihm 4. ablass 2. 3. Ablass 5. 6. ¹³⁹ darum 2. 3. gein
 2. 3. hein 2. hien 3.

Ablas brieß.	140	vnd holt ein brieß mit sigel schwer. sein sinn ist güter gdencken lár.	
Ergernuß güter gewissen.		Nur vff die gschrißft er sich verlat. Wo er dann zû der beychtung gat,	
Vff den ablas beychten.	144	verzelt er was jm sey erlaubt. Doran hetzt mancher vester glaubt dann Christ herr an die warheit dein, des hymels freud, der hellen pein.	i. Tim. iiij.
	148	Also zû sünd man vrlaub gibt, darumb hetzt sünden manchem liebt, vnd werden laster schand gemert, güt weiß vnd sitten gar verkert.	Ibidem.
Erlaubnus der sünden.			
Verkörnung gü- ter sitten.	152	Dann wer wolt meiden übelthün, so man das kan vstilgen nün?	
Dispensation.		Bû dispensieren sich vermeint der Papst, als ob er sey vereynt	Cyprian. Eze. xiiij. i. Cor. viij. Col. iij. Amb. de pastor. Hieron. su- p Matt'.
Des Papsts lügen.	156	mit gott vmb solichs, vnd jm süg so falscher trug, vnd schandlich lüg, dardurch die welt geergert würt, gemeiner man am glauben irt.	
Erlaubnus übel- s vmb gelt- kauff.	160	Dann wo vmb gelt man kauffen kan das nichts übel sey gethan, vnd nit allein die sünd vergiebt die einer etwan hatt gegeben,	
	164	vnd ist geschehen, sonder mer auch wider recht, vnd göttlich ler, was einer noch in willen hatt thut lassen zû, vnd gibt dem statt,	
	168	fürwar do würt kein eer geacht, das volck zû sünden geursacht.	
Von geistliche gestifften.		So haben vnser ältern auch den paffen etwan in geprauch	

¹⁴¹ Gedanken leer. 5. ¹⁴² auff 2...4. ¹⁴³ geht, 4. 6. ¹⁴⁴ ihm 4. sy 2. ¹⁴⁵ dran
 neh 2. 3. ¹⁴⁶ daran 5. ¹⁴⁷ himmels 3. himmels 4. Himmels 5.
 freud 2. freud 5. ¹⁴⁸ giebt. 5. ¹⁴⁹ neh 2. 3. jht 6. libet. 2. ¹⁵⁰ chsand 2. gemehrt,
 5. 6. ¹⁵¹ verkehrt, 5. 6. ¹⁵² dispensieren 2. 3. 5. ¹⁵³ babst 2. Papst 6. sy 2. ¹⁵⁴ solichs 2.
 3. 5. 6. ihm 4. ¹⁵⁵ schändlich 5. ¹⁵⁶ geürgert 5. wirt, 2...4. 6. wird, 5. ¹⁵⁷ irt, 2. 3.
¹⁵⁸ wo man vmb 5. ¹⁵⁹ nichts 2. vbel 5. ¹⁶⁰ vergibt, 5. 6. ¹⁶¹ etwann 4. hat
 giebt, 2. 3. geübt, 4. 5. 6. ¹⁶² mehr, 5. 6. ¹⁶³ göttlich 2. Lehr. 5. leh. 6. ¹⁶⁴ inn
 4. ut (sape nn pro n) willen 6. hat, 5. 6. ¹⁶⁵ stat 5. 6. ¹⁶⁶ da 5. (ubiq. pro o)
 wirt 4. 6. eher 4. ¹⁶⁷ Sünden 5. ¹⁶⁸ Eltern 5. 6. ¹⁶⁹ Gebrauch, 5. gebrauch. 6.

172 gegeben vnser güter vil.

Meinthalb ich nichts verheben wil,
Doch ist gewest der selben müt,
das solichs kumm der seel zügüt,

176 vnd werd gewentert gottes eer.

So sicht man hetzo wenig mer
die priesterlichem leben nach
regieren sich. Allein die sach

Wie geistlichkeit
hetzo geschicht.

Amb. de
pastor.
Hier. su-
p Soph.
i. timo. iij.
Cypria.

180 der geistlichkeit am namen leyt,
der ghat wil heder sein gefrent.

Man darff nit fragen wen ich meyn,
sicht grosse schar, nit ein allein,

184 Die pöbß, vnd dechan nennen sich,
prelatten, pfarrer offentlich,
thümherren, vnd official,

Geistlich prela-
ten.

abt, prior, vnd prouincial,

188 ertzpriester, bischoff, vnd der gleich,
die all der kirchen werden reich.

Vnd leben niemants doch zü güt,
allein vff prassen stedt ir müt,

Der geistlichen
wollust leben.

192 vnd essen trincken was wol schmeckt,
mit zohel marder werden gedeckt.

Die wochen geend sye zwyr ins badt
in seiften schauben, weychem wath,

196 mit frawen scherzen, müßig gan,
vnd alles lusts sich nemen an.

¶ Ist dann ein geistlich leben das,
so müßt ich sprechen dan fürbas,

200 das gottes wort nit mer gerecht.

Wer solichs gern züm besten brecht,
den henschon sye züm ferner baldt,
vnd würt jm ernstlich noch gestaltdt.

Thyrannen der
geistlichen.

Amos. v.
& vi.
Ezechiel.
xxxiiij.
i. & ij. ti-
mot'. iij.
ij. Petri. ij.
Iudæ. i.
ij. tim. ij.
de conse.
dist. iij. c.
quais.

173 Meinthalben 5. will. 6. 175 solichs 2...4.6. solches 5. kom 5. komb 6.
176 eh2. 4. 177 sht 5. jehunt 4. jehunt 6. mehr 5.6. 178 regiren 2.
180 Geistlichkeit 5. Geistlichkeit 6. am n. leyt, ein n. treyt, 3. 181 je der 6. ge-
freut. 6. 183 sht 1. Dieht 5. 184 Geistlich in marg. 1. 185 Pfarrer 5.6. 186 Of-
ficial 2.3. 187 ebt 2.3. Apt, 4. prouincial. 2. provincial. 3. Provincial. 5. 188 Bi-
schoff 2...6. 191 stet 2.3. steht 4...6. 193 gedeckt, 2.5. 194 geend 2.3. gehen 5. ge-
hend 6. zwir ind 2.3. gehend sie zwyr ins 4. Bad, 5. 195 seiften 5. seiften 6.
vnd weichen 3. Wat. 5. wat. 6. 196 gahn, 4. 197 nehmen 5. 198 den 2. denn 3.
199 dan 1. omis. 2.3. fürbas, 5.6. 200 werd 6. 201 solches 5. solichs 6. 202 fell-
wer 3.4. balt, 4.6. bald, 5. 203 wirt 4. jnn 2. jn 3. ihm 4. gestalt 3...6.

	204	Ich sag es ist bekehrung not, vñ solt man mich drumb schlagē ztodt.	
Müßiggenger.		Der müßig genger seint zūnil,	i. Coř. x.
Geyß der geist- lichen.	208	darzū die psaffen über zyl vnd moßz an sich yetzt kauffen gūt. Dann nyemer würt erfüllt ir mūt, ir geytz hat weder zyl noch endt, zū gewinnen kerents süß vnd hendt.	Lucq. xliij. Esaie. lvi.
Geistlich wücher.	212	Allein des wüchers habens süg, des sye doch nyemer pflügen gnüg. Als ob jn rauben sey erlaubt.	
Geistlich rauberey.		dan mācher yetz durch irthumb glaubt	
Kyrchen gūt.	216	das geistlich rauben sey kein sünd, Vnd ob man einen psaffen sünd der durch betrug vnd būberey den kyrchen brächt vil güttes bey,	Ezechiel' xxxliij. Osee. v. Abac. ij.
	220	durch wücher vnd behendigkeit, sein lob müßz werden vßgebreit, man gibt jm zū all erberkeit,	
Der kyrchen vorston.	224	Hatt gsamlet kasten, keller vol, der kyrchen vorgestanden wol, sein leben keiner schelten sol.	i. tim. vi.
Beschönnung bößer ding.		¶ Darzū ich sag, es ist nit gūt das man vff setzen wil ein hūt den sachen die nit billich seyndt. Gott hatt es anders auch gemeyndt,	P'salm.
Ein opfer von bösem gūt.	228	sprach, das jm sey ein háßig eer, ein opfer das von raub kum hár.	

²⁰⁴ bekerung 2. 5. ²⁰⁵ ztod. 2. todt. 4. 6. zu todt, 5. ²⁰⁶ Müßiggänger 5. syn
2. 3. seindt 4. seind 5. 6. *Lemmata sic coniuncta* 4.: Müßiggang, Geyß, wücher, Rau-
berey der geistlichē. ²⁰⁷ Biel, 5. (et sic in sqq.) ²⁰⁸ Vnd on moß an sych kouffen 2.
Vnd moß an sych yetz kauffen 3. Vnd muß an sich 5. jht 6. ²⁰⁹ nymer 2. 3. nimer
wirt 4. nimmer 5. 6. wird 5. wirdt 6. erfüllet 2. ihr 4. ²¹⁰ Ihr 4. 5. ziel 5.
End, 5. ²¹¹ gewynnen körenz süß 2. 3. gewinnen kehrens 5. Günd, 5. hend 6.
²¹² deß 5. (*sarpe pro s*) ²¹³ nymer 2. 3. nimmer 4. nimmer 5. 6. (*ubiq.*) ²¹⁴ jnn 2.
rauben 2. 3. rauben 4. sie 2. erlobt, 3. ²¹⁵ icht 4. jrthum 2. 3. ²¹⁶ geist-
lych 3. rauben 2. 3. rauben 4. ²¹⁷ einnen 2. eynen 3. fund, 2. 3. find, 5. ²¹⁸ bū-
berey] dieberey, 2. 3. ²¹⁹ viel 4...6. güttes 2. gutes 5. 6. ²²⁰ behendikeyt, 2. behen-
digkeyt, 3. Behändigkeit, 2. (böse list) ²²¹ Hunc v. omis. 4...6. ²²² alle 2. 3. Er-
barkeit, 5. ²²³ Hat 2. 3. 5. 6. gsamlet 5. ²²⁵ soll 4...6. ²²⁷ auffsetzen 4...6. wil
4. 6. ²²⁸ seynd, 2. ²²⁹ hat 2. 3. 5. 6. gemeynt, 5. gemeint. 6. ²³⁰ eht, heßig
Ehr, 5. ²³¹ opffer 3. 4. 6. Opffer 5. koum 3. kump 4. kompt 5. kombt 6.

- 232 Hierumb so rauben niemant sol,
wie pflegt seyn dann ein priester wol?
¶ Ich hö: sye leeren allen tag
als lut nür yeder rüffen mag,
wie wücher sey so groffze sünd,
das man die gnüg kaum büffen künd,
wie güt, das man mit wücher gwindt
den seelen mach vil pein geschwindt.
vnd sich in iren werken doch
das sye des pflegen yemer noch.
Glich wie ein bildstock straffen zengt,
die er zügen nit ist genengt.
¶ Es wer zū vil vnd wider zucht,
wiewol villeicht nit gar on frucht,
wo ich wolt decken auff all schand
die trieben yetzt in Teütschem land
vil, die man doch vor geistlich acht,
vnd leben sicht in groffzem bracht,
die schenden mancher mütter kindt.
Noch ist die welt so gar verblindt,
das man wil d wahrheit nit verstan,
vnd nemen sich der sachen an.
Wie wol ich weißz, vnd zwysel nit,
das schmerzzen groff würt bringen mit,
artzney gegeben dißem sitt.
Dem sey nün wie jm werden kan,
so müßz man doch ye gryffen an
das nutz vnd auch von nöten ist,
vnd das der cörper bleib in frist,
- Wücher.
Übel gewun-
nen güt.
Geistlich
wücher.
Leer der geist-
lichen.
Schand der
geistlichkeit.
Behdrung des
geistlichē stands
nit on schmerzē.
Von nöten ist
besserung zū
füchen.
- Deut. xxij.
Pfal. xiiij.
Dan. xij.
Amos. v.
Hier. su-
p Soph.
Mat. v.
- 236
240
244
248
252
256
280

232 Hierumb 2. soll, 4...6. 233 seyn] es 2.3. sein 5.6. dan ein priester 3. 234 sie
lernen 2.3. sie lehren 5.6. 235 laut 2...6. 236 groffe 2...5. sünd 3. 237 büßen 5.
238 seelen 2.3. 240 sieh 5. ihren 4.5. 241 sie 2. sy 3. immer 2.5. jmer 3. ihe-
mer 3. jimmer 6. 242 Gleich 2...4. zeigt, 2. zöigt, 3. 243 zügeh 4.6. zu gahn 5.
genengt. 2. gendigt. 3. 244 viel vnnnd 4. 146 schandt, 6. 247 treiben 2.4. trieben 3.
jetz im Teutschenland 5. jzt im Teutschen landt. 6. 248 Viel, 4...6. für 5.6.
249 sicht] sät 5. groffem 2.5.6. Pracht, 5. 250 schänden 5. manchet 1. muter 6.
Kind, 5. kind, 6. 251 vorblindt. 3. verblind 5.6. 252 will d Warheit nicht 5. vor-
stan, 3. verstan, 4. 253 nemmen 2.3. nehmen 5. 254 zweifel 2. zwifel 3. zweyffel
4.5. zweiffel 6. 255 wird 4. würd 5. wirdt 6. mit] mir, 1. 256 artney 1. er-
heten 2.3. Arzney 4. Arzeney 5. Arzney 6. dißem 2.3. dißem 4.6. sitt. 4. dieser
Sitt. 5. 257 ihm 4. 258 müß 2.3. muß 4. ihe 4. greiffen 2. 260 cörper 3.
Cörper 5.

		die kranken glieder schneiden ab.	xviiij.
		Latein ich vor geschriben hab,	Hiere. xij.
Anruffung an die Teütschen.	264	das was ein yeden nit beandt. Netzt schrey ich an das vatterlandt Teütsch nation in irer sprach, zü bringen disen dingen rach.	
Beschwörung der Teütschen nation.	268	Vnd wil man sunst kein bschwörung mer erkennen, oder achten ser, so denck doch yedes frommen hertz, ob do nit sey zü haben schmerz,	
Pension gen Rom.	272	das stäts gen Rom man gelt hin sendt, vnd wider hár als übel wendt.	
Curtisanen.		Das selb die Curtisanen thün, die dise sachen triben nün.	Abac. ij.
	276	On zal sye gelt von hynnen füren, das wir villeicht doch gern entbüren,	
Veh homini per quem scanda- lum venit. Mat'. xviiij.		Wo nit die gúten sitten hye zü ergerung verkerten sye.	
	280	Der welschen bossen sicht man vil, der ich hye keinen nennen wil.	
		Dann lasterlich zureden laut das, der zü wúrcken keinem graut, vnd haben brocht in vnser landt,	
	284	das vor den Teütschen unbekandt, do habents vns beflechet mit.	
Rom.		Wer was der erst, darzü ye ryt,	

162 glieder 4. schneiden 3. 5. 6. 262 latin 2. geschriben 5. 6. 263 bekannt, 4.
 264 netz 2. 3. In marg. 4.: An die Teütschen ermanung. 265 Teütsch 3. ihrer 4.
 Versus 265...396. qui in 2. 3. duo folia bij bij explent, Meiners (Ind. bibl. XXXIII.
 7.) manco exemplo usus omisit, Münchius autem (Ind. bibl. XXXIII. 11.) eosdem,
 quamvis antea (XXXIII. 10.) ex Schreiberiano exemplo (XXXIII. 8.) nihil cogi-
 tans repetisset, quasi recentius additamentum essent qui in omnibus exemplis,
 uno Meinersiano excepto, extant, adnotationis loco addidit, his verbis præmissis
 „Die spätere Ausgabe, unter dem Titel: Auferwecker der Nation“ enthält einige Blätter
 mehr, die wir hier zur Vorsorge ebenfalls geben“. 266 disen 2. 3. diesen 4...6.
 Naach. 5. 267 will 5. man sonst beschwerung mehr 5. 6. bschwörung 3. 268 odder 4.
 ser, 4. sehr, 5. 6. 269 frommes 5. 271 stets 2. 3. 6. stäts 4. hien 2. hinsend 5.
 272 her 2. 3. 5. 6. 273 Curtisanen 1. 274 diese Sach 5. treiben 2...6. 275 Ohn
 Bahl 5. sei 2. 5. sy 3. füren, 2. 3. führen, 5. 6. 276 doch omis. 1. 4...6. entbüren.
 2. 3. entbüren, 5. 277 gúten 4. hy, 2. 3. hie, 4. 278 verkóuten 2. vorhóuten 3.
 verkehrten 5. 6. sy. 2. 3. sie. 4. sin. 6. 279 bossenn 3. Bossen 5. sicht 5. In marg.
 4.: Welsche bossen. 280 will. 4. 281 lästerlich 5. 6. 282 zu wurcken 3. 283 brocht
 4...6. vnßer 3. 284 diese 4. 286 Wer 1. ihe rith, 4. je rieth, 5. je rhiet. 6.

- das man ein Römisch weyß annam?
 298 Ye mer ich sag, ye mer ich schäm.
 Drumb laß ich von der welschen schand,
 die (leyder) nimpt vast überhand,
 vnd rür das Römisch regiment,
 292 des genßz hatt weder zil noch endt.
 Wie kommen da wir Teütschen zů,
 das wir nit mögen haben rü
 bey dem, das doch ist vnser güt?
 296 Ein ander vns das nemmen thüt,
 vnd fordert vnser eygen ab,
 gleich ob er vns gefangen hab.
 Wo seind wir schuldig worden ye
 300 dem Papt tributen, oder wie?
 Wie darff er heischen pension
 von dem das wir gestiftet hon?
 Ists billich das den stül erhalt
 304 zů Rom, der daruff hatt kein gewalt?
 Was godt vns an das einer lebt,
 vñ in eim pracht vnd wollust schwebt?
 Wil er das selb von vns bekomme?
 308 Ach gott wir Teütschen seind zů from.
 Wiewol nit fromkeit wirt genannt
 das wir erneren laster, schandt.
 Dann gäben wir darzů kein gelt,
 312 ir vnkeüsch leben mer zerfelt.
 Ir bößheit halten wir in gbrauch,
 drumb gott vns billich straffet auch.
- Genßz der Ro-
manisten.
- Ob wir schuld-
ig seyen dē papst
etwas zůgeben.
- Der stül zů
Rom.
- Ob güt sey, gelt
gen Rom gebē.

²⁹⁷ ein Römisch 1. weiß 2.5. an nem? 2.3. annehm, 5. ²⁹⁸ Ihe meer 4.
 mehr 5.6. (ubiq.) meer 4. schem. 2.3. ²⁹⁹ Drum 2. ³⁰⁰ leider 2. nimbt 6.
 fast 5.6. überhandt 4.6. ³⁰¹ rühr 5. ³⁰² Des Geißes 5. des geißes 6. genßz 4.
 hat 2...6. ziel 2.6. zil 3. Biel 5. (ubiq.) endt. 6. ³⁰⁴ Ruh, 5. ru. 6. ³⁰⁵ Ih 3.
²⁹⁶ vnß 2. nemen 2.6. nehmen 5. (ut solet.) ²⁹⁷ vnßer 3. eigen 2. eigens 5.
²⁹⁸ gleich 2. Gleich 4...6. ²⁹⁹ seindt 2.4.6. sindt 3. seynd 5. schuldich 3. ihe 4.
 Lemma sic habet 4.: Die Teütschē seint dē Papt nichts schuldig. ³⁰⁰ Papt 6. oder 4.
³⁰¹ häßchen 3. ³⁰² han. 8. ³⁰³ billich 1. Vnd sal den stül zů Rom er halt, 2.3.
³⁰⁴ der hat darauff kein (keyn 3.) nuß kein gewalt? 2.3. darauff hat 4.6. drauff hat
 kein Gewalt. 5. gewalt? 4. ³⁰⁶ gods 2. goht 4. geht 5.6. ³⁰⁸ vñ] der 2.3. bracht
 4.6. wolust 2. wolutz 3. ³⁰⁷ Will 4.6. ³⁰⁸ Teütschen 1. teütschen 2. truschen 3.
 seindt 4.6. from 2.3. ³⁰⁹ frumkeit wirt genant, 2.3. mit Frömbkeit 5. mit
 frömbkeit 6. wirt 4. wirdt genant, 6. ³¹⁰ ernehren 5.6. ³¹¹ Dan 2.3. geben
 5.6. ³¹² Ih 4. zů felt 2.3. zerfelt. 5. ³¹³ Ih 4. bößheit 2.3. bößhey 4. wpr
 2.3. geprauch, 2.

- Das selb mir in gedanken leyt,
 316 macht mein gewissen manchen strengt,
 das wir so vil vßgeben han,
 vnds doch geleget übel an.
- Das wir nichts
 schuldig seind 320
 gen Rom. ¶ Hört zü ir Teütschen was ich sag,
 auß gottes stiftung nymmer mag
 bewißen werd, vns schuldig sein,
 dem Ppft zü geben gelt hin eyn,
 vnd vmb jn kauffen geistlich war,
 pfründ, kychen, pfarren, vnd altar.
 324 Gott hats gegeben alls vmb sunst,
 vnd mag nit sein der göttlich gunst
- Verköuff der sa-
 cramenten. 328 wo man die Sacrament verkaufft.
 ¶ Kein hat gott nye vmbß gelt getaufft.
- Wie gott die a-
 postel vnd'weißt. Die zwölff er auch gehenyßen hatt,
 der geizigkeit nit geben statt.
 332 Er sprach, ir habts vmb sunst erlebt,
 drüb auch vmb sunsts den andern gebt.
- Christus. Dann hett er seinen glauben seyl
 gebotten ye, vnd Christlich heyl,
 er hett nit minder mögen han
 336 dann hetzt der Ppft erschetzen kan.
- Verkauff des
 hymelreichs. 340 Was aber jm ein schndes ding
 wo einer nür mit gelt vmbging.
 Was nün vff gelt der hymmel stedt,
 wie kan dann war sein gottes redt,
 344 der spricht, so müglich mögen sein
 zü einem nodel dz gon eyn
 ein vngesüges kämelthyer,
 als könt ein reicher sich entbier
 gen hymmel, vnd den wonen inn?
 Fürwar es hatt ein andren sinn.
- Amb. de
 pastor.
- Mat'. x.
- Mat'. xix.
 Marci. x.
 Luc. xvij.

317 auß 2...6. 319 teütschen 2.3. 321 Bewiesen 5.6. werden 5. 322 Ppft 2.3.
 Ppft 6. 322 Waar, 5. In 4. ad marg. sic est: Die Apostel habē nie kauffmanschaft getrie-
 ben wie vnser paffen. 324 kircheu, pfarzer 2. 325 als 2...5. (sunst, 3. 326 der) die 2. dy 3.
 An da? götlich 2. günst. 3. 327 verkaufft 2.3. 328 keinn 3. hat 2.3.5. got nye 3.
 329 hat 2.3.5.6. 330 det 1. geizikeit 2.3. stat. 2.3.6. 331 haptß 4. vmbsonst 5.6.
 332 drüm 2. sunst 2.4. sunst 3. vmbsonst 5.6. 333 Pan 2.3. (more solito.) 334 ihe, 4.
 Cristlich 2.3. 335 het 2.3.6. 336 Ppft 6. 337 ihm 4. 338 nür 2.3. vmbgieng 5.
 339 himmel 2.3. Himel 6. stedt, 4.3. 340 Ned, 5. 341 müglich 2.3. 342 nodel 3.
 Nadelöhr 5. gohn 4. gahn 5. 343 vngesüß 5. Kämmelthier, 4.6. Cameelthier, 5.
 345 Geyn 2.3. Himel 6. wohnen 5.6. 346 hat 4...6. einn 3. anderen 2. an-
 dern 4. fin. 2.3.

- Mat'. v.
Lucq. vi.
- 348 Dann wo man solichs kouffen mücht,
das reychtumb mer dann armüt döcht,
so wer nit war das gott hatt geseht,
den armen sey sein reych bereit.
Wo blibt nün Päpstlich hinderlist,
352 durch den man überschwatzet ist
zü kouffen ablas vnd genad,
vff das man vns des gelts entlad.
¶ Ich wil rüch sagen was ich hör,
356 es ist geschehen kurtz hye vör,
do wolten die vñ Keüssen landt
im glauben haben sich erhandt,
vnd zü vns tretten alle gleich,
560 do dacht der Papst zü werden reich,
vnd setzt in auff ein grosses golt
das man jm iarlich geben solt.
Das hatt den Keüssen seer verschmacht,
364 vnd haben sich der sach bedacht,
die Kyirchen gmeyn zü kouffen nit,
wimol man in die sehl anbüt.
¶ Also der Papst den glauben mert,
368 all erberkeit von dannen zert,
die Christlich ordenung verkert.
¶ Doch stiftens viden manigsalt,
der einer macht den andren alt.
i. & ij. ti-
mot'. iiij.
- 372 Als müßz man tragen kleider an,
darbey man kenn ein frommen man,
vnd sey am glauben nit genüg.
Ich sprich, sye habents nymer süg,
- Ablas kauff.
Was der Papst
mitt den Keüsse
neuwlich ge-
handelt.
Wie der Papst
den glauben
meert.
Stiftung der
münchs viden.
Wz dem Papst

³⁴⁷ solichs 2. 3. sollich 4. 6. solches 5. kouffen 2. kouffen 3. kauffen 4. 5. mücht, 2.
³⁴⁸ Reichtumb 5. reichthumb 6. dann] an 2. dan 3. Armuth 1. dcht, 5. ³⁴⁹ got 3. hat
2. 3. 5. geseht, 2. ³⁵⁰ armmen 2. armenen 3. ³⁵¹ blibt nun Päpstlich 2. 3.
bleibt 5. nu 6. Päpstlich 5. Päpstlich 6. ³⁵² Bü kouffen ablas 2. 3. ³⁵³ Auff 4. 6.
³⁵⁴ will 4. 6. ³⁵⁵...³⁵⁶ Cf. Hutteni ad Frid. Sax. conquest. §. 41. (vol. I. p. 397.) et
Dialog. Apophth. Vadisci et Pasquilli §. 32. (vol. III. p. 592.) Referrem hæc ad
Iwani III. Romam a. 1471. ad Sixtum III. missam legationem, nisi 'nuper', immo
'nuperrime' res acta diceretur. itaque de Leonis X. conatibus Russicæ sub Ro-
manam ecclesiam retrahendæ a. 1513. et imprimis a. 1519. frustra actis illi loci
accipiendi sunt. ³⁵⁷ auß 2...6. ³⁵⁸ erkant, 4. ³⁵⁹ tretten 2. 3. 5. 6. ³⁶¹ Vns 6.
jnn 2. ³⁶² iarlich 2. 4. 6. Jährlich 5. ³⁶³ hat 2...5. verschmacht 3. ³⁶⁵ Der 2. 3.
³⁶⁶ an bit. 2. 3. anbüt. 5. 6. ³⁶⁸ erbergkeit 4. zehrt 5. 6. ³⁶⁹ Cristlich 2. 3. Ord-
nunge 5. verzerht. 6. ³⁷⁰ Orden 5. ³⁷¹ andern 2. 5. ³⁷² müß 2. muß 4...6.
³⁷³ einn 3. frummen 3. ³⁷⁴ gnug, 3. ³⁷⁵ sie habens 2. 3.

- bettelorden nuß 376 allein der geytz sye darzü zwingt.
 bringen. dann heder Orden etwas bringt,
 die bettlen auff durch alle landt,
 vnd machen Päpstlich macht beandt.
- 380 Franciscus ist des einen gott,
 Dominicus den andern hott,
 sanct Augustinus den gemacht.
- Ein orden die Ich sag, gott würt dardurch veracht. i. Col'. i.
 gah Christheit. 384 Ein orden ist die Christenheit, &. iiij.
 do darff man haben zu kein kleidt,
 allein die seel den an ir hatt.
 das ist ein vnueriglichlich wath.
- Christen sein. 388 So mag ich größser eer nit han,
 dann wo man einen Christen man
 thut nennen mich, das ist ein eer,
 die ich allweg soll süchen meer
- 392 dan mich mit neuem gsätz beschwär.
- Wallfarten. ¶ Des gleichen wallfart seindt on zal,
 die machen auch vns narung schmal.
 Von dannen nimpt der Papst sein theyl.
- Mirachel. 396 Do findt man die mirachel seyl,
 vnd tobt das volck hin nach on maß.
 hye seind die pfaffen, loben das,
 vnd sagen vil was gschehen sey,
- 400 do doch nye kam ir einer bey,
 vnd wissenn das sye lyegen dran,
 mit warheit mögen nit bestan. Iob. xij.
- Doch ist der geytz der sye das heißt, Lucq. xij.
 der Papst mit disen falchen beißt,
 die jagen jm das wiltprecht auff.
 All Christlich wesen steeet im kauff.

³⁷⁶ sie 2. sy 3. ³⁷⁷ etwas 2. 3. ³⁸⁰ deß (ut sæpe pro des) 5. got 3. ³⁸¹ hot,
 2. 3. ³⁸² Sant 2. 3. ³⁸³ got wurt 3. wirt 4. 6. wird 5. ³⁸⁴ Christenheit 2. 3. Chri-
 stenheit, 4. ³⁸⁵ da 2. 3. 5. 6. ³⁸⁶ ihr hat, 4...6. ³⁸⁷ vnuergleichlich 2...6. wat
 2. 3. 5. 6. ³⁸⁸ er 2. 3. ehr 4. 6. Ehr, 5. ³⁸⁹ Christen 3. 4. Mann (ut solet) 5.
³⁹⁰ er, 2. 3. ehr 4. 6. Ehr, 5. ³⁹¹ sol 5. mer, 2. 3. mehr, 5. 6. ³⁹² nūwem 2.
 nuwem 3. newem 5. 6. gsetz 2. 3. beschwer. 2. 5. 6. besthwer. 3. ³⁹³ wallfert 2. wal-
 fart sein ohn 6. seint 4. ³⁹⁴ ouch 3. ³⁹⁵ nimbt 6. teyl. 4. ³⁹⁶ findt 5. ³⁹⁷ hien 2.
 noch 3. ³⁹⁸ seindt 4. 6. dte 1. ³⁹⁹ gschehen 6. ⁴⁰¹ liegen 2. 5. 6. ligen 3. ⁴⁰² wor-
 heit 3. bestahn. 4...6. ⁴⁰³ heisst, 3. heyst. 4. heist: 5. ⁴⁰⁴ Pabst 3. 6. dißem 1.
 disenn 2. 3. diesen 4...6. beisst. 3. beist. 4. beyst, 5. beist. 6. [i. e. beist] ⁴⁰⁵ Die Ja-
 gen ihm 4. wilpret 2. wilprecht 3. 6. Wildpreth 5. ⁴⁰⁶ Cristlich 3. stet 3. steht
 2. 5. 6. ihm 4.

- Man dencht noch sünden mancher handt
 408 das von uns werd das gelt gewandt.
 Col. iij. Hetz heyscht man gelt zûm Türken krieg,
 do schämt sich keiner das er lyege.
 Dann wil man buwen wunderlich
 412 sanct Peters kyrchen übersich,
 die wer sunst nider gfallen gar.
 Mich wundert das mans gdenckē dar.
 Ob dann schon Rom thāt bauwens not,
 416 wie darff man drum̃ auff setzen gbot
 den Ceutschen, vnd uns heyschen an
 das Walhen bassz zugeben han?
 Warumb würt nit die Wellisch art
 420 mit ablas so beschwāret hart?
 Allein die Ceutschen narren sein,
 das thāt mir wee, vnd macht mir pein.
 Vnd wolt dasz yederman bedācht,
 424 so sünd man nit der vnser lācht.
 Hiero. v. ¶ Ir Cardināl ich sprich eūch zū,
 vi. vij. & xxij. die uns zū rauben habt kein rū,
 vnd treibt die sach on maß vnd zil,
 428 So ye sanct Peter fallen wil,
 so mindert disen grossen pracht,
 den ir fūrt yetz zū Rom mit macht.
 Amos. v. Lucæ. xij. ¶ Dyecht ab ein wenig vom gepreng,
 432 damit ir Rom offit machet eng,
 vnd nempt von überflüssigkeit,
 dar inn ir eūch macht also brenyt,
 so mögt ir wol so vil erspar
 436 das stee sanct Peters münster gar.
- Selt zûm Türken krieg.
 Sanct Peters münster.
 Zû den Cardinālen.
 Pracht der Cardinālen.

⁴⁰⁷ nach 2.3. findē 4. Sündlein 5. finden 6. ⁴⁰⁸ werd von uns 2.3. ⁴⁰⁹ Jetz 4. haifcht 3. krieg, 4. ⁴¹⁰ Da schämt 5.6. schempt 2.3. ⁴¹¹ Denn 3. bauwen 4. bawen 5.6. winderlich, 3. ⁴¹² sant 2.3. ⁴¹³ wā 3. sonst 5.6. ⁴¹⁴ wundert 3. dencken gdar. 2.3. thar. 5.6. ⁴¹⁵ dann 2. thet 2.3.6. buwens 2. buwes 3. bawens 5.6. ⁴¹⁶ gbot? 1.4.6. pro? in 2.3. est. Gbott 2. ⁴¹⁸ Wahlen 5. baß 2...6. ⁴¹⁹ wirt 4. wird 5. wirdt 6. ⁴²⁰ aplaß 2.3. ablaß 4. Ablaß 5.6. beschweret 2.3.5.6. ⁴²¹ Ad marg. 4.: Ceutschen Narren. ⁴²² weh 5.6. ⁴²³ das 2.3. daß 5. ⁴²⁴ findt 2. sündt 3. vnßer 3. ⁴²⁵ Von den Cardinālen. marg. 4. ⁴²⁶ hapt 4. rūw, 4. Ruh, 5. (ubiq. h) rhu. 6. ⁴²⁷ ohn 5.6. zil, 2.3. Ziel, 5. ⁴²⁸ ihe 4. sant 2.3. will, 4.5. ⁴²⁹ mindert 1. disen 2.3. diesen 4...6. grossen 2.4...6. grossen 3. ⁴³⁰ furt 3. für jetz 6. ⁴³¹ Dycht 2.3. ⁴³² nembt 5.6. überflüssigkeit, 2. oberflüssigkeit, 3. ⁴³³ möcht ⁴³⁶ ste 2.3. stehe 4...6. minster 2.

Die Cardinal apostelen.		Ir nennet euch Aposteln gleich, vnd seyt doch nit von tugent reich.	
Der ablas in Italien.	440	Unkeuschheit eurer leben ist, kein reinigkeit bey euch hatt frist.	Col'. ij.
		Als küniglich ist eurer statt, das Christus nye gelernt hatt.	
	444	Allein die Kirch wolt ir yetz sein, vnd gebt doch alles lasters schein.	
Ob allein zu Rom die Christ- lich kirch sey.		Ein Papst meynt auch zu wölen ir, ob schon darvon nit wissen wir.	Cypriä.
	448	das thut ir wider göttlich gsätz, wie wol ir macht danon geschwätz.	
Warnung an die Cardinal.		Ich sag euch, nempt der sachen acht, vil frommer Teütschen seind bedacht,	
	452	die werden greynffen euch in zaum, dann werdt ir vns entreyten kaum.	
		Ir habt das spil getriben gnüg, lasszt ab, hört auff, ir habts kein füg.	
		Verwönet auch den Papst nit mer, das er vns schick seyn schynnder her,	
Des Papsts legaten.	456	die vns zu beychten regen an das sye doch selbs nye pfleget han.	Hiere. v. vi. vij.
Von vnspeyß.		Vnd sagen vns von yeder speyß, von essen vff ein neüwe weyß,	Col'. ij. i. tim. iiij. :
	460	dann fleisch, dann fisch, mit vnderseydzt, do singents von ein langes lyedt,	
		vnd heiffents halten vest vnd herzt als ob es Christus hett gelernt,	
Christus.	464	vnd ob es wer ein nödlich dingh.	
Kein vnd'scheit in leiplicher speiß zühaben.		Gott solichs sich nye vnderfingh,	Lucq. x.

⁴³⁸ Tugend 5. tugendt 6. ⁴⁴⁰ reinikeit 2. 3. hat 2...6. ⁴⁴¹ Königlich 5. 6. ewer 4...6. Stadt, 5. stat, 6. ⁴⁴² gelehret 5. 6. hat. 2...6. ⁴⁴³ kirch wolt 2. 3. wolt 5. ⁴⁴⁴ laster schein. 1. 4. 6. Laster schein, 5. ⁴⁵ Papst 6. (ubiq. b) welen 2. 3. wöhlen 5. ⁴⁴⁷ thut 1. tuht 3. thut 4. 5. götlich 3. gsatz, 2. 3. ⁴⁴⁸ geschwätz. 2. 3. ⁴⁴⁹ nembt 2. 5. 6. ⁴⁵⁰ Teütschen sind 2. 3. seindt 4. 6. seynd 5. ⁴⁵² werd 5. 6. ent-
reyten 2. entreytten 3. entreythen 4. entreyten 5. 6. kaum. 2. 3. ⁴⁵³ hapt 4. Spiel
(sp. 6.) getriben 5. 6. ⁴⁵⁴ laßt 2. lasth 3. last 4. last 5. 6. hapt 4. kein] nit
2. 3. Ad v. 455. sqq. in marg. 4. est. Die S. Peter bekleydt, werden ihn auch wieder
beraubt. ⁴⁵⁵ Verwenet 2. 3. ⁴⁵⁶ pflegen 2. ⁴⁶⁰ dan sol man das, dan gyno
[ghyns 3.] nit beyß. 2. 3. ⁴⁶¹ visch 6. vnderseydzt 2. 3. Unterschied 5. (v.) 6. In
marg. 4.: Verbott der speiß. ⁴⁶² singens 5. 6. lydt 2. 3. ⁴⁶³ heiffens 3. 3. 5. heif-
sents 4. hert, 2. 3. 6. hert, 5. ⁴⁶⁴ Christus 2. 3. het 2. 6. hat 3. gelehrt. 5.
⁴⁶⁵ nöthig 5. ding 2. ⁴⁶⁶ solichs 2. 3. solches 5. vnderfing. 2. 4. vnderfingh. 3.

- vnd nit allein ist's nit sein leer,
 468 er hats auch widersprochen meer,
 kein vnderscheydt vns heissen han
 was essz vnd trinck ein yeder man.
 i. cor. viij. Spricht Paulus auch, die speyß ist nit
 472 do wir gott mögen gfallen mit.
 i. cor. x. Dyessz yeden essen was er sünd
 i. tim. iiij. am speißmarkt seyl, on alle sünd.
 Matt. xv. Ist aber yetzt ein grösser gbolt
 Esa. xxix. 476 dann selbs ye hatt gestifft gott.
 Des wil ich sagen vsach auch,
 den Ceütschen müßz man diesen rauch
 vor d' augen blasen, der sye blendt.
 480 das trügeren bleib vnerkandt,
 vnd werden Bullen tewer gnüg.
 dann wo diß Nation wer klüg,
 so hett das Euangelium
 484 vor diesen fabeln seinen rum.
 ¶ Doch soll man wissen, vnd ist war,
 es seint vergangen etlich jar
 do wolt ich Rom erkennen auch,
 498 vnd was da wer der Römer gbrauch.
 Ap. xvij. Wie möcht ich hye von aller schand
 verzelung thün, die ich do fand,
 man sicht der gleich in keinem land.
 492 Vnd nit allein was ander thün,
 (als dann die welt sich ergert nün)
 mit sünden die do seind gemein,
 vil sachen Rom betreybt allein.

Was nußes die
 Romanistē dar-
 uon haben.

Ceütsch nation
 betöret.

Was Guttz zū
 Rom gesehen
 hab.

Schand d' Ro-
 manisten.

Schand die nit
 zūsagen.

unterfieng, 5. 467 ler, 2. 3. Lehr, 5. 468 mer. 2. 3. 6. mehr, 5. 469 heissen 2. 3.
 5. 6. 472 gfallen] bhagen 2. 3. 473 Hieß 2. 3. 5. 474 seil 3. 5. 6. 475 yetz 2. 3.
 yetzt 5. jht 6. 476 ihe 4. 477 Desz will 5. 478 Ceuütschen 1. müß 2. 3. muß 4. 5.
 diesen 2. 3. diesen 4. 5. 479 Vor d' Augen blasen 5. blasen 6. 480 Eriegeren (i) 5. 6.
 vnerkennt, 5. 481 thewer 5. tewr 6. 482 dis 2. 3. clüg 2. 3. 483 hāt 3. het 6.
 484 diesen 4. 5. Ruhm. 5. rhum. 6. 485 sol 2. 3. Ihz herrn solt wissen vnnnd 4.
 Item 5. In 4...6. hoc lemma ad marg. est: Was Hutten vnd J. A. zu Rom gesehen
 haben. (J. A. = Jacob Hammerlander?) 486 seint 2. 3. seindt nun hin wol 4. 5. et-
 lich 2. 3. 5. In 4...6. hi tres versus insititit secuntur:

Ward ich zū Menz (Münz 5. Mainz 6.) geschlossen auß

Hoher schul vnd meines vattershauß

Ein Testament macht mir den strauß.

488 do 2. 3. 490 Verzehlung 5. thün 1. 493 ärgert 5. 494 seindt 4. 6. et sic fere
 in sqq. 495 betreibt 2. 3.

- 496 dertn ettlich wider menschlich art
vnd all natürlich weiß gekart.
Was für volck zū Rom. Sunst hab ich gsehen grosse schar
die gassen tretten hyen vnd dar, Amos. v.
Esa. xxvij.
- 500 vil esel vnd vil stoltzer pferd,
der ettlich vil ducaten werd,
vnd seind gezäumet auff mit golt.
der Romanistē pracht. Oftt wenn ich auch spatzieren wolt,
504 so kam ich mitten ins gepreng,
von dem die gassen waren eng,
vnd diser reitter gsticket vol,
das ich von glück mag sagen wol,
der Romanistē 508 das mich kein esel tratt zū todt,
fländ. wiewol ich hab gelitten not.
Do ritten hár die Cardinál,
den folgten nach Official,
512 Ebt, Bischoff vnd prelaten vil,
die ich nit nennen kan noch wil,
vil Dechant, Pöbbs vnd ander gschmeiß,
von den ich vil zusagen weiß,
516 in seyden, purpur all gekleidt,
mit schauben, kuttē außgebreidt.
Wie der Papp gehalten. Dann kam der Papp zu diser schar
vff einer wolgeschmuckten bar, ij. Theß. ij.
- 520 den trügen zwölff trabanten her,
als ob er mücht nit gehen mer.
Vine Geo. Do müst man schneen (vine) laut,
hofieren der geflenten brant.
Benedictiō des 524 Drumb gibt er Benediction,
bapsts. do würt man reich vnd selig von.

496 Der etlich 2. 3. 497 dekart. 1. bekahrt. 5. 498 Schaar, 5. 500 Viel 4. 6. et
sic in duobus sqq. Pferdt, 5. 501 etlich 2. 3. werth, 5. 502 sein 6. gezäumrt 1.
goldt. 2. Gold, 5. 503 mann 2. 3. 2. spazieren 2. 504 Gepräng, 5. 506 warent
1. 4...6. 506 dieser 4...6. gestickt 5. 507 gsehen 2. 3. 508 tratt 2. 3. tratt 5. zū-
tot. 3. 509 Noth. 5. 510 her 2. 3. 5. 511 folgten 4. 5. 512 Abt, Bischoff 5. 6. Prä-
laten 5. 513 will, 4. 514 meis. 5. 515 Viel 5. 6. (fere ubiq.) viel 4. 5. 516 pur-
per 2. gekleid, 5. 517 außgebreit. 2. 5. 6. 518 Papp 2. 3. 6. diser 1. dieser 4. 5.
Schaar, 5. (et sic infra). In marg. 4.: den Papp muß man tragen. 519 Paar, 5.
520 zwölff 2. 3. 521 gehn 6. 522 hofieren 3. hofieren 4...6. geflenten 5. geflen-
ten] "fleen (Holst.), fleien (Ditm.), utfleen, zieren, puzen, zur Schau legen, breiten",
Schüßes holstein. Xbiotikon h. v. Fort. legendum gefleeten. 524 Drum 3. 525 wirt
2...4. wird 5. wirdt 6.

	Sag einer nün wo gottheit sey, ob Christus auch müg wonen bey	Ob solichs ge- prenz birkich sey.
Luc. xxi.	528 do ist ein so tyrannisch bracht. Hat Petrus auch der gleichen gemacht?	Petrus.
	Das hab ich oft zu Rom gefragt, es hatt mirs aber niemant g sagt.	
vide Ger- sonem.	532 Darnumb sye prangen mit gewalt, gott hatt in das nie zügestalt. Ich hatt ein grosses wunder drab oft wann ich solichs gsehen hab.	Pracht mit ge- walt.
	536 Büno: der Curtisanen schar, die mücht kein man verzelen dar. Do lyeffen vil Copisten mit, vil tausent schreiber, auch ein glydt	Curtisanen. Copisten. Schreiber.
	540 der Ayrcchen, die zu Rom regirt, in dem yetz mancher Christen irt. Dann nit zu Rom die Ayrcch allein, all Christen seind das in gemein.	Römische kirch. Christliche kirch nit allein zu Rom.
	544 Dann das der Paps zu Rom vermeindt, drumb hatt er sich noch nye vereindt mit andern, wil auch nit gepür das sey zu Rom eins Papsles kür.	Des paps kur. Sein gesynd.
	548 Noch hab ich gsehen lang proceß, ein volch der frommkeit ungemess, vil schöner frauen wol gekleydt, die yedem seind umbs gelt bereydt.	
	552 Mit den der Ruffianer her, von den kein gassz in Rom ist lár. Manch Aduscat, vnd Auditor, Notarien, vnd Procurator,	Ruffianer. Die gelerten zu Rom.
	556 die Bullen geben, sprechen recht, der yeder hatt sein gsynd vnd knecht.	Bullenschmyd.

⁵²⁶ müg 1. mög 2. 3. 5. 6. won do bey, 2. wohnen 5. 6. ⁵²⁸ Pracht, 5. ⁵³¹ hat
2...6. ⁵³³ nicht 5. 6. zugefallt, 5. ⁵³⁴ hett 2. ein] in 3. ihn 4. wundern 2.
grab. 1. ⁵³⁵ solichs 4...6. ⁵³⁶ verzelen 2. 3. ⁵³⁹ glydt 2...4. 6. ⁵⁴⁰ Viel
tausen, 6. regirt, 4...6. sint die Römische kirch. marg. 4. ⁵⁴¹ yetz 4. 5. jht 6.
jrrt. 5. ⁵⁴² nit] nie 1. 4...6. ⁵⁴³ seindt 4. 6. diß 5. 6. ⁵⁴⁴ Denn 5. vermeint,
4. 6. vermeynt, 5. ⁵⁴⁵ drum 2. 3. hat 2. 3. 5. 6. vereint, 5. ⁵⁴⁶ gebür, 5. ⁵⁴⁷ eins]
deß 5. des 6. ⁵⁴⁹ fromkeit 2. 3. fromkept 4. Frömbkeit (f.) 5. 6. ⁵⁵⁰ Viel 4. frau-
wen 2. ⁵⁵¹ idem 3. jedem 4. sein 2. 3. seindt 4. umb 5. ⁵⁵² Ruffianer 2. 3. 5.
Ruffiano (Ital.) Kuppler, Hurenwirth. herz, 2. heer 5. ⁵⁵³ denn 2. dem 3. gah
2...4. 6. Gah 5. ler. 2. 3. 6. leer, 5. ⁵⁵⁵ vnd omis. 2. 3. Pont potest, ut legatur No-
tarjen. ⁵⁵⁷ der 1. hat 2. 3. 5. 6.

- Räuber zû rom
 die sich v' teütsch
 erneren. 560
- Darunder ist manch wild gesell,
 den heisset man Cursor, den Pedell,
 die auch ein glyd der kyrchen sein
 zû Rom, vnd nemen täglich ein
 von Ceütschen, vnser schweyß vnd blüt.
 Ist das zû leiden, vnd ist's güt?
- Nichts gen rom 564
 zûgeben. Ich radt, man geb jn fürter mee
 kein pfennig, das sye hungers wec
 ersterben, vnd durch armüts not,
 Das nit zû wider eer vnd got
- Wir erneren dz 568
 vnnütz volck. solch vnnütz volck vff erden leb.
 Drumb gelt hien jn kein Ceütscher geb,
 so mögents nit erneren sich.
- Großz bubzvolk
 zû Rom. 572
- Wo nûn man weyter fraget mich,
 so wistt ich noch zû zûigen an
 ein vöcklin, manchen losen man,
 seind auch im selben regiment
 das man die Christlich kyrchen nent.
- 576
- Rom ein haubt
 der Christheit. Dann yetzo Rom man weyt vnd breyt
 helt für ein haubt der Christenheit
 Das ist ein jamer, des nit gleich.
- Der hymel von
 solchem gesynd
 verkauft. 580
- Ach gott wo ist dein hymmelreich,
 das stets verkauft des Papstes gesynd,
 vnd vns verteüret so geschwind
 die büben die ich hab genendt.
- Anrüffig gotts. Hilff des der hauff werd bald zertrendt.
- Was zükünftig 584
 zû sörchten. Dann wo das nit in kurtz geschicht,
 das dein gewalt sich selb versicht,
 so sörcht ich es werd übel gan.
- 588
- Sye haben gäffet nyderman,
 drumb mag es bleiben lenger nit,
 es müßz das kalb der kü gon mit.
- Das kalb mitt
 der kü.

558 Darunter 5. wild, vnd Gesell, 5. wild vnd gesel, 6. 559 heisset 2. 3. heisset .
 den] vnd 5. 6. 560 glied 4. 6. Glied 5. 561 nemmen 5. 562 vnset 1. schweisch 6.
 564 rath 4. 5. rhat, 6. me 2. 3. meh, 5. 6. 565 Pfennig (p.) 5. 6. we 2. 3. weh
 5. 6. 567 er 2. 3. ehr 4. 468 auff 4. 569 gebt hin ihn 5. jn] ein 2. 3. ihn 4.
 570 mögens 2. 3. ernehren 5. 6. 572 wist 2...4. wist 5. 6. noch omis. 2. 3. zeigen
 2. 3. 5. 573 vöcklein 2. 6. vöcklein 5. losen 2. 3. 5. 6. 574 Seindt 4. 6. 575 nennt, 5.
 576 jekunt 4. jekunt 5. jekunt 6. 577 haupt 2...4. Haupt 6. 578 Jammer, deß 5. 579 hy-
 melreich, 2. 580 stehts 4. babst 2. gesynd, 1. gfindt, 2. 3. gefind, 4. 6. 581 vetteüret 1.
 verthewart 5. geschwindt 3. 582 genent 2. 6. genennt 4. 5. 583 balt 4. zertrent
 2. 6. zertrennt. 5. De v. 583...590. cf. E. §. 15. 584 kurz E. 2. 5. 585 dein] dem 5. 6.
 gewalt 1. selbst vorsicht, E. 587 geüffet 5. 589 nicht, 5. 589 muß E. 4...6. muß 2. 3.

- Das wär noch zünerhüten wol.
 Wo aber es geschehen sol,
 592 so hilfft dar vor kein weyßer radt.
 Ich bitt dich herr Gott gib genadt,
 das werd gefreyet teütsches landt,
 dein volck dein rechter glaub bekindt.
 594 Sye nemen vns all freyheit ab,
 drum, do ichs vor gelassen hab,
 vff setzen sye vns vastenspeiß,
 das thünd sye nür mit gwinnes fleiß.
 600 Dann ich zü Rom die Vasten auß
 nye sah in eines metzgers hauß
 ein fleischbauch die verschlossen wer.
 Glaubt mir, ich hab gesehen mer,
 604 sye essen durch der Vasten zeyt
 visch, wiltpret, vögel vnuerment.
 In andern stetten auch der gleich,
 so went sich strecht der Walhen reich.
 608 Wo hat man drab gewissen klein,
 isst visch vnd fleisch alls in gemein
 On, das bey dem gemeynen man
 der Pápst gestift würt gsehen an.
 612 Noch hab ich keinen narren nye
 gesehen, der vmb gelt wie hye
 erlaubnuß hab zü essen kaufft.
 Von hinnen nür der pfennig laufft,
 616 vff das der aberglaub bestee.
 das thät mir in meim hertzen wee.
 Das man das nit bedencken wil,
 des seind netz solcher lügen vil,
 620 die man vil größzer acht vnd meer
 dann heylig schrifft, vnd Chrißtlich leer.
- Bitt gott vmb
 freyheit teütsch-
 er nation.
 der Teütschen
 freyheit.
 Vastenspeiß.
 Mit vil vastens
 zü Rom.
 Was vastenspeiß
 zü Rom gylt.
 des gemeinen
 volcklins forcht.
 Erlaubnuß zü
 essen kausfen.
 der päpst gesatz
 vff gewinn er-
 dacht.

Iob. xiiij.
 ij. tim. iiij.
 xxvi. q. i.
 c. nec mi-
 rum.

Ruh 5. Ru 6. gan 2. 3. gohn 4. gahn 6. ⁵⁹⁰ es] das 2. 3. ⁵⁹¹ soll, 4. ⁵⁹² dafür 5.
 weiser 2. 3. 5. rath. 5. Rath, 5. rhat, 6. ⁵⁹³ bit 2. 3. genad, 2. Genad, 5. ⁵⁹⁴ Daß 5.
 sand, 5. ⁵⁹⁵ bekant. 2. bekindt, 5. ⁵⁹⁶ nemmen 4. nehmen 5. ⁵⁹⁷ Auff 4...6. fa-
 sten 5. 6. (et sic in sqq.) ⁶⁰¹ sach 2. ⁶⁰² mier 2. ⁶⁰³ fisch 5. (et sic in sqq. Wil-
 pret, 5. vnuerment 5. 6. ⁶⁰⁴ Stätten 5. ⁶⁰⁵ walen 2. 3. ⁶⁰⁶ hatt 4. ⁶⁰⁷ ist 2. 3.
 Ist 4. 6. Ist 5. fisch 4...6. als 2...5. ⁶¹¹ Pápst 2. 6. wirt 2...4. 6. wird 5. ⁶¹² haben
 ich 5. ⁶¹³ Pfennig (p.) 5. 6. ⁶¹⁴ bestee, 4...6. ⁶¹⁵ mier 2. weh, 5. 6. ⁶¹⁶ will, 4.
⁶¹⁷ Befi 5. seindt 4. 6. fügen 5. ⁶¹⁸ großer 2. 3. größer 4...6. mer, 2. 3.
⁶¹⁹ gschafft 2. 3.

		Vnd seind doch all nür vff gewien vnd eygen nutz gegeben hien.	ad titū. i. i. Cor. x.
	624	Drumb schickenz ein Legaten her, der mit dem hør die haut abscher. Vor dem hye niemant essen mag milch, buttern, der jms vor nit sag,	
Bullen.	628	vnd kauff ein Bullen drauff vmbz gelt. Seht nūn was disen leuten felt.	
Welsch land.		Vnd thätens das im Welschen land, sye kámen bald zū spott vnd schand.	
Gewinn des papsts in allen dingen.	632	Ich weißz nit ob noch etwas sey vor disen búben bliben frey, do nit dem Papst werd von gelont. Sye haben ye noch niemants gschont.	
Kossen den Fürsten.	636	Den Fürsten schickt man Kossen her, die nements an mit grosser eer. dargegen übergebens vil.	
Vermanung.		Ist keiner der das mercken wil, 640 vnd würrst die Kossen an ein wend, das solcher btrug mög haben end? Wo hatt man grösser narren ye gefunden in der welt dann hye?	
Gott geb jm güte zeyt.	644	Doch weißz ich einn der hat ein hertz, würt dienen wol zū disem schertz.	
Künig Carle.		So hoff ich zū künig Carles müt, das sey in jm ein Teütsches blüt, 648 vnd werd mit eerē üben sich dem Papst entgegen gwaltinglich,	

⁶²² seint 2. seindt 4. 6. auff 4. 6. gewin, 2. 3. 6. *Versus* 622. 623. omis. 5.
⁶²³ seindt 4. 6. ⁶²⁴ Drum 2. 3. schickenz 2. 3. 5. ⁶²⁵ har 2. 3. der Haar 5. dem
haar 6. ⁶²⁷ Butter, 5. ihms 4. 5. ⁶²⁹ Seht 5. disen 2. 3. diesen 4...6. ⁶³⁰ thet-
tens 6. landt. 4. *Ad marg.* 4.: In Welschlandt kein Ablass. ⁶³¹ balt 4. baldt 6.
schandt. 4. ⁶³² weis 2. 3. weiß 4...6. nit omis. 5. ⁶³³ disen 2. 3. diesen 4...6. be-
liben 2. bleiben 3. blieben 5. 6. ⁶³⁵ niemands 2. 3. 6. geschont. 5. gschont. 6. ⁶³⁶ ro-
sen 2. 3. Kossen 5. Kossen 6. Alberto Moguntino Friederichoque Saxoni aureas rosas
miserat Leo X. ⁶³⁷ nemmens 2. nemens 3. 6. nemmens 5. er. 2. eh. 4. 6. Chr. 5.
⁶⁴⁰ würrst 1. wirrst 2. 3. würrf 4. 6. rosen 2. 3. Kossen 5. ⁶⁴¹ Daß 5. trüg 2. 3.
betrug 4. 6. Petrug 5. ⁶⁴² hat 2...6. ihe 4. ⁶⁴³ hie? 4...6. ⁶⁴⁴ weiß 2...5. ein
4. 5. ⁶⁴⁵ wirt 2...4. Wird 5. Wirdt 6. mol 1. disem 2. 3. diesem 4...6. ⁶⁴⁶ zu
künig] künig 1. *Carlus* 2. 3. *Ad hunc versum in* 2. *ad marg. est* *In* 4. *ver-*
sus hic est: Vnnnd hoff inn Philipps Gessen mut *In* 5. 6. Vnd hoff ja (inn 6.) Phi-
lips Gessen Ruth (mut 6.), ⁶⁴⁷ inn ihm 4. ⁶⁴⁸ eren 2. 3. ehren 4. ⁶⁴⁹ gewal-
tinglich, 5.

- und nemen ab von seinem füß
die krone nit, ich hoff er thûß,
652 und hab ein künighlichen sin.
Fürwar ich in der hoffnung bin.
Dann ist es nit ein groſſe ſchmach,
ein hochfart, vnd vnſörmlich ſach,
ad tit. iij. 656 das der ſol herſchen in der welt
ij. eph. vi. dem Bapſt zû ſeinen füßzen ſelt,
vnd müßz die küſſen mit dem mund?
Ich ſag, das iſt ein rechter fund
660 des gleichen kein tyrann nge dacht,
wie groſſz er hett gewalt vnd macht.
So iſt gewißz, vnd ligt am tag,
das Chriſtus ſolichs gar nit pſlag,
Io. xiiij. 664 der ſeinen jünger n wüſch die füß,
vnd ſye der gleichen gber n hieß.
Wer nûn will ſein in ſolcher acht
als gott die zwölff Apoſtel macht,
Io. xiiij. 668 der ſey jn mit den wercken gleich,
Orige. ſu- p Genef. hom. xvi. von gotts gebotten ngendert weich,
ſo halt ich jn zû gleicher eer.
Wo aber einer anders wer,
672 vnd meynt bey neben dieſem ſtand
zû herſchen über leüt vnd land,
vnd haben weltlich regiment,
des macht müßz werden bald zertrent.
i. tim. ij. & iij.
- Reiſerliche kron.
Dem Bapſt die füß küſſen.
Wie ſich Chri- ſtus gehalten.
die Apoſteln.
Verhört weſen der Pápſt.
Weltlich regi- ment.

650 Versus 650...653. in 4...6. hi sunt:

- Der Keyſer nimbt von ſeinem füß
die Krone (Crone 5.) zwar ein groſſe buß,
Wā (Was 5.) iſt doch da eins Keyſers ſinn
Es iſt ſchier all mein hoffnung hin.
652 künighlichen 3. 654 es] das 2. 3. 655 hoffart. 2. 3. Hochfart 5. vnd] ein 2. 3.
656 Daß 5. der] i. e. welcher. ſoll 4. herſchen 5. 6. 657 füßen 2...4. 6. Füßen 5.
658 müß 2. müß 3. müß 4...6. 660 Deß 2. 3. 661 groſß 2...6. het 2. 6. hat 5. In-
ter v. 661. et 662. in 4...6. hi insiticii sunt:

- Ob ſchon ein Welſch dē andern küßt die füß
So habens zûſamen die bül vnd drüß.
662 Ja iſt 4...6. gewiß 2...6. 663 ſolichs 2...4. 6. ſolches 5. 664 ſieß, 2. 3. 665 ge-
behren 5. hieß. 2. 3. 5. 6. 666 wil 2. ſölicher 3. 667 zwelß 2. 3. Apoſteln 5.
In marg. 4.: Ihr ſolt ſein ſaltz der erdē. 668 gots 2. 3. Gottes 5. 6. nindert 2. 3.
670 jnn 2. 3. ihn 4. er, 2. 3. ehz. 4. 672 ueben 1. dieſem 2. 3. dieſem ſtand 4. 6.
673 herſchen 5. 6. landt, 4. 6. 675 müß 2...4. 6. müß 5. zertrent 2. 3.

HUTTENI OPP. VOL. III.

Geistlichkeit vnd die welt.	676	dann diß seind widerwertig ding. drumb sag ein heder oder sing, so ist doch kuntlich gottes sin, was ju, vnd was dem teuffel thin.	
Zweyen herren dienen.	680	Dann niemant beyden thienen kan, er müßz des einen müßig gan.	Mat' vi. Lucq. xvi. xxvi. dist. c. acuti9. xxi. q. i. c. i.
Der Papst.		¶ Ist nún der Papst ein geystlich man, so seh er wie er land regier, vnd geistlich namen nit verlir.	i. tim. vi. ij. tim. ij.
	684	Dann ye nit ist des geistes sach, geprúg vnd wollust stellen nach.	
Ablas krámer geß.	688	Das wissent Abblas krámer wol, noch seind sye so des geitzes vol,	
Verschwygung der warheit.		das sye der warheit schweigen gantz, vnd geben auß ein falschen glantz, domit die welt betrogen werd, vnd aberglaub regier auff erd.	Esaie. lvi. Hiere. vi.
	692	Der eygen nutz gat allweg mit, des wóllen sye entberen nit.	
Eygner nutz.		Vnd süchen list auff alle weg, das nutz geber, vnd leút beweg.	
	696	Die reden von der hellen pein als ob die ju bekant mócht sein.	
Hellsch pein.		vnd was vns geb vor freúden gott, die messen sye auß mit dem lot, vnd haben grossen gwin darvon.	
Himels freú.	700	Drumb ob kein hell wer nyndert schon so kámen doch die psaffen hár vnd pædigten ein neúwe mâr, dem volck zú machen einen grauß, vff das ju gelt gefiel herauß.	
Muß ist den psaf- fen ein hell sein.	704	Dann was ju gelt vnd nutzung bringt, ein heder do sein lhedlin singt.	Amb. de pastor. Aug9. in homil.

676 seindt 4. 6. 677 odder 4. singen und sagen poeticæ artis vocabula sunt.
 678 kúntlich 2. kúntlich 4. 6. kúntlich 5. 679 Teuffel 5. 6. dhin 4. 6. dien, 5. 680 die-
 nen 4...6. In marg. 4.: Niemant kan zweien herren dienen. 681 müß 2. 3. müß 4...6.
 deß 5. (ut saepe pro des) gehn. 4. 5. 682 regir, 2. 3. 683 verlir. 2. 3. 684 gepréng
 2. 3. 687 wissend 2. 3. Aplasß 2. Aplas 3. Ablasß 5. 6. krámer 2. 3. 688 seindt 4.
 689 einn 3. 693 gahit 4...6. geht 5. 694 entbern 2. .entberren nicht, 5. 695 vff 2. 3.
 696 nûß 2. 3. gebehr 5. 698 mócht 2. 699 vór 2. fremden 5. 700 soth, 5.
 701 groffen 2. 3. groffen 4...6. gwin 4. 702 hel 2. Hell 4. 5. wár 2. 3. wer omis.
 4. 6. 703 her, 2. 3. 704 newe 2...6. mer, 2. 3. Máhr, 5. 706 Auß 4. 5. 708 sié-
 lein 5.

- Bû samlen gelt steet all ir mût,
drumb psaff zû werden ist gar gût.
Sunst wôlt die blatten niemant han,
712 vnd müsten lâr die kyrcchen stan.
Wo aber ist ein frommer man
i. tim. iij. der sich der geistlichkeit nimpt an,
Hiere. ij. die heylgen gschrifft anlegen kan,
Hiero. sup Soph. 716 mit keiner pfründ man jnn versicht.
Dann wer yetzt nit mit schalchheit sicht
zû Rom, vnd würt ein Curtisan,
den lassen sye dohinden stan.
720 Also kein frommer gsfördert würt,
allein die schalchheit ist gezyrt.
i. tim. iij. Das heist man yetzt die geistlichkeit,
vnd ist so weyt umbher gebreit,
724 das müßiggenger seind im land
vnd die sich fleisszen aller schand
mer dann mag leiden nûn die welt
vnd gott in seinem reyck gefelt.
728 Vnd seind der Curtisanen vol
all land, das sicht man leyder wol,
vor der gewalt vnd büberey
kein stiftung yetzt mag bleiben frey.
732 Dann wo noch etwas wer vorhanden
zû Rom der kamern unbekandt,
do legens auff ein pension,
Obs hat gestiftet ein Ceütscher schon,
736 vnd bhalten jnn patronen recht
allein für sich vnd sein geschlecht,
das gylt zû Rom nit fürter me.
Der Papst sücht alle förtele,
- Fromm gelert
vnd geistliche
prießer.
Wer pfründen
überkompt.
Geistlichkeit vech.
Müßig genger.
Curtisanen.
Geistliche stift-
ung in Ceütsch-
en landen.
Pension gē rom.
Patronen recht
vom Papst ab-
getilgt.

⁷⁰⁰ samelen 2. ⁷¹² stet 2.3. steht 4.5. ⁷¹⁰ drum 2.3. ⁷¹¹ Sonst 5. ⁷¹³ Platten 5. ⁷¹² müsten ler 2.3. leer 5. ⁶¹³ stahn. 4. ⁶¹³ frummer 2.3. De vorsibus 713...722. cf. E. §. 13. In 4. ad marg. est: fromm gelert vnd geistliche Prießer habē nie vil pfründen uerkomen. ⁷¹⁴ geistlichgeit 2. ⁷¹⁵ geistlichkeit 5. ⁷¹⁶ geistlichkeit 6. nimbt 5.6. ⁷¹⁵ heiligen E. 2.3.6. ⁷¹⁷ heiligen 5. ⁷¹⁸ gschrifft E. ⁷¹⁶ pfründt man den vor- sicht. E. ⁷¹⁷ ihn 4. ⁷¹⁷ vech E. 2.3. jht 6. ⁷¹⁸ wirt 2.3. ⁷¹⁹ wirdt 4.6. ⁷¹⁹ wird 5. ⁷¹⁹ da- hinden E. ⁷²⁰ stahn. 4. ⁷²⁰ frummer 2.3. ⁷²¹ gsfördert E. ⁷²¹ gsfördert 5. ⁷²² wiert E. ⁷²² wirt. 2.3. ⁷²³ wirdt. 4.6. ⁷²¹ schalch. ⁷²¹ bohheyt E. ⁷²² geziert. E. 2.3.5.6. ⁷²² haist E. ⁷²³ vech E. 2.3. ⁷²⁴ jht 6. ⁷²⁵ geistlichkeit 5. ⁷²⁵ geistlichkeit, 6. ⁷²⁵ fleissen 2...5. ⁷²⁵ vleissen 6. ⁷²⁷ got 2.3. ⁷²⁸ seindt 4. ⁷²¹ vech 2.3. ⁷²² jht 6. ⁷²² vorhand. 2.5. ⁷²³ unbekant. 2.5. ⁷²⁸ forter 2. ⁷²⁹ mee. 4. ⁷²⁹ Pabst 2. ⁷²⁹ fortele. 2.4.

- 740 wie er ein nutz von dannen zig.
do schadt nit ob man schwer vnd lgg, Col'. iij.
vnd brauchend Curtisanen sich,
die wissen darinn meisterlich
744 dem Papst zû raten wie er thû,
das er jm solich freyheit zû
môg wenden gar, vnd hats allein,
die helfft, das dritteil sey zû klein. Amb. de
pastor.
- Gebrauch vnd
listigkeit der Cur-
tisanen.
- 748 Hgerrumb wo etwas frey noch wer,
bald bringen sye ein vrsach her
zû fassen das mit einem strick.
do werden gstellte garn vnd rich,
752 vff das nûr hge kein freyheit bleib.
Drutz einem der da gegen schreib.
dann drumb ich solichs hab gethan,
vil abentewr müßz ich bestan,
vnd wûrt getracht nach meinem leib. ij. cor. xij.
ij. esd. iij.
ij. theff'. ij.
& iij.
- Freyheit der
Ceiltischen.
- 756 Was Guttê hge
innen begegnet.
Sein vrsach.
Noch wil ich bey der warheit bleib,
vnd schreiben als ein edeln gbûrt.
ob das dann einen trifft vnd rûrt,
760 der nem mich an den orten vdz
do solichs kommen sal zûghôr.
Sye wôllen aber nit darzû,
so kan ich auch nit haben rû,
764 vnd mag die warheit schweigen nit,
wiewol mir das kein freünd nye rit,
die fôrchten mein, das sich ich wol,
drumb aber ich nit schweigen sol.
- Was Guttê hge
innen begegnet.
- 768 Dem vatterlandt wil sein gebindt,
So ist das Christen volck verblindt,
vz Vatterland. 768 das müßz man bringen zû gesicht.
Vorbindung
christlichs volks. Ob einer dann herwider sicht,

740 zieg, 5. 741 schad 5. schwer 2. lieg, 5. 744 Papst 2.6. rathen 4.5. rhaten 6.
745 jnn 2.3. sollich 4...6. 747 seind 2.3. 748 Hgerrumb 2.3. 751 strick, 1.2.4.6. Strick,
5. Dedi rich ex 3. processit v. 750. strick. rich = Schlinge, Gestell, Stange. 752 Auff 4.
freyheit 2.3. blib, 2. sey, 5.6. (pro bleib) 753 Durch 5. schrib 2. 754 solichs 2.3.
solichs 4.6. solches 5. 755 abentewer 3. muß 2.3.5.6. bestahn, 4. 757 Wnd 2.
wirt 2...4.6. wird 5. 757 will 4.6. 758 gebûhrt, 5. 759 rûhrt, 5. rhûrt. 6.
760 nemb 4.6. nehm 5. orten 2...4. 761 solichs 2...4.6. solches 5. sol 2.3. soll 5.
sall 6. zghôr. 6. 763 rhu, 5.6. 764 worheit 3. nicht, 5. 765 frunt 2. freind 3.
ny 3. rith, 4. rhiet. 6. 766 sih 2. 767 schwigen 2. 768 vatterlandt 2. Vatterlandt 6.
will 6. gebient 2. gebhindt 3. gedient, 5. gebint. 6. 769 Cristen 3. 770 müß 2.4.6.
müß 3. muß 5. 771 ab 3.

	772	vnd meynnt verdrucken recht mit gwalt, als dann ist yetzt die welt gestalt, do ist zůbrauchen auffenthalt, vnd würt gewalt vorbotten nit,	Gewalt gegē ge- walt zůbrauchē.
	776	gibt weltlich vnd natürlich sitt. ¶ Sprich, ob ich schon gedultig wer, so müst ich dannoch haben bschwer,	Kauffmāschāß geistlicher gūter.
Amb. de pastor. Act. viij.		das geistlichkeit ich kauffen sich, 780 vnd das gschicht so offentlich, dass Sucker treiben in der bandh. daruon zůsagen ist zů langh. Vffs kürztst ich yetzo ruff vnd klag, 784 das man zů Rom erkauffen mag das vnser gwest so manig tag. Die Vicarien, mit dem Thum, die Bischoff kauffents pallium,	der Sucker Cur- tisany.
Amb. de pastor. ij. cor. xi.	788	die selbig bzalung hatt kein maß, das ettwan hundert guldin was das müssen yetzo tausent sein. darzů ein bottschaftt man hinein	Wie die bischoß pallia zů Rom kauffen.
Hiere. v. & seq.	792	mit grossem kosten schicken müß dem Pappst zů bringen einen grüß, das er den bischoff confirmir. darumb erfüllt man jm sein bgir,	Wie sye all ding ne mer vnd mer erflengen.
	796	vnd gibt jm was er heyschen thar. das meeret sich von jar zů jar. Do schetzt man dann die armen leüt, nimpts hor hinweg vnd auch die heüt.	Wie der Pappst bischoß confir- miert.
	800	Mich wundert was doch mancher denck, wann sye thūn ūben solich schwenck, ob er nit hab ein grawen drab zů geben hjn sein gūt vnd hab,	Wie durch sol- ichs arm leüt ge- schetzt werden.

772 verdrücken 3. 773 neß 2. iß 3. 775 wirt 2. 3. wird 5. wirdt 6. verboten
2. 4...6. 776 Wiebt 5. sit. 2. 3. 6. 777 ab 3. 779 Geistlichkeit 5. (ut fere ubiq.)
Geistlichkeit 6. (ut solet.) sieh, 5. 780 offentlich, 1. 781 Das 2. 3. 5. 6. Suggest 5.
782 land 2. 4. lang 3. lang, 5. 6. 783 kürzt 5. 6. 784 Das 5. erkauffen 3. 785 vnßer 3. manich 2. mannig 5. 787 bi-
schoff kauffens 2. 3. 5. Bischoff 4. 5. 788 zalung 2. 3. Bezahlung 5. hatr 1. 789 Das 5.
etwan 2. 3. hunderr 1. gūlden 2. 6. gūlden 3. Gūlden 5. was, 3. 790 neß 2.
iße 3. jezunt 4. jezund 5. jezundt 6. 791 bottschaftt 2. 3. hienein 2. 795 gir. 2. 3.
Bgier, 5. 796 dar 2. 3. 797 meret 2. 3. mehret 5. 6. 798 schätzt 5. arme 5. 799 Nimbt
5. 6. har 2. 3. Gaar (h) 5. 6. 801 sollich 2. 3. 4. solche 5. solch 6. 802 grawen 2.
grauen 5. grauwen 6. 803 hien 2.

- Was nezt der 804 off das ein bischoff sey im land, i. timo. iij.
bischoff wesen. den er dan reyten sieht zůhand ad titũ. i.
mit harnesch woffen wie ein hilt.
Dann betten, leeren nezt nit gilt,
der bischoß recht 808 vnd predigen, zů kyrchen gan
vnd auffgesetzt ampt. dem bischoff ne nit wil zůstan,
wiewol das wer sein ampt vnd recht.
Die armē pfaffe Man findt wol einen armen knecht
der kyrche wartē 812 der solichs alls vorwesen thū,
dem eygnet man die kyrchen zů.
die reichē schām- Also die reichen schāmen sich
en sich priester- der geistlichkeit, das wundert mich.
lichs ampts. 816 Die armen pfaffen arbeit han,
die reichen sieht man müßig gan.
Müßig geen. Also wir herren haben gezügt
Wir haben uns herzen gekauft. vmbß gelt, wer anders sagt der leügt.
820 Die haben nezt allein den pracht,
vnd ist kein herzfchung noch kein macht
es müssen sein prelaten da,
on die spricht nyemant nein, noch ja.
824 Wie könt man auch regieren wol,
wenn wer das Reich nit pfaffen vol?
Drumb steet es auch so wol im Reich,
vnd gschicht eim yeden recht vñ gleich.
Anrűffűg gots. 828 Ach herr Gott wil man sehen nit,
erleucht die sinn, ich aber bitt,
das werd falsch geistlichkeit erkandt.
falsche geist- vnd sey der nit ein Bischoff gnandt
lichkeit. 832 der bischoffs werck mit nichten pflegt,
allein sein sach off wollust legt.
Die bischoff wollűstiger. Wiewol ein teyl auch kryeger seindt,
Bischoff kryger. der eincr ist dem andern feyndt.
mat'. xxvi.
Apo. xiiij.

⁸⁰⁴ Auff 4...6. ⁸⁰⁵ dan (dann 3.) sieht (siht 3.) reyten 2. reithen 4. sieht 5. zů
(zu 3.) land, 2. 3. ⁸⁰⁶ harnesch 2. Harnisch 5. waffen (W. 5.) 2. 4. 6. einn heilt. 3.
hilt. 2. ⁸⁰⁷ beten, 5. leren, 2...4. lehren 5. 6. iz 3. nezt 4...6. ⁸⁰⁸ gahn 4. 5.
⁸⁰⁹ ne omis. 2. 3. ihe 4. will 4. 6. zůsahn, 4. 5. ⁸¹⁰ wär 2. 3. ambt 6.
⁸¹¹ sind 5. 6. ⁸¹² solichs 2...4. 6. solches alles 5. verwesen 2. 4...6. ⁸¹⁴ schemen 2.
⁸¹⁵ wondert 3. ⁸¹⁷ sieht 5. gon. 3. gahn. 4. 5. ⁸²⁰ nezt 2. iz 3. ⁸²¹ herzfchung 2. 3.
⁸²³ nyman 3. nein, oder ja. 5. 6. ⁸²⁴ regiren 2. 3. Ad v. 824. sqq. in marg. 4. est:
Wann ist ihe ein Reichstag gehalten, da nit schier mer Pfaffen dann Fürsten gewesen.
⁸²⁶ stet 2. 3. stehet 4. 6. steht 5. ⁸²⁷ gschicht 5. gsicht 6. ydem 2. 3. jeden 4...6. ⁸²⁸ her-
got 2. 3. will 4. 5. ⁸²⁹ bit, 2. 3. ⁸³⁰ Daß 5. erkant. 4...6. ⁸³¹ gnabt, 2. gnant.
4...6. ⁸³³ auff 4...6. wolust 2. wollust] Christum 5. 6. ⁸³⁴ Wy 2. 3. theil 5. 6.

- 836 Was selbig gantz der Papst nit acht.
wenn man jns gelt hinen hat bracht,
so leb ein bischoff wie ein kñ,
do geet dem Papst nichts ab noch zñ.
- 840 Also die geistlichkeit yetzt stat,
drumb geb ein yeder frommer rat •
wie sey zñthün in diser sach,
das man vns lenger nit verlach.
- 844 Sein volch ein bischoff wölen sol,
der müßz sein aller tugent vol,
mit kunst vnd weyßheit wolgezirt,
das selbig jn recht confirmirt.
- 848 Die gottes lieb er auch sol han,
vnd lassen allen handel stan
do mit die welt bekömmert sich,
das leert sanct Paulus offentlich,
- 852 vnd glanb dafs nit wißz yederman,
doch würt mans gschriben finden stan.
vnd fals bedencken, das ist not.
Gott hat gelitten seinen todt,
- 856 off das er vns in freyheit sätzt.
so hatt mans volch so überschwätzt,
dafs hat gemert der psaffen zal,
die man vor herzen halten sol.
- 860 Wie seind die psaffen aber gthan?
das seind die yhen die müßig gan,
vnd trieben wollust vnd gepreng,
all stett vnd flecken machen eng,
- 864 in langen schauben, reynem wadt,
mit frawen schertzen, geen ins badt.

Cypriā.
ad longū.
Amb. de
pastor.
Orig. hō.
xvi. super
Geñ.
i. petri. v.
i. tim. iij.

i. &. ij. ti.
mot. iij.
ij. Petri. ij.
Iudit.
Ezechiel'.
xxxiiij.
Amos. v.

Der Papst.
Beközung der
geistlichen.

Wer, vñ welche
zñ bischoff er-
wölt sollt werdē.

Gott hat vns
geskreit.

Herzschafft der
psaffen.

Wie yeho geist-
lichkeit gestalt.

seint 2. seynd, 5. ⁸³⁵ eine 2. feind, 5. ⁸³⁶ Papst 4. ⁸³⁷ Wann 5. ⁸³⁸ wy 2. 3. Rñw, 4.
Ruh, 5. ⁸³⁹ geht 2. 3. 5. 6. gehet 4. Papst 2. 6. ⁸⁴⁰ yeh 2. iz 3. jehz 6. stah, 4...6.
⁸⁴¹ ider frommer 3. rath (H. 5.) 4. 5. rhat. 6. ⁸⁴² diser 2. diser 3. diser 4...6.
⁸⁴³ länger 5. vorlach. 2. 3. ⁸⁴⁴ einn 3. welen 2. 3. wehlen 5. 6. soll, 5. ⁸⁴⁵ muß
2...4. voll, 4. 5. ⁸⁴⁶ geziert, 5. 6. ⁸⁴⁷ confirmirt. 2. confirmiert. 6. ⁸⁴⁸ Dy 2. 3.
gotis lib 3. soll 4...6. ⁸⁴⁹ stahn 4. 5. ⁸⁵⁰ bekümmert 2. 4...6. bekömmert 3. ⁸⁵¹ sanet 1.
lert Sant 2. 3. lehret 6. ⁸⁵² glaub 3. das 2...4. wiß nit 2. 3. nit (nicht 5.) wiß
4...6. ⁸⁵³ wirt 2...4. wird 5. wirdt 6. manß 2. 3. geschriben 5. stahn. 4. ⁸⁵⁴ solt
2. 6. solts 5. , ist auch not. 2. 3. Noth, 5. ⁸⁵⁵ got 2. 3. geliten 2. 3. tot, 2. 3.
Tod, 5. ⁸⁵⁶ Auff 4...6. ⁸⁵⁷ hat 2...6. ⁸⁵⁸ Das 2. 3. 5. gemehrt 5. 6. Bahl, 5.
⁸⁵⁹ für 5. soll. 5. ⁸⁶⁰ seint 2. seindt 3. 4. 6. seynd 5. ⁸⁶¹ seindt 4. 6. seynd 5. dy
ihen 2. 3. 6. die yehn 5. gahn, 4. 5. ⁸⁶² treiben 2...4. wölust 2. wölust 3. Ge-
preng, 5. ⁸⁶³ vñ 1. stet 2. 3. stätt 5. 6. ⁸⁶⁴ schauben 3. wad. 2. 3. ⁸⁶⁵ frau-
wen 2. gen 2. ghen 3. gehn 4...6. bad. 2. 3. Bad, 5.

- das werden gheissen geistlich leüt.
 Ich ruff eüch Teütschen zü der beüt.
- Nüßt künig 868 Doch bitt ich vor künig Carle dich,
 Carle an. wölst diser sach genädiglich
 erzdigen dich, vnd hören zü.
 • Dann was ich diser dingen thü,
 872 sol gschehen alls zü eeren dir.
 dann sunst nit wolt gebüren mir
 im Reich offtrü zü heben an.
 All freye Teütschen ich verman,
 876 doch dir zü vndertänigkeit,
 zü sein in dissem schimpff bereit.
 das gholffen werd dem gantzen land,
 vnd vffgetriben schad vnd schand.
 880 Des solt ein hauptman du allein,
 anheber, auch vollender sein.
- Beüt A. m. sein So wil mit allem das ich mag
 dienst an. zü dienst dir kommen nacht vnd tag.
- Was Gutten 881 vnd bger von dir des keinen lon.
 hyerin verhoff. Nicht ich allein erlebet hon,
 das würd gelegt beschwerung ab,
 dar von ich vil geschriben hab,
 888 in armüt wolt ich sterben gern,
 auch alles eygen nutz entberñ.
- A. m. zü eeren. So sol man auch hyer inn kein eer
 mir schreiben zü, du bist der herr.
 892 vnd was hyer inn gehandelt würt,
 durch das dein lob sol werden gzyrt.

⁸⁶⁷ vch 2.3. ⁸⁶⁸ bet 2. bit 3. künig E.6. künig 3. Karlen E. ich v. Keyser
 Carle 4...6. karlen 2.3. Versus 868...893. sunt etiam in E. §. 61. Ad marg. 4.: An
 Carolum v. vermanüg. ⁸⁶⁹ diser 2. differ 3. dieser 4.5. gnädiglich E. genädiglich 2.
 genediglich. 6. ⁸⁷⁰ Erzigen E. Erzeygen 2...4. Erzeigen 5.6. ⁸⁷¹ diser 2.3. diesen
 4...6. ⁸⁷² Sal 3. Soll 4...6. gschēhen 5.6. als E.2.3. ehren 4. ⁸⁷³ wölt E.3.
 gebühren 5. ⁸⁷⁴ auffrū E. auffrur 4. Auffruhr 5. auffhur 6. ⁸⁷⁵ Al 1. vorman,
 E.2.3. vermahn, 5. ⁸⁷⁶ hier 2. unterthänigkeit. 2.3. Unterthänigkeit, 5. (v.) 6.
⁸⁷⁷ disem 2. diesem 4...6. ⁸⁷⁸ gholffen 2. landt, E.4. ⁸⁷⁹ auß 2...5. getrieben 3.5.
 schandt. E. ⁸⁸⁰ Desß 2.5. Desß 3. soltu E. salt eyn 3. hauptman E.2.3. (H.) 5.
 hauptmann 4. du h. l. om. E. ⁸⁸¹ auch] vnd 2.3. volender E.2. ⁸⁸² will 4...6.
⁸⁸³ dinß 3. komenn 2.3. ⁸⁸⁴ bgehr 5. hier 2. desß 5. lohn. 4.6. Lohn 5.
⁸⁸⁵ han, 5. ⁸⁸⁶ Daß 5. beschwernus E. ⁸⁸⁷ Von der ich E. geschriebenn 3. geschrie-
 ben E.4...6. ⁸⁸⁸ wölt E. ⁸⁸⁹ eygnen E. eygnenn nüss entberen. 3.6. entberren, 5.
⁸⁹⁰ sal 3. soll 4...6. hir 2.3. err 2.3. ehr 4. ⁸⁹² hir 3. gehandelt 3. wirt, E.
 2...4.6. wird, 5. ⁸⁹³ Dardurch E. din 3. soll 4. gziert. E. gezirt. 2.3. geziert. 5.

- ¶** Drumb hab ein hertz vñ schaff ein müt, Vermanung zů
 ich wil dir wecken auff zů güt, A. maiestat.
 896 vnd reyntzen manchen stoltzen hilt.
 habs schon ir vñlen jungebildt,
 vnd sält allein an deinem gebot.
 Hilff werder Künig, es ist not,
 900 laßz fliegen auß des adlers fan,
 so wöllen wir es heben an.
 Der weingart gottes ist nit rein.
 vil ungewächß ist kommen drein. Der weingartt
gottes.
 904 Der wentz des herzen wicken tregt,
 wer do zů nit sein arbeit legt,
 vnd hilfft das vnkrant tilgen auß,
 der würt mit gott nit halten hauff.
 908 Wir reüten auß vnfruchtbarkeit,
 vnd thünd als gott hatt selbs geseit
 zů dem der solichs rauben pflegt,
 do ers propheten mund bewegt.
 912 Du hast beraubt all nation,
 drumb dir auch werden widerston
 all völicher, überfallen dich,
 berauben wider gwaltinglich. Vermanung an
alle ständ der
Teütschen.
 916 Fürwar das würt ein gütte that,
 ich gib all frommen Teütschen rat,
 seit sich nit bessert diser stadt.
¶ Doch halt die frommen ich benoz,
 920 der greiff man keinem an ein hoz.
 Vnd die seind gütter gschriffet gelert,
 ich bitt das keiner werd versert. Verschonun
frömen p
schafft. i-ist r-
Die geleerten
prießer.

895 will 2.6. gur. 6. 896 hilr. 1. Geld, 5. hildt, 6. 897 ir willen 2.3. ih; 4.
 vielen 4...6. eingebild, 5. eingebildt. 6. 898 felt 2.3. fehlt 5.6. gebott. 1.2.4.6.
 Gebott, 5. 899 werther 5. Künig] Keyser 4...6. noth, 5. 900 laß 2.3.5. flie-
 hen 2. fliehen 3. fahn, 5. 901 wöllen 6. 902 gottis 2. Lemma ad v. 902. sq. per-
 tinens in 4. sic habet: Der wingart Gottes ist verwüßt. 903 ungewächs 2. 904 trägt, 5.
 905 darzu 5. 906 hilff 6. vnkrant 6. tilgen 4.6. 907 wirt 2.3. wird 5. wirdt 6.
 got 3. 908 reithen 4. reiten 6. 809 thünd 2. thun 3. got 3. hat 2.3. 910 sol-
 lichs 2...4.6. solches 5. raubens 2.3. 913 widerston 1. widerstohn 4.5. 915 gwalting-
 lich. 5.6. 916 Vorwar 3. wirt 2...4. wirdt 6. gütte 2. that, 1. 917 alln 2.
 radt, 1. rath, 4. rhat. 6. 918 Seyt 4. Seyd 5. Seidt 6. diser 2. dieser 4...6. stat. 3.
 shadt. 4. Stadt. 5. stadt. 6. 919 Hoch 2. frummen E.2. De versib. 919...924. cf.
 E. §. 16. 920 greiffet 1...6. greiff E. Haar, 5. frommen vñnd geleerten Prießerschaft.
 marg. 4. 921 seindt 4.6. güter 2. schriffet E. gelehrt, 5. 922 bit 2.3. daß 5.
 vorssert 3. versert, 5.

- Und wer ein geistlich leben fñrt
 921 in diser sach bleib unberñrt.
 All ding der Pappst hatt ðbermacht,
 wer das dan hatt zñm besten gðacht,
 Hiero. su-
 des Pappsts ban. den hatt er mit dem bann erschreckt. p Soph.
 928 Ich hoff es seyen schon erweckt
 vil teñtscher hertzen, werden sich
 der sachen nemen an als ich.
 Hoffnung zñ
 teñtscher nation. Ich hab ye gñt vormanung gthan,
 Bitt mit hilf nit
 verlassen werdẽ. 932 ich hoff sye lassen mich nit stan.
 Den stolzen Adel ich beruff,
 ir frommen Stett eñch werffet off,
 wir wõllents halten in gemein.
 936 laßzt doch nit streiten mich allein.
 Erbarmnuß ð-
 ber das vatter-
 land. Erbarmt eñch ðbers vatterlandt,
 ir werden Teñtschen regt die handt.
 Hetzt ist die zeit, zñheben an
 Umb freyheit 940 umb freyheit kryegen, gott wils han.
 kryegen. Hñr zñ wer mannes hertzen hatt,
 gebt vortter nit den lügen statt,
 domit sye han vorkert die welt.
 944 Vor hatt es an vormanung gfelt,
 vnd einem, der eñch sagt den grund,
 kein ley eñch domals weissen kund,
 vnd waren nñr die pßaffen glert,
 948 yetzt hatt vns gott auch kunst beschert,
 das wir die bñcher auch verstan.
 Wollauß, ist zeyt, wir mñssen dran.
 Do vns die gschrißft noch vnbehandt,
 952 do hettens alls in irer handt,
 vnd was sye wolten was der glaub,
 das volch sye machten blind vnd taub,

Ro. viij.
 Cypano.
 Hiere. vij.
 ij. tim. iij.

ad titũ. i.

923 fñhrt, 5. 924 diser 2. dieser 4. 6. unberñrt. 5. 925 hat 2...5. 926 des 2.
 deß 3. hat 2...5. besten 3. gedacht 2. 3. 927 hat 2...4. Dan 6. 928 Viel 4.
 930 nemmen 5. 931 ihe 4. vermanung 2. 3. Vermahnung 5. (v.) 6. gethan, 5.
 932 stahn. 4...6. Ad marg. 4.: Manung an adel vn stett. 934 stt 3. Stt 5. Stet 6.
 935 wõllens 2. 4. 6. willens 2. wolkens 5. 936 laßt 2. 3. laßt 4. laßt 5. 6. streitten 4.
 938 werthen 5. dit 1. Hand, 5. 939 Ih 2. 3. 940 krigen 3. got 3. wils 4.
 941 Herzu 2. 3. Hñr zu 5. 6. hat. 2. 3. 942 forter 2. fñrtter 5. stat. 6. 943 Damit
 4...6. verkert 2. 4. verkehrt 5. 6. 944 hat 2...6. ermanung 2. Vermahnung 5. (v.) 6.
 945 sagt 3. grñnd, 3. 946 ken 3. weissen 2. 4. 6. weissen 5. kñnd. 3. kñndt, 5.
 948 neß 2. jeh 3. hat 2. 3. 5. 6. got 3. 949 vorstan. 3. verstan. 4. 951 vnß 3.
 vnbehandt, 1. vnbeant, 2. 952 als 2. 3. 953 Ad marg. 4.: Wir mñssen auch noch

ij. tim. iiij. ad titū. i. ij. cor. xiiij.	956	ward bald ein schlechter über redt, die warheit schmählich vnder tredt, all predig was vff iren nutz, do leidet die warheit manchen stutz. Dann wer die sagen wolt, vnd leert,	Die göttlich warheit.
	960	ward von den selben bald gefärt. Als Hussen geschah in Böhmer landt, den habents für ein ketzer gbrandt, vmb das er bleib bey Christi leer,	
	964	vnd acht nit vff der psaffen mer, Sagt von dem gentz, vnd übermüt, vnekeuscheit, vnd der Kirchen güt, vom gewalt des Pabsts der jm nit zimpt,	
Cypan ⁹ . multa. Gerson. Hiero. su- p Soph.	968	vnd was er von den Christen nimpt, vnd wie das geistlich recht gesetzt, dardurch die heylig gschrifft verletz. Solchs was die warheit, istis auch noch, die psaffen werden zornig doch.	Johann Huss in Böhem. Hussz kezeren. Wie Hussz ver- brennt. Kaiser Sigmūd.
	972	Hussz ward citiert, vnd kam bereit, der keiser Sigmund gab jm gleidt, vnd hylet jms als noch mancher thüt in dem nit ist ein fürstlich müt.	
	976	Doch hieß jn solchs der Psaffen rat, der Christum auch verdamnet hat. Sye sprachen, er wer schuldig nit zu teglen ketzern glauben mit,	
	980	wiewol man den eim seynd als wol als gütten freunden halten sol. Drumb wer er gwest ein ketzer schon, man hett jm das vnbillich gthon.	Der psaffen rat. Ketzerz nit glau- ben halten.
	984		

glauben was die Psaffen wöllen. ⁹⁵⁵ baldt 3. 6. balt 4. ⁹⁵⁶ schmählich 2. 3. schmählich 4...6. untertritt 5. untertret. 6. ⁹⁵⁷ war 2. 3. auff 4. nüz. 3. ⁹⁵⁸ Da leid 5. warheit 2. 6. wöriet 3. warheit 4. nüz. 3. ⁹⁵⁹ diß 2. dy sagen 3. lert, 2. 3. lehrt, 5. 6. ⁹⁶⁰ wart 2. 3. balt 4. gefert. 2. 3. ⁹⁶¹ geschach 2. 3. 5. 6. Böhmerland 5. land, 2. 6. In 4. additur verbrant. In 5. ad marg.: Johann Huss in [immo aus] Böhmen verbrant, anno 1415. ⁹⁶² habens 2. 3. vor 2. 3. gbrant. 2. brand, 5. 6. ⁹⁶³ Vnd 5. Cristus 2. 3. ⁹⁶⁴ auff 4. meer. 4. 6. Mähr, 5. ⁹⁶⁶ vneuschheit 2. (V.) 5. ⁹⁶⁷ deß 4. babst 2. ihm nicht ziembt, 5. zimbt, 6. ⁹⁶⁹ Cristen 3. nimbt. 6. ⁹⁷⁰ vorleht. 2. 3. ⁹⁷³ Huss 2. 3. war citirt, 5. 6. citiret kam (om. vnd) 2. 3. ⁹⁷⁴ keiser 3. Kämpfer 5. Kesper 6. ⁹⁷⁵ hilt 2. 3. mancher 1. 4. ⁹⁷⁷ hieß inn 2. 3. hieß ihn 4. rath, 4. rhat, 6. Ad marg. 4.: Der Psaffen rath, kezeren nit glauben halten. ⁹⁷⁸ verdammet 2. 4. vordammet 3. hatt. 2. ⁹⁷⁹ sprachen 2. wär 3. schuldich 2. 3. ⁹⁸⁰ replen 1. theilen 5. 6. ⁹⁸² gütten 4. freunden 3. ⁹⁸³ wär 3. ⁹⁸⁴ het 2. 3. 6.

		Also ist Husszen worden glont.	
Hieronymus von Prag.		Hieronymo ward nit verschont, umb das er hett ein gleiche sach.	
	989	Seidthar hat niemant gwölt hjn nach. vnd' sôchten all des sewres pen, bitz yetzo vnser rûssen zwen.	
Luther, vnd Hutten.		Wer weißz was yedem ist beschert, wir haben ye vil leût bekôrt.	
	992	Darumb ich hoff, es hab nit not.	
Hutten's frey- mütigkeit.		Wer mir dann schon gewißz der dot, noch wolt ich als ein frommer hilt	
	996	bey warheit setzen spieß vnd schilt, vnd den Tyrannen widerstreben, vor welchen niemants frey mag leben.	
Tyranny der Pâpß.		Die schrecken vns mit irem Pann, den mancher sôcht, vnd geet von dann,	Act. iiij. & v. Cypriâ. cū. Steph.
Des Papp's bann.	1000	Ich bin des aber nit gefindt, wiewol sye handlen vast geschwindt. Mit das ich Gottes straff veracht, ich spriech, ir bannen hab kein macht.	
Wer zû bannen hab.	1004	Dann wie kan ander straffen, der ist selbest von den sünden schwer, vnd stossen mich vons hymmels thron, der selbest ist so weyt darnon.	Io. ix. Cypano. Amb. de pastor.
	1008	Woch habents lang die leût bedôrt, vnd wer von bannen hatt gehôrt, der ist von schrecken worden kalt.	
Forcht des bân's.		domit sye bhyelten iren gewalt. Vnd haben oft durch bannes krafft vil nutz vnd grossen frommen gschafft.	Hiero. su- p Mat. xvi.
Was der Pann den pfaßen biß hâr genußt.	1012	Wie man yetz den bân braucht.	
	1016	Umb geldes willen vnd umb gût den bann man yetzo üben thût.	

⁹⁸⁵ hussen 2. 3. H. 5. 6. glohnt. 4. gelohnt, 6. ⁹⁸⁶ jeronimo 2. 3. Hieronimo 6. ver-
schont, 2. 3. ⁹⁸⁷ het 2. 3. 6. gleiche 3. ⁹⁸⁸ seit 2. seid 3. her 2. 3. Seidher 5. Seidt
her 3. nimant 3. gewelt 2. ⁹⁸⁹ feuwers 2. 3. Pöen, 5. peen 6. ⁹⁹⁰ biß 2. 3. Biß 5. 6.
igo 3. jekunt 4. jekunt 6. vnßer 2. 3. zween 5. 6. ⁹⁹¹ weiß 2. 3.
weis 5. waf 2. 3. jdem 2. 3. ⁹⁹² ihe viel 4. bekert. 2. 3. bekehrt 5. 6. ⁹⁹⁴ ge-
wiß 2...5. todt, 4. 6. C. 5. ⁹⁹⁵ frummer 2. 3. Geld, 5. ⁹⁹⁶ spies 6. Schild, 5.
⁹⁹⁷ widerstreb, 2. 3. widerstrebn, 5. ⁹⁹⁸ leb. 2. 3. lebn, 5. ⁹⁹⁹ Pan 6. ¹⁰⁰⁰ geht
2. 3. 5. 6. gehet 4. ¹⁰⁰¹ deß 5. gefint, 2. gefinnt, 5. ¹⁰⁰² fast 5. 6. geschwind 5.
(arglistig) ¹⁰⁰⁵ ander] aber 2. ader 3. andre 5. ¹⁰⁰⁶ selber 2. selbst 5. 6. ¹⁰⁰⁹ Dech 1.
habens 5. 6. bethôrt, 5. 6. ¹⁰¹⁰ hat 2...6. ¹⁰¹² bhiltten 2. 3. ¹⁰¹⁵ Ums 2. 3. Gel-
tes 5. geltes 6. ¹⁰¹⁶ jekunt 4. jekunt 5. jekunt 6.

- das ist nit recht, vnd wider gott.
 Dann bannen ist die letzte not,
 wann helfen wil kein straff noch leer,
 1020 vnd sich der sündler nit beker,
 mat'. xvij. ist doch vorhin so oft vermant,
 als dann er rechtlich würt verbant.
 Wer aber jetzt die warheit sagt,
 1021 mit bannen den man bald veriaht.
 Das ist nit göttlich, vnd nit recht,
 vnd der nit solichs widerseht
 mit gott er übel würt bestan,
 1028 des wil ich jn gewarnet han.
 vnd hö: nit auff, ich schrey vnd gilff,
 bitz man der warheit kompt zühilff,
 vnd schicket sich zü diesem krieg.
 1032 Wer weißz ob ich noch vnden lyg.
 Am rechten seind sye worden zag,
 drumb denken sye mir heimlich nach.
 Man sol noch sehen seltsam gschrifft.
 1036 Nächst wolten sye mir schenken giff.
 Gott halff mir auch an einem ort,
 das man mich heimlich nit ermört.
 Es hatt auch nächst ein gbott gethan
 1040 der Pappst, vnd leüten gsannen an,
 sye sollen mich gen Rom hinein
 jm schicken, zü des todes pein.
 Vnd das man wißz wie das gestalt
 1044 er hatts gebotten mit gewalt
 eim Fürsten, vil zü tugentlich,
 dann das er solt verraten mich.
 Auch ist geschicht künig Carle zü
 1048 ein grawer münch, hat höltzen schü.
- Was der bann
in jm selbs sey.
- Verbannē vmb
der warheit
willen.
- Guttens fleiß.
- Wie man mit
Gutten gehan-
delt.
- Des Pappsts mā-
dat über Guttē,
Guttē gē Rom
zuschicken.
- Ein Varsüßer
obseruant bey
kūnig Carle Gut-
ten zū sehen.

1018 Letzte 5. 6. Noth, 5. 1019 ler, 2. 3. Lehr 5. 1. 6. 1020 bekehr 5. 6. 1021 hien
 2. 3. 1022 wirt 2...4. 6. wird 5. verbannt. 5. 1023 geh 2. 3. jeht 4. 1024 baldt 6.
 1025 götlich 2. 3. 1026 solichs 2...6. 1027 wirt 2...4. wird 5. wird 6. bestahn, 4. 5.
 1030 biß 2. 3. Biß 5. kombt 6. hülff, 5. 6. 1031 diesem 2. 3. diesem 4. 5. krieg.
 4. 6. 5. 1032 weiß 2. 3. 6. weis 5. unter 5. lieg. 4. 6. 1033 seindt 4. 6. 1034 hen-
 schen 1. 4...6. 1035 Mann 4. 1036 nehst 2. 3. 1037 ort] Bruxellis. 1038 ermordt.
 5. 6. 1039 hat 2. 3. 5. 6. nehst 2. 3. 1041 solten 5. gein 2. 3. 1042 Todtes 5. 1. 6.
 1043 wiß 2...6. 1044 hats 2...6. 1045 eim Fürsten] Alberto Meguntino. 1046 sol 1. 5. soll
 4. 6. verrathen 4. verhaten 6. 1047 Karlen 2. 3. Kayser (ä 5.) Carl 4...6. Erle in
 marg. 1. 1048 münch] Glapion, Carolo V. a confessionibus. hülzen 5. 6. schw. 6.

der selbig gleißner hat mandat,
 zu greiffen mich in yeder statt,
 vnd wo er mich im land erschnapp.
 1052 Secht, was gedar: die münichs kapp.
 Dem frommen künig er auch hat
 gegeben einen falschen rat,
 nach dem ich übel hab gethan,
 1056 erlauben jm, mich fallen an,
 vnd mit gewalt züsüren hin.
 Hye wer wol zü weynen. Wiewol ich nye geheyschen bin
 für recht, noch gantwort ye ein wort,
 1060 vnd mich kein richter hat gehört.
 Brachtü secularre wider Hutten anzürüffen. Im ist auch buolhen weyter mee,
 vff das die sach nür vor sich ger,
 all menschen bitten, gegen mir
 1064 zü helffen jm nach seiner bgir,
 vnd das jm helff der weltlich arm.
 Hutten bitt vñ erbarmnuß. Ist niemant hye den das erbarm?
 Seind nit die dise tyrannen
 1068 beweg, das sye mir wonen bey,
 vnd helffen mir mit hand vnd gwd:
 Des Pappst hdt wider Hutten. züstreiten widers Pappstes hdt?
 Darinn er münlich hatt on zal,
 1072 vnd Curtisanen überal,
 die haben mein zü warten bsel.
 Hutten denckt zürechn sein vnschuld. darumb ich schwer bey meiner seel,
 würt ye mir geben gott genadt,
 1076 der vnschuld nye verlassen hat,
 ich wil es rechnen mit der handt,
 vnd solt ich brauchen frembde landt.
 Du den Barsüßern klöpperen. So sag mir eins du grawe kutt,
 1080 was stelkest du nach meinem blut?

1050 statr, 1. stat. 2...4. 6. Stadt, 5. 1051 landt 4. erschnap, 5. 6. 1052 Secht 1.
 gedar 2. 3. münichs 2. 3. Munnichs 5. kap. 5. 6. 1053 Keyser 4. 6. Rhyser 5.
 Item in marg. Keyser habet 4. 1054 radt, 2. 3. rath 4. N. 5. rhat 6. 1056 zfallen 5.
 1058 wiewol 2. 3. 1059 vor 2. 3. 1061 beuolhen 2. besolhen 4. bsolhen 5. besolhen 6.
 weitter 6. me, 2. 3. meh, 5. 6. 1062 Auff 4...6. geh, 2. 3. gehe, 6. geh, 5. 6.
 1063 Al 2. 3. 1064 gir. 2. 3. bgier, 5. 1067 Sein 2. 3. Seindt 4. 6. Seynd 5. dise
 2. 3. diese 4...6. 1068 wohnen 5. 6. 1069 handt 4. gwer, 2. 3. Gwehr, 5. 1070 her
 2. 3. Heer, 5. 1071 Mdnlich 5. hat 2...6. Bahl, 5. 1072 vberall, 5. 1073 Bfehl
 5. bschl 6. 1074 sel, 2. 3. 1075 Wirt 2...4. Wirdt 6. 1076 vnschuldt 6. 1080 stel-
 lestu 5. 6.

- Hab ich das ye verschuldt umb dich,
 dafs nimpst befehl zů fahen mich?
 Ich hab dir nye kein leynd gethan,
 1084 drum wil ich dich gewarnet han. ☞
Warnung.
 du magst der sach wol nemen acht,
 Glück mag sich wenden über nacht.
 Wer weißz ob ich verlassen bin,
 1088 dir zezt ist noch nit gangen hin
 das werd gerochen alles leynd.
 das sey dir gesagt du grawes kleynd. Klag über den
Papst.
 ¶ Das aber mich der Paps so gschwind
 1092 veruolgen thüt durch sein gefind,
 das thüt er wider recht vnd gott,
 das nim ich auff mein letzte not.
 Gott wöll es an mir rechen hye,
 1096 hab ich jm geben vsach ye. Gutten bit rach
über sich.
 Wol hab ich im die warheit gsagt.
 Hett er mich vsach des gefragt,
 mit antwort hett er funden mich. Das er warheit
geschriben hab.
 1100 So hab ich gschriben offentlich
 auß vestem grund, vnd gütter leer,
 die soll mir sein ein gegenweer,
 der mag er nymmer widerstan,
 1104 drum hatt er dißs gefangen an. Warumb jm d'
paps heimlich
nach tracht.
 Vnd dweyl er nit mag haben süg
 zů rechten, dencht er aber trüg,
 vnd wie er finden mög ein sin,
 1108 damit ich werd gerichtet hin.
 Mich heimlich zünerdempffen meyn.
 deßshalben müßz noch werdē gweynt, Warnung.
 als fromm ich bin ein Edelman,
 1112 vnd solt ich drob zů scheitern gan.
 ¶ Also ir Teütschen, anders nit,
 sye haben mir gefaren mit.

1061 verschuld 5. 1082 das 2.3. Dafs 5. befehl 2.3. befehl 4. Befehl 5. b. 6.
 1063 nie ein 2.3. 1067 weiß 2...4.6. weis 5. 1088 zezt zezt (sic bis) 2. 1089 alles
 gedes 2.3. 1090 [sey] sie 4. 1092 verfolgen 4.6. V. 5. 1094 nimb 4...6. auff 2.3.
 5.6. 1096 jm vsach geben 2.3. 1098 het 2.3. Het 6. 1099 het 2.3.6. 1100 gschri-
 ben 4...6. 1101 festem 5.6. güter ler, 2.3. guter Lehr, 5. l. 6. 1102 dir 2. sol
 2.3.5. mehr 5.6. 1103 widerstahn, 4.5. 1104 drum 2. hat 2...6. diß 2.3.5.6.
 1106 Rechten 5. trug 1. 1107 einn 2. 1109 zů verdemmen 2. zu verdampffen 5.
 1110 deß 4. Deßhalb muß werden noch geweint, 2.3. 1111 frum 2.3. fromb 6. 1112 gehn
 4.5. 1113 Ad marg. 4.: An die Teütschen klag.

- Von etlichen
brieffen.] **Wiewol** ich weißz noch weiter gschrifft
1116 darinn sye haben sich vertafft,
das laßz ich stan zû seiner zeyt,
dann soll es sich außteylen weyt,
vnd sol eim yeden werden kundt
1120 mein vsach, vnd der ware grundt.
- Guttens erbnytz. **Wetzt** klag ich Teütscher nation,
hab ichs verschuldt, man geb mir lon.
Rein recht ich nye geflohen bin,
1124 vnd wer zû rechten noch mein sin.
- Gwalt. **Wieweil** sye aber brauchen gwalt,
so bin ich auch dargegen gestalt,
vnd hoff man werd mich lassen nit,
1128 vnd werd der warheit helfen mit,
- Beschwerung
teütschs lands. **Gesehen** an wie schweren last
wir Teütschen haben auffgefaßt,
vnd werden täglich mer beraubt.
- Vngläubliche
beschwerung. 1132 **Die** alten hettens nie geglaubt,
das die jn solten kommen nach
annemen werden solich sach.
Drumb komm ich wider do ichs liefz,
1136 sye übermachents mit verdnyß.
Man mags nit leiden vortz mer,
ich hoff es sey genüg, vnd stee,
es ist zûm höchsten gstigen auff.
- Curtisanen. 1140 **Man** stell der Curtisanen lauff,
so würt das spil schon haben endt,
vnd sich die sachen bessern bhendt.
Sye haben vnradts trieben gnüg,
- Warnung. 1144 **hört** auff ir gsellen, seyt ir klüg.
Ir kündt wol denken was mein sin.
ir habt so lang getragen hin

1115 weiß 2...4. weis 5. weiter 6. 1117 laß 2.3.5. ich 1. stahn 4.5. 1118 sol 2.
3.5. 1119 sol 2.3.5. 1120 Grund, 5. 1121 Ich 2.3. Jekt 4...6. clag 2.3. Teütscher 6.
1122 verschuld 5. lohn. 4.6. f. 5. 1124 wer] i. e. wäre. Rechten 5. sinn. 2.3.
1129 schwere 5. Ad marg. 4. bis est: Gahst deß deutschen Landß. 1130 auffgefaßt 2...4.
auffgefaßt 5.6. 1131 teglich mehr 6. 1132 nie] nit 6. nicht 5. 1133 sie 2. jnn 3.
wörden 2.3. solich 2...6. 1135 Drum 2.3. komb 6. 1136 übermachens 2.3. mir 6.
1137 vortz 2. fürter 5. me. 2.3. meh, 5.6. 1138 ste. 2.3. stehe, 4. steh. 5.6. 1139 gskie-
gen 5. 1140 Mann 4. 1141 wird 2...4. wird 5. wirdt 6. spiel 4.6. S. 6. End, 5.
1142 bhendt, 5. 1143 vnradts 4. V. 5. vnradts 6. trieben 4...6. 1144 seyd 5. seidt 6.
clüg. 2. 1145 künt 2.3. Sinn, 5. 1146 Ihr hapt 4.

- vil gelt vnd güt auß Teütschem land,
 1148 herwider bracht all laster schand,
 die züerzelen mir nit zimpt.
 Durch eüch der bapst vō hynnē nimpt
 das wir bedöffen, vnser ist,
 1152 durch falscheren, vnd bößen list.
 Gibt doch den sachen kein gestalt,
 meynt vor zū zwingen mit gwalt,
 von jm zū kauffen vnser güt.
 1156 Ich frag, wo ist der Teütschen müt?
 Wo ist das alt gemüt, vnd sin?
 Ist gfaren nūn all manñheit hin?
 Die Römer ettwan erber leüt,
 1160 als vns der gschichten schrifft bedeuët,
 die tugent halben waren werdt
 zū herschen über alle erdt,
 die Teütschen wolten bzwungen han,
 1164 gewonnen land vnd freyheit an,
 das mocht nit leiden Teütsche art,
 manch werder held erschlagen wart,
 vnd ist gestritten vil vnd hart.
 1168 ¶ Doch bhielt diß Nation den strauß,
 vnd wurdent Römer gtriben auß,
 das vatterland in freyheit gsetzt.
 Yetzt man mit btrug vns überschwetzt,
 1172 vnd zwinget vns nit mannes strengt.
 vor dapfern leütē seind wir gfrengt.
 Ein weibtsch volck, ein weynche schar,
 on hertz, on müt, on tugent gar,
 1176 der keiner hatt gestritten nye,
 von kryegen weißz nit was, noch wie,
 da seind wir uberstritten von.
 Im hertzen thüt mir wee der hon. Gutten schämet
- Selt auß teütsch land.
 Teütsch land be-
 raubt durch die
 Curtisanen.
 Bezwencklicher
 raub des bapsts.
 Wie etwan die
 teütschen den ed-
 elen Römern wi-
 derstanden.
- Corn. ta.
 Inl. Hor.
 Suetoni9.
 Et effemi-
 nati do-
 minabū-
 tur eis.
 Esa. iij.

1149 erzehlen 5. zimpt. 2. nicht ziemt, 5. nit nimbt, 6. 1150 nimbt. 6. 1152 bößen
 2. 4...6. bösem 3. 1154 meynr 1. wort 2. 3. 1157 gemüdt, 2. 3. Gemüth 5. 1159 gfar-
 en 6. 1161 Tugend 5. tugendt 6. (et sic infra.) werth, 5. 1162 herschen 5. 6.
 1164 Gewunnen 5. 6. 1165 möcht 2. 3. Teutscher 6. 1166 werther 5. wardt. 2. 6.
 ward, 5. 1167 viel 4...6. 1168 bhilt 2. 3. 1169 wurden 2. 3. gtrieben 5. 6. 1171 neh
 2. 3. Ist 6. man betrügt 2. man betrüg 3. überschwächt, 5. 1172 zwingt vns nicht
 (nit 6.) mit 5. 6. 1173 dapffern 2...4. 6. tapffern 5. leutten 4. seindt 4. 6. ge-
 frengt, 5. 1175 an (ter) 2. 3. 1176 hat 2. 3. 5. ny, 2. 3. 1177 weiß 2...4. 6. weis 5.
 wy. 2. 3. 1178 seindt 4. 6. 1179 we 2. 3. weh 5. 6. Hohn, 5.

- sich des paffen regiments. 1180 Wann ye mich das nit bduncken leüt
die setzen vnser güt in beküt.
Dey denn ich auch ein mannlich that
nye funden hab, noch weyssen rat.
1184 Allein nach schalchheit steet ir müt,
mit trugerey erwerbens güt,
Vff das jn wollust wdg gebür,
vnd hærtigkeit sye nit berür.
1188 Wann solt man bschirmen stätt vnd land,
den Christen glauben mit der handt,
sye würffen lauffends auß ir schüt.
Ir sach Allein nür steet auff rü,
Wollust der paffen. 1192 dem leib sye nyemer schaffen wer,
gott geb auch wies im glauben ster.
Kein wund ein solcher nye gewan,
es hett jms dann ein hür gethau,
1196 gebissen, das er ir gedächt,
der lyeb ein zeychen mit jm brächt.
Die zarten vnd weibischē paffe
übersz regieret. Sölch vnnütz volck vnd weibisch leüt
regieren Künig, Fürsten heüt,
1200 vnd habents oberst regiment.
Das schafft, das ist die welt verblent.
Die welt ver-
blendt. Dann wo vernunft in leuten wer,
geb man nit über güt vnd eer
1204 den, die des gantz nit würdig sindt,
ein yeder sorgt vor weib vnd kindt,
vnd würd gemeiner nutz betracht,
des landes eer vor allen gacht.
Das man sich gemeiner schäd
nit schämet. 1208 So hand wir schand, vñ doch nit scham,
vnd ist dem wesen niemant gram,
das vns all mannhait ist entzucht,
von solchen weiben untertrucht.

ij. tim. iiij.
Hiere. v.
& seq.

1180 nie 1. duncken 2. 3. 1181 Deuth. 5. 1182 den 2. 5. männlich 2. 1183 weis-
sen 6. rath 2. Rath. 5. that. 6. 1184 stet 2. 3. steht 4...6. 1185 trugerey 2...4. 6.
C. 5. 1186 Auf 4...6. gebühr. 5. 1187 herrtigkeit 2. 3. berüt. 2. berühr. 5.
1188 solt 3. stet 2. Stätt 5. landt. 3. 1189 Gaud. 5. h. 6. 1190 wurffen 2. würf-
fen 3. lauffend 2. 3. lauffents 5. 6. Schuh. 5. schw. 6. 1191 stat 2. 3. steht 5. 6.
Nuh. 5. rhu. 6. 1192 we. 2. 3. weh. 5. wehe 6. 1193 ste. 2. 3. stehe. 4. steh. 5. 6.
1195 heit 1. het 2. 3. 6. 1196 Sölch 2. 4. 1198 regiren 2. 3. Künig 5. 6. 1200 habens
2. 3. 5. 1201 verblent. 2. 1203 gáb 2. 3. er 2. 3. eh. 4. 1204 Dann 2. Denn 3.
nit w.] unwirdig 2. 3. sind. 5. 1205 für 5. 6. Kind. 5. k. 6. 1207 er 3. eh. 4.
alln gacht. 5. 6. 1209 niemants 2. 3. 1211 vnder 2. 4. untertrucht. 6.

- 1212 vnd müssen leyder neeren die,
der keiner hatt gearbeit nie.
so schneiden die nit gsähe. han.
Wer ist der solichs loben kan?
- 1216 Doch man villeicht nit klagen künd,
wo iz begird vff notdurfft stünd,
vnd nit so überflüssiglich
mit gelt vnd güt belüden sich.
- 1220 So habens vil des ju nit not,
ist weder nutz der welt noch got.
Ich weißz der büben vil on zal
den eyntlich pfründen seind züschmal,
- 1224 vil pfarren, vnd vil thümmeren,
probsteyen, pfründen auch darben
hatt mancher vnder seiner handt
dem doch die gschrift ist unbekant,
- 1228 dencht nyemmer was jm zügehört,
wiewol er wendt ein namen vort,
yßzt, trincht, vnd übt in freuden sich
nach aller bgird, gleich wie ein vich.
- 1232 Dñß seind hetz herren in der welt,
den frommen würt nichts zügestellt.
Das schafft der vntrew Curtisan,
der richt all schand vnd bößheit an.
- 1236 All ding vmbß gelt man kauffen müßz,
wer des nit hatt, den hilfft kein grüßz.
Vnd seind zü Rom die pfründen seyl.
Dye sprechen auch der seelen heyl,
- 1240 vergebung aller missethat.
Vnd was die geistlichkeit angat
- Müßig gende
pfaßen ereneren.
- Der pfaßen güt
nit nach noturft
sonder mit über-
fluß.
- Wie die pfaßen
auch der schrift
ungeler.
- Die pfaße denk-
en nit auff ir
ampt, sond' pfa-
ßen vñd wollust.
- Die frommē prie-
ster müßent not
leiden.
- Kauff der pfrün-
den zü Rom.
- Alle geistlichen
ding zü Rom
seyl.

1212 neeren 2. 3. nehren 5. 6. 1213 hat 2...5. 1215 solichs 2...4. 6. solches 5.
1216 Dñß 1. 1217 begier 5. begir 6. auff 4...6. Notdurft 5. n. 6. 1218 überflüs-
siglich, 5. 6. 1219 belüden 4. 6. 1220 viel 4...6. 1221 Gott 5. 6. 1222 weiß 2...6.
viel 4...6. 1223 seindt 4. 6. seynd 5. zumahl. 5. zumal. 6. 1224 viel 4. tume-
ren, 2. tummerey, 3. Chumberey, 5. 1225 hat 2. 3. 5. 6. In 4. ad marg. est: On-
gelert Pfaßen seint herren inn der Welt. 1226 unbekant 5. 6. 1227 hñr, 2. 5. 1228 Dñß,
2...6. drincht, 2. 3. 1229 gir 2. 3. Dgierd, 5. sich. 2. 3. Vich, 5. 1230 sein 2. 3.
seindt 4. 6. seynd 5. jehz 5. 1231 wirt 2...4. wird 5. wirdt 6. 1232 schandt 6.
1233 müß, 2. 3. müß, 4...6. In 4. ad marg. est: Zü Rom vms gelt alle ding seyl.
1237 deß 5. 6. hat 2. 3. 5. 6. grüß 2...4. Gruff, 5. g. 6. 1238 seindt 4. 6. seynd 5.
1239 seelen 2. 3. 1241 Geistlichkeit 5. Geistligkeit 6. angat 4. 6. angath, 5.

- gehö: in solcher kauffleut schatz.
 Frommheit zū 3ū Rom. 1214 On gelt zū Rom man nichts erwirbt,
 wer das nit hat, sein sach verdirbt.
 Ist das nit wider gottes leer?
 Nū wie mōcht werden gsündigt meer,
 1248 dann wo man gottes wort verkert
 die er gebotten hat so hert,
 gesprochen, all ding haben endt,
 doch mag nit werden ye zertrent
 1252 von meiner leer das minste wort
 was man auß meinem mund gehort,
 kein büchstab laßt verferen sich,
 kein punct, würt bleiben ewiglich. mat'. xx.
 iiiij.
 ad titū. i.
 Io. vi. &
 xiiij.
 ij. tim. iiij.
 Lucę. x.
 Der Pāpst ge- 1256 So haben seydthar Pāpste vil
 sätz wider Chri- gekartet gantz das widerspil,
 sti leer. vnd machen new gesätz on zal,
 das Euangeliiū. das Euangelium würt schmal,
 1260 vnd hatt in wenig sachen statt.
 Der Pāpst ge- Was yeder Papst gesetzet hatt,
 sätz uff gewinn. darinn er seinen nutz betracht,
 hatt Christus leer gar wenig gacht.
 Wie man neho 1264 Als dann netz auch vor augen ist.
 der bāpst gesätz der heilige Ay- Weñ heüt der Papst zū gewinnen wist,
 chen zūschreibet. ein newe constitution
 er bald wurd von jm lassen gon.
 1268 So spricht man über hundert jar,
 die Ayrech habs alls gestiftet gar,

1242 solcher 5.6. kaufleut 2.3. 1243 fromkeit 2.3. frombkeit 5. frömbkeit 6.
 1246 ler 2.3. Lehr, 5. l. 6. 1247 gsündigt 5. mer, 2.3. mehr, 5.6. 1248 verkehrt, 5.
 1249 End, 5. 1251 zütrent, 2.3. zertrent 4...6. 1252 ler 2.3. Lehr, 5. l. 6. 1254 leht
 2.3. laßt 4. läßt 5.6. verferen 5.6. 1255 wirt 2.4. wird 5. wirdt 6. ewiglich, 5.6.
 1256 seydher 2. seid her 3. seydher 5. seidthar 6. vil 4...6. Ad sequentia non pos-
 sum omittere quæ Bentleius fere ducentis annis post Huttenum, id est a. 1715.
 de Pauli verbis (II. Cor. II. 17.) Cantabrigiæ prædicavit: „... ‘corrupters of the
 word of God for filthy lucre’: in which true version we shall find the specific chara-
 cter of Popery, which in all and every deviation from primitive Christianity made
 worldly profit and advantage its principal desgn; as my present discourse shall en-
 deavour to shew you.” 1257 gekarter 1. spiel, 4...6. 1258 gesetz 2. G. 5. Zahl, 5.
 1259 wirt 2...4. wird 5. wirdt 6. 1260 hat 2.3.5.6. Hat 2.3.5.6. 1261 hat, 2.3.
 5.6. 1263 hat 2.3. Hat 4...6. ler 2.3. Lehr 5. l. 6. 1264 jehst 4.5. jht 6. auch
 noch 2.3. 1265 wüß, 5. 1267 balt 4. baldt 6. von ihm wurd 5. gohn 5.6.
 1269 all 2.3.

		vnd heisset das halten vest vnd herzt.	
		Wo sich dann einer widersperzt,	Wân sye kezer
Esa. lvi.	1272	der hatt den rechten glauben nit,	nennen.
Io. ij.		kein gnad jm würt geteilet mit,	
&. xiiij.		vnd müßz ein ketzer sein mit gewalt.	
		domit der Pappst sein gwin behalt.	
	1276	Vnd das er des hab billich fûg,	Wie der Pappst
		so werden gfunten schrifftten gnûg,	henlig gschafft
		die zwingt er nach dem willen sein,	mit falscher vñ-
		zû machen diser sach ein schein.	legung auff sein-
	1280	Ist das nûn nit ein sünd vnd mozt,	en gwin zeugt.
		der also handelt gottes wort?	
		Der henligen kyrchen, weiß man wol,	Die henlig Chri-
		das neder Christen glauben sol.	stlich kyrch.
	1284	Wer wil das aber lassen zû,	Rom ist nit al-
		das Rom allein die Kyrchen thû,	lein die christlich
		vnd sey ins Pappsts Copisten handt	kyrch.
		bezwungen kûnig, leût vnd landt,	
	1288	vnd setzen jn bezinsung auff?	R. Copisten vñ
		Ich sprich, das nit der Schreiber hauff	Schreiber.
		den ich zû Rom gsehen hab,	
		der vns auch täglich raubet ab,	
	1292	môg gheissen werd die henlig kirch.	
Ego sum		Ein ander ist des hirtens psirch,	Ein warer hyrt.
pastor b.		der hatt sein schâfflin lieb vnd wert,	
Io. x.		ir wollen nit, noch milch begert,	
Ezechiel'.		1296 mer, daß das werden gweydet wol.	
xxxiiij.		Also der Pappst auch dencken sol.	
		Vnd ist die Kyrch der Christen schar,	Was die henlig
		wo anders gottes wort ist war.	christliche kyrch
		1300 Das selb auch ist der schâfflin stal	sey.
mat'. xviiij.		den gott sanct Petro selbs besal,	
Io. xvi.		vnd hieselz versorgen den mit fleiß.	
		So ist netz nûr des Pappstes weiß,	Wie der Pappst
			ein hyrt.

1270 heist 2. 3. heist 4. heist 5. 6. hertz. 1. hert. 2. 3. 5. 6. hertz. 4. 1271 spert,
2. 3. 5. 6. 1272 hat 2...4. nicht, 5. 1273 wirt 4. wird 5. wirdt 6. getheilet 5.
1274 müß 2...4. muß 5. 1275 gwin 4. 1276 daß 5. deß 5. billtch 1. 1279 diser 2. 3.
dieser 4. 5. 1280 mozt, 4. 6. Mord, 5. 1281 der so tractieret 2. 3. 1282 heiligen 2. 3.
weiß 2...6. 1283 soll 4. 5. 1284 will 4. 6. 1285 Hand, 5. h. 6. 1287 König 5. Sand
5. 6. 1288 jnn 3. in bezinsung 5. 6. 1289 kirch? 1. 1294 hat 2. 3. scheflein liep 3.
wert, 2. schâfflein 5. schâfflin 6. wehrt, 5. werd, 6. 1296 geweidet 2. 3. 1297 lol. 1.
1298 Schaar, 5. 1300 schâfflin 4. 6. schâfflein 5. Stall, 5. 1301 befaht 5. 6. 1302 hieß 2...6.
1303 jekt 4. jkt 6.

- 1301 das er die schäflin schind und schab,
acht nit ob eins zuleben hab,
versorgt das nit mit gütter leer,
hett er nür gelt, gott geb ich wer
1309 ein heynd, ein türck, und was ich wölt.
Gedächt er aber, wie er sölt,
so lieffz er von der schinderey,
und stünd dem Christen glauben bey,
1312 sprach ni: wo er ein schalchheit gdächt,
dz solchs die christlich kirch selbs macht.
Dann wo versamlung frommer ist,
den an dem glauben nüt gebrist,
1316 das sol die Ayrch geheiffen sein,
do ghört keiu bößer schäffer ein.
So ist auch noch nit hye die zeit,
das Christus pferch (der also went)
1320 von einem hyrten werd verwart.
Ein yeder hyrt in seiner art
sein schaff zü wenden hatt besel,
zü sorgen für der seinen seel.
1324 Als Cyprianus hatt gesent.
dann Christus was noch nye gement,
das einer sich des underwünd
das viler ämpten doch züstünd.
1328 Derhalb er zwölff Aposteln schüff,
und legt den gleiche bürden off.
Drumb ye der Papst nit sagen sol,
das er sey alles gwaltes vol.
1332 Als vil ein ander Bischoff mag,
dench das er gleiche bürden trag.
Dü Rom sein gwalt hett end, und windt,
als man zü Mentz vñ Würtzburg findt.
1336 Dann Christus gab sanct Petro nye
macht, das er solt regieren hye,
- Des papsts
schinderey.
Sein lügen auff
die kyrchen.
Die heylig
kyrch.
Ob ein bischoff
die ganze kyrch
regieren sol.
Ein yeder Bisch-
off in seinem
bischumb.
Christi meynüg.
Die .vij. Apostel
gleicher bürde.
Des Papsts ge-
walt wie ander
bischöff.
der Papst ist bi-
schoff zü Rom.
Petro die schlüs-
sel gegeben.
- Ezechiel'
xxxiiiij.
Origen.
hom. vij.
in Hiere.
& vi. in
Esaia.
- Cypriä.
dist. xix. c.
prius.
Greg. ad
Eulogiū.
Pelagius.
Cypan9.
- 1304 schäflin 3. Schäflin 4...6. 1306 gütter ler. 2. 3. guter Lehr, 5. 1. 6. 1307 het
2. 3. Het 6. 1309 erdächt 2. erdächt 3. 1310 lieff 2...4. 1312 gedächt, 5. 6. 1313 das
2...4. 6. Das 5. 1315 gebüßt 4. 6. 1316 sol 2. 3. 1317 bößer 2...6. 1322 hat 2...5.
beuel. 2. 3. befehl, 5. 1323 vor 2. 3. 1324 Cyprian is 3. hat 2. 3. 5. 1326 under-
wündt. 2. 3. unterwind, 5. 6. 1327 ämpten 2. 3. (A.) 5. ämbten 6. doch omis. 2. 3.
1328 zwölff 2. 3. 1329 soll, 5. 1331 se plenitudinem potestatis habere. voll, 5.
1332 viel 4. 1334 hat 2. 3. Wind, 5. (v.) 6. (Wende, Umkehr.) 1335 Würtzburg 2.
Württemberg 3. Würtzburg 4...6. find 5. 6. 1336 sant 2. 3. ny, 2. 3. schüßsel 1.
in marg. 1337 hy. 2. 3.

- vnd über der Aposteln schar
gewalts allein jm pflegen gar.
- Mat'. xvi. 1340 Er gab jm wol der schlüssel gewalt,
doch nit das ers allein behalt.
Dann bald darnach geschriben stat
wie er sein macht geteilet hat,
mat'. xviii. 1341 gegeben den Aposteln gleich,
Hiero⁹ zu meeren jm der hymmel reich,
ibidem. zu binden vnd zu lösen auff.
das hatt genömen an der hauff,
Cypan⁹. 1348 ward nge gewendt vff einen man.
ij. Coř. x. ein mensch auch diß allein nit kan,
i. tim. i. vnd ist in seim vermdgen nit.
Malac. ij. vil sollen do regieren mit,
1352 vnd halten sich in einigkeit,
das Chriřtus glaub werd außgebreit.
Darinn sol keiner süchen rüm.
drumb macht man ein Concilium.
1356 das ist die oberst Kyrchen macht.
Dz hōd die bāpřt auch nechřt betracht,
vnd meynen zu vertilgen, das
es werd nit gehalten fürbas.
1360 ¶ Vnd das sey yedem solichs klar,
vnd sey die warheit offenbar,
so confirmirt der Pāpřt hetz mer
kein Bīřhoff, der jm nit vor schwer
1364 zu raten darzu ye auff erd
das ein Concilium mer werd.
Iřt nit ein groř verhözung das?
wie kündt man süchen doch fürbas
1368 verschmālerung der Chriřtenheit?
Iřt das die bāpřtlich heylichkeit?
Vnd wann ein Kīrch der gleichen thet,
wer ist den das nit wunder het?
- Die macht der
apostelen gleich.
- Vnmöglich ist
einem menschen
die gemein kirch
zu regieren.
- Das Conciliū.
- Die Pāpřt das
conciliū vertilgē.
- ¶ Sie thū ein
yeder augen vñ
herz auff.
- Ermanung.
- Pāpřtliche hey-
lichkeit.

1336 sōlt 3. regiren 2. 3. 1312 baldt 6. geschriben 5. 6. 1343 ge-
theilet 5. 6. 1345 meren 2. 3. mehrten 5. 6. Himel 6. 1347 hat 2...6. auff 4...6.
1348 Wardt 6. 1351 viel 4. Vnd solten da 5. solten 6. regiren 2. 3. 1354 rhum, 6.
1355 drumb 2. 3. 1356 oberřt 5. 1357 han 2. 3. 5. 6. 1358 Cf. dialog. Vadisc. §. 148.
1360 deř 5. [sey] sie 2. 3. solichs 2...4. 6. solches 5. clar, 2. 1362 jēht 4...6. meer 4.
mehr, 5. 6. 1363 keinn 3. vorřwer 1. 3. 1364 rathen 4. 5. rhaten 6. 1365 Dař 5.
1366 verkerung 2. 3. Verkerung 5. v. 6. 1367 hōnd 5. 1368 Verschmālerung 6. 1370 thāt. 5.
1371 hett 4. 5.

- Anruffung got- 1372 Ach gott bedench den glauben dein,
tes. ist zent, thû deiner hilffe schein,
erlöß uns von der wütere, y,
- Bitt erlößhüg vō 1376 mach uns von dem Tyrannen frey,
des Papsts ty- der vnder deinem titel sich
ranney. erhaben hatt so üppighlich.
- Vndertruckūg 1380 Laßz vndertrucken nit dein wort,
göttlichs worts. mach das dein leer werd bassz gehort,
vnd hab nit statt der räuber will,
die halten dein gebott in still,
vnd mutzen auff ir trügerey.
- Der Pāpſt 1384 Gib das sey yedem Christen frey
geseh. dein göttlich wort zū brennen auß.
Gottes wort 1384 das hatt gelitten manchen strauß
außbreiten. von ketzern, mannigfaltighlich,
die haben angesochten dich,
1388 darzū die heyden mit gewalt.
noch ist es worden also alt,
bitz yetzo einer (der sich nendt
ein haubt der Christen) das verblendt,
1392 vnd meynt zū tilgen auß vnd ab.
Ach gott dein warheit halt vnd hab,
gib denn die dein gezeügen feindt,
dafs überwinden solich feindt,
- Die bāpſt got- 1396 vnd werd dein vōlklin vnderweist,
tes seyndt. dein eer vnd nam allein gepreißt.
- Gottes ist allein 1400 Dir gott allein gehört die eer,
die eer. dein ist der gwalt, du bist der herr.
1400 Ob einer schon ein kronen tregt,
vnd jm vil gottheit auch zülegt,
das mag doch nit abbrechen dir.
so mögen auch nit irren wir
1404 die stond bey deiner warheit stätt,
ob uns der Pāpſt schon gscholten hett.
- 1373 Hilffe 5. h. 6. 1377 üppighlich, 5. üppighlich. 6. 1378 Laß 2...5. unter 5. 6.
1379 ler 2. 3. 4. bass 2...6. gehört, 5. 1380 stat 3. reüber 2. 3. Rauber 5. 1381 inn
hil. 6. 1382 müßen 2. 3. 1385 hat 2. 3. 5. 1386 manigfaltighlich, 5. manigfaltighlich, 6.
1390 Biß 2. 3. 5. 6. jehunt 5. jehunt 6. nent 5. 6. 1391 haupt 2...4. 5. 5.
Christen 3. der 5. 6. verblent 2. 5. 1393 got 2. 1394 den 4. seynd, 5. 1395 das
2...4. 6. Bass 5. sollich 2...4. 6. solche 5. feind, 5. 1396 Vōlklein (v. 6.) unterweist,
5. 6. 1397 dein nam vnd er allein 2. 3. eh: vnnnd nam 4. 6. gepreißt, 5. 6. 1398 er.
2. 3. eh: 4. 6. 5. 1400 Kronen 6. trägt, 5. 1401 gottheit 3. auch omis. 2. 3.
1403 müßen 5. ihrren 4. 1404 ston 2. 3. stohn 4. stohnt 5. 6. stett, 2. stett, 3.

i. tim. ij.

Pfal. cxli.
iiij.
ij. cor. xij.
Malac. ij.
i. timo. i.
ij. thess. ij.

- Du weist das er nit hat die macht
nach der er yetzt vnd täglich tracht.
- 1408 Er ist der Kyrchen glid, als ich,
vnd sol mein brüder nennen sich.
Dann du gemeiner vatter bist,
drumb er auch, Vatter vnser list
- Matt'. xx.
iiij. 1412 gleich andern Christen in gemein.
wie kan ers dann alls sein allein?
- mat'. xviii. Do Petrus hett die schlüssel hin,
do sagst du jm noch deinen sin
1416 wie er sein brüder halten solt
der seiner leer nit volgen wolt,
den solt er bey der Kyrchen gar
verklagen, jm züweisen war.
- 1420 Das ist gewest dein höchster gewalt.
Wer hatt dem Papst dann zügestalt,
das er der kyrchen überlig,
vnd wider jn dözff niemants krig,
als sey dein leer alls was er lig?
- 1424 Wie ander Bischoff gewalt er hat
deim volch zügeben güten rat.
Das ist dein meinung allzeyt gewest.
- dist. xix. c.
prime.
Greg. ad
Eulogiū.
Cypan9. 1428 Wer hören sich nün weyter lest,
dem sollen wir nit ghorfam sein,
als weisset ons die predig dein.
- Io. x. Wer nit ger durch der warheit thür,
1432 hab nit die rechten hyrten kür,
vnd sey ein dieb, als du jn heist.
So nün der Papst nach anderm kreist,
vnd sücht gelt wo ers finden mag,
vnd sücht gelt wo ers finden mag,
- Luce. x.
ad titū. i.
i. thess'. ij.
& iiiij. 1436 dencht nit was er für bürden trag,
zü fischen nach der seelen heyl,
nit tragen dein genaden seyl.
- Der Papst ein
glid der kyrche,
vnd vnser aller
brüder.
- Vatter vnser.
- Petri beuelh.
- Die gäz Christ-
lich kyrch ist der
oberest gewalt,
vnd nit d' papst.
- Wz des bapsts
gewalt.
- Der Papst.

fläht, 4. stet, 5. 6. 1405 gescholten 2. 1406 nir 1. 1407 nehund 2. nhund 3. tracht. 1.
1408 Glied 5. Ad marg. 4.: Der bapst ein glid der Kyrche, so wol als wir, vnnd vn-
ser aller brüder. 1409 soll 4...6. ein 5. 6. 1410 Das 2. 1411 Vatter 1. list 2. 5. 6.
1412 andern 1. 1413 sein als 2. 3. als 5. 1414 het 5. 1415 Da sagstu 5. nach 2. 4. 6. dei-
nem 2. 3. 5. 6. 1416 seinn 2. 1417 ler 2. 3. Gehr 5. 1. 6. folgen 4. 5. 1419 jhm beweisen
5. 6. 1421 hat 2...5. 1422 vbertlieg 5. 1423 niemands 2. 3. krieg 5. 1424 sein lür als
2. 3. lieg? 5. 1425 Bischoff 2. 3. 5. 6. 1426 güttten rath. 4. rhat. 6. 1427 alzeyt 2. 3.
1428 lest. 2. 1430 weisset 2. 3. 5. 6. weisset 4. 1431 geh 2. 3. gehe 4...6. 1433 diep 2. 3.
1434 andern 2. 3. 1437 fischen 1. vifchen 6. seleu 2. selen 3. 1438 gnaden 2. 3.

- Wie können wir dann leiden, das
 1440 er sich erhebt in solcher maß?
 Ermanung mit Ich sag, wir sollens gar nit thün,
 beschluß. vnd acht die zeit sey eben nün,
 1444 gott hats gespart vff diße zeit
 1444 das werd diß Nation gestreut,
 vnd geworffen ab das harte joch,
 darunder man beschwerlich zoch.
 Zu künig Carle. Ich hoff künig Carle gee vns mit,
 1448 laßz selbs sich vndertrucken nit.
 Darumb ich jm bereit, zu güt,
 kein arbeit sparen, noch mein blüt.
 Vnd ruff all fromme Teütsche an,
 1452 wolauff herzu wer mit wil gan
 die ketzeren zu nemen hin,
 die treibt der Papst vff seinen gwin.
 Des Papps Dem wöln wir nemen hochfart ab,
 1456 vff das er güt gewissen hab.
 hezerey. So bhaltten wir bey vns das gelt,
 das sunst hinein geen Rom geselt,
 vnd würt der Chrißlich glaub gemert,
 1460 die newen lügen abgezert.
 Reformierung d' Wo einer dann ein pfaß wil sein,
 geistlichen. müßz haben nit allein den schein,
 mit wercken er auch volgen sol.
 1464 dann würtz erst stan im glauben wol.
 Ermanung der Hierumb all Fürsten ich verman,
 fürst, des adels den edlen Carolum voran,
 vnd der Stett. das sye sich solichs nemen an,
 1469 den Adel, vnd die frommen Stett.
 dann wem diß nit zu hertzen geet,
 Ermanet durch der hatt nit lieb sein vatterlandt,
 liebe des vatter- jm ist auch gott nit recht bekant.
 lands.

i. Petri. v.
ij. Pet'. ij.Hier. sup
Soph.

i. Pet'. v.

1440 sollcher 4. 1411 sollens 3. 1443 diße 2. 3. auff diese 4...6. 1444 geworffen
 5. 6. dis 2. 3. 1445 Darunter 5. 1447 Künig Karlen geh 2. 3. Keyser Carl gehe 4...6.
 1448 laß 2. 3. laß 4...6. vnter 5. 6. 1451 teütschen 2. 3. Teutschen 4...6. Margo 4.:
 An die Teutschen. 1452 will 4. 5. gahn 4...6. 1453 nemmen 4. nehmen 5. 1455 Dann 2.
 wöln 4. 6. wöllen 5. nehmen 5. hoffart 2. 1456 Auff 4. 1556 sonß 5. gein
 2. 3. gehn 4. 1459 wirt 2...4. wird 5. wirdt 6. gemehrt, 5. 1460 nuwen 2. nü-
 wen 3. abgezert. 5. 1461 will 6. 1462 müß 2. 3. Muß 4...6. 1463 folgen 5.
 1464 wirts 3. 4. wirts 5. wirts 6. ston 2. 3. stahn 4. 6. stehn 5. 1465 vermahn, 5.
 1467 sollichs 2. 3. solichs 4. 6. solches 5. nehmen 5. 1468 stet. 3. Stätt, 5. 1469 das
 2. 3. get, 2. 3. gehet, 4. geht, 5. 6. 1470 hat 2...5. Vatterland, 5. 1471 gort 1.

- 1472 Herzu ir frommen Deütschen all,
mit gottes hilff, der warheit schall,
ir landtsknecht, vnd ir reüter güt,
vnd all die haben freyen mü, Berüffung der
kriegsleüt.
- 1476 den aberglauben tilgen wir,
die warheit bringen wider hir.
Vnd dweil das nit mag sein in güt,
so müß es kosten aber blüt. Den aberglaub-
en abzütilgen.
- 1480 Do nem jm keiner bschwernuß ab,
wiewol ichs selbs geschewhet hab,
Hofft zu erfinden ander maß.
nün aber nit wil helfen das, Was beschwär-
nuß möcht sein.
- 1484 so müß man thün was fügen wil.
Wolauff es ist die zeyt, vnd zil.
Wir habens schimpffs gehabt genüg,
vnd sehen nün ir list vnd btrüg, Wie man kan,
nit wie man wil.
- 1488 Glaub niemant fürter mee ir sag.
An diser sach kein man verzag.
Ob sye schon von der priesterschaft,
die ist mit heylger weyh behaftt, Priesterliche
weyh.
- 1492 vns sagen werden lange mår,
die sol jm keiner machen schwår.
Dann gott sein geist laßzt hausen nit
do hatt die seel ein solchen sitt.
- 1496 Wo aber priester leben wol,
do weißt man wie mans halten sol.
Dann weyt ist gottes huld von den,
die ligen in der sünden pen, Wie man boh-
hastige priester
halten sol.
- 1500 vnd treiben schand vnd ungebür,
vff freud vnd wollust denken nür.
Als man die psaffen leben sicht,
der keiner schye nach eeren sicht. Priester hezo.

Cypan9.
ij. Pet. ij.
Soph. i.

got 3. behand. 5. bebandt. 6. 1472 frummen 2. 3. 1473 hülff 6. warheit 1. 1474 landts-
knecht 2. 3. Landsknecht 5. 1477 widerbringen 5. 6. 1479 müß 2..5. 1480 Beschwer-
nuß 5. 1481 geschewet 2. 3. 1482 Hoff 4. 5. 1483 will 6. 1484 müß 2. 3. müß 4..6.
will. 6. 1485 Ziel. 5. 1486 haben 5. schimpf 2. 3. 1487 trüg, 2. 3. 1488 sozter 2.
sörter 3. me 2. 3. meh 5. 6. jhr 5. In 4. ad marg. est: Die warheit ligt am helli
tag. 1489 diser 2. 3. dieser 5. 6. 1491 heiliger 2. 3. 1492 würden 2. würden 3. mer,
2. 3. Mår, 5. 1493 des sol sich keiner lassen 2. 3. schwer 2. 5. b Schwer. 3. 1494 laßt
2. 4. leßt 3. läßt 5. laßt 6. hausen 5. 6. 1495 bat 2. 3. hat 4..6. sel 3. sit. 2. 6.
1497 weißt 2. weiß 3. 4. 6. weis 5. soll. 4. 1498 huld weyh 2. 3. 1499 liegen 4.
peen. 2. Pön, 5. 1500 schandt 4. ungebühr, 5. 1501 Auff 4. 1502 In marg. 4.:
Psaffen lebz. 1503 schier 5. 6. eeren 2. 3. Ehren 5. e. 6.

- 1504 Die treiben gar- nit priesters ampt.
 Doch meyn ich sye nit allesampt.
 Die frommen Den frommen wöln wir byeten eer,
 priester zü eerren. sye lyebeu allzent vast vnd seer.
- 1508 Die bößen aber, wie ich sag,
 von den ich hye vnd nemer klag,
 die soll man straffen, das ist not,
 wers thüt, jm wils belonen got.
- 1512 do sol kein frommer zweyßlen an.
 Dann ob nit kām mer nutz darnan,
 Was nuzes vñ abtilgug bößer geistlicheit kom. so ist doch recht vnd wolgethan,
 der böß exempel andern gibt,
- 1516 das man den von den leüten schibt,
 vnd tilget ab, vff das nit mer.
 versüret werd ein gantzes her.
- Was fürsaz vñ gewissen zü habē. 1520 Hircumb ich wider repetir,
 wer dißē handel treibt mit mir
 in gleichem vorsatz vnd gemüdt,
 mit reinem wissen, aller güdt,
 das komm ein besserung darab,
- 1521 wißz das er gott zügholffen hab.
 Ermanung. Drumb hār ir Geütschen, nempt ein hertz,
 Beschwörung ir habt gelitten grossen schmerz,
 teütscher nation. das müßiggenger sonder zal
- 1523 in freüden lebten überal,
 die weder leüten nütz, noch got,
 des leiden ander armüts not.
- Bettelorden der welt beschwärl- 1532 So vil der bettel orden sind,
 lich. die stāts aufftreiben güt geschwind,

1504 ambt, 6. 1505 sambt. 6. 1506 fromman 1. frommen wollen E. wöln 4. 6. wollen 5. byeten eer, 1. ehr, 4. 6. Ehr, 5. Versus 1508. sq. repetiti sunt in E. §. 17. In 4. ad marg. est: Die frommen Priester ehren, die bößen straffen. 1507 liben E. fast 5. 6. ser. 2. 3. seyr. 5. 6. 1508 bößen 2. 3. 6. B. 5. 1509 jimmer 2. 5. 6. jmer 3. clag, 2. 1510 sol 2. 3. 5. noth, 5. 1511 wills 4. belohnen Gott, 5. 6. 1512 soll 4. 5. zweifeln 5. zweiffen 6. 1513 meer 4. davan, 5. dauan. 6. 1516 Daß 5. schiebt, 5. 1517 ab. vff 1. mehr, 5. 6. 1518 Versühret 5. Heer. 5. 1519 Hierumb 2...6. repetir, 6. 1520 dißen 2. 3. diesen 5. 6. 1521 gemüt, 2. Gemüth, 5. gemüt, 6. 1522 Güt, 5. gü. 6. 1523 Daß 5. kumm 2. komb 6. 1524 der wirt (wür. 3.) gott zü eim helffer hab. 2. 3. wiß das er Gott züm ghülffen hab. 4. simil. 5. 6. gorr 1. 1525 her 2. 3. 5. 6. nehmt 5. nembt 6. 1527 zahl, 5. 1528 vberall, 5. 1529 nuß 4. gott. 2. Gott, 4...6. 1530 das 2. Deß 5. Armuths Noth, 5. 1531 viel 4...6. Bettelorden 5. Wider die bettel Mönch. marg. 4. 1532 stets 2. 3. 5. 6. stāts 4.

i. timt. iiij.
mat. xxij.
i. cor. i. &
iiij.

Htere. v.
& seq.

vnd meert der hauff sich täglich noch.
Ist wider Christus predig doch.
Nur einen orden gott wolt han,
1536 do schreibet sanct Paulus ernstlich van;
ich mags euch weisen, das irs lest.
Seyd Betteldiden seind gewesen,
so hatt es nye gestanden wol
1540 im glauben, als man sehen sol.
Seht an, was treibents in der beicht.
Dann wer das selbig achtet leicht,
der hatt der sachen nit verstand.
1544 Ich wil geschweigen grosser schand
die do geschicht. So schwatzens ab
beyd wrib vnd mannen güt vnd hab.
Wo dann ein frommer sterben müßz,
1548 ins closter geben, ist sein büßz.
Also kumpt güt von vns auff nye,
die brauchen was sye mögen hye.
Das ander auß gen Rom man tregt.
1552 Ist niemant hye den solchs bewegt?
Ist yemant der darzu wöll thün?
Wolauff ir frommen Teütschen nün,
vil harnesch han wir, vnd vil pferd,
1556 vil hallenbarten, vnd auch schwerdt.
Vnd so hilfft freündlich manung nit,
so wöllen wir die brauchen mit.
Mit fraget wenter yemants nach,
1560 mit vns ist gottes hilff vnd rath.
Wir straffen die seind wider gott.
Wolauff hartzu, es hatt nit not,
wir haben aller sachen füg,
1564 güt vsach, vnd der selben gnüg.
Sye haben gottes wort verkeret,
das christlich volck mit lügen bschwert.

Sehe man die
historie vñ gro-
nicken an.

Die münich in
der beicht.

Wie die bet-
telmünch leuten
gelt abschweßē.

Von den mün-
chen gen Rom.

Ermanung
zum krieg.

Die gott wider
wertigē straffen.

Vrsach dieser
sachen.

1533 mehr 5. 6. teglich 2. 3. 1536 sant 2. 3. 5. von, 5. 1587 weisen 2. 3.
weisen 4...6. 1539 Seidt 6. seindt 4. 6. 1539 hat 4...6. 1541 treibens 2. 3. 1543 hat
2...6. verstandt. 2. 3. 1544 will 2...4. 1547 frummer 2. 3. müß, 2...4. muß, 5. 6.
1548 büß. 2...4. Buß 5. 6. 1549 kumpt 5. kompt 6. dy, 2. 3. die, 4. 1550 hy. 2. 3.
hie. 4. 1551 gein 2. 3. trägt, 5. 1553 jhemant 4. niemand 5. jemandt 6. 1554 frum-
men 2. 3. 1555 harnisch 2. 3. 6. 5. 5. habn 5. Pferdt, 5. 1556 hellebarten 2. 3.
5. 5. Schwerdt, 5. 1557 freündlich 4. 6. freündlich 5. Mahnung 5. m. 6. nir, 1.
1559 frage 2. 3. weitter 6. jhemants 4. 1560 Hilff 5. h. 6. 1561 seindt 4. 6. 1562 herzu
2. 3. herzu 6. hat 2. 3. 5. 6. nicht noth, 5. 1565 verkehrt, 5. 1566 lügen 2. 3. 6. 5. 5.

Die lügen wöln wir tilgen ab,
 1569 vff das ein lycht die warheit hab,
 die was verfinstert vnd verdempfft.
 • Gott geb jm heyl der bey mir kempfft.
 Hutten's hoff- Des hoff ich mancher ritter thû,
 nung. 1572 manch graff, manch edelman darzü,
 manch burger, der in seiner statt
 der sachen auch beschweruñß hat.
 Vff das ichs nit anheb vmb sunst.
 1576 Wolauff wir haben Gottes gunst.
 Wer wolt in solchem bleiben dheim?
 Ich habs gewagt, das ist mein reim.

1567 lügen 2. 3. f. 5. wöln 4..6. 1568 Auf-4..6. Sieht 5. l. 6. warheit
 2. 3. 1569 verdampfft, 5. 1570 Gott 1. kämpfft, 5. 1571 Des 5. 1573 Bürger 5.
 stat 2. 3. 6. Stadt, 5. 1575 Auf 4. 5. 1576 wolauff 3. 1577 solchem 3. 1578 In
 2. 3. sequitur A M C M. | Dirumpamus vincula eorum (eorū 3.), et proiciamus a nobis,
 iugum ipsorum. (ex Psalm. II. 3.) In 4. supra picturam xylographicam ad fabulam
 quandam non ad Hutteni carmen pertinentem repetitur: Ich habs gewagt. In 5. est:
 Ich habs gewagt. | CUPC. In 6.: Ich habs gewagt.

Beklagunge
der
Freiſtette deutscher nation
oder
Vormanung
an die
freien vnd reich Stette
teutſcher nation.

Der Memo hatt das geticht gemacht
Das mancher jm regiment nit lacht
Er ſey Adnigh Biſchoff Fürſt ader Graff
Den allen die vngerechtikeit lenfft nach

[a. 1522.]

Bruder Heinrich von Kettenbach
Ein Practica
practicirt auß der heylgen Bibel
vff vil zukünfftig jar.

PRÆFATIO.

Exempla huius carminis descripsimus Indic. bibliogr. Hutten. num. XLII. Priora duo, quorum scripturam accurate aut ipso carmine aut adnotatione retulimus, nisi quod in interpunctione q. v. (quam præter octo interrogandi signa non nullaque puncta nullam habet 1.) nostram rationem secuti sumus, non ita facta videntur, ut 2. ex 1. repeteretur, sed utrumque primarium est ex suo quodque manu, non ipsius Hutteni, scripto exemplo ab operis neglegentibus indotisque expressum; qua de causa quamvis potissimum 1. sequi visum esset, tamen multa ad 2. formanda fuerunt: Meinersium (3.), qui exemplum 1. operis repetendum dederat, Münchius in suum sermonem, quo nullo tempore Germani usi sunt, neque cum carmen scriberetur neque trecentis annis post, transtulit, suo etiam more, id est pariter habitis aptis ineptisque securus, dum modo verba sonarent. itaque huius sordidæ editionis rationem adnotatione habere nolui. Inscriptionem utriusque primarii exempli interposito vocabulo *oder* dedi; in tetra-sticho mutaveris v. 2. *Das*; v. 3. pro *oder* cum 3. scribere *oder* nolui. — 'Regimentum', de quo queritur carmen, senatus est conventu Vormatiensi (vide *Reichsabschied d. d. 26. Mai. a. 1521.*) ad imperatoris, dum is in Hispania abesset, negotia gerenda ex præsidibus imperatoris vicariis Ferdinando, Caroli V. fratre, et Friderico Palatino vigintique duobus adsectoribus, qui Norimbergæ residerent, constitutus („*der kaiserlichen Majestät Regiment im heiligen Röm. Reich*").

Quod adieci Kettenbachi 'Practicam', laudabit, spero, diligens horum scriptorum lector: repetenda curavi omissis tamen ad marginem positis locorum ex sacris scripturis conferendorum indicationibus, ac tacite sublatis non nullis apertis operarum mendis, priora quinque ex octo foliis quadratis sic inscripti libelli (quem descripserunt etiam *Hirsch*, Millenar. IV. num. 363., *Panzer Annalen der deutsch. Lit.* II. num. 1916.) **Ein Practica practi|cirt, auß der heylgen Bibel, | vff vil zukünfftig jar, Selig syn die, die | jr war nemen, und darnach richten, | Die zeijt ist hie, das man solich practicā mer acht hab, dan der astro|nomy, got wil selber regirn | über seyn volck. | Qui habet aures audi|endi audiat. | Sublannabāt nuncios dei: & paruipende|hant sermones eius x. Paralipo. 36. | Bruder Heinrich vō Ket|tenbach. Anno MD.criij.**

In aversa primi folii pagina hoc dodecastichon legitur:

**Ich reichstett mercht mich eben
 Gütten radt wil ich üch geben
 Legt euch nit zwischen Fürsten vnd Adell
 Suß wert jr üch machen ein dadell
 Dardurch jr werden kommen in leyden
 Fürsten vnd Adell nit lang vneins bleyben
 Bald wider überein kommen
 Vnd alle wyder üch brommen
 Habt vor augen gotts schryfft vnd wort
 So seyt jr selig hie vnd dort
 Myn herß mit üch ist,
 Wiß vnnser herr Jesus chriß**

**Vormanunge an die freien vnnnd reich
stet deutscher nation.**

Ir frommen stet, nun habt in acht
 Des gmeinen deutschen adels macht,
 Dicht den zu euch, vortrawt jm wol,
 Ich sterb, was euch geremen sol,
 5 Ihr seht, das jr mit jn zugleich
 Beschwert werdt durch der Tyrannen reich,
 Die jtz all ander ständ vordrückt
 Allein sich handt herfür gerückt:
 Ich mein die frommen fürsten nit,
 10 Worumb ich hie jr yden bit,
 Ob ich von bösen fürsten sagt,
 In gmein der deutschen notturft klagt,
 Das man nicht wöll verdienen mich;
 Allein die bösen rüre ich,
 15 Durch die jtz gantze landt beschwert,
 Ehr, recht vnd billikeit vorkert:
 Ich wüßt zu sagen wan vnd wie,
 Den armen adel freffen sye
 Vnd süchen teglich weg vnd rath,
 20 Das ye bei freiheit bleib keyn stadt;
 Ein teil sie handt getzwungen schon,
 Die andern itzt sie sechten an.

Hanc inscriptionem non nisi in prima pag. habet 2. ¹ frommen Stätt 2. ² ge-
 meinen 1. 3. ³ Digt 2. vortrawet 1. 3. vertraut in 2. ⁴ (Dispeream si poenitebit
 vos.) wo es 1. 3. wo euch geremen sol. 2. ⁵ Ir 2. jn] corr. i. e. jm cum 3. i. e. ihm,
 dem Adel. zu gleich 2. Hos deformes duos versus facile sic emendabis: Ihr seht,
 daß euch und ihn zugleich Beschweret der Tyrannen Reich. ⁶ Beschweret 1. werdt non
 recepit 2. tyrannen 2. ⁷ iez 2. andere 2. stet 1. 3. vertruht, 2. ⁸ han]
 haben 1. 3. handt 2. gerückt. 2. ⁹ meine 1. 3. ¹⁰ Worumb 2. ieden 2. ¹¹ bö-
 sen 2. ¹² gemein 1. 3. teutschen notturft 2. Deutschen 3. ¹³ mans nit wol ver-
 verdienen 2. ¹⁴ böse 1. 3. bösen rüre 2. ¹⁵ ganz 1. iez alles landt 2. beschwert 1.
¹⁶ Er 2. billigbeit 2. vorkeret 1. ¹⁷ wann 2. ¹⁸ sie. 2. ¹⁹ süchen täglich 2.
 rat, 2. ²⁰ ie bey freyheit 2. Stat. 2. ²¹ han] haben 1. 3. handt bezwungen 2.
²² andern ist 1. iez sechten 2.

So nun sie all jr regiment
 In gemeiner beschwerung haben gewent,
 25 Und ist allein jr müt vnd sin,
 In nemen deutsche freiheit hin:
 † So ist von nderen, acht ich gantz,
 Das jr acht nement dise schantz
 26 Und stellet euch zu wider standt,
 30 Sonst bleibt in frid kein stat, nach lant.
 Nun ist drin mein beduncken nach
 In finden radt ein leichte sach,
 Dan es wirt stan doranff allein,
 Das wir vns rotten in gemein
 35 Und setzen stet dem adel zu;
 Der adel solchs auch wider thü;
 Dan durch ein solch voreinung magh
 Vns werden geholffen, wie ich sag,
 Und ist kein ander ertzenen,
 40 Die vns mach vnser krankheit frey,
 Es wer dan das von himel got
 Vns helffen wöl aus diser nott,
 Der möcht hie finden ander gestalt:
 Für war ichs da für aber haldt,
 45 Er werdt vns geben selbs den radt,
 Wie man von mir vorstanden hat.
 † Do noch ein Keiser was im reich,
 Dorffst yderman klagen zu gleich,
 Vornach er was mit gewalt beschwert,
 50 Und was der reichen macht gewert:
 Das was der armen einig trost,
 Do düz sie von gewalt erlost;
 Do mocht ein armer ritter man
 Ein fürsten, der im leits gethan,

23 sie om. 1. 3. 24 gemeiner beschwerung sie habē gewent 1. 3. gemeiner be-
 schwernuß haben gewendt, 2. 25 teütschen freyheit hin, 2. dōhin 1. 3. 26 diser 2.
 27 zu 2. 30 fride 1. 3. noch 2. 3. landt. 2. 31 mein 1. 3. dorin 1. 3. drinn, mein 2.
 32 rat 2. 33 Das es wir 1. 3. Dann 2. dar vff 2. 34 nōtten 1. 3. 35 stet 2. zu 2.
 36 thū. 2. 37 Dann 2. vornemung 1. 3. vereinnung mag, 2. 38 geholffen 1. 3.
 39 erzhnen 1. 3. andere arbeit, 2. 40 vnser] diser 2. 41 wār 2. 42 wolt vñ diser
 not. 2. 43 andere 2. gestalt 1...3. 44 Vorwar darfur ichs aber halt, 2. 45 werd 2.
 rat, 2. 47 Doch ein 1. 3. keiser 2. 48 iedermann sich klagen gleich. 2. 49 Vornach 2.
 gewalt 1. 3. beschweret 3. 50 wart 2. gewert 1. 3. 52 Dardurch 2. 53 Da 2.
 54 Ein 2. im hat 1. 3. leidts 2.

55 Du antwort bringen vnd zu recht,
 Vnd wardt ein yde stadt vorsecht;
 Wem sol man aber klagen itzt?
 Ich hab in dem nit sondre witz,
 Doch wil ich sagen mein vorstandt:
 60 Vorraten ist gantz deutsche landt,
 Das reich die fursten hant verkaufft,
 118 Wer was do der ein schwert ans raufft,
 Der he dar wider sagt ein wort?
 Got weis, das ich schrey heimlich murt,
 65 Do ich vormerckt die grosse schmach,
 Die do dem vatterlandt geschach,
 Do einer gab, der andre nam,
 Do iener fur, der nach her quam,
 Der bot vil tausent, der ander mher,
 70 Das man in lies czus Keyfers ehr.
 Ob ichs nicht sagt, so ifts doch landt,
 Lang ward gedantz vmb dise braut,
 Bis einer sie erworben hadt:
 Wer weis was in die hochzeit stadt?
 75 Furwar vmb sonst ers nit bequam,
 Wie wol man auch von andern nam,
 Die müssen ictzo sehen nach:
 Sagt nun, ist das ein furstlich sach?
 Sol man also vorwesen reich?
 80 Ist das auch billich, ist das gleich?
 Wardt auch gehalten eid vnd pflicht?
 Wardt got vnd recht geachtet icht?
 119 Dem sey nū wie ym wöl, so stadt
 Der fursten sach nach ihrem radt,
 85 Die handt ir scheflein bracht zu landt:
 Wer wil in werffen fur ir schandt?

55 zu 2. 56 iede stat 2. 57 soll 2. klagen itzt? 2. 58 sondere 1. 3. inn dem nitt
 sondere 2. 60 ganzes teütsches landt. 2. 61 han] haben 1. 3. Fursten hant verkauft. 2.
 62 was der da 2. auß 2. 63 ie 2. 64 weiß 2. 65 vermerckt die große 2. 66 Sordidas
 votorum pro Maximiliani successore creando venditiones ac locationes notat. Cf.
 vol. II. p. 477. sqq. 68 iener] einer 1. 3. der ander nach her 1. 3. Do ihener vor, der
 nacher kann 2. 69 ihener mer, 2. 70 Das] Das 2. ließ zuß keisers Er. 5. cher 1. 3.
 71 nit 2. lawt. 2. 72 war 1. 3. getanzt 2. dise braut, 2. 73 Biß 2. hat. 2.
 74 weiß 2. hochzeit gstat. 2. 75 Vor war 2. sunst 2. bekam. 2. 77 ist 1. jzt 3. 78 Sach
 1. 3. 79 verwesen 2. 80 diß 2. ist es 2. 81 Wart 2. gehalten 2. 82 Wart 2. 83 nun 2.
 im wol, so stat 2. 84 fursten 2. ierem rat. 2. 85 hand 2. scheflein 1. 3. schifflein 2.
 zu 2. 86 in] in 3. vorwerffen fur 1. 3. werffen vor ir schand? 2.

254^a Drumb richtens new beschwerung an,
 Der will ein zoll, der anders han,
 Das mhus ihm werden confirmirt,
 90 Hin wider niemant appellirt,
 Am khürtag warts ihm zugesagt.
 Ich weis, ich werd noch landts veriagt,
 Umb das ich solchs nit schweigen kan
 Vnd nim des dings allein mich an:
 95 Doch ist es war vnd ist nit recht,
 Man wöll dan machen krump zu schlecht
 Vnd wandeln schwartz in weis gestalt;
 Allein die fürsten han gewaldt,
 Den brauchens ihrem glüsten nach,
 254^a 100 Chuns vnrecht schon, so ist kein rach,
 Nimbt schon ein fürst mir wider recht,
 Wem sol ichs klagen? bin sein knecht;
 Ich wolts dan klagen dem, ders nimpt,
 Sonst anders wo kein recht mir zimpt.
 105 Du nürnberg im regiment
 Izt mancher fürst prangt, sticht vnd rendt;
 110 Kom ich dohin, es kost mich gnug,
 Noch bhalt ich nit der sachen fugh,
 Ich hab dan gunst vnd brengs geschenck;
 110 Do braucht man der juristen renck,
 Den legen fürsten auff die bürdt
 Die billiger getragen würdt
 Von den, die fürsten sein genent,
 Der yder arbeit von ihm wendt,
 115 Vnd wen ihm klagt der arm sein nott,
 So treibt er leichtlich draus ein spott,
 Die sach man schickt zun retthhen hin,

87 Drumb 2. beschwerenüß 2. 88 wil ein zol, 2. der ein anders 1. 3. 89 mūs in 2.
 conformirt. 2. 90 appelliert. 2. 91 khürtag wardts im an gesagt. 2. 92 weiß 2. nach
 1. 3. noch lands 2. 93 solch 1. 3. 94 ahn 1. 3. 95 wöl 2. krumb zu 2. [schlecht] [schlicht,
 gerade. 97 wandlen 2. weiß 2. gestalt 1. gestalt 2. 3. 98 die g. 1. 3. gewalt, 2.
 99 iren 2. gelüsten 1. gelüsten 2. gelüsten 3. 100 vnrechte 1. 3. schön. 1. 101 Nimpt 2.
 fürste 1. 3. wir 1. 102 ich 2. 103 nürnberg (Nürnberg 3.) ein regiment 1. 3. Nür-
 berg 2. 106 Jez 2. brangt 2. sticht] sucht 1. 3. rent 2. 107 dahin 2. (ut ius meum
 persequar) gnung 1. gnüg 2. genug 3. 108 behalt 1. 3. fug. 2. 109 bring 2.
 110 Da 2. 111 Dem 2. die fürsten 1. 3. vff 2. bürden 1. bürd 2. 112 würd, 113 fur-
 sten sindt 2. genant 1. 3. 114 ieder 2. im 2. 115 im 2. not, 2. 116 dar auß 2.
 daraus 3. doraus de spott 1. 2. ein spot. 2. 117 räten 2.

Den steht allein ir mht vnd sin,
 Wie sie auff brengen mögen gelbt:
¹²⁰ Wer das nit hat, der wirt gefelt:
 Drumb stat itzt in der schreiber gwalt,
 Ab ich vorlir oder behalt,
 Vnd mhus sie ehren mancher man,
 Ders doch weis aller ehren an,
¹²⁵ Vnd ist zü weinen jemmerlich,
 Das man hat so beladen sich
 Mit haben, die alle landt regirn
 Vnd vns all oberkeit vorfiern,
 Die raten fürsten was sie wolken,
¹³⁰ Ja was jhn gfelt, nit was sie sollen,
 Do wissens jhren nutz vnd gwin./
 Drumb het ein yder meinen sin,
 Wir wolten sehen ho darein,
 Es mhüß jhn gbrechen sonnen scheyn:
¹³⁵ Dan wer nit solch vnnütz gefindt,
 Als man in fürsten höfen findt,
 Do wer auch nit der kost so gros,
 Da durch wir werden arm vnd blos;
 Dan was man wendt auff diese leit,
¹⁴⁰ Das ist der armen raub vnd beut,
 Die werden drumb aufs höchst geschätzt
 Vnd teglich mer vnd mer geätzt;
 Von tag zu tag nimpt zu der Raub,
 Wer das nit sieht noch hört, ist tanb
¹⁴⁵ Vnd blindt, do für ichs haben wil.
 Ist auch ein fürst, der hab zuuill?
 Ich frag, ist einer der hab gnug

¹¹⁹ stat 2. ir om. 1. 3. müt 2. ¹¹⁹ bringen mogen gelt. 2. ¹²⁰ des 2. er
 würt 2. gefelt] condemnatur, vincitur. ¹²¹ Darumb 1. 3. iht] es 2. gewalt
 1. 3. ¹²² Ob ich vorliere oder bhalt. 2. utrum vincar an optineam (vincam).
¹²³ müß 2. eren manich 2. ¹²⁴ Ders] i. e. Der sie Der 1. 3. weiß 2. an] ohne.
¹²⁵ zü sehen idemlich, 2. ¹²⁷ land 2. ¹²⁸ vns 1. alle 1. 3. vorfiern 1. 3.
¹²⁹ wöln. 2. ¹³⁰ gefelt 1. 3. in giebt 2. sölken 1. 3. soln. 2. ¹³¹ Da 2. weifens
 1. 3. jhren 1. gwin] sin 1. 3. ¹³² Drumb 1. 3. hat 2. ieder 2. syn 1. ¹³³ so
 dar eyn, 2. ¹³⁴ In müß gebr. 2. gebrechen 1. 3. sunnen schein 2. ¹³⁵ wär 2. so-
 lich vnnütz gfindt, 2. ¹³⁶ an fürsten höffen 2. wär 2. groß, 2. ¹³⁸ Dardurch 2.
 blöds 1. bloß. 2. ¹³⁹ off disse leit, 2. ¹⁴⁰ ist armer 1. 3. brüt. 2. ¹⁴¹ drumb auff 2.
 höchste 1. 3. geschätzt 2. ¹⁴² täglich 2. geätzt. 2. ¹⁴³ zü tag 2. raub 2. 3.
¹⁴⁴ noch] vnd 2. daub. 2. ¹⁴⁵ blind. da fur ichs halten 2. ¹⁴⁶ habe 1. 3. zü vil? 2.
¹⁴⁷ frage 1. 3. habe 1. 3. genugk? 1. genugk? 3. gnug? 2.

Vnd nit auff weitter nutzung lug?
 Möcht ich (sie sprechen) finden rath,
 150 Das mir würd din spar diſe ſtadt.
 Hat etwas dan ein edelmann,
 Das ſtößt eins fürſten herſchaft an
 Vnd iſt gelegen ſeinem land,
 160 Baldt wirdt jm fordrung zugeſandt;
 Auch haltens brieff vnd ſigel kein,
 Ihr ja iſt gleich vnd auch ir nein.
 170 Kein glaub kein traw iſt bey jhn mher,
 Sie achten weder got nach ehr,
 Allein auff jren nutz ſie ghan,
 Keins ernſts ſich ſunſt nit nhemen an;
 Dan wo man ernſtlich ſachen bgint,
 Als man auff reichs vorſamlung bfint,
 Do pflegens nür der praſſeren
 180 Vnd wonen den pancketen bey,
 Do wirt verzert der armen güt,
 Obs den ſchon nit iſt wol zu mhüt;
 Dan was der arm erſchwingen mag,
 Wirt als vorſchlemmt auf ſölchem tag,
 Bet, ſtewer, vngelt vnd der gleich,
 190 Als ob es quem zu nutz dem reich,
 Das nemens an barmhertziheit.
 Was iſt dan jzt der fürſten gleit?
 Iſts nit ein groſſe ſchinderen?
 Noch habens zoll vnd maut darben,
 200 Vnd wer von ihn beſchirmt wil ſein,
 Müs ſonderlich auch procken ein.
 Solch dingh hant wider mas noch zil,

148 vff 2. auf 3. weiter 2. 149 Möcht 2. rat, 2. 150 würde 1. 3. werd dinſpar diſe
 ſtat, 2. 151 edelman, 2. 152 So 1. 3. ein 1. 3. fürſten 2. herſchaft 3. 153 in f.
 1. 3. landt, 2. 154 Bald 2. 3. würt 2. wird 2. fodernus 1. fordrung 2. forderniß 3.
 (citatio, actio) zü 2. 155 ſiegel 3. keim 1. 3. 156 Ir 2. auch om. 1. 3. trew 2.
 inn mer. 2. 158 noch er. 2. 159 vff 2. ihren 3. gan, 2. 160 nemmen 2. neh-
 men 3. 161 ernſtliche 1. 3. begint 1. 3. bgint, 2. 162 auff 1. 3. vff 2. reichsſags
 vorſälüg 1. 3. beſit 1. 3. findt, 2. 163 Da 2. 164 Pancketen 1. Panckente 3.
 165 Da 2. vorzeret 1. 3. verzert 2. 166 Obs ſchon dem iſt nit 2. müt. 2. 167 arme
 1. 3. magh 1. 3. 168 vorſchlemmet 1. verſchlempt 2. verſchlemmert 3. vff ſoldhem 2.
 ſoldhen 3. 169 Bot 1. 3. Bet 2. ſtewr, 1...3. 170 hdm zü 2. 171 barmhertzigkeit. 2.
 barmhertzigkeit 3. 172 iez der fürſten gleidt? 2. geleit 1. 3. 174 zöll vnd mäuvt dar
 bep. 2. 175 in beſchirmt wil ſin, 2. beſchirmet 1. 176 brocken 2. 177 Solche 1. 3.
 hüt 1. hat 3. ding handt weder maß noch zil. 2.

Sie machen der beschwer zu vil.
 † Ich weis ir einer, wirt nit sat,
 180 Wie wol er vil verschlunden hatt,
 Verschlindt noch teglich wie ein thier,
 Aht nit das ymandt dran vorlir,
 Er hat gefressen lange zeit,
 182 Nach ist im stet sein rach so weit,
 185 Der Rhein ihm den möcht füllen nit.
 Entgegen hilfft kein fleh, kein bit,
 Den Adel hat er gefressen schon,
 Itzt wil er zu den stetten gon,
 Den setzt er auff ein newen zoll.
 190 Sag an du wolff, wan bistu voll?/
 Denchst nit, das etwan quem ein tagh,
 Der dir bis her vorborgen lagh,
 Was du müst speien aus den fraß?
 Hör auff, von deinem fressen laß!
 195 Meinst, das du seist im landt allein?
 Hör, wie von dir ein gantz gemein
 In allen landen clagen thüt:
 Noch wirt benügt dir nit dein müt.
 So las ich itzt von diesem schlundt:
 200 Ihr seindt nach mher, handt auch kein grundt,
 Die hencken jre köpff zugleich
 In einem radt, daß ihn das reich
 Nach willen gantz bleib vntterthan;
 Den Keiser abgefertigt han,
 205 Der zeucht nun von ons ober mher,
 Sie woln nit, das er wider kheer;
 Dan allen gwalt des keyfers hie
 Von ihm gegeben bhalten sie;
 So darff ihn niemandt tragen ein,

178 beschwerung 1. 3. beschwerden 2. 179 ir keiner 1. 3. (Ex sqq. einer legendum esse
 adparet.) würt 3. satt 3. verschlunden hat. 2. 181 Und schlindt 2. täglich 2. 182 nit
 ob iemant daz verlier. 2. doran 1. 3. 184 Noch 2. stüts 2. rachen so 1. 3. 185 Der
 in ihm 1. 3. im 2. 186 flehen 1. 3. 187 gefressen 1. 3. 188 Itz 2. Itz 3. woll 1. 3.
 stätten 2. gan 1. 3. 189 zol. 2. 190 wann 2. vol 2. 3. 191 Denchstu 1. 3. wan
 etwa kom ein tag, 2. 192 biß 2. verborgen lag, 2. 193 muß 2. vß 2. speyen 3.
 fras 1. 3. 194 Der uff, 2. 195 Meinstu 1. 3. daßtu 2. 196 ganze 1. 197 klagen 2.
 198 bewegt 2. begnügt 3. müßt 1. 199 laß 2. icht 2. diesem 2. 200 Ir seindt noch mer 2.
 201 zu g. 2. 202 einen rat, das inn 2. 203 bleibe 1. 3. vntterthan. 2. 204 keiser 2.
 abgefertigt 1. 3. 205 zügt nün 2. mer. 2. 206 wöllen 1. 3. widder ker. 2. 207 gewalt
 1...3. keyfers 2. 208 im 2. behalden 1. behaltten 3. 209 Da 2. inn niemandt 2.

- 210 Als was sie thun ist recht vnd fein,
 Man darff es niemant clagen an,
 Dan den, die vnrecht haben gthan;
 Die spotten vnser dan dartzu;
 Also pleibt ir gewalt in rhu.
 215 Da wider reden darff kein man,
 Drumb habens noch eins gfangen an,
 Vorbieten doctor Luthers leer,
 Als ob sie ergents strefflich wer:
 Dan warheit mdgens leiden nit,
 220 Ist wider ihren brauch vnd sit;
 Dan solt gots wordt in wesen sthan,
 Jhn wurdt ihr güt vnd macht zerghan;
 Jhn ist das ewangeli rauch,
 Drumb lasens kommen nit in brauch,
 225 Entgegen setzens alle macht,
 Damit sie bhaltten iren bracht;
 Dan was ihn do entgegen ist,
 Ob man schon das in schriften list,
 So wöllens doch nit das mans sag
 230 Vnd ober ihre vbung clag;
 Ja eh sie etwas lissen nach,
 Das jhn vorhindert ihre sach,
 Eh mhüst man schweigen gottis wort.
 Wer hat der gleichen ye gehort?
 235 Drumb fürchten wir die türchen nit,
 Dan sie vns wonen teglich mit:
 Ja sag ich, solch vnbillich ding,
 Die vnser fürsten achten gring,
 Kein türck, kein heide vns legt vff;
 240 Got nie vorwegner menschen schuff,

210 thun 2. 211 klagen 2. 212 Dan 2. gethon 1. 3. 214 dartzu. 2. 211 bleibt 2.
 thu 1. rü. 2. 215 Dar wider 2. 216 Drumb hands sy 2. gefangen 1. 3. gefangern 2.
 217 Gutter's ler. 2. 218 ob die irget sträfflich wär. 2. 219 Dan 2. mugs 2. 220 wid-
 der ieren 2. sitt. 2. 221 Dan 1. wort 2. stan, 2. 222 Inn wurd an 2. vnnnd 2.
 zergan. 2. 223 Inn 2. Euangely 2. 224 nit jhn (in 3.) iren 1. 3. lassens kum-
 men nitt 2. 225 behalten 1. 3. pracht. 2. 227 Dan 2. in da 2. 228 das schon 2.
 [schriften] sacris scripturis. 229 wellens 2. man sage 1. 3. 230 wider ihre 3.
 vbunge clage 1. 3. übung klag. 2. 231 ehe 1. 3. lassen 1. 3. lissen etwas 2. 232 inn 2.
 ire 2. 233 Ehe mhüsten s. 1. 3. gottes 3. 234 hehört? 1. ie 2. gehört? 3.
 235 Drumb fürchten 2. 236 täglich 2. 237 sage 1. 3. dingh 1. 3. 238 gering 1. 3.
 239 Turck kein Heid vns legte vff. 2. auff 1. 3. 240 vorwegener 1. 3. verwegener 2.

Dan seint in diesem regiment:
 Drumb müß es werden bald zutrent,
 Dan es ist wider ehr vnd got,
 Drumb wider zstreben ist vns not

245 Entgegen aller öberkeit:

243 † Drumb, frome stet, euch macht bereit,
 Vnd nempt des adels freuntschafft an,
 So mag man diesen widerstan
 Vnd helfen deutscher nation

250 Vormeiden schaden, spot vnd hon,

Die vns bey fremden aufgelegt
 Durch sachen die sie billich bewegt,
 Das sie vns reden schmechlich nach,
 Das sein die fürsten ein vsach,

255 Die massen sich gantz keiner schandt:

Das wissen jtz auch fremde landt,
 Vnd reden billich, wie es ist.

Hilff vns zum best, her Jhesu Crist,
 Dan du allein der helffer bist.

Amen.

260 Bey dem wein aus dem freien Francken lant

Din ich alleyn gutten Christen gesant.

²⁴¹ Dann sindt in dissem regiment. 2. ²⁴² müßens 1. müßens 3. müß es 2. bald 2. 3. zertrent. 2. zutrennt 3. ²⁴³ eher 1. 3. Pro versibus 243. 244. nostris in 2. hi sunt: Des ist vns allen grosse not. | Dan es ist widder er vnd got. ²⁴⁴ zustreben 1. 3. ²⁴⁵ erbarkeit. 2. (Ita falso 2. propter præcedentem inmutationem.) ²⁴⁶ Drumb fromme stät vch 2. ²⁴⁷ fründtschafft 2. ²⁴⁸ wissen 2. ²⁴⁹ teutscher 2. ²⁵⁰ Vormeiden 2. ²⁵¹ fremdden vff 2. ²⁵² Die sache 1. 3. sich 1. 3. bewegt 1. 3. ²⁵³ schmälich 2. ²⁵⁴ sindt die fürsten vsach. 2. ²⁵⁵ gantz] nur 2. ²⁵⁶ iho fremdde land. 2. ²⁵⁷ besten 1...3. besten Jesu Christ. 2. ²⁶⁰ Versus 260. sq. om. 2. frankenlandt 3. ²⁶¹ allen 3. et hoc verum esse puto.

[Kettenbachs Practica.]

Sanctus Paulus spricht, alle die ding, die in der hellgen schryfft geschryben sind, sind vnns geschryben zu einer leer vnd unterweysung, Wir kennen gott nit mer, dann er sich vnns zu erkennen gibt, in der schryfft, Darumb, welcher mensch gott lieb hat, vnd wil than sein willen, vnd meyden was gott mißfelt, der lesß mit fleyß die helge schryfft, oder höt die lesen oder predigen, Menschen leer, heyden schryfft wirdt dichs nitt leeren, So nun ein ewiger vnuerwandelicher gott ist, vnd wir sein schryfft haben, vnns zu einer leer, so will ich auß der selben schryfft beschriben ein Practicum oder pronosticon, vnnnd die Astronomey sarn lan, doch vnueracht han vor jrn werdt, vnd nemlich dem römischen rich vnd regiment des selbigen, ich diß myn practica schryb zu einer warnung 10 vff zu künfftige zyt, vnd erjnnernung vergangner zytt, komt mir erstlich fur der spruch Esaie am .19. Die fursten der Stat Chaneos (do das regiment oder kamergericht was) sind zu narn worden, die weysen ratshern (nach jrem beduncken) habenn geben einen vnweysen nerrischen rath, Dêß halben kam der königh sein hern vnd syn landt in verderbnus, in die hend vnd dinßbarkait jrer veind, aber sie maineten, durch jrn ratschlag, 15 wolten sie hern werden, über ein Römischen keyser, vnd über all ander könig vnnnd hern, die konst selket in, Warumb? sie giengen all vff eygen gefuch, vnd hatten got oder gerechtigkeit nitt vor augen, Darumb schickt gott das jr weyser rath nerrisch wart vnd wider sie, Also geschach auch den juden, sie maineten, so Jesus tod wer, so stünd ir sach wol, vnd würden bleyben bey land lüt, ere, vnd güt, darumb sympten sie mit Caypha, 20 dz Christus solt sterben, vnd eben darumb verlorn sie güt, eer, landt, lewt, leyb vnd lebenn, jr rath was wider sie, Auß dysem o Römisch reich pronosticiern vnd practiciern ich dir, Es wirt dir eben also ergan, vnd ist oft also ergangen, Aber du bist blindt mit sehendenn augen, dawb mit hörenden oren, vnd so du verwunt bist, so entpfinstu sein nicht, wie eins dz den fallenden siechttag hat vnd lest jm nicht raten, auch nicht helf- 25 sen, wer soll euch raten vnd helfen? gott in seiner schryfft. Darumb spricht got durch Esaiam, we euch jr verlassende kynder, Da jr die mich vnd mein wort verlan vnd verlassen, we üch so jr ein ratschlag macht vnd beschließt, vnd nit vß mir das ist, vß meinem wort vnd schryfft, we üch, so jr wolt iuch weben, das ist ein sach volenden, vnd nicht durch meinen geyst, der in der helgen schryfft redt, sonder thüt nach ewerm geyst, 30 nach dem lügenhaftigen geyst des menschen, quia omnis homo mendax &c. Auß dem kompt sund über sund, spricht gott ye ein sund brenzt die anndern, Vnd also strafft gott sund mit sund, bösen mit bösen, böß christen mit bösen christen, oder mit bösen heyden vnnnd Eürcken &c. Also höt zu du armes rich, der Rhömer vnd aller welt knecht vnd spott: dein weysenn haben geben ein nerrischen rath zu Worms vff dem richstag, vor 35 dem armen kynd Karolo, genant Römischer Kayser &c. (Er ist kayser aber sein schultheysen regiern) Da euch ward fur gehalten, die sach Martini Luthers des recht christlichen fromen vnschuldigen hochgelarten doctors, welche belangt, nicht allain des römischen, nerrischen, knechtlichen deutschen lants eer, würdigkeit, stend, gütter, lehen, leyb, leben, Sonder auch aller christen vff erden seligkeit, denn sie belangt den rechten waren christli- 40 chen glauben, dardurch wir allain müssen selig werden, vnd nicht durch vnser werck. Da habt jr hym geben (in sollicher sach) man solt nichts handeln, oder etwas furnemen wi-

der den Pappst (abgott) vnd wider den römischen Keyser (wyder syn schultheysen) vnd also
 verwillt mit worten, etlich mit schewgen, das man des Luthers chrißliche nützliche büch-
 lin, von erst hatt verbotten, darnach verbrant öflich, vnd das ist die größte | ^{o nargait der}
 sach zů worms verhandelt in solcher lannger zeyt, mit solichem vnkosten, so doch auch ein
 5 keynd von dreyen jarn, hett solichs mögen verrichten, we euch, we euch, we euch, we
 von auffgang | der sonn, wez von nydergang, we von mittem tag, we von mitternacht,
 Ir weysen haben ein nerschen rath geben, ewer rath wirdt wider euch sein, jr habt das
 wortt gotts veracht auß ewern köpfen, Ir habt gethan wie Nabuzardan, der die Bibel,
 die propheten, bücher Mosy, vnd ganz helge schryfft verbrant, jr habt gethan wie der
 10 nerrisch könig Bedechias der auß rath der falschen propheten (bey vnns münch vnd psaf-
 sen) Hieremiam verfolgt, gefenglich hielt, vnd sein büch (das dem könig, der Statt Je-
 rusalem, vnd der psaffhait böß verkönt) verbrennen hieß vnd zürpessen, darumb das jm
 Hieremias die warhait hatt gesagt, aber es halff in nicht, dann gott sprach zů Hieremie, er
 solt dz büch widerumb schreyben, vnd noch mere dazů sehen, vnd müst darnach gan wie
 15 Hieremias hatt gesagt, do halff nicht fur, Darumb hōz zů du armes reich, Luther hatt sein
 schryfft bewert vnd besetiget mit dem wort gotts, des antchrißten falschait vnd dein narr-
 hait entdekt, ann tag gelegt, man greyfft dz jm also ist, man kan nit leügnen, noch
 wiltu ein narr sein, vnd hoffest uff das Kor von egipto (des A vnd A gewalt) das rot
 wirt brachen, vnd werden die sprüßenn dein hend vnd seyten verwunden, vnd das du
 20 forchtst (wie die Juden) das wirt über dich kommen, du forchtst, der psarher zů Rhom
 (der babst oder entchriß) werd mit dreyen schreybern, mit spießenn hellparten &c. das ist
 mit federn, dyntten, papir, pergamen, bley, wachs &c. dir dein knechtlich reich nemen
 (dann der entchriß soll sollichs gewalt haben ein zeyt lang) vnd eym andern volck geben,
 des halben lest du dich drucken, narn, blinden, schenden umbfurn, wie die hurnwirt vnd
 25 halbbüben, des babsts wöllen, audi popule stulte, Hōz zů du dewtscher narr, dein reich wird
 von dir genommen werden, vnd gegeben einem andern volck, das ein zeyt lang wirt bes-
 ser seyn dann du, vnd darnach wirt das selb auch das reich verliern, doch wirt jm vor
 hin die Rhömisch hür den seckeln (wie dir tewtschenn narn) vñlern, darnach | schlinckenn
 schlagen. Also sagt die schryfft, vmb ungerechtigkeit wiln, wirt dz reich versetzt, ober
 30 verandert, von einem volck in das ander, das ist, so man nit regirt ober richtet nach
 dem wortt gots, vnnd seinem willn, seynn willn finden wir in seiner schryfft, nit in
 menschen geschweß &c. Du hast nach des Babsts vnd Keyfers wort gehandelt zů Augspurg
 vnd zů worms, vnd nit nach gotts wort, als Luther begert, vnd disen tag folgst du den
 gleynern, vnd schryfft geleerten, vnd falschen propheten, tollenn sollen priesteren Baal, vnd
 35 wilt dich nit halten fest zů gotts wort, sonder nach dem glück rad, weystu nicht das die
 helge schryfft ist ein regel, richt vñ, richt scheyt, gemess, vnd wage, darnach all ander
 schryfft, leer, gesetz, gewonhait, statuten, recht, wortt, wergh, des Keyfers, des Babsts,
 der gepstasen recht, der fantastischen lerer, scolastici, jm latin genant der hohen schül
 conclusiones, beschlußrebe, soln geachtet, ermessen, vnd gewyhen werden, vnd was der
 40 helgen schryfft wyder, vnformig vnd ungemess ist, soll verworffen werdenn, was jr gleich-
 förmig ist, vnnd concordirt, soll behalten werden, vnd da soll gott vnd kain ander per-
 son angesehen werden, dann gehet es recht zů, darumb was gepotten, das ein königh in
 israel, sol das büch des gesetzs gotts bey jm tragen all zeyt, das er darnach, vnd nicht
 nach seinem kopff richtet, wie Achab, Manasses &c. vnd unser A zů Worms. Item jr
 45 hern jm rich, vnd jr richtet, forchten wo Lutherisch, das ist die Luter leer chrißi, furgang
 haben würd, so würde ewer grosse gewalt, gehorsam, vnnd gepott ein abbruch gewynnen,
 dann Christus vnd Luther leern, das wir alle gebüder sein, einer dem andern thū, wie er
 wolt dz jm gesche &c. O jr narn, jr würdet erst rechten gehorsam haben von ewern unter-
 than, vnd groß eer vnd lieb &c. so jr blyben by dem wortt gotts, dann das wortt gotts lee-
 50 ret auch gehorsam leyßen der oberkait, brenget eynighait vnd fryden, Aber menschen leer

vnnd wort, brengen vnsern, ungelhorsam, jamer vnd lyden: quia quot capita tot sensus: als vil köpff als vil eygen synn vnd güt beduncken, darumb werden sie entlich nit concordirn, sie stymen dann nach gots wort, Hat nicht Herzog Fryderich von Sachsen güt gehorsam, vnd gükten fryden gehabt, dwyl sie by warhait vnd gotts wort sint bliben (sain sie ab, so soln sie warten einer andern schank) hat nit die löblich Statt 5 Nürnberg güt gehorsam vnd groß eer vnd lieb von jrer commun, oder gemain in disen leuffen, so sie mit jren weysen hern nyt handeln oder stymmen wider Luther, so er nit überwunden ist, Ja nymer wirt überwunden werden? desglichen Augspurg? Vm fast ^{münd vnd} ^{pfaffen.} | gleich sagt, Aber Bog vnd Magog machen etwas vnru, wolten gern groß vnru machen, werdt jr abfallen, vnd den hund lan hinken, so werdt jr entpfinden, frucht 10 ewer wyshait x. Ir sprechen villicht, Luthers leer macht vnd schafft vnsern, vffür O jr weisen wer hat grösser blüt vergießung (auch des vnschuldigen blüts) ye gemacht auff erden, dann der vnschuldig Jesus, umb deß wiln, auch so vil dusent vnschuldige kindle vnd martler erdöt sind worden, vnd vff disen tag die Türken vnd vnglaubigen die Christen verfolgen? ist vñmb vnser glaub falsch? wölt jr darumb von Christo wychen? ich 15 hab ein sonderlich büchlin gemacht über solich klag, wider Martin Luther, laß hie fallen, mercken wie jr mit narn besessen seyt, wer macht vffür in dem armen Lützen? Luther? neyn: wer dann? vngerechtigkeit: das man nit handelt nach gotts wort: wer macht vnsern zu Ertfurt, Hall, Spyr, Eöln, Worms x. Luther? neyn: Er was noch unbekant: wer macht bella ciuilia, bürgerlich krieg der römer vor zyten? wer macht 20 partyshait in Italia? Luther? neyn: sonder vorgeßung, verlassung vnd vnachtbarkeit des euangelij: Luther dets nit: wissen jr nit das Adam vnd Eua vñ dem paradisi. rrrj König vñ dem globten land Sion vnnd Og, Saul, Ioachim, Sederchias vnd Manasses, von jren königreichen verdorben sind, umb deß | wiln das sie nit sind bliben, bey dem wort gotts? Also ist Pharaos vnd sein hñ ertrendet, die kinder von Israel verdilget vnd verdorben, die 25 Statt Babilon zñstört, Carthago, Egipten deß gleichen, vnd all vnglück in hymel vnd erden, kompt daher, das wir nit fest anhangen dem wort gotts, Noch wöln wir uns nicht daran stossen vnd ye weyser sein dann gott selber, darumb schent vnns gott, Ad propositum, Ir hern jr rñchsett, sollt vñ dem rñchtag zu würms (do sich P. Martin Luther erberlich stelt, annbot, sich wöln lan weysen vnd lern, mit schryfft, aber von der nit 30 weichen) Also frey on forcht bestympt haben, herr Keyser, jr Fürstenn, jr Bischoff, wir synn Christen vnd synn schäfflin, vnd soln sein stym hörn, Darumb so wöln wir, hat Martin Luther vnrecht geleert, oder geschryben, das jr im das mit schryfft beweyset, jn vnd vns von jrthumb erlöset, dann in sachen des glauben, kan nyman richter sein dann gott in seiner schryfft, so sollt jr bischoffer gelert sein, darumb so lang jr vnns nit könt 35 mit schryfft berichten, das Luther geirrt hab, so lang wöln wir bey jm vnd gottes wort, vnd bey warhait stan, Wir wissen dz Annas Cayphas, die pfaffen vnd geystlichen, oder gleyßner geirrt haben, vnd die armen gemain rott von Christo abfellig gemacht, wir wöln solichs nicht warten, sonder ein wissens haben auß schryfft, ein Eßellin strafft den propheeten Palaam, dann er jrret, wie dann Luther billich strafft den Pabst, vnd die seyn, die 40 beschorn, Paulus spricht, Ir soln all ding bewern (auß schryfft on zweyffel) vnd behalten das gütt ist, schryfft sagt was güt oder böß ist, by schryfft wöln wir blyben, Auch spricht. S. Johannis .i. johannis .4. Ir sollt die geyst bewern, ob sie auß gott sein, Darumb wir wöln haben, nach gotts wort bewerung des geysts, der auß des Pabsts rechten, vnd Thoma, vnd Scoto vnd Martino Luther redt, vnd auß schryfft vñteyl warten, Ir sollt 45 vñ hie nit machen dz mer nach ewern köpfen, Es gilt etwas mer, wir wöln nicht ansehen des | Pabsts drey kronen, die Inseln vnd roten Pyrrteyln oder an tptell, Christus spricht, scrutare scripturas, Ir sollt die schryfft ersorschen vnd an sehen, suß schlegt nymer glück darein, Zu Costenß habt jr vnns auch benart, vnd den hochgelarten Johannem Gufß, vnd sein jünger Hierarchyonum von Prag verbrent, vnd nye überwunden, in et- 50

lichen artickeln das euangelij verdampft, in das gleytt brochen, vnd habt vnns betrogen vnd gesprochen, man solt hehern nit gleyt halten, aber vñhnd wissen wir, soll man in nit gleyt halten, so solt man in auch keins geben oder die geber sind falsch verreter, auch habt jr sie nicht überwonden das sie heher synn, wir forchten jr seyt mit schrift überwonden gewest von in, des halben jr gewalt gebraucht habt. Also ist das tewisch land zu schand vnd schaden komen, dann zweymal syn wir durch ewer papisten anbringen vnd drehen wider die Bemeht gezogen, einmal hatten wir vierzig tausent reysig, vnd syn alweg geschendt worden, geflohen vnd verjagt vonn solichem volck, vnd synt sie in onser land gefallen, vnd haben schaden gethan, wie wann gott mit in wer. 20. Item wir Christen haben verlorñ zwey Keyserthumb, xiiij. königreich .ccc. grosser Stett, vil Inseln, habenn kainn freyd bey vnns, ist ye ein zeichenn das gott über vnns erzürnt ist, das wir nit nach seinem wort thon, Darumb legt vnns dar gotts recht, gotts wort, do bey wöln wir bleyben, die Juden als sie christi verleigneten sprachen, wir haben kain andern könig, dann den keyser, aber wir nit also, sonder wir haben den keyser vnd christum über Keyser, Pabst, vnd alle könig, by dem blyben wir. Also O armes reich, soltu gestympt haben, aber du heft bren in mawl, kondst nit reden, Darumb thū büß, wie Ninive, beher dich bald, oder wirt über dich komen vil jar grosse plag, vnd vnglück, we von den vier elementen, we von den vier enden der welt, we von deinem volck, we von den Türcken, we, we, we, ein lange zejt, we on zal, ungehört, all dein red, weyßheit vnd anschleg | werden endlich wider dich sein, uera diri, Ir rychstett heft nye grösser sach, dem adel bystant zu thūn als vñhnd, so jr nun wöln wider in sein, als etlich von euch liegen, dann der adel euch den Fürsten vorsezt, so wirt die zejt komen, das der adel vnd Fürsten, werden sich vertragen vnd werden mit einem herzen wider euch streyten, ewern bundt zu trennen, vnd also enßligenn, das ein yglich reichthait wirt fro sein, das sie ein hern findt, der sie mit gnaden an nympt, Nürnberg, Ulm, Augspurg, vnd Straßburg werden vil auß harn, umb des wiln, das sie gotts wort vor augen habenn, vnd weyßlich handeln, in anßoffenden sachen, Die beschozn knaben werden ein klain zejt lachen, vnd lang zejt darnach trawren vnd wainen. Der keyser vnd sein brüder wöln blind sein, wöln kain glück haben, so es in anbotten ist. Darumb werden sie vil leyden werden. 30 Luthers wirt schier vergessen werden, in etlichen königreichen, er wirt als vergraben sein, vnd die beschozn werden des grabs hüten, aber er wirt darnach wider vfferstehen (wie christus) vnnd wirt des endchristen heer, gog vnd magog, erschrecken, vnd ein groß teyl nyder legen, vnd wirt widerumb wert werden durch die welt wie christi glaub, so er außersanden was

35

¶ Luther

Ich hab mit ouch armen dutschen mitlyden
Das ouch die Römischen huben also umb tryben
Umb des wiln jr mich zu lan myden

Dütscher Narr.

40

Luther laß vnns dutschen vnuerwarn
Wir wöln blyben der Römer narn
Sie haben vnns das gestoln rich geben
Vff das vnnser leyb, güt, eer vnd leben
Sei nun alles jr eygen güt
45 Darumb wir so vil christen blüt
In streyten vergossen han
Von gott wartten wir kain lan.

ADDENDA

AD VOLVMEN I.

Pag. 3*. ante num. III^A. pone:

Epigramma in Rhagii carmina. III*.

1507.

Epigrammata Johannis Aesticampiani.

58 Bl. in 4°. ohne Custoden- und Seiten- oder Blattzahlen, signiert A bis A (je 6 Bl., nur J=4 Bl.). Die Titelseite enthält nur jene 3 Zeilen $\frac{1}{2}$ Zoll hoher gothischer Buchstaben; die Titelseite, sowie die Rückseite des letzten Bl. leer.

Bl. Aij: *Ad Jacobū de Ribesteyn Archiepiscopū Maguntinū. Johannis Rhagii Aesticampiani Fusatij | Epistola.* ohne Orts- und Zeitangabe.

Bl. Aij. bis Mitte der folg. Seite: *Henderasgylabā eiusdē ad lectorem | Sector Fusacij nouos Poetae, | Fusus:* u. s. w. 35 Verse.

Bl. Aij^b bis $\frac{2}{3}$ der folg. Seite: *Theodericus Giesmundus Maguntinus* u. s. w. (29 Hexameter, unten mitgetheilt.)

Bl. 4^a bis gegen Mitte der folg. Seite: *Magister Conradus Weidmā Ba:siliensis* u. s. w. (6 Distichen, unten mitgetheilt.)

Bl. 4^b: *Valterii Hutteni Rhagigene ad lectorem Epigramma. | Si qua* u. s. w. (7 Distichen, unten mitgetheilt.)

Bl. 5^a bis 56^b Aesticampians Gebichte selbst, welche einzeln angeführt sind in Sinceri (Schwindel) *Notitia historico-critica* u. s. w. ff. u. Ep. 1753. 4°. S. 193, und von denen das auf Bl. 41^b. 42^{a,b} stehende ebenfalls unten mitgetheilt ist.

Bl. 56^b. 57^a: *Joachim de Bulaw Epigramma | Ad Lectorem.* aus 4 bei Schwindel [wo aber vers. 3. statt de stehen muß te] abgedruckten Distichen bestehend. Darunter auf der Vorderseite des vorletzten Blattes: *Impressum est hoc opus epigrammaton Lyps. per Melchiazem [sic] Lot-ler ciuem Lypsensem Anno domini | Millesimoquingentesimoseptimo.*

Darauf folgen noch bis auf die verletzten Seite Druckfehleranzeigen. Darunter

CCCS.

(Münchener Hof- und Staats-Bibliothek.)

Pag. 54*. post versum 4. adde:

8a*.

Trias Rhomana | Wiltu etwas neues haben, | zc. Gedruckt zu Frankfurt am Mayn. 1 Bogen in 8°. dessen letztes Blatt leer ist. Auf der Rückseite des 7. Blattes: Gedruckt zu Frankfurt am Mayn, durch Nicolaum Basse, im Jahr M.D.Lxij. (In der Marienbibl. zu Halle a. S. Mittheilung Göpners.)

Pag. 89*. pro num. 4. pone sic:

GERMANIA CORNELII | TACITI. | VOCABULA | REGIONVM ENARRATA, ET | ad recentes adpellationes accommodata. | HARMINIVS | Vlrici Hutteni. | DIALOGVS, CVI TITVLVS est Iulius. | Recens edita a Philippo | Melanthe. | VVITTEBERGÆ | Per Iohannem Luff. | 1557.

80 Bl. in 8°, wovon 2 bis 79 mit Blattzahlen versehen, 80 leer ist. Signatur A bis K. Bl. 2...19. Germania., Bl. 20...31. Arminius., Bl. 32...45. Vocabula etc. mit epistola nuncupatoria. Bl. 46...73. Iulius dialogus mit eigener Titelseite: IVLIVS DIA-LOGVS VIRI CIVISPI-AM eruditissimi, festius sane | et c. Dann folgt noch Bl. 74...79. daß auf dem Generaltitel nicht angezeigte Gedicht CONRADI CEL-TIS DE SITV ET MORI-bus Germaniæ.

Pag. 40. adde hanc Croti ad Mutianum epistolam:

Fuldæ.

XXV**.

11. Iun. (1515.)

Salutem. Primum nihil emi, Mutiane, ne iota quidem; Pecunia exigua non sufficit pro sumptu unius hominis frugi et parci/ quamvis episcopatum dedisse iactitant lanarii. pendeo e spe/ quæ si faller/ videbis quid faciet Crotus. Vi-
5 detur mihi incivile inter sacrificulos idiotas et pene analfabetas vitam terere/ quibuscum societas nulla, nisi velis bibere, ludere, sænus et Venerem sequi. Si melius rebus necessariis non potest consuli/ ferenda ista necessitas est Erphordiæ/ ubi haberi potest vitæ quædam similitudo, vel Colonie aut loco quodam non dissimili. Vivere absque ullo consorte morum et studii/ sors mihi
10 videtur vitæ belluarum inferior/ quas natura similitudine genuina conciliat; molior aliquid, sed secreto, cooperatoribus nonnullis patribus Bonifatianis. non licet abesse sacerdotio/ alioquin non manerem in isto naufragio, cuius tempestatem pauci considerant. deus mala avertat: duo animadverti prodigia tibi quandoque scribenda. Redeo ad principium epistolæ, Nihil emi neque tibi neque
15 mihi propter penuriam pecuniæ et moram debitorum. Duringi mei nam in patria mea sunt nervi novi sacelli/ quod solvere debent festo ipso Walpurgis vix præstant in ieiunio. Thomas commisit modicillum debitum/ servata fide/ emam quantum possum quod sciam tibi gratum fore. Libri Aldini æs magnum requirunt. Aristoteles aureis XV æstimatur/ vidi divenditum Colonie XVI. pro
20 Platone VIII postulatur/ præsta VII. et tuus erit. pretio tali etiam emerunt anno superiori Reuchlin et Buschius/ quum cum ipsis eram. Lucianus IIII emitur. ita Cæsarius comparavit/ Suidas aureos quinque postulat/ Francfordiæ non minus; videor tamen mihi posse aliquid subtrahere. Hunc librum utilissimum quare non emis? tunica oppignoranda fuit. Mitte tantundem auri vel dimidium, comparabo tibi non pluris quam Francfordia vendit, impetrata dilatione
25 pro reliquo dimidio. Habeo Herbipoli qui emptionem meam diligenter tractant;

Epistula extat in biblioth. ducalis Gothanæ codice MS. chart. signato A 379., fol. 47., in cuius folii aversa pagina inscriptio est quam subieciimus. Exemplum descriptum mancum et mendosum mihi permiserat v. cl. Kampschulte, accuratissimum autem rogatu meo mihi fecit doctissimus Marquardtus, qui inter alia publica munera etiam bibliothecæ illius præfecturam egregie nunc agit.

² Interpunctionis signa hæc; a me addita sunt, sed hæc commata (/) et puncta sive singula singula sive bina (:) ex autographo retinui. ⁴ que MS. ⁶ ludere fenus et venerem MS. ^{7,8} Erphordie MS, hñi MS. quedam MS. . Vel MS. Colonie MS. ¹⁰ Molior sine antecedente puncto MS. ¹¹ secreto. coop. MS. ¹⁵ Duringi ... sacelli] sic MS., quid sibi velit Crotus non intellego. ¹⁷ sed ante servata in MS. deletum est. ¹⁹ estimatur MS. Colonie MS. ²⁰ presta VII. et tuus erit pretio MS. ²¹ cum ipsis essem] Francofurti ad M. puto, a. 1514. Cf. Hult. ep. ad Fuchs. vol. I. p. 44. §. 38. ²² Francfordie MS. ²⁶ Herbipoli] Fuchsios puto.

faciam autem debitum nomine meo, non tuo. Ex Græcis nihil secum advexit Georgius ad nostras nondinas/ domi tamen habet quoscunque auctores tibi nuper in quodam indice notavi. Ioannes Herbipolita rediit ab Ubiis comitatus insigni pompa Baldistarum et Bartholistarum, nam musas dedignatur. Hunc ante dies X Moguntiam prætergradientem Erasmus Roterodamus, quem fortuna tum advexit, alloquutus est et ex Moller fecit Milium/ signavitque in pugillari inter suos/ quamvis ille nomen non admittit: contempnit scilicet ingesta magnifice non minus quam Herebordus tuus. Scribit mihi mira de eius humanitate et eloquentia extemporalis; Multos de Erasmo prædicantes audivi. hæsitant in interpretando mores illius civiles, humanitatem, affabilitatem, comitatem et facundiam nestoream; Reuchlinus et Buschius obmutuerunt illo loquente anno præcedente Maguntiae teste Hutheno meo. Nescio quo pergat. quæro ab Herbipolita. forte confert se ad Principem Karolum Burgundionem.

Vuldæ raptissime III. Eid. Iunii. Vale et cogita aliquid de rebus meis.

Mutuavi nuper Benedicto tuo coronam Gallicam non comode valenti permutare in argento aureum unum, quamvis non erat spes solvendi. Mala bestia/ nescio siquid sciverit ex verbis Thomæ.

Crotus.

[Inscriptio:] Ad Kunradum Mutianum
totius antiquitatis consultum
tranquillitatis patrem
Amicum sanctiss.
Crot

20

Pag. 43. §. 32. iam hæc adnotanda sunt:

Vigilantium, quem æquales homines eruditi magnifice suspiciebant summisque laudibus efferebant, hodie parum neque fere nisi ex Becmanni farragine de litterarum universitate Viadrina congesta litteratis viris cognitum esse non mirabitur qui flores præclaræ indolis lætissimos, non fructuum uberum integram copiam scelere suo latrones, cum iuvenem in ipso ætatis flore occiderent, misere destruxisse resciverit. pauca Axungie scripta supersunt eaque inventu difficillima. spicilegium itaque, quod nunc dare possum, non dubito Hutteni operum studiosis gratum fore.

E libro (28 folior. in 4°.) cui inscribitur BELLICA PROGYMNASMATA A DI|uo Ioachimo Sa. Ro. Im. Sept. vi. Marchio|ne Brandenburgensi. & Heinrico Ma|gnopolitano duce Nouirupini celebrata. & a P. Vigilantio la|tinitati donata. Anno |dñi XII. sup. M. D. (Infra insignium depictorum quadratam tabulam:) HOMO HOMINI

¹ grecis MS. ² ab] sic corr. pro deleto ex MS. ³ De tempore parum accurate refert Crotus: die 1. Iun. a. 1515. Erasmus iam Antverpiæ scripsit Ioanni Sylvagio „Tandem explicui me e laboribus Basiliensibus ...” i. e. ex Müller (s. Möller) fecit Mytium. Cf. vol. I. p. 27. num. XII. cum addend. ad h. l. in vol. V. p. 513. Ad hunc Ioann. Mylium Herbipolitanum complures epistolæ carminaque leguntur in Camerarii Libell. alt. epistolas complect. Eobani et aliorum. Lips. 1557. 8°. ⁴ Herebordus Margaritus ICTus, Mutiano amicissimus, ad quem huius epistolas complures exhibet etiam Camerarii Libellus novus. Lps. 1568. 8°. ⁵ Punctum ante Multos ego addidi. ⁶ interpretando MS. ⁷ Maguntie MS. Hutheno] Cf. cit. Hutt. ad Fuchs. epist. quæro MS. ⁸ Principem] feci ex P MS. Erasmus Basile in Angliam tum revertebatur. ⁹ Vulde MS. ¹⁰ III Eid Iunii. MS. comode MS.

DEVS., in cuius pœnultima pagina legitur ... Expressa Franco|fordij ad Oderā. ab Ioanne Hana|uio Calcographo: & finita die Mer|curij Kl'. Sept. Anno M.D.xij. sequenti repelenda videntur:

[fol. 2^a.] Reuerentissimo [sic] in xp̄isto Patri | ac domino: dño Theodorico [de Bulow]: Lubus|ensī Episcopo: P. Vigilantius | Arbilla: Poeta & Orator. | S. P. D. | . . . . . Ioachimū de Bulow: magnę sp̄ei iuuenem. iam quinquennium in Italia sub non penitendis p̄ceptoribus: mire in omni studiorum genere p̄ficiētē instituisti & Heinricum de Bulow. tuumq; ex sorore nepotem. Theodoricum Moltzan. hāc quantulacūq; eruditionem [fol. Aij^b.] meam atq; doctrinam maximi faciens: mihi tanq̄ minime contēnendo p̄ceptorī erudiendos: docēdosq; bonas literas tradidisti. vnde sperare licet in plusculos annos non sine ingēti honore: familiā tuā prorogatā iri: . . . . . [fol. 5^b.] . . . . . Proinde hylaro vultu hunc libellum tuo nomini peculiariter dedicatū benignus accipe: o & p̄sidium dulce decusq; meum. & me cū mœrore nunc a te in Italiā abeuntem: vt facis ama: & bene vale Frācophordij ad Oderam octauo Idus Maij: Anno Duodecimo supra Sefquimillesimum. [subiecta sunt insignia episcopi depecta cum hac subscriptione VIRTVTM DECS PONTIFEX:]

In oblatione libelli [pag. antepœnult.] ad Ioachimum marchionē ab Achatio Philostorgo Francofurti die Solis. v. kl'. Sept. a. 1512. scripta inter alias principis laudes hęc leguntur: Dicitur. Publiū Vigilantio Poetae: mihi amicissimo: defuncto: vt viuo illi pollicitus sum: satisfacere volens: quando abiens: opusculum non contemnendum: hysticozum certaminum tuorum: Princeps Illustrissime: tuam gloriā: tuasque laudes: non sine pondere: & maiestate quadam ferens: mihi emendandum reliquit: Reuerentissimoq; Pontifici: Su[fol. ult. *.]buceñ. P̄no Theodorico: et omnium studiozorum Patrono: 25 et domino mihi p̄ientissimo: idipsum inscripsit: dicauitq; voluit viuus. Illustriss. P. E. libellus ille: cum summa obseruatia: et tui nominis veneratiōe: cultuq; offerretur: donum: munusq; sempiternum rerum tuarum: et c. — Gundlingum hęc bellica progymnasmata Berolini a. 1718. in 12°. oblongo repetisse refert Dav. Clement Bibliothecę curięse tom. II. p. 313., ex quo loco [non I. p. 313.] Strobelus Gesch. des 30 Elsaas. III. p. 549. per errorem sibi sumpsit Gundlingum edidisse 'poetica scripta' Publii Vigilantii.

Plura ad Vigilantii vitam sive mortem potius pertinentia habet hic libellus sex foliorum quadratorum ineunte, ut videtur, mense Augusto a. 1512. Francofurti ad V. publicatus, cui sic inscriptum est: NENIA HERMANNI TREBELII | Notiani Poetę Laurati: & LL. Pro|lytę in obitu pudiciss. femine Do|rotheę de Clunis [Eitelwolff de Lapide uxoris]. Cum ali-|quot Epitaphiis P. Vigi-|lantij. Poetę. | LECTORI | Si me legerit improbus: | Fiet pessimus omnium: | Si vero pius et bonus: | Discedet melior. Vale. | HOMO HOMINI LVPVS. | Hęc pro amore defuncti Ioannes Hananius | non Gothicis sed Romanis | litteris excussit. |

40 Ex tribus huius libelli posterioribus foliis hęc transcribimus:

Petrus Aperbacchus Erphurdi-|ensis Hermannō Trebelio Rhetori | & Poetę eximio Amico chariss. | S. P. D. [fol. 4^b.] Vellem mi Trebeli iucundiora esse q̄ sunt quę scribam: vt inde nobis auspiciatus sumaret [sumeretur] exordiū: nō dico amicitie. semper. n. tuus fui sed mutę scriptionis: ac epistolarum missitationis: nam 45 cū multoties ad te dare literas instituissem. aliquando occasio: aliquando tempus defuerunt. nunc autem cum adsit occasio: quis ea tristissima: cum sit & tabellarius fuit omnino scribendū. Vigilantius noster: nosti quo ī literis profectu vir Italicas porticus adpetebat: Translaturus ad nos gręcanicas lecythus & Demosthenis arculas: veluti olī M. Tull. ad suos traduxerat. Quod cōsiliū n̄ modo 50 summis p̄cipib. Ioachimo & Lubusiano pontifici: sed & summo philosopho Mu-

tiano nostro mirifice pbabā. Quinimo hō amicitij studiosiss. salutatis Vuitten-
 burgenſibus ſodalib. Spalatino: Phaccho cæteris. Erphurdenſib. quoq; amicis
 vale dicit: Ibi Herebordū: ibi Petreiū ſalutans. & id vt fuit offitioſiſſ. & tuo &
 alioꝝ bonoꝝ nomine. Hoc fuit extremum illud vale: hæc extrēa verba. Credo
 præſagiens futuꝝ malum: ſuos circūire & manib. amplecti voluit. Penetrauerat 5
 in Sueuiam quinto ab Heidelbergo lapide: cū ecce tibi: tres caci circūſtat hoīem
 manubaliſta extorto telo cōſtiunt: nos amico: ordinē literariū quaſi decurione
 quodam priuantes. Verū hæc oīa ex hoc nuntio ſotio viæ: & ſpectatore peri-
 culi adciplies. Quare tibi & ceteris q; ingenio valetis danda erit opa. iā fato
 abſumptū: fatis quatenus id licet ſubmonere. ne cum mortuus ſit Vigilantius in- 10
 tereat. Vale & reſcribe. Itē ſcripturus Eobano: Saluta illū verbis noſtris. Rapti
 v. Nonas Iulij. Anno. Milleſimoquingentefimoduodecimo.

[fol. 5^a.] EPITAPHIVM P. VIGILANTII BACILLarii Poetę & Oratoris celeberr.
 per Trebelium | D . o . m .

Occubuit celeri traiectus arundine collum: 15

Ille meus Vates Rhetor & ille meus.

Ille meus perijt miſere Vigilantius inq̃:

Optimus Orator Compater atq; meus:

Occubuit: perijt. iacet exanguisq; Poeta:

Doctus et externo conditur ecce ſolo. 20

At quia doctiloquum ruperunt ſpicula guttur:

Interijſſe virum turba prophana putat.

Nil ego tale puto: carnis nam carcere fracto:

Libera mens regnat: vincla nec vlla timet.

Hunc igitur vidit ſpirantem nemo Poetam: 25

Quod cerni poterat: debile corpus erat.

Hinc viuit ſemperq; manet Vigilantius: ille

Verus homo: æterni viuida imago dei.

Aut hoc ſi nimiū eſt: pſtabūt carmīa noſtra:

Mortuus vt nolitet: viuus per ora virum. Enni-|anum. 30

[fol. 6^a.] A. Philoſturgus dedicauit. | ANNO A NATALI SALVATORIS SV-|PRA SES-
 QVIMILLESIMVM. DVO|decimo: Imperāte diuo MAXIMO | AIMILIANO Cæfare Au-
 guſto. Mēſe IVLIO | fato admodum | acerbo. & | miſerando. P. VIGILANTIUS. poeta
 & | Orator. a latronibus. intra urbem | WIMPINAM & arcē RA|VENSPVRGVN. [sic]
 ne|catus: occubuit: vir miſro ingenio: ſūmaq; | Itēgritate. Pro | quo vt ores: | 35
 precamur | viator.

[fol. 6^b. med.]

THEODORICI MALCZANI.

Aſta viator: hæc P. Vigilantij monumenta. quę ſtudioſa iuuentus & Præſul
 Lubu. ob egregias animi dotes & linguę ſacundiā miro ſtudio dilexerunt: mori-
 tur malox infidijs circumuentus q̃tū ex ipſo didicimus. Anno ætatis ſuę. xxvij.
 non ſine omnium bonorum lachrymis. Anno Chriſti Milleſimoquingentefimoduode-
 cimo. | Menſe Iulio. Abi Viator.

³⁴ hoc Ravenspurgum non est Suevicum oppidum imperiale, sed castellum
 Gælerorum prope *Sulzfeld* in palatinatu inferiori.

Pag. 354. adde Epistolam Henrici Stromeri Aurbachii ad Nicolaum Demudt, hanc:

Lipsiæ.

CLXVIII.*

1. Iun. 1520.

VIRO ERVDITIONE PARITER AC VITÆ SANCTIMONIA CLARO

DOMINO NICOLAO DEMYDT

COLLEGII CANONICORVM NOVI OPERIS APVD HALLIM PRÆPOSITO

ET ARCHIDIACONO

REVERENDISSIMI CARDINALIS MAGVNCIACI A CONSILIIS

HENRICVS STROMER AVRBAHVVS MEDICVS

S. P. D.

In nundinis Lipsensibus proximis, disertissime idemque sapientissime Præ-
 posite, pollicebar tibi literaria eruditorum hominum monumenta, si qua ad
 nos adportarentur, me missurum. Sed hactenus præter ea, quæ partim ipse
 coram emisti, partim a me missa acceperas, nulla sunt advecta. Habes autem
 15 doctorum eloquentissimi ac eloquentium doctissimi Erasmi, doctæ pie- | Erasmus.
 tatis restauratoris, et Ulrichi Hutteni equitis acerrimi Germanicæ li- | Huttenus.
 bertatis propugnatoris novas lucubrationes. Pariter et quæ ediderunt recens
 Bilibaldus Pirckemerus, Fabricius Capito, ac Philippus Melanchthon, | Birkæmerus.
 præcellentis tum eruditionis, tum eloquentiæ viri. Verum ne hoc | F. Capito.
 20 temporis articulo nihil ad te mittam, hunc sermonem meum accipe, nuper in
 Petri Mosellani florentissimæ huius Academiæ nostræ moderatoris laudem pane-
 gyrici vice a me habitum. Hunc nolim tibi persuadeas iccirco missum, quod
 credam ineptas meas nugas tua lectione docta fore dignas. sed ut iterum at-
 que iterum mea erga te observantia non tibi tantum, sed palam omnibus in-
 25 notescat; deinde ut qui me coram dicentem audiverunt, comperiant eadem me
 de absente quæ in præsentem dixi asseverare; postremo ut Petri Mo- | P. Mosel-
 sellani de literis pariter et literatis optime meriti virtutes vulgo fiant perspectio-
 res, tametsi paucos omnino offendes mortales, quibus iuvenis huius et eruditio
 rara et probata morum integritas per omnia sit ignota. Profecto huic nihil ma-
 30 gis in votis est, quam mortalibus omnibus quidem pro sua virili prodesse ac
 optimo cuique placere, præsertim tibi, viro ut doctissimo, ita et integerrimo,
 quem mirum in modum amat, laudat et observat, tum ob alias virtutes tuas
 multas, tum vero maxime ob sedulitatem, qua niteris docendo tuos reddere
 non solum humaniores doctioresque, sed et sanctiores: neque enim sat habes
 35 Collegii tui canonicos ex te quotidie aliquid audire, sed illis plenius erudiendi
 Christophorum Ianum, hominem Latine ac Græce admodum doctum præ- | Ianus.
 ceptorem in parte adhibuisti, quippe qui arbitreris (nec te, mea quidem senten-
 tia, tua fallit opinio) verum Christi cultum magnis auctibus tum demum cre-
 scere, cum attentis præcationibus sacrarum literarum pericia, quæ petenda
 40 suggerat, adiungitur. Intelligis autem plane, theologiæ studiosis non utilem
 modo, sed et necessariam esse (quod et divus Augustinus testatur) linguarum

CLXVIII*. Henrici Stro-meri Aurbachi Medici Ser-mo panegyricus, Petro Mo-
 sellano, quo | die Lipfensis Academiæ Rector | proclamatus est, dictus. Cui |
 adiecta est oratio Petri | Mosellani, de Con-cordia, p̄sertim | in scholis | publi-
 cis | tuenda, qua Stromeri | gratulationi respōdit. | Libellus 12 foliis in 4°. constat
 (signatis A...C), quorum primi ultimique paginæ alteræ vacuæ sunt. (s. l. et a.) Aij et
 Aijj^a continent epistolam quam supra exhibemus.

Linguarum
cognitio. | cognitionem; nec te præterit quod quibusdam Gryllo stolidioribus vix
Paulus ipse persuadere potest, linguarum donum inter sanctispiritus dona con-
numerari. Iam vero pulcherrimi huius instituti tui complures ecclesiastici ordi-
nis proceres habes sectatores, qui nihil prius, nihil antiquius ducant, quam
ut sui diurna nocturnaue manu volvant evangelicos et apostolicos libros, ut
qui non ignorent hac tam salutari lectione innotescere verum Christianismum,
non tam in exterarum rerum specie, quam arcana quadam vitæ innocentia si-
tam esse. Quid enim eorum quæ ad doctam pietatem augendam pertinere ar-
bitrentur, omittunt Reverendi ac deo amabiles patres D. Mar-
tinus a Lochau Cellensis, D. Petrus Portensis, et D. Udal-
ricus Phister Lipsiæ apud divum Thomam præpositus; item
Eberhardus Salilacius Præfectus Canonicorum apud sanctum Iohannem
in Halberstat, theologiæ insignes omnes pariter et religiosorum vigilantissimi
præsules? Quid ille nunquam satis laudatus utriusque linguæ doctissimus Iohannes
Langus Augustinianæ religionis per Saxoniam vicarius? An non
omnem movet lapidem, ut cænobiorum suorum fratres bonis literis recte in-
stituatur, ac sui similes reddat, hoc est, non minus doctrina quam vitæ sancti-
monia claros? Porro ingrattissimus mortalium essem, peccaremque et privatim
et publice, si hoc loco præterirem excelsum illud ecclesiasticæ dignitatis decus
eundemque maximum Germaniæ Heroem Reverendissimum pariter ac illu-
strissimum D. Albertum Cardinalem Moguntiacum principem meum
clementissimum, cuius unicum est studium, omnis cura, denique sollicitudo
summa, ut bonæ literæ cum bonis ac sanctis moribus per amplissimas dicio-
nis suæ regiones ubique reflorescant: et in hoc non tantum alit et fovet mul-
tos, sed etiam aliquot procul dissitos et de facie ignotos, ex nominis tamen
celebritate cognitos, liberalitate sua prosequitur, ac ut in studiis iuvandis per-
gant, animat. Eius Mecænatis auspiciis deus optimus maximus seculum hoc
nostrum viris in omni disciplinarum genere eruditissimis ornare voluit, ut spes
sit fore posthac, ut superstitione decrescat, vera pietas augeatur, quandoquidem
reflorescunt iam bona studia, et pessum it spurca, fœda dedecorosaque barba-
ries; tum impium illud rixandi studium in pacem et mutuæ concordiae fœdus
traducitur, vera fucatis, perpetua caducis, sacra prophanis, cœlestia terrenis,
Christi et eius apostolorum ut saluberrima, ita et necessaria præcepta huma-
nis tradiciunculis præferuntur. Sed quid ego instituti mei oblitus, longius
quam volebam, hæc circumduco? Receptui canam, ne dedicatoria epistola mo-
rosior longiorque sit ipso sermone. Tu etiam atque etiam cura uti valeas,
et Reverendissimo cardinali domino meo clementissimo plurimum me commen-
des. Lipsiæ, Calendis Iuniis. Anno .M.D.XX.

AD VOLVMEN II.

Pag. 46. adde:

CCXXXV*.

Der Lutherisch Pfaffen narr.

5 Der Chumherz vnd drey Priester fragen den narren, lieber bistu ain narz vnd redst
 solche wort, es dunckt aber vns nit das du ain narz segest, vñ wir wolten gern wissen
 wer du werest, wañ du newst dich nit, vnd du hast vns in dem dritten büchlin vil ge-
 sagt das vns nit gefelt, vnd du solt sagen wer die väschen rawmer senen, ob es die
 Chumherzen weren oder die Priester, darmit das man erkennen künd wer die selbigen
 10 weren, damitt das der Adel vñ die Keychlet nit die unrechten angriffen. Der narz ant-
 wurt jn, ich bin der welt narz, vnd vnderwürff mich allē Adel gayßlich vnd weltlich,
 vnd ich bin ain güter Luther vñ fürcht kain seüer, wie wol ich meinen namen nitt darff
 hin züsetzen, so sind ich doch nitt das ich mich selb oder meynen brüder verratten soll,
 wañ die garn seind gestödt, vñ die hund lauffen ganz frey, vnd die jeger haben das horn
 15 schon geblasen, vñ warten alle tag auff vns wañ wir in das garn schnurren, das sy vns
 vmb das leben bringen, wañ wir haben nitt vil weld das wir vns verbergen kündē, ich
 hoff mein brüder der Luther, vnd der von Guttē die haben apnen garten geseet der würt
 dich auff geen von baumen, darinn werden gepflanzt vil vnd mancherlay blümen, vnd
 wol geziert mitt weyssen gilgen, vnd die Engel, die werden den garten zeynē, vnd der
 20 Luther vnd alle Lutherischen brieber die werden darein slichen, vnd werden mit jnen
 alle gayßlichen vnd weltlichen fürsten, die dem Chrißlichen glauben vñ der warhait wöl-
 len helfen, vñ allen frumen Chumherzen die vom Adel gestift seind, vnd die in jre
 eltern gestift haben von des frides wegen, wiewol die selbig stiftung auch oft geschwecht
 sein worden, vñ denen die gern vil lehē haben vñ vil pfriend die selbigen begeren nit in
 25 disen garten, wañ Christus ward darinnen, wann sy fragten nicht darnach das alle tag
 zwen Chumherzen starben in des Papssts monat, vnd jm die ain | pfriend, würd vñ dem
 Papsst die ander, ich wolt geren wissen wa Gott sant Peter hett erlaubt das er der für-
 sten land soll erben nach jrem todt, vnd was der Adel gestift hat, das hat der Papsst wol
 halb geerbt, vnd des Papssts monat hat als gefressen, vnd frist also schier alle pfriend hin-
 30 weck vnd wañ wir lang stiften vnd züttragen, so kompt des Papssts monat vnd frist es
 alles hinweck, wie kumpt es das der Adel kaynē Römischen Pfaffen erbt, vnd das der
 Römisch stül alle lehen erbt die der Adel stifftet, vnd er kan nit gnügsam stiften. Da-
 rum lob ich das Reich die haben das regimēt am lengsten behalten vnd hat darob ge-
 haltē, es ist jn auch saur worden, vnd seyn auch aintayl darob gestorben. Da der Pfar-
 35 zer von Nürnberg zū Gölen starb, da lieff sich der Nürnberger bott zū todt, damit das
 der Papsst vnd sein gewalt nit vorkemen, das jnen die pfarz zū sant Sebolt wer worden,
 vñ hetten sy ain mal erschnappet, so wer sy jn alle mal belyben, vnd das wolt Gott
 nit haben. Darumb half er dem botten das er ee gen Nürnberg kam dan des Papssts
 bott, vnd wer jn die pfriend worden so hetten die Pfaffen nitt böshait genügsam kün-

CCXXXV*. Adicimus hæc ex libello inscripto *Der gút frum Lu=therisch Pfaffen narr*
haff ich | Der mich kauft der lese mich. | (Effigies sannionis in ambone, ante quem
 canis dormiens prostratus iacet, sedentis, dextera librum evolventis, sinistra ba-
 culum cum folliculo tenentis.) 4 foll. in 4°. quorum ultima pagina vacua est. Fi-
 nit in media fere pænultima pagina sic: ¶ Dem strengen vnd Vesten Adel | zū lieb
 hat gemacht ain narz | der gút Lutherisch ist. | *** | ** | * | *Exhibemus libelli secundam*
paginam cum tertio fere duabus tertio. Cf. Panzeri *Annales der d. deutsch. Litt.* II.
 p. 46. n. 1228. cum n. 1229.

den treiben, also regierens die von Nürnberg wie und so wölen mit den Prieftern, ich glaub aber das der Papst dem Reich nichts besser hólter sey, und wann ers in not wúrt bringen so wúrt ers gehund thon von des Martin Luthers wegen. ....

Ad pag. 372. adde:

CCCXXXII*.

FORTISSIMORVM EQVITVM

VLRICHI HVTTENI POETÆ LAVREATI

ET

FRANCISCI A SICKINGEN

GERMANIÆ IMO TOTIVS CHRISTIANISMI LIBERTATIS ASSERTORVM
PANEGRICVS.

*Sic mihi Pierides, sic sit mihi mitis Apollo,
Quorum ira nihil ingenius contingere quibit
Pestiferum magis aut pluri constare labore,
Iudicio soluque rei gravitate placentis*

*5 Molus ut hæc, nec digna deis mortalia nec quæ
Pectora forte iuvant, tenui deducere versu
Cogar et obscuro virtutem tollere cantu,
Obtrektorum obprobriis actisque nefandis
Invidiæ responsurus compellar eodem:*

*10 Convicia istius nam me repetita cohortis
Audacem faciunt animusque ex crimine crescit:
Clarorum fuerit virtus obscura virorum,
Ni macilenta trahas liventi corpora vultu;
Namque velut reddit meliorem dicta Catonem*

Hunc panegyricum Nicolai Asclepii Barbat, Cassellani, qui deposito munere scholastico Hombergensi inter primos Marpurgensis academix professores dialecticæ ethicæque docuit, a. 1556. iuris doctor factus, a. 1571. grandævus emeritis stipendiis e vita decessit (cf. Freheri Theatr. viror. erud. claror. p. 860. sq., e quo sua deprompsit Iæcher v. Barbatus), profecto non ideo repetimus, quod hos versiculos non pessime natos iudicemus (nam amoris hominis neque Calliope neque Clio, utut invocabat, respondebant amore: cf. vol. I. n. CXXXIII.), sed ut de Hutteno æqualium virorum iudicia, quantum facere possimus, integre proferamus. Quod non suo loco, cum ante hos quattuor annos Hutteni operum alterum volumen operis transcribendum mitterem, positum est, in causa fuit, quod tum sperabam fore ut Asclepii libro, cui inscribitur "Sylva s. poemata, inter quæ votum pro reditu salvo Ioannis comitis Hennebergici ...", Francofurti a. 1612. publicato nanciscerem. quæ spes cum adhuc me fefellit, iamque finienda est hæc Hutteni operum editio, nihil superest nisi ut ex corruptissimo depravatissimoque Münchii exemplo (*Franz von Sickingen. Stuttg. u. Tüb. 1828. 8º. vol. II. p. 330...340.*) carmen, satis per se miserum, quantum possem, si non sanum, tamen tolerabile reddere coner.

* actusque *M.*   12 furet *M.*   14 Catonis censorii eloquentiam ita laudat, ut simplicius illud 'facit exercitatio magistrum' scripsisset.

- 15 *Causa frequens, sic aucta nitet, sic gloria maior
Invidia, semper comitem quam gloria ducet
Nobilis, et famam Francisco clara perennem
Huttenoque dabit, quod et ordine natus equestri
Et quod uterque rei decus est mirabile equestris:*
- 20 *Usque adeo titulo virtutum nomina solo
Arrident, vana est ipsarum mentio rerum;
Doctius arma alter, Phœbum studiosius alter
Excolit, ambo utrumque, velut nil possit Apollo
Marte sine et docto Geticus sine Apolline Phœbus.*
- 25 *Stemma patrum vetus est longaque ab origine ductum,
Attamen exiguo terræ cognobile puncto:
Gloria parta sibi spaciis melioribus orbem
Complebit longum et cum tempore finiet ævum.
Atque utinam mihi præsentes ante omnia Musæ*
- 30 *Esse velint et se dignum mihi pangere carmen;
Et mihi dicendis quodsi natura recusat,
At mihi sufficiant concepti ex hoste furores
Turpiloquo et falsis congesta iniuria verbis.
En furit inque aurem Detractio tinnit utramque*
- 35 *Impia, nec patitur voces mens sana rebelles
Falsaque iudicium vincit mendacia certum,
Et convivarum numerus miscetur utrinque,
Clamor ubique vagus vix et sese abstinet armis.
Quis deus hoc poterit præsentior esse furore?*
- 40 *Discite in absentes quam sit dixisse modeste
Utile et absentum præsentes semper amicos.
Non ideo invulgo mordacia nomina mordax,
Sed tantum invitis conferre exempla virorum
Atque pari imbutas, multorum robore mentes*
- 45 *Esse velim: votum hoc, votum hoc, mihi credite, solum est.
Talia nitentem meditando et tempora forte
Ducentem et primos rodentem mordicus unguis
Forte et, militiæ ut periissent hactenus artes
Cum reliquis, quæ famam homini æternumque tulissent*
- 50 *Et decus et pretium, studiis, sub nocte serena
Sollicitum exanimi somnus cessare quiete
Et mandare iubet venturæ instantia luci:
Tunc ausi pueros memini me carpere divos
'Stulte, quid hoc tentas? alio hic opus esse Marone*
- 55 *'Non sentis? quæ te tam pronum audacia reddit?
'Usque adeo frustra felicia secula vates
'Tot dederint, ut te præter non audeat ullus
'Tum dignum ingenio facinus? donatur amor
'Si quicquam, cecinisse cave detentus amore:*

²⁴ phæbus?! sic *M.* Versificator certe debebat scribere Mavors. Geticus = Thracius: 'Mars Threcen occupat' (*Hom. Od. VIII. 361. Ovid. art. am. II. 588.*). Et Thracia ipsa Mavortia est, a Thrace, Martis filio, dicta. ²⁴ finnit *M.* ⁴⁹ fama *M.*
⁵⁵ Non] Nam *M.* ⁶² cædoque *M.*

- 60 *'Causæ actor turpis causam fœdabit honestam'.
Impositum ergo humeris nostris pro viribus impar
Nosco onus admonitus, cesso cedoque monenti:
Visa canam modo et auditos ex numine versus
Posteritas leget atque omnis mirabitur ætas.*
- 65 *Ecce, duodenis qua cælum animalibus orbem
Circuit obliquum adversos et despicit ignes,
Ingens egreditur magnorum turba deorum
Heroumque cohors divis permixta superbis,
Qualis inaccessam iamdudum Carolus urbem*
- 70 *Augustus petiturus erit, tibi, Romule, regnum
Instauret veteri et reddatur Roma decori,
Auratus gemmisque nilens metuendus et armis,
Legibus et placido multum venerabilis ore;
Præcedet belli pacisque experta iuventus*
- 75 *Effera quæque viris vix tum moderabitur ætas
Præsentique senes maturi robore mentis,
Qui propriis potiora alienis quique periclis
Seligere et possunt, et persuadere periti,
Quo fidant partim, partim timeantque rebelles,*
- 80 *Consilium ut steterit congestis viribus æquum.
Divinum est quod qui metuunt, venerantur et ardent,
Insequitur variis completus gentibus ordo,
Innumeri patres et non numerabile vulgus.
Talis visa mihi est hominum et commixtio divum:*
- 85 *Inter victrices olearum mixtio laurus
Aeternis iucundum hederis addebat honorem,
Naribus ambrosia est tutius concepta theatri.
Arma feri Martis vatum prudentia maior
Temperat et vindex agmen minitatur utrinque,*
- 90 *Omnia castigat melius præsentia cæli,
Ipse Laertiades cæcum et Menelaus Homerum
Ducebant et ab hoc tantam accepisse fatentur,
Quanta potest homini cuiquam contingere, famam;
Laudati morum sæcli subit Ennius inter*
- 95 *Scipiadas felix laudatos. hic quoque vidi
Nostrorum regum vulgus rubuisse nec esse
Qui canerent se, ullos nec se fecisse poetas
Vel rebus paci gestis belloque canendis.
Pone subit pius Aeneas, lectissimus heros,*
- 100 *Illius et sancta veniens ab origine Cæsar,
Atque pari Latium dignantur honore poetam.
Hic ego complevi largo spectacula risu,
Vilia nempe magis Plauto exercere molenti
Vergilium: tenui gestabat stercora cribro*

⁶² cædoque *M.* ⁶⁹ Carolus *M.* Romam coronandus veniens. ⁷⁰ Augustis *M.*
⁸¹ i. e. Eos qui quod met. v. et ardent. ⁸² Uni sequitur *M.* completur *M.* ⁹¹ laë-
 tiades *M.* (i. e. Ulixes). Menelaus *M.* ⁹⁹ latissimus *M.* ¹⁰¹ lacium *M.* (Vergi-
 lium). ^{104. sq.} „Cum is [Vergilius] aliquando Ennium in manu haberet rogareturque

- 108 *Quæ præcedenti furtim subtraxerat Ennjo.*
Men' potuisse caput somno grave tollere in altum?
Olfecisse foret mihi talia summa voluptas;
Connixi mecum frustrato turba labore
Deficiunt, obtusa sopor quod tempora pressat.
- 110 *Hic cithara insignis faciliq[ue] Catullus iambo*
Personat et Latias docet hunc servare Camenas;
Intentum quem etsi retinebat syllaba quævis
Aptantemque lyræ currentia verba sonare,
Dulcia mulcebat grato mihi somnia nutu;
- 115 *Pindarus est socio visus mihi ludere Flacco*
Græcaque Romano misceri carmina versu.
Delia consequitur Romanum æterna Tibullum,
Quem merita fortis lauru Messala coronat;
Hetruscis Mæcenatem de regibus ortum
- 120 *Et qui regum oculos in se converterat omnes*
Turba poetarum stipat, ducebat euntem
Lenis inexhausta nam Munificentia pera.
Cynthia amatorem petulans cui debet, eidem
Acceptumque refert: lateri nam proxima dextro
- 125 *Ipsa sinus male præcinctos componit et ornat*
Molle hederæ caput inflexa lambitque capillos.
Hic lepidum casta vidi cum coniuge Cordum,
Pyxidas uxorem unguenti parvosque ferentem
Filiolos: potuit Musarum hæc una videri,
- 130 *Ni medici officio, versus faciente marito,*
Fungatur nec maternas in pignore curas
Deserat ac artes doceat callere paternas.
Longa mora est quidquid narrare ex ordine vidi,
Omnia nec memini, fallunt potiora videntem:
- 135 *Namque puellares choreas Eobanus agebat*
Hessus, honor patriæ, socio Nasone superbus,
Adversusque latus montis quod vidimus agri
Formosas illi pascebat mille capellas,
Quas præsens Siculo dixisses gramine lætas.
- 140 *At mihi, dum pecus intueor, pars magna theatri*
Præterit inque sequax oculos mihi dirigit agmen:
Respiciens etenim quemnam nova laurea vatem
Comeret et pulchram mulceret dextera barbam,
Engentinus erat, quondam humanissimus hospes,
- 145 *Et Spiræ hospitii me olim dignate Philymne,*
Discipulum ducis: sic restant signa magistri

quidnam faceret, respondit se aurum colligere de stercore Ennii". *Donat. vit.*
Vergil. §. 71. ¹¹⁰ cythara *M.* catullus iambo *M.* ¹¹¹ Latias] talias *M.* ¹¹² In-
 tentem *M.* ¹¹⁴ prato *M.* ¹²² Lænis in exhausta *M.* pæra *M.* ¹²³ Cythia *M.*
¹²⁷ cordum. *M.* Euricius Cordus, poeta et medicus. ¹²⁸ Pixidas *M.* ¹³² pa-
 terna. *M.* ¹⁴¹ sequar *M.* ¹⁴² quam nam *M.* ¹⁴³ Comeret? pulchram *M.* ¹⁴⁴ En-
 gentinus *M.* Philippus Engelbrecht, de Engen. Cf. vol. I. p. 16. ¹⁴⁵ Spiræ feci
 ex pire *M.* phylimne *M.*

- Indolis in iuvene et iuvenis natura magistros*
Testatur mores, eadem est in utroque voluntas.
Tum dormitantem Neseus ridet et instat
150 *'Siccine lente iaces?' cumque expergiscerer inde,*
Persuadet docto me iterum indormire susurro
Occinuitque elegum surdas mihi carmen in aures,
Quo mea claudantur mellito lumina cantu:
Nunc calamos, nunc bombardas, nunc tela gerebat,
155 *Nunc tremula ex humeris tendens hastilia latis*
Affecit mero cœlestia castra lepore.
Brixius hic Græca modulatur carmina voce
Et nil Romano non comptum prodit ab ore,
Qui quamvis multos æquet superetque poetas,
160 *Et cedat nulli, tamen infortunia vatū*
Despiciat atque domo residens sublimis in alta
Oblectat dulci cœlo et sidera plectro.
Omnia qui Musis coniunxit sacra profanis,
Buschius hic, legumque sciens canonumque peritus
165 *Quos nescire velit (nam artes contemnere notas*
Sani est iudicii), proavos comitatur equestres
Ambitione sine et summam in virtute reponit.
Ravisiū facili videt ipsa Niveria amore
Ludere in ornatam pingui de rure puellam.
170 *Helvetico binos videas et in agmine vates,*
Laurea Cæsareo gestantes sarta favore:
Nomine ab alterius felici gloria maius
Nomen habet nomenque dedit natumque recepit
Læta sinu, cuius mox est visura nepotes;
175 *Qui meriti et sortis Vadianum nomine ducit*
Participem, socio sese veneratur amore.
Ferrea tranquillos inter Bellona poetas
Ibat et armati sepserunt Pallada cœtus:
Hic loricatam Chariles circumdare nudæ
180 *Gaudebant Venerem, neque ob id Tritonia ridet:*
Unicuique suum quamvis mireris honorem,
Turpe tamen ducas seiunctam incedere partem
Alterutram et proprio spectari velle decoro;
Usque adeo pulchrum est animam corpusque fovere,
185 *Nec male contempto mentem torpere labore*
Atque parum ingenuo ingenio demergere nisu.
Hinc Marcanorum vidi certamina fratrum,

148 in] ni M. 149 Guil. Neseus. cf. vol. I. p. 171. 154 tæla 2. 157 Germa-
nus Brixius (*Germain de Brte*), canonicus Parisiensis, Græcorum poematum (et
Anti Mori) auctor. † 1550. 161 inalta M. 164 Hermannus Buschius. 166 Sanum
poetæ Asclepii huius iudicium laudent alii, non ego. 168 Ioannes Ravisius, cognom.
Textor, Nivernensis, apud Parisios professor bonarum artium, varii generis poe-
matum scriptor. † a. 1524. Cf. *Jæcher*. h. v. 169 mornatum M. 172 Henricus Lo-
ritus Glareanus a patrio oppido dictus. 175 fortis M. Ioachimus Vadianus.
187 Marcanorum M. comitum de Marca.

- Hinc agiles Robertiadum colludere mentes:*
Egregium quini comitantur namque parentem
 190 *Germani, quorum nullus quin bella cieret*
Præsentique animo Fabios æquaret et arte.
Nomen habet senior primum ingeniumque paternum:
Ille cicatrices et mento et fronte superbas
Ostentat, nec nunc recipit metuitve periculum.
 195 *Hunc non dissimili Guilelmus pectore tangit;*
Doctus Ioannes sequiturque Antonius illum;
Qui fortunarum, qui dux rectorque mearum
Inter Apollinæ doctos doctissimus artis;
Hos, quamvis minimus, Cyriacus passibus æquis.
 200 *Cygneu medio quorum soror agmine voce*
Carmina concinuit divis et Apolline digna,
Atque parum, nisi propicios mihi reddere divos,
Iudicium Paridis ne dirimeret illa, vererer.
Tristis at a tergo Nemesis comitatur euntes
 205 *Sylvosamque manu (dictu mirabile) forti*
Ardennam abiectis portabat collibus atque
Collapsos domuum muros et ferrea claustra
Despectatque imis æqualas vallibus arces;
Magna tamen viva præstat solatia virtus
 210 *Quæ paril, at partos etiam sors perdit honores:*
Illa sui saltem pretium est si cetera desint,
Huic si quid desit pœna est certissima merces.
Cætera quæ deinceps vidi pulcherrima, Musæ,
Dicite, vestrum opus est tanti meminisse triumphi
 215 *Et memorare viros, magno qui laudis amore*
Aethereas tollunt neglecto corpore mentes:
Humana ingreditur specie quod nescio maius
Spectaculum, sive hoc novitas augustius esse
Fecerit aut res ipsa sua pro maiestate,
 220 *Hartmundus lateri vicinus Mercuriali*
Auratam virgam Cronbergius anteferebat:
Illi mellifluens recto spirabat ab ore
Sermo atque erectam pro libertate gerebat
Insignis faciem, rectum latus, omnia recta,
 225 *Recta manus, leni pectus cognobile risu,*
Crinibus et raro sparsis nigrantibus albo:
Nil non mireris, nil non venereris in illo,
Ipsius ut livor nil non fastidiat absens;
Sic oculos læto volvebat lumine rectos,
 230 *Tale animus, cor tale hominis, mens tale disert,*

¹⁸⁸ Robertiadum] i. e. Roberti de Marca, Arduennensis apri, progenies. cf. vol. I. p. 116. cum add. vol. II. p. 487. ¹⁸⁹ nonque M. parentem] Wilhelmm III. a. 1475...1511. qui infra recensitos liberos ex altera uxore Sibylla, Alberti Achillis Brandenburgensis filia, habebat. ¹⁹³ mente M. ¹⁹⁵ Guilielmus M. ¹⁹⁶ sequitur quem M. ¹⁹⁹ Ciriacus M. ²⁰⁰ Cignea M. ²⁰⁵ Andennam M. ²⁰⁶ Despectitque M. ²¹⁰ parta M. ²¹⁵ augustus M. ²²⁰ Hartmut von Cronberg. ²²⁰ sic M.

- Qualia ab erecto manabant pectore verba.
 Tum subeunt quorum conventus nomine tantus
 Præcipuam illustris semitam complebit Olympi:
 Pythius hac, illa Geticus; nunc Delius illa
 235 (Scire nefas hominem) parte, hac Mars ferreus ibat
 Partitis vicibus, æquato utrinque et honore.
 Inter utrunque duo quamvis mortalia vidi
 Corpora, mortalem quod erat cæleste figuram
 Paulatim extrudit res illustratque caducas.
 240 Scilicet ingenium quo maius corpore regnat,
 Corpus eo minui magis absumique necesse est:
 Ergo via spatiabantur modo quatuor ampla,
 Divinum extremum est, medium miscetur utraque,
 Ante triumphalem connectunt brachia currum,
 245 Innumeri ducunt livorem in terga labores,
 Cingebant quorum sudantia tempora palmæ,
 Aurea principibus mediis sceptrâ anteferebant,
 Continua Hütteni vigilantia prodita cura,
 Non hæc quæ nihili mortalia pectora rebus
 250 Exercet, sed quæ mentes ad sidera tollit;
 Francisco veniens summo Victoria cælo
 Gloria consequitur donatum cæterna triumphum.
 Ingens consequitur numerus, quos inter et umbram
 Ipse mei video, cura puto pectoris alta
 255 Et studio interdum naturæ vincula rumpi:
 Absentem mens namque animam expurgata relinquit,
 Mens, auriga animi, successu et temporis amni
 Libera momento rerum causasque vicesque
 Ex Iove perdiscit, rebus ventura peractis
 260 Scrutaturque super; nihil est præsentius illo:
 Iupiter hoc divinum, hominum non invidus ille,
 Concessit, quo scire queas, quo vivere possis,
 Quo corpus mortale sequax animamque potentem
 Reddere, sublimi quæ sese misit Olympo,
 265 Quam Musæ sepsere novem, quam implevit Iacchus,
 Quam variis vacuam curis exhaurit Apollo
 Inque deum veneres calido vexere furore.
 Ordine at in longo tenuem dum respicis umbram,
 Agnosti notumque tibi, Marcane, salutas;
 270 Verum accessurum somnus me liquit amantem
 Et tristis ferme defuncto vita revixit.
 Nunc mihi dicentur recitati ex numine versus;
 Illos Calliope, hos referebat in ordine Clio.

234 Getic.] cf. v. 24. 239 exducas *M.* 244, connexum brachia, *M.* 246 hac *M.*
 255 Libra *M.* 261 illa *M.* 263 corpus motare sequar anim. *M.* 264 qua *M.* mi-
 sit] an miscet? 265 Iachus *M.* 266 Quem *M.* 269 Markane *M.* 270 amentem
 puto. 272 recitali *M.* 273 Hütteni laudes tribuit Musæ quæ heroicis versibus,
 Francisci ei quæ historiæ præest.

CLIO.

Nulhus honos fidei, nec erat reverentia legum,
 275 *Absque fide et sola periere libidine cives:*
Restituis, Francisce, docens non usque licere
Quod libet, utendum digitis et legibus esse.

CALLIOPE.

Legis abusus erat res emendanda, sed ipsi
Pontificum canones nil religionis habebant,
 280 *Et malus usus erat, ne non bonus esset abusus:*
Hic labor Hutteno, canones arcere nefandos.

CLIO.

Arma meus colit hic, dicendo vincit Erasmus,
Utramque insignis Huttenus consequitur rem;
Ipsa minas canonum pietas, non arma Lutheri
 285 *Infregit talisque animus studiosior ausus.*

CALLIOPE.

Nil valuit pietas, cedebat viribus illa
Et decuit vires adversum viribus uti:
Hic lingua, hic manibusque bonorum fœdere iuncto
Et libertati pietatem adiunxit et arma.

CLIO.

290 *Fœdera cessarant, immersit spongia votis,*
Muneribusque magis valuit qui summa et opum vi
Cerea corrupto pro voto iura redemit:
Promissis docuit Franciscus stare superbis.

CALLIOPE.

Errabant ficta decepti religione,
 295 *Nec quibant moniti verbis respiscere cives:*
Sed postquam Hutteni calamo gladioque peribant
Pontificum nugæ, qui iam periere reperti.

CLIO.

Plectuntur miseri, pelluntur finibus ægri,
Exilio tristes, rebus multantur egeni:
 300 *Plectuntur fontes Francisco autore reditque*
Exul et amissis fruitur melioribus hospes.

CALLIOPE.

Sæva papistarum vindex tormenta coherces
Carnificum et profugos servas, Huttene, fideles,
Dumque alios tuto conaris sistere portu,
 305 *Tute ipsum Scylla mergis mediaque Charybdi.*

CLIO.

Hunc aliosque simul sævo Franciscus ab æstu
Avexit mediusque viam est molitus in hostem:
Tantus amor veri, tanta est reverentia Christi,
Pro cuius toties iam libertate rebellat.

277 ligitis *N.* 296 cædebat *N.* 291 voluit *N.* 292 Cærea *N.* 297 reperti]
 i. e. salvati. 300 fontes *N.* 305 Charibdi. *N.*

CALLIOPE.

310 *At meus in tantas animavit pectora laudes*
Illius et docili iussit ratione teneri,
Quod male doctorem, quod regum vulgus abhorret,
Tandem amplectetur deceptus et hactenus orbis.

CLIO.

Qui sese medios pro vero misit in hostes,
 315 *Ipse pedem mediis referet quoque ab hostibus, atque*
Qui subduxerunt sese, mox cedere terga
Illorum incipiet, petit hunc victoria finem.

CALLIOPE.

Paucula magnorum capitum se opponere vero
Commoditate rei propriæ, tum viribus ausi
 320 *Fidere communemque hominum finxere salutem:*
Compostam Huttenus reserabit fraude salutem.

CLIO.

Ast ego læta sinu virtutem denique lassam
Francisci excipiam, pulcherrima præmia fessæ
Largiar atque iterum in maiora pericula mittam.
 325 *Aeternum est virtutis opus, pulcherrima merces*
Ipsa sibi, ignavam semperque exosa quietem
Gaudet in angustis sese extendisse periculis.

CALLIOPE.

Nunc Decios iuvenem reverentem fovimus ipsæ,
Non satis in solis Brutum et qui vendicet armis
 330 *Vim querere illatam, monitis cum cedere nobis*
Arma querine potest victus ratione docentis?
Illa quæ poterit dici clementia maior
Præmonuisse mali? excusat clementia vires.

CLIO.

Exequimur tenues, soror, a gravioribus orsus
 335 *Nos telis, tamen unum opus est, unum ex Iove solo,*
Qui tibi sublimes commisit versibus auras,
Heroum inspirare animis mirandaque facta.

CALLIOPE.

Vile igiturne putas tenui nos pectine magnos
Contexisse animos? tu quantum surgere cunque
 340 *Posse putas, si facta tui contradere alumni*
Deficies, si forte velis, et lassa quiesces?

CLIO.

Linguarum Reuchlinus honor, facundus Erasmus
Thespiadum, magno debemus sacra Luthero;
At res Francisci ingenio instauratur equestris,
 345 *Utque illi in multis, sic hic perfectus in uno.*

314 sese] se. M. 322 sqq. Cf. vol. I. p. 449. §§. 10. 11. 330 querere M. cæ-
 dere M. 331 queri ne M. 343 Thespiadum] Musarum.

CALLIOPE.

*Quicquid at omnigenæ sese congesserit artis
In magni tenero iamdudum corpore Erasmi,
Finditur in varios Hutteni nobilis usus,
Militia duros etiam exercente labores.*

CLIO.

- 350 *Fœdera principibus plebi iurata tuendæ
Et confecta simul, Francisce, et fracta nolabas;
Quæ dum speratur prætexto tuta sub illo,
Incidit in prædam crudeli incauta latroni:
Ergo manu forti, detecta fraude, suorum*
355 *Dum purgare vias et crevit tollere fures,
Ostendens quid nobilitati debeat et quid
Officio invisos in sese transtulit hostes;
Sed cui vera placet sublata fraude voluntas,
Ingenium ratione iuvabit, robore corpus.*

CALLIOPE.

- 360 *Corporis exiguum pretium est, paciendo petuntur.
Sydera, verum animæ pretium non æstimet ullus:
Ergo hoc quo maius nihil est et amica tyrannis
Pontificum et fraus cæca rapit mergitque profundo,
Non tulit Huttenus, iustis sed vindicat armis.*
365 *Sed quas insequitur, quantas incurrere fraudes
Abstinet? en gladio petitur petiturque veneno
Et petitur pretio; quid non tentatur in illum?
Ne tamen invito nullus perdatur Olympo,
Innumeros capitis voluit numeraro capillos.*

CLIO.

- 370 *Interiit pietas, periire oracula vatum,
Emicuerè sacræ voces revocante Luthero;
Militia interiit, hanc instauratque fovetque,
Efferet et summo fortis Franciscus Olympo.*

CALLIOPE.

- Tota deo puri vis est sacrata Lutheri,
375 Totus in hoc hæret studio qui cetera spernit,
Hutteni ingenium veneratur tota poesis,
Ut dubites, Martine, fore ne sit aptior idem.*

CLIO.

- Mille hostes animum nondum fregere potentem,
Mille etiam insidiæ nondum cepere sagacem,
380 Crimina mille virum nondum vicere disertum,
Felicem in cunctis non vicit dira libido.*

353 prætexta M. 361 verum M. i. e. anima inæstimabilis est. 365 insequitur qu
incurrere sic M. 368 Abstinet! M. Cf. e. gr. vol. I. p. 368. 372.
369. pp. cf. evang. sec. Matth. X. 29. sq. 371 sacræ M. 374 i. e. des lauterer Luther.
377 dubites Martine forene sit M. 379 capere M.

CALLIOPE.

*Cura, labor, languor, præsentia mille pericla,
Insidiæ, pretium nocituro, pocula, mensæ
Etsi in diversas rapuerunt nobile partes*
385 *Ingenium, solito durat mens firma labore.*

CLIO.

*Zoilus æterno demens invidit Homero,
Mævius et Bavius summo invidere Maroni,
Cæruleus magno Leus en pallescit Erasmo,
Militiæ rebus sese super æthera tollet*
390 *Franciscus, sive invideat seu rideat orbis.*

CALLIOPE.

*Tota papistarum tempestas exoriat
Atque Gomorreæ tota signorantia Romæ:
Per Stygias iuramus aquas, frustrabitur omnis
Vindice et Hutteni dextra cadet, inde salubre*
395 *Christi evangelium toto celebrabitur orbe.*

*Quæ restant memori potiora recondita mente,
Quamvis officiosa nequit comprehendere lingua,
Quin mentem ipse rei tantæ vis esse capacem
Crediderim, ne posse rear comprehendere verbis:*
400 *At vos felices, quorum commissa saluti
Præclara ingenia, hæc vestra nam ope tuta manere
Fidimus, interitu vestro ruitura timemus:
Sed mihi causa metum tollit, victoria causam
Commendat, spes victuræ pulcherrima dextræ*
405 *Ex pietate venit, pro qua certamina divi
In terram reduces tentabunt viribus æquis.*

³⁹⁶ Zolius ætherno *M.* cf. supra p. 86. ad v. 45. ³⁹⁷ cf. *Verg. ecl.* 3, 90. c. *Servio.* ³⁹⁸ Cæruleus] Britannus Eduardus Leus. cf. vol. I. p. 346. et *Indic. bibl.* *Hutt.* n. 52. ³⁹⁹ *Ital.* 'signoranza'. ⁴⁰⁶ *equis. M.*

Pag. 387. ad versum 3. adnotationis post v. visum est adde. Illud quod Burckhardo primum visum est, sic inscriptum est: Ein Tragedia oder Spil: gehalten in dem küniglichen | Sal zu Paris. | (Rudis scænæ imago e ligno expressa, diversa ab ea quæ est in Cyn Comædia et c.) Constat libellus 4 foliis in 4°., paginæ altera et postrema vacuæ relictæ sunt. Pag. 3. incipit: Difes Spil oder Tragedy | ist in dem küniglichen | Sale zu Paris nach | vermelter gestalt gehalten worden. | In gedachtem Sal saß auff eyner hohen büny oder | stül der Papsß u. s. w. Pag. 7. sic exil gelechter bewegt worden. | M. P. XXiiij. Parvas Reuchlini, Erasmi, Hutteni aliasque figuras, quales in altero exemplo ad margines sunt, hoc exemplar omisit.

Pag. 466. addatur hæc Epistola Michaelis Rottinger ad Daniele Stibarum:

CCCLXXXV*.

S. Venissem ad te, mi Daniele, sicut tibi abeunti pollicebar/ sed tempestates variæ interim iter difficiliter effecerunt/ nosti autem mihi iumenta non esse. Secundum hoc postulabas ut tibi scriberem. Cum autem hoc valde cupiam, non
5 venit mihi in mentem quo literarum genere ad te utar. Nam ut beneficium aut alterius generis officium amicitie nostræ petam, nunc non videtur. Eius enim benevolencia tantum interim frui constitui/ dum aliquid magnum et dignum tua liberalitate incidat, ut tum eius usum et fructum quoque experiar. Et hoc etiam
10 te pro tua magnificencia malle intelligo. Quid autem tibi in tanta locorum vicinitate novi aut inauditi scribam? Nam quæ nuper mihi missa et scripta Nürnbergga sunt, Huttenus noster tibi narrabit. Et ea quoque eiusmodi sunt, ut nisi te maiore inter tuos religione esse sentirem, non significanda ducerem. Intel-
ligis enim haud dubie gravioribus argumentis brevi ingentem omnium rerum mutacionem imminere, imo sic instare, ut ea sensim fieri incipiat. Et qui sic ani-
15 matus est, facile et signa accidere posse et exhibitis assentitur, ut credat quod certo eventurum sit, id prius propter eius magnitudinem et atrocitatem a deo significari/ quod multis quoque ante mutacionibus imperiorum et rerum pub. eodem modo factum esse agnoscit. Vulgus barbarum et imperitum ista ridere et negligere solet/ sed ea non scribam. Huttenus enim de flammeis Angelis circa
20 Erfordiam visis, de stellis hastatis/ de armatorum conflictu in aere/ quem Georgius Marchio noctu feras sectans cum suis audivit/ item de stella inaudita quam Schonerus Nürnbergga vidit, omnia refert. Schædam præterea de Draconibus inclusi/ de cuius fide quoque dubitandum non videtur. Nam hominem novi et locus non longe Nürnbergga situs est. De pontificis fuga et cardinalium non ve-

CCCLXXXV*. Hanc epistolam ex cod. bibl. reg. Monac. MS. Collect. Camerar. vol. 13. fol. 9. edere visum est, ne, quæ nonnullos decepit, ut eam ad Hutteni nostri vitam accuratius cognoscendam aliquid conferre atque hunc Danielis Stibari a Rabeneck Wirceburgensis Icti et canonici († a. 1555. æt. 52. Cf. Adami vitt. Germanor. Ictor. Haidelb. 1620. 8°. p. 105. sqq.) Michaelisque Rottingi († a. 1588. æt. 94. Cf. Will et Nopitsch Nürnberg. Gelehrten-Lexicon v. Rotting) amicum fuisse opinarentur, post hac alios decipiat. Si annum quo scripta est epistula exprimeret, statim videremus eam longe post Hutteni nostri funera (quarto puto sæculi XVI. decennio) scriptam esse: nam Huttenus quem laudat, Mauricius est; de quo cf. vol. II. p. 440. 446. Idem Mauricius Huttenus, non noster Ultricus, inter amicos Stibari (illius 'Danieli' qui memoratur cit. p. 446. v. 34. quique anno 1518. ipse quindecim annos natus primum Erfordiae cum Camerario consuetudinem ac familiaritatem habere cœpit) et Camerarii in huius de Eobano Hesso libellis multis locis laudatur, inque iisdem libellis Eobanus, dum Norimbergæ doceret, Rottingeri conlegæ familiaris et amici sui sub Micæ, Mycali sive Micali Micælive nominibus sæpe mentionem iniecit.

² Interpunctionem q. v. ex autographo retinui, nisi quod commata huius formæ(,) a me addita sunt. ¹¹ narrabat MS. ¹⁵ Vt MS. ²² Schoner] Ioannes Schoner s. Schöner, Carolostadius, Andreae pater, qui ab a. 1526. Norimbergæ mathematicam docuit. † die suo natali a. 1547. septuagenarius. Cf. Will. h. v. . refert] sic dedi ex dubiis MS. ductibus quos is cui apographum debeo scit etc., qui apographum rogatu meo retractavit scilicet interpretatus est. Etiam verba Schædam præ-

risimile videtur, propterea non misi/ aut si verum est, tamen tuo generi non convenire videtur. Postremum id adijciam/ ut te multum rogem/ ne fortunæ potestatem in tuos mores facias. De qua re ut sim sollicitus, multorum exempla commonent/ qui simul cum fortuna philosophiæ obliti sunt et amiciciam negligencius coluerunt. Cum Hutteno hic omnes dies vindemiæ suavissime fuimus. Cuius amiciciam ut maximi facio/ ita tibi maximam gratiam habeo/ qui mihi talis viri benevolenciam et consuetudinem conciliasti. Arcetius hic me omnino complexus est quam tibi scribere possim. Dabo tamen operam, ut summæ eius virtuti non ingratus reperiar. Vale et me ama. Postridie præsentacionis.

Te rogo, si tantum oculi habueris, ut mihi de rebus communibus, quicquid tamen citra periculum communicationis poteris, scribas.

T. Michael Rottinger.

[Inscriptio:] Præstantiss. viro Danielo

Stybaro equiti et Ep̃i

Consiliario amico et patrono maximo.

15

terea *admodum incerta sunt in MS.* ¹ aut] auf *MS.* ⁴ commonent *apogr.* ⁹ p̃sentacionis *MS.* ¹⁰ communibus *dubie in MS.* ¹¹ comais *MS.* communitatis *apogr.*

- Pag. 498. adde ante XI.: | Petreius Aperbachius | Hermannō Trebelio Notiano. | (Erfurti.) | 3. Iul. 1512. | Vellem mi Trebeli iucundiora | vol. III. p. 545. sq.*
- Pag. 499. adde suo loco: XXV*. | Crotus | Mutiano | Fuldæ. | 11. Iun. (1515.) | Salutem. Primum nihil emi. | vol. III. p. 543. sq.*
- Pag. 505. adde suo loco: CLXVIII*. | Stromer | Demudt | Lipsiæ. | 1. Iun. 1520. | In nundinis Lipsensibus prox. | vol. III. p. 547. sq.*
- Pag. 507. adde post CCXXXV.: CCXXXV*. Der gût frum Luthersch Pfaffen nar: | Der Chumher: und drey Priester | vol. III. p. 549. sq.*
- Pag. 514. adde ante CCCLXXXXVI.: CCCLXXXXV*. | Michael Rottinger | Danieli Stibaro | ? | ? | S. Venissem ad te mi Dan. | vol. III. p. 561. sq.*

AD VOLVMEN HOC III.

*Ad Pag. 7. adde:*VDALRICI HVTTENI PHAGIGENÆ
AD LECTOREM EPIGRAMMA.

Si qua novi, lector, superest tibi cura poetæ,
 Aurea Lusacii carmina vatis ama:
 Illa dabunt equidem vacuæ solatia menti,
 4 Invenies in eis quod didicisse velis;
 Non nisi sacra canit, celebrat virtutis alumnos,
 Magnanimos numeris extulit ille viros;
 De pietate pius fecit sua carmina vates
 8 Et de verbigenæ religione dei;
 Nulla Cupidineo maculata est pagina versu,
 Omnia sunt huius carmina casta libri.
 Hinc trahe quo vivas pacto, quæ crimina vites,
 12 Invenies animo carmina grata tuo:
 Hæc eme, nam prosunt, lege, disce, amplectere, tali
 Ne tua deficiat bibliotheca libro.

Hoc carmen cum in Epigrammatum Iohannis Aesticampiani libro extet, qui Lipsiæ, ubi cum Aesticampiano Huttenus semestri hiberno anni 1507. intitulatus fuit (vol. I. p. 8. num. III.), eodem anno prodiit (cf. Addenda ad Indic. bibliogr. Hutt. supra p. 542. posita), post illud in laudem Marchiæ Francofurti ad Viadrum compositum scriptum esse adparet, ut tertium ex omnibus Huttenianis quæ superesse sciam, locum, medium inter hoc Marchiæ encomium atque de virtute elegiacam exhortationem optineat. attamen magis quam in prioribus elegiis pennis nondum velantibus alas quassare (ut ipsius Hutteni verbis utar) pullus carminis ales mihi videtur.

Phagigene 1. Cf. p. 5. ¹ *Poetae 1.* *Commatis q. v. signa duo tantum in 1. sunt post pacto (v. 11.) et tali (v. 13.), duo puncta post canit (v. 5.), huius et casta (v. 10.), animo et grata (v. 12.), eme et possunt (v. 13.); puncta post lege. disce. amplectere et libro.* ² *Lusatus fuit Rhagius, a vico Sommerfeld 'Aesticampianus' dictus.* ³ *vacue 1.* ⁸ *verbigene 1.* ¹¹ *que 1.* ¹³ *Sec 1.* ¹⁴ *Bibliotheca 1.*

Præmittitur in Aesticampiani epigrammatum libro carmen Conradi Weidmanni, quem miror in Querelarum elegia postrema non memorari, cum in Epp. O. V. II. 9, v. 166. inter Schlauffi vexatores locum ei non denegaverit Huttenus.

MAGISTER CONRADVS WEIDMAN BASILIENSIS
IN EPIGRAMMATA ÆSTICAMPIANI.

Desinat Aonias Lacium iactare Sorores
 Et penitus Musas claudier orbe suas,
 Inclyta Lusacius tibi quas, Germania, Vates
 4 Advexit, patriæ gloria magna, suæ,

- Cecropia insignis simul Ausoniaque Minerva,
 Quique animo cunctas calleat historias.
 Grandiloquo numeris potes hunc conferre Maroni,
 8 Si pede quid liber scribat, erit Cicero:
 Cernere si hæc cupias, epigrammata perlege Vatis,
 Posthabitura tuos, docte Catulle, modos.
 Multum ergo Vati debet Germana iuventus,
 12 Quam docet et numeris ornat et amplificat.

Cum ad Hutteni conmilidium propius cognoscendum atque Rhagium Brummannumque ab oblivione vindicandos egregie faciat, ex illius Epigrammatum libro (cf. p. 542.) adiciamus hoc carmen:

AD HENRICVM BRVMANNVM MAGVNTINVM
 PVERVM SVVM.

- Verre domum, puer, et fornacem calface pigram,
 Calceolos terge, porrige fontis aquam,
 Emacula vestes et nigros pulvere birrhos
 4 Excute, sume librum, disce, quiesce, tace;
 Hoc adeo facies, donec se Lucifer ortu
 Extulerit primo; tum pete fana, scholam;
 Sordida dehinc Rheni sine mundet lintea rore
 8 Sedula et interulas femina labe graves,
 Mucida stillantis pariter sudaria nasi
 Et pannos, capitis pexa volucra mei;
 Sutor acu primo fractos in calce cothurnos
 12 Consuat et curvi vincula rupta pedis.
 Post ubi parca tuas saturarint prandia buccas,
 Infla belligeræ classica docta tubæ,
 Et tibi Lucanum vel magnum pone Maronem,
 16 Quorum grandiloquum rite sequere stilum,
 Aut si non tenero tantæ sunt pectore vires,
 Nasonis gracilem tangere disce chelym;
 Sin mage Pollucis similis quam Castoris esse,
 20 Facundus nitido Tullius ore patet.
 Deinde para cœnam, quæ fessos innovet artus
 Tristiaque exhilaret fomite corda suo:
 Principio stomachum viridis lactuca iuvabit
 24 Et gallus lento tostus in igne salax,
 Vel nova cum liquido præcedant ova vitello
 Et gallina suo cerea iure natet,
 Hiuc rugosa meæ ponatur carica mensæ.
 28 Accedent glandes, persica, cornua, nuces,
 Ingere kincani, densissima pocula vini,
 Ne feriat nostras pallida cura fores:

¹⁴ belligere: 1. tube 1. ¹⁷ tante 1. ¹⁹ Pollux pede pugnat πύξ ἀγαθός, Castor ἰνπαλίδας est. ita oratio aut pedestris est, πειξός λόγος, prosa, aut ad-surgit ut poetica, carmen. ²¹ que 1. ²² expleteret 1. ²³ præcedant 1. ²⁷ met 1.
²⁹ kincani 1. i. e. kina kinæ (china chinæ), pulvis corticis peruviani, cuius arbor

- Lusaca frigentes gelidi Permessidos undas
 32 Musa fugit, Bacchi collis et uva placet:
 Nec mirum cum sit glaciali nata sub arcto,
 Qua riget et tellus et pecus omne gelu,
 Non canit epoto gelidissima fonte Camena,
 36 Ebria carminibus perstrepat illa novis;
 Ingenium placido Bacchus dat mite poetæ
 Et faciunt longas pocula multa notas.
 Inter cœnandum præclara volumina molli
 40 Voce legas, Gellii sint ea vel Valeri:
 Alter enim varia rerum dulcedine prodest,
 Alter et urbano carmine multa docet,
 Seu quo raptat amor: neque enim sic lectio lædit,
 44 Ut cibus infesto si capitur stomacho.
 Ast ubi tinnitus campanæ nunciat horam
 Nonam, quæ requiem poscit habere suam,
 Sterne, puer, tenuem conciso stramine lectum
 48 Et tegat angustum trita lacerna thorum.
 Scilicet hoc certum distincta negotia tempus
 Exquirunt, ludo cetera perde tuo,
 Charta tibi ludus, quam tingit sepia nigra,
 52 Non quæ quadruplici picta colore nitet.
 Ultima iucundo sic specta fata labore
 Et pariter studio; præmia digna tuo,
 Præmia Lusacio capies non maxima vate,
 56 Cui res ingenio statque caditque suo;
 Certa salutariferi persolvat gracia Christi,
 Lucida cum purus spiritus astra petet.

Cinchona officinalis Linn. appellatur. Gallice hodieque *quinquina*. ³¹ Permessus Bœotiæ ex Helicone veniens fluvius, Apollini Musisque sacer. Rhagio Permessis masc. generis idemque ac Permessus est: legerat ap. Martial. I. 77 (76). v. 11. „Permessidos unda”, ubi „Permesside nuda” „Permesside lympa” recentiores exhibent. ³⁹ præclara 1. ⁴³ lædit 1. ⁴⁴ capiatur 1. ⁴⁵ campane 1. ⁴⁶ que 1. ⁵¹ sepia 1. Cf. *Pers.* sat. 3, 13. ⁵² que 1. *Spießarten*. ⁵⁴ premia 1. ⁵⁵ Præmia 1.

Ad Pag. 77. adde:

Quod adnotavi ad Hutt. Querel. II. 10. v. 205. Theodericum Gresmundum iuniorem Hutteno non nisi ex editis scriptis, non ex consuetudine cognitum fuisse videri, id ut falsum esse Gresmundumque Hutteni condiscipulum fuisse adfirmare debeam, nunc tandem mihi nota Epigrammata Ioannis Aesticampiani (cf. p. 542.) faciunt; hiis enim Gresmundi, Weidmanni, Hutteni commendaticia carmina post ipsius auctoris hendecasyllabicum præmissa sunt, ut tum præceptorum suorum paullo provectoris discipuli laudes præcinere solebant. atque versus hos haud sane spernendos cudit

THEODERICVS GRESMVNDVS MAGVNTINVS

IN LAYDEM POETICÆ PIETATIS ET IOHANNIS ÆSTICAMPIANI POETÆ LAVREATI.

Ore suo celebrant superos quicumque poetæ
 Parturiuntque pias ex imo pectore laudes,

- Numinibus magnis dum cætera turba subinde
 Præscriptos repetunt ingrati murmuris hymnos,
 5 Intereaque illis non cor sed lingua laborat:
 Nam quicquid recitant alienum est atque coactum
 Et rude et attritum et nullo sublime paratu
 Et gelidum atque adeo superis inamabile: nam si
 Nectar et Ambrosiam superi velut optima mandunt,
 10 Cur non electis laudari versibus optent?
 Vatibus augustæ radios deitatis ab alto
 Iupiter infundit, radiis ardentia fulgent
 Ingenia, ingeniis carmen fulgentibus exit
 Perpetuum et gratum superis et origine dignum.
 15 Carmina de cælo veniunt redeuntque vicissim:
 Ergo pii Vates, meritissima cura deorum,
 E quibus est inter subsellia prima Iohannes
 Noster, ab æstivi notus cognomine campi,
 Notior Aonidum cultu et prædivite vena
 20 Fertilis ingenii, quoties vel carmine blando
 Iunxit inæquales elegos, vel plectra lyramque
 Maluit, aut pleno celebrat heroica versu
 Facta virum, quali iam te, Martine, Camena,
 Inter semideos heros celeberrime, dixit:
 25 Quod si immortales non hæc mortalia spernunt
 Et tangit superos humani cura favoris,
 Multum quippe tuo debes, Martine, poetæ,
 Castaliis quoniam primus tua nomina Musis
 Inseruit de te vivacia carmina scribens.

³ magis 1. ⁴ Præscriptos 1. ¹³ carmen 1. ¹⁹ Urior 1. prædivite 1. ²³ 'Divi
 Martini singularis Maguntinorum omnium patroni vita' heroico carmine ab Ae-
 sticampiano descripta post discipulorum laudes legitur in Epigrammatum libro
 quem Gresmundus hic commendat. ²⁵ Quid 1. hæc 1.

AD VOLUMEN IIII.

Pag. 466. In fine præfationis ad Pasquillum adde: d. Eyn warhastiges buchlein Er-
 klerend was list die Romer | brauchen myth Creyren viller Cardinal auff das sie all
 Bistumb | Deutscher landt vnder sich byngen. | (Bild wie c). 6 Bl. in 4º. Rückseite
 des Titels: Argument des volgende dialogi. | Schluß auf Seite 12 wie c.

Pag. 618. ante num. 7. adde:

6°. **Marthians.** (Das A fast wie B aussehend, aber unten offen.)
 (ebenfalls ohne alle Verzierung oder Bild.)

3 Bogen oder 12 Bl. 4º. signiert A bis C Letzte Seite leer.

Rückseite des Titels: Dze sunff personen, so ein gesprech vnderinnen u. s. w. (26

Zeilen, deren letzte ist) der mensch erkennt, mag im noch geschehen zu seiner zeit.

Bl. Aijº: C Ditz sindt die sunff, so vnder ynne selbs ein gesprech |

Bl. 12º (unsigniert) hat 32 Zeilen und die 4 Berzseiten Der Murnar bis predicant.

AD VOLVMEN V.

Post Hutteni in ducem Wirtenbergensem orationes (pag. 96.) collocatum velim sequentem ad epistolas quoque eius temporis accuratius cognoscendas egregie facientem libellum, cuius notitiam v. cl. Staelino debeo. constat 10 foll. 4°. quorum ultimum vacuum est. Exemplum quo usus sum, bibliothecæ regiae Monachiensis (Eur. 331 (25)) est.

Des hodylobli dē
schwebischen punds

Hözug im landt zū Wirttenberg

mit ordenlichen tagransung

vñ etlichen geschichtē wie

sich Stāt fleckē vñ vogt

ten täglich ergeben ha

ben kürzlich begrif

fen Vnd lustig

zū lesen

M D LXX Jar.

Die absagung.

Am Sambstag 26 Marcij seindt von Ulm auß, vñ Hertzog Wilhalm, als obresten §. 1.
des punds feldt hauptman vnd herzen Jörgen von Fründsperg vñ süßknechten obresten
15 vñd allē andern Craffen. Rittern Herren vñd Edelleuten. absag brieff durch zehen knaben
vñd iij. Trummettern zū Hertzog Ulrich von Wirttenberg geschickt worden. hat netlicher
knab ain offen brieff in der kluppen offentlich geführt, Aber herr Jörgen von fründsperg
knab (mitt dē der Hertzog von Wirttenberg allain gesprech gehalten) hat drey brieff in sei-
ner kluppen geführt: Seindt die obgemelten absag brieff am montag 28 Marcij. dē Hertzog-
20 gen zū Stuckgarten über antwort worden, Hat sich der hertzog schon gehalten vñd in ei-
wol enbotten: doch verwart dñ niemants besunders mit ynēn gesprech hat gehalten, vñd
seindt bey fünff stundē zū Stuckgarten beyhen, Hat der Hertzog vñd wirttenberg netlichen
knaben mit 2 gulden vñd netliche Trummetter mit 4 gulden verert, Seindt sy am Mit-
woch 30 tag Marcij wider zū des bunds feldt vñd der Stäffneck komen Auff den tag ist §. 2.
25 Hertzog von wirttenberg von Stuckgarden mitt wenig reuttern abgezogen auff Ebingen hat
vil geschütz vñ landt volcks all do gelassen als man sagt bey 8 tausent man Hat her-
zog Ulrich von wirttenberg in seinen wechziehen ainen hübschen knabē in ainem gelben
seyden wappenrock hintten vñd vorn mit schwarzen hirschhorn geziert beklaidt, vñd mit
sambt ainem trummetter in des punds feldt geschickt die seindt am freytag frū so man für §. 3.
30 geppingen hatt wolt verrucken in das feld zū Hertzog Wilhalm kumen, ire absag brieff
von hertzogen Ulrich. vñd vil wirttenbergischem adel überantwort, In wēlichen absag
brieffen vil geschlecht des Adels durch U vñd A angezaigt seindt worden Hat hertzog Wil-
halm dē knaben vñd trummettern xvi gold ducaten geschenkt Vñd was von Craffen herren

¹⁷ kluppe] Kluft = Feuerzange; hier der Stab, in welchen oben der Brief einge-
klemmt ist. ¹⁸ Wirttenberg l. ¹⁹ 28] 38 l. ²⁰ werden l. ²³ Seind l. ²⁴ Stauff-
feneck am Stauffen. ²⁸ Hirschhorn] cf. vol. IV. p. 18. not. 6. ³⁰ Gëppingen. ver-
anden l.

vnnnd edlen nach sollichem absagen in des bunds feldt ist kômen, haben besundern absag brieff dē Herzhogen von Wirttenberg lassen zū schicken. |

- §. 1. Am Sontag Oculi 27 tag Marcij hat sich das kriegs volck des hochlœblichen Swäbischen punds zū roß vnd zū fûß versamlet zū Naw pey olm, an zū ziehē wider den herzhogen Ulrichen von wirttenberg vñ sein landt 5
- §. 5. Am Montag 28 tag Marcij, ist das hër zogenn für Handenhaym, hat so bald dz geschiz nns leger ist kômen, on geschantz auff der Art zum schloß abgeschossen, ist ain grosse pychß zerbrochen, hat man dē abent vast geschossē sind bei 3 man umb kommen, vom §. 6. geschpß. An dem tag haben die knecht so zū Esling sindt gelegen, auß beuelch iij dörffer als Urbach ober Türckaw vnd Handelsing geplündert, auch das frawē Closter weylher an- 10 gehaissen verbrent, Sindt die Nunnē oder Closter frauen zū Stückgart gewesen.
- §. 7. Am Erichitag 29 tag Marcij, hatt man zū morgens frū noch mer mitt krefftigē geschpß, nns schloß Handenhaym geschossen, hat es sich bald darnach ergeben, Ist man den tag daruor still gelegen, der hawbtman im schloß ist gewesen Philipp von Stumpf, hat sich wol gehalten. 15
- §. 8. Am Mitwochen 30 tag marcij, ist dz feld verruckt auff weissenstain welchs Philips vō Neckperg ist gewest, hat es sein vetter N von Neckperg der pey vns in punds feld gelegen ist in gelübnuß auff genommē, also Ist das feldt fürhin gezogen die stang hinab nns §. 9. tal biß gegē Süssen vnd' Saffeneck hat sich Saffeneck ergeben Am pfingslag 31 tag Marcij ist dz feld Im selben leger still gelegen, hat man den selben tag die Stat Göppingē be- 20 sichtiget zum schessen, vnd berent biß für den Sawrbrunnen, ganz an die Stat portten vnd mawr. haben sy auß der Stat herauß geschossen on schaden
- §. 10. Am Freytag Ersten tag Aprilis, ist dz feld vorruckt für Göppingen, hat man den selben abent vast, auch von der art an geschantz an vnd in die Stat geschossen, ist nur ain pûb in der stat erschossen worden, haben sy gleich vast wider herauß ins feld geschos- 25 sen, Sind 5 oder 6 man umb kômen, vom geschiz vnd ain fraw ist herauß erschossen, haben die vō Göppingē den selben tag zwölff man die sy fierer habē genent außgeschossen als 4 von der stat oder Burgern 4 von der lantschaft oder vogten, vnd 4 von freyen knechten der pey 160 darin sindt gelegen, welcher hauptman vnd auch der Stat von wegen des Herzhogen von Wirttenberg ist gewesen, Die tågen von westerstetten ist der vogt 30 oder pfleger Im schloß gewest Philip vō Neckperg, der ist ganz heftig gewest, an hawptman vñ ander, das sich etlich mit zaychen gegen dem feld, gen nacht haben lassen mercken gesprech zū halten, Hat solch gesprech ober parlament gewert biß mittenacht, Als das zū lezt vill hauptleut vnd die fürnemensten bey dē beschluß gewest sind wie man den tractat gemacht hatt 35
- §. 11. Am Sambstag 2 tag Aprilis, hatt man frū umb geschlagen wie die Stat Göppingen sich dem pundt ergebē hab, ist mā den tag Im selben leger still gelegen, Sindt vil pferdt da Im Sawr brunnen gestandē, an der züber stat, haben die freyen knecht, so in der stat sindt gewesen, gelobet in 14 tagē wider dē pund nit zū thūn, sind all auch ir hauptman §. 12. mit hab vñ güt abzogen. Am Sontag 3 tag April, ist das feldt alda verruckt vnd 40 hat sich zwischē Weylha vñ kirchen an der Eck, bey holz magen gelegert haben die von weylha vnd zell sich gehuldet, Sindt etlich knecht die nacht für das Schloß Eck kômen,

⁴ Neu-Ülm? ⁶ Heidenheim, Oberamtsst. an der Brenz. ⁷ Schloß Hellenstein.
⁹ Eslingen. ¹⁰ Urbach, ober Türckaw] Ober-Türkheim. Heibelsingen, Oberamts Can-
 statt. Weil bei Heibelsingen. ¹¹ von] on 1. ¹⁵ gehalten 1. ¹⁶ Weissenstein, mit dem
 Stammschloß der Neckberge. ¹⁹ Süssen und Stauffeneck, nahe dem Ausfluß der Lauter
 in die Riß. Saffeneck 1. Stauffeneck. ³⁰ Die tågen] Dieterich? ⁴¹ Weilheim und
 Kirchheim an der Deck, an der Lauter. Holzmaden bei Kirch. a. d. L. ⁴² Weilheim und
 Zell. Schloß Deck auf dem Berge zwischen Lenningen und Dettingen an der Lauter.

ain tail vornen mit den im schloß gesprech gehalten, Der andertayl hintten das schloß er-
stigen, vnd also gewonnen on todtschlag

Am Montag 4 April, ist das hør alda sil gelegen, hat man das Schloß Eck besetzt §. 13.
vnd gespenst, Vnd hatt Heroldt vnd Crummetter geschickt für Kirchen, die Stat auff zû
5 fordern haben sy stark gehalten, doch geantwurt wie sich Stückgart werd halten also wölen
sy sich auch halten.

Am Erichtag 5 April, Ist das ganz hør außershalb Kirchē an der Eck mit ir ord- §. 11.
nung für zogē, haben sy herauß geschossen vnd in vnd außershalb der ordnung, bey 8 oder
9 knechten erschossen, durch ain dorff genant Künnga, Ist Conrats von Cumb gewest,
10 hats neh sein vetter Hans von Cumb der bey dem pundt ist, für sich eingenommē, do
etwan Hans von Huttē | begraben ist gewesē vnd neh die tag wid' außgraben, vñ gen Esling
geführt) gezogen vnd yns frey feld zwischē Künnga) vñ denkendorff (do ain Kloster ober
probsten ist genant Hospitalis ierusalem) gelagert, hat mā die nacht ain lerman im feldt
gehabt nach mitter nacht umb ains, ist auß kelte groß feur gemacht vnd in ainer der
15 knecht rott, das stro vnd ain puluer horn angezündt, darauß ist der lerman kōmen, Ist
das kriegs volck zû roß vnd zû fūß in der ordnūg versamlet wordē, in ainner halben
stundt bey dem geschitz.

Am Mittwoch 6 tag Aprilis, ist das feld verruckt, vnd nach dem die Stradiotten frū §. 15.
vor Stückgartten mit dē knechten gescharmihelt, vnnnd bey 15 erstochen haben ist ain
20 Stradiot auch erstochen worden hat sich das feldt ins Nekar tal zwischē ober vnnnd vnder
Türcka gelagert, Sindt potschafft von Stückgart kōmen, vnnnd haben ain frey gelangt be-
gert, Vnnnd sprech gehalten, sindt die selben nacht die knecht, so von vogtteyen Im landt
Wirttenberg vñ andern freyen knechten) der überall solln bey acht tausent in der stat sein
gelegt) abgezogē Ist den tag Hās kraus von Wapplingen mit 2 andern zwischen Stückgart
25 vnd Kantstat vō Stradiotten gefangē ist auch dē tag Franciscus von sickingen gen Esling-
gen kōmē

Am Dornstag 7 Aprilis, ist man im selbigen leger sil gelegen, hat sich dē tag §. 16.
Stückgart Kantstat winatha Wapplingen, dem hochlöblichen Swäbischen pundt ergeben

Am Freytag 8 Aprilis, ist daz feldt aber sil gelegen, hat sich kirchen an der Eck, §. 17.
30 Packanaw, Grünningen, Eblingen, Potmar, Lemberg, vnnnd alle dörffer mit vogteien, biß
ain mehl gegen Eblingen gehuldet

Am Sambstag 9 tag aprilis, ist das feldt aber sil gelegen, hatt sich Marbach Vahin- §. 18.
gen, Vnd Aurach, mit sambt dem Schloß (doch vor yrn vogt Steffan wehler umbracht)
dem pundt gehuldet, Seindt Heroldt vnd Crumeter für Schorndorff geschickt die Stat auff
35 zû fordern, habē sy stark gehalten, Darauff ist Herr Jörg Von Früntspurg, der fūßknecht
oberster hawbtman, mit ainē grossen tayl der knecht, etlichē | reytern vnd geschitz darfür
gezogen, den abent Schorndorff nach etlichen scharmihlen beschossen, vnnnd sy tapfer wider
herauß geschossen Seindt pē 8 oder 10 man erschossen, hat man in der nacht, nach
größerem geschitz geschickt ins feldt.

Am Sontag 10 aprilis, hat man mit ainer scharpfen mehl krefftig durch die Statt §. 19.
geschossen, darnach haben sie sich ergeben, Sindt in der stat pē 600. freyer knecht gewest.
habē ain hawptmann gehabtt als Hans müller. Aber ir örbrister hawptman ist gewest,

⁴ Kirchheim. ⁹ Künngen am Neckar 1 Meile unterhalb Nürtingen. Contr. v. Thumb, des ermordeten Hans von Hutten Schwiegervater. ¹¹ H. v. Hutten, von Herzog Ulrich von Württemberg den 8. Mai 1515. ermordet. Cf. vol. I. p. 30. ¹² Denkendorf am Neck-
bach, Oberamt Eslingen. ¹³ gelagert 1. ¹⁴ Mittwoch 1. ²⁰ Neckarthal zwischen Ober-
und Unter-Türkheim, zwischen Eslingen und Gannstatt. ²¹ Hans Krauß. ²⁴ winatha]
Winnenden. ^{29, 30} Kirchheim an der Teck, Badnang, Grünningen, Eblingen (Eslingen?),
Bottwar, Leonberg. ³² Samstag 1. Marbach, Vaihingen ³³ und Urach.

Hans harber hat sich redlich gehalten haben die knecht geschworn in 3 wochen nit wider den pund zû thûn, Ist der vogt darin gewest N. von kaltental, ist auch vor Schorndorff ain hawptman als Völcker von knöringen mit ainer hacken pichs, durch ain armschinen geschosse worden, also das der Stain ist zwischen der armschinen vñ arms sonder durch dringung blibē, Seindt den tag 60 Stradiotten hns feld kōmen und angenommen worden, Der hawptman ist genant Johan Bass. den abent ist das feldt wider zû samem kōmen im Neckertal.

- §. 20. Am Montag 11 aprilis. Ist das feldt sämptlich im Necker tal still gelegen vnd ist das die sechß nacht, das man in dem tal (d̄ die knecht habē gehaisßen das wein leger) ist gelegē hat man die weyl der Wirttenbergischen Fütter kasten vñnd wein keller nit ver-¹⁰ gessen Sindt die weinflecken oder psäl in der nāhe vast verbrēnt, Hat sich den tag Bebling vñnd Sindelfinng gehuldet. Sindt yn dem tal vil Saluaguardia oder beschütz wappen den giennigen die sich gehuldet haben hin vñnd wider auß Herzogs Wilhalm vonn Bayern Canzley auß gebenn, Sindt getruckt gewesen mitt Bayrischen wappen vñnd quarttiert mit ainem rotten † in weissem feldt, des Schwäbischen punds zaychen, mit etlicher schrift 15 wen sich solchs ergeben habe zû besser sicherhait. Hat auch herr Jörg vonn Schöenberg als öbrister feldtmarschalck passportten so getruckt sindt gewesen über all mit vntterschreybung sein lassen außgen, anderst man nitt wol sicher auß dem feldt gezogen on solch gelangt.
- §. 21. Am Erichstag 12 aprilis. Ist das feldt verruckt vñnd hat sich zwischen Mödingen vñnd Föhingen (der vñ Eßlingen döffer) gelögert vñnd das Closter Behenhawsen hat sich gehuldet 20 vñ plawpenyn ergeben, hat d' pundt Burckhardt von Stadia Vogt hin gesetzt.
- §. 22. Am Mittwoch 13 tag ist das feldt verruckt, vñnd sich hyn vñnd bey Ennigen gelögert, hat sich das Stättlin Hernperg ergeben, den tag haben die Stradiotten Eübingenn berent, sindt zwen umkōmen oder erschoten vñ 5 gefangen, sy habē ain Edelman N Asperger gefangen, darumb syndt die 5 in 8 tagen ledig wordē Es hat sich auch Keütt- 25 lingen wider zû dem Reich mit sambt dem schloß Achar ergebē. ist der wirttenbergisch hawptmā darin gewest Wilhalm vñ degensfeldt Hat Martin psaff als öbrister quartiermaister alle läger geschlagen vñnd aufstait.
- §. 23. Am Dornstag 14 vñnd Freytag 15 April. Ist d̄ feldt zû Enning still gelegen, Ist der von Gerlsbeck an Schwarzwaldt mit seiner ristung gezogen zû erobern.³⁰
- §. 24. Am Samstag 16. Ist das feldt verruckt, vñnd hat sich zû Entringen gelögert ist 5 nacht alda blibenn, Sindt oft hin vñnd wider Crumetter gen Eübingen geschickt omb aufforderung. syndt auch Parlament oder gesprech zwischen in auß der Stat vñ vnsern hawptleütē gehalten. Die weyl hat der vonn Gerlsbeck am schwarz waldt Sulz, Dornach. Dornstettē auch ist zû lezt von herr Hans Ja. vñ landaw Eütlingen ein genommen. vñnd³⁵
- §. 25. die von Rotweyl habē vntter den weissen † Rosenfeldt eingenomē. Am Dornstag 21 April ist d̄ feldt verruckt vñ hat sich über die perg auß für Eübingen gelögert, habē die Schanckpawen müssen über die perg für das geschiz den weg graben, hatt sich den tag die Statt ergeben, vñnd die ym schloß zû vns feindtlich geschossen. synd vil vñ vnsern knechtē erschossē, die nacht hat mā die schätz wol etwan weytt in der höch gegraben vñnd⁴⁰ das geschiz gelögert Ist herr Jörg von Früntspurg sein Birret vom hawbt geschossen worden |

¹⁹ Möhringen und Baihingen auf den Filbern, zwischen Blieningen und Leonberg.

²⁰ Behenhawsen 1. Bebenhawsen bei Eübingen. ²¹ Blaubeurn. Stadia] Etadion?

²² Ehningen am Fuß der Alalm. ²³ Herrenberg, Ob. Amtsstadt im Schwarzwaldfr.

²⁴ Achar] Alchalm. ²⁷ gemeß 1. ²⁸ Ehningen. ²⁹ Entringen, zwischen Eübingen

und Herrenberg. ³³ auffor-lerung 1. ³⁴ v. Gerlsbeck. Sulz, D. A. St. am Neckar.

Dornhan, Ob. Amts Sulz. ³⁵ Dornstetten, Ob. Amts Freudenstadt. Tuttlingen an

der Donau. ³⁶ Rosenfeld an der Strenz, Ob. Amts Sulz.

Am freytag 22 tag, hat man gewaltiglich Ins Schloß geschossen, vnd sy desgleichen §. 26.
wider herauß. Sind im Schloß 2 man umbkumē. Ainer von vnserm geschos, Der ander
ain Püschmaister, von seiner angen püschsen. die zerbrochen ist erschlagen, Solken herauß
im feldt bey 44 erschossen sein, vñ vil beschediget, hat man vormittag mit denen Im
5 Schloß Eübingen, ain auffschub oder anstandt gemacht vñ darüber auff panden seyten
nymmer geschossen, ist d' anstandt angangen. am Karfreitag umb 2 v. Vñ hat auß ver-
trag solt werden biß auff den Ostermontag. Umb 8. v. zü morgens, Vnd die weyl man
ym gesprech gewesen ist, hat mā ym feld nächter, ain neue schantz widerhalb gegen dem
schloß, für das groß Wirtenbergerisch geschos (So man von Stücgart dahin bracht hatt)
10 gemacht. Auch schantz köb hinab zü der neuen schantz, nächter zum schloß gewelhet
vnd ettlich eingefült, Hat sich zü getragē Dz herz Jörg von Früntspurg (als ain ebrestler
d' knecht hawbtman) umb 3 v. nach mittag mit ettlich andern hawbtleütten, ist hinab für
der stat porttē vnder dem Schloß geritten, Hatt hinauff geschrien. Ob sy Im schloß pawen,
hat ain Edelman geantworrt, Neyn. Es wer wider den pact des frids oder anstands,
15 Aber ich sich wol dz ir ym feldt pawet, antwort herz Jörg vñ früntspurg, So es be-
schehen sey. Ist sonder mein beuelch beschehen, Doch wer bistu. antwort er vom schloß Ich
bin Ludwig von Stadia. do spricht herz Jörg, ist es also wie du sagst. so wil ichs wendē
als frum ich ain hawbtman bin, hat darüber 2 köb (so gefült sein gewest) umb gestossen,
vnd hat darauff ynnen mit ettlich andern herab gesodert. mittainander ain trunch zü
20 thün, vor der stat portten vnd weyter gesprech vñ parlament zü halten Ist also be-
schehen, bey dem kühlen wein.

Am Samstag 23 April, hat man frū umbgeschlagen im feldt den anstandt vnd dz §. 27.
kainer bey leibs straff, sol ainigerlay gesprech vnd red mit denen ym Schloß halten solt,
biß Montag frū umb 8 v. ist darneben umb geschlagen Das kainer sol kain fruchtparn
25 baum abhawē noch beschedigen |

Am Sonntag Ostertag. were man fridlich stil gelegē, allain zü mitternacht do man das §. 28.
geschos auß freuden der vrsendt hat abgeschossen, Ist in ettlich quartiern ain lerna gewest.

Am Montag 25, hat man den anstandt von 8 v. biß 2 nach mittag erlengert, vnd §. 29.
hatt das parlament oder gesprech alle pact geschicklich zü machen biß auff 5 v. gewert,
30 Darnach hat man dz groß geschos abgelon vñ geschossen yns Schloß allain das groß ge-
schos zü versüchen, wie wol vil maintten die schüsß bedelitten vnfrid, darnach ist es ganz
paldt außgebrochen, wie sich das Schloß Eübingen ergeben hab, mitt pact dz der Jung
herz Cristoff Herzog Ulrich sun, Sol herz oder Graff zü Eübingenn bleiben, Vñnd ym das
schloß, die stat. vnd ganz vogten zü gehörung. Also haben sy gehuldet Sindt 62 Edel
35 Ritter vnd herzen ym Schloß gewest, vnnd über all pē vierhundert starker man.

Am Erichtag 26 hat Herzog Wilhelm alz ain ebrestler des punds hawptman, vnd §. 30.
von wegen seiner fürstlich Enad Schwester kinder, nach pē 4 stunden Im schloß Eü-
bingenn mit seinē vötter vñ päplin. durch irn hoffmaister Philip vñ Nuppenberg (der
den Herzogen von wegen der kinder ain vatter genant hat) vnd mit dem Adel gehandelt,
40 sy ab zü ferttigen mit leyb vnd yrm güt, Ist das hauß vñ Osterreich vñ Bagen beschit
herz über die kinder worden.

Am Mitwoch 27 Hat herz Jörg vñ früntspurg ym Schloß geessen vnnd als mann §. 31.
sagt, Es sey vil güts vnnd getts Im Schloß gefunden, Als silber vnd goldt geschper, das
hatt er lassenn Inuentuieren, auch das gelt So alda geschlagen ist worden, In herzog
45 Ulrichs namen.

Item Am Dornerstag acht vnd zwainztag vnd freytag 29 Aprilis. Ist man im feldt §. 32.
stil gelegen.

¹⁰ nächter] näher. ³⁹ vötter vñ päplin] Neffen und Nichte. Neippenberg.
⁴³ geschper, 1. ⁴⁶ freytag 26 1.

- §. 33. Item Am Sambstag leßten Aprilis. So des punds krieg Kätt zû Bebenhausen syndt gelegen. hat Herzog Wilhalm in seinem quartier biß gen Lustenaw den gankenn hawffen knecht ynen zû wolgefallen lassen mit voller ordnung | ain spiegel muster seht. Ist man in dē leger 10 nacht gelegē
- §. 34. Am Sontag Ersten may ist das ganz feldt von Tübingen mit regen verruckt. vñ s weyt zerstreit vñ einander vast als (vñ regens wegen) vntter dē tach gelägert. das süßvolck zû Entringen vñ andern dörffer darumb, der oberst Hauptmann herzog Wilhalm von Bayern zû Hermberg vñ Marggraf Casimirus von Brandenburg pey 700 pferd zû Ennigen
- §. 35. Am Montag 2 may. Ist dz süßvolck zû Ennigē vnd andern bey ligenden dörffern mit dē geschütz gelegē vnd der herzog Wilhalm vñ bayrn ist zû Beblingen gelegē, vñ 10 ander ranfig zû Sindelfingen vnd darbey vmb gelegen die weyl habē die Stradiotten so mit Fösselholz hauptman zû Grönnigē vñ seiner gefelschaft syndt gewest etlich wirttenbergisch
- §. 36. paurn vor dē Asperg gefangen. Am 3 tag may ist der Herzog zû Lenberg gelegen vñ die süßknecht zû Eydingen mit dē geschütz. haben die Stradiottē aber vor dē Asperg gescharmizlet. ist ainer erschoten. ain ander yns schlos gefangē vnd über etlich tag wider 15 lebzig gelassen wordē doch verwūt
- §. 37. Am 4 tag may. ist mā vñ regē vñ pōß weg halbē stil gelegē
- §. 38. Am Dornstag 5 tag may. ist der Herzog vñ bayrn zû Käfstat gelegen vñ her: Jdrg von früntsparg mit dē süßknechten zû Fuyrpach mit dē geschütz. Sindt auff dē 4 tag may die 4 fyertayl, so auff den 4 ortten sindt gehangē, auch das hawbt das auff dē galgē 20 ist gestekt. weyland Hansen sautten d' vogt zû Käfstat ist gewest, dē der vñ Wirttenberg hat lassē fyertailn mit solennitet ab genōmen vnd von vil des volcks die yn belapt habē in die stat Stükgart beweint, vñ auff dz gewicht begraben als ob er ersten mit tod abgangen were vñ jū morgens am 5 tag löblich mit vil messen besungē, durch anhaltung seines suns Doctor Johan sautten, vñ verhencknuß od' bewilligūg des Herzogen W vñ 25
- §. 39. Bayern als ain oberster feld hauptmans. Am Frentag ist das kriegsvolck aber verruckt, vñ zû Käfstat über den neckar durch die stat gezogen, vnd die knecht im dorf Schmidaw gelägert. seind | zwen knecht so in den taubheüßern gemouset habē von handt pphsen ungefer erschossen. Die ritterschafft zû Velbach, die Bäbergischē reyter vnd etlich geschütz zû öfingē, vñ d' herzog ist von den vñ Stükgart zum nacht essen geladen vnd 30 in jū willn worden vñ vast pey nacht wider gen Käfstat kömen vnd wider alda gelegen.
- §. 40. Am Sambstag 7 may ist aber als kriegsvolck verruckt vnd durch necker rems ain dorf also genant, do der rems (ain fließend wasser) inn neckar fließt. gezogen. ist der Herzog zû Marbach vñ ander ranfig bey vmb. das süßvolck zû Hochdorff gelegē. Ist das kriegs volck etwan weyt vom Asperg neben fürhin gezogen vnd in lassen ligen aber der 35 Fösselholz mit sambt dē stradiotten haben den Asperg vñ gegent pey vmb täglich berent.
- §. 41. Am Sontag 8 may ist d' Herzog mitsambt dē ranfigen zeig zû Stainaw vnd her Jdrg vñ früntsparg mit dē süßvolck zû mürr (do ain fließend wasser ist also genant) gelegē auff den tag ist Göben vñ Perlingē hauptmans zû Meckmüll haußfraw mit ainer

¹ Bebenhausen f. §. 21. ² Lustnau, nahe unterhalb Tübingen. ⁶ zerstreit l. zerstreut.
^{7,8} Entringen. Herrenberg. f. §. 24. ⁹ Ehningen. f. §. 22. ¹⁰ Böblingen, Oberamtsstadt.
¹¹ Sindelfingen, 1 Stunde n. von Böblingen. ¹² Gröningen, 1 Stunde w. von Asperg.
¹³ Leenberg. Davon 1 St. n. ö. Dödingen. ¹⁹ Feuerbach, 1 St. n. von Stuttgart.
²¹ Hans Bant. ²⁴ Schmiden. ²⁹ Zellbach, zwischen Cannstatt und Waiblingen.
³⁰ Döffingen, 4 St. n. w. von Waiblingen. ³² Neckar-Rems, 1 M. unterh. Waiblingen.
³⁴ Marbach, D. N. St. Schillers Geburtsort. ³⁵ Hochdorff 1 St. oberhalb Marbach, ½ St. entfernt vom rechten Neckarufer. ³⁷ Steinheim an der Murr; nahe unterhalb das Dörfchen Murr. ³⁹ Göß von Verlichingen. ⁴⁰ Meckmühl an der Jart, Oberamts Neckarsulm.

iundsfraw vō Schloß geflohen vñ gen hailprun kōmen, ist vom schloß nach ir geschossen worden.

- Am Montag 9 may ist das kriegs volck zū roß vñ zū fūß hyn vnnd wider zū Alß- §. 42. felbt, Austain (peylstainer vogten) Sunthaim vñ lauffen' gelegen Am Erchtig 10 §. 43.
- 5 may ist das' ganz felbt zū roß vñ zū fūß zū Neckerßulm vñ Erlobach gelägert. Sindt die nacht 2 fendlin knecht paprische gē meckmül (dz noch feindt ist gewēß) geschickt ist der hawbtman Schy von perlingē in der nacht mit seinen knechten So er im schloß gehabt hat (dan die stat am andern tag daruor sich dē pündt gehuldet hatt vñ die vō schloß zū in herab geschossē mit schaden) herauß gefallē habē in die pawrn wellen umb pringē, aber
- 10 die langknecht alz reblich kriegsleut habē in nach uil todschlag so über in beschehen syndt gesencklich an genomē sindt über 15 knecht bey im als and' sagē pey xl manē erwirgt wordē. habē die vō Nürnberg (d' abgefagter feindt etwā er gewēß ist) wolt etlich tausēt gulde vñ in gebē zū irn handē zū nemē. auch etlich and' aber die landsknecht die ynnen gefangen haben, wolten glaubē halten, vñ yn nach zūsagē sicher seins leybs mit bezalūg
- 15 zwayer tausent gulden dē herzhogen Wilhalm von bayrn. alz ēbristler hawbt man zū überantworten als dan als also beschehen ist Sind doch zū lezt neglichem knecht nur 5 dick pfeñing worden' hat man den selben hawptman Schy vō Perlingen, gen haylprū gebracht vñ wol verwarrt. Ist den tag dem Abt von Schöntal ain hoff verbrent. Aber der Abt vō Maulprau vñ grossen gartten haben brantschatūg bezalt, dē tag haben auch die knecht
- 20 pey hern Jörgen vō frünsperss lojament ain weyer abgelassen, vñ selbs ym moß in klaydern geuifcht vñ mitt den tügen nach dē vischen yns moß gehauen wie sy dann vor meer als pey kirchen an der Eck vñ anderstwo auch gethon haben Am Mittwoch §. 44.
- 11 tag may ist dz felbt vō Neckerß ulm frū verruckt, vñ Cer der vorzug zū roß vñ zū fūß gen Meckmül kōmen synd, ist das Schloß gewūnen gewēß, vñ der hawptman ynen
- 25 gefencklich entgegen gefürt, dem ēbristen hawptmā zū, hat sich als kriegs volck (so noch kaum halb verruckt was) mit grossen regen gewendet, vñ wider gen Neckerß vlm gelägert. vñ die nacht für dē weinsperg lassen schanzen' habē die auß dē schloß Weinsperg yns Stätlin geschossen mit schaden. Ist yn ain grosse pychß zerbrochen Am Donerstag §. 45.
- 12 May Cer das das felbt verruckt ist vō Neckerß ulm sindt potschaft zū den ēbristen
- 30 yns feld kōmē' wie sich der hawbtman im schloß weinsperg herr Sebastian von Uyppenburg ain alter Ritter dē pund wölle ergeben, doch mit leyb vñ gūt sicher mitt seinē volck abzuziehen (ist noch ain heftig man genant Jörg reyttter vō Ottenwaldt auch ym schloß gewēß) sind sy vom punt also in gehorsam angenommen. ist Hans vō Freyburg pfleger zū Schönnaw yns schloß Weinsperg pfleger vñ vogtt geleht. Cer solchs beschehen ist
- 35 Sindt die ym weinsperger tall als rebel oder wider dē pundts vorlegnete, durch die Sickingische geschichte reyttter erkent vñ darüber etwaz mit entfürung des | ynchs vñ etlicher personen gestrafft wordē doch gnädiglich das sy es gelegnet habē, wie dann beuor: d' Göffelholz' pfleger zū Prannaw mit etlichen sein reytttern vñ dē Stradiottē als ein hawptman zū Grönnungen zū erschreckung d' andern rebeln oder widerspänigen in sein gegentē, mit
- 40 gefencknuß etlicher person vñ verfassung der gütter auch gethon hat auß kriegs recht. vñ zū nider truckung der hertten wirttembergische pawrn, die oft haimlich etlich des punds

2.4 Alßfeld, Auenstein (Weilsteiner Vogtei [iezt Ob. Amts Besigheim]), Sonthaim [Oberamts Heilbronn] und Lauffen [Oberamts Besigheim]. (Sunt: 1. 5 Neckarsulm und Erlentach 6 D3 1. 17 Berkingen. Heilbronn. 19 Schönthäl an der Fart, Cistercienser Kloster. 19 Maulbronn, Oberamtsdorf. Großgartach? 21 tügen] Degen. moß] Moos, Sumpf, Teich, palus. 22 Kirchheim an der Tef. 23 Neckarsulm. vna 1. 21 Wöckmühl. Schloß Berkingens. 26 Neckarsulm. 27 Weinsberg. 30,31 Sebassian von Neippenberg. 32 Odenwald. 35 vorlegnete] verleugnete, ausländische. 36 geschichte] geschichte, gefendete. 39 Grönnungen. 41 parwn 1.

knecht in der straffung umbracht vñ erwirgt haben, sind auch wol wider bezahlt worden, Ist her: Jörg vñ Truchßs Loconent oder leytener general auch über die reytter ym felde gewesen.

- §. 46. Am Freytag 13 may. ist daz felde verruckt vñ Neckerßolm vñ der herzog von Bayrn zů lauffen (do die hailig Junckfraw sant Regismundis rastet) gelegen vñ d3 süßvolck zů 5 kirchē waren vñ vil sendlin bey dē geschitz zů Löckga gelegen dē tag seyndt f. von Sickingen ransigē vor Haylprun gemustret vñ Diettrich Spätten auch f. vñ huten reytter geurlaubt worden ist her: Jörg vñ frünßperg zů Marbach gelegē vñ sein Feütener Jacob vñ wernaw pey dē knechten blibē. Hatt kain hawbtman so oft gemustert als Sienhart Straws mit seinē schätzbawrn, dā er sy vast überhand'n tag hat müße mustern vñ zalen anderst 10
- §. 47. lieffen sy weck. Am Sambstag 14 may. ist der Herzog zů Pietticken vñ and' ransig zů pessiken (do die Enß in Neckar fleuß) gelegē etlich süßvolck zů Löckga pey dē geschitz blibē, die andern zů obern vñ vntter Sassen gelegē, die Gerlschedische zů zymern nach peypfising do die Enoh für fleuß alda sicht man den Asperg.
- §. 48. Am Sonntag 15 tag may ist der Herzog in seinē leger blibē vñ d3 süßvolck als 15 neben Grünning für gegogē vñ zů mögling auch pflügfeld am Ea. gelägert, als vñ den Asperg vñ her: Jörg von frünßperg zů Grünigen gelögen hat die nacht den Asperg besichtiget.
- §. 49. Am Montag 16 tag may ist als felde in irm leger still gebliben habē dē tag vñ nacht her: Jörg von frünßperg öbrister der knecht hauptman vñ Michel ott öbrister zeugmaister lassē für dē Asperg schantz vast vom mittag gegen mitter nacht oben vntter 20 dē wald etwas weyt hat mā die weyl vñ am tag daruor vast herauß geschossen vñ der Stat mawr vntten ym stättlin gegen mittag aber doch nit so große schaden gethonn als vor Ulbingen in lägern vñ schanzen, ist die nacht her: Jörg von frünßperg auch herzog Heinrich vñ prawschwaig zů Grünigē gelegē
- §. 50. Am Erichag 17 may Ist herzog W vñ Bayrn als ain öbrister selbhauptman zů 25 Grünigē in ganck kirch misfambt seinē ransigen zeug vñ flyegenden sendlin auch mit Trümen hörbaucken vñ seinē Heroldt vor ym tapfer eingeritten yns Schloß zů Grünigen, vñ ist sein ransiger zeug im Stättlin blibē, All ander kriegs volck, als zů roß syndt zů Pyetiga vñ pessiga, vñ süßvolck zů Mögling vñ pey umb, sind ym leger bliben vñ haben dē tag vñ nacht noch ein nähnerin schantz vntterhalbē gegen dē Asperg 30 lassen grabē, hatt man die weyl nach mer grossem geschitz geschickt, vñ polern oder mörsern vñ oft pey tag vñ nacht dē perg berent vñ paffer besichtiget, vñ oft Trümmer geschickt dē perg auff zů fordern, Hat hans Sienhart vñ Kenschach onbeschoßenn ganz nichts wolt thon, Ist das felde geschray gewest es seinndt im schloß 12 Edelleüt vñ pey 400
- §. 51. knecht Am Mitwoch 18 may ist der Herzog Wilhelm zů Grünigē bliben vñ daz 35 felde aber vor dem Asperg still gelegenn, hatt auff mer groß geschitz gewartet, vñ das and' geschitz gelägert ynn die zwü schantz. hat sich her: Jörg vñ frünßperg auch d' zeugmaister Michel ott v'messen zů morgens darnach wöllen schiessen an Asperg, d3 geschitz kum od' nit. ist beschehen, hat der herzog vñ bayrn vil seiner Edelleüt vñ hern haym zů ziehē erlaubt.

40

² Truchßß, Locotent oder Lieutenant General. ⁵ Lauffen am Neckar. rastet] rastet, begraben ist. ⁶ Kirchheim am linken Neckaruser zwischen Besigheim und Lauffen. Löckgau, 1 St. w. von Besigheim. ⁷ Heilbronn. ⁸ Lieutenant Jacob von Wernau. ⁹ Leonhart Strauß. ¹¹ Vietigheim. ¹² Besigheim. Löckgau. ¹³ Ober- und Unter-Sachsen. Gerolschedischen zu Zimmern nahe bei Bissingen. ¹⁴ Enoh] Enz. ¹⁶ Gröningen. Möglingen, 1 St. w. von Ludwigsburg. Pflugfeld am Thannm, n. w. vom Asperg. ¹⁷ pñ 1. ¹⁹ Michelo tt. 1. ²² schaden 1. ²⁴ Heinrich von Braunschweig zu Gröningen. ²⁵ W] Wilhelm. ²⁹ Vietigheim. Besigheim. Möglingen und bei ihm. ³⁰ nähnerin] nähre. ³¹ polern] Böller. ³⁵ Gröningen. ³⁶ Asperg 1.

Am Dornstag 19 may. hat mā auß zwū schanzē vast gewaltiglich an Asperg geschosē §.52.
den ganzē tag, vñ sy deßgleichen wid' herauß. ist nitt fast grosser schadē beschēn̄ ym feldt
den tag ist ain grosse wirttenbergische pichß genant d' brüder vñ zwen poler yns feldt
kömen, hatt man die pychß die nacht in | die vnttern schanz geläget. Am freitag §.53.
20 may. hat mā aber krefftiglich in Asperg vñ wider herauß geschossen also dz ym feldt
3 pychsen zerbrochē syndt, die 2 als der drach vñ ynßpruch vñ ain doppelkartan, syndt
zerkloben aber der Marr vñ Ulm ist gannz ersprunge vñ hat 2 knecht erschlagē vñ dē
pychsen maister gestossen das man inn hatt müst auf ainē wagen weck fyeren, syndt dē
tag 3 pychßn̄ yns feldt kömen als d' Straws drach vñ der Hirsch vñ wirttenberg vñ dē
10 tag vñ nacht geläget wordē ist dē tag dē Michel ottē öbristen zeugmaister. so er vñ
ainer schanz in die and' ist geritten vñ Asperg herauß, d' recht stegranß zerchoßē vñ die
Solen des schüchs am fūß weck, sonder ander verferung des fūß allain daz die hant ain
wenig erscharzt ist als obs geklēmēt wer worden, vñ die tag daruor wie Herr Jörg von
früntspurg oft vmb dē Asperg ist geritten, hat man herauß seinen kuchen maister genāt
15 Hēß vñ purlewang die stollen ans roß eyssen weck geschossen vñ das eyssen krū zc ist den
tag schon ain grosse luck in Asperg geschosē. vñ ist ym Stättlin Asperg ain hauß vñ
schießen eingefallē, hat 10 menschn̄ erschlagen. vñ erstickt dū etlich puluer ist ym selben
hauß gelegen ist vñ schießen angezündt. hat dē ym Stättlin großē schrecken bracht.

Am Sambstag 21 may hat man noch ain schätz, ist die drit vntter halb nächer per §.54.
20 dē Asperg gleich an vntter Asper od' wepshenberg gemacht vñ etlich carthon dar ein geläget
vñ also aus allē schanzē vast geschosē vñ hat die 3 mörser od' poler gar an Asperg in
holen weg geläget vñ den tag zehē mal darauß mit stain vñ feürkugeln geworffē biß
man dz recht zil yns schloß vñ Stättlin zū werffen gesundē hat ist dē tag dz loch oder
die luck im Asperg vill grosser vñ weytter geschosē wordē, haben all nacht etlich knecht
2: mit sendlin müssen vmb dē berg wachē daz niemanst herauß fall vñ sy ynnen wid' gegen
vns gewacht dz wir nitt hinein stürmen also dz die knecht oft auff d' wacht vñ sunst ym
tag mit ynen hinein geret haben Sindt etlich Sweizer ym Asperg gelegen haben die knecht
herauß | hinein geschrien Mumum vmb ain Schwenker, mumum vmb ain verrätter vñ sy
wider geantwurt mumum vmb ain presser knecht, vñ vil andre spotwort hat man die
30 nacht das geschitz auff dz loch gericht vñnd inn der nacht vast all halb stund ain schuß hinein
gethon, auff das sy ynnen nit mögenn bawen noch arbeiten, ist dē abent Margaff Ca-
simir gen Grünigen zū herzog Wilhalm kömen.

Am Sonntag 22 tag May ist herzog Wilhalm vñ Grünigē mit seinen ransingē gen §.55.
Eßling auff dē punds tag gerittē hat man dē ganzen tag vast hinein in Asperg geschossen
35 vñ mit polern Am perg mit stainin vñ feürin kugel geworffen, hatt nit grossen schaden
thon dann die feuren kugel habenn sy nit mit wasser gelecht als mann sich vermessen
hette, Sonder sy habens wol kent vñ mit myst getämpf. Dan doctor Vollandt etwan
Herzogen von Wirttenbergs Cantzler hat ym Landt seldher kugel vil selbs gemacht, also
haben wir den Asperg mit wirttenbergischen pychsen maistern geschitz kugel vñnd feurzeüg
40 beschossen vñ hinein geworffen. hatt man den tag nit vil mit grossem geschitz wider herauß
geschossen dan mā hat ynen die 2 tag die streich weer vast all genomen dz sy nit wol mer
haben mögē schießen. allain mit hacken habē vnser knecht die 4 tag auch vast mit hacken
zū in an perg vñ in irn graben außserhalb der mawr am perg geschosē, haben also oft
mit hacken zūfamen geschossen als ob sy zū zil zweckten ist oft ainer auff panden sentten
45 nider gelegen vñ erschosē worden, den abent haben die vnsern sy ganz auß yrm grabē
vertriben, dā man hat in vnserm feldt alweg ainē der ein tag mit den hacken hat geschossen
ain halben gulden geben Es hat sich auch ain Burger von Grünningen der vor etwan vil

¹⁵ Hēß v. p.] 'Heinz von pour le vent'?

²¹ auß als l. ³² Grünigen. ³⁴ Eßlingen.

²⁰ Unter = Asperg oder Weichenberg.

³⁷ myst getämpf] Mist gedämpft.

- tagen ain vogt ins dorff Tam gegen Asperg ist gesetzt, und von den Asperg gefangen und auff widerstellung auß gelassen wolt stellz, ist mit ainem brieff oder passport auß unserm felde, den er offentlich an ainer kluppen getragen hatt für den Asperg kömen sich zu stellen nach seinem gelüb, Hat yn ain | Swenher auß dē Asperg mit ainē hacken erschosse hat man yn also tod hinein zogē vñ yn̄s kirchlin im Stättlin do Hans Lienharts vñ Keschach haußfraw ligt vergrabē. ist den andern umb yn land gewest, haben den Swenher vormaintt zu straffe hat den abent d' hawpmā Hans Lienhart vñ Keschach ain iungen Keschacher ynns feld zu herz Jörgen vñ früntspurg geschickt mit ainē prieff sich vñ dē
- §. 56. perg mit Condictio auff zu gebē. Am Montag 23 may hat man dē ganzz tag geweltiglich in Asperg durch die hawser ym Stättlin biß an dz schloß geschossen, aber sy habē wenig 10 mit großē geschitz herauß geschossen, allein mitt hackē pyhsen hat herz Jörg vñ früntspurg mitt etlich andern haupt leütē mit Hans Lienhartten oben am Asperg auff sein gestreig schreiben heurt umb dē mittag gesprech gehalten hatt man für vñ für geschossen und die luckē so weyt gemacht an der mawr gemacht das pey rrv. knecht hetten neben ainander möchtē hinein lauffen, wo die grabē yn̄nen vñ auffen vñ die höhe nit vorhindert 15 hette, Sindt in drey tagē vil knecht gevlaubt wordē, und etlich gut kriegsleüt wider hin vnnd wider vom hauß von Österreich angenommen.
- §. 57. Am Erichtag 24 May. hat man nach dē gesprech auffhörn zu schießen, und sy habē sich ym Schloß ergeben wollen, daz man sy mit leyb vñ ym angen gut laß abziehē, Auff solchs ist herz Jörg vñ früntspurg hinein gen Esling geritten, mit dē Herzogen von 20 Bayern vñ den pundts herzn, So alda versälet sindt gewest, sich unter redt ob er dē Asperg also sol annemen, dan wen er auff morgen mitwoch nit köme soll man auff payden septen wider zu samē schießen, ist herz Jörg vñ früntspurg nach vorwilligung der pundts
- §. 58. hern, den Abentt wider yn̄s lēger hinauß geritten, vñ zu morgens am 25 tag may, Hat er sy ym Schloß also angenomē, das sy all Edel vñ vnedel sollen abziehen sicher mit 25 leyb und yeglich sein aigne hab, Sollen hundert 50 man ym Asperg sein gewest, hat man Herz Diepolt vñ Stain Hauptman yn̄s Schloß gesetzt | mit etlich knechten, Also ist der Asperg mit sambt dem ganzz wirttenbergischen landt vñ hochlöblichen. Schwäbische punndt
- §. 59. auch gewonnen vñ erobertt, Ist das ganzz hēz auff rr. tausent fūßknecht und iiii tausent Ransign geschickt worden mit hundert vñ etliche Stradiotten. Sollen ym ganzz wirt- 30 ttenbergischē krieg auff des pundts seyten mit sambt dē Schanzpawrn pey 200 man umb komen sein, Seindt wol so vil ym felde gericht wordenn. Wie Claf Seydensicker alz öbrister felde prouost wol wagh. Habē sich wol so vil ym feld ain ander tod und noch vil mer lam geschlagē, Wie sich aber dyser Wirttenbergisch krieg ansehnlich zutragen hat vñ erwachsen ist, Als von wegen der Keschstat Rütlingen und anderer ursach halben, 35 ist zu Ulm clärlich gedruckt worden, wie sich alle ding verlauffen haben.
- §. 60. Wie vil auch des kriegsuolck zu Kof vñ zu fūß, vom Hauß vñ Österreich, vñ hauß vñ Bayern. vñ Prelaten von der Ritterschafft und vñ yeglicher Keschstat. vñ allē Ständen Sonderlich und sämptlich mitsambt dē geschitz yn̄ diesem Wirttenbergischen krieg gehalten syndt worden, und waz kost dar auff ist gangen, wirt in kürz geoffenbart werden. 40
- §. 61. Und wie wol weyland Römischer kayser Maximilian hoch löblicher gedechtnus mit hohem fleiß sich geübt hat, dē Ritterlichen orden Sant Georgen zu erheben. In welchē er auch unter dē rotten † hat wölle begrabē werdē. So syndt doch Souil ritterlicher man pey seiner Maiesat leben von Cēßischer nation ym felde vntter dē rotten † und vast in weyßn̄ felde, nye gesehen worden, als in diesem Wirttenbergischen krieg. Got 45 wöl ob dyß landt leichtlich vñ dem pundt erobertt ist, Das es wol und lang behalten und regiert werde Amen.

¹ Thamm, zwischen Asperg und Bissingen.   gesch 1.   ¹⁴ sic.   ²⁶ yeglichsehn 1.

EMENDANDA.

VOL. I.

- Pag. 13*. vers. 1. corrige: Su:ther*
 „ „ „ 11. „ Syncæriter (*pro Sincæriter*)
 „ 19*. „ 13. „ 1535. (*pro 1530.*)
 „ 37*. „ 12. „ *Feb:is* (*pro Feb:ris*)
 „ 30. „ 7. (*et vol. II. p. 487.*): Pythagorei *Crotum per compendium scripsisse nunc persuasum est.*
 „ 178. „ 12. *adnotationis corrige: innumerabilis multitudo. (pro innumerabiles.)*
 „ 222. „ 10. „ „ *Española,*
 „ 237. *ad v. 6. excidit adnotatio: Verg. Aen. II. 93. „Et cassum insontis mecum indignabor amici”.*
 „ 242. „ 17. *adiciatur* „ Huttenum XVII mensibus ante apud Franciscum I. regem Moguntini legati munere functum fuisse (*vol. V. p. 507. cf. vol. I. p. 162. 164.*) memorandum est.
 „ 263. *v. 37. (v. 5. adnotationis) corrige: 26. Iul. (pro 25. Iul.)*
 „ 307. „ 11. *corrige: 31. Oct. 1519. (pro post d. 16. oct. a. 1519.)*
 „ 308. *ad v. 20. „ Vtj = Quintini, i. e. 31. Oct. SEIDEMANN.*
 „ 343. *v. 23. „ 1. Ivn. 1520. (pro Ivnnte m. maio a. 1520.) et adnota: Ita-*
que hæc epistula locum habere debebat qui
nunc est num. CLXVIII. p. 354. Ceterum ipse
Stromeri sermo ineunte m. Maio a. 1520. ha-
bitus esse videtur.
 „ 423. „ 23. (*v. 1. adnotationis) corrige: [von R. Fr. Moser.] pro [v. J. J. Moser.]*
 „ 424. „ 29. *corrige: animum (pro animam)*
 „ „ „ *ult. adde post fuit: De corona vide Bzovium Annalium tom. XIX. p. 342.*
 „ 438. *ad v. 15. adnota: cf. vol. II. p. 4. v. 5. sqq. et Udelonis Cymbri epist. vol.*
III. p. 460. sqq.

VOL. II.

- „ 78. *v. 38. (v. 2. inferioris adnot.) corrige: d. 12. (pro d. 14. | Decembris)*
 „ 174. „ 47. (*v. 1. adnotationis) corrige: 1521. (pro 1531.)*
 „ 499. „ *ult. corrige: 1515. (pro 1516.)*
 „ 505. „ 10. „ 1520. (*pro 150.*)

VOL. III.

- „ 72. *i. f. delenda est falsa ad v. 153. adnotatio. Hic Petrus Axungia (Schmeer s. Schmier?) Fuldæ, Publius autem Vigilantius Axungia Francofurti ad Viadrum tum degebat vitam. cf. superiores versus 29. sq.*

Pag. 369. in marg. ad v. 493. corrige: Franci. (pro Franc.)

„ 404. *in rubrica paginæ corrige: IN (pro IT)*

VOL. V.

„ 5. v. 5. *adnotationis corrige: 15 videatur H.*

„ 41. „ 17. *corrige: comminutus (pro communitus)*

„ 78. „ 11. *adnot. adde post v. Gallinarius: parochus Brisacensis (Röhrich, Gesch. d. Reform. im Elsass I. p. 85.).*

„ 80. „ 1. *adnot. corrige 16 (pro 13.)*

„ 82. „ 1. „ „ 18. sq. *(pro 20)*

„ 109. „ 5. „ „ ac *(pro ad)*

„ 111. „ 1. „ „ 16 *(pro 11)*

„ 122. „ ult. „ „ Aut non *(pro Aut)*

„ 258. „ 42. *(v. 4. adnotationis) post v. 'dux?' adde: Videtur Hermannus I. Thuringiæ landgravius. cf. Böttiger Gesch. Sachsens. I. 164. sq. SEIDEMANN.*

„ 336. „ 9. *corrige: hoch|berüempen*

